

BID. T 573(1)

b13103039

14973881

CB 0000794024

~~No. Dobi 798999~~

~~No. Libit 799024~~

EL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ

**TESI DOCTORAL
DE**

RAFAEL VICENT XAMBÓ I OLMOS

Facultat de Ciències Econòmiques y Empresariales
Fecha de Entrada <i>17 mayo 1996</i>
Fecha de Lectura <i>17 junio 1996</i>
Calificación <i>Apt. "cum laude" per Unanimitat</i>

PROGRAMA DE DOCTORAT EN SOCIOLOGIA. CODI: 330A

CODIRIGIDA PELS DOCTORS:

Manuel Ferrando

**MANUEL GARCÍA FERRANDO
CATEDRÀTIC DE SOCIOLOGIA
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA**

129619
Miquel de Moragas i Spà

**MIQUEL DE MORAGAS I SPÀ
CATEDRÀTIC DE CIÈNCIES DE
LA COMUNICACIÓ
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE
BARCELONA**

**UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
FACULTAT DE CIÈNCIES ECONÒMIQUES I EMPRESARIALS
DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA I ANTROPOLOGIA SOCIAL**

VALÈNCIA, CURS ACADÈMIC 1995-1996

UMI Number: U607260

All rights reserved

INFORMATION TO ALL USERS

The quality of this reproduction is dependent upon the quality of the copy submitted.

In the unlikely event that the author did not send a complete manuscript and there are missing pages, these will be noted. Also, if material had to be removed, a note will indicate the deletion.

UMI U607260

Published by ProQuest LLC 2014. Copyright in the Dissertation held by the Author.
Microform Edition © ProQuest LLC.

All rights reserved. This work is protected against
unauthorized copying under Title 17, United States Code.

ProQuest LLC
789 East Eisenhower Parkway
P.O. Box 1346
Ann Arbor, MI 48106-1346

A la memòria del meu pare

Aquesta tesi ha rebut un ajut a la investigació de la Institució Valenciana d'Estudis i Investigació (IVEI) de la Generalitat Valenciana, a la qual l'autor vol fer constar el seu agraïment.

VOLUM I

ÍNDEX

Pàg. 1

PRIMERA PART: MARC TEÒRIC

CAPÍTOL PRIMER: MARC TEÒRIC I METODOLÒGIC

11

1.1.- El model de la interdependència.

1.2.- Dimensions analítiques.

1.2.1.- Dimensió espacial.

1.2.2.- Dimensió estructural.

1.2.3.-Dimensió històrica.

1.2.4.- Dimensió del poder.

1.3.- Hipòtesi de treball sobre els mitjans de comunicació al País Valencià.

1.4.- Objectius de la investigació.

1.5.- La metodologia: empírica, històrica i comparativa.

1.5.1.- La recopilació i l'anàlisi documental.

1.5.2.- Tècniques quantitatives: la producció de dades i l'anàlisi de dades secundàries.

1.5.3.- Tècniques qualitatives: les entrevistes en profunditat i les anàlisis de contingut.

SEGONA PART: EL PROCÉS D'ESTABLIMENT DEL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ

CAPÍTOL SEGON: EL PAÍS VALENCIÀ DURANT ELS ANYS 60 I 70

Pàg. 41

2.- Introducció

2.1.- De la societat agrària a la industrialització valenciana.

2.1.1.- L'impacte en l'estructura social

2.1.2.- El fenomen de la immigració.

2.1.3.- El moviment obrer i els empresaris.

2.2.- El resorgiment de la consciència nacional

2.2.1.- L'obra de Joan Fuster *Nosaltres, els valencians*.

2.2.2.- El moviment de redreçament cultural i lingüístic.

2.2.3.- Els intel·lectuals fusterians i la investigació social.

CAPÍTOL TERCER: ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ. DEL FRANQUISME A LA PRIMERA TRANSICIÓ.

93

3.1. Els mitjans de comunicació sota el franquisme.

3.1.1. Situació general dins el context espanyol.

3.1.2. La premsa diària i periòdica.

3.1.3. Els efectes de la Llei de Premsa i Impremta al País Valencià: les sancions.

3.1.4. La ràdio.

3.1.5. La televisió.

3.1.6. Els primers intents de premsa alternativa: *Al Dia, Primera Pàgina, Turia, La Marina, Gorg*.

3.1.7. La premsa clandestina.

3.2. Evolució del sistema comunicatiu valencià en el postfranquisme.

3.2.1. La primera transició (1974-1978) permanència i canvi als mitjans valencians de comunicació.

- 3.2.2. L'herència del franquisme: mitjans públics i privats.
- 3.2.3. La premsa diària i periòdica.
- 3.2.4. La premsa local i comarcal.
- 3.2.5. El Centre Territorial de TVE al País Valencià: L'informatiu *Aitana*.
- 3.2.6. El primer programa en català a la ràdio pública: l'experiència de *De Dalt a Baix*

CAPÍTOL QUART: EL NOU MARC LEGAL DE LA COMUNICACIÓ I ELS INTENTS ALTERNATIUS ALS MITJANS DOMINANTS (1978-1982).

Pàg. 147

4.1. La nova regulació del sector.

- 4.1.1. De la cadena de premsa del *Movimiento* als Mitjans de Comunicació Social de l'Estat i la seua privatització.
- 4.1.2. El Pla Tècnic Nacional de la Radiodifusió: la reestructuració de la ràdio al País Valencià.
- 4.1.3. L'Estatut de Ràdio i Televisió de 1980

4.2. Els intents alternatius

- 4.2.1. *Valencia Semanal* (1978-1980): el referent de l'élite política emergent.
- 4.2.2. Del projecte *Crònica* al *Diario de Valencia* (1980-1982).
- 4.2.3. Altres experiències en l'àmbit local i comarcal.

CAPÍTOL CINQUÉ: ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ EN LA CONFRONTACIÓ PEL MODEL DE SOCIETAT.

Pàg. 183

5.1.- Del conflicte lingüístic al conflicte polític

- 5.1.1.- La batalla de València: marc general

5.2.- El paper dels mitjans en el conflicte

- 5.2.1.- Límits de la nostra aproximació.
- 5.2.2.- El discurs dels mitjans en la confrontació pel model de societat. *Las*

Províncies com a eix central de l'oposició al canvi.

5.3.- La Pax valenciana: l'Estatut d'Autonomia

TERCERA PART: EL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ

CAPÍTOL SISÉ: LA CONFIGURACIÓ DE L'ACTUAL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ (1982-1994).

Pàg. 237

6.1.- Principals canvis en la societat valenciana

6.1.1.- De la industrialització al predomini dels serveis.

6.1.2.- Canvis en l'estructura social.

6.1.3.- La realitat sociolingüística valenciana.

6.1.4.- L'estabilització del sistema de partits: l'hegemonia socialista.

6.2.- El marc normatiu de la comunicació social i el seu desplegament.

6.2.1.- Competències en comunicació a l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana.

6.2.2.- La Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià i el seu desplegament.

6.2.3.- La Llei d'Ordenació de les Telecomunicacions.

6.2.4.- El Pla Tècnic de 1989 i les noves emissores d'FM.

6.2.5.- La constitució del Consell Assessor de RTVE a la Comunitat Valenciana.

6.2.6.- La Llei del Tercer Canal i la Llei de Creació de la RTVV.

6.2.7.- La Llei de Televisió Privada.

6.2.8.- La Directiva 89/552/CEE i el Conveni Europeu de Televisió Transfronterera.

CAPÍTOL SETÉ: LA PREMSA AL PAÍS VALENCIÀ:1982-1994.

7.1.- Marc general.

Pàg. 275

7.1.1.- Els diaris de València.

7.1.2.- El grup *Prensa Ibérica* : *Levante-EMV* de València i *Información* d'Alacant.

7.1.3.- La premsa diària de Castelló i Alacant.

7.1.4.- La *Hoja del Lunes* de València i Alacant.

7.1.5.- L'Associació de la Premsa i la *Hoja de Valencia*.

7.1.6.- La premsa de Madrid: les edicions Comunitat Valenciana.

7.1.7.- La premsa local i comarcal.

7.1.8.- La premsa de gèneres diversos, d'intercanvis i gratuïta.

7.2.- El progressiu increment de la difusió total.

7.2.1.- Els diaris valencians.

7.2.2.- Els diaris de la resta de l'Estat espanyol.

7.2.3.- Situació comparativa de la premsa editada al País Valencià amb les altres comunitats autònomes. Penetració de la premsa central.

7.3.- Lectorat de premsa i estructura social.

7.3.1.- Lectorat segons les principals variables sociodemogràfiques.

7.3.2.- Lectorat i tendències polítiques.

7.3.3.- Lectorat, usos i actituds lingüístiques.

7.4.- El català a la premsa.

7.4.1.- Presència del català a la premsa en castellà.

7.4.2.- Absència d'un diari en català: prospectiva.

7.4.3.- La premsa no diària en català.

7.4.4.- El català a la premsa local i comarcal.

7.4.5.- Les ajudes institucionals a la premsa en general i a la premsa en català.

CAPÍTOL VUITÉ: LA RÀDIO AL PAÍS VALENCIÀ: 1982-1994

8.1.- Marc general.

Pàg. 319

8.1.1.- La regulació del sector.

8.1.2.- L'estructura del sector: augment de l'oferta i fragmentació de l'audiència

8.2.- L'oferta radiofònica al País Valencià.

8.2.1.- L'oferta des de l'espai espanyol.

8.2.2.- L'oferta des de l'espai català.

8.2.3.- L'oferta d'àmbit valencià.

8.2.4.- L'oferta d'àmbit comarcal i local.

8.3.- Audiència de ràdio i estructura social.

8.3.1.- Evolució general de l'audiència.

8.3.2.- Estructura del públic de la ràdio segons les preferències en la programació.

8.3.3.- Algunes dades estructurals sobre l'interés per la informació radiofònica.

8.3.4.- Evolució recent de la composició de l'auditori radiofònic.

8.4.- El català a la ràdio.

CAPÍTOL NOVÉ: LA TELEVISIÓ AL PAÍS VALENCIÀ: 1982-1994

9.1.- Marc general.

Pàg. 353

9.1.1.- Del monopoli estatal a la concurrència pública i privada.

9.2.- L'oferta televisiva al País Valencià.

9.2.1.- L'oferta des de l'espai espanyol.

9.2.2.- L'oferta des de l'espai català.

9.2.3.- L'oferta d'àmbit valencià.

9.2.4.- L'oferta d'àmbit local.

9.2.5.- L'oferta des de l'espai internacional.

9.3.- Altres serveis: els teletextos.

9.4.- Audiència de televisió i estructura social.

9.4.1.- Evolució general de l'audiència.

9.4.2.- Algunes dades estructurals sobre l'interés per la informació televisiva.

9.4.3.- Estructura bàsica de l'audiència dels canals de televisió i evolució als 90.

9.4.4.- Actituds lingüístiques i televisió.

QUART PART: ANÀLISI COMPARATIVA I CONCLUSIONS

Pàg. 411

CAPÍTOL DESÉ: LA COMUNICACIÓ AL PAÍS VALENCIÀ:

10.1.- El procés de construcció del sistema de premsa: anàlisi comparativa i tendències actuals.

10.2.- El procés de construcció del sistema radiofònic: anàlisi comparativa i tendències actuals.

10.3.- El procés de construcció del sistema televisiu: anàlisi comparativa i tendències actuals.

10.4.- El sistema comunicatiu valencià en el context espanyol i europeu.

10.5.- Consideracions finals.

NOTES AL TEXT DELS CAPÍTOLS 439

BIBLIOGRAFIA GENERAL 507

APÈNDIX I : METODOLÒGIC I DE MATERIALS D'ANÀLISI 579

I.1.- Qüestionari de l'enquesta a les televisions locals. 579

I.1.1.- Crònica de les televisions locals al País Valencià. 588

I.2.- Les entrevistes en profunditat. 611

I.3.- Relació de fitxes classificades per a l'anàlisi de contingut sobre les notícies en primera pàgina dels diaris valencians. Política valenciana (1978-1982). 619

I.4.- Relació de fitxes classificades per a l'anàlisi de contingut sobre les notícies de comunicació a la premsa (1989-1990). 643

I.5.- Resum de l'anàlisi quantitativa sobre les notícies de comunicació a la premsa (1989-1990). 693

1.6.- Gràfics sobre publicacions periòdiques segons l'anàlisi quantitativa realitzada a partir de les dades del Dipòsit Legal de 1985. Pàgs. 717-731

VOLUM II

APÈNDIX II:

RECULL DE DADES QUANTITATIVES SOBRE ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ.

1.- Evolució de l'audiència general de mitjans al País Valencià	Pag.
Quadres 1-4	1
PREMSA	6
2.- Evolució de la difusió de diaris. 1975-1992.	
Quadres 5-9	
3.- Lectorat de premsa.	
Quadres 10-25	9
4.- Hàbits lectors.	
Quadres 26-40	19
5.- Estructura del públic lector. 1985	
Quadres 41-46	28
6.- Estructura del públic lector. 1986-1994.	
Quadres 47-80	33
7.- El valencià a la premsa.	
Quadres 81-88	49
8.- Ajudes a la premsa.	
Quadres 89-92	52
9.- Dades comparatives de la premsa en les comunitats autònomes.	
Quadres 93-103	54

RÀDIO	65
10.- Distribució del nombre d'emissores. Quadres 104-109	
11.- Audiència de ràdio. Quadres 110-129	69
12.- Assiduïtat d'escolta i cicles horaris de l'auditori. Quadres 130-149	84
13.- Estructura de l'auditori de la ràdio. Quadres 150-195	95
14.- Preferències en la programació, seguiment de les notícies, i emissores preferides. Quadres 196-216	115
15.- El valencià a la ràdio. Quadres 217-229	126
16.- Ajudes a la ràdio en valencià. Quadre 230	133
17.- Dades comparatives per comunitats autònomes. Quadres 231-234	134
TELEVISIÓ	138
18.- Dades bàsiques sobre les emissores de televisió i la seua audiència. Quadres 235-259	
19.- Dades estructurals dels públics de la televisió. Quadres 260-340	155
20.- El valencià a la televisió. Quadres 341-355	192
21.- Programació i informatius. Quadres 356-374	200

22.- Dades comparatives per comunitats autònomes i televisions autonòmiques.

Quadres 375-384 211

INFORMACIÓ 219

23.- Els públics de la informació sobre el País Valencià als mitjans de comunicació

Quadres 385-411

APÈNDIX III:

TRANSCRIPCIÓ DE LES ENTREVISTES EN PROFUNDITAT 233

Índex de les entrevistes. 234

1.- Salvador Barber. 235

2.- Ferran Belda. 250

3.- E. Cerdán Tato. 267

4.- Amadeu Fabregat. 283

5.- J. M. Gironés. 300

6.- Toni Mestre. 322

7.- J. J. Pérez Benlloch. 341

8.- F. Pérez i Moragón. 364

9.- Maria Consuelo Reyna. 379

10.- E. Sancho. 401

11.- Rosa Solbes. 422

12.- Vicent Ventura. 443

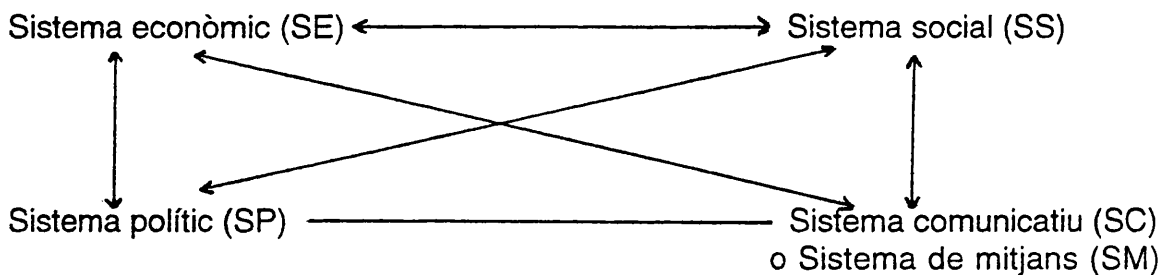
EL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ: 1975-1994

PRIMERA PART: MARC TEÒRIC

CAPÍTOL PRIMER: MARC TEÒRIC I METODOLÒGIC

1.1. El model de la interdependència.

El model teòric de la interdependència que es presenta a l'esquema següent parteix del principi que els principals sistemes mantenen un cert grau d'**autonomia funcional** alhora que interactuen i es complementen de manera que es necessiten mútuament, cada un respecte dels altres i tots en conjunt, per a la consecució dels objectius de les institucions respectives. Així, **cada un dels sistemes influeix sobre els altres** en major o menor mesura segons les condicions concretes de cada societat (Ball, 1978; Alexander, 1981; Rosengren, 1986; McLeod, Blumler, 1987; McQuail, 1991).

El SM actua de manera interactiva amb els canvis que es produeixen en la societat. En determinades condicions, la direcció de la influència pot permetre identificar el caràcter predominant d'algun dels sistemes, però el principi bàsic del model parteix de la relació d'interdependència. El predomini de la

influència concreta en un espai i temps determinat d'un dels sistemes és una qüestió empírica que s'ha de comprovar de manera científica (Salvaggio, 1985).

La societat produeix les demandes d'informació i d'entreteniment a les quals respon el SM, també produeix els recursos financers i el temps que cal per al desenvolupament de les indústries dels mitjans, els instruments tècnics en què es basen i l'ambient sociocultural i polític en què operen. El SM alhora estimula el canvi, accelera les demandes dels seus serveis, contribueix al clima sociocultural i polític i difon noves idees i innovacions tècniques. **Ni el SM ni la societat moderna es poden entendre un sense l'altre. Cada un és condició necessària però no suficient de l'altre.**

Des d'aquesta perspectiva interactiva, i de manera molt general, els mitjans es poden concebre igualment com a **modelitzadors** (estudis culturals), **espills** (estructural-funcionalisme) i **conseqüències del canvi social** (economia política de la comunicació). La prioritat al sistema econòmic és característica històrica dels estudis d'orientació marxista i actualment es desenvolupa en els diversos enfocaments de l'economia política de la comunicació i la cultura (Richeri, 1983; Schiller, 1986; Garnham, 1985; Mattelart i Piemme, 1982; Williams, 1982; Murciano, 1992; entre altres). La prioritat al sistema social, sistema de referència en què actuen els mitjans, és característic dels diversos enfocaments sociològics de la comunicació social (per exemple: Merton, 1972; Lazarsfeld, Berelson, Gaudet, 1962; Klapper, 1974; Horkheimer, Adorno, (1969), 1994; De Fleur, Ball-Rokeach, 1982; Moragas, 1986; Thompson, 1990; Curran, Gurevitch, 1991). La prioritat al sistema polític es centra en l'estudi dels processos d'opinió pública i les polítiques de comunicació (Habermas, 1981; Böckelmann, 1983; Grossi, 1984; Luhmann, 1989 i 1990; MacBride, 1980; Moragas, 1988; Gifreu, 1983 i 1991). La prioritat al sistema comunicatiu seria l'orientació netament comunicativa que

atribueix als mitjans un paper modelitzador i quasi rector sobre la resta de sistemes (Gerbner, 1973 i 1984; MacLuhan, 1972; Hawkins, Pingree, 1980; Noelle-Neumann, 1979; Altheide, Snow, 1979 i 1988).

L'accent en un o altre enfocament es troba relacionat directament amb les parcel·les de la realitat seleccionades per a l'anàlisi i l'orientació teòrica en què es fonamenten. En qualsevol cas, els mitjans de comunicació són missatgers del canvi institucionalment produït i, en aquest sentit, **contribueixen tant a la promoció del canvi com al seu control** (Luhmann, 1990). Tenen, per tant, un component tant conservador (de manteniment de l'ordre) com innovador (de promoció del canvi).

En la mesura que s'ocupen de construir contínuament imatges (representacions, informacions, notícies...) sobre l'ambient, en condicions de llibertat d'actuació, són **molt sensibles a les noves demandes de la societat** (investigació permanent), les quals es difonen a través del SM creant nous consensos i contribuïnt a la legitimació del SM i dels altres sistemes.

L'estructura comunicativa (interacció entre el sistema de mitjans i els altres sistemes) d'una societat l'entendem, doncs, com el **resultat d'un procés complex**, contínuament reelaborat i actualitzat, de producció, difusió i utilització institucionalitzada d'informació i altres continguts sobre aquesta societat en la mesura que existeix un interès (necessitat) per part de les diverses institucions, grups socials i públics diferenciats per produir i proveir-se d'informació a fi d'actualitzar el seu coneixement de l'entorn (sistema de referència), satisfer la diversitat de demandes de servei i recreatives i orientar les seues estratègies d'intervenció social.

Com més cohesionada socioculturalment i diferenciada serà una societat més característiques específiques (pròpies) tindrà el seu sistema comunicatiu (tant des del punt de vista de l'estructura dels mitjans com dels fluxes comunicatius), sempre que es donen les condicions bàsiques de llibertats públiques, polítiques i d'empresa. En aquest sentit, els condicionants estructurals, tant materials com socioculturals i polítics, marquen els límits del que és possible successivament.

El desenvolupament econòmic, amb els recursos disponibles i les necessitats comunicatives de la societat, l'emergència de noves necessitats (serveis), la dinàmica sociocultural, les continuïtats i fractures territorials que resulten de la formació històrica d'una comunitat, la major o menor articulació política d'un poder territorial, serien els eixos bàsics a considerar en relació a l'emergència d'un sistema comunicatiu relativament diferenciat.

És així com la formació d'espais territorials autònoms, dotats d'una dinàmica sociopolítica relativament diferenciada, condiciona l'emergència de processos comunicatius propis que, a través dels processos complexos de producció informativa, es canalitzen i difonen pel sistema de mitjans alhora que contribueixen a la configuració i desenvolupament d'aquest sistema.

1.2. Dimensions analítiques.

Considerem per a la nostra anàlisi quatre dimensions, cada una de les quals s'ha d'estudiar tenint en compte les altres tres (perspectiva sistèmica).

1. dimensió espacial
2. dimensió estructural

3. dimensió històrica

4. dimensió del poder

1.2.1.- En aquesta dimensió es clau la noció d'**espais de comunicació**, entesos com a àmbits de recepció dels mitjans, i eventualment i indirectament de repercussió sobre els mitjans (Moragas, 1988), tant pel que fa als continguts (entre l'homogeneïtzació i la diversitat cultural), com a les estructures de propietat (entre el capital transnacional i les petites empreses):

Una noció complementària que ajuda a entendre la configuració dels espais de comunicació és la de **comunitat cultural**, col·lectivitat que comparteix sistemes simbòlics i codis expressius (Douglas, 1986; Gifreu, 1989; Mira, 1990) en diversos graus d'estructuració i cohesió, des dels més extensos (sistema lingüístic, cultura occidental, etc.) als més específics (cultura local, de classe, professional, estils de vida, etc.).

La dialèctica **global-local**, amb els processos de desterritorialització del local (ex. les parabòliques que permeten als jubilats europeus mantenir el contacte permanent amb la seua societat des del sud del País Valencià on tenen fixada la seua residència), així com la universalització de localismes producte de l'hegemonia mediàtica i cultural nord-americana, és una perspectiva indispensable en l'anàlisi dels espais de comunicació en l'actualitat (Mattelart, 1993).

També cal considerar la diversitat d'apropriacions dels productes hegemònics de la comunicació de masses que es realitzen des de les distintes cultures. No és igual *Dallas* en castellà que en català, no s'interpreta amb els mateixos codis un culebró des del medi rural que des d'una gran metròpolis, etc. (Martín-Barbero, 1989).

Finalment, en aquesta dimensió espacial, cal considerar la sobreposició d'espais i els processos d'inclusió:

local / regional / nacional i/o estatal / transnacional

1.2.2. Dimensió estructural. Ací el centre d'atenció són les principals divisions que travesen l'àmbit del social, tant des de la perspectiva del conflicte com del manteniment de l'ordre. Des d'un enfocament sincrònic, **s'investiguen les divisions de gènere, edat, classe social, lingüístiques, educatives i culturals, ideològicopolítiques, d'espais d'adscripció (rural-urbà, província, grans ciutats) en relació als usos que es fan dels mitjans de comunicació.** És la dimensió pertinent per a l'anàlisi de la desigualtat social i el complex de diferències en les relacions amb els mitjans al si de la societat (Gaziano, 1985; Díez Nicolás, 1992).

1.2.3.- Dimensió històrica. L'anàlisi s'orienta des de la perspectiva evolutiva - diacrònica- per tal de considerar la influència del passat sobre el present, la consideració de **la reproducció i el canvi social des de la construcció temporal** i la singular acumulació històrica, amb les continuïtats, ruptures i canvis que han contribuït a la producció del present (Braudel, 1968; Beltrán, 1985).

Des d'aquesta dimensió es tracta d'analitzar la societat que estudiem com a formació històrica, el paper que han ocupat els mitjans en la seua evolució, així com la seua funció, en interacció amb altres sistemes, quant a la transmissió cultural.

1.2.4.- Dimensió del poder. El punt d'interés ací rau en la consideració de la realitat social com a conflictiva, en què interessos diferents s'oposen, de manera diversa i

amb composicions i estratègies distintes segons sistemes i institucions, i que com a resultat d'aquestes tensions uns grups exerceixen el domini -poder- sobre els altres (Giddens, 1979; Duverger, 1980; García Ferrando, 1993).

Tres fonts principals de poder s'han de considerar en aquesta dimensió, amb una articulació complexa entre elles; el poder econòmic, el poder polític i el poder dels mitjans de comunicació.

Es tracta d'analitzar com l'exercici del domini en diversos àmbits de la realitat social -econòmic, polític, cultural- es tradueix en domini sobre els mitjans de comunicació i a través dels mitjans de comunicació (Glasgow University Media Group, 1976, 1980 i 1982; Gurevitch, Bennett, Curran i Woollacott, 1982). Els privilegis i desigualtats quant a l'accés als mitjans i la rellevància major o menor, quant al tractament que reben per part dels mitjans, que s'atorga a uns i altres grups en funció del seu poder. Les correspondències entre grups de poder i mitjans concrets. La institucionalització de les fonts i el control que algunes institucions poden arribar a exercir eventualment sobre la informació que els afecta directament o indirecta. L'estandardització dels missatges i de les estratègies productives dels mitjans, les línies editorials, les seleccions quant als continguts informatius... com a expressió complexa -no directament manipulativa o conspiratòria en la majoria de casos- dels fluxes d'influència dels grups amb poder sobre els mitjans de comunicació i les eventuais resistències dels mitjans, o dels actors al si dels mitjans, a aquest domini.

El paper central que en aquesta dimensió pren el poder econòmic en la consideració dels mitjans com a empreses orientades al benefici i les interaccions del sector de la indústria de la comunicació amb els altres sectors econòmics. La rellevància de les complexes relacions entre grups econòmics i mitjans de

comunicació a través dels cicles de publicitat i consum. Els processos de concentració empresarial horitzontal i vertical. En suma, és rellevant en aquest aspecte la consideració dels mass media com a part integrant del sistema econòmic amb vincles estrets amb el sistema polític (Bustamante, Zallo, 1988; Murciano, 1992; Sánchez-Taberner, 1993; Richeri, 1994).

D'altra banda, en aquesta dimensió analítica, s'ha de considerar també el paper que realitzen els mitjans, i cada mitjà específicament si cal, com a instruments de legitimació/qüestionament del poder polític en la seua acció central i contínua de difusió (interpretació) de les decisions del poder polític. Una selecció i interpretació de la realitat que es produeix en un procés de negociació amb el poder polític i, per tant, no com a simples transmissors de la política, sinó com a coproductors (Grossi, 1986).

En tercer lloc, cal considerar el poder que emana dels propis mitjans de comunicació i que la investigació sobre els efectes dels mitjans (Saperas, 1987), de manera bàsica, ha identificat per la seua eficàcia per a:

- atraure i dirigir l'atenció
- capacitat de persuasió (opinions i creences)
- influir en el comportament (votar, comprar...)
- conferir status i legitimitat
- definir i estructurar les percepcions de la realitat.

Això ens remet novament al problema sobre el control dels mitjans i de l'accés als mitjans, problema que genera visions diferents sobre el poder dels media i que, al seu torn, s'expressa en la lluita política, en la diversitat de criteris quant a la regulació/desregulació dels mitjans i en la dinàmica de competència entre els mitjans pel mercat de la comunicació.

1.3.- Hipòtesi de treball sobre els mitjans de comunicació al País Valencià.

La pregunta inicial que suscita la reflexió sobre els mitjans de comunicació al País Valencià, d'acord amb el marc teòric en que ens movem i les dimensions analítiques que hem explicat seria:

Existeix un sistema comunicatiu valencià?

La formulació afirmativa exigiria **demostrar**, per mitjà de les dimensions analítiques, **l'existència d'un sistema de mitjans específic de la societat valenciana**, entesa com la col·lectivitat que ocupa un territori amb una dinàmica social relativament diferenciada. De manera complementària, exigeix demostrar l'existència d'un **espai comunicatiu autònom**, amb característiques pròpies (diferenciat), el qual alhora conté espais de dimensions més reduïdes (local, comarcal, intercomarcal?, provincial) i forma part d'espais més extensos (espanyol, europeu, transnacional).

La constitució, dins un marc de regulació, interacció i control més ampli (l'espanyol, i amb menor intensitat l'europeu) d'instàncies de gestió, administració i control d'abast regional (ex. educatiu, sanitari, mediambiental...), genera dinàmiques específiques (regionals) que porten a tematitzacions autònomes respecte als marcs més amplis en la xarxa de mitjans valencians, les quals expressen, de manera diversa segons mitjans (tant per les seues especificitats tecnocomunicatives com pels interessos que puguen canalitzar -més o menys homogenis o diversos), les distintes perspectives presents al si de l'opinió pública (conflicte) per tal d'operar reduccions i simplificacions sobre les qüestions en controvèrsia i produir el consens necessari amb l'objectiu de contribuir a la presa

de decisions.

L'existència d'un debat permanent, entre mitjans i a través dels mitjans, sobre les qüestions d'interés col·lectiu seria un primer nivell de configuració del sistema comunicatiu, **La major o menor presència i continuïtat de l'autoreflexivitat ens indicaria un perfil més o menys definit d'opinió pública autònoma.**

Aquest debat pot ser canalitzat a través de **mitjans constituïts per la pròpia societat** (premsa, ràdio i televisió específiques), per **mitjans provinents d'un espai més ampli** que la inclou (premsa, ràdio i televisió espanyoles, i productes transnacionals inserits a tota mena de mitjans) o **de manera mixta** (d'un i altre àmbit, com és el cas valencià). Determinar el pes sobre la col·lectivitat, amb diversos indicadors, d'una i altra xarxa de mitjans permet una caracterització més precisa del sistema de mitjans específicament valencià i, globalment, del sistema comunicatiu realment existent al País Valencià.

La diferenciació que els mitjans espanyols fan dels productes comunicatius destinats al País Valencià (edicions específiques, desconexions...) serien un indicador de la necessitat d'adaptar-se a les característiques de l'espai social de recepció.

Atenent la realitat sociolingüística valenciana, l'existència de **mitjans en català (valencià)** (les seues dimensions i influència social) com els diversos nivells de **presència/absència del valencià en els mitjans en espanyol (castellà)** seria un altre element característic i diferenciador del sistema comunicatiu valencià.

La **normativa específica** emanada de la Generalitat Valenciana quant a la regulació dels mitjans, així com les polítiques de suport (ajudes, subvencions, insercions publicitàries institucionals, etc.) i, sobretot, la posta en funcionament de **mitjans públics autonòmics**, serien elements claus a considerar en la configuració del sistema comunicatiu valencià.

La **hipòtesi de recapitulació** que formulem és la següent:

- El País Valencià és una **societat amb característiques pròpies**
- immersa de fa segles dins el **marc espanyol**
- que amb el **desenvolupament socioeconòmic** de les darreres dècades
- ha generat **noves necessitats i serveis comunicatius**
- que en el **marc de les llibertats polítiques i col·lectives** que s'enceta amb la transició política espanyola
- i com a resultat d'un **increment de la complexitat social** que es tradueix en una major diferenciació estructural
- ha desenvolupat un **sistema comunicatiu (sistema de mitjans) parcialment autònom** i posterior al procés d'autonomia política
- que es troba **infradesenvolupat** i que conté potencialitats d'evolució tant en el sentit de major diferenciació i creixement com d'homogeneïtzació i retrocés
- on les tendències a la major **diferenciació** i a l'**homogeneïtzació** actuen **simultàniament**
- el futur del qual depén de **dinàmiques predominantment externes** al propi sistema de mitjans, i són de caràcter social, econòmic i polític.

1.4.- Objectius de la investigació

L'objectiu primordial d'aquesta investigació és la comprovació de la hipòtesi plantejada a través de la descripció i anàlisi de l'evolució que han seguit els mitjans de comunicació social al País Valencià des de la fi del franquisme fins a la meitat de la dècada dels 90, per tal d'esbrinar els elements que han contribuït a la construcció de l'actual sistema comunicatiu valencià, així com descriure'n la seua configuració, identificar-ne les característiques estructurals i tendències, des d'una perspectiva sociològica, i en relació a l'evolució i transformació experimentada per la societat valenciana durant el període considerat. Així, doncs, es tracta d'una investigació amb un marc espacial i un període temporal clarament delimitats:

Espai comunicatiu i sociopolític: País Valencià (Comunitat Autònoma dins el marc espanyol).

Període temporal: des de la transició política espanyola (1976) fins a la meitat de la dècada dels 90.

Partim, doncs, d'un primer estadi en què no hi havia una configuració pròpia, valenciana, dels mitjans de comunicació més enllà d'uns pocs accents referits a la informació més pròxima i a la presència de continguts valencians en els mitjans existents a la fi de la dictadura. És a dir, la sola existència d'alguna revista, d'algun programa radiofònic i d'una primera territorialització de TVE no constitueixen un sistema comunicatiu distint; els mitjans valencians de comunicació, per tant, a la fi del franquisme, es troben plenament -i diríem que també únicament- inserits al sistema comunicatiu espanyol del qual depenien i en el qual s'inclouien a tots els efectes (polítics i normativo-legals, organitzatius i econòmics). L'estructura dels mitjans existents en aquell moment tampoc no presentava, ni podia presentar, característiques diferencials respecte al sistema comunicatiu autoritari vigent

aleshores: una premsa estatal amb un diari a cada província, un diari privat però fidel al règim en les províncies amb major densitat demogràfica i vitalitat econòmica (Alacant i València); una xarxa de ràdios estatals amb poca o nul·la programació diferenciada envers la societat valenciana, i dues xarxes radiofòniques privades de caràcter comercial no informatives que no presentaven trets diferencials respecte a la seua programació per al País Valencià en la mesura que emetien en cadena de manera molt dominant; una televisió pública (TVE) en mans de l'Estat, la qual només a les acaballes del franquisme inicia una territorialització que permetrà mitja hora de programació informativa destinada als valencians, encara que, en un primer moment, en aquella territorialització s'inclouïa també Múrcia i Albacete.

Tanmateix, la no configuració pròpia dels mitjans de comunicació que actuen sobre el País Valencià, en la mesura que es troben subordinats a les úniques normatives estatals en un context autoritari de censura i control polític de la informació i dels continguts d'entreteniment i de divulgació cultural, no és obstacle perquè, sota el franquisme i en cercles reduïts i altament ideologitzats, comencen a perfilar-se algunes iniciatives que denoten la pervivència d'una societat amb trets diferencials, els quals serien a la base de la construcció del sistema comunicatiu valencià en produir-se el canvi sociopolític.

En aquest sentit, les experiències pioneres del diari *Al dia* i *Primera Pàgina*, tot i produir-se en un context fortament autoritari encara, constitueixen un primer intent de mitjans informatius amb accent diferenciador, tant des del punt de vista de l'obertura a la pluralitat com des de l'acostament a la realitat immediata. La nombrosa emergència de premsa clandestina, molta de la qual s'escriu en català, a partir de la dècada dels 60, seria un altre indicador tant de l'exigència de llibertats com de la necessitat d'uns mitjans que parlen de la realitat negada pels

oficials i autoritzats. La vitalitat de la premsa comarcal i local, d'associacions culturals, d'esplai i juvenils, a les acaballes del franquisme, tot i el seu públic limitat, serien també un indicador de les mancances comunicatives o, dit d'una altra manera, de les necessitats no cobertes pels mitjans oficials. Finalment, les primeres experiències a la ràdio i la televisió de programes en la llengua del país, amb l'èxit de públic que aconsegueixen, serien també bona mostra de l'existència de demandes de la societat valenciana no satisfetes per la rigidesa i autoritarisme de l'aleshores vigent sistema comunicatiu espanyol.

El període de la transició política (1976-1982) posarà les bases i també els límits quant a les possibilitats de desenvolupament d'un sistema comunicatiu valencià amb l'emergència de noves experiències comunicatives de caràcter alternatiu i/o democràtic als mitjans dominants. Els mitjans escrits seran el terreny on es desenvoluparan la majoria d'aquelles experiències, atès que els mitjans audiovisuals restaran durant tot el període sota el control directe de l'Estat o només atendran noves concessions en l'espai radiofònic de les xarxes comercials existents.

Si, d'una banda, aquest període d'ebullició comunicativa serà fonamental quant a la formació dels periodistes i gestors que participaran anys després en la construcció del sistema comunicatiu valencià; de l'altra, la crisi sociopolítica que viurà el País Valencià impedirà el consens bàsic i retardarà el procés de construcció del sistema comunicatiu valencià.

Com ja hem indicat en abordar el marc teòric de la nostra investigació, en primer lloc, ens situem en una perspectiva sociològica d'anàlisi, la qual cosa vol dir que; tot i considerant la importància dels mitjans de comunicació en la societat actual, sense supeditar-los de manera mecànica a les forces econòmiques i polítiques,

entenent que generen dinàmiques pròpies d'actuació i desenvolupament, partim del principi que és en l'àmbit del social on s'expliquen les formes i els continguts que prenen els mitjans de comunicació, les quals expressen les condicions polítiques i econòmiques d'una societat determinada i donen resposta a les demandes de serveis d'altres institucions i grups socials. En aquest sentit, les formes dels mitjans de comunicació són el resultat del canvi social, del canvi històric. Així, doncs, front a les perspectives que prioritzen el paper dels mitjans en els processos de canvi (teories de la modernització), tot i reconèixer el paper que poden tenir en tal sentit, coincidim amb els enfocaments que es fonamenten des de la relació entre el fenomen de la comunicació social i l'estructura social, és a dir, aquells que consideren que allò rellevant és el sistema de referència en què actuen els mitjans, en definitiva, el context social, econòmic i polític en què realitzen la seua activitat. Així i tot, aquesta perspectiva no impedeix atribuir, en determinats casos i per a certs mitjans, una considerable influència dels mitjans en general o d'algun mitjà específic sobre determinades institucions socials o públics concrets.

Aquesta perspectiva sociològica que estableix una relació d'interdependència entre el sistema comunicatiu i el sistema social, i que explica la seua emergència com el resultat d'un increment de la complexitat que es tradueix en una major diferenciació estructural, permet l'anàlisi dels mitjans com a institucions socials dins un marc més ampli i alhora exigeix l'ús de les eines de la sociologia empírica.

La perspectiva macrosocial que adoptem en aquesta investigació exigeix posar en relació l'evolució dels mitjans amb l'evolució de l'estructura de la societat en què actuen, per tal de connectar el canvis que es produeixen en el sistema escollit (comunicatiu) amb els del context en què es mouen. D'altra banda, són destacables les empremtes del poder polític com a instància normativa que regula,

autoritza, permet, tolera, limita, condiona, prohibeix, impulsa, etcètera, el desenvolupament del sistema comunicatiu en el nostre context sociopolític.

En resum, entenem el sistema comunicatiu en la seua constitució com a dependent del sistema social i polític, els canvis principals del qual vindran orientats per aquells i eventualment regulats i controlats, mentre que una volta iniciat el procés d'establiment del sistema comunicatiu, producte del canvi històric en el qual els mateixos mitjans de comunicació poden haver tingut alguna influència més o menys intensa, les relacions de tots tres sistemes seran d'interdependència en condicions d'estabilitat del sistema global i, en aquestes circumstàncies, els mitjans, el sistema comunicatiu, poden jugar un paper rellevant quant a informació i control dels altres sistemes socials i en la promoció del canvi social.

Potser cal insistir en els criteris que orienten aquest investigador a l'hora d'escollir l'espai social de la seua anàlisi. Diverses constatacions poden contribuir a clarificar-ne l'elecció. En primer lloc, hom coneix l'existència d'una profusió de dades sobre els mitjans de comunicació orientades als usos comercials i a la gestió gerencial de la comunicació i la societat, o també a l'anàlisi comparativa de grans espais en el context internacional, els quals no ofereixen dades sobre la realitat valenciana, la qual hom suposa subsumida en l'operacionalització d'aquelles dades sobre la societat espanyola en general.

En segon lloc, tenim els estudis que aporten informació sobre els mitjans valencians de comunicació, però amb l'objectiu d'efectuar una anàlisi més detallada de la diversitat espanyola, és a dir, la realitat valenciana es considerada com una variable, o un conjunt de variables, de la societat espanyola; són els estudis que s'emmarquen en la tradició de la sociologia regional espanyola i que

en l'àmbit de la comunicació troben un clar exponent en els informes anuals sobre comunicació social de Fundesco.

Amb altres objectius, però amb procediments semblants tindríem els pocs treballs que analitzen la realitat comunicativa valenciana en relació al marc de la comunitat lingüística i cultural en què s'inclou, és a dir, l'àrea del domini lingüístic català que abasta el País Valencià, Catalunya i les Illes (Gifreu i Corominas, 1991). En aquest darrer cas, el marc d'anàlisi ve orientat per una estratègia nacionalitària (la voluntat de construir la nació), és a dir, pel reconeixement de la conveniència d'adoptar una perspectiva unitària en l'anàlisi d'aquells fenòmens, com el comunicatiu, en els quals els lligams culturals i lingüístics de les regions esmentades juguen un paper important, més encara, si l'objectiu implícit o explícit tracta d'esbrinar els instruments comunicatius que poden contribuir a mantenir i reforçar aquests vincles comunitaris. En aquest cas i en l'anterior, la realitat valenciana apareix com un component de l'agregat operatiu, bé per a l'anàlisi de la realitat comunicativa espanyola, bé per a l'anàlisi de la realitat comunicativa dels territoris de la llengua catalana (Països Catalans).

Òbviament, aquestes estratègies de recull, tractament i anàlisi de la informació són pertinents als objectius de cada estudi. En qualsevol cas, de tots els que inclouen dades sobre els mitjans valencians de comunicació, o dels que actuen sobre l'àmbit valencià de recepció, en farem ús. Tanmateix, el que manca són les investigacions fetes a partir de la realitat valenciana. És un fet que els investigadors socials valencians no se n'han ocupat fins ara; potser altres urgències estructurals els reclamaven la prioritat, i també cal tenir en compte la relativa juvenesa del sistema comunicatiu valencià. D'altra banda, i no és una raó menor, la inexistència d'estudis universitaris en l'àmbit de la comunicació fins a un temps recent tampoc no ha afavorit que joves investigadors adreçaren les seues

recerques en aquesta direcció, la qual cosa només darrerament ha començat a corregir-se.

Ens trobem, per tant, amb una insuficiència de dades sistematitzades sobre el sistema comunicatiu valencià, i aquesta situació, quant a l'anàlisi dels mitjans que componen el gruix central del País Valencià com a formació discursiva pública, constitueix el principal estímul intel·lectual a la nostra tasca investigadora i és el motiu central pel qual hem optat per realitzar aquesta tesi. Finalment, la perspectiva centrada en l'anàlisi de la realitat valenciana que adoptem tracta d'evitar l'*insiderisme*, potser aleshores difícil d'evitar, que va caracteritzar les investigacions socials de la primera generació de sociòlegs valencians per mitjà de la comparació de l'espai valencià en referència al marc espanyol i al context europeu.

Establertes les premisses bàsiques de la nostra perspectiva, enunciem ara de manera sintètica i a grans trets (per a una relació més detallada, vegeu nota 1.1) **els objectius de la nostra investigació:**

1.- Assenyalar els principals canvis esdevinguts en la societat valenciana en el pas de la societat agrària a la societat industrial, tot analitzant les principals transformacions en l'estructura social, amb especial atenció al fenomen de la immigració i l'emergència i evolució de la consciència nacional dels valencians.

2.- Caracteritzar els mitjans de comunicació del País Valencià sota el franquisme dins el context general espanyol, amb atenció als primers intents de premsa alternativa, tant de caire legal com clandestí.

3.- Distingir els elements de permanència i canvi en els mitjans valencians de

comunicació durant el postfranquisme o primera transició (1975-1978).

4.- Traçar el marc general del conflicte sociopolític (lingüístic, nacionalitari i polític), conegut com la batalla de València, que es produeix al País Valencià durant el període de la transició política, identificar els factors centrals de la tensió social i analitzar el paper que realitzen els diversos mitjans de comunicació, amb especial atenció al diari *Las Provincias*.

5.- Detallar els principals elements del marc normatiu de la comunicació social que deriven de la Constitució Espanyola, l'Estatut d'Autonomia, el desplegament de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià, així com de les competències reguladores de la Generalitat Valenciana transferides per l'Estat, l'aplicació de la Llei del Tercer Canal al País Valencià i els inicis de la reglamentació europea d'aplicació.

6.- Traçar el marc general de la premsa escrita durant el període 1982-1994 i analitzar les diverses estratègies dels mitjans escrits, tot sintetitzant l'estructura de la premsa al País Valencià i el seu paper dins el sistema comunicatiu.

7.- Analitzar la diversitat de l'oferta radiofònica sobre el País Valencià des dels diversos àmbits d'emissió i cobertura (espanyol, català, valencià, comarcal i local) i aprofundir en l'anàlisi de l'auditori de la ràdio segons les principals variables d'estudi de l'estructura social.

8.- Traçar el marc general de la televisió i analitzar la diversitat de l'oferta televisiva sobre el País Valencià des dels diversos àmbits d'emissió i cobertura (internacional, espanyol, català, valencià, i local), tot sintetitzant l'estructura del sistema televisiu al País Valencià i el paper que juga dins el sistema comunicatiu.

9- Comparar els índexs de difusió i audiència dels mitjans al País Valencià en relació a les altres comunitats autònomes.

10.- Determinar l'evolució i situació actual de l'ús del català als diversos mitjans i les polítiques d'incentivació impulsades per la Generalitat Valenciana.

11.- Comparar el sistema comunicatiu valencià en les condicions inicials (dècada dels setanta) i en la situació actual.

12.- Marcar les principals tendències del sistema comunicatiu valencià en l'actualitat i en relació al context espanyol i de la Unió Europea.

1.5.- La metodologia: empírica, històrica i comparativa.

Abordar la metodologia, els mètodes, que usarem en aquesta investigació exigeix, de bon començament, fer-ne alguns aclariments. En primer lloc, convé constatar la problemàtica d'allò que anomenem mètode científic, tant per la manca d'acord dins l'àmbit de la filosofia de la ciència, com per la diversitat de pràctiques científiques. Llavors, tot i no haver-hi un mètode científic de forma canònica i completa, ens acollim a l'acord extès quant als principis que han d'orientar l'activitat científica: les actituds que fonamenten el que Gouldner va anomenar la cultura del discurs crític, el recurs a la comunitat científica com a àrbitre del que s'entén per veritat, la contrastació amb l'evidència empírica i la dependència teòrica, l'exclusió deliberada de la manipulació i l'engany, així com la renúncia a les apel·lacions absolutes quant a la veritat serien alguns dels trets principals del quefer científic dels quals partim (Beltrán, 1985).

En aquest sentit, parlar de mètode en sociologia fa referència al component lògic

particular que tracta de transformar les especulacions ideològiques, filosòfiques o literàries sobre la societat en intents de comprensió o explicació científica. La vessant analítica que introdueix els criteris cognoscitius generals serien a la base del mètode; dels mètodes, en tant que el pluralisme cognitiu de les ciències socials comporta el pluralisme metodològic, atenent a la multidimensionalitat i hipercomplexitat de la realitat social (García Ferrandó, 1979 i 1993).

Una realitat, per tant, tan complexa com la que ens proposem d'investigar en aquesta tesi, exigeix, lògicament, dues operacions metodològiques. Per la primera, efectuem una reducció o selecció quant a l'objecte, per la segona, adoptem i combinem diversos mètodes segons els aspectes de la realitat social que encarem.

Així, conscients de la impossibilitat d'un abastament total de l'objecte, reduïm el camp d'anàlisi (sistema comunicatiu valencià) a la premsa, la ràdio i la televisió, tot deixant fora del treball importants àmbits de la comunicació social com són les indústries editorial, discogràfica, cinematogràfica i videogràfica, les quals, a més d'ultrapassar les nostres possibilitats reals i limitacions temporals, es troben poc desenvolupades al País Valencià. Tampoc no ens ocuparem específicament del sector publicitari, encara que sí que en farem esment en tractar del seu paper dins els mitjans escollits. El fet que mai no s'haja realitzat cap investigació global sobre la comunicació social al País Valencià actual suposa una tal obertura del camp d'anàlisi, així com una quasi total absència d'obres de referència que, en gran mesura, justifiquen operar reduccions que facen abastable la investigació, tot i que, com és obvi, de la selecció efectuada, n'és responsable l'autor.

Quant als mètodes a emprar, la perspectiva empírica, referida a fets i fenòmens investigats a través de procediments de mesurament (mètode quantitatiu) o

d'anàlisi del llenguatge (mètode qualitatiu), es constitueix en l'eix vertebrador de la nostra investigació. Amb el mètode quantitatiu, sotmetrem a anàlisi aquells aspectes de l'objecte en què la quantitat i la seua variació ens permeten descriure o explicar fenòmens específics a través de tècniques de mesura, utilització d'índexs i indicadors, i anàlisi de multitud de dades estadístiques. Amb el mètode qualitatiu abordarem aquells aspectes i nivells de la realitat en què tractarem d'establir identitats i diferències a través de l'anàlisi del llenguatge, singularitats quant a la interpretació de la realitat i la comunicació social i construccions ideològiques (García Ferrando, Ibáñez, Alvira (comps.), 1986 i 1994).

D'altra banda, els objectius de la investigació que hem explicat ens exigeixen el recurs al mètode històric per tal de resseguir l'evolució de la societat valenciana i el procés de construcció del sistema comunicatiu. Una anàlisi de l'estructura global de la societat, focalitzada en el paper dels mitjans de comunicació en la seua evolució, no pot defugir la dimensió temporal que ens permet reconstruir la gènesi del present i, amb el recurs al mètode comparatiu, descriure i tractar d'explicar el canvi.

El disseny d'investigació de què partim és successivament sincrònic i diacrònic. Des de l'enfocament sincrònic, analitzarem les relacions entre el context sociopolític, l'acció dels mitjans i els públics de la comunicació, tot distingint entre els diversos usos dels canals i les peculiaritats dels productes comunicatius que la societat produeix. Des de l'enfocament diacrònic investigarem les relacions entre el canvi social i la transformació dels productes comunicatius i els seus públics. La distinció de diverses etapes polítiques en la nostra societat, ens permetrà comparar el sistema de mitjans que correspon a cada etapa i l'articulació amb els públics (Martín Serrano, 1989).

Finalment, cal deixar constància que la perspectiva que adoptem és predominantment externa als mitjans, és a dir, en la delimitació de l'objecte no considerem la investigació del complex de processos que es produeixen al si dels mitjans i que porten a la producció dels continguts que arriben als públics. Ens referim a aquelles investigacions de treball de camp basades en les tècniques de l'observació participant, l'anàlisi del discurs i de les condicions de producció, les històries de vida i les entrevistes en profunditat. Un camp encara inèdit al País Valencià o, si més no, a penes explorat. No obstant, sí que hem tractat de fer una primera aproximació a través de les entrevistes en profunditat sobre el període de la transició política. I, encara que no d'una manera sistemàtica, la nostra anàlisi es veurà enriquida per la nostra experiència com a guionista televisiu, comentarista radiofònic i periodista *free-lance* per a mitjans escrits, activitats en les quals no hem pogut, ni volgut, deixar en suspens la nostra condició d'investigador social.

1.5.1.- La recopilació i l'anàlisi documental.

La selecció i obtenció de les dades que formen el gruix del referent empíric en el desplegament de la investigació és la primera tasca a realitzar una volta s'ha fixat el marc teòric i la metodologia a emprar. L'estratègia ha de ser clarament depredadora quant a l'aprofitament de les dades ja produïdes (fonts secundàries) que, en l'actualitat, i com a resultat de l'acció incessant de tota mena d'organitzacions públiques i privades, són cada vegada més abundoses. Tanmateix, de vegades, aquestes dades no són rellevants per a la investigació en haver estat produïdes amb altres objectius o no facilitar les agregacions i creuaments que ens serien d'utilitat. Quan hem pogut tractar les dades a partir dels documents, les hem ordenat i analitzat d'acord amb els nostre objectius. En altres casos, quan hem tingut accés a les fonts originàries, hem sol·licitat o realitzat treballs específics sobre les dades brutes per tal de produir la informació que

perseguiem. En qualsevol cas, l'efecte "bola de neu" en la recerca de documentació i en el tractament d'aquesta que contínuament ens remet a altres fonts ens ha permés les oportunes operacions de contrast, alhora que ens ha exigit deturar la recerca en cada via concreta en considerar acomplert l'objectiu específic de la investigació.

Així, les dades sobre el marc normatiu de la comunicació social han estat produïdes per la recopilació i anàlisi dels documents legals que el regulen en cada moment (vegeu nota 1.2), mentre que la fixació sobre la interpretació que cal donar a aquests documents es produeix a través de les operacions de contrast sobre les interpretacions que hi han donat els diversos investigadors que se n'han ocupat i també per la confrontació d'informacions als mitjans escrits.

La premsa escrita ha estat font contínua d'informació sobre l'acció dels mitjans i les repercussions sobre els públics, sempre amb les degudes prevencions i el recurs a altres mitjans i fonts alternatives per tal d'evitar el biaix que deriva dels interessos de cada mitjà i de la pròpia línia editorial. Com a regla general, la comparació dels mateixos fets a través de diverses fonts informatives ha estat el criteri habitual que hem seguit i que hem complementat, de vegades, amb el recurs a la font d'origen (vegeu nota 1.3). El seguiment a través dels mitjans escrits dels principals esdeveniments i conflictes en l'àmbit de la comunicació al País Valencià ha estat una font primària en l'anàlisi i evolució del sistema comunicatiu. També ens ha permés realitzar anàlisis de tematitzacions específiques d'alguns mitjans.

D'altra banda, hem pogut recollir una gran massa de dades quantitatives sobre la societat, els mitjans i els públics, les quals són el resultat dels principals instituts i empreses d'investigació dels mitjans i també de la tasca investigadora de les

institucions públiques (vegeu nota 1.4).

Finalment, la premsa escrita no només ha estat objecte del nostre interès com a font d'informació, si no que també l'hem sotmesa a anàlisi sistemàtica. A tal efecte, hem seleccionat diversos moments i mitjans per tal d'explorar orientacions i línies ideològiques, establir-ne comparacions i determinar el paper que han acomplert en un determinat període i en el tractament dels continguts temàtics seleccionats (vegeu nota 1.5).

1.5.2.- Tècniques quantitatives: la producció de dades i l'anàlisi de dades secundàries.

En la tasca de recerca per a produir les dades que ens calen d'acord amb els objectius de la investigació, convé distingir entre aquelles dades que hem recollit i tractat de primera mà (dades primàries) i les que hem extret d'altres fonts estadístiques (dades secundàries). En el primer cas, ens referim a l'enquesta a les televisions locals, els repertoris de publicacions que hem sotmès a classificació i quantificació i els diversos mostreigs per a l'anàlisi quantitativa de contingut (vegeu l'apèndix I).

Quant a les dades secundàries, la investigació administrativa o aplicada en produeix una gran quantitat, per la qual cosa una tasca primordial ha estat la selecció d'aquelles que són pertinents a la investigació plantejada. Principalment, aquelles que, en primer lloc, ofereixen dades sobre la realitat valenciana (per exemple, els treballs publicats sobre el cens de població, l'EPA, etcètera) i els mitjans valencians (les enquestes del CIS per a la Generalitat Valenciana); segon, aquelles que provenint de mostres més extenses contenen variables que permeten obtenir informació sobre el conjunt valencià o ofereixen dades de

mitjans valencians específics (els treballs d'EGM i l'OJD); i en tercer lloc, els estudis publicats que ofereixen indicadors sobre el conjunt espanyol i comparacions per comunitats autònomes (per exemple, els informes anuals de Fundesco).

En la tasca de selecció i anàlisi de tot aquest voluminós conjunt de dades, índexs i indicadors (vegeu l'apèndix II), s'han tingut en compte els criteris tècnics estandard pel que fa a l'adequació de la informació als nostres objectius, així com els que al·ludeixen a la fiabilitat i validesa de les dades que aporten (González Rodríguez, 1994). Així, s'ha tingut en compte tot allò que afecta a la credibilitat de les dades, les tècniques de mostreig i recollida de la informació, el contingut dels qüestionaris i els procediments per al tractament de les dades. Finalment, sempre que ha estat possible hem fet recurs a la triangulació per tal d'afermar la fiabilitat de les dades (Stewart, 1984).

1.5.3.- Tècniques qualitatives: les entrevistes en profunditat i les anàlisis de contingut.

L'entrevista en profunditat, també anomenada oberta o semidirectiva, és una tècnica d'investigació que es basa en la conversa amb un interlocutor, conversa que dirigeix i enregistra l'entrevistador amb el propòsit d'afavorir la producció d'un discurs conversacional, continu i amb una certa línia argumental de l'entrevistat sobre un tema definit en el marc de la investigació. Es tracta, doncs, d'una narració conversacional que creen conjuntament l'entrevistador i l'entrevistat, la qual conté un conjunt interrelacionat d'estructures que la defineixen com a objecte d'estudi (Grele, 1990).

El camp d'actuació de l'entrevista en profunditat és el de la parla en el sentit de

l'actualització personalitzada del codi de la llengua. Lluny, però, de la lingüística formalista i estructuralista, tractem la parla des del lloc del social i entenem el parlant des de la condició dialògica i intertextual de l'home, des de la seua condició d'animal social. Assumim que la parla té referents extradiscursius i que, entre aquests referents, es troben les pràctiques socials parcialment constitutives del discurs (Bourdieu, 1985; Beltran, 1991).

Si partim del model de les funcions del llenguatge de Roman Jakobson (1981), l'entrevista oberta ens remet al que ell anomena la funció *expressiva*. L'entrevistat parla des de la seua biografia, entesa com el conjunt de les representacions associades als esdeveniments viscuts. Parla d'una informació de la qual té alguna experiència i que emergeix en la conversa amb una orientació, deformació i interpretació singular. Llavors, la subjectivitat del producte informatiu que es genera és la principal característica i limitació. És així com la funció emotiva o expressiva centrada en el destinador esdevé el punt central de referència de l'entrevista, perquè apunta a obtenir una expressió directa de l'actitud de l'emissor davant allò que constitueix el seu missatge (Alonso, 1994), punt central que transfereix *identitat* a la dimensió cognoscitiva i objectivant de la funció referencial del llenguatge. L'entrevista oberta, per tant, se situa entre l'ordre del *dir* i l'ordre del *fer*, un terreny intermedi que podríem anomenar *el dir del fer*. És una estratègia d'investigació rellevant per a l'anàlisi de la dimensió pragmàtica personalitzada, de la dimensió *événementiel* i diacrònica de l'objecte investigat (Berger, 1991).

Dins la diversitat de modalitats d'entrevista que s'usen a les ciències socials i atenent al grau d'apertura i directivitat, les entrevistes que nosaltres hem realitzat es podrien acollir a la modalitat d'entrevista oberta focalitzada sobre una àrea temàtica. Des de la funció referencial, el nostre objectiu perseguia informació, amb caràcter exploratori o descriptiu, sobre fets en relació als mitjans de comunicació

valencians i el context sociohistòric del franquisme i del període de la transició política en què aquests despleguen la seua acció; informació que no era accessible a través de dades secundàries o estudis anteriors. Des de la funció expressiva, rastrejàvem els sistemes de normes i valors assumits, les imatges i creences, els codis i estereotipus cristallitzats, les ideologies explícites o subjacents, les rutes i trajectòries vitals i professionals, el judici sobre les accions d'altres i sobre els mitjans; en suma, les representacions i interpretacions dels fenòmens considerats (vegeu l'apèndix I).

Quant a la informació més rellevant que deriva de les entrevistes, hem considerat adient presentar-la de manera esparsa al llarg dels capítols d'aquesta tesi seguint l'esquema general de l'obra. D'altra banda, la transcripció íntegra de les entrevistes es pot consultar a l'apèndix III.

Quant a les anàlisis de contingut a realitzar, convé explicitar, en primer lloc, les estratègies seguides en cada cas d'acord amb els objectius de la investigació; i en segon lloc, explicitar de manera sumària els procediments que s'hi han seguit. Cal, així mateix, afirmar el caràcter incomplet, més aviat exploratori i descriptiu, de les anàlisis realitzades.

Una primera anàlisi, amb l'objectiu explícit de considerar el paper dels principals mitjans escrits durant la transició política i demostrar les manipulacions que protagonitzaren, explora i compara els discursos de la premsa valenciana, tot considerant, com a focus principal de l'anàlisi, els textos referits al procés autonòmic i la guerra de símbols i lingüística que es va desencadenar. El mitjà escrit que es considera central per a l'anàlisi és el diari *Las Provincias*, amb el qual es contrasten els productes de la resta de mitjans. En aquest cas, l'estratègia d'anàlisi serà qualitativa en la investigació dels productes comunicatius que es

tracten, qualitativa, si es vol, en el sentit més general, aquella que es concentra en la presència o absència de determinades característiques del contingut. Així, en *Las Provincias* prendrem els titulars de la primera plana com a unitats d'anàlisi que expressen la rellevància màxima que el mitjà dona a determinats continguts, els analitzarem des dels nivells semàntic i pragmàtic, i comparant amb els altres mitjans establirem les principals correspondències i divergències quant als continguts explícits i les omissions (vegeu el capítol cinqué). Seguirem, alhora, una estratègia intertextual quan tractarem d'establir el sentit per relació amb altres textos, i extratextual, o contextual, quan farem referència a allò que domina el text d'alguna manera, les presuposicions no textuais; en el sentit més ampli, l'estratègia extratextual posarà en contacte els textos amb el marc sociopolític en què apareixen i sobre el qual pretenen influir (Navarro i Díaz, 1994).

Una segona anàlisi de contingut té l'objectiu d'investigar el tractament que els mitjans escrits donen al conjunt temàtic relatiu a continguts sobre la comunicació social i els seus mitjans. Es tracta en aquest cas d'una anàlisi quantitativa pel que fa a la freqüència en què apareixen cada una de les institucions mediàtiques (Kripendorff, 1991). La informació que se'n deriva apareix esparsa al llarg dels capítols de la tesi (a l'apèndix I s'ofereix la relació de les fitxes classificades, les categories temàtiques extretes i un resum de l'anàlisi quantitativa).

SEGONA PART: EL PROCÉS D'ESTABLIMENT DEL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ

CAPÍTOL SEGON: EL PAÍS VALENCIÀ DURANT ELS ANYS 60 I 70

2.- Introducció

Aquest període de la recent història valenciana ha suposat globalment el de major transformació social en un lapse de temps tan breu. Si bé, el País Valencià participa, com a part inclosa, de les característiques generals de l'Espanya d'aquell temps i de les que deriven del règim polític aleshores vigent, també experimenta un seguit de canvis que, en absència d'uns sòlids precedents al segle XIX -industrialització basca i catalana- o de la protecció i impuls inversor de l'Estat, fan d'aquest espai social l'escenari d'un canvi accelerat i no previst que va sorprendre a propis i estranys i, tot seguit, va generar una literatura d'interpretació sociohistòrica i d'anàlisis sociològiques que ha estimulat el debat sobre la societat valenciana fins als nostres dies. Abans, però, d'entrar a considerar alguns dels aspectes centrals d'aquesta transformació, dels avanços en la investigació social que l'acompanyaren i les principals aportacions al coneixement de la realitat valenciana, convé que ens aturem, encara que breument, a fer-ne una aproximació general.

La dècada dels 60 suposa la fi de l'autarquia franquista i l'accés al govern de l'Estat dels tecnòcrates de l'Opus Dei representats per Alberto Ullastres i López Rodó. Eficiència, obertura i europeïtzació seran referents constants en la seua acció política i en el nou discurs tecnocràtic. El creixement sense precedents que experimentarà l'economia espanyola amb una industrialització accelerada, un intens procés d'urbanització i la secularització de la vida quotidiana, juntament

amb l'obertura a l'exterior, comportarà també una revitalització de la societat civil amb el que això suposa de conflicte amb les estructures polítiques del règim. Com ha escrit Picó (1982, pàg. 45), "l'època Fraga plasmarà molt bé la contradicció entre el verbalisme liberalitzador i la realitat opressora". En aquest context, es poden entendre els intents oberturistes del règim (Llei de Premsa i Impremta, llibertat religiosa) i el manteniment dels mecanismes repressius, com també l'increment de les accions de l'oposició antifranquista, el renaixement del valencianisme polític i el sorgiment del nou moviment obrer.

Al País Valencià d'aquells anys s'escometen importants plans infraestructurals no exempts de polèmica i queixes per la minsa aportació estatal, especialment, pel que fa al Pla Sud del riu Túria sufragat pels valencians amb una sobretaxa de correus. Altres obres importants de l'època són, a València, l'obertura de l'accés a la línia general de Barcelona, el tancament de l'estació d'Aragó, la reforma de la plaça del "Caudillo", el trasllat de la fira de Mostres a Paterna, els inicis de la urbanització del Saler, l'aprovació del PGOU, i la posta en marxa de plans de construccions escolars, abastiment i distribució d'aigües potables i clavegueram. Quant a l'impuls a l'ensenyament, destaca la creació de l'Escola de Magisteri, la Facultat de Ciències Econòmiques, la Universitat Laboral i l'engegament de la segona universitat valenciana: la Universitat Politècnica, la qual fou dirigida i controlada pels membres de l'Opus Dei. A la ciutat d'Alacant també es promou la reforma urbanística amb l'Eixampla del Passeig de l'Esplanada, el túnel del castell de Santa Bàrbara, les ampliacions de l'Albufereta i, en l'àmbit educatiu, comença la promoció del CEU, el qual esdevindrà, anys després, la tercera universitat del País Valencià (Picó, 1982, pàgs 45-47).

Aquest ambient de reforma urbanística i d'embranchida de la indústria turística comportarà una ferotge especulació del sòl que a la ciutat de València va suposar

una despesa de 65.000 milions de pessetes en l'adquisició de solars per a la construcció d'habitatges en el període 1960-1975, mentre la inversió industrial en tot el País Valencià era al voltant de 21.000 milions en el període 1966-1972, i de 13.000 milions de pessetes del 1973 al 1975 (Sorribes, 1978). Quant al turisme, assolix la màxima densitat a l'àrea d'Alacant-Benidorm (Costa Blanca), la qual del 1964 al 1972 passa de 90.000 turistes a 4 milions (Soler, 1990). En qualsevol cas, el desenrotllisme del ciment es farà palès tot al llarg del territori valencià, tant a la costa com a les principals ciutats del País, les quals atreuen la població de l'interior i forts contingents d'immigrants que procedeixen d'altres parts d'Espanya.

La transformació industrial del País Valencià, recolzada fonamentalment en la petita i mitjana indústria que es genera sobre la base de la tradició artesanal, es va traduir ràpidament en un accentuat descens de la població agrària, procés de desagrutzació que, tot i ser paral·lel al que s'esdevé a tot Espanya, presenta al País Valencià una intensitat i acceleració singular, alhora que la població creix més en aquesta dècada (1960-70) que en cap altre moment de la història. El *baby boom* i el saldo migratori positiu són els trets principals d'aquest increment poblacional. Com a exemple, podem indicar que només la comarca de l'Horta augmentarà el nombre dels seus habitants en un 55% entre l'any 1960 i 1975, tot i que, sense alterar la dinàmica urbanitzadora del moviment migratori global, desenes de milers de valencians abandonen el territori en aquests anys i entre 40.000 i 50.000 surten cada any temporalment a fer la verema francesa. Les causes d'aquest darrer comportament d'un sector de la població s'han identificat amb les resistències dels agricultors (mà d'obra qualificada en el camp) a incorporar-se al peonatge industrial.

El creixement econòmic del País Valencià, la ràpida industrialització i la seua capacitat exportadora, en el model de desenvolupament que impulsava el

franquisme, va comportar la desatenció als problemes de serveis i infraestructures que es generaven i aguditzava la ja tradicional desafecció de la burgesia valenciana respecte als problemes del País (vegeu nota 2.1).

Com assenyalàvem adés, la liberalització del franquisme i la modernització de les estructures productives va generar una revitalització de la societat civil. En l'àmbit social, cultural i polític, atesa la carència o, si més no, feblesa d'una burgesia il·lustrada que encapçalara un projecte de canvi global per al País Valencià, la iniciativa antifranquista, democràtica i mobilitzadora dels sectors més proclius al canvi, restarà en l'emergència de nous actors. El nou moviment obrer serà el principal protagonista de l'oposició al franquisme alhora que creix progressivament la contestació universitària al règim. L'aparició el 1962 del llibre de Joan Fuster *Nosaltres, els valencians* suposarà un fort revulsiu en l'adormida consciència nacional dels valencians que es perllongarà en un intens activisme de difusió cultural al llarg del País per part de la jove generació d'universitaris. També serà l'inici de l'anticatalanisme secessionista en matèria lingüística i cultural. La creixent influència del Partit Comunista i l'aparició de noves forces d'esquerra i nacionalistes conformarà el gruix principal del moviment d'oposició, el qual, a la fi del franquisme, s'unirà sota la consigna "Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia".

2.1.- De la societat agrària a la industrialització valenciana.

El 21 de gener de 1974, el sociòleg Amando de Miguel, acabat d'incorporar al Departament de Sociologia de la Universitat de València, feia una conferència a l'Ateneu Mercantil d'aquesta ciutat davant una nodrida representació de la intel·lectualitat valenciana. De moment -ja hi tornarem després-, només volem destacar una imatge d'aquest perspicaç nou vingut que exemplifica el miratge que ha pesat durant anys sobre l'economia valenciana. Diu així: "entra massa pels ulls

el paisatge de l'horta com per a adonar-nos que la major part de la gent hi viu de la indústria". I al·ludint al que anomena el "lament agrari" dirà: "El llaurador porta massa temps sent un grup minoritari però perviu com a estereotip regional". El pes del passat agrari continuava tenint vigència en les expressions ideològiques i en la mateixa estructura social segons l'autor, i això, malgrat la relativament exitosa industrialització valenciana.

El mateix Joan Fuster, tot i el seu distanciament del gènere laudatori hortofrutícola de les glòries valencianes, insistirà en el caràcter agrari de l'economia valenciana (vegeu nota 2.2), perspectiva que tindrà una gran influència en els joves intel·lectuals dels 60 i no serà rebatuda pels investigadors socials fins a la dècada dels 70.

Molts autors han insistit en què Fuster no té responsabilitat en el manteniment d'aquesta perspectiva agrarista de l'economia valenciana. L'any 1962, l'autor escriu amb les poques dades disponibles sobre l'economia valenciana i, quant a la informació que ofereix, el retrat és, si fa no fa, prou encertat referint-se al País Valencià dels anys 50. Qüestió diferent que ara sabem és que, mentre Fuster escrivia, el País començava a industrialitzar-se, que la població activa es desplaçava de l'agricultura a la indústria i els serveis, que començava una aflluència important de població immigrada; en definitiva, que, a poc a poc per a un observador sense instruments, però molt ràpidament en el temps històric, el País, la seua estructura econòmica i social, estava experimentant grans canvis.

L'economista Ernest Lluch (1976, p.15), en analitzar les pàgines que Fuster dedica a la no industrialització valenciana, al raquitisme de la indústria valenciana, "rèplica del minifundisme rural" segons l'escriptor, ha insistit en descàrrec de Fuster:

És aquesta indústria la que farà el canvi del País. Crec que val la pena que quedi clar: ningú no va preveure que això passaria. Sense investigadors socials, fora del grup d'historiadors catalano-valencians, amb les "forces vives" lligades al passat, sense serveis d'estudis: hi havia una altra possibilitat?

En qualsevol cas, segons indica Damià Mollà (1979a, pàgs. 54-55), la taxa de variació de la població laboral capitalista agrícola, de l'any 1950 al 1970, experimenta una disminució en els seus efectius del 51 per cent, mentre que la població industrial per al mateix període experimenta un increment del 137 per cent, alhora que la població ocupada en els serveis creix en un 90 per cent. Al rerefons d'aquest procés, no hi ha, segons l'esmentat autor, un retrocés del capitalisme agrari, sinó "un procés de reconversió de l'estructura agrària que es tecnifica i allibera mà d'obra".

Al següent quadre es pot veure amb claredat el progressiu descens de població activa agrària i comparar-ne les dades valencianes amb les del conjunt espanyol.

QUADRE 2.1

PERCENTATGE DE POBLACIÓ ACTIVA AGRÀRIA DEL TOTAL DE POBLACIÓ ACTIVA

<u>ANYS</u>	<u>PAÍS VALENCIÀ</u>	<u>ESPANYA</u>
1950	47	50
1960	36	41
1970	21	25

Font: A. de Miguel (1976). Pàg. 292.

Es pot observar al quadre com la desagrarització valenciana es produeix més prompte i més ràpidament que al conjunt d'Espanya, encara que la davallada durant la dècada dels 60 serà menor que en el conjunt espanyol, però, alhora, com dirà Amando de Miguel (1976, pàg. 293):

“El País Valencià, sense desagraritzar-se massa, s'industrialitza i es terciaritza a major velocitat. no només que el conjunt espanyol sinó que la resta del països catalans”.

I afegeix:

També cal dir que en aquesta darrera dècada, si bé a tot Espanya allò que més creix són els serveis, al País Valencià (a pesar del *boom* turístic) el que s'incrementa més encara és la població industrial. És innegable, per tant, el ràpid procés d'expansió fabril del País Valencià”.

Per a acabar concloent:

Allò que no és pot sostenir més és que el País Valencià siga una regió “eminentment agrària”.

A les darreries del 50 l'eufòria tarongera havia començat a declinar. L'arrossar, durant els 60, decreix a raó de mil hectàrees per any, però la superfície citrícola continua creixent i l'excessiva productivitat de la taronja, amb les dificultats que comencen a presentar-se al mercat europeu arran del 60, en deté l'expansió de la producció i deflaciona la terra que en poc de temps es deprecia fins al 50 per cent. Aquesta situació farà augmentar l'èxode rural. El deteriorament, doncs, dels preus agrícoles i la no participació del País Valencià en el ràpid desenvolupament ramader i pesquer propiciat per l'Estat foren les causes de la pèrdua relativa de posicions en el sector primari (Picó, 1982, pàg. 50).

D'altra banda, tal com venim apuntant, el creixement industrial valencià de la dècada dels 60 (312,4%) fou superior al del País Basc (254,9%) i al de Catalunya (266,2%). Una industrialització, per tant, més ràpida que la mitjana espanyola i afavorida per l'exportació de productes industrials, els quals, només a la província de València, del 1961 al 1971, es van multiplicar per onze (Picó, 1982, pàgs. 50 i 51).

La forta caiguda de la població agrícola i els importants increments dels sectors de la indústria i els serveis en un lapse de temps tan breu conduïen Damià Mollà a

considerar que, en el context europeu, l'increment de població industrial era tal que es perfilava com un fenomen de característiques excepcionals.

QUADRE 2.2

ESTRUCTURA DE LA POBLACIÓ ACTIVA DEL PAÍS VALENCIÀ (1950-1970)

<u>SECTOR</u>	<u>1950</u>	<u>1960</u>	<u>1970</u>
AGRICULTURA	47,3	35,9	21,1
INDÚSTRIA	28,0	35,1	43,3
SERVEIS	24,7	29,0	35,6

Font: Damià Mollà, 1979a, pàg. 116.

D'altra banda, les característiques de la industrialització valenciana, basada en la petita i mitjana indústria, generaren un debat al si de la intel.lectualitat valenciana, fonamentalment protagonitzat per economistes i sociòlegs, que apuntaven al decadentisme industrial per la manca d'inversions forànees i la progressiva obsolescència de la indústria artesano-familiar. El debat arribava fins al qüestionament de l'existència de la burgesia, almenys d'una burgesia *comme il faut*. L'espill de Catalunya i el model clàssic d'industrialització eren el rerefons del debat que partia de les afirmacions de Fuster, les qual havien estat assumides de vegades molt acríticament i sense massa instruments per a observar la realitat. La suposada *decadència econòmica* del País s'identificava amb la permanència de la vella classe dirigent, la qual tractaria d'esdevenir administradora del capital estranger que invertira al País Valencià, tot mantenint lès àrees de poder i frenant el protagonisme de la nova burgesia industrial (Lluch, 1976, pàgs. 175 i ss.).

Des d'una perspectiva de sociologia crítica esquerrana es contemplava la industrialització valenciana com un procés heterònom en que els nous gerents no constituïen "una nova classe, ni tan sols una capa burgesa numèricament important, prou coherent davant la resta de la burgesia, i autònoma front al capital monopolista" (Marqués, 1974, pàg. 164). I contradient els tòpics dels epígons

fusterians, s'afirmava l'existència d'una plataforma burgesa prèvia dedicada a l'agricultura i el comerç, activitats que condicionaven les seues actituds actuals i mostraven un desfasament entre aquestes i el volum dels seus negocis. Josep-Vicent Marqués considerarà una il·lusió ideològica que aqueixos burgesos constituïsquen un agent social nou i afirmarà literalment que "el destí d'un nou burgès valencià és o vegetar, més o menys, prosperant en els camps secundaris que li deixa la burgesia financera, o convertir-se ell mateix en burgesia financera", per a acabar considerant l'escàs entusiasme d'una burgesia tal per limitar els seus negocis al País d'origen i implicar-se en els problemes estructurals del País Valencià.

Mentre a dins de les visions crítiques preocupava el suposat *decadentisme industrial* i entre la burgesia es mantenia l'*acrimònia sol·licitant*, la mirada externa d'Amando de Miguel pren major consistència llegida des dels 90, lluny de l'apassionament pel País i les ànsies transformadores que ocupaven els intel·lectuals valencians; el que ell anomenava la *sociologia afflictiva* que es coïa al seua voltant, cordialment oposta al que, de l'altre cantó, s'etiquetava de *sociologia consoladora*. De Miguel considera el que hem exposat al paràgraf anterior com una mena d'anàlisi d'intencions que substitueix l'anàlisi de la realitat. Ell considera els burgesos valencians admirablement coherents i passablement progressius si se'ls comparava amb els nuclis burgesos d'altres llocs (vegeu nota 2.3).

En el que sí sembla haver-hi un acord generalitzat és quant a les característiques ideològiques i de comportament social de les classes dominants valencianes que ja havien estat analitzades per Joan Fuster. El provincianisme i provincialisme que ve de llarg, si més no del set-cents valencià, la pervivència d'una mentalitat agrària que sobrevalora la propietat de terres i lloa una tradició ideològica de considerar

el País com un paradís agrícola, el tòpic del *Levante Feliz* que feu fortuna durant el franquisme, la manca de conflictivitat en les situacions de crisi respecte als governants de Madrid, etc, són trets que es repeteixen abundantament en la literatura de reflexió sobre el País dels anys setanta (vegeu nota 2.4).

No és l'objecte d'aquest treball aprofundir en el debat sobre la industrialització valenciana, sinó només apuntar-ne algun dels elements clau que, alhora, donen notícia de la migradesa de dades estructurals retrospectives, de la influència del diagnòstic de Fuster i, sobretot, de l'efervescència i apassionament amb què s'analitzava la situació del País Valencià.

Amb l'avantatge que dóna el temps transcorregut, podem afirmar que no s'han acomplert els temors de decadència industrial del País tan impregnats de fatalisme agrari, "ideologia camperola incrustada en les actituds de les elits industrials" (de Miguel, 1976, pàg. 282), malgrat la insistència en aquesta profecia autoderrotant. Tanmateix, això no vol dir que la industrialització valenciana fóra exempta de contradiccions, manca de qualitat i de formació, desequilibris territorials, salaris baixos, problemes d'infraestructura i serveis, etc. que els sociòlegs i economistes detectaren i plantejaren al seu moment.

En resum, la transformació operada al País Valencià fins als anys 70 deriva del desplegament i ampliació de les estructures sòcio-econòmiques capitalistes, l'eixamplament de les quals es realitza per mitjà d'un fort procés de desagrarització-industrialització en què el capital industrial desplaça el capitalisme agromercantilista (Mollà, 1979a, pàg. 55). Ens trobem, llavors, davant una societat capitalista de caire industrial amb trets molt semblants als de la resta de l'occident europeu, tot i que sense els avantatges del benestar produït en aquelles. Hi emergeix una burgesia clarament industrial, alhora que es produeix un fort

retrocés de les capes mitjanes tradicionals i l'extensió de noves professions que acabaran configurant una ampla classe mitjana amb distinta mentalitat. Abans però, es produirà un fort eixamplament del proletariat industrial, el qual serà el principal protagonista de la crisi econòmica que coincideix amb la fi del franquisme.

Les repercussions del desenvolupament econòmic sobre el territori comporten una notable acceleració del procés de concentració urbana i l'agreujament dels desequilibris territorials interns. Seguint Sorribes (1982), les dues grans àrees de major concentració de població seran València i la seua àrea d'influència (àrea metropolitana, l'Horta, Camp de Morvedre i Ribera Alta) i l'eix Alacant-Elx. A la ciutat d'Elx, l'any 1970, la meitat dels censats no havien nascut al municipi i la major part dels seus immigrants provenien del Baix Segura i l'Horta de Múrcia. Altres àrees que experimenten un creixement notable de població són l'eix Alcoi-Gandia i la Plana de Castelló (Alta i Baixa). Són aquestes àrees de major creixement les que concentren també els nivells de renda i d'inversió productiva més elevats. D'altra banda, la majoria de les comarques de l'interior, a excepció de l'Alcoià, la Vall d'Albaida i la Foia de Bunyol, patiran un despoblament progressiu.

Els municipis de menys de 10.000 habitants veuran notablement reduïts els seus efectius. L'any 1975 el 60 per cent de la població viu en municipis de més de 20.000 habitants, mentre que l'any 1960 contenien un poc més del 40 per cent de població. A l'important fenomen de la immigració que tractarem després, cal afegir el no menys important dels desplaçaments interns: més de 300.000 persones canvien de municipi de residència entre l'any 1962 i el 1975.

Els principals factors d'aquest desequilibri territorial que actuen de manera acumulativa són els següents: en primer lloc, l'atracció que per al capital inversor

tenen les àrees urbanes ja consolidades, en les quals troben millors condicions generals de producció; en segon lloc, el tipus d'estructura productiva, atès que el creixement industrial s'ha produït en sectors que proporcionalment utilitzen molta mà d'obra (tèxtil, calcer, moble, taulellet, joguet, etc.) repartida en petites i mitjanes empreses, a la qual cosa cal afegir altres sectors importants en l'ús intensiu de mà d'obra (construcció i turisme); en tercer lloc, cal considerar la concentració massiva del *boom* turístic en el litoral; i, finalment, l'absència d'una política territorial que introduís elements correctors i no permetés la ferotge especulació del sòl que ha conduït als problemes de congestió urbana per un creixement d'altres densitats (Sorribes, 1982, pàgs. 190-196).

2.1.1.- L'impacte en l'estructura social

El tret fonamental que s'esdevé simultàniament al procés d'industrialització és l'espectacular creixement de població. El País Valencià que el 1900 tenia un poc més d'un milió i mig d'habitants passarà el 1975 a quasi tres milions i mig.

L'increment més notable és el que es produeix en la dècada dels 60 quan s'aguditzava el procés de transició demogràfica en eixamplar-se molt ràpidament les estructures socio-econòmiques del capitalisme industrial, un creixement de població que quasi és tant com el produït durant tota la primera meitat del segle, les causes del qual cal cercar tant en el creixement de les taxes de reproducció vegetatives com en el nombrós contingent d'immigrants que entren i s'estableixen al País Valencià en aquest període (Mollà, 1979). Convé parar esment que, per al període 1970-1975, mentre el creixement vegetatiu dóna raó del 48 per cent del creixement total de la població, el saldo migratori n'explica l'altre 52 per cent (Sorribes, 1982, pàg. 185).

QUADRE 2.3

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DEL PAÍS VALENCIÀ (1950-1975)

<u>ANY</u>	<u>POBLACIÓ TOTAL</u>	<u>VARIACIÓ EN % I ABSOLUTS</u>	
1950	2.307.068	5,9	130.398
1960	2.480.879	7,5	173.811
1970	3.073.255	23,8	592.384
1975	3.411.218	11,0	337.963

Font: Damià Mollà, 1982. *La població*.

Si atenem a l'edat i el sexe de la població, l'estructura de la població valenciana ha experimentat un gran canvi. Com apunta Damià Mollà (1982), el perfil de la piràmide de població valenciana passa, del 1950 al 1970, de la figura de "finestra coronella" a la de "trompeta": una població rejoyenida que es recupera de la baixa natalitat a partir del *baby boom* que s'inicia al 1965, però que, alhora, en descendir la taxa de mortalitat, augmenta la longevitat de la població. Una població rejoyenida, doncs, però també amb una considerable càrrega d'edats senils.

QUADRE 2.4

EVOLUCIÓ DEL GRAU D'ENVELLIMENT I JOVENTUT

DE LA POBLACIÓ VALENCIANA

<u>ANY</u>	<u>% MÉS DE 65 ANYS</u>	<u>% MENYS DE 15 ANYS</u>
1950	8,3	23,2
1960	9,7	24,7
1970	10,4	27,0

Font: Damià Mollà, 1982. *La població*.

D'altra banda, al següent quadre (2.5) podem observar l'evolució de la taxa d'activitat, la qual disminueix progressivament com a conseqüència de l'increment en el grau d'escolarització i l'acurtament de l'edat de jubilació, tot experimentant una pèrdua aproximada de sis punts. Paral·lelament, s'incrementa el percentatge de població activa assalariada en més de setze punts com a indicador clar de l'extensió de les relacions socials de producció capitalista a mesura que avança el creixement econòmic.

La incorporació de la dona al treball és un altre element característic de la transformació de l'estructura social valenciana que, amb el temps tindrà importants repercussions en els costums, les actituds, les relacions entre els gèneres i el canvi en les estructures familiars. Com es pot observar al següent quadre (2.6), la incorporació de la dona s'efectua amb intensitat dins la dècada dels setanta.

QUADRE 2.5

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ACTIVA SOBRE LA PT I DELS ASSALARIATS SOBRE LA PA EN PERCENTATGES

<u>ANY</u>	<u>% PA/PT</u>	<u>PA_{assa.}/PA</u>
1962	42,99	62,43
1964	41,66	63,36
1967	41,66	64,13
1969	41,36	65,46
1971	39,31	68,45
1973	37,79	78,76
1975	37,29	78,73

Font: Banc de Bilbao. *La renta Nacional de España y su distribución provincial*. Pres de Josep Sorribes, 1982.

Durant els 60, només incrementa en un punt la seua participació en el treball, mentre que, de l'any 1970 al 1977, experimentarà un creixement de 10 punts. La participació de les dones en els diferents sectors econòmics, per a l'any 1970 (dades de Damià Mollà, 1979a), amb una participació total del 20,4 per cent, es reparteix de la següent manera: un 1 per cent en l'agricultura, un 9,2 per cent en la indústria i un 10,2 per cent en els serveis.

QUADRE 2.6

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ACTIVA SEGONS SEXE (EN PERCENTATGES)

<u>ANY</u>	<u>BARONS</u>	<u>DONES</u>
1960	80,01	19,09
1970	79,61	20,39
1972	75,20	24,80
1977	69,60	30,40

Font: Josep Sorribes, 1982.

Finalment, malgrat les diferències que presenta el següent quadre (2.7) respecte a les dades censals que hem oferit en un altre moment ¹, a grans trets, permet observar l'espectacular canvi produït en la distribució de la població activa per sectors.

QUADRE 2.7

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ACTIVA PER SECTORS

<u>ANY</u>	<u>AGRICULTURA</u>	<u>INDÚSTRIA</u>	<u>SERVEIS</u>
1962	38,4	31,7	29,7
1964	34,9	35,5	29,5
1967	31,3	35,9	34,3
1969	30,0	36,3	33,6
1971	25,8	38,8	35,3
1973	20,1	41,3	38,5
1975	16,8	44,7	38,4

Font: Banc de Bilbao. Josep Sorribes, 1982.

Quant al nivell de qualificació laboral de la població, resulta difícil fer-ne afirmacions taxatives pel fet que els criteris de qualificació dels censos del 1950 i 1960, en no estar referits a títols oficials atorgats pel sistema educatiu ², eren molt ambigus, a la qual cosa s'ha d'afegir, en la recollida censal, l'eventual tendència dels declarants a sobreestimar la qualificació del treball que realitzaven. Amb aquestes prevencions, apuntem, seguint Mollà (1979a), que per a l'any 1970 la majoria de la població laboral no agrària és pràcticament qualificada, mentre que el camp valencià continua amb uns nivells de qualificació molt baixos que oculten la perícia acumulada pel llaurador valencià que no es reflecteix als censos.

¹ Diversos autors com J. A. Lasuen, J. M. Naredo, Amando de Miguel i Damià Mollà, entre altres, criticaren a bastament les dades del Banc de Bilbao, les quals entenien que emmascaraven el procés industrialitzador valencià i adolien de greus problemes metodològics.

² Cal tenir en compte la feblesa de la formació professional reglada en aquells anys.

2.1.2.- El fenomen de la immigració.

Per a la descripció de les dades sobre immigració al País Valencià, seguirem en aquest apartat el capítol sobre els moviments migratoris que el professor Damià Mollà (1979b) dedicava en el seu estudi sobre la població valenciana (a la nota 2.5 n'oferim un breu resum històric).

El País Valencià que, pel que acabem d'esmentar, era un espai social amb una posició desfavorable en l'emissió-recepció de població, passa a convertir-se a partir dels anys 60 en una àrea de forta atracció immigratòria. Les dades censals

QUADRE 2.8

EMIGRACIÓ VALENCIANA (1964-1973)

<u>ANY</u>	<u>A ESPANYA</u>	<u>A ULTRAMAR</u>	<u>A EUROPA</u>	<u>TOTAL</u>
1964	6.029	405	7.539	13.973
1965	5.444	400	2.909	8.753
1966	4.522	554	2.556	7.642
1967	--	--	--	--
1968	6.340	417	7.358	14.082
1969	6.251	369	8.180	14.800
1970	6.272	287	9.554	16.113
1971	4.958	397	10.040	15.395
1972	6.713	100	8.252	15.065
TOTAL	46.529	2.929	56.355	105.813

Font: Damià Mollà (1979b, pàg. 83).

de 1970 ofereixen la xifra de 704.859 persones residents al País i que havien nascut fora del territori valencià. Sembla que s'ha produït un fort retrocés en l'emigració d'escala que utilitzava el territori valencià com a punt intermedi en el camí cap a Catalunya i Europa. El procés d'assentament al País Valencià es fa evident i implica que per a l'any 1975 prop d'una tercera part de la població és d'origen immigrant. El saldo migratori entre el 1960 i el 1975 ofereix un balanç positiu

de prop de mig milió de persones (vegeu nota 2.6).

QUADRE 2.9

SALDO MIGRATORI BRUT DEL PAÍS VALENCIÀ (1900-1975)

<u>DÈCADES</u>	<u>VARIACIÓ</u>	<u>CREIXEMENT</u>	<u>SALDO</u>
	<u>TOTAL</u>	<u>VEGETATIU</u>	<u>MIGRATORI</u>
1900-10	116.594	155.103	-38.509
1910-20	41.387	79.585	-38.198
1920-30	151.244	128.987	22.257
1930-40	279.912	66.411	213.501
1940-50	130.398	124.087	6.314
1950-60	173.811	192.232	-18.421
1960-70	592.384	265.957	326.427
1970-75	337.963	161.447	176.516

Font: Damià Mollà (1979b, pàg. 86).

QUADRE 2.10

PROPORCIÓ SEGONS EDAT DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA ENTRE 1960-70

(inclou només les set primeres àrees emissores)

<u>ÀREA</u>	<u>10-24 ANYS</u>	<u>25-49 ANYS</u>	<u>MÉS DE 50</u>
ANDALUSIA	40,6	42,1	17,3
C. LA NOVA	35,9	46,0	18,8
MÚRCIA	36,9	45,0	17,5
ARAGÓ	34,5	44,2	21,1
CATALUNYA	26,0	51,6	22,4
EXTREMADURA	39,4	43,0	17,6
C. LA VELLA	37,0	45,0	18,0

Font: Damià Mollà (1979b, pàg. 90).

La innegable i important contribució dels immigrants al desenvolupament econòmic del País ha tingut conseqüències no únicament econòmiques. D'una banda, ha permès compensar el complex d'inferioritat present en amples sectors de la població valenciana en haver-hi algú altre per davall en l'escala social. En aquest sentit, els prejudicis xenòfobs s'han expressat per mitjà de termes pejoratius com

“xurros”³, “castellans” o “manxegos”, equivalents al de “xarnego” a Catalunya, en què la distància lingüística -parlaven espanyol- unida a la condició de classe -ocupaven els llocs més baixos de l'estratificació social- actuaven com a elements identificadors de l'immigrant. La condició de classe és important perquè mai no es titlarà de “xurro” al burgès valencià castellanitzat. D'altra banda, la nombrosa entrada al territori valencià de població de parla espanyola, tindrà conseqüències en les dificultats posteriors per al procés de normalització lingüística i cultural del País Valencià, tot i que més per l'apatia dels immigrants davant la cultura i les característiques diferencials dels valencians, que no per una declarada i oberta bel.ligerància, la qual encapçalaran els valencians d'origen que s'han castellanitzat. En aquest sentit, la posterior polarització política esquerra-dreta, a favor i en contra del redreçament nacional del País Valencià, actuarà com un fre en l'eventual mobilització de la població immigrada contra la cultura del País.

També és cert, com analitzava Marqués, que un poble que no té una definició clara de qui és difícilment pot oferir una imatge a l'immigrant que li permeta reconèixer les diferències, respectar-les i eventualment integrar-s'hi. Més encara si pot obviar el problema remetent-se a la pertinença al marc espanyol i a l'ús de l'única llengua aleshores oficial: el castellà.

2.1.3.- El moviment obrer i els empresaris.

Les característiques de la industrialització valenciana que hem apuntat comportaven un increment dels efectius empresarials industrials, per la progressiva creació de petites i mitjanes empreses, i una àmplia extensió del nombre de treballadors, pel fet, ja subratllat, de la poca tecnificació i la conseqüent utilització massiva de mà d'obra. Són els anys, abandonada la política autàrquica,

³ Josep-Vicent Marqués (1974) en féu una fonamental aportació a les característiques ideològiques d'aquest prejudici.

en què el govern intenta les primeres reformes en l'àmbit de les relacions entre treballadors i empresaris, entre les quals destaca la llei de Convenis Col·lectius que esdevindrà l'instrument de totes les reivindicacions i conflictes obrers, alhora que serà clau per al desenvolupament organitzatiu del moviment obrer. S'hi introdueixen els sistemes de racionalització del treball (Bedaux, Metra, primes, cronometratges, etc.) que, al seu torn, generaran descontent i conflicte. És l'època del "miracle espanyol" recolzat sobre el treball dels obrers, les divises de l'emigració i la pluriocupació de la nova classe mitjana, tots a la recerca dels sistemes, l'entrada del pis, la rentadora i el televisor, els pagaments a terminis, etc., que perfilen la progressiva expansió del consum.

Quant als empresaris destaca l'important increment de noves empreses petites i mitjanes. De fet, com indica el següent quadre (2.11), hi ha un considerable descens d'empresaris que han heretat l'empresa, mentre augmenten notablement els fundadors. Les dimensions reduïdes de la majoria de les empreses i la poca incorporació de tècnica explica el lent i escàs creixement dels mànagers professionals.

El predomini de les empreses petites, el minifundisme empresarial, s'observa clarament en la següent comparació entre Barcelona i València. La majoria de les empreses valencianes (62%) tenien menys de cent treballadors, cosa a la qual

QUADRE 2.11

**EVOLUCIÓ DE LES RELACIONS AMB LA FUNDACIÓ DE L'EMPRESA
EMPRESARIS DE VALÈNCIA AMB MÉS DE 50 TREBALLADORS**

RELACIÓ	ANY 1959	ANY 1974
HEREUS	51	36
FUNDADORS	29	41
MÀNAGERS	19	23
TOTAL	100%	100%

Font: Linz, J. J. i de Miguel, A.(1963) i Picó, J. (1976).

cabria afegir l'extensa trama dels petits tallers de tota mena amb menys de cinc treballadors. La València del 1971 encara no havia aconseguit l'estructura d'empreses de la Barcelona dels 60, tot i que alguns indicis (de Miguel, 1976, pàg. 320) ja apuntaven al creixement de grandària i a la correcció de la tendència esmentada per a anar acostant-se, a poc a poc, al model d'empresa mitjana de nivell "europeu" o fins i tot "català".

QUADRE 2.12

GRANDÀRIA I NOMBRE D'EMPRESES BARCELONA (1958) I VALÈNCIA (1971)

<u>GRANDÀRIA</u>	<u>NOMBRE</u>		<u>PERCENTATGE</u>	
	<u>BAR/1958</u>	<u>VAL/1971</u>	<u>BAR/1958</u>	<u>VAL/1971</u>
50-99	879	574	47	62
100-199	552	216	29	23
200-500	339	127	18	12
MÉS DE 500	113	31	6	3
TOTALS	1.883	948	100	100

Font: Josep Picó, 1976, pàg. 108

Josep Picó (1976, pàg. 123), analitzant la mobilitat empresarial per mitjà d'una enquesta als empresaris l'any 1974, conclouïa assenyalant que s'havia produït el trencament del model econòmic agrícola en el pas de la primera a la segona generació d'empresaris, que començava a esquarterar-se la dedicació comercial en benefici de la industrial en el pas de la segona a la tercera generació i que la societat valenciana es professionalitzava ràpidament, tot i que l'índex encara era baix. El punt de suport d'aquest procés havia estat la propietat privada que havia passat d'agrícola o comercial a industrial. Picó, insistia, doncs, que era més significatiu el canvi d'activitat econòmica que no el grau de mobilitat social.

Quant al comportament dels empresaris, còmodament instal·lats en l'autoritarisme franquista, paternalistes majoritàriament en les seues relacions amb els treballadors, amb un teixit industrial molt jove i orientat cap a l'exportació -les

exportacions industrials valencians passen dels 400 milions a primers dels anys 60 als més de 65.000 milions del 1976 que representen un 35 per cent del VAB del sector (Soler, 1990)-, queda ben retratat en les conclusions finals de l'estudi de Picó sobre l'empresariat valencià (vegeu nota 2.7).

Quant al moviment obrer, la introducció d'un model més flexible de negociació (els convenis col·lectius) posava el marc per a una confrontació d'interessos més directa, la qual cosa va conduir al desenvolupament de la conflictivitat laboral. Els primers conflictes, a principis dels 60, es produïren a les grans empreses com Altos Hornos de Sagunt o MACOSA per reivindicacions salarials o contra els expedients de crisi. Tot i la participació d'antics militants ugetistes i cenetistes, aquestes organitzacions trigaran anys encara a reorganitzar-se i seran els comunistes i els catòlics els qui protagonitzaran el nou moviment obrer. Els obrers catòlics d'HOAC i JOC formaren USO (Unió Sindical Obrera), mentre els comunistes demostraven una gran capacitat per a connectar amb la nova classe treballadora. La confluència de tots aquells esforços, acompanyats en diversos moments de repressió per part del règim, fou l'aparició de Comissions Obreres; una nova forma unitària d'autoorganització i lluita que sorgia en relació a problemes i reivindicacions específiques i en què participaven treballadors d'ideologies diverses. El moviment es va estendre per les àrees industrials del País Valencià i en les eleccions de 1966 Comissions va aconseguir un gran èxit. El primer de maig de 1967 Comissions va organitzar a València la primera manifestació des de la fi de la guerra sota el reclam de la llibertat sindical, la qual fou reprimida durament i va conduir a diverses detencions (Saz, 1990, pàgs. 344-346).

Malgrat el progressiu creixement del moviment que cohesionava Comissions, el seu assentament al País Valencià fou fràgil. El fet que el desenvolupament

industrial no prenguera força fins ben entrada la dècada dels 60 (Lluch, 1976); l'estancament anterior de la societat valenciana, ancorada en l'economia autàrquica de la postguera, amb l'aïllament i predomini de la tradició que comportava (Picó, 1977); unit a la mateixa estructura econòmica i empresarial - plantes de grandària reduïda, gerents propietaris no professionals, molta mà d'obra amb gran tradició artesanal i agrícola-, entre altres factors, expliquen per què Comissions no va assolir una implantació sòlida en els centres de treball, va tenir un caràcter més supraestructural que a altres llocs, i es va fer forta a les grans empreses. Al següent quadre (2.13) es pot veure la baixa conflictualitat de València i Alacant si ho comparem amb la dinàmica conflictual de Barcelona o del conjunt d'Espanya.

Tot i això, atenent al creixement de la conflictualitat global d'Espanya, el govern va considerar que l'experiència de Comissions havia anat massa lluny i el 1967 les va declarar il·legals (vegeu nota 2.8). El sindicalisme democràtic es reféu a poc a poc, tot i que, del 69 al 73, hi va predominar la divisió, la preeminència dels discursos ideològics, la tensió amb les vies legals i en la recerca d'alternatives que s'adoptaven de les experiències d'altres llocs. L'any 1974, quan la crisi econòmica occidental es feia sentir agreujada per la fi del cicle llarg de creixement de l'economia espanyola, la conflictualitat creix al País Valencià; en aquest any es poden comptar 43 conflictes. I s'en produeixen 45 l'any 1975. Són anys intensos del moviment obrer que, si bé des del punt de vista quantitatiu poden ser considerats negatius pels acomiadaments, sancions i escasses millores salarials, des d'una perspectiva històrica marquen un salt qualitatiu en l'articulació del sindicalisme valencià (Picó, 1977 i 1982).

QUADRE 2.13

EVOLUCIÓ DE LA CONFLICTUALITAT LABORAL (NOMBRE DE CONFLICTES)

ANY	VALÈNCIA	ALACANT	BARCELONA	TOTAL ESPANYA
1965	2	3	158	232
1966	27	26	25	171
1967	1	1	82	567
1968	18	2	31	351
1969	2	-	36	491
1970	6	2	155	1.595
1971	14	2	139	616
1972	7	31	135	853
1973	5	22	286	931

Font: Ministerio de Trabajo. Citat a Picó, 1977. Pàg. 157.

La mobilització massiva dels sindicalistes -més de 200.000 treballadors valencians es mobilitzaren els primers mesos del 76- per les llibertats democràtiques, alhora que es mantenen les lluites obreres, farà de les forces sindicals un interlocutor imprescindible per als pactes socials i polítics posteriors que obriren el camí cap a l'establiment de la democràcia.

2.2.- El resorgiment de la consciència nacional

Hi ha acord entre els historiadors que durant la República el valencianisme va aconseguir la maduresa cultural i política que no havia tingut mai (vegeu nota 2.9). No hi arribà, però, a constituir un partit nacionalista d'esquerra amb prou força en el sistema de partits regionals, tot i que va aconseguir impregnar d'autonomisme el conjunt de l'esquerra. La guerra ho trencà tot i l'autonomia valenciana fou ajornada per la prevalència, al si de l'esquerra majoritària, de la idea que calia la centralització per a guanyar la guerra (M. Ardit, 1980).

Aquell valencianisme rigorós, ben documentat, que ja no tenia res a veure amb els entreteniments jocfloralescos i folclòrics de finals del XIX i principis del segle XX,

fou durament reprimat pel franquisme. Les noves autoritats només permetien l'activitat intrascendent de Lo Rat-Penat, associació cultural de caràcter conservador, mantenedora de "les glòries valencianes", que fou reautoritzada l'any 1940, l'exhibició de la bandera tricolor de la ciutat de València i el sànet de qualitat ínfima. El 1949 Miquel Adlert i Xavier Casp funden l'editorial *Torre* que reprén la publicació de llibres en valencià, tot i que la difusió i influència és mínima. Unes poques tertúlies mantenien el caliu del valencianisme fins que a la meitat dels 50 comença a canviar l'ambient. A Lo Rat Penat arriben un grup de joves que formen la secció juvenívola i que als anys seixanta desplegaran una gran activitat. A la Universitat es crea l'Aula Ausiàs March, punt de referència de la nova generació valencianista que protagonitzarà la posterior embranzida del valencianisme. A la Facultat de Lletres es deixa sentir el magisteri intel·lectual de diversos professors catalans com Joan Reglà, Miquel Tarradell, Carles Dolç i Emili Giralt. El valencianisme s'estén i es popularitza. Les idees que bullien en aquell ambient, sense cap demèrit per a l'autor, les recollirà Joan Fuster en el llibre *Nosaltres, els valencians*; una síntesi erudita, singular i novedosa d'afrontar la història i les possibilitats dels valencians com a poble. La intel·lectualitat valenciana i la jove generació universitària s'adheriren majoritàriament als plantejaments de Fuster, mentre la dreta llançava una campanya denigratòria, més de l'home que de l'obra, que ens situa en els precedents de la posterior confrontació durant la batalla de València (1978-1982).

A finals dels anys seixanta, passat el període d'incubació en l'elit intel·lectual, el valencianisme entra en una fase de maduresa. Apareixen les primeres llibreries dedicades a la difusió de la cultura catalana (Can Boïls, Concret i Tres i Quatre) i el llibre en català cada vegada es fa més habitual als mostradors. La Nova Cançó s'havia fet popular gràcies als discos de Raimon. Les "rutes" i "aplec", les conferències i xarrades pel país es multipliquen. Es forma el PSV (Partit Socialista

Valencià) que des del 1964 al 1968 aglutina els universitaris valencianistes i d'esquerres. Segons Ismael Saz (1990), el PSV fou el principal responsable del fet que el valencianisme polític haja permeabilitzat totes les forces progressistes valencianes. Ja en els setanta apareixeran Germania Socialista, PSPV (Partit Socialista del País Valencià) i PSAN (Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans), organitzacions nacionalistes d'esquerra, i la demòcrata cristiana UDPV (Unió Democràtica del País Valencià). Al sí dels partits d'organització estatal com el PCE, OIC, MC i altres grups d'esquerra també es farà sentir la influència del valencianisme, entre altres coses, per la presència en aquestes organitzacions polítiques d'antics militants del PSV. Cal considerar que a dins del valencianisme sempre s'havia mantingut un important component esquerrà; el 1961 un grup de joves de Lo Rat-Penat havien format el Front Marxista que després s'incorporaria al Partit Comunista (vegeu nota 2.10).

Com ha assenyalat l'historiador Marc Baldó (1990), el "redreç" valencià no es pot entendre sols des del vessant nacionalista. Era també recuperació ideològica després del xoc del feixisme, recerca de llibertat, múltiple confluència de corrents que tendeixen a recuperar la història, crit intel·lectual en un context social d'oposició i creixent mobilització contra la Dictadura. En aquesta mateixa línia argumental es pronuncia el professor de dret polític Manuel Alcaraz (1985) en subratllar la confluència amb el moviment obrer i també amb l'ecologisme, el feminisme i els moviments juvenils (vegeu nota 2.11).

A la fi de la Dictadura, el valencianisme era un moviment sòlid que arribava a totes les forces democràtiques, s'havia convertit en una idea força important per al nou període que s'obria i comptava amb una reconeguda solvència intel·lectual. La creixent adhesió social i l'actitud clara i pionera, junt al moviment obrer, en la lluita contra el franquisme, a més dels altres factors ja considerats, li havien permés

d'acumular legitimitat davant la societat valenciana. L'evolució del procés nacionalitari en el nou règim que s'encetava permetia albirar grans canvis en el País Valencià.

2.2.1.- L'obra de Joan Fuster *Nosaltres, els valencians* .

En la inhibició dels altres pren estímul el meu propòsit. És un primer motiu: escric aquest llibre perquè ningú no l'ha escrit encara, i perquè ningú no sembla disposat a escriure'l. Una altra cosa puc al·legar, en segon lloc, a favor meu: el fet de compartir un apriorisme militant sense el qual tota indagació seria un entreteniment sòrdid i gratuït. M'apresso a proclamar-ho: apriorisme, o partit pres, o com li vulgueu dir. entenguem-nos, però: no pas de cara al passat ni de cara a la circumstància immediata, sinó respecte a les possibilitats obertes al dia demà. Dins les meves -i tan òbvies!- limitacions hauré de valer-me de la història i hauré d'acudir a les dades que el sociòleg es reserva: ho faré amb la més rigorosa objectivitat. De tota manera, estic convençut que una obra com aquesta no pot ésser concebuda sinó des d'una decisió de futur. I això que anomeno "decisió de futur" és un punt que fa temps que tinc clar. Si començo per denunciar la nostra malaltia o les nostres malalties col·lectives, és que sé que sense això mai no tindrem la possibilitat de sobreposar-nos-hi. Els valencians hem de defensar-nos com a poble: tal és, reduït a afirmació incitant, l'apriorisme a què em referia.⁴

Amb aquestes paraules introductòries justificava l'autor el fet d'escriure aquest llibre. Dues idees que es mantenen tot al llarg del llibre: l'apriorisme militant pel poble valencià i la decisió de futur, això sí, amb la major objectivitat possible quant a les dades. A la mateixa introducció del llibre, Fuster insisteix que l'apassionament per la vida i el destí del seu poble és potser l'única passió noble que s'hi reconeix.

Segons l'autor, "fallem" com a poble normal. Es tracta d'un dèficit que va més enllà del grau de concreció institucional que puguem tenir. "Deficiència obscura en la nostra constitució col·lectiva, en la nostra complexió de societat". Fuster al·ludeix al

⁴ Pàgs. 19-20. Tot i que la primera edició és de l'any 1962 i fou el primer llibre publicat per l'editorial que prengué el nom d'aquell any, citarem sempre per l'edició del 1994 que conté l'important pròleg a la segona edició (1964), atès que és la més accessible actualment al lector.

“trist teixit d’abandons, de desídies, de timideses, de mimetismes estèrils; una barreja de localisme inútil i de conformitat provinciana, una progressiva depauperació social” (pàg. 14). Les “conclusions desoladores” conduirien a la “definitiva despersonalització” i Fuster les rebutja perquè troba un voluminós contrast entre el “desballestament” social que s’ha produït i les característiques col·lectives que mantenen els valencians com “una gent enèrgicament diferenciada”. Els condicionaments materials del país, la sedimentació històrica i la vitalitat econòmica dels darrers cent anys en serien bona prova que els valencians “no som ben bé un poble apàtic i escarransit” (pàg. 15).

L’“ambigüitat paralitzadora, enervant” que segons l’autor és la sensació predominant entre els valencians, rau en el fet d’una manca de projecte col·lectiu: “allò que hauríem d’ésser”. I l’autor respon de seguida: “qualsevol cosa que no fos la societat desarmada i subalterna que avui és”. El “marginalisme” dels valencians prové del fet que “la perspectiva integradora” (Espanya) “no ha arribat a subsumir-nos del tot en una nova categoria global”, mentre que les reaccions dels valencians no han passat “la forma trivial i primària de l’anticentralisme” (pàg. 16).

Fuster rebutja el victimisme sense negar la importància dels factors externs, però insisteix que molt pobles han travessat moments semblants i “han sabut i pogut ‘digerir-los’”. “Som un poble anormal, els valencians. Però les anomalies d’un poble mai no són fortuïtes” (pag. 18). “La nostra feblesa no depén tant dels atacs i les maquinacions d’un enemic hipotètic o real, com d’una predisposició pròpia, anterior, que no ens permet de contrarestar-los amb eficiència, i posterior, que ens impedeix de superar-ne els resultats desastrosos” (pàgs. 17-18). Després de reconéixer la complexitat del problema que encara, Fuster demana una “investigació molt afinada de la societat, en l’espai i en el temps” (pàg. 18) i apunta

que aquesta tasca no l'han feta fins ara ni els historiadors ni els sociòlegs. Per això, ja en la primera pàgina de la Introducció, planteja que el llibre demanava un altre autor, un historiador o un sociòleg, "o, millor encara, un oportuníssim centaure d'historiador i de sociòleg" (pag. 13).

Allò que es proposa de fer l'autor és, doncs, explicar "què som" els valencians i "per què som com som", tasca que el porta necessàriament a remuntar-se a la genealogia del poble valencià i ha identificar els principals problemes. És, per tant, un intent globalitzador pel que fa a la qüestió nacional dels valencians, fet des de l'erudició colossal de l'autor, amb una perspectiva crítica i de balanç històric, punyent quant a la realitat d'aquell present i escrit en un estil directe i amé. Tot això el fa un producte únic en el seu moment. La manera novedosa i integral com analitza la trajectòria històrica dels valencians, la provocació que hi conté d'incitar a la consciència col·lectiva seran les claus del seu impacte.

El llibre, després de la Introducció que hem exposat, és dividit en tres parts. A la primera "Els fets", Fuster s'ocupa de la història des de la Conquesta fins al principi del segle XX. A la segona, "Les indecisions", s'aplica a l'anàlisi crítica de les principals claus del "fracàs" dels valencians com a poble. Finalment, a la tercera part, n'identifica els que considera els principals problemes.

En la síntesi històrica, Fuster analitza la Conquesta, la repoblació del territori i assenyala el caràcter dual del nou Regne; una part interior repoblada per aragonesos i de parla castellana posterior, i una part costanera de parla catalana que assimila els pobladors d'altres llengües en el territori on s'assenta, però que no assimila l'interior. "Dualitat insoluble" segons l'autor que serà causa de molts problemes posteriors. Les repoblacions posteriors, del XVI al XIX, no alteraran la capacitat d'assimilació de la part catalana. I la primacia d'aquesta serà tan forta

que des del primer moment hom dirà "valencià" per referir-se al que té a veure amb la zona catalana, igual com el nom de "llengua valenciana" es referirà al català local, sense que mai no se li done aquest nom al castellano-aragonés, posem per cas. I Fuster llança una de les afirmacions que més polèmica provocarà anys després:

El País Valencià continua essent un "fet català" en la seua realitat més radical. Sense que hi hagi hagut mai cap discriminació deliberada, els valencians no catalans han estat en la pràctica uns valencians secundaris o marginals (pàg. 37) (...) Dir-nos "valencians", en definitiva, és la nostra manera de dir-nos "catalans" (pàg. 39).

L'autor reconeix l'existència d'una personalitat regional privativa, però rebutja els tòpics segregats entorn de la capital i la seua horta com una "fal·làcia insigne" en la pretensió d'aplicar-los al conjunt del país. Tampoc no és cosa de la variant dialectal del català ni de l'existència d'un Regne, sinó de la disparitat d'estructures socials a la Baixa Edat Mitjana. Tanmateix, replant el clau, afirma que hi ha menys diferències entre les comarques "catalanes" i "valencianes" contigües, que no entre comarques valencianes de llengua distinta. No és només la llengua al seu parer, però la unitat lingüística indica una altra unitat subjacent (vegeu nota 2.12).

Fent un salt en l'anàlisi històrica que efectua Fuster, el 1707, quan Felip V derogà els Furs de València en el que semblava una venjança o un càstig, Fuster considera, tanmateix, que el rei hauria fet el mateix sense l'excusa de la rebel·lió i raona les causes que exigien de suprimir la pluralitat legislativa de l'Estat. "Els juristes valencians del XVIII van sentir-se immediatament còmodes dins l'ordenament legal castellà (...) Sembla que la submissió al nou estat de coses fou veloç i integral" (pàg. 86). La nova situació fou acompanyada d'un revifament econòmic: un fort corrent immigratori i una certa expansió fabril, agrícola i comercial que provoca l'estabilització d'unes noves minories dirigents, procedents en bona part de la petita noblesa i de la burgesia. La Il·lustració, "sense la

virulència criticista ni el nervi escèptic que tenia a l'altra banda dels Pirineus" responia a les exigències del temps. Segons Fuster, la Il·lustració valenciana fou molt digna en l'ordre intel·lectual i cita els noms de Mayans, Cavanilles, Villanueva, Jordi Juan, Pérez Bayer i P. Teixidor.

Cavallers, comerciants, eclesiàstics, a la ciutat, païen lectures franceses o s'ajustaven en tertúlies engrescadores. A l'aïllament dels pobles arribaven llibres i notícies excitants, que algun propietari acomodat o un rector hi meditaven en llurs ocis. La il·lusió del progrés, l'esperit de tolerància, la filantropia, totes les virtuts de l'època, arrelaven entre aquells personatges encuriósits i ben intencionats. D'ells partirà una gran renovació de la vida valenciana. Al camp són assajats conreus inèdits, s'estenen els més productius, s'amplien els regs (...) Les iniciatives sorgien dels il·lustrats indígenes, que ben sovint s'avançaven a les del ministres borbònics. En 1776 hom fundava la Societat Econòmica d'Amics del País, i així quedava institucionalitzada la inquietud constructiva. Escoles i Acadèmies completaven l'instrumental reformista. Els regnats de Ferran VI i de Carles III foren l'etapa de major rendiment. Més o menys, com en els altres territoris de la Monarquia (pàg. 87-88).

Així, descriu Fuster l'ambient intel·lectual que impulsa la forta embranzida fabril, agrícola i comercial que ja s'orienta cap a l'exportació en la seda i alguns productes del camp. Les condicions per a una "potent florida industrial" de cara al segle XIX s'estaven produïnt. "Emergia una nova capa burgesa, emprendora i laboriosa, de la qual cabia esperar grans coses: les classes mitjanes s'estabilitzaven". Tot i això, serà el sector mercantil de la burgesia qui reixirà en mantenir més continuïtat que l'industrial. Els comerciants, en la lectura de Fuster, seran una classe porosa i elàstica que esdevindrà al segle XIX el principal suport del liberalisme valencià, mentre el camp es fa carlí per raons inseparables de les dures condicions arrendatàries que suportaven i que propiciaven la revolta.

La primera part de *Nosaltres, els valencians* es tanca amb l'apartat final dedicat a la indústria i el comerç durant el segle XIX i els inicis del XX. Fuster relata les dades principals i conclou que la industrialització no es projecta durant el XIX

perquè “el diner del camp no afluïa a inversions de tipus industrial, i l’activitat fabril hagué de desplegar-se com una prolongació gairebé estricta del taller artesà”. La crisi de la seda, a més, arruïna el principal producte de l’exportació. A principi del XX, per a Fuster, l’esquema econòmic-social del XIX resta sense alteracions profundes. “El País Valencià serà encara ‘eminentment agrícola’”. La taronja esdevindrà el conreu principal. I Fuster conclou:

La societat valenciana serà una societat rural: vull dir, bàsicament estacionària -malgrat la immensa riquesa creada pels pagesos amb la incessant bonificació de la terra-, acèfala i neutra (pag. 101).

Així clou Fuster la primera part del llibre, amb aquestes frases lapidàries on es concentra molt de la seua visió del País Valencià modern. Quatre adjectius que donen una imatge no gens afalagadora de l’economia i la política valencianes del primer terç del segle XX: rural, estacionari, acèfal i neutre. Ja hi tornarem després quan comentarem globalment l’obra.

Si a la primera part Fuster fa una tria selectiva per fer una ullada general a la història dels valencians, en la qual ja emergeixen les claus del seu pensament, a la segona, Les indecisions, hi insisteix amb major contundència. Ara, però, ja no jugant a l’historiador descriptiu i analític, sinó amb el que ell mateix a la Introducció anunciava de fer: prendre partit. És en aquests textos i en els de la tercera part on apareix el Fuster nacionalista que tracta de trobar les claus del que ell considera el “fracàs” del seu poble. Però no són textos de simple elaboració ideològica destinats a enardir cap massa, tot i que la posició presa no s’hi amaga en cap moment; també hi ha passatges que demostren l’alçada intel·lectual de Fuster per a l’anàlisi cultural. En aquest sentit, la seua lectura de l’humanisme, l’anàlisi de la decadència en el barroc i la subliteratura de l’època en català, els apunts d’història social de la llengua, l’influx del romanticisme i l’emergència de la Renaixença,

sempre amb el retrat de l'ambient social a cada moment, ens donen mostres del millor Fuster i han tingut una considerable influència en els especialistes posteriors.

Quatre capítols componen la segona part de *Nosaltres, els valencians*. En primer lloc, Fuster analitza la diversa composició nacional d'origen sobre el territori valencià i relata com l'evolució històrica no ha fet possible l'articulació d'un sol poble sobre tot el territori; és el que anomena la "dualitat insoluble". Aragonesos, castellans i murcians que poblen les comarques amb menys pes demogràfic i econòmic i "catalans" instal·lats a la franja litoral. Els primers no es plantegen cap qüestió nacional perquè la tenen resolta "dins els quadres oficials de l'Estat" (vegeu nota 2.13).

Al segon capítol d'aquesta part, Fuster s'encara amb el progressiu creixement del particularisme valencià i el manteniment del sentiment d'unitat catalana. Dels "vers catalans" que havia dit Ramon Muntaner es passarà, "inevitablement" segons Fuster, al gentilici de "valencians", el qual, durant molt de temps, només volia dir que eren naturals o veïns del nou Estat. De fet, per als estrangers, especialment per als italians que patiren les invasions militars i pacífiques, els valencians eren uns catalans més. "Però de cara a l'interior, el nom era confusionari". La manca, doncs, d'un nom que englobara tots els catalans i diferenciara els habitants del Principat havia de tenir "conseqüències greus".

I aquest nom no podia improvisar-se, i menys encara en una època de relativa relaxació de la unitat nacional. Els "valencians" i els "mallorquins" començaven a covar llur particularisme i en res no mostra tanta susceptibilitat un amor propi localista com en les qüestions d'aparença (pàg. 121).

L'amfibologia del terme "català" acaba limitant-lo a les coses i la gent del Principat, tot i que no desapareix la consciència de pertanyer a la mateixa comunitat; la

paraula preferida llavors serà “germanor”. “I la llengua quedarà als ulls de tots com el signe més net d’aquella fraternitat”, dirà Fuster per referir-se al període de la Renaixença. Caldrà esperar al segle XX, perquè la consciència de catalanitat prenga una “energia civil decidida”. I ara es refereix als valencianistes d’abans de la guerra.

Al particularisme valencià, paral·lel a la consciència de catalanitat, s’afegeix el particularisme local que Fuster troba que emergeix amb força durant els segles XIV i XV (vegeu nota 2. 14).

Aquest fervor “patriòtic” serà el que anomenarà “llengua valenciana” al català en l’època d’Ausiàs March, del *Tirant*, de Jaume Roig, de Roís de Corella, encara que la denominació no tenia cap accent secessionista. El nom particularista, prendrà nou valor i es revelarà “escandalosament imprudent”, amb el tomb de segle quan s’inicia la decadència. Llavors, “llengua valenciana” pretendrà designar “una ramificació regional de l’idioma comú” i, un poc després, “aquella llengua antiga i remota” rebrà el nom de “llemosí”: antiga llengua mare de la qual havien nascut el valencià i el català. Per a Fuster, “un altre avenç de signe disgregador”. Una diferència, entre català i valencià, que segons l’escriptor, coincidint amb el filòleg Sanchis Guarner, aquells homes atribuïen al fet que, en el valencià, hi ha una major penetració de castellanismes. A més, els homes de la Renaixença, malgrat la seua consciència unitària, continuaran usant el nom de “llemosí”. Segons Fuster, no van saber combatre el confusionisme i es deixaren atreure per la “mania particularista”. Aquesta reminiscència ancestral del vincle entre catalans que mantenien els lletraferits no lleva perquè dos valencians disputaren, amb un “català”, l’edició d’un Nou Testament en català que planejava la Societat Bíblica de Londres. Comportament que ja apareix en el Set-cents quan Galiana i Ros, en plantejar-se editar textos literaris medievals, pensen en el mercat dels Països

Catalans.

Però el patriotisme particularista no donà més que per a un recel envers els castellans i els catalans estrictes. Segons Fuster, el fracàs d'aquell incipient patriotisme restringit al País Valencià rau en la seua modernitat, és a dir, sense mitologia èpica que exhibir com a tradició nacional, "burgés" en el sentit de ciutadà i molt recent en el temps quant a la seua manifestació. A més el País Valencià ja no comptava internacionalment i el que es podia exhibir era la condició de regne i poca cosa més. Per a Fuster, "foteses forals". El patriotisme espanyol, d'altra banda, creix en el període de la decadència i el País Valencià ha de reposar la seua població per l'expulsió dels moriscos. La Guerra del Francés va incrementar el patriotisme espanyol que creixia més que a altres llocs precisament a causa de la feblesa del particularisme regional.

Les divisions provincials del XIX acabaren d'afeblir-lo i crearen un nou particularisme a llur mida. El gentilici "valencians", altra vegada la qüestió de noms, podia retrocedir per a referir-se només als habitants de la província de València, més encara, de la ciutat de València. Entre els valencians apareix la distinció d'alacantins i castellonencs. Tothom se sent i es diu valencià, afirma Fuster, "però l'empremta provincialista ha vingut a degradar més encara el patriotisme localista". Fuster deplora la pervivència del jacobinisme en el foment tant de la "histèria provincialista" com del "regionalisme" ultrancer i escriu un dels fragments més aclaridors de la seua perspectiva:

Un País Valencià aïllat és una utopia i seria una traïció a la seua pròpia essència. Des de Salses a Guardamar, de Maó a Fraga, som un poble: un sol poble. Cada un dels nostres països n'és un fragment: o millor un membre. La història i la geografia -la societat particular que formem- ens dóna una fisonomia matisada i complementària, i el conjunt té, i en un moment de plenitud normal el tindria amb admirable justesa, un perfecte equilibri en tots els ordres de la vida col·lectiva. Els Països Catalans no són solament un petit tros d'humanitat que parla una

mateixa llengua. Són això, evidentment: però el fet de parlar una llengua, la mateixa, és resultat d'una altra unitat anterior i origen de nous llaços d'unitat (pàg. 133).

L'autor, per si no ha quedat ben clar, poa en la *Crònica* de Ramon Muntaner "l'eiximpli de la mata de jonc", per insistir en la fortalesa que dona la unitat entre els Països Catalans.

En els textos que segueixen Fuster relata la decadència del català al País Valencià des del segle XVI: l'abandó dels escriptors a la recerca del mercat espanyol, la castellanització de l'aristocràcia i, a partir del XVIII, l'obligat pas de l'Administració al castellà. Amb l'ajuda de l'església i l'escola, al XIX, el castellà serà la llengua culta. Parlar en castellà es convertia en senyal de distinció. Els escriptors emigren de ciutat i de llengua. El monolingüisme cultural s'imposava i només el trenca la multitud de setmanaris populars (*El Mole, El Chornaler, La Traca, i El Palleter*), periodisme de libel, satíric, que atacaven les autoritats, escrits amb ortografia castellana i en un valencià-patuès. I després, la Renaixença que, malgrat la seua tímidesa política, reintrodueix plenament el català en la seua producció literària. Comptat i debatut, per més que l'empenta del anys 20 i 30 d'aquest segle és important, "els representant de la tradició castellanista subsistien. I avui les coses no han canviat" (pàg. 149). La "coentor", sinònim de "cursileria", que acompanyava els comportaments de canvi lingüístic al XIX, denota la rifa que en fan les classes baixes, alhora que indica l'avanç de la castellanització entre els burgesos i els nous rics. I el que Fuster observa per a l'actualitat dels inicis dels 60 és que el canvi idiomàtic continuava creixent (vegeu nota 2.15).

La manca d'instruments sòlids de defensa lingüística ("el castellà ocupa les troncs i la premsa diària, l'escola i l'escenari, la tribuna política i la càtedra acadèmica") acreix el problema i porta Fuster a plantejar la disjuntiva entre dues llengües per al poble valencià, pel que representa l'una, el català, d'afirmació de la cultura

pròpia i d'opció civil de cara al futur, i l'altra, el castellà pel que suposa de despersonalització i assimilació definitiva. No cal dir quina és la tria de Fuster.

Al capítol que tanca aquesta segona part, l'autor resegueix la trajectoria del que anomena les "dues tradicions"; des de la necessària tolerància dels reis medievals, amb súbdits cristians i moros, i jueus, a més dels càtars refugiats al nord del País Valencià, a la introducció del Sant Ofici en la seua modalitat castellana; des de l'arrelament de l'erasmisme a la persecució del luteranisme (el 1525 fou confiscada a Sant Sebastià una tramesa de llibres de Luter que enviaven a València des de Flandes) (vegeu nota 2.16).

La tolerància torna amb la Il·lustració i al segle XIX València és un focus del liberalisme. El romanticisme, que a València pren en la modalitat francesa d'exaltació individualista, abona les tendències progressives de l'època. El liberalisme radical donarà peu al republicanisme i l'anticlericalisme, el qual, aquest darrer, adquirirà proporcions tragicòmiques al País Valencià en aldarulls de carrer. Paral·lelament, catòlics, tradicionalistes, i cacics, donaran cos a un corrent conservador que ja en el segle XX s'agruparà en la Dreta Regional Valenciana.

Els blasquistes i la Dreta, Fuster insisteix, no només per interessos de classe, sinó també com a conseqüència del sucursalisme polític valencià, "prescindiren de l'única orientació que podia haver-los donat un cert sentit: la nacional" (pàg. 169). I Fuster conclou proposant la preeminència de la qüestió nacional sobre la lluita de classes si es vol aconseguir la plena normalitat civil:

En qualsevol esquema viable, en el supòsit d'una "normalitat" civil, totes les discrepàncies dreta-esquerra que venim rastrejant en aquestes observacions, hauran d'ésser relegades a un lloc secundari. Caldrà una doble revisió: des de l'angle classista i des de l'angle nacional. Obrers i burgesos, bracers i terratinents, ho han de reconsiderar, oblidant les dolces

mitologies vuitcentistes (pàg. 169).

Finalment, a la tercera part del llibre, *Els problemes*, Fuster n'identifica fonamentalment tres, çò és: la manca d'una realització completa de l'Estat unitari centralista espanyol, el qual tindrà com a conseqüència l'insurgentisme del XIX (vegeu nota 2.17); la manca d'una industrialització suficient durant el mateix segle (vegeu nota 2.18); i el provincianisme de la societat valenciana, amb els seus respectius provincialismes (vegeu nota 2.19). Podríem afegir-ne un quart que deriva en gran mesura dels anteriors: el "fracàs" o, si més no, greu insuficiència, de la Renaixença valenciana.

Fuster dedica un apartat a la capital del País, "Una capital desbordada". Primer, fou ciutat hanseàtica durant segles. Al XVIII, compta, per primera vegada amb un país que li fa costat i, malgrat haver esdevingut perifèria, hi juga un cert paper com a capital d'un regne que s'acaba. El XIX era el moment en què hauria d'haver-se format una classe dirigent burgesa, però la divisió provincial i "l'absència de minories rectores responsables" ho va reduir a una mesura estrictament municipal. Novament, junt a aquests factors, hi juga el problema dels noms; "una cosa tan bèstia com el nom, per exemple, es convertia en un problema entre els valencians" (pàg. 200). Reduïda la insurrecció valenciana, es prolonga en forma de festa: les falles. I la mirada de Fuster es deté sobre la València contemporània al seu llibre:

Avui mateix, quan València voreja els sis-cents mil habitants i s'anima amb una alegre població de cafeteries estil vagament americanoide i de *boutiques* d'una "finor" que admira, i de senyorettes que parlen en castellà, i d'excelsos neons publicitaris, i d'automòbils immarcescibles; quan València es posa el discret uniforme cosmopolita que li correspon, encara s'hi respira el ruralisme (pàg. 197). Seria exagerat de dir que València, poc industrialitzada, viu dels serveis que presta al seu camp. Seria exagerat, ho reconec, però alguna cosa d'això hi ha (pàg. 198).

D'altra banda, el País Valencià va esdevenir província molt abans de dividir-lo en

1833. Fou província des del moment que va prendre consciència de la seua situació perifèrica. I això data del XVII. Al XVIII els valencians s'esforçaran per "integrar-se" en la proposta "nacional", fascinats pel nou prestigi de la Monarquia. "Espanya ja no és solament una idea d'erudits" (pàg. 204). El creixent espanyolisme llasta la Renaixença; Llorente deia: "qui siga més valencià, serà més espanyol". I la cosa no canvia fins a principi del segle XX. Aquest sucursalisme, tret intrínsec de tota situació provinciana, es caracteritza pel fet de girar entorn d'un centre sense poder incorporar-s'hi. El provincià "vaga pels afores de l'Estat i pels afores de la mitologia estatal". S'ha esforçat en assimilar-s'hi. En part, ho ha aconseguit. "Però els fet de cada dia li demostren que l'altra part d'ell segueix inassimilada: inassimilable" (pàg. 207). El provincià, planteja Fuster, és un ressentit, una mena de ciutadà de segona, ex-cèntric, que reacciona contra el centralisme administratiu pel seu mal funcionament.

Hi ha valencians que, anticoncentralistes rabiosos, serien feliços amb una descentralització castellanitzant. Aquesta és la posició conseqüent del "sucursalisme" (pàg. 208).

El complex d'inferioritat que rau al fons del provincianisme es dirigeix, moltes vegades, contra els altres pobles provincians. Per això, les comparacions es fan amb els "súbdits" de la nostra espècie i, especialment, quan no solament, amb els catalans estrictes. L'autor hi aboca episodis en què la mentalitat provinciana dels valencians es dol d'alguna mesura central no tant per les repercussions òbvies, sinó pel fet de no haver estat també infligida als catalans estrictes. I l'altra cara del sucursalisme sera l'exacerbació de l'amor propi local.

La provincianització no només ha provocat provincianisme. També ha donat peu a un provincialisme perillós, ajudat per la nomenclatura confusionària. No és gaire detectable a Castelló, però sí a Alacant. L'alacantinisme, que segons Fuster té alguna relació amb la incorporació tardana d'aquelles terres del sud al Regne de

València, es cova amb la castellanització de la ciutat d'Alacant experimentada durant el XIX. Al segle XX, i mentre escriu Fuster, la murcianització d'Alacant ja es fa sentir i l'alacantinisme pren la forma, unit a Múrcia, del nom "sudeste de España". La seua viabilitat, però, és ben dubtosa. A més, la gent d'amples contrades de la província se senten valencians i rebutgen la maniobra.

Sobre les restes hanseàtiques de la ciutat de València creix també un provincialisme "restringidor". Els clixés de la ciutat i l'horta, inacceptables més enllà d'aquesta comarca, fomenten els altres provincialismes. Al remat, si no s'ha arribat a una dissolució és perquè

El País Valencià conserva les seves estructures unitàries, de tipus social i econòmic, bastant fortes, i València continua essent la "capital" malgrat ella mateixa: un punt inevitable de relació i de concentració. Però li manca la capacitat directiva. No "fa seu" el país ni l'encarna o el representa en la mesura que caldria (pàg. 219).

I Fuster torna a l'apel·lació patriòtica:

La unitat del País Valencià, intacta en el seu fons econòmic i cultural, no té sinó un reflex insuficient en el pla de la consciència. O el reenfortim, o caurem en la més insoluble de les disgregacions (...) La superació dels localismes inics i destorbadors ens és necessària com el pa que mengem. Començant pel localisme de la capital. Si no ho fem, els valencians estarem condemnats a esdevenir cada vegada més "provincians". Volem dir: més inerts, més despersonalitzats, més ensopits (pàg. 219).

No és cap casualitat, en la intenció de Fuster, el tema que tria per a tancar la seua obra: la Renaixença i el valencianisme polític de les primeries d'aquest segle, és a dir, el fracàs del moviment literari al XIX i la traumàtica interrupció del nacionalisme emergent al XX. Dues tries estratègiques per tal d'encoratjar a l'estudi del país la jove generació d'universitaris i convocar a tots a la tasca col·lectiva de redreçament nacional i cultural. Si fa no fa, així tanca el text (vegeu nota 2.20).

Amb el canvi de segle, alguna cosa es mou al valencianisme; petits grups de joves que connecten amb la tradició liberal de la Renaixença, la de Llombart. Però no són literats, sinó polítics; gent de classe mitjana i de poble que tracta de fer un valencianisme més social. El 1906 creen la societat "València Nova". El 1907, segon centenari de la batalla d'Almansa, en un ambient "solidarista" - èmul de la "Solidaritat Catalana"-, convoquen una Assemblea Regionalista que boicotegen els blasquistes sense èxit. L'any 1909, coincidint amb l'Exposició Regional Valenciana, la Joventut Valencianista feu les primeres actuacions sorolloses en protesta per la "coentor" i el provincialisme d'alguns actes de l'Exposició. En aquests anys naixen els primers setmanaris polítics valencianistes, "més o menys declaradament pancatalanistes". S'hi produeix una consciència clara que cal cremar les etapes que els senyors del Rat-Penat no havien acomplert, tant en l'ordre cultural com en el polític. Els progressos en aquest sentit eren apreciables, però la solidesa i amplitud que el moviment prenia fou "degollada de cop" (guerra civil).

Fins ací, un dens resum de l'obra de Joan Fuster *Nosaltres, els valencians*. Ara tractarem de fer-ne una anàlisi i, després, apuntarem el ressò que va tenir sobre la societat valenciana, millor dit, sobre alguns reduïts sectors, claus però, de la societat. No considerarem, d'altra banda, cosa que depassa en molt els nostres objectius, la influència d'aquest llibre en l'àmbit global de la cultura catalana, en una línia semblant a l'influx que va tenir *Notícia de Catalunya* de J. Vicens Vives o *Els mallorquins* de Josep Melià.

El llibre de Fuster és l'obra d'un modern per diverses raons. En primer lloc és l'obra d'un il.lustrat, d'un erudit racionalista que anteposa, a la ideologia, la passió pel coneixement. En segon lloc, és modern en la pretensió totalitzadora de la història que s'oposa a la concepció fragmentària de la postmodernitat. Hi manté un to teleològic que, lluny si es vol de plantejaments merament evolucionistes, indica

l'única solució dels valencians com a poble: és la seua proposta a l'aporia del País Valencià contemporani. I també és modern en el sentit renovador de la historiografia i d'incitador a l'acció col·lectiva.

A partir de la pregunta essencialista i metafísica del *què som*, l'autor construeix una filosofia de la història dels valencians. Els episodis de cada moment històric, de cada època són analitzats i jutjats, també jutjats -l'autor ens ha deixat ben clar el seu posicionament ideològic de bon començament-, per tal d'escatir allò característic i diferencial dels valencians (pretensió ontològica) i les fractures que s'hi produeixen, els entrebancs que barren el pas a la normalitat nacional. I els mateixos moments són reanalitzats des de diverses perspectives. Així, la fundació del Regne, el segle d'or valencià, la decadència, la Il·lustració, l'insurgentisme, la Renaixença, són sotmesos a diversos enfocaments. Tots els capítols de la segona i tercera part del llibre transiten cada vegada des del principi històric dels actuals valencians fins al segle XX: unes vegades serà l'anàlisi de les classes socials i les seues relacions, altres hi excel·lirà l'investigador de la cultura, altres encara serà l'historiador de la política o dels moviments socials. L'objectiu clar és reconstruir la genealogia col·lectiva dels valencians; els factors constitutius, estructurals i històrics.

Les idees insistents de Fuster que es teixeixen tot al llarg del text són la dualitat insoluble, la catalanitat del país, el provincianisme i provincialisme, la fallida en els moments clau (insurgentisme, Renaixença, industrialització), el problema de la qüestió de noms; idees que el menen a una actitud pessimista, fatalisme historicista, en concloure que "fallem" com a poble. Manca en Fuster una clara explicitació del model referencial dels pobles que "no fallen". Suposem que "no fallar" deu voler dir haver assolit un Estat propi en el temps modern com altres pobles, ¿dels valencians? ¿dels Països Catalans?. No ha pogut ser: hem fallat.

“Ens han fallat els homes”. Aquesta és una de les frases que més clarament impugnarán els estudiosos socials per ser una afirmació que infravalora els condicionants estructurals.

No és, doncs, la lectura de Fuster una anàlisi marxista, no és una lectura de classe. Hi conté apunts d'interés per a una perspectiva tal, però s'hi centra en una anàlisi de la dominació nacional des de la perspectiva històrica, del procés i les causes que porten a la minva entre els valencians de la consciència de catalanitat, de la consciència col·lectiva diferenciada. Ofereix, això sí, una reconstrucció espàcio-temporal que permeta als valencians contemporanis recuperar un sentit històric; la historicitat com a eix de la consciència col·lectiva que porte a la mobilització social. Els ecos voltairians de la tríade cultura-consciència-llibertat actuen de motor en el plantejament de Fuster.

En el pla ideològic-científic, el llibre posa les bases de la moderna investigació científic-social i trenca amb el discurs ideològic-burgés que s'havia construït a l'entorn d'uns pocs mites i tòpics. Quant a l'impuls a la investigació, l'obra és plena de suggeriments, d'anotacions sobre vuits historiogràfics, d'indicacions sobre fenòmens poc estudiats. El sol fet del marc espacial i temporal escollit demostra la utilitat d'escollir l'àmbit valencià com a unitat d'anàlisi. La resposta, en aquesta sentit, dels investigadors universitaris, suposarà el ple desenvolupament de les ciències socials al País Valencià.

En el pla directament polític, el llibre introdueix i potencia el debat sobre la qüestió nacional dels valencians, cohesiona el moviment nacionalista i el dota d'un discurs de gran poder d'atracció a les acaballes del franquisme. Sense aquest llibre, predicat per tot arreu en xarrades i col·loquis durant els 60 i 70, el valencianisme no haguera tingut la capacitat d'adhesió i de penetració social que

va manifestar fins a la batalla de València. Sense aquest llibre que ficava el dit en la nafra de la catalanitat del país i removia l'anticatalanisme latent de segles en la societat valenciana; sobretot de València ciutat, potser la batalla de València no hagués tingut la virulència que va presentar.

Els dos nivells al·ludits, ideològico-científic i polític, se sobreposen continuament al text. En tractar-se d'un assaig, en haver deixat ben clares les intencions, l'autor no fa trampa. O potser sí: amb la censura franquista. Pot fer passar per un innocent llibre d'història local el que conté un dur al·legat antijacobí, antiunitarista espanyol. Alhora, aquesta estructura que uneix dades històriques, anàlisis i interpretacions, amb propostes polítiques nacionalitàries també té, d'altra banda, una major eficàcia comunicativa, didàctica i persuasora; elements que n'expliquen l'èxit i el refús de què fou objecte per part del poder local en veure impugnat el seu discurs i detectar el perill mobilitzador que implicava.

Quant a les febleses de l'anàlisi de Fuster en el pla ideològico-científic, Josep Picó (1986), en un dels pocs treballs publicats sobre la qüestió, des de la sociologia del coneixement, després de considerar problemes menors de l'obra l'èmfasi de Fuster en l'agrarisme del país, la vertebració política o el conflicte lingüístic, n'assenyala, com a principal debilitat, la sobredosi de *necessitat històrica* que Fuster fonamenta en sòlides condicions de possibilitat; el punt feble, doncs, és l'interrogant sobre la composició i la força de l'estructura social.

Rafael Ll. Ninyoles (1982), pel seu compte, entenia l'obra de Fuster com la indefugible rèplica als plantejaments de la historiografia espanyola i als filosofemes xovinistes del 98. Recolitzant-se en Salvador Giner i en Amado de Miguel, incidia en la importància de l'obra com a part integrant del bagatge sociològic pel fet que, en l'anàlisi sobre el país, predomina en Fuster l'element

racional i científic sobre l'ideològic i el polític. Amb tot i això, Ninyoles rebutja l'essencialisme fusterià i considera els riscos intel·lectuals de l'assaig d'introspecció col·lectiva en relació a la particular concepció del temps i l'espai que comporta. Segons Ninyoles, si bé la sociologia valenciana es veurà esperonada per l'obra de Fuster, també hi manté una "cordial discrepància" quant a les principals hipòtesis (vegeu nota 2.21).

Pel nostre compte, afegiríem altres febleses de l'assaig fusterià com l'escassa referència al marc espanyol i al context europeu en què s'esdevenen el processos que l'autor analitza, és a dir, l'excessiva càrrega de perspectiva interna, sense especificació de marcs referencials o criteris comparatius amb altres espais europeus. Tanmateix, en descàrrec de l'autor, caldria dir que el que ell es proposava era analitzar el cas valencià en funció de criteris i valors únicament valencians. La nostra crítica, doncs, és externa al llibre. S'endevina a l'obra que el referent de contrast respecte a la situació valenciana (per extensió als Països Catalans) són les nacions amb estat. D'altra banda, si hi ha comparació, és entre els Països Catalans, sobretot entre El País Valencià i Catalunya, i no s'en fan, de comparacions, amb altres espais culturals europeus sense estat. Tot i això, entenem que s'han menystingut les condicions de producció de l'obra: les dificultats per a accedir als textos sobre Europa que haurien permés allò que reclamem; els perills, fins i tot físics, per a entrar a fons en la que podríem anomenar qüestió espanyola; en suma, les importants limitacions d'accés a la informació, fins i tot l'escassa i fragmentària informació sobre el País Valencià contemporani, i els greus constreyniments a la producció del text: amb un ull pensant en el lector model i amb l'altre en el lector censor i l'eventual repressió. Aquest problema de l'època, el context franquista, ha estat poc considerat en la majoria dels autors que han criticat el text. Hom ha arribat a retreure-li, a Fuster, que no analitzara el període republicà, com si una tal empresa fóra possible en

aquell moment en un llibre amb pretensions de curs legal.

D'altra banda, se n'ha parlat molt del llibre i contra el llibre. L'economista Ernest Lluch el va considerar el paradigma de referència dels científics socials dels 60 i 70. El sociòleg Josep-Vicent Marqués, més mesuradament si es vol, el considerava punt de referència, però no punt de partida i menys encara una Bíblia. Més crític encara quant a l'acollida de l'obra entre els intel·lectuals, el sociolingüista Lluís Vicent Aracil afirmarà que, a Fuster, més que aprofitar-se'l, se l'*aprofeta* i l'antropòleg Joan Francesc Mirà reconeixerà que l'excessiva importància donada al llibre ha tingut efectes nocius sobre el conjunt del nostre pensament.

En aquest darrer sentit, convé retenir les consideracions de Josep Solves (1995, p. 65) quant a la mena d'argot que la devoció al llibre va generar i que identificava com a *fusterià* l'usuari d'aquell lèxic. Paraules com dimissió, defecció, fracàs... reflexen la *mentalitat* esquerrana-progressista-nacionalista -*fusteriana*- d'una certa intel·lectualitat valenciana -dirà Solves- i instauren una certa litúrgia del llenguatge.

D'altra banda, entre l'aprofitament intel·lectual de les hipòtesis fusterianes i l'aprofetament sociopolític, trobem un vuit notable, només mínimament treballat per Picó i Ninyoles, pel que fa a l'anàlisi científica de la recepció de l'obra en la intel·lectualitat en particular i en la societat valenciana global, així com de la seua influència posterior. Un estudi amb les eines de la sociologia del coneixement, de la cultura i de la comunicació, ens seria de gran utilitat per a comprendre millor la versatilitat de l'obra de Fuster, la qual sí que ha estat més analitzada amb les eines de la crítica literària. En el primer sentit, només el treball de Solves (1995) comença a apuntar en aquesta línia; interessant és la hipòtesi que planteja

d'entendre l'obra de Fuster com la continuació de l'insurreccionisme, conseqüència lògica d'una tendència iniciada a principis de segle que s'orienta cap a l'independentisme, un nou intent de resoldre l'etern problema d'Espanya.

2.2.2.- El moviment de redreçament cultural i lingüístic.

El petit ambient valencianista que s'havia anat congriant durant els anys 40 i 50, pren el vol a partir dels 60 per la conjuminació d'un seguit de factors: la recepció d'aquestes idees per part dels joves universitaris, el reinici de la producció cultural, la projecció social de la nova cançó, la formació d'organitzacions polítiques esquerranes i nacionalistes, la intervenció pública d'intel.lectuals de prestigi, la difusió de publicacions clandestines i legals de caire valencianista i escrites en català.

L'aliança a cada cop més intensa, de vegades fins i tot fusió, del valencianisme cultural i polític amb l'esquerra farà d'aquest, tot i els problemes dels valencianistes al si de l'esquerra espanyola, l'element aglutinant i mobilitzador més potent juntament amb les reivindicacions obreres i les exigències elementals de llibertats democràtiques.

Amb la descomposició del franquisme, ja en els 70, l'accés a la universitat, per primera vegada significativa quantitativament, d'una fornada de joves de les capes mitjanes i populars de les comarques, i la creació d'una infraestructura cultural, per bé que mínima (editorials, Secretariat de l'Idioma, llibreries, Premis Octubre, revistes...), permetran l'expansió social del valencianisme (vegeu nota 2.22).

La dècada dels 70 és el període de més activitat cultural. Quasi totes les ciutats mitjanes i grans tenen alguna associació per on passen periòdicament

conferenciants, grups de teatre, cantants. Quasi totes tenen les seues revistes de caire sociocultural. Es tracta sempre, òbviament, de minories actives. Però, a través de les activitats culturals més populars i massives, sobretot, la cançó, el valencianisme, com a part integrant, i el moviment antifranquista, en general, van impregnant la societat d'anhel democràtic i de sentiment autonomista.

Iniciada la transició democràtica, el valencianisme aconsegueix alguns reconeixements socials i institucionals. El 9 d'octubre de 1977 es produeix a València la manifestació més gran de tota la història en demanda de l'autonomia. La victòria de l'esquerra en les primeres eleccions a Corts espanyoles constituents en el conjunt del País Valencià portarà, després de molts estira i arronses amb el govern de Madrid, a la constitució del Consell Pre-autonòmic del País Valencià. La senyera de les quatre barres, símbol històric del País i de la unitat medieval sota la monarquia catalano-aragonesa, oneja a molts ajuntament del país i de les diputacions, després de les eleccions municipals que també guanyarà l'esquerra. Serà en aquests anys quan esclatarà el conflicte sociopolític que s'ha anomenat la batalla de València i que tractarem en un altre moment.

Aquesta narració podria conduir a pensar en una recuperació de la consciència nacional de gran magnitud social. Res més lluny de la realitat. La força majoritària del sentiment espanyol, la precària articulació de la societat valenciana com a opinió pública diferenciada -el paper de la premsa com veurem és un factor clau en aquesta qüestió-, el provincianisme i provincialisme dels valencians, l'entrada massiva d'immigrants no assimilats, la pròpia juvenesa del valencianisme i altres factors, fan minoritari el valencianisme polític, mentre que el cultural té una certa influència sobre el conjunt de l'esquerra, no tan intensa com perquè no esdevinga moneda de canvi en les negociacions amb el centre i la dreta a l'hora de pactar l'estatut d'autonomia. Potser aquell moviment dels 70, aquell *estat naixent* que

diria Francesco Alberoni, hagués pogut desenvolupar-se i aconseguir major adhesió social, si no hagués mediat la fractura social que va suposar la impugnació de la unitat de la llengua i de la comunitat cultural, la qual alguns han considerat que facilitava, en part, el mateix valencianisme al que acusen d'excés de racionalisme, elitisme i infravaloració dels particularismes valencians (Mollà, D. i Mira, E. 1986; Franch, V. et al. 1988).

QUADRE 2.14

REGIONS I NACIONALITATS D'ESPANYA SEGONS LES ACTITUDS A FAVOR* DE DIVERSES FORMES D'ORGANITZACIÓ DE L'ESTAT

<u>REGIÓ/NAC.</u>	<u>CENTRALISME</u>	<u>AUTONOMIA</u>	<u>FEDERALISME</u>	<u>INDEP.</u>	<u>NS/NC</u>
PAÍS BASC I					
NAVARRA	14	25	22	32	7
CATALUNYA	22	41	16	15	7
GALÍCIA	44	40	7	3	6
<u>PAÍS VALENCIÀ</u>	<u>39</u>	<u>41</u>	<u>5</u>	<u>4</u>	<u>11</u>
ANDALUSIA	30	46	8	2	14
MADRID	34	50	7	5	4
CANÀRIES	19	51	2	6	22
RESTA REGIONS	43	41	6	3	6
TOTAL	33	41	11	7	8

Font: J. J. Linz: "La España de la autonomias". Vol II. Espasa-Calpe. Madrid, 1981.

* En percentatges horitzontals.

En qualsevol cas, res millor que la fredor de l'estadística aplicada per fer-se una idea del nivell de creixement que havia assolit el valencianisme al final de la dècada, certament, quan ja es notaven els efectes del conflicte entre els valencians. Al següent quadre, extret de J. J. Linz (1981) es poden veure les actituds favorables dels habitants de les diverses regions i nacionalitats d'Espanya quant a les possibles alternatives d'organització política. Es pot observar clarament que el País Valencià presenta un percentatge elevat de partidaris del centralisme.

2.2.3.- Els intel·lectuals fusterians i la investigació social.

L'aparició del llibre *Nosaltres, els valencians* estimula l'ambient intel·lectual de la València d'aleshores. El mestratge de professors universitaris com Murillo, Reglà, Tarradell, Giralt, Nadal, Sanchis Guarner... orienta les inquietudes investigadores del grup de joves universitaris que es preocupen pel país i permet posar les bases de l'emergència d'una ciència social orientada al coneixement de la realitat pròpia: l'economia, la historiografia, la sociologia i l'antropologia seran les disciplines que més se'n beneficiaran.

A finals dels 60, apareixen una bona quantitat de textos que s'orienten a aprofundir en el millor coneixement de la realitat econòmica, social i històrica (vegeu nota 2.23). A principis dels 70, quan la transformació industrialitzadora que s'estava produint al País Valencià començava a ser verificada pels investigadors socials, es genera una intensa polèmica respecte a la realitat valenciana i el rumb que pot prendre aquesta societat. Els joves universitaris del període immediatament anterior preparen els seus primers estudis i en alguns casos les seues tesis doctorals. La major part d'ells han esdevingut professors universitaris. L'adhesió parcial o total, les refutacions, matisacions o crítiques a l'obra de Fuster proliferen en aquella efervescència polemista i investigadora. Com hem explicat pàgines enrere, els nous científics socials, en la pretensió d'inserir el seu treball en els procediments de rigor analític que exigeix la pròpia disciplina, usen l'obra de Fuster com una font d'hipòtesis que exigeixen comprovació o refusament i es distancien de l'essencialisme i la sobrecàrrega historicista de Fuster. Quasibé tots, però, reconeixen el deute amb el mestre de Sueca i el reenfocament que això suposa per al seu treball investigador, si més no, perquè tots els estudis tindran com a marc d'anàlisi el País Valencià d'alguna o altra manera (vegeu nota 2.24).

Limitant-los a l'obra dels sociòlegs d'aquell moment, Rafael Ll. Ninyoles, en la introducció a l'obra col·lectiva *L'estructura social al País Valencià* (1982), trobava en la sociologia valenciana les característiques següents: interès per l'estructura social històrica, marcat accent del caràcter teòricament crític de les investigacions, posició antiempírica que no antiempírica, insuficiències empíriques en relació amb els problemes de finançament per a produir dades i, per tant, productes de caire més aviat artesanal, "insiderisme" i compromís polític que es projectava en una activitat d'intervenció pública del discurs sociològic (Ninyoles, 1982, pàgs. 20-24).

Pel seu compte, Josep Picó (1986) l'ha considerada una sociologia-resposta a la realitat política i social del moment històric (1960-1980), la qual troba caracteritzada pels problemes i les contradiccions del tardocapitalisme que afecten una societat en vies d'industrialització i modernització, ofegada pels condicionaments ideològics dels últims anys de la dictadura, i que arrossegava un problema històric d'opressió cultural (nacional). Entén Picó que la sociologia d'aquesta primera hora es troba travessada per un punt de mira central que és l'anàlisi de la dominació en tres nivells: socio-econòmic, ideològic-comunicatiu i polític. Al primer, correspondrien els estudis sobre les classes socials que realitzaren Mollà i Picó. Al segon, els treballs de Ninyoles, Marqués i Salcedo. I al tercer, confluïrien tots plegats en la denúncia de la dominació i del poder des d'una postura crítica.

En parlar d'aquells treballs, Manuel García Ferrando (1992), tot i reconèixer-los la vocació científica, indica que participaren del caràcter crític fusterià i no assoliren, llevat de comptades ocasions, "el nivell d'evidència empírica exigible als moderns treballs d'investigació sociològica. El compromís amb la realitat política i cultural era sovint tan gran que resultava difícil separar el científic de l'intel·lectual

compromés amb el seu entorn social” (vegeu nota 2.25).

En qualsevol cas, el que és indubtable és que, amb tots els ets i els uts producte de l'època, la sociologia valenciana naix de la resposta de les noves generacions a la convocatòria de Fuster per tal de conèixer millor la societat valenciana. Alguns, fins i tot, així ho feren constar als pròlegs dels seus llibres. Anys després, no resolta l'aporia fusteriana -que diria Picó- en el sentit cobejat, i amb la segona gran transformació que experimenta el País Valencià, només la sociolingüística ha continuat en el terreny de la sociologia del coneixement i en l'anàlisi social del llenguatge, mentre els altres sociòlegs han emprés altres tasques professionals dins la sociologia alhora que han anat separant aquella fusió entre el polític i el científic a què al·ludia García Ferrando. La investigació social durant la dècada dels 80 es produirà dins uns paràmetres semblants als de l'entorn espanyol i europeu, tant en el vessant acadèmic com en el de la investigació aplicada o administrativa.

CAPÍTOL TERCER: ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ. DEL FRANQUISME A LA PRIMERA TRANSICIÓ

3.1. Els mitjans de comunicació sota el franquisme

3.1.1.- Situació general dins el context espanyol

El professor González Seara (1972, posteriorment ministre amb UCD durant la transició, va caracteritzar la premsa espanyola de l'última etapa del franquisme en els següents termes:

1. Inserció en un context ideològic molt semblant, amb poques possibilitats, per tant, d'independència.
2. Situació que es veu agreujada per la vinculació o pertinença a societats anònimes poc consistents o a entitats estatals. La premsa del "Movimiento" posseeix el 34 per cent dels diaris.
3. No sorprén, en aquest context, l'absència de periòdics d'esquerres.
4. El pes de la premsa és petit si atenem el seu tiratge.
5. Hom pot parlar d'una estructura subdesenrotllada, amb poca independència i capacitat de maniobra, que presenta un desequilibri notori amb el desenvolupament d'altres sectors.
6. És un mitjà que repeteix fòrmules sabudes, tocant els problemes de passada i fent equilibris per tal de compensar l'atreviment ideològic amb l'agudesa semàntica. Cal un seguit de claus per entendre la intenció oculta o el doble sentit del missatge. No és estrany, doncs, que la línia d'humor haja esdevingut l'abocador de la crítica política.
7. Aquests condicionaments bàsics dels continguts informatius porten a una *mania iconogràfica* que dedica un gran percentatge de l'espai a activitats individuals.

8. La Llei Fraga ha permès una certa diferenciació ideològica que es mou, però, dins d'un espectre molt reduït que és el que pertany a les tendències integrades en el sistema dirigent.

González Seara considerava, malgrat tot, la premsa com el mitjà amb més prestigi i concloïa subratllant la posició de retardament dels mitjans escrits davant l'estructura social del país.

Tot i la moderació amb què s'expressa González Seara, producte no només del seu tarannà ideològic sinó també del lloc i el temps en què escriu, la seua caracterització és una bona radiografia de la premsa espanyola de les acaballes del franquisme. Quant al prestigi de la premsa, cal entendre'l en el context de la resta de mitjans. Si, en la premsa, l'Estat permetia que s'expressaren les diverses famílies del franquisme, en el cas de la ràdio i la televisió el control era absolut. Una sola televisió en mans de l'Estat i un poder omnímode també a la ràdio, en la qual, malgrat l'existència de dues cadenes comercials -la cadena SER i la cadena de Ràdio Popular- no es podia fer altra informació que la que preparava la ràdio oficial del Règim. La SER i Ràdio Popular estaven obligades a connectar amb el "Diario hablado de Radio Nacional de España", conegut popularment com *el parte*.

Però, com deia González Seara, l'estructura social havia experimentat una important transformació a partir dels anys 60. En gran mesura, la Llei Fraga no havia estat més que l'intent d'adaptar-se a la gran transformació que estava experimentant la societat d'aleshores: expansió econòmica amb una industrialització accelerada, procés creixent d'urbanització i secularització de la vida quotidiana.

De fet, si en l'aspecte socio-econòmic, a mesura que avança la dècada dels 60, Espanya presenta totes les característiques de les societats capitalistes, en l'aspecte polític continuava la rigidesa de la legislació franquista. El desenrotllisme iniciat pel règim a partir de 1957 "no trenca la continuïtat de un sistema basat fonamentalment en la repressió, i la substitució dels corporativistes catòlics -acenepistes- pels economicistes tecnocràtics -opusdeistes- no suposa un canvi *substancial* en les relacions de classe sobre les quals recolza el franquisme" (Terrón, 1981, vegeu nota 3.1).

La promulgació de la llei que fixaria els límits d'expressió de les opinions, la Ley de Prensa e Imprenta (LPI), va haver d'esperar quatre anys des de la formació del nou govern el 1962. No obstant això, seguint Elías Díaz (1974), a partir de 1962 es produeix una creixent liberalització intel·lectual i un notable augment de l'interés general pels assumptes polítics, cosa que es troba en relació amb les mesures adreçades a establir una major tolerància en la llibertat d'expressió (vegeu nota 3.2).

Pel nostre compte, creiem que cal insistir en el fet que la liberalització quedava limitada a un cercle reduït de la població i que només l'obertura que vindria amb la LPI ampliaria els canals informatius i faria possible la participació de la nova classe mitjana, sorgida del desenvolupament econòmic, en aquell ambient liberalitzador que s'havia iniciat en els sectors intel·lectuals.

D'altra banda, el ministeri d'Informació i Turisme (MIT), creat el 1951 per a gestionar principalment, entre altres tasques, la política comunicativa del règim i el control sobre els continguts de la comunicació, esdevé a partir de l'any 1962, any en que se'n fa càrrec Manuel Fraga Iribarne, un instrument de gran importància en l'estratègia propagandística del franquisme, importància que creix alhora que es

desenvolupa la televisió, aparell la utilitat del qual no podia escapar a la nova fornada de dirigents franquistes. El MIT assumia les competències en exclusiva en l'emissió de televisió, i Fraga, segons conta Gifreu (1983, p. 316), "utilitzà a fons les possibilitats polítiques i propagandístiques que li proporcionava tot l'aparell informatiu que controlava des del MIT, no sols en benefici de la seua pròpia imatge a través de la ja poderosa TVE -amb aparicions diàries i planificades en la petita pantalla-, sinó també en suport del règim, especialment en ocasió del referèndum de 1966 a favor de Franco i de la "celebració" poc abans dels "25 anys de pau", ocasions en què Fraga ja plantejà i realitzà autèntiques campanyes de marketing polític a l'estil nord-americà".

Així, doncs, el període que va del 1962 al 1966 es caracteritza per un gir en la política comunicativa del règim les bases de la qual es poden trobar en les transformacions econòmiques que es produeixen com a resultat del Plan de Estabilización que s'havia iniciat el 1957 i que portarà l'Opus al poder, amb el predomini del que Amando de Miguel (1975) va anomenar la tecnocràcia per a referir-se al nou esperit empresarial representat pels homes de l'Opus, els quals, segons el professor Carlos Moya, amb la seua ètica acomplien la mateixa funció impulsora que Max Weber havia indicat per a l'ètica calvinista en relació al desenvolupament de l'esperit del capitalisme.

El nou gir comunicatiu del règim, tanmateix, com ja hem assenyalat, haurà d'esperar la LPI, encara que bufen vents de renovació als sectors intel·lectuals. El període de Fraga al MIT, abans de la promulgació de la LPI, no es pot considerar de liberalització de la premsa a no ser que consideràrem liberalitzador el fet d'afluixar en les consignes per escrit, la disminució del volum d'indicacions sobre números extraordinaris dedicats a dates importants que el règim considerava que calia recordar, o la supressió de l'enviament de guions per a preparar editorials

sobre temes preestablerts amb indicació de paràgrafs i eslògans d'obligada inclusió als diaris (Fernández Areal, 1976). És a dir, a tots els efectes continuava vigent la fèrria llei de 1938 i la premsa no disposava d'una norma clara quant als límits legals de la llibertat d'expressió i informació.

3.1.2.- La premsa diària i periòdica.

Element característic de la premsa diària espanyola durant els anys seixanta és l'elevat nombre de periòdics que hi ha si ho relacionem amb el tiratge total d'exemplars: 107 periòdics diaris per a una mitjana global de 2.215.065 exemplars, la qual cosa, en relació a la població, suposa l'existència de 71,3 exemplars per cada mil habitants (IOP, 1964). Cal recordar que per davall de l'índex 100 es considera que un país es troba en una situació subdesenvolupada quant a premsa. En el cas valencià, hi havia cinc diaris distribuïts de la següent manera:

- tres a València. *Las Provincias*, *Levante* i *Jornada*.
- un a Castelló. *Mediterráneo*.
- i un a Alacant. *Información*.

Dels cinc diaris ressenyats, llevat de *Las Provincias*, la resta pertanyien a la cadena Prensa del Movimiento. Alacant i Castelló, per tant, només disposaven d'un diari que pertanyia al Movimiento, mentre que a València, *Levante* i *Jornada*, del Movimiento, concentraven més de la meitat de la difusió d'exemplars de la província -que eren 71.000- en aquesta cadena. El 1963, el periòdic de Múrcia *La Verdad*, apareix a Alacant amb una edició pròpia. Aquest periòdic que pertany a l'Editorial Catòlica (EDICA) serà l'únic d'aquesta cadena amb edició al País Valencià i la seua difusió es trobarà limitada a les ciutats d'Alacant i Elx i la comarca de la Vega Baixa.

D'altra banda, cal indicar que entre Madrid i Barcelona recollien el 52 per cent del tiratge mitjà global de diaris per a tot l'Estat. El tiratge global mitjà dels diaris valencians superava lleugerament els cent mil exemplars, la qual cosa vol dir que no arribava a participar del cinc per cent del tiratge total de l'Estat. L'índex de difusió dels diaris, per a l'any 1964, d'acord amb la població valenciana d'aleshores (2.716.000 habitants) no arribava als 40 exemplars per mil habitants, indicador més que tercermundista que dóna pistes sobre l'evolució posterior de la difusió dels mitjans valencians; sempre per davall de la mitjana estatal.

Pel que fa a publicacions no diàries, la província de València ocupava un tercer lloc, precedida per Madrid i Barcelona. De les prop de tres mil revistes que s'editaven a Espanya, València en publicava 161, el que es tradueix en un 6 per cent del total estatal. No és alié a aquest fenomen el fet que aleshores València era un dels centres més importants de publicacions infantils i juvenils, és a dir, és l'era daurada del tebeo valencià.

Tornant a la premsa diària, és important destacar que el conjunt de la informació escrita a què tenien accés els valencians dels anys seixanta i editada al territori valencià el constitueix un grup de quatre diaris del Movimiento, l'únic diari valencià, *Las Provincias*, propietat de la família Doménech, que Franco no va tancar l'any 39 i l'edició alacantina d'un periòdic de Múrcia, *La Verdad*, dependent de l'Editorial Catòlica, la qual tenia diaris en altres parts de l'Estat i era propietària de l'agència d'informació LOGOS.

D'altra banda, no s'editava a València ninguna de les revistes importants de l'Editorial Catòlica, les quals, emparades per l'Església, esdevingueren en moltes ocasions portaveus de l'oposició d'esquerra i foren un instrument d'expressió de

les actituds crítiques dels sectors catòlics de base, sobretot, a partir del Concili Vaticà II.

Un tercer grup de publicacions, a més de la premsa del Movimiento i l'Editorial Catòlica, que tampoc va deixar sentir la seua influència en les edicions valencianes, fou el conjunt de publicacions vinculades a l'Opus Dei (vegeu nota 3.3). Els investigadors solen diferenciar aquest grup de l'Editorial Catòlica pel fet que la seua component política és molt més explícita i es troba en íntima connexió amb l'expansió del poder polític i econòmic tecnocràtic (Terrón, 1981, pàg. 184).

Finalment, una altra empresa editorial a destacar era "Prensa Española S. A.", editora de l'ABC de Madrid i de Sevilla i de la revista *Blanco y Negro*. Cal fer notar que la tendència "donjuanista" representada per l'ABC i altres diaris d'Euskadi i Catalunya és inexistent a la premsa valenciana d'aleshores, tot i que, tant l'Editorial Catòlica com la premsa de l'Opus i els monàrquics, tingueren el seu públic al País Valencià.

3.1.3.- Els efectes de la Llei de Premsa i Impremta (LPI) al País Valencià: les sancions.

Coneguda també com la Llei Fraga, la Llei de Premsa i Impremta (LPI) fou presentada a les Corts espanyoles el mes de març de 1966 i va entrar en vigor el nou d'abril. Substituïa la Llei de Premsa de 22 d'abril de 1938, la qual havia estat tan negativa com que prohibia la creació d'empreses periodístiques, anul·lava la capacitat de decisió del director, el qual era nomenat directament pel Govern, censurava prèviament els textos i imposava les consignes polítiques de cada moment. A més, la intensa depuració de periodistes que es feu durant 28 anys va servir per a convertir els periodistes en funcionaris de la ideologia (vegeu nota

3.4). Amb aquesta utilització de la premsa per tal d'imposar la ideologia estatal, la venda diària de periòdics a Espanya no arribava al milió i mig d'exemplars durant la dècada dels cinquanta.

La LPI va suposar un reconeixement explícit que la informació no és propietat de l'Estat, ni ha de ser un instrument per als seus objectius polítics. De fet, el reconeixement d'una certa llibertat d'expressió suposava córrer algun risc quant a l'ús que se'n fera. Tot i això, el govern es reservava suficients mecanismes repressius per tal que les transgressions no anaren molt més enllà dels límits marcats a la Llei. Com indica Javier Terrón, pel que fa a llibertat d'expressió, la Llei s'erigia en una tercera via entre la llibertat de premsa consagrada als països occidentals i el sistema de control imposat per la llei del 38 que ara s'abandonava. Segons l'exposició de motius que es feia al document aprovat, els principis fonamentals en què deia inspirar-se eren: la llibertat d'expressió, la llibertat d'empresa i la lliure designació de director.

Si al primer article de la Llei es reconeix la llibertat d'expressió i el dret a la difusió d'informacions, tot seguit, a l'article segon, s'expliciten les limitacions següents:

- El respeto a la verdad y a la moral.
- El acatamiento a la ley de principios del movimiento nacional y demás leyes fundamentales.
- Las exigencias de la defensa nacional, de la seguridad del Estado y del mantenimiento del orden público interior y la paz exterior.
- El debido respeto a las instituciones y a las personas en la crítica de la acción política y administrativa.
- La independencia de los tribunales; y
- La salvaguardia de la intimidad y del honor personal y familiar.

Tot i que la interpretació d'aquestes limitacions a la llibertat d'expressió podrien donar peu a especulacions quant a la seua aplicació, la pràctica va demostrar que era el calaix que permetia la repressió més eficaç.

A l'article tercer de la LPI s'estableix la prohibició de la censura prèvia i de la consulta obligatòria. La contrapartida a aquesta ambigua llibertat s'estableix al capítol deu, en el qual s'expliciten mecanismes exhaustius de repressió per a fer efectiva la responsabilitat que es derive de les infraccions comeses. Així, tal com s'indica als articles 63, 64, 65, 66, 67 i 68 el sistema de responsabilitat que s'imposava feia possible que un periodista poguera ser sancionat per:

1. Els Tribunals ordinaris
2. El Tribunal d'Ordre Públic, el temut TOP
3. Tribunals especials (militars, per exemple)
4. El Tribunal d'Ètica Professional, del qual formaven part funcionaris del

Ministeri d'Informació i Turisme

5. Un expedient administratiu obert pel propi Ministeri (Fernández Areal, 1976, pàg. 105).

La lliure elecció del director per l'empresa periodística havia estat una demanda continuada dels sectors de l'Església que veien en la designació directa per part de l'Estat un perill greu per al manteniment d'una premsa catòlica independent o, si més no, relativament autònoma del poder polític. A l'article 40 de la LPI s'establia la lliure elecció del director per part de l'empresa, però, tal com hem dit en parlar de la llibertat d'expressió, també s'establia un sistema complex que permetia mantenir un control estricte de l'activitat del director.

Així, l'article 34 fa responsable el director de l'orientació i determinació del contingut del periòdic i al 37 se li atorgava el dret de vetar el contingut de tots els

originals. La conseqüència immediata era que es concentrava en el director la responsabilitat de totes les infraccions que es cometeren a través del mitjà al seu càrrec amb independència de la responsabilitat civil o penal que poguera recaure en altres persones.

L'especial configuració que s'atribueix als professionals de la informació en el "Estatuto de la Profesión Periodística" que, tot i no ser funcionaris públics quasibé els equiparava per l'obligada inscripció en el Registre del MIT, limitava notablement la llibertat d'acció del director, atès que l'Administració es reservava el dret a establir *incapacitats* específiques per a exercir el càrrec de director. També el Jurat d'Ètica Professional, establert per l'Estatut, esdevingué un instrument de control sobre els directors (Fernández Areal, 1976, p. 123).

D'altra banda, la llibertat d'empresa que s'establia a l'article 16 de la LPI per a les empreses periodístiques, al 44 per a les agències d'informació i al 50 per a les editorials, també, com hem vist amb els altres principis, pateix limitacions tan greus que posen en qüestió la mateixa llibertat que es proclama. Així, el Govern es reservava la facultat de denegar la inscripció i, per tant, la constitució d'empreses periodístiques, sempre que, al seu parer i havent escoltat el "Consejo Nacional de Prensa" i el "Sindicato Nacional de la Prensa", considerara l'existència d'indiscrecionals, és a dir, un discutible anàlisi d'intencions, de què l'empresa sol·licitant pugui anar contra les imprecises i difuses limitacions quant a llibertat d'expressió que es relacionaven a l'article segon.

Quant a les agències informatives, s'expressava la mateixa limitació totalment discrecional i sotmesa al criteri subjectiu dels dictamins de les institucions adés esmentades i, a més, l'article 49, indicava que "podrá ser concedida a una agencia nacional con representación de las Entidades públicas y de los medios

informativos, o en régimen cooperativo de éstos últimos, la distribución en exclusiva y sin discriminación alguna, de las noticias procedentes de agencias extranjeras". El que es pretenia, òbviament, era mantenir el monopoli estatal de les notícies de l'estranger per mitjà de la reestructuració administrativa de l'agència EFE, la qual estava vinculada directament al MIT. La raó, per tant, és ben evident; si la Llei de Premsa pretenia una certa obertura interior per tal d'augmentar la base social de suport al règim -la nova classe mitjana, sobretot- calia mantenir la informació procedent de l'exterior ben controlada, pel fet que als països europeus no hi havia les limitacions a la llibertat d'expressió que es contenien a la LPI, la qual cosa podia fer perillar aquell objectiu d'ampliació de la base social del règim.

No obstant totes les limitacions indicades, la Llei de 1966, en suprimir la censura prèvia, va permetre l'aparició de noves publicacions i el nomenament lliure dels directors, va suposar un millorament de la situació informativa que permetia, a qui n'estava disposat, d'arriscar-se i forçar els marges informatius del franquisme. També és cert que en l'atreviment trobaren el càstic en forma d'expedient sancionador del Ministeri que dirigia Manuel Fraga. I també és cert que totes les limitacions portaren a molts periodistes a una autocensura de supervivència professional. Així fou com la llibertat d'expressió proclamada en la Llei va quedar reduïda a ben poca cosa. Si bé, fou inevitable l'augment del volum d'informació a l'abast dels ciutadans i l'entrada, per bé que tímida, d'opinions polítiques divergents que anaven posant les bases de la transició cap a un sistema polític pluralista que encara es faria d'esperar una dècada.

La prova inequívoca de què la LPI era un instrument destinat al control polític de la llibertat d'expressió la tenim en el fet que la major part dels expedients incoats durant els primers quatre anys d'aplicació es feren en raó de l'article segon (vegeu nota 3.5). Malgrat que ningun grup de premsa diària o periòdica havia exercit una

crítica frontal a la política oficial i encara menys contra el sistema, el panorama informatiu havia canviat més depressa del que s'esperava el Govern, el qual va prendre d'immediat un seguit de mesures per tal de posar fre a l'atreviment d'alguns mitjans. Així, l'any 67 s'inclouen al Codi Penal com a delictes les infraccions a l'article segon de la Llei de Premsa. L'any 68 es promulga la "Ley de Secretos Oficiales" que va permetre entre altres coses sostreure a l'opinió pública els projectes preparatoris a la regulació de les associacions estudiantils o la documentació sobre el cas "Matesa". També al 68 es posaven limitacions a les informacions sobre l'actuació del TOP; només es podria difondre allò que la Secretaria Tècnica del Tribunal considerara d'interés. Finalment, el gener de 1969 es decretava l'estat d'excepció sobre tot el territori de l'Estat amb el que es tornava a l'antic sistema de censura prèvia.

Durant els anys següents, substituït l'any 1969 Manuel Fraga per Sánchez Bella, el número d'expedients es redueix per dos motius principals, una tèbia apertura informativa i una millor adaptació dels periodistes i les empreses informatives als usos de la limitada llibertat d'expressió. En els darrers anys del franquisme, del 73 al 75, els motius dels expedients sancionadors oscil·laran, segons cada moment, entre les sancions menys polítiques (sexe) que expressen la voluntat d'obertura d'alguns sectors del règim, època de Pío Cabanillas, amb les estrictament polítiques, època del ministre Herrera, que expressen, al seu torn, la por del règim en estat de descomposició. En aquest darrer sentit, fou tristament cèlebre l'any 75 la multa de 250.000 pessetes i quatre mesos de suspensió per a la revista *Triunfo* per un article profèticament titulat "¿Estamos preparados para el cambio?"

Encara l'any 1975, segons conta Josep Gifreu (1983, p.328), en l'obertura de l'any judicial, el Fiscal del Tribunal Suprem, Antonio José García Rodríguez-Acosta, exposà en la memòria elevada al govern, que "el periodista està obligat a declarar

davant dels tribunals, fins i tot quan la declaració implique la revelació de les fonts informatives, ja que el deure de testificar en procediments penals justifica la revelació del secret professional".

Aquest era el context en que es movia la premsa del País Valencià, premsa genuflecta en paraules del veterà periodista i lluitador per la democràcia Vicent Ventura: "era d'una submissió total, si vas mirant un per un quasibé tots els periodistes. Directors sobretot, és clar, els quals eren uns senyors franquistes absolutament" (Xambó, 1995, p.260). De fet, cap diari, dels cinc principals que hem assenyalat, fou mai sancionat. És ben evident, doncs, que no hi havia, ni hi havia, cap atreviment ni vel·leïtat crítico-democràtica en aquells tristos papers sota el franquisme. La submissió, la fidelitat i, fins i tot, la complaença, foren la característica dominant en els periòdics valencians, en els de la cadena del "Movimiento" i també en *Las Provincias*.

La revisió minuciosa dels quadres que ofereix Javier Terrón (1981, pàgs 220-255) quant a expedients sancionadors, per al País Valencià, dóna els resultats següents:

- Tres sancions a la *Cartelera Turia*. La primera de 5.000 pessetes per una crítica del film "Posición avanzada", en la qual, segons l'autoritat, s'atemptava contra institucions i persones, publicada la primera setmana de maig del 66. La segona i la tercera, ambdues de 10.000 pessetes, per atemptar contra la moral, sense més indicacions, en l'exemplar de 27 de maig a 2 de juny del 68 i en l'exemplar del 12 al 18 de maig del 69.

- Tres sancions al diari *Primera Pàgina* d'Alacant. La primera, de 5.000 pessetes per un article crític titulat "Sobre la venta del islote Altea", publicat el 6 de juny del 69. La segona considerada un atemptat molt greu contra la moral, amb sanció de 250.000 pessetes, per un reportatge que va aparèixer consecutivament

els dies 13 i 14 de gener de 1972 que es titulava "La homosexualidad en Alicante". I la tercera, amb sanció de 25.000 pessetes, motivada per una suposada crítica a institucions i persones, publicada el 2 de febrer de 1972 -a cinc mesos del tancament definitiu del diari que havia començat la seua atrevida peripècia informativa el 1968. L'article en qüestió portava el significatiu i premonitori títol de "Aquí bajas la cabeza o te vas".

- Dues sancions a la revista *Obra* de Castelló, revista pertanyent a l'OAR, associació juvenil d'orientació catòlica. La primera, de 50.000 pessetes, per la crítica continguda en un article que es titulava "La semana madrileña: embotellamientos" i que es va publicar el 6 de novembre del 72. I la segona, de 25.000 pessetes, per un article que es titulava "En torno a la política municipal" i que es va publicar el 4 de març del 74.

- Una sanció de 20.000 pessetes a la revista *Canfali* d'Alacant per una crítica indeterminada, no consta el títol de l'article, publicada el 10 del 10 del 76.

Aquest és el trist balanç de la lluita dels mitjans valencians de comunicació per la democràcia si prenem l'existència de sancions com un indicador d'atreviment dels periodistes i les empreses per tal de forçar els marges del franquisme i eixamplarlos en el sentit de fer realitat, encara que només fóra una mica, la llibertat d'expressió que pomposament proclamaven a la LPI. Deu sancions entre les prop de 450 que va imposar el MIT. Set de les sancions, a revistes periòdiques de caràcter local amb una difusió molt limitada i tres sancions a l'únic diari *Primera Pàgina* que, sota el franquisme, va suposar una ventada d'aire fresc i una escletxa en el quasibé total monolitisme informatiu que hi havia al País Valencià.

No pretenem dir amb això que el criteri de les sancions siga l'únic per a valorar la voluntat democràtica dels mitjans i els periodistes que hi treballaven. De fet, algú més ho va intentar. Però, com afirmen els periodistes entrevistats a *Dies de*

premsa (Xambó,1995), amb tanta por i prudència que mai no depassaren el marge establert, d'altra banda, ben difícil de conèixer, el marge, si recordem l'ambigüitat de l'article segon i la discrecionalitat amb què l'aplicava l'autoritat. Així, en els pocs que volien dir alguna cosa, l'autocensura actuava poderosament. En la resta de periodistes no calia cap autocensura perquè o eren addictes al règim o tenien tan gran amor a la nómina i tanta por que els impedia qualsevol atreviment per mínim que fora.

També va tenir un cert relleu l'activitat dels periodistes que feien de corresponents de mitjans de fora del País Valencià. Així, la revista *Panorama* de Madrid va rebre una sanció de 5.000 pessetes per una suposada falta a la veritat i al respecte a les persones per un article publicat la segona quinzena d'abril de 1966 que es titulava "Sobre las Fallas de Valencia". Ja en 1975 i havent mort el dictador, la revista *Mundo Internacional* de Barcelona va rebre una sanció de 50.000 pessetes per atemptar contra les lleis fonamentals i la "Ley de Principios del Movimiento Nacional" en un article que es titulava "La oposición en Valencia".

El cas que va provocar un major escàndol entre les forces vives, com s'autonomenaven els franquistes, fou el reportatge sobre les Falles de la revista *Ajoblanco* de Barcelona, publicat el 10 de març de 1976. Els autors del reportatge eren Amadeu Fabregat i Rafael Ventura Melià, entre d'altres. L'acusació d'atemptar contra la moral i l'honor de les persones va ser sancionada amb 250.000 pessetes i quatre mesos de suspensió de la publicació. A més, pel que fa als autors, l'assumpte va passar a mans del TOP, mentre a València ciutat els sectors més reaccionaris exigien que es desterrara de la ciutat els autors, els quals, a més, perderen el treball que tenien a RNE en el programa *De Dalt a Baix*.

El cas *Ajoblanco* va cristallitzar totes les ires mal dissimulades de la dreta

valenciana contra el valencianisme cultural i polític, i fou utilitzat a bastament en la confrontació social entre els sectors nostàlgics del franquisme i els sectors progressistes i valencianistes en la que posteriorment s'anomenaria la batalla de València. Un dels casos més notoris en aquest sentit fou la crua polèmica que van mantenir l'any 1978, d'una banda, Manuel Broseta des de *Las Provincias* i, de l'altra, Amadeu Fabregat des de *Valencia Semanal*.

3.1.4.- La ràdio.

El desenvolupament de la ràdio i la televisió al País Valencià sota el franquisme presenta les característiques pròpies del sotmetiment a un règim dictatorial i decididament intervencionista, tot i que, a diferència de l'estricta monopoli que havien implantat els règims d'Alemanya, Itàlia o la URSS, en el cas espanyol es cedeix una part de l'espai radioelèctric, per concessió de l'Estat, a la iniciativa privada (SER) i a l'Església (COPE), reservant-se l'Estat el monopoli absolut de la televisió des de la seua aparició.

No és alié a aquesta actitud fortament intervencionista el coneixement per part del règim franquista de l'enorme poder propagandístic de la ràdio, primer, i la televisió després. Així, si la ràdio, en nàixer, havia estat primer un negoci dels fabricants d'aparells i una passió dels primers clubs de radioaficionats, els governs hi trobaren prompte un instrument polític i propagandístic d'efectes inicialment quasi màgics entre la població, alhora que la iniciativa privada tractava d'impulsar la vessant comunicativa de caràcter comercial i publicitària.

Quan l'11 de juliol de 1936 un grup de falangistes envaeixen els estudis de Ràdio València i llancen consignes per la sublevació contra la República des dels micròfons, posaven de relleu el paper mobilitzador de les masses que tenia la

ràdio, la qual esdevindria un instrument important de propaganda durant la guerra que estava a punt de començar.

La història valenciana de la ràdio està per escriure i els pocs autors que hi han guaitat han trobat greus dificultats documentals pel que fa als inicis, els anys de la República i la Guerra Civil. Seguint Alfons Àlvarez (1987), sabem que el 1913 s'instal·là la primera estació radiotelegràfica al País Valencià, en concret a la ciutat de Paterna. El 1914 la Universitat de València posava en marxa una petita estació de ràdio i el 1920 feia la primera emissió en retransmetre un concert des del Palau d'Exposicions fins al Paraninfo de la Universitat. Era la primera demostració pública del nou mitjà de comunicació en terres valencianes.

El 1908 s'establia el monopoli estatal sobre les comunicacions radioelèctriques, el 1923 es fixava el règim d'emissores de radiodifusió i la seua explotació, la qual podia fer-se per part de l'Estat mateix o en règim de concessió. L'any 1924 el govern espanyol va fixar les normes jurídiques per a l'establiment d'emissores comercials. Les primeres colles de radioaficionats apareixen tot seguint. Hi destaquen Ràdio Club d'Alcoi i la Penya de l'Ateneu de València, aquests darrers posaran en marxa una emissora a l'hotel Reina Victòria que va tenir una existència molt breu (vegeu nota 3.6).

Segons conta Alfons Àlvarez, a la dècada dels 50 hi havia un grapat d'emissores parroquials que emetien al País Valencià. La dependència de les parròquies, diu Àlvarez, "les feia molt diverses i properes als problemes de la gent entre la qual s'ubicaven". La jerarquia eclesiàstica tracta de regularitzar i controlar les emissores parroquials, així que a partir de 1957 les substituirà per altres més potents que emeten en OM des de les diòcesis. La nova Cadena d'Ones Populars apareixerà de resultes de l'acord entre Església i Estat. L'1 de juliol de 1965 es va

inaugurar l'emissora de *Radio Popular a València* i el 1972 el govern aprovava els estatuts de la *COPE*, als quals es declarava la voluntat de col·laborar en la realització de la missió de l'Església en el món.

De totes les mesures normatives dictades durant el franquisme, a més de les ja esmentades, cal destacar per la seua transcendència per a l'ordenament de la radiodifusió el Pla Transitori d'Ones Mitjanes de Radiodifusió, Decret de 23 de desembre de 1964. En aquell Pla i amb l'objectiu d'evitar la proliferació d'emissores d'OM, es varen reduir aquestes en dos terços. També obligava tots els concessionaris d'estacions en OM a emetre en FM com a segona forma d'emissió. Definitivament, l'Estat es reservava en aquest decret l'exclusiva utilització de les ones llargues i curtes. El resultat fou una dràstica reducció d'emissores petites de caràcter local, el retardament en l'aparició de noves empreses privades de radiodifusió i el manteniment de l'hegemonia a les ones de les grans cadenes estatals.

Els anys 60 es caracteritzen, quant als continguts, per l'aparició dels programes *magazine*, fets als estudis de Madrid o Barcelona i distribuïts per totes les emissores de la cadena. La consolidació del disc microsolc i l'aparició del magnetòfon suprimeixen quasi totalment el directe: el piano és progressivament arraconat dels estudis i desapareixen els programes amb públic. Els antics programes amb públic no seran substituïts per altres de producció local. Només en els programes que emeten música de moda podran reeixir algunes emissores valencianes. "Musidán", "Discomoder" i "Cada Canción un Recuerdo" en són exemples ben reconeguts. La reducció de la producció pròpia i la disminució de les plantilles són trets fonamentals de la radiodifusió valenciana a partir dels 60 quan augmentarà el temps d'emissió en cadena i es farà quasibé impossible mantenir els quadres dramàtics del període anterior.

A mesura que avança la dècada dels 60, les emissores de ràdio aniran perdent influència sobre la població alhora que va creixent el nou competidor en la comunicació massiva: la televisió.

3.1.5.- La televisió.

Parlar de la televisió al País Valencià sota el franquisme es redueix a ocupar-se de TVE, única emissora existent fins a la dècada dels 80 quan apareixerà la TV3 primer, i Canal 9-TVV i les privades uns anys després.

Si a la ràdio es va permetre una certa iniciativa privada, tot i que domesticada amb forts controls i la prohibició de fer informació, la televisió es configura des del primer moment com un instrument en mans de l'Estat, el qual l'explota en règim de monopoli. L'any 1952, quan es va crear el Ministeri d'Informació i Turisme (MIT), ja s'atribuïa a la Direcció General de Radiodifusió la competència per a proposar l'organització més adequada a la televisió i d'altres progressos tècnics. I l'any 1957, poc després d'haver estat inaugurada TVE (19 d'octubre de 1956), un decret de la DG de Radiodifusió s'atribuïa competència exclusiva en la realització d'emissions de televisió.

TVE comença amb una cobertura esquifida d'un radi de 70 Km. al voltant de Madrid i una programació a base de documentals, varietats i adaptacions teatrals. El 1957 s'inicien les emissions del "Telediario" amb bones dosis de censura i control. Per a gener de 1958, TVE arriba a un parc de 30 milers d'aparells receptors i ja s'admet la publicitat. No hi havia spots, sinó que eren els mateixos presentadors i locutors els qui glossaven les meravelles dels productes davant les càmeres (vegeu nota 3.7).

La televisió arriba a València l'any 60 i també a Balears i el País Basc. Econòmicament la televisió es mantenia de la publicitat i patrocini de programes, d'una banda, i de l'impost de luxe sobre tinença d'aparells receptors que havien de pagar els propietaris, de l'altra. Llavors funcionaven 175.000 aparells receptors a tot Espanya, xifra ben baixa si la comparem amb els dos milions que hi havia a Itàlia. El nombre d'espectadors, doncs, continua sent molt baix i l'adoctrinament ideològic es feia a través del mitjà més popular: la ràdio. Els seus dies estaven comptats, però.

L'etapa de desenrotllament de la televisió i el seu llançament com a primer mitjà de masses es produeix amb l'arribada de Manuel Fraga Iribarne al MIT. Com diu Baget (1981), a qui seguim en aquest apartat, "es pot dir que des del 12 de juliol de 1962, Televisió Espanyola entra en una nova etapa marcada per la personalitat del ministre més que no pas per la dels directors generals que passaren per Televisió Espanyola. L'anècdota dels seus passeigs dominicals per Prado del Rey acompanyat dels seus fills, per tal de comprovar si els empleats ocupaven els seus llocs de treball, o les visites inesperades en el curs dels dies laborables, indiquen el seu especial interès per la televisió". (P. 54).

TVE creix. De 342 empleats el 1960 es passa a 408 el 1962. S'incrementen les emissions de telefilms dels EUA i "Perry Mason", la família "Bonanza" o "Hong Kong" es fan populars entre els espectadors. Les tensions entre les intencions liberalitzadores i la "necessària" censura es resolen amb la implantació dels coneguts rombes, els quals indiquen l'edat que ha de tenir el públic per poder veure el programa. El nombre de receptors va augmentant i TVE que continua guanyant en l'interès de la població assoleix nous èxits com "Los intocables". Són els anys de les reunions del veïnat i els "teleclubs", patrocinats per les parròquies en l'àmbit rural, davant les poques pantalles de televisió.

Quan el 18 de juliol de 1964 Franco inaugura Prado del Rey, Fraga anuncia la posta en marxa del segon Canal, "Segundo Programa", conegut popularment com l'UHF. A València el segon canal arriba dos anys després i encara de manera parcial sobre el territori. L'emissora de Barcelona produirà preferentment per a aquest canal que tenia un àrea de cobertura molt petita. Poc després, a final d'any, s'inicia la programació en català per a Catalunya i Balears amb l'emissió d'una obra teatral de Josep Maria de Sagarra, "La ferida lluminosa". El País Valencià restarà exclòs de la recepció d'emissions en català de TVE des del primer moment i mai no arribaran a terres valencianes.

Les mesures de censura i control a TVE creixen parelles a l'èxit i influència de la televisió entre la població. Així, la temporada 65-66, per exemple, segons conta Baget (1981), "Hombres en crisis", producció americana sobre la Segona Guerra Mundial, serà retirada pel tractament poc "respectuós" a la memòria del Führer. D'altra banda, coneguda ja l'enorme capacitat d'influència que oferia la televisió sobre la societat, l'impost de luxe sobre els aparells receptors, esdevenia un entrebanc a una difusió més extensa i a un major volum de contractació de publicitat¹. És per això que a partir de l'1 de gener de 1966 desapareix aquest gravamen. Com deia la mateixa llei, la televisió és un eficaç mitjà de difusió de la cultura de masses.

A partir d'ara, TVE es nodrirà únicament de la publicitat. Els ingressos per aquest concepte eren molt superiors als que produïa l'impost que frenava l'expansió del mitjà, expansió que també covejaven els publicistes en aquell context econòmic de creixement. Cal parar esment que, per al període 1958-1974, les inversions de l'Estat en televisió eren de 6.095 milions, mentre que els ingressos per publicitat arribaven als 47.000 milions (vegeu nota 3.8).

¹ Les altres televisions públiques d'Europa es finançaven majoritàriament pel cànon que cobraven per aparell i exclòien la publicitat.

TVE tracta de donar cap a Europa una imatge moderna i atractiva (vegeu nota 3.9). La necessitat de prestigiar-se a Europa es concreta en la creació del Gabinet de Promoción Exterior que, entre l'any 66 i el 68, enviarà arreu del món a través de nombroses emissores públiques i privades prop d'un miler de programes.

La temporada 1966-67, TVE havia arribat als 1.400 empleats, és a dir, en quatre anys havia augmentat en un miler el nombre d'empleats fixos, el segon canal emetia tres hores diàries, tot i que la seua cobertura era encara precària, i continuava creixent l'alt percentatge d'hores d'emissió de sèries americanes. Els concursos que estimulaven el consum, l'afecció als diners i l'èxit, com "Un millón para el mejor", atreïen la població en les hores de màxima audiència, en les quals la publicitat tenia una saturació de 10 minuts per hora emesa (vegeu nota 3.10). La publicitat continua creixent la temporada 68-69 i es realitza una ampliació dels horaris de programació: el primer canal passa a tenir 84 hores setmanals (12 per dia) i el segon 28 hores (4 al dia). Ja no res serà igual. Televisió Espanyola compta amb una audiència captiva i fidel, enamorada de la televisió. I la vida quotidiana, els hàbits i les actituds, els interessos i les converses de la població seran cada vegada més marcades pels continguts televisius.

L'estiu del 69 esclata l'escandol Matesa. L'Opus Dei guanya la crisi de govern amb el suport de Carrero Blanco. Fraga i Solís Ruiz són cessats. En l'etapa de Fraga al MIT la televisió havia passat pràcticament del no res a esdevenir un fenomen de masses. La seua importància estratègica serà ben aprofitada també pel nou ministre, Alfredo Sánchez Bella, qui nomena director general de TVE a Adolfo Suárez. S'inicia així un període (69-73) de transformació intensa caracteritzat, a més de la permanent utilització política i adoctrinadora del mitjà, pel millorament tècnic i d'infraestructura de les xarxes, el creixement continuat de la publicitat i una

tímida obertura en la programació que retrocedeix sempre que hi ha protestes de personalitats del règim (vegeu nota 3.11).

La crisi ministerial de l'estiu del 73 fa caure Sánchez Bella del MIT i Suárez deixa la direcció general de Televisió Espanyola. Aquest mateix estiu, a juliol, s'inaugura el Centre Regional de TVE a València, la tasca del qual es limitava a cobrir la informació valenciana, i també de Múrcia i Albacete, per a fer-la arribar a Madrid per via terrestre. El MIT amb l'objectiu de dotar la televisió dels instruments jurídics legals que permeten el seu desenrotllament, publica un decret d'11 d'octubre pel qual es crea Radiotelevisió Espanyola com a servei públic centralitzat, anomenat RTVE, organisme que engloba RNE i TVE, amb una certa autonomia pressupostària i administrativa.

Els dos últims anys, fins que acabarà la dictadura de Franco, TVE patirà tots els daltabaixos i crisis del final del règim. Tres directors generals en poc més de dos anys posen en relleu la inestabilitat del moment i les dificultats per a prendre decisions no conjunturals. La lectura que fa Arias Navarro del testament de Franco a través de les càmeres de TVE anuncia el final d'una època, però tenen més valor simbòlic que conseqüències immediates en l'àmbit del real. De fet, encara hauran de passar anys perquè a TVE afluïx la llarga mà del poder polític. Adolfo Suárez sabrà traure bon profit del seu pas per TVE en la nova etapa que s'inicia.

3.1.6.- Els primers intents de premsa alternativa: *Al Dia*, *Primera Pàgina*, *Turia*, *Gorgi* i *La Marina*.

El primer antecedent fou el diari *Al Dia*. Martí Domínguez, periodista i escriptor il·lustrat que havia estat cessat pel govern de director de *Las Provincias* per les seues crítiques àcides a la manca d'ajuda de l'Estat a València quan la riuada del

57, era el director de *Valencia Fruits*, una publicació d'informació agroeconòmica que també va cobrir el buit informatiu durant els anys seixanta i setanta.

Tal com conta J.J. Pérez Benlloch, "la línia més permanent d'una certa oposició a la situació, fon *Valencia Fruits*, setmanari fundat per J. Ferrer Camarena en 1962. Escrivint-hi de cols i de taronges, es mantenia una crítica de vegades prou notable. *Valencia Fruits* apareixia davant del règim com un periòdic no controlat. La prova n'eren les constants censures, sancions i, de vegades, multes fortes (...) De fet el llegia gent que no tenia un pam de terra, ni interès en el comerç hortofrutícola. Era l'única ventada fresca que en aquesta ciutat podies llegir (...) No és tant el tiratge, perquè té el mateix ara que fa trenta anys, són quatre o cinc milers d'exemplars. El que passa és que va a cooperatives, casinos, i això té un efecte multiplicador important (...) El llaurador mirava les cotitzacions, el preu del guano i, a més es trobaven amb la columna de Vicent Ventura sobre Europa, el que deia Martí Domínguez i els reportatges que féiem la gent que treballàvem allà". (Xambó, 1985, p. 149-150).

Martí Domínguez, aprofitant l'antiga amistat que l'unia amb Sánchez Bella, aleshores alt càrrec de "Información y Turismo", va gestionar l'autorització de la nova capçalera. Finalment, els informes negatius que va rebre *Valencia Fruits* feren que el ministeri concedira el diari amb la condició que fóra d'informació econòmica. Amb el pretext de la informació econòmica, *Al Dia* colava tanta informació i crítica política i social com podia. Les protestes del delegat del MIT eren contínues. Els quatre mesos que va durar *Al Dia* en els quioscos, va eixir l'1 de maig de 1966, omplen un episodi intens de la llarga lluita per una premsa democràtica.

Primera Pàgina, diari de la vesprada, va eixir al carrer el 23 de març de 1968. Pedro García Munera, editor de *La Voz de Albacete*, aprofitant les noves possibilitats de creació d'empreses periodístiques que donava la LPI del 66, va obtenir autorització per a editar un vespertí a la ciutat d'Alacant. Així naixia *Primera Pàgina*. El primer director fou Francisco Anglada, un home de ràdio amb poca experiència en la premsa escrita. El llançament del diari fou molt precari i farcit d'errades tècniques i de composició, tal com relata Rosa Solbes (1972, pàgs. 10-43), de la qual prenem les dades que exposem. Tanmateix, el diari tenia alguna cosa diferent: no era del Movimiento, ni tampoc de l'Editorial Catòlica i es permetia atreviments informatius que satisfieien els pocs milers de lectors que el seguien, tot i que no aconseguia guanyar publicitat amb l'estratègia del nou director Angel Vilches, qui havia substituït el primer als dos mesos de començar el diari.

L'11 de febrer del 1969 *Primera Pàgina*, després de la preceptiva autorització, passa a diari del matí, millora les seues seccions i és l'únic diari de la ciutat que inclou una pàgina dedicada a economia i finances, informació laboral sobretot. J. J. Pérez Benlloch s'havia incorporat com a cap de redacció. Amb ell "comencen els canvis i les millores. Les pàgines hi apareixen cada vegada més ordenades per matèries i els corresponsals en la província doblen el volum d'informació. Hi apareixen també les firmes de joves intel.lectuals alacantins" (Solbes, 1972, p. 57).

Després de l'estiu, Pérez Benlloch serà nomenat tercer director. El diari millora notablement i es llança, per primera vegada, una campanya de promoció del periòdic amb l'eslogan "Un periódico sin jaula", el qual tractava de subratllar la independència del mitjà. De fet, l'únic estudi que es feu del lectorat indicava que el compraven per ser "lliure", "objectiu", "audaç" i "simpàtic". Tanmateix, tot i que s'havia tancat un contracte per a l'exclusiva de publicitat amb "Publicitas" i que es rebaixaren les tarifes, els ingressos continuaven sent insuficients, els salaris es

retardaven i les millores tècniques promeses no arribaven.

El director continuava arriscant informativament, cosa que li suposava contínues advertències per part de les autoritats, mentre la propietat no aportava el capital necessari per a la rotativa que havia promés i no pagava els treballadors de tallers i de la redacció, la qual cosa produïa sovint conflictes laborals (vegeu nota 3.12).

En aquella situació de penúria econòmica l'única solució era una injecció de capital. Els diversos intents de comprar el periòdic o d'invertir-hi capital fracassaren per l'excessiva valoració que en feia l'editor. Vicent Ventura va mediar perquè *La Vanguardia* de Barcelona compràs el periòdic i s'introduís al País Valencià, però, novament, l'editor va demanar va la lluna al comte Godó (vegeu nota 3.13). Així les coses, el redactor en cap va abandonar i poc temps després ho feia també el director. L'era daurada de *Primera Pàgina*, qualificació que Rosa Solbes (1972) atribueix a aquest període, acabava pel Nadal de l'any 1970.

L'últim director, Francisco Rodríguez Martín, únic redactor titulat que quedava al diari, amb un equip considerablement minvat, va tractar de continuar la línia liberal i atrevida del diari, mentre el malestar continuava creixent entre el personal i la crisi de recursos era cada vegada més greu i el lectorat més escàs. Alguns èxits pel tractament sensacionalista de la informació i algunes multes del MIT, marcaren l'any 1971 en el diari. Els rumors sobre la fi del diari començaven a estendre's. L'agència EFE va deixar de subministrar informació pels deutes acumulats i fins i tot es va arribar a demanar paper a la competència per a poder traure el diari. Els intents de formar una cooperativa no foren autoritzats pel MIT. Finalment, el 26 de juliol de 1972 desapareixia per a sempre *Primera Pàgina*. Com apunta Cerdán Tato, "en el fons el que volien era tancar el periòdic, perquè era un periòdic incòmode (...) En el fons era irritant per al règim franquista." (Xambó, 1995.P. 66).

En aquests quatre anys intensos d'existència del periòdic, *Primera Pàgina* va haver de fer front a diversos processaments i multes. Així, podem recordar Miquel Signes, col.laborador que signava amb el pseudònim de Marco Tulio, qui fou sotmés a Consell de Guerra per un article publicat el 21 de juny, on parlant de l'analfabetisme en Espanya s'al.ludia al nombre de generals (vegeu nota 3.14). En fou absolt. Altres conflictes, com l'intent de venda de l'illot d'Altea per part del Patrimoni de l'Estat es va resoldre amb una multa al director, però es va impedir la venda de l'illot. Enrique Cerdán Tato, autor dels reportatges "La voz del trabajo" en què es denunciaven les condicions de treball dels treballadors d'Elx i Alcoi, rebia un exhort del TOP als pocs dies de tancar el diari, on se l'acusava d'atemptar contra els principis de la pàtria per aquells articles. El judici es veuria més d'un any després de tancar el diari i va ser motiu de mobilitzacions obreres a Alcoi i Elx. *Primera Pàgina* havia passat a la història i a l'oblit.

Una altra experiència periodística renovadora pel seu caire crític i democràtic fou la revista *Turia*, setmanari d'espectacles, posteriorment anomenada *Cartelera Turia*, coneguda durant anys pels lectors simplement com La Cartelera, la qual va nàixer l'any 1964. Durant anys, a més de complir puntualment amb la cita amb els seus lectors, oferint-los la cartellera cinematogràfica i d'espectacles, va destacar per les seues hàbils crítiques cinematogràfiques i articles culturals que diverses vegades li crearen problemes amb el MIT i els tribunals ordinaris. Com assenyalava Manuel Vázquez Montalbán (1984) en el 25 aniversari de la publicació, la *Cartelera Turia* és "l'única revista supervivent de la resistència informativa el.líptica dels seixanta (...) Petita orientadora cultural del gust dels valencians."

Amb un equip de redacció format majoritàriament per col.laboradors, la cartellera distribuïa uns pocs milers d'exemplars a la ciutat de València i rodalies i esdevenia un punt de referència dels cinèfils valencians, alhora que introduïa la crítica social i política valent-se dels comentaris a les pel.lícules. Algunes de les seues topades amb el MIT han estat referenciades a l'apartat sobre la LPI.

Des de les acaballes del franquisme, la *Turia*, va augmentar les col.laboracions de caire crític-social i cultural, provocadores i polèmiques moltes vegades, i va donar suport a moltes iniciatives artístiques i culturals reprimides pel règim agonitzant. Les seues campanyes a favor dels Joglars, en són un bon exemple. Són els anys en què la revista es troba en l'òrbita del Partit Comunista i compta amb el suport dels principals intel.lectuals valencians d'esquerra, els quals escriuen eventualment a les seues planes.

Amb la democràcia, miraculosament, com apuntava Vázquez Montalbán més amunt, la revista no sols no desapareix sinó que creix en lectors, bàsicament la joventut estudiant de finals dels 70 i els cinèfils de sempre que a València són molts. Per a l'any 85, la *Cartelera Turia* tenia un tiratge de 17.000 exemplars que es distribuïen sobretot a València ciutat. Tot i no ser comparable amb altres intents periodístics més ambiciosos, els diaris, aquest guia d'oci i espectacles va cobrir un important buit en les apetències culturals i d'opinió dels valencians més inquiets.

Cal recordar, d'altra banda, la tasca que va realitzar la revista *Gorg* en el manteniment del prestigi literari del català al País Valencià i la difusió de la nostra literatura. Creada el juny de 1969 per Joan Senent Anaya, era una revista monolingüe que havia aconseguit els permisos preceptius com a butlletí bibliogràfic, és a dir, com a revista sobre llibres. Prompte, però, va saltar aquest

Il·lindar quan Vicent Ventura va convèncer Senent que calia dinamitzar-la i Enric Valor i Josep Maria Soriano Bessó, homes clau de la revista, li feren costat (Xambó, 1995. P. 261-262). En paraules de Sanchis Guarner, *Gorg* era la prova de la vitalitat del valencianisme. Les cartes al director eren un bon termòmetre de com arrelava per tot arreu.

L'Equip Crònica va dissenyar les primeres portades. En la seua nòmina de col·laboradors es comptava gent com Trini Simó, Tomàs Llorenç, Rodolf Sirera, Amadeu Fabregat, Vicent Soler, R. Esteve Casanova, Ferran Vidal, Josep Lluís Fos, Valerià Miralles, Josep Piera, Antoni Ródenas, Salvador Salcedo, Josep Vicent Marqués i R. Ventura Melià, entre d'altres.

Malgrat que la revista no va rebre cap sanció administrativa, "totes les setmanes l'editor havia de comparèixer per la delegació de "Información y Turismo", on rebia indicacions més o menys paternalistes", conta Soriano Bessó². Una anècdota ben il·lustrativa es va produir en una portada on es podia llegir "La Inquisició al País Valencià". La revista fou obligada per la delegació del MIT a afegir "de 1482 a 1834". Potser el franquisme temia que la gent creguera que encara continuava.

D'altra banda, aquella delegació va comminar repetidament a Joan Senent perquè restringira la temàtica i el criteri democràtic i valencianista de *Gorg* i l'induí a sol·licitar la reconversió en una revista d'informació general. La intenció, com es va veure després, era aprofitar l'expedient de sol·licitud per a suprimir-la, tot basant-se en els informes negatius de la mateixa delegació del MIT a València. Un parany, en definitiva. L'excusa oficial fou que no havia declarat, en ser inscrita, el seu caràcter *regionalista*. L'abril del 72, quan es preparava el número 30, es va acabar l'aventura de *Gorg*. La dreta valenciana n'estava satisfeta. La premsa

² J. T. "Fou prohibida per valencianista". *Valencia Semanal*, n.77, 24 de juny a 1 de juliol de 1979. Pàgs. 42 i 43.

valenciana va callar. A *Las Provincias* estava prohibit parlar-ne i la cadena del Movimiento, com era d'esperar, no va protestar per aquest atac a la llibertat d'expressió.

La darrera experiència de premsa alternativa abans de la mort del dictador fou la revista *La Marina*, la qual va aparéixer el 1973 aprofitant l'existència d'una publicació de caràcter local del mateix nom, propietat de l'alcalde de Benidorm i procurador en Corts Pedro Zaragoza. Per tal de veure com va ser possible una tal entesa, recordem com ho explicava el seu director, J.J. Pérez Benlloch: "realment, ja funcionava una idea de transició, que allò un dia o altre s'havia d'acabar. Jo els comente que el seu futur, com a grup polític i com a grup de pressió, tenia de ser també en els mitjans de comunicació. S'obvien totes les limitacions, perquè resulta que aquest home té una capçalera enregistrada que es diu *La Marina* (...) Ells, crec que amb poc seny, perquè no sabien on es ficaven, donen la benedicció, posem uns duros i fem *La Marina*" (Xambó, 1995. P. 146-147).

Així que posaren la redacció a València, a la seu del gabinet Sigma, tot i que la seu oficial era a Alacant, i es llançaren novament a l'aventura. La revista tenia una maquetació atractiva i ben feta. Pretenia ser una revista d'informació general no massa elitista tal com es pot comprovar repassant els seus exemplars. Prompte, però, va topar amb les dificultats òbvies en aquest tipus de publicacions i en aquell temps. D'una banda, l'editor no veia amb bons ulls el to liberal de la revista, de l'altra, la cartera de publicitat era ben minsa. La tàctica de parlar bé de l'alcalde, procurador i propietari de la revista, i alhora anar ficant "gols informatius" es va trencar quan Pedro Zaragoza fou nomenat director general de Turisme. A més, els pocs anunciants eren tots amics dels redactors o militants de l'esquerra clandestina. Com assenyalava Rosa Solbes, "vendre un anunci a una persona era demanar-li una subvenció (...) no hi havia diners per a fer campanyes de promoció,

eren els subscriptors de sempre que són els que acaben, o acabem, pagant les publicacions alternatives, i això no és suficient". (Xambó, 1995. P. 236).

Finalment, el director i l'equip de col.laboradors abandonaren la revista. L'experiència havia durat no arriba a un any. I la revista tornava a ser una publicació pobletana de lloances a les autoritats.

Com acabem de veure en el repàs que hem fet per les experiències periodístiques alternatives que s'intentaren al País Valencià durant els anys 60 i 70, hi ha alguns trets que caracteritzen la majoria dels intents. D'una banda, les conflictives relacions amb les autoritats de l'època que obligaven al llenguatge críptic característic d'aquell temps. En relació estreta amb açò, s'hi produïen atreviments informatius de tant en tant, els quals no sempre eren producte d'una intenció deliberada dels redactors per ficar-se en problemes, sinó d'un mal càlcul en les possibilitats de tolerància de les autoritats. Un altre aspecte que es repeteix quasi sistemàticament és la pobresa de recursos tècnics i financers d'aquestes publicacions que pugnen per obrir-se camí en una societat en la qual els índexs de lectors eren baixíssims. Així que una cosa duia l'altra: sense lectors no s'atrau publicitat. En qualsevol cas, en el desert informatiu i cultural que patia el País Valencià d'aleshores, aquestes publicacions obriren les primeres escletxes i prepararen el camí per a altres intents de major envergadura que arribarien amb la democràcia. Finalment, permeteren la formació d'un nucli important de periodistes que serà clau en l'evolució posterior del periodisme valencià.

3.1.7.- La premsa clandestina.

L'activisme del PCE, la fundació del PSV, el creixement de l'antifranquisme entre la joventut universitària i, ja durant els setanta, la proliferació de nous partits i organitzacions d'esquerra de tota mena: socialistes, comunistes divergents del PCE, maoistes, trotsquistes, nacionalistes radicals, autogestionaris, són una petita mostra de la gran convulsió que s'estava produint en una societat que cobrava l'acabament del franquisme, i als elements més dinàmics de la qual no els havia deixat impassibles la repressió franquista, les vagues obreres i estudiantils, la Nova Cançó, la guerra del Vietnam, el Maig del 68 i la Primavera de Praga.

L'emergència de la premsa clandestina cal entendre-la, doncs, en el context d'una forta dissociació entre la societat i la política oficial, entre el que passa i el que es conta a la premsa. En el cas valencià, a més, i pel que fa als cins diaris principals, no només hi havia la inevitable subjecció a les lleis franquistes, sinó també un posicionament clar en la defensa del Règim que es traduïa adés en una grollera manipulació de les notícies contràries als interessos dels sectors dominants, adés en una absència total d'informació. Les vagues obreres eren cosa de quatre agitadors comunistes professionals. El franquisme mai no empresonava ni torturava, ni assassinava. Les protestes internacionals contra el règim eren obra de la *confabulación judeo-masónica*. Així, a partir de l'any 1962 hi ha un progressiu creixement de la premsa clandestina al País Valencià, la qual esdevé l'instrument d'informació de tot allò que no conta la premsa legal, espai de reflexió i formació política, i també mitjà d'agitació en la difusió de consignes contra el franquisme.

No és possible establir cap índex global de l'audiència i el tiratge que tenien aquells papers. El que sí es pot afirmar és que qui volia llegir-los els trobava,

sobretot durant la lenta agonia del franquisme, anys 1973-1975. L'habilitat dels militants antifranquistes per a col·locar-los en llocs estratègics o deixar-los caure en el moment oportú, o per a oferir-los a determinades persones després d'un període de prova en què sotmetien el candidat a lector a una atenta observació, no feia excessivament difícil que poguera arribar a mans de qui en volia saber. Mort el dictador i encara no iniciada la reforma política, els partits de l'oposició venien pel carrer, a cara descoberta, les seues publicacions i muntaven parades de venda els caps de setmana a llocs ben concorreguts de les principals ciutats.

La influència d'aquests papers no deriva tant dels percentatges de lectors directes i el tiratge de les publicacions -que tot i això en alguns casos eren notables si atenem les condicions en què es feien- sinó del fet que posaven en circulació notícies i idees que es transmetien i es reproduïen en les converses de la gent i que, altrament, no hagueren tingut ocasió de ser difoses. Tot i això, és evident que ni l'audiència ni els tiratges eren comparables als de la premsa establerta. En el millor dels casos i en els mitjans de més tiratge es tractava d'uns pocs milers d'exemplars.

D'altra banda, en el cas concret dels dos sectors antifranquistes més actius, el obrers industrials i els estudiants universitaris, l'accés a la premsa clandestina més que fàcil era quasibé inevitable pel fet de la intensa agitació propagandística que es produïa al si d'aquests sectors.

Per a la breu descripció que farem d'aquests mitjans, seguirem l'article de Francesc Pérez Moragón "La premsa clandestina al País Valencià" (1980). Entre l'any 62 i el 77, Pérez Moragón ha catalogat l'existència de prop d'un centenar de publicacions clandestines de tota mena. L'autor, en tractar els límits entre els termes *clandestí*, *il.legal* i *democràtic*, fa constar que no hi compta les publicacions

democràtiques que apareixien sota una vaga cobertura legal -clubs parroquials, institucions culturals, etc., entre les quals cita *Al vent, Solc, Xúquer, Escola, Concret, Terra Forta i Diàleg*- tot i indicar que, si al Règim li interessava, podien ràpidament ser considerades il·legals i, per tant, clandestines. També deixa al marge les publicacions de grups falangistes dissidents i, com diu l'autor, coses per l'estil. Finalment, tampoc no hi inclou l'enorme quantitat de butlletins universitaris, abundants en la dècada dels 60, al voltant de les plataformes sindicals dels estudiants.

El socialisme nacionalista, l'any 62, va publicar la revista *Lluita* -amb aquest nom es coneixen, com veurem, diverses publicacions d'organitzacions polítiques- de la qual en feia 200 exemplars que distribuïa per correu. Hi mantenia una línia nacionalista de caire democràtic i humanista d'un socialisme molt incipient. Va dedicar articles al Congrés de Munic, a les vagues d'Astúries i als perills i beneficis per als Països Catalans de la integració a l'Europa Comunitària. El butlletí del Partit Socialista Valencià però, fou *Esquerra*, del qual es conserven exemplars solts i sense numerar de l'any 1967.

Dins l'àmbit del comunisme ortodox, l'any 68 reapareixia el periòdic *Verdad*, òrgan del Comitè Provincial del PCE. A la universitat editaven *Lluita* que, malgrat el títol, era íntegrament en castellà. Els dissidents de l'ortodòxia que s'escindiren i crearen el PCI, després OPI, publicaren el 1968 *Qué hacer*. A Alacant, El PCE va publicar *Viento del pueblo* des del 1972.

Les Comissions Obreres editaren diverses publicacions des de la seua creació a València: *Libertad, Boletín Informativo de las CCOO de Valencia* i *Boletín de CCOO*.

A la universitat, els esdeveniments internacionals de finals dels 60 feren créixer la consciència antiimperialista que es va traduir en diverses publicacions: *Boletín Vietnam* i *El Fedayín*. Aquest darrer el tragueren els estudiants àrabs durant la Guerra dels Sis Dies.

Una dotzena de publicacions editaren els grups que Pérez Moragón anomena l'avantguarda revolucionaria. Es tracta de grups catòlics que evolucionaren cap al marxisme (UCE després fusionada amb MCE), també grups escindits del PCE que critiquen el seu revisionisme i s'orienten cap al marxisme-leninisme (OPI després PTE, BR) i altres comunismes crítics amb el PCE (OICE, LCR-ETA VI Assemblea), i un grup comunista nacionalista valencià (Germania Socialista). De totes aquelles publicacions, al meu parer la més important, tant per la durada en el temps com pel tiratge, fou *La causa del poble* que editava el Moviment Comunista i que va arribar a aparèixer el 1977 amb dipòsit legal.

Un dels grups més actius en l'agitació social i la propaganda política fou el PCE (m-l), constituït el 1964 a partir d'una escissió del PCE que s'emmarca en el trencament ideològic entre la URSS i la República Popular Xinesa. Aquest grup i les organitzacions integrades a l'organització de *masses*-terminologia habitual en l'època per a referir-se a estructures sectorials que seguien les directrius del partit sense que tots en foren militants- Front Revolucionari Antifeixista i Patriòtic (FRAP), creat el 1971, publicaren una quinzena de revistes sectorials (vegeu nota 3.15).

A més de totes les publicacions indicades, les organitzacions de l'oposició valenciana a la dictadura franquista publicaven més de vint revistes que s'adreçaven a l'agitació de sectors susceptibles de ser incorporats a la lluita revolucionària. La major part d'aquestes publicacions anaven destinades als obrers i els estudiants i, en menor mesura, als camperols i a l'incipient moviment

veïnal (vegeu nota 3.16).

El Servei d'Informació Català (SIC), creat a Barcelona el 1972, publicava el butlletí *Avui*. Les notícies sobre el País Valencià hi eren abundants. De fet, tenia redacció autònoma al país i va editar uns *Fulls Especials País Valencià*, entre l'any 74 i 75, amb una gran quantitat d'informació política i cultural, comentaris d'actualitat i informació de diversos grups polítics valencians, especialment els nacionalistes.

El procés de reorganització dels socialistes, després que va desaparèixer el PSV entre l'any 69 i 70, va ser lent. Els diversos grups que acabarien finalment confluint en l'actual PSPV-PSOE també feren la seua aportació a la premsa clandestina (vegeu nota 3.17).

La Convenció Republicana, organització en l'estel·la del PCE (m-l) que defensava l'opció de la forma republicana per a l'Estat Espanyol, va llençar diverses publicacions durant els anys 76 i 77.

Els anarquistes, reconstituïda a València la CNT l'any 1972, tornaren a traure *Fragua Social* a partir del 1976. A la Foia de Bunyol publicaren *Emancipación Social*. Al seu torn, la FAI de València treia *Salut*.

Durant la primera part de la transició, aparegueren encara més revistes noves a més de les que es mantenien. Una vintena de revistes de partits il·legals i organitzacions polítiques juvenils varen sorgir reclamant el trencament democràtic amb el franquisme, rebutjant els projectes continuïstes primer i la reforma política després. Començaren de forma clandestina, després algunes dugueren dipòsit legal i, finalment, van desaparèixer o s'integraren en la legalitat de la premsa vigent (vegeu nota 3.18).

La revista, però, més important d'aquell moment fou *Cal Dir*, la qual va aparèixer l'1 de març del 77. Editada pel Partit Comunista del País Valencià, va traure 79 números fins a març de 1979. Aquesta publicació és d'un gran interès per la vàlua intel·lectual del seu equip de redacció (vegeu nota 3.19). Quan en març del 79, el Comitè Central del PCPV va decidir la suspensió temporal de *Cal Dir*, una experiència enriquidora de la premsa valenciana, una experiència més, de les moltes intentades al País Valencià, desapareixia. I, ara, a mans dels mateixos promotors. Des de les pàgines de *Valencia Semanal*-revista que, al seu torn, diria adéu l'any següent- així ho expressava Manuel Peris:

Quando ahora amparándose en problemas financieros se decide suspender en plena campaña electoral municipal el órgano del PCPV, se están ocultando los problemas políticos que hacen aparecer a los ojos de algunos dirigentes intermedios el *Cal Dir* como *non grato* a sus concepciones particulares de la política del PCPV".³

3.4.- Evolució del sistema comunicatiu valencià en el postfranquisme.

3.4.1.- La primera transició (1975-1978): permanència i canvi als mitjans valencians de comunicació.

El període que va des de la mort de Franco fins al referèndum de la Constitució és d'una importància cabdal pel que suposa de transformació de les estructures polítiques, d'emergència pública de nous actors polítics, de mobilització popular per les llibertats i l'autonomia, en definitiva, en el procés d'establiment del sistema democràtic. No obstant això, en l'àmbit de la comunicació es produeix un notable retard quant a la liquidació de les estructures organitzatives i de control provinents del règim franquista.

³ Manuel Peris: "La extraña suspensión de Cal-Dir". *Valencia Semanal*, n. 64, 18-25 de març de 1979.

De fet, l'any 76 no es produeix cap canvi legislatiu d'importància en el sentit de derogar algunes de les principals lleis franquistes pel que fa a comunicació social. Més aviat, el monopoli exclusiu en televisió, el control de la informació en la ràdio i la influència en l'opinió pública que permetia la xarxa de diaris en mans de l'Estat, fou un instrument de gran eficàcia per a dur endavant el procés de reforma política d'Adolfo Suárez. Rafael Ansón, íntim col.laborador de Suárez, com a director general de Radiodifusió i Televisió, va aconseguir amb una campanya ben planificada i amb un gran poder de mitjans l'aprovació per referèndum (15 de desembre de 1976) de la Llei de Reforma Política, tot i tenir en contra la pràctica totalitat dels partits democràtics. D'altra banda, fou un any de més tolerància en l'aplicació de les mesures de control en premsa, la qual cosa, en l'àmbit valencià a penes es va percebre i no va anar més enllà d'una tímida obertura informativa en *Las Provincias* que es pot observar en la secció "La Calle", de Salvador Barber, i algunes columnes de F. Pérez Puche. En aquest any 76, fou també quan es va produir l'escàndol d'*Ajoblanco* que ja hem tractat en un altre apartat, el qual en gran mesura constituí el "crit d'alerta" mobilitzador que posà en marxa tota la fúria anticatalanista que coneixem com la batalla de València. Els dos diaris de la ciutat (*Levante* i *Las Provincias*) orquestraran una intensa campanya de manipulació i intoxicació informativa que amalgama tots els nostàlgics de l'època autoritària que s'acaba.

L'any 1977, ben prop ja de les primeres eleccions democràtiques a Corts Constituents, es va suprimir el temut article 2 de la LPI. Fou l'1 d'abril, tot i que el 29 de març encara emparant-se en aquest article segon es va multar la revista *Mandràgora* de Barcelona amb cinquanta mil pessetes per atemptar contra la moral. "De tota manera -escriu Josep Gifreu (1983)- i de forma paradoxal, la llibertat d'informació en ràdio i la no obligatorietat de connectar amb el "parte"

tradicional de RNE, no seria reconeguda fins molt després d'aquestes primeres eleccions -guanyades per UCD, el partit de Suárez- amb el RD de 6 d'octubre de 1977" (pàg. 361). Pel seu compte, la *SER* ja havia trencat aquest monopoli informatiu i dies abans, el 3 d'octubre va emetre un noticiari que posava punt i final a l'obligatorietat del "parte". D'altra banda, les principals emissores ja venien forçant de temps enrere aquestes limitacions mitjançant programes que introduïen elements netament informatius.

Després de les eleccions es va suprimir el MIT i es creà el ministeri de Cultura, el qual es feia càrrec de RTVE i de l'organisme Medios de Comunicación Social del Estado, MCSE, que havia substituït feia pocs mesos, la cadena del Movimiento que integraven les ràdios i els diaris de l'Estat. Poc temps després (2 de novembre de 1977) les ràdios públiques del règim -*REM, CAR, CES* i les emissores de Ràdio Peninsular- agrupades en Radio Cadena Española, s'integraven a RTVE. En el cas valencià, això suposaria l'any següent (23 de novembre de 1978) la desaparició de Ràdio Peninsular com a conseqüència de l'aprovació del Pla Tècnic Nacional de Radiodifusió Sonora tot integrant-la a RNE com a Ràdio 5 i una notable limitació del temps de producció pròpia, la qual quedava reduïda a una hora i mitja diària.

Aquesta transformació va ser aprofitada per la direcció de RNE a València per a suprimir el programa *De Dalt a Baix*, únic programa en valencià, que emetia a través de Ràdio Peninsular 45 minuts diaris. El director de RNE a València, Juan Carlos Cárdenas, accepta destinar 22 minuts a la programació en valencià, però es nega a què es mantinga el nom del programa, el qual es dirà *Ara i Ací* ⁴.

Quant a la televisió, els "pactes de la Moncloa" tingueren, entre altres

⁴"Así se cargaron "De dalt a baix". Valencia Semanal, n. 51, 17-23 de Març de 1978, p. 39.

conseqüències, la de crear un primer òrgan de control parlamentari de RTVE, el Consell Rector, el qual va resultar inoperant per l'enorme sobrerrepresentació imposada pel govern i comportà fortes tensions al seu si, les qual arribaren fins i tot a l'abandonament del Consell per part dels representants del PSOE. (Gifreu, 1983, pàg. 361 i 375).

Com veiem, doncs, durant aquesta primera transició, pocs canvis s'esdevenen als mitjans valencians de comunicació: una tímida obertura, ràpidament reconduïda, a *Las Provincias*; una cadena de diaris del Movimiento, ara MCSE, que amb algunes tensions i daltabaixos segueixen les consignes d'UCD, tot i que donant entrada a algunes veus de l'oposició a través dels articles d'opinió; una xarxa d'emissores en mans de l'Estat cada vegada més dependents de la producció de les emissores centrals, igual com passa també a les emissores privades de la SER i la COPE, tot i que en aquestes darreres es percebrà un cert interès per informar els valencians del que s'esdevé a l'àmbit més pròxim, especialment en la COPE que disposarà de més temps de producció pròpia; i una TVE que a través de l'informatiu Aitana, el qual havia començat el 1974, tindrà una època d'esforç informatiu i d'arrelament a la societat valenciana que es veurà trencada a finals del 1978 quan serà sotmesa a un rigorós control per part d'UCD.

2.4.2.- L'herència del franquisme: mitjans públics i privats.

La primera observació que cal apuntar és el fet que no hi va haver, al seu moment, una relació successiva entre democratització política general i democratització als mitjans. Així, es varen mantenir intactes moltes esferes i funcions del sistema comunicatiu de la dictadura que, de fet, resultaven incompatibles amb la democràcia. La pròpia lògica de les condicions econòmiques i de les estructures de propietat dels mitjans s'hi imposaven sobre la lògica del procés

democratitzador. En aquest sentit, les demandes de facilitat quant a l'accès als mitjans foren decebudes o traduïdes en exigències partidistes de privatització dels mitjans públics i, també, en un seguit de propostes en què es feia palesa la nova lògica mercantilista desreguladora, la qual ja era tema de debat a d'altres països europeus.

L'any 1976, l'Estat espanyol ja disposa d'unes infraestructures comunicatives molt superiors a les típiques dels països subdesenvolupats, les quals són paral·leles a les del mateix desenvolupament industrial, tot i que no al nivell dels principals països europeus quant a desenvolupament. Convé assenyalar que el desenvolupament de la ràdio i de la televisió és superior al de la premsa escrita, la qual cosa té una gran importància quant al procés d'influència comunicativa que es desplega en aquell moment històric.

L'herència de la dictadura pel que fa a l'estructura del poder emissor, a grans trets, és com segueix: ⁵

- un sector privat amb una presència important en els mitjans premsa i ràdio, partidaris de la reforma, sense ruptura, cap a la democràcia.

- una premsa i ràdio del Movimiento, poc competent i amb escassos recursos tècnics, conformista, no obstant, quant a la política reformista.

- una televisió en règim de monopoli, amb una difusió que arribava a la quasi totalitat de la població (del 85 al 90 per cent), fidel a l'estratègia reformista del govern que nomenava els directius i sense cap control democràtic. Un instrument, per tant, d'allò més adient per al control del procés de transició.

- una xarxa de RNE potent i que es movia en les mateixes coordenades que hem indicat per a la televisió.

⁵ Per a la caracterització general d'aquest moment, herència de la dictadura i canvis en l'estructura comunicativa seguim Moragas, Miquel de: "Espais de comunicació: experiències i perspectives a Catalunya", Edicions 62, Barcelona, 1988. Pàgs 49-54.

- una efervescència de revistes d'intencionalitat política, sovint de vida curta, de vegades emergides de la clandestinitat, les qual aparegueren al caliu dels diversos actors polítics que maldaven per fer-se un lloc davant les expectatives de democratització.

La mort del dictador no marca una frontera clara, un abans i un després, pel que fa als mitjans de comunicació. Caldria retrocedir en el temps per a fixar l'inici de la liberalització, quant a la premsa, en l'expansió econòmica dels anys seixanta que troba la seua expressió en la Llei Fraga de 1966. Cal destacar, doncs, els condicionants de caire sòcio-econòmic que fan que no hi haja una correspondència entre l'evolució de la premsa i les etapes polítiques de la transició democràtica.

Les condicions polítiques, en aquest cas el canvi de les condicions, no són causa única i suficient per a modificar les estructures d'ús i les funcions dels mitjans de comunicació. Els factors econòmics i sòcio-culturals que determinen els usos de la comunicació per part de la població no es van modificar amb el canvi polític.

Quant als emissors, l'Estat postfranquista va retenir a les seues mans un gran poder comunicatiu. Tot i això, s'hi esdevenen canvis importants, juntament amb el manteniment de l'estructura comunicativa franquista, que podem resumir en els punts següents:

- Augment de la difusió de la premsa diària en el període de la malaltia i mort del dictador (últim trimestre del 75) i descens general quan s'inicia el canvi polític.

- Aparició del periòdic *El País* amb la intenció de constituir-se en diari d'àmbit estatal, posicionament de centre-esquerra i defensa del sistema democràtic. La seua funció com a *intel.lectual col.lectiu*, tal com el va anomenar

Lopez Aranguren, farà que siga, durant el període, l'instrument més eficaç del neoregeneracionisme espanyol.

- Aparició de nous diaris de caràcter nacionalista: *Avui* a Catalunya, *Deia* i *Egin* al País Basc.

- Desaparició de les publicacions de l'oposició democràtica i crisi general de la premsa d'esquerres fins a la seua desaparició (*Cuadernos para el Diálogo*).

- Manteniment de la difusió de les revistes *del cor*. Aparició de la pornografia amb connotacions polítiques evidents. Exit d'un model nou de setmanari eròtico-polític, *Interviú*.

- Disminució general de la difusió de les revistes d'informació general.

- Trànsit a un sistema liberal d'informació, mentre el govern que l'impulsa manté l'herència comunicativa de la dictadura (TVE, RNE, les emissores que formaran RCE, la premsa de l'Estat, l'agència EFE, etc.)

Aquest és, a grans trets, el marc general dels mitjans de comunicació durant els primers anys de la transició política espanyola. És clar que el País Valencià participa en el conjunt de característiques que hem assenyalat.

2.4.3.- La premsa diària i periòdica.

En el cas valencià, la liquidació de la premsa del "Movimiento", reconvertida per UCD en "Medios de Comunicación Social del Estado" suposarà el manteniment de *Levante*, *Información* i *Mediterráneo*, considerats rendibles per la seua difusió. Abans, l'any 1974, ja havia estat tancat per Emilio Romero el diari vespertí *Jornada* en ser considerat deficitari i no salvable per la direcció de "Prensa y Radio del Movimiento".

El procés d'adaptació d'aquests tres diaris al nou marc constitucional és un buit

importantíssim en el coneixement de la transició política al País Valencià. Les principals rèmores quant a aquest procés democratitzador es troben en el que podríem anomenar la inèrcia de les plantilles, la qual, si bé es fa de notar en tots tres diaris, és molt més feixuga en el cas de *Levante* una bona part del personal del qual, dels dos-cents treballadors que tenia, provenia de la plantilla de *Jornada*, plantilla envellida i acomodaticia que havia estat assimilada pel *Levante* quan tancaren aquell diari. Tot i això, el fet que aquest darrer diari fóra l'única alternativa a *Las Provincias* en la ciutat de València feia que *Levante*, aleshores dirigit per José Molina Plata, poguera atraure's els lectors contraris a la línia "dura" del seu rival.

Pel seu compte, *Mediterráneo*, dirigit per José María Marcelo, era un petit diari local amb sis redactors que editava uns set milers d'exemplars dels qual en venia sis mil, disposava d'una bona cartera de publicitat atès que era l'únic diari a la província de Castelló, i mantenia una clara línia governamental només abandonada tèbiament durant un breu període després de les primeres eleccions democràtiques.

Información d'Alacant, dirigit per Jesús Prado, fou el mitjà més renovat del tres de la cadena MCSE al País Valencià. Una notable obertura a columnistes de diversa procedència ideològica, a més de la incorporació de joves redactors i col.laboradors d'un tarannà més obert i professional, foren trets destacables d'aquest diari, els quals probablement tingueren prou a veure amb la necessitat de fer front a la competència del murcià *La Verdad*, el qual en aquells temps també feia esforços de professionalitat.

La difusió dels diaris valencians (vegeu quadre 3.1) que també creix en el període de la malaltia i mort del dictador -mitjana de 115.000 exemplars, per a l'any 75-

cau progressivament en els anys següents -arriba a un sòl de 103.000 exemplars l'any 81- i no es recuperarà fins el 1985 quan superarà els 120.000 exemplars. Les principals pèrdues en la difusió del 75 al 80 les experimenten *Levante*, el qual perd cinc mil exemplars, i *Las Provincias* que, al seu torn, en perd prop de tres mil. En ambdós casos, les pèrdues són en favor de la premsa de Madrid.

Paral·lelament, la difusió de la premsa forània obté taxes importants de mercat; prop de 50.000 exemplars diaris. La premsa de Madrid, sobretot el diari *El País*, concentra la major part de les vendes, sent escassa la incidència de la premsa de Barcelona (6.000 exemplars l'any 79). Les causes cal trobar-les en les

QUADRE 3.1

REGISTRES ANUALS ACUMULATS D'OJD PER A LA PREMSA VALENCIANA

DIARIS	1975	1976	1977	1978	1979	1980
H. LUNES (VCIA)	86.068 ⁽¹⁾	88.050	85.034	84.211	87.530	88.228
H. LUNES (ALAC)				37.738 ⁽²⁾	37.643 ⁽³⁾	37.615 ⁽⁴⁾
INFORMACION	21.529 ⁽⁵⁾	20.522		21.256	22.037	21.504
PROVINCIAS	45.361 ⁽⁶⁾	45.425 ⁽⁷⁾	43.565 ⁽⁸⁾	41.006 ⁽⁹⁾	41.250 ⁽¹⁰⁾	42.472 ⁽¹¹⁾
LEVANTE	42.179 ⁽¹²⁾	40.321	38.053	39.243	40.092	37.132
MEDITERRANEO	6.125 ⁽¹³⁾	6.142	6.040	5.919	6.065	5.950

1.- Fins a febrer del 82, els mateixos períodes indicats en les notes següents. 2.- De setembre del 78 a febrer del 79. 3.- De març del 79 a febrer del 80. 4.- De març del 80 a febrer del 81. 5.- Fins a febrer del 82, els mateixos períodes indicats en les notes següents. 6.- D'abril del 75 a març del 76. 7.- D'abril del 76 a març del 77. 8.- D'abril del 77 a març del 78. 9.- De març del 78 a febrer del 79. 10.- De març del 79 a febrer del 80. 11.- De març del 80 a febrer del 81. 12.- Fins a febrer del 82, els mateixos períodes indicats en les notes anteriors. 13.- Igual que la nota anterior.

Font OJD. Elaboració pròpia.

insuficiències de la premsa valenciana: les poques i dolentes pàgines dedicades a política nacional i internacional, sempre fetes a toc de teletip; l'absència de firmes de prestigi, generalment vetades, com era el cas de Joan Fuster i Vicent Ventura, entre d'altres; el seguiment descarat de les consignes governamentals (sempre

atents als suggeriments dels governadors civils i a les consignes d'UCD); l'exclusió quasi sistemàtica de la cultura del País; i, en general, l'escassa qualitat informativa i la deficient imatge formal d'aquests productes periodístics.

Quant a les revistes d'informació general, després de l'onada pornogràfica i la primavera política de les primeres eleccions generals, *Interviu*, amb prop de setanta mil exemplars l'any 1979, és la més venuda al País Valencià. *Cambio 16* que havia conegut temps gloriosos cau a 6.000 exemplars. *Triunfo* i *La Calle* en venien 3.500 cada una. Però, el millor indicador de la misèria cultural del nostre País, situació que es perllonga fins als anys 90 i ens situa a la capçalera de l'Estat en la compra d'aquesta mena de productes, és la difusió de les revistes il·lustrades populars o del *cor*. Entre *Pronto*, *Hola*, *Diez Minutos*, *Lecturas* i *Semana* superaven els 200.000 exemplars de difusió, quasi el doble de la premsa diària. Pel seu compte, *Teleprograma* en venia més de 90.000. I *El Caso* fregava els vint mil exemplars. (Dades OJD 1979).

QUADRE 3.2

VENDA DIÀRIA DE PERIÒDICS AL PAÍS VALENCIÀ, 1979

	<u>Alacant</u>	<u>Castelló</u>	<u>València</u>	<u>Total</u>
Prensa del P.V.	21.639	8.642	75.909	106.190
Prensa de Madrid	19.692	3.041	21.155	43.888
Prensa de Barna.	390	1.929	4.084	6.403
Prensa de Múrcia	14.346			14.346
Prensa d'Aragó		303		303
Total	56.067	13.915	101.148	171.130

Font: *Valencia Semanal*. 20/5/79.

D'altra banda, cal anotar l'aparició el 1976 d'una revista, amb seu a València, que en aquell moment sorgia com a bimestral i que ha arribat fins als nostres dies. Es

tracta de la revista *Saó*, publicació dels sectors progressistes de l'Església valenciana, la qual per l'enfocament rigorós dels temes que tractava, pel seu tarannà obert a posicions no eclesials i fins i tot agnòstiques o atees en les pàgines d'opinió, es va constituir en tribuna ocasional dels intel·lectuals valencians a més de ser-ho dels sacerdots compromesos amb el redreçament del País Valencià. Una revista, doncs, nacionalista valenciana íntegrament escrita en català que es mantenia de les dues mil subscripcions que tenia. El seu contingut es nodria de l'actualitat social i política, i es complementava amb assajos periodístics sobre temes de cultura, història i religió, a més de les pàgines dedicades a opinió.

Finalment, el 1978 aparegué a València una nova cartellera d'oci i guia d'espectacles, poc temps després que desapareguera la cartellera *Bayarri*, la revista *Qué y Dónde*, la qual també incloïa espais destinats a cultura i opinió. En certa mesura pretenia ser la réplica de la *Turia* que sempre va exhibir un cert esperit jacobí i radical o, dit d'una altra manera, una flaire comunista i espanyolista, la qual es va manifestar en diversos moments d'enfrontament amb destacats representants del nacionalisme valencià. A *Qué y Dónde* va tenir durant anys una columna fixa Joan Fuster. Tot i això, l'ús del valencià al setmanari no ultrapassava el 15% del total escrit.

3.4.4.- La premsa local i comarcal.

Són poques les experiències de premsa local i comarcal durant aquest període. D'una banda, ja hem vist l'escassa difusió que tenien els mitjans més forts en premsa al País Valencià, els diaris; de l'altra, cal considerar que fins a les primeres eleccions municipals del 79 no es produirà el relleu de la premsa local que havia conegut millors temps durant la II República.

Així, quant a premsa comarcal es manté el que ja hi havia de feia temps. Les tres edicions del *Canfali*, Marina Alta, Marina Baixa i Vega Baixa, que havia estat fundat el 1971 com a periòdic d'informació general, esportiva i d'espectacles i tenia un tiratge de cinc mil exemplars per a cada una de les tres comarques. A la Marina Baixa s'editava tres voltes per setmana, mentre que a les altres dues comarques era setmanal. La vitalitat lingüística de les Marines feu que el periòdic incloguera prompte el valencià en una proporció aproximada del 20% del total de la superfície redaccional.

Un altre periòdic de caràcter comarcal és el *Ciudad* d'Alcoi i comarca que editava quatre números per setmana des del 1953, la qual data dóna notícia de l'orientació ideològica inicial del periòdic, orientació que es va adaptar als nous temps tot i mantenir sempre un marcat caire conservador, per la qual cosa no hi apareix una presència mínimament significativa del valencià en una comarca que manté un alt grau de fidelitat lingüística. El seu tiratge era de 4.000 exemplars i comptava amb un miler de subscriptors. La resta de publicacions comarcals apareixeran ja en la dècada dels 80, per la qual cosa ens n'ocuparem en un altre capítol.

QUADRE 3.3

PREMSA LOCAL ANTERIOR AL 1979

<u>LOCALITAT</u>	<u>TÍTOL</u>	<u>PERIODICITAT</u>	<u>TIRATGE</u>	<u>ANY D'APARICIÓ</u>
Alginet		trimestral	3.500	1976
Bocairent	Mariola	bimestral	1.500	1975
Bunyol	Voces de Buñol	mensual	1.000	1978
Cinc-Torres		anual	1.100	1976
Manises		trimestral	8.000	1978
Nules	Noulas	bimestral	3.600	1968
Requena		mensual	3.500	1978
Torreveja	Vista Alegre	setmanal	700	1950
Vinaròs		setmanal	1.650	1962

Font: Generalitat Valenciana. DG de Mitjans de Comunicació.

Pel que fa a premsa local, també són poques les ressenyades si excloem les publicacions anuals de caracter festiu. Al quadre (3.3) indiquem les poques publicacions locals anteriors a la restauració de la democràcia als ajuntaments, en el ben entés que de segur hi ha hagut altres experiències que per la seua curta vida han escapat a la recerca.

3.4.5.- El Centre Territorial de TVE al País Valencià: l'informatiu *Aitana*.

En l'àmbit de la televisió, tot és com s'ha indicat adés en les característiques generals, llevat d'una novetat important; les emissions diàries de mitja hora de l'informatiu *Aitana* que, sota la direcció d'Eduard Sancho, prenen una volada professional i informativa desconeguda fins aleshores al País Valencià. És quan s'introdueix l'ús del valencià en la informació televisiva i, en els continguts, allò que contenen comença a reflectir els conflictes i els problemes de la realitat valenciana. La inclusió d'algunes informacions en valencià fou objecte de moltes protestes davant la DG del MIT, entre altres raons, perquè des de Madrid s'havia decidit que el Centre Territorial de TVE a València cobrira, a més del territori valencià, les províncies de Múrcia i Albacete.

Quatre redactors joves i dos auxiliars de redacció, entre 25 i 30 anys d'edat mitjana, malden per fer possible aquest miracle diari en un espai reduït de 40 metres quadrats, on han de compartir tres taules i quatre màquines d'escriure entre setze persones, comptant direcció, producció i redacció esportiva. No hi ha arxiu, ni biblioteca, ni servei de documentació. La redacció funciona democràticament i cada setmana, rotativament, un dels redactors fa de redactor en cap.

Aquesta experiència que havia començat l'any 1974, i havia anat prenent el vol en els anys següents, comença a tenir problemes greus a partir del 77 quan la batalla de València s'intensificava. Apareixien pintades a la façana de l'edifici del carrer Navarro Reverter del tipus "Aitana renegats", "Sancho dimissió" o l'amenaçadora "Teniu els dies *contats*". L'extrema dreta va passar a l'amenaça personal. Un redactor fou amenaçat en sa casa i les trucades telefòniques a *Aitana* dels sectors reaccionaris havien esdevingut un turment quotidià per als redactors.

Tanmateix, a la casa es treballava amb l'entusiasme propi de qui sabia que allò que feien era novedós i important: informar als valencians. En paraules del mateix Sancho: "em vaig enfrontar molt a la inèrcia de la gent sense preparació i amb una seguretat laboral total (...) Vaig posar prou col.laboradors, sempre gent que tenia il.lusió professional, i això va moure l'altra gent (...) La meua intervenció va ser efectiva quant als continguts de la televisió (...) S'hi notava la imperfecció tècnica que patíem (...) Aleshores tot tenia eixe contingut, intenció, força expressiva, intenció sobretot, la gent notava una intenció comunicativa forta i això t'ho agraien molt". (Xambó, 1995, p. 217).

La situació va arribar en un punt que es veieren obligats a retirar els rètols que apareixien al final de l'emissió per tal de no facilitar als agressors la identitat de les persones que feien el programa i evitar així que les amenaces arribaren a altres companys de la plantilla⁶. Especialment vergonyant fou la persecució que va patir Eduard Sancho, director d'*Aitana*. La seua vivenda particular fou emplenada de pintades intimidatòries i els grups ultra diverses vegades es concentraren davant de sa casa. Al remat, la dreta va guanyar. A les portes del referèndum de la Constitució, 1978, Eduard Sancho fou cessat i retornat a Londres com a corresponsal de TVE.

⁶ *Valencia semanal*, n. 22, 7 al 14 de maig de 1978, pàg. 30-33.

La Delegació de Cultura, successora directa de l'antiga delegació del MIT, exerceix a partir d'aquell moment una tutela directa i contínua sobre la informació d'*Aitana*. El titular d'aquella delegació, Marco Molines, arribà a aparéixer tres vegades en el mateix dia. Fins i tot, algunes voltes, el minutat i els textos de l'espai eren supervisats per aquest senyor que havia estat candidat d'UCD per València en les eleccions generals del 77.

L'orientació del programa canvia radicalment. Atracaments, incendis i sucesos en general omplen els continguts informatius amb les dosis pertinents de festes, esports i corregudes de bous, tot i que els esports tenien un programa especial els dimarts per la vesprada. Els personatges de la *valencianía bien entendida* són protagonistes habituals.

La problemàtica laboral i social del país desapareix i, per exemple, prop de 100.000 treballadors en vaga a Alacant no són notícia, ni les agressions de l'extrema dreta a militants d'esquerra. Quant a les notícies del Consell del País Valencià, era norma ometre el nom del president Albinyana i no informar dels acords quan eren crítics amb el govern d'UCD. Fins i tot, censuraren la imatge d'Albinyana en el muntatge d'una correguda de bous. Això sí, s'informava puntualment dels comunicats que feien arribar els grups dretans GAV i URV. L'anunci de la manifestació d'aquests grups contra el Consell, per exemple, fou realitzat en l'estil arengador que caracteritzava al diari *Las Provincias*.

Mentrestant, compartir la cobertura del programa amb Múrcia i Albacete era la coartada perfecta per a evitar les emissions en català. Algunes persones cobraven sense treballar -era el cas de l'exdirector dels espais religiosos de TVE Miguel Sustaeta, el qual cobrava sense aparéixer en mesos per *Aitana*-, mentre altres no

cobraven res per una jornada completa de *meritori* i els corresponents només cobraven per treball emés, cosa que feia que es limitaren a les informacions *segures*. Sorprenentment, es tornaven diners del pressupost a Madrid -cinc milions de l'any 79- mentre les instal·lacions eren absolutament insuficients ⁷. Caldrà esperar fins a l'arribada dels socialistes al poder el 82 perquè *Aitana* abandone els mecanismes de censura sobre els continguts prevalents en aquell moment. Serà quan Eduard Sancho tornarà a la direcció.

2.4.6.- El primer programa en valencià a la ràdio pública: l'experiència de *De Dalt a Baix*.

A la ràdio, on tot continuava també inalterat, una esclatxa s'obria l'any 1974 amb l'aparició del programa *De Dalt a Baix*. També amb el vist-i-plau d'Eduard Sancho, director de l'aleshores anomenada *Ràdio Peninsular*, començava el primer programa, íntegrament en valencià, amb cobertura sobre tot el País Valencià. Quant a l'impacte del programa, Eduard Sancho ha manifestat: "No he viscut mai una altra vegada, ni he llegit mai d'una altra cosa comparable a la magnífica reacció popular, sobretot a les comarques, que va tenir el programa". (Xambó, 1995).

Amb uns continguts eminentment culturals, d'informació de llibres, actes culturals, novetats, entrevistes i una presència constant de la Nova Cançó, el programa que havia començat amb un quart d'hora al migdia es va fer de tres quarts d'hora. Com diu Toni Mestre que va treballar en el programa quasi des del principi, "el que es va demostrar, només va eixir el valencià a les ones, és que calia una ràdio en valencià. Això va ser revolucionari". Concursos intel·ligents, llistes d'èxits de cançons en català i un centenar de cartes diàries dels oients contribuïren a què el

⁷ Equipo Zig-Zag: "De mal en peor", Valencia Semanal, n. 74, 3 al 10 de juny de 1979, pàg.29-31.

programa esdevinguera un símbol.

El valedor perquè s'iniciés l'experiència radiofònica fou Manuel Sanchis Guarner que li ho va demanar a Sancho i li va proposar que se'n fera carrec Amadeu Fabregat. El programa va començar sota la direcció d'Amadeu Fabregat que també feia els guions i amb la participació de Joan Monleon, Rosa Balaguer i Norbert Satorres. Un poc més tard s'incorporaren Toni Mestre, qui va substituir Joan Monleon, i Xelo Juan.

L'ambient a *Radio Peninsular* es va fer prompte hostil al programa, cosa gens estranya si parem compte de la composició de la plantilla. "Excombatents, excaptius, militars. Era gent molt militant, molt feixista, pistolera. També hi havia policies. Nosaltres érem un quist, una cosa rara. Com que el director manava, el director tenia raó, però, per darrere, feren la punyeta tot el que varen poder, al director i a nosaltres". (Xambó, 1995). Amb aquestes paraules ho contava Toni Mestre.

Vint-i-tantes firmes del personal de l'emissora, en carta pública al *Levante*, contra el programa, persecució interna que arribava a l'extrem de negar, quan els hi telefonaven, que la gent del programa treballara a l'emissora, expulsió d'Amadeu Fabregat quan s'esventà el cas *Ajoblanco*, són alguns indicadors de les fúries que provocava el primer intent normalitzador de l'idioma en la ràdio pública.

Finalment, també a les portes del referèndum de la Constitució del 78, tal com havia passat a *Aitana*, aprofitant la integració de *Radio Peninsular* a *RNE* i atenent les enormes pressions dels sectors més reaccionaris de la ciutat de València, el programa desapareix.

En una hora diferent, amb un altre nom per tal que no puguem capitalitzar l'èxit de *De Dalt a Baix*, el nou programa, *Ara i ací*, tindrà la meitat de temps i la meitat de pressupost i la prohibició expressa de posar cantants de les Illes Balears i Catalunya. Tot i això, continuarà la persecució al nou programa que, finalment, aprofitant els canvis de programació pel mundial de futbol del 1982 desapareix definitivament.

CAPÍTOL QUART: EL NOU MARC LEGAL DE LA COMUNICACIÓ I ELS INTENTS ALTERNATIUS ALS MITJANS DOMINANTS (1978-1982)

4.1.- La nova regulació del sector

4.1.1.- De la cadena de premsa del Movimiento als Mitjans de Comunicació Social de l'Estat i la seua privatització.

L'1 d'abril del 1977 per decret-llei es suprimia Prensa y Radio del Movimiento i es creava transitòriament l'organisme autònom Medios de Comunicación Social del Estado (MCSE). Dies després, el 15 del mateix mes, quedava legalment i formalment constituït l'organisme autònom MCSE i s'adcrivia al MIT. Quan passades les primeres eleccions democràtiques va desaparèixer el MIT i es creava el Ministeri de Cultura, la cadena de premsa MCSE passarà a dependre del nou ministeri, a la qual s'afegirà l'any següent l'agència SIS (Servicios de Información Sindical) -tot quedant alhora absorbida per la també estatal Pyresa-, i el diari *Pueblo* que passava a integrar-se com a "unitat diferenciada" a MCSE (Montabes, 1989, pàgs. 55-62).

La cadena de Mitjans de Comunicació Social de l'Estat, després d'haver quedat les emissores públiques en mans de RTVE, la constituïen 35 diaris i una agència informativa. Tres d'aquests diaris, com ja hem vist al capítol anterior, estaven radicats al País Valencià, i els tres com es pot observar al quadre següent, tot i ser rendibles, havien iniciat des dels darrers anys una davallada en la seua difusió, davallada que era més acusada en el cas de *Levante*.

La inclusió d'una referència als mitjans de comunicació social dependents de l'Estat en la Constitució de 1978 (Art. 20.3) fou precedida en la seua redacció per

QUADRE 4.1

DIARIS DE MCSE AL PAÍS VALENCIÀ. 1978			
DIARIS	CIUTAT	DIFUSIÓ(78)	VAR. DIF. 75-78
Información	Alacant	21.256	-1,3
Levante	València	39.243	-7,0
Mediterráneo	Castelló	5.919	-3,4

Font: Montabes, 1989. Elaboració pròpia.

un intens debat parlamentari, en gran mesura centrat més en la ràdio i la televisió que no en la premsa. La redacció final del text aprovat fou com segueix:

"La ley regulará la organización y el control parlamentario de los medios de comunicación social dependientes del Estado o de cualquier ente público y garantizará el acceso a dichos medios de los grupos sociales y políticos significativos, respetando el pluralismo de la sociedad y de las diversas lenguas de España". (Art. 20.3 de la Constitució espanyola de 1978).

Les esmenes que proposaren els grups de l'oposició foren rebutjades. Ens interessa destacar especialment la de Minoria Catalana que plantejava que es fera extensiu aquest control parlamentari a les Assemblees Legislatives de les Comunitats Autònomes ¹. D'altra banda, l'al·lusió en la Constitució als mitjans de comunicació que depenguen de l'Estat serà un argument repetidament usat en els diversos recursos que es presentaran contra la privatització dels diaris de MCSE.

L'existència d'una cadena de diaris en mans de l'Estat no podia deixar de ser motiu de polèmica pública. D'una banda, la majoria dels treballadors d'aquells diaris volien que es mantingueren i proposaven vies alternatives a l'estatalització total fins aleshores existent i a la privatització (vegeu nota 4.1) ; de l'altra, la majoria dels principals diaris privats defensaven la liquidació de la cadena; mentre que els partits polítics es dividien a favor d'una o altra opció segons la seua ideologia. UCD ja havia fixat la seua posició feia temps; en el congrés d'octubre

¹ Montabes Pereira (1989). Op. Cit. Pàg. 82, nota 38. L'autor dedica un extens i documentat capítol al procés de "constitucionalització" de la premsa de l'Estat. Pags. 64-99.

del 78 ja s'explicitava que l'Estat no havia de ser titular d'òrgans d'expressió escrita². Tot i això, en un primer moment i abans de decidir-se per la liquidació, UCD defensava el manteniment d'aquells diaris que pogueren subsistir amb les mateixes ajudes que rebia la premsa privada. Per a la resta, plantejava un pla de reestructuració i sanejament després del qual s'oferirien els mitjans que restaren als ens preautonòmics, diputacions i ajuntaments, oferta que es traslladaria als treballadors en el cas que la rebutjaren els anteriors.

El PSOE proposava la creació d'una societat anònima amb capital íntegrament propietat de l'Estat i un Consell d'Administració nomenat pel Congrés dels Diputats. Cada mitjà hauria de constituir una societat de gestió en la qual estarien presents els parlamentaris regionals, la societat d'explotació i els treballadors. La resposta de *El País*, per exemple, fou un editorial contundent en què criticava durament els socialistes titllant-los d'incoherents amb els seus plantejaments sobre el model de societat (vegeu nota 4.2).

Al seu torn, el Partit Comunista i Aliança Popular donaven suport a la proposta de regionalització de la cadena que feien els treballadors, els quals propugnaven una organització, segons deien ells mateixos, semblant a la que regeix la BBC a la Gran Bretanya. AP, pel seu compte, a més, plantejava que els mitjans foren oferits, per aquest ordre, primer a províncies o municipis, en segon lloc als treballadors i, només en última instància, al capital privat (Montabes, 1989, p. 103).

La victòria d'UCD en les segones eleccions generals de la restauració democràtica, març de 1979, mantenia el futur de la cadena en les mateixes incerteses. Tanmateix, prompte es veuria que els propòsits del govern d'UCD eren ben clars; Clavero Arévalo, nou ministre de Cultura, declarava a *El País* quant als

² *El País*, 10 d'octubre de 1978.

mitjans de comunicació social de l'Estat que "la ràdio i la televisió són un servei públic i la premsa no"³.

Dies després s'aprovava un decret pel qual, en el cas de reestructuració o suspensió dels diaris de MCSE, els treballadors podrien optar entre integrar-se a l'Administració o rebre una indemnització econòmica segons els anys treballats. El mateix dia, 16 de juny, que el Consell de Ministres aprovava aquest decret el Consell d'Administració de MCSE decidia el tancament immediat de sis diaris i l'agència Pyresa (vegeu nota 4.3).

Tanmateix, el procés de liquidació de la cadena MCSE no anava a seguir un curs tan ineluctable cap al tancament de diaris. La Llei de 13 d'abril del 82 de Supressió de l'Organisme Autònom MCSE fou motiu d'intensos debats a les Corts espanyoles i, una volta promulgada, de recursos d'inconstitucionalitat, els quals foren desestimats per l'alt tribunal.

Al preàmbul del projecte de llei es feien explícits els supòsits que justificaven la supressió de l'Organisme Autònom. En primer lloc i d'acord amb el que defensaven els diaris privats, "el manteniment de la cadena de mitjans de premsa de titularitat estatal (...) manca de justificació en un context polític pluralista i democràtic". Aquest supòsit s'argumentarà remetent als països de l'àrea cultural pròxima en els quals no hi ha premsa controlada per l'Estat. En segon lloc, es plantejava la conveniència de "procedir a l'alienació d'aquests mitjans a través d'un sistema de garanties àmplies com és la subhasta pública", a la qual només podrien accedir persones privades naturals o jurídiques. Es tancava doncs la possibilitat que els diaris foren adquirits per comunitats autònomes, diputacions o ajuntaments. En tercer lloc, per tal d'atendre el futur laboral dels treballadors de la

³ El País, 6 de juny de 1979.

cadena, es plantejava que els futurs compradors de cada mitjà hagueren d'assumir els treballadors o, en el cas dels mitjans que no trobaren comprador, que foren absorbits per l'Administració de l'Estat. Finalment, al projecte, no es feia esment de cap preferència en el sentit que els treballadors pogueren optar a la titularitat del mitjà (Montabes, 1989, pàgs. 125-126).

L'única esmena a la totalitat que arribà al Ple del Congrés fou plantejada pels socialistes i es basava en els quatre punts següents. Primer, l'existència d'una premsa pública no és incompatible amb un sistema democràtic i la supressió de la premsa de l'Estat entrava en col·lisió amb l'article 20.3 de la Constitució. Segon, als Estatuts d'Autonomia fins aleshores aprovats es reconeixia la possibilitat que la Comunitat pogués disposar de mitjans de premsa, cosa que es negava a la llei. Tercer, es rebutjava l'argument econòmic pel que fa a les pèrdues de la cadena i es plantejava que aquesta situació es podia resoldre mitjançant un pla de sanejament de la cadena. Finalment i quart, s'al·ludia a la indefensió en què deixava el projecte les persones que es consideraren posseïdores d'algun dret sobre els mitjans que es volia subhastar, dret del que havien estat privats per un decret de guerra. L'esmena fou rebutjada amb els vots d'UCD (Montabes, 1989, pàgs. 128-129).

Malgrat totes les esmenes parcials i de millorament del text que es varen presentar el projecte es mantenia quasibé igual. La modificació més important que es va fer al text originari feia referència a la possibilitat que es donava als treballadors de poder optar a la propietat del mitjà, tot i que aquest dret preferent es limitava a un mes des del moment de convocatòria de la subhasta del mitjà, els treballadors s'havien de constituir en societat anònima laboral o cooperativa i reunir almenys tres quintes parts de la plantilla ⁴. La llei, a més, no contemplava cap facilitat de

⁴ Article 2, apartat 2 de la Llei 11/1982 de 13 d'abril.

pagament per als treballadors, els quals, si volien fer ús del seu dret preferent havien d'abonar la totalitat del preu del mitjà en un mes. D'altra banda, en l'addicional primera, es fixava un límit temporal per al procés de liquidació, el qual es consideraria tancat "en declarar-se deserta la tercera subhasta per a l'alienació de l'últim Mitjà de Premsa", la qual cosa no podria allargar-se més enllà del termini de dos anys des que la llei entràs en vigor ⁵. Així, doncs, l'Organisme Autònom MCSE havia de quedar definitivament suprimit abans del 16 de maig de 1984.

A les portes de les eleccions de 28 d'octubre de 1982, el Consell de Direcció de MCSE decidia la immediata subhasta de la majoria dels periòdics de la cadena, 21 en total, perquè els altres sis que restaven es trobaven pendents de valoració. Els tres diaris valencians que pertanyien a la cadena s'inclouïen entre els mitjans a subhastar amb el preu d'eixida que s'indica al següent quadre:

QUADRE 4.2

<u>DIARIS A SUBHASTA AL PAÍS VALENCIÀ.</u>			
<u>DIARIS</u>	<u>CIUTAT</u>	<u>DIFUSIÓ(81)</u>	<u>PREU SUBHASTA*</u>
Información	Alacant	21.504	580
Levante	València	37.132	705
Mediterráneo	Castelló	5.905	125

* Preu en milions.

Font: BOE de 21 i 22 d'octubre de 1982. Elaboració pròpia.

Però, les convocatòries de subhasta foren objecte de recurs per part dels treballadors, els quals, emparant-se en els convenis col·lectius, reclamaven la participació en els beneficis i en el patrimoni acumulat. De resultes d'aquests recursos, tant en la via administrativa com en la laboral, foren suspeses les subhastes previstes.

La reacció de l'Associació d'Editors de Diaris Espanyols (AEDE) no es feu

⁵ Disposició Addicional Primera de la Llei 11/1982 de 13 d'abril.

d'esperar. La seua expectativa davant el nou camp comercial i publicitari que significava la desaparició de MCSE havia estat contrariada; tanmateix, la seua resposta es féu en termes de defensa del lliure mercat que derivaven de les exigències del sistema democràtic (vegeu nota 4.4).

La recent victòria socialista en les eleccions generals d'octubre conduïa a pensar que el procés de liquidació de MCSE seria reconduït. Però, el PSOE abandonà ben prompté els plantejaments que anteriorment l'havien dut a presentar recurs d'inconstitucionalitat a la Llei de Supressió 11/1982. Així va quedar ben palès en aprovar en maig del 83 el Reial Decret que explicitava el Reglament per a l'aplicació de la Llei de Supressió ⁶.

En resum, el Reglament mantenia intacte l'esperit que havia inspirat la Llei de Supressió i no establia cap clàusula per a fomentar el dret preferent dels treballadors amb ajudes de caràcter econòmic. A les normes generals per a l'exercici del dret preferent, es diferenciava segons que es tractara de cooperatives o societats anònimes laborals (vegeu nota 4.5). D'altra banda, havia quedat exclosa la possibilitat que pugueren optar a participar de la propietat les comunitats autònomes, diputacions i ajuntaments. Finalment, es preveia fins a tres oportunitats de subhasta per a cada diari. En les dues últimes es podria rebaixar el preu en cada una fins a un 15%. Les impugnacions dels treballadors foren desestimades pel Tribunal Suprem, amb la qual cosa el camí quedava lliure per a la definitiva liquidació de la cadena MCSE.

El 14 de març de 1984 el Grup Moll (Prensa Canaria) adquiria en la primera subhasta el periòdic *Información* d'Alacant per 621 milions de pessetes. El 26 de març del mateix any Promocions i Edicions Culturals S.A. (PECSA) compra per 69

⁶ BOE de 27 de maig de 1983.

milions el diari *Mediterráneo* de Castelló. Finalment, el 24 d'abril, a la tercera subhasta, *Levante* de València és adquirit pel Grup Moll per 490 milions front als 690 amb què havia eixit a la primera subhasta. Així, els dos diaris més importants de la cadena MCSE en territori valencià, a més de rendibles, passaven a mans del mateix propietari.

4.1.2.- El Pla Tècnic Nacional de Radiodifusió Sonora: la reestructuració de la ràdio al País Valencià.

La Conferència de la UIT a Ginebra els mesos d'octubre i novembre de 1975 demanava, en el cas espanyol, una remodelació del sector de la radiodifusió, la qual es va dur a terme després d'un llarg període de negociació entre els representants de l'Estat i els propietaris de les cadenes privades (Bustamante, 1982, pàgs 161 i pàssim).

L'adaptació a la nova distribució regional de freqüències de la UIT es féu per mitjà del Pla Tècnic Nacional de Radiodifusió Sonora (RD 2648/1978 de 27 d'octubre). En aquest pla s'insistia en el caràcter de la ràdio com a servei públic de titularitat estatal i es reiteraven les dues formes d'explotació del mitjà que eren vigents fins aleshores, ço és, l'explotació directa per part de l'Estat i la indirecta per concessió administrativa. Tal com sintetitzava Gifreu (1983, p. 375), "el pla, que suprimia les emissores de Ràdio Peninsular tot integrant-les a RNE com a cinquè programa, reservava a RNE les emissions en ones llargues i curtes, redistribuïa les bandes en OM entre les cadenes públiques i les privades, i autoritzava la continuïtat del servei en FM a les estacions ja autoritzades".

D'altra banda, les principals conseqüències del pla, segons Tallón (1981, pàgs. 356 i següents), eren:

Primer, el reforçament de la presència estatal en el medi ràdio, pel fet de comptar amb la totalitat de les emissores d'ones llargues i curtes, i el 30% de les d'ona mitjana a RNE, i un altre 30% a RCE, és a dir, el 60% de les emissores d'ona mitjana de la Península, Balears, Ceuta i Melilla (...) La posició estatal es reforça amb la participació en el capital social del 39.2% de les emissores restants d'ona mitjana. En segon lloc, es comprova la impossibilitat d'ampliació o de noves concessions d'emissores privades, fora de la banda FM, per bé que aquesta sempre d'acord amb les limitacions imposades per l'espectre radioelèctric de la banda corresponent. Després, l'àmplia cobertura de les xarxes estatals en reservar-se el 51.8% de les freqüències convencionals en la Península, Balears, Ceuta i Melilla, i el 72.7% a les Canàries. Per últim, la reafirmació del monopoli estatal sobre el servei de radiodifusió en proclamar la intangibilitat del procés institucional de RTVE, i tancar el pas a futures ampliacions de l'estatut de radiodifusió".

7

El desplegament del Pla Tècnic Nacional de Radiodifusió Sonora (Ordre de 10 de novembre de 1978) incloïa la derogació de la normativa anterior quant a OM, FM i transferència de les concessions d'emissores. El propòsit declarat al pla de promoure noves emissores de FM es concretarà el 1979 (RD 1433/1979 de 8 de juny) amb l'aprovació del Pla Tècnic Transitori del Servei Públic de Radiodifusió Sonora en Ones Mètriques amb Modulació de Freqüència, on es regulaven tots els aspectes relatius al procediment de concessió, duració i transferència d'emissores de FM. El seu caràcter transitori venia marcat per la necessitat d'esperar fins que fos acordada internacionalment una nova distribució de freqüències en FM.

En síntesi (vegeu nota 4.6), l'articulat del Pla FM implica que l'Estat continua reservant-se una gran quantitat d'emissores i freqüències, opta preferentment per potenciar les emissores comercials i en cadena alhora que fa molt difícil la ràdio comunitària en mans municipals o d'entitats associatives, i posa les bases per a perseguir i clausurar les incipients ràdios "lliures". Com diu Gifreu (1983) en

⁷ Tallón, J. "Empresa y empresario de la información", Donat, Madrid, 1981. Citat a Gifreu (1983), Ob. Cit. pàg. 376.

destacar la importància d'aquest Pla FM, "era la primera regulació democràtica de noves emissores de ràdio i representava la resposta del govern a la nova demanda social de llibertat d'emissió, així com a la voluntat de les comunitats autonòmiques de disposar també d'emissores pròpies".

Podem dir que de les 279 emissores que hi havia al territori espanyol fins a 1979, l'espectre radioelèctric va augmentar amb 300 emissores noves. Al País Valencià se'n concediren 38, de les quals 37 eren comercials i només una de caràcter institucional (Vacas, 1987, p. 199). De fet, de les 38 concessions atorgades, només 25 foren noves emissores, ja que en 13 casos es tractava de renovacions d'emissores ja existents, les de la COPE i la SER. Quant a les noves emissores, la majoria anaren a parar a mans de les cadenes radiofòniques (18 emissores) Antena-3, Radio 80, Radiocolor, Cadena-16, Rato. Les poques no en cadena es distribuïren pel territori valencià de manera desigual: dues a la província de València (Radio Onteniente, InterValència Radio), una a la província de Castelló (Radio Nueva de Vinaròs) i cinc a la província d'Alacant (Radio Elche, Radio Benidorm, Radio Orihuela, Radio Valle de Elda i Radio Elda).

QUADRE 4.3

	<u>EMISSORES DE RÀDIO SEGONS ONA I DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA</u>					
	<u>DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA</u>					
	<u>O.M.</u>	<u>F.M.</u>	<u>TOTAL</u>	<u>Castelló</u>	<u>València</u>	<u>Alacant</u>
EN CADENA						
RNE*	1	2	3			
RCE	3	5	8	3	2	3
ANTENA3	-	8	8	2	2	4
COLOR	-	5	5	1	2	2
COPE	3	3	6	2	2	2
G. 16	-	2	2	1	-	1
RATO	-	3	3	1	-	2
SER	5	9	14	7	2	5
NO CADEN.	2	9	11	6	1	4
TOTAL	14	46	60	23	11	23

Font: Generalitat Valenciana a partir del Cens Oficial del Ministeri de Presidència

* Es consideren tres emissores en RNE, tot i que disposa de 8 reemissors al P. V.

L'única emissora de caràcter institucional fou concedida a l'associació cultural Fomento del Arte Bodega Onda de Requena. Així, per concloure, com assenyalava Bustamante (1982, p.176) en referir-se al Pla FM, l'Estat posava "seriosos entrebancs al desenvolupament d'unes emissores comunitàries gestionades per institucions municipals o entitats associatives".

L'estructuració de la ràdio al País Valencià, la qual deriva dels dos plans que acabem de tractar, romandrà inalterada fins a 1989 quan el govern autònom concedirà noves emissores FM. Així doncs, tal com es pot veure al quadre 4.3, el País Valencià comptava amb 60 emissores de ràdio, 11 de les quals eren públiques (3 de RNE i 8 de RCE) i 49 privades (10 en OM i 39 en FM).

4.1.3.- L'Estatut de Ràdio i Televisió de 1980 (ERT).

La Llei 4/1980, de 10 de gener, d'Estatut de la Ràdio i la Televisió (BOE de 12 de gener) fou precedida d'un llarg debat al Congrés dels Diputats i als mitjans de comunicació des que el consell de ministres n'aprojava el projecte el 10 de maig de 1979. El partit del govern, UCD, havia presentat un primer projecte el 15 de desembre de 1978, el qual configurava una Llei de Bases, la convocatòria d'eleccions generals amb l'obligada dissolució de les Corts però, en va ajornar la discussió.

En els primers debats sobre l'ERT foren rebutjades totes les esmenes a la totalitat (vegeu nota 4.7) . Finalment, el consens assolit entre UCD i PSOE que "votaren sempre junts i no deixaren passar esmenes d'altres minories" (Gifreu, 1983, p.379) va permetre l'aprovació definitiva de l'Estatut de la Ràdio i la Televisió.

Quant a l'articulat de la Llei, la radiodifusió i la televisió s'entenen com a "serveis

públics essencials la titularitat dels quals correspon a l'Estat" (art. 1.2). Segons que escrivia el professor Parés (1981, p. 294), "aquest és un dels aspectes més debatuts de la llei. S'enfrontaven la concepció d'UCD, que pretenia l'admissió de la televisió privada, i la dels partits socialista i comunista, en el sentit que es reconegué que és un monopoli de dret exercit per l'Estat". El consens entre UCD i PSOE en aquest punt es va concretar en afegir l'adjectiu "essencial" a la noció de servei públic. Llavors, hom pot parlar de monopoli *de facto* com fa Parés, tot i que apunta també que aquesta situació podria ser ignorada en funció de la correlació de forces al Parlament i si es fera una interpretació àmplia de l'article 20 de la Constitució. Així, podem entendre que Pere-Oriol Costa (1986), en referir-se a aquest punt, encunye l'expressió "ruptura controlada del monopoli" , encara que l'autor l'utilitza per a referir-se només a la possibilitat d'un canal de televisió per a les Comunitats Autònomes. El ben cert, com assenyalava Parés, és que quedava la porta oberta a la futura televisió privada amb un règim semblant, es a dir, per concessió de l'Estat, al de les ràdios privades. Era, doncs, el primer pas, per al sistema mixt públic-privat en l'àmbit televisiu.

El capítol II de la llei (vegeu nota 4.8) que s'ocupa dels aspectes organitzatius, és important en la mesura que democratitza per primera vegada l'estructura de la televisió pública espanyola. A l'ERT es crea l'ens públic RTVE, el qual exercirà la gestió directa dels serveis públics de radiodifusió i televisió, com a entitat de dret públic i amb personalitat jurídica pròpia, la gestió de la qual queda subjecta a les normes de dret privat (art. 5).

Convé recordar el que assenyalava Parés i Maicas (1981, pàgs. 298-299) quant a la via per a nomenar el director general:

És un dels elements claus d'aquesta llei i el fet que el nomeni el govern, conegut el parer del Consell d'Administració, demostra la importància que el partit del govern -UCD- concedeix a aquesta figura dins el marc de la televisió, sens dubte amb la intenció de seguir tenint la

màxima incidència en aquesta; en una paraula, per tractar de seguir controlant-la. Nombroses opinions han expressat que, amb tota lògica, el seu nomenament hauria d'ésser una de les facultats del Consell d'Administració.

En termes semblants s'expressava Bustamante (1982, pàg. 193) quan escrivia que el text legal aprovat no garanteix, tanmateix, per si sol, una democratització de la televisió, ni la professionalització i àmplia participació pública que es proclamava. Com el mateix Comitè d'Empresa i la major part de les centrals sindicals denunciaren, la participació dels professionals del mitjà i dels seus treballadors en general quedava difuminada, fins quasibé la seua desaparició, en uns *consells assessors* mancats de funcions efectives. La participació activa dels espectadors, lluny del reconeixement d'un autèntic dret d'accés a les seues associacions i entitats, es remetia a unes inexistentes *associacions de radiooients i telespectadors*⁸ que envien dos representants a cada un dels tres consells assessors. I el nomenament del director general pel govern, unit a la seua prepotència en nomenaments i funcions, feia plantejar de nou la governamentalització del mitjà.

L'Estatut de la Ràdio i la Televisió disposa mesures descentralitzadores quant a l'organització territorial de RTVE, tot i que reté en mans del govern i el director general de RTVE importants mecanismes de control respecte als territoris autònoms. Així, RTVE haurà d'elaborar una proposta de programació específica de ràdio i televisió que serà emesa en l'àmbit territorial de la nacionalitat o regió que corresponga, salvaguardant el percentatge i distribució de les hores establertes per a la programació nacional que fixarà el govern anualment (art. 13). Cada Comunitat Autònoma tindrà un delegat territorial nomenat pel director general de RTVE (art. 14.1), el qual serà assistit per un Consell Assessor nomenat per l'organ de govern de la Comunitat Autònoma, la composició del qual es determinarà per llei territorial. Aquest Consell Assessor formularà, a través del delegat territorial, les recomanacions que considere oportunes al Consell d'Administració de RTVE (art. 14.2). El delegat territorial, prèvia audiència del Consell Assessor, elevarà al director general de RTVE una proposta anual sobre la programació i l'horari d'emissió en l'àmbit territorial corresponent. Aquesta proposta serà sotmesa al

⁸ Disposició adicional quinta de l'ERT.

Consell d'Administració de RTVE (art. 15). En resum, qui aprova la programació de la ràdio i la televisió públiques en les comunitats autònomes és RTVE i el seu principal responsable és un delegat (vegeu nota 4.9) nomenat pel director general de la mateixa RTVE. El paper de la Comunitat Autònoma es redueix a nomenar un Consell Assessor de caràcter merament consultiu, sense cap atribució executiva, la qual queda en les mans exclusives del delegat territorial (vegeu nota 4.10).

Un altre element de l'ERT que pretenia incidir sobre la descentralització es troba al capítol primer de la llei on s'indica que el govern podrà concedir a les Comunitats Autònomes, prèvia autorització de les Corts Generals, la gestió directa d'un canal de televisió de titularitat estatal per a l'àmbit territorial de cada Comunitat Autònoma (art. 2.2), l'organització i control parlamentari del qual, així com de la radiodifusió i televisió en el mateix àmbit territorial, s'articularà orgànicament i funcionalment d'acord amb els mateixos criteris organitzatius i de control de l'ERT (art. 2.3). Cal parar esment que, a la disposició addicional quarta, el govern condicionava la posta en marxa del tercer canal a la plena cobertura tècnica dels dos canals de TVE a tot el territori espanyol i n'encarregava la posta en funcionament a la mateixa RTVE. Aquesta condició, si tenim en compte les importants zones d'ombra en la cobertura de TVE, sobretot pel que fa al segon canal, semblava feta per a retardar l'inici dels canals autonòmics. A més, el govern es reserva l'atribució de freqüències i potències (art.2.4).

Paga la pena reproduir la valoració crítica que fa Gifreu (1983) en assenyalar que "l'ERT no sols no introdueix importants innovacions respecte al model d'organització i de control; altament centralitzats, de la ràdio i la televisió públiques a l'Estat, implantat sota el franquisme, sinó que més aviat consolida i legitima, pel sancionament democràtic, aquell model centralista, el model 'radial' de base"

(vegeu nota 4.11). La crítica de Baget (1994) no és de menor contundència quan afirma que “la perspectiva històrica palesa que l'Estatut de RTVE va néixer mort en molts dels seus aspectes, com ara la publicitat, que es va convertir de bell nou en l'eina de finançament de TVE i totes les societats de l'Ens Públic, mentre que la possibilitat de posar en marxa una taxa⁹ mai no es va desenvolupar. La manca d'eficàcia de l'Estatut es va palesar, encara més, especialment pel que fa a la creació i el desenvolupament del projecte del tercer canal, ja que l'Estat es reservava competències molt àmplies” (pàg. 80).

Pel seu compte, Pere-Oriol Costa (1986), tot i reconèixer els greus problemes d'accés, participació i descentralització de RTVE, els quals considera comuns i no resolts en la majoria de televisions públiques d'Europa, fa un valoració positiva del procés democratitzador que s'ha realitzat a l'empara de la força legal de l'ERT (vegeu nota 4.12).

En qualsevol cas, les tensions polítiques d'aquell període de la transició allargaren les negociacions per a consensuar un nou director general. Si l'elecció del Consell d'Administració s'havia retardat nou mesos des que fou aprovat l'ERT, el nomenament de Fernando Castedo, primer director general amb la nova llei, no va arribar fins a gener de 1981. Tot un any, per tant, en què l'aplicació de l'ERT va romandre paralitzada. D'altra banda, el breu període de Castedo, acceptat de bon grat pels principals grups de l'oposició, va permetre un notable canvi en els informatius, els quals s'alliberaren del llast encotillador d'èpoques passades. “S'iniciava així -escriu Moragas al pròleg de Baget (1994, p. 12)- una etapa de trànsit, amb nombroses contradiccions, en què no sempre era fàcil distingir entre condicions polítiques o tècniques, en què es desconeixia la transcendència de determinades regulacions”.

⁹ A l'art. 32.2.c de l'ERT s'al·ludia al finançament de TVE, entre altres vies, per mitjà d'una taxa que s'implantaria inicialment només sobre els televisors en color.

4.2. Els intents alternatius

Convé considerar, abans de res, el sentit laxe i extens que donem al concepte 'alternatiu'. No l'entendem únicament en el sentit fort i més usat per les posicions polítiques de l'esquerra i el nacionalisme radical, els quals solen anomenar-se 'alternatius' en tant que antisistema o revolucionaris. Tampoc únicament en el sentit d'oposat a institucional, és a dir, amb la pretensió de moviment social, de caire assembleari en la majoria dels casos, que tracta de transformar o suprimir allò instituït socialment, tot rebutjant l'ordre establert.

Si tenim en compte les experiències comunicatives de què anem a parlar, l'expressió 'alternatiu' que acabem d'indicar només s'hi conté, amb tot de contradiccions i ambigüitats, en les experiències de les ràdios lliures i en algunes breus experiències de premsa local. En els altres casos que tractarem, quan el que es pretén és bastir i consolidar una estructura organitzativa i empresarial en el mercat de la comunicació, el sentit del terme 'alternatiu' s'adreça més aviat a destacar l'esforç en la selecció i el tractament dels missatges, tant des del punt de vista formal com en el dels continguts difosos. Així, doncs, ací, 'alternatiu' seria equivalent a renovador en les formes i democràtic quant a l'impuls que guia el treball d'informació a la societat valenciana davant d'uns mitjans hegemònics que, com hem vist al capítol anterior, patien greus rèmores. És a dir, 'alternatiu' en el sentit de proposta complementària o, en termes més ambiciosos, substitutiva dels mitjans dominants.

Tot i això, cal considerar els desplaçaments que es produeixen en una o altra direcció quan, per exemple, una ràdio lliure acaba sol·licitant i rebent autorització oficial per a emetre dins les concessions de noves FM, o quan, al si d'una publicació, hi predominen elements assemblearis en els processos de presa de

decisions o suporta elevats graus de voluntarisme per tal de continuar als quioscs. En tot cas, quan parlem d'alternatiu, ens referim a allò nou, amb una nítida voluntat democràtica i democratitzadora, alhora que crítica, i que pretén comunicar amb la societat, amb independència que la seua acció siga no lucrativa i orientada per una determinada consciència política o bé tinga un caire més professional i busque també el benefici econòmic.

D'altra banda, tant els uns ('antiautoritaris') com els altres (noves empreses periodístiques) tractaven d'obrir escletxes en l'ordre comunicatiu postfranquista; els primers defensant la lliure emissió i rebutjant sotmetre's a la legislació vigent quant a radiodifusió, els segons difonent informació i opinió que no trobava espai als mitjans hegemònics i des d'una perspectiva diferent a la predominant en aquests.

4.2.1.- *Valencia semanal* (1978-1980): el referent de l'elit política emergent.

Valencia Semanal (VS) fou un setmanari que hi hagué a València des de desembre del 1977 a juny del 1980. El període temporal en què va existir, l'orientació progressista i nacionalista d'aquesta publicació i de l'equip de persones que la feren possible, davant el monolitisme conservador de la resta de publicacions periòdiques al País Valencià i el context sociopolític de l'època, la ininterrompuda reivindicació de la democràcia i l'autonomia, fan d'aquesta publicació un testimoni excepcional de la transició política al País Valencià, dels inicis del procés autonòmic i de les lluites i conflictes de la societat valenciana en aquell moment. És també el testimoni de la impossibilitat de consolidar en aquell moment un projecte periodístic valencià "independent i democràtic", tal com s'autodefinia la mateixa publicació.

VS no va tenir grans tiratges ni una difusió massiva. No obstant això, amb els seus pocs milers d'exemplars, en els números més venuts dotze o quinze mil, aconseguia una influència molt superior, pel fet de ser la revista dels intel·lectuals, dels dirigents polítics de l'esquerra, del nacionalisme cultural i polític, en suma, d'un bloc de gent, en aquell moment molt diversa, però que, posteriorment, es nuclearia majoritàriament a l'entorn del PSPV-PSOE, a partir de l'any 1982. En aquest sentit, com a revista de la immediata elit política, la influència de VS ultrapassa el seu modest tiratge.

La dependència econòmica d'un partit polític, primer la democristiana UDPV, després UCD quan els anteriors s'hi incorporaren i, finalment, sota la fèrula del PSOE, va provocar diversos daltabaixos en l'evolució de la revista. No obstant això, sembla que la propietat no determinava els continguts (vegeu nota 4.13).

El temps transcorregut d'aleshores encà ha desfigurat la imatge real d'aquella publicació i n'ha creat imatges distorsionades i idealitzades, tant en negatiu com en positiu. Per això, un encarament sistemàtic del contingut d'aquesta publicació ens pot permetre aproximar-nos, de manera més objectiva (anàlisi quantitativa), als temes i continguts efectius que ocupaven la seua superfície redaccional. En un altre moment, tractarem d'aprofundir en algunes claus principals de la transició política valenciana, a través de les pàgines de *Valencia Semanal*, des de tres vessants: la merament informativa que ens conta què passava, la ideològica que ens informa dels posicionaments de la revista davant els principals esdeveniments polítics, i la comunicativa que extrau el diàleg amb els altres mitjans valencians. Ara, ens centrarem, però, en la descripció de la revista.

Amb aquest propòsit, hem realitzat una anàlisi quantitativa de contingut de la

revista ¹⁰ amb quatre variables classificatòries: tema, àmbit, llengua i nombre de pàgines. La selecció de la mostra s'ha fet prenent un número de cada tres, dels 120 números que va traure la revista (vegeu nota 4.14). Tot seguit, oferim un resum de l'anàlisi quantitativa efectuada.

La distribució temàtica de la revista ens indica ben clarament cap a on orienta les seues intencions quant a incidència; així, el 51 per cent de les seues pàgines es dedica a política, el 16 per cent a cultura, el 12 per cent a qüestions diverses, el 9 per cent a economia, també el 9 per cent a societat. En un percentatge molt baix apareixen els esports i els espectacles.

Quant a la distribució de les seues pàgines segons l'àmbit geogràfic de què parlen, és majoritària sempre la referència al País Valencià en percentatges que, segons el tema que tracten van del 40 al 70 per cent, tot sent els percentatges més elevats els més habituals, l'àmbit de referència que hi segueix és el de la ciutat de València i el que posa en relació el País Valencià amb l'Estat.

Del total de la superfície redaccional, el 78 per cent és escrit en castellà, front a un 15 per cent en valencià i un 7 per cent en ambdues llengües. Aquest fort predomini del castellà a les pàgines de VS l'explicava la mateixa publicació pels pocs lectors competents que tenia el valencià aleshores. Els percentatges més elevats d'ús del valencià apareixen a les pàgines dedicades a temes culturals i de política valenciana, mentre que els més baixos es recullen a les pàgines d'economia i esports.

A més dels dos temes centrals que la revista incloïa a cada número, el setmanari conté seccions dedicades a economia, esports, societat, humor, lectors, etc. Les

¹⁰ Agraïm la col.laboració en aquest treball de Glòria Valls i Laura Vilanova.

seccions fixes eren: Carta Blanca, La Araña Negra, Guía, Compás Político, Tribuna Libre, Punto y Aparte, A pedir de Boca, Los Papeles, Editorial, La Peineta Rebelde, Marchando, Contactes i Encreuats. Tot i ser fixes, algunes seccions canviaren de nom amb l'evolució de la revista. També hi hagué altres seccions que aparegueren i desaparegueren en funció dels daltabaixos de la publicació, com ara: Economía, Sociedad y Cultura, Economía y Trabajo, Crónica desde Madrid, El "Rollo" de Castelló, Barcelona és Bona, Crítica, De Madriz al Cielo, Hombre y Epoca, Fotomatón, Made in Spain, A mi manera, Aquí TV, La Galaxia de Gutenberg, Marginalia, La Lupa o Do-Re-Mi. La secció Tribuna Libre, per exemple, fou una finestra oberta a sindicalistes, dirigents d'organitzacions socials, membres d'associacions culturals i militants de partits polítics que no trobaven altres espais de premsa per publicar el seu parer.

Tal com declarava la pròpia revista, obrien les seues pàgines "a tots aquells ciutadans i sectors socials del País Valencià que, del primer a la dreta fins a l'últim per l'esquerra, respectaven les regles del joc democràtic". La secció Carta Blanca, destinada a les cartes dels lectors, mostra un públic majoritàriament consonant que es reconeix en la ideologia de la publicació, es reafirma en les creences i rep la gratificació de poder-se expressar, al costat -operació habitual de legitimació periodística- dels detractors de la línia del setmanari i els ofesos pel contingut d'algun article.

VS identifica les seues opinions amb les dels lectors a través, entre altres recursos, de l'ús de la primera persona del plural (no olvidemos, ens juguem, los que creemos, entre todos haremos...), i els incita a expressar-se en la revista i a implicar-se en els problemes de què informa i opina. Un altre recurs és la lectura oberta dels temes, tot deixant en l'aire les propostes de resolució i invitant a la reflexió i la mobilització. La majoria dels articles barregen informació i opinió.

La ideologia del setmanari es troba present a gairebé tot l'escrit. Així, per exemple, en un extens reportatge sobre el decret de bilingüisme aprovat per UCD, sense entrar a fer una anàlisi qualitativa en profunditat del text, podem trobar els següents adjectius associats al decret: vergonzoso, humillante, discriminatorio, confuso, acientífico, conflictivo, i també les expressions i frases: genocidio cultural, somete a la lengua a un papel folclórico, atropello cultural; mentre que per a referir-se a la protesta que ha provocat el decret usa els termes: imparable, popular, intensa, contundente, viva. VS no amaga la seua posició contrària al decret i a favor de la mobilització social en la seua contra. La seua tríade ideològica, "llibertat d'expressió, autonomia i democràcia" és permanent durant tota la seua trajectòria, troba la complicitat del lector i se'n nodreix i, fins i tot, en algun moment, com és el cas del reportatge que comentem, ataca la tebiesa dels partits majoritaris de l'esquerra valenciana. Tanmateix, els atacs més àcids van sempre adreçats als diari *Las Provincias* i a la seua subdirectora, María Consuelo Reyna, a la UCD i al que anomenen *bunker-barraqueta*.

En qualsevol cas, els reportatges que publiquen solen posseir una bona base documental i aporten suficients dades i antecedents del que tracten. Destacaren, en aquest sentit, reportatges com "Guía secreta de la aristocracia valenciana", "El Opus entre nosotros", "Quien es quien en la comision de transferencias", "Feixistes, rojos i capellans", entre altres reportatges de títols ben significatius. Sovint, els articles o reportatges que poden tenir conseqüències negatives per a l'autor, per possibles repressàlies de l'extrema dreta o eventuais demandes judicials, són signats per la mateixa revista, tot amagant la identitat de l'autor, recurs, d'altra banda, prou habitual en les publicacions de tarannà democràtic durant la transició. També conreen el gènere de l'entrevista i el de la biografia de personatges il.lustres, els quals usaren per a donar veu a polítics i intel.lectuals i per a recuperar la memòria dels prohoms valencians.

L'estil que utilitzen generalment és directe i combatiu, pròxim al dels partits d'esquerra, encara que tractant d'evitar-ne els components dogmàtics. El llenguatge emprat és senzill i accessible, farcit d'expressions col·loquials que apareixen fins i tot en els articles on el llenguatge és més formal.

Quant als temes sobre el País Valencià que ocupen les seues planes, d'acord amb la seua oposició al centralisme de València, sovintegen les informacions sobre les comarques d'Alacant i Castelló. En aquest sentit, els mapes cognitius que deriven de les ciutats, comarques i territoris citats als editorials ens indiquen una clara focalització de l'interés de la revista pel territori valencianoparlant del país, la majoria de les comarques del qual son esmentades diverses vegades, tot i que el major nombre de citacions es concentra en les comarques centrals. No s'hi fa esment de les comarques castellanoparlants que es corresponen amb el país interior, ni tampoc de les valencianoparlants de l'interior com l'Alcalatén. Quant a l'Espanya que se cita la major densitat es troba als territoris de llengua catalana, l'antiga corona d'Aragó i els territoris de les "comunitats històriques" de Galícia, Euskadi i Navarra, per aquest ordre. L'Espanya de parla castellana i les Illes Canàries són inexistentes als editorials de VS, llevat de Madrid, per raó de la capitalitat de l'Estat, i Andalusia, per la coincidència d'interessos en aconseguir l'autonomia per la via de l'article 151 de la Constitució.

Tal com es desprén pel que hem apuntat fins ara, l'enfrontament amb la dreta valenciana i la consegüent persecució eren inevitables com hem vist en les experiències anteriors. Anònims cada dia, telefonades insultants i amenaces de bomba situaven VS en el punt de mira dels sectors reaccionaris (vegeu nota 4.15).

Tots els entrevistats que hi treballaren o la conegueren de prop consideren que VS va marcar una inflexió en el periodisme valencià, que va ser una escola de

periodistes. De fet, allí escrivien gent com Josep Vicent Marqués, Pilar López, Emília Bolinches, Miquel Àngel Villena, R. Ventura Melià, Jesús Sanz o Javier Valenzuela. El mateix Fabregat afirma que “la matriu de la revista, encara que supura la ideologia, era més de gent que volia ser periodista o escriptor que d’ideòlegs. Per això, jo mateix era tan temerari escrivint, perquè no n’era conscient” (Xambó, 1995, pàg. 84).

L’any 1980, exhaurits els recursos econòmics i havent de renovar els crèdits; *Valencia Semanal* va tancar. El moment de la seua desaparició coincideix amb la davallada de la premsa periòdica a Espanya que, entre altres factors, s’ha relacionat amb el progressiu desinterés de la població pel seguiment de l’activitat política una volta s’ha produït una certa estabilització del nou règim, tot i que precària com es va veure després pels intents de colp d’estat; és el que en aquells dies es descrivia amb les etiquetes del “desencanto” i el passotisme. D’altra banda, en el cas de VS, cal considerar que la imminent eixida als quioscs del *Diario de Valencia*, atenent que els socialistes eren els darrers propietaris de la revista i alhora part important de l’accionariat del nou diari, potser aconsellava centrar els esforços i els recursos en aquesta nova empresa comunicativa, operació més ambiciosa quant a influència social i de major envergadura des del punt de vista financer i empresarial. Finalment, la necessitat de trobar una sortida a l’atzucac en què es trobaven les negociacions per l’Estatut d’autonomia, dimitit Albinyana com a president del Consell i caigut en desgràcia dins del propi partit, tancada la via de l’article 151 de la Constitució per a l’autonomia valenciana, amb Joan Lerma com a nou líder del PSOE, potser va contribuir a la desaparició de *Valencia Semanal* quasi alhora que els socialistes s’apressaven a fer públic el seu projecte d’Estatut i iniciaven una nova estratègia política de “moderació” desconnectant-se de les forces polítiques a la seua esquerra tant en les qüestions nacionals com en les socials. Llavors, es pot considerar amb certa consistència

que *Valencia Semanal* ja no convenia als interessos polítics de l'elit, ja emergida, que havia pres el poder municipal l'any anterior a les principals ciutats del País Valencià. En qualsevol cas, aquestes consideracions finals no són més que hipòtesis de treball que oferim a les futures investigacions sobre aquest període convuls de la història valenciana recent.

4.2.2.- Del projecte *Crònica* al *Diario de Valencia* (1980-1982)

Part de la plantilla de *Valencia Semanal* es va incorporar poc temps després al nou projecte per aconseguir una premsa valenciana democràtica: el *Diario de Valencia* (DV). La idea d'un diari alternatiu als dos periòdics que hi havia a València feia temps que venia gestant-se en determinats sectors preocupats pels efectes que sobre la societat valenciana tenien *Las Provincias* i *Levante*.

El primer antecedent fou el diari *Al Dia* que ja hem considerat en un altre moment. Als setanta, es posa en marxa el projecte *Crònica* que va conduir a l'eixida del *Diario de Valencia*. La dificultat principal, després d'aconseguir els diners que calien, sempre era la manca d'una rotativa. I això va paralitzar el projecte dues vegades (vegeu nota 4.16). Finalment, després d'una intensa campanya de captació de prop de dos milers de petits accionistes i la participació econòmica dels pocs burgesos amb projecció cívica i demòcrates (vegeu nota 4.17), l'any 1980, va aparèixer el diari recuperant la històrica capçalera propietat dels hereus de Luis Lucia, atès que el nom previst inicialment, *Crónica*, ja tenia propietari i no era disponible. Aquesta darrera anècdota il·lustra la manca de previsió amb que es va actuar quant al llançament del periòdic i n'explica, en part, les dificultats posteriors.

J. J. Pérez Benlloch (1987, p 181), promotor i primer director del diari, ha destacat

dues característiques importants del projecte. La primera, quant als subscriptors del capital inicial de 75 milions de pessetes; "es tractava predominantment de gent jove, ideològicament d'esquerres i nacionalista, amb els matisos i graduacions que pogueren fer-se". La segona característica, pel que fa a la intervenció dels partits; "els partits polítics, com a tals, no tingueren una participació activa en la gestació del periòdic, encara que en una fase avançada de la promoció s'incorporaren membres del PSPV-PSOE, els quals posteriorment ocuparen càrrecs en els òrgans directius de l'empresa".

Des del punt de vista ideològic, el DV va viure en una continua contradicció des del primer dia. Els petits accionistes volien un diari d'esquerra i nacionalista, el sector liberal pugnava per un diari que anomenava objectiu i apte per a tots, els socialistes que s'havien fet amb una part important de les accions i, per tant, del poder al si del diari temien l'estigmatització com a nacionalistes que els podia llençar l'anticatalanisme. Com ha dit Ferran Belda, "no acaba d'accontentar a ningú, perquè tots esperen (del diari) una cosa distinta de la que dona. Com que és un projecte col·lectiu, tots tenien el seu projecte al cap més o menys esbossat. Aleshores, uns esperaven que el diari fóra en valencià, i no ho va ser; els altres el volgueren trotskista, i no ho fou; alguns el volgueren partidari dels Països Catalans, i no ho va arribar a ser exactament. I, clar, allò creava una insatisfacció generalitzada entre els seus lectors que, damunt, n'eren pocs com per a garantir-li uns ingressos publicitaris suficients per a subsistir" (Xambó, 1995, pàg. 57).

Rosa Solbes, amb una mirada des de dins, ho ha sintetitzat així: "el diari no tenia una línia, i això el periodista ho nota per a mal. Està bé que no hi haja censura, però tampoc no és bo l'absència de criteri (...) Tampoc la redacció no sabia per on anava la propietat. Dels xicotets accionistes, saps que no s'en fa un diari (...) Ells (el consell d'administració) se sentien molestos o contents amb l'arbitrarietat del

que cada dia eixia al diari. No hi havia un posicionament per part de l'empresa i, per tant, els informadors anàvem al nostre aire i publicàvem el que ens donava la gana. I em consta que moltes vegades molestava profundament al consell d'administració. Gran part de la desfeta del diari va ser per això" (Xambó, 1995, pàgs. 244-245). I el mateix Pérez Benlloch ho confirma: "un pecat d'aquell diari no va ser el radicalisme, sinó l'ambigüitat dels pronunciaments".

Tot i això, la línia mig nacionalista que tractava de dur el diari fou desautoritzada pel consell d'administració, el qual pretenia un diari un poc més liberal que Las Provincias i més procliu als socialistes. Els representants del PSPV al consell d'administració -Manuel Sánchez Ayuso, Francesc Rico i Rafael Rico- també s'oposaren a la línia 'nacionalista' del diari i demanaren canvis. Aquesta controvèrsia interna es produïa alhora que el diari es trobava en un atzucac econòmic; una gran part dels accionistes més rics no havien aportat els diners a què s'havien compromés i dels petits tampoc no s'havien recaptat tots els diners. Es va optar per l'expansió i el canvi tot duplicant el capital subscrit, incorporant persones notables del món empresarial i portant un gerent de Madrid. Destituït Pérez Benlloch com a director, es va passar de l'austeritat dels primers mesos, quan a penes arribava per a pagar les nòmines, a una certa opulència. De vint-i-set redactors es va passar a seixanta persones (Xambó, 1995, pàg. 157).

La nova línia l'explica amb claredat Rosa Solbes: "amb la nova direcció de Montesinos (Jesús) jo sí que vaig percebre un canvi a la dreta, cap al populisme, 'la secció de sucesos va a ser ahora de lo más importante', una orientació més groga, més comercial i molt menys compromesa des del punt de vista polític i ni tan sols cultural" (vegeu nota 4.18). La constitució i el funcionament d'un Comitè Ideològic pretenia substituir l'efecte ideològic del període anterior pel sensacionalisme. Vicent Ventura i Joan Fuster novament eren vetats en un mitjà

escrit valencià. I ara ja en els anys 80. El mateix Ventura ho explica així: “eixa maniobra (la gestació del diari) ja va nàixer fotuda, perquè, clar, era un periòdic diferent, però, els que posaven els diners, sempre pocs i insuficients, també tenien por de l'anticatalanisme, etc., i també varen fer un projecte en què hi havia persones vedades, com ara jo mateix (...) Els senyors que posaven els diners no volien que hi col.laborara jo, ni massa Fuster (Joan) tampoc (...) Eixos projectes, per tant, es varen fer sense els diners necessaris per a aguantar i sense el suficient esperit democràtic (Xambó, 1995, pàg. 259).

Malgrat la nova línia editorial i el canvi d'imatge del periòdic, el *Diario de Valencia* desapareixia l'any 82 amb la mateixa mitjana de vendes que l'havia deixat Pérez Benlloch, uns 11.000 exemplars. Mai no arribaren a consolidar una difusió superior als 14.000 exemplars. Pérez Benlloch (1987, p.183), malgrat que la seua versió cal contemplar-la amb un cert distanciament pel fet d'haver estat persona implicada i, posteriorment, marginada del diari, n'ha explicat el final amb les següents paraules: “es cregueren el conte de la lletera i caigueren en caos econòmic, confiats potser en una festa de crèdits barats i subvencions oficials dels nous socialistes, socis aleshores. Però el manà no hi arribà, les despeses escalaren quotes aflictives i tot el somni es va reduir a un espasme de malastrucs”. Sembla prou encertat el dictamen de Pérez Benlloch, tot i la seua implicació, si el comparem amb el d'altres periodistes del moment, de dins i fora del diari (vegeu nota 4.19).

En definitiva, la migradesa de recursos econòmics, la mala gestió empresarial i els vaivens quant a la línia ideològica, l'explicació dels quals es troba íntimament vinculada als sotrats de la batalla de València amb les ambigüitats i dificultats quant a la identitat dels valencians, juntament amb les abrandades defenses de la catalanitat que atien les campanyes d'intoxicació dels sectors culturalment

irracional, i no convé oblidar-ho els interessos polítics dels diversos partits, portaren una vegada més a la fi d'un projecte periodístic que va maldar durant dos anys per mantenir-se als quioscs valencians.

Sobre les cendres del *Diario de Valencia*, el mateix Pérez Benlloch i qui n'havia estat l'editor, Gabriel Cort, posaren en marxa *Noticias al Día* als pocs mesos, tot aprofitant part de la plantilla anterior i la disponibilitat dels tallers. La intenció era clara; estar al carrer quan desapareguera el *Levante*, ocupar-ne el lloc i recollir-ne la cartera de publicitat.

En unes condicions més modestes quant a recursos i personal que les que havia tingut el projecte anterior -ara ja no es tractava d'un projecte col·lectiu, sinó de la conjunció d'interessos d'un periodista i un editor- *Noticias al Día* eix al mercat i ven 13.000 exemplars. Ara bé, si abans s'havia apostat per un tercer diari de la ciutat de València amb voluntat de projectar la influència sobre el país, l'experiència semblava demostrar que no era possible -un estudi de mercat que va encarregar el *Diario de Valencia* la tardor del 1981 establí un sostre de 25.000 lectors potencials, cosa que, alhora, era el mínim per a la viabilitat econòmica del periòdic. Ara, per tant, es tractava només, xafant de peus a terra, de ser el segon diari si desapareixia el *Levante*. Com es sabut, *Levante* no va tancar i *Noticias al Día* va desaparèixer el 1984, poc temps després que la cadena Prensa Ibérica adquirira el *Levante* en la tercera subhasta.

4.2.3.- Altres experiències en l'àmbit local i comarcal.

4.2.3.1.- La premsa local

L'historiador de la premsa valenciana Ricard Blasco (1985), en un article sobre la premsa comarcal, es congratulava de la florida que havien tingut aquestes publicacions d'ençà de la restauració democràtica i establia un cert paral·lelisme amb l'emergència d'aquesta premsa en la dècada anterior a la República, tot i indicar que ara es tractava d'una premsa més informativa que política. El mateix autor apunta que molta de la premsa que anomenem comarcal no abasta de fet l'àmbit de la comarca, és a dir, es limita a la localitat estricta on es publica. En qualsevol cas, independentment del seu abast, l'embranchida de la premsa local a partir de la constitució dels primer ajuntaments democràtics és innegable com veurem, i crea una xarxa densa de publicacions arreu del país on abans hi havia ben poca cosa.

Cal parar esment que la totalitat de les publicacions comarcals de caràcter més periodístic, revistes d'informació general no de gènere o especialitzades, apareixen després de l'arribada dels socialistes a la Generalitat i tenen molt a veure amb l'impuls institucional que les facilita. De fet, totes hi apareixen entre el 1983 i el 1985, i una bona part d'aquestes publicacions comarcals es mantenen per les subvencions de les diputacions respectives o les mancomunitats. De la mateixa manera, en el període de què ens ocupem ara, també serà fonamentalment el poder institucional en l'àmbit local l'impulsor de la major part de les publicacions.

El salt quantitatiu, i per la seua volada també qualitatiu, és important si atenem que abans del 1979 només hem trobat 9 publicacions d'informació local que, en

conjunt, arribaven a un tiratge de 24.500 exemplars. En tres anys, del 1980 al 1982, sorgiran 34 noves revistes locals que sumen un tiratge superior als 100.000 exemplars (106.100), tal com es pot veure al següent quadre n. 4. Cal considerar, d'altra banda, que, tot i que incloem aquestes publicacions dins l'apartat de les experiències alternatives, són ben migrats els casos en què no es troben sota la fèrula de l'ajuntament. No obstant, la novetat de l'experiència quant a aproximació informativa dels ciutadans a la seua realitat més immediata, la inclusió de reportatges sobre temes locals, cultura, joventut, agricultura, societat, etcètera, tot i que al costat de la pesantor de la informació oficial, mantenen un to pròxim, espontani i entusiasta, característic dels agents culturals d'aquells anys de transició, que conté ingredients que considerem alternatius.

Quant al format d'aquestes publicacions, sol ser bastant uniforme, de tipus foli o semblant, amb un nombre de pàgines prou variable que no sol depassar les 50. La mitjana se situa entre les 15 i 20 pàgines. L'ús del color és cada vegada més habitual en la portada i contraportada. Pel que fa a l'us del valencià, tot considerant els baixos nivells de capacitat escrita en aquell moment, no sol depassar un 50 per cent de la superfície redaccional. De fet, la majoria se situen en percentatges que oscil·len entre el 20 i el 40 per cent. L'escrit en valencià acostuma a ser habitualment el resultat de les col·laboracions i les cartes dels lectors.

A més d'aquestes publicacions locals, floriren durant la primera meitat dels 80 un bon feix de revistes de caràcter cultural impulsades per associacions culturals, ateneus i col·lectius diversos, la majoria de les quals desapareixeren en pocs anys. N'hem pogut comptabilitzar 25 baixes distribuïdes per tot el territori valencià.

OUADRE 4.4

PREMSA LOCAL 1979-1982

<u>LOCALITAT</u>	<u>TÍTOL</u>	<u>PERIODICITAT</u>	<u>TIRATGE</u>	<u>ANY D'APARICIÓ</u>
Alaquàs	Portes Obertes	bimestral	8.000	1979
Alcora	L'Alcora Avui	mensual	550	1980
L'Alcúdia	Eina	trimestral	3.000	1980
Algemesí	Berca	bimestral	8.300	1981
Alacant		trimestral	15.000	1981
Altea		mensual	900	1979
Aiora		quadrimestral	2.000	1980
Benicarló	Contes de Vila	mensual	500	1979
Bunyol		trimestral	3.500	1980
Borriana	El Pla	mensual	3.000	1979
Calp	Calp	trimestral	1.000	1981
Canals		trimestral	4.000	1982
Carcaixent	Sènia	bimestral	3.500	1982
Castelló de Rugat		quadrimestral	750	1982
Catarroja	El butlletí	bimestral	2.000	1979
Cullera		trimestral	3.000	1979
Chiva	Informativo Chivano	bimestral	1.500	1981
Elda	Vivir en Elda	quinzenal	6.000	1981
Genovés		quadrimestral	600	1981
Godella	Godayla	trimestral	1.000	1979
Massamagrell		quadrimestral	3.500	1980
Mislata	La Finestra	bimestral	5.000	1979
Monòver	El Veïnat	mensual	2.500	1979
Museros		semestral	1.500	1980
Onda	El Full	setmanal	1.000	1982
Paterna		bimestral	1.500	1979
Petrer	El Carrer	mensual	2.000	1980
Picanya		semestral	2.500	1979
Picassent	L'Om de Picas.	trimestral	4.000	1979
Quart de Poblet		cada 45 dies	3.000	1980
Sedaví	Veïnat	trimestral	3.000	1979
Silla		trimestral	2.000	1980
Torrent		mensual	5.000	1980
Villena		mensual	1.500	1981

Font: Generalitat Valenciana. D. G. Mitjans de Comunicació. 1986.
Elaboració pròpia

Entre les que apareixen al període que tractem, 1979-1982, unes poques arriben fins al 1986, últim any que tenim constància de la seua existència. Són *Els Arcs* de Manises, *La Fénix Troyana* de Chelva i *Raïm* de Benicàssim.

En el camp específic de les publicacions de literatura, destaca l'aparició, l'any 1982, de la revista *L'Espill*, publicació trimestral de creació literària, crítica, dossiers i ressenyes, que fou dirigida des del primer número per Joan Fuster i

editada per Eliseu Climent. Els 2.000 exemplars de tiratge es distribueixen per tot el domini lingüístic català i entre els experts en catalanística d'arreu del món. Ha esdevingut una publicació rellevant dins la literatura catalana contemporània.

També apareixen en aquest període dos periòdics d'intercanvis destinats a facilitar la compravenda; un a Castelló, *Detot* (1982), integrament en castellà, malgrat el que podria induir a confusió la capçalera. Té una tirada de 2.500 exemplars i una periodicitat quinzenal. A València havia sortit el 1980 el setmanari *Trajín*, que posteriorment eixirà dues vegades per setmana amb un tiratge inicial de 25.000 exemplars. També traurà més endavant una edició per a La Ribera.

Finalment, hi ha una conserable emergència de *fanzines*, publicacions de caracter contracultural (*undreground*) vinculades a grups i col·lectius de caràcter ben divers, les quals naixen i moren amb la mateixa rapidesa que els grups que les impulsen. N'hem comptabilitzat fins a 30 que existien l'any 1984, la majoria de les quals, una vintena, publicades i distribuïdes a la ciutat de València i àrea metropolitana.

4.2.3.2.- Les ràdios lliures.

El moviment de les ràdios lliures s'havia iniciat a Catalunya inspirant-se en les experiències, ja més desenvolupades, que es realitzaven a Europa, i especialment a imitació del model italià (Prado, 1983), amb les emissions d'*Ona Lliure* que començaren el 4 d'abril de 1979 a Barcelona. Al País Valencià els primers intents es produeixen en aquest mateix any amb la formació del col·lectiu *Ràdio Galena*, el qual no va aconseguir definir suficientment el seu projecte i, mancats de recursos econòmics, mai no arribaren a emetre.

Els avantatges sociopolítics d'aquestes emissores independents de grups financers i partits polítics foren explicitats per Félix Guatari al col.loqui organitzat l'estiu del 78 per la Universitat Autònoma de Barcelona. D'una banda, una xarxa de ràdios petites que coexisteixen unes amb altres és essencial en una primera fase de descentralització dels mitjans informatius i possibilita l'expressió de grups concrets, com ara, emigrats, moviments de dones, etc.; de l'altra permet intentar no només el canvi a nivell de continguts, sinó també en les formes d'expressió, alhora que assajar, al màxim, la interacció entre emissors i receptors¹¹.

Les experiències de les ràdios lliures foren impulsades per col.lectius del que a Itàlia es va anomenar "l'àrea de l'autonomia", és a dir, grups de l'esquerra radical minoritària, nacionalistes, àcrates, col.lectius ecologistes, feministes, d'homosexuals, col.lectius de la premsa alternativa, associacions culturals i grups de teatre independent. Òbviament, segons la procedència dels seus components, el grup que es forma per a llançar una experiència de ràdio lliure presenta matisos diferents. Tanmateix, per tal de globalitzar l'esperit d'aquestes experiències, podem fer-ne una síntesi seguint "El Manifest de definició i contingut de les ràdios lliures" que va sorgir de la Sisena Trobada de Ràdios Lliures, celebrada a Villaverde el maig de 1983 (Dolç, Sanchis i Deó, 1985, pàgs. 82-83).

Després de reivindicar el dret que tota persona té a expressar lliurement opinions o a criticar i oferir alternatives a tot allò que ens afecta directament o indirecta, i afirmar que els mitjans de comunicació privats i públics estan al servei del poder, les ràdios lliures s'autocaracteritzen de la manera següent:

- caràcter no professional
- funcionament autogestionari
- autonomia dels grups de pressió política o econòmica que pretenguin alterar el

¹¹ "Llegan las radios libres". Valencia Semanal, n. 41, octubre de 1978.

missatge a difondre

- ràdio participativa, al servei de la comunitat, amb l'objectiu d'acostar l'emissor i el receptor
- lluita contra el monopoli i la centralització de la comunicació des del marc quotidià
- situats al marge de qualsevol compromís que no siga difondre la realitat sense retalls ni limitacions
- potenciar la comunicació contra tota mena de relació social de dominació i suport a una forma de vida alternativa.

Amb aquests plantejaments i en el context de rebuig a la legislació aleshores vigent quant a les emissions radiofòniques, la persecució governativa i els precintaments de les emissores esdevingueren un fet quasibé quotidià. Les ràdios lliures desafiaren repetides vegades les autoritats trencant els precintes i reprenent les emissions.

Del 1982, any de les primeres emissions de *Ràdio Klara*, al 1985 es produeixen tot un seguit d'experiències de ràdios lliures al País Valencià, les quals s'iniciaren a la ciutat de València, però prompte s'estengueren per algunes comarques, en aquest cas darrer amb un major accent de reivindicació nacionalista i de recuperació lingüística. Tot i que hi hagué prou més projectes que realitats en emissió i que potser no hi apareguen totes les que de fet arribaren a emetre, al quadre següent (4.5) oferim una relació de les experiències de què tenim constància.

La practica totalitat de les emissores ressenyades foren clausurades per ordre del governador civil Eugeni Burriel. La veterana Radio Klara, formada majoritàriament per persones d'ideologia àcrata, va patir durant aquest temps fins a tres

tancaments. Les emissores de comarques, davant les dificultats legals i la persecució policial, adreçaren les seues energies, en la majoria dels casos, a aconseguir la recepció de les emissions de la TV3 al País Valencià, arribant fins i tot a instal·lar microrepetidors que en facilitaren la difusió del senyal, com fou el cas del col·lectiu de Ràdio 5 a Sueca. Al final de la dècada, només subsistien Ràdio Klara -la qual finalment va sol·licitar i va rebre autorització de la Generalitat Valenciana per a emetre dins les darreres concessions d'emissores FM- Radio Libertaria i Ràdio Funny, aquesta darrera apareguda el 1986.

QUADRE 4.5

RÀDIOS LLIURES AL PAÍS VALENCIÀ (1982-1985)

<u>EMISSORA</u>	<u>LOCALITAT</u>	<u>DATA D'INICI</u>
Ràdio Klara	València	3 del 82
Ràdio Puça	València	10 del 82
Ràdio 5	Sueca	12 del 82
Ràdio Califat	València (Benimaclet)	2 del 83
Ràdio Torta	Paterna	estiu del 83
Radio Unidad	Sagunt	estiu del 83
Ràdio l'Horta Independent	Paiporta	10 del 83
Ràdio Pessic	Pedreguer	11 del 83
Ràdio Mariola	Banyeres	primavera del 84
Ràdio Socarrada	Xàtiva	10 del 84
Ràdio Astèrix	Benetússer	11 del 84
Radio Libertaria	València	11 del 84
Ràdio Iris	València	11 del 84
Ràdio Activa	València (Russafa)	9 del 85

Font: Dolç, M., Sanchis, V. i Deó, F.J.(1985). Elaboració pròpia.

Potser la desaparició d'aquestes experiències induesca a pensar que fou un esforç en el buit, tanmateix, la seua experiència va impulsar el debat sobre la llibertat d'expressió i va posar en evidència la necessitat d'articular els projectes polítics i els projectes comunicatius (Moragas, 1988). D'altra banda, alguns aspectes de la legislació radiofònica espanyola (Pla Transitori FM) foren, en part, una resposta a la demanda social de llibertat d'emissió per tal de neutralitzar el creixement i desenvolupament de les ràdios lliures (Gifreu, 1983). Finalment, el

llegat d'aquestes emissores fou ben visible al cap dels anys en un conjunt de programes, ara des de les ràdios legals, que incorporaren elements del seu estil radiofònic: telèfon obert a l'audiència, debats, entrevistes informals, to lúdic, etc.

CAPÍTOL CINQUÉ: ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ EN LA CONFRONTACIÓ PEL MODEL DE SOCIETAT

5.1.- Del conflicte lingüístic al conflicte polític.

El conflicte lingüístic valencià és el resultat d'un procés llarg i complex de castellanització idiomàtica que s'inicia amb la decadència del País Valencià a partir del segle XVI i que conduirà a una castellanització més intensa pel paper que hi va jugar l'església i l'aristocràcia i, en temps més pròxim, per l'escolarització generalitzada de la població i la quarta generació de mitjans de comunicació de massa (ràdio i cinema, fonamentalment, en un primer estadi, i, de manera més generalitzadora encara, amb la televisió), a més dels forts contingents d'immigració no assimilada culturalment, procés que anirà acompanyat per l'elaboració i difusió de discursos ideològics favorables a la substitució lingüística en la mesura que es titlla la pròpia llengua d'inadecuada per a la producció cultural i l'adopció del castellà esdevé símbol d'estatus. El substrat castellanista-espanyolista d'aquests discursos ha quedat ben establert, com també el component provincià d'un tal plantejament (Ninyoles, 1979). Els seus principals portaveus sorgiran de la burgesia valenciana. Seria llarg d'explicitar, ara i ací, la gènesi del sucursalisme de la burgesia valenciana i el comportament lingüístic pro-castellà que ha comportat, així com l'espanyolisme dependent i l'anticatalanisme en què es fonamenta (vegeu nota 5.1). Entenem que depassa els objectius d'aquest treball i, d'altra banda, ha quedat descrit i analitzat per la historiografia moderna i pels treballs de la sociolingüística (Fuster, 1962; Cucó, 1965 i 1971; Lluch, 1976; Martí, 1990; Ninyoles, 1969 i 1975).

En qualsevol cas, als efectes d'aquest text, convé retenir, primer, que la burgesia valenciana havia abandonat l'ús de la llengua alhora que es complia

eventualment en les lloances nostàlgiques d'un passat idealitzat; segon, que històricament el manteniment de la llengua ha estat cosa dels sectors populars, la fidelitat dels quals no ha estat una qüestió de consciència, sinó el que podríem anomenar una inèrcia antropològico-cultural ben trufada de diglòssia; tercer, que l'emergència d'un discurs alternatiu a la "ideologia valenciana", folkloritzant i tòpica, entre els joves intel·lectuals a partir de l'aportació fonamental de *Nosaltres, els valencians* de Joan Fuster, que s'estendrà arreu del País Valencià durant els setanta, fa explícit socialment el que era un conflicte fins aleshores impedit en la seua expressió política per les circumstàncies de l'època, obre una via d'investigació moderna a la realitat valenciana, deté el procés de substitució lingüística i fa palés el component clarament polític de les actituds lingüístiques i les diverses pràctiques i concepcions quant a l'ús social en què es fonamenten; quart, el món faller que s'havia institucionalitzat sobre la matriu del "valencianisme temperamental" (Ariño, 1993) i que havia sofert un "procés de reinvençió i reconformació simbòlico-ritual i ideològico-política" sota el franquisme (Hernández i Martí, 1995), nuclearà l'activisme "blaver" (vegeu nota 5.2) front al nacionalisme emergent.

Els orígens remots del conflicte civil entre valencians que es desencadena amb major intensitat durant el període de la transició política es troben en la secular *méfiance anticatalane*. Amb aquest concepte hom designa l'admiració i el rebuig envers els catalans. Admiració per posseir unes suposades qualitats que els valencians envegen: esperit d'empresa, iniciativa, cohesió de grup, lleialtat comunitària, consciència cívica, fidelitat lingüística, etc. Rebuig per la formulació negativa d'aquestes mateixes qualitats: orgullosos, egoistes, interessats, exclusivistes, etc. Rafael Ninyoles (1972), en analitzar les arrels d'aquest prejudici, relacionarà aquesta "racionalització consoladora i compensatòria" amb la pròpia situació dels valencians. Projectant el prejudici cap a l'exterior, mecanisme típic de

la xenofòbia, i instal·lant-se en la idealització compensatòria, exaltació de les "essències", s'aconsegueix elevar "allò nostre" i, correlativament, degradar "allò vostre". Rau al fons una tensió per "l'exemple de demostració" que implica Barcelona com la ciutat més desenvolupada i moderna de l'àrea cultural. Per a uns, comporta un estímul; per a uns altres, es veu com un perill. És la por al canvi el que fomenta el prejudici. El conflicte s'expressarà a través d'antinòmies com català (llengua normalitzada i moderna) i valencià (parla popular i vernacle), les quals, seguint Ninyoles, remetent sempre a l'antinòmia progrés/estagnació. Així, podem entendre que les implicacions interclassistes d'aquest prejudici i les seues seqüeles localistes són "una màscara per al privilegi", un reflex defensiu que oculta el "conflicte central": els problemes de l'estructura econòmica valenciana i les tensions socioculturals; en definitiva, el conflicte en les relacions socials. Al límit, s'arriba a la paradoxa de menystenir els del propi grup (els valencians) perquè els manquen les qualitats perverses que s'atribueixen als catalans (vegeu nota 5.3).

D'altra banda, amb la pervivència latent d'aquest prejudici envers els catalans que serà l'aglutinant principal del suport de determinats sectors populars a l'anticatalanisme, l'antecedent immediat de la batalla de València fou la reacció a la publicació del llibre de Joan Fuster, *El País Valenciano*, una guia de viatges de l'editorial Destino. Anteriorment, el catedràtic Diego Sevilla, diputat provincial, profundament franquista i anticatalà, havia publicat uns articles al diari *Levante*, "Burguesía y catalanismo" i "Alerta a los valencianos" ¹, en què afirmava que els catalanistes de València estaven a sou de la burgesia barcelonina, que eren uns comunistes, uns nazis, i coses per l'estil, sorprenents en un catedràtic de dret polític. Fuster li va contestar amb l'article "Mi vela en este entierro" ², el contingut del qual va haver de rebaixar per les pressions del director del diari. La

¹ *Levante*, 22-11-62 i 29-12-62, respectivament.

² *Levante*, 5-1-63.

coincidència d'aquest article amb l'aparició del llibre fou aprofitada per alguns per a quedar bé amb el suposat ofès Diego Sevilla atacant Fuster des del diari. El *Levante* va publicar tota una pàgina contra el llibre. Al mateix temps, des de *Las Provincias*, J. Ombuena que n'era el director, va organitzar una campanya denigratòria contra Fuster. Articles i cartes al director crearen un cert clima d'opinió, i la *méfiance anticatalane* va fer la resta per convertir Fuster en un dimoni, un traïdor aliat a l'enemic exterior. La campanya de premsa -també contra *Nosaltres, els valencians* - es produí durant el mes de febrer del 63 i a les falles d'aquest mateix any (març), la imatge de Joan Fuster fou cremada. Un primer antecedent de l'antiintel.lectualisme que exhibirà el moviment anticatalanista a partir dels 70 (vegeu nota 5.4). El mateix Joan Fuster, en el pròleg a la segona edició de *Nosaltres, els valencians*, l'any 1964, lamentant l'absència de discussió seriosa sobre el llibre, diu:

Ningú no em "contestà" en el terreny i en el to en què jo em col.locava: argument contra argument, dada contra dada, constatació contra constatació (...) Els meus previsibles contradictors es limitaren a expressar-se amb pures i simples manifestacions de mal humor, que no eren una fórmula dialèctica massa neta (...) La histèria hi va prendre cos, i es desencadenà en una grotesca torrentada de papers injuriosos. Si em calgués afegir a aquest volum un apèndix documental per certificar els pitjors extrems de provincianisme a què hem arribat, em seria suficient de reproduir-hi una selecció dels textos que en aquella ocasió em foren nominalment adreçats. Però l'incident no té el menor interès, i només l'al.ludeixo en la mesura que presenta un valor de símptoma.

Certament, era un símptoma del que s'esdevindria anys després. En aquell moment, anys 60, i tenint en compte, tant les limitacions de l'època quant a l'expressió de les opinions, com que el valencianisme es trobava en una primera fase de producció de discurs entre pocs, la polèmica es va esllanguir prompte, tot i que serà característic de la premsa de la ciutat de València un cert to anticatalanista més o menys mantingut. De més a més, no convé menystenir la influència publicitària, en el ressò de les idees i les obres valencianistes,

d'aquesta campanya contrària, pel fet que, involuntàriament, els detractors assenyalaven el que "calia llegir" als sectors crítics amb el règim, susceptibles, doncs, potencialment, d'orientar-se en un sentit contrari al prescrit pels mitjans. Bona prova n'és el fet que la primera edició del *Nosaltres...* es va exhaurir poc temps després de la campanya de premsa. D'altra banda, les "forces vives" de la ciutat, confortablement instal·lades en el règim franquista i amb l'estabilitat que hi podien percebre, satisfetes d'haver reafirmat una vegada més la seua espanyolitat a través del "sano regionalismo" i haver conjurat el "perill català", abandonaren temporalment la persecució. Tanmateix, el conflicte quant a la identitat cultural valenciana havia emergit públicament amb força per primera vegada -amb les forces desequilibrades per les circumstàncies de l'època, és clar- i les característiques bàsiques del discurs -les dels contraris a la catalanitat cultural del País Valencià- hi eren posades.

5.1.1.- La batalla de València: marc general.

Durant la transició política, es desfermarà una intensa lluita en què l'estatus que havien de tenir el valencià (vegeu nota 5.5) i el castellà, la diversitat de posicions quant al tipus i intensitat d'autonomia davant el centralisme imperant fins aleshores, s'emascararà, en el que es pot anomenar la reacció conservadora, de defensa del valencià entés com a no català, d'instal·lació en el regionalisme ("sano", "bien entendido") que permet mantenir l'estatu quo, de reivindicació de les "tradicions" valencianes front als "intents catalanitzants"; en suma, hi assistirem al paroxisme del "perill català". Mentre, des d'aquest sector, no s'hi fa cap retret al centralisme, i sovint l'anticatalanisme s'expressa en castellà i no conté cap proposta en la línia d'impulsar l'ús social de la llengua. Diversos autors (Cucó, 1989; Burguera, 1991; Bello, 1988) han identificat el blaverisme com una reacció del bloc del poder tardofranquista per a adaptar-se al nou règim democràtic i

conservar importants parcel·les de poder, tot instrumentalitzant sentiments, emocions i símbols d'identitat en un "totum revolutum" que comptava amb el suport de l'aparell de l'estat post-franquista (vegeu nota 5.6). Els sectors més susceptibles de ser mobilitzats per aquest discurs provenen de l'entorn faller i del que s'ha anomenat el franquisme sociològic, una base social que es nodreix fonamentalment de les classes mitjanes urbanes tradicionals, encara que la minoria dirigent se situa més amunt en l'estructura social i està formada per vells dirigents del franquisme local (V. Giner Boira, I. Carrau, Miquel Ramon...), individualitats de l'alta burgesia (Lladró, Sunyer, Lozano...) i uns pocs literats catòlics i conservadors (Xavier Casp, Miquel Adlert...) que trenquen amb el valencianisme democràtic a rel del esmentats anteriors dels 60 i que passaran de ser abrandats defensors de la unitat de la llengua a defensar el secessionisme lingüístic. La seua incidència, la del blaverisme, d'altra banda, es limita en aquest període a la ciutat de València i, en menor mesura, a la comarca de l'Horta.

La ideologia del blaverisme és un receptari farcit de tòpics (vegeu nota 5.7) i de suplantacions nominalistes. Ells són els valencianistes front als catalanistes. Així, ho expressava un dels ideòlegs de l'anticatalanisme:

Es, por tanto, para los catalanistas "monstruoso" hablar de valencianismo (amor a Valencia), valencianía (sentimiento de defensa de lo valenciano) y valencianidad (modo de ser exclusivo de Valencia) (pàg. 97).

Como entre nosotros no abundan mucho los Sanchis, Fuster, Blasco, Guía, etc... que enronquecen místicamente cantando Els Segadors, no es fácil ser pancatalanista en Valencia; más como sí es sencillo serlo y demostrarlo en el País Catalán -antes Cataluña o Principado-, los valencianos veríamos con suma complacencia que los atacados por la epidemia se domiciliaran en el citado País (Ramos, 1978,pàg. 140).

Al text podem observar la suplantació a què al·ludíem, a més de l'exaltació efusiva i l'exclusivisme amb què s'apropia del que per a ell és la "valencianía" i la "valencianidad", dos conceptes buits que designen més un estat de l'ànima que

alguna realitat empírica. El segon paràgraf és una mostra de l'antidemocràticisme i la xenofòbia de l'autor. D'altra banda, el llibre de Ramos, en el pitjor estil feixistitzant, té tot el to d'una mena de cacera de bruixes, on es dona notícia i detall dels intel·lectuals i dirigents polítics del nacionalisme; una variant particular del *How is How* per a ús de l'extrema dreta.

Aquests discursos i altres semblants trobaven el terreny adobat en el món de les falles. Gil-Manuel Hernández (1993), en la línia dels treballs anteriors d'Antoni Ariño (1989), per mitjà d'un laboriós anàlisi de contingut de la retòrica fallera present als cadafals, caracteritza la visió del món que ofereixen les falles durant el franquisme amb els següents elements: antimodernisme, crítica de la dona i del matrimoni, gust pel bròfec i els temes sexuals en relació amb un puritanisme peculiar, anticapitalisme ambigu i populisme, una mena de pacifisme complementari d'un patriotisme espanyolista, fatalisme vital associat a un materialisme epicuri, i la defensa d'un valencianisme de caràcter temperamental.

Aquesta configuració ideològica, majoritària en l'àmbit faller, proveeix al blaverisme la major part dels seus efectius humans, alhora que la seua estructura, organitzada quasi militarment pel franquisme i no reformada, el dota d'una gran capacitat de mobilització. El següent paràgraf, extret de les conclusions d'Hernández i Martí, ens ho aclareix:

Cap a principis dels anys setanta, quan ja s'albirava un canvi de règim, podem dir que l'antiga totalització festiva s'havia fossilitzat en una ortodòxia tancada que es defensava pel reglament i institucions, i que s'imposava sobre les bases sense possibilitat de contestació. En aquest sentit, el vell valencianisme temperamental fou aprofitat per tot un corrent de la dreta valenciana que es va inserir eficaçment en el món faller i va instrumentar d'un mode molt particular aquest sentiment. En certa forma, la instrumentalització política de les Falles, en un primer moment, va girar en torn del feixisme, posteriorment, ho féu en torn del nacional-catolicisme i, després, al voltant de la promoció turística i la legitimació sense més de l'ordre establert. Finalment, va acabar articulada en torn d'un peculiar valencianisme faller o "fallerisme" particular evolució del valencianisme temperamental, totemitzat i tabuïtzat alhora,

que apareixeria com l'antecedent directe de l'anomenat "blaverisme" dels temps de la Transició. Aquest valencianisme, vehiculat per emocions i rebuigs, per filies i fòbies apassionades, resultaria al seu torn recolzat per la gran expansió i significació simbòlica assolida per les Falles (pàg. 287).

D'altra banda, la simbiosi entre blaverisme i fallerisme és quasi total si parem esment, a més, que la bandera que defensa el blaverisme és la de la ciutat de València, única senyera que coneixien la majoria dels fallers -atès que la senyera de les quatre barres fou prohibida pel franquisme- i que exhibien amb profusió cada any per Falles. També, pel fet del valencià castellanitzat i degradat ortogràficament i sintàcticament que usaven als rètols dels cadafals, quan no usaven el castellà, i que els abocava fàcilment al secessionisme lingüístic.

Als factors socials i ideològics sobre els quals es construeix la reacció conservadora front al valencianisme, caldria afegir un altre eix explicatiu que fa referència a la desestructuració de la trama tradicional (social, lingüística i política) de la ciutat, a la profunda transformació urbana de València. És el que Ninyoles (1992) ha anomenat la crisi urbana. Aquesta transformació és de tal magnitud que es podrà copsar amb unes poques dades. Aproximadament la meitat dels habitatges s'han edificat amb posterioritat a 1960. La classe mitjana és la que experimenta en aquest període major mobilitat residencial, mentre la població de classe baixa, i alta mitjana/alta, ocupa les cases de construcció més antiga. Com afirma Ninyoles, "molt poca gent ha viscut *tota la vida* a la mateixa casa o al mateix barri" (pàg. 112).

Així, en les investigacions que utilitza el sociòleg a qui seguim en aquest aspecte, s'observa una relació significativa entre el procés de forta mobilitat i el desarrelament de l'entorn, amb el que això implica també d'èmfasi en la privacitat, l'individualisme, la regressió del valencià en els espais públics (al carrer i als

barris) (vegeu nota 5.8), o el trencament d'un espai simbòlic urbà. Llavors, l'alteració de la xarxa social urbana, "sense el suport simbòlic d'altres valors ni sistemes d'intercanvi capaços de subrogar-los amb un nou teixit cohesionat en l'àmbit social i a nivell simbòlic" (pàg. 112), afavorirà la reacció i l'orientació de certs sectors tradicionals cap a opcions ideològiques marcadament conservadores. El paper que hi podia haver jugat el nacionalisme emergent com a element cohesionador fou frustrat de bestreta, sense que convinga menystenir les causes relacionades amb el mateix discurs nacionalista i les seues actuacions (vegeu nota 5.9). En aquest sentit, podem entendre com, desfeta en gran part la xarxa social urbana tradicional, el "fallerisme" restarà com un dels pocs elements integradors de la vida del barri.

En la dispersió ciutadana produïda pel desenrotllisme urbà, la falla suplirà la quasi desapareguda relació de veïnat en alguns sectors. De fet, no és cap casualitat que el creixement dels barris perifèrics vaja acompanyat per un notable increment del nombre de comissions de falles, les quals, com ha estudiat Hernández i Martí (1993), foren potenciades pel poder polític, a més dels beneficis ideològics i de control social que li reportava, com a element d'atracció turística. Les associacions de veïns, pel seu compte, controlades en la majoria dels casos pel Partit Comunista, aparegueren prou més tard com a moviment organitzat i, a més, se centraren en els aspectes netament reivindicatius; no oferien, doncs, el vessant comunitari i lúdic de la vida de la falla. Les noves falles dels barris perifèrics, en aquest context, foren un dels pocs medis d'organització civil on, d'altra banda, els immigrants podien assajar d'integrar-se sense massa esforç, atès que el valencià jugava predominantment un paper subsidiari i emblemàtic i amb quatre tòpics més o menys embastats s'adquiria patent de "valenciania". És així com la falla, al nostre parer, esdevé l'eix vertebrador d'un sector de la ciutat, alhora que articula una gran part del suport al blaverisme. De tota manera, aquests apunts demanarien alguna

investigació específica que hi aprofundís i que fins ara només ha estat iniciada pels treballs esmentats d'Ariño i Hernández i Martí.

De l'altre cantó, hi havia els nacionalistes i les esquerres, sorgits de la lluita antifranquista. El component racional i analític, reivindicatiu pel que fa a la recuperació cultural i lingüística valenciana, i utòpic esquerrà quant al futur del País, hi és predominant. Reconeputs intel·lectuals, professors i estudiants universitaris i activistes antifranquistes en general en formen part. La seua presència, amb major o menor influència s'estén arreu del País (vegeu nota 5.10). La reivindicació nacionalista es vinculava al futur democràtic i, progressivament, els partits de l'esquerra espanyola incorporaren a les seues reivindicacions alguns elements programàtics del jove nacionalisme valencià, tal com feren també les organitzacions del moviment obrer. Si les aspiracions democràtiques es condensaren en la demanda de llibertat i amnistia, la recuperació nacional era formulada en la reclamació d'estatut d'autonomia. Tanmateix, l'assumpció per part de l'esquerra espanyola d'alguns punts programàtics del nacionalisme era feble; producte, d'una banda, de la polarització dreta/esquerra que s'estava produint -per això seran ells els que congelaran el conflicte i pactaran amb la dreta cedint en els símbols- i també de l'alta densitat irracional que exhibien els blavers; de l'altra, de la tradicional consideració del nacionalisme com a petit burgés i, sobretot, per l'adhesió majoritària al marc nacional espanyol. Si hi apareixen del costat del nacionalisme, si assumeixen la reivindicació d'autonomia, a més dels lligams establerts sota la dictadura i la legitimitat democràtica del programa mínim del valencianisme, té a veure amb el fet de compartir elements d'una cultura política democràtica que permet el diàleg, la transacció i el consens.

En un primer moment, abans de la mort de Franco, a la reivindicació nacionalista s'hi oposa directament l'aparell de l'Estat a través de les autoritats governatives, la

policia i els escamots d'extrema dreta instrumentats per aquelles. Serà, ja en el context de la transició política, quan l'UCD veurà un cabal de vots en la manipulació anticatalanista a la ciutat de València, que sorgirà, colze a colze amb l'extrema dreta (FN), el GAV (Grup d'Acció Valencianista), alimentat per UCD i format pels elements més exaltats del món faller. El seu programa es formula en negatiu: no a la unitat del català (llengua valenciana), no a la denominació País Valencià (Regne de València), no a la senyera històrica de l'antiga corona d'Aragó (senyera coronada sobre fons blau). Hi faran prou més insistència en les negacions que no en les afirmacions indicades entre parèntesis.

Aquest plet en els símbols a establir com a representació dels valencians permetrà mobilitzar els sectors populars més proclius a la "tradició" fallera generada sota el franquisme, donarà un cert protagonisme mediàtic (fins i tot heròic des de la perspectiva de l'endogrup) als elements més ignorants i irracionals, *ties maries*, (vegeu nota 5.11) i ocultarà els elements centrals del conflicte: recuperació cultural i lingüística *versus* continuació de la castellanització cultural i substitució lingüística, autonomia *versus* centralisme, regeneracionisme civil *versus* nostàlgia del franquisme, en definitiva, canvi social *versus* manteniment de *l'statu quo*. Aquestes eren les qüestions que, de fet, hi havia al fons del conflicte civil.

La lluita simbòlica sobre la llengua, la bandera i la denominació del territori, en aquest context de crisi i canvi social, no es produeix dins els límits del debat seré i democràtic en què es contraposen les diverses posicions, les discrepàncies i les ambigüitats quant a la interpretació de la història i la trajectòria dels valencians com a poble, també quant al que això implicava per al present. Certament aquesta funcionalitat dels símbols hi era, però prenia el màxim sentit quant a la producció del futur immediat i, per això, esdevenia opció política en què uns i altres, a través

de l'enfrontament pels símbols que havien de "definir" el País Valencià, s'hi jugaven l'hegemonia cultural de les distintes perspectives sociopolítiques contendents. Al remat, qui més acostumat estigués a aquesta mena de jocs per la seua cultura política tindria totes les de guanyar. D'altra banda, com ha observat Tortosa (1983, p. 63), aquest conflicte entrebanca el reconeixement de la resta de conflictes i paralitza la societat per a resoldre'ls.

La incomunicació entre els dos grans blocs en què s'escindeix, en major o menor mesura, l'opinió pública valenciana reforça la polarització d'ambdós, de manera que es produeix una intensa identificació -falaç almenys en el període de gestació d'ambdós blocs que, com hem vist, no és coincident en el temps, però que esdevindrà certa quan el conflicte haurà cristalitzat- entre dreta política i blaverisme d'un costat, i esquerra i nacionalisme/catalanisme de l'altre. L'esquematisme reductiu de la polarització que es produeix durant la batalla de València es troba relacionat amb un seguit de factors habituals en aquesta mena de conflictes, com ara, el paper dels mitjans de comunicació que prioritzen la informació sobre els aspectes discursius i d'actuació més radicals del sector nacionalista esquerrà i no difonen els discursos més moderats i majoritaris dintre d'aquest bloc -l'independentisme pro Països Catalans serà l'objecte preferit de la propaganda dels mitjans dominants, així com les accions del grup violent Terra Lliure-, alhora que minimitzen o justifiquen les accions violentes dels que consideren propis i n'exalcen la "valencianía"; la impossibilitat d'un dels blocs, fins i tot, de l'accés als mitjans i la manipulació ideològica del seu discurs; la dinàmica de reforç de la cohesió interna a cada grup en situació de conflicte que anul·la, redueix o ajorna la diversitat real -dins del blaverisme hi havia vells republicans, ugetistes i socialistes vinculats al fallerisme, dins el nacionalisme hi havia una majoria contrària a la idea de la unitat política del Països Catalans, com també catòlics demòcrata cristians, gens sospitosos d'esquerranisme-; la impossibilitat

d'establir ponts de diàleg per la radical diferència d'ambdós discursos -el blaverisme és bàsicament emotiu i antiintel·lectual, un parafeixisme, mentre al nacionalisme predomina l'argumentació racional. I enmig la societat que es disputen ambdós bàndols: els uns apel·lant a la identificació primària, tribal; els altres a la raó històrica i utòpica.

Els recursos, quant a propaganda, del blaverisme són molt superiors als del nacionalisme, però el que la fa efectiva no és la simple possessió de més mitjans de comunicació i la major capacitat tecnològica de difusió, sinó la realitat psicosocial o, expressat des de la perspectiva de Bourdieu (1987, pàgs. 127-142), la força de les coaccions estructurals que pesen sobre les interaccions i que, al seu torn, fonamenten les representacions subjectives. Els avantatges del poder a l'hora d'establir sistemes de classificació i de divisió, és a dir, les paraules, els noms que construeixen la realitat social tant com l'expressen, es veuen contraposats al capital cultural que ha acumulat el nacionalisme i que ara pugna per canviar les categories d'adscripció.

Seguint Rouquette (1986, pàgs, 627-647), la propaganda es desenvolupa en un clima social conflictiu amb una doble funció: reguladora i organitzadora. Per la primera, la propaganda contribueix a afirmar i reforçar la identitat del grup; a través de la segona, elabora una representació de l'adversari o de la ideologia a què s'enfronta. Amb la propaganda s'afirma i "demostra" que "la nostra causa és justa", per un costat, i que "la seua és dolenta", per l'altre. Així és com adopta una finalitat global de diferenciació social. En termes generals, qualsevol missatge que establezca una posició específica d'un grup social i, per simetria, qualsevol missatge que condemne, desqualifique o menysprei un altre grups social, poden ser missatges de propaganda. És a dir, a través de la propaganda, el grup i els seus interessos es defineixen contra altres grups i altres interessos. Llavors,

l'univers social es representa organitzat segons els principis d'aquesta diferenciació. No hi caben els compromisos, els matisos i els dubtes; l'univers social es troba clarament dividit.

La "denominació" que consisteix a usar designacions pejoratives per a referir-se a l'adversari (blavers, fatxes, catalanistes, polacos), i la repetició sistemàtica per tal de compensar la manca de plausibilitat del missatge seran altres procediments per tal d'assegurar l'organització econòmica i impositiva en el camp de les representacions. Altres característiques de la propaganda són la incitació als destinataris a l'acció efectiva i el reforç de les actitudes ja formades: mentre els estereotipus, les simplificacions i les denominacions clarifiquen l'acció, la propaganda també actua com un instrument de manteniment.

En el context de la transició política (1976-1982), serà quan l'enfrontament assolirà la màxima virulència. Bombes a les llibreries valencianistes, atemptats a les principals figures intel·lectuals (Joan Fuster i Manuel Sanchis Guarner), boicot d'actes culturals, atacs al Consell pre-autonòmic i al seu president, agressions a les autoritats democràtiques sorgides de les eleccions municipals i violència al carrer contra tot aquell que exhibeix algun signe distintiu del valencianisme (una pegatina amb les quatre barres, nomenar el País Valencià o parlar en un valencià correcte).

Des del punt de vista comunicatiu, convé recordar l'herència del franquisme en els mitjans de comunicació que hem explicat al capítol tercer, convé tenir present que el valencianisme i l'esquerra, en aquella batalla no hi van comptar amb recursos equivalents als que se li oposaven, la qual cosa és ben notòria pel que fa als mitjans de comunicació, els quals jugaren un paper ben actiu en la mobilització contra el nacionalisme emergent que havia impregnat totes les forces de

l'esquerra. En aquest sentit, *Las Provincias* va manipular i mobilitzar els sectors més proclius a l'anticatalanisme sota la bandera del blaverisme, usant-los com a força de xoc contra l'esquerra i el valencianisme per tal d'impedir el seu èxit. A les pàgines que segueixen, en fem una anàlisi detallada.

5.2.- El paper dels mitjans en el conflicte.

5.2.1.- Límits de la nostra aproximació.

Abans d'entrar a l'anàlisi de l'estratègia de la rellevància informativa en el diari *Las Provincias*, i l'anàlisi de contrast i comparació amb els altres mitjans escrits, cal que explicitem, encara que siga esquemàticament, les limitacions de la nostra aproximació.

En primer lloc, ens centrem en la primera pàgina del diari. Per tant, ens limitem als titulars, textos, fotografies i peus de foto que eventualment els poden acompanyar. És evident que una anàlisi que incloguera tots els articles periodístics en relació al tema permetria incrementar el bagatge documental i enriquir la investigació tot dotant-la de major complexitat.

En segon lloc, el material de camp a considerar inclou només una primera pàgina per setmana durant els anys 1978 a 1982³. Hem seguit un criteri de rotació per tal que l'exemplar triat cada setmana no fóra del mateix dia. Així, evitàvem que les rutines cícliques associades a cada dia, dimarts esports, etc., no afectaren greument la mostra. Novament, cal reconèixer que un mostreig més extens haguera permès una major fiabilitat i profunditat en l'anàlisi.

³ Agraïm la col.laboració d'Adelina Jarque i Pilar Alcañiz que es van ocupar del treball d'hemeroteca per a la recollida del material.

Tot i les limitacions esmentades, la mostra comprén 260 macrounitats, primeres pàgines del diari, que, al seu torn, contenen 698 unitats d'anàlisi, notícies. És a dir, si bé un mostreig més extens permetria una major profunditat i precisió en la investigació, la mostra que hem obtingut a partir d'aquest criteri rotatiu i aleatori ofereix, com veurem, suficients elements d'anàlisi.

D'altra banda, cal deixar ben clar que no és el nostre objectiu reconstruir la història d'aquests anys, sinó demostrar documentalment l'enfocament informatiu, per dir-ho d'alguna manera, que *Las Provincias* va realitzar durant aquest període. Altrament, hauríem d'haver seguit un altre procediment de recollida tot orientant la mostra segons els esdeveniments que es produïen quant al tema d'anàlisi.

Caldrà referir-se a determinats moments i esdeveniments objecte de les notícies del diari, no en farem, però, una relació exhaustiva i fixarem la nostra atenció en els esdeveniments que apareixen en primera pàgina i en els silencis més importants.

Com a element de contrast i control de les notícies que analitzarem, usem les transcripcions literals de nou entrevistes en profunditat que realitzàrem a destacats periodistes en actiu durant la transició. També un recull complet de tots els editorials de la revista *Valencia Semanal* ⁴, un altre d'específic, també de la mateixa revista, sobre mitjans de comunicació, un recull de les notícies sobre el País Valencià aparegudes al diari *El País* ⁵, del 1978 al 80, un recull de les notícies en primera pàgina aparegudes al *Levante* ⁶, del 1981 al 1982, i un recull igual del *Diario de Valencia* ⁷, del 1980 al 1982, sempre en els mateixos dies escollits per a les primeres pàgines de *Las Provincias*.

⁴ Realitzat gràcies a la col.laboració d'Amparo Porta Navarro.

⁵ Realitzat gràcies a la col.laboració de Nancy Alapont Borràs.

⁶ Realitzat gràcies a la col.laboració de Mercedes Zuriaga

⁷ Realitzat gràcies a la col.laboració de Tati Crespo

No se'ns escapa la càrrega ideològica que també contenen aquest materials. Però, encara que no siguen objectius -ja sabem que, quan es parla de la realitat social, totes les seleccions, tots els discursos, ho vulguen o no, són ideològics- entenem que es pot convenir que, almenys, són bons instruments de contrast pel que fa a la rellevància dels esdeveniments i, també, que les seues pràctiques en l'elaboració de les notícies, pel que fa a *El País*, en aquest context històric i en la informació sobre el País Valencià, s'acostava més a allò que s'entén com els standards de la professió periodística, cosa que no lleva per a l'existència d'interessos subjacents i d'ideologies actuant en allò que anomenem professionalisme.

5.2.2.- El discurs dels mitjans en la confrontació pel model de societat. *Las Provincias* com a eix central de l'oposició al canvi.

Fetes aquestes consideracions, el tema objecte d'anàlisi són totes les notícies directament relacionades amb el llarg procés per a l'autonomia del País Valencià: formació del Consell pre-autonòmic, guerra dels símbols, conflictes polítics relatius al procés, avantprojectes, elaboració i aprovació de l'Estatut.

El primer que sorprén en una primera consideració global és el fet que, de les prop de set-centes notícies aparegudes en primera pàgina, només trenta dues siguen al·lusives al tema, és a dir, un 4 per cent aproximadament del nostre mostreig. Així, veiem que la freqüència informativa de *Las Provincias* sobre el procés autonòmic és minsa en un temps en què era un tema central de la política valenciana i una expectativa important en el conjunt de la societat que llegeix diaris si més no.

Quant al tractament del tema, durant el primer any, 1978, tota la informació es

centra en el Consell i el seu president amb un tractament més aviat protocolari. El diari dóna notícia en primera de les audiències del president i anuncia les sessions del Consell.

Aquests són els titulars:

- 13-4-78. Primera audiència del presidente Albiñana. (Foto amb Marcelino Alamar, president de la Caixa d'Estalvis de València).

- 10-6-78. Audiencias del presidente del "Consell". (Foto amb el degà i comissió de la Facultat de Ciències. Foto amb Agrupación Sindical de Arquitectos e Ingenieros Superiores al servicio de la Administración Local del País Valenciano).

- 18-6-78. José Galán, nuevo "conseller". (Foto Albiñana, E. Bono i Galán.)
Nuevo miembro del "Consell del País Valencià".

- 6-7-78. Comisión de Transferencias. (Foto de la reunió).

- 1-8-78. Ayer, sesión del "Consell". (Foto reunió)

“ “ Brindis a Albiñana. (Foto en què el torero Julián García dedica a Albiñana el bou).

- 6-10-78. Ante el "Dia del País Valencià". (Foto reproducció del cartell editat pel Consell cridant a la celebració del 9 d'octubre).

Alguns han interpretat la bona acollida del Consell per part de *Las Provincias* i els sectors franquistes com un intent d'aigualir la gestió del president i distanciar-lo dels sectors socials que havien fet possible el triomf de l'esquerra en les eleccions general del 15 de juny de l'any anterior. Més encara, com un intent de "segrest" de la presidència que es deixava voler i cedia. Hom suposa que ho feia amb la intenció d'incorporar la dreta a l'autonomisme.

El miratge va durar ben poc, encara que *Las Provincias*, en aconseguir manipular unes declaracions del president, sense que aquest replicara, va continuar el

tractament protocolari fins a l'octubre d'aquest any, tot tractant d'aïllar el president davant el conflicte civil que el mateix diari atiaava. Després, i fins que acabarà l'any, el Consell, el president, l'autonomia, en definitiva, desapareixeran de la primera plana.

El conflicte va esclatar el 20 de maig pel programa televisiu *Hora 15* que dirigia Martín Ferrand, en el qual es produí un debat sobre la llengua entre filòlegs de reconeguda solvència científica i quatre interlocutors secessionistes que el director del programa es veié obligat a introduir per les pressions directes del ministre Pío Cabanillas. Un article, en pàgines interiors, de la subdirectora del diari, Maria Consuelo Reyna, va destapar la caixa dels trons d'un sector de l'opinió pública defensora de les *essències* valencianes, el valencianisme folklòric i nostàlgic del franquisme.

I el fustigament al Consell va començar. Al Palau de la Generalitat, l'últim president franquista de la Diputació, Ignacio Carrau, el qual es resistia a cedir l'històric edifici al Consell, va donar una salutació efusiva al grup que protagonitzava la tancada al Palau per a protestar contra el programa on s'havia dit que la nostra llengua és el català. L'agència EFE exagerava fins al límit del ridícul les xifres de manifestants que cridaren contra el programa. Una nova columna de Maria Consuelo Reyna ficava més llenya al foc en els mateixos dies que es produïen les agressions contra el professor Manuel Sanchis Guarner i alhora que l'extrema dreta es despatxava amb insults i anònims de tota mena a personalitats de la cultura valenciana. De tot açò, no n'hi hagué cap condemna a *Las Provincias*.

El diari exigia una declaració del Consell, el qual, entre l'espasa i la paret, no podia pronunciar-se com volia el diari. Si el president deia el que pensava, seria crucificat pel diari, si cedia a les pressions, perdia la credibilitat davant els sectors

demòcrates del País. Les pressions de *Las Provincias* continuaren fins que el president va parlar.

Aquest era el titular del 25 de maig que ocupava la part superior de la primera plana, quasi la meitat de l'espai total i acompanyat d'una foto d'Albiñana:

PRESIDENTE ALBIÑANA:

NO A LOS PAISOS CATALANS

* Idioma: "El Consell siempre ha hablado de la lengua valenciana".

* Senyera: El pueblo tiene que decidir.

La manipulació de les declaracions que el president no va gosar desmentir es fa palesa en contrastar-ho amb el que deia *Aitana*, el diari *Levante* o la crònica que en feia *El País*, la qual extractem:

Titular: Declaraciones del presidente Albiñana: "La personalidad valenciana no exige definirse 'antinada' ".

Resum del text: Consideró innecesario rechazar la tesis política que postula una superestructura denominada Países Catalanes, ya que las manifestaciones oficiales del órgano preautonómico realizadas con anterioridad se habían referido a esta cuestión... "El Consejo no es un manto de separatismo ... Desde luego hay actitudes de extrema derecha y fuerzas que perdieron el 15 de junio detrás de la campaña contra el pancatalanismo". El presidente expresó que en estos momentos se trata de defender el modelo democrático de convivencia que el Consejo debía utilizar en relación a los símbolos valencianos, la persuasión más que el poder coactivo".

Res de nou en les paraules del president. Però, una interpretació capciosa del diari "decano" les trabucaren en una victòria de l'anticatalanisme i, en callar el

president, el tractament protocolari va continuar fins a octubre.

Pel seu compte, el document conjunt signat pel PSPV, PSP i PSOE en què es demanava el cessament del president de la Diputació, s'afirmava la unitat de la llengua, es denunciava la manipulació i es qualificava d'absurda la idea de l'imperialisme català no va trobar el mateix tractament informatiu a les pàgines del diari i, fins i tot, per amagada, podia passar desapercebuda la notícia per al lector standard. Tampoc no va tenir sort al diari el documentat informe sobre la unitat de la llengua que, pocs dies després, va emetre la Facultat de Filologia de la Universitat de València i que signaven tots els departaments i el degà.

Mentrestant, el foc que havia encés el diari feia que la ciutat de València apareguera plena de pamflets anònims, d'extrema dreta, parlant de la traïció del Plenari de Parlamentaris i convidant a la revolta el dia que el Consell es reunia al Puig. El mes de juliol s'enceta amb una manifestació anticatalanista que encapçala el president de la Diputació, Ignacio Carrau, i que acaba amb l'esclat de la violència al carrer. Continua el mes amb les intervencions dels diputats Pin, d'UCD, Jarabo, d'AP, i Sotillo, del PSOE, al Congrés dels Diputats a Madrid, on fan una abrandada defensa, tots tres, de l'article constitucional que prohibeix la federació entre comunitats autònomes. El diputat Sotillo, per a sorpresa de molts, denuncia el colonialisme català que pateix el País Valencià. El diari va muntar tota una operació d'elogis cap als valerosos diputats. També el mes de juliol, apareix, a *Las Provincias*, el celebrat article de l'antic president de la Junta Democrática -un dels òrgans unitaris de l'oposició antifranquista-, Manuel Broseta, titulat "La paella de 'Els Països Catalans' ", en el qual Broseta, home del Consell, president de la Comissió de transferències, persona pròxima a Albiñana i, segons molts testimonis, instigador de les campanyes de pressió al Consell que promovia el diari, denuncia ardidament el complot catalanista que amenaça els valencians.

Broseta s'erigeix en campió de l'anticatalanisme amb l'aplaudiment del diari i la Caixa d'Estalvis -de la qual es conseller, i que veu invasors catalans per tot arreu- i es prepara per a encapçalar una eventual opció blasquista que recolliria el sector del PSOE en la línia del seu amic Sotillo, a més, dels grups anticatalanistes com URV, GAV i ARDE.

La primera plana del diumenge 10 de setembre es dedica completa a un sol tema. És ben sabut que centrar l'atenció en un sol tema és un dels indicadors del tractament sensacionalista de la informació, més grog encara com menys rellevant siga la notícia per al conjunt de la societat. El tema no podia ser un altre: la Senyera i els Països Catalans. Es tracta dels resultats d'una enquesta que *Las Provincias* havia encarregat a ICSA Gallup, per a tot el País Valencià, sobre l'assumpte. Un 88 per cent contraris als Països Catalans i un 11 per cent de partidaris. Un 60 per cent a favor de la "Senyera con franja azul" i un 39 a favor de la "bandera cuatribarrada".

La notícia condensa tots els elements que el diari ha posat en joc en el procés per tal d'operar determinades transformacions semàntiques amb els consegüents efectes pragmàtics. La Senyera -sempre escrit en català i sense posar entre cometes, contràriament a com sempre fa el periòdic quan usa alguna paraula en català- és la bandera de les quatre barres amb la franja blava. Per contra, la Senyera de les quatre barres rep la denominació de "bandera cuatribarrada". No obstant això, el diari necessita que el lector no es faça un embolic i, per si hi havia cap dubte, quan dóna els principals resultats de l'enquesta, escriu: "A favor de la Senyera con franja azul". "A favor de la bandera cuatribarrada". Així, mentre l'element característic d'una bandera és la franja blava, en l'altra ho són les quatre barres. No hi ha res d'innocent en aquesta operació. A la històrica Senyera de les quatre barres se li nega el nom que sempre ha tingut i se li atribueix,

exclusivament, a la de la ciutat de València, tot fent aparéixer la de la ciutat com a pròpia i la històrica de tots els valencians com a estranya.

Són importants, en aquesta suplantació, els components emocionals que és mobilitzen cap a les senyeres. Es reclama l'adhesió afectiva cap a una i el rebuig, per aliena, cap a l'altra. També és d'interés considerar les variacions que s'han efectuat sobre el blau en el procés d'exhibició de banderes al carrer i que esdevé un blau, diríem, falangista, tot resultant alterada la tonalitat originària. També açò darrer té uns efectes pragmàtics, de l'ordre de l'acció, en tant que desperta determinats sentiments i demana mobilitzar-se. Al remat, com diu Jesús Ibáñez (1985), tots els parells d'adjectius acaben aplicant-se sobre el parell "bo/dolent". En aquest cas, sobre el bo-blau/dolent-quadribarrat.

Pel que fa als Països Catalans, no s'entén per què un diari planteja aquest tema a la població si no tenim en compte l'estratègia manipuladora. Cal recordar que, a més de la prohibició expressa que la Constitució contemplava quant a la federació de comunitats autònomes, els tres presidents dels territoris implicats s'havien declarat contraris a aquesta tesi política i que cap partit, amb representació parlamentària, la defensava. Llavors, si no és un tema en discussió, per què pregunta *Las Provincias*? I per què no pregunta sobre la unitat de la llengua, sobre el procés de transferències, sobre el Consell o sobre altres problemes ben reals de la societat valenciana?

Tots els partidaris dels Països Catalans defensen la unitat de l'idioma, *ergo* tots els que consideren que el valencià és català són partidaris dels Països Catalans. Aquesta és l'operació falaç i contra els principis elementals de la lògica que efectua el diari i que ja hem vist adés instrumentada amb la intervenció parlamentària de Sotillo i l'article de Manuel Broseta. Contra qui es dirigeix, doncs,

el periòdic? Contra el suposat onze per cent que l'enquesta dóna a favor? Òbviament, no. El que pretén és atribuir aquest posicionament a l'esquerra valenciana i a la poca dreta democràtica, tracta de posar de relleu un suposat distanciament que els defensors de la unitat de l'idioma tenen respecte al conjunt de la societat, la qual es manifesta majoritàriament contrària als Països Catalans, tot usant l'argument d'autoritat que l'ús de les dades quantitatives d'una enquesta pretén de tenir -com diria el professor Ibáñez, l'ús d'arguments quantitatius s'inscriu en una apel·lació al conformisme-, tractant d'estimular les quimèriques fòbies, confondre l'electorat i recaptar vots cap al *regionalismo bien entendido* que el diari degà promou i encapçala.

El parany per a lectors ingenus, la il·lusió del seu enfocament respectuós i democràtic hi apareix per la utilització repetida dues vegades del terme "País Valenciano", sense posar-lo entre comes -com es sabut les cometes s'utilitzen per a distanciar-se del text o per a citar, entre altres usos-; és a dir, tot i que el diari defensa la denominació Regne, no li importa, en aquest cas, perquè l'objectiu és un altre, assumir la denominació de País, la qual, d'altra banda, era aleshores l'oficial. A més, l'estratègia d'influir i d'aïllar el president que seguia *Las Provincias* aconsellava no qüestionar, encara, la denominació del territori.

L'experiència en la investigació social empírica ens alertava que alguna cosa no encaixava en els resultats que s'oferien a la primera plana del diari. Així, doncs, consideràrem necessari consultar a l'hemeroteca les pàgines interiors que es dedicaven al tema. L'anàlisi detallada del conjunt de la informació donaria per a moltes pàgines, però no ens hi podem detenir. Deixem-ho, doncs, i deixem també la sucosa columna de Maria Consuelo Reyna, "La frialdad de los números". Només dos apunts que tomben tot el muntatge des d'una perspectiva científica. El nombre absolut d'enquestats que pretén representar el conjunt de la població del

País Valencià és de 100 persones entrevistades. Amb el mètode de mostreig que es declara haver usat cal una mostra superior al miler d'entrevistes. És a dir, l'enquesta no té cap valor científic, no es representativa de la població que pretén conèixer i ni tan sols és útil des d'una perspectiva merament indicativa.

El segon aspecte greu fa referència a la formulació de la pregunta n. 3, la qual, atenent la literalitat del text és tan barroera que ens estalvia qualsevol comentari. Diu així: "Por lo que usted ha podido conocer por este asunto, diría que la bandera distintiva de Valencia (país, reino o región), debe ser la bandera de las cuatro barras, similar a la que utilizan los catalanes, o la bandera de las cuatro barras con franja azul". Deixem el tema convidant als investigadors socials a un treball sobre la utilització de les enquestes en aquest diari, cosa que ens seria d'una gran utilitat.

L'aïllament del president, el qual rebia moltes crítiques des de l'esquerra i des del seu mateix partit, es feu palès aquell nou d'octubre. El diari convocava en primera pàgina tots els valencians a la celebració de la Diada reproduint el cartell oficial del Consell, mentre la convocatòria nacionalista del mati del vuit d'octubre, diumenge, a la plaça de bous, amb la col·locació inclosa d'una bomba per part de l'extrema dreta, fou tot un èxit d'assistència, incloent-hi membres del Consell, i posava en evidència la soledat o les males companyies del president. A la vesprada, a la convocatòria oficial del Consell a la plaça de la Verge, el president va parlar i no va convèncer ningú. Un discurs on pressuposava l'existència de dues parts en litigi, on es situava per damunt del bé i del mal, on barrejava Regne i País, un discurs que legitimava els sectors franquistes enfrontats als defensors dels valors democràtics. Albiñana contribuïa a la cerimònia de la confusió i els concentrats, els quals, com no podia ser d'altra manera, eren de la mateixa esquerra que havia anat a la plaça de bous, xiularen al president i també li

xiularen els que responien a la crida del diari.

El nou de novembre informava el diari *El País* que onze partits valencians havien subscrit un document on es pronunciaven a favor de la Senyera de les quatre barres, "símbolo auténtico y genuino de todo el País Valenciano instituido por el rey Jaime I". Tampoc no va tenir sort aquesta notícia a la primera pàgina de *Las Provincias*.

Dies abans l'escriptor Joan Fuster va ser objecte d'un atemptat amb bomba a sa casa (vegeu nota 5.12). Pocs dies després, per tot el País Valencià, començava a difondre's una edició del text constitucional en valencià no normatiu. Una maniobra més en la qual tots apuntaven a la responsabilitat directa de dos dirigents d'UCD, F. Abril Martorell i E. Attard, els quals aconseguien avançar-se a l'edició oficial que el govern d'UCD havia encomanat al Consell. El comunicat del Consell, en aquest cas, fou una condemna contundent i una comissió investigadora s'ocuparia d'esbrinar-ne responsabilitats, les quals, d'altra banda, ja havien estat denunciades des de les pàgines de *Valencia Semanal*.

L'any nou, 1979, amb la constitució acabada d'estrenar i unes eleccions generals i municipals a tres i quatre mesos vista, *Las Provincias* intensifica la campanya intoxicadora del procés autonòmic valencià. Mireu, si no, el titular de primera plana del dia de Reis:

YA HA TENIDO ENTRADA EN EL CONSELL
AL ANTEPROYECTO DE ESTATUTO PROPONE LA BANDERA CATALANA
COMO SIMBOLO DEL PAIS VALENCIANO.

En el text que segueix reproduïx l'article tercer de l'avantprojecte. La manipulació en aquest cas és doblement greu; la Senyera de totes les terres de l'antiga Corona

d'Aragó ha esdevingut, per decret del diari degà, bandera exclusiva de Catalunya. L'operació d'estranyament ha arribat a la seua culminació. Ja no és ni tan sols la bandera dels mals valencians, és una bandera forana i tots els que la defensen són uns traïdors, uns renegats catalanistes.

La segona manipulació és que *Las Provincias* presenta el document com si es tractara de l'avantprojecte oficial quan, de fet, tal com informava *El País* del mateix dia, era un treball d'un grup de professors de dret, un més dels diversos avantprojectes que circulaven pel País Valencià. Els mateixos autors denunciaren, en roda de premsa, la manipulació del rotatiu i aclariren que l'article tercer, objecte de les ires del periòdic, s'inspirava en la resolució que, per a la mateixa qüestió, havia adoptat la Diputació General d'Aragó. *Las Provincias* va retallar com va voler la nota dels autors i la va publicar en les pàgines d'informació regional, allà on es parla de comarques. Per ficar més llenya al foc, a la columna habitual de Maria Consuelo Reyna, intitulada "Mal empezamos", s'insistia que el Consell ja havia decidit el seu avantprojecte i que, a més, imposava la bandera catalana. En cap moment, ni en aquest, ni durant molts anys després, el diari degà desvetllarà que la Senyera també era la bandera oficial d'Aragó.

La mateixa setmana, el diari manipulava la informació sobre la visita del Consell a Morella retallant la crònica del seu corresponsal a Castelló, Xavier Manzanet, per allà on no interessava i atribuïa les senyeres que les entitats cívico-culturals, partits polítics i sindicats morellans havien tret al carrer a la iniciativa del Consell. La columna de la subdirectora del diari, Maria Consuelo Reyna, hi insistia remetent-se a la crònica del mateix diari: "El Consell intenta implantar la cuatribarrada, símbol de Catalunya, en sus escapadas. Primero fue en Zaragoza, ahora en Morella y en algún otro sitio que no recuerdo". L'endemà, *Las Provincias* no va tenir més remei que publicar la rèplica del Consell (vegeu nota 5.13).

La polèmica creada i alimentada pel diari continua i s'incrementa a mesura que s'apropen les eleccions. La campanya d'UCD, amb gran profusió de mitjans, es concentra en la defensa de la franja blava, la llengua valenciana i la denominació Regne front a País Valencià, la qual encara era oficial per decret del mateix govern UCD. Les agressions contra militants d'esquerra, els insults al Consell i la continua desqualificació de qualsevol que no parle el valencià apitxat i castellanitzat mantenen, a València, un clima de cacera de bruixes constant.

El 25 d'abril, data emblemàtica dels valencians que recorda la pèrdua del Furs en la batalla d'Almansa l'any 1707, el Consell aprova oficialment la Senyera històrica amb l'escut distintiu del Consell com a símbol del País Valencià. El 26 *Las Provincias* titula:

UCD SE NEGÓ A ASISTIR

SOCIALISTAS Y COMUNISTAS ADOPTARON LA BANDERA

CUATRIBARRADA PARA EL CONSELL

La fotografia de la sessió destaca les cadires buides dels consellers ucedistes i al text es comenta l'estranyesa que la decisió ha produït en "medios políticos valencianos".

En els dies que seguiren, el diari no va publicar la felicitació que el cap del Consell havia rebut del seu homònim aragonés, José Antonio Bolea, d'UCD, per la decisió del Consell. El mes de maig és d'una escalada brutal d'hostilitat al Consell, d'una histèria continuada. Grupets d'exaltats munten guàrdia davant el Palau de la Generalitat. Han posat setge al president i als alts càrrecs del Consell. Cada vegada que eix algun conegut *traïdor* es disparen els insults i els cops. Quan eix el president, les populars, gràcies al diari, "ties maries" arriben al paroxisme: "Albinyana renegat", "Te matarem, cabró", criden i persegueixen el president fins que aquest aconsegueix arribar al cotxe. Tot açò, s'esdevé

quotidianament sota la passiva presència de la policia que no intervé. Els manifestants llencen fotocòpies d'articles de *Las Provincias*, el portaveu de la seua veritat. L'endemà el diari titula: "Concentración popular ante la Generalidad".

A meitat del mes de maig i amb tot el suport logístic i de convocatòria del diari, milers de persones es manifestaren a València contra la Senyera del Consell. L'escalada, doncs, continuava. Es tractava de la primera sortida al carrer de la dreta, des d'UCD a FN, passant per AP i URV. I cares conegudes del franquisme com l'excalcalde, Miguel Ramón Izquierdo, o l'expresident de la Diputació, Ignacio Carrau.

Als poc dies començarà la campanya dissenyada per UCD i *Las Provincias* per a fer-se amb la presidència del Consell. Les transferències que no arriben, tot i que Broseta n'és el president de la Comissió, arribarien fàcilment amb un president del mateix partit que mana al govern de Madrid. Comença així una nova operació: apoderar-se de la presidència. L'esquerra té la majoria al Plenari de Parlamentaris que tria el president, UCD té la majoria al Consell, majoria artificial per la representació de les diputacions, les quals no participen en l'elecció del president. El resultat d'aquest embolic es produeix el mes de juny quan Albiñana és reelegit amb els vots socialistes i comunistes, i UCD copa totes les carteres, cosa que obliga al president a governar en solitari i paralitza la possibilitat d'una entesa per a l'elaboració de l'Estatut d'Autonomia (vegeu nota 5.14).

A primers de setembre, una assemblea d'alcaldes valencians, reunida a l'Ajuntament de Quart de Poblet, decideix tancar-se indefinidament com a senyal de protesta per la impunitat amb que actuaven els grups anticatalanistes i d'extrema dreta en les seues accions contra les institucions i les autoritats democràtiques. Davant les manipulacions informatives de la premsa valenciana i

sobretot de *Las Provincias*, els alcaldes que protagonitzaven la tancada es negaren a facilitar informació a la premsa de València, la qual cosa incloïa en aquell moment només al diari *Levante*.

El 7 de setembre el diari *El País* donava la següent notícia en lloc destacat:

Fue detenida una persona que portaba una pistola
Incidentes en Quart de Poblet al regreso
de Albiñana de su visita a Madrid

El diari informava que una comissió encapçalada pel president s'havia desplaçat a Madrid per tal d'entrevistar-se amb el ministre de l'Interior a fi d'acabar amb la violència anticatalanista i d'extrema dreta que gaudia de la tolerància del governador civil. Els incidents es produïren de matinada quan la comissió arribava a Quart de Poblet per tal d'informar als alcaldes dels resultats de les converses. Ja s'havien produït enfrontaments entre grups que portaven senyeres del Consell i grups amb el blau, durant les 48 hores anteriors, a partir del moment en què es va descobrir la placa que donava nom a la principal plaça de la ciutat, País Valencià. Ciprià Ciscar, alcalde de Picanya, declarava a *El País*:

el problema no es de color, sino de los que quieren o no la autonomía. Hemos dado ya muchas muestras de paciencia, pero ha llegado el momento de unirnos en torno a un pueblo que pide la autonomía.

El mateix 7 de setembre *Las Provincias* no deia res en primera d'aquests incidents. Segons ells la notícia autonòmica rellevant era la següent:

Morella dijo otra vez "no" a la autonomía.

"Hasta la reunión del 12 en Peñíscola, el grupo de UCD no pedirá la autonomía y rechazará la propuesta socialista".

També a setembre, es feu pública l'ordre que desenvolupava el decret de bilingüisme i que preparava UCD. Aquesta ordre -dimitit ja el conseller Josep Lluís Barceló que havia impulsat el pla experimental d'ensenyament del valencià amb l'assessorament de Sanchis Guarnier -va trobar l'oposició de la Universitat, els sindicats i les principals institucions pedagògiques del País Valencià, perquè no explicitava la unitat de la llengua, ajornava la seua aplicació per al curs 1980-81 i deixava el valencià com a assignatura voluntària, la qual cosa es considerava una rifa dels drets dels valencians. El nou conseller, Peris Soler, havia substituït l'assessorament de la Universitat de València per l'ICE de la Politècnica que no comptava amb cap filòleg i no era bel.ligerant en la defensa de la unitat de la llengua.

Mentre *El País* donava notícia puntual d'aquest conflicte, *Las Provincias* ignorava el tema en la primera pàgina. El 3 d'octubre del 1979, mentre el diari degà callava en primera plana, *El País* treia la notícia següent:

Divergencias en el Consell valenciano
sobre el decreto de bilingüismo

Al text, s'informava que havia estat aprovada l'ordre amb el vots d'UCD i els vots en contra de socialistes i comunistes. Cap esmena de l'esquerra no fou acceptada. Així, es va rebutjar l'assessorament tècnic de la Universitat de València, la unitat de la llengua, la diferenciació entre territoris valenciano i castellanoparlants. L'ex conseller de Cultura, Josep Bevià, declarava al diari que l'ordre augmentava les ambigüitats del decret.

I el nou d'octubre, dimarts negre que va dir *Valencia Semanal*, la violència de dreta, una vegada més, apareix al carrer. En la tradicional processó cívica que trasllada la Senyera de la ciutat davant l'estàtua eqüestre de Jaume I, es produeixen gravíssims atacs contra les autoritats democràtiques municipals. L'alcalde és insultat, sacsejat i colpejat (vegeu nota 5.15).

Els dies següents, *Las Provincias*, obviant com era habitual la seua responsabilitat en els aldarulls, llençarà la idea d'un pacte dreta-esquerra per a acabar amb la violència. El diari i UCD tracten de culpar a l'esquerra dels incidents i presenten a Broseta i a UCD com els que poden pacificar el País Valencià. Cosa òbvia perquè ben fàcilment, si vulgueren, podrien deixar de desestabilitzar. Novament, és l'estratègia del xantatge que tan bé sap usar el diari degà.

El 30 de novembre *Las Provincias* silencia la vaga general que contra el decret de bilingüisme s'ha produït a la Universitat de València, de la qual informava *El País*. El 8 de desembre, *El País* tornava a donar notícia dels actes de protesta contra el decret de bilingüisme. Tancades a la Universitat exigint que l'ordre recullga l'obligatorietat del valencià i la unitat de l'idioma. Tancada al Palau de la Generalitat amb la participació de Manuel Sanchis Guarner i Vicent Andrés Estellés, entre d'altres destacades personalitats de la cultura. Tancades a importants ajuntaments del País, com ara, Castelló, Alacant, Xàtiva, Gandia i Elx, entre d'altres. *Las Provincias*, contra els més elementals principis professionals de la rellevància informativa, no considera aquestes notícies dignes de la seua primera pàgina.

L'enfrontament entre l'esquerra i UCD creix al si del Consell. Tal com informa *El País* del 16 de desembre, UCD ha realitzat un ple paral·lel sense convocar els socialistes i comunistes. El president ha presentat un recurs a la sala del contenciós-administratiu. Els socialistes demanen que el Consell s'adrece al Govern perquè fixe el 28 de febrer, igual que a Andalusia, com a data de celebració del referèndum autonòmic, atés que es reunien els requisits exigits per la llei per a la petició de l'autonomia dels ajuntaments valencians -ho havien demanat el 95 per cent dels ajuntaments. *Las Provincias* calla.

A gener del 1980, el Govern d'UCD a Madrid decideix que la resta de pre-autonomies -excloses Catalunya, Euskadi i Galícia- aniran per la via de l'article 143 de la Constitució, via de segona que retalla considerablement les competències autonòmiques en temes clau com salut, educació i justícia, per exemple, i que impedeix la formació del Parlament per sufragi universal. Al País Valencià, la mobilització per una autonomia plena (així es deia aleshores) es centra en la reivindicació de la via de l'article 151 de la Constitució que reclama tota l'esquerra valenciana. Una gran manifestació reclamant aquesta via per a l'autonomia valenciana es va realitzar a primers de febrer.

Mentrestant, Albiñana havia dimitit i els socialistes havien abandonat el Consell que ara presidia un home d'UCD, Monsonís. Aquest president interí de dubtosa legalitat, amb els vots d'UCD, va decidir que el Consell no tingués cap bandera. L'actitud de manteniment de la Senyera del Consell al balcó de la Diputació de València que presidia el socialista Girona va ocasionar nous episodis de violència amb l'habitual suport de *Las Provincias*. L'estratègia d'*ikurrinyització* de la Senyera continuava. Això, sí que era una notícia important i digna de primera plana per a aquest diari. El 6 de febrer titulava:

La Diputación no necesita nuevo acuerdo para retirar la antigua bandera del "Consell".

El text reproduïa les declaracions de José Luís Manglano, diputat provincial d'UCD, i atacava la Diputació per "hacer caso omiso de la comunicación" que, a tal efecte, li havia tramés el Consell que havia acordat no tenir bandera.

I mentre les disputes i les negociacions entre UCD i socialistes sobre la via autonòmica continuen, *Las Provincias* treu el tema de la primera pàgina durant mesos. És evident que el gir autonòmic d'UCD no era gaire autonomista. L'única

notícia del diari fins que acabarà l'any, en aquest tema, és de l'estil protocolari que havia usat al principi del procés. La notícia és del 23 de juliol i diu així:

Se reunió el "Consell" (Foto de Monsonís i els consellers en el Saló Daurat de la Generalitat)

Tot seguit reproduïm els titulars que va publicar *El País* durant aquest temps de silenci del rotatiu valencià.

20-4-80. El PSOE rechaza los planteamientos centristas sobre la autonomía valenciana.

22-4-80. Los comunistas se reafirman en la vía del 151 para el País Valenciano.

8-5-80. Después del debate político del día 20 en el Congreso. UCD pretende sacar del estancamiento el proceso autonómico valenciano.

11-6-80. Se adelanta al resto de los partidos. El PSOE ofrece un estatuto para el País Valenciano.

19-6-80. Será dado a conocer mañana. Los comunistas valencianos elaboran un proyecto de Estatuto de máximas competencias.

19-6-80. Manifiesto de intelectuales en favor de la identidad cultural valenciana.

13-7-80. La izquierda califica de manipulación las agresiones al presidente de la Diputación valenciana.

8-11-80. El PCE lamenta su marginación en el desbloqueo del proceso valenciano.

12-12-80. Dimite un miembro de la Comisión de Bilingüismo del País Valenciano.

Pel seu compte, *Las Provincias*, el 16 de novembre publica en primera, en lloc destacat, dalt a l'esquerra i ocupant un quart de plana, la notícia que ens serveix de cens de les organitzacions al voltant del diari i d'UCD que han estat al davant i al darrere de tots els aldarulls al carrer i les agressions a les autoritats i institucions democràtiques en aquest període. La notícia diu:

El Rey recibirá a las entidades culturales del Reino de Valencia.

Al text es diu que “está previsto entregarle varios comunicados, así como libros y diversas publicaciones de temas valencianos tanto escritos en español como en lengua valenciana. Acompañará a las entidades culturales(...) el gobernador civil de Valencia, don José María Fernández del Río”.

I el diari ens fa la llista.

“Entidades que serán recibidas pr S. M. el Rey:

Asociación Cultural Valencia-2000

Asociación Amas de Casa

Junta Permanente Unión Valenciana

Grup d'Acció Valencianista

Junta Gestora federación Entidades Culturales del Reino de Valencia

Asociación Ballesters del Centenar de la Ploma

Asociación Cultural ADIA

Casal del Regne

Unió Valencianista Independiente (sic)

Lo Rat-Penat

Academia de Cultura Valenciana.”

No podia ser més clar: tots els secessionistes lingüístics, “regnícoles” i blavers en excursió i acompanyats pel seu protector, el governador que ha permés la seua violència contra Albiñana, contra Pérez Casado, contra Girona, contra els alcaldes de Quart de Poblet, contra la Universitat, en definitiva, contra les aspiracions autonòmiques dels valencians. Els grups que sempre han gaudit del suport i l'alé del diari en la seua estratègia desestabilitzadora de la societat valenciana. Per si en calien més proves del paper del diari en tota l'operació, una excursió digna d'un parell de paràgrafs en pàgines interiors, s'hi destaca a la primera com la gran notícia del dia.

I per si les connivències encara no eren prou clares, mitja primera plana del dissabte 20 de desembre posa llum al complot de la dreta valenciana contra l'autonomia que hem narrat i analitzat en aquestes pàgines.

Paga la pena reproduir completament la notícia.

En torno a María Consuelo Reyna

Afectuosa reunión de amigos y admiradores.

Text: "Rehuyendo la palabra "homenaje" y esquivándola hasta el último momento, María Consuelo Reyna llegó a la gran reunión de amigos y admiradores que se había convocado en los Viveros, para convertirla en un acto efusivo de fraternal convivencia. El gobernador civil le impuso -he ahí la foto- el lazo de la Orden del Mérito Civil. Pero, con toda la gratitud que ello merece, eso fue lo de menos. Lo importante era la hermandad de la Valencia allí congregada. La fusión en un sólo y colectivo amor valenciano de todos los partidos y estamentos con apellido valenciano".

Traduïm i analitzem. La notícia és María Consuelo Reyna, subdirectora del diari que considera aquesta informació digna d'ocupar la meitat de la primera plana, amb una gran fotografia en què el governador civil li penja una medalla. La rellevància de la notícia l'atorga, per tant, la mateixa protagonista. Sabem que als diaris seriosos aquest tipus d'actes no apareixen o s'els dóna un tractament de poca rellevància en les pàgines de societat, limitant-se a unes poques ratlles que informen de l'acte. Així doncs, la modèstia no rau en començar el text "rehuyendo la palabra "homenaje" y esquivándola hasta el último momento". Aquest defugi pretén l'objectiu contrari al que s'indica en la superfície del text; emfasitza l'homenatge. Actitud modesta seria no situar-se a la primera plana. La protagonista, tot i dir que refusa l'homenatge, "llegó a la gran reunión de amigos y admiradores(...) para convertirla en un acto efusivo de fraternal convivencia". La reunió era doblement gran per la quantitat i per la qualitat dels assistents ("amigos

y admiradores”), els quals, en arribar la protagonista, experimentaren una transformació extraordinària, un *estat naixent* que diria Francesco Alberoni (1986), en la qual es dissolen totes les diferències individuals i els germans s'uneixen (“fraternal convivència”) en l'amor a la protagonista (“acto efusivo”). Posada la medalla, no s'informa per quins mèrits, es torna a la retòrica inicial (“con toda la gratitud que ello merece, eso fue lo de menos”). Així sabem que la protagonista a més de modesta és agraïda. Allò que importa és la cohesió de grup, litúrgica, la sacralització ritual dels germans reunits per amor a la sacerdotessa que encarna les virtuts de la pàtria (“lo importante era la hermandad de la Valencia allí congregada”). Com els germans que canten tots a una veu, ja no hi ha persones. El grup totalitza i crea el magma emocional, on es fonen tots en l'amor, com en determinats cerimonials religiosos. *Catexitzats* per la xaman, el grup realitza simbòlicament l'orgia. Mireu, si no, la frase final. “La fusión en un sólo y colectivo amor valenciano de todos los partidos y estamentos con apellido valenciano”. Ara sabem, a més, que l'amor és “valenciano”. I que els que formen el grup que s'ha fos, no només reafirmen els seues senyals de pertinença, sinó que, en ser “todos los partidos y estamentos con apellido valenciano”, amb aquesta hipèrbole, exclouen de la condició de valencians als que no hi són presents en la “fusión”. Ells són València.

Seria interessant de comparar el desplegament de recursos lèxics i estilístics d'aquesta notícia amb l'acte d'exaltació de la Fallera Major o de coronació de la Regina dels Jocs Florals. Són evidents les correspondències temàtiques i retòriques, el tractament ampulós del discurs i, fins i tot, l'estructura rítmica, per exemple, en la darrera frase del text.

Ens quedem sense saber el per què de la medalla. Ens assabentem que tots estimen María Consuelo Reyna: el governador -que els protegeix i permet les

seues accions al carrer- i la congregació de germans que responen "en un sólo y colectivo amor" a l'homenatge a la subdirectora i a les convocatòries que els fa des del diari per a la defensa del Regne, la llengua valenciana i el blau a la Senyera. El diari no necessita fer-ho explícit, perquè tots saben que "el lazo de la Orden del Mérito Civil" és per la seua tasca capitana. Ella esdevé la Fallera Major, la Reyna del seu Regne, la pitonissa/intèrpret dels autèntics sentiments valencians. Ella encarna el blau de la Senyera.

I la identificació del diari amb el símbol el portara diverses vegades a usar la Senyera com a motiu únic de primera pàgina. El 9 d'octubre del 1981 tota la primera pàgina serà una enorme Senyera, amb franja blava, onejant. El 29 d'abril de 1982 la Senyera que s'han apropiat torna a onejar a tota la primera plana del diari. I el 6 d'octubre del 1982 el diari destacarà en primera el "emotivo homenaje a la Senyera" realitzat la nit anterior als Vivers. La "senyera del Reino de Valencia, bellamente engalanada y colocada en lugar preferente" va rebre el "cálido homenaje" i fou testimoni del "gran espíritu de valencianía que se vivió anoche en Viveros". A la foto, la Senyera amb el blau torna a onejar, arà però, en un quart de pàgina.

Durant els anys 1981 i 82, la guerra dels símbols que dirigeix comunicativament *Las Provincias* continua i és nodrida puntualment pel diari per tal que no afluïxe el "colectivo amor". Abril Martorell serà un dels personatges mimats pel periòdic, com a protagonista positiu, durant aquest període de negociació de l'Estatut. Així, mentre un dia Abril Martorell i José Luís Manglano feien "una respetuosa exposición de las posturas de los partidos de izquierda", un altre dia la cultura seguia "siendo conflictiva" i el titular deia "Lerma arremete contra UCD". I més endavant, sota el titular "Tensión entre los partidos", s'informava que "en algún caso, se tradujo en alusiones, que rozaban el insulto, por parte del PSOE, hacia

Fernando Abril (UCD).

Com indica van Dijk (1990) en la seua anàlisi del discurs periodístic, "atés que les implicacions negatives s'associen sovint amb grups d'*ells* políticament o socialment definits, les implicacions centrals o positives poden associar-se amb els actes d'aquells considerats com a grups *de nosaltres*". És així, com una discussió pública entre els partits polítics, sobre l'Estatut, es transforma en el diari en una agressió verbal dels dolents, PSOE, contra el bo, Fernando Abril (UCD). D'altra banda, mentre l'agressor és un partit, s'individualitza la suposada víctima per a carregar emocionalment el text a favor d'un i contra tots els altres.

Finalment, el posicionament clar del diari dretà arriba a l'extrem de fer un ús maldestre de les majúscules i minúscules tot repartint-les al seu gust. L'estatut hi apareix en minúscula o en majúscula sense cap respecte a les normes ortogràfiques. I ja en el límit de la manipulació més grollera, "Reino" l'escriuen en majúscula i "país valenciano" en minúscula.

El període 81-82, un tercer diari apareix a la ciutat de València, el *Diario de Valencia*, de la peripècia del qual ja ens hem ocupat en un altre capítol. Durant la primavera i l'estiu del 81, aquest diari farà un seguiment exhaustiu en primera pàgina de les tensions i negociacions que finalment conduiran al pacte per l'estatut d'autonomia. L'enfocament de la informació té un caràcter més professional, tot i que dóna més protagonisme als socialistes en les informacions.

El tractament diferent que dóna a la informació es fa palés, per exemple, el dia 13 de juny del 81, quan informa que l'estatut de Benicàssim ha estat aprovat per unanimitat del Plenari de Parlamentaris, tot destacant la transacció efectuada per socialistes i centristes; els primers acceptant la senyera amb el blau i els segons la

denominació País Valencià. El mateix dia, *Las Provincias* en notícia única en portada diu: "UCD defenderá sus posiciones en las Cortes generales. Aprobado el estatuto de autonomia". Mentre l'un destacava la unanimitat, l'altre insistia en la discòrdia.

Les negociacions per a la formació del nou Consell també seran objecte d'un seguiment puntual al *Diario de Valencia* que no trobem a *La Provincias*. L'octubre del 81, el dia nou, festa del País Valencià, el *Diario de Valencia* destacava en portada el missatge del president ucedista Monsonís en què abogava per la convivència, mentre *Las Provincias*, en la seua tradició d'exaltació paroxística dels símbols, cobria la primera pàgina amb una enorme senyera, calia mantenir ben viva la reivindicació i festejar la victòria davant la 'claudicació' socialista i el retorn al Consell.

És de destacar que l'únic diari que va donar importància al compliment dels 100 dies del nou Consell fou el *Diario de Valencia*, mentre *Las Provincias* pels mateixos dies s'ocupava de defensar la denominació de Regne per a l'estatut d'autonomia que començava a discutir-se a les Corts generals. Així, el diari degà, en lloc ben destacat de la primera titulava: "La CEV suscribe el llamamiento de solidaridad en apoyo del estatuto del Reino de Valencia".

A les portes de la primavera del 82, abans que s'aprovara definitivament a les Corts generals l'estatut d'autonomia per al País Valencià, el *Diario de Valencia* desapareixia dels quioscs, desapareixent amb ell l'única veu en la premsa valenciana que, tot i les tensions internes al diari, havia tractat de donar un enfocament a la informació més professional i allunyat de les veleïtats directament polítiques dels altres dos diaris.

Al seu torn, el *Levante*, el qual pertanyia a la cadena MCSE i, per tant, estava en mans de la UCD, farà un seguiment més pròxim a l'estratègia de *Las Provincias*, sobretot, a partir de l'estiu del 81 quan J. M. Gironés, l'aleshores director del diari, serà substituït per J. Barberà Armelles, un home falangista de la primera hora i profundament dretà. Així, mentre el dia 27 d'octubre del 81 el *Diario de Valencia* informava del trencament del consens entre centristes i socialistes al Consell, l'interès pel tema autonòmic del *Levante* es centrava en l'exaltació de la bandera, el titular destacat deia: "En la pàgina 2: Nuestra Senyera 'La bandera del pueblo valenciano', por el catedrático valenciano Juan Ferrando Badía". Aquest professor de dret, vinculat a totes les maniobres del blaverisme, era la notícia important pel seu article.

Desaparegut el *Diario de Valencia*, els altres dos diaris resten amos i senyors de la manipulació informativa i la mobilització blavera. El 10 de març del 82, quan UCD perd la votació per la denominació Regne de València al Congrés dels diputats, el *Levante* parlarà en primera pàgina de "total desilusión" i convoca en el segon espai més destacat de la primera pàgina a què els valencians traguin al balcó les senyeres en senyal de protesta. El dia 18 del mateix mes es fa ressò en primera de la convocatòria de la "Coordinadora de Entidades Culturales del Reino de Valencia" davant el Palau de la Generalitat per a pressionar al Consell que accepte la denominació de Regne. La violència anticatalanista que allà es va desfermar, només serà recollida per un requadret en la primera en què s'informa de la condemna d'aquella violència per part del Consell.

El 3 d'abril el diari comença una enquesta popular sobre l'estatut amb un titular ben eloqüent: "Estatuto, ¿sí o no?, ¿a cualquier precio?". Poc dies després, es ressalta en primera l'entrevista a E. Attard, home fort d'UCD a València, sobre l'autonomia, i es continua amb la peculiar enquesta "popular". Aquesta serà

l'estratègia fins que s'aprovarà l'estatut al Congrés amb la denominació de Comunitat Valenciana, tot i que el diari continuarà insistint en les seues dèries amb entrevistes destacades de personatges reconeguts del moviment blaver com Xavier Casp i reportatges sobre "Els Països Catalans" o "El histórico Reino de Valencia y su cultura".

L'homenatge a la senyera que promocionaran els dos diaris des de les seues pàgines serà el colofó d'aquesta batalla de València, en la qual els mitjans de la ciutat jugaren un paper tan clar i tan trist en la manipulació grollera de la història i la identitat dels valencians. La victòria socialista en les eleccions d'octubre del 82 i la presa de possessió de Joan Lerma, com a president de la Generalitat, obriran un parèntesi que no un final al conflicte. En els anys successius i a l'empura de *Las Provincias*, la reagrupació dels vencedors d'aquella batalla portarà a la gènesi i creixement de l'articulació política del blaverisme front al nou poder socialista: el partit Unió Valenciana, la ideologia del qual, en paraules del seu president, fundador, i activista destacat contra les autoritats democràtiques durant la batalla de València, es conté a les estrofes de l'himne de València, aquell que comença dient: "Per a ofrenar noves glòries a Espanya..."

TITULARS DE DIARIO DE VALENCIA (1980-82)

- 15/02/81 Para el 151
El PSPV pide los votos de UCD
- 17/02/81 La UCD regional estudia la situación autonómica
- 13/03/81 El PSOE pide firmeza; el PCE, moderación
Diferencias entre socialistas y comunistas ante el proceso autonómico
- 21/03/81 Por tercera vez
Contactos UCD-PSPV sobre autonomía
- 29/03/81 UCD contesta a los socialistas
Centristas y comunistas definen sus ofertas autonómicas
- 16/04/81 Cumbre autonómica en Benicàssim
Ya hay pacto sobre el esqueleto del estatuto
- 24/04/81 «Prácticamente imposible el acuerdo total en la redacción del estatuto
Girona: «Potenciar las diputaciones es una aberración»
- 02/05/81 El contenido del estatuto del País Valenciano
Abril Martorell puede retrasar la autonomía
- 20/05/81 El PSOE y el Gobierno valoran positivamente el documento de los expertos
Se retrasará la autonomía valenciana
- 13/06/81 Aprobado por unanimidad el estatuto de Benicàssim
UCD acepta País Valenciano; PSOE, la "senyera" con azul
- 01/07/81 En las agrupaciones comarcales del PCPV
Aumenta el rechazo al estatuto de Benicàssim
- 01/07/81 UCD no pacta la remodelación del Consell con los socialistas
- 09/07/81 Monsonís será presidente y Guardiola vicepresidente
UCD y PSOE pactaron ayer la remodelación del Consell
- 25/07/81 Si el PSPV no acepta la remodelación del Consell
Los centristas pueden gobernar en solitario
- 02/08/81 Joan Lerma: «UCD - Valencia practica la desconcertación autonómica»
Ofensiva del PSOE contra la gestión centrista en el Consell
- 04/08/81 Socialistas, centristas y comunistas se reúnen mañana en el Consell
UCD deja solo a Monsonís para negociar el gobierno autonómico
- 12/08/81 Acudirán UCD, PSPV y PCPV
"Cumbre" política para negociar el programa del Consell
- 13/09/81 A partir de las once y media, en la Generalitat
Mañana se constituye el nuevo Consell valenciano
- 15/09/81 Ayer tomó posesión el nuevo Consell
UCD, PSOE y PC gobiernan juntos el País Valenciano
- 09/10/81 Monsonís
Un 9 de octubre de convivencia
- 17/10/81 Por el 9 de octubre
Enfrentamiento entre gobernador y alcalde

TITULARS DE LEVANTE (1981-82)

- 15/02/81 Joan Lerma, ante la propuesta socialista para modificar la ley de referendun UCD tiene la ocasión de demostrar que quiere la autonomía para el País
- 29/03/81 Fernando Abril fija la postura de UCD
Por fin habrá autonomía
- 16/04/81 Benicasim: Autonomía
Ultimado el esquema del texto
- 02/05/81 Firmado el proyecto de Estatuto
3 alternativas para la denominación y bandera
- 10/05/81 Un magnollo la perpetuará
Entrega simbólica a Benicasim del anteproyecto de estatuto
- 13/06/81 Todos dijeron sí al estatuto de Benicasim
Autonomía, adelante
- 25/07/81 Texto de la propuesta de UCD al PSPV
Para remodelar el Consell y reparto de carteras
- 02/08/81 Los socialistas no vuelven al Consell
Si UCD no modifica sus planteamientos
- 12/08/81 Reunión del pleno del Consell
- 20/08/81 Consell: el PSOE no tiene aun candidatos
- 13/09/81 El acto cierra tres años y medio de política preautonómica
Mañana se constituye el Consell. De nuevo todas las fuerzas políticas
- 15/09/81 Ayer, en el palacio de la Generalitat
Proclamado el nuevo Consell
- 09/10/81 9 d'octubre
Hacer posible la convivencia
- 17/10/81 El alcalde acusa al gobernador
De encubrir actos terroristas Fernández del Rfo acudirá a los tribunales
- 27/10/81 En la página 2: Nuestra Senyera
"La bandera de un pueblo", por el catedrático valenciano Juan Ferrando Badía
- 12/11/81 Enmiendas
Casi un centenar al proyecto de estatuto valenciano
- 19/01/82 Fernando Abril
UCD ha llegado al límite de sus concesiones sobre el estatuto de autonomía
- 04/02/82 En defensa de símbolos y cultura valencianos
Hacia un partido regional. Ahora se configura una fuerza sociocultural
- 20/02/82 Mañana, páginas 2ª y 4ª
Especial Valencia ¡Pas a la regió que avança en marxa triomfal!
- 20/02/82 Mesa redonda sobre la autonomía valenciana
- 10/03/82 El estatuto valenciano en el Congreso. Total desilusión. La denominación de Reino de Valencia, rechazada. Resultado de la votación: 151 a favor; 161 en

TITULARS DE LEVANTE (1981-82)

- 10/03/82 Llamamiento de Valencia 2000
Que los valencianos saquen las senyeras a los balcones
- 18/03/82 El día 20, a las 11 de la mañana.Todos a la Generalidad. Convocatoria de la
Coordinadora de Entidades Culturales del Reino de Valencia
- 26/03/82 El Consell, en pleno extraordinario
Unánime condena de la violencia
- 03/04/82 Mañana, domingo Especial Valencia (...) y una encuesta popular: Estatuto, ¿sí o
no?, ¿a cualquier precio?
- 13/04/82 Al pan, pan...
Attard habla claro. Tema: el estatuto de autonomía
- 13/04/82 Espectacular acogida a "Nuestra encuesta popular"
- 21/04/82 Estatuto Valenciano.Prácticamente consensuado.Lengua: Idioma valenciano
Bandera: Senyera coronada con los tres escudos Denominación: Región o
- 29/04/82 Por 250 votos favorables, 14 en contra y 15 abstenciones.El estatuto aprobado
En cuanto se tuvo la noticia en Valencia, la Senyera fue izada en las torres de la
- 15/05/82 Mañana.Especial Valencia (Xavier Casp...)
- 02/06/82 Se reunió el comité ejecutivo provincial.UCD - Valencia habla claro.Se
desvincula y contradice las declaraciones del ministro de Educación
- 26/06/82 Mañana Especial Valencia.Las cosas claras con... Cipriano Ciscar Casaban
- 22/07/82 Los partidos, unánimes
El proceso autonómico ha valido la pena
- 30/07/82 Al votar unidos socialistas y comunistas
Cipriano Ciscar representará a la Diputación en el Consell
- 17/08/82 Continúa la polémica en torno a la presidencia del Consell. Monsonís: "Las
diferencias deben resolverse en el terreno jurídico" El pleno del Consell ha
- 18/09/82 Mañana. Especial Domingo (Países catalanes)
- 26/09/82 Los actos se inician mañana
Homenaje a la Senyera
- 30/10/82 Mañana. Especial Valencia ("El histórico Reino de Valencia y su cultura")
- 25/11/82 Mañana, a las 12 tomará posesión
Joan Lerma, presidente de la Generalitat

5.3.- La Pax Valentina: l'Estatut d'Autonomia.

Des del 9 d'octubre de 1977, quan es manifestaren a València més de mig milió de persones reclamant l'autonomia, fins al 28 d'abril de 1982, quan es va aprovar l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana al Congrés dels diputats, la societat valenciana havia passat d'un cert entusiasme inicial pel canvi polític i l'autonomia a un sentiment, majoritàriament estès, de desinterés producte dels problemes d'assentament de la pre-autonomia, el conflicte dels símbols, les tensions internes als partits parlamentaris, les successives crisis de les institucions pre-autonòmiques acabades d'estrenar, la campanya continuada contra el Consell i el bloqueig en la negociació de l'Estatut.

El 8 d'octubre de 1978 la totalitat dels grups polítics amb representació parlamentària, a més d'alguns extraparlamentaris, havien signat l'Acord Autonòmic pel qual es comprometien a realitzar "una actuació conjunta per a la consecució del màxim grau d'Autonomia dins del termini més breu que permetesca la Constitució". Però, aquell acord va esdevenir paper mullat, atès que la Comissió Redactora de l'Estatut no va avançar gens en la pràctica. Prompte, a més, AP (Alianza Popular) es va posicionar contra la Constitució i s'obria la primera escletxa amb la dreta respecte al tema autonòmic.

A principi del 1979, el Consell aprovava per unanimitat iniciar els tràmits per a aconseguir l'autonomia per la via de l'article 151 de la Constitució. Constituïdes les noves corporacions locals després de les eleccions d'abril de 1979, el Consell, més aviat el seu president, Josep Lluís Albiñana, es va llançar a un pelegrinatge per totes les ciutats valencianes per tal d'aconseguir els pronunciaments municipals a favor de l'autonomia que exigia la Constitució. Els ajuntaments governats per l'esquerra contestaren positivament i, tot i que les poblacions

governades per UCD o AP no mostraven el mateix interès, les províncies de València i Alacant superaven els límits exigits a principis de setembre, mentre que a Castelló l'hegemonia d'UCD retardava els pronunciaments municipals que es mantindrien congelats fins a última hora.

Malgrat tot, el 25 doctubre s'havia aconseguit el nombre suficient de peticions per tal de procedir al Referèndum que sancionara la via autonòmica que es demanava (vegeu quadre 5.1), tot i que la manca d'un text legal sobre les modalitats de Referèndum constituïa una dificultat afegida que afectava també Andalusia.

QUADRE 5.1

PETICIONS DE MÀXIMA AUTONOMIA AL PAÍS VALENCIÀ

PROVÍNCIA	MUNICIPI	%	HABITANTS	%	CENS	%
ALACANT	122	88	1.024.202	96	723.988	96
CASTELLÓ	130	93	403.469	98	304.027	98
VALÈNCIA	260	99	1.920.265	99	1.439.356	99
TOTALS	512	95	3.347.932	98	2.467.371	98

Font: Aguiló Lucia, Ll.: "L'Autonomia". Institució Alfons el Magnànim, València, 1982. De l'acta presentada al ministeri d'Administració Territorial.

Però, el mes de gener de 1980 la direcció d'UCD decidia "racionalitzar" els processos autonòmics, el que implicava reconduir els processos pendents per la via de l'article 143 de la Constitució que atorgava menys competències i convertia la reivindicada autonomia en mera descentralització. Al País Valencià, UCD que des de l'estiu anterior ja s'havia manifestat contrària a la via del 151^b, s'apressava a aplicar les directrius del seu partit. Manuel Broseta, alt càrrec del ministeri d'Administració Territorial declarava al diari *Levante* (17-1-1980): "No hi ha les condicions objectives per a anar per la via de l'article 151". Al conflicte de símbols i denominació s'afegia ara el de la via per a accedir a l'autonomia. UCD trencava també el fràgil consens que s'havia mantingut des del 78 en firmar l'Acord

^b Declaracions del segon president del Consell, E. Monsonís, al diari *Levante*, 12-7-1979.

Autonòmic. L'esquerra continuarà reclamant la via del 151 i la convocatòria del Referèndum per al 28 de febrer, el mateix dia que es convocava a Andalusia que partia d'una situació semblant. La Llei Orgànica del Referèndum -aprovada al Congrés dels diputats amb els vots socialistes- exigia obrir un termini de 75 dies per a confirmar la sol·licitud autonòmica, la qual havia d'indicar la via que s'escollia. Aquest tràmit es va obviar en el cas andalús. El projecte d'Estatut valencià, entrebancat pel desacord quant a la llei electoral i la distribució territorial, entrava en via morta en no aconseguir-se tampoc l'acord, dins del termini, sobre el procediment constitucional escollit. La confusió fou total i la majoria de la població es desinteressava d'un procés cada vegada més allunyat de la relació amb la societat: UCD havia seguit el mandat del seu partit a Madrid i el PSOE havia renunciat a les mesures de pressió que s'havien mostrat efectives en el cas andalús. El pacte per l'Estatut apareixia com una qüestió supraestructural entre els partits parlamentaris, mentre a la societat valenciana es feia sentir el cansament per la disputa simbòlica i de denominació i el desinterés creixent pel procés estatutari.

Així les coses, al si dels principals partits l'autonomia es vivia com un maldecap sense solució a la vista. Mentre a UCD algunes poques veus demanaven el manteniment del Pacte Autonòmic, a l'esquerra començaven a apareixer opinions a favor de pactar fins i tot acceptant la via del 143: calia posar fi a l'embolic valencià que començava a qüestionar, per diverses raons en cada cas, la capacitat d'entesa dels partits. En un altre sentit, podríem interpretar que el que comença a manifestar-se és la feblesa de les conviccions autonomistes dels principals partits davant les dificultats que trobaven.

El colp d'estat del 23 de febrer del 81 tindrà com a conseqüència l'anomenada Concertació autonòmica dels dos partits majoritaris, UCD i PSOE, la qual posarà

les bases de la redacció i aprovació final de l'Estatut valencià. Així, el 30 de març del 81 s'iniciaven els contactes a Benicàssim per a la redacció de l'Estatut. La negociació s'acompanyava de l'objectiu publicitat d'aconseguir la pacificació de la societat valenciana, tot i això, l'11 de setembre de 1981 Joan Fuster encara seria objecte d'un nou atemptat amb explosius, el que ens dóna indici del clima de violència anticatalanista que es mantenia al carrer. El 9 de maig es presentava a la Mesa del Plenari de parlamentaris el text de Benicàssim. Després de diverses maniobres per part d'UCD per a incloure esmenes alternatives en alguns punts, que evidenciaven les tensions internes que patia aquest partit després de la dimissió de Suárez, després del vot d'AP i UCD en la Comissió Constitucional per la denominació Regne de València que trencava el consens general assolit, s'arribà al debat en el Ple del Congrés sobre l'Estatut valencià. Els vots del PAD de Fernández Ordóñez i les nombroses absències entre els centristes impediren que prosperara la denominació Regne de València i l'Estatut tornava a comissió per tal de trobar un nou consens que ja no seria el de l'acord inicial quant a denominació; el dictamen final de la Comissió Constitucional parlava de Comunitat Valenciana, nom que fou finalment l'aprovat.

El 28 d'abril del 1982 s'aprovava l'Estatut amb el vot en contra dels comunistes i algunes abstencions de grups minoritaris i es decidia la tramitació d'una Llei Orgànica per tal d'assolir el sostre competencial d'acord amb l'article 150 de la Constitució. El període es va tancar amb les primeres eleccions autonòmiques i el nomenament de Joan Lerma com a president. S'arribava finalment al que hem anomenat la Pax valentina; una pacificació social resultant del cansament de les forces contendents, de l'escassa convicció autonomista dels partits majoritaris que negociaren l'Estatut i la necessitat de posar fi a l'enfrontament, del progressiu desinterés de la majoria de la societat.

La complexitat de les causes, així com de la interrelació del procés autonòmic amb factors generals de l'evolució de la política espanyola, ens obliga a limitar-nos a apuntar les que considerem més importants, des de la perspectiva valenciana, a mena de recapitulació:

Primera, el valencianisme no aconsegueix en l'èxida del franquisme articular una força política majoritària o amb un pes suficient, tant per raons històriques en relació a la curta trajectòria del nacionalisme valencià com per la complexitat de la seua proposta en la vinculació del País Valencià dins l'àmbit cultural català, de provades dificultats quant a arrelament popular.

Segona, el valencianisme s'insereix a dintre de diverses ideologies de canvi, principalment d'esquerra, i no té gaire influència sobre el valencianisme temperamental. Tanmateix, aconsegueix implantar una sòlida infraestructura cultural, la qual esdevindrà, ja dins el període pròpiament autonòmic, l'únic instrument de pressió sobre les institucions autonòmiques per tal de mantenir els principis bàsics del valencianisme, entés ara en el sentit més englobador, com la racionalitat mínima pel que fa a la unitat de la llengua i el desplegament d'algunes mesures de normalització cultural i lingüística, tot i que aplicades pels socialistes amb "extrema prudència".

Tercera, la feblesa numèrica del valencianisme -un moviment que alguns han interpretat com un fenomen qualitatiu més que no quantitatiu- i la seua incapacitat per a influir de manera determinant en els grups majoritaris d'esquerra on militaven-, farà que aquesta esquerra, després d'un primer període en què centra les seues anàlisis en la realitat valenciana, producte de la influència dels valencianistes al seu si, i s'allunya del tradicional "sucursalisme", es mostrarà més procliu a les exigències de les respectives direccions centrals, sobretot, a mesura

que l'escalada de la tensió i el desinterés de la població per la qüestió autonòmica exigia pronunciaments clars. Hi assistim, doncs, al que podríem anomenar el fracàs del consens nacionalitari quan les forces majoritàries de l'esquerra no saberen convertir en consens dominant la seua força electoral.

Quarta, la dreta i el centre, amb algunes excepcions minoritàries i sense influència sobre els respectius partits, optaren per fomentar el conflicte amb el propòsit d'aconseguir un retrocés electoral dels socialistes. Els grups anticatalanistes foren la seua força de xoc. Aconseguiren frenar les mobilitzacions populars per l'autonomia, retallar les possibilitats d'autogovern i reeditar els tradicionals recels provincialistes. El conflicte, per tant, com a instrument per a entrebancar les negociacions autonòmiques els va donar bons resultats, però, alhora, atiaron forces sobre les quals perderen el control. UCD va patir l'efecte "boomerang" de l'associació amb un Consell desacreditat pels seus continus atacs. A més, les forces que ells havien impulsat acabaren confluint com a corrent d'opinió amb AP i amb el temps formarien UV (Unió Valenciana), els quadres dirigents de la qual procedeixen en una majoria quasi total de les comissions falleres.

Cinquena, convé no oblidar que, tot i que el centre d'interés de la nostra anàlisi s'ha ocupat del creixement i fallida del consens valencianista, al País Valencià, com a la resta d'Espanya, excepció feta dels casos basc i català, predomina el nacionalisme espanyol, bé en la vessant merament estatalista i poc agressiva compatible amb un cert autonomisme, bé en la vessant reaccionària i violenta que es va fer present durant la batalla de València aliant-se amb els sectors més agressius del blaverisme. En aquest sentit, la força que demostrava el valencianisme als inicis de la transició amb una gran capacitat de mobilització i d'impregnació dels partits democràtics va exigir dels sectors més reaccionaris el recurs a la força i l'agressió. La població, com demostraven les successives

enquestes d'opinió, atipada d'enfrontaments, es decantava cada vegada més per un espanyolisme moderat.

Sisena, la reclamació d'autonomia, com a forma institucional, havia aconseguit des dels temps republicans ser la formulació majoritària de les pretensions valencianistes, fòrmula que contenia suficient ambigüitat per a ser objecte de consens quant al terme i de divergències quant als continguts. Així es va veure durant els anys de la transició política en què les preses de posició anaven des de la mera descentralització administrativa a les exigències d'un sòlid autogovern. La preautonomia que, en absència de conflicte a l'entorn dels supòsits bàsics sobre la identitat valenciana, hauria significat la continuació del procés conscienciator dels valencians es va tornar un procés ple d'entrebancs a les expectatives que s'havien generat a les acaballes del franquisme, la qual cosa va permetre la reconducció pel camí de la descentralització.

Setena, la via autonòmica aconseguida finalment, la de l'article 143 de la Constitució, seria complementada per la LOTRAVA, la qual equiparava la Comunitat Valenciana amb les autonomies que havien accedit pel 151. És així com, pel que fa a competències, excepció feta de la potestat de disoldre les Corts valencianes i convocar eleccions, l'autonomia valenciana ha assolit un sostre competencial semblant al que concedeix l'article 151 de la Constitució, amb la diferència fonamental que es tracta d'una cessió de competències que una majoria diferent a les Corts espanyoles podria retirar.

L'Estatut aprovat va optar, com a solució de compromís, per la denominació Comunitat Valenciana, tot incloent al preàmbul una referència a la denominació moderna de País Valencià i a la històrica de Regne de València, va obviar qualsevol al·lusió a la unitat lingüística del català, la qual cosa serà una contínua

font de conflictes i entrebancs a la normalització lingüística i cultural i va instaurar la senyera de la ciutat de València, senyera amb una franja blava coronada, com a símbol de tots els valencians. Per a uns, el valencianisme va ser derrotat contudentment, per a uns altres, la lleu pàtina valencianista del PSOE va preferir guanyar competències a canvi de cedir en els símbols i la denominació.

No és aquest el lloc ni ens trobem en condicions de fer un balanç general del que va suposar l'aprovació de l'Estatut i l'inici de l'autogovern. Alguns elements hem pogut apuntar, però. Ara, convé deixar ben clar que el nostre objectiu, en la impossibilitat d'una anàlisi més rigurosa metodològicament i profusa quant a documentació, es limita a indicar els principals elements del context sociopolític en què el País Valencià accedeix a l'autonomia i les dificultats que l'acompanyen. El paper dels mitjans en aquell conflicte que sí que hem tractat d'investigar amb més deteniment, així com la solució del pacte final, són trets claus en la interpretació del procés de construcció del sistema comunicatiu valencià i també de les dificultats que apareixeran en el procés d'establiment del sistema, en la mesura que es trobarà clarament determinat per les polítiques comunicatives que es desplegaran durant la dècada dels 80. Les dificultats en el llarg procés de posta en marxa de la Ràdio i Televisió Autònoma en serien un exemple, com també la pervivència d'una marcada estructura provincial en la premsa escrita, l'escassa o nul·la presència del valencià als mitjans de comunicació, excepció feta -i parcialment- dels mitjans propis de la Generalitat, així com els incompliments de la legalitat en l'ús del valencià en les emissores d'FM. D'altra banda, el temor o la negativa dels governants valencians a establir acords públics de col·laboració quant a política lingüística, cultural i comunicativa amb les comunitats autònomes de la resta del domini lingüístic seran una conseqüència de la permanència d'un conflicte que, amb alts i baixos, es prolonga fins els nostres dies.

La Pax valentina arriba doncs per esgotament dels contendents, per atipament i desinterés de la població, per saturació informativa i unidireccional, pel pacte a Madrid entre PSOE i UCD. D'aleshores ençà, moltes coses han canviat i certament s'han viscut períodes d'una relativa calma social en aquest aspecte. Tanmateix, la negació de la unitat de la llengua catalana pels hereus polítics del blaverisme de la transició continua actuant com un persistent element de bloqueig del procés de recuperació lingüística i cultural amb els seus efectes sobre el sistema educatiu, la difusió cultural i el sistema comunicatiu. Una pacificació parcial que ha portat al govern de la Generalitat a bandejar els aspectes discutits de la identitat valenciana i a centrar la seua acció en la tasca modernitzadora del País Valencià en equipaments, infraestructures i millorament dels serveis públics amb l'objectiu del creixement econòmic i la integració europea.

TERCERA PART: EL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ

CAPÍTOL SISÉ: LA CONFIGURACIÓ DE L'ACTUAL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ (1982-1994)

6.1.- Principals canvis en la societat valenciana

Durant la dècada dels 80 i fins a l'actualitat, la societat valenciana ha experimentat un procés accelerat de modernització que s'acumula a l'embranchida industrialitzadora experimentada durant els 60 i 70. Transformació que afecta no només al sector econòmic i a l'organització del treball, sinó també a l'àmbit polític, social i cultural. La idea-força de la modernització ha estat l'element central de l'acció del govern autònom (García Ferrando, 1992), i també de la gestió socialista a nivell estatal.

El País Valencià aporta el 10,44% del PIB d'Espanya, amb una distribució per càpita del PIB al voltant del 105% del total espanyol i el 83% del comunitari per a l'any 1991 (Alcaide, 1992). Aquestes dades situen la societat valenciana en un nivell mitjà de desenvolupament, tot i que sense deixar de pertànyer al grup de regions menys desenvolupades de la Unió Europea (Tomàs Carpi, 1994). El creixement del PIB al País Valencià, de l'any 1977 al 1989, sempre ha estat comparativament superior al d'Espanya i al de la CEE, llevat del període de recessió de la primera meitat dels 80, tal com es pot veure al següent quadre(6.1).

Tant pel que fa al nivell de desenvolupament com a la capacitat de compra per habitant, el País Valencià se situa per damunt de la mitjana espanyola i es troba al cinqué lloc en la relació ordenada de comunitats autònomes (vegeu quadres 6.2 i 6.3). L'economia valenciana, d'altra banda, i en una tendència molt anterior al

moment de l'adhesió a la CEE, té una marcada projecció exportadora. L'any 1988 exportava prop del 25% de la producció industrial i el 60% de la producció agrícola, en ambdós casos la principal destinació són els països de la Unió Europea. El fet de la dependència tecnològica i comercial de l'exterior, a més d'indicar la intensitat de la integració en el sistema econòmic internacional, també permet conceptualitzar l'economia valenciana com a molt vulnerable als canvis en la divisió internacional del treball. Tanmateix, la integració europea, en transformar en mercat interior el que era exterior, pot reduir les conseqüències d'aquesta dependència matisada (Tomàs Carpi, 1994).

QUADRE 6.1

CREIXEMENT COMPARAT DEL PRODUCTE INTERIOR BRUT*

TERRITORI	1977	1981	1985	1986	1987	1988	1989
ESpanya	3	-0,2	2,2	3	5,3	5,3	5,1
P. VALENCIÀ	3,7	0,3	2	4,7	5,7	6,5	5,2
CEE (12)	2,4	0,3	2,6	2,7	2,9	3,7	3,4

*Taxa de variació sobre l'any anterior.

Font: Generalitat valenciana, 1991.

QUADRE 6.2

ORDENACIÓ DE LES COMUNITATS AUTÒNOMES SEGONS LA CAPACITAT DE COMPRA PER HABITANT. 1991 I 1992.

COMUNITAT AUTÒNOMA	ÍNDEXS		N. D'ORDRE
	1991	1992	
BALEARS	131	132	1
MADRID	109	108	2
CANÀRIES	108	107	3
CATALUNYA	107	107	4
P. VALENCIÀ	106	106	5
MÚRCIA	106	104	6
NAVARRA	103	101	7
MITJANA ESTATAL	100	100	
ARAGÓ	98	99	8
LA RIOJA	100	98	9
ANDALUSIA	97	97	10
CASTELLA-LA MANXA	94	97	11
CANTÀBRIA	93	93	12
CASTELLA I LLEÓ	91	92	13
P. BASC	92	91	14
ASTÚRIES	89	87	15
EXTREMADURA	87	87	16
GALÍCIA	85	85	17

Font: Anuari El País 1993.

Els canvis en les activitats productives pel que fa a les proporcions de població ocupada en cada sector, el progressiu descens del creixement vegetatiu i el manteniment del saldo migratori com el principal component del creixement real, la innovació tecnològica, el desenvolupament de les infraestructures bàsiques, el creixement econòmic, l'orientació exportadora de l'economia valenciana, l'estabilitat política del període, la plena incorporació a la Unió Europea, els increments en equipaments socials i en mecanismes de protecció i servei que han desenvolupat l'anomenat estat del benestar, serien els principals components del perfil bàsic del País Valencià actual.

QUADRE 6.3

ORDENACIÓ DE LES COMUNITATS AUTÒNOMES SEGONS EL NIVELL DE DESENVOLUPAMENT. 1991 I 1992.

COMUNITAT AUTÒNOMA	ÍNDEXS		N. D'ORDRE
	1991	1992	
MADRID	109,8	110,5	1
MÚRCIA	106,4	107,2	2
BALEARS	106,5	106,4	3
CATALUNYA	106,9	105,2	4
P. VALENCIÀ	103,8	104,3	5
CANÀRIES	104,7	100,4	6
MITJANA ESTATAL	100	100	
LA RIOJA	98,3	99,4	7
P. BASC	102,5	98,9	8
ASTÚRIES	99,3	98,9	9
NAVARRA	99,6	98,0	10
ARAGÓ	98,1	97,7	11
ANDALUSIA	95,5	97,4	12
CANTÀBRIA	95,5	97,2	13
CASTELLA I LLEÓ	92,6	93,2	14
GALÍCIA	89,6	91,0	15
CASTELLA-LA MANXA	90,3	89,7	16
EXTREMADURA	77,3	77,7	17

Font: Anuari El País 1993.

Una societat, doncs, que es mira en l'espill de les societats més avançades en direcció a les quals tracta d'orientar els seus objectius, acció que no és exempta de dificultats pels desequilibris territorials interns, per la pervivència de fortes desigualtats socials -malgrat els avanços en aquest sentit-, per la intensitat del

component immigratori, per la complexitat i diversitat dels processos d'integració, assimilació i identitat cultural i, en aquest darrer sentit, també per l'insuficient desenvolupament de la indústria cultural i els baixos índexs de consum de productes culturals -sobretot pel que fa als productes escrits, sent molt diferent quant a l'interés per la música en general.

D'altra banda, la pervivència, malgrat l'escassa traducció política directa, de l'anomenat *fet diferencial*, és a dir, el manteniment en proporcions estimables de la llengua i cultura pròpies, així com, en menor mesura, de sectors de població que s'autoreconeixen prioritàriament com a valencians o tan valencians com espanyols (identificació dual), i la diversitat social de percepcions quant al tracte rebut pel govern central, comporta dinàmiques sociopolítiques i culturals en les quals hi ha més o menys explícit o latent segons períodes un conflicte quant al paper del País Valencià en relació a Espanya i la seua articulació política, tensió que conviu, alhora, amb la que deriva de les relacions amb Catalunya i el revifament esporàdic de l'anticatalanisme que, simptomàticament, coincideix amb els períodes de crisi social i bloqueja les iniciatives que se li oposen. Darrerament, també ha revifat l'alacantíisme, el qual a mena d'hipòtesi, es nodreix de la suspicàcia que provoca un potencial nou centralisme de la ciutat de València.

6.1.1.- De la industrialització al predomini dels serveis.

El desenvolupament econòmic valencià, tot i que el sector motriu i principal base exportadora continua sent l'industrial, ha comportat un creixement progressiu del nombre de població ocupada en el sector serveis. No ens trobem, tanmateix, davant una economia terciaritzada en l'accepció habitual del terme -menys encara si parem esment de l'escassa importància del terciari avançat i del fet que el conjunt del sector terciari i de la construcció es troba fortament condicionat per la

dinàmica industrial, llevat del cas de les activitats vinculades al turisme que prenen un pes significatiu a Alacant-, sinó en una economia industrial que paral·lelament al desenvolupament de l'estat del benestar ha generat una forta capacitat d'ocupació en el sector dels serveis (vegeu el següent quadre 6.4).

QUADRE 6.4
EVOLUCIÓ SECTORIAL DE LA POBLACIÓ OCUPADA DEL PAÍS VALENCIÀ

SECTOR	1981		1985		1991	
	MILERS	%	MILERS	%	MILERS	%
AGRICULTURA	151,4	13,6	143,5	13,5	96,9	7,5
INDÚSTRIA	360,1	32,5	308,9	29,1	351,7	27,5
CONSTRUCCIÓ	79,4	7,2	68,6	6,5	121,6	9,5
SERVEIS	518,4	46,7	540,3	50,9	709,9	55,5
TOTAL	1.109,3	100	1.061,3	100	1.280,1	100

Font: INE-EPA, IV trimestre de cada any. Elaboració de Beneyto, P.J. (1992).

En els darrers anys, ha continuat minvant el percentatge de població ocupada en l'agricultura, s'ha estabilitzat el sector industrial encara que amb una lleugera minva, el sector de la construcció ha incrementat substancialment la població que ocupa com a resultat de la reactivació econòmica de la segona meitat dels 80 -en xifres absolutes, l'any 91 treballaven en la construcció quasi el doble de persones que en l'any 85-, mentre que el sector de serveis ha continuat creixent fins a ocupar el 55,5% de les persones que tenen treball.

L'estructura empresarial predominant, tot i la presència d'algunes grans empreses de capital transnacional o públic, és de micro i petita empresa en els sectors industrial i terciari. En la indústria, més del 96% de les empreses són petites i artesanals, amb menys de 50 treballadors, i ocupen més del 60% de la població legal del sector, a més del gran nombre d'autònoms i d'empreses il·legals (vegeu nota 6.1). En el sector terciari la grandària de les empreses és encara més reduïda, amb una mitjana de tres treballadors per empresa. Finalment, el

minifundisme i l'extrema parcel·lació continuen sent les notes distintives en el sector agrícola (Tomàs Carpi, 1994).

L'estructura productiva de la indústria valenciana es troba prou diversificada, amb un clar predomini de sectors tradicionals, polaritzada de manera territorialment dispersa i basada en l'especialització funcional, és a dir, amb molts espais econòmics cada un des quals depén d'uns pocs sectors. El sector agrícola, al seu torn, depén d'uns pocs productes i es troba altament especialitzat. El sector terciari presenta un caràcter marcadament tradicional i l'activitat turística depén d'un turisme de masses d'un nivell mitjà-baix, mentre que la qualitat de l'oferta és relativament baixa (vegeu nota 6.2).

6.1.2.- Canvis en l'estructura social.

El primer factor a considerar, el demogràfic, ens permet afirmar que el País Valencià ha arribat a l'última etapa del procés de transició demogràfica en què les taxes de natalitat i mortalitat s'igualen aproximant-se al creixement zero. Durant la dècada dels 80, les taxes de creixement interanual són sempre inferiors a la unitat i, en alguns anys, fins i tot negatives. I, si així i tot, s'ha incrementat la població en prop de dos-cents mil nous efectius, aproximant-se cada vegada més als quatre milions d'habitants (vegeu nota 6.3), ha estat principalment perquè la immigració, tot i contenir-se no s'ha detingut durant la dècada.

La conseqüència d'aquest flux immigratori és que avui dia els residents no nascuts al País Valencià són prop d'un milió dels habitants, és a dir, més de la quarta part de la població valenciana total. Fins i tot, en els anys de la crisi econòmica dels setanta, el País Valencià va continuar sent un espai de recepció. Durant la dècada del 80 la naturalesa de la població immigrada ha variat, de

manera que, ara, a més dels tradicionals treballadors manuals procedents de l'Espanya seca, també s'incorporen tècnics i ancians. Els tècnics, procedents de Catalunya i Madrid (més de caire tècnic la incorporació de catalans i més de tipus funcional la població procedent de Madrid). Al seu torn, els ancians procedeixen de l'Europa comunitària; població de jubilats, en tendència creixent, que busquen el clima benigne del sud del País. Aquesta configuració recent com a societat d'al.luvió és un tret fonamental per a la comprensió de l'estructura social valenciana i comporta problemes que encara no han estat prou estudiats (Mollà, D. i Castelló, R. 1992).

Quant a l'evolució de la població activa, la qual creix durant tota la dècada dels 80 i, sobretot, en l'últim període, és paral.lela a l'increment de les taxes d'atur fins l'any 1985 (vegeu quadre 6.5). S'ha produït també un important canvi estructural per la davallada progressiva de l'ocupació industrial i l'augment de les activitats terciàries, les quals, en un primer moment, eren generades principalment per l'administració pública, mentre que, a partir, de la recuperació econòmica de la segona meitat dels 80, també contribuirà a l'ocupació de manera important el sector terciari tradicional (comerç i turisme) i els serveis a les empreses (Ybarra, 1991).

QUADRE 6.5
DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ ACTIVA DEL PAÍS VALENCIÀ*

	1981		1985		1991	
	MILERS	%	MILERS	%	MILERS	%
ACTIUS	1.283,5		1.339,5		1.521,8	
OCUPATS	1.109,3		1.061,3		1.280,1	
ASSALARIATS	812,2	73,7	764,0	71,9	956,7	74,7
ATURATS	174,2	13,6	278,2	20,7	241,7	15,8

* La Taxa d'Assalarització és sobre la població ocupada i la d'Atur sobre l'Activa.

Font: INE-EPA, IV trimestre de cada any. Elaboració de Beneyto, P.J. (1992).

La taxa d'assalarització, després dels anys d'estanyament econòmic, també es recupera de l'any 85 al 90. Tanmateix, l'externalització d'activitats que obliga als treballadors assalariats a transformar-se en autònoms subcontractats, l'economia submergida que creix en la mesura que es destrueix el mercat legal, la contractació temporal que fa que la taxa de rotació en el lloc de treball passe del 14% de l'any 1980 al 52% de l'any 1990, configuren els eixos de la lògica desregularitzadora que ha portat a l'actual precarització contractual (Beneyto, 1992).

D'altra banda, les xifres més elevades d'atur apareixen sempre entre els joves, les dones i els majors de 45 anys. El Cens de 1991 indica que el 53,4% del total de l'atur al País Valencià el componen aturats entre 16 i 29 anys. I això, malgrat que s'havia produït una recuperació de l'ocupació per les mesures de foment a la contractació juvenil i la recuperació de l'economia a partir del 1985. Per al mateix grup d'edats, l'atur de les dones puja al 58,6% del total femení d'atur, amb la particularitat que en els altres grups d'edat l'atur femení no baixa mai del 18%, mentre que en el cas dels barons, per a les edats intermèdies, es redueix proporcionalment a la meitat de l'atur femení.

Certament, en les dades del Cens hi ha una sobrevaloració de l'atur si ho comparem amb les dades de l'EPA. La diferent metodologia emprada en els dos sistemes de recollida de dades n'explica les divergències (vegeu nota 6.4), entre les quals juga un paper important el recompte o no dels aturats desanimats i dels aturats disponibles. Tanmateix les diferències d'atur entre barons i dones (vegeu quadre 6.6) expressen numèricament les dificultats i els processos d'exclusió que perviuen a la nostra societat pel que fa a la plena incorporació de les dones al mercat de treball.

QUADRE 6.6

DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ ACTIVA DEL PAÍS VALENCIÀ, SEGONS SEXE, 1991

SEXE	TOTAL ACTIUS	OCUPATS	ATURATS	TAXA D'ATUR
BARONS	1.025.409	876.433	148.976	14,5
DONES	532.554	383.991	148.563	27,9
TOTAL	1.557.963	1.260.424	297.539	19,1

Font: IVE, Cens de Població de 1991.Santos, A. i altres (1995).

Finalment, El País Valencià, igual que el conjunt espanyol, se situa en el grup de països de l'OCDE que presenten taxes d'activitat més baixes, encara que la valenciana (61,9) és lleugerament superior a l'espanyola (60,6) (Xambó i altres, 1995).

6.1.3.- La realitat sociolingüística valenciana.

L'evolució sociolingüística del País Valencià, atenent els processos d'extensió social del castellà o espanyol i la seua connexió amb l'estructura social, presenta tres períodes clarament diferenciats. Al primer, en la fase estamental, hi emergeix la dualitat diglòsica amb l'extensió del castellà entre la noblesa i l'alta clerecia. Durant el segon període, amb la reestratificació de la societat valenciana que es produeix durant el segle XIX, mobilitat social vertical i canvi lingüístic seran processos associats i la nova classe dirigent i alguns sectors de les capes mitjanes de València i Alacant s'incorporaran a la substitució lingüística, tot i que les distàncies socials -els impediments estructurals a la mobilitat vertical- impediran que els sectors populars canvien de llengua. El tercer període que arriba fins els nostres dies es paral·lel al procés de modernització, a l'emergència de les noves tècniques d'integració cultural -bàsicament el sistema escolar i la comunicació massiva-, període en què el conflicte lingüístic, en complexitzar-se les funcions lingüístiques en la societat industrial i urbana, la qual exigeix major competència

lingüística per a l'exercici d'una gran quantitat d'activitats, es fa palès amb la pervivència de la substitució lingüística i les exigències de normalització; dues direccions oposades que conviuen en la societat valenciana (Ninyoles, 1992).

La *lingüització*, expressió de Ninyoles, de la política valenciana que arribarà al màxim durant la batalla de València bloqueja la resolució del conflicte alhora que posa en relleu les dificultats que troba al País Valencià la normalització lingüística. De fet, si bé s'han produït avanços importants en l'alfabetització dels valencians en la pròpia llengua, altrament això no s'ha traduït en increments destacables en les esferes més rellevants de l'ús social i públic.

Segons les dades del Padró Minicipal d'habitants de 1986 ¹, al voltant del 77 per cent de la població total valenciana entén el valencià, percentatge que s'incrementa 7 punts si considerem només la població del territori valencianoparlant. Saben parlar-lo aproximadament la meitat de la població total i el 55 per cent de la població dels municipis de predomini lingüístic valencià. La competència lectora arriba al 27 per cent i la competència escrita al 8 per cent, en ambdós casos referint-nos als municipis valencianoparlants. La competència lingüística dels valencians en la llengua pròpia s'ha incrementat globalment en els darrers anys; així, en l'enquesta de García Ferrando i altres de 1990, s'observa un percentatge de comprensió del 80, de competència oral del 60 per cent, i notables increments en la competència lectora i escrita (35 i 18 per cent, respectivament), els quals es troben intensament vinculats als efectes de l'escolarització obligatòria del valencià.

El fet que el domini oral s'incrementa a major edat de la població, mentre que els nivells de competència lectora i escrita es redueixen a major edat, indiquen un

¹ "Dades sobre la situació sociolingüística de la Comunitat Valenciana", Generalitat Valenciana, 1990.

dels principals trets de la problemàtica lingüística al País Valencià. Si l'escola aconsegueix incrementar globalment la competència lingüística dels més joves, açò, per si mateix, no es tradueix en una suficient competència oral, ni tampoc en ús social efectiu. D'altra banda, el lloc de naixement, continua sent la característica més rellevant quant al coneixement i l'ús del valencià; així, els nascuts a l'àrea valencianoparlant del País Valencià i a la resta del domini lingüístic català (Catalunya i Balears) són els que presenten els nivells de competència i ús més elevats. Quant a la població d'origen immigrant són els procedents d'Aragó els que presenten un nivell més elevat de comprensió, el qual arriba, per al conjunt de la població d'origen immigrant castellanoparlant al 14 per cent.

Un canvi important que ha portat el procés de modernització de les darreres dècades i la democratització del país és, des del punt de vista de l'estratificació, que els nivells més elevats de domini del valencià apareixen entre aquells que s'autoqualifiquen dins de la classe alta i mitjana alta; i també que els nivells més alts de competència lectora i escrita del valencià és corresponen amb les posicions d'estatus més elevat en termes de consum i equipaments, la qual cosa, en les dues darreres dècades, ha esborrat la imatge negativa del valencià, tradicionalment associada al ruralisme i a les classes populars autòctones. Aquesta mateixa tendència es consolida pels nivells més elevats de competència lingüística en totes les dimensions per als grups de major nivell de formació escolar.

Quant a l'ús social, les relacions familiars continuen presentant els índexs més elevats d'ús, seguides de les relacions d'amistat i interpersonal en l'àmbit informal del treball (entre el 45 i el 41 per cent). Les característiques de llengua de grup continuen vigents per al valencià i això fa que l'ús del castellà augmente entre els valencianoparlants per a les relacions externes, mentre que, a l'inrevés,

no es produeix el canvi d'ús lingüístic entre els castellanoparlants. En l'àmbit del consum, l'ús prioritari del valencià cau al 38 per cent per als comerços tradicionals, i encara és més baix per a les grans superfícies, on només una quarta part dels valencianoparlants l'usen de manera habitual.

El fet que els nivells de competència siguen sempre molt superiors als de l'ús social efectiu, permet afirmar la pervivència de la tendència diglòsica en el conjunt de la població en el sentit del predomini del castellà en les relacions impersonals o de tipus formal, situació que continua impel·lint el procés de substitució, mentre que les mesures institucionals per al foment de l'ús social, més aviat escasses, i el prestigi cultural que ha recuperat el català actuen en la direcció normalitzadora, tot i que la desproporció de forces presents en cada una de les tendències aboca més fàcilment cap a la substitució progressiva que no cap a la recuperació del valencià en els usos socials i públics. En tot cas, la situació actual presenta fortes contradiccions entre la realitat de l'ús i les expectatives de la població, la qual es majoritàriament favorable a una major presència social i pública del valencià.

La no resolució del conflicte lingüístic, amb el pes que ha deixat en la memòria més pròxima l'enfrontament social de la batalla de València, ha fet que les accions empreses per la Generalitat Valenciana en la direcció normalitzadora hagen estat ben minses, tardanes i en la majoria dels casos ineficients. Més orientades, en definitiva, per una estratègia justificatòria cap a sectors de l'electorat sensibles a la qüestió, que per una voluntat decididament normalitzadora. En aquest sentit, és rellevant indicar que, durant els tretze anys de govern autònom socialista, no s'ha emprés cap campanya multimèdia d'ensenyament del valencià. Unes poques lliçons en algun diari, acompanyades de vídeos i cassetes que es compraven conjuntament al diari, han sigut l'acció més extensa empresa per la Generalitat en aquesta direcció.

En cap moment, s'ha usat el potencial de la televisió pública autònoma per a l'aprenentatge del valencià. A més, la TVV, en clara contradicció amb els principis de la llei de creació, ha esdevingut una televisió bilingüe en la qual el valencià ha estat expel·lit de les franges horàries de major audiència, llevat de les retransmissions esportives, alhora que el doblatge de pel·lícules al valencià ha estat nul·l durant la majoria d'anys que porta en funcionament.

6.1.3.- L'estabilització del sistema de partits: l'hegemonia socialista.

El comportament electoral dels valencians s'ha inclinat tradicionalment a favors de les opcions d'esquerra des de la transició democràtica. El centre i la dreta, d'ençà de la desfeta d'UCD, ha vingut assajant diverses fórmules de reorganització que no han reeixit fins que no es va produir la refundació del PP i el progressiu ascens posterior en el suport electoral. Al seu torn, el nacionalisme valencià, amb un suport electoral feble i dividit en diverses opcions fins a la dècada dels 80, si bé ha anat incrementant la seua presència institucional en l'àmbit municipal en les ciutats mitjanes i petites del territori valencianoparlant, no ha estat capaç de guanyar suport en les grans àrees urbanes. A més, la batalla de València, va generar en el procés d'organització dels sectors secessionistes lingüísticament l'emergència d'una nova força política, (UV), de caire regionalista i dretà, que, covada al si d'AP a principis del 80, ha assolit una notable capacitat d'intervenció i condicionament de la política valenciana.

La concurrència dels grans partits espanyols, els quals adopten fórmules organitzatives i estratègies polítiques en què han de tenir en compte les característiques diferencials del País Valencià, i la presència de les forces polítiques nacionalistes i regionalistes, permet diferenciar el sistema valencià de partits dins el macrosistema estatal, atenent els seus components i l'existència

d'una dinàmica interna específica que, alhora, és nodreix de la diferenciació institucional que resulta de la consecució de l'autonomia política.

Tres factors apareixen com més estables al llarg de l'evolució del sistema de partits valencians: el primer, una participació significativament més alta que en la resta de l'Estat; en segon lloc, un predomini continuat de les opcions d'esquerra sobre les de dreta; i tercer, el manteniment del partit socialista com l'únic que ha participat en totes les conteses electorals amb les mateixes sigles i que ha obtingut els resultats més elevats, si bé, en un primer moment i durant la transició política va aglutinar progressivament diverses organitzacions d'esquerra socialista. El seu declivi s'ha iniciat amb les darreres eleccions generals (1993), europees (1994) i autonòmiques (1995), en les quals el PP ha resultat més votat per primera vegada.

L'anàlisi del posicionament dels valencians en l'eix esquerra/dreta mostra una estabilitat molt superior a la de la distribució del vot, tot i que des del 1989 comença a observar-se un transvasament de l'esquerra al centre que, segons Pérez de Guzmán (1992), preludia l'avanç del centre-dreta en rehabilitar-se aquestes posicions polítiques i emergir l'opinió fins aleshores oculta.

Quant a la dimensió centre/perifèria apareix una cultura política valenciana específica i diferenciada d'altres espais de l'Estat, però es manté més en l'àmbit dels grans principis que no en la seua traducció pràctica. L'anàlisi de les successives enquestes del CIS (1984-1990) mostra una considerable estabilitat entre els valencians quant a la definició de la pròpia identitat nacional; així, al voltant del 35 per cent es defineixen com a espanyols i prou o més aviat espanyols, mentre que el 12 per cent se senten només valencians o més aviat valencians, i el 53 per cent s'identifiquen amb una posició de valencians i

espanyols alhora. Aquesta darrera majoria d'identitat dual representa la posició més consonant amb l'Estat de les Autonomies actualment vigent i són el gruix principal del suport a l'actual organització de l'Estat. En l'estudi de García Ferrando, López-Aranguren i Beltran de 1990 (García Ferrando et al., 1995), apareixen uns resultats prou coincidents amb els que acabem d'apuntar, encara que la identificació predominantment espanyola descendeix al 32 per cent, mentre que la de valencians i espanyols alhora puja al 58%.

Contràriament a l'estabilitat en la percepció de la identitat nacional, en la dimensió més política de l'eix centralisme/valencianisme sí que s'han produït canvis notables. Mentre l'any 1984 el conjunt dels valencianistes arribava al 43 per cent i els centralistes representaven un 12 per cent, el 1990 es declaraven valencianistes o més aviat valencianistes el 26 per cent i, al seu torn, els centralistes arribaven al 29 per cent. Un salt qualitatiu en pocs anys que Pérez de Guzman relaciona, en hipòtesi, amb el creixement d'UV i el temor a un nou centralisme de la ciutat de València. Aquesta polarització explicaria també, de manera aparentment paradoxal, el creixement electoral d'UV i d'UPV en radicalitzar-se aquells que es mantenen en l'espai del valencianisme. D'altra banda, a diferència d'altres espais polítics, al País Valencià apareix consistentment en el temps una vinculació entre valencianisme i esquerra que comporta que l'eix ideològic i el nacionalista no siguin independents; com més a l'esquerra es situa un ciutadà menys probable és que es definesca com a únicament espanyol i més probable és que mantinga sentiments valencianistes forts.

En suma, l'estabilitat del sistema de partits valencians, la configuració d'un bloc electoral central que es desplaça cap al centre/dreta, el predomini absolut de la identitat dual, la situació de bloqueig del conflicte lingüístic valencià, l'escassa influència del valencianisme polític, no permeten afirmar a curt termini

l'emergència de grans trasbalsaments polítics, més enllà dels important canvis conjunturals que inclinen la balança a favor d'alguna de les dues opcions majoritàries: PSPV-PSOE i PP.

6.2.- El marc normatiu de la comunicació social i el seu desplegament

L'ordenació del règim jurídic que regula la comunicació social al País Valencià deriva de la Constitució Espanyola de 1978 (art. 20.3, 149.1.27ena i 150.2 i 3) i, d'acord amb aquesta, de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana (EACV), Llei Orgànica 5/1982, de primer de juliol (art. 37). Pel que fa a la presència i ús del valencià als mitjans de comunicació social, la seua regulació es contempla a la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià de la Generalitat Valenciana (Llei 4/1983, de 23 de novembre. Articles 25 i 26).

D'altra banda, l'aprovació de la Llei d'Ordenació de les Telecomunicacions (Llei 31/1987, de 18 de desembre, de les Corts Generals) establí la norma bàsica a què ha d'ajustar-se la prestació de les diverses modalitats de telecomunicació, la qual cosa, juntament amb l'aprovació per part del govern de l'Estat del Pla Tècnic Nacional en FM (1989), permetrà a la Generalitat Valenciana de convocar i resoldre les noves concessions d'emissores FM que s'assignen al territori valencià.

Finalment, la posta en marxa de la Ràdio i la Televisió Valenciana que permet la llei de creació 7/1984 de la Generalitat Valenciana, de 4 de juliol, l'aparició de les televisions privades a l'empara de la llei 10/1988 de les Corts Generals, de 3 de maig, i l'adequació a la legislació espanyola de la Directiva Europea 89/552/CEE, així com el Conveni Europeu de Televisió Transfronterera, són les fites de referència pel que fa a la radiotelevisió al País Valencià.

Tot seguit, ens ocuparem de descriure i analitzar els principals elements del marc normatiu vigent per a la comunicació social al País Valencià.

6.2.1.- Competències en comunicació a L'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana.

Les competències assumides per la Generalitat Valenciana en matèria de comunicació social es contenen a l'article 37 de l'Estatut d'Autonomia (vegeu nota 6.5). Les competències que assumeix la Generalitat Valenciana en matèria de premsa possibiliten que aquesta es faça càrrec de determinades funcions, fins ara atribuïdes a l'Estat i que la Generalitat va obtenir en virtut de la Llei Orgànica de Transferències (LOTRAVA), com ara, el registre de empreses periodístiques i el foment dels mitjans escrits a través de subvencions per a paper de premsa i per a la reconversió de les empreses periodístiques. A més, el punt 3 permetia crear premsa pròpia de la Generalitat, competència que el govern valencià no ha fet efectiva fins ara.

Pel que fa a la ràdio, la Generalitat assumeix competències en el desenvolupament legislatiu i execució del règim de radiodifusió en el marc de les normes bàsiques de l'Estat (art. 37.1), així com de regulació, creació i manteniment de la pròpia ràdio (art. 37.3). El fet que l'Estatut de Ràdio i Televisió continguera ben poca regulació sobre la ràdio va generar diversos conflictes de competències entre l'Estat, d'una banda, i la Generalitat de Catalunya i el Govern Basc, de l'altra. Les sentències del Tribunal constitucional fixaren, de fet, la distribució del règim de competències entre l'Estat i les Comunitats Autònomes (Gifreu i Corominas, 1991, pàgs. 86-87).

Així, doncs, a partir de la distribució de potències i freqüències que fa l'Estat, subordinada al Pla Tècnic Nacional elaborat pel mateix Estat, el qual fixa les normes bàsiques i les condicions tècniques, la Generalitat Valenciana concedeix emissores FM i té competències quant a la difusió d'àmbit local (vegeu nota 6.6).

D'altra banda, la competència de la Generalitat Valenciana per a crear, regular i mantenir la pròpia ràdio (art. 37.3) no queda afectada per l'ERT, el qual només posava condicions per a l'engegament de la televisió d'àmbit autonòmic, ni tampoc per la disposició transitoria sisena de l'EACV que es refereix exclusivament a la televisió.

Les competències de la Generalitat Valenciana quant a televisió permeten la creació d'una televisió pròpia, tot i que el fet de supeditar-se "al marc de les normes bàsiques de l'Estat" i "en els termes i en els casos establerts en la llei que regule l'Estatut Jurídic de la Ràdio i la Televisió" (art. 37.1), comporta que el legislador valencià s'autolimita sotmetent-se al que disposa l'ERT, el qual contemplava la possibilitat d'un tercer canal de televisió pública per a l'àmbit territorial de cada Comunitat Autònoma (disp. add. quarta de l'ERT), com també la possibilitat de concessió d'un canal autonòmic per part del govern (art. 2.2 de l'ERT). La supeditació queda encara més palesa en la disposició transitòria sisena de l'EACV (vegeu nota 6.7). Tanmateix, tal com va manifestar el Tribunal Constitucional arran del conflicte entre l'Estat i la Generalitat de Catalunya (STC 10/1982, de 23 de març), la creació i el manteniment de la pròpia televisió quedava limitat exclusivament per allò que indica l'article 149.1.27, el qual només al·ludeix a les normes bàsiques del règim de televisió.

Així, doncs, la televisió pròpia podia optar per la via del tercer canal o també per la de la titularitat autonòmica. El parlament basc, primer, i el català, després, foren els

únics que aprovaren les respectives lleis de creació de la radiotelevisió pròpia (Llei 5/1982, de 20 de maig, de creació de la RTVB i Llei 10/1983, de 30 de maig, de creació de la CCRTV) abans de la promulgació, per part de l'Estat de la Llei del Tercer Canal de Televisió (Llei 46/1983, de 26 de desembre. BOE n.4 de 5 de gener de 1984). Per tant, el fet evident és que la resta de Comunitats Autònomes amb competències en aquest àmbit esperaren la llei del tercer canal per tal d'adequar la pròpia llei al que allí és disposara.

En qualsevol cas, l'EACV, tot i els possibles conflictes quant a competències que derivaven de l'ERT i de la contradicció al mateix Estatut d'Autonomia entre el que es diu a l'apartat 3 de l'article 37 i el que disposa la transitòria sisena al primer paràgraf, permetia la creació d'una televisió pròpia, la llei de la qual fou finalment aprovada i permeté la posta en marxa de la RTVV (Llei 3/1984, de 4 de juliol, de creació de l'Ens Públic Radiotelevisió Valenciana).

Finalment, l'Estatut, al segon paràgraf de la disposició transitòria sisena (vegeu nota 6.8), preveu una programació específica de TVE per al territori valencià fins a l'engegament del canal propi de televisió. De l'aplicació d'aquesta Disposició estatutària ens ocuparem en l'apartat corresponent a les emissions de TVE de cobertura sobre el territori valencià.

En resum, l'EACV atribueix a la Generalitat Valenciana el registre d'empreses periodístiques i l'atorgament de subvencions, la creació de premsa pròpia, el desenvolupament legislatiu i el règim de la radiodifusió en l'àmbit local, la concessió de noves emissores d'FM, La creació i regulació del Consell Assessor de RTVE en la CV i la creació de la pròpia radio i televisió.

6.2.2.- La Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià i el seu desplegament.

L'EACV estableix la doble oficialitat del valencià i el castellà i atorga protecció i respecte especials a la recuperació del valencià. El mandat estatutari és a la base de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (LUEV), Llei 4/1983, de 23 de novembre, aprovada per les Corts valencianes, a Alacant, el 18 de novembre (DOGV de l'1 de desembre de 1983). L'objectiu primordial de la LUEV s'orienta a complimentar i desplegar el que mana l'Estatut d'Autonomia quant a la regulació de l'ús normal i oficial del valencià a tots els àmbits de la convivència social, així com el seu ensenyament (art. 1 de la LUEV).

El que ens interessa ara i ací és el títol tercer de la Llei, el qual tracta de l'ús del valencià als mitjans de comunicació social (vegeu nota 6.9), del qual es desprenen les següents consideracions. Es proclamen els drets dels valencianoparlants de ser informats pels mitjans de comunicació i de poder expressar-se a través d'aquests en la pròpia llengua, i s'enuncien un seguit de proposicions, el caràcter de les quals s'expressa més aviat en termes de propòsits o objectius i no contenen un clar component imperatiu. És a dir, els mandats de la LUEV en l'àmbit de la comunicació social es formulen amb expressions com *vetlarà*, *impulsarà*, *fomentarà*, *recolzarà*, *adequada presència*, les quals tenen suficient ambigüitat perquè, de fet, l'ús del valencià als mitjans de comunicació social reste supeditat a la bona voluntat dels emissors i a les actituds més o menys intenses a favor de la promoció del valencià en els mitjans que eventualment tinga l'executiu valencià.

No és l'objecte d'aquestes ratlles fer cap valoració política de la LUEV. Sí hi cap, no obstant, apuntar la mancança imperativa de la Llei, així com que la seua ambigüitat potser fóra motivada per la voluntat del Consell valencià d'aconseguir la màxima aquiescència en la seua aprovació en el context conflictiu dels

assumptes lingüístics al País Valencià. Convé constatar, per això, que s'evitaren pronunciaments més clars, com els de la Llei de Normalització Lingüística de Catalunya (LNLC) quan afirma que "la llengua normalment emprada (als mitjans) hi ha d'ésser el català" (art. 21), o quan preveu subvencionar publicacions periòdiques i emissores en català "mentre subsistiran les condicions desfavorables que n'afecten la producció i la difusió" (art. 22), i també en especificar el foment del teatre i del cinema en aquesta llengua (art. 23). Tot i això, el Grup Parlamentari Popular es va abstenir i la LUEV fou aprovada amb els vots de socialistes i comunistes.

D'altra banda, mentre la LNLC introdueix una transitòria (quarta) en què s'afirma que el Consell prendrà les mesures necessàries, "mentre la Generalitat no disposarà dels mitjans de comunicació propis..., per garantir l'existència almenys d'una programació de televisió i d'un centre emissor de radiodifusió que cobreixin tot el territori de Catalunya i que s'expressin normalment en català", a la LUEV no es conté cap disposició de caire similar.

En qualsevol cas, i independentment de les valoracions de part que han fet els diversos actors i grups socials i polítics, la LUEV fou la base legal de la política lingüística desplegada per la Generalitat Valenciana, fonament per a la Llei de Creació i Regulació del Consell Assessor de RTVE, per a la creació de la Radiotelevisió Valenciana, i per als diversos decrets d'ajut a les publicacions en valencià i de suport als llibres.

Quant als efectes concrets d'aquest desplegament legal, en farem una anàlisi acurada quan tractarem la presència del valencià als diversos mitjans en els capítols corresponents.

6.2.3.- La Llei d'Ordenació de les Telecomunicacions (LOT).

El Conveni Internacional de Telecomunicacions de 1973 que Espanya va ratificar entenia la telecomunicació com tota transmissió, emissió o recepció de signes, senyals, escrits, imatges, sons o informacions de qualsevol natura per fil, radioelectricitat, mitjans òptics o altres sistemes electromagnètics. El fet que, durant els anys de la transició política, la iniciativa legislativa i reguladora es centràs en les qüestions més urgents relatives a la comunicació social, com ara, la privatització de la premsa de l'Estat, els plans tècnics per a la ràdio i l'Estatut de la Ràdio i la Televisió, féu que no s'encararen els importants aspectes quant a l'ordenament de les telecomunicacions, les quals, mentrestant, restaven a mans de Telefònica, d'una banda, en règim de monopoli, i, de l'altra, en la xarxa terrestre de RTVE.

L'avantprojecte de la Llei d'Ordenació de les Comunicacions, després de dos anys de debat, fou modificat i parcel·lat, i va conduir finalment a l'elaboració i aprovació de la Llei d'Ordenació de les Telecomunicacions (Llei 31/1987, de 18 de desembre).

La LOT naix en la conjuntura legal obligada per la caducitat del contracte de l'Estat amb la Companyia Telefònica Nacional d'Espanya (CTNE), la posició omnipotent de la qual, s'haurà d'atendre a partir d'ara al que es fixarà en la llei i en els reglaments tècnics que la desenvolupen.

Com analitzava Bustamante (1990, pàgs. 66-76), en tractar la política de telecomunicacions empresa per l'Estat a partir del 1985 que condueix a la LOT, hi ha una estratègia alhora desreguladora i re-reguladora. Desreguladora en l'obertura del camí legal a les televisions privades (disp. add. sisena de la LOT), en

la liberalització de terminals que es preveu i en la liberalització parcial dels serveis de valor afegit (art. 21, 23 i 24 de la LOT). I re-reguladora en la concentració de competències de gestió, administració i control de les telecomunicacions sobre el Ministeri de Transports, Turisme i Comunicacions, en la unificació sobre un mateix organ administratiu de les competències sobre la radiodifusió, en el mandat, fins i tot, que "el conjunt dels serveis públics de telecomunicació hauran d'aparèixer davant l'usuari com una xarxa integrada, independentment del fet que hi haja més d'una entitat que els preste" (art. 28.2).

Així, doncs, mentre l'estratègia desreguladora permet l'entrada del capital privat en l'equipament de terminals, en els serveis de valor afegit -l'explotació dels quals exigirà la simple autorització administrativa o la concessió, segons el tipus de xarxes que es demande utilitzar- i en la concessió de noves televisions (privades), el govern de l'Estat manté la centralització organitzativa de les telecomunicacions en reservar-se totes les competències en la matèria i la CTNE manté la titularitat de l'explotació de part dels serveis finals i portadors.

Quant a la radiodifusió, l'Administració central en manté la titularitat, tot establint la LOT les bases per a la concessió de la gestió de les emissores, en les quals es limita la participació de les empreses estrangeres al 25 per cent del capital d'una empresa radiofònica i es restringeixen les concessions, per a una mateixa empresa, a una emissora d'OM o dues d'FM en la mateixa zona de cobertura. La concessió d'emissores d'OM queda en mans del govern central, mentre que les d'FM les concedeixen les comunitats autònomes amb competències en la matèria, com és el cas del País Valencià.

El fet que la LOT establisca que els serveis de telecomunicacions son "serveis essencials de titularitat estatal" (art. 2.1) fa que cap comunitat autònoma tinga

competències sobre les xarxes, el règim dels serveis portadors, els serveis finals, o sobre les autoritzacions o concessions dels serveis de valor afegit. En l'orientació dels serveis de telecomunicació ha regit, per tant, una visió clarament centralitzadora que, com subratllen Gifreu i Corominas (1991, pàg. 66), parteix "d'un concepte de mercat notablement estatal que, d'altra banda, primava fonamentalment les grans concentracions de població. Les grans ciutats, eren, per tant, les zones amb més densitat de serveis i, en conseqüència, els nuclis a partir dels quals es podien establir intercomunicacions".

6.2.4.- El Pla Tècnic de 1989 i les noves emissores d'FM.

Aprovat el Pla Tècnic Nacional de Radiodifusió Sonora en Ones Mètriques amb Modulació de Freqüència (a partir d'ara Pla Tècnic FM del 89), per Reial Decret 169/1989, de 10 de febrer, en el qual s'establien les condicions tècniques i de localització que han de reunir les emissores a tot el territori de l'Estat i s'ampliava la capacitat de l'oferta radiofònica en dues mil emissores més d'FM, de les quals un miler es reservaven per a emissores municipals i la resta es destinaven a ampliar les cadenes públiques i privades existents, així com per a crear-ne de noves, la Generalitat Valenciana va procedir a regular el procediment de concessió d'emissores en FM que el Pla Tècnic atorgava al territori valencià.

El decret 40/1989, de 13 de març, de la Generalitat Valenciana, que regulava la concessió d'emissores FM, estableix la diferenciació entre emissores comercials, educatives i culturals, i municipals. En aquest darrer cas, es concreta la possibilitat que preveia la LOT (art. 26). Per a cadascun dels models radiofònics establerts, el decret assenyala requisits diferents. Així, a les emissores comercials se'ls exigeix un mínim de 16 hores diàries d'emissió i no es fa esment de cap mínim de programació pròpia ni d'ús del valencià, tot i que, alhora de l'adjudicació, s'indica

que es tindran en compte aquests elements. Per a les emissores educatives i culturals de caràcter local, les quals poden ser de titularitat pública o privada però no tenir ànim de lucre, es demanen 8 hores diàries d'emissió com a mínim, es prohibeix la publicitat, encara que es permet el patrocini de programes sempre que la firma subvencionadora estiga establerta en la població de l'emissora, i s'exigeix un mínim d'un 50 per cent d'utilització del valencià per a les emissores radicades als territoris de predomini lingüístic valencià (art. 36 de la LUEV). Finalment, a les emissores de les corporacions locals, se'ls demana un mínim de vuit hores diàries d'emissió, un 50 per cent del qual ha de ser emés en valencià, se'ls prohibeix la contractació i emissió de publicitat i se'ls autoritza a l'emissió simultània de programes de producció pròpia o produïts per altres emissores públiques, sense que en cap cas puguen formar part de cadenes de ràdiodifusió sonora.

Per a totes les emissores, independentment del seu tipus, queda prohibida la transferència de l'explotació sense l'autorització prèvia del Consell de la Generalitat Valenciana. Les concessions s'atorguen per un termini de deu anys, amb la possibilitat de renovació per períodes successius de deu anys.

Amb data de 28 de juliol de 1989, el Consell de la Generalitat va fer l'adjudicació provisional de les 28 emissores FM que li corresponien, de les quals 3 eren de caràcter cultural i la resta, 25, comercials.

Pel que fa a les emissores municipals, les adjudicacions quedaven pendents del preceptiu informe de l'Administració de l'Estat quant a la viabilitat tècnica de l'emissora. D'altra banda, aquesta exigència fou regulada per la Llei 11/1991 de les Corts Generals, de 8 d'abril, d'Organització i Control de les Emissions Municipals de Radiodifusió Sonora, on s'establien les normes bàsiques, els criteris

de finançament i els principis que havien d'inspirar l'activitat d'aquestes emissores.

Mentrestant, La Generalitat Valenciana havia estat rebent les peticions dels ajuntaments, però, a l'espera d'aquella regulació, no n'havia adjudicat cap. Finalment, la Generalitat va fer un decret específic 34/1992, de 2 de març, on regulava el procediment de concessió d'emissores municipals, el qual s'ajustava a la llei de l'Estat anteriorment esmentada i derogava el que sobre les ràdios municipals es deia al decret 40/1989 de la Generalitat, tot i que el que es deia ara era pràcticament el mateix, tret de l'exigència anterior quant a l'horari mínim diari d'emissió que ara no es feia explícit, i l'afegit, en els principis orientadors de les emissions, de l'obligació de facilitar l'accés dels grups socials i polítics més significatius, el dret d'antena per als minoritaris i la garantia del dret de rectificació.

6.2.5.- La constitució del Consell Assessor de RTVE a la Comunitat Valenciana.

El Consell Assessor de RTVE fou creat per Llei de la Generalitat Valenciana 3/1984 de 6 de juny, en virtut de les competències que l'ERT conferia a les comunitats autònomes (arts. 14 i 15). Les seues funcions bàsiques consisteixen a assistir al Delegat Territorial de RTVE i representar els interessos de la Comunitat Autònoma en aquest Ens. De fet, els 12 apartats de l'article tercer, on s'especifiquen detalladament les funcions del Consell Assessor, comencen per expressions com *formular les recomanacions, conèixer amb antelació, elaborar la proposta, elevar a RTVE, emetre el seu parer*, i sobretot *assessorar*. També se li assigna (art. 5) la funció específica d'estudi i seguiment de RTVE pel que fa a l'adequació al règim autonòmic.

El Consell està format per 13 diputats de les Corts Valencianes, els quals són

escollits de forma proporcional al nombre de diputats de cada grup parlamentari, els quals, al seu torn, trien un president i un vice-president entre els seus components per a un període d'un any.

El primer Consell Assessor es va constituir a setembre de 1984, tal com manava la llei de creació, i començà el seu funcionament. En aquest Consell, d'acord amb la representació a les Corts, la composició fou la següent: 7 membres del Grup Socialista, 5 del Grup Popular i 1 del Grup Comunista.

Entre les activitats que va desplegar el Consell cal destacar la participació i assessorament a la Comissió consultiva Generalitat-Diputacions per a la promoció de projectes d'infraestructures de la Xarxa de Serveis Públics de TV a la Comunitat Valenciana, la realització de campanyes d'informació a la població valenciana, tot recollint suggeriments sobre la prestació dels serveis de RTVE al País Valencià, l'encàrrec d'enquestes d'opinió sobre la comunicació social amb especial referència a RTVE, així com la realització d'estudis previs a la formulació de propostes quant a la programació específica de RTVE (RNE, RCE i TVE) a la Comunitat Autònoma.

6.2.6.- La Llei del Tercer Canal i la Llei de Creació de la RTVV.

Tal com disposava l'Estatut de la Ràdio i la Televisió del 1980 (art. 2.2 i disp. add. quarta), el govern de l'Estat va promoure la Llei 46/1983, de 26 de desembre, Reguladora del Tercer Canal de Televisió.

Es tracta d'un nou canal de titularitat pública i estatal que s'atorga, en règim de concessió, a les comunitats autònomes, per al propi àmbit territorial, i en els termes previstos en els respectius estatuts d'autonomia i en l'ERT (art. 1). L'Estat

proporcionarà la infraestructura tècnica de la xarxa que garanteixi la cobertura del territori afectat (art. 2), el ritme d'execució de la qual anirà en funció de la data de publicació dels estatuts d'autonomia de les comunitats que ho sol·liciten (art. 3). Anualment, cada Comunitat Autònoma haurà de satisfer un canon per la utilització de la xarxa (art. 4). Els principis inspiradors de l'activitat d'aquests canals (art. 5) són els mateixos que es contenen a l'ERT (art. 4 de l'ERT). Queda taxativament prohibida, ni totalment ni parcialment, la transferència de la gestió d'aquests canals a tercers (art. 6).

La Llei exigeix, amb caràcter previ a la concessió, que la Comunitat Autònoma sol·licitant regule per llei l'organització i el control parlamentari del tercer canal en els termes que preveia l'ERT (art. 7), al qual remet pel que fa a les normes que han de regir-ne la gestió (art. 8).

Els articles que resultaren més polèmics, en tant que limitaven la capacitat de contractació dels tercers canals en favor de RTVE, foren el 15 i el 16, en els quals s'impedia als tercers canals adquirir programes en exclusiva, tot i que se'ls permetia adquirir els mateixos programes que RTVE a condició d'emetre'ls exclusivament en la llengua pròpia de la Comunitat (art. 15). A més, es reservava a favor de RTVE la prioritat en la retransmissió en directe d'esdeveniments esportius d'àmbit internacional, tot i que si es tractava d'un esdeveniment d'interés específic per a una Comunitat Autònoma o si aquesta era de les que disposen de llengua pròpia, el canal autonòmic podria retransmetre l'esdeveniment, però únicament en la llengua pròpia. Tampoc no podien contractar en exclusiva les retransmissions d'esdeveniments d'interés nacional (art. 16). Com sembla evident, la discrecionalitat quant al que es puga entendre per "esdeveniments d'interés nacional" resta en última instància en mans de l'executiu de l'Estat.

Aquests elements que acabem d'assenyalar, més la dependència de la xarxa terrestre de RTVE; la reserva en favor de la mateixa RTVE, i en exclusiva, dels sistemes d'emissió i transmissió mitjançant cable, satèl·lit o qualsevol altre procediment de difusió destinat, mediatament o immediata, al públic (disp. add. primera); i també la reserva per part del govern de l'Estat per a disposar la modificació de les freqüències, potències, emplaçament i d'altres característiques tècniques dels tercers canals (disp. add. segona); i, finalment, la preceptiva autorització del govern perquè els tercers canals puguen incorporar-se a les organitzacions professionals internacionals de ràdio i televisió -UER- (disp. add. cinquena); provocaren intenses protestes i conflictes amb les comunitats autònomes i, sobretot, amb aquelles que ja havien engegat els propis projectes de televisió autonòmica, cas del País Basc i Catalunya, encara que la Generalitat de Catalunya i el Govern Basc ja havien construït pel seu compte la xarxa pròpia per a la seua televisió i no depenien de la de RTVE.

En el cas valencià i amb les limitacions generals per als tercers canals que acabem d'esmentar, es va elaborar i aprovar la Llei 7/1984, de 4 de juliol, de Creació de l'Entitat Pública Radiotelevisió Valenciana, condició indispensable per a poder sol·licitar al govern la concessió del tercer canal, malgrat que en cap part de la llei valenciana es fa esment a la llei reguladora del tercer canal, com sí fan les respectives lleis de Madrid i Andalusia.

La llei valenciana reproduïx fil per randa la pràctica totalitat de l'articulat de l'ERT, amb la introducció d'algunes modificacions d'interés. Així, quan es fa relació dels principis que han d'inspirar l'activitat dels mitjans de comunicació social de la Generalitat, als principis de l'ERT s'anteposa "la promoció i protecció de la llengua pròpia de la Comunitat Valenciana" (art. 2.1.a). També és novedós respecte a l'ERT el fet que al Consell d'Administració li correspon de proposar al Consell de

la Generalitat el nomenament i el cessament del director general (art. 7.1.a). La Generalitat només podrà designar-lo lliurement si la proposta no s'adoptava per majoria de dos terços dels membres del Consell d'Administració o, al cap d'un mes, per majoria absoluta; per tant, només en el cas que el Consell d'Administració fóra incapaç de tancar un acord majoritari (art. 8.2).

Els òrgans de govern de RTVV són els mateixos que s'indicaven a l'ERT -Consell d'Administració, Consell Assessor i Director General- i les competències són quasibé calcades, igual com per al règim jurídic i les formes de gestió, el mecanisme de control parlamentari, els criteris relatius al finançament -subvenció de la Generalitat, comercialització i venda dels productes i participació en el mercat publicitari-, les qüestions relatives al personal de l'Entitat, el règim d'incompatibilitats dels càrrecs, etc. Fins i tot, preveu, a imitació del que disposa l'ERT, la creació d'un Institut de Radiotelevisió Valenciana per a fomentar la formació professional com a sistema d'accés i promoció, Institut que no ha estat desenvolupat fins ara. Tampoc no s'ha format fins ara el Consell Assessor, malgrat la reclamació insistent d'organitzacions ciutadanes, sindicats i forces polítiques minoritàries.

Finalment, la llei conté una única disposició addicional que obre el camí al que, pel temps serà la FORTA, Federació de Radiotelevisions Autònòmiques, la qual textualment diu:

Radiotelevisió Valenciana (RTVV) podrà federar-se amb altres entitats de gestió de ràdio i televisió mitjançant convenis de col.laboració, per tal d'assolir la coordinació, col.laboració i ajut en el compliment i desplegament de les seues atribucions.

6.2.7.- La Llei de Televisió Privada.

Durant els darrers anys del franquisme, determinats sectors industrials i financers començaren a mostrar el seu interès per la televisió privada (Bustamante, 1982). Tanmateix, fins a l'arribada de la transició democràtica que segueix a la mort de Franco, no es produeixen seriosos moviments per a aconseguir posar en marxa iniciatives privades de televisió. Esperonats pel que s'havia esdevingut a Itàlia amb la fi del monopoli de la RAI a partir del 1974, importants empreses de comunicació, sobretot del món de la ràdio i la premsa escrita, començaren a fer pressió fins el punt que RTVE hagué de publicar una nota oficial, octubre de 1977, en què es reafirmava en el seu dret exclusiu (Gifreu, 1983).

Però, el camí cap a l'entrada de la iniciativa privada en la televisió, no anava a ser fàcil. D'una banda, l'esquerra s'hi oposava i insistia en el caràcter públic que havia de tenir un mitjà que considerava estratègic, tot tement els efectes, al seu parer manipuladors, que, sobre la societat espanyola, podien tenir les possibles televisions governades per capital privat. La dreta, AP, al seu torn, encara molt influïda per l'ideari franquista quant a televisió, brandava entre l'arreglament amb l'esquerra i els pressupòsits liberalitzadors, sense acabar de prendre'n una posició clara. Finalment, el partit del govern, UCD, es trobava dividit entre els partidaris d'una i altra opció (vegeu nota 6.10).

El grup *Antena 3* que havia demanat permís per a emetre a principis del 1981, emparant-se en l'article 20 de la Constitució que regula el dret a la llibertat d'expressió, va presentar recurs davant el Tribunal Constitucional, el qual sentencià que la televisió privada no estava constitucionalment impedida, però que la seua implantació no era una exigència jurídic-constitucional, sinó una decisió política, la qual es podia prendre sempre que, en organitzar-la, es

respectassen els principis de llibertat, igualtat i pluralisme (sentències n. 12, de 31 de març de 1982, i n. 74, de 7 de desembre de 1982).

Les divergències entre les forces polítiques, la coordinació o no amb la llei de telecomunicacions, aleshores encara pendent, les discussions entre els organismes implicats i les empreses interessades, va retardar diverses vegades la presentació del projecte de llei, mentre el debat es mantenia a la premsa, sobretot en aquells mitjans que participaven en empreses que aspiraven a una concessió de televisió privada. Finalment, el 1988 s'aprovava la Llei 10/88, de 3 de maig, de Televisió Privada.

Entre els elements a destacar del model que s'implantava, destaca que es preveia de concedir tres televisions per a "l'emissió de programes amb una cobertura nacional", les quals haurien de preveure també "l'emissió de programes per a cadascuna de les zones territorials que es delimiten al Pla Tècnic Nacional de la Televisió Privada" (art. 4). A aquests darrers efectes, el Pla Tècnic va establir deu divisions zonals, però, llevat d'un breu període en què *Antena 3* feu desconnexions per a emetre de manera diferenciada sobre algunes d'aquestes zones amb un informatiu territorial, la descentralització en la programació de les televisions privades ha resultat totalment inexistent.

La concessió es feia per un període de deu anys i podia ser renovada successivament per períodes iguals (art. 11). Quant als requisits que s'exigien a la programació, el 15 per cent havia de ser de producció pròpia, el 40 per cent de producció originària de països de la Comunitat Europea i el 55 per cent de la programació emesa hauria de ser en expressió originària espanyola. Tot i això, una disposició transitòria alliberava del compliment d'aquests percentatges durant els dos primers anys de la concessió i demanava, per al primer any, un terç de

compliment, i, per al segon, dos terços. A més, quant a les pel·lícules comercials emeses en la programació mensual, el 40 per cent havia de ser de països de la Comunitat Europea i, d'aquest, el 55 per cent de producció originària espanyola (art. 14.3 i 4). Els límits de publicitat emesa no podien ser superiors al 10 per cent del total d'hores de la programació anual i, en cap cas, podia ser superior a 10 minuts per hora de programació (art. 15).

D'altra banda, la llei prohibia que cap persona física o jurídica puga ser titular, directament o indirecta, d'accions en més d'una concessionària, ni que poguera tenir més del 25 per cent del capital d'una societat. Pel que fa al capital estranger, no podia excedir el 25 per cent del capital d'una concessionària (art. 19).

El 25 d'agost de 1989 es va resoldre el concurs i els tres canals foren adjudicats a *Antena 3*, *Tele 5* i *Canal Plus*, els quals començaren a emetre durant l'any 1989. Els dos primers en emissió oberta via èter i el tercer, concebut com un canal de pagament orientat a l'emissió de pel·lícules i espectacles esportius, en tancat per als seus abonats.

De la composició del socis de cada televisió privada, de l'opacitat moltes vegades d'aquesta composició, així com dels repetits incompliments dels límits que els marcava la llei, de la seua programació i audiència, com de les seues estratègies en la competència pel mercat audiovisual espanyol ens ocuparem en un altre capítol.

6.2.8.- La Directiva 89/552/CEE i el Conveni Europeu de Televisió Transfronterera.

L'aprovació de l'Acta Única de la Comunitat Europea, la qual entrà en vigor l'1 de juliol de 1987, es plantejava com a objectiu prioritari l'adopció de mesures per a

establir el mercat interior; un espai sense fronteres, on la lliure circulació de mercaderies, persones, serveis i capitals, fóra garantida en els termes que s'estipulaven al Tractat de Roma. S'hi fixava com a data límit el 31 de desembre de 1992. Òbviament, aquest procés havia de tenir fortes implicacions per al sector de les comunicacions i de les indústries culturals, el qual juga un paper rellevant en el sector específic de l'audiovisual.

Abans, però, la Comissió Europea, atenent la iniciativa del Parlament, havia publicat un informe sobre "Realitats i tendències de la televisió europea" ² i, poc temps després, en el context de la necessitat de construir un marc jurídic en el qual s'apliquen al sector els principis del Tractat de Roma, la Comissió publicarà el "Llibre Verd sobre l'establiment del Mercat Comú de la radiodifusió, particularment per satèl·lit i per cable" ³ que es coneix com "Televisió sense fronteres". Les propostes que contenia el "Llibre Verd" plantejaven la supressió de totes les restriccions discriminatòries o de qualsevol altre tipus per a les emissions de radiodifusió procedents d'altres Estats membres i proposava un seguit de mesures harmonitzadores (vegeu nota 6.11).

A més de les mesures harmonitzadores, la Comunitat manifestava la seua preocupació per la necessitat de millorar les infraestructures tècniques existents, dotar als Estats membres de noves tecnologies i pal·liar la dependència dels Estats Units. Aquesta dependència de la producció americana de programes i l'empenta tecnològica del Japó durant la dècada dels 80, dos anys després de la publicació del "Llibre Verd", l'expressava ben clarament la Comissió alhora que plantejava una disjuntiva:

Una cosa és segura: ningun país de la Comunitat, aïllat, tancat en el seu mercat nacional, serà capaç de produir en condicions competitives el volum d'equipaments i programes que exigeix

² COM (83) 229 de 25 de maig de 1983.

³ COM (84) 300 final de 14 de juny de 1984.

el desenvolupament tecnològic i la multiplicació de canals que es podran captar. L'alternativa, doncs, és molt clara: o reforçar l'intercanvi europeu, tot aprofundint en una cooperació comunitària que permeta promoure la identitat cultural, sumament diversificada, del nostre continent; o lliurar-se als projectes -i als models culturals- de poderosos grups aliens a la Comunitat, nord-americans o, fins i tot, el dia de demà, japonesos.⁴

Com apuntava André Lange, en el seu anàlisi sobre la discussió de l'audiovisual a l'Europa comunitària, els debats s'havien produït a partir de quatre lògiques no sempre coincidents. Josep Gifreu i Maria Corominas (1991) ho resumeixen així:

- una lògica comercial: prioritza el caràcter mercantil del sector audiovisual i propugna una mínima intervenció pública;
- una lògica constitucionalista: accentua el paper de la televisió en l'organització de l'espai públic;
- una lògica cultural: emfasitza el paper dels audiovisuals de masses en la creació cultural;
- una lògica industrial: es tracta de facilitar l'emergència de grans grups europeus de comunicació per tal de resistir la competència americana.⁵

En el marc d'aquesta intensa i complexa discussió sobre l'audiovisual -tecnològica i industrial, econòmica, jurídica i cultural- la Comissió presentava al Consell de Ministres, dues propostes de Directiva i un programa d'acció per a afavorir la producció audiovisual europea. La primera Directiva (86/529/CE, de 3 de novembre de 1986), de caràcter tècnic, aprovava les normes comunes de la família MAC/paquets com a oficials en la CE, les quals s'haurien d'aplicar el 1991 (vegeu nota 6.12).

Finalment, pel que ens ocupa en aquest apartat, la segona proposta de Directiva

⁴ Comisión de la Comunidades Europeas: "Audiovisual y televisión: hacia una política europea", Col. Documentos 9/86, agost-setembre, 1986.

⁵ Lange, A.: "Les divisions de l'Europe audiovisuelle". Le guide de l'audiovisuel européen, n. 96/97, Brussel.les, 1989.

s'adreçava a suprimir els entrebancs jurídics i econòmics que derivaven de la dispersió de les legislacions nacionals i impedièn el lliure comerç de programes de televisió dins la CE. S'hi preveia també una quota de programació europea. Aquesta proposta, després de moltes discussions sobre el percentatge de la quota europea en les televisions i la regulació de la publicitat, aconseguí d'aprovar-se el 3 d'octubre de 1989, tres dies abans del termini fixat com a data límit pel Parlament Europeu. Els anys transcorreguts permeten fer-se una idea de les tensions i maniobres dilatòries que es produïren fins que, amb la supressió dels percentatges explícits de quota europea per unes formulacions més ambigües, se n'aconseguí l'aprovació.

Els principals elements que conté la Directiva es poden resumir en els següents:

- definició del que entén per "radiodifusió televisiva", "publicitat televisiva", "publicitat encoberta" i "patrocini" (art. 1);
- llibertat de recepció i de retransmissió de les emissions televisives dels Estats membres dins el territori de la Comunitat i condicions en que es poden suspendre per infraccions dels emissors (art. 2.2);
- reserva per a obres europees, sempre que siga possible i amb els mitjans adequats, d'una proporció majoritària del tems de difusió, amb exclusió del temps destinat a informació, esports, jocs, publicitat i serveis de teletext (art. 4.1);
- si no es pot assolir la proporció anterior, aquesta no serà inferior a la mitjana comprovada per al 1988 en l'Estat membre de què es tracte. S'exceptuen Grècia i Portugal que tindran com a referència la mitjana de 1990 (art. 4.2);
- reserva d'un mínim del 10 per cent del temps d'emissió, sempre que siga possible, a obres europees de productors independents (amb exclusió dels temps indicats adés) o, alternativament, un mínim del 10 per cent del pressupost de programació (art. 5);
- definició del que entén per "obra europea" (art. 6);

- regulació de la difusió televisiva d'obres cinematogràfiques, les quals, en absència d'acord entre les parts, no es podran emetre abans de dos anys des de l'inici de l'explotació comercial en sales de cinema (art. 7);
- exclusió de les televisions locals de les exigències fins ara esmentades (art 9);
- fixació de les condicions per a l'emissió de publicitat en general (art 10);
- interrupcions publicitàries de programes (mínim de 20 minuts entre cada interrupció) i durant la transmissió d'obres cinematogràfiques (un tall per cada període de 45 minuts, i un més si la durada programada de la transmissió total supera, almenys, en 20 minuts a dos o més períodes complets de 45 minuts) (art. 11.3 i 4);
- prohibició de talls publicitaris en els programes de menys de 30 minuts (art. 11.5);
- prohibició de la publicitat del tabac (art. 13);
- limitació de la publicitat de medicaments (art. 14);
- establiment dels criteris que haurà de respectar la publicitat televisiva de begudes alcohòliques (art. 15);
- relació de criteris que ha de respectar la publicitat per a la protecció dels menors (art. 16);
- requisits per als programes de patrocini i prohibició expressa de patrocini per als informatius i les emissions d'actualitat política (art. 17);
- el temps destinat a la publicitat no podrà excedir del 15 per cent de la programació diària ni del 20 per cent per hora (art. 18).

D'altra banda, el Conveni Europeu de Televisió Transfronterera que el Consell d'Europa havia impulsat al mateix temps que es debatia la Directiva havia esta aprovat amb antelació el 5 de maig de 1989. La comparació d'ambdós documents fa palesa la coincidència en els aspectes centrals, com ara, les quotes per a la producció europea, les reserves en favor dels productors europeus independents, la regulació de la publicitat i la proporció en què s'ha d'emetre respecte a la

programació, la prohibició de la publicitat de tabac i la limitació d'altres productes a publicitar. La formulació d'aquests aspectes en termes iguals posa en relleu els acords a què havien arribat els Estats membres per tal de posar les bases del mercat televisiu europeu.

Finalment, el 26 de novembre de 1993, el Consell de Ministres espanyol aprovava el projecte de llei per a l'aplicació a Espanya de la Directiva, al qual s'oposaven les televisions privades argumentant que perillava la seua supervivència econòmica. La llei de transposició va entrar en vigor en juliol de 1994 quan fou publicada al BOE. S'hi prohibeix l'emissió de continguts violents o pornogràfics entre les sis del matí i les deu de la nit; es reserva un 50 per cent del temps d'emissió anual a la difusió d'obres europees i, alhora, la meitat d'aquest temps s'ha de destinar a l'emissió d'obres europees d'expressió original espanyola, encara que s'estableix un termini de 4 anys per a assolir un mínim del 40 per cent del temps descrit; les limitacions per a l'emissió televisiva d'obres cinematogràfiques es manté en els mateixos termes que a la Directiva (dos anys després de l'estrena a les sales cinematogràfiques); quant a publicitat, es mantenen globalment els criteris de la Directiva, encara que el temps de publicitat per hora d'emissió es rebaixa a un màxim de 12 minuts (a la Directiva n'eren 15). Les cadenes de televisió disposaven d'un període de sis mesos per a adaptar-se a les noves normes quant a emissió de publicitat.

CAPÍTOL SETÉ: LA PREMSA AL PAÍS VALENCIÀ:1982-1994

7.1.- Marc general.

La dècada dels anys vuitanta ha suposat per al conjunt dels mitjans escrits a l'Estat Espanyol -òbviament, també per als mitjans valencians, encara que en alguns aspectes en menor mesura- un període de transformacions profundes: adaptació tecnològica; reordenació del mercat i formulació de noves estratègies per a la captació de lectors/compradors; penetració del capital transnacional; progressiva preferència de la publicitat vers els mitjans escrits, la qual s'esdevé simultàniament a l'augment de les estacions de televisió i la subsegüent pèrdua d'impacte de la publicitat televisiva que ha conduït a aquest darrer sector a desenvolupar noves fòrmules d'intervenció en els mitjans àudio-visuals, com ara el patrocini (*esponsorització*).

La facturació de les empreses periodístiques, en el marc del desenvolupament econòmic de les darreres dècades, creixia en 25 anys (del 1975 al 1989) multiplicant-se per 14 en el total espanyol (més de 270 mil milions de pessetes), mentre que per al País Valencià es multiplicava només per 6 (un poc més de 5 mil milions), tot mantenint les empreses periodístiques valencianes el sisé lloc per comunitats autònomes quant al volum de facturació total l'any 1975 i perdent una posició per a l'any 1989. Les comunitats que la precedien en aquesta darrera data, ordenades de major a menor volum de facturació, eren Madrid, Catalunya, País Basc, Galícia, Andalusia i Canàries (vegeu quadre n. 103 a l'apèndix II).

Aquests canvis, si bé són importants des d'una perspectiva econòmica i empresarial, no es traduïen en un creixement significatiu del lectorat dels mitjans escrits globalment considerats. De fet, fins l'any 1987 la difusió de premsa es trobava pràcticament estancada. És a dir, els increments d'inversió econòmica i

publicitària no es corresponien amb uns índexs semblants de creixement de la difusió i les audiències. Així, la clau d'aquestes inversions es relacionava més clarament amb la progressiva simbiosi funcional entre comunicació i consum, la qual es farà globalment més intensa amb l'expansió de les televisions privades i la guerra comercial-publicitària entre privades i públiques.

En aquest context, no és casualitat, doncs, que els avanços més espectaculars en la difusió de diaris es donaren entre les capçaleres que havien introduït altres incentius per a la compra: jocs d'atzar, regals, suplementos, col·leccions de fascicles, etcètera. No obstant això, la difusió de la premsa diària a l'Estat Espanyol, segons els controls anuals d'OJD, la situava al lloc 42 del món al final de la dècada dels 80. Una posició clarament retardada que, dins de l'Europa Comunitària, ens feia figurar al lloc onzè; així, mentre Espanya tenia el 12% de la població de la CE, a penes consumia el 4% d'exemplars de premsa diària que circulaven al dotze estats comunitaris, tot sent l'índex de difusió espanyol (80 per mil per a l'any 1988) una tercera part de l'uropeu.

Les dades dels anys posteriors assenyalaven que ens trobàvem ben a prop de superar el llindar (100 exemplars per mil) que la Unesco va establir com a indicador de desenvolupament, el qual s'aconsegueix finalment de superar el 1992 (amb un índex de difusió de 100,2 exemplars per mil per al conjunt d'Espanya) i, posteriorment, ha continuat creixent de manera moderada.

Per contrast, els ingressos publicitaris experimentaven un increment del 300% (48.000 milions en 1982 i 188.750 milions en 1988). De fet, per a l'any 1988, els mitjans escrits, en conjunt, varen obtenir dos terços de la seua facturació en concepte de publicitat i el terç que resta per vendes i subscripcions.

Per tant, la premsa escrita (diaris i revistes) de l'Estat Espanyol s'incorporava a la tendència europea recuperant posicions en el repartiment publicitari com a suport preferit per davant de la televisió, tendència que s'ha mantingut durant els darrers anys malgrat la minva de la inversió en el sector. Així, mentre l'any 91 la inversió publicitària en els mitjans escrits suposava prop del 56 per cent de la inversió global en els mitjans de comunicació, l'any 93 aquest percentatge s'havia reduït en més de tres punts (52,5%), els quals anaven a parar majoritàriament a les televisions. Tanmateix, tenint en compte el 7 per cent que s'inverteix en la ràdio, els mitjans escrits continuen 10 punts en percentatge per davant de les televisions en la captació d'inversió publicitària.

Malgrat la contracció de la inversió publicitària en el sector, la premsa diària ha pogut mantenir el nivell general de negoci en aquests darrers anys per dos factors principals; l'increment de la difusió i l'augment de preu dels exemplars. Mentre els ingressos per publicitat, en quatre anys, han baixat 13 punts sobre el conjunt d'ingressos dels diaris (62% el 1989 front a 49% el 1993), els ingressos per vendes i subscripcions han passat del 36%(1989) al 48%(1993), quasi equiparant-se als de la publicitat. Aquesta situació que es produeix en un moment de recessió, acompanyada ara de la recuperació econòmica que permetrà continuar millorant els índexs de difusió i l'atracció de publicitat, afavorirà l'increment dels beneficis del sector.

D'altra banda, la progressiva consolidació dels grups líders en premsa, durant els darrers anys, ha produït una forta tendència a la concentració, la dada més reveladora de la qual és el fet que els deu grans controlen més del 70% de la difusió, control que augmenta els diumenges amb l'auge que han pres els suplementos dominicals. Les estratègies de control dels grans grups també s'han orientat a l'adquisició de periòdics locals/regionals o a la diferenciació en els

continguts de les seues edicions per a determinades comunitats autònomes. De fet, en sis comunitats autònomes, els periòdics madrilenys superaven l'any 88 la quarta part de les vendes diàries: Castella-La Manxa, Andalusia, Castella i Lleó, Extremadura, Múrcia i País Valencià (vegeu quadres números 95, 96, 97, i 98 de l'apèndix II), una situació que, tot i els canvis produïts en els darrers anys, fa que minve la dependència de la premsa centrals en les comunitats que ja eren menys dependents, mentre que augmenta en les més dependents.

Contràriament als índexs de difusió de la premsa diària i seguint les pautes típiques dels països llatins, els índexs de consum de publicacions no diàries es trobaven entre els més alts del món. A més, de cada deu revistes comercialitzades quatre eren revistes "del cor", les quals venien el mateix nombre d'exemplars que la premsa diària l'any 1988. En el cas valencià, s'aguditzava la diferència a favor d'aquest tipus de revistes en vint punts, la qual cosa, en proporció al nombre d'habitants, ens situava, en proporció a la difusió dels diaris, al cap de totes les comunitats autònomes en el consum d'aquestes revistes -*Pronto, Hola, Lecturas, Diez Minutos* i *Semana* eren les més venudes-, mentre que per l'índex de difusió de la premsa diària ens situàvem en el lloc dotzé de les desset comunitats autònomes amb un índex de difusió del 63,9 per mil, tan sols per davant de Castella i Lleó, Andalusia, Múrcia, Extremadura i Castella-La Manxa, tot suposant l'índex valencià menys d'una cinquena part de l'uropeu (vegeu quadres números 25, 101 i 102 de l'apèndix II).

Del 1988 al 1993, si bé l'índex de difusió valencià s'ha incrementat en més de 17 punts (81,3 per mil), el que significa un creixement de la difusió de més del 30 per cent en aquests cinc anys, i atenent el context espanyol general d'increment de la difusió que per a les comunitats més endarrerides ha estat proporcionalment superior al valencià, cal constatar que el País Valencià es situa en el lloc tretzé

quant a difusió de premsa diària per a l'any 1993, només per davant de Múrcia, Andalusia, Extremadura i Castella-La Manxa. Continuem, doncs, lluny de superar el llindar 100 (vegeu quadres números 93, 94, 99 i 100 de l'apèndix II).

Així, doncs, convé partir del fet que els índexs de difusió de premsa diària a Espanya es troben molt per davall de la resta de països de la CE i són, encara, clarament subdesenvolupats, fenomen que s'agreuja molt més en el cas del País Valencià. Potser, com a dada que limita l'afirmació anterior, cal considerar el fenomen de la premsa sensacionalista europea, els també anomenats periòdics populars com el *Bild Zeitung* alemany o el britànic *The Sun*, els quals es troben, de fet, més a prop dels modes i continguts de les revistes de consum, tan exitoses al País Valencià. D'altra banda, això explica, en part, el fracàs del primer llançament ambiciós d'un periòdic d'aquestes característiques, l'intent del *Claro*.

Pel que fa als índexs de lectura dels mitjans escrits al País Valencià, el percentage de lectors de diaris creix a penes sis punts de l'any 1982 (22.6%) a l'any 1991 (28.2%). La millora és molt notable des d'aquest darrer any fins a l'any 1994; en tres anys la premsa diària experimenta un creixement de més de 5 punts en el seu lectorat (33,6% per a l'any 1994). En qualsevol cas, el percentatge valencià de població lectora es troba sempre per davall de la mitjana espanyola, la qual l'any 1993 se situava més de quatre punts per damunt de la valenciana. El nombre de lectors de revistes creix quasi trenta punts (40.5 en 1982 davant del 69,1% de 1991). Els anys següents, fins al 94, experimenta una davallada de 9 punts en consonança amb el creixement de la premsa diària i l'expansió de l'auditori televisiu per l'aparició de les cadenes privades (vegeu quadres números 1, 2, 3, 4 i 100 de l'apèndix II).

Com a principals apunts per a la configuració dels suports bàsics i principals

incidències del sistema comunicatiu valencià podem assenyalar els aspectes següents:

1.- Cinc periòdics principals radicats al País Valencià: *Las Provincias* i *Levante-EMV* a València, *Información* a Alacant (amb una presència significativa del periòdic *La Verdad*, de Múrcia), *Mediterráneo* i *Castellón Diario* a Castelló. Tots ells amb una difusió molt limitada territorialment a la seua ciutat i província.

2.- Participació de la premsa madrilenya amb més d'una quarta part de la quota de mercat valencià, amb la presència, segons la difusió i el nombre de lectors, de *El País*, *El Mundo*, *ABC* i *Diario 16*, principalment. Presència ínfima de la premsa de Catalunya que, en conjunt, a penes recull un poc més de l'1 per cent de la difusió total.

3.- El primer periòdic en nombre de lectors -*Levante-EMV*- i el tercer -*Información*- recullen la major part dels lectors de premsa diària al País Valencià; són propietat del grup Prensa Ibérica que posseeix altres periòdics regionals o provincials.

4.- *La Hoja del Lunes* d'Alacant va desapareixer el 1984. *La Hoja del Lunes* de València va entrar en una crisi en l'any 1991 quan *Las Provincias* i *Levante-EMV* van decidir eixir cada dilluns (vegeu nota 7.1).

7.1.1.- Els diaris de València.

Els dos diaris radicats a la ciutat de València estenen la seua àrea d'influència sobre el conjunt de la província, però, mentre *Las Provincias* és un diari amb major seguiment a la capital i a l'àrea metropolitana, *Levante-EMV* manté una distribució més uniforme per tota la província. L'estratègia de les edicions

comarcals que ha seguit aquest últim diari seria una de les claus de la seua expansió. En qualsevol cas, cap dels dos diaris pot ser considerat regional per la minsa presència que tenen al nord i al sud del País (vegeu nota 7.2).

Las Provincias, diari d'orientació conservadora, propietat de la família Doménech-Reyna, l'úni diari valencià que no va tancar el franquisme en acabar la guerra civil, i *Levante-EMV*, antic diari de l'Estat privatitzat el 1984, són competidors des de la postguerra. Durant el franquisme, amb els privilegis que tenia la premsa de l'Estat, *Levante* va ser el primer en difusió i, fins als anys 60, quasibé doblava la de *Las Provincias*. Serà a partir de la LLei de Premsa i Impremta quan el diari privat demostrarà una millor capacitat d'adaptació a les noves condicions del mercat, fins que, ja en la dècada dels setanta superarà al *Levante*.

Els darrers anys del franquisme *Las Provincias* inicia una tímida obertura que, amb el progressiu rebuig social a la informació més oficialista del diari de l'Estat, li atorga un sòlid predomini, el qual, pel que fa a la difusió, li atorga el títol de diari més venut al País Valencià encara avui dia. El *Levante* va mantenir, tanmateix, una notable difusió fins a l'any 1980 quan inicia una davallada continuada que arriba al seu mínim històric (25.000 exemplars) l'any anterior a la seua privatització (vegeu nota 7.3).

Fins l'any 1988, és a dir, quatre després de la privatització, *Levante-EMV* no aconsegueix relançar-se significativament quant a difusió. La solidesa aconseguida per *Las Provincias*, la capitalització que obté de la batalla de València donant un suport decidit als secessionistes blavers, la dura crítica al nou poder socialista, les inèrcies de la tradició de compra i lectura d'aquest diari en determinats sectors de classe alta i mitjana tradicional (vegeu nota 7.4), a més del context general d'estancament dels índexs de difusió de premsa, serien els factors

que li permeten un creixement continuat a costa del *Levante-EMV* fins l'any 1987 en què s'estabilitza la seua difusió.

Pel seu compte, *Levante-EMV* té molt difícil guanyar nous lectors durant la primera meitat dels 80. En els últims quatre anys abans de la privatització, a més de la crisi que travessa la premsa de l'Estat, les inèrcies d'una plantilla envellida que recull tots els professionals dels desaparegut (1975) vesperí *Jornada*, la dependència de la línia editorial de *Las Provincias* quant a la política valenciana, l'estancament del lectorat i els baixos índexs valencians de lectura de premsa, ha de fer front, primer, al *Diario de Valencia* (1980-1982) que atrau els lectors progressistes i nacionalistes que demanden informació local i regional, alhora que no suporten l'estil de *Las Provincias*, i després al *Noticias al Día* (1983-1984) que mantindrà un perfil de lectors semblant. La dotzena de milers de lectors que aconseguen aquests dos diaris successius, a més dels altres factors esmentats, seran un fre a la recuperació del *Levante-EMV*.

Així, doncs, és a partir del 1987-1988, quan els dos diaris estableixen realment una dura competència pel mercat dels lectors de la ciutat de València i comarques més pròximes. Els regals associats a la compra del diari (col·leccions de fascicles, jocs d'atzar, etc) i la confrontació en la línia editorial i informativa seran els principals instruments d'aquesta rivalitat, la qual finalment anirà decantant-se, a poc a poc, a favor del *Levante-EMV* que oferirà complements del diari més atractius i d'interés popular, alhora que anirà estenent les edicions comarcals que tant d'èxit li han donat, estratègia que es veurà obligat a mantenir també el diari *Las Provincias* (vegeu nota 7.5).

Quant a la confrontació política, *Las Provincias*, s'ha mantingut com un diari més declaradament ideològic fins al punt d'intervenir en les lluites internes de la dreta

valenciana pel lideratge i, durant un període fou clau en el progressiu ascens d'Unió Valenciana -com abans ho havia estat en el suport a UCD- i com ho fou també després en el seu declivi en optar per donar suport al Partit Popular. Un diari doctrinari, qualificador i desqualificador en la política valenciana. Difícil de classificar resulta la secció anomenada *El Cabinista* on qualsevol pot deixar un missatge a un contestador sense identificar-se. Amb independència de la veracitat dels missatges -potser qui n'estiga encarregat se n'inventa tants com vol-, aquesta secció ha servit fonamentalment per a fustigar tots aquells que el diari considera enemics amb total impunitat; dirigents de l'esquerra, intel·lectuals i autoritats acadèmiques han estat sovint al seu punt de mira. Han donat solta, doncs, a les seues fílies i fòbies, confiats en la fidelitat i estabilitat del seu lectorat en una relació gairebé simbiòtica. Podríem plantejar, per tant, que la seua estratègia comercial exigia seguir dient als seus lectors allò que volien llegir i denota un bon coneixement de les demandes i expectatives de la seua clientela, el discurs de la qual ha contribuït el diari a formar, quant a actituds sociopolítiques en general, i envers l'autonomia i el govern de la Generalitat, si més no des dels anys de la transició política. De la seua intervenció política directa dóna fe la lectura de qualsevol dia i el fet que amb l'accés del PP a la Generalitat molts dels seus col·laboradors i redactors han rebut càrrecs i treballs en la RTVV i en l'Administració Autònoma.

Pel seu compte, *Levante-EMV*, si bé la seua línia s'ha decantat a favor dels socialistes, ha mantingut més distància de la imbricació en la política i ha pres un caire més d'acord amb el que podríem anomenar ideologia professional (vegeu nota 7.6). Ha tractat de prioritzar el vessant informatiu i d'anàlisi, alhora que s'ha mantingut més obert en la publicació de col·laboracions de tota mena. Representa en els darrers anys un ample sector de lectors a l'entorn del consens autòmic majoritari en les qüestions polítiques i d'usuaris del diari interessats per la seua

informació local i esportiva. Ha buscat sistemàticament la confrontació amb *Las Provincias* a través de la crítica continuada al que consideraven fal·làcies i manipulacions informatives, estratègia que també ha reforçat la fidelitat dels seus lectors alhora que li permetia exhibir unes maneres “més professionals” des del punt de vista periodístic.

Entre l'any 1986 i el 1988, si bé *Las Provincias* supera el *Levante-EMV* en difusió, aquest darrer aconseguix en aquests anys llevar-li el primer lloc quant a lectorat (vegeu quadres 10, 11, 12, 13 i 14 de l'apèndix II). Així, mentre l'any 1985 *Las Provincias* tenia més del doble de lectors, l'any 1989 *Levante-EMV* el supera en trenta mil lectors, diferència que creixerà progressivament fins als cinquanta mil de l'any 1994 (vegeu quadres 15 a 19 de l'apèndix II).

Al quadre següent (7.1) podem veure la recuperació que experimenta el diari *Levante-EMV* en la segona meitat dels 80, mentre que *Las Provincias* creix durant la primera meitat i s'estabilitza durant la segona. *Levante-EMV* aconseguix superar per primera vegada els cinquanta mil exemplars de difusió a finals de l'any 1992, sense aconseguir superar la difusió de l'altre diari tot i que s'hi acostava cada vegada més.

QUADRE 7.1

EVOLUCIÓ DE LA DIFUSIÓ DELS DIARIS DE VALÈNCIA. 1980-1994

DIARI	DIFUSIÓ 1980	DIFUSIÓ 1985	DIFUSIÓ 1990	DIFUSIÓ 1994
LAS PROVINCIAS	45.472	57.222	57.904	59.050
LEVANTE-EMV	37.132	30.093	46.133	56.172

Font: OJD. Elaboració pròpia.

De fet, el que podríem considerar com una mena d'índex de rebuig de cada un d'aquests diaris és més elevat per a *Las Provincias* que per al *Levante-EMV*. És a

dir, mentre un 44 per cent dels lectors de diaris declaren no llegir mai *Las Provincias*, aquesta resposta la donen un 33 per cent per al *Levante-EMV*, diferència que potser s'ha incrementat si considerem que aquesta dada és de l'any 1985 (vegeu quadre 37 a l'apèndix II).

7.1.2.- El grup *Prensa Ibérica* : *Levante-EMV* de València i *Información* d'Alacant.

El grup *Prensa Ibérica* (PI) es va constituir com a resultat de l'adquisició d'uns quants diaris de la cadena MCSE per part de *Prensa Canaria* en produir-se la privatització dels diaris de l'Estat (vegeu nota 7.7). Al País Valencià va adquirir *Levante* i *Información*, dos diaris dels més rendibles entre els que pertanyien a MCSE.

L'adquisició del *Levante*, per contra al que s'havia esdevingut amb la d'*Información* que fou a la primera subhasta, fou més complicada i polèmica. Després de dues subhastes desertes i quan el preu del diari havia baixat 200 milions respecte a l'inicial -va passar de 690 a 490 milions-, fou sorpresivament adquirit a la tercera subhasta quan ja se'l donava per desaparegut. El fet és que el diari es trobava en el moment més baix de la seua història tant en difusió com en l'interés dels lectors valencians (vegeu nota 7.8).

La dèbil situació que travessava el diari i les facilitats donades per la Caixa Provincial d'Estalvis han estat objecte de múltiples especulacions que, en tots els casos, apunten a la decisió dels socialistes valencians de salvar aquest diari, la qual cosa significava enfonsar *Noticias al Día*, encara que per a molts continua sent un afer incomprensible del qual queden moltes ombres per aclarir (vegeu nota 7.9).

Cal considerar també el context en què es va produir la privatització de MCSE. D'una banda, els grans grups de premsa no mostraren interès en l'adquisició d'aquells diaris, sinó que, més aviat, el que desitjaven era la seua desaparició. Els sectors econòmics que posteriorment s'han interessat tant pel mercat de la comunicació encara no el trobaven prou atractiu. A més, aquests diaris patien un considerable desprestigi al qual s'afegien forts conflictes laborals interns per la negativa dels treballadors a la privatització. Finalment, quant al *Levante*, hi ha prou acord en què el preu era excessiu en relació a la difusió del diari i la cartera de publicitat. *Las Provincias*, per exemple, va desestimar anar a la subhasta després de revisar els tallers del diari i el balanç de la societat (Bilbao i Vallés, 1992).

L'evolució dels dos diaris del grup PI al País Valencià ha estat de creixement progressiu amb una estratègia editorial atenta a les fluctuacions de l'opinió pública que ha tractat de reflectir més que dirigir la societat, encara que, òbviament, cap mitjà escapa a les preferències, seleccions i sensibilitat a determinades pressions de grups amb poder. Així, *Información* ha tingut èpoques *surestistes* i *alacantinistes* quan aquestes idees han tingut més auge a la ciutat d'Alacant, i *Levante-EMV* ha fluctuat entre la crítica al catalanisme cultural i l'atac al blaverisme més irracional, amb moments en què ha donat suport a la ideologia de l'hibridisme-criollisme valencià (tercera via). Però, per contrast amb *Las Provincias*, es pot afirmar que la línia del grup ha diferenciat més clarament l'opinió de la informació i ha seguit criteris més orientats per la professionalitat i el rigor en els continguts informatius. En qualsevol cas, s'han guiat més per la idea de ser un espill dels corrents d'opinió i conflictes existents al si de la societat valenciana, que no d'esdevenir buc insignia d'alguns dels corrents.

Quant a difusió i lectorat ha experimentat un creixement notable, tal com es pot comprovar al següent quadre 7.2. Ambdós diaris han crescut en difusió i en

lectors. Del poc més d'un milió de lectors habituals de diaris al País Valencià (dades EGM, 1994), la meitat aproximadament llegeixen algun dels dos diaris del grup. I si considerem només els diaris valencians, la proporció a favor del grup PI és tal que, de cada 10 lectors de diaris valencians, 7 llegeixen algun dels dos diaris del grup (vegeu quadres 18,19 i 23 a l'apèndix II).

QUADRE 7.2

EVOLUCIÓ DE LA DIFUSIÓ DELS DIARIS DEL GRUP PRENSA IBÉRICA. 1985-1994

DIARI	DIFUSIÓ 1985	DIFUSIÓ 1990	DIFUSIÓ 1994
INFORMACION	29.475	35.539	41.190
LEVANTE-EMV	30.093	46.133	56.172

Font: OJD. Elaboració pròpia.

Podem afirmar, doncs, el lideratge del grup PI en el conjunt del País Valencià amb un diari líder a Alacant i el segon diari a València, grup que també és líder a Canàries, Balears, Astúries i Pontevedra (vegeu nota 7.10).

El procés de concentració de la premsa que s'ha produït a Espanya durant els darrers anys, té el seu exponent al País Valencià en el grup *Prensa Ibérica*, l'únic dels grans grups no participat per capital estranger, el qual s'organitza en societats autònomes per a cada diari que reben el nom de la província (*Prensa Valenciana* i *Prensa Alicantina* en el nostre cas). Finalment, cal deixar constància del fet que en cap moment s'han interessat per integrar els dos diaris en un sol diari regional. Segons l'empresa editora, l'auge que ha pres entre els lectors la demanda d'informació local i la diferenciació de públics que ha generat l'herència de 150 anys de divisió provincial serien els principals elements que desaconsellen un projecte d'integració regional. Ben al contrari, han incrementat la fragmentació

informativa, atès que l'estratègia de les edicions comarcals ha comportat un cert aïllament informatiu entre comarques que, mentre acreix la informació de la pròpia, negligeix o anul·la totalment la de les altres. També ha estat un fre a l'emergència de nova premsa comarcal.

7.1.3.- La premsa diària de Castelló i Alacant.

La premsa que s'edita a aquestes dues ciutats reproduceix, amb matisos, l'estructura de la premsa de València, és a dir, dos diaris, l'un procedent de l'antiga cadena MCSE i un altre privat. Ara bé, així com a València la rivalitat entre ambdós diaris ve de molt antic i els dos són diaris prominents de la ciutat, en el cas d'Alacant, el segon diari, *La Verdad*, és una edició específica d'un diari de Múrcia, i en el cas de Castelló, *Castellón Diario*, apareix a mitjan de la passada dècada. D'altra banda, contràriament al que s'esdevenia a València, la preeminència, tant en difusió com en lectorat, ha estat sempre favorable als antics diaris de MCSE.

Pel que fa a la ciutat i província de Castelló, el diari *Mediterráneo* fou adquirit en la subhasta de MCSE per Promocions i Edicions Culturals (PECSA), vinculada als socialistes valencians que controlaven la majoria de les accions, per 69 milions de pessetes (vegeu nota 7.11). El diari es renova i millora. D'altra banda, un grup d'empresaris del sector de la ceràmica (taulellet) consideren necessari disposar d'un mitjà de comunicació afí als seus interessos. És així com l'any 1982 naix *Castellón Diario*, el qual no es sotmet al control d'OJD fins l'any 1985 (vegeu nota 7.12).

La pugna pel mercat castellonenc entre ambdós diaris serà prou igualada de l'any 1985 al 1987, mentre la difusió general de diaris es manté estancada. Però, amb el creixement posterior del mercat, tot l'avantatge serà per al *Mediterráneo*, tal com

es pot comprovar al següent quadre 7.3, mentre *Castellón Diario* s'estanca i, fins i tot, retrocedeix.

QUADRE 7.3

EVOLUCIÓ DE LA DIFUSIÓ DELS DIARIS DE CASTELLÓ. 1985-1994

DIARI	DIFUSIÓ 1985	DIFUSIÓ 1990	DIFUSIÓ 1994
MEDITERRANEO	6.181	8.874	9.309
CASTELLON D.	4.442	4.377	4.455

Font: OJD. Elaboració pròpia.

Quant a l'extensió dels lectorats respectius, l'any 1988, el diari líder supera l'altre definitivament amb el doble de lectors (37.000 front a 18.000), distància que arribarà al màxim l'any 91 (60 front a 18), i que en els anys següents, tot i la recuperació de lectors de *Castellón Diario* es mantindra en més del doble a favor del líder (vegeu quadres 10 a 19 de l'apèndix II). Així, per a l'any 1995, mentre quasi la meitat dels castellonencs declaraven no llegir mai *Castellón Diario*, aquesta afirmació no arribava a un terç en referir-se a *Mediterráneo*.

A Alacant, *Información* i *La Verdad* rivalitzen des que aquest darrer diari murcià que pertanyia al grup Edica va aparéixer amb una edició específica l'any 1963 (vegeu nota 7.12). Actualment pertany al grup *Correo*. Pel seu compte, *Información*, el segon diari del grup *Prensa Ibérica* al País Valencià, no va patir el procés de davallada constant en difusió i lectors del *Levante*. Fou adquirit a la primera subhasta per 621 milions de pessetes.

Com ja hem indicat adés, *Información* és líder a Alacant i província i en el seu creixement ha seguit la mateixa estratègia que el *Levante-EMV* amb edicions comarcals, col.leccions de fascicles, etc. *La Verdad*, d'altra banda, ha experimentat

un retrocés notable del 92 ençà que només podem estimar quant a lectorat, atès que no són disponibles les dades de la seua edició alacantina.

L'any 1985, el diari líder ja quadruplicava el lectorat i la difusió del segon. A més, dos terços dels lectors de *La Verdad* es concentraven en la comarca més pròxima a Múrcia, La Vega Baixa, únic espai on superava en lectors, en una proporció de 3 a 2, a *Información*, el qual, al seu torn, el superava en una proporció de 9 a 1 en la ciutat d'Alacant i de 10 a 1 en la regió d'Alcoi-Gandia (vegeu quadres 41 i 42 de l'apèndix II).

L'estabilitat de què partia el diari líder a la qual també va contribuir la desaparició de la *Hoja del Lunes* d'Alacant el 1984, la percepció per a una gran part dels lectors que el segon diari és forani i la nova imatge que li procurà la nova propietat han fet del diari *Información* un mitjà molt sòlid que l'any 93 recollia més del 40 per cent de la difusió provincial de premsa d'informació general amb més de dos-cents mil lectors habituals, precisament en l'àrea del País Valencià que presenta els índexs més elevats de difusió de premsa.

Finalment, cal deixar constància que els diaris líders a Castelló i a Alacant s'han mantingut a distància de l'anticatalanisme de la ciutat de València encapçalat per *Las Provincias*. Pel seu compte, *La Verdad* fou durant anys el principal mitjà impulsor de la tesi del sud-est que defensava una nova organització administrativa i territorial en què s'inclouïen Múrcia i Albacete, Almeria i Alacant. En el cas d'*Información*, sí que hi ha hagut en els darrers anys un cert revifament esporàdic de l'*alacantinisme* (victimisme local que es queixa d'un suposat centralisme de València).

7.1.4.- La *Hoja del Lunes* de València i Alacant.

Les *Hojas del Lunes* foren creades durant la dictadura de Primo de Rivera i s'institucionalitzaren l'any 1930 amb l'objectiu de respectar el descans dominical dels periodistes i donar treball als professionals aturats. Els seus beneficis només podrien destinar-se a obres socials i benèfiques. Sota el franquisme el seu monopoli dels dilluns va ser reforçat i foren equiparades a totes els efectes amb la premsa diària. El control de les Associacions de la Premsa, que eren les encarregades de treure el periòdic, per part del sector més dretà de la professió en dificultà la democratització (vegeu nota 7.14).

Durant la dècada dels 80 i a partir del trencament del monopoli dels dilluns que inicià el *Grupo 16*, varen desaparèixer progressivament totes les *Hojas*, tot sent la de València de les últimes en tancar, atès que el pacte per no eixir dilluns fou respectat pels dos diaris de la ciutat fins l'any 1991. La d'Alacant va tancar a novembre de 1984, mentre que la de València, després d'un seguit de desencerts per part de la Junta Directiva desapareixia l'any 1993.

El monopoli del dilluns i l'interés del públic pels resultats esportius feia que aquestes publicacions gaudiren d'una gran estabilitat en la difusió fins als anys 80. La *Hoja del Lunes* d'Alacant fregava els 40.000 exemplars de difusió entre els anys 1978 i 1980 i posteriorment va anar davallant fins el darrer any controlat. La de València es movia entre els 80 i els 90.000 exemplars i no va experimentar una caiguda important fins l'any 1991 quan eixiren dilluns els altres diaris de la ciutat (vegeu quadre 7.4).

QUADRE 7.4

EVOLUCIÓ DE LA DIFUSIÓ DE LES HOJAS DEL LUNES 1978-1983

DIARIS	1978	1979	1980	1981	1982	1983
H.LUNES(VCIA)	84.211	87.530	88.228	79.625	79.766	86.161
H.LUNES(ALAC)	37.738(1)	37.643(2)	37.615(3)	33.740(4)	31.631	30.212

1.- De setembre del 78 a febrer del 79. 2.- De març del 79 a febrer del 80.

3.- De març del 80 a febrer del 81. 4.- de març del 81 a febrer del 82.

Font OJD. Elaboració pròpia.

7.1.5.- L'Associació de la Premsa i la *Hoja de Valencia*.

L'eixida cada dilluns dels diaris de València va suposar una immediata caiguda de la difusió de la *Hoja del Lunes* en 30.000 exemplars de mitjana per a l'any 1991, caiguda que va anar creixent fins al tancament. La renovació de la Junta Directiva de l'Associació de la Premsa va arraconar els fins aleshores directius que havien aconseguit l' statu quo que respectava el monopoli dels dilluns (vegeu nota 7.15). Salvador Barber, el director, abandonava la publicació poc temps després. Els nous directius, encapçalats per Mario Beltran iniciaren una fugida cap endavant en resposta a l'eixida dilluns del *Levante-EMV* i *Las Provincias*. Llançaren un nou diari *La Hoja de Valencia* per a competir amb els altres que fou un rotund fracàs i els somnis de grandesa dels directius acabaren en ben poc temps amb el patrimoni de l'Associació de la Premsa i el tancament definitiu també de la *Hoja del Lunes* (vegeu nota 7.16).

7.1.6.- La premsa de Madrid: les edicions Comunitat Valenciana.

La premsa de Madrid participa en la difusió total de premsa al País Valencià en una quarta part aproximadament, la qual no ha experimentat variacions significatives durant els 80 (vegeu nota 7.17) i s'ha vist incrementada els darrers

anys entre 2 i 3 punts en percentatge amb el creixement de la difusió total i el major interès dels lectors per seguir els sovintejats escàndols de la política espanyola.

El fet que el mercat valencià siga el més important, per la seua dinàmica econòmica, entre les comunitats autònomes amb més dependència de la premsa central i les potencialitats quant a contractació publicitària que això comporta, a més de la necessitat de donar una imatge més arrelada a la societat valenciana en un context de creixent competitivitat entre mitjans, serien les claus que expliquen el permanent interès de la premsa central en el mercat valencià de la comunicació i l'emergència de les edicions específiques per tal de no perdre la quota de mercat.

El País, el diari central de major difusió al País Valencià, ha mantingut quasibé des de la seua aparició un lectorat fidel superior als cent mil lectors, amb independència de les fluctuacions conjunturals. D'altra banda, l'aparició de l'edició *Comunidad Valenciana* l'any 1990, com l'ampliació posterior del 1995, no han suposat un increment notable de les vendes i el lectorat. Així, doncs, cal entendre aquestes edicions com una estratègia d'ancoratge dels lectors que ja tenia i d'avançar-se a les noves edicions específiques d'altres diaris centrals que pugueren tractar de llevar-li mercat. En el cas de la segona ampliació, a més del que acabem de dir, ha predominat la perspectiva d'ampliar la cartera publicitària regional més que no la cobertura informativa autonòmica, la qual no s'ha vist ampliada en la mesura que ho ha fet la publicitat i l'espai destinat a serveis. Finalment, a diferència de l'edició de Catalunya on el diari trau un *Quadern* setmanal de caire cultural íntegrament escrit en català, l'empresa no s'ha plantejat res de semblant per al País Valencià fins ara.

El diari *ABC* compta amb dues edicions diferenciades per al País Valencià. La primera fou la d'Alacant en l'any 1988, on tenien la majoria dels lectors. Després, l'any 1990 llançaren l'edició per a València i Castelló, la qual amb el temps els ha permés incrementar la seua presència en aquest espai. Aquest diari, si exceptuem els que tenen una difusió molt reduïda, és potser el que presenta un índex de rotació d'exemplars més baix. Així, per exemple, l'any 1988 en venia 12.000 i tenia 15.000 lectors de mitjana. Un diari quasibé unipersonal o, a tot estirar, familiar i que no es deixa veure habitualment als llocs públics on s'ofereix la premsa als clients. En els darrers anys i per causes generals ja explicades, ha augmentat la difusió fins a representar una quarta part de la difusió de la premsa central al País Valencià.

Diario 16 es va incorporar a la dinàmica d'assentament en el País Valencià a través de les edicions específiques l'any 91 quan en va traure una per a València i província, la qual es centrava molt, informativament, en la ciutat. L'any 1995 va ampliar aquesta edició al conjunt del territori valencià. La difusió del diari durant els anys 80 se situava al voltant dels set mil exemplars de mitjana, difusió que ha retrocedit durant els 90 malgrat l'edició específica per la crisi financera que ha patit darrerament el *Grupo 16*.

Finalment, deixant de banda el desaparegut *El Independiente* que mai no va tenir una difusió significativa al País Valencià, l'entrada i creixement notable del diari *El Mundo* que l'any 1993 ja retenia prop de la cinquena part de la difusió total de premsa central, ha modificat el repartiment dins la quota que mantenen els diaris madrilenys. Així, tot i que ha crescut en termes absoluts, el més perjudicat ha estat *El País* que ha passat del 60 al 46 per cent de l'any 1988 al 1993 (vegeu quadres 23 i 24 de l'apèndix II).

7.1.7.- La premsa local i comarcal.

Quant a premsa d'edició diària o de més d'un dia a la setmana, continuen les edicions de *Canfali* a la Marina Alta i Baixa i el *Ciudad de Alcoy* (vegeu capítol quart). L'any 1987 apareix el diari *Elche* per a la ciutat del mateix nom i el 1989 apareix *El Ventilador de Papel* a la ciutat de Benicarló, ambdós amb una difusió d'uns pocs milers a les respectives ciutats.

La premsa local ha continuat el procés de creixement en publicacions que es va iniciar l'any 1979 amb la formació dels primers ajuntaments democràtics. Si en aquell moment i fins al 82 aparegueren 34 noves revistes locals, l'augment ha estat notable fins a l'any 1990 (vegeu nota 7.18). Del 1983 al 85 apareixen prop de 50 noves revistes d'informació local, les quals sumaven un tiratge proper als dos-cents mil exemplars, i, del 85 al 90 n'apareixen una altra cinquantena amb un tiratge total superior als cinc-cents mil exemplars. Així, doncs, en una dècada, la premsa local ha experimentat un creixement imparable que, globalment, se situa en tiratge per damunt dels vuit-cents mil exemplars.

La periodicitat d'aquestes publicacions és ben diversa; unes poques setmanals o quinzenals, la majoria mensuals, bimensuals o trimestrals, i la resta bimestrals o anuals. En la majoria dels casos, són publicacions vinculades directament a l'ajuntament. Només un 10 per cent de les publicacions locals depenen d'altres institucions o són d'iniciativa privada, com les diverses edicions de *Canfali* al sud del país, o les revistes *Set Dies* a Xàtiva o *Set a Set* a Oliva, entre altres.

La premsa comarcal, després de l'embranchida que va experimentar en la primera meitat dels 80 amb una desena de publicacions que sumaven un tiratge pròxim als cent mil exemplars, ha sofert un retrocés al qual no és alié el fet de les edicions

comarcals dels principals diaris que es llancen en la segona meitat de la dècada. Algunes de les que foren impulsades per les institucions públiques (Diputacions i mancomunitats de municipis) han desaparegut com és el cas de *Plaça Major* (Diputació de València) o *Ribera Alta* (18 ajuntaments de la comarca), mentre d'altres s'han esllanguit. S'ha mantingut amb un cert vigor *La Serranía* (9 ajuntaments de la comarca dels Serrans).

Amb posterioritat i per iniciativa privada han sorgit unes poques publicacions comarcals; *Crònica de la Ribera* que edita uns pocs milers d'exemplars i sobreviu de la publicitat institucional, la revista *Crònica* d'Ontinyent que apareix quinzenalment des del 1987 i es difon per La Vall d'Albaida, *Prensa de la Marina Alta* de periodicitat setmanal que va sorgir el 1989.

La novetat més destacable en aquest sector és la iniciativa d'*Horta Edicions* que, ja en els 90, ha llançat quatre edicions comarcals íntegrament en valencià, de periodicitat mensual, de *El Periòdic*, a l'Horta, La Plana, Alaquàs i Torrent, amb una difusió mitjana d'onze mil exemplars. Darrerament, el diari *El Punt* de Girona ha adquirit el 49 per cent de les accions i prepara, d'acord amb *Horta Edicions*, un diari en valencià per al conjunt del país.

7.1.8.- La premsa de gèneres diversos, d'intercanvis i gratuïta.

A les publicacions d'informació local, cal afegir la gran quantitat de revistes culturals d'àmbit local que han proliferat fins avui. La vida atzarosa d'aquestes publicacions i l'absència d'un cens actualitzat n'impedeix una quantificació acurada. Amb tot, n'hem pogut comptabilitzar una quarantena fins a l'any 1990.

Major envergadura i difusió presenten les publicacions culturals més

especialitzades (literatura, art, història, ciències socials) que han sorgit del 1983 ençà. Així, a més de les que ja referenciarem al capítol quart, cal afegir entre les més importants les següents: *Afers*, *Canelobre*, *Revista Valenciana d'Estudis Autonòmics*, *L'Aiguadolç*, *Daina*, *Contracampo*, *Eutopias*, *Caplletra*, *Marina d'Art*, *Buris-ana*, i *Cimal*.

En la premsa esportiva s'han succeït els intents de mantenir publicacions periòdiques entre les quals destaquen *Meta 2.000*, *L'Esport*, *Flash Sport*, i *Superdeporte*.

La premsa d'anuncis i de compravenda que es va iniciar a principis dels 80 amb l'aparició de *Trajín* a València (1980) i *Detot* a Castelló (1982), ha continuat amb *Tickets* d'Alacant (1983) i *El Baul* a València (1985). A aquestes publicacions s'han sumat les gratuïtes que es financen de la publicitat com el setmanari *Aquí* (1980), el qual a principis dels 90 distribuïa prop de quaranta mil exemplars controlats per OJD. El 1988 arriba a Castelló el grup *Claxon* amb un setmanari, després d'haver aconseguit una important implantació a Catalunya amb dotze setmanaris.

Una experiència singular és la que representa l'aparició en els 90 del *MiniDiario*, un diari gratuït d'informació general que es finança amb publicitat. Es tracta d'un doble full en format tabloide amb uns pocs articles d'opinió i molts breus. Segons l'OJD té una difusió mitjana pròxima als quinze mil exemplars. Es distribueix per bars i cafetèries i altres llocs de serveis i d'atenció al públic. Aquesta empresa es troba vinculada familiarment a *Las Provincias* i ha estat instrument d'*agitació i propaganda* al servei de la dreta local. Han tret també una edició específica per a la comarca de la Ribera.

Finalment, la premsa gratuïta es completa amb una gran quantitat de revistes

d'institucions públiques i privades, partits polítics, associacions de tota mena i col·legis professionals (vegeu nota 7.19).

7.2.- El progressiu increment de la difusió total.

7.2.1.- Els diaris valencians.

Fins l'any 1984, la difusió dels diaris valencians roman estancada un poc per dalt dels cent mil exemplars. En aquest darrer any, es produeix una lleugera recuperació que situa la difusió pràcticament tal com estava a l'inici de la dècada després de la minva dels anys 81, 82 i 83. L'estancament i retrocés és motivat per la pèrdua constant que experimenta *Levante*, de la qual es beneficia *Las Provincias* que creix fins apuntar la lleugera recuperació del 84 (vegeu quadres 4 i 5 de l'apèndix II).

QUADRE 7.5

DIFUSIÓ DELS DIARIS VALENCIANS 1980-1994

ANY	DIFUSIÓ
----	-----
1980	110.058
1981	103.083
1982	101.811
1983	104.574
1984	112.065
1985	127.413
1986	125.867
1987	125.753
1988	136.381
1989	145.220
1990	152.907
1991	151.017
1992	159.594
1993	160.842
1994	170.176

VARIACIÓ 88-93	24,7%

VARIACIÓ 80-93	54,6%

Font:OJD. Elaboració pròpia.

Entre el 85 i el 87, la premsa valenciana s'estabilitza en una mitjana d'un poc més de deu mil exemplars per damunt de la del període anterior. El creixement del diari *Información* i l'aparició de *Castellón Diario* en seran els principals motius. De l'any 80 al 88 els diaris valencians havien crescut en un 24%. Serà a partir del 1988 quan, en continuar creixent la difusió, ara principalment per l'avanç notable de *Levante-EMV* i en menor mesura també per la resta de diaris, se situarà en els 170.000 exemplars del 1994. (vegeu quadres 6 i 7 de l'apèndix II, i el següent quadre 7.5).

El creixement total, en quinze anys, ha estat doncs, d'uns seixanta mil exemplars, un 54 per cent, la qual cosa situa la difusió estrictament valenciana en un nivell encara molt baix, els increments de la qual, en termes comparatius han estat sempre per davall de la mitjana espanyola. El diari que més ha crescut comparativament, del 80 al 90, ha estat l'*Información* d'Alacant, seguit pel *Mediterráneo* de Castelló (vegeu quadre 20 de l'apèndix II). Ara bé, el principal increment dels darrers anys és per a *Levante-EMV*, el qual creix un 86 per cent de l'any 1985 al 1994. En aquest mateix període *Mediterráneo* creix un 50 per cent i *Información* un 39%, mentre que *Las Provincias* que havia crescut un 25 per cent del 80 al 85, en el segon període només creix un 3 per cent.

QUADRE 7.6

EVOLUCIÓ DE LA DIFUSIÓ DELS DIARIS VALENCIANS. 1985-1994

DIARI	DIFUSIÓ 1985	DIFUSIÓ 1990	DIFUSIÓ 1994	VARIACIÓ 1985-94
LAS PROVINCIAS	57.222	57.904	59.050	3%
INFORMACION	29.475	35.539	41.190	39%
MEDITERRANEO	6.181	8.874	9.309	50%
LEVANTE-EMV	30.093	46.133	56.172	86%
CASTELLON D.	4.442	4.377	4.455	0%

Fonc: OJD. Elaboració pròpia.

7.2.2.- Els diaris de la resta de l'Estat espanyol.

Els diaris de Madrid que, del 79 al 88, a penes havien crescut un 10 per cent en la seua difusió al País Valencià -mentre els diaris valencians l'havien augmentat en un 24 per cent- experimentaran un considerable increment, del 40 per cent, entre l'any 88 i el 93 (vegeu quadre 7.7). El diaris valencians creixeran només un 25 per cent en aquest mateix període.

QUADRE 7.7

DIFUSIÓ DELS DIARIS CENTRALS 1979-1993

<u>ANY</u>	<u>DIFUSIÓ</u>
1979	43.888
1988	48.394
1989	45.575
1991	70.402
1993	67.716

VARIACIÓ 88-93	39,9%

VARIACIÓ 79-93	54,2%

Font:OJD. Elaboració pròpia.

La presència de la premsa central s'incrementa si considerem els més de 50.000 exemplars de diaris esportius i el més de 5.000 de diaris econòmics, els quals, en ambós casos, són editats majoritàriament a Madrid. De fet, els diaris de Catalunya assoleixen una difusió molt minsa al País Valencià, entre 3 i 5 milers d'exemplars, i encara que ha pujat una mica la difusió de *La Vanguardia*, *El Periódico* i *l'Sport*, a penes arriben a significar un 2 per cent de la difusió total.

7.2.3.- Situació comparativa de la premsa editada al País Valencià amb les altres comunitats autònomes. Penetració de la premsa central.

El País Valencià representa el 9,92 per cent de la població total d'Espanya, mentre que en difusió de premsa en recull el 7,78 per cent (vegeu quadre 93 a l'apèndix II). Si atenem els indicadors socioeconòmics que hem explicat al capítol sisé, podem afirmar que la societat valenciana presenta un important desajust entre desenvolupament econòmic i difusió de premsa, discordança que tan sols és semblant en el cas de Múrcia; tanmateix, al nostre parer la deficiència valenciana seria més rellevant pel fet que el nostre creixement econòmic és anterior al de la Comunitat de Múrcia.

Independentment del criteri comparatiu que s'adopte, el País Valencià hi apareix sempre per davall de la mitjana espanyola i només per davant de les comunitats amb menys vitalitat econòmica. És a dir, mentre per als indicadors de caire econòmic ens situem en el grup de les comunitats més desenvolupades, en l'àmbit de la premsa diària ens mantenim, sembla que crònicament, en el grup de cua, per darrere, per exemple, de comunitats com Galícia o Castella-Lleó.

Si ho considerem des del punt de vista de la difusió mitjana diària, l'any 1988 la del País Valencià era de 63,9 exemplars per miler d'habitants -mentre la mitjana estatal era de 82,2- i en l'ordenació de comunitats autònomes per aquest indicador es situava al dotzé lloc. Cinc anys després (1993), tot i haver incrementat la difusió mitjana en prop d'un terç en nombres absoluts, el País Valencià té una difusió mitjana de 81,2 -mentre la mitjana espanyola és de 103,6- i es situa ara al lloc tretzé en haver estat superat per Castella-Lleó. Només per davant, doncs, de Múrcia, Extremadura i Castella-La Manxa (vegeu quadres 93, 94, 95 i 99 de l'apèndix II).

Si ho analitzem amb l'indicador del percentatge de població lectora, la posició del País Valencià en relació a la resta de comunitats autònomes no varia; amb un 32,2 per cent de lectors per a l'any 1993, se situa al lloc tretzé de l'ordenació només per davant de les comunitats adés esmentades. I això, malgrat que l'índex de rotació - nombre de lectors per exemplar - apareix entre els més elevats del conjunt (3,3). Només tenen un índex de rotació més elevat les comunitats d'Andalusia, Castella-Lleó i Extremadura (vegeu quadre 100 de l'apèndix II).

Pel que fa a la difusió de les principals revistes del cor, les quals al País Valencià tenien durant els 80 un nombrós col·lectiu de lectors que feien que ocupara el primer lloc entre les comunitats autònomes per l'índex que obtenien aquestes publicacions en proporció al dels diaris, la davallada d'aquest sector, generalitzada a quasi tot l'Estat, ha tingut repercusió al País Valencià on l'índex de les revistes del cor ha retrocedit 10 punts. Així, mentre l'any 88 les revistes del cor superaven en 20 punts la difusió dels diaris d'informació general, el 1993 els diaris superen en més de 5 punts la difusió d'aquestes publicacions. El País Valencià apareix ara en una posició mitjana en l'ordenació per comunitats autònomes (vegeu quadres 101 i 102 de l'apèndix II).

La penetració de la premsa central (vegeu quadres 96, 97 i 98 de l'apèndix II), en les comunitats autònomes on aconseguen més difusió fins l'any 1987, ha estat creixent en la majoria dels casos, tal com es pot veure al següent quadre 7.8. Les raons principals d'aquests increments són de dos tipus: comercials i informatives. Entre les primeres, cal assenyalar les dificultats que la premsa local i regional tenia per a fer front als complements de tota mena que els diaris centrals, més poderosos econòmicament, es llançaren a oferir als lectors (suplements especials, quaderns temàtics, fascicles col·leccionables, pins, medalles, retallables, etc), i també la qualitat dels suplements dominicals que incrementa notablement la

difusió dels grans diaris els caps de setmana. Entre les segones, caldria esmentar les condicions que permeten als diaris centrals una cobertura més completa i comentada de la informació internacional i econòmica, així com de la política d'àmbit estatal. També té una certa influència l'atractiu dels columnistes i col.laboradors d'aquests diaris.

OUADRE 7.8

VARIACIÓ DEL GRAU DE PENETRACIÓ DE LA PREMSA CENTRAL*
EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES MÉS DEPENDENTS 1987-1993

COMUNITAT AUTÒNOMA	% 1987	% 1988	% 1989	% 1991	% 1993
CAST/MANXA	50,6	46,6	45,8	58,7	68,4
ANDALUSIA	47,0	45,3	44,6	47,6	45,6
CAST/LLEÓ	33,1	31,8	32,0	38,8	42,4
EXTREMADURA	26,9	29,5	30,0	28,3	29,4
<u>P. VALENCIÀ</u>	<u>24,1</u>	<u>24,1</u>	<u>21,1</u>	<u>28,1</u>	<u>27,0</u>
MÚRCIA	26,5	21,8	20,8	29,0	25,4
BALEARS	7,5	20,7	20,7	22,6	22,6
LA RIOJA	17,0	17,6	18,3	21,8	21,5
ARAGÓ	16,4	16,6	14,9	24,6	20,8

* Percentatge de vendes dels diaris centrals sobre difusió dels diaris d'informació general.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1991", 1993 i 1994.
Fundesco. Madrid, 1991, 1993 i 1994. Elaboració Pròpia.

La major penetració, doncs, de la premsa central es relaciona principalment amb la millor factura global d'aquests diaris en aquelles comunitats on no han de competir amb altres poderosos grups de premsa d'abast regional o interregional (com és el cas, per exemple, de Catalunya, Euskadi i Navarra, principalment) i on el sentiment de diferenciació col.lectiva no es troba molt estés entre la població.

El País Valencià, en aquest darrer sentit, és, dins del conjunt de les comunitats autònomes amb llengua pròpia, el que presenta un nivell més elevat de penetració

de la premsa central, la qual ha crescut en els darrers anys d'acord amb les pautes que hem assenyalat. Potser, l'enverinament de la política espanyola i la successió d'escàndols que s'han produït en aquest període hagen motivat un major interès cap a la premsa de Madrid, en relació al qual caldria considerar l'espectacular creixement del diari *El Mundo*.

Aquest increment dels darrers anys és observable també en les comunitats autònomes menys dependents, en les quals la premsa central ha mantingut la seua quota de mercat (Catalunya) o fins i tot l'ha augmentada (Galícia i País Basc), llevat del cas singular de Canàries en què la insularitat i la llunyania -els diaris peninsulars no poden arribar a bona hora de matí- fa que tinguen l'índex de penetració més baix (vegeu el següent quadre 7.9).

QUADRE 7.9

VARIACIÓ DEL GRAU DE PENETRACIÓ DE LA PREMSA CENTRAL* EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES MENYS DEPENDENTS. 1987-1993

COMUNITAT AUTÒNOMA	% 1987	% 1988	% 1989	% 1991	% 1993
CATALUNYA	11,1	11,5	11,5	13,6	11,5
GALÍCIA	9,2	9,8	9,3	15,6	14,0
CANÀRIES	5,6	6,4	6,7	9,5	6,6
NAVARRA	6,2	6,2	6,3	9,1	7,0
P. BASC	5,3	5,4	5,3	9,8	9,7

* Percentatge de vendes dels diaris centrals sobre difusió dels diaris d'informació general.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1991", 1993 i 1994.
Fundesco. Madrid, 1991, 1993 i 1994. Elaboració pròpia.

7.3.- Lectorat de premsa i estructura social.

7.3.1.- Lectorat segons les principals variables sociodemogràfiques.

L'any 1986 el lectorat de diaris estava compost pel 72% de barons i el 28% de dones, mentre que l'any 1994 es componia d'un 68% de barons i un 32% de dones; és a dir, durant aquests vuit anys s'ha produït un lleuger increment del lectorat femení de premsa diària. En el cas de la lectura de suplementos, l'increment ha estat comparativament més important en el cas de les dones. Quant a les revistes en general, el seu lectorat el componien el 1986 un 51,5% de dones i un 48,5% de barons, tendència que es manté i augmenta al llarg dels anys per a ser un 55% de dones i un 45% de barons el 1994 (vegeu quadres 47, 57 i 69 de l'apèndix II).

Pel que fa a la composició interna a cada sexe del lectorat, el 1996 llegien diaris el 36,3% del barons, suplementos el 25,8% i revistes el 52%, mentre que entre les dones les lectores de diaris eren un 13,7%, de suplementos un 14,9% i de revistes un 53%. El salt és notable en ambdós sexes al cap de vuit anys; així, entre els barons llegien diaris el 47%, suplementos el 30% i revistes el 56%, mentre entre les dones, diaris, en llegien el 20,8%, suplementos el 23,6% i revistes el 64,5%. Per tant, mentre els barons incrementen de manera molt important la lectura de diaris (passen del 25% al 47%), les dones incrementen, sobretot, la lectura de revistes (passen del 53% al 64,5%) (vegeu quadres 48, 58 i 70 de l'apèndix II).

El lectorat de diaris es compon de persones majoritàriament entre els 20 i els 34 anys (només els de 25 a 34 anys recullen el 28% del total de lectors), els quals recullen més d'un 40% del total de lectors l'any 1986. En els altres anys considerats, la distribució per edats és més uniforme; sent el grup de 25 a 34 anys

el que recull el percentatge més elevat (25%). Les proporcions indicades són molt semblants entre els grups d'edat per a la lectura de suplementos i revistes concentrant-se la major part dels lectors en els grups d'edat indicats (vegeu quadres, 49, 59 i 71 de l'apèndix II).

Quant a la distribució interna dels lectors per a cada grup d'edat, destaca l'alt percentatge i el creixement de lectors de diaris entre els que tenen de 25 a 34 anys (37% l'any 90 i 44,6% l'any 94) i els de 35 a 44 anys (36% l'any 90 i 41,6% l'any 94). En el cas dels suplementos i les revistes, la tendència és semblant, però incorporant-hi també el grup dels més joves, de 14 a 24 anys. El 80% d'aquest grup darrer són lectors de revistes, el que fa que siguin proporcionalment el grup de més lectors d'aquest tipus de publicacions. El grup dels més majors presenten els percentatges més baixos en tots els casos (vegeu quadres 50, 60 i 72 de l'apèndix II).

Com era d'esperar, si atenem el seu pes quantitatiu en la societat actual, el lectorat de diaris es compon majoritàriament per les classes mitjanes, les quals són també majoritàries en la composició del lectorat de suplementos i revistes. Aquest predomini creix de l'any 86 al 90 i es manté estable per a l'any 94 (vegeu quadres 51, 61 i 73 de l'apèndix II).

Si ho mirem des del punt de vista de la distribució del lectorat dins de cada classe social, per a tots els mitjans escrits, els índexs de lectura són directament proporcionals a la millor posició social, és a dir, les classes alta i mitjana alta són les que presenten els percentatges més elevats. Ara bé, l'evolució del 90 al 94 és de creixement en la lectura de diaris per a totes les classes socials, creixement que és més notori en el cas de la classe baixa si tenim en compte el percentatge tan baix que oferia l'any 90 (9,7%). La lectura de suplementos presenta

percentatges més baixos que la de diaris i les diferències són més remarcables en les classes mitjana baixa i baixa, diferència que augmenta per a aquestes classes del 90 al 94 en incorporar-se en major nombre a la lectura de diaris però no a la de suplementos. Les revistes presenten una lleugera minva de lectors del 90 al 94 dins de cada classe social, sent més destacada la de la classe mitjana baixa (64% en el 90 i 56% en el 94) (vegeu quadres 52, 62 i 74 de l'apèndix II).

La composició del lectorat dels mitjans escrits atenent el nivell educatiu de la població, d'acord amb la distribució que es produeix a la nostra societat, està formada majoritàriament pels que tenen estudis primaris, graduat escolar o FP1, composició que evoluciona tal com ho ha fet la societat (vegeu quadres 53, 63 i 75 de l'apèndix II).

Més interès ofereix l'anàlisi de la distribució del lectorat dins de cada nivell educatiu. Així, veiem com es manté una relació directa entre increment de la lectura de tots els mitjans escrits i major nivell educatiu, llevat del cas de les revistes, on els batxillers i els d'FP2 ofereixen major percentatge proporcionalment que els universitaris. L'evolució del 90 al 94 és creixent per a tots els nivells educatius en la lectura de diaris i suplementos, sent el creixement més destacat proporcionalment el del grup dels universitaris. L'evolució en la lectura de revistes, per a tots els nivells educatius i de manera proporcional presenta una lleugera caiguda, tot i mantenir-se sempre com el mitjà escrit més llegit a tots els nivells educatius (vegeu quadres 54, 64 i 76 de l'apèndix II).

Tenint en compte la distribució de la població en el territori valencià, amb un rosari de ciutats mitjanes, no sorpren que la composició del lectorat de mitjans escrits estiga formada majoritàriament (al voltant del 70% per a tots els mitjans) pels residents a les ciutats de 10.000 a 50.000 habitants i els residents a les capitals.

Des del punt de vista de la distribució del lectorat dins de cada grup d'hàbitat, quant a la lectura de diaris, si el 1990 podem establir tres grups diferenciats: el primer, fins a 10.000 habitants (18,2%); el segon, de 10.000 a 50.000 (24,5%) i de 50.000 a 200.000 (25,9%); i el tercer, capitals (39,4%); per a l'any 1994, les pautes de lectura en les poblacions menors havien crescut fins el punt d'assolir índexs semblants als altres grups de ciutats mitjanes i grans (28,8%, 28,4% i 30,8% respectivament), tot formant l'espai de les ciutats petites, mitjanes i grans un sol grup, davant les pautes de lectura de les capitals que també creixen (44%). Així, l'evolució, en termes comparatius, ens indica un major creixement als llocs de residència de menys de 10.000 habitants, la qual cosa, potser, conjuga dos factors, çò és, la incorporació de sectors de l'espai rural a la lectura de diaris i també el desplaçament de contingents de la classe mitjana de les grans ciutats i capitals a ciutats petites de les principals conurbacions valencianes. La lectura de suplementos presenta una tendència molt similar a l'esmentada per als diaris (vegeu quadres 55, 56, 65, 66, 77 i 78 de l'apèndix II).

Quant a lectura de revistes atenent el lloc de residència, proporcionalment, és manté un percentatge més alt com més densitat de població té l'hàbitat. Ara bé, del 90 al 94 es produeix una lleugera caiguda que és d'entre 6 a 4 punts per als tres grups de més població, mentre que als espais de menys de 10.000 habitants aquesta caiguda és només d'1 punt.

La composició del lectorat de mitjans escrits reproduïx aproximadament la distribució de la població per províncies en una relació 3(Alacant), 1(Castelló), 6 (València) per a l'any 90, sobretot, pel que fa a la composició del lectorat de diaris. En el cas dels suplementos, per una menor incidència a Alacant, la distribució s'altera a 2, 1, 7. Per a les revistes, Alacant participa més (32%), mentre que Castelló manté una proporció semblant (11%) i València baixa (56%). La

contribució de cada província al lectorat total de revistes es manté quasi igual per a l'any 1994. Creix, en canvi, la participació d'Alacant i Castelló en la lectura de suplementos (24,7% i 11,2% respectivament) i baixa la de València (64%) (vegeu quadres 67 i 79 de l'apèndix II).

La distribució dins de cada província del lectorat de diaris, l'any 1990, representava una quarta part aproximadament de la població per a Alacant i Castelló i era més elevada a la província de València (29%). La lectura de suplementos, comparada amb la de diaris, queia 10 punts a Alacant i 7 a Castelló, mentre que a València presentava un índex igual. Pel seu compte la lectura de revistes ofereix índexs molt pròxims a les tres províncies (del 62% al 65%) (vegeu quadres 68 i 80 de l'apèndix II).

L'evolució del lectorat de diaris, proporcionalment a cada província, de l'any 90 al 94, ofereix un creixement de 5 punts a Alacant i València, i de 10 punts a Castelló, la qual és la que més creix comparativament. D'altra banda, el fet que l'índex de difusió de premsa a Alacant (86,7 per a l'any 1993) siga quasi 8 punts superior al de València i 11 al de Castelló, mentre el percentatge de lectors de diaris és 3 punts més baix, ens indica diferències importants quant a l'índex de rotació per exemplar. El creixement de la lectura de suplementos és més destacat a Castelló que a les altres províncies. A València, contràriament al que s'esdevenia l'any 90, la lectura de suplementos es troba 3 punts per davall de la de diaris. Al seu torn, la lectura de revistes minva, sobretot, a la província d'Alacant (7 punts).

Les principals divisions que travessen l'estructura de la societat són clarament observables en les pautes de lectura dels mitjans escrits i especialment en la lectura de premsa diària. Entre els trets i tendències observades, podem destacar que les diferències per sexes encara són grans, però s'observa una tendència a la

progressiva incorporació de més dones, les quals continuen predominant en la lectura de revistes. Els adults entre 25 i 45 anys, les capes mitjanes - d'acord amb l'expansió d'aquests estrats-, componen el gruix principal de lectors de mitjans escrits, i la incorporació dels joves és superior a la dels majors de 45 anys. Es manté la tendència apuntada per les investigacions (*gap hypothesis*) en el sentit que els índexs de lectura de premsa creixen en proporció directa a la posició social i el nivell educatiu.

Finalment, des del punt de vista espacial, s'observa una tendència a l'equiparació progressiva dels índexs de lectura entre l'espai rural i l'urbà, tot i que encara es mantenen índexs més elevats en relació a la major densitat de població. Les millores introduïdes en la distribució de la premsa i en les xarxes de transports, la progressiva urbanització de tot el territori -on el rural, en el sentit tradicional, quasibé desapareix- les edicions zonals, i la fugida de les grans ciutats d'una part de la classe mitjana alta cap a àrees residencials serien els principals factors de la tendència apuntada.

7.3.2.- Lectorat i tendències polítiques.

El major interès per la informació diària en els mitjans escrits manté una certa relació amb la polarització ideològica. Així, com més a l'esquerra o a la dreta, major possibilitat de ser lector habitual de diaris. De fet, aproximadament un terç dels que se situen a l'esquerra i també dels que ho fan al centre/dreta i la dreta llegeixen premsa d'informació general cada dia, mentre que, entre els que s'autoposicionen al centre i al centre/esquerra, la cita diària amb el periòdic només arriba a una cinquena part, tal com podeu veure al següent quadre 7.10. Si considerem l'agrupació de les dues files superiors del quadre com un indicador de lectura habitual, es manté la característica indicada i s'apunta un lleuger avantatge

dels dos grups a la dreta. Els que s'autoposicionen al centre polític, coincidint amb tendències ben conegudes de sociologia electoral -constitueixen el gran grup dels indecisos i dels menys informats-, presenten l'índex més baix de lectura habitual (33%).

OUADRE 7.10

FREQÜÈNCIA DE LECTURA DELS PERIÒDICS D'INFORMACIÓ GENERAL SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

FREQUÈNCIA	ESQUERRA			DRETA	
	(1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	(9-10)
CADA DIA	34,8	22,1	18,5	33,2	34,6
3/4 V. SETMANA	10,9	17,3	14,5	12,1	13,3
1 V. SETMANA	13,1	20,2	20,4	17,5	9,5
QUASI MAI	13,8	23,0	25,7	19,7	13,6
NO MAI	26,1	17,1	20,3	15,7	29,0

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

D'altra banda, tots els grups presenten índexs elevats de no lectura de premsa si agrupem els que declaren no llegir diaris mai o quasi mai. Per als dos grups d'esquerra arriba al 40 per cent, per al centre al 46 per cent, per al centre/dreta suposa un 35 per cent, i un 42 per cent per al grup més a la dreta.

7.3.3.- Lectorat, usos i actituds lingüístiques.

Quan el 1984 el CIS demanava a la població valenciana l'opinió sobre la presència que el valencià hauria de tenir a la premsa escrita, els resultats globals eren prou clarificadors quant a la divisió bàsica d'opinions respecte al paper de la llengua pròpia en els mitjans escrits de comunicació i revelava l'actitud majoritària dels valencians en aquest sentit. El grup majoritari (43%) era partidari de deixar

les coses com estaven -seguir igual-, un terç opinava que hauria d'augmentar, mentre que un 15 per cent entenia que havia de disminuir. Aquest darrer grup només pot ser entés com a "catalanofòbic" si considerem l'ínfima presència del català a la premsa que després abordarem; aquella minoria que s'irritava en sentir parlar o veure alguna cosa escrita en català, segment que en aquells anys d'intensificació del conflicte lingüístic es mostrava especialment sensible (vegeu quadre 81 de l'apèndix II).

El perfil social bàsic dels que mostraven les actituds més favorables a una major presència del català a la premsa era com segueix: individus de 21 a 30 anys amb un lleuger predomini dels barons, estudis universitaris, classe social mitjana, en poblacions de més de cent mil habitants, en les circumscripcions provincials de València i Castelló, situats ideològicament a l'esquerra i votants, per aquest ordre, d'UPV, CDS i PSOE (vegeu quadres 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87 i 88 de l'apèndix II).

Els baixos nivells de competència lectora dels valencians en la pròpia llengua, l'arrelat costum de la premsa en castellà, el conflicte lingüístic, l'espanyolisme i l'escassa penetració social del valencianisme rauen al fons de les actituds predominants quant a l'ús del català a la premsa en aquell moment. D'altra banda, un major nombre d'opinions favorables tampoc s'hauria traduït necessàriament en una major presència del català als mitjans escrits si es tenen en compte els condicionants estructurals i la dinàmica empresarial dels mitjans. De fet, encara que les actituds favorables han crescut, la situació no ha evolucionat paral·lelament en el mateix sentit pel que fa a la premsa diària.

Sí que s'han produït avanços notables en la resta de mitjans escrits a mesura que la població s'alfabetitzava i s'apaivagaven les manifestacions més irracionals del conflicte lingüístic. Així, l'any 1989 i per als municipis de predomini lingüístic

valencià, llegien alguna vegada revistes el 43 per cent de la població i llibres el 35 per cent, percentatges que es deuen en gran mesura a la població escolaritzada (Generalitat Valenciana, 1990).

D'altra banda, en els darrers anys (1992) es pot constatar la tendència d'una relació directament proporcional entre competència lingüística en català i lectura de periòdics d'informació general: més de la meitat dels que el parlen i l'escriuen llegeixen habitualment el diari, mentre l'índex de lectura habitual de premsa baixa al 36 per cent per als que només el parlen i no l'escriuen, al 34 per cent per als que només l'entenen i al 26 per cent per als que no l'entenen (vegeu quadre 35 de l'apèndix II).

Finalment, no limitant-nos als mitjans escrits, sinó al conjunt de mitjans que difonen informació, el coneixement i ús del valencià es troba relacionat amb un major seguiment de la informació diària especialment referida als assumptes valencians; mentre un 53 per cent dels que es declaren castellanoparlants segueixen habitualment la informació valenciana, els valencianoparlants i els bilingües els superen en 9 i 14 punts, respectivament (vegeu quadre 411 de l'apèndix II).

7.4.- El català a la premsa.

7.4.1.- Presència del català a la premsa en castellà.

La situació del català a la premsa diària editada al País Valencià no s'ha modificat en els darrers quinze anys. La seua presència és anecdòtica, ocasional i merament testimonial. Bàsicament, només apareix en la secció de cartes al

director, en algun article d'opinió i, eventualment, en algunes pàgines especials de caràcter cultural, en les destinades a l'aprofitament escolar, o amb motiu de festes locals i a instància de l'ajuntament que finança les pàgines que s'hi dediquen. Els diaris valencians, a més, practiquen el caos lingüístic en publicar les cartes i els articles d'opinió sense sotmetre els textos a la norma ortogràfica. D'altra banda, els diaris centrals amb edició valenciana no publiquen res en català. El diari *El País*, per exemple, fins i tot tradueix les cartes dels lectors que es publiquen només en l'edició *Comunidad Valenciana* per exigències, diuen, del llibre d'estil. I tampoc no s'han plantejat res de semblant al *Quadern* que publiquen a Catalunya íntegrament en català.

Més enllà de la quasibé nul·la presència del català a la premsa diària, els escriptors valencians (Tobarra i Xambó, 1993) denunciaven la sistemàtica marginació de continguts informatius sobre la producció i les activitats culturals fetes en català, així com el fet de no comptar amb els escriptors ni com a col·laboradors o opinants, ni com a objecte de notícia. Al·ludien també a la major presència del català als diaris d'Alacant i Castelló, en els quals, a més, consideraven que l'actitud vers la cultura en català es troba més normalitzada. En relació a *Las Provincias* i atenent la seua bel·ligerància crònica, descartaven qualsevol possibilitat de col·laboració.

Quant a les publicacions no diàries en castellà, la situació és molt semblant a la dels diaris, encara que el fet que incorporen més col·laboracions i opinions fa que, en termes absoluts, la presència del català siga un poc més alta, comparativament, tot i que aquesta presència és variable i depén de la decisió de cada col·laborador, no d'uns mínims establerts per l'empresa. En qualsevol cas, sobre el total de la superfície redaccional, no sol depassar el 10 per cent.

7.4.2.- Absència d'un diari en català: prospectiva.

L'acollida que tindria un diari en català per al País Valencià fou explorada en una enquesta estratègica adreçada a llibreters i quiosquers (Tobarra i Xambó, 1993). En termes globals, la majoria (62%) entenien que seria ben rebut pels lectors de diaris, opinió que baixava lleugerament (57%) entre els responsables de les seccions de venda de premsa de les grans superfícies i punts estratègics (estacions de trens i autobusos). Des del punt de vista territorial, les opinions reflectien prou fidelment la realitat sociolingüística valenciana; a totes les ciutats de la mostra apareixia una opinió favorable majoritària -els percentatges més elevats apareixien a València i Castelló (80% en ambdós casos)- excepció feta de la ciutat d'Alacant on les opinions sobre la bona acollida d'un diari en català eren baixes (33%) i contrastaven amb les d'Elx (50%). D'altra banda, el 76 per cent dels enquestats consideraven que l'evolució de la venda de tota mena de publicacions en català seria creixent per als propers anys (vegeu nota 7.20).

Per contrast amb l'opinió dels venedors, els periodistes entrevistats a *Dies de Premsa* (Xambó, 1995) no veuen possibilitats d'èxit a un diari en català. La majoria creuen que no tindria prou lectors com per a poder subsistir. Alguns apunten que si fóra viable econòmicament ja s'haguera fet, i altres plantegen que només seria possible amb subvencions importants de la Generalitat. En qualsevol cas, la prova definitiva serà l'aparició d'*El Punt* al País Valencià, la qual es projecta iniciar per a l'abril del 1996 en fase de promoció i ens permetrà avaluar la receptivitat del públic valencià a un tal projecte. La seua viabilitat, ara per ara, és tota una incògnita.

7.4.3.- La premsa no diària en català.

La publicació més rellevant és la revista *El Temps*, setmanari d'informació general que va començar el 1984 i que arriba fins avui. Amb diverses i successives millores, *El Temps* és l'única revista que es difon en tot el domini de la llengua catalana. La seua redacció ha estat a València des del primer moment, encara que des de l'any 1985 manté a Barcelona una nodrida delegació. Tot i les campanyes de llançament de la revista i la col.laboració de destacats intel.lectuals i artistes de la cultura catalana, en els moments de major difusió no ha superat els 20.000 exemplars, sent més elevada la proporció de vendes a Catalunya que al País Valencià. L'any 1987 feia un tiratge de 15.000 exemplars, i els dos anys que es va sotmetre al control d'OJD (1990-91) la difusió fou d'11.000 i 13.000 exemplars, respectivament.

La resta de revistes en català que s'editen al País Valencià encara tenen una difusió menor. A més de *Saó*, de la qual ja ens hem ocupat en un altre capítol, cal ressenyar *Camacuc*, publicació infantil que va sorgir el 1984, adreçada al públic escolar i que es mantenia de l'ajut institucional; la revista *Boom*, adreçada al públic juvenil que va durar un parell d'anys entre el 91 i 93; i algunes altres poques revistes d'abast local i comarcal (vegeu nota 7.21).

7.4.4.- El català a la premsa local i comarcal.

L'ús del català en aquestes publicacions es prou variable en funció, sobretot, de la realitat sociolingüística del seu àmbit de difusió, però també depén de les decisions dels responsables quant es tracta de publicacions municipals. El percentatge oscil.la entre el 80 i el 50 per cent per a les comarques on l'ús del català es troba més estés, i entre el 50 i el 25% en les poblacions que han tingut

una major aflluència d'immigrants. Desaparegudes les revistes comarcals impulsades per les institucions públiques durant la dècada dels 80, hi ha hagut alguns intents de poca durada, com la revista *Au!* i més darrerament *Notícies de Morella*. Les experiències més estable que arriben fins avui dia són la revista *Crònica d'Ontinyent i La Vall d'Albaida*, i les edicions d'*El Periòdic*.

7.4.5.- Les ajudes institucionals a la premsa en general i a la premsa en català.

L'any 1986, dos anys després que entrarà en vigor la Llei 29/1984 que regulava les ajudes estatals a la premsa diària en concepte de difusió, la Generalitat Valenciana es va plantejar destinar ajudes semblants a les publicacions no diàries que no rebien ajut estatal. La regulació es féu pel decret 39/1986 (vegeu nota 7.22). S'hi establien dos tipus de subvenció; una en concepte d'edició i difusió i l'altra per l'especial utilització del valencià. La quantitat a subvencionar es calcularia a partir d'un mòdul -la quantia del qual s'establiria anualment en funció de les disponibilitats pressupostàries- multiplicat pel nombre d'exemplars difós en l'any anterior. L'ajuda a les publicacions íntegrament en valencià consistia en una subvenció addicional d'una quantitat igual a l'obtinguda en concepte de difusió. Hi quedaven excloses les publicacions que no foren d'informació general.

Amb aquest decret, la Generalitat va atorgar ajudes els anys 1987 i 1988. El primer any, per difusió es lliuraren 15 milions, i per l'ús del valencià no arriba a 5 milions. L'any 1988 l'ajuda a la difusió era pròxima als 23 milions, i l'ajuda a l'ús del valencià no arribava als 7 milions (vegeu quadre 89 de l'apèndix II).

L'any 1989, havent estat suprimides les ajudes a la premsa per part de l'Estat, la Generalitat publica un nou decret (4/1989) que regulava només les ajudes a l'ús del valencià en la premsa, i un altres específic (3/1989), a imitació del que havia fet

el govern central, per a la creació, inversió o reconversió tecnològica de la premsa local i comarcal. En tres anys, del 89 al 91 que va vigir aquest decret, es concediren subvencions a l'ús del valencià per un total de 36 milions, dels quals pràcticament la meitat a la revista *El Temps* (vegeu quadre 90 de l'apèndix II). Quant a l'altre decret d'ajuda a les empreses periodístiques, es concediren no arriba a 6 milions l'any 1989 dels 32 que en principi hi havia previstos. La convocatòria era d'una sola anualitat i no s'ha tornat a repetir fins ara (vegeu quadre 91 de l'apèndix II).

Finalment, la Generalitat Valenciana publica un decret (10/1992) pel qual deroga el del 89 i regula la concessió d'ajudes per la utilització del valencià en els mitjans de comunicació social, incloent-hi, doncs, premsa i ràdio. Entenem que no fa esment a les televisions locals per la flagrant contradicció que hagués significat subvencionar mitjans al·legals. Per a les empreses periodístiques, les condicions i característiques de la subvenció continuen sent les mateixes que als decrets anteriors. En quatre anys, del 1992 al 1995, s'han lliurat 64 milions per l'ús del valencià en la premsa periòdica (vegeu quadre 92 de l'apèndix II). Quantitats ben migrades, d'altra banda - en nou anys el total de l'ajut a l'ús del valencià en els mitjans escrits és d'un poc més de 100 milions-, que reflexen tant la manca d'impuls de l'Administració Autonòmica com la feblesa del valencià en els mitjans escrits.

CAPÍTOL VUITÉ: LA RÀDIO AL PAÍS VALENCIÀ: 1982-1994

8.1.- Marc general.

8.1.1.- La regulació del sector.

Dues etapes marquen la regulació actual del sector radiofònic (vegeu nota 8.1). A la primera, a finals dels 70, es reforça la presència estatal en la ràdio incrementant el nombre d'emissores per a Radio Nacional de España i Radiocadena Española, es reafirma el monopoli estatal sobre el servei de radiodifusió, es renoven les concessions d'emissores a les grans cadenes comercials i se n'atorguen de noves en FM. Al País Valencià es concediren 38 emissores FM; 25 noves i 13 per renovació de concessions a la COPE i la SER. De les noves, la majoria anaren a parar a mans d'altres cadenes radiofòniques (Antena 3, Radio 80, Radiocolor, Cadena 16, Rato).

Fins els últims anys de la dècada dels 80, no s'inicia la segona etapa de canvis en el marc regulador. L'any 1987 -Llei d'Ordenació de les Telecomunicacions- s'estableixen les bases per a la concessió de la gestió d'emissores, es limita la participació d'empreses estrangeres (25% del capital) i es restringeixen les concessions per empresa en una mateixa zona de cobertura (una en OM o dues en FM), l'Estat es reserva les concessions en OM, mentre les d'FM seran concedides per les comunitats autònomes amb competències. Un nou Pla Tècnic FM (1989) permetrà a la Generalitat Valenciana exercir les seues competències i concedir 28 noves llicències provisionals. Finalment, l'any 1992 la Generalitat regula la concessió d'emissores municipals, per a les quals ja havia rebut amb anterioritat al voltant de 80 sol.licituds.

D'altra banda, a setembre del 1989 van començar les emissions de *Canal 9-Ràdio*, en virtut de la Llei de Creació de RTVV (1984), la qual, en una segona etapa, passarà a nomenar-se *Ràdio 9*.

Aquesta progressiva transformació del marc regulador ha estat possible, d'una banda, per les innovacions tecnològiques que han permès ampliar el nombre d'emissores a cada país en el context de les decisions preses per la Unió Internacional de Telecomunicacions; això ha fet que Espanya se situe en el segon lloc d'Europa, després d'Itàlia, quant al nombre d'emissores (vegeu el següent quadre 8.1).

QUADRE 8.1

EMISSORES DE RÀDIO EN EUROPA

<u>PAÏSOS</u>	<u>N. D'EMISSORES</u>
ITÀLIA	2.500
ESPANYA	1.700
FRANÇA	1.400
BÈLGICA	600
NORUEGA	342
DINAMARCA	290
PAÏSOS BAIXOS	272
PORTUGAL	243
SUÈCIA	181
ALEMANYA	169
REGNE UNIT	161
FINLÀNDIA	60
SUÏSSA	48
IRLANDA	22
ÀUSTRIA	4

Font: European Radio Minibook.1992.

Citat a Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994", Fundesco. Madrid, 1994.

D'altra banda, cal considerar també com a factors importants en aquesta transformació els que deriven del règim de llibertats democràtiques que exigia l'ampliació de l'oferta pública i privada de mitjans de comunicació i atendre les

demandes en aquest sentit de les comunitats autònomes -especialment d'aquelles amb llengua pròpia que veien en els mitjans un instrument de normalització cultural i lingüística, i en les quals, a més, la demanda es feia més intensa- i de l'àmbit local; finalment, els factors econòmics diversos, entre els quals destacaríem l'expansió de les oportunitats comercials-publicitàries del mitjà ràdio amb el creixement econòmic, les quals es mantindran fins els inicis dels 90, i l'abaratament de costos dels equipaments necessaris per a emetre com a resultat dels avanços tècnics, factor, aquest darrer, que serà important en les emissores independents de tota mena.

8.1.2.- L'estructura del sector: augment de l'oferta i fragmentació de l'audiència.

L'estructura del sector radiofònic no experimenta cap variació a destacar en la dècada dels 80. Al País Valencià, fins el 1989, hi havia 60 emissores de ràdio: 11 públiques (3 de RNE i 8 de RCE) i 49 privades (10 en OM i 39 en FM), de les quals 38 en cadena. Potser, l'element més novedós fou l'aparició de les ràdios lliures a meitat de la dècada (vegeu capítol quart).

Els canvis que estructuren la ràdio en l'actualitat s'inicien a finals de la dècada passada. Les novetats són les següents:

- En la ràdio pública es produeix la fusió de RNE i RCE (1989), de resultes de la qual apareixeran Ràdio 4 i Ràdio 5. Tanmateix, l'estiu del 91 la direcció de RNE decideix, per tal de racionalitzar l'oferta pública i estalviar diners, tancar les emissores de Ràdio 4 a tot l'Estat i les de Ràdio 5 en les poblacions menors de 60.000 habitants. D'aquesta darrera, al País Valencià es mantenen les emissores de València, Alacant, Castelló i Elx (vegeu nota 8.2). D'altra banda, a la primavera del 1994, Ràdio 5 ha transformat la seua programació per a centrar-se en la

informació (*Todonoticias*).

- A setembre del 1989 comença a emetre *Canal 9-Ràdio*, la ràdio pública autonòmica, la qual havia despertat moltes expectatives entusiastes. Un pressupost escàs, la manca de suport per part de la germana major *TVV* (vegeu nota 8.3), el traspàs a la *TVV* dels professionals de la Ràdio que destacaven, sense substituir-los-hi i altres greuges, va derivar, primer, en la dimissió del cap d'informatius i, tot seguit, en la destitució de la directora (vegeu nota 8.4).

- També durant el 1989, es produeixen les concessions de la Generalitat Valenciana de 28 llicències noves d'emissió en FM, pràcticament la meitat de les quals aniran a mans de les cadenes estatals. El procés d'atorgament de les llicències va provocar fortes tensions entre el govern de la Generalitat i els partits de l'oposició que hi veien favoritisme cap a grups afins al PSOE i, en especial, cap a l'ONCE (vegeu nota 8.5).

- Quant a les grans cadenes comercials cal destacar el procés d'expansió i concentració de la cadena *SER* (grup Prisa) que l'any 1989 compra *Radio Minuto* i inicia el desplegament de la filial *Cadena Dial*, i l'any 1994 incorpora al conglomerat *Unión Radio* les emissores del grup Godó (*Antena 3* i *Radio 80*), la programació de les quals transformarà en emissions de música clàssica i notícies (*Sinfo Radio*). Pel seu compte, l'ONCE adquireix el 1990 la cadena *Rueda Rato* que al País Valencià tenia tres emissores (València, Sagunt i La Vila-Joiosa), i amb l'adquisició de *Radio Color* i les noves concessions en FM estructurarà la xarxa valenciana de la cadena estatal *Onda Cero*. Les noves concessions en FM a la cadena *COPE* (*Cadena 100*) i, pel mateix motiu, l'entrada de la *Cadena Ibérica* (*Top-40*) acabaran de configurar el conjunt de les emissions radiofòniques de les cadenes estatals al País Valencià.

- Finalment, a partir del 1992 començaran a adjudicar-se les llicències per a les emissores municipals, una part important de les quals ja funcionava en situació al.legal. Aquestes emissores, més les noves FM comercials no vinculades a les cadenes estatals i unes poques emissores independents (lliures i pirates) completen el panorama radiofònic valencià dels anys 90 que s'indica al següent quadre 8.2.

QUADRE 8.2

DISTRIBUCIÓ DEL TIPUS D'EMISSORES EN NOMBRES ABSOLUTS PER PROVÍNCIES 1993

TIPUS D'EMISSORA	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA	TOTAL
COMERCIAL EN CADENA	29	10	22	61
COMERCIAL INDEPENDENT	6	5	7	18
PÚBLICA ESTATAL	2	1	2	5
PÚBLICA AUTONÒMICA			1	1
MUNICIPALS	12	3	16	31
INDEPENDENTS	2	1	14	17
TOTAL	51	20	62	133

Font: Direcció General de Política Lingüística.
Generalitat Valenciana, juliol 1993. Elaboració pròpia.

Si comparem les dades del quadre anterior amb el nombre d'emissores que hi havia abans del 1989, fins i tot si afegim les emissores lliures dels 80, podem afirmar que s'ha duplicat el nombre d'emissores al País Valencià en quatre anys; que han aparegut 23 noves emissores comercials en cadena i 11 comercials independents, mentre s'ha contret la ràdio pública; han iniciat el camí de la legalitat les ràdios municipals i han emergit noves emissores independents, de les quals unes poques són culturals amb llicència, altres mantenen l'esperit de les ràdios lliures en la il.legalitat, i, finalment, també han sorgit unes quantes

emissores "pirates" que, fonamentalment, difonen música de "bakalao" (música màquina, màquina total) i fan publicitat.

L'increment de l'oferta de ràdio privada i la competència d'altre mitjans -l'aparició de les televisions privades, però també l'èxit dels *walk-man* i, en menor mesura, del creixement dels usuaris d'Internet- ha tingut conseqüències negatives per a les emissores petites. Les grans cadenes estatals, tot i que han vist reduït lleugerament el volum de negoci els darrers anys, han consolidat les seues posicions en el sector que, cada vegada més, es perfila com una dura competència entre les tres cadenes principals (*Unión Radio*, *COPE* i *Onda Cero*) amb una creixent tendència al duopoli si continuen les dinàmiques d'absorció (Diaz Nosty, 1994).

Dues estratègies han marcat l'acció de les grans cadenes durant els darrers anys. D'una banda, es produirà una tendència a l'especialització a la recerca de segments específics de públic, les ràdio-fòrmules, les quals tindran el punt àlgid al País Valencià en l'any 1990 quan se situarà al cap de totes les comunitats autònomes en l'audiència d'aquest tipus de programació (25,4%) (vegeu quadre 231 de l'apèndix II). De l'altra, hi assistirem a "la batalla de les estrelles" de la ràdio amb contractacions milionàries, percentatges sobre la publicitat dels espais, etc., en una forta lluita per captar audiència a través de l'atractiu dels conductors més populars. Una conseqüència important, des del nostre punt d'interés, ha estat la tendència a reduir la programació regional i local en les grans cadenes privades.

Alhora que es produïa el desplegament de les estratègies en la lluita per captar audiència, les inversions en tecnologia han portat la informatització de les redaccions i dels arxius d'informatius i musicals, tot augmentant l'eficiència però també la uniformització i els processos de control de la producció; la digitalització

de la transmissió (RDS) ha tingut efectes positius en la qualitat de les emissions que no s'han traduït en millores equivalents en la recepció pel fet que el procés de substitució dels receptors és més lent per part dels públics, a més, el sistema de recerca automàtica i memorització de sintonies ha repercutit negativament en les emissores més modestes que no disposen d'aquesta tecnologia; finalment, s'ha iniciat l'ús dels satèl.lits com a xarxa de transmissió -cas de la cadena SER que l'any 1991 va començar a emetre 5 minuts de publicitat cada hora per aquesta via (Madinaveitia, 1991).

Quant a l'audiència de la ràdio al País Valencià, en OM cau durant tota la dècada dels 80, amb una pèrdua final de prop de vint punts (34.6% el 1982 i 15.1% en 1991), mentre que l'audiència de l'FM creix prop de desset punts. En resum, l'audiència global de ràdio ha caigut prop de cinc punts durant la dècada (de 57% a 52.2%). I experimenta un lleuger repunt durant els primers anys dels 90 (53,3% l'any 1994) pel creixement de l'audiència en FM.

8.2.- L'oferta radiofònica al País Valencià.

Considerarem en aquest apartat la diversitat d'emissions que es difonen al País Valencià, tot incloent diversos espais comunicatius determinats per l'abast de la difusió i l'àmbit de recepció. En primer lloc, considerarem l'espai més ampli de la difusió, en el qual el territori valencià només és una part de l'àmbit en què s'inclou (escaï espanyol), tot i que es poden establir característiques pròpies per les pràctiques comunicatives específiques que efectuen els públics valencians en contacte amb aquests mitjans. En segon lloc, l'espai que prefigura la continuïtat cultural de la llengua catalana i que permet una certa, per bé que minsa, penetració d'algunes emissions en la llengua comuna que procedeixen de Catalunya. En tercer lloc, ens ocuparem de les emissions que es produeixen i es

reben al conjunt del territori valencià, és a dir, les que constitueixen el nucli de possibilitats de consolidació d'un sistema comunicatiu autònom en l'àmbit de la ràdio. I, finalment, tractarem de les emissions de cobertura inferior al conjunt del territori valencià: comarcal i local, les quals són les millor situades per a afavorir la participació social.

8.2.1.- L'oferta des de l'espai espanyol.

Cal distingir entre l'oferta pública i privada. Quant a la primera, és constituïda per la xarxa d'emissores i reemissors que *Radio Nacional de España* (RNE) té al País Valencià amb cobertura sobre tot el territori. La ràdio pública espanyola, després del tancament de Ràdio 4, disposa de quatre programacions. *Radio 1* emet fonamentalment en OM -i en els darrers anys també en FM en algunes parts del territori valencià-, una programació convencional majoritàriament centralitzada amb una important presència dels informatius i els programes sobre temes d'actualitat. Sobre les 24 hores d'emissió diària de l'any 1994, la programació territorial en desconexió era d'1 hora, a la qual s'afegien 20 minuts de butlletins informatius regionals. *Radio 2* i *Radio 3* són les ràdio-fòrmula de RNE, la primera de música clàssica i la segona concebuda per a l'auditori jove, ambdues emeten en FM i centralitzen tota la programació des de Madrid amb eventuais aportacions dels centres territorials, però sense cap desconexió. *Radio 5*, emetent en OM i FM, tenia una programació més orientada territorialment i, tot i que el pes principal de la producció es duia des de Madrid, era l'emissora pública espanyola que incloïa més temps en desconexions territorials; així, l'any 1993 Alacant tenia 6 hores d'emissió pròpia, Castelló en tenia 5 i 30 minuts, Elx 4 hores i 50 minuts, i València 6 hores i 30 minuts. L'especialització posterior d'aquesta emissora en la Informació (*Todonoticias*) ha comportat també la reducció de les desconexions territorials (vegeu nota 8.6).

Pel que fa a l'audiència de RNE, *Radio 1* ha sofert una pèrdua de seguidors durant els darrers anys que li ha fet perdre uns trenta mil oients de l'any 1991 al 1994, data darrera en què recollia prop de 150 milers d'oients. La pèrdua de quota en ràdio convencional, dins el repartiment de les grans cadenes al País Valencià, s'ha estimat en 3,5 punts entre l'any 91 i el 93 (vegeu quadres 127 i 129 de l'apèndix II). *Radio 5* havia seguit des de la seua constitució una línia ascendent; del 90 al 91 creix en vint mil oients, en suma deu mil més el 92 i deu mil més el 93 per a situar-se en aquella data en 79.000 oients. La transformació en la primavera del 94 en *Radio 5 TN* li va suposar una pèrdua de vint mil oients en desaparèixer els programes musicals i d'entreteniment i reduir les desconnexions territorials. El caràcter de servei públic de la informació contínua, d'interés per a sectors minoritaris però importants al si de la societat, li permet mantenir una audiència fidel que oscil·la al voltant dels 50.000 oients. Pel seu compte, *Radio 2*, rebatejada com a *Radio Clasica* el 1994, mantenia al voltant de trenta mil oients fins el 1991. Amb l'aparició de l'oferta privada de música clàssica ha perdut oients fins situar-se en una mitjana de 12.000 per a l'any 1994. Finalment, *Radio 3*, que tenia al voltant de 40.000 oients en la segona meitat dels 80, va experimentar una davallada amb els canvis de programació que incrementaven la presència de la música més comercial i s'ha recuperat en els darrers anys per a assolir un nivell d'audiència semblant al que tenia anteriorment (vegeu quadres 110 a 129 de l'apèndix II). La quota d'audiència del conjunt de les emissions de RNE sobre el total valencià és del 13.5 per cent per a l'any 1994.

Quant a l'oferta privada des de l'espai espanyol, totes les grans cadenes tenen presència al País Valencià. La més important, sense cap dubte, tant pel nombre d'emissores com per l'audiència que assoleix, és la cadena *SER* que, comptant la filial *Cadena Dial*, té un total de 31 emissores distribuïdes pel territori valencià, de les quals 7 en OM (Alacant, Alcoi, Castelló, Elx, Gandia, Ontinyent i València) i la

resta en FM (8 de 40 *Principales*, 3 de *Cadena Dial*, i la resta de programació convencional o mixta). Després de l'adquisició de les 10 emissores d'*Antena 3* en territori valencià (La Vall d'Uixó, Benicarló, Castelló, València, Xàtiva, Gandia, Alacant, Marina Alta-Xàbia, Asp i Alcoi), la majoria de les quals han estat pràcticament desmantellades per a fer de reemissors d'una sola programació *Sinfo Radio*, la *SER*, controla més de la meitat de les emissores espanyoles en cadena del País Valencià, la qual cosa li atorga una preeminència absoluta en el camp de la ràdio. En la programació convencional, realitza per terme mitjà entre 4 i 5 hores diàries, sobre 24, per a la programació territorial de l'àmbit de cobertura de cada emissora, on s'inclou també el temps destinat a informació regional i local. En la programació de ràdio fòrmula el temps de desconnexió augmenta fins a les 10 hores diàries, però, en aquest cas, es tracta d'una adaptació al territori de caire comercial -difusió dels discos més venuts a la zona i emissió de publicitat local i regional. A l'escolta de la *SER* i les seues emissores filials es concentra prop de la meitat de l'audiència total del País Valencià. Per fer-nos-en una idea podem apuntar que només comptant la quota d'audiència de les dues emissores de València i Alacant (convencional i fòrmula) recollien una quarta part de l'audiència de ràdio total l'any 1988, la qual s'ha mantingut estable amb lleugeres variacions fins l'any 1994. La quota d'audiència del 94 era del 46.3 per cent sobre el total d'oients (el 24.7% de la població major de 14 anys).

La segona cadena en importància al País Valencià és la *COPE*, la qual, com és sabut, és propietat de la Conferència Episcopal Espanyola. Compta la cadena al País Valencià amb 9 emissores: 3 en OM (Vila-Real, València i Alacant) que ràdien programació convencional, 3 de la *Cadena 100* en FM (Castelló, València i Alacant) que fan ràdio-fòrmula i 3 més en FM (*Onda Naranja-Oliva*, *Radio Sirena-Benidorm* i *Radio Exprés-Elx-Crevillent*) que difonen la programació convencional de la cadena i fan 14, 10 i 13 hores, respectivament, de producció pròpia amb

especial incidència en la informació local i adaptacions zonals en desconnexió dels programes estrella de la cadena. Paradoxalment, l'emissora de València només compta amb 5 hores diàries de producció pròpia. En ràdio convencional, les emissores de València de la *COPE* i *Antena 3* s'han disputat durant la segona meitat dels 80 el primer lloc en el rànquing valencià de les emissores comercials fins que, a partir del 1989 i més clarament en el 90, l'extinta *Antena 3* aconseguia el lideratge, el qual va esdevenir absolut en el 92 en superar la ràdio-fòrmula de la *SER* en València (*Mediterráneo*). Per als anys 93 i 94 l'emissora en OM de la *COPE* a València, recupera el lideratge absolut entre les emissores valencianes (vegeu quadres 110 a 126 de l'apèndix II). Amb una quota aproximada del 20 per cent de l'audiència total de ràdio durant els 80, i després de la davallada pel creixement d'*Antena 3*, ha recuperat el segon lloc entre les cadenes comercials, amb una quota del 19,8 per cent sobre el total d'oients.

Onda Cero Radio, propietat de l'ONCE, té al País Valencià 9 emissores que emeten en FM: 1 a Castelló (*Radio Cristal*), 3 a les comarques d'Alacant (La Vila-Joiosa, Torrevella i Alacant) i 5 a les comarques de València, 3 que emeten programació convencional (Alzira, Sagunt, València) i 2 de ràdio-fòrmula (*Onda Cero Música* i *Radio Color O.C.*). La seua quota d'audiència sobre el total ha anat progressivament en augment dels del 91. Així, del 5 per cent del 91 i l'11 per cent del 92 ha passat al 14 per cent del 93 i 94. Les emissores de programació convencional tenen per terme mitjà unes 5 hores de producció pròpia que continuen en versió local els programes d'entreteniment i participació de la cadena, a més d'introduir informatius locals.

Top 40 Cadena Ibérica només és present en la programació de ràdio-fòrmula. Compta amb 2 emissores en FM: *Radio Levante Top 40* a València i *Top 40* a Peter. La seua incidència és baixa i a penes recull uns pocs milers d'oients.

Al següent quadre 8.3 podem veure la intensitat de la penetració de les cadenes espanyoles al País Valencià. El 80 per cent del total d'oients escolten les grans cadenes comercials i, si afegim la quota de participació de les emissores de la ràdio pública estatal, podem afirmar que 9 de cada 10 valencians que escolten la ràdio sintonitzen les grans emissores d'abast espanyol.

QUADRE 8.3

DISTRIBUCIÓ DE LA QUOTA D'AUDIÈNCIA DE LES GRANS CADENES. 1994

CADENA	% SOBRE POBLACIÓ	% SOBRE TOTAL OIENTS
SER-UNION RADIO	24.7	46,3
COPE	10.6	19.8
ONDA CERO	7.9	14.8
TOTAL COMERCIALS	43.2	80.9
RNE	7.2	13.5
TOTAL CADENES	50.4	94.4
TOTAL	53.3	100.0

Font: Acumulats EGM, 1994. Elaboració pròpia.

Tot i les raonades crítiques que ha rebut l'Estudi General de Mitjans, les dades són prou aclaparadores. Estudis més acurats sobre l'escolta als llocs de treball, als vehicles, etc., enregistraments més detallats sobre l'audiència de les emissores de menor cobertura podrien fer un millor ajust dels percentatges indicats, però no modificarien la dada principal.

8.2.2.- L'oferta des de l'espai català.

A finals del 80 i a través de la xarxa de repetidors que Acció Cultural del País Valencià va instal·lar per a la recepció del senyal de TV3, fou possible també la recepció de les emissions de *Catalunya Ràdio*. Tot i que el senyal arriba a tot el

territori valencià amb bona qualitat, la ràdio catalana no ha passat de tenir un nivell d'escolta molt minoritari que es xifra en uns pocs milers (vegeu nota 8.7). D'altra banda, la programació de l'emissora tampoc s'ha orientat en cap moment per tal de guanyar audiència al País Valencià; la diversitat d'opinions quant a la situació legal d'aquestes emissions, la que hagués estat una conflictiva competència amb *Ràdio 9* en el cas d'haver introduït continguts valencians i les suspicàcies anticatalanes de determinats sectors de la societat valenciana potser n'han estat les principals causes del seu feble arrelament.

8.2.3.- L'oferta d'àmbit valencià.

A la ràdio d'àmbit exclusivament valencià la distinció entre ràdio pública i privada permet constatar l'existència d'una sola emissora pública i un conjunt d'emissions que, a tot estirar, podríem considerar oferta privada d'àmbit valencià en referir-nos a les poques hores diàries que les grans cadenes estatals destinen a la informació valenciana i la continuació en desconexió dels *magazins* centrals. En qualsevol cas, tal com hem vist adés, ben poca cosa. Cal destacar també l'absència d'una cadena comercial d'abast valencià. D'altra banda, la ràdio pública és l'autonòmica *Ràdio 9*, la qual emet sobre tot el territori des dels estudis centrals a València i manté delegacions a Castelló i Alacant amb estudis propis en ambdues capitals, a més d'una nodrida xarxa de corresponsals a les capitals de comarca.

La ràdio autonòmica fou concebuda per a realitzar una programació mixta - convencional al matí, fòrmula a la vesprada i novament convencional a la nit- amb la pretensió d'arribar a tota mena de públics, tanmateix, des dels inicis (remetem a les notes 8.3 i 8.4) no va comptar amb el suport suficient per part de la direcció general de la RTVV que li permetera fer-se un espai. Així, tot i l'alt nivell de qualitat dels estudis i els equipaments, *Ràdio 9* no va aconseguir ultrapassar els 30.000

oients de mitjana en els tres primers anys d'emissió, del 1989 al 1992. Amb el cessament del primer equip directiu als quatre mesos de l'inici de les emissions, l'audiència va caure en un terç (de 22.000 a 14.000). Els darrers anys, el canvi d'actitud de la direcció general que sí que ha fomentat la imatge de la ràdio des de la televisió i, sobretot, l'èxit entre els joves del programa de música *bakalao* (*Bikini Club*) que s'emet a les vesprades, ha permés a *Ràdio 9* incrementar substancialment la seua audiència mitjana (61.000 oients per a l'any 1993 i 119.000 per al 1994).

Finalment, la ràdio autonòmica no s'ha plantejat sol.licitar més freqüències per tal de desenvolupar el caràcter de servei que correspon a una ràdio pública, com ara educatives i culturals, tot informació, ràdio jove, de serveis diversos, etc.

8.2.4.- L'oferta d'àmbit comarcal i local.

La ràdio privada, que apareix a partir de les concessions d'emissores FM l'any 1989, es troba representada per 18 emissores comercials (vegeu quadre 8.2) d'abast local o comarcal. Hi predomina la programació de tipus convencional o mixta amb emissions de ràdio-fòrmula en la banda horària de la vesprada.

A les comarques del nord, hi ha 5 emissores comercials independents (Vinaròs, Morella, Vila-Real, Sogorb i Benicàssim), les quals emeten les 24 hores fent producció pròpia o connectant amb altre emissions. Així, per exemple, *Radio Escavia* de Sogorb connecta amb els serveis radiofònics d'EFE, mentre que *Els Ports Ràdio* de Morella emet dos terços de la programació diària de *Ràdio 9*.

A les comarques del sud, han aparegut 6 emissores comercials (Pilar de la Horadada, El Pinós, Muro, Castalla, Xixona i Alcoi), les quals majoritàriament

emeten producció pròpia les 24 hores del dia i connecten amb els serveis informatius de *RNE*, llevat del cas de Castalla que produeix 11 hores diàries i la resta del temps connecta amb la cadena *COPE* (vegeu nota 8.8).

Quant a les comercials independents de la província de València, n'hi han 7 (Xirivella, l'Olleria, Ador, Ontinyent, València, Sueca i Benetusser), totes produeixen la pràctica totalitat del que emeten, llevat dels informatius en alguns casos, com ara, *l'Olleria Ràdio* i *Onda 15 Radio Ador* que connecten amb *RNE* (aquesta darrera abans ho feia amb *Radio Voz* de Madrid) i *Ràdio Ribera Baixa* de Sueca que ho fa amb *Ràdio 9*. Atenent l'àrea de cobertura sobre la qual emeten aquestes emissores, amb una major densitat de població que les de les províncies d'Alacant i Castelló, es pot entendre que siguin només algunes d'aquestes les que apareixen a la relació de principals emissores del País Valencià segons l'audiència assolida. Aquest és el cas de la 97.7 de València (vegeu nota 8.9) i *Ràdio l'Horta* de Benetusser que recullen més de 60.000 oients de mitjana cadascuna. Les emissores *Ràdio Activa* d'Ontinyent i *Ràdio Ribera Baixa* també tenen una estimable acollida a les àrees de cobertura respectives.

Les emissores comercials, independents de les grans cadenes, han trobat notables dificultats per a guanyar-se un espai dins la ràdiodifusió valenciana per diverses raons. D'una banda, com ja tractarem al seu moment, més de la meitat de les noves concessions d'emissores FM anaren a mans de les grans cadenes; de l'altra, la Generalitat no ha tingut cap interès en potenciar una cadena comercial valenciana i l'únic intent en aquest sentit encara no compta amb autorització legal; i, finalment, el fort predomini de les cadenes estatals deixa poc espai a noves emissores que pretenguin tenir viabilitat econòmica si atenem les característiques dels públics valencians.

OUADRE 8.4

EMISSORES MUNICIPALS AL PAÍS VALENCIÀ. 1993

MUNICIPI	HORES PROD. PRÒPIA	HORES D'EMISSIÓ TOTAL	CONNECTEN AMB
BENICARLÓ	10	24	RÀDIO 9
CÀLIG	6	6	
BENICÀSSIM	3	3	
MONFORTE DEL CID	12	24	SENSE DADES
CREVILLENT	13	24	RÀDIO 9
S. MIGUEL SALINAS	9	24	S.D.
PETRRER	13	24	RÀDIO 9
ELDA	14	24	S.D.
IBI	9	15	S.D.
COCENTAINA	22.30	24	RÀDIO 9
AGOST	4	24	RÀDIO 9
ALFÀS DEL PI	11	11	
MONÒVER	16.30	16.30	
NOVELDA	15	24	RÀDIO 9
ALBATERA	13	24	S.D.
ALBAL	16	16	
NÀQUERA	4.30	4.30	
REQUENA	9	24	S.D.
L'ELIANA	14.30	24	RÀDIO 9
AIORA	13	24	S.D.
SILLA	7	7	
LA POBLA LLARGA	12.26	12.26	
MANISES	6.56	6.56	
CARLET	3	3	
PICASSENT	11.30	11.30	
CARCAIXENT	13	13	
L'ALCÚDIA	6	24	RÀDIO 9
LA LLOSA DE R.	3	8	RÀDIO 9
UTIEL	2	24	S.D.
L'ALCÚDIA DE CR.	8	8	
BOCAIRENT	4	24	S.D.

Font: Direcció General de Política Lingüística, 1993. Elaboració pròpia.

L'oferta pública de ràdio en l'àmbit local i comarcal és el resultat de l'acció directa dels ajuntaments o del suport municipal a iniciatives d'institucions locals sense

ànim de lucre. Quan no es troben sotmeses a l'arbitrarietat del regidor de torn o als interessos partidistes i propagandístics del govern municipal, les ràdios públiques d'aquest àmbit són les que es situen més clarament en la línia del que s'entén per ràdio comunitària. Al País Valencià, hi havia una trentena de ràdios municipals, de les quals 3 a la província de Castelló, 12 a la d'Alacant i 16 a la de València, tal com heu vist a l'anterior quadre 8.4.

La quantitat d'hores de producció pròpia és molt variable i oscil·la entre les dues o tres hores diàries en les emissores més modestes fins a les quinze o setze de les emissores amb més recursos. En el territori de predomini lingüístic valencià, les emissores que no es limiten a emetre la producció pròpia connecten la resta del temps amb *Ràdio 9*. D'altra banda, quasi la meitat de les emissores municipals es limiten a emetre el que produeixen. La professionalització en aquestes emissores es baixa; no sol passar d'una persona amb contracte, mentre que la resta són col·laboradors voluntaris. En els darrers anys s'ha incrementat el nombre d'emissores municipals. En funcionament, n'hi han una cinquantena, però, si considerem el conjunt de projectes per a engegar emissores municipals, podem estimar que ben prompte superaran el centenar.

8.3.- Audiència de ràdio i estructura social.

8.3.1.- Evolució general de l'audiència.

Existeix un acord generalitzat entre els professionals de la ràdio i els investigadors del mitjà sobre la insuficiència dels sondejos actuals d'audiència, si bé els podem prendre com a referència amb certes prevencions. La inexistència d'estudis específics per a l'audiència de ràdio, el fet que els estudis actuals es centren en les grans cadenes d'àmbit estatal, la gran fragmentació en milers d'emissores a

nivell estatal, i el fet que la majoria dels estudis es centren en l'escolta a les llars, tot deixant fora l'audiència al cotxe i al lloc de treball, representen els principals problemes i prevencions que convé tenir en compte a l'hora d'abordar l'estudi del seguiment de la ràdio per part de la població. No obstant això, quan ens mourem en l'àmbit de les dades distributives, les xifres ens permetran una bona aproximació a les principals variacions en l'evolució de les audiències durant aquest període.

En la dècada dels 80, s'ha produït un retrocés en les audiències de ràdio que, per al conjunt espanyol, s'estimava en un descens superior a l'11% en el període que va de l'any 1984 al 1988. La caiguda ha estat considerable en l'OM, la crisi de la qual va aparellada a la de l'OM a nivell mundial. L'FM, nova ràdio d'oci i companyia, la ràdio giradiscos i de consum, ha estat la que ha crescut a costa de la seua germana gran, tot i que no tant com per a aconseguir detenir la davallada global de la ràdio. El punt d'intersecció es troba a la meitat de l'any 1984; l'OM caient i l'FM pujant.

Les tendències indicades per al conjunt espanyol es reproduïxen amb prou exactitud per al cas valencià, tot i que sembla observar-se una lleugera recuperació a la fi de la dècada pel creixement relatiu de l'FM. Tanmateix, tot sembla indicar que l'augment de les cadenes de televisió, amb la irrupció de les privades, i de les hores d'emissió en el mitjà audiovisual, deixarà per al record dels anys pretèrits l'opulència de la radiodifusió.

L'any 1985, al País Valencià, ja és evident la caiguda de l'OM i el domini de l'FM amb major nombre d'emissores i d'oients (vegeu quadre 1 de l'apèndix II). La tendència a la baixa de la ràdio en OM continua en degoteix fins els anys 90 quan sembla que s'ha estabilitzat (de l'any 82 al 94, l'audiència en OM ha passat del 34

per cent al 14 per cent), mentre l'FM ha continuat creixent (en el mateix període de temps, l'audiència en FM s'incrementa en prop de 20 punts percentuals; passa del 23.5 per cent al 42.8 per cent). Tot i el creixement de l'FM que detura la caiguda del nombre d'oients, l'audiència global de ràdio ha perdut més de 6 punts percentuals entre el 1982 (59.7%) i el 1994 (53.3%).

Les emissions en FM, per la millor qualitat del so, en els primer anys d'implantació d'aquesta modalitat, s'orientaren a la ràdio-fòrmula, però, ben prompte incorporaren també programació convencional, la qual supera sempre els índexs d'audiència de l'altra modalitat de programació tal com podem veure al següent quadre 8.5.

QUADRE 8.5

EVOLUCIÓ DE L'AUDIÈNCIA DE RÀDIO AL PAÍS VALENCIÀ

SEGONS TIPUS DE PROGRAMACIÓ. 1986-1994

ANY	FÒRMULA	CONVENCIONAL	TOTAL AUDIÈNCIA
1986	20.8	33.1	50.6
1987	20.3	30.6	47.4
1988	18.8	32.8	47.8
1989	21.4	32.7	49.9
1990	25.4	30.1	50.4
1991	24.7	32.9	52.2
1992	22.8	33.1	51.2
1993	20.0	36.9	51.9
1994	23.9	36.4	53.3

Font: Acumulats anual d'EGM. Elaboració pròpia.

D'altra banda, si comparem les dades d'audiència de ràdio al País Valencià amb les de les altres comunitats autònomes, les dades valencianes globals se situen ben a prop dels valors mitjans per al conjunt d'Espanya, però l'audiència en ràdio convencional es troba sempre uns quants punts per davall de la mitjana espanyola, mentre que l'audiència en ràdio-fòrmula apareix sempre per damunt

de la mitjana estatal (vegeu quadres 231,232, 233 i 234 de l'apèndix II). L'any 1990, l'index valencià de seguiment de la ràdio-fòrmula era el més elevat del conjunt espanyol, mentre que en el de ràdio convencional el País Valencià se situava en el lloc catorzé per comunitats autònomes i més de quatre punts per davall de la mitjana espanyola.

8.3.2.- Estructura del públic de la ràdio segons les preferències en la programació.

Ens ocuparem en aquest apartat d'aprofundir en les preferències quant a programes de l'auditori de la ràdio atenent les principals variables sociodemogràfiques (vegeu nota 8.10). La distribució segons la preferència de programes, per al conjunt de la població valenciana és com segueix: en primer lloc, els programes musicals amb un 60% d'eleccions; en segon lloc, els informatius nacionals amb un 54%; i ja a molta distància segueixen, per ordre, els informatius regionals (25%); els programes esportius (19%); altres programes (14,7%); els d'informació internacional (12%); i finalment els concursos (6,6%).

Si atenem la variable sexe, les diferències més destacades entre barons i dones apareixen pel que fa als programes esportius, els musicals, altres, concursos i la informació nacional. Així, mentre el 34% dels barons trien els programes esportius, només ho fan el 4% de les dones. Quant als programes musicals, són triats pel 70% de les dones davant el 50% dels barons. En la preferència per altres programes (tertúlies, consultoris, programes de participació dels oients...), comparativament, els trien més les dones (19%) que els barons (10%), tal com passa també amb els concursos, els quals són preferits pel 10% de les dones davant el 3% dels barons. Finalment, comparativament, són més barons els que trien la informació nacional (58,8%) que dones (50,5%). D'altra banda, la informació regional en la ràdio interessa a una quarta part tant de barons com de

dones (vegeu quadre 196 de l'apèndix II).

Fins als 30 anys la preferència més escollida és la dels programes musicals, mentre que dels 31 en avant el tipus de programa que recull el percentatge més elevat és el d'informació nacional; així, per als més joves la preferència pels musicals arriba al 93% i disminueix fins al 48,7% dels que tenen més de 60 anys. La informació nacional que només interessa al 33% dels joves de 18 a 20 anys creix fins al màxim del 60% per al grup dels que tenen de 41 a 50 anys. L'interés per la informació internacional que sempre és relativament baixa té un sòl del 6% entre els més joves i troba el sostre del 18% entre els més grans. Al seu torn, la informació regional és escollida com a programació preferida pel 17% i el 15% dels dos grups d'edat més joves, mentre que la trien aproximadament una quarta part dels que tenen de 26 a 40 anys i també dels més grans; els dos grups més interessats per aquest tipus d'informació són els formats pels que tenen de 41 a 50 anys (32%) i els de 51 a 60 anys (31%).

Els programes esportius no mantenen una pauta regular per edats; així els dos grups amb major percentatge són els de 18 a 20 anys (21%) i els de 41 a 50 anys (22%), mentre que l'interés més baix el mostren els de més de 60 anys (16,7%). Quant a la programació d'altres, el grup que manifesta més interès és el de 26 a 30 anys (18,7%), mentre que els menys interessats són els de 21 a 25 anys (10,4%) i els més grans (12%). Finalment, els concursos radiofònics interessen, en primer lloc, als més grans (12%), seguits pel grup dels que tenen de 21 a 25 anys (8%) i el de 51 a 60 anys (7,5%) (vegeu quadre 197 de l'apèndix II).

Tots els grups no universitaris presenten el percentatge més elevat en l'opció pels programes musicals, els quals recullen els percentatges més destacats entre els que tenen estudis secundaris o d'FP (74%), mentre que la primera opció per als

dos grups d'universitaris és la informació nacional (74% i 76,5%, respectivament). Amb tot, la informació nacional és la segona en importància per a tot els altres grups. La informació regional que ofereix la ràdio, prou esquifida d'altra banda, la qual cosa explica els resultats que venim observant, interessa menys als universitaris (20% i 23% respectivament) que als que no tenen estudis (30,6%), els quals, aquests darrers, són els que ofereixen el percentatge més elevat.

Els dos grups més interessats per la programació esportiva radiofònica són els d'estudis primaris (24,7%) i els de secundaris (21,3%), mentre els menys interessats són els universitaris mitjans (10,8%). Òbviament, la diferent presència de barons i dones en els diversos nivells d'estudis explica en part aquestes dades; les titulacions mitjanes universitàries es trobaven llavors més feminitzades que les superiors. De la mateixa manera podem entendre la major incidència de l'interès pels concursos entre els que no tenen estudis, si atenem el major nivell d'analfabetisme de la població femenina (vegeu quadre 198 de l'apèndix II).

Novament, atenent ara la variable lloc de residència, tots els grups mostren majoritàriament la preferència per la programació musical, la qual obté el percentatge més elevat entre els que viuen en les ciutats més grans (64%). La informació nacional és la segona en les preferències de l'auditori i es triada, per a tots els grups, per la meitat o més dels seus components. El percentatge més elevat en aquest cas és per als que viuen en ciutats entre 10.000 i 50.000 habitants (59%). Pel seu compte, la informació internacional ofereix quant a preferències una divisió bàsica; d'una banda, la prefereixen quasi un terç dels habitants de les ciutats entre 50.001 i 100.000 habitants, mentre que, per a la resta de grups la proporció de preferència per aquest tipus d'informació se situa al voltant d'una dècima part. D'altra banda, la informació regional interessa més a les ciutats petites (29%) i a les més grans (26%).

Al seu torn, els programes esportius troben més eleccions entre els habitants de les ciutats més petites i les més grans (21% i 20%, respectivament). Els concursos assolixen els percentatges relatius més alts entre els dos grups de ciutats menors, sent l'hàbitat entre 10.000 i 50.000 habitants el que obté el percentatge comparatiu més elevat (10,5%). Finalment, les altres fòrmules en la programació radiofònica són preferides per les ciutats més petites (22%) i les de 50 a 100.000 habitants (18%) (vegeu quadre 199 de l'apèndix II).

Mentre a la província de Castelló i a la de València la preferència que recull el percentatge més elevat és la de la programació musical (61,4% i 65%, respectivament), a la província d'Alacant la primera preferència en percentatge és per a la informació nacional (60%), seguida per la província de València (56%) i la de Castelló a molta distància (35%). La informació internacional és preferida en la programació pel 19% dels residents a la província d'Alacant, mentre que a Castelló interessa al 12% i a València només al 8%. Aquesta darrera dada troba explicació parcial pel fet de la major presència de residents estrangers en la província d'Alacant. Alacant i Castelló mostren més preferència per la informació regional en la radio (28% i 29%, respectivament) que València (23%).

Quant a la programació esportiva de les ràdios, interessa a quasi un terç dels residents a la província de Castelló, a una cinquena part dels de la d'Alacant i a una sisena part de la de València. Al seu torn, la programació de concursos radiofònics obté el percentatge comparatiu més elevat a la província de Castelló (16,5%), seguida de València (7,4%) i, a molta distància la d'Alacant (1,4%). Finalment, els programes d'altre tipus interessen més a la província de València (18,3%) que a la d'Alacant (11%) i a la de Castelló (6,8%) (vegeu quadre 200 de l'apèndix II).

D'altra banda, aquells que se situen més a l'esquerra trien en primer lloc, i més que els altres grups, la informació nacional (74%), encara que la programació musical obté en aquest grup un 72% d'eleccions, situant-los en ambdós tipus de programes per davant de la resta de grups, comparativament. La programació musical és l'opció més escollida pels grups de centre esquerra (62%) i centre (61%). El grup de centre dreta prefereix la informació nacional (67%) sobre la programació musical (48%). El grup més a la dreta fa el major nombre d'eleccions per a la programació musical (58%), mentre que la informació nacional només interessa a una cinquena part d'aquest grup. Potser, en aquest cas, cal considerar, l'alt índex de lectura de periòdics que presentava aquest grup com alternativa a la informació radiofònica, encara que també es produïa açò mateix amb els més situats a l'esquerra, els quals, no obstant, mantenen també un alt nivell d'escolta de la informació nacional radiofònica. La informació regional en la ràdio és més escollida per l'opció més a la dreta (33,6%), per una quarta part de les posicions de centre dreta, centre i centre esquerra, i només pel 15% dels situats més a l'esquerra.

Quant als programes esportius, observem una divisió bàsica en dos grups; els més a l'esquerra trien aquesta programació en una dècima part, mentre que per a la resta de grups l'elecció arriba a una cinquena part aproximadament. Una altra divisió bàsica es produeix pel que fa als concursos, ara és el grup més a la dreta el que obté el major nombre d'eleccions (16,8%), mentre que la resta de grups se situen entre el 5% i el 7% d'eleccions. Una cosa semblant s'esdevé amb els altres tipus de programes, els quals són triats pel 21% del grup més a la dreta, mentre que la resta de grups oscil·len entre el 7,5% i el 12,5% (vegeu quadre 201 de l'apèndix II).

Dades d'enquestes posteriors, malgrat les diferències tècniques i quant a la

classificació per programes respecte a l'estudi anterior, permeten afirmar alguns canvis en la preferència dels públics. Així, la programació musical continua en primer lloc en la preferència de l'auditori, però es produeix una notable caiguda en l'interés pels informatius radiofònics (vegeu quadres 202, 203 i 204 de l'apèndix II). Convé recordar en aquest sentit que la informació radiofònica va gaudir d'un cert prestigi durant els primers anys de la dècada dels 80 i especialment pel paper que va complir durant la crisi del 23 F. En els anys posteriors i amb la implantació i creixement de l'FM, la ràdio informativa va perdent oients alhora que creix l'audiència de la ràdio-fòrmula.

8.3.3.- Algunes dades estructurals sobre l'interés per la informació radiofònica.

En aquest apartat ens centrarem en analitzar els creuaments sol·licitats al CIS sobre la freqüència d'escolta de les notícies de ràdio per les principals variables sociodemogràfiques, la qual cosa ens oferirà una bona aproximació a les característiques estructurals de l'auditori. L'estudi a què farem referència és de novembre del 1992, per la qual cosa les dades tene encara plena vigència, atesa la proximitat temporal.

Per al total de la població valenciana, el 44% segueixen la informació radiofònica de manera diària, prop d'un terç ho fan una o diverses vegades a la setmana, mentre que no les segueixen quasi mai o mai un poc més de la quarta part de la població.

Si atenem al sexe, comparativament, són més barons que dones els que mantenen un interés continuat per la informació radiofònica; el 68% del barons mantenen un seguiment diari o quasi, mentre que les dones ho fan en el 61% dels casos (vegeu quadre 205 de l'apèndix II).

Per edats, hi apareix una divisió entre els més joves i la resta de grups d'edat; així, mentre els joves de 18 a 20 anys segueixen les notícies de manera diària o quasi en el 55% dels casos, la resta de grups superen sempre el 60%, sent els de 31 a 40 anys, els que obtenen el percentatge més elevat (69,6%) (vegeu quadre 206 de l'apèndix II).

Quant a la variable lloc de residència, hi apareix novament una divisió entre les ciutats més petites i la resta d'espais urbans; en les primeres, el seguiment quotidià o quasi de les notícies a la ràdio és d'un 59%, mentre que als altres grups d'hàbitat és del 64% en amunt, sent les ciutats entre 50 i 100.000 habitants les que ofereixen el percentatge més elevat (68,5%) (vegeu quadre 207 de l'apèndix II).

Per províncies és la de Castelló la que presenta un percentatge més alt de seguiment quotidià o quasi de la informació que ofereix la ràdio (74%), seguida per València amb un 66% i la província d'Alacant amb un 57,7%, la qual cosa ens indica, si recordem les dades del 1985 pel que fa a la preferència de programes, que s'ha produït un canvi important en el seguiment dels informatius per províncies. La província de Castelló que oferia llavors els percentatges més baixos se situa ara en primer lloc, mentre que la província d'Alacant que aleshores apareixia en primer lloc ara és la darrera, en percentatge comparatiu, quant a l'escolta de les notícies de ràdio. Tot i això, cal parar esment que les dades no són comparables en termes estrictes, atés que la demanda als enquestats no era la mateixa, però, les diferències substantives de percentatges ens permeten atrevir-nos a fer aquestes afirmacions (vegeu quadre 208 de l'apèndix II).

Atenent l'escala d'ideologia política, hi apareixen notable diferències quant al que havíem assenyalat per a l'any 1985, tot i que cal retenir les observacions

acabades d'esmentar. Els grups que mantenen un nivell d'escolta més continuat de les notícies de ràdio són els més ideologitzats, és a dir, els que se situen al pol de l'esquerra i al pol de la dreta (73% i 70% respectivament), mentre que la resta de grups oscil·len entre el 68,5% i el 62%, aquest darrer percentatge és el més baix i correspon al grup situat al centre (vegeu quadre 209 de l'apèndix II).

Finalment, és interessant veure la relació entre seguiment de les notícies en la ràdio i nivell de competència lingüística en català. Els resultats indiquen clarament com a major competència lingüística és produeix també un major seguiment de les notícies radiofòniques. Així, els que el parlen i l'escriuen mantenen un seguiment quotidià o quasi en el 70% dels casos, els que l'entenen i el parlen ofereixen un percentatge del 65%, els que l'entenen i no el parlen obtenen un 63% de seguiment de les notícies en la ràdio, mentre que els que no l'entenen ofereixen el percentatge més baix amb el 57,5% (vegeu quadre 210 de l'apèndix II).

8.3.4.- Evolució recent de la composició de l'auditori radiofònic.

A partir de les dades que ofereix l'EGM i centrant-nos en la mostra del País Valencià, hem realitzat un estudi específic, amb elaboració pròpia de quadres, per tal d'esbrinar l'evolució experimentada en la composició de l'auditori radiofònic segons les principals variables sociodemogràfiques. A tal efecte, hem pres dos moments de referència, els acumulats anuals de 1990 i els de 1994.

La composició per sexes del total de l'auditori de la ràdio no ha experimentat a penes variació del 90 ençà (54% de barons i 45% de dones). Ara bé, mentre l'any 90 l'audiència d'OM es repartia a parts iguals per sexes, l'any 94 l'auditori de l'OM es compon majoritàriament de barons (63%), mentre que les proporcions en l'FM són molt semblants a les indicades per al total (vegeu quadres 172 i 184 de

l'apèndix II).

Quant a la distribució interna a cada sexe de l'audiència, observem una minva semblant en ambdós sexes de l'audiència en OM i un increment de l'FM que és comparativament més important en el cas de les dones (6 punts del 90 al 94). En qualsevol cas, comparativament, són més barons que dones els que segueixen la ràdio en les dues modalitats d'emissió (vegeu quadres 173 i 185 de l'apèndix II).

El principal grup de seguidors de la ràdio el formen els joves de 14 a 24 anys, els quals, alhora, són el grup més nombrós en l'escolta de l'FM i els menys interessats per les emissions en OM. Així, l'audiència en OM creix amb l'edat, mentre que la d'FM minva amb l'edat, tant pel que fa a la composició en termes absoluts de l'auditori, com si ho mirem en les dades internes relatives a cada grup d'edat (vegeu quadres 174 i 175 de l'apèndix II).

Si comparem les dades del 90 amb les del 94, les tendències indicades es mantenen, tot i que es redueixen una mica les distàncies. Així, entre els grups dels més joves creix una mica el seguiment de l'OM, mentre que els grups de la gent gran i més gran incrementen l'escolta de l'FM (vegeu quadres 186 i 187 de l'apèndix II).

D'altra banda, el grup més nombrós de l'auditori de la ràdio en termes absoluts, segons el nivell educatiu, el componen els graduats escolars i titulats de FP1, els quals són els més nombrosos en ambdues modalitats d'emissió (vegeu quadre 178 de l'apèndix II).

Atesa la influència que la distribució per a la població total dels nivells educatius té sobre la distribució de l'auditori total de la ràdio, resulta més interessant observar

els percentatges que s'obtenen internament a cada nivell educatiu (horizontals). Així, podem veure com el seguiment de la ràdio s'incrementa, proporcionalment, a major nivell educatiu, tendència que s'observa amb nitidesa, pel que fa a l'OM, entre el grup dels universitaris, d'una banda, i la resta de grups, de l'altra. Quant a l'FM, si bé la tendència és la mateixa, el punt més alt l'obtenen els batxillers i els universitaris, comparats amb aquests, tenen un percentatge lleugerament inferior (vegeu quadre 179 de l'apèndix II).

Pel que fa a l'evolució de l'auditori del 90 al 94, tots els grups incrementen lleugerament el seu seguiment de la ràdio, i es manté la tendència de més escolta a major nivell educatiu (vegeu quadres 190 i 191 de l'apèndix II).

Pel que a la composició total de l'auditori, val el que hem dit adés sobre el reflex de l'estructura social global en la distribució del total de ràdio. Així, òbviament, és la classe mitjana la que aporta en termes absoluts el major nombre d'efectius a l'audiència (40%) (vegeu quadre 176 de l'apèndix II).

Si mirem com incideix l'audiència de ràdio dins de cada classe social, trobem que hi ha una relació directa entre la posició de classe i l'índex d'audiència radiofònica. És a dir, la classe alta i mitjana alta ofereix els percentatges més alts d'audiència tant per a l'OM (17%) com per a l'FM (48%), i els percentatges baixen segons que es descendeix de classe social; per a la classe baixa són del 10,5% per a l'OM i del 23,6% per a l'FM (vegeu quadre 177 de l'apèndix II).

No s'observen importants variacions del 90 al 94 més enllà d'un lleuger increment en l'escolta, el qual és més apreciable en la classe baixa que passa del 32,7% al 36% (vegeu quadres 188 i 189 de l'apèndix II).

Si atenem ara les dades relatives a cada un dels grups segons el lloc del residència (horitzontals), podem veure com, per al total de radio en cada grup, són els residents a les capitals els que obtenen un percentatge comparatiu més elevat (60%), i el percentatge va minvant a mesura que es redueix el volum de l'hàbitat (48%, 46% i 45%, respectivament). Quant a l'FM s'observa una diferència nítida entre el grup de les capitals (46,5%) i la resta de grups (de 34% a 37%). A l'OM la divisió es produeix, d'una banda, entre els habitants de les ciutats de més 50.000 habitants i capitals (18% aproximadament), i, de l'altra, els de les ciutats més petites (11% i 12%, respectivament) (vegeu quadre 181 de l'apèndix II).

L'evolució esdevinguda del 90 al 94, fa que les ciutats grans (50 a 200.000 habitants) s'igualen comparativament amb les capitals pel que fa a l'audiència total de ràdio (57%), mentre els altres dos grups de ciutats més petites presenten també una audiència total comparativa semblant (50%). Aquestes proporcions, amb lleugers canvis es mantenen també pel que fa a l'audiència d'FM, mentre que en l'audiència d'OM, les capitals es destaquen sobre la resta de grups, havent caigut una mica l'audiència a les ciutats grans respecte de l'any 90, mentre que als altres dos grups es manté una proporció semblant a la que oferien l'any 90 (vegeu quadre 193 de l'apèndix II).

La composició dels totals d'audiència en cada modalitat, atenent la participació de cada província, manté, a grans trets, el pes de cada província en el total de País Valencià. Ara bé, la província d'Alacant, per a l'any 90, ofereix una participació en l'auditori d'OM (38,4%) sensiblement superior al seu pes demogràfic, mentre que per a l'any 94, aquesta major presència d'Alacant es manifesta en l'FM (34%), i la província de Castelló, aquest mateix any, trenca les proporcions demogràfiques amb un major pes en l'OM (15,6%) (vegeu quadres 182 i 194 de l'apèndix II).

En analitzar els percentatges interns a cada província, observem que Alacant presenta la major audiència comparativa d'OM l'any 90 (16,8%), davant Castelló i València que se situen al voltant del 13%. En FM és València la província que obté el percentatge comparatiu més alt (41,3%), davant Castelló i Alacant que es troben al voltant del 36%. A la província de València i d'Alacant l'escolta total de ràdio arriba aproximadament a la meitat de la població, mentre que la província de Castelló es troba aproximadament 5 punt per davall en termes comparatius (vegeu quadre 183 de l'apèndix II).

L'evolució del 90 al 94 mostra els següents canvis; comparativament, ara és la província de Castelló la que obté el percentatge més alt d'audiència en OM (19%), front a la província de València i la d'Alacant que tenen un 13% aproximadament. En l'FM, València i Alacant se situen al voltant del 43%, mentre Castelló, sempre comparativament, no arriba al 38%. En qualsevol cas, a les tres províncies es donen percentatges semblants d'audiència total, al voltant del 53%, el que indica que s'ha produït un increment d'audiència a les tres demarcacions, de l'any 1990 al 1994, i que aquest increment és més apreciable en el cas de la província de Castelló (vegeu quadre 195 de l'apèndix II).

8.4.- El català a la ràdio.

La presència del català en la programació radiofònica és paral·lela al procés de recuperació lingüística i presenta, per tant, les mateixes ambigüitats quant a la seua evolució. Si en la premsa el creixement del català venia condicionat pels baixos nivells d'hàbit de lectura en aquesta llengua per part dels públics, a més de les importants limitacions de caire empresarial i estructural, en l'àmbit de la ràdio hom podia pensar que era un mitjà de comunicació més propici al creixement ràpid de la presència de la llengua pròpia. Les dades sociolingüístiques quant al

nivell de comprensió oral de la població així ho avalaven. La creació i desenvolupament de la ràdio i la televisió autonòmica, d'altra banda, partien de la idea que la normalització lingüística tenia en aquests mitjans un instrument de primer ordre en superar els entrebancs dels mitjans escrits.

Tanmateix, el fort predomini de la programació en cadena, centralitzada des de Madrid i realitzada en espanyol, la concentració de l'audiència en les grans cadenes estatals, la incapacitat de la ràdio pública autonòmica per guanyar-se un espai suficient, el tancament de *Ràdio 4* per part de RNE -emissora que emetia íntegrament en català amb programació de ràdio-fòrmula-, i el desenvolupament precari i tardà de les ràdios municipals serien les principals causes que explicarien el baix nivell de presència del català a la ràdio, sota les quals, òbviament, rau el conflicte lingüístic valencià amb el feix d'actituds contradictòries i d'indecisions polítiques que hem explicat en un altre moment.

Així, l'any 1991, de les 1.927 hores diàries de ràdio emeses, 309 hores foren de programació en valencià, el que suposa un 16 per cent del total (vegeu quadre 226 de l'apèndix II). L'any 1993, quan ja havien començat a emetre un bon grapat de ràdios locals, el percentatge d'hores en valencià pujava al 18 per cent sobre un total de 2.748 hores diàries d'emissió (vegeu quadre 227 de l'apèndix II).

Aquests càlculs oculten, no obstant, que el 94 per cent de l'audiència de ràdio al País Valencià es concentra en les cadenes estatals (reviseu quadre 8.3), les quals no emeten en valencià, llevat de petits espais en desconexió en les emissores ubicades a comarques de fort predomini lingüístic valencià (vegeu nota 8.11). Així, doncs, la programació en valencià a la ràdio majoritàriament en castellà és ben exigua i es limita a programes de tertúlia o de participació del públic on el valencià és difícil d'evitar i fins i tot resultaria grotesc forçar l'ús de l'espanyol. Cal deixar

constància que, pràcticament, no hi ha cap programa informatiu en valencià en aquestes emissores de les grans cadenes, és a dir, fins i tot els informatius locals o territorials són habitualment realitzats en espanyol (vegeu nota 8.12).

A les ràdios comercials independents que sorgiren de les concessions de llicències FM de l'any 1989, l'ús del valencià és notablement superior pel fet que la Generalitat n'exigia un mínim del 50 per cent per a les emissores amb cobertura dins el territori de predomini lingüístic valencià. Unes poques d'aquestes noves emissores fan la totalitat de la seua programació en valencià; hi destaquen les emissores *Els Ports Ràdio* de Morella, *Ràdio Vila-Real*, *Ràdio Muro*, *Ràdio Activa* d'Ontinyent i *Ràdio Ribera Baixa* de Sueca.

Radio 9, l'emissora pública autonòmica, emet íntegrament en valencià i la seua programació és reemesa en part a través de diverses emissores comercials independents i ràdios municipals. La desatenció que va patir inicialment per part de la direcció general de RTVV i l'escassa independència informativa posterior, amb exclusió de col.laboradors i personatges públics vedats, l'han convertida en una ràdio dòcil al poder polític i poc atractiva informativament que, durant una gran part de la seua existència, ha suprimit el debat polític per les entrevistes individuals als protagonistes de la vida política valenciana. Amb aquest perfil matinal que es combinava amb la ràdio-fòrmula de la vesprada, ha primat el control sobre els continguts davant la imaginació i la novetat en la programació que li podria haver atorgat un millor lloc dins l'espai radiofònic valencià. El resultat ha estat que, amb les dades més favorables, mai no ha superat el 4 per cent de l'audiència total de ràdio al País Valencià (vegeu l'apartat 8.2.3 d'aquest mateix capítol). Xifra, en qualsevol cas, no menyspreable, però que es podria haver superat si hagués primat la professionalitat sobre el control i si s'hagueren aprofitat les sinergies amb la TVV.

Finalment, les emissores on predomina ús del valencià en la programació són les ràdios lliures supervivents i les ràdios municipals. En general, l'ús del valencià s'ajusta a la realitat sociolingüística de l'àmbit de recepció. Així, en les comarques de major predomini lingüístic l'ús del valencià oscil·la entre el 85 i el 100 per cent, tot sent majoria les emissores que fan la totalitat de la programació en valencià; mentre als territoris on s'acusa més el pes demogràfic de la immigració l'ús del valencià oscil·la entre el 40 i el 70 per cent en el conjunt de la programació.

D'altra banda, per tal d'impulsar les emissions en valencià a la ràdio, la Generalitat Valenciana va regular (decret 10/1992) la concessió de subvencions a les emissores no associades a cap cadena de ràdio que emeteren almenys el 50 per cent en valencià en les zones de predomini lingüístic valencià i almenys el 15 per cent en les zones de predomini lingüístic castellà. De l'any 1992 al 1995, la Generalitat Valenciana ha concedit a 13 emissores que reunien els requisits vora 34 milions de pessetes per l'ús del valencià, tot passant del mòdul fix d'1 milió a quatre emissores l'any 1992 a establir les quantitats a atorgar en funció de les hores d'emissió en valencià (vegeu quadre 230 de l'apèndix II).

CAPÍTOL NOVÉ: LA TELEVISIÓ AL PAÍS VALENCIÀ: 1982-1994

9.1.- Marc general.

En la dotzena d'anys que encarem en aquest capítol, la televisió ha passat d'un nivell de producció i difusió que es limitava a emetre durant unes 12 hores diàries a través de dues emissores de caràcter públic controlades directament per l'Estat, a l'emergència i consolidació d'una nova configuració televisiva amb 8 televisions públiques de caràcter autonòmic, 3 privades, les dues públiques ja existents amb anterioritat (vegeu el següent quadre 9.1), a més de les noves televisions locals i les emissions via satèl.lit que es poden rebre al territori espanyol.

OUADRE 9.1

EMISSORES DE TELEVISIÓ EN ESPANYA 1991

<u>EMISSORES</u>	<u>DATA D' INICI</u>	<u>HORES SETM.*</u>	<u>COBERTURA</u>
TVE1	28-10-1956	134	ESTATAL
TVE2	1-1-1965	130	ESTATAL
ANTENA 3	25-12-1989	136	ESTATAL
TELE 5	5-3-1990	128	ESTATAL
CANAL +	12-9-1990	138	ESTATAL
CSUR	27-2-1989	98	ANDALUSIA
TV3	16-1-1984	106	CATALUNYA
C33	11-10-1989	58	CATALUNYA
TM3	2-10-1989	118	MADRID
TVV-C9	9-10-1989	112	P. VALENCIÀ
TVG	1-9-1985	98	GALÍCIA
ETB1	31-12-1982	81	P. BASC
ETB2	31-5-1986	83	P. BASC

Font: Villagrasa, J. M., dins Silj, A. "La Nuova Televisione in Europa". Volum III. Gruppo Fininvest, Milano. 1992.

* Hores setmanals: març de 1991.

Com ha indicat Richeri (1994, pàgs. 47-58), els avanços tècnics que multipliquen la possibilitat de canals a utilitzar posen en qüestió la idea del "monopoli natural" que havia estat hegemònica a Europa fins als 70, mentre que el nou clima

ideològic dels 80 (retorn a la privacitat, predomini de la ideologia de l'empresa i de la competència i crisi de l'Estat assistencial), les millores en les condicions de vida i l'extensió de l'educació comportaran l'emancipació del públic, el qual es fragmenta atenent a característiques, interessos i gustos diferenciats. Alhora, la llibertat d'expressió i el pluralisme ja no s'entenen com a drets amenaçats que ha de protegir el servei públic, sinó com a llibertats que s'han de manifestar mitjançant la diversitat de mitjans i suports. És així com les televisions públiques entren en una crisi d'identitat i han de substituir la *lògica de l'oferta* en què havien basat la seua actuació per la *lògica de la demanda* que s'organitza sobre la funció del consum.

Així, doncs, en l'àmbit espanyol i encara que amb retard respecte a d'altres països europeus, s'ha produït una important transformació del panorama televisiu que ha estat marcada per l'enorme creixement de les hores transmiseses (s'ha passat de les poc més de 6.000 hores de l'any 1982, a les més de 80.000 hores de l'any 1992), tant per l'increment de les hores de transmissió diària com per l'aparició de noves estacions de televisió, la qual cosa no s'ha traduït en un increment equivalent del temps mitjà d'exposició davant la pantalla que ha crescut relativament poc i molt lentament; i en segon lloc, pel procés de desregulació del sistema televisiu que s'inicia amb el procés de comercialització de *TVE* (retirada de l'aportació econòmica de l'Estat i finançament exclusiu per la publicitat), es continua amb el trencament del monopoli central amb l'aparició de les televisions autonòmiques, tot i que sense trencar el domini públic de la televisió; i es completa amb l'autorització per a rebre televisió per satèl·lit i, sobretot, amb l'aparició de les televisions privades.

Com a conseqüència de la nova situació, la creixent competència entre les televisions portarà a una obertura quantitativa i qualitativa a la publicitat amb

importants increments dels inserts publicitaris i el recurs a altres fòrmules com el patrocini de programes en una dura lluita pel mercat publicitari que esdevé la font principal i quasibé única de finançament en les televisions de cobertura estatal. Les manifestacions d'aquesta pugna es centraran en les rebaixes en les tarifes, primes i regals per aconseguir campanyes i arribaran al *merchandising* (vegeu nota 9.1) i fins i tot a pràctiques de dubtosa legalitat o clarament il·legals com l'espionatge.

Quant a la programació, la fixació d'una estructura de flux continu vindrà acompanyada d'una concepció del blocs de programació cada vegada més llargs i fragmentats (farcits d'inserts publicitaris i d'autopublicitat), de la proliferació dels programes contenidors, de la reemissió dels mateixos programes en hores diferents, de la substitució d'una programació setmanal per gèneres a l'emissió diària de productes específics, i a l'alteració de la programació anunciada sempre que convindrà a l'estratègia competitiva (contraprogramació). Els resultats en els continguts seran d'una pèrdua ràpida de qualitat amb el predomini omnipresent dels programes d'entreteniment de baix cost (concursos, *talk-shows*, *reality-shows*) i de les sèries i telefilms nord-americans, la disminució dels programes culturals i informatius o la seua expulsió a hores d'audiència baixa, en un model de televisió que reproduirà la *tivù spazzatura* de la Itàlia dels anys 80. És així com la promesa televisió de l'opulència esdevindrà en la realitat la televisió de l'espectacle redundant.

Quant als públics, la característica principal serà la fragmentació de les audiències que a partir d'ara es repartiran entre els diversos canals, amb una inicial febre del *zapping*. En menor mesura, atesa la redundàcia de les programacions, també es produirà la segmentació dels públics (diferents públics triaran programes distints) i l'auiosegmentació sostractiva dels sectors socioculturals més afavorits que fugiran

de la degradació creativa i estètica de les televisions cap a altres activitats d'oci o, dins del consum audiovisual, faran recurs al vídeo, la televisió de pagament o la televisió per satèl·lit.

9.1.1.- Del monopoli estatal a la concurrència pública i privada.

El fet més reeixit de l'evolució de la televisió a Espanya és la pèrdua del monopoli de *RTVE*, l'aparell hegemònic del sistema comunicatiu espanyol durant dècades que prolonga la transició comunicativa espanyola més enllà de la transició política, i el pas a la concurrència pública i privada (pel que fa al marc normatiu d'aquesta transformació, vegeu el capítol sisé). Al País Valencià la competència en televisió comença amb l'arribada de les emissions de *TV3 (Televisió de Catalunya)* l'any 1987. La seua recepció serà possible per la iniciativa d'Acció Cultural del País Valencià que instal·la una xarxa de repetidors. El moment clau, però, de l'establiment d'un espai televisiu valencià, més enllà de l'esquifit marge que produïa el Centre Territorial de *TVE*, es produeix en iniciar-se les emissions de *Canal 9, Televisió Valenciana*, a l'octubre de 1989, la qual no tindrà massa temps per a competir, quasi en solitari, amb *TVE* -atès que *Canal 9* va eixir a l'aire ocupant la freqüència d'emissió a través de la qual es difonia *TV3* al País Valencià- perquè als pocs mesos, primavera de 1990, comença a rebre's el senyal de les privades *Antena 3* i *Tele 5*, i després de l'estiu arribaven les emissions codificades de *Canal Plus*.

Fou la televisió autonòmica basca, *Euskal Telebista*, la que l'any 1982 havia trencat el monopoli estatal en la televisió amb una política de fets consumats que s'emparava en les competències que atorgava al govern basc l'Estatut de Gernika. El 1984, la Generalitat de Catalunya seguia la mateixa estratègia i començaven les emissions regulars de *TV3*. S'hi establia, doncs, tot i que dins del domini

públic, la competència entre l'espai autonòmic i l'espanyol a la televisió. La resta de televisions autonòmiques, dependents aleshores de governs socialistes (Galícia, Andalusia, Madrid i País Valencià), esperaran la Llei de Tercers Canals per adequar la pròpia legislació i començar a emetre. En qualsevol cas, el model seguit per les televisions autonòmiques, més enllà d'algunes diferències específiques en la programació, adopta el model polític-comercial de *TVE* (Bustamante, 1989, pàgs. 97-108).

El conjunt de les televisions autonòmiques, més RTV de Múrcia, la qual no ha emès fins ara, formaren a l'abril de 1989 una plataforma conjunta per tal d'ajudar-se mútuament aprofitant els avantatges que es podien traure de la unió a l'hora de comprar als mercats internacionals, invertir en producció pròpia, desenvolupar tecnologia, establir xarxes de comunicació, crear serveis comuns i integrar-se als òrgans professionals internacionals. La *FORTA* (Federació d'Organismes de Ràdio i Televisió Autonòmics) ha desenvolupat en aquesta línia programes conjunts d'entreteniment (vegeu nota 9.2), ha fet compres importants de paquets de pel·lícules i telesèries al mercat internacional, ha aconseguit els drets d'emissió de la Lliga Professional de Futbol per al període 1989-1997 conjuntament amb *Canal Plus*, i s'ha dotat d'una xarxa de telecomunicacions per a mantenir el flux informatiu entre els canals (intercanvi diari de notícies) que formen part de la Federació. No ha aconseguit, però, fins ara, formar part de l'*UER* (Unió Europea de Radio i Televisió) pel bloqueig continuat que ha exercit *RTVE* (vegeu nota 9.3), amb el que això suposa d'inaccessibilitat a determinats avantatges i serveis.

En termes generals, es pot afirmar que s'ha produït la consolidació de l'oferta televisiva que representen les cadenes autonòmiques tot i les notables diferències quant a la quota d'autofinançament, la més elevada de les quals és per a *TV3/C33* que en supera el 80 per cent, mentre *ETB* i *TVG* se situen en les quotes

més baixes d'autofinançament que a penes arriba al 30 per cent (vegeu quadre 381 de l'apèndix II).

Els interessos socioculturals i político-econòmics vinculats a les televisions autonòmiques i la notable acceptació per part del públic en la majoria dels casos permetran el seu manteniment durant els propers anys, tot i que es mantindran puntualment les tensions d'aquests anys per part dels sectors que en reclamen la privatització i critiquen les pèrdues econòmiques que les acompanyen. D'altra banda, la resta de comunitats autònomes que no disposen de televisió pròpia prendran mesures encaminades a dotar-s'hi, tot i que previsiblement no desenvoluparan estructures tan complexes i costoses com les de les actuals televisions autonòmiques (Corominas i López, 1994).

En arribar les televisions privades al País Valencià l'any 1990, s'acaba el breu període de competència entre televisions públiques i s'obre una nova etapa de lluita acarnissada per la captació de publicitat i per l'audiència amb les privades. Alguns dels aspectes negatius que s'havien iniciat sota el monopoli absolut de *TVE*, en perdre la subvenció estatal l'any 1982, i s'havien començat a aguditzar en la pugna amb les televisions autonòmiques, es desfermaran ara sense cap control. Les hores de publicitat total de les televisions creixen en un 500 per cent entre l'any 1989 i 1993 (vegeu quadre 364 de l'apèndix II), la programació de ficció ocupa més del 50 per cent de la programació total de les televisions privades (vegeu quadre 357 de l'apèndix II), mentre la programació d'informatius és molt baixa (cas extrem de *Tele 5*) o esdevé un instrument pregon de la lluita política on es barreja informació i opinió amb una estratègia barroerament manipuladora (cas d'*Antena 3*). La contraprogramació arriba a extrems delirants que han provocat un important retrocés de les vendes en les revistes especialitzades en informació televisiva. Tot s'esdevé al rerefons d'una complexa trama d'interessos econòmics i

polítics, amb canvis en la composició de l'accionariat de les cadenes privades d'escassa o nul·la transparència, tant per la manca d'informació com per la utilització de noms i empreses interposades, i un menyspreu absolut de la legislació quant a registres i requisits de la propietat, continguts i programació, límits de saturació publicitària, etcètera, durant els primer anys (Díaz Nosty, 1994).

Aquest disbarat televisiu, lluny de marcar unes diferències nítides entre televisió pública i privada, ha comportat un efecte d'arrossegament sobre el sistema televisiu públic que ha adoptat les mateixes estratègies competitives i de baixa qualitat. Fins i tot, s'ha produït en alguns sectors una revalorització del model programàtic de *TVE* anterior a l'última etapa desreguladora. En concret, pel que fa al cas valencià, *Canal 9* s'ha destacat com una de les cadenes públiques que més ha programat entreteniment de tota mena.

Finalment, l'any 1994 van començar les emissions de televisió a través de l'Hispasat: dos canals per a *TVE* (*Canal Clásico* i *Teledporte*) i un per a cada una de les privades. A aquests 5 canals en espanyol via satèl·lit, s'afegeixen els 5 de *TPS-Canal Hollywood* a través d'Intelsat-K (*Canal Hollywood* -pel·lícules i dues hores diàries de *Play-Boy*-, *Tele Uno* -de telesèries-, *NBC* -notícies-, *Discovery*, i *Panda* -per al públic infantil) i els 6 del luxemburgués *Astra*.

L'oferta audiovisual via satèl·lit, tot i que molt minoritària encara quant a audiència (vegeu quadre 241 de l'apèndix II), la creixent emergència de televisions locals pendents de regulació legal i l'imminent desenvolupament de xarxes de cable a les principals ciutats, completen l'oferta televisiva del País Valencià.

9.2.- L'oferta televisiva al País Valencià.

9.2.1.- L'oferta des de l'espai espanyol.

En l'oferta que es es rep al País Valencià des de l'espai espanyol, cal distingir entre emissors públics i privats. Quant als primers, la televisió pública d'abast espanyol és *TVE* que compta amb dos canals. Des del 1980, amb l'aprovació de l'Estatut de Ràdio i Televisió (vegeu capítol quart), és un ens públic sotmès al control del Parlament. El primer govern socialista li va retirar la subvenció (1983) i, d'aleshores ençà, s'ha finançat amb els ingressos de la publicitat i la comercialització de programes.

El 1990, la competència de les privades es tradueix en una minva important per a *TVE* d'audiència i, consegüentment, d'ingressos publicitaris, la qual cosa l'ha dut a tornar a demanar la subvenció, demanda que no ha estat totalment satisfeta pel Parlament. De fet, els ingressos publicitaris de *TVE* s'han vist reduïts a la meitat entre l'any 1990 i el 1993, mentre els de les televisions privades han anat progressivament en augment (vegeu quadre 380 de l'apèndix II). L'any 1993 les pèrdues de les dues cadenes estatals públiques es xifrava en 127.000 milions de pessetes. El deute financer acumulat es calculava en més de 200.000 milions de pessetes l'any 1994.

El dèficit que arrossega *RTVE* ha estat objecte de debat permanent durant els darrers anys entre els partidaris de la privatització parcial o total i els defensors de la televisió de servei públic en un context en què es barregen les argumentacions ideològiques amb els interessos de les televisions privades. No obstant això, no ens trobem davant un fenomen específicament espanyol, com hem indicat adés, sinó d'abast europeu, tot i que la seua emergència ha estat retardada a Espanya

per factors fonamentalment polítics.

D'altra banda, *TVE* ja havia iniciat l'orientació comercial de la seua actuació, d'acord amb la lògica de la demanda, des de la meitat dels 80 quan progressivament havia incrementat les hores d'emissió, tot passant de les poc més de 6.000 hores dels primers anys de la dècada, a les més de 12.000 de l'any 1989 i les prop de 15.000 de l'any 1992 (vegeu quadres 236 i 238 de l'apèndix II). Són els darrers anys d'esplendor de *TVE* amb l'èxit dels programes matinals de Jesús Hermida i l'emissió dels primers serials sud-americans (*Cristal*).

Quant a l'estructura de la programació, *TVE* ha mantingut per a la primera cadena una programació generalista, mentre que ha especialitzat la segona en un perfil que combina l'esport, la cultura i el cinema menys difòs, el qual en hores d'audiència baixa s'emet en versió original subtitulada. L'any 1989, l'últim any sense privades, la programació, per gèneres, de la primera cadena de Televisió Espanyola es componia en un terç de ficció (films, sèries i telenovel·les), una quarta part d'informació, una altra quarta part d'entreteniment (jocs i varietats), un 10 per cent destinat al públic infantil, un 6 per cent de cultura i un 2 per cent d'esports. La segona cadena, al seu torn, programava esport en més d'una quarta part del seu temps i repartia la resta del temps en proporcions prou equilibrades que oscil·len entre el 14 i el 19 per cent entre ficció (19%), informació (17%), entreteniment (15%) i cultura (14%), amb un 5 per cent destinat al públic infantil. El *prime time*, tanmateix, a la primera cadena l'ocupava la ficció i l'entreteniment, mentre a la segona ho feia l'esport i la ficció (vegeu quadre 356 de l'apèndix II).

Els canvis en l'estructura bàsica de la programació, a partir de la competència amb les televisions privades, han suposat en els darrers anys -com a mostra prenem la programació de 1993- increments en la part del temps destinada a emetre ficció i

programes infantils i una reducció dels programes informatius i culturals en la primera cadena. La segona de *TVE* incrementa l'apartat de ficció, informació i divulgatius i disminueix la programació d'entreteniment i d'esport; ha incentivat, doncs, el seu perfil cultural si parem esment, a més, que en programació de ficció el pes major es deu a l'apartat cinematogràfic de difusió reduïda (cinema clàssic, pel·lícules no comercials d'arreu del món i cinema europeu) (vegeu el quadre 361 de l'apèndix II). D'altra banda, la producció pròpia de *TVE* sobre el total emès se situa aproximadament en un 50 per cent.

Quant a l'emissió de ficció i com a resultat de l'augment de les hores d'emissió, entre l'any 1982 i 1989, *TVE* va anar incrementant el nombre de llargmetratges emesos fins a més del doble dels que emetia en la primera data de referència (passa de 414 pel·lícules emeses el 1982 a 923 pel·lícules emeses el 1989). Pel que fa als telefilms no produïts per *TVE* el nombre es triplica en aquest període (583 el 1982, front a 1.631 el 1989). En ambdós casos, llargmetratges i telefilms, el predomini absolut quant a la procedència dels productes de ficció es manté a favor dels EUA (vegeu quadres 359 i 360 de l'apèndix II).

El seguiment de *TVE* al País Valencià es manté, pel que fa a la primera cadena, en percentatges per damunt del 80 per cent de la població total fins a 1989, any en què l'aparició de *Canal 9* a l'octubre li suposa la primera minva significativa (del 1988 al 1989 l'audiència de la primera cadena de *TVE* cau més de quatre punts). Anteriorment, del 1986 al 1987, l'entrada de *TV3* li havia suposat una minva de 2 punts des del sostre de 86,5 per cent d'espectadors que és el màxim de la dècada. Per contra, la segona cadena, que toca sòl el 1985 amb una audiència del 24 per cent, creix fins al 1990 amb un 33,7 per cent. El perfil de la programació d'aquesta segona cadena fa que en un primer moment de concurrència dins del domini públic no experimente cap disminució en el seguiment per part de l'audiència, atès

que el perfil generalista de *Canal 9* repercutirà principalment sobre la primera cadena de *TVE*. Així, mentre la primera perd 12 punts d'audiència del 1989 (80,6%) al 1990 (68,6%), la segona no experimenta variació i es manté prop del 34 per cent.

L'eixamplament progressiu de la cobertura de les privades i la consolidació de *Canal 9* provocaran una important caiguda de l'audiència de *TVE* en ambdues cadenes. Del 1991 al 1994, la primera cadena perd 23 punts i passa del 68 per cent al 45 per cent d'audiència, mentre que la segona perd 7 punts del 90 al 91 i 8 punts més del 91 al 94 (vegeu quadres 1 i 2 de l'apèndix II).

Pel que fa a l'oferta privada des de l'espai espanyol, els tres canals que finalment aconseguiren la concessió estatal foren *Antena 3*, *Tele 5* i *Canal Plus*; aquest darrer en emissió codificada a la que es pot accedir previ abonament, i els dos primers en emissió en obert via èter de caràcter generalista. Les tres televisions començaren les seues emissions regulars durant l'any 1990. Les dues en obert arribaren al País Valencià abans de l'estiu, però en un primer moment només estenien la seua cobertura sobre la ciutat de València i àrea metropolitana. En fases successives Retevisión va ampliar la xarxa de distribució sobre les àrees més poblades, de manera que l'any 1991 ambdues televisions arribaven a la major part de la població valenciana. *Canal Plus*, al seu torn, va retardar l'emissió regular fins a setembre de 1990.

Deixant de banda *Canal Plus* que ha mantingut l'estabilitat del seu accionariat i sembla que una major transparència quant a la seua composició, els moviments de paquets d'accions i els incompliments de la Llei de Televisió Privada en aquest sentit constitueixen un dels capítols més negres dels darrers anys de la televisió a Espanya, tant per la seua opacitat com per les maniobres tèrboles i xocs

d'interessos que s'hi han produït (vegeu nota 9.4).

Segons diversos càlculs realitzats pels experts, l'estructura de la propietat de les concessionàries de televisió a Espanya, si es tenen en compte els percentatges que depenen d'operacions de crèdit i altres vincles, es troba distribuïda en un 44 per cent a mans del capital bancari, prop d'un 40 per cent de capital estranger i un 17 per cent d'altres. En qualsevol cas, sembla ben clar que no s'han respectat els límits de participació que fixava la llei i que no resulta fàcil establir amb claredat qui són els amos de les televisions privades. D'altra banda, malgrat les peticions de diversos grups parlamentaris a rel de la crisi de Banesto ¹, l'actitud del Govern ha estat més aviat tolerant, potser pel temor a ser titllat d'intervencionista i que les televisions privades i els periòdics afins desencadenaren una campanya en la seua contra.

L'estructura bàsica de la programació de les televisions privades que emeten en obert es construeix sobre la ficció i l'entreteniment en proporcions significativament superiors a les que ofereix TVE. Així, l'any 1990 (vegeu quadre 357 de l'apèndix II), *Antena 3* destinava el 51 per cent del temps a la ficció (films, sèries, telenovel·les) i el 13 per cent a l'entreteniment, un altre 13 per cent s'hi destinava a informació i prop d'un 17 per cent al públic infantil. La cultura i l'esport hi assolien percentatges molt baixos (3,4% i 2%, respectivament). Pel seu compte, per al mateix període, *Tele 5* superava a l'altra privada en el temps destinat a ficció i entreteniment (56% i 20%, respectivament), també hi ocupava més espai la programació esportiva (7%), mentre que oferia menys temps per als xiquets (11,3%), el temps per a la informació era el més baix de totes les televisions (3,6) i la programació cultural era pràcticament nul·la (0.5%) (vegeu nota 9.5).

¹ *El País*, 22-10-94

Del 1990 al 1991, *Antena 3* va incrementar significativament els espais cinematogràfics setmanals passant de 8 a 17 pel·lícules emeses cada setmana, mentre *Tele 5* no va variar i es va mantenir en les 12 pel·lícules que emetia l'any anterior (vegeu quadre 358 de l'apèndix II).

L'estructura bàsica de la programació d'aquestes dues cadenes privades (any 1993), no experimenta canvis notables quant al predomini de la ficció i l'entreteniment més enllà de lleugers augments. Així, *Antena 3* manté un poc més de la meitat total del temps a programar ficció i un 14 per cent a l'entreteniment, mentre que *Tele 5* incrementa la ficció fins al 60 per cent del temps i l'entreteniment al 22 per cent. El temps destinat a informació a penes es modifica en *Antena 3* (13%), mentre *Tele 5*, que es trobava sota mínims anteriorment, l'augmenta fins un 8 per cent. Aquesta darrera cadena incrementa la programació infantil fins al 16,6 per cent, mentre que *Antena 3* en redueix dos punts (14,6%) respecte a l'any 1990. L'esport es redueix a la meitat en *Tele 5* (3,5%) i s'incrementa en *Antena 3* (5%) depenent de les oportunitat d'obtenir el drets de retransmissió d'esdeveniments esportius. La cultura continua sent un fenomen alié a la programació d'aquestes cadenes.

Potser, l'aspecte qualitatiu més destacable en la programació de les televisions privades és el reforçament dels informatius. Ambdues segueixen l'estratègia de contractar presentadors que han fet la seua imatge a la televisió pública per tal d'incrementar l'audiència d'aquests espais aprofitant la popularitat dels conductors i la seriositat i rigor informatiu que se'ls suposa associada. La "batalla de les estrelles" s'estén també als programes d'entreteniment.

Un altre aspecte quantitatiu i qualitatiu a destacar, element central -vertebrador de la graella, regulador del temps i font principal de finançament- de la televisió

privada és la publicitat. Des de la perspectiva quantitativa les xifres són ben eloqüents: del 90 al 91, el temps que ocupa la publicitat en aquestes emissores creix en un 195 per cent en *Antena 3* (passa de 167 hores a 493) i en un 74 per cent en *Tele 5* (passa de 383 hores a 667) (vegeu quadre 363 de l'apèndix II). La saturació publicitària (proporció de temps que ocupa la publicitat en el conjunt de l'emissió diària) fregava el límit legal en el cas de *Tele 5* quan els càlculs es feien sobre el total anual, però ambdues televisions ultrapassaven amb escreix la legalitat quan s'analitzaven períodes més breus, com demostraven els informes mensuals de Media Planning, i encara més quan es descendia a l'anàlisi de determinades franges horàries. Així la saturació en el *prime time* era del 17,4 per a *Antena 3* i del 20,7 per a *Tele 5* a desembre del 1991.

La saturació publicitària continua creixent en els anys següents. L'any 1993 les dues cadenes se situen en un percentatge superior (12%) al límit legal (10%), i en juny del 1994 la saturació publicitària en *Tele 5* era del 20,4 per cent i en *Antena 3* del 17,5 per cent. L'any 1993 la freqüència d'interrupcions de la programació per a l'emissió de publicitat era cada 11 minuts en *Tele 5* i cada 15 minuts en *Antena 3*, períodes que es feien prou més curts al *prime time*. Mesurat per aquest investigador, *Tele 5* va arribar a interrompre pel·lícules de gran atractiu per a l'audiència cada 7 minuts. Tot i la tardana intervenció governamental que durant molt de temps va tolerar les infraccions, finalment, una volta promulgada la transposició de la directiva europea de televisió, el MOPTMA va sancionar les dues televisions per l'excés de publicitat diària².

Des del punt de vista qualitatiu, aquest diluvi d'espots ha comportat una important minva en l'elaboració estètica i retòrica i en els esforços quant a producció i realització de la publicitat, la qual durant un temps sembla que preferia la repetició

² *Levante-EMV*, 9-11-94.

ad infinitum d'un spot mediocre a l'impacte d'*empremta* d'un bon spot. El preu de la repetició s'havia de sostraure de la producció. L'estancament de la inversió publicitària televisiva total durant els darrers anys, la qual no creix des d'abans de l'aparició de les cadenes privades, a més del recurs a altres fòrmules que ja hem tractat i l'aparició d'espais publicitaris compactes (*Teletienda*), ha tingut també com a conseqüència importants descomptes sobre les tarifes oficials de les cadenes que, en el cas de les privades que tractem, superen el 80 per cent segons l'Associació Espanyola d'Anunciants (Medina, 1995, taula 8, pàg. 205). Finalment, aquest desori també ha suposat un reforçament del *zapping* que encara ha afeblit més l'efectivitat publicitària i és objecte de preocupació entre els professionals del sector.

Quant a l'audiència de les dues televisions privades que emeten en obert, limitant-nos als acumulats anuals d'EGM (vegeu quadre 2 de l'apèndix II) i deixant de banda el primer any d'implantació, l'any 1991 *Antena 3* assoleix una mitjana de 18,2 per cent d'espectadors, mentre *Tele 5* n'obté un 25,7 per cent. Fins l'any 1993, *Tele 5* continuarà per davant d'*Antena 3* al País Valencià (33% i 24,8%, respectivament per a l'any 1992). L'excés publicitari de *Tele 5*, la contínua interrupció dels programes, l'atipament de l'audiència quant a l'espectacle vanal i redundant, alhora que es produeixen canvis importants en l'accionariat d'*Antena 3* i una reorientació del model de televisió i els continguts de programació que incentivaran la informació, els programes de debat i l'adquisició d'alguns èxits cinematogràfics (vegeu nota 9.6), faran que aquesta cadena -instrument mediàtic, d'altra banda, de la *nova majoria* (Partit Popular) i alhora difusora d'allò que oculta o minimitza *TVE* en plena crisi del Govern del PSOE- assoleisca progressivament el lideratge quant a audiència televisiva. La mitjana de l'any 1994 dona el major seguiment absolut, per davant també de *TVE* (45%) i *Canal 9* (34,7%), a *Antena 3* (48%), mentre *Tele 5* baixa al 36,8 per cent.

El contrast de les dades anteriors (EGM) amb les que ofereix Ecotel, referides a quota d'audiència (vegeu quadres 376, 377 i 378 de l'apèndix II), no modifica el rànquing que hem explicat pel que fa a les televisions privades, les quals van guanyant audiència a costa de *TVE*, principalment, i després també de *Canal 9*.

Pel seu compte, *Canal Plus*, en gran mesura alié a les lluites entre les televisions via èter, tot i que l'expansió de l'oferta li crea certes dificultats per a captar abonats en un primer moment, resulta beneficiat per la degradació dels continguts i la contraprogramació ferotge que practiquen les altres televisions. L'eix de la seua programació codificada és l'oferta cinematogràfica (60%) (vegeu quadre 361 de l'apèndix II), composta per pel·lícules de producció recent que s'emeten sense talls publicitaris, les exclusives d'esdeveniments musicals i altres programes d'aquest caire (9%), els programes divulgatius (6%) i els infantils (4%), i la transmissió els diumenges d'un partit de la Lliga Professional de Futbol que ha utilitzat com a reclam per a aconseguir nous abonats entre els sectors més populars. A més, emet en obert els informatius (6%), algunes sèries (4%) i programes d'entreteniment i darrerament un *talk show* diari.

Canal Plus, creix a poc a poc en audiència entre els valencians (2,3% l'any 1991, 4% el 1992, 5% el 1993 i 5,3% el 1994). A principi de l'any 1995, anunciaven haver superat el milió d'abonats a tot Espanya, dels quals en tenien 82.830 al País Valencià ³. Com veiem, *Canal Plus* creix ràpidament els primers anys -el salt del 91 al 92 és el més destacat (l'any que les televisions contraprogramaren perillosament que titulava la premsa)- i després se li fa més difícil.

Finalment, sense considerar ara les emissions per al País Valencià del Centre Territorial de *TVE*, convé assenyalar que les televisions privades realitzen una

³ *El País*, 27-1-1995

programació prou compacta i centralitzada i n'efectuen poques o cap desconnexió territorial en les diverses comunitats autònomes. De fet, la Llei de Televisió Privada (10/88) no contemplava l'estructuració autonòmica de l'Estat i, per tant, no donava cap competència als governs autònoms en aquesta matèria. Hi exigia la cobertura "nacional" per a la programació i deixava la porta oberta a desconnexions territorials d'acord amb les zones que establiria el Plà Tècnic -les quals, d'altra banda, no sempre coincideixen amb la realitat autonòmica-, tot condicionat-ho a què aquestes emissions territorials no excediren la durada de l'emissió "nacional" (Corominas i López, 1994, pàg. 86). Com s'ha vist, massa prevencions centralitzadores per a tan poca voluntat per part de les televisions privades. *Tele 5* s'ha limitat a emetre alguns programes d'àmbit estatal en versió doblada al català a través del sistema dual. *Antena 3* s'ha dotat d'una xarxa regional de delegacions i un centre de producció de programes a Barcelona, i emet informatius per a Balears, Aragó, Tenerife i Las Palmas. Però, en el cas valencià, després d'un primer moment (1990) en què, durant uns mesos, va emetre un informatiu diari a migdia, les desconnexions només afecten alguns blocs publicitaris. Aquesta actuació es contradiu amb les intencions inicials quan declaraven que emetrien 18 hores setmanals de programació per a València, entre les quals inclourien un programa cultural que s'emetria parcialment en valencià⁴.

9.2.2.- L'oferta des de l'espai català.

Aquesta oferta comença, per a les comarques del nord del País Valencià, alhora que s'inicien les emissions regulars de *TV3* l'any 1984. Progressivament, s'anirà estenent cap al sud a mesura que Acció Cultural del País Valencià instal·larà els repetidors que ho faran possible, xarxa que serà reforçada per la iniciativa d'alguns ajuntaments que, al seu torn, instal·laran microrepetidors per tal de

⁴ Declaracions de Martín Ferran al *Levante-EMV* (10-2-1990).

millorar la qualitat del senyal rebut, mentre el delegat del Govern central s'entestava a impedir-ne la recepció mitjançant actuacions legals i administratives. Al País Valencià, a més, l'arribada de *TV3* va comportar un moviment pràcticament espontani de renovació d'antenes particulars i col·lectives per tal de poder rebre-la, de manera que la infraestructura domèstica en aquest aspecte, abans de l'aparició de *Canal 9*, havia millorat considerablement.

Diversos factors conflueixen en la bona rebuda i extensió de *TV3* dins el territori valencià. En primer lloc i de caràcter general, el fet de poder fruit d'una opció més al televisor, diferent de l'única oferta aleshores disponible (*TVE*). Es tracta, doncs, d'un argument fort en la situació d'escassa oferta televisiva que és paral·lela a la creixent demanda per part del públic d'accedir a d'altres possibilitats. I diem argument, perquè, a nivell popular, de vegades a cada reunió d'escala de veïnat, es tractarà la qüestió de millorar la infraestructura comunicativa de l'edifici per tal d'accedir a *TV3* i eventualment a l'oferta via satèl·lit. El fet que cadascú pot sintonitzar o no la nova opció televisiva serà l'argument definitiu que reblarà el clau davant l'oposició dels sectors anticatalanistes que només poden argüir des de les seues fòbies ideològiques i lingüístiques i enfrontant-se al principi de la lliure elecció. Fins i tot aquests darrers practicaran el seguiment de *TV3*, encara que de vegades ho faran ocultant-ho als amics i veïnat. En segon lloc, el fet de poder seguir els partits de la Lliga de Futbol serà el principal factor en l'extensió de la seua audiència a nivell popular. Finalment, entre els sectors de més nivell cultural primarà la possibilitat d'accés a una altra font informativa en el sentit més ampli -més enllà dels Telenotícies, volem dir-, el fet de poder fruit d'una oferta televisiva en la pròpia llengua que resultava totalment novedós i atractiu, així com poder oferir als fills programació infantil en la pròpia llengua. D'altra banda, els xiquets i joves que segueixen l'ensenyament en valencià apareixien com els

majors seguidors de *TV3* al País Valencià ⁵, seguiment que també era majoritari entre els joves valencianoparlants en general.

La novetat de *TV3* és de gran importància comunicativa i cultural al País Valencià. Des del punt de vista cultural, contribueix a neutralitzar els discursos secessionistes quant a la unitat de la llengua, els quals queden negats cada vegada que algú sintonitza *TV3*, i alhora reforça la percepció social de la unitat del català, incrementa el prestigi del català al País Valencià en la mesura que demostra cada dia que és una llengua apta per a tota mena de continguts, des dels més populars als més elitistes, i acostuma el públic a escoltar en català les grans estrelles de la indústria audiovisual nord-americana, cosa amb la qual preparava el camí per a la futura Televisió Valenciana. Quant a l'impuls del sistema televisiu valencià, la sola existència de *TV3* és la prova més evident que és possible fer una televisió autonòmica per als valencians i en valencià. En aquest sentit, després d'un primer període en què la Generalitat Valenciana -a pesar que la Llei de Creació de RTVV havia estat aprovada al Parlament espanyol- no n'impulsa els preparatius (vegeu nota 9.7), la demanda social creixent per una Televisió Valenciana i el perill de desprestigi del Govern valencià acusat de sotmetre's a les indicacions del Govern central del mateix partit, a més dels avantatges, tan valorats pels polítics de tota mena, quant a orientació de l'opinió pública que permet el control de la televisió, faran que la Generalitat Valenciana prengui els mitjans que caldran per a la posta en marxa de *Canal 9*.

Quant al perfil bàsic de la programació de *TV3*, ha seguit el model de televisió pública implantat per *TVE*, tot i que en els primers anys programava menys ficció i més esports que la primera cadena de *TVE*, la causa del qual remet als costos del

⁵ Dades de la investigació de García Ferrando, Manuel i Ninyoles, Rafael (treball de camp dirigit per Xambó, Rafael): **Actituds dels escolars davant l'ensenyament del i en valencià**. Generalitat Valenciana, 1988. Mimeo.

doblatge per a la ficció i, pel que fa a l'esport, al fet que *TVE* havia especialitzat la segona cadena, el que explica també que *TV3* programara més espais culturals que la primera de *TVE* (vegeu quadre 356 de l'apèndix II).

En la programació de ficció, *TV3* ha seguit donant un major pes a les sèries (al voltant d'una quarta part de la programació total per als anys 1990 i 1993), mentre practica una política més selectiva en les emissions de cinema, encara que les ha augmentades progressivament (9% el 1990 i 17,5% el 1993). En informatius, s'ha mantingut per damunt de la mitjana de la resta de televisions autonòmiques (14% el 1990 i 18,4% el 1993). Quant als programes d'entreteniment i infantils, s'ha mantingut en una posició mitjana pel que fa al temps que hi dedica en comparació a les altres televisions públiques. L'esport era un dels reclams importants i, de fet, era la cadena de televisió generalista que en termes absoluts més temps hi dedicava l'any 1990 (11,7%), només precedida per *La 2* de *TVE* (13,4%). Amb la posta en marxa del segon canal de Televisió de Catalunya (*Canal 33*) l'any 1989, per tal de fer front a la imminent emergència de les privades que afeblirien la presència del català en l'espai televisiu, *TV3* va modificar la seua programació cedint en gran part l'esport, la cultura, la informació tematitzada i l'educació al *C33*, el qual, d'altra banda, no es rep al País Valencià (vegeu nota 9.8).

La interrupció de la programació per a l'emissió de publicitat presenta, a *TV3*, uns índexs de saturació moderats (7% per a l'any 1992 i 6,1% per a l'acumulat de gener-abril de 1993), per davall dels que presenten les privades (15,5% *Tele 5*, i 10,7% *Antena 3*, per al darrer període esmentat) i *TVE1* (9,6%), i en una posició baixa dins les televisions autonòmiques (González Navarro, 1993, pàg. 259). I això, malgrat que *TV3* és la que aconsegueix un percentatge més elevat d'autofinançament dins les televisions públiques (el 83% l'any 1991 i el 74% l'any 1993). (Corominas i López, 1994, pàg. 91).

L'audiència de *TV3* al País Valencià es distribueix de manera irregular si atenem la possibilitat de recepció que depén de la infraestructura tècnica de la xarxa privada i la realitat sociolingüística valenciana. Per al conjunt del territori, segons les dades d'EGM, l'any 1987 era seguida pel 5,4 per cent de la població, percentatge que l'any 1988 puja al 9,3 per cent d'acord amb el desenvolupament de la xarxa. De fet, l'any 1987, a les comarques del nord era seguida pel 15,4 per cent de la població, mentre que a l'àrea de València la seguien el 4,9 per cent i a Alacant el 2,4 per cent. L'any següent el seguiment puja a tot el territori (16,5% a Castelló, 10,4% a València i 5% a Alacant (vegeu quadre 1 de l'apèndix II). El 1989, abans del tancament dels repetidors tenia una audiència mitjana del 8 per cent (vegeu quadre 247 de l'apèndix II).

El conflicte que apareix l'any 1989, i que provoca el tancament temporal dels repetidors d'Acció Cultural per ordre governativa, fa que en els anys següents l'audiència de *TV3* minve significativament. D'una banda, perquè, tot just reiniciat el servei del senyal per la xarxa privada, caldrà reorientar les antenes o tornar a sintonitzar per la nova freqüència en què emet, de l'altra, perquè l'aparició de *Canal 9-Televisió Valenciana* li llevarà una part important de l'audiència, atès que, a més d'emetre en la mateixa llengua, és la televisió pròpia i els seus continguts interessen més als valencians. A partir d'aquest moment, *TV3* es mantindrà en uns percentatges globals d'audiència que oscil·len entre el 3 i el 4 per cent. Tot i que també cal considerar que quasi la meitat de la població valenciana no pot sintonitzar *TV3* en bones condicions de recepció (dades EGM de 1994).

9.2.3.- L'oferta d'àmbit valencià

L'oferta de televisió que abasta el conjunt del territori valencià és constituïda per les emissions del Centre Territorial de *TVE* a la Comunitat Valenciana i les de la televisió autonòmica *Canal 9*. Quant a l'oferta de *TVE* per al País Valencià, coneguda sota la denominació d'*Aitana*, cal indicar que s'ha limitat des dels seus inicis als anys setanta a una producció curta centrada en els informatius de migdia i ocasionals desconexions per esdeveniments singulars. Així, l'any 1985 emetia una hora diària, entre les 13,55 i les 14,55 hores, que dividia en tres parts: un Avanç Informatiu, el *magazine* "Cita a las dos" i l'informatiu *Aitana*. Hi usava exclusivament el castellà en un 80 per cent del temps, amb un 10 per cent d'ús del valencià i un altre 10 per cent en què eventualment es podia emprar el valencià (depenia dels invitats al *magazine*).

En aquest mateix any (1985), RTVE va començar el pla de descentralització i regionalització de les emissions de publicitat que inclourà desconexions publicitàries en l'horari nocturn d'audiència màxima. El Centre Territorial de València va recaptar en a penes mig any prop de 200 milions de publicitat. En anys successius, i a mesura que s'han ampliat les franges horàries de publicitat gestionada i emesa a cada àmbit territorial, el Centre de València ha incrementat la seua aportació als ingressos de *RTVE* fins a representar el 10 per cent del total recaptat pels circuits territorials amb 2.342 milions de pessetes l'any 1989 (vegeu quadre 240 de l'apèndix II). L'any 1991, aquesta estratègia de diversificació publicitària, que *TVE* havia posat en marxa per a fer front a la immediata competència amb excel.lents resultats, ja es veu clarament afectada per la concurrència de les televisions autonòmiques i privades, de manera que també per aquesta via descendeixen els ingressos de *TVE*.

Tornant a la programació d'*Aitana*, l'any 1988 s'amplia el temps de desconexió que passa a ser de més de 2 hores diàries, però amb l'inconvenient que s'emeten per la segona cadena, la qual cosa té un efecte negatiu sobre l'audiència. Els continguts continuen sent els mateixos amb més temps per a *magazines*. L'any 1989 es torna a la primera cadena, es retalla una hora de programació i s'emet a l'horari de 13,55 a 14,55 hores. També s'hi inclouen 5 minuts per a un informatiu a la vesprada, de 20,20 a 20,25 hores⁶. Ja en els 90, es torna a modificar la programació dels centres territorials que quedarà fixada en mitja hora a migdia, de 14,30 a 15 hores, i mitja hora a la vesprada, de 20 a 20,30 hores. Així, l'any 1992 les hores de programació del Centre Territorial a València foren un total de 250 i escaig (vegeu quadre 239 de l'apèndix II). Tots aquests canvis d'horari i temps de programació territorial creen problemes d'organització interna del treball i desorienten l'audiència.

D'altra banda, la presència del valencià a la seua programació no ha experimentat canvis destacables; per a l'any 1995 l'ús del castellà ocupava el 76 per cent del temps. Els criteris d'ús d'una i altra llengua són ben estrambòtics. Des de l'observació continuada, només es podia percebre una barreja arbitrària de llengües, una mena d'ara sí, ara no, que depenia del criteri dels redactors, de l'editor i de la direcció, segons el cas. Aquesta pràctica comportava usos xocants habituals, com ara, introduir una notícia en valencià, a la qual segueix un reportatge de desenvolupament en què la veu en off és en castellà i que, al seu torn, inclou declaracions en valencià d'algun entrevistat, tot tancant el reportatge el mateix redactor de la veu en off que, ara en pantalla, parla a l'audiència en valencià. Darrerament, sembla que als informatius s'ha fixat el criteri que parlen en valencià els conductors-presentadors quan fan les entredades a les notícies, mentre que els vídeos que les desenvolupen es locuten en castellà.

⁶ *Levante-EMV*, 21-9-1989

Pel que fa a l'audiència que segueix els informatius territorials de *TVE* al País Valencià, l'any 1989 tenia un seguiment diari superior al 30 per cent de la població, la qual cosa ve a representar la majoria dels qui dinaven a casa. Per a l'any 1990, la minva és important i es situa en un 10 per cent (vegeu quadres 248 i 252 de l'apèndix II). L'interés de l'audiència per aquestes emissions continua davallant en els anys successius (vegeu quadre 257 de l'apèndix II). Més encara, quan *Canal 9* amplia l'informatiu del migdia que és el principal rival de *TVE-CV*.

El Centre Territorial de *TVE*, tot i el procés de descentralització iniciat a la segona meitat dels 80, no té una posició definida quant al paper que li correspon dins l'espai comunicatiu valencià, la qual cosa es tradueix, a més del comportament erràtic quant a l'ús del català, en una subordinació total als plantejaments de la direcció central. No es pot entendre d'altra manera que el mateix director de *TVE-CV* considere prioritari, per davant de la programació territorial, servir notícies als Telediaris centrals (Agudo, 1991, pàg. 81), les quals, com ell mateix informa, són seleccionades per a l'emissió amb criteris que s'allunyen de la realitat valenciana i responen als tòpics centrals que sobre la nostra societat predominen a Madrid. Agudo ho atribueix a la força del costum. El cas és que, per exemple, de totes les notícies emeses sobre el País Valencià als Telediaris centrals, de gener a octubre de 1990, només un 5 per cent es referien a la política valenciana, mentre els temes de societat (60%), successos (17,5%), esports (9%) i cultura (8,5%) precedien en l'interés per als editors centrals. Hi predomina, doncs, el tractament espectacular i de crònica negra que rep el País Valencià als noticiaris quan és objecte de la informació. A més, és ben coneguda la marginació dels professionals del Centre Territorial de València quan es tracta de cobrir algun esdeveniment de relleu. Com a dada anecdòtica, però ben il·lustrativa, el nou d'octubre del 1994 la segona edició del telediari no va fer cap referència a la Diada dels valencians.

Finalment, pel que fa a dotació material del Centre Territorial, després de molts anys de penúria, l'any 1995 *TVE-CV* s'ha instal·lat al Parc Tecnològic de Paterna, des del qual també s'emet la programació d'Hispanvisión per a Amèrica. En la construcció de l'edifici i la dotació tècnica la Generalitat Valenciana ha participat amb una aportació final de 800 milions de pessetes ⁷. L'edifici estava previst per a acollir les emissions d'*Euronews*, per la consecució de les quals la Generalitat Valenciana havia apostat fermament. Finalment, com és sabut, s'ha instal·lat a la ciutat francesa de Lió.

Indubtablement, l'eix del sistema televisiu valencià, vista la precarietat de les emissions específiques de *TVE*, el constitueix *Canal 9-Televisió Valenciana*, el qual va començar a emetre regularment el 9 d'octubre de 1989.

Ens detindrem primer, per bé que breument, a analitzar el conflicte que es provocà a l'inici de les emissions de *Canal 9*. Tot i que al seu moment s'adduïren raons de caràcter tècnic, per part de la Direcció General de Telecomunicacions del Govern central, per a assignar a *Canal 9* la freqüència d'emissió que s'estava usant per a difondre el senyal de *TV3* al País Valencià, ningú no va dubtar que es tractava d'una operació de caràcter polític per tal d'impedir la recepció de *TV3*. Les declaracions de l'aleshores ministre del ram, José Barrionuevo, quedaren en entredit quan Acció Cultural del País Valencià, fent algunes modificacions tècniques als repetidors, va reiniciar les emissions de *TV3* per al País Valencià sense tapar el senyal de *Canal 9*. Certament, la Llei de Tercers Canals autoritzava les televisions autonòmiques només per als territoris respectius, però en el context europeu de la televisió sense fronteres resultava difícilment justificable aquest argument de caire legal.

⁷ *Levante-EMV*, 22-1-1995.

Així, doncs, l'esperit jacobí del partit del Govern central i autonòmic que continuava la línia secular d'aïllar el País Valencià de la resta del domini lingüístic català, l'aprofitament, una vegada més, per a enfrontar els suposats interessos dels valencians al quimèric imperialisme català planaven en aquest conflicte, alhora que la renovació i adequació del parc d'antenes domèstiques posava *Canal 9* en una posició òptima per a iniciar les emissions ocupant, *amb totes les de la llei*, la freqüència amb què es difonia *TV3*. D'altra banda, tot i que des de *Canal 9* es feia referència contínua a la competència deslleial i als interessos quant a cartera publicitària que *TV3* podia esgrimir en les seues tarifes per l'audiència que tenia al País Valencià, encara que no són menyspreables, com tampoc ho és el fet de la concordança quant a compres de producció aliena a través de la FORTA, cal destacar que el conflicte es produeix al si de la societat valenciana, entre els ciutadans i organitzacions civils que volen fruir de la recepció de *TV3* i els interessos de *Canal 9* i del Govern central i autònom. La CCRTV es va mantenir en tot moment al marge de la polèmica i sempre ha mantingut oficialment que ells emeten per a Catalunya i el seu senyal es rep a altres territoris.

El plantejament dels defensors de la continuïtat de *TV3* al País Valencià sempre fou que es fes possible la recepció recíproca dels canals autonòmics entre Catalunya i el País Valencià. De fet, al mes següent d'iniciar-se les emissions regulars de *Canal 9*, l'associació catalana Amics de TVV va instal·lar un repetidor del senyal que permetia captar *Canal 9* a les comarques del sud de Catalunya. Pel seu compte, les Corts Valencianes aprovaren una proposició no de llei en què demanaven al Govern central que eliminara els obstacles legals que impediien la recepció del canals autonòmics entre comunitats veïnes (eufemisme que usaren per no referir-se clarament a Catalunya i el País Valencià). El grup socialista al Senat va rebutjar la proposta que en aquest sentit féu el grup mixt al·ludint les conegudes raons tècniques, les quals continuava anteposant a les de caire legal

(a la nota 9.9 oferim un extracte dels principals titulars de premsa que s'ocuparen d'aquest conflicte).

Al remat, vist des de la distància actual, *Canal 9* va aconseguir eixir a l'aire amb una bona infraestructura de recepció a les llars, una considerable publicitat inicial i l'arraconament de *TV3* quant a audiència. El PSOE, al seu torn, aconseguia imposar la seua perspectiva quant a l'espai legal de les televisions autonòmiques, encara que després va continuar tolerant les emissions de *TV3* al País Valencià i les Illes Balears, així com les de *Canal 9* al sud de Catalunya i a les Illes Balears, les quals en cap moment foren qüestionades.

Canal 9, com la resta de televisions autonòmiques, s'ha organitzat seguint el model de *TVE*, tant pel que fa a la gestió com al finançament, el qual es nodreix de la subvenció del govern autonòmic, la publicitat i la venda de programes. L'Estatut de la Ràdio i la Televisió (1980) i la Llei del Tercer Canal (1983) són la base legal del seu desenvolupament (vegeu els apartats corresponents als capítols quart i sisé).

Quant al pressupost, *Canal 9* ocupa el tercer lloc en el rànquing de televisions autonòmiques per aquest concepte, només precedida per la catalana i l'andalusa, amb 9.200 milions de pessetes per a l'any 1991, 10.400 el 1993 i al voltant de 12.000 per a cadascun dels dos darrers anys. El seu nivell d'autofinançament supera el 40 per cent del pressupost total anual. L'any 1995 la subvenció de la Generalitat Valenciana per a *Canal 9* pujava a un poc més de 6.000 milions de pessetes, quantitat que ha anat creixent progressivament des dels poc més de 4.000 milions de l'any 1990 i els 5.032 de 1991.

Els ingressos per publicitat són ascendents fins al 1992 en què *Canal 9* recapta

4.600 milions de pessetes per aquest concepte. L'any següent, va recaptar 400 milions menys (vegeu quadre 380 de l'apèndix II). I per a l'any 1994 declarava haver recaptat 300 milions menys, és a dir, la inversió publicitària era de 3.900 milions de pessetes (Medina Laverón, 1995, pàg. 202, taula 4).

Aquestes dades econòmiques permeten afirmar que *Canal 9* ha assolit en els sis anys i escaig que porta en funcionament un nivell estimable de consolidació empresarial, qüestió diferent és si aquesta s'ha obtingut menystenint els objectius fonamentals que s'expressaven a la Llei de Creació de 1984 i allunyant-se del perfil de televisió pública.

La programació de *Canal 9* és prou aclaridora del que volem dir. El primer any d'emissió, 1989, quasi la meitat del temps total (44,4%) és ocupat per la ficció amb un 29 per cent de pel·lícules i un 15 per cent de sèries. Aquesta proporció és molt superior a la que destinen *TVE* i *TV3* i similar, d'altra banda, a la de *Canal Sur* i *TeleMadrid* (*TM3*, inicialment). Els informatius i els espais d'entreteniment ocupen un 13 per cent del temps respectivament. L'aposta, entre altres segments, pels xiquets es tradueix en el percentatge de temps més elevat de totes les televisions que es destinava a dibuixos animats (9,9%), mentre l'esport, encara que sempre en horaris de gran audiència, obtenia comparativament un percentatge baix (9,5%). La cultura es trobava sota mínims (3%) i, com és habitual, relegada als pitjors horaris (vegeu quadre 356 de l'apèndix II). Cal subratllar que, ni que fos de manera emblemàtica, *Canal 9* no va posar en antena cap programa específicament cultural fins molt temps després del començ de les emissions i, quan ho va fer, l'emetia a la una (01h.) de la matinada (vegeu nota 9.10).

L'any 1990, *Canal 9* encara incrementa en 10 punts el percentatge destinat a ficció (54,2%), el qual, comparat amb la resta de televisions públiques i privades només

és superat per *Tele 5* i per poc. Dins d'aquest apartat, el temps d'emissió de telenovel·les (10%) només es superat per les dues televisions privades. El temps destinats als informatius es redueix (8,8%) i també el de l'esport (7,8%), mentre l'entreteniment es manté en un percentatge semblant (12,9%), així com els espais infantils (9,5%). La programació cultural creix una mica (4,3%), tot i que molt per davall de les altres televisions autonòmiques (vegeu quadre 357 de l'apèndix II).

L'estiu del 1990, primera programació estiuenca de *Canal 9*, la televisió autonòmica es decanta per programar per als turistes espanyols, majoritàriament madrilenys. La selecció cinematogràfica s'adreça, citant la seua publicitat, a "la tipologia del turismo familiar que visita en verano la costa levantina" (el subratllat és nostre). I la programació inclou també "series picantes tituladas *Matrimonios y algo más*, donde las señoras en ropa interior y los maridos engañados son los divertidos protagonistas de las situaciones que se suceden a lo largo de media hora" ⁸. Les queixes per l'incompliment de la llei de creació, l'ús majoritari del castellà, els conflictes amb els actors de doblatge i les empreses valencianes d'audiovisuals constitueixen els principals elements de crítica al model de televisió implantat. El mes d'agost, i al nostre parer a mena de cortina de fum per a dissoldre o enterbolir les crítiques al model de televisió, la direcció general de RTVV fa públic un llistat de 593 paraules que no han de ser usades a *Canal 9* perquè es consideren massa catalanes i es proposen paraules alternatives que en molt casos són incorrectes o simples sinònims. La polèmica és servida i, mentre tothom s'encega amb la ja vella disputa lingüística entre valencians, la contestació al model de programació i continguts passa a un segon pla (vegeu nota 9.11).

L'estructura bàsica de la programació no es modifica en els anys següents, llevat de lleugeres variacions conjunturals. La ficció continua ocupant el pes principal i,

⁸ Morbo en el "Levante feliz". *El País*. 16-6-1990.

per exemple, de l'any 1990 al 1991 es passa de 7 a 15 pel·lícules setmanals (vegeu quadre 358 de l'apèndix II). No és d'estranyar, doncs, que la producció pròpia no arribe a significar la meitat del total de la programació (41% per a l'any 1992) (vegeu quadre 237 de l'apèndix II). El 1993, *Canal 9* continua sent, d'entre totes les televisions, la que més temps dedica a l'emissió de pel·lícules (vegeu el quadre 361 de l'apèndix II) i, tal com està el mercat cinematogràfic, ja sabem que quantitat i qualitat són ben lluny de coincidir. Cal insistir que el doblatge al català és pràcticament nul. Finalment, com a dada anecdòtica però ben expressiva, *Canal 9* fou la televisió que va oferir més retransmissions taurines durant l'any 1994 (vegeu nota 9.12).

La saturació publicitària, d'altra banda, era del 7,28 per cent l'any 1993 amb l'emissió de prop de 500 hores anuals de publicitat. Per a l'any 1994, l'índex de saturació havia pujat al 8,5 per cent.

Amb aquesta línia de programació agressivament comercial, ultrapassant fins i tot de vegades les televisions privades, construïda sobre la ficció (cinema de masses i de sèrie B, telesèries alienes i telenovel·les) i altres formes d'entreteniment (concursos i xerrameca de sofà), a més de les retransmissions de la Lliga de Futbol, *Canal 9* assoleix quotes significatives d'audiència. Els anys 1992 i 1993, malgrat la forta competència de les privades que ja tenien una cobertura completa sobre el territori valencià, va aconseguir situar-se per davant d'aquestes, només precedida per *TVE1*, i comparativament era la televisió autonòmica amb més quota d'audiència al seu territori (vegeu quadres 2, 377 i 378 de l'apèndix II). L'any 1994, tanmateix, la manca de renovació de continguts i la consolidació de la nova programació de les privades -amb el creixement destacat d'*Antena 3*- situa *Canal 9* en el quart lloc del rànquing de televisions per audiència.

9.2.4.- L'oferta d'àmbit local

El fenomen de les televisions locals va aparéixer al País Valencià en la segona meitat dels 80. En aquest sentit, es produeix un cert retard com ja havia passat abans amb el moviment de les ràdios lliures. De fet, a Catalunya l'any 1984 es comptabilitzaven al voltant de 40 emissores de televisió local (Corbella, 1991, pàg. 61), mentre al País Valencià no en tenim notícia de cap. Si hi havia alguna experiència, no n'ha quedat constància.

En el nostre cas, per tant, la televisió local es desenvolupa a partir de l'any 1985. A més, moltes tenen una vida efímera. L'any 1993, quan realitzàrem el cens de televisions locals, vam poder comprovar que, del llistat que ens havia facilitat ASVATEL (Associació Valenciana de Televisions Locals), aproximadament una quarta part havien deixat de funcionar, i afegint les no associades que existien en aquell moment, el còmput total no arribava a 40 televisions locals que emetien en aquell moment, i això per molt irregulars que foren les emissions (vegeu nota 9.13). També és cert que les dades disponibles a través de les autoritats són força contradictòries, perquè barregen vídeos comunitaris i televisions locals i ho posen tot al mateix sac. Només així es pot entendre que la Direcció General de Telecomunicacions declarara que tenia censats a Alacant més de 60 canals de televisió ⁹. I també cal considerar la persecució a què foren sotmeses per part de les autoritats governatives amb fortes multes i tancaments. En qualsevol cas, sembla que les nostres dades són prou fiables; d'una banda, perquè n'hem fet un seguiment exhaustiu durant anys, de l'altra, perquè coincideix amb altres fonts fiables (vegeu quadre 243 de l'apèndix II).

Mancades de regulació legal, les televisions locals s'han hagut de moure en un

⁹ *Levante-EMV*, 26-4-1990.

terreny movedís en què depenien de la tolerància de les autoritats. Els criteris principals que han seguit les autoritats governatives sempre han estat de caire tècnic i administratiu; és a dir, s'han guiat pels eventuais problemes tècnics d'interferència del senyal de les televisions legals -tot i que la majoria de vegades aquest argument era l'excusa per intervenir contra les locals- i per la competència deslleial quan emetien publicitat o programaven pel.lícules de les quals no en tenien els drets d'exhibició ni pagaven impostos (a l'apèndix I en fem una crònica detallada de la breu història de les televisions locals al País Valencià).

La tolerància dels darrers anys envers les televisions locals s'ha relacionat amb els interessos i pressions pel trencament del monopoli televisiu, d'una banda, i amb el cost polític i la impopularitat que derivaria del tancament d'un mitjà tan ben acceptat per la població (Moragas, 1988, pàg. 94). Quant als vídeos comunitaris -emissors de pel.lícules per a blocs de vivendes connectades via cable-, només indicar que tingueren una certa florida durant el període 1987-1989 a les grans ciutats i, sobretot, a la província d'Alacant, on distribuïen canals de satèl.lit per a urbanitzacions de residents estrangers. La majoria desaparegueren per les sancions administratives, atès que no pagaven els impostos de les pel.lícules que emetien (informació de la Federació Antipirateria de Cine, Vídeo i Televisió), llevat dels que es reconvertiren en televisions per cable emetent producció pròpia i pel.lícules en condicions legals.

Seguint l'esquema d'anàlisi proposat per Moragas (1988b), vàrem elaborar el qüestionari per a les televisions locals, l'anàlisi de les respostes del qual, juntament amb altres informacions del dossier de premsa, ens permeten estudiar la situació de les televisions locals al País Valencià.

En primer lloc, el sistema emissor majoritari és l'èter, tal com s'esdevé a altres

països del sud d'Europa (cas d'Itàlia, sobretot). Del conjunt de televisions locals, només 6 emeten via cable, tal com es mostra al quadre següent:

QUADRE 9.2
OPERADORS DE CABLE AL PAÍS VALENCIÀ (1994)

OPERADOR	ÀREA D'ACTIVITAT	ABONATS	LLARS CABLEJADES
COSISTEL			
TELEELX	ELX	45.000	10.000
CREVISION	CREVILLEN	5.500	2.750
ELDA COM.	ELDA	3.500	350
MOVITEL	CASTALLA	2.000	1.000
MUNDICABLE	TORRENT	14.000	998

Font: Kagan Associates, Price Waterhouse. El País, 30-12-1994.

Diem 6, perquè cal afegir *Procono TV (PTV)* de València que comptava a principis dels 90 amb 35.000 abonats. Després d'una fallida empresarial per malversació d'un directiu ha tornat a la seua activitat recentment. De les indicades al quadre, *Tele Elx* representa l'experiència més consolidada; hi té 85 persones en plantilla: 25 càmeres i periodistes, 2 economistes i un enginyer de telecomunicacions. Per l'índex d'audiència a la seua àrea d'activitat, abans del 1990 superava la segona cadena de *TVE* i ha arribat a competir amb *TVE1*.

L'estructura organitzativa de les televisions locals depén bàsicament del caràcter privat o públic d'aquestes. Així, totes les televisions privades - cas de totes les que emeten via cable i algunes via èter (Castelló i Benidorm entre les més importants)- tenen una estructura empresarial convencional i són controlades pels seus propietaris, mentre que a les públiques hi ha major diversitat organitzativa, participativa i de control. Les privades tenen, doncs, una majoria de personal contractat, tot i que també admeten col.laboradors i voluntaris. A les públiques la proporció és inversa; habitualment tenen una sola persona contractada i la resta són col.laboradors voluntaris. Pel que fa a la qualificació del personal, hi

predominen els tècnics mitjans i els d'estudis bàsics. Quant al control, la diversitat de les públiques no lleva perquè siga l'ajuntament qui pren les decisions importants, bé per mitjà d'un regidor responsable de la televisió, bé a través d'una comissió municipal específica, i fins i tot, en algun cas sota el control directe de l'alcalde. Ha passat el temps en què les associacions ciutadanes tenien capacitat d'intervenció i control sobre les emissions. El control polític és una realitat pregona en les televisions locals de caràcter públic al País Valencià. De fet, tampoc no n'hi ha cap que siga autònoma o independent de l'ajuntament i gestionada per algun col·lectiu local -allò que en el seu origen fou la televisió comunitària a altres llocs i que al País Valencià a penes va existir en comptades experiències breus.

Així, doncs, de la tipologia que proposa Moragas, al País Valencià només podem parlar de dues modalitats: televisions comercials locals que es financen per l'abonament o per la publicitat directa i el patrocini, i televisions locals municipals que són gestionades i controlades directament per l'ajuntament. Fins ara, només coneguem un cas de televisió mixta (*Canal 27*, TV de Calp) en el qual l'ajuntament participa amb un 25 per cent del capital. Tanmateix, considerem que aquesta modalitat s'estendrà en els anys propers a través de convenis amb els ajuntaments.

La producció pròpia és pròxima al 100 per cent en les públiques, mentre que les privades mantenen un percentatge que oscil·la entre el 70 i el 85 per cent. A més, la majoria de televisions locals, tant públiques com privades, difonen altres canals de televisió en el temps que no emeten. Al sud del País predominava la difusió de canals de satèl·lit en anglés, mentre a la resta del territori distribuïen *Galavisión* sobretot, i també canals d'esport i música via satèl·lit. Alguns durant un temps difonien el senyal de *Tele 5*. En altres casos, l'ajuntament havia fet possible la recepció de *TV3* i n'ocupava el senyal per a les emissions de la televisió local.

La programació en aquelles que emeten amb periodicitat setmanal - una o diverses vegades a la setmana-, es construeix sobre els informatius locals, els programes culturals, els *magazines* i els esports. Aproximadament un terç de les televisions emeten diàriament, dos terços ho fan setmanalment, i un altre terç amb periodicitat mensual o trimestral. Aquestes darreres solen limitar la seua programació a esdeveniments destacats del poble (festes, sobretot). En general, són poques les televisions que fan retransmissions setmanals en directe; si ho fan, hi predomina l'esport i alguna activitat cultural. Dos terços n'emeten mensualment o trimestralment i es centren en els plens municipals, l'esport i les festes locals. La majoria de les televisions de periodicitat setmanal o inferior dedicaren espais a les Eleccions Autonòmiques i Municipals del 1991 i, en menor mesura, a les Generals de 1993. Els gèneres preferits foren els debats polítics i els reportatges propis. Algunes cediren espais gratuïts de propaganda electoral als partits, però només dues contractaren publicitat electoral.

L'idioma escollit per a adreçar-se a l'audiència reproduceix la realitat sociolingüística del País Valencià en el cas de les públiques, però no s'hi adapta en el cas de les privades que emeten totes en castellà i només introdueixen el valencià quan intervenen alguns invitats que en fan l'opció o quan participa el públic (els casos més palesos són els de Castelló, Benidorm i Torrent que, tot i optar pel castellà com a llengua de la televisió, reconeixen una presència del valencià que oscil·la entre el 30 i el 40 per cent). En les poblacions de predomini lingüístic valencià, la llengua de la televisió és la pròpia i el seu ús total oscil·la entre el 60 per cent de les poblacions amb major presència de població immigrada i el 90 per cent o més de la resta.

Cal considerar, d'altra banda, el procés d'homegeneïtzació en l'elaboració formal i de continguts que s'ha produït en les televisions locals com a resultat de la

“necessitat” d’adaptar-se als estàndards de producció de les televisions convencionals i que es tradueix en una minva important de l’experimentació i creativitat inicials. Aquesta pressió de l’entorn mediàtic a la uniformització en els criteris estètics, els formats i els continguts -de vegades, en una mena de voler i no poder- és un dels indicadors del progressiu abandó del perfil comunitari de les televisions locals i l’adopció de les estratègies productives de les televisions de més abast, al qual s’afegeix el control polític municipal, tot perfilant, aquests dos factors, un procés de substitució del model basat en la iniciativa popular, per un altre dependent dels grans media. Tanmateix, i fins i tot en els casos més extrems, la proximitat i porositat del mitjà local impedeix el bandejament total de la participació de la comunitat. Esdevé, així, l’instrument comunicatiu sobre el qual es presenten més oportunitats de control democràtic.

Les televisions locals públiques, d’altra banda, es mobilitzaren intensament els primers anys dels 90 (1990-1992) i assoliren una certa cohesió com a moviment al País Valencià. L’objectiu bàsic era sortir de la situació d’il·legalitat en què es trobaven, a més d’intercanviar programes i dotar-se de mecanismes de suport tècnic i jurídic. Tanmateix, el retard en l’aprovació de la llei que les hauria de regular i el fet que la major part dels implicats eren regidors als municipis respectius, amb els canvis de persones que això suposa, féu que ASVATEL no aconseguira la suficient consolidació. A més, les diverses posicions front als vídeos comunitaris i les televisions privades, i el debat intern quant al tipus de relacions amb la Federació Estatal va dur algunes televisions a abandonar l’associació. Tot açò ha comportat el progressiu esmorteïment de la seua activitat.

Actualment, segons un cens facilitat per AIMC-EGM (gener de 1996), al País Valencià hi hauria més de 100 televisions locals, la qual cosa considerem una dada inflada perquè, encara que n’ha augmentat el nombre total des de la dada

de referència de 1993 a mesura que semblava aproximar-se l'aprovació definitiva de la llei de televisió local, una lectura atenta del llistat permet constatar que donen per vives televisions que fa temps que han tancat, en algunes poblacions les dupliquen perquè no coincideix el nom de l'empresa amb el de la televisió i consideren televisions en funcionament el que només són projectes que han tingut algun titular de premsa. En qualsevol cas, és innegable que amb les expectatives creades per la imminent regulació s'ha incrementat la quantitat de televisions locals i projectes immediats. Potser, durant aquest any s'hi arribe a ultrapassar el centenar. Però, ara per ara, fent-ne un càlcul aproximat, considerem que en seran al voltant de 80.

9.2.5.- L'oferta des de l'espai internacional.

L'oferta que prové de l'espai internacional és prou més àmplia i diversificada del que la realitat interna, tant espanyola com valenciana, demanda. Richeri (1994, pàg. 65) xifrava en 15 el nombre de satèl.lits que emetien programes de televisió cap a l'Europa occidental i en 70 el nombre de canals principals. Al seu torn, Díaz Nosty estimava en uns 40 els canals via satèl.lit visibles a Espanya a gener de 1993 (vegeu quadre 242 de l'apèndix II), dels quals només dos (*Galavisión* i *TVE internacional*), emetien íntegrament en espanyol i un tercer (*Euronews*) incloïa l'espanyol entre les llengües d'ús. Enrera quedava, d'altra banda, l'experiència fracassada de *Canal 10* l'any 1988.

La barrera lingüística, entre altres factors, explica l'escassa penetració dels canals via satèl.lit durant els anys 80. De fet, el 1986 hi havia poc més de dues mil antenes instal.lades a tot Espanya. El creixement, encara que comparativament baix, és ràpid, i l'any 1989 se'n comptabilitzaven prop de 40.000 unitats, entre individuals i col.lectives (Corbella, 1991, pàg. 63). Però, l'expansió es produirà

durant els anys 90. Així, l'any 1992 la xifra d'antenes parabòliques instal·lades a Espanya s'acostava a les 300.000 -250.000 individuals i 35.000 col·lectives (vegeu quadre 241 de l'apèndix II). Al País Valencià, aquest mateix any (1992), hi havia 13.000 llars que disposaven d'antena parabòlica individual segons dades d'EGM.

L'ampliació de l'oferta televisiva via èter -televisió autonòmica i privades-, a més del factor lingüístic, conté el creixement de la instal·lació d'antenes i redueix els abonaments al vídeo comunitari, els quals, en la majoria de casos, també distribueixen canals de satèl·lit, tal com es pot veure al següent quadre 9.3.

QUADRE 9.3

EVOLUCIÓ DEL NOMBRE DE LLARS* AMB CONNEXIÓ PARABÒLICA

I VÍDEO COMUNITARI AL PAÍS VALENCIÀ

ANY	ANTENA PARABÒLICA	VÍDEO COMUNITARI
1990	0,4	3,6
1991	0,8	3,1
1992	1,2	3,6
1994	1,7	3,3

* En percentatges verticals sobre el total de llars.

Font: Acumulats anuals d'EGM. Elaboració pròpia.

QUADRE 9.4

DISTRIBUCIÓ PROVINCIAL DE LLARS* AMB CONNEXIÓ PARABÒLICA

I VÍDEO COMUNITARI AL PAÍS VALENCIÀ

PROVÍNCIA	ANTENA PARABÒLICA	VÍDEO COMUNITARI
ALACANT	30	88
CASTELLÓ	12	--
VALÈNCIA	57	12

* En percentatges verticals sobre el total de llars equipades.

Font: Acumulat anual d'EGM, 1994. Elaboració pròpia.

Al quadre 9.4 es constata una distribució territorial equilibrada de les antenes parabòliques a les llars d'acord amb l'estructura demogràfica del país. Es pot comprovar, d'altra banda, la importància del fenomen del vídeo comunitari a la província d'Alacant, on es concentra el 88 per cent de les llars connectades, tal com ja havíem apuntat adés en tractar de les televisions locals.

L'oferta actual en espanyol es completava l'any 1994 quan començaren les emissions de les cadenes espanyoles a través del satèl·lit Hispasat¹⁰. Cinc canals de televisió en espanyol componen la seua oferta (dos per a *TVE*, i 1 per a cada una de les televisions privades), la qual, després d'un període d'emissió en obert i en proves, va passar a emetre's codificada. Tots els canals usen el descodificador implantat per *Canal Plus*. A la tardor del 1994, s'ampliava l'oferta de televisió via satèl·lit en espanyol amb el llançament promocional de *Canal Hollywood*. Finalment, el Parlament espanyol va autoritzar l'octubre del 1995 les emissions via satèl·lit de les televisions autonòmiques fora del propi territori. Fins ara, *TV3* és l'única que es troba fent preparatius en aquest sentit.

9.3.- Altres serveis: els teletextos.

En l'actualitat totes les televisions generalistes que emeten sobre el territori valencià disposen de teletext. La primera en oferir aquest servei fou *TVE* a partir de l'any 1988. Es tracta d'un servei que s'ofereix amb cobertura estatal i en espanyol i que no ha aprofitat, fins ara, les possibilitats de crear un servei de cobertura territorial i en les diverses llengües segons comunitats autònomes.

Al seu torn, *TV3* va iniciar el teletext, amb el nom de Teleservei, el setembre de 1990. I amb posterioritat ho han fet les televisions privades generalistes, *Tele 5*,

¹⁰ *Levante-EMV*, 4-4-1994

primer, i *Antena 3*, després. L'última televisió en incorporar-se fou *Canal 9* que ho féu l'any 1995.

El parc de televisors amb receptor de teletext a Espanya ha crescut de manera molt ràpida. L'any 1987 n'estaven equipats uns 50.000 i l'any següent ja n'eren 300.000, més d'un milió l'any 1991 i prop de 3 milions l'any 1995. Aquesta darrera xifra suposa una implantació que arriba al 26 per cent de les llars. Al País Valencià, l'any 1994 hi havia 292.000 llars equipades amb teletext que representaven el 24 per cent del conjunt de llars (dades EGM).

Els serveis més consultats són la programació televisiva, el temps, les últimes notícies i els anuncis de compra i venda, segons dades de l'AIMC de 1995¹¹.

9.4.- Audiència de televisió i estructura social.

9.4.1.- Evolució general de l'audiència.

L'espai audiovisual al País Valencià, com ja hem indicat, ha estat monopolitzat per Televisió Espanyola (*TVE*) fins a l'aparició de la Televisió de Catalunya (*TV3*) a partir del 1987 i la posterior emergència de la Televisió Valenciana (*Canal 9*, *TVV*) i les televisions privades. Així, doncs, pel que fa a una gran part de la dècada dels 80, només hi cap parlar de l'evolució seguida pels canals de *TVE* i la seua emissió territorial.

L'audiència global de televisió ve referida, per tant, únicament a *TVE*, la qual reuneix la pràctica totalitat de la població davant la seua pantalla. Els percentatges de televidents són en tots els casos molt elevats i, pràcticament, ja ningú no

¹¹ *El País*, 9-8-1995.

escapa al poder de la televisió. La comoditat i facilitat del seu consum, l'atractiu de les imatges, són referents fonamentals en el seu poder d'ancoratge. De fet, l'audiència mitjana de televisió superava el 80% de l'audiència potencial el 1985. A més, la major part de l'audiència es concentrava en el primer canal, tot sent el nombre de televidents del segon canal una tercera part dels del primer i, també respecte a l'audiència de *TVE-1*, els seguidors d'*Aitana-TVE*, programació territorial, es xifraven en un 44%. D'altra banda, el major nombre de televidents es donava per la nit coincidint amb l'hora de sopar i la vetlada familiar davant el televisor (vegeu quadre 245 de l'apèndix II). Aquesta franja horària, *prime time* en l'argot televisiu, és des de fa molts anys la de més audiència en funció del ritme de treball i descans de la població.

Les àrees del País Valencià amb un major nombre relatiu de televidents eren les de Requena i Castelló. L'audiència d'*Aitana*, tanmateix, aconseguia el major percentatge comparatiu en l'àrea d'Alcoi-Gandia; si bé, en termes absoluts i atés el consum generalitzat de televisió, eren les àrees amb majors contingents de població les que reunien les majors audiències davant el televisor (vegeu quadres 284 i 280 de l'apèndix II).

Quant al perfil de l'audiència, tot considerant que afecta el conjunt de la població, ens limitarem a destacar-ne dos aspectes; el primer, que la televisió, a diferència del que hem indicat per a la ràdio, era seguida per més dones que barons, amb una diferència mitjana de 9 punts a favor de les dones (vegeu quadre 277 de l'apèndix II); el segon, que la televisió, si bé era seguida per tots els grups d'edat, ho era en major mesura entre els grups de més edat, tot sent el grup de 20 a 24 anys el que mirava menys televisió (vegeu quadre 279 de l'apèndix II).

Si observem les dades per a l'any 1989, comprovem l'ampli abast de la televisió,

així com els pocs canvis esdevinguts en les audiències (vegeu quadre 247 de l'apèndix II). La novetat més destacable és la presència d'un 8% d'audiència per a la *TV3* i l'emergència de les televisions locals, tot i que amb un percentatge de seguiment molt baix. En qualsevol cas, només un 1% de la població declarava no ser assidu de la televisió.

L'evolució de l'audiència segons els dies de la setmana es troba molt condicionada per l'oferta específica de cada canal, en gran mesura per la programació cinematogràfica i les retransmissions esportives. Açò explica, per exemple, que el segon canal de *TVE* aconseguisca la seua màxima audiència els diumenges, coincidint amb el programa resum dels partits de futbol de la jornada (vegeu quadre 248 de l'apèndix II).

Els principals canvis en el paisatge audiovisual es produeixen a partir d'octubre de 1989, data en què comencen les emissions de *TVV*, i març del 1990 quan comencen a rebre's els senyals de les televisions privades. D'altra banda, es modifica el canal d'emissió de *TVE-Comunitat Valenciana* que passa d'emetre per *TVE2* a *TVE1*, desapareix la seua emissió en l'horari de 14 a 14'30 hores i apareix en l'interval horari de 20'20 a 20'30 hores per *TVE1*. Amb totes aquestes novetats s'iniciarà la fragmentació de les audiències amb la consegüent pèrdua per a qui n'exercia el monopoli, *TVE*, i es desenvoluparà una forta competitivitat entre cadenes a l'encalç de l'espectador, el qual castiga amb el comandament a distància allò que no li agrada. Serà la consolidació de la televisió espectacle en la lluita per retenir l'interés de l'espectador al preu que siga.

La *TVV-Canal 9* va aconseguir captar un terç de l'audiència potencial, el segon canal de *TVE* mantenia posicions amb un públic relativament fidel, mentre que el primer canal de *TVE* experimentava una davallada important. Per als percentatges

relatius a *Antena 3* i *Tele 5*, convé tenir present que inicialment el seu radi de cobertura només cobria la ciutat de València i l'Horta Oest i Sud, per la qual cosa, en prendre com a base el conjunt del País Valencià, no es té en compte l'audiència potencial real (vegeu quadre 251 de l'apèndix II). La realitat és una altra molt diferent quan la base de càlcul és la de l'audiència potencial real.

D'altra banda, tot i que la fragmentació de l'audiència també feia la seua aparició pel que fa als informatius, *TVE1*, per a l'any 90, continuava mantenint el liderat amb el Telediari, primera edició (15'00 a 15'30 hores), seguida per l'informatiu de la nit de *Canal 9* (vegeu quadre 367 de l'apèndix II).

En un primer moment, l'aparició de noves cadenes de televisió no produeix un augment de l'audiència total, ja que aquesta es trobava ja pràcticament en el màxim, ni tampoc no semblava afectar, al temps dedicat a mirar la televisió. Tot i això, cal fer algunes matisacions, perquè no mesuren el mateix les enquestes que demanen a la població si són espectadors habituals de televisió i ací és on difícilment es poden produir increments, atés que només un 1% no es considera teleespectador, que quan es demana sobre el seguiment concret de cadenes i programes mitjançant l'EGM o a través dels procediments d'Ecotel, llavors sí que apareix un creixement de l'audiència total de televisió. Així, mentre l'any 1990, segons l'EGM, el total d'espectadors de televisió era d'un 87,5%, l'any 1994 havia pujat al 90,6%. D'altra banda, el temps davant el televisor ha anat augmentat progressivament, cada vegada més a prop de les quatre hores diàries, fins l'any 1995. Així, per a l'any 1993, la mitjana espanyola se situava en 204 minuts de consum diari de televisió i havia augmentat en els dos darrers anys en uns vint minuts de mitjana. El País Valencià, pel seu compte, se situava per damunt de la mitjana espanyola, en tercer lloc en la relació de comunitats autònomes, només precedit per Madrid i Andalusia (vegeu quadre 379 de l'apèndix II).

9.4.2.- Algunes dades estructurals sobre l'interés per la informació televisiva.

En aquest apartat ens centrarem en analitzar els creuaments sol·licitats al Centre d'Investigacions Sociològiques sobre la freqüència de seguiment de les notícies a la televisió per les principals variables sociodemogràfiques, la qual cosa ens oferirà una bona aproximació a les principals característiques estructurals de l'audiència televisiva d'informatius. L'estudi a què farem referència és de novembre del 1992, per la qual cosa les dades tene encara plena vigència, atesa la proximitat temporal. També hi afegirem algunes consideracions quant a l'evolució de l'interés pels programes informatius i les emissions cinematogràfiques per mitjà de les dades procedents d'enquestes de la Generalitat Valenciana (Direcció General de Política Lingüística).

Aproximadament tres quartes parts de la població valenciana mira diàriament les notícies a la televisió. Si hi afegim els qui les miren quasi tots els dies, tenim que 9 de cada 10 valencians mira les notícies de la televisió de manera diària o quasi diària. Per sexes, les diferències són ben escasses; només indicar un lleuger avantatge de 2 punts entre els barons pel que fa al seguiment dels telenotícies (vegeu quadre 368 de l'apèndix II).

Si atenem les diferències per edats (quadre 369 de l'apèndix II), el tret més destacable és el menor seguiment quotidià per part dels més joves (62,5%, per als de 18 a 20 anys), mentre que la resta de grups d'edat mantenen un seguiment que abasta entre el 72 i el 76 per cent, aproximadament; encara que, si hi afegim els que tenen un seguiment de 3 o 4 voltes per setmana, les diferències comparatives entre grups es redueixen i oscil·len entre el 87 per cent dels més grans, el 88 per cent dels més joves, i el 93 per cent dels que tenen de 31 a 40 anys.

Segons el lloc de residència, s'observa clarament que a major densitat de població major seguiment diari dels informatius televisius. Així, mentre als llocs de menys de 10.000 habitants el seguiment arriba al 68 per cent de la població, a les ciutats de més de 100.000 habitants el seguiment quotidià de la informació televisiva abasta el 80 per cent de la població (quadre 370 de l'apèndix II).

Per províncies, és la de València la que té un percentatge comparativament més elevat de seguiment de les notícies en la televisió (76,5%) de manera diària, mentre que, per a la mateixa alternativa de resposta, la demarcació provincial d'Alacant i la de Castelló ofereixen un percentatge aproximat del 70 per cent (quadre 371 de l'apèndix II).

El seguiment diari de les notícies en la televisió, segons l'autoposicionament ideològic (quadre 372 de l'apèndix II), ofereix els percentatges més elevats per als dos grups més ideologitzats; el grup més a l'esquerra obté un 79 per cent de seguiment diari de la informació televisiva i el grup més a la dreta un 77,5 per cent. El grup situat al centre és el que ofereix el percentatge més baix (73%), seguit pel grup de centre dreta (74%) i el de centre esquerra (75,6%).

Finalment, el seguiment dels informatius televisius, segons els nivells de competència lingüística del català, mostra una divisió bàsica entre els que tenen algun nivell de competència lingüística (entre el 72% i el 75%), d'una banda, i els que no l'entenen (70%), de l'altra (quadre 373 de l'apèndix II).

El perfil bàsic dels màxims seguidors dels informatius a la televisió presenta, en suma, les característiques tendencials següents: més barons que dones, d'edat mitjana, residents a les ciutats grans dels país, amb major concentració a la demarcació provincial de València, clarament posicionats ideològicament i més a

l'esquerra que a la dreta, amb un nivell mitjà de competència lingüística.

És interessant comprovar com l'interés pels informatius ha crescut en els darrers anys, mentre baixa la preferència per les pel·lícules en primera opció. Així, mentre l'any 1991 la preferència dels informatius en primera elecció recollia al voltant d'una cinquena part de la població (21,4%), l'any 1994 n'hi abastava un terç (vegeu quadre 365 de l'apèndix II). Al seu torn, mentre l'any 1991 les pel·lícules eren preferides en primera opció per un poc més de la cinquena part de la població (22,3%), la preferència, tot i una lleugera minva, a penes s'havia mogut per a l'any 1994. La principal caiguda en l'interés per la programació cinematogràfica en televisió, de fet, s'havia produït de l'any 1990 al 1991 quan passa del 29,6 per cent al 22,3 per cent.

Dos elements són claus en l'explicació d'aquest canvi. Quant als informatius, el seguit d'escàndols que han sacsejat la política espanyola i el món dels negocis i la banca ha atret els públics cap als informatius amb la convicció de trobar cada dia novetats importants. Durant els darrers anys, indubtablement, els informatius quotidians eren més emocionants que qualsevol pel·lícula de suspens, amb l'afegit de la continuïtat temporal que els acostava al model de consum dels culebrons sud-americans. De més a més, l'increment de cadenes ha permès que cadascú sintonitze aquell informatiu que més s'adiu amb els seus gustos i tendència ideològica.

Quant a la programació cinematogràfica, la mateixa concurrència televisiva s'ha traduït en un gran increment de l'oferta i la redundància (les mateixes pel·lícules a diverses cadenes en dies diferents) i, consegüentment, ha baixat la qualitat mitjana de les pel·lícules i l'interés en les prioritats dels espectadors. Més encara, si hi tenim en compte els efectes de vegades dissuasoris de la contraprogramació.

Tot i això, quan s'acumulen les dues primeres eleccions dels espectadors (vegeu quadre 366 de l'apèndix II), informatius i pel·lícules obtenen la preferència del 50 per cent de la població l'any 1994, encara que els informatius han incrementat el percentatge de població que els tria del 1990 al 1994 (41,3% i 50,4%, respectivament), mentre que pel que fa a les pel·lícules s'ha produït una minva (58,7% i 49,1%, respectivament).

9.4.3.- Estructura bàsica de l'audiència dels canals de televisió i evolució als 90.

A partir de les dades que ofereix l'EGM i centrant-nos en la mostra del País Valencià, hem realitzat un estudi específic per tal d'esbrinar l'evolució experimentada en la composició de l'audiència televisiva segons les principals variables sociodemogràfiques. A tal efecte, hem pres dos moments de referència, els acumulats anuals de 1990 i els de 1994.

La composició total de l'audiència televisiva està formada per un 48,3 per cent de barons i un 51,7 per cent de dones, i aquesta composició a penes es veu alterada del 90 al 94. L'audiència de *TVE1* i *Tele 5* presenta una composició majoritària formada per dones (54,8% i 53,7%, respectivament) per a l'any 1990, mentre que *Canal 9* i *Antena 3* oferien una composició pràcticament de meitats iguals, i en *Canal Plus*, *TVE2* i *TV3*, hi predominaven els barons (68,7%, 54% i 52%, respectivament) (quadre 312 de l'apèndix II).

La distribució, dins de cada sexe (quadre 313 de l'apèndix II), de l'audiència de les diverses cadenes només fa que permetre'ns observar, amb més claredat, la distinta participació comparativa de barons i dones que acabem d'esmentar.

D'altra banda, l'evolució que s'observa del 90 al 94, permet afirmar un creixement del total de barons seguidors de la televisió, els quals, en termes comparatius, superen les dones en 2 punts (quadre 325 de l'apèndix II). Quant a la participació d'ambdós sexes en l'audiència de les distintes cadenes, les dones continuen sent majoritàries (quadre 324 de l'apèndix II) en la composició del públic de la *TVE1* i *Tele 5*, com en el total absolut del públic de la televisió. En *Canal 9* i *Antena 3* que mantenien una participació a meitats iguals, ara, s'ha produït un decantament que incrementa la presència del públic masculí en *Canal 9* (55% de barons i 45% de dones) i el de dones en *Antena 3* (45,6% de barons i 54,4% de dones). A *Canal Plus* baixa la presència masculina, tot i que continua sent molt majoritària (62,6%), mentre que augmenta a la *TVE2* (58,5% de barons).

Quant a les altres televisions, l'any 90 la composició del públic era lleugerament favorable a les dones (51%), mentre que en l'any 94 hi predominen els barons (58,6%).

Per a l'any 94, la televisió més vista pels barons és *Antena 3* (45%) seguida per *TVE1* (44%), *Canal 9* (39,7%), *Tele 5* (35,6%) i *TVE2* (22,3%), mentre que en el cas de les dones la relació d'audiències, de major a menor, és com segueix: *Antena 3* (50,7%), *TVE1* (45,8%), *Tele 5* (37,8%), *Canal 9* (30%) i *TVE2* (14,8%).

La composició per edats de l'audiència total de la televisió a penes si varia del 90 al 94, a més, si tenim en compte que en l'audiència de televisió participa la pràctica totalitat de la població, no ens resultarà estrany que la distribució per edats de l'audiència televisiva reproduesca, amb una equivalència quasi total, l'existent al si de la població general. Per tant, en analitzar les taules de percentatges verticals, caldrà contrastar la columna dels totals amb les relatives a cada cadena per tal de veure si la participació de cada grup d'edat en la

composició del públic d'aquella televisió s'hi troba per dalt o per davall. Així, per a l'any 1990, les cadenes que comparativament tenien més audiència jove eren *Canal Plus* (58,8%), *TV3* (33,6%) i *Tele 5* (32,6%), mentre que les que contenien un percentatge major de públic més gran eren les *Altres* (18%) i les dues cadenes de *TVE* (17,8% i 16,5%, respectivament) (quadre 314 de l'apèndix II).

Per a l'any 1994 (quadre 326 de l'apèndix II), seguint el mateix criteri d'anàlisi del paràgraf anterior, *Canal Plus* (37,5%), *Antena 3* (29%) i *TV3* (28,4%) eren les que contenien, en la distribució per edats del seu públic, un major percentatge de públic jove entre 14 i 24 anys, mentre *TVE1* (22%), *Tele 5* (20%) i *Canal 9* (17,5%) eren les que contenien un major percentatge del públic més gran de 65 anys.

Quant a la distribució de cada grup d'edat en l'audiència de les diverses cadenes (quadres 315 i 327 de l'apèndix II), de l'any 90 al 94, aproximadament la meitat dels joves que seguien *TVE1* en el 90 (66,4%) l'havien abandonat l'any 94 (33,4%), abandó que és també important en la resta de grups d'edat. L'any 1994, *TVE1* només continua sent líder d'audiència per als més grans de 45 anys. La resta de grups prefereixen *Antena 3*, la qual ha esdevingut líder absoluta d'audiència. Entre els joves de 14 a 24 anys *Antena 3* arriba al 60,7%.

Al seu torn, *TVE2* també pateix un important índex d'abandó de la seua audiència per a tots els grups d'edat, encara que continua mantenint un públic més jove que el de *TVE1*. *Canal 9* perd públic en quasi tots els grups d'edat, sobretot entre els joves de 14 a 24 anys i el grup de 25 a 34 anys, i només en guanya entre els jubilats. *TV3*, que obté percentatges molt baixos per a tots els grups, també perd audiència, sobretot, entre els dos grups més joves.

L'audiència de *Tele 5* creix del 90 al 94, i el major creixement l'experimenta entre

els jubilats. De fet, per a aquest grup d'edat és la segona cadena en incidència percentual després de *TVE1*. Al seu torn, *Canal Plus* ha anat guanyant abonats durant aquests anys i l'estructura d'edats del seu públic és clarament favorable als grups més joves.

Finalment, tots els grups d'edat han incrementat el percentatge d'audiència total de televisió, la qual es situa l'any 1994 entre el 87,7% i el 91,7%, sent els grups més televidents el dels més joves i el dels més grans.

Atenent el nivell d'estudis, el grup més nombrós en la composició del total de públic de la televisió, i també en la del públic de cada una de les televisions, és el dels que tenen estudis d'EGB o FP, la qual cosa respon a la presència majoritària d'aquest grup en el conjunt de la població per a l'any 1990 (quadre 318 de l'apèndix II).

Si mirem la composició del públic de cada cadena atenent la distribució del total de televisió (quadre 319 de l'apèndix II), per a l'any 1990, podem apuntar que els que no tenen estudis incrementen la seua presència entre el públic de les Altres televisions i el de *TVE1*. El grup d'estudis primaris presenta aquesta mateixa situació quant a *Canal 9*, les Altres televisions i *TVE1*, mentre que el grup d'EGB i FP ho fan a *Tele 5*, *Antena 3*, *TV3*, Altres televisions, *TVE2* i *Canal 9*. El grup dels batxillers i FP2 incrementen la seua presència, comparativament, en la composició de l'audiència de *Canal Plus*, *TV3* i *Antena 3*. Finalment, els universitaris fan açò mateix en l'audiència de *Canal Plus*, *Antena 3* i *TV3*.

Per a l'any 1994, la composició del públic de cada cadena de televisió, atenent el nivell d'estudis, presenta algunes novetats (quadre 330 de l'apèndix II). Així, comparativament, s'incrementa la presència dels que no tenen estudis -a més de a

TVE1 i Altres que ja oferien eixa situació en l'any 90- en *Tele 5* i *Canal 9*. L'increment comparatiu del grup d'estudis primaris es fa notar a *Tele 5*, el grup d'EGB i FP manté una major presència comparativa a les televisions que indicàvem per al 90 i no citem, però baixa en *Tele 5* i *Canal 9*, mentre que el del grup de batxillers i FP2 manté una major presència comparativa a les cadenes indicades per a l'any 90, tot i que ara cal treure *Tele 5*. El universitaris predominen en la composició del públic de *TV3*, *Canal Plus*, Altres i *TVE2*.

En analitzar les dades des de la perspectiva de com es distribueix a dins de cada nivell d'estudis el públic per cadenes (quadres 319 i 331 de l'apèndix II), s'observa que l'any 1990 *TVE1* continuava tenint el liderat per a tots els grups, seguida de *Canal 9* i *TVE2*. En canvi, l'any 1994 *TVE1* només retenia el liderat per al grup dels que no tenen estudis i el d'estudis primaris, a partir del qual l'hegemonia passava a *Antena 3*, la qual, com hem indicat adés, és líder absoluta d'audiència. *Tele 5* és la segona cadena en l'interés del grup dels que no tenen estudis i el dels estudis primaris, mentre que per als altres grups és la tercera, precedida per *Antena 3* i *TVE1*. Al seu torn, *Canal 9* se situa com a quarta televisió en audiència per als grups dels sense estudis, estudis primaris i EGB/FP, mentre que se situa en tercer lloc per als grups de BUP/FP2 i universitaris.

És interessant destacar que, quant als total de televisió per a cada grup de nivell educatiu, de l'any 1990 al 1994, tots els grups han incrementat l'audiència total de televisió, llevat del grup dels universitaris que es manté igual, i aquest increment és més notable en el grup dels que no tenen estudis que augmenta en 8 punts.

La composició del públic de cada cadena de televisió atenent la variable classe social (quadre 316 de l'apèndix II), analitzats en comparació a la columna del total de televidents, ens mostra, comparativament, una major presència de les classes

alta i mitjana alta en *Canal Plus* i *Antena 3* per a l'any 1990. La classe mitjana mitjana depassa el seu percentatge de total TV per a *Antena 3*, *TV3* i *Tele 5*; mentre que la classe mitjana baixa ho fa per a *Canal 9*.

L'any 1994 (quadre 328 de l'apèndix II), per a les classes alta i mitjana alta, seguint el mateix criteri d'anàlisi, a més de les indicades anteriorment, s'incorpora *TV3* i *TVE2*. Per a la classe mitjana mitjana, es manté *TV3* i *Antena 3*, s'hi incorpora *TVE2* i no hi arriba *Tele 5*. Per a la classe mitjana baixa, es manté *Canal 9* i s'hi incorpora *Tele 5*; i per a la classe baixa s'hi incorporen *TVE1* i *Tele 5*.

Si analitzem com es distribueix l'audiència de televisió dins de cada classe social (quadre 317 de l'apèndix II), podem veure que, per a l'any 90, totes les classes socials obtenen els percentatges més elevats en el seguiment de *TVE1*, seguida de *TVE2* per a les classes alta i mitjana alta, i de *Canal 9*, com a segona televisió més vista, per a la resta de classes socials.

Els canvis són notables per a l'any 1994 (quadre 329 de l'apèndix II). *Antena 3* emergeix com la cadena preferida per les classes alta i mitjana alta i mitjana mitjana, mentre que *TVE1* reté la màxima audiència entre les classes mitjana baixa i baixa, sent la segona per a les altres classes socials. El tercer lloc se'l reparteixen *Canal 9* i *Tele 5*, encara que *Canal 9* només ultrapassa *Tele 5* en les classes alta i mitjana alta, sent la quarta televisió en audiència per a les altres classes socials.

La composició de l'audiència de cada cadena de televisió (quadre 320 de l'apèndix II), prenent com a referència el percentatge total d'espectadors segons el lloc de residència, ens indica que superen aquest percentatge *TV3* i *Canal 9* per a les ciutats de menys de 10.000 habitants, *Tele 5*, *Antena 3*, *TV3*, *Canal 9* i *TVE2*

per a les de més de 10.000 i fins a 50.000 habitants, *TVE1* i *TVE2* per a les de més de 50.000 i fins a 200.000 habitants, i *Canal Plus*, *Tele 5* i *Antena 3* per a les capitals.

Des d'aquesta mateixa perspectiva, l'any 1994 (quadre 332 de l'apèndix II), ultrapassaven el percentatge total d'espectadors de cada lloc de residència *Canal 9* i *TVE1* en la proporció de públic que contenien de residents a ciutats de menys de 10.000 habitants, *Tele 5* per a les de més de 10.000 i fins a 50.000 habitants, *Tele 5*, *Antena 3* i *TVE2* per als de més de 50.000 i fins a 200.000 habitants, i *Canal Plus*, *TV3*, *TVE2*, i *Antena 3* per a les capitals.

Si l'any 1990, mirant ara la distribució interna a cada lloc de residència (quadre 321 de l'apèndix II) de cada una de les televisions, era majoritàriament favorable a *TVE1* que apareixia com a líder d'audiència, seguida de *TVE2* i *Canal 9*; per a l'any 1994 (quadre 333 de l'apèndix II), les coses havien canviat substancialment i *TVE1* només retenia el lideratge a les ciutats de menys de 10.000 habitants, seguida de *Canal 9*, *Antena 3* i *Tele 5*. En les ciutats de 10.000 a 50.000 habitants el lideratge d'audiència és per a *Antena 3*, seguida de *TVE1*, *Tele 5* i *Canal 9*. Aquesta mateixa ordenació es reproduïx als altres dos espais de major densitat de població amb variacions de percentatge que apareixen més reduïts quant a *Canal 9*.

Les diferències en les proporcions amb què cada província participa en la composició de l'audiència de cada televisió (quadre 322 de l'apèndix II) es troben prou marcades per les possibilitats de recepció del senyal en el cas de les television privades. Això queda ben clar en observar els percentatges de participació de la província de València en l'audiència d'*Antena 3* i *Tele 5* (94% i 97,6%, respectivament).

El repartiment de l'audiència en la província d'Alacant era, per a l'any 1990, clarament favorable a *TVE1*, seguida de *TVE2* i *Canal 9*, mentre que a les províncies de Castelló i València, on la *TVE1* mantenia el lloc preeminent, la *TVE2* era desplaçada per *Canal 9* que la superava en audiència.

L'any 1994 (quadre 335 de l'apèndix II), tal com ja hem vist en analitzar altres variables, el procés d'establiment de les televisions privades ha produït canvis en el repartiment de l'audiència que han perjudicat, sobretot, a les dues cadenes de *TVE* i, en menor mesura, a *Canal 9*. Així, a la província d'Alacant, *TVE1* i *Antena 3* mantenen un percentatge gairebé igual (48%), seguides de *Tele 5*, *Canal 9* i *TVE2*. A la província de Castelló, *TVE1* continua mantenint el lideratge, seguida d'*Antena 3*, i a molta distància *Tele 5*, *Canal 9* i *TVE2*. Finalment, a la província de València, la de major nombre d'habitants, el primer lloc és per a *Antena 3*, seguida de *TVE1*, *Canal 9*, *Tele 5* i *TVE2*. Convé destacar que la *TV3* té el major percentatge de seguidors, comparativament, a la província de Castelló, mentre que *Canal Plus* ha anat equilibrant territorialment la seua audiència, la qual en el 90 només era present a la província de València, i en el 94 es troba present a les tres províncies, encara que manté una major presència comparativa i absoluta a la província de València.

D'altra banda, les províncies d'Alacant i València han incrementat l'audiència total de televisió de l'any 1990 al 1994, mentre que a la província de Castelló s'ha produït una lleugera davallada.

Finalment, en contrastar aquesta distribució territorial del seguiments de les cadenes de televisió amb altres enquestes (vegeu quadres del 336 al 340 de l'apèndix II), es confirmen les tendències apuntades als paràgrafs anteriors.

9.4.4.- Actituds lingüístiques i televisió.

L'any 1984, a les portes de l'aprovació de la Llei de Creació de RTVV, la Generalitat va encarregar al CIS una enquesta que, entre altres qüestions, incloïa l'opinió dels valencians sobre la creació del tercer canal de televisió i les opcions de llengua per a les emissions. D'altra banda, el Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics de la Generalitat Valenciana ha inclòs sistemàticament en les seues enquestes l'opinió sobre l'ús del valencià a *Canal 9*. Amb aquest conjunt de dades, es pot considerar l'evolució que s'ha produït al si de la societat valenciana.

No resulta estrany, en un context d'escassetesa d'oferta com la del 1984, que l'aclaparadora majoria dels valencians (85%) estigueren d'acord amb la creació del canal autonòmic i que els contraris foren menys d'un 4 per cent (quadre 341 de l'apèndix II). Els partidaris de la televisió autonòmica eren majoria a tots els grups d'edat, tot destacant el major percentatge del grup dels nascuts en la segona meitat dels 50 (95%) i el més baix dels que tenien 60 anys o més (74%) (quadre 343 de l'apèndix II). De la resta de variables (quadres 345, 347, 349, 351 i 353 de l'apèndix II), atesa la nombrosa majoria de partidaris, ens limitarem a indicar aquells que hi destaquen: els residents a les ciutats entre 50.000 i 100.000 habitants, les persones que se situen al centre-esquerra i l'esquerra, i els qui tenen més competència lingüística en català.

Tanmateix, no es pot identificar l'opinió favorable al canal autonòmic amb les idees quant a la llengua en què hauria d'emetre, és a dir, una cosa és reclamar una televisió pròpia i una altra de molt diferent plantejar que siga en valencià. Mentre la primera idea suposa una presa de posició front al monopoli estatal i es mou en l'àmbit de l'increment de l'oferta, la segona remet a qüestions d'identitat lingüística i consciència nacional. Així, el grup més nombrós de valencians (45%) eren

partidaris l'any 1984 que valencià i castellà foren presents a parts iguals en les emissions de la futura televisió autonòmica, mentre quasi 3 de cada 10 opinaven que el valencià havia de ser la llengua de més ús (per a 1 de cada 10 havia de ser tot en valencià, i per a quasi 2 de cada 10 havia de ser més en valencià). D'altra banda, 2 de cada 10 es pronunciaven perquè fóra més en castellà o tot en castellà (vegeu quadre 342 de l'apèndix II).

El nombre més elevat de partidaris del valencià apareixia, comparativament, entre els grups més joves (entre 40 i 37%), els titulats universitaris (entre 43 i 47%), les províncies de Castelló (32%) i València (35%), les posicions d'esquerra (51%), i aquells que es declaraven valencianoparlants, més encara, si el sabien escriure (61%) (vegeu quadres 344, 346, 348, 350, 352 i 354 de l'apèndix II).

Per contra, els grups més nombrosos de partidaris d'una presència major del castellà, tot i que sempre més reduïts que els defensors del valencià, eren els grups de més edats (23% aproximadament), sense estudis (26%), residents a ciutats entre 50.000 i 100.000 habitants (34%) -poblacions amb forta densitat d'immigració-, de les províncies d'Alacant (33%) i Castelló (25%), en posicions ideològiques de centre-dreta (26%), que entenen però no parlen valencià (29%) i, sobretot, que no l'entenen (67%).

Com veiem les opinions a favor d'una o altra llengua com a instrument comunicatiu de les emissions del futur canal autonòmic, presentava divisions estructurals ben clares: joves, d'una banda, i adults i vells, de l'altra; ciutats grans d'aluvió, front a la capital del país i el rosari de ciutats mitjanes i petites de les comarques catalanoparlants; Valencià i Castelló front a la hipercastellanitzada ciutat d'Alacant i comarques més al sud del país; esquerra i dreta; valencianoparlants i castellanoparlants que no l'entenen.

Sis anys després, 1990, els partidaris de què *Canal 9* fóra tot o més valencià havien passat del 28 al 48 per cent, mentre es declaraven a favor que fóra tot o més en castellà s'havien reduït del 19,5 al 15 per cent (vegeu quadre 355 de l'apèndix II).

Aquestes dades contenen una diversitat de significats. En primer lloc, caldria apuntar els efectes del procés de recuperació lingüística (alfabetització a les escoles, creixement dels prestigi cultural del català, reducció a mínims del que declaren no entendre'l, consolidació autonòmica) i un cert apaivagament del conflicte lingüístic. En segon lloc, convé considerar la reacció de determinats sectors a l'aparició de *Canal 9* i la progressiva adquisició del costum de seguir les emissions en valencià, la qual cosa tindrà un efecte normalitzador que porta a voler-ne més, i açò darrer, en relació al fet que les hores de màxima audiència són ocupades quasi sempre pel castellà. I en tercer lloc, l'aparició de les privades que incrementarà notablement l'oferta global en castellà.

En els anys següents, del 1991 al 1994, encara augmentara una mica el nombre de partidaris del tot o més en valencià, mentre els que es pronunciaven a favor que fóra tot o més en castellà es reduiran a la meitat en aquest període (del 15% del 1990, al 7,6% del 1994. Els que reclamaven que fóra tot en castellà, els quals l'any 1984 eren el 8,5 per cent del total de població, l'any 1990 es redueixen al 4,2 per cent, i l'any 1994 només són el 0,6 per cent.

En una dècada, s'ha produït un canvi important en les actituds lingüístiques dels valencians envers la televisió pròpia. El grup més nombrós l'any 1984 (45%) era el que demanava que el temps es repartira a parts iguals entre valencià i castellà. 10 anys després, el grup més nombrós (50,7%) és el que reclama una major presència del valencià.

QUART PART: ANÀLISI COMPARATIVA I CONCLUSIONS

CAPÍTOL DESÉ: LA COMUNICACIÓ AL PAÍS VALENCIÀ

10.1.- El procés de construcció del sistema de premsa: anàlisi comparativa i tendències actuals.

En, el primer període, des de la mort de Franco fins al referèndum de la Constitució, es produeix la transformació de les estructures polítiques, l'emergència pública de nous actors polítics, la mobilització popular per les llibertats i l'autonomia; en definitiva, hi assistim al procés d'establiment del sistema democràtic. No obstant això, en l'àmbit de la comunicació es produeix un notable retard quant a la liquidació de les estructures organitzatives i de control provinents del règim franquista.

La difusió dels diaris valencians creix en el període de la malaltia i mort del dictador -mitjana de 115.000 exemplars, per a l'any 75- i cau progressivament en els anys següents -arriba a un sòl de 103.000 exemplars l'any 81. No es recuperarà fins el 1985 quan superarà els 120.000 exemplars. Paral·lelament, la difusió de la premsa forània obté taxes importants de mercat; prop de 50.000 exemplars diaris.

Quant a les revistes d'informació general, després de l'onada pornogràfica i la primavera política de les primeres eleccions generals, cauen en l'interés dels lectors. Però, el millor indicador de la pobresa cultural del nostre País és la important difusió que obtenen les revistes il·lustrades populars o del *cor*.

Són poques les experiències de premsa local i comarcal durant aquests anys.

D'una banda, cal atendre l'escassa difusió que tenien els mitjans més forts en premsa al País Valencià, els diaris; de l'altra, cal considerar que fins a les primeres eleccions municipals del 79 no es produirà el relançament de la premsa local que havia conegut millors temps durant la II República. Per això, destaquem el salt quantitatiu, i per la seua volada també qualitatiu, de la premsa local. És important si atenem que abans del 1979 només hi havia 9 publicacions d'informació local que, en conjunt, assolien un tiratge de 24.500 exemplars.

En tres anys, del 1980 al 1982, sorgiran 34 noves revistes locals que sumen un tiratge superior als 100.000 exemplars (106.100). En la majoria del casos l'impuls serà de caire institucional. No obstant, la novetat de l'experiència quant a aproximació informativa dels ciutadans a la seua realitat més immediata, tot i que al costat de la pesantor de la informació oficial, mantenien un to pròxim, espontani i entusiasta, característic dels agents culturals d'aquells anys de transició. També floriren durant la primera meitat dels 80 un bon feix de revistes de caràcter cultural impulsades per associacions culturals, ateneus i col·lectius diversos, la majoria de les quals van desaparèixer en pocs anys.

Del 1983 al 85 apareixen prop de 50 noves revistes d'informació local, les quals sumaven un tiratge proper als dos-cents mil exemplars, i, del 85 al 90, n'apareixen una altra cinquantena amb un tiratge total superior als cinc-cents mil exemplars. Així, doncs, en una dècada, la premsa local ha experimentat un creixement molt important que, globalment, se situa en un tiratge per damunt dels vuit-cents mil exemplars.

Durant el període inicial de la configuració del sistema comunicatiu valencià i de reordenació del sistema comunicatiu espanyol, es produeixen importants canvis en el marc normatiu que, en el cas de la premsa diària, s'expressa en el debat i les

pressions que conduiran a la privatització dels diaris de l'Estat. Són també, en el cas valencià, els anys de la batalla de València, els efectes de la qual són culturalment devastadors. I en aquest context socio-polític, s'esdevenen els successius intents en l'àmbit de la premsa per ampliar l'oferta de capçaleres. Els baixos índexs lectors dels valencians i les conseqüents dificultats financeres dels nous mitjans, afegit a les tensions polítiques del moment i la subordinació que exigeixen els partits quan contribueixen econòmicament als mitjans de comunicació, faran inviable la consolidació i perdurabilitat de cap d'aquelles empreses. Amb tot, la seua influència es deixa sentir a través dels professionals aleshores joves que es formaren en aquelles aventures periodístiques.

L'estructura de la premsa diària valenciana es manté inalterada en allò fonamental; l'estructura provincial. Dos grans diaris provincials a València, un a Castelló i un altre Alacant, a més de la penetració al sud d'un diari murcià i l'aparició d'un segon diari a Castelló. Cap diari valencià s'estendrà al conjunt del territori, ni tampoc hi haurà cap nova empresa que es plantege un diari regional. La Generalitat Valenciana, al seu torn, no ha fet ús de les competències que li atribuïa l'Estatut d'Autonomia en aquest àmbit de la comunicació. En canvi, l'estructura de la propietat si que es modifica amb la privatització dels diaris de l'Estat. El grup principal a partir d'aquell moment serà *Prensa Ibérica* que adquirirà el principal diari d'Alacant i el segon de València en difusió i primer en lectors. Aquest grup, esdevé, per tant, el principal exponent de la tendència a la concentració en el cas valencià.

La desaparició de les *Hojas del Lunes*, primer a Alacant i després a València, indicaran el declivi de les associacions provincials de la premsa i l'enfortiment de noves fòrmules organitzatives de la professió que havien sorgit durant la transició, i incrementarà la quota de mercat dels diaris.

El creixement total de la difusió mitjana de la premsa valenciana, en quinze anys, ha estat d'uns seixanta mil exemplars, un 54 per cent, la qual cosa situa la difusió estrictament valenciana en un nivell encara molt baix, els increments de la qual en termes comparatius han estat sempre per davall de la mitjana espanyola. La societat valenciana presenta, com creiem haver demostrat al llarg d'aquesta tesi, un important desajust entre desenvolupament econòmic i difusió de premsa. D'altra banda, els diaris valencians han fet ús de les estratègies competitives que es desenvolupen a Espanya durant els 80: zonificació i diversificació de les edicions, suplementes, cartelleres, quaderns específics, fascicles, vídeos, gravacions musicals, regals, patrocini d'activitats culturals, etcètera, sistemes d'incentiu de compra del periòdic que han fet créixer la difusió en el marc de l'expansió econòmica d'aquells anys. Alhora, la renovació tecnològica ha permès la informatització de les redaccions, ha millorat la impressió dels periòdics i n'ha agilitat el procés de tancament, el qual s' pogut retardar, tot incorporant així més novetats informatives. El grup *Prensa Ibérica* és el que millor ha aprofitat aquestes tècniques.

L'autonomia política no ha aconseguit afeblir, fins i tot s'han reactivat, les seculars tendències provincialistes al sud i al centre, tot i que també ha contribuït a reforçar la progressiva percepció de la globalitat del país; imatges i discursos contradictoris que es reflexen al si de la premsa. D'altra banda, la informació diària sobre la gestió de l'Administració Autònoma i el debat que genera a la premsa han contribuït a la formació d'una opinió pública, per bé que encara fragmentada provincialment per a la majoria de qüestions en controvèrsia i reduïda en els seus efectius. En aquest sentit, la trajectòria del diari *Las Provincias*, la seua influència en determinades elits conservadores, la seua capacitat d'intervenció política i fins i tot de mobilització social en moments clau per a l'autonomia i el seu desenvolupament han estat un fre continuat que, encara a hores d'ara, apareix

com un problema no resolt des dels anys de la transició. Només el progressiu creixement de la influència en l'opinió del diari *Levante-EMV* ha suposat un alleugiment de la capacitat condicionant del diari conservador.

Al seu torn, els diaris de Madrid que, del 79 al 88, a penes havien crescut un 10 per cent en la seua difusió al País Valencià -mentre els diaris valencians l'havien augmentat en un 24 per cent- experimentaran un considerable increment, del 40 per cent, entre l'any 88 i el 93. El diaris valencians creixeran només un 25 per cent en aquest mateix període. A més, la presència de la premsa central s'incrementa si considerem els més de 50.000 exemplars de diaris esportius i els més de 5.000 de diaris econòmics, els quals, en ambós casos, són editats majoritàriament a Madrid.

El fet que el mercat valencià siga el més important, per la seua dinàmica econòmica, entre les comunitats autònomes amb més dependència de la premsa central, i les potencialitats quant a contractació publicitària que això comporta, a més de la necessitat de donar una imatge més arrelada a la societat valenciana en un context de creixent competitivitat entre mitjans, serien les claus que expliquen el permanent interès de la premsa central en el mercat valencià de la comunicació i l'emergència de les edicions específiques per tal de no perdre'n la quota. La major penetració de la premsa central es relaciona principalment amb la millor factura global d'aquests diaris en aquelles comunitats on no han de competir amb altres poderosos grups de premsa d'abast regional o interregional (com és el cas, per exemple, de Catalunya, Euskadi i Navarra, principalment) i on el sentiment de diferenciació col·lectiva no es troba molt arrelat entre la població.

El País Valencià, en aquest darrer sentit, és, dins del conjunt de les comunitats autònomes amb llengua pròpia, el que presenta un nivell més elevat de penetració de la premsa central, la qual ha crescut en els darrers anys. Potser, l'enverinament

de la política espanyola i la successió d'escàndols que s'han produït en aquests anys darrers hagen motivat un major interès cap a la premsa de Madrid, en relació al qual caldria considerar l'espectacular creixement del diari *El Mundo*.

La situació del català a la premsa diària editada al País Valencià no s'ha modificat més que lleugerament en els darrers quinze anys. La seua presència és anecdòtica, ocasional i merament testimonial. Bàsicament, només apareix en la secció de cartes al director, en algun article d'opinió i, eventualment, en algunes pàgines especials de caràcter cultural, en les destinades a l'aprofitament escolar, o amb motiu de festes locals i a instància de l'ajuntament que finança les pàgines que s'hi dediquen. Els diaris valencians, a més, practiquen el caos lingüístic en publicar les cartes i els articles d'opinió sense sotmetre els textos a la norma ortogràfica. D'altra banda, els diaris centrals amb edició valenciana no publiquen res en català.

En premsa no diària, la publicació més rellevant és la revista *El Temps*, setmanari d'informació general que, contra tot pronòstic, ja ha complit una dècada. Amb diverses i successives millores, *El Temps* és l'única revista que es difon en tot el domini de la llengua catalana.

La novetat més destacable, d'altra banda, en aquest sector és la iniciativa d'*Horta Edicions* que, ja en els 90, ha llançat quatre edicions comarcals íntegrament en valencià, de periodicitat mensual, de *El Periòdic*, a l'Horta, La Plana, Alaquàs i Torrent, amb una difusió mitjana d'onze mil exemplars. La nova empresa, amb l'entrada del diari *El Punt* de Girona que ha adquirit el 49 per cent de les accions, prepara un diari en valencià per al conjunt del país. És molt agosarat fer-ne qualsevol pronòstic, tot i que l'estratègia de partir d'una cartera mínima de subscriptors li permetrà almenys determinar el moment del llançament i poder

mantenir-se durant un temps.

Pel que fa al suport de la Generalitat a la premsa en català, en nou anys el total de l'ajut a l'ús del valencià en els mitjans escrits és d'un poc més de 100 milions, la qual cosa reflexa tant la manca d'impuls de l'Administració Autònoma com la feblesa del valencià en els mitjans escrits.

En resum, el sistema de la premsa al País Valencià continua tenint una estructura provincial després de més d'una dècada d'autonomia política, l'expansió de la difusió ha estat comparativament més baixa que a la resta de l'Estat i, això mateix, permet considerar que continuarà creixent en els propers anys. La dependència de la premsa central continua sent molt alta en comparació a d'altres comunitats autònomes amb llengua pròpia i també quant a la resta de comunitats, cosa que perfila el manteniment d'un sistema de premsa autònom alhora que una presència significativa de la premsa estatal. Tampoc no sembla que aquesta situació pugui experimentar canvis notables, més enllà dels que depenen de la dinàmica de concentració de mitjans que podria conduir a la venda de capçaleres o a la penetració de més capital forani. Finalment, els darrers canvis en la relació de forces polítiques a nivell estatal i autonòmic poden alterar les proporcions de participació de la premsa estatal i valenciana. En la mesura en què es normalitze la política espanyola, la premsa estatal perdrà quota de mercat. I al contrari, en la mesura en què s'incrementa la conflictivitat de la política autonòmica creixerà la quota de la premsa valenciana.

10.2.- El procés de construcció del sistema radiofònic: anàlisi comparativa i tendències actuals.

A la fi de la dictadura, l'estructura de la ràdio estava formada per un ampli sector públic i un sector comercial que s'havia mantingut fidel al règim i ara coincidia en l'estratègia reformista. És des d'aquesta estructura que s'iniciarà el trànsit a un sistema liberal d'informació, mentre el govern que l'impulsa manté intacta l'herència comunicativa de la dictadura (RNE i les emissores que després formaran RCE).

Al País Valencià, l'any 1974 comença l'experiència de *De Dalt a Baix* que sorprén en la mesura que aconsegueix un notable èxit i demostra que hi ha un espai important a cobrir per la ràdio en valencià. Com la resta d'iniciatives comunicatives de caire democratitzador i d'afirmació dels trets culturals valencians, serà engolida pels sotracs de la batalla de València.

Dues etapes marquen la regulació actual del sector radiofònic. A la primera, a finals dels 70, es reforça la presència estatal en la ràdio incrementant el nombre d'emissores per a *Radio Nacional de España* i *Radiocadena Española*, es reafirma el monopoli estatal sobre el servei de radiodifusió, es renoven les concessions d'emissores a les grans cadenes comercials i se n'atorguen de noves en FM. Al País Valencià es concediren 38 emissores FM; 25 noves, de les quals només una de caràcter institucional, i 13 per renovació de concessions a la *COPE* i la *SER*. De les noves, la majoria anaren a parar a mans d'altres cadenes radiofòniques (*Antena 3, Radio 80, Radiocolor, Cadena 16, Rato*). Les poques no en cadena es distribuïren pel territori valencià de manera desigual; la majoria a la província d'Alacant.

L'estructura radiofònica del País Valencià durant els 80 restava formada per 60 emissores de ràdio, 11 de les quals eren públiques (3 de RNE i 8 de RCE) i 49 privades (10 en OM i 39 en FM).

D'altra banda, a la primera meitat dels 80 s'edevé el moviment de les ràdios lliures. Els primers intents al País Valencià són simultanis a les primeres emissions a Catalunya, tanmateix, en el cas valencià el moviment era més feble i passaren uns anys fins s'aconseguí emetre. Del 1982, any de les primeres emissions de *Ràdio Klara*, al 1985, es produeixen tot un seguit d'experiències de ràdios lliures al País Valencià, les quals s'iniciaren a la ciutat de València, però prompte s'estengueren per algunes comarques, en aquest cas darrer amb un major accent de reivindicació nacionalista i de recuperació lingüística. Tot i que hi hagué prou més projectes que realitats en emissió, arribaren a emetre al voltant de 14 emissores lliures. La practica totalitat foren clausurades per ordre del governador civil. La seua herència fou l'impuls al debat sobre la llibertat d'expressió i l'evidència que calia articular els projectes polítics i els projectes comunicatius. Anys després, molts elements del seu estil radiofònic, esporgats del to reivindicatiu, s'incorporaren a la programació de les emissores legals, contribuïnt així a la renovació en la ràdio.

La segona etapa en l'estructuració de la ràdio al País Valencià s'inicia el 1989 amb un nou Pla Tècnic FM, la reorganització de la ràdio pública estatal, el començament de les emissions de la ràdio pública autonòmica, l'expansió i concentració empresarial a la ràdio comercial i, finalment la regularització de les emissores municipals.

En la ràdio pública es produeix la fusió de *RNE* i *RCE* (1989), de resultes de la qual apareixeran *Ràdio 4* i *Ràdio 5*. Tanmateix, l'estiu del 91 desapareixen les

emissores de *Ràdio 4* a tot l'Estat, i també les de *Ràdio 5* en les poblacions menors de 60.000 habitants. A la primavera del 1994, *Ràdio 5* transforma la seua programació per a centrar-se en la informació.

Canal 9-Ràdio, la ràdio pública autonòmica, havia despertat moltes expectatives entusiastes. Tanmateix, un pressupost escàs, la manca de suport inicial per part de la *TVV*, el conflicte amb la direcció general i la subordinació política en la línia informativa no li permeten assolir quotes destacades en el repartiment de l'auditori valencià.

La Generalitat Valenciana concedeix 28 llicències noves d'emissió en FM, pràcticament la meitat de les quals aniran a mans de les cadenes estatals. El procés d'atorgament de les llicències va provocar fortes tensions entre el govern de la Generalitat i els partits de l'oposició que hi veien favoritisme cap a grups afins al PSOE i, en especial, cap a l'ONCE.

Quant a les grans cadenes comercials cal destacar el procés d'expansió i concentració de la cadena *SER* (grup Prisa) que l'any 1989 compra *Radio Minuto* i inicia el desplegament de la filial *Cadena Dial*, i l'any 1994 incorpora al conglomerat *Unión Radio* les emissores del grup Godó (*Antena 3* i *Radio 80*), la programació de les quals transformarà en emissions de música clàssica i notícies (*Sinfo Radio*). Pel seu compte, l'ONCE adquireix el 1990 la cadena *Rueda Rato* que al País Valencià tenia tres emissores (València, Sagunt i La Vila-Joiosa), i amb l'adquisició de *Radio Color* i les noves concessions en FM estructurarà la xarxa valenciana de la cadena estatal *Onda Cero*. Les noves concessions en FM a la cadena *COPE* (*Cadena 100*) i, pel mateix motiu, l'entrada de la *Cadena Ibérica* (*Top-40*) acabaran de configurar l'espai comercial en cadena.

Finalment, a partir del 1992 començaran a adjudicar-se les llicències per a les emissores municipals, una part important de les quals ja funcionava en situació al·legal. Aquestes emissores, més les noves FM comercials no vinculades a les cadenes estatals i unes poques emissores independents (lliures i pirates) completen el panorama radiofònic valencià dels anys 90.

El resultat d'aquesta important transformació de l'estructura radiofònica és que s'ha duplicat el nombre d'emissores al País Valencià en quatre anys; que han aparegut 23 noves emissores comercials en cadena i 11 comercials independents, mentre s'ha contret la ràdio pública.

La ràdio d'aquest període, després dels anys de retrocés, es caracteritza per la dura competència entre les tres cadenes principals (*Unión Radio*, *COPE* i *Onda Cero*) amb una creixent tendència al duopoli si continuen les dinàmiques d'absorció. "La batalla de les estrelles" de la ràdio, amb contractacions milionàries, percentatges sobre la publicitat dels espais, etc., serà un tret estratègic en la forta lluita per guanyar audiència. També, es consolida la tendència a l'especialització producte de la segmentació dels públics. Aquesta dinàmica conduirà a una forta centralització dels programes que reduirà la programació regional i local.

El 80 per cent del total de l'auditori radiofònic valencià escolta les grans cadenes comercials i, si afegim la quota de participació de les emissores de la ràdio pública estatal, podem afirmar que 9 de cada 10 valencians que escolten la ràdio sintonitzen les grans emissores d'abast espanyol. Pel seu compte, la ràdio pública catalana no ha passat de tenir un nivell d'escolta molt minoritari. I la ràdio pública valenciana no ha superat en els millors moments una quota relativa d'audiència del 4 per cent.

Les emissores comercials, independents de les grans cadenes, han trobat notables dificultats per a guanyar-se un espai dins la ràdiodifusió valenciana per diverses raons. D'una banda, més de la meitat de les noves concessions d'emissores FM anaren a mans de les grans cadenes; de l'altra, la Generalitat no ha mostrat cap interès en afavorir una cadena comercial valenciana; i, finalment, el fort predomini de les cadenes estatals deixa poc espai a noves emissores que pretenguen tenir viabilitat econòmica si atenem les característiques dels públics valencians. Tot i això, algunes hi han pogut reeixir.

En els darrers anys s'ha incrementat el nombre d'emissores municipals. En funcionament n'hi ha una cinquantena, però, si considerem el conjunt de projectes per a engegar emissores municipals, podem estimar que ben prompte superaran el centenar.

La presència del català a la ràdio es troba per davall del que les primeres experiències durant la transició permetien estimar. El fort predomini de la programació en cadena, centralitzada des de Madrid i realitzada en espanyol, l'alta concentració de l'audiència en les grans cadenes estatals, la incapacitat de la ràdio pública autonòmica per guanyar-se un espai suficient, el tancament de *Ràdio 4*, i el desenvolupament precari i tardà de les ràdios municipals serien les principals causes que explicarien el baix nivell de presència del català a la ràdio, sota les quals, òbviament, rau el conflicte lingüístic valencià amb el feix d'actituds contradictòries i d'indecisions polítiques que hem explicat en aquesta tesi.

L'any 1991, només un 16 per cent del total d'hores emeses diàriament fou en català, i l'any 1993, quan ja havien començat a emetre un bon grapat de ràdios locals, el percentatge d'hores en valencià pujava al 18 per cent. Tanmateix, aquests càlculs oculten que el 94 per cent de l'audiència de ràdio es concentra en

les cadenes estatals, les quals no emeten gens en valencià, llevat de petits espais en desconnexió en les emissores ubicades a comarques de fort predomini lingüístic valencià. No hi ha cap programa informatiu en valencià en les emissores de les grans cadenes, i fins i tot els informatius locals o territorials són habitualment realitzats en espanyol.

A les ràdios comercials independents l'ús del valencià és notablement superior pel fet que la Generalitat n'exigia un mínim del 50 per cent per a les emissores amb cobertura dins el territori de predomini lingüístic valencià. Unes poques d'aquestes noves emissores fan la totalitat de la seua programació en valencià.

Quant a les ajudes per a la promoció del valencià als mitjans de comunicació, de l'any 1992 al 1995, la Generalitat Valenciana ha concedit a 13 emissores que reunien els requisits vora 34 milions de pessetes per l'ús del valencià. Novament, quantitats minses si ho comparàvem amb altres línies pressupostàries de caire cultural.

En suma, el desenvolupament de la ràdio al País Valencià ha seguit les pautes marcades pel Govern central i s'ha plegat als interessos de les grans cadenes comercials que han estat les principals beneficiàries de les concessions de la Generalitat. Així, l'espai radiofònic valencià que contenia a principis dels 80 importants possibilitats de desenvolupament autònom, ha estat neutralitzat en gran mesura per la dinàmica desreguladora a nivell d'Estat i la manca de voluntat política del Govern autònom per potenciar l'espai propi, tant en l'àmbit públic com en el comercial. El notable increment de l'oferta ha augmentat, en canvi, la concentració de l'audiència en les grans cadenes, mentre l'espai radiofònic valencià no arriba a concentrar un 10 per cent del total d'oients. El sistema radiofònic valencià apareix, doncs, actualment, en una situació d'alta dependència

del sistema espanyol.

No obstant això, s'hi contenen encara importants possibilitats de desenvolupament, les quals es relacionen principalment amb una reorientació de la ràdio autonòmica i el desplegament en aquesta de totes les seues possibilitats. El creixement que s'està produint en l'àmbit local constitueix un segon eix de desenvolupament. I, finalment, l'èxit assolit per algunes emissores comercials independents d'abast comarcal són una petita mostra d'allò que es pot arribar a assolir. La forta interrelació que aquestes potencialitats tenen amb dinàmiques externes al sistema comunicatiu, fonamentalment polítiques i econòmiques, remet l'evolució futura del sistema a les polítiques de comunicació que s'hi despleguen.

10.3.- El procés de construcció del sistema televisiu: anàlisi comparativa i tendències actuals.

El desenvolupament de la ràdio i de la televisió, l'any 1976, era molt superior al de la premsa escrita, la qual cosa té una gran importància quant al procés d'influència comunicativa que es desplega en aquell moment històric. La televisió funcionava en règim de monopoli, tenia una audiència que arribava a la quasi totalitat de la població (del 85 al 90 per cent), i era fidel a l'estratègia reformista del govern que nomenava els directius sense cap control democràtic. Un instrument, per tant, com s'ha vist, d'allò més adient per al control del procés de transició.

A les acaballes del franquisme es produeix una novetat important de resultes de les primeres mesures descentralitzadores a la Televisió Espanyola; les emissions diàries de mitja hora de l'informatiu *Aitana*. És quan s'introdueix l'ús del valencià en la informació televisiva i, en els continguts, allò que contenen comença a reflectir els conflictes i els problemes de la realitat valenciana. El Centre Territorial de TVE

a València cobria, a més del territori valencià, les províncies de Múrcia i Albacete, la qual cosa va instrumentar protestes per incloure informacions en valencià. A partir del 1977, quan la batalla de València s'intensificava, començaren els problemes greus. *Aitana* esdevindrà, del 1978 al 1982, un instrument comunicatiu de la dreta en consonància amb la premsa de València i la ràdio pública. Anteriorment, el País Valencià ja havia restat fora de les emissions en català per a Catalunya i les Illes.

La peça clau en l'ordenament televisiu espanyol, objecte de multitud de crítiques i en cara vigent, fou l'Estatut de la Ràdio i la Televisió de 1980, el qual fou el resultat del consens assolit entre UCD i PSOE. Amb l'ERT es confirma un estatus per a la televisió pública de monopoli *de facto*, tot i que també permetia el que alguns han anomenat la ruptura controlada del monopoli, pel fet que considerava la possibilitat d'un canal públic de televisió per a les Comunitats Autònomes i deixava la porta oberta a la futura televisió privada amb un règim semblant al de les ràdios privades. Era, doncs, el primer pas, per al sistema mixt públic-privat en l'àmbit televisiu.

Si bé l'ERT democratitza per primera vegada l'estructura de la televisió pública espanyola, la participació dels professionals i treballadors del mitjà era escassa, i la participació activa dels espectadors quedava lluny del reconeixement d'un autèntic dret d'accés a les seues associacions i entitats. D'altra banda, el nomenament del director general pel govern, unit a la seua prepotència en nomenaments i funcions, feia plantejar de nou la governamentalització del mitjà. Quant a les mesures descentralitzadores, el paper de la Comunitat Autònoma es reduïa a nomenar un Consell Assessor de caràcter merament consultiu, sense cap atribució executiva, la qual quedava en les mans exclusives del delegat territorial. En definitiva, l'ERT consolidava i legitimava, per via democràtica, el vell model

centralista espanyol, amb greus problemes d'accés, participació i descentralització que, d'altra banda, eren comuns a la majoria de televisions públiques d'Europa.

A l'Europa del anys 70, els avanços tècnics que multiplicaven la possibilitat de canals a utilitzar havien posat en qüestió la idea del "monopoli natural", mentre que el nou clima ideològic dels 80 i els canvis en l'estructura social comportaran l'emancipació del públic, el qual es fragmenta atenent a característiques, interessos i gustos diferenciats. Alhora, la llibertat d'expressió i el pluralisme ja no s'entenen com a drets amenaçats que ha de protegir el servei públic, sinó com a llibertats que s'han de manifestar mitjançant la diversitat de mitjans i suports. És així com les televisions públiques entren en una crisi d'identitat i han de substituir la *lògica de l'oferta* en què havien basat la seua actuació per la *lògica de la demanda* que s'organitza sobre la funció del consum.

En l'àmbit espanyol i encara que amb retard respecte a d'altres països europeus, sobretot per motius de caire polític, assistim a un lent procés de desregulació del sistema televisiu que s'inicia amb el procés de comercialització de *TVE*, es continua amb el trencament del monopoli central amb l'aparició de les televisions autonòmiques, tot i que sense trencar el domini públic de la televisió; i es completa amb l'autorització per a rebre televisió per satèl·lit i, sobretot, amb l'aparició de les televisions privades. El resultat és una important transformació del panorama televisiu.

Com a conseqüència de la nova situació, la creixent competència entre les televisions portarà a una obertura quantitativa i qualitativa a la publicitat que esdevé la font principal i quasibé única de finançament en les televisions de cobertura estatal.

La fixació d'una estructura de flux continu en la programació vindrà acompanyada d'una concepció dels blocs cada vegada més llargs i fragmentats, de la proliferació dels programes contenidors, de la reemissió dels mateixos programes en hores diferents, de la substitució d'una programació setmanal per gèneres a l'emissió diària de productes específics, i a l'alteració de la programació anunciada sempre que convindrà a l'estratègia competitiva (contraprogramació). Els resultats en els continguts seran d'una pèrdua ràpida de qualitat amb el predomini omnipresent dels programes d'entreteniment de baix cost i de les sèries i telefilms nord-americans, la disminució dels programes culturals i informatius o la seua expulsió a hores d'audiència baixa, en un model de televisió que reproduirà la *tivù spazzatura* de la Itàlia dels anys 80. Aquest disbarat televisiu, lluny de marcar unes diferències nítides entre televisió pública i privada, ha comportat un efecte d'arrossegament sobre el sistema televisiu públic que ha adoptat les mateixes estratègies competitives i de baixa qualitat. És així com l'esperada televisió de l'opulència i la pluralitat esdevindrà de fet la televisió de l'espectacle redundant.

La característica principal, pel que fa als públics, serà la fragmentació de les audiències que a partir d'ara es repartiran entre els diversos canals, amb una inicial febre del *zapping*, la qual, tot i contenir-se, continua vigent. En menor mesura, atesa la redundància de les programacions, també es produirà la segmentació dels públics (diferents públics triaran programes distints) i l'autosegmentació sostractiva.

L'estructura de la propietat a les televisions privades via èter es compon per una complexa trama d'interessos econòmics i polítics, amb canvis en la composició de l'accionariat d'escassa o nul·la transparència, tant per la manca d'informació com per la utilització de noms i empreses interposades, i un menyspreu absolut de la legislació quant a registres i requisits de la propietat, continguts i programació,

límits de saturació publicitària, etcètera, durant els primer anys.

Referint-nos al País Valencià, el monopoli es va trencar amb l'arribada de les emissions de *TV3* l'any 1987. La novetat de *TV3* és de gran importància comunicativa i cultural pel fet que contribueix a neutralitzar els discursos secessionistes quant a la unitat de la llengua, alhora que reforça la percepció social de la unitat del català i n'incrementa el prestigi al País Valencià en la mesura que demostra cada dia que és una llengua apta per a tota mena de continguts. Quant a l'impuls del sistema televisiu valencià, la sola existència de *TV3* és la prova més evident que és possible fer una televisió autonòmica per als valencians i en valencià. En aquest sentit, la Generalitat Valenciana, després d'un període de vacil·lacions, es decidirà a dur endavant el projecte.

El moment clau, però, de l'establiment d'un espai televisiu valencià, més enllà de l'esquifit marge que produïa el Centre Territorial de *TVE*, es produeix en iniciar-se les emissions de *Canal 9-Televisió Valenciana*. El conflicte en demanda del manteniment de la recepció de *TV3* i les peticions quant a l'efectiva reciprocitat dels dos canals dins el domini lingüístic català marcaran els primers passos de *Canal 9*.

Les dades econòmiques, d'altra banda, permeten afirmar que *Canal 9* ha assolit en els sis anys i escaig que porta en funcionament un nivell estimable de consolidació empresarial, qüestió diferent és si aquesta s'ha obtingut menystenint els objectius fonamentals que s'expressaven a la Llei de Creació de 1984 i allunyant-se del perfil de televisió pública.

La programació de *Canal 9* és prou aclaridora en aquest sentit. De fet amb un perfil marcadament comercial, els anys 1992 i 1993, va aconseguir situar-se per

davant de les televisions privades, només precedida per *TVE1*, i comparativament era la televisió autonòmica amb més quota d'audiència al seu territori. L'any 1994, tanmateix, la manca de renovació de continguts i la consolidació de la nova programació de les privades -amb el creixement destacat d'*Antena 3*- situava *Canal 9* en el quart lloc del rànquing de televisions per audiència. Les queixes per l'incompliment de la llei de creació, l'us majoritari del castellà, els conflictes amb els actors de doblatge i les empreses valencianes d'audiovisuals constitueixen els principals elements de crítica al model de televisió implantat.

D'altra banda, el model bilingüe de *Canal 9* ha contribuït, de manera paradoxal, a una nova configuració de les actituds quant a la llengua a emprar en la televisió pública valenciana. En una dècada, s'ha produït un canvi important en les actituds lingüístiques dels valencians envers la televisió pròpia. El grup més nombrós l'any 1984 (45%) era el que demanava que el temps es repartira a parts iguals entre valencià i castellà. 10 anys després, el grup més nombrós (50,7%) és el que reclama una major presència del valencià.

L'oferta audiovisual via satèl·lit, tot i que molt minoritària encara quant a audiència, la creixent emergència de televisions locals amb una regulació legal tot just acabada d'aprovar i pendent d'aplicar i l'imminent desenvolupament de xarxes de cable a les principals ciutats, completen l'actual oferta televisiva del País Valencià.

Dels 40 canals via satèl·lit visibles a Espanya a gener de 1993, només dos emetien íntegrament en espanyol. L'any 1994 quan començaren les emissions de les cadenes espanyoles a través del satèl·lit Hispasat, i comptant les altres ofertes no espanyoles, les opcions en castellà via satèl·lit sumaven 16 canals. Darrerament, a més, s'han iniciat les emissions de *TV3* via satèl·lit per a Europa i Amèrica.

En qualsevol cas, l'ampliació de l'oferta televisiva via èter, a més del factor lingüístic que entrebanca l'interés per l'oferta des de l'espai internacional, conté el creixement de la instal·lació d'antenes parabòliques i redueix els abonaments al vídeo comunitari, els quals, en la majoria de casos, també distribueixen canals de satèl·lit.

Quant a la televisió local, al País Valencià s'implanten dues modalitats: televisions comercials que es financen per l'abonament o la publicitat directa i el patrocini, i televisions municipals que són gestionades i controlades directament per l'ajuntament. Fins ara, només coneguem un cas de televisió mixta (*Canal 27, TV de Calp*) en el qual l'ajuntament participa amb un 25 per cent del capital. Tanmateix, considerem que aquesta modalitat s'estendrà en els anys propers a través de convenis amb els ajuntaments. Actualment, el total de televisions locals s'acosta a les 80, amb un marcat predomini de la televisió municipal, tot i que la nova regulació farà que se'n produeixca un ràpid creixement tant en les municipals com en les privades.

Cal destacar que la pressió de l'entorn mediàtic a la uniformització en els criteris estètics, els formats i els continguts és un dels indicadors del progressiu abandó del perfil comunitari de les televisions locals i l'adopció de les estratègies productives de les televisions de més abast, al qual s'afegeix el control polític municipal. Aquests trets delimiten el procés de substitució del model basat en la iniciativa popular, per un altre dependent dels grans media. Tanmateix, i fins i tot en els casos més extrems, la proximitat i porositat del mitjà local impedeix el bandejament total de la participació de la comunitat. Esdevé, així, l'instrument comunicatiu sobre el qual es presenten més oportunitats de control democràtic.

Recapitulant, direm que el procés d'establiment del sistema televisiu valencià fou

retardat per la dependència de la Generalitat Valenciana als dictats del Govern central en un context de tensions amb els nacionalismes perifèrics més forts. Aquest retard té conseqüències negatives per a *Canal 9* que no va disposar de massa temps per a assentar-se en una situació de concurrència limitada. Les televisions privades, les quals no consideren l'espai valencià en les seues emissions, trenquen ràpidament l'equilibri a favor del domini televisiu de l'espai espanyol, mentre *TV3* esdevé quasibé residual al País Valencià. *Canal 9*, amb el model implantat no aconsegueix l'adhesió majoritària dels valencians i esdevé el centre de conflictes polítics i disputes lingüístiques, alhora que és objecte de crítica permanent per part de les associacions ciutadanes i culturals més reconegudes. Pel seu compte, el Centre Territorial de *TVE* ha mantingut una programació molt limitada. Finalment, les televisions locals també s'han desenvolupat tardanament i, en moure's en el buit legal, han aconseguit una feble implantació.

El sistema televisiu valencià es troba actualment en una cruïlla de gran transcendència per a la seua evolució durant els propers anys. En primer lloc, hi assistirem a un desenvolupament important de la televisió local, la qual, en la mesura que adopte criteris autònoms del poder polític i aprofite les sinergies potencials, pot esdevenir, encara que siga en els termes limitats que la llei actual permet, una segona xarxa de televisió valenciana amb una part de la programació d'interés per a tot el País i una altra part de programació local. El predomini de l'espai públic o el privat en aquest sector pot decantar-se a favor d'aquest darrer si atenem el corrent privatitzador actual, tot i que es produiran fortes tensions a moltes localitats per la força que conserva l'esquerra en l'àmbit municipal. A més, no es descarta que les televisions comercials locals -contravenint la llei, però amb la tolerància de l'autoritat- acaben fent de reemissors de part de la programació de les comercials estatals a les zones d'ombra del senyal.

En segon lloc, el futur de *Canal 9* mostra una gran incertesa. La notable caiguda de l'audiència, l'increment del castellà, la degradació -encara més- de la programació des que el PP ha accedit a la Generalitat, fa preveure que el nou govern intentarà la privatització, si els canvis en l'ordenament legal li ho permeten, tal com va anunciar al seu programa electoral. Potser, el debat i les tensions que se'n derivaran, esdevindran un dels eixos centrals de controvèrsia en l'opinió pública valenciana i, fins i tot, reïsquen a impedir-ho. Altrament, no sembla fàcil d'aplicar la proposta del PP de privatitzar-ne el funcionament i mantenir alhora el control parlamentari. També hi cap la possibilitat que ningú no la compre, i en aquests cas la recuperació de l'atractiu per a l'audiència seria un procés llarg i difícil, mentre s'hauran malbaratat temps i esforços en la consolidació del sistema televisiu valencià. En qualsevol cas, urgeix configurar un nou sistema de control que li permeta actuar amb independència com a mitjà informatiu i de participació social.

En tercer lloc i pel que fa a les televisions d'àmbit espanyol, tot sembla indicar que s'hi produirà una redefinició de l'espai públic. La reescripció dels papers dins el sistema televisiu espanyol portarà a una major definició del servei públic alhora que donarà majors opcions de negoci a les televisions comercials.

En quart lloc, el proper desenvolupament de les xarxes de cable, tot i que encara es troba en una fase inicial i que al País Valencià tindrà una implantació lenta, permetrà un increment important de la difusió de les emissions via satèl·lit a través de les xarxes, l'aparició dels canals temàtics que reforçaran la segmentació dels públics, a més de distribuir les cadenes espanyoles i autonòmiques. El fet que les Corts Valencianes no s'hagen plantejat establir uns mínims de presència del valencià en les emissions de producció pròpia comporta notables perills de retrocés en aquest sector.

Finalment, les empreses de producció audiovisual que no han gaudit de massa oportunitats en els anys de funcionament de *Canal 9* i tenen una talla mitjana baixa, amb predomini de la petita empresa, tindran en els propers anys importants possibilitats de creixement.

10.4.- El sistema comunicatiu valencià en el context espanyol i europeu.

De la transició ençà, el País Valencià ha construït un sistema comunicatiu en què perviuen espais de major autonomia amb altres més dependents segons sectors. En el subsistema de la premsa, tot i l'estructura provincial heretada, l'espai valencià ha mantingut una autonomia més marcada que en els altres subsistemes. Tanmateix, aquesta és una característica quasibé general al sistema espanyol de premsa, atès el paper central que hi juguen els periòdics locals, provincials i regionals. El País Valencià, comparativament, en aquest sector se situa en una posició semiautònoma. D'altra banda, el paper orientador, i de vegades rector, quant a la informació que hi té respecte als altres mitjans li atorga una posició d'influència sobre la resta de mitjans que marca l'agenda informativa del conjunt del sistema.

El subsistema radiofònic valencià és el més dependent del sistema espanyol. La feblesa de la ràdio autonòmica, les facilitats de major penetració concedides a les grans cadenes espanyoles, l'absència de cap cadena comercial valenciana i l'escassa programació en desconnexió de les grans cadenes en són els trets característics. A més, la diferència lingüística, que en aquest mitjà oferia òptimes possibilitats de desenvolupament per les característiques específiques de la situació comunicativa, no ha estat aprofitada i es manté sota mínims. Només la reorientació de la ràdio autonòmica, el desenvolupament de la ràdio local i el

creixement de les comercials independents oferiria possibilitats d'una major diferenciació.

L'autonomia dels públics valencians quant al consum televisiu respecte al sistema espanyol depén sobretot de la capacitat d'atracció de *Canal 9* i la seua producció pròpia. Així, si bé es van aconseguir quotes importants d'audiència en un primer moment, en els darrers anys s'han produït retrocessos importants que s'han fet encara més marcats en el darrer any. Pel seu compte, *TVE*, a diferència d'altres comunitats autònomes, Catalunya significativament, ha contribuït ben poc a la configuració del sistema televisiu valencià. En qualsevol cas, el sistema televisiu valencià se situa en una posició mitjana alta d'autonomia respecte al sistema espanyol.

D'altra banda, els interessos socioculturals i polític-econòmics vinculats a la televisió autonòmica, i l'acceptació del projecte per part del públic malgrat tot, permetran el seu manteniment durant els propers anys o en faran difícil el procés privatitzador, tot i que es mantindran puntualment les tensions d'aquests anys per part dels sectors que en reclamen la privatització i en critiquen les pèrdues econòmiques.

En relació al context europeu general i atenent la pluralitat de nivells d'estructuració que presenten els sistemes comunicatius de les regions europees i la diversitat cultural que afecta els usos dels mitjans, ens limitarem a assenyalar que el País Valencià es troba molt per davall de la mitjana europea pel que fa a difusió i índexs de lectura dels periòdics, també pel que fa al seguiment de la ràdio, mentre que pel que fa al consum diari de televisió se situa en una posició alta.

Pel que fa a la penetració de capital estranger en el sistema valencià de mitjans, és present a través dels principals grups espanyols participats de capital forani que hi actuen. En canvi, als mitjans d'abast valencià la presència de les inversions estrangeres és fins ara nul·la. Per la seua banda, les principals eixides de capital valencià es deuen a les compres per a la televisió que ha mantingut un percentatge elevat d'emissió de producció aliena. La dependència del mercat audiovisual nord-americà és semblant a la de la resta d'Europa i la seua superació depén de les polítiques que s'hi adopten a nivell conjunt.

D'altra banda, els diaris valencians s'adaptaren en el seu dia a la reconversió tecnològica del 80, ningun però s'ha plantejat la digitalització integral de les redaccions i el periòdic i la seua difusió internacional a través d'Internet.

10.5.- Consideracions finals.

En arribar al final considerem que hem aportat suficients elements d'informació i d'anàlisi com per a afirmar que ha quedat demostrada la hipòtesi que ens plantejàvem a l'inici. Certament, una ambició globalitzadora com la que ens proposàvem al capítol primer comporta un seguit de riscos, entre els quals potser el més rellevant siga el que deriva dels biaixos produïts per les seleccions operades. En qualsevol cas, n'assumim la responsabilitat i confiem al lector l'última decisió.

A tall de cloenda, compendiem en uns pocs punts el que considerem els elements centrals de la nostra aportació.

PRIMER. El procés de construcció del sistema comunicatiu valencià ha estat directament dependent del procés d'autonomia política i les dinàmiques socials

que l'acompanyaren. El conflicte sociocultural i polític conegut com la batalla de València va bloquejar el seu desplegament inicial impedit el consens, i ha actuat com a condicionament permanent de la política cultural i comunicativa del Govern autònom.

SEGON. El desenvolupament econòmic no ha anat acompanyat simultàniament de desenvolupament cultural. L'esclletxa entre un i altre component de les societats contemporànies es tradueix en el cas valencià en un nivell baix de consums culturals i comunicatius tradicionals (premsa). La política cultural, en la qual les polítiques de comunicació prenen un paper central, la tendència desreguladora en l'àmbit públic i re-reguladora a través del mercat de la comunicació ha tingut efectes negatius sobre l'expansió del sistema valencià de mitjans.

TERCER. El sistema comunicatiu valencià es troba constituït de manera mixta per la xarxa provinent de l'espai espanyol i la xarxa específicament valenciana. El predomini d'una o altra xarxa sobre els públics fa que el sistema comunicatiu valencià aparega com a semiautònom del sistema espanyol, amb una major autonomia en la premsa, una situació ambigua amb tendència a una major dependència en l'àmbit de la televisió, i una marcada dependència en la ràdio.

QUART. Els usos i consum de mitjans que fan els públics valencians han evolucionat en una direcció preferent cap als mitjans valencians, tot i que el predomini global continua sent favorable al sistema espanyol. La configuració d'un espai públic autònom ha estat paral·lel al creixement de l'interés per part dels públics quant a la informació que genera aquest espai. La creixent demanda d'informació de proximitat davant l'allau que prové de l'espai global; d'accés a les opinions sobre els efectes que les polítiques espanyola i europea, la globalització de l'economia, etc., tenen sobre el propi territori; esdevenen un factor central

quant a les potencialitats que el sistema comunicatiu valencià conté i que es troben actualment infradesenvolupades. Aquesta necessitat de comunicació de proximitat s'estén, més enllà del gènere informatiu, a altres formats i genera noves oportunitats comercial-publicitàries d'àmbit local, comarcal i autonòmic.

CINQUÉ. La presència del català en el conjunt de mitjans és baixa. En aquest sentit, la diferència cultural no s'ha aprofitat com un bé de mercat per a competir amb els mitjans, sobretot audiovisuals, del sistema comunicatiu espanyol. La pervivència d'actituds contradictòries quant a la pròpia llengua i el prolongat conflicte lingüístic continuen actuant negativament sobre l'aprofitament comunicatiu de la diferència i bloquejant les possibilitats d'expansió que ofereix tant al País Valencià com en el mercat del conjunt de l'àrea lingüística.

NOTES AL TEXT

NOTES AL CAPÍTOL PRIMER:

1.1. Relació completa d'objectius de la investigació:

- 1.- Assenyalar els principals canvis esdevinguts en la societat valenciana en el pas de la societat agrària a la societat industrial, tot analitzant les principals transformacions en l'estructura social amb especial atenció al fenomen de la immigració.
- 2.- Descriure i analitzar l'emergència i creixement de la consciència nacional dels valencians amb especial atenció a la influència de l'obra de Joan Fuster en el moviment de redreçament cultural i lingüístic i en l'impuls a la investigació social.
- 3.- Caracteritzar els mitjans de comunicació del País Valencià sota el franquisme dins el context general espanyol i descriure els efectes de la Llei de Premsa i Impremta.
- 4.- Identificar i donar notícia descriptiva dels primers intents de premsa alternativa sota el franquisme, tant de caire legal com clandestí.
- 5.- Distingir els elements de permanència i canvi en els mitjans valencians de comunicació durant el postfranquisme o primera transició (1975-1978)
- 6.- Detallar i analitzar el nou marc legal de la comunicació resultant de la Constitució espanyola de 1978 i la seua incidència al País Valencià: privatització de la premsa estatal, reestructuració de la ràdio, nova territorialització de TVE.
- 7.- Descriure i examinar les experiències alternatives que es produeixen en el segon període de la transició (1978-1982): *Valencia Semanal*, *Diario de Valencia* i les ràdios lliures.
- 8.- Traçar el marc general del conflicte sociopolític (lingüístic, nacionalitari i polític), conegut com la batalla de València, que es produeix al País Valencià durant el període de la transició política i identificar els factors centrals de la tensió social.
- 9.- Analitzar el paper que realitzen els diversos mitjans de comunicació a través de la seua línia informativa en la batalla de València, amb especial atenció al diari *Las Provincias*.
- 10.- Descriure el procés i els entrebancs que condueixen al consens entre les principals forces polítiques per a l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia.
- 11.- Assenyalar els principals canvis que es produeixen en la societat valenciana durant la dècada dels 80 i que porten al predomini del sector dels serveis amb els canvis que això comporta per a l'estructura social.

- 12.- Caracteritzar la realitat sociolingüística valenciana i la seua evolució a través de l'estudi de les principals enquestes sociolingüístiques.
- 13.- Descriure l'assentament del sistema de partits en el període d'hegemonia socialista.
- 14.- Analitzar el paper impulsor de la Generalitat Valenciana en el procés de modernització i identificar els trets principals de l'acció de govern dels socialistes, tot indicant-ne els aspectes febles o negatius de la seua gestió.
- 15.- Detallar els principals elements del marc normatiu de la comunicació social que deriven de l'Estatut d'Autonomia, el desplegament de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià, així com de les competències reguladores de la Generalitat Valenciana transferides per l'Estat, l'aplicació de la Llei del Tercer Canal al País Valencià i els inicis de la reglamentació europea d'aplicació.
- 16.- Traçar el marc general de la premsa escrita durant el període 1982-1992.
- 17.- Analitzar les diverses estratègies dels mitjans escrits, les edicions comarcals, la penetració de la premsa de Madrid i la situació de la premsa local i comarcal, institucional i gratuïta.
- 18.- Descriure l'evolució de la difusió dels mitjans escrits.
- 19.- Comparar els índexs de difusió i lectura de la premsa escrita al País Valencià en relació a les altres comunitats autònomes.
- 20.- Aprofundir en l'anàlisi del lectorat de premsa segons les principals variables d'estudi de l'estructura social.
- 21.- Determinar la situació de l'ús del català a la premsa escrita.
- 22.- Detallar les ajudes institucionals als mitjans escrits.
- 23.- Sintetitzar l'estructura de la premsa al País Valencià i el seu paper dins el sistema comunicatiu.
- 24.- Traçar el marc general de la ràdio durant el període 1982-1992: increment de l'oferta i fragmentació dels públics.
- 25.- Analitzar la diversitat de l'oferta radiofònica sobre el País Valencià des dels diversos àmbits d'emissió i cobertura (espanyol, català, valencià, comarcal i local).
- 26.- Descriure l'evolució de l'audiència de la ràdio segons modalitats i principals emissores.
- 27.- Comparar els índexs d'audiència de la ràdio al País Valencià en relació a les altres comunitats autònomes.
- 28.- Aprofundir en l'anàlisi de l'auditori de la ràdio segons les principals variables d'estudi de

l'estructura social.

29.- Determinar la situació de l'ús del català a les emissores de ràdio amb seu al País Valencià, tant públiques com privades.

30.- Detallar les accions institucionals per al foment de la llengua pròpia en les emissions radiofòniques.

31.- Sintetitzar l'estructura de la ràdio al País Valencià i el paper que juga dins el sistema comunicatiu.

32.- Traçar el marc general de la televisió durant el període 1982-1992: del monopoli estatal a la concurrència pública i privada.

33.- Analitzar la diversitat de l'oferta televisiva sobre el País Valencià des dels diversos àmbits d'emissió i cobertura (internacional, espanyol, català, valencià, i local).

34.- Descriure l'evolució general de l'audiència de televisió.

35.- Comparar els índexs d'audiència de televisió al País Valencià en relació a les altres comunitats autònomes.

36.- Aprofundir en l'anàlisi de l'audiència de televisió segons les principals variables d'estudi de l'estructura social.

37.- Determinar l'evolució i situació actual de l'ús del català a Canal 9-TVV i a les emissions del Centre Territorial de TVE, així com a les televisions locals.

38.- Sintetitzar l'estructura del sistema televisiu al País Valencià i el paper que juga dins el sistema comunicatiu.

39.- Caracteritzar les regions europees escollides per a l'anàlisi comparativa i els principals trets dels respectius sistemes comunicatius.

40.- Comparar el sistema comunicatiu valencià en les condicions inicials (dècada dels setanta) i en la situació actual.

41.- Marcar les principals tendències del sistema comunicatiu valencià en relació al context espanyol i de la Unió Europea.

42.- Elaborar les conclusions finals de la investigació.

1.2. Resum de documents legals:

1.- Llei de Premsa i Impremta de 1966 (Llei Fraga)

2.- Decret del MIT de 20 de març de 1975 sobre l'Estatut del professional de Ràdio i Televisió.

3.- RD d'1 d'abril de 1977 sobre llibertat d'expressió.

- 4.- RD d'1 d'abril que suprimeix Prensa y Radio del Movimiento i crea l'organisme MCSE.
- 5.- RD de 6 d'octubre de 1977 que suprimeix l'obligatorietat de connectar amb el "parte" de RNE.
- 6.- RD de 4 de juliol de 1977 de supressió del MIT i creació del Ministeri de Cultura.
7. RD de 2 de novembre de 1977 pel qual es crea el Consell Rector de RTVE, organ de control parlamentari
- 8.- RD de 27 d'octubre de 1978 pel qual s'aprova el Pla Tècnic Nacional de Radiodifusió Sonora
- 9.- Constitució Espanyola de 1978.

Període constitucional

- 1.- Article 37 de l'Estatut d'Autonomia de la C. V. (Llei Orgànica 5/1982, d'1 de juliol)

RÀDIO

- 2.- Reial Decret 1126/1985, de 19 de juny, pel qual s'aprova el traspàs de funcions i serveis en matèria de radiodifusió sonora en F. M.
- 3.- Llei 31/1987 de 18 de desembre d'Ordenació de les Telecomunicacions.
- 4.- Decret de Presidència de la G. V. 40/1989 de 13 de març, pel qual es regula el procediment de concessió d'emissores de radiodifusió sonora en F.M.
- 5.- Acord de 28 de juliol de 1989, del Consell de la Generalitat Valenciana, pel qual s'adjudiquen provisionalment les concessions per a la instal·lació i el funcionament d'emissores d'F. M.
- 6.- Llei 11/1991, de 8 d'abril, d'organització i control de les emissores municipals de radiodifusió sonora (BOE, 9 del 4 de 1991).
- 7.- Pla Tècnic Nacional de Radiodifusió Sonora en F. M., promulgat per Reial Decret 169/1989 de 10 de febrer.
- 8.- Decret de Presidència de la G. V. 34/1992 de 2 de març, pel qual regula el procediment de concessió d'emissores municipals de radiodifusió sonora.

PREMSA

- 9.- Llei que suprimeix l'organisme MCSE aprovada pel Congrés dels Diputats el 17 de desembre de 1981.
- 10.- Decret 39/1986, de 12 de desembre, del President de la G. V., pel qual es regula la concessió d'ajudes a les empreses periodístiques radicades a la Comunitat Valenciana, editores de publicacions periòdiques no diàries.

10.- Decret 3/89, de 28 de juliol, del President de la G. V., pel qual es regulen les ajudes a la creació de noves empreses de premsa local o comarcal i inversió o reconversió tecnològica de les existents.

11.- Decret 4/89, de 28 de juliol, del President de la G. V. pel qual es regulen les subvencions a empreses periodístiques editores de publicacions escrites totalment o parcialment en valencià.

MITJANS

12.- Decret 10/1992, de 10 de setembre, del President de la G.V., pel qual regula la concessió de subvencions per la utilització del valencià en els mitjans de comunicació social.

TELEVISIO

A) DISPOSICIONS EUROPEES

13.- Directiva del Consell (89/552/CEE) de 3 d'octubre de 1989 sobre coordinació de determinades disposicions legals, reglamentàries i administratives dels Estats membres relatives a l'exercici d'activitats de radiodifusió televisiva.

14.- Conveni europeu sobre la televisió transfronterera, fet a Estrasburg el 5 de maig de 1989.

B) DISPOSICIONS ESTATALS

15.- Llei 4/1980 de 10 de gener de l'Estatut de la Ràdio i Televisió.

16.- Reial Decret 1615/1980, de 31 de juliol, pel qual es dicten disposicions en compliment i desenvolupament de l'Estatut de la Ràdio i Televisió.

17.- Llei 46/1983, de 26 de desembre, reguladora del Tercer Canal de Televisió.

18.- Llei 10/1988, de 3 de maig, de Televisió Privada.

C) DISPOSICIONS AUTONÒMIQUES

18.- Llei 7/1984, de 4 de juliol, de creació de l'Entitat Pública RTVV i regulació dels serveis de radiodifusió i televisió de la Generalitat Valenciana.

1.3. Dossiers i reculls de documents extrets de la premsa escrita, de l'administració dels mitjans i de les institucions públiques:

1.- De *VALENCIA SEMANAL* (1978-1980): recull, sèrie completa, dels editorials. I recull específic sobre temes de comunicació (reportatges, notícies, anàlisi/opinió).

2.- Graelles de programació de les principals emissores amb referència específica a l'existència d'informatius locals i autonòmics en les emissores que pertanyen a una cadena.

- 3.- Dossier de premsa de notícies sobre els mitjans i la comunicació social en general i sobre comunicació local (ràdio i televisió). Permanentment actualitzat en el període 1986-1995.
- 4.- Relació de les ajudes de la Generalitat Valenciana a les publicacions periòdiques en català. Sèrie actualitzada.
- 5.- Relació completa de concessions d'emissores en FM pels decrets de la Generalitat Valenciana.
- 6.- Dades DIPÒSIT LEGAL. Publicacions periòdiques. 1984. Únic any disponible.

1.4. Bases de dades i informes estadístics:

- 1.- Base de dades sobre publicacions locals i comarcals.
- 2.- Acumulats anuals OJD, 1975-1994.
- 3.- Dades EGM: fins al 84, dades sobre l'informe general. Taules per comunitats autònomes. Del 85 al 94, dades creuades amb base País Valencià.
- 4.- Dades enquestes del CIS amb creuaments específics sol·licitats i lliurats: baròmetres CIS-Comunitat Valenciana. 1984-1994. S'han triat tots els ítems en relació a mitjans de comunicació, de cada enquesta, creuats per les variables sociodemogràfiques i record de vot, intenció de vot, usos lingüístics i actituds.
- 5.- Dades enquestes, 1986-1994, sociolingüístiques de la Generalitat Valenciana amb creuaments específics. Evolució sociolingüística, audiències i usos dels mitjans, preferències i opinions sobre el català als mitjans. Referència específica a TVV. A més, dos estudis sobre el català a les emissores de ràdio del País Valencià. Anàlisi de la producció pròpia i aliena, presència i ús del català per franges horàries. Enquesta als professionals dels mitjans. Entrevistes als directius.
- 6.- Enquesta pròpia a les televisions locals. 1993.

1.5. Mostres per a l'anàlisi de mitjans escrits:

- 1.- Mostreig sobre la col·lecció completa de *VALENCIA SEMANAL*, un exemplar complet de cada tres per a efectuar: a) Anàlisi temàtica quantitativa. b) Anàlisi quantitativa de l'ús del català i el castellà. c) Anàlisi quantitativa tema/llengua usada.
- 2.- Mostreig i recull de primera plana de premsa diària per a l'anàlisi de contingut quantitatiu i qualitatiu. Període 1978-1982. Criteri de tria: un per setmana, cada setmana en dia diferent.

En els períodes que es recull de diversos diaris es selecciona les mateixes dates per tal de fer-hi comparacions.

Diaris i període: *LAS PROVINCIAS*. 1978-1982

EL PAIS. 1978-1980 (notícies País Valencià)

DIARIO DE VALENCIA. 1980-82

LEVANTE. 1981-1982

3.- Recull per a anàlisi de contingut quantitatiu i qualitatiu sobre temes de comunicació en premsa diària. Selecció de totes les notícies. Període: setembre 1989-setembre 1990.

Mitjans per al recull: *LAS PROVINCIAS*, *LEVANTE-EMV*, *EL PAIS* (Edició Comunitat Valenciana).

NOTES AL CAPÍTOL SEGON:

Nota 2.1. Així ho sintetitzava l'historiador Ismael Saz (1990):

Al costat de la vella oligarquia urbana, que mantenia el seu caràcter hegemònic i que es desentenia dels tradicionals problemes de serveis i infraestructura del País Valencià, sorgia una petita i mitjana burgesia industrial autosatisfeta i confiada, que tot ho xifrava en la pròpia capacitat individual-empresarial i que no es desentenia menys dels problemes esmentats més amunt. El provincialisme, el localisme i, si les coses anaven malament, la "ideologia del lament" era tot el que políticament podia donar aquesta burgesia. Pautes de comportament que, per cert, no constituïen cap novetat.

Nota 2.2. Escriu Fuster (1962, p. 183):

El camp ho és tot, al País Valencià. La nostra és una economia fonamentalment agrària, i això determina en una bona mesura el caràcter i el comportament genèrics de la societat. Segons els últims censos, el 46,5% de la població activa valenciana aplica el seu treball a l'agricultura. Els tècnics opinen que es tracta d'un percentatge oneros: ens situa, en efecte, en un nivell més aviat mediocre, comparable als altres països europeus que no han entrat en l'àrea de la transformació industrial. Avui una economia de predomini agrícola tan marcat és una economia "subdesenvolupada". La força tètrica d'aquest adjectiu, però, estaria lleument desplaçada en el cas valencià. Tot i mantenir la seua vigència -tenim, no hi ha dubte, i vista globalment, una economia "subdesenvolupada"-, cal rebaixar-ne el grau d'indicació depressiva. Al capdavant, el camp valencià, en línies generals ofereix una consistència de relatiu esplendor. Unes setanta-set mil hectàrees dedicades al conreu de cítrics, més unes quarant-sis mil a les plantacions hortícoles, amb els productes respectius bàsicament encarats a l'exportació, donen a moltes

comarques del país una opulència considerable. El mateix arròs -més de vint-i-vuit mil hectàrees- ha tingut èpoques de rendiments felïços, gràcies a esporàdiques oportunitats del mercat exterior. Les vinyes del secà -dues-centes mil hectàrees- són també un factor positiu. Tot plegat fa que l'agricultura valenciana presente un afectuós matís optimista.

Nota 2.3. La seua visió de la industrialització valenciana queda perfectament sintetitzada en els següent text:

Una cosa és evident: l'estructura industrial valenciana es basa en el predomini de la petita fàbrica artesanal, amb escàs valor afegit: la *cottage industry*. Però aquesta característica no vol dir necessàriament que hi haja un fre inhibidor per al desenrotllament futur. Al contrari, en una terra molt poblada, amb una notable tradició artesanal, sense capital financer, amb escassos recursos d'energia i matèries primeres, amb pocs tècnics, allò lògic era basar la industrialització en aqueixa estructura de fabriquetes orientades cap a l'exportació (incloent-hi els hotels de Benidorm). Així s'ha fet, i a mi em sebla que amb un cert èxit. Més encara, probablement aquest és un model de desenvolupament a exportar per a alguns països subdesenvolupats (de Miguel, 1976, pàg. 318).

Nota 2.4. El següent passatge de Marqués exemplifica prou bé aquesta visió predominant sobre la classe dominant, que no dirigent, del País Valencià:

Especialment hom ha constatat la inexistència no ja d'un plantejament autonòmic sustentat amplament per elements burgesos sinó fins i tot l'absència d'una imatge de País. Efectivament, la burgesia valenciana que nosaltres assegurem que ha existit des de fa temps, no ha promogut moviments polítics, culturals o simplement administratius que es correspongueren amb el caràcter de poble del País Valencià, ni tan sols des d'una òptica asèpticament regional. Més encara, les actituds negadores del País, la castellanització, el provincianisme i sucursalisme o el tancament de tota perspectiva dintre dels límits provincials han trobat a la burgesia valenciana una base innegable (Marqués, 1974, pàg. 147).

Nota 2.5. El País Valencià, abans de ser terra d'acollida i mentre ho era, fou terra d'emigrants. Al segle XIX, em comptes de fer les Amèriques, els valencians optaren per esdevenir *pieds-noirs* i fins ben entrat el segle XX s'adreçaren cap el Magrib en un tipus d'emigració que la literatura ha etiquetat com emigració "oronella" pel seu caràcter temporal. Antoni Seva en descriu amb detall el procés al seu llibre *Alacant, trenta mil pieds-noirs*. A principis del segle XX, l'atracció de la França industrial, primer, i la Primera Guerra Mundial, després, provocaren una

important eixida de treballadors valencians cap a Europa: més de 70.000 valencians eixiren del territori entre 1900 i 1920. En acabar la Guerra Espanyola, s'atura l'eixida cap a Europa que no és ben vista pel nou règim, el qual només permet els viatges cap a Sudamèrica. Prop de 20.000 valencians s'embarcaran en aquest nou episodi de fer les Amèriques entre el 1946 i el 1962. I quan Espanya s'obri a Europa, els valencians reprenen el camí de la "pell cremada": entre el 1959 i el 1962 al voltant de 100.000 treballadors emigren a Europa. Amb oscil·lacions, aquest flux no es detindrà fins ben entrats els anys setanta.

Nota 2.6. Mollà distingeix tres grans grups de zones emissores de població cap al País Valencià. El primer, els grans emissors, està format pels provinents d'Andalusia, La Manxa i Múrcia, els quals componen el 69 per cent de la immigració; el segon, mitjans emissors, el formen Aragó, Catalunya, Extremadura i Castella la Vella; i els petits emissors són la resta del territori espanyol i l'estranger. Quant a les característiques de la població immigrada hi ha un predomini absolut de les poblacions laborals joves (només Catalunya trenca la pauta d'enviar població jove), més dones que homes, i un grau de qualificació baix. En paraules de Damià Mollà:

Es tracta de gent que deixarà la seua terra i acceptarà qualsevol treball, que prendrà com a bo el baix salari que ja ha rebutjat el proletari autòcton en anar-se'n a les Europes Comunitàries, que veurà amb bons ulls la llarga i suosa jornada de treball, ja que d'on ell ve tenir treball pot ser considerat un privilegi; fins i tot acceptarà, també com a bo -ves quin remei!-, una "chabola", un tros de pis rellogat, on instal·lar-se. Es tracta, en suma, del peonatge barat i dòcil, submís, que necessita la recent indústria valenciana: sense ell, ja ho hem vist, no podria haver aconseguit les cotes d'acumulació de capital que necessitava per a poder consolidar-se i créixer més i més encara (pàg. 93).

Nota 2.7. Picó (1976):

Els industrials burgesos, vinculats o no al capital financer, posseeixen unes característiques molt similars a la burgesia agrícola del segle passat; han constituït una classe dominant acèfala, amb escàs poder econòmic, disgregada i sense ideologia de grup, de tal forma que

no han tingut mai un programa comú. Els seus problemes econòmics han estat resolts individualment, no han sabut donar-los un carés polític d'identificació amb el país en la seua lluita front a altres forces econòmiques o polítiques, és a dir, no han sabut jugar a burgesos.

Nota 2.8. Milers de treballadors foren desposseïts dels càrrecs sindicals, despatxats i detinguts. El desmatellament de Comissions fou notable i el sindicalisme democràtic va entrar en una profunda crisi acompanyada d'una desbandada general. La USO abandona les Comissions després d'un intens debat contra el mètode de treball del PC. Aquesta polèmica dins del moviment obrer i la detenció i empresonament dels principals dirigents obrers deixa el moviment sindical desfet. La reorganització fou lenta i el moviment va afrontar les eleccions sindicals del 71 dividit bàsicament en tres posicions: abstencionistes (esquerra del PC), a favor de la participació (el PC i el sector de Comissions influït per aquest) i possibilistes (USO) que ho deixaven al criteri dels seus militants per tal que hi haguera gent fora i gent dintre.

Nota 2.9. Durant els últims anys de la Monarquia i, més encara, en la Segona República el valencianisme va experimentar una creixuda notable que es va manifestar tant en la vessant literària com, en menor mesura, en la política. Autors destacables d'aquell moment foren l'escriptor i gramàtic Carles Salvador i els prosistes Pasqual Tirado, Jesús Ernest Martínez Ferrando, Igual Úbeda. Altres representants d'aquesta generació literàrio-ideològica com Thous Llorenç, Almela i Vives, Navarro Borràs, Joaquim Reig, Artur Perucho o Lluís Guarner, juntament amb els anteriors, destacaren en la dignificació de la producció cultural valenciana a través de les noves revistes que havien nascut d'aquell ambient intel·lectual; en les literàries com *Taula de Lletres Valencianes* i *La República de les Lletres* i en les polítiques com *Avant* o *El camí*. El 1932 la pràctica totalitat dels escriptors valencians subscriuen la normativa ortogràfica de Fabra per al català,

conseqüència del compromís de les principals forces i personalitats del valencianisme que consolida la convicció àmpliament assumida pels intel·lectuals valencians sobre la unitat lingüística. De fet, les principals publicacions del valencianisme ja les usaven. L'editorial *L'Estel* hi va tenir un paper difussor important.

Els principals partits de la política valenciana del període republicà eren el PURA (blasquistes) i la DRV (Dreta Regional Valenciana), els quals s'integraren en una posició subordinada a dos partits espanyols centralistes; el Partit Radical (lerrouxistes) i la CEDA, respectivament. Els dos partits valencianistes, minoritaris, treballaren activament en el procés de consecució de l'autonomia esperonats per l'experiència catalana. La Unió Valencianista (vinculada amb la Lliga Catalana) i l'Agrupació Valencianista Republicana s'oposaren a l'intent blasquista de constituir la província de València en regió autònoma i aconseguiren el suport dels partits espanyols d'esquerra (Izquierda Republicana, PSOE i més tard també el PCE) a la reivindicació de l'autonomia per a tot el territori valencià. En el període del 1934-1936, el valencianisme es trenca entre esquerrans i conservadors pels plantejaments reaccionaris de la Lliga Catalana en els conflictes que portaren a la suspensió de l'autonomia de Catalunya. El valencianisme conservador és deglutit per la dreta espanyola, mentre el valencianisme d'esquerres aconsegueix de connectar la causa autonòmica del País Valencià amb les esquerres que confluirien al Front Popular en el 1936.

Nota 2.10. No fou casualitat que la fundació de Comissions Obreres al País Valencià es fera als locals de Lo Rat-Penat i que participaren valencianistes d'esquerra. Aquesta convergència amb el moviment obrer també contribuïa a trencar els marges estrets del valencianisme, alhora que permetia al moviment obrer comptar amb intel·lectuals valuosos i arribar a sectors socials de difícil accés. Convé parar esment, a més, que una part destacada dels dirigents de Comissions

eren d'origen immigrant, amb les conseqüències que això tindrà perquè l'immigració no esdevinga un factor advers per al valencianisme.

Nota 2.11. Manuel Alcaraz (1985):

Tots els moviments preocupats per la millora de la qualitat de vida i per transformacions profundes en la cultura personal i social, confluiran amb els moviments nacionalitaris (...) Societats recreatives o excursionistes, associacions de veïns, tímids intents ecologistes, revistes de dones o joves... oferien un marc divers i desarticulat que trobava en el valencianisme un poderós aglutinant (...) el valencianisme era l'única reivindicació, per la seua elasticitat, novetat, no lligam directe a partits, capaç d'unir i oferir una certa cohesió per a aquests grups que només oferien alternatives per a una fracció de la societat o per a un sector de la realitat: el valencianisme, en aqueix sentit, era totalitzador, al temps que és influït per una pluralitat d'estímuls que li exigeixen una porositat, un esforç de síntesi i estudi formidables.

Nota 2.12. Fuster ressegueix el procés de creació del Regne, les tensions entre el poder feudal aragonès i la monarquia de Jaume I, el paper de la ciutat de València, "ciutat hanseàtica" que no fa de capital política. "És un empori, i prou". Per a l'autor, aquest comportament de la ciutat capital continua vigent quan escriu. L'hegemonia valenciana del segle XV, quan ofereix la millor literatura de la seua història i "l'espessa tribu dels Borja" cau sobre Roma, està mancada d'arrels: una població no massa densa i inconnexa -formada per un fons musulmà quasi intacte i els cristians com a "superestructura urbana dirigent"-, una capital desarmada pel cercle feudal que li retalla les possibilitats d'acció i la mateixa configuració física del regne -"una llesca de litoral estreta i allargassada, sense gaire protecció a l'esquena". Una "hegemonia" que esdevé miratge, "mera crispació epidèrmica". Després de la Guerra de les Germanies, l'aristocràcia, agraïda a la monarquia, és cada vegada més dòcil. "La victòria sobre els agermanats, la devia a l'ajuda de l'Emperador. I unit a la corona d'Espanya, el regne deixa d'ésser 'centre' i passa a ésser 'perifèria'" (pag. 70). L'aristocràcia valenciana comença a castellanitzar-se i es distancia de la resta de la societat. "El panorama econòmic era bastant satisfactori" a la primera meitat del XVI i la "vida cultural era moguda i

brillant". Tanmateix, les "males voluntats" que quedaren pendents després de la Germania, el bandolerisme a les comarques, els bàndols nobiliaris i els moriscos que féien de cap de pont a les pirateries de Barbarossa i de Dragut, soscavaven "aquell edifici ampul·lós". "Els moriscos seran, potser sense ells voler-ho, la causa del naufragi d'aquella societat" (pàg. 72).

L'expulsió final dels moriscos a principi del segle XVII fou "un error econòmic lamentabilíssim, una causa més, però no insignificant, de la decadència d'aquella monarquia" (pàg. 79). Fuster, no obstant, des del punt de vista nacional, ho considera una sort.

Els moriscos eren un poble colonial a la pròpia terra -al capdavant, ells eren uns "valencians" més "antics" que els altres-, i els cristians eren una mena de *pieds-noirs* sobrevinguts i explotadors. Però, com que l'antagonisme dels dos "pobles" no podia transformar-se en integració completa, perquè era una dualitat irreductible -religió, llengua, mentalitat-, el més fort va eliminar el més feble. Més ben dit, el rei i els seus consellers van resoldre el problema eliminant els moros. Potser els cristians indígenes no ho haurien fet mai per pròpia iniciativa. Si el plantejament "nacional" del XVI hagués perdurat fins als nostres dies - i hi hauria perdurat, si no hagués mitjançat l'expulsió-, avui el País Valencià potser seria una altra Algèria. No ens hem pas d'enganyar. I no seria una perspectiva massa convincent, penso (pàg. 79).

El País Valencià experimentarà una notable minva de població que, malgrat les repoblacions d'aragonesos, mallorquins i catalans del Pirineu, costarà de remeiar. A més, totes les classes havien quedat desballestades i només alguns nobles van restaurar-se de manera visible pel favor del rei, mentre la burgesia i les classes mitjanes s'enfonsaven rotundament. La Taula de València fa fallida i la depressió econòmica de l'Europa del XVII agreuja els problemes. Fuster, seguint Reglà, destaca la polarització social del Barroc amb "una minoria de privilegiats enfront d'una massa d'humils".

La claudicació a Montsó (1626), quan Felip IV convoca Corts valencianes fora del regne i, a més, amb la pretensió de més exigències tributàries, és un fet que, segons l'autor, marca el total desmantellament dels quadres dirigents. "L'aristocràcia havia quedat liquidada com a força rectora" i "una indolència irreparable insensibilitza els valencians per als afers públics". Alguns han

interpretat el nomenament per sorteig dels magistrats municipals com un senyal de desinterés per la vida civil. L'opressió senyorial s'intensifica a través d'impostos i tributs. Per això, quan Basset (1705) desembarca en Altea al front de les tropes del pretendent austríac, l'arxiduc Carles, i promet abolir els tributs senyorials, el poble valencià es fa "maulet" i lluita en la Guerra de Successió al tron d'Espanya del costat de l'austríac, mentre la major part de la noblesa seran "botiflers", partidaris del Borbó. "A la Barcelona assetjada del 1714, grups de camperols valencians encara combatien contra les tropes de Felip V" (pàg. 83).

Nota 2.13. Diu Fuster:

Per als valencians de la zona castellana, "País Valencià" no vol dir res, o vol dir ben poca cosa. Dins la comunitat regional ells se senten desplaçats i subalterns. La "província" ara, com abans el "regne", és l'engranatge administratiu en què estan inclosos, i només això té per a ells alguna realitat" (pàg. 108).

Per a Fuster són una presència alògena i, això, el porta a afirmar la dualitat insoluble;

ens agradi o no a uns i a altres, el fet és que hi ha dues menes de "valencians" impossible de fondre's en una de sola. D'altra banda, això entrebanca els valencians de la zona catalana en la direcció que hauria d'ésser i és llur únic futur normal: els Països Catalans, en tant que comunitat supraregional on ha de realitzar-se llur plenitud de "poble". Ni "uns" amb nosaltres mateixos, ni "uns" amb els altres catalans: aquest és el balanç que imposa la dualitat valenciana (pàg.109).

I sobre aquesta dualitat, producte de la història, s'acumulen les divisions provincials, els afegits territorial castellans i murcians que trobaven justificació en la preexistent dualitat, els projectes de reagrupació regional dels governs del XIX i l'invent contemporani del "Levante".

Nota 2.14.

Es tractava d'erigir un orgull ciutadà de València, per alinear-lo al costat de les altres dues

capitals, més velles i assegurades, més consistents. L'handicap d'una incorporació tardana a la Corona havia de compensar-se amb una exacerbació localista. València ha de crear-se en pocs anys un "estat d'esperit" que Saragossa i Barcelona tenien sedimentat amb un avantatge de segles. La rivalitat era una rivalitat municipal. València, capital sense país -"hanseàtica", amb un *hinterland* musulmà i feudal-, centrarà en ella mateixa totes les possibilitats d'aquell procés: Barcelona compta amb un "poble català", i Saragossa amb un poble "aragonés", però ella sola serà el "poble valencià" -de moment, si més no (pàg. 124).

Nota 2.15.

La classe ja no és solament la "burgèsia", sinó també les professions liberals, l'alta mesocràcia i els buròcrates d'elevada remuneració. Les dones, més sensibles a les fascinacions de la "distinció", hi han exercit un paper important. València, que ens els últims cent anys ha vist créixer les seves capes de *parvenus*, fa la impressió al visitant d'una ciutat completament castellanitzada. No ho és tant com sembla (...) Els sectors més amplis de la classe mitjana i del poble segueixen fidels a llur vernacle. De més a més, la capital es veu assaltada cada dia per una xifra considerable de gent de les comarques, que puja a treballar-hi o a fer negoci, i que hi puja amb la seua parla inabdicada. Als pobles, en efecte, i a les ciutats grans -Alacant n'és l'excepció-, el català conserva les seves posicions. Ni que només fos per això, València no arribaria mai a castellanitzar-se del tot (pàg. 150).

Nota 2.16. L'arquebisbe Joan de Ribera, uneix a la mitra el càrrec de virrei i el de canceller de la Universitat, "l'home que, en tots els temps, més poder personal directe ha detingut sobre els valencians". Amb ell, s'imposa l'esperit de Trento, i la Contrareforma persegueix els humanistes, la llibertat escolar i les cabòries dels teòlegs. Mentre les autoritats eclesiàstiques son gairebé sempre clergues castellans i representen cada vegada més el poder central, les ordes religioses mantenen la vinculació amb les coses i la gent del país i esdevenen un focus intel·lectual.

Nota 2.17. L'autor ens conta que la idea d'Espanya, ressonàncies romanes que

comprenien tot el territori peninsular, era ben grata als homes del Renaixement. "El recel anticastellà no era un obstacle a l'"espanyolisme" de la nostra gent". Calia, però, en la construcció de l'Estat modern, unitari, suprimir els règims autònoms. La monarquia absoluta era l'instrument per a tal empresa. Tanmateix, els Àustries es limitaren a "relligar" els pobles que dominaven. "L'Estat unitari es frustrava" i quan es va intentar (comte-duc d'Olivares) era ja massa tard. El problema s'ha arrossegat fins els nostres dies.

El centre es creu la part suprema de l'Estat: la perifèria es troba postergada dins l'Estat. entre l'un i l'altra hi haurà una tensió contínua. El centre esdevindrà automàticament autoritari respecte a la perifèria; la perifèria es fa sistemàticament protestatària respecte al centre(...)

Si el centre fracassava en un sentit, la perifèria ha fracassat en el sentit contrari. el centre s'ha aguantat fins ara amb les inèrcies de l'Estat: al cap i a la fi, l'Estat era ell. la perifèria s'ha esbravat, en canvi, a força de subversions. Només una part del XVIII té, en el terreny dels fets, la calma feineria d'una treva (pàg. 176).

Aquesta "dissidència incurable" és el que fa del XIX un segle insurgent. Des de la província sols es podien adoptar dues postures: o la resignació o la revolta. Un tòpic dominant del segle seran els greuges rebuts del centralisme, mentre el centralisme espanyol no aconseguia avanços "unificadors" equivalents als francesos. Al País Valencià, els sectors insurgents -carlins i republicans, i posteriorment també els anarquistes- foren clarament anticentralistes. Els uns, furistes, els altres, federalistes, acabaren combatent-se entre si en un "estricte canibalisme domèstic", incapaços (eren inconciliables) de connectar mínimament per la seua discrepància radical amb el jacobinisme. A més, tot açò es desplegava dins el marc provincial. Amb tot, foren ells els que potenciaren la premsa en la llengua del país.

Tota la discrepància "perifèrica" dels valencians no arriba, al segle XIX, a desbordar el condicionament "provincià". Potser perquè se sentien "poca cosa" davant el pseudo-Leviatan de l'Estat borbònic, necessitaven "aliances" més enllà del clos regional, i l'orientació centrípeta, natural pel mateix fet de l'existència de l'Estat unitari, els induïa a sotmetre's als clans del centre amb els quals trobaven alguna afinitat. I així, la "insurgència" autòctona passava a ésser "sucursal" d'una posició política que li era pràcticament heterogènia (pàg.186).

Nota 2.18. Fuster encara el retrat econòmic del País, del qual ja ens hem ocupat en un altre moment, per a afirmar la preeminència de l'economia agrària i l'influx que això té sobre el comportament de la societat. Hi defensa que, malgrat el minifundi, aquest és la causa principal de la renovació agrícola del XIX. Quant a la industrialització que es desplega vigorosament al principi del segle passat, acabà limitant-se a ser una prolongació de l'artesania, la qual cosa va conduir el País Valencià a restar al marge de la revolució industrial. Mentrestant, l'agricultura s'assentava cada vegada amb més força sobre el cultiu de la taronja que restava els diners que haurien calgut per a la inversió industrial.

Nota 2.19.

Com més província és un valencià, més engallat i rupestre és el seu localisme. Els castellanitzats de València són, precisament, els defensors més entusiastes de l'*idioma valenciano*, de la *literatura valenciana*, de les *glorias valencianas*, quan troben que algú els qualifica de "catalans", cosa que ells consideren una usurpació. Són també ells els qui salten amb la més ardida impetuositat quan un castellà denigra el *dialecto* o alguna altra manifestació *levantina*. Això no falla mai. I encara: a més d'ésser predominantment verbal, aquest localisme es limita, de fet, a les tendres insignificances del folklore, de la rivalitat esportiva i de la ponderació del paissatge familiar (pàg. 209-210).

Nota 2.20. I apunta que el fracàs de la Renaixença conté un èxit:

Si jo puc escriure avui aquest llibre, ¿no és perquè els poetes "de quant" i els "d'espardenya" van fer llur feina, més bé o més malament, però positiva? I encara: jo, i els qui vénen darrera meu, ¿no som el testimoni d'una perduració i alhora d'una renovació "important"?

El Romanticisme ja havia conduït al retorn al català i hi ha una pila de precursors de la Renaixença. La celebració de Jocs Florals a València el 1859, la publicació de l'almanac *Lo Rat-Penat* el 1874 per Constantí Llombart, la fundació quatre anys després de la societat "Lo Rat-Penat" i la celebració regular dels Jocs, podia haver conduït a una recuperació cultural notable; tanmateix, "va evaporar-se en la més anodina insulsa".

Per a Fuster, es tracta d'un doble fracàs: com a simple fet literari, perquè no va aconseguir atreure's la societat; en el vessant polític, perquè practicaren l'abstencionisme com a renaixentistes. Les relacions amb els renaixentistes del Principat que eren bones i continuades, l'observació del que s'esdevenia allà dalt, no sembla que els impulsara a cap comportament semblant. Només Constantí Llombart, autodidacte i artesà, republicà federal, "sembla tenir una intuïció més fina dels problemes i les solucions"; al seua voltant s'aplegaran els poetes "d'espardenya". Els poetes "de guant" s'entretenen amb els tòpics jocfloralescos, les innanitats dels quals trobaren en Teodor Llorente el màxim virtuós.

El repartiment dels gèneres literaris entre dues llengües -poesia en català, prosa en castellà-, afegia dificultats a la possibilitat d'un públic estable. Únicament amb versos jocfloralescos i localistes no es guanyava la suggestió d'un Verdaguer o un Guimerà. Els versos catalans de Llorente no reflecteixen el seu coneixement i estima per Heine, Verlaine, Goethe o Baudelaire, autors que ell havia traduït al castellà. Un Blasco Ibáñez en català, indica Fuster, hauria estat una basa formidable. De fet, havia començat de jove, atret a la Renaixença per Llombart. "El "sucursalisme" també se'l va guanyar". Els homes de la Renaixença no donaren ni tan sols una fugaç reflexió "culturalista" sobre els problemes dels valencians. Els espantava qualsevol política que no fos la "sucursalista", diu Fuster. I Blasco, el blasquisme, amb aquell radicalisme que acabà en sucursal del lerrouxisme, fou un obstacle a la Renaixença política. En paraules de Fuster, "ens han fallat els homes".

Nota 2.21. Diu Ninyoles:

- a) La idea que la societat valenciana siga una "societat invertebrada", sense articulacions gaire definides en la seua estructura. Un enfocament que se sustenta sobre la base de b) la inexistència d'una burgesia en sentit estricte o d'una classe treballadora rellevant en l'estructura social, amb una presència desproporcionada de petita burgesia. c) L'èmfasi sobre les característiques agràries del país, tant en el terreny sòcio-econòmic com en l'ideològic. d)

La consideració antitètica de l'estructura territorial, amb els antagonismes i conflictes històrics, lingüístics o culturals, en termes d'una "dualitat insoluble", i no pas com un procés de diferenciació estructural on els termes es troben mútuament relacionats. e) La manca d'alternatives teòriques al "bilingüisme valencià" i l'*impasse* intel·lectual enfront de l'existència de zones castellanoparlants i d'una massa de població immigrada.

Nota 2.22. És el moment en què s'assegura la continuïtat intergeneracional. El discurs arriba per primera vegada a tots els racons del país. A més de la presència continuada de Joan Fuster, intel·lectuals que ja participaren en el valencianisme d'avantguerra són escoltats pels valencians, entre els quals destaca el lingüista Manuel Sanchis Guarner que havia participat en l'elaboració del Diccionari Català-Valencià-Balear i que ara reedita i amplia *La llengua dels valencians*, llibre la primera edició del qual data de 1933. També Ricard Blasco, estudiós de la història de la premsa valenciana. Vicent Andrés Estellés excel·leix com a poeta i arriba a ser considerat el més gran poeta valencià des d'Ausiàs March. Un esclat assagístic i literari es produeix al País Valencià, alhora que, per primera vegada, es conforma un incipient mercat del conjunt de la cultura catalana i en català. Els llibres i les revistes comencen a circular per tot el domini lingüístic, i els grups de teatre i els cantants i els seus discos. En aquest ambient, l'idioma es recupera entre els joves i parlar en català -especialment per als que recuperen la llengua que abandonaren els seus pares o els seus avis i, també, en menor mesura per als immigrants- és símbol d'una actitud rebel, d'una exigència de llibertat, d'antifranquisme. També es cert que els símptomes de feblesa que presenta el règim, el progressiu influx de la cultura de masses que es produeix des de l'expansió del consum en els 60, l'atractiu revolucionarisme de l'època per als joves -maig francès, Vietnam, Cuba- i, fins i tot, la moda de la música folk, incentiven aquestes actituds.

Nota 2.23. Com a llibres fonamentals convé indicar alguns dels que es publiquen

a finals dels 60. El 1968 es publiquen: *La Renaixença al País Valencià* i la reedició de *La llengua dels valencians*, tots dos de Manuel Sanchis Guarner; *Aproximació a la història del País Valencià* de Joan Reglà i *L'opinió pública* de Rafael Ll. Ninyoles, el qual l'any següent publicarà *Conflicte lingüístic valencià*.

Nota 2.24. Són els anys en què es publiquen: *Estructura econòmica del País Valencià* (1970), de diversos autors; *El valencianisme polític* (1971), d'Alfons Cucó; *Idioma i prejudici* (1971), de Rafael Ll. Ninyoles; *País perplex* (1974), de Josep-Vicent Marqués; *Un estudi d'antropologia social* (1974), de Joan Francesc Mira; *Integrats, rebels i marginats* (1974), de Salvador Salcedo; *La via valenciana* (1976), d'Ernest Lluch; *Empresario e industrialización* (1976) i *El moviment obrer al País Valencià sota el franquisme* (1977), ambdós de Josep Picó; *Estructura y dinámica de la población en el País Valenciano* (1976) i *El País Valencià com a formació social* (1976), ambdós de Damià Mollà. Un grup de sociòlegs, entre els quals la majoria dels que acabem d'esmentar, juntament amb alguns economistes i altres científics socials, publicaran la important obra col·lectiva *L'estructura social al País Valencià* (1980), la qual tanca aquesta etapa intensa de producció centrada en la comprensió del propi País.

Nota 2.25. García Ferrando, M. (Coord.): "La sociedad valenciana de los 90". Introducción. Edicions Alfons el Magnànim. València, 1992. Pàgs. 9-10. Aquesta obra és el retrat actualment més complet de l'estructura de la societat valenciana i segueix el camí iniciat, anys abans, pels Informes FOESSA, i en la dècada anterior per l'*Estructura Social al País Valencià*. Hi han participat la majoria dels professors del Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València i alguns col·laboradors externs.

NOTES AL CAPÍTOL TERCER:

Nota 3.1. Terrón Montero subratlla que el pluralisme d'aquesta nova etapa del règim no va arribar ni tan sols a totes les fraccions de la burgesia i fa esment explícit dels demòcrates cristians, els monàrquics i els liberals, els quals es van mantenir marginats i no intentaren la integració ni quan Arias Navarro va proposar aquella tímida ampliació de la base del règim que fou la llei d'Associacions Polítiques. El fet que l'acceptació del règim fóra condició indefugible de la participació política qüestiona notablement el suposat pluralisme d'opinions que el franquisme tracta de presentar com a imatge d'aquesta etapa, la qual cosa no nega que els canvis en l'estructura social porten a una major diversitat i al creixement de les capes mitjanes i que, des del poder, s'iniciarà un procés de "liberalització", el qual, segons Terrón (pàg. 164 i passim), més enllà dels propòsits integradors en Europa, es fonamenta en la necessitat per part del bloc en el poder d'adequar l'aparell informatiu a la reorganització de les relacions de poder que s'han produït al seu si.

Nota 3.2. Com els punts més importants de la nova orientació de la societat, Elías Díaz n'assenyala els següents: L'aparició, a partir del 63, de revistes significatives durant aquella decada i gran part de la següent en les quals s'expressen opinions polítiques divergents de les instàncies oficials (*Revista de Occidente*, *Atlántida*, i sobretot *Cuadernos para el Diálogo*); la repercussió de l'encíclica "Pacem in Terris" entre els cristians més sensibles en matèria social i política, els quals interpretaren el text com un pronunciament clar a favor dels règims democràtics i començaren a qüestionar el monopoli interpretatiu de la doctrina de l'Església que detentaven els sectors catòlics integristes; un altre punt, conseqüència de l'anterior, fou la progressiva presa de consciència entre els sectors més dinàmics de l'Església del paper del cristià davant els problemes econòmics, socials i polítics; la discussió oberta sobre la europeïtzació d'Espanya, ultrapassant els

limitats termes economicistes del plantejament governamental; també hi va contribuir l'auge que experimentaven les ciències socials, la qual cosa evidenciava l'interés creixent per la realitat socioeconòmica i política d'Espanya. Finalment, Elías Díaz, apunta la iniciació dels estudis sobre marxisme, tot i el seu caràcter minoritari, que posaran fi a la que l'autor anomena "fase exclusivista y apriorísticamente condenatoria".

Nota 3.3. El periòdic emblemàtic de l'Opus del 1965 al 1971, en què el govern en va decidir la supressió definitiva i fins i tot va enderrocar l'edifici, fou el *Madrid*. Anteriorment, l'Opus Dei havia controlat *El Alcázar* des del 1959 al 1968. Una altra desena de periòdics, cap d'ells editat al País Valencià, estigueren sota la influència de l'Obra, la qual, a més, era l'accionista majoritària de l'agència d'informació Europa-Press, la segona en importància després de l'agència EFE, propietat de l'Estat. L'acció opusdeïsta en el camp de les revistes també fou important i abastava un ventall ben ampli de publicacions entre les quals citem com les més importants les següents: *La Actualidad Económica*, *Desarrollo*, *Telva*, *Meridiano*, *Mundo*, *La Actualidad Española* i *Gaceta Universitaria*.

Nota 3.4. Així es pot comprovar en aquest paràgraf extret del llibre de Manuel Prados "Ética y estética del periodismo español":

El periodista que siempre tuvo una misión difícil que cumplir en el ambiente popular de nuestra patria, desenvolvióse siempre sin disciplina, sin concepto de responsabilidad, sin apremios jerárquicos. Con tal facilidad no se puede cumplir nunca una misión importante y menos la misión orientadora y educativa del periodista... Hoy el periodista es ya un español de servicio. Y de qué servicio. El periodista español sirve al Estado en una de las mas trascendentales tareas patrióticas: la educación popular.

En una España renacida, donde todas las actividades están orientadas hacia un futuro de grandeza, con un ritmo nuevo, apasionado y vehemente, al periodista se le ha cargado de honrosa responsabilidad. La doctrina de la Falange es clara; el destino de España, seguro; pero hay que hacer sentir a todos los españoles el orgullo de serlo, las razones de nuestra revolución nacional-sindicalista, la justicia de los derechos y deberes decretados, la necesidad del servicio y el sacrificio de superar las dificultades con alegría. (Prados y López,

Manuel: "Ética y estética del periodismo", Espasa-Calpe, Madrid, 1943, pàgs. 19-20. Citat a Terrón Montero, J. Op. cit., pàg. 64).

Nota 3.5. Com indica Javier Terrón en el seu anàlisi exhaustiu, si durant el primer any són majoria els articles sancionats per motius de *moral*, és a dir, de fet, temes relatius al sexe, fotografies considerades immorals, a partir de 1967 i més encara en el 68, destaquen les sancions per motius polítics: les protestes universitàries, les reivindicacions obreres, el canvi d'actitud d'alguns sectors de l'Església quant a la vida política, l'anomenat *problema regional*, l'absència de vies per a la representació política, foren els temes dels quals es feu ressò la premsa que va patir expedients. No és cap casualitat, en aquest sentit, que els principals periòdics no reberen cap sanció, mentre que són les organitzacions catòliques de base les que reben un major nombre de sancions.

Nota 3.6. Del 1924 al 1936 apareixen a tot Espanya més de 100 emissores, entre les quals apareixen al País Valencià *Unión Radio Valencia*, associada a *Unión Radio* de Madrid que a partir de l'any 1940 s'anomenaria *SER*, a més d'EAJ.12 (Ràdio Alcoi), EAJ.14 (Castelló), EAJ.23 (Gandia), EAJ.30 (Ontinyent), EAJ.31 (Alacant), EAJ.36 (Xàtiva), EAJ.45 (Dénia), EAJ.53 (Elx) i EAJ.54 (Alzira).

En 1936 el govern rebel comandat per Franco crea la Delegació Nacional de Premsa i Propaganda de la qual passen a dependre tots els mitjans de comunicació existents en l'anomenada zona nacional. La primera emissora de Radio Nacional de España (*RNE*) es funda a Salamanca el 1937 i s'estén posteriorment a Burgos i a la Corunya. A penes acabada la guerra, es dicta una ordre per la qual s'establia la censura prèvia i el monopoli de la informació no local per a *RNE*, cosa que suposava que cap emissora de tipus comercial podia emetre més notícies que aquelles que es referiren a fets esdevinguts en la pròpia demarcació provincial o territorial. L'any 60, per decret, es regulava les transmissions dels Diarios Hablados de *RNE* tot fixant l'obligació de connexió per

a totes les emissores, moltes de les quals ja ho feien des d'abans de l'establiment de l'obligatorietat.

Així, transcorria una llarga etapa de la radiodifusió valenciana i espanyola caracteritzada per un predomini de les emissores estatals de tota mena, propagandistes del règim franquista. *RNE* s'instal·là a València l'any 1950. El 1949 s'havia creat a València *Radio Alerta de la Guardia de Franco*, la qual esdevindria a partir de 1953 l'emissora central en territori valencià de la *REM*, cadena d'emissores del Movimiento, amb estacions radiofòniques a Algemesí, Carlet, Cullera, Sueca, Guardamar, Xàtiva, Millars, Picassent, Requena, Sagunt, Utiel i Aiora. *Radio Alerta* quasibé des del principi serà coneguda com *la Voz de Levante*. El 1960 s'incorpora a la cadena *la Voz de Castellón*. A més, des del règim es creen altres xarxes d'emissores com la *CAR*, cadena Azul, i les emissores sindicals (*CES*). Totes tres cadenes, *REM*, *CAR* i *CES*, seran unificades a finals de 1969 quan es pren l'acord de formar la *Cadena Ibérica de Radiodifusión* que, pràcticament una dècada després, en plena transició formarà *Radio Cadena Española*. Durant els anys 60 i dins d'aquella Cadena que agrupava les emissores del Movimiento, les del SEU i les del sindicat vertical apareixen les ràdios peninsulars, intent comercial en les ràdios estatals.

Nota 3.7. El desenvolupament de la xarxa terrestre porta les primeres imatges de TVE a Saragossa el 1958 coincidint amb les festes d'El Pilar. L'objectiu era connectar amb Barcelona a través de Saragossa, la qual cosa s'aconseguirà a febrer del 1959. El centre emissor de Barcelona s'instal·là a l'antic hotel de Miramar. Abans, s'havien acabat les obres de l'emissor de Navacerrada que donava cobertura a les dues Castelles, Extremadura i Cantàbria. El parc d'aparells no ultrapassava els 50 milers.

La visita del president Eisenhower a Espanya (1959) fou el motiu de la primera transmissió a través de la xarxa d'Eurovisió per a tot Europa. Simbòlicament

aquesta transmissió posava fi a l'etapa d'autarquia del règim de Franco. En aquest mateix any, des dels estudis de Miramar a Barcelona comencen a transmetre's programes i s'inicia una etapa de competència amb Madrid que declinarà a partir del 1964 quan la producció barcelonina quedarà relegada al segon canal.

Nota 3.8. Tal com s'ha denunciat insistentment fins a l'aparició de les televisions privades, el model de TVE és "un sistema híbrid mitjançant el qual una emissora estatal en règim de monopoli és al mateix temps emissora comercial, sense els inconvenients d'aquest darrer sistema, basat en la competència i la necessitat de satisfer els gustos de l'audiència." (Baget, 1981, p. 60). Un sistema de finançament que comença l'any 1966 sota el franquisme, travessa tot el període de la transició, continua l'any 1989 en aparèixer les televisions privades i arriba fins l'actualitat, amb importants despeses per part de l'Estat per a mantenir TVE, la qual arrossega dèficits econòmics importants.

Nota 3.9. L'any 65 Narciso Ibáñez Serrador havia obtingut una menció al festival de televisió de Montecarlo. L'any 68, però, Joan Manuel Serrat que havia estat escollit per a representar Espanya al festival d'Eurovisió planteja cantar en català i és vetat per TVE. Serrat serà silenciado durant set anys per TVE i les ràdios públiques, alhora que el triomf de Massiel serà explotat a bastament amb motius "patriòtics".

Nota 3.10. Són els temps també de la publicitat oficial, amb campanyes com "Contamos contigo", la qual va tenir efectes boomerang per la precarietat i escassetat de les instal·lacions esportives. Programes com "El Séneca" falsejaven la realitat andalusa i proveïen la població de models de comportament rancis, autoritaris i moralistes sota l'aparent gràcia i desimboltura dels textos de J. M. Pemán. La temporada 68-69, a la segona cadena es produeixen espais dramàtics

de qualitat que prepara tota una nova generació de realitzadors, amb una censura més tova pel caràcter minoritari de les emissions en aquest canal. A la primera cadena sovintegen els espectacles de les folklòriques, els guions d'Alfonso Paso i "La casa de los Martínez". Són també els temps del "boom" de Félix Rodríguez de la Fuente i els primers programes musicals de Valerio Lazarov.

Nota 3.11. En aquest període TVE estrena a Espanya, a través dels cicles cinematogràfics que emet la primera cadena, pel·lícules com "El halcón maltés" o "El sueño eterno" i dedica un cicle a Marilyn Monroe en el qual emet "Vidas rebeldes". Els cicles amb Humphrey Bogart, Gary Cooper, Clark Gable, Ava Gardner... constitueixen l'època daurada del cinema a TVE.

Nota 3.12. Així ho recorda el mateix director Pérez Benlloch: "Jo crec que *Primera Pàgina* publicava, en aquells anys, coses realment bèsties, molt més atrevides que qualsevol altre diari. Primer, perquè era un diari marginal i l'amo estava en Albacete; hi havia molt poc control. Així que estava en mans d'uns quants que féiem el que ens donava la gana. Jo recorde enfrontaments molt forts amb els delegats del sindicat vertical, tant d'Alacant com d'Alcoi, a rel de conflictes laborals, amb un llenguatge molt dur. Recorde haver-li dit lladre al delegat sindical d'Alcoi. Era un llenguatge i un temari molt obert, però, també molt poca incidència. Era, a més, un diari de poca difusió que lluitava contra el diari del Movimiento d'aleshores, *Información*, i l'altre, el catòlic *La Verdad* que era un poc més liberal, però que també estava sotmés a unes limitacions molt notables (...) Que feu algun paper, no cap dubte, perquè, almenys, el sector polititzat es retrobava en unes informacions que no eren habituals en altres mitjans i, en eixa mida, feia de factor multiplicador d'il·lusions, d'expectatives. El diari treia crítiques de llibres que no treien els altres, donava enfocaments d'informacions que els altres no feien. El dia que hi havia un incendi tractàvem de buscar per què havia segut l'incendi i sempre

es buscava la dimensió social del fet, vol dir que era un barri pobre, que allò estava abandonat, que els bombers estaven a fer la mà, és a dir, el que no contaven els altres diaris.” (Xambó, 1995. P. 145-146).

Nota 3.13. Com recorda Ventura, “com que hi havia un senyor interessat en comprar-li el periòdic, va demanar una barbaritat de milions, quan tenia d’haver-lo quasibé regalat perquè continuara eixint. Amb això, es va perdre una oportunitat que ves a saber quin resultat hagués pogut tindre”. (Xambó, 1995. P. 263).

Nota 3.14. El paràgraf que li havia costat el processament deia literalment:

Pero pienso que si España puede permitirse el tener 1.106 generales, como acabamos de leer en la prensa, es decir, más generales que catedráticos de universidad, contados “grosso modo”, bueno será que veamos la forma de dotar al país de una plataforma intelectual y técnica, base de todo progreso y de todo despegue hacia mejores niveles de vida. (Solbes, 1972. P. 106).

Nota 3.15. Per a joves (*Estrella Roja*), per a estudiants (*Universidad Popular*), per a dones (*Igualdad*), d’orientació nacionalista (*Nova Germania*), per a diverses comarques (*Ribera Popular*, *La Veu Popular*), per als treballadors (*Lucha Obrera*, *Lucha*, *Emancipación*) i per als artistes i intel·lectuals (*Vientos del Pueblo*), entre altres. El setmanari que publicava el PCE (m-l), *Vanguardia Obrera*, segons conten antics militants que potser exageren, repartia vora 10.000 exemplars cap a 1977.

Nota 3.16. Alguns títols d’aquells papers que indiquen clarament els objectius són: *Barricada*, *Claritat*, *Amanecer Obrero*, *Poder Obrero*, *Escuela en lucha*, *Huelga*, *Llibertat*, *La Veu del Camp*, *Avance Anticapitalista*, etc.

Nota 3.17. El PSPV va publicar el 1975 *El Poble Valencià*, *Butlletí d’Informació i Fulla del Camp*. Pel seu compte, el PSOE publicava aquest mateix any la revista

Avant. I el 1976 Convergència Socialista del PV publicava *Full Informatiu*.

Nota 3.18. De totes aquelles publicacions, destaquem la revista *Eines*, revista de debat i d'informació política de la comarca de l'Horta, que editava el Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN). Del número 3, monogràfic d'ensenyament destinat a la II Escola d'Estiu del País Valencià, se'n feu un tiratge especial que es va distribuir entre els assistents a l'Escola d'Estiu de juliol de 1977. Aquest mateix partit publicava per a tots els Països Catalans la revista *Lluita*, la qual va començar a difondre's pel País Valencià a partir de l'any 1974 i va arribar a tenir una difusió notable. També fou notable la difusió de la revista *El Carrer* que publicava l'Organització d'Esquerra Comunista del País Valencià, així com la publicació de la seua organització juvenil *Jove en Lluita*. De cadascuna d'aquestes revistes, en feien un tiratge de 5.000 exemplars.

Nota 3.19. Hi escrivien, entre d'altres, Ernest Garcia, Doro Balaguer, Enric Cerdán Tato, Manuel García, Emili Martí, Josep Mestre i Moltó, Gustau Muñoz, Jenaro Talens, Joan Oleza, Josep Gandia i Jesús Sanz.

NOTES AL CAPÍTOL QUART:

Nota 4.1. L'Assemblea de Treballadors de MCSE feia les següents consideracions quant a l'interés del capital privat per la desaparició d'aquests mitjans:

- a) Ja no cal aqueix aparell de propaganda. b) la burgesia es troba que el domini és total en els mitjans d'informació. c) Hi ha por que els periòdics que van ser utilitzats com a vehicle de propaganda feixista puguen convertir-se en uns mitjans democràtics al servei de tota la societat. d) La temptació de quedar-se amb la cadena és gran, i el domini, en cas d'aconseguir-ho, total. (De "Prensa en Lucha". Recollit per Bustamante, 1982, p. 204).

Nota 4.2. El País, 14 d'abril de 1978. L'editorial acabava dient:

L'oposició s'ha de prendre seriosament el problema dels mitjans estatals de comunicació

social, tot abandonant les fantasies de perpetuar, en marcs a penes transformats, aqueixa aberració franquista. En cap país de democràcia pluralista hi ha Premsa institucional.

Nota 4.3. Els diversos recursos que presentaren els treballadors no prosperaren i dies després de la darrera sentència que exhauria la via judicial, la direcció de MCSE anunciava la suspensió de dos diaris més; es tractava de *La Voz de España* i *Unidad*, ambdós de Sant Sebastià. La mesura va produir una intensa polèmica a Euskadi i una moció dels diputats Bandrés i Maturana on deien que “l’única raó d’una agressió tan greu a la llibertat d’expressió i als drets dels treballadors de Premsa, empleats en ambdós diaris, fou de caràcter polític, en no sotmetre’s les redaccions d’ambdós diaris a la línia ideològica fixada pel Partit que avui forma Govern” (Montabes, 1989, p. 111). La mateixa opinió mantenia Enrique Bustamante (1982) qui destacava la “coincidència” d’aquesta mesura amb l’inici de la campanya electoral per al Parlament Basc, la qual cosa, segons l’autor, “evidenciava més encara el caràcter directament polític de la decisió” (p. 214). Les actuacions del govern feien preveure que la resta de diaris estatals serien tancats progressivament, la qual cosa “beneficiava ja clarament els diaris privats en cedir-los graciosament llurs audiències i parcel·les publicitàries” (Bustamante, 1982, p. 215).

Nota 4.4. Així s’expressava el comitè executiu de l’AEDE: 1. No hi ha en cap democràcia premsa de titularitat pública. 2. Els periòdics estatals són, en conjunt, greument deficitaris i depenen de l’erari públic sense risc de fallida. 3. En la llei que regula l’alienació de tals mitjans queda assegurat el problema laboral dels treballadors, fins i tot amb possibilitat d’accés a aquells a través d’un dret preferent. 4. La privatització d’uns òrgans estatals de premsa, reintegrant-los a la seua funció informativa normal en una societat lliure, la seguretat i ocupació dels seus operaris i la possibilitat d’accés d’aquests darrers a la titularitat dels mitjans, són tres

característiques de l'actual procés que el fan esdevenir no solament una cosa acceptable, sinó una operació altament desitjable de clarificació, normalització i liberalització dels mitjans informatius a Espanya (El País, 18 de novembre de 1982). En termes semblants s'expressava Juan Luis Cebrián, director de *El País*, diari que des de la seua aparició en 1976 havia esdevingut el referent dominant en la defensa del nou marc constitucional. Deia Cebrián en referir-se a la supervivència de la cadena MCSE:

la paradoxa és que mentres tota la premsa independent en reclama la desaparició a través dels camins que semblen més escaients, els partits d'esquerra s'hi resisteixen sota el pretext de la necessària protecció dels llocs de treball i l'articulació d'una filosofia particular sobre el paper de la Premsa de l'Estat o institucional en un règim democràtic.

(Cebrián, J.L.: "La premsa en crisis", dins "El posfranquismo. Un balance de cinco años", Tiempo de Historia, especial n. 72, pàg. 178.

Nota 4.5. Per a les cooperatives s'establia que "el capital social inicial serà, almenys, igual al valor peritat per a la subhasta de cada Mitjà i quedarà constituït exclusivament per aportacions dels treballadors" (art. 24.3). Aquestes condicions feien en la pràctica, com després es va veure, totalment impossible accedir a la propietat per mitjà de la formació d'una cooperativa de treballadors. Quant a les societats anònimes laborals, s'exigia que el capital social de la societat havia de ser aportat pels treballadors en una quantitat superior al 35% del total. També hi podien concórrer les persones naturals, sense excedir en cap cas el 5% del total per cada una, les persones jurídico-privades constituïdes per particulars, sense limitació en el percentatge de participació, i les entitats financeres, les quals no podrien superar el 30% de participació en el capital social. L'article 29 reservava als treballadors socis la meitat dels llocs del consell d'administració, perquè pogueren mantenir el control del mitjà.

Nota 4.6. Les principals directrius establertes al Pla FM, com l'anomenarem per tal

d'abreujar, es poden resumir, seguint Gifreu (1983, pàgs. 377-378), en les següents:

- El govern atorgarà "discrecionalment" les concessions d'emissores "en les condicions que s'establesquen", i la falta de concessió determinarà "la immediata clausura de l'estació que funcione sense ella, decisió que prendran els governadors civils (Arts. 2, 3.1 i 3.2).

- La distribució de les emissores pel territori espanyol i la seua concreta ubicació geogràfica seran establertes pel ministeri de Cultura a proposta de la DG de Radiodifusió i Televisió. El Pla FM tindrà una execució en dues fases: la primera fins al 31 de desembre de 1980, i la segona en el bienni 1981-82 (Art. 4).

- Es reserven a RNE les freqüències i potències que calguen per a ajustar i completar, amb cobertura òptima, el segons dels seus programes en FM. En tot cas, les freqüències reservades a RNE seran prioritàries (Art. 5).

- S'encomana a RCE la missió d'atendre "les necessitats locals de comunicació social" i s'indica expressament que les emissores de RCE "seran programades atenent les necessitats d'informació i actualitat local, dins l'esfera cultural de la regió i de la província en què es troben". Les freqüències reservades a RCE seran també prioritàries (Art. 6).

- El govern "podrà atorgar" concessions a institucions o entitats públiques, però amb condicions molt restrictives: àmbit local, finançament sense publicitat, només emissions educatives i culturals, aprovació cada any dels programes i per períodes de tres anys (Art. 7).

- Les concessions a entitats privades amb finalitats comercials podran fer-se per deu anys, preferiblement a cadenes, i sense limitació de la programació (Art.8).

Nota 4.7. Així, la del PCE-PSUC que plantejava un control parlamentari més estricte de la gestió del director general de RTVE; la del PSOE els principals aspectes de la qual demanaven una major descentralització territorial de la gestió i

control de la ràdio i la televisió en l'àmbit de les distintes nacionalitats i regions, i el dret a l'accés públic en totes les programacions fins a un cinc per cent del total (Gifreu, 1983, pàgs 378-379). Les esmenes a la totalitat que, al seu torn, presentaren la Minoria Catalana, la Minoria Basca i els Socialistes de Catalunya també foren derrotades.

Nota 4.8. Quant als òrgans de l'Ens, l'estructura de RTVE és formada pel Consell d'Administració, els Consells Assessors de RNE, RCE i TVE, i el director general (art. 6). Com assenyala Costa (1986, p. 325), aquesta estructura "s'inspirava en l'ordenament dels països democràtics de l'Europa occidental, als estatus dels quals s'estableix, generalment, una codirecció entre el consell d'administració i el director general".

El Consell d'Administració serà format per 12 membres, escollits per a cada legislatura, la meitat pel Congrés i la meitat pel Senat, mitjançant majoria de dos terços. El mandat dels consellers és incompatible amb qualsevol vinculació directa o indirecta a empreses relacionades amb RTVE. Els seus acords es prendran per majoria dels presents i la presidència del Consell serà purament funcional i s'exercirà de manera rotatòria per mesos (art. 7). Entre les competències assignades al Consell d'Administració, a més de les habituals en aquest tipus d'òrgans, cal destacar l'encàrrec de vetlar pel compliment, en la programació, del caràcter de servei públic de la ràdio i la televisió, emetre el seu parer sobre el nomenament de director general per part del govern, el qual per a ser afirmatiu exigirà l'acord de dos terços dels membres; en el cas de no aconseguir-se l'acord per la majoria indicada, s'entendrà que el Consell s'absté d'emetre el seu parer. Altres competències a destacar són: rebre notificació prèvia del nomenament i cessament dels directors de RTVE i de les seues societats; aprovar el pla d'activitats de l'Ens, tot fixant els principis bàsics i les línies generals de la programació; aprovar la memòria anual, el règim de retribucions del personal

i l'avantprojecte de pressupost de RTVE i de les seues societats; informar els projectes del govern en matèria de publicitat; dictar normes que regulen l'emissió de publicitat en RTVE i atendre'n el control de qualitat, el contingut dels missatges i l'adequació del temps de publicitat a la programació i a les necessitats dels mitjans; determinar semestralment el percentatge d'hores de programació destinades als grups polítics i socials significatius; també, determinar anualment el percentatge de producció pròpia que s'ha d'incloure en la programació de cada mitjà (art. 8).

El director general de RTVE serà nomenat pel govern, escoltat el Consell d'Administració, amb mandat de quatre anys. És l'òrgan executiu de RTVE i té veu i vot al Consell d'Administració (art. 10). Les atribucions del director general són les habituals d'un càrrec executiu al nivell més alt: complir i fer complir les disposicions de l'Ens, així com els acords que prenga el Consell en l'exercici de les seues competències; impulsar, orientar, coordinar i inspeccionar els serveis de RTVE i de les seues societats; organitzar la direcció i nomenar el personal directiu; contractar i autoritzar els pagaments i les despeses; i ordenar la programació d'acord amb els principis bàsics aprovats pel Consell d'Administració (art. 11). El director general només podrà ser cessat pel govern si es donàs alguna de les següents circumstàncies: impossibilitat física o malaltia superior a sis mesos continuats, incompetència manifesta o condemna per delicte dolós. També el podrà cessar el govern a proposta del Consell d'Administració acordada per majoria de dos terços i basada en algun dels supòsits que acabem d'esmentar (art. 12).

Els tres Consells Assessors que es creen, un per cada una de les societats, RNE, RCE i TVE, tindran 20 membres cada un distribuïts de la manera següent: 5 representants dels treballadors designats per les seccions de les centrals sindicals més representatives segons criteris de proporcionalitat, 5 representants designats per l'Institut d'Espanya entre persones amb rellevants mèrits culturals, 5

representants de l'Administració Pública designats pel Govern i 5 representants d'altres tantes Entitats autònomes o preautonòmiques, nomenats per aquestes en la forma que es determine reglamentàriament, i que permeta la presència successiva de totes elles en cada Consell Assessor (art. 9.1). Seran convocats almenys semestralment pel Consell d'Administració i emetran opinió o dictamen a proposta del Consell d'Administració (art. 9.2). Parés i Maicas (1981, p. 298), tot i considerar que la creació dels Consells Assessors significa una millora introduïda al projecte, critica la limitació dels seus objectius i quant a la representació atorgada a l'Institut d'Espanya mostra la seua sorpresa pel "paper atorgat a aquesta institució acadèmica, d'una incidència més aviat escassa en la vida cultural espanyola". D'altra banda, com recorda Baget i Herms (1994), no només mai no es desenvoluparen les funcions dels Consells Assessors, sinó que ni tan sols no es van constituir.

Nota 4.9. Baget (1994, pàgs. 78 i 79):

Els directors generals de RTVE mai no van nomenar delegats territorials a les comunitats autònomes amb una breu excepció (l'autor es refereix a un breu període a Catalunya durant el 1985 en què fou nomenat el primer delegat, el qual va haver de dimitir sense haver pres possessió del càrrec per presumpta implicació en un cas d'evaasió de divises. Les seues competències foren assumides pel mateix director general de l'Ens, José María Calviño, cosa que va produir una intensa polèmica). En la majoria dels casos, el director del centre de producció de RTVE de cada comunitat autònoma s'encarrega de les funcions de delegat territorial.

Nota 4.10. Coincidim amb el comentari de Parés i Maicas (1981) quant al Consell Assessor de la Comunitat Autònoma: "són ben minses, i, en tot cas, les seves propostes o recomanacions estaran en la pràctica sotmeses al lliure arbitri del delegat territorial, que, versemblantment, pel fet d'èsser nomenat pel director general, seguirà les instruccions marcades per aquest. Ens trobem davant una

visió massa restrictiva i alhora inoperant" (pàg. 307). El mateix Parés, més avant, es mostra suspicax pel que fa al possible tracte discriminatori en matèria de programació i horaris, atès que no s'hi indica cap percentatge en la proporció de la programació estatal i autonòmica, ni cap distribució, ni que fos orientativa, quant als horaris.

Nota 4.11. En comparar la llei amb el projecte inicial del govern, Gifreu afegeix que "les esmenes més importants recollides en la fase de ponència i després aprovades en comissió, només fan que reforçar aquell model centralista, tot garantint d'una banda (esmenes de Minoria Catalana i de PNB) els mínims de descentralització ja assolits -com és el cas del tercer canal de TV, que ja s'havia concedit en els estatuts d'autonomia basc i català, pactats definitivament l'estiu anterior- i, de l'altra, reforçant aspectes 'oblidats' pel projecte governamental, com la referència explícita a la reserva pel govern central de l'atribució de freqüències i potències (esmena del PSOE)" (pàg. 391).

Nota 4.12. Costa (1986, (pàg. 327)) diu:

des del punt de vista del model televisiu significava el pas d'una televisió de tipus dictatorial a una altra de tipus democràtic, a l'estil de les que es troben vigents a l'Europa occidental. L'aplicació del nou Estatut significaria un considerable retall dels poders de l'Executiu, doncs donava autonomia a l'ens públic i s'hi atribuïen àmplies funcions de control al Parlament.

Nota 4.13. Així ho manifesta Rosa Solbes: "Jo només notava els canvis de la propietat a través dels editorials d'Amadeu (Fabregat), els quals eren claríssims (...) I segons com interpretava ell els fets de la realitat intuïa jo per on anava la propietat (...) La redacció no tenia relacions amb la propietat i no discutia les línies a seguir. Quan féiem els consells de redacció, totes les setmanes, era una cosa molt puntual per decidir els temes informatius (...) El cas és que no entràvem a

tractar les grans línies editorials, i jo no vaig notar cap censura (...) Si haguera hagut temes tabú i coses d'eixes, s'haguera notat. En un altre sentit, el que sí que féiem moltes vegades, abans de publicar algunes coses, era consultar l'advocat per raons de prudència" (Xambó, 1995, pàgs 240-241). També Fabregat, parlant de la revista ha dit: "Els que féiem la revista no sabíem el que hi havia darrere. Ho vam saber més tard (...) Féiem una revista molt més a l'esquerra d'UCD. I, sobretot, en el tema nacionalista prou més (...) Ja en la segona etapa, quan li demane ajuda a Albinyana (aleshores president del Consell preautonòmic), la revista tingué una 'onda' clarament del PSPV-PSOE" (Xambó, 1995, pàgs. 81-82).

Nota 4.14. El primer número triat fou el quatre, després el set, el deu, i així successivament. Quan aplicant el període tres, fallava algun número a l'hemeroteca, llavors es tornava a aplicar el període. El total de revistes que componen la mostra és de trenta-sis números, el qual considerem altament representatiu del conjunt del que es va publicar en aquella revista. S'han fitxat i classificat prop de 2.700 pàgines que corresponen a prop de 900 fitxes elaborades.

Nota 4.15. Fou molt divulgat el cas de l'article signat pel col·lectiu B. Pérez, en realitat l'havia escrit Ferran Belda Pérez, sobre la trama negra del feixisme valencià, titulat "Derecha, derecha. En blau la verdadera". Aquest reportage va suposar haver de fer front a cinquanta querelles. La revista va contestar amb un editorial del que extraem el següent paràgraf: "Aquesta publicació seguirà usant la informació, les dades i els testimonis que li arriben, en defensa de la democràcia, l'autonomia i la convivència pacífica dels ciutadans. Desenes, milers de testimonis podrien avalar que el que diem és rigorosament cert". Al seu torn, l'Equip Zig-Zag feu diversos reportatges denunciant les connivències entre la dreta i els dos diaris de València. D'altra banda, en moltes ocasions que s'al·ludia a les maniobres del

búnker-barraqueta, denominació per a referir-se a la dreta franquista que feu fortuna en aquells anys, els articles anaven sense signar per tal d'evitar possibles repressàlies violentes:

Nota 4.16. Fins i tot, l'any 73, a través de Francesc de Paula Burguera, es va fer un intent de comprar *Las Provincias* que no va quallar. María Consuelo Reyna, actual directora de *Las Provincias* i filla d'un dels propietaris, es rifava d'aquell intent de compra, el qual, segons ella, no va anar més enllà d'una pregunta sobre el preu del diari que va ser contestada irònicament. "Una cosa muy pintoresca", diu (Xambó, 1995, pàg. 197).

Nota 4.17. Entre els principals, J. A. Perelló, Joaquim Maldonado, Alvaro Noguera i Ferrer Camarena, entre d'altres.

Nota 4.18. L'anecdota que relata Rosa Solbes constitueix un bon exemple del canvi de línia editorial del diari. Diu: "El dia que va morir Sanchis Guarner jo vaig proposar, era evident, que el tema del dia fóra eixe, destacat a la pàgina tres. Montesinos (el nou director), però, tenia ja pensat que tenia de ser els premis de la Cambra de Comerç, premis que es fan cada any i que a les pàgines d'economia hagueren quedat molt bé amb un tractament ampli. Allà féiem uns consells molt pràctics i molt ràpids, molt de cada dia, i entraven els caps de secció. Jo vaig entrar com a cap de societat i vaig dir que Sanchis Guarner. Montesinos m'ho va discutir. Uns em donaren suport suaument i els altres no digueren res. Els caps de secció no tenien costum d'enfrontar-se amb el director, evidentment. Recorde que li vaig dir que aquell dia m'averkonyia de treballar en eixe diari" (Xambó, 1995, pàg. 246).

Nota 4.19. Així Salvador Barber, actual cap de programes de RNE, diu: "un

projecte il·lusionant, però, des del meu punt de vista, se'ls esvara de les mans, se'ls en va anar de les mans fins i tot d'una manera organitzativa (...) Com a lector (entenc) que va tindre una hiperpreocupació per les minories i, clar, les minories no compren diaris o en compren pocs (...) Va nàixer també en un moment que ja no era de tanta aglutinació antifeixista. Cadascú anava per la seua banda, pels seus interessos, el seu partit" (Xambó, 1995, pàg. 35). Al seu torn, Ferran Belda, actual director del *Levante-EMV*, valora l'experiència del diari de la següent manera: "el projecte del *Diario de Valencia* és qualitativament important; en aquell moment és sensiblement millor a l'oferta que hi ha en el quiosc. El problema és que no compta amb uns criteris de professionalitat i no compta amb una empresa, amb el suport financer que és necessari per a passar la llarga travessia que exigeix qualsevol projecte informatiu mentre espera que arribe la publicitat. Però, el diari estava ben fet. Probablement estava massa significat ideològicament i això no sol ser bo" (Xambó, 1995, pàg. 57). Fins i tot María Consuelo Reyna coincideix en la valoració: "crec que va meréixer tenir més sort. Era un periòdic fet amb molta empena periodística (...) I fet, des del punt de vista empresarial com una autèntica potineria (...) No m'importa dir que és l'única vegada que he tingut una lleugeríssima por (...) De tant en tant, s'ens avançava amb alguna notícia" (Xambó, 1995, pàgs. 199-200).

NOTES AL CAPÍTOL CINQUÉ:

Nota 5.1. La revista l'Avenç, n. 5, conté un important dossier intitulat "Burgesia i anticatalanisme al País Valencià", amb articles de Josep Martínez Serrano i Vicent Soler, Miquel A. Fabra, Francesc Pérez Moragon, i una selecció d'articles i documents a cura d'Alfons Cucó, Joan Romero i Salvador Almenar.

Nota 5.2. El mot "blaver" ha acabat denominant el moviment de reacció al valencianisme cultural i polític. Aquesta accepció fou originàriament creada pels

valencianistes per a referir-se als adversaris atenent al fet que centraven gran part de la seua acció en l'enfervorida defensa de la inclusió d'una franja blava sobre les quatre barres històriques de la senyera, franja que correspon a la senyera coronada de la ciutat de València. Els particularistes de la ciutat defensaven que aquesta fóra la bandera de tot el territori. El seu caràcter dreta l'aprofitaven els detractors per a fer associacions entre la reivindicació del blau a la senyera i l'adhesió al blau franquista. Cal distingir, de tota manera, l'anticatalanisme secular que es reduïa a cercles molt determinats i travessava les diverses posicions socials, tal com es produïa a altres llocs d'Espanya, amb la peculiar formació del blaverisme durant la transició política. Per extensió, al remat, blaver no només designarà el feixisme local, sinó tots aquells partidaris del secessionisme lingüístic.

Nota 5.3. Joan Fuster, Josep-Vicent Marqués, Alfons Cucó i altres autors han analitzat aquest fenomen de la "ideologia valenciana" des de diverses perspectives amb conclusions similars a les de Ninyoles. Marqués (1974), per exemple, dirà: "Ens comparem amb els madrilenys que signifiquen l'estructura estatal patida i amb els catalans que signifiquen l'aventura col·lectiva no intentada".

Nota 5.4. Francesc de Paula Burguera fa una crònica detallada d'aquest episodi al seu llibre "És mes senzill encara: digueu-li Espanya", València. Tres i Quatre, 1991.

Nota 5.5. Usem els termes valencià i català en un sentit absolutament equivalent, partint, òbviament, de la innegable unitat lingüística de la llengua catalana. Per tant, l'ús que en fem d'un i altre mot no té cap altra connotació més enllà, si és vol, del fet d'afirmar el component valencià de l'idioma comú. Lluny de les utilitzacions

polítiques dels termes, l'ús que en fem seria equivalent als de castellà i espanyol.

Nota 5.6. Ernest García ha considerat la formació del blaverisme com una peculiar mixtura entre l'espanyolisme de l'extrema dreta i les tradicions localistes de la petita burgesia del cap i casal.

Nota 5.7. A "País perplex" (1964), Josep-Vicent Marqués avançava en l'anàlisi de la fosca consciència, en especial en les manifestacions del narcissisme (l'orgull hortofrutícola i la veneració per la trinitat folklòrica: falles, paella i barraca), així com en les impregnacions de la ideologia de les classes dominants sobre les capes populars, el que serien els posteriors eixos programàtics del blaverisme. Especialment interessant és l'anàlisi que ofereix de l'obra de Josep Ombuena "Valencia, ciudad abierta" que aparegué l'any 1971. Segons Marqués, l'obra pertany a aquella espècie de literatura que utilitza l'exaltació, fins i tot desmesuradíssima, de particularitats valencianes per a negar o enfosquir una presa de consciència cívica i crítica. D'aquest llibre d'Ombuena i altres semblants es nodrirà el discurs blaver.

Nota 5.8. En aquest aspecte, el manteniment de la tendència a parlar en valencià només a aquells que són coneguts de sempre, els del barri, per part dels sectors valencianoparlants tradicionals de la ciutat, farà retrocedir la llengua al carrer perquè ara predominen els desconeguts.

Nota 5.9. La insistència dels més activistes en la idea dels Països Catalans, concepte de difícil acceptació a nivell popular per tot el que hem dit fins ara, la rendibilitat propagandística que en treurà, sobretot, *Las Provincias*, a més d'altres factors, com ara, l'escàs arrelament a la ciutat de València front a la vigor comarcal, la manca d'intervenció en l'àmbit del valencianisme temperamental, el predomini

quasi absolut del discurs intel·lectual, etcètera, entrebancaran l'arrelament interclassista del nacionalisme que serà percebut com a esquerrà. Algun dirigent arribarà a afirmar parafrasejant un prelat català: "El País Valencià serà d'esquerreres o no serà".

Nota 5.10. Aquest és un element diferenciador molt clar respecte al blaverisme que només apareix a la ciutat de València i àrea metropolitana. Seria interessant de fer una anàlisi comparada de l'arrelament del blaverisme amb el mapa de la difusió del diari *Las Provincias*.

Nota 5.11. Grup de mestresses que es concentrava sempre que calia davant el Palau de la Generalitat per cridar les seues consignes i insultar les autoritats democràtiques. Fou cèlebre Paquita "la rebentaplenaris" per les seues accions de boicot a les sessions del Plenari de Parlamentaris del País Valencià.

Nota 5.12. Paga la pena reproduir, malgrat la seua extensió, un extracte de l'editorial que Amadeu Fabregat, des de *Valencia Semanal*, (n. 52, 12 de novembre de 1978) hi va dedicar:

L'artefacte que esclatà al domicili de Fuster culmina uns quants anys de manipulacions informatives i de joc brut. La responsabilitat, per tant, va més enllà dels autors directes(...) i atany també els qui dia rere dia atien el foc de la discòrdia des de les seues privilegiades trinxeres de valencianistes hipòcritament conversos o des de màquines d'escriure hipotecades per la frustració, la mediocritat i l'enveja(...) Joan Fuster ha estat una de les víctimes de la intolerància dels *mass media* d'aquesta ciutat. Que l'escriptor valencià més notable de les darreres dècades tinga les portes obertes de tota la gran premsa estatal i compte en canvi amb la indiferència, quan no amb el clar menyspreu dels medis (sic) del cap i casal, amb les excepcions que tots sabem, és una dada que explica el caire d'aquests mitjans i el caràcter postís de la seua voluntat democràtica i valenciana(...) Mentre el terrorisme ideològic de la confusió i de la manipulació continue en vigor a algun que altre mitjà de

comunicació de València, hi haurà terrorisme cultural(...) Per això és motiu d'indignació, encara que no ve d'un dia, el relleu informatiu amb què un diari de València (*Las Provincias*) precisament aquell que més ha contribuït al genocidi cultural del nostre poble, ha tractat el lamentable succés. La tàctica de tirar la pedra i amagar la mà no és nova en aquest rotatiu, i per això aquesta exhibició de *civisme* d'ara resulta encara més irritant i grotesca. Pretendre adoptar una actitud democràtica, cortés i civilitzada amb Joan Fuster després d'haver-lo vetat durant tants anys -i la cosa continua- a les seues pàgines és una més de les incoherències d'aquest diari. O una forma -certament estrambòtica- de cridar l'atenció.

Nota 5.13. Fonts pròximes a la primera institució dels valencians declaraven a *Valencia Semanal* ("Las falsedades y manipulaciones de "Las Provincias": un periódico para la destabilización", n. 56, 21 de gener de 1979):

Ha llovido mucho desde aquel día siguiente al nombramiento del president en que María Consuelo Reyna acudió al Palau de Benicarló a cumplimentar al señor Albiñana. Los continuos chantajes y presiones del periódico acabaron con esa relación. María Consuelo pretendía dirigir la política del Consell y eso era, y es, inadmisibile.

Nota 5.14. Albinyana, en entrevista concedida al diari *El País* el 15 de juny, feia les següents declaracions:

En el caso del País Valenciano, la derecha se ha cebado en la idea de una presunta debilidad de mi partido, ha alimentado por medio de sus periódicos abundantemente este tema.

Quan se li demana per què no havien volgut cedir la presidència a UCD, respon: ¿Y por qué lo íbamos a hacer? Hubiera sido costear por nuestra parte los caprichos y enajenaciones mentales de algún parlamentario ucedista. Siendo el Partido Socialista el más votado y recogiendo la izquierda más de la mitad del voto popular, ¿por qué tenía que tener UCD la presidencia cuando su electorado apenas supera una tercera parte de ese voto popular? La cuestión es así de sencilla. De un tiempo a aquí se ha disparado la creencia de que UCD iba a presidir el Consell. Su prensa en el País Valenciano alimenta esta idea todos los días, diciendo lo buenos que son ellos y lo mal que lo hacemos nosotros, campaña que se une al creciente desorden público.

Nota 5.15. Convé recordar algun fragment de l'editorial de *Valencia Semanal*.

Les quatre o cinc mil persones concentrades davant l'Ajuntament de València eren una massa homogènia i perfectament sincronitzada. Una xusma irracional i incivil que Ingmar Bergman hauria pogut batejar com "l'ou de la serp". Allò era l'expressió d'un feixisme polític i sociològic envalentonat i que surt al carrer amb la total impunitat que garantitza la col.laboració de la dreta i de determinats sectors de la burgesia i la inhibició de l'autoritat competent en l'ordre públic(...) Demanar la dimissió del governador civil és més aviat una minúcia(...) Deuria d'estar en estat de "dimissió permanent"(...) El senyor Fernández del Rio ha demostrat tantes voltes la seua incompetència que no val la pena de perdre més el temps parlant-ne.

NOTES AL CAPÍTOL SISÉ:

Nota 6.1. Cal considerar l'enorme incidència de l'economia submergida al País Valencià, una de les més desenvolupades d'Espanya (Sanchis,1986).

Nota 6.2. Una bona síntesi de l'estructura econòmica actual del País Valencià es pot trobar a Diversos Autors: "Estructura económica de la Comunidad Valenciana" , Espasa-Calpe, Madrid, 1992.

Nota 6.3. Segons les dades del Cens de Població de 1991, la població valenciana total és de 3.857.234 habitants.

Nota 6.4. A la monografia d'Antonio Santos i altres (1995) sobre la desocupació, hi ha un interessant anàlisi sobre les diferències entre les dades de l'EPA i el Cens de població.

Nota 6.5. L'article 37 de l'Estatut d'Autonomia textualment diu:

1. Correspon a la Generalitat Valenciana, en el marc de les normes bàsiques de l'Estat, el desenvolupament legislatiu i l'execució del règim de Ràdiodifusió i Televisió en els termes i en els casos establerts en la llei que regule l'Estatut Jurídic de la Ràdio i la

Televisió.

2. Igualment li correspon, en el marc de les normes bàsiques de l'Estat, el desenvolupament legislatiu i l'execució del règim de premsa i, en general, de tots els mitjans de comunicació social.

3. En els termes establerts en els apartats anteriors d'aquest article, la Generalitat Valenciana podrà regular, crear i mantenir televisió, ràdio i premsa pròpies i, en general, tot els mitjans de comunicació social per al compliment dels seus fins.

Nota 6.6. La distribució del règim de competències entre l'Estat i les Comunitats Autònomes es concretava de la manera següent:

Primer. D'acord amb l'ERT (art. 2.4 i d. add. primera) correspon al govern de l'Estat l'atribució de potències i freqüències.

Segon. Les competències de les Comunitats Autònomes que n'hagueren assumit als seus Estatuts es limiten a la radiodifusió de cobertura exclusivament local.

Tercer. El reglament per a la concessió d'emissores a particulars es farà d'acord amb un Pla Tècnic Nacional elaborat pel govern de l'Estat.

Quart. La concessió d'emissores FM és una competència compartida per l'Estat i la Generalitat. L'Estat s'encarrega de fixar les normes que delimiten l'ús de l'espectre radioelèctric reservat a l'FM, establir les normes que regulen les condicions bàsiques per a la prestació del servei, i també l'elaboració dels plans nacionals, la fixació de les condicions tècniques, la inspecció i el control. A la Generalitat Valenciana correspon la resolució de les sol·licituds de concessió d'emissores i la regulació dels procediments d'adjudicació.

Nota 6.7. La disposició transitòria sisena de l'EACV, al primer paràgraf, diu textualment:

Pel que fa a la Televisió, l'aplicació de l'apartat 3 de l'article 37 d'aquest Estatut suposa que l'Estat atorgarà, en règim de concessió a la Generalitat Valenciana, la utilització d'un tercer canal de titularitat estatal, el qual haurà de ser creat específicament per a l'emissió al seu territori, en els termes que preveurà la concessió esmentada.

Nota 6.8. Segon paràgraf de la disposició transitòria sisena de l'EACV:

Fins a l'engegament efectiu d'aquest nou canal de televisió, Radiotelevisió Espanyola (RTVE) articularà, a través de la seua organització al territori de la Comunitat Valenciana, un règim transitori de programació específica per a aquest, que Televisió Espanyola emetrà per la segona cadena (UHF). El cost d'aquesta programació es considerarà com a base per a la determinació de la subvenció que podrà ser concedida a la Generalitat Valenciana durant els dos primers anys de funcionament del nou canal al qual fa referència aquesta Disposició transitòria.

Nota 6.9. Títol tercer de la LUEV que tracta de l'ús del valencià al mitjans de comunicació social:

Article 25

1. El Consell de la Generalitat Valenciana vetlarà perquè el valencià tinga una adequada presència a les emissores de ràdio i televisió i altres mitjans de comunicació gestionats per la Generalitat Valenciana, o sobre els quals aquesta Llei tinga competència, d'acord amb el que disposa la present Llei.
2. Impulsarà l'ús del valencià a les emissores de ràdio i televisió.
3. Fomentarà quantes manifestacions culturals i artístiques es realitzen en les dues llengües, tot rebent consideració especial les desenvolupades en valencià.
4. La Generalitat Valenciana recolzarà (*sic*) quantes accions vagen encaminades a l'edició, desenvolupament i promoció del llibre valencià, i tot això sense menyscabar la llengua utilitzada, però amb un tractament específic als impresos (*sic*) en valencià.

Article 26

1. Tots els ciutadans tenen el dret de ser informats pels mitjans socials de comunicació, tant en valencià com en castellà.
2. De la mateixa manera, en l'accés dels ciutadans als mitjans de comunicació social en els termes establerts per la legislació, tindran dret a utilitzar el valencià, oral i escrit, en condicions d'igualtat amb el castellà.

Nota 6.10. El sector crític d'UCD que liderava Oscar Alzaga va arribar, fins i tot, a presentar pel seu compte un projecte de llei en el Congrés (27 de maig de 1981), on es demanava que es liberalitzaren les emissores privades de televisió (Costa, 1986).

Nota 6.11. a) Coordinar determinats aspectes específics de les legislacions estatals quant a publicitat en ràdio i televisió.

b) Coordinar les legislacions sobre radiodifusió quant a la protecció dels xiquets i adolescents.

c) Coordinar de manera limitada les disposicions estatals sobre els drets d'autor, tot substituint el dret dels titulars a prohibir la retransmissió simultània de programes de ràdio o de televisió d'altres Estats pel dret a rebre'n una remuneració.

Nota 6.12. Es tractava de tot un seguit de normes tècniques per tal de resoldre els greus problemes de la pervivència dels dos sistemes de televisió en color (PAL i SECAM) i facilitar la difusió per satèl·lit i la distribució per cable dels programes de televisió. El programa d'acció per a potenciar la producció i distribució de l'audiovisual europeu es va concretar en l'adopció del programa MEDIA (MEDIA 92, COM (86) 255 final).

NOTES AL CAPÍTOL SETÉ:

Nota 7.1. Posteriorment, intentava una nova operació, ara com a diari, sota la capçalera *Hoja de Valencia*, sense aconseguir difondre més d'uns pocs milers d'exemplars. Declaraven tenir una difusió de 45.000 exemplars a la setmana, estimació de la pròpia empresa que ens resulta exagerada a la llum de la informació de l'EGM, i en qualsevol cas, tindria una mitjana diària inferior als set mil exemplars. Finalment, el desgavell econòmic del nous rectors de l'Associació de la Premsa va conduir al tancament d'ambdós periòdics i a la desfeta de la mateixa Associació.

Nota 7.2. El 23/3/91 *Levante-EMV* llança l'edició provincial *Levante de Castellón*, i l'1/7/92 l'edició comarcal de La Marina. Amb aquestes dues edicions fora de la

província de València, el diari aconsegueix incrementar una mica la seua difusió global, tot i que es manté com un diari provincial. Cal considerar que la presència del diari *Información* a Alacant i província, el qual pertany al mateix propietari que *Levante-EMV*, barra el pas a aquest darrer al sud de Dénia.

Nota 7.3. Remetem al capítol tercer on fem una descripció més extensa de la premsa sota el franquisme.

Nota 7.4. Per a l'any 1985, mentre un terç dels lectors del *Levante* declaraven llegir el diari a casa, en el cas de *Las Provincias* eren quasi la meitat dels seus lectors, el que ens indica una major fidelitat de compra diària i una presència important com a diari de tradició familiar. El fet que, posteriorment, *Levante-EMV* aconsegueixca tenir més lectors però no més difusió ens indica la permanència d'aquesta pauta i, dit, d'una altra manera, un índex més elevat de rotació d'aquest darrer diari per exemplar en circulació.

Nota 7.5. Entre les col·leccions de fascicles de més èxit del *Levante-EMV*, cal citar la "Historia del Pueblo Valenciano" (1988), "Guia de la Naturaleza de la Comunidad Valenciana" (1989), "Historia de las Fallas" (1990), "Historia del Cine Valenciano" (1991), "Historia de la Música de la Comunidad Valenciana" (1992) i la "Historia del Tebeo Valenciano" (1992). Quant a l'estratègia d'edicions comarcals que va començar amb l'edició de La Safor l'any 1987, inclou, comptant aquesta, set edicions diferenciades que són: la general, la Ribera, la Costera-La Canal-La Vall d'Albaida, Camp de Morvedre, la de Castelló, i darrerament l'edició de l'Horta. L'edició de La Marina que havia llançat el 1992 no va tenir èxit i va ser retirada. Pel seu compte, *Las Provincias* també ha hagut de diferenciar territorialment els seus continguts en pugna amb l'altre diari. De fet, ells iniciaren la diferenciació per zones amb l'edició específica per al barri Marítim de la ciutat de

València que va aparéixer en la primera meitat dels 80. Les altres tres edicions, a més de la general, són la de La Marina, l'Horta i La Safor.

Nota 7.6. El 1989 l'Editorial Prensa Valenciana, editora del *Levante*, adquireix la capçalera de *El Mercantil Valenciano* en una operació que busca la legitimació històrica del periòdic incorporant la capçalera sobre la qual, amb la incautació franquista, s'havia posat en marxa el periòdic del Movimiento l'any 1939. Tracta així de connectar la nova època amb el passat democràtic i republicà d'EMV alhora que esvair l'associació del diari amb el franquisme. Fins i tot, editaren un llibre en què, com si es tractàs del mateix diari, conten la història del mitjà fins a l'actualitat des de la fundació de l'antecedent immediat al *El mercantil Valenciano* que fou el *Diario Mercantil de Valencia* fundat el 1834 (Laguna, A. i Martínez Gallego, F. A. (coord.): "Historia de Levante, El Mercantil Valenciano". Editorial Prensa Valenciana, València, 1992).

Nota 7.7. *Prensa Canaria* va adquirir en les respectives subhastes els diaris *La Nueva España* d'Oviedo, *Información* d'Alacant i *Levante* de València, cap dels quals era deficitari, i que se sumaven a altres diaris que ja tenia des del 1978, *La provincia* i *Diario de Las Palmas*, i els que adquiriria després, *Faro de Vigo*, *La Opinión*, constituint així un grup de premsa que l'any 1987 era el cinqué entre els grans grups en el conjunt d'Espanya amb una quota de mercat de 7.2, i el primer al País Valencià.

Nota 7.8. Seria entrar en una anàlisi d'intencions -que no és competència del sociòleg- establir relacions entre el fet que l'aleshores director del diari, Jesús Prado, que abans ho havia estat de *l'Información*, va continuar com a director després de la privatització i va passar al cap d'uns anys a ser director general del grup. Tanmateix, el que sí que és una dada incontestable és que aquest diari va

ser adquirit amb els diners d'un crèdit que la Caixa Provincial d'Estalvis de València li va concedir a l'actual propietari, Francisco Javier Moll. La Caixa Provincial depenia de la Diputació que estava sota el control dels socialistes. La quantitat de diners que la Caixa arriscava en una sóla operació feu intervindre el Banc d'Espanya.

Nota 7.9. Aquesta és l'opinió majoritària dels periodistes entrevistats per a aquesta investigació. L'interés dels socialistes de guanyar influència en la premsa i la poca confiança que els inspirava J.J. Pérez Benlloch, director del *Noticias al Dia*, són els motius més repetits pels entrevistats, la majoria dels quals també fan constar les dificultats per a comprendre les motivacions últimes que continuen ben fosques; maniobra política, operació tèrbola, pactes desconeguts, filigrana financera, maniobra desgraciada... són alguns dels qualificatius que rep aquesta operació. Pérez Benlloch ens contava que el PSOE va fer gestions per comprar *Noticias al Dia* amb la condició que havia de cessar el director, condició que editor i director acceptaven, tanmateix, per causes desconegudes, a última hora prengueren l'altra opció (Xambó, 1995, pàgs 161-162).

Nota 7.10. Tot i que el grup PI s'ha centrat en la premsa escrita -actualment compta amb nou diaris i una agència de notícies, EPI Press, i amb alguns setmanaris comarcals a Catalunya editats en català, també té un poc més d'una desena d'emissores de ràdio en FM.

Nota 7.11. L'any 1990 el diari preparava una edició per a València amb la intenció que sortira per a la tardor d'aquell mateix any. De fet, contractaren uns poc periodistes i tècnics per posar en marxa el projecte, feren estudis de viabilitat, llogaren uns despatxos a València i corrien rumors entre els "informatos" que el PSOE tenia intenció de dur el *Mediterráneo* fins a Alacant amb una edició per a

Elx. Tanmateix, el PSOE negava estar al darrere del projecte i argumentava que només hi tenia el 30% del capital, encara que el gerent era un destacat dirigent socialista que havia estat director general de Relacions Informatives de la Generalitat (*El País*, 17/6/90). El projecte no va quallar. Una part important, però no majoritària (40%), de les accions de PECSA foren venudes a principi del 91 a l'ONCE, mentre que la resta d'accions restaven controlades principalment pel PSOE (*Levante-EMV*, 28/4/91). Amb posterioritat, el diari ha passat a mans del grup Zeta.

Nota 7.12. Una dada curiosa dels estatuts de Castellón Editorial, propietària del diari, és que per a poder formar part del seu consell d'administració exigeix el requisit de no ésser afiliat a cap partit polític.

Nota 7.13. A les acaballes del franquisme, tal com s'esdevingué a altres llocs, la premsa privada i, en especial la vinculada a l'Església, tingueren un paper rellevant en l'obertura informativa. *La Verdad* va aconseguir èxits notables quant a difusió i lectorat entre els anys 1973-75 front al diari estatal. Tal com recordava Cerdan Tato (Xambó, 1995, pàg. 78).

Nota 7.14. Bustamante (1982) caracteritzava així les *Hojas del Lunes*:

La manca d'autonomia legal d'aquestes entitats per la seua integració al si dels Sindicats Verticals; l'escassa entitat com a autèntiques organitzacions de defensa de la professió i de la llibertat d'expressió per a quedar reduïdes generalment a simples institucions assistencials; la dominació generalitzada de directives adscrites al règim franquista, les qual posaven en pràctica fortes restriccions per a l'entrada de socis nous; el divorci creixent entre la professió real i la professió associada (...) Un cop derogada tota exigència legal de donar treball als aturats, les *Hojas del Lunes* acumularen a la major part de les ciutat els professionals més pluriempleats de tota la premsa espanyola (...) fins i tot es pot afegir que en molts casos s'hi trobaven entre els periòdics més dretans que apareixien a cada regió, àdhuc en els temps de

transició democràtica.

Nota 7.15. Així ens ho contava Salvador Barber que fou director de la *Hoja del* 1984 al 1990 (Xambó, 1995, pàgs. 39-40):

Hi hagué un grup que duia la *Hoja del Lunes* en un moment donat i també hi havia una directiva que portàvem un projecte empresarial que donava molts bons resultats, de vendes, passava dels cent mil. Hi hagué vegades de cent vint mil exemplars. Quan començarem nosaltres, això va ser pel 83, la *Hoja* estava pels setanta mil exemplars, amb molt poques planes. Passàrem, tiràvem quadernets i tal, a números de més de cent planes, de més de cent mil exemplars. Estava el producte molt consolidat. Tant consolidat que nosaltres ja teníem problemes de rotativa i haguérem de comprar una rotativa i ficar-nos en una inversió de tres-cents milions, una inversió totalment planificada que estàvem pagant religiosament, perquè la *Hoja* produïa un benefici al voltant de cent noranta milions de pessetes anuals. Llavors, quan es plantegen unes eleccions, la persona que encapçalava l'associació de la premsa ja no es torna a presentar, Iñaki Zaragüeta. Pensàvem que les guanyàvem de correguda; ni es va fer campanya ni ens preocupàrem i aleshores ens va guanyar una candidatura per catorze vots. Era gent prou nova, amb molt poca experiència, prou desconeguda(...) Mogueren els vells amb què els anaven a donar no sé què, perquè nosaltres ens estàvem quedant sense diners, cosa que era absolutament falsa, i no ens preocupàrem de la campanya, déiem «bo, "los juvenes halcones" no tenen res a fer, açò està funcionant i està bé». Ens guanyen les eleccions i comencen a intentar muntar escàndols -eren "juvenes halcones" de l'escola de Mario Conde. El primer que fan és contractar auditories caríssimes, dissenyadors que cobraven milions i milions, tot s'auditava. Jo vaig aguantar amb eixa situació tres mesos, em sentia absolutament incòmode a nivell ideològic, també és veritat que tampoc es clavaren ideològicament de moment. Començaven a dir que «s'han de reduir les col.laboracions, perquè reduint les col.laboracions estalviarem diners i podrem canviar els aplics de l'Associació de la Premsa». De veritat. Jo estava fart i me'n vaig anar. La gent se'n va anar. Començaren a retallar i el diari començà a caure, en tres mesos perderen tres mil exemplars. Reconegut pels altres editors, la situació ací era perfecta per a tots; ells descansaven els dilluns, s'estalviaven molts diners, perquè treballar els diumenges suposa pagaments extres, la cartera de publicitat tampoc creix massa perquè els que s'anuncien diuen, «jo tinc vint

milions enguany per al Levante, o no sé quants per a Las Provincias», i no en posen més, aleshores la situació era perfecta, perquè la Hoja era un producte fort, féiem de tap de bassa, no? El perill era que si la *Hoja* no apareixia, doncs podia entrar un diari d'aquests de Madrid i generar un costum. La satisfacció que tinguérem, entre cometes, era que, quan ja estava tot enfonsat i les perdues ja sumaven no sé si vuit-cents milions de pessetes, aleshores es va plantejar una moció de censura i es va formar pràcticament per aclamació una directiva on estàvem tots els que havíem eixit. Ho intentàrem, però ja era massa tard -allí estava Luciano Romero i José Luís García que van treballar molt en el tema- però ja tornàrem massa tard i se n'anà tot a fer punyetes .

Nota 7.16. Els deutes contrets per aquella erràtica directiva s'avaluaven en prop de 800 milions de pessetes. Tot el patrimoni de l'Associació de la Premsa estava hipotecat als bancs. Es varen haver de suspendre les prestacions sanitàries per als socis que fins aleshores havien comptat gratuïtament amb un ambulatori propi i un quadre d'especialistes. La polèmica al si de la professió va emergir als diaris durant uns mesos amb atacs ben àcids a aquella directiva. Els intents posteriors d'obertura al conjunt de la professió per tal d'atreure els socis de la Unió de Periodistes del País Valencià -l'altra organització professional de caire progressista- i de salvar l'Associació amb l'establiment de quotes als socis, la prohibició en la reforma dels Estatuts de compatibilitzar la presidència de l'Associació amb la direcció del periòdic i altres mesures no serviren perquè finalment l'Associació es dissolgués i la publicació desaparegués. Tots els béns de l'Associació foren subhastats pels acreedors. PRISA en va comprar les naus i la rotativa (Recull de premsa de *Levante*, *El País* i *Las Provincias*, 1992-1993).

Nota 7.17. L'any 1979 la premsa de Madrid difonia al País Valencià al voltant de 44.000 exemplars de mitjana que significaven el 25% de la difusió total de premsa.

Nota 7.18. Atès que la Generalitat no ha dut un registre actualitzat de publicacions

locals i comarcals que ens permetera una anàlisi més acurada i tenint en compte que les dades que ens ha facilitat presenten un alt nivell de confusió, les dades que oferirem són aproximades, tot i que hem treballat sobre els llistats oficials per tal de corregir totes les errades que la nostra informació ens ha permés. És urgent, en qualsevol cas, un registre permanent de les publicacions locals i comarcals amb suficient informació a l'abast dels investigadors.

Nota 7.19. Quant a les publicacions periòdiques de tot tipus que s'editaven al País Valencià, segons les dades del dipòsit legal del 1985, únic any disponible amb dades sistematitzades, comptàvem amb prop de nou-centes publicacions, de les quals un centenar eren d'aparició setmanal, 126 mensuals, 175 apareixien cada dos o tres mesos, 105 eren bianuals, 101 anuals i prop de tres-centes d'aparició irregular. Quant a l'entitat responsable de les publicacions, les principals, ordenades segons el nombre, eren l'Administració Local, les entitats culturals, empreses periodístiques, col·legis professionals, entitats econòmiques, universitats, partits polítics, societats esportives i entitats religioses (vegeu gràfics al punt 1.7 de l'apèndix I).

Nota 7.20. Es tracta d'una enquesta estratègica exploratòria, per tant, no representativa en el sentit estadístic estricte. No obstant això, es féu una distribució territorial que incloïa les tres capitals i algunes de les principals ciutats mitjanes i grans, tot establint el nombre d'entrevistes segons el cens de població i incloent les diverses modalitats d'establiment de venda de publicacions (llibreries tradicionals, llibreries-papereries-quioscs, quioscs, punts de venda estratègics i seccions de grans superfícies). Es realitzaren un poc més d'un centenar d'entrevistes.

Nota 7.21. Del total de publicacions periòdiques de tota mena que s'editaven al

País Valencià l'any 1985 (dades del Dipòsit Legal), un 23 per cent eren en català, percentatge que podria semblar estimable si no fóra perquè quasi una tercera part d'aquestes publicacions són de periodicitat irregular i la proporció en els setmanaris és d'1 a 10 a favor del castellà. A més, el principal editor és la pròpia Administració (local i autonòmica), seguida per col·lectius diversos de caracter cultural, recreatiu o professional, és a dir, la difusió és sempre molt curta i moltes vegades limitada als socis de l'entitat editora.

Nota 7.22. Al preàmbul s'al·ludia al

reconeixement objectiu de la importància dels mitjans, en el procés de consolidació de l'autonomia, en la recuperació i enriquiment de la cultura pròpia, en la normalització lingüística del valencià i, en definitiva, en l'enfortiment d'una estructura informativa comunitària que sempre hi ha en la base d'una societat democràtica.

NOTES AL CAPÍTOL VUITÉ:

Nota 8.1. Als capítols quart i sisé es descriuen amb més deteniment els principals trets del marc regulador de la radiodifusió. La primera etapa, al capítol quart, i la segona, al capítol sisé.

Nota 8.2. El tancament de Ràdio 4, que emetia íntegrament en valencià, va provocar protestes del sector de la cultura i una tancada indefinida en l'emissora dels treballadors de RNE (*Levante-EMV* 25/7/91).

Nota 8.3. La TVV no feia publicitat de la Ràdio i ni tan sols seguia la pràctica habitual en les televisions de tancar els informatius remetent als butlletins horaris de la ràdio homònima.

Nota 8.4. Així ens ho contava Rosa Solbes, primera directora de Ràdio 9 (Xambó,

1995, pàgs. 252-253):

El resultat sembla que està bé. Les crítiques són bones. Millor dit, no tenim crítiques ni tan sols de la gent de dreta, ni de *Las Provincias*. Ningú no malparla de Canal 9 Ràdio quan comencen les emissions. Jo arribe a la conclusió que els primers dos mesos són extraordinaris i fem un gran esforç, però, necessitem més suport per part de la Televisió, de la pantalla. Necessitem més atenció per part de la direcció general i del consell d'administració. Una miqueta més de pressupost, tampoc no cregues que massa, però, autoritzacions per a contractació de més personal. Coses com substituir les persones que se'n van de vacances i que, quan furte Televisió algun presentador, cosa a la qual no m'he negat mai, perquè era conscient que la Televisió manava, m'autoritzen a buscar-ne un substitut. Llavors, comença a haver-hi problemes. Massa bones crítiques per una banda i, per l'altra, exigències per part de la Ràdio perquè se la considere en la seua corresponent importància (...) Amb la confiança que tenim en les persones de la cúpula directiva, doncs plantegem les coses amb una certa radicalitat dins la confiança que pensàvem que teníem (...) Jo arribe a la conclusió que ha hagut un error des del principi. Evidentment, per a fer la ràdio que volen fer o que no volen fer. Si és que no volen fer ninguna ràdio en especial! (...) Darrere de l'equip de direcció se'n va anar molta gent (...) Per a mi, fou una experiència molt interessant i vam poder demostrar que es podia fer (...) I les persones que estavem allí no estàvem disposades al "sí senyor".

Nota 8.5. Aquests foren els titulars del diari *El País* i el resum dels esdeveniments tal com els va contar:

- 26/11/89 **DISCORDIA EN FRECUENCIA MODULADA.** La oposició pone al Consell contra las cuerdas al pedir la anulaci3n de las licencias de nuevas emisoras (donades el passat 28 de juliol. Acusacions d'amiguisme, concessions a grups afins al PSOE i a l'ONCE a través persones interpostes; societats de nova creaci3n sense contactes amb la radiodifusi3n. Les concessions d'Alacant i Benidorm anaren a parar a gent resident a Madrid i Barcelona, la d'Oriola a persones residents a Mislata, una d'elles esposa d'un regidor socialista. Nomes Petrer i Algemesí han recaigut en grups de comunicaci3n, la primera a Cadena Ibérica, i Benicàssim a la SER. El PP ha

denunciat que l'empresa concessionària de l'emissora de Novelda s'ha donat d'alta com empresa un mes i mig després de la concessió. Els beneficiaris de les emissores de Benissa i Xàbia són amics del D. G. Jaume Sendra. El PSOE ho nega tot.

- 28/11/89 **LA OPOSICION DICE QUE SERIA GRAVE QUE EL CONSELL NO ANULARA LA CONCESION DE EMISORAS.** (Una resolució de la comissió de Governació i Admó Local de les Corts mandata el Consell perquè anul·le les concessions i faça públics els criteris de selecció d'entre les 573 peticions).

- 14/12/89 **CREADA UNA COMISION PARA INVESTIGAR LA CONCESION DE LICENCIAS DE FM.** (Només el grup socialista es va oposar. Continua la polèmica entre socialistes i oposició per la negativa del Consell a complir la resolució de 23 de novembre de retrotraure totes les actuacions).

- 22/12/89 **POLEMICA CONSTITUCION DE LA COMISION INVESTIGADORA DE LA CONCESION DE EMISORAS DE FM.** (Diferències entre els grups respecte a la composició. Calgueren tres votacions. Lluita pel control del lloc de secretari).

- 25/1/90 **El D. G. de Medios de C. comparece ante una comisión de investigación de las Cortes. EL CONSELL ANULARA LA LICENCIA DE UNA EMISORA DE FM OTORGADA EN NOVELDA A UNA EMPRESA NO REGISTRADA.** (Anunci fet per Jaume Sendra davant la comissió. Enfrontament amb Juan Gayà, PP. L'oposició es queixa que se li oculta informació. El DG facilita la composició i identitat dels membres de la comissió tècnica que n'ha fet la selecció. Els diputats informen que alguns adjudicataris havien anunciat la seua concessió abans que foren resoltes).

- 28/2/90 **EL PP AFIRMA QUE JAUME SENDRA SE MARCHA A CASA CON TRES EMISORAS.** (Va dimitir dilluns passat en plena polèmica per les FMs. Gayà (PP) l'ataca: Oliva, Benissa i Xàbia per a amics i socis de

Sendra).

- 20/7/90 **LAS CORTES REABREN LA INVESTIGACION DE LA CONCESION DE EMISORAS DE FM.** (Ara des de la comissió sobre tràfic d'influències).

Nota 8.6. Cada centre territorial realitza 47 desconexions diàries de 5 minuts, el que significa un poc menys de 4 hores per dia (*Levante-EMV, 2/4/94*).

Nota 8.7. Segons dades de l'acumulat anual d'EGM per a 1995, Catalunya Ràdio tenia al País Valencià una audiència mitjana de 9.846 oients de dilluns a diumenge amb 131 minuts d'escolta per terme mitjà, i de 12.684 oients de dilluns a divendres amb 114 minuts d'escolta.

Nota 8.8. Les emissores que s'agrupen sota el nom *Onda 15* (Muro, Castalla, Xixona, Alcoi i Ador) presenten una situació peculiar. Originàriament, es creà una societat limitada, de la qual formaven part diversos empresaris dels respectius àmbits locals i persones del moviment de les ràdios lliures, amb l'objectiu de formar una cadena de ràdio d'abast intercomarcal i aconseguir l'autorització legal per a emetre. Tot i que algunes d'aquestes emissores porten emetent quasi una dècada encara estan actualment pendents de legalització. D'altra banda, quant a emissió i programació, no comparteixen la producció ni s'interconnecten en cap moment per a emetre en cadena. Així, doncs, després dels intents d'organització conjunta, a hores d'ara, cada emissora és d'un propietari i l'única relació que mantenen és el nom comú i alguna reunió de tant en tant. En les converses que hem mantingut amb diversos responsables d'aquestes emissores se'ns ha informat d'una certa revitalització de la voluntat de treballar conjuntament, així com del fet que hi ha altres grups en localitats sense emissora que volen incorporar-s'hi.

8.9. Emissora dirigida per Enrique Ginés, el qual fou un popular conductor de programes musicals de la cadena *COPE* des dels anys 60 i fins que el despatxaren. El seu programa més reconegut en audiència fou *Cada canción, un recuerdo* que ara continua des de la 97.7 amb èxit.

8.10. A aquest efecte, usarem els creuaments que expressament encarregàrem al CIS, trets del Baròmetre Comunitat Valenciana, d'abril de 1985.

8.11. A Castelló, ni *Onda Cero* ni la *COPE* emeten res en valencià, i de les emissores de la *SER*, només *Radio Castellón* emet un 5 per cent en valencià en OM. A Alacant, *Onda Cero* emet un 2 per cent en valencià per una de les tres emissores que té a la província; la *COPE* només emet un 3 per cent per l'emissora d'Elx i no res en les altres tres emissores; mentre la *SER*, de les 17 emissores que té a la província, només emet en valencià un 7 per cent a Dénia, un 8 per cent a Novelda, un 2 per cent a Alcoi i un 34 per cent a Benisa. Quant a la província de València, *Onda Cero* no emet gens en valencià en quatre emissores i fa un 42 per cent en valencià a través de *Radio Color*; la *COPE* emet un 5 per cent en OM des de València i un 10 per cent des de l'emissora *Onda Naranja* d'Oliva; el conjunt d'emissores de la *SER* no emeten res en valencià des de la ciutat de València i n'emeten un 4 per cent des de Gandia i un 8 per cent des d'Ontinyent.

8.12. Segons dades de l'enquesta a directores i locutors de ràdio de la D.G. de Política Lingüística, l'any 91 el 64% dels directores consideraven que era possible realitzar una programació competitiva i atractiva en valencià, però sols un 24% pensava realitzar d'immediat algun nou programa. En el 93, un 79% de directores creia possible la programació competitiva i atractiva en valencià, i un 29% tenia previst un nou programa en substitució d'un programa actual en castellà que

després era bloquejat des de les direccions centrals, el que confirma la pressió contra l'ús del valencià a la ràdio que exerceixen les grans cadenes a l'hora de polaritzar les emissions de les seues emissores des de Madrid.

NOTES AL CAPÍTOL NOVÉ:

Nota 9.1. "El paradigma de la nova filosofia és el *barter*-canvi, permuta, barata,...-, en virtut del qual l'anunciant construeix el programa, el guió i els escenaris, farcits amb els suggeriments consumistes escaients, i canvia programa acabat per antena. En definitiva, l'anunciant crea la ficció a la seua mesura" (Díaz Nosty, 1991, pàgs. 64-65).

Nota 9.2. *Canal 9* ha participat en gairebé tots els programes conjunts d'entreteniment (*Inocente, inocente, Olé tus vídeos, Pasarela*, etc.) la qual cosa ha usat com a justificació per a incrementar la programació en castellà en el *prime-time*.

Nota 9.3. *RTVE* ha utilitzat sistemàticament l'argument que les televisions autonòmiques no acomplien les condicions que exigeix l'article 3 dels estatuts de l'*UER* que diu que les emissores hauran de tenir cobertura estatal.

Nota 9.4. Seguint Díaz Nosty (*Comunicación Social*, 1994), *Antena 3* tenia inicialment, com a principal accionista, el Grup Godó (propietari del diari *La Vanguardia*, dels taller industrials TISA i accionista majoritari de la cadena radiofònica *Antena 3*), el qual fou desplaçat l'estiu del 1992 per l'aliança de Mario Conde (Banesto) amb el Grup Zeta i Rupert Murdoch, i suposarà el control absolut de la cadena en mans de Mario Conde, atès que, a més del 24,9 per cent de les accions directes adquirides per Banesto, el banc posseïa un altre 24 per cent de manera indirecta a través d'un crèdit concedit a una societat filial del Grup Zeta.

Formalment, el control de la cadena restarà a càrrec d'Antonio Asensio (Grup Zeta). Conde, a més, havia adquirit el 12,5 per cent de les accions que Murdoch tenia al Grup Zeta, amb la qual cosa el seu control sobre la cadena era molt superior al formalment declarat i només s'ha pogut desvetllar en produir-se la seua caiguda personal a finals del 1993. La desfeta de Conde va dur a la llum també que posseïa indirectament a través d'intemediaris (Hachuel) un 15 per cent de les accions de *Tele 5*, circumstància absolutament il·legal.

D'altra banda, la composició de l'accionariat de *Tele 5* també ha estat sotmès ha maniobres tèrboles des del primer moment. L'aliança entre Berlusconi i l'ONCE va deixar fora el grup editorial Anaya, que posseïa el 25 per cent de les accions, abans de començar les emissions. Els enfrontaments per la gestió empresarial duta a terme per l'ONCE i les pèrdues econòmiques, portaren a una reconfiguració de l'accionariat amb la incorporació de Leo Kirch amb el 25 per cent i la banca luxemburguesa amb una altre 25 per cent. El control de Berlusconi i els seus socis europeus en *Tele 5* s'estimava en més del 80 per cent de les accions l'any 1994. Contràriament al que marca la llei, aquests successius canvis en la propietat de *Gestevisión-Tele 5* no apareixien al registre oficial (*El País*, 11-10-1994).

Nota 9.5. Mentre el perfil inicial d'*Antena 3* s'orientava en una direcció conservadora, catòlica, en els costums i castissa en la imatge, *Tele 5* s'erigia en el paladí del consum eixelebrat i la contínua exhibició de pit i cuixa. Mentre una apel·lava a la classe mitjana benpensant des del conscient, l'altra s'adreçava a satisfer els impulsos inconscients des de la contemplació en la confiança que determinats atavismes del tòpic ibèric i llatí (la reedició de les fòrmules usades a Itàlia per les Televisions de Berlusconi) i la transformació dels costums li donarien l'èxit. La fòrmula *Tele 5* consistia en gran mesura en una mena d'universalització del "destape" que es va produir durant la transició en la premsa popular i en el cinema.

Nota 9.6. *Levante-EMV* (22/12/92) Pese al Hispasat 1, la lucha feroz por la audiencia fue la protagonista de estos doce meses. 1992: EL AÑO EN QUE LAS CADENAS DE TELEVISION "CONTRAPROGRAMARON" PELIGROSAMENTE. 1992 ha sido un año conflictivo e inestable en el campo televisivo, que ha llegado a extremos de espionaje industrial. El cambio de accionariado en Antena 3, un mercado publicitario inestable y una audiencia no asentada han sido las claves de estos doce últimos meses, marcados por las importantes pérdidas económicas en todos los canales nacionales. Para 1993 se abre un futuro incierto con la entrada en vigor de la ley de televisión por satélite. (*RTVE*: pèrdues de més de 120.000 milions. Lazarov va denunciar en setembre haver sigut espiat (micròfons ocults al despatx). Canvis en les programacions de cinema de tots els canals. L'acord entre Ramon Colom (*TVE*), M. Campo Vidal (*A3*) i Lazarov per a facilitar la programació setamanal de pel·lícules a les revistes no ha estat respectada per *Tele 5*. Entre juny i juliol, *Antena 3*, després de la venda d'accions de Javier Godó ha passat a ser dirigida per Antonio Asensio (grup editorial Zeta), amb l'entrada també de Mario Conde i Murdock, mentre la cadena de ràdio *A3* passava a mans del grup Prisa.

Nota 9.7. Així ho expressaven Bustamante i Villafañe (1986, pàg. 329-330) en les conclusions a les Jornades sobre models televisius i opcions ideològiques, realitzades a Madrid el juny de 1985:

Més contradictori hi apareix encara el cas valencià, una de les escasses autonomies que junt amb Madrid havia fet pública la seua voluntat de llançar el tercer canal. Allí, mentre 450 intel·lectuals, professionals i periodistes feien públic un manifest que proclamava la urgència de la creació de la TV valenciana, el Consell n'havia reduït dràsticament les inversions previstes tot fent evidentment impossible l'objectiu a curt termini. Una mesura que hi apareix com a molt més paradoxal si hom para compte que, inspirada indubtablement pel Govern central, aquesta política valenciana s'enfronta a la realitat d'una recepció creixent de la televisió catalana, TV-3, al País Valencià. Difusió que poc afegirà, certament, a la cultura o a la participació del poble valencià, exceptuant-ne, clar, l'ús i l'impuls lingüístic, però que omple el

buit propiciat per l'Administració. En aquestes condicions, les actuacions legals i administratives del delegat del Govern en València contra la proliferació de repetidors de TV-3 i els ciutadans o associacions valencianes que hi donen suport no només agreugen un problema polític, sinó també, i el que és pitjor encara, constitueixen una tasca condemnada al fracàs de bestreta.

Nota 9.8. Darrerament, Acció Cultural del País Valencià està duent a terme una campanya de recaptació de fons per tal d'introduir millores en la xarxa de repetidors i fer possible la recepció del *Canal 33*. Així mateix, ha anunciat que tot podria estar llest per al 25 d'abril d'enguany. És possible, doncs, que aquest canal siga visible al País Valencià quan es presente aquesta tesi.

Nota 9.9. Resum de notícies de premsa sobre el conflicte TVV-TVC.

El País:

13/9/89 Acció Cultural cierra las instalaciones de Castellón. LA GUARDIA CIVIL PRECINTA EL REPETIDOR DE TV3 EN VALENCIA.

Ahir vesprada, A.C. tancà el del Bartolo i la Guàrdia Civil el de la serra Perentxisa. S'interrompen les emissions de TV3 que començaren el 1986. Alguns medis polítics parlen d'un pacte entre Miquel Roca i Barrionuevo pel segon canal de TVC, C33.

29/9/89 CREAM UNA ASOCIACION EN CATALUÑA PARA CONSEGUIR LA RECEPCION DE TVV. Amics de TVV.

7/10/89 LINDE AFIRMA QUE RTVV HA PEDIDO EL SEGUNDO CANAL PARA IMPEDIR UNA NUEVA ENTRADA ILEGAL DE TV3. Compareixença davant la comissió de control de ràdio i televisió de les Corts Valencianes de Linde (president del Consell d'Administració de RTVV, Fabregat (director general de RTVV) i Jaume Sendra (director general de Mitjans de Comunicació de la Generalitat Valenciana).

7/10/89 MANIFESTACION EN ALICANTE A FAVOR DE LA RECEPCION DE LA TELEVISION CATALANA. 2.000 persones convocades per Acció Cultural.

28/2/90 LAS DIFICULTADES TECNICAS IMPIDEN QUE TV3 SE VEA EN VALENCIA, SEGUN BARRIONUEVO.

8/3/90 LAS CORTES PIDEN QUE SE PERMITA CAPTAR RECIPROCAMENTE LOS CANALES AUTONOMICOS. Proposició no de llei en què sol·licita al Govern central que elimine els obstacles legals que impedeixen la recepció dels canals televisius autonòmics en les comunitats veïnes. 61 a favor,

1 en contra i 6 abstencions (UV).

Las Provincias:

5/9/89 TV3 dejará de verse en la Comunidad Valenciana. **FABREGAT: "NO PIENSO TOLERAR LA COMPETENCIA DESLEAL"**. Ve de la pàg. 1, entrevista a plana quasi sencera, en la pàg. 15.

5/9/89 Azagra ya lo había dicho. **LO DE LA FRECUENCIA DE LA TVV "ERA PREVISIBLE"**. Pàg. 16. Declaracions del conseller portaveu.

7/10/89 **FABREGAT: "ME GUSTARIA HACER UN POCO DE IMPERIALISMO CON LA TVV"**. Declaracions de Fabregat. Un quart de pàg. a quatre columnes i foto.

28/2/90 Ocorre igual en el resto de Europa, donde hay seis canales por zona. **EL GOBIERNO DICE QUE NO HAY SITIO PARA TV3 EN LA COMUNIDAD VALENCIANA**. Declaracions de Barrionuevo.

8/9/90 **RECHAZADA LA RECEPCION RECIPROCA TVV-TV3**. Rebuig del grup socialista al Senat de la proposta del grup mixt. Al.ludeixen raons tècniques i legals.

Levante-EMV:

13/9/89. **EL MINISTERIO CLAUSURA EL REEMISOR DE TV3 EN VALENCIA Y ACPV CIERRA EL DE CASTELLON**.

13/9/89 UPV manifiesta que el PSOE mantiene una "posición secesionista" en el tema de la TV3. **EL CONSELL VALENCIANO DE CULTURA MANIFIESTA QUE LA TELEVISION PRIORITARIA EN LA COMUNIDAD ES LA TVV**.

18/11/89 **JA ES VEU TVV-CANAL 9 A CATALUNYA**. Anunci d'ACPV que s'aprofita per a indicar com reajustar les antenes per a tornar a sintonitzat TV3 al PV.

8/3/90 **LAS CORTES APRUEBAN LA SUPRESION DE FRONTERAS PARA LAS TV AUTONOMICAS**. Demanen condicions d'autèntica reciprocitat entre territoris.

Nota 9.10. Aquest perfil de la programació va decebre les expectatives que hi havien dipositat els sectors que havien maldat per una televisió pública valenciana. De bon començament, *Canal 9* havia optat per un model agressivament comercial en els continguts, emetia la totalitat dels programes de

ficció en castellà, llevat d'alguna pel·lícula molt de tant en tant, i la producció pròpia no assolía la qualitat esperada. Els programes d'entreteniment eren considerats degradants i pels *talk shows* desfilava el més ranci de la societat valenciana i el castissisme espanyol (folklòriques i famosos en general) amb despeses astronòmiques per mostrar algun actor o actriu de Hollywood. L'ampli sector crític respecte a la Televisió Valenciana només salvava els informatius i la programació infantil que s'emetia íntegrament en català. D'altra banda, mentre els diaris *Levante-EMV* i *El País* feien un seguiment crític de la programació, des del diari conservador *Las Provincias* s'hi donava un suport incondicional. La situació era ben paradoxal. Els qui l'havien reclamat i havien donat suport a totes les iniciatives per fer possible una televisió pública valenciana, ara, la rebutjaven; mentre que els grups que no havien mostrat cap interès i fins i tot s'hi havien oposat, ara, n'estaven satisfets.

Nota 9.11.

El País:

16/6/90. **MORBO EN EL 'LEVANTE FELIZ'**. Ausencia de producción propia, ciclos para turistas i cine 'porno' definen Canal 9. Cine en castellà per a "la tipologia del turismo familiar que visita en verano la costa levantina", "series picantes tituladas *Matrimonios y algo más*, donde las señoras en ropa interior y los maridos engañados son los divertidos protagonistas de las situaciones que se suceden a lo largo de media hora". Incompliment de la llei de creació. Programació majoritària en castellà. Conflictes amb els actors i les empreses. Crítica al model de televisió.

26/6/90. **PROTESTA DE LOS OBISPOS POR EL CICLO DE CINE EROTICO DE CANAL 9.**

20/8/90. Los periodistas utilizan trucos, desde el pasado sábado, para evitar incorrecciones. **LA PROHIBICION DE 543 PALABRAS EN CANAL 9 SE EXTIENDE A LAS EMPRESAS DE DOBLAJE.**

22/8/90. Los sindicatos denuncian amenazas para imponer la prohibicion. **LOS PERIODISTAS DE CANAL 9 RECHAZAN LA CENSURA DE PALABRAS.**

14/11/90 **TVV NO CUMPLE EL PAPEL DE UN CANAL PUBLICO, SEGUN LOS SOCIOLOGOS.** Declaració del 26 d'octubre del Departament de

Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València.

19/5/91 **SUBVENCIONES TELEVISIVAS: DESTINO EXTERIOR.** Casi la mitad de inversiones de TVV se destinan a empresas foráneas. Del presupuesto d'11.145 millones de RTVV, 4.500 van fuera de la C.V.

Levante-EMV:

25/7/90. de 2.750 horas susceptibles de ser dobladas sólo 1.000 se realizaron en la Comunidad. **LOS ESTUDIOS DE VALENCIA HAN DOBLADO MENOS DE LA MITAD DE LAS HORAS DE LO EMITIDO POR TVV.** Informe de l'Associació d'empreses de doblatge.

22/8/90. **LOS FILOLOGOS CRITICAN QUE FABREGAT HAYA CENSURADO VOCABLOS VALENCIANOS EN TVV.**

22/8/90. **LA IZQUIERDA ARREMETE CONTRA EL D.G. DE RTVV, MIENTRAS LA DERECHA LO DEFIENDE.**

22/8/90. **LAS 593 PALABRAS CENSURADAS POR FABREGAT. LLISTAT COMPLET.**

29/8/90. Los lingüistas corregiran nuevamente los guiones cuando TVV los remita a las empresas. **LOS ACTORES Y LINGÜISTAS NO ACEPTARAN LAS MODIFICACIONES QUE TVV HAGA EN LOS GUIONES.** Es refereix a les paraules.

4/9/90. **EL CONSELL ADMITE QUE FABREGAT INCUMPLE LAS NORMAS DE USO DEL VALENCIANO EN RTVV.**

5/9/90. **CULTURA AFIRMA QUE EN LA LISTA DE FABREGAT HAY 33 PALABRAS "INACEPTABLES".**

16/9/90. La CAPPEEPV tacha de vulgar y carente de gusto e imaginación la línea de la TVV. **SINDICATOS, PROFESORES Y ALUMNOS CONDENAN LAS NORMAS LINGÜISTICAS DE AMADEU FABREGAT.**

16/9/90. **EL CONSELL POLITIC DE EU ACUERDA SOLICITAR EL CESE DE FABREGAT.** Pel llistat de 543 paraules censurades.

26/9/90. Para Garcés, Soler y Vidal, se ha extralimitado. **DIPUTADOS DEL PSPV CRITICAN LA POLITICA LINGÜISTICA DE FABREGAT.** L'acusen "d'actualitzar innecessàriament un debat filològic i lingüístic ja superat i d'aliniar-se amb les posicions de la dreta".

9/10/90. La polémica y el bajo nivel de producción marcan los primeros doce meses de Canal 9. **TVV CUMPLE SU PRIMER AÑO DE EMISION SIN SATISFACER LA DEMANDA DE LOS CIUDADANOS.** Va començar amb

47 hores setmanals de producció pròpia, després 77, 100 h. durant tot el primer trimestre d'enguany. Poca qualitat, protestes del sector audiovisual, polèmica de l'estiu amb les 500 paraules.

14/11/90. LOS SOCIOLOGOS ACUSAN A TVV DE REBAJAR EL PORCENTAJE DE VALENCIANO EN SUS EMISIONES.

Nota 9.12. (*Levante-EMV*. 14/1/1995) TVV ofereix un total de 67 retransmissions taurinas el año pasado. **CANAL 9 ES LA CADENA DE TELEVISION QUE MAS CORRIDAS DE TOROS EMITIO EN 1994.** Seguida d'Antena 3 (56), Canal Sur (48), TVE1 (44), TeleMadrid (42), Tele 5 (34), Canal Plus (24) i ETB (4). En total es retransmeteren 302 corregudes de bous, front a les 187 de 1993, les 97 de 1992 o les 36 de 1991. El share de Canal 9 en aquestes emissions fou d'un 30% de mitjana.

Nota 9.13. Oferim la relació de televisions locals que funcionaven al País Valencià en l'any 1993 o havien estat clausurades per l'autoritat en els anys anteriors:

Televisions locals a la província d'Alacant.- Callosa del Segura (Tele Segura, Tele Vega i Tele Callosa), Almoradí, Benejúzar, Redován, Cox, Granja de Rocamora, Rafal, Dolores, Pilar de la Horadada, Rojales, La Romana, Catral, San Bartolomé y San Isidro de Albaterra. També a Elda (Tele Elda i Tevisa), Ibi, Novelda, Monforte del Cid, Agost, Monòver, Castalla, Crevillent, Benissa, Biar, Banyeres, la Vila Joiosa, l'Alfàs, Benidorm i Elx. A Dénia (Teledenia, d'emissió per ones, i TAL –Televisió d'Àmbit Local– d'emissió per cable).

Televisions locals a la província de València.- Ontinyent (TVO), Gandia (Telesafor, després Tossal Visió), la Pobla de Vallbona, Xiva, Tavernes de Valldigna -l'Escola Comarcal de Vídeo i Televisió de la Valldigna (ECVT), Mislata (Canal 25), Bunyol, Canal 11 del Puig, Teleberca d'Algemesí, Carlet, Puçol, Silla, Torrent, València (PTV), Xirivella.

Televisions locals a la província de Castelló.- TV-4 de Castelló i Castelló TV, Almassora, Benicarló (TV de Benicarló i TeleCarlón), Borriana, Morella, Onda, Peníscola, Vila-real i Vinarós.

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

ABRUZZESE, ALBERTO

L'INTELLETTUALE PROFESSIONISTA DI FRONTE AI MASS MEDIA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO II, N.2, APRILE-GIUGNO, 1977

ABRUZZESE, ALBERTO

LA TELEVISIONE COME CULTURA DI MASSA. LA PRODUZIONE DI SERIALITA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO IX, N.2, APRILE-GIUGNO, 1984

AGOSTINI, ANGELO

LA TEMATIZZAZIONE. SELEZIONE E MEMORIA DELL'INFORMAZIONE GIORNALISTICA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

A. IX, N.4, OTTOBRE-DICEMBRE, 1984

AGOSTINI, ANGELO

L'INCHIESTA GIORNALISTICA E I SUOI LETTORI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO X, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1985

AGUDO CARRILLO, JOSE LUIS: **PRODUCCION Y PROGRAMACION EN LOS CC.TT.**

DINS DIVERSOS AUTORS: JORNADAS SOBRE EL PAPEL DE LA TV ESTATAL EN LAS COMUNIDADES AUTONOMAS

GENERALITAT VALENCIANA-C.A.RTVE

VALENCIA, 1991

AGUILÓ LUCIA, LL.

L'AUTONOMIA

INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM

VALÈNCIA, 1982

AGUILERA, M.; CARREÑO, O.

COMUNICACION Y CALIDAD DE VIDA

TELOS

N.20, DICIEMBRE-FEBRERO, 1989-90

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

ALBERONI, FRANCESCO

ENAMORAMIENTO Y AMOR

GEDISA

BARCELONA, 1986

ALCAIDE, J.

EVOLUCION DEL PRODUCTO INTERIOR BRUTO DE LAS COMUNIDADES AUTONOMAS EN EL BIENIO 1990-1991. CUADERNOS DE INFORMACION ECONOMICA.

FIES, N. 60, 1992

ALCARAZ RAMOS, MANUEL

CUESTION NACIONAL Y AUTONOMIA VALENCIANA

INSTITUTO JUAN GIL-ALBERT

ALACANT, 1985

ALEXANDER, J. C. : **THE MASS NEWS MEDIA IN SYSTEMIC, HISTORICAL, AND COMPARATIVE PERSPECTIVE.** DINS KATZ, E. I SZECSKÖ, T.: **MASS MEDIA AND SOCIAL CHANGE**

SAGE, STUDIES IN INTERN. SOCIOLOGY

LONDRES, 1981

ALONSO, L. E.: **SUJETO Y DISCURSO: EL LUGAR DE LA ENTREVISTA ABIERTA EN LAS PRACTICAS DE LA SOCIOLOGIA CUALITATIVA.** DINS DELGADO, J.M. Y GUTIERREZ, J. : **METODOS Y TECNICAS CUALITATIVAS DE INVESTIGACION**

SINTESIS

MADRID, 1994

ALTHEIDE, D.L.; SNOW, R.P.

MEDIA LOGIC

SAGE

BEVERLY HILLS, LONDRES, 1979

ALTHEIDE, D.L.; SNOW, R.P.

TOWARD A THEORY OF MEDIATION

COMMUNICATION YEARBOOK

N.11, 1988

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

ÀLVAREZ, ALFONS: EL LLARG CAMÍ EN LA REESTRUCTURACIÓ DE LA RADIOFONIA VALENCIANA. DINS DIVERSOS AUTORS: LA INFORMACIÓ A LA COMUNITAT VALENCIANA
GENERALITAT VALENCIANA
VALENCIA, 1987

ALVAREZ, JESUS TIMOTEO
EL HIPERSECTOR DE LA INFORMACION Y LA COMUNICACION

TELOS
N.18, JUNIO-AGOSTO, 1989

AMBROSIO ORIZAOLA, E.M.
EL PROCESO DE INNOVACION EN LA REGION

TELOS
N.18, JUNIO-AGOSTO, 1989

ARDIT, M.: REPÚBLICA, AUTONOMISME I GUERRA CIVIL AL PAÍS VALENCIÀ
DINS BALCELLS, A. (COORD.): HISTÒRIA DELS PAÏSOS CATALANS DE 1714 A 1975.
EDHASA
BARCELONA, 1980

ARIÑO, A.
FIESTA Y SOCIEDAD EN LA VALENCIA CONTEMPORÁNEA. TESI DOCTORAL. FACULTAT DE CIÈNCIES ECONÒMIQUES I EMPRESARIALS.
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
1989

ARIÑO, A.
EL CALENDARI FESTIU A LA VALÈNCIA CONTEMPORÀNIA (1750-1936)

ALFONS EL MAGNÀNIM
VALÈNCIA, 1993

ARROYO, LUIS
EL BAUDIO CONSTITUCIONAL

TELOS
N.11, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1987

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

AUBEL, MONIQUE

LA COMPETENCIA EN EL AUDIOVISUAL EUROPEO

TELOS

N.29, SUPL., MARZO-MAYO, 1992

AVERY, ROBERT K.

AGENDAS FOR MASS COMMUNICATION RESEARCH

MASS COM. REVIEW YEARBOOK

N.6, 1987

BAGET I HERMS, J.M.

HISTÒRIA DE LA TELEVISIÓ A CATALUNYA

CIC

BARCELONA 1994

BALASSONE, STEFANO

PROGRAMMAZIONE, PRODUZIONE, POTERE NEL SISTEMA TELEVISIVO ITALIANO

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO IV, VOL I e II, GENNAIO-AGOSTO,

BALCELLS, A. (COORD.)

HISTÒRIA DELS PAÏSOS CATALANS DE 1714 A 1975.

EDHASA

BARCELONA, 1980

BALDÓ, MARC: LA RECERCA D'UNA CULTURA MODERNA. DINS DIVERSOS

AUTORS: HISTÒRIA DEL PAÍS VALENCIÀ. ÈPOCA CONTEMPORÀNIA.

EDICIONS 62

BARCELONA, 1990

BALDI, PAOLO

ASPETTI DEL SISTEMA RADIOTELEVISIVO LOCALE IN GRAN BRETAGNA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO III, N.2, APRILE-GIUGNO, 1978

BIBLIOGRAFIA UTILIZZATA

BALDI, PAOLO

MODELLI DI CONOSCENZA NELL'INCHIESTA TELEVISIVA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO X, N.3, LUGLIO-SETTEMBRE, 1985

BALDI, PAOLO

SERVIZIO PUBBLICO O TELEVISIONE EDUCATIVA? TRE SFIDE PER IL GIORNALISMO TELEVISIVO

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XII, N.2, APRILE-GIUGNO, 1987

BALL, RICHARD A.

SOCIOLOGY AND GENERAL SYSTEMS THEORY

THE AMERICAN SOCIOLOGIST

N.13, FEBRER, 1978

BARBANO, F. (a cura di)

NUOVE TECNOLOGIE: SOCIOLOGIA E INFORMAZIONE QUOTIDIANA

FRANCO ANGELI EDITORE

MILANO, 1982

BARBERIO, RAFFAELE

DAL MONOPOLIO ALLA DEREGULATION: IL RUOLO DEL SERVIZIO PUBBLICO IN GRAN BRETAGNA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO V, VOL.II, MAGGIO-AGOSTO, 1984

BARBERIO, RAFFAELE

NO, NON E SOLO BBC: LA TV COMMERCIALE IN GRAN BRETAGNA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO VI, VOL I, GENNAIO-APRILE, 1985

BARBERIO, RAFFAELE

VECCHIE E NUOVE TECNOLOGIE TELEVISIVE: MODELLI E TENDENZE IN EUROPA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO VI, VOL.II, MAGGIO-AGOSTO, 1985

BIBLIOGRAFIA UTILIZZATA

BARILE, P.; CARETTI, P. (a cura di)

LA PUBBLICITA E IL SISTEMA DELL'INFORMAZIONE

ERI

TORINO, 1984

BASEVI, E.; GRANDI, R.; RICHERI, G.

SVILUPPO DELLA TELEMATICA NELLA SOCIETA DELL'INFORMAZIONE: PROBLEMI DI CRESCITA E CONSEGUENZE SUGLI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO VI, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1981

BECKER, J.

CONSECUENCIAS SOCIALES DE LAS NUEVAS TECNOLOGIAS DE LA COMUNICACION

TELOS

N.22, JUNIO-AGOSTO, 1990

BECELLONI, G.

LA SPETTACOLARITA QUOTIDIANA. UNO SGUARDO SOCIOLOGICO SULLA TELEVISIONE COME LUOGO DELLO SPETTACOLO

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

A. XII, N.1, GENNAIO-MARZO, 1987

BECELLONI, G.

LE TRE TELEVISIONI. LIMITI E POTERI DELLA TV

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO IX, N.2, APRILE-GIUGNO, 1984

BECELLONI, G.; BUONANNO, M.; SORRENTINO, C.

PERCORSI, CLIMI, ORIENTAMENTI NEL GIORNALISMO ITALIANO

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO X, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1985

BECELLONI, G.; BUONNANO, M.

SULL'ANALISI DEL CONTENUTO. CONSIDERAZIONI SUL METODO A PARTIRE DA UNA RICERCA "DI ROTTURA" SUI RUOLI SESSUALI IN

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO VIII, N.1, GENNAIO-MARZO, 1983

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

BECHELLONI, GIOVANNI

A PROPOSITO DELL'OBBIETTIVITA DELL'INFORMAZIONE. NOTIZIA O INTERPRETAZIONE?

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO III, N.2, APRILE-GIUGNO, 1978

BECHELLONI, GIOVANNI

IL POTERE NELLE ORGANIZZAZIONI DEI MEDIA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XI, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1986

BELTRAN, M.

SOCIEDAD Y LENGUAJE. UNA LECTURA SOCIOLOGICA DE SAUSSURE Y CHOMSKY.

FUNDACION BANCO EXTERIOR

MADRID, 1991

BELTRAN, MIGUEL

CINCO VIAS DE ACCESO A LA REALIDAD SOCIAL

REIS, N. 29

1985

BELL, DANIEL

LA RIVOLUZIONE DEI MEDIA NELL'ERA POSTINDUSTRIALE

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO II, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1981

BELLO, VICENT

LA PESTA BLAVA

TRES I QUATRE

VALÈNCIA, 1988

BENEYTO, P. J. : **LOS SINDICATOS: ENTRE LA CRISIS Y LA RENOVACION.**

DINS GARCIA FERRANDO, MANUEL (COORD.): **LA SOCIEDAD VALENCIANA DE LOS 90**

ED. ALFONS EL MAGNÀNIM. IVEI

VALENCIA, 1992

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

BENIGER, JAMES R.

**PERSONALIZATION OF MASS MEDIA AND THE GROWTH OF
PSEUDO-COMMUNITY**

COMMUNICATION RESEARCH

VOL. 14, N.3, JUNE 1987

BENITO, ANGEL

ECOLOGIA DE LA COMUNICACION DE MASAS

EUDEMA

MADRID, 1989

BENITO, ANGEL

ECOLOGIA DE LA COMUNICACION DE MASAS

TELOS

N.11, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1987

BENNETT, W.L.; GRESSETT, L.A.; HALTOM, W.

REPAIRING THE NEWS. A CASE STUDY OF THE NEWS PARADIGM

MASS COM. REV. YEARBOOK

N.6, 1987

BERGER, A.A.

MEDIA ANALYSIS TECHNIQUES.

SAGE

LONDRES, 1991

BERGER, A.A.

TECNICHE DI ANALISI DEI MASS MEDIA

ERI

TORINO, 1984

BERGER, C. ;CHAFFEE, S. (COMPS.):

HANDBOOK OF COMMUNICATION SCIENCE

SAGE

LONDRES, 1987

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

BETTETINI, G.; CASETTI, F.; LASORSA, M.; PEZZINI, I.

PER UNA MICROSTORIA DEL CONSUMO DELL'AUDIOVISIVO

IKON

N.8, 1984

BIOCCA, FRANK A.

**OPPSING CONCEPTIONS OF THE AUDIENCE: THE ACTIVE AND PASSIVE
HEMISPHERES OF MASS COMMUNICATION THEORY**

COMMUNICATION YEARBOOK

VOL 11, 1988

BLASCO, RICARD

REFLEXIONS AL VOLTANT DE LA PREMSA COMARCAL

BATLLIA

N. 2, TARDOR, 1985

BLUMLER, JAY G.

TEORIA E RICERCA SUI MASS MEDIA IN EUROPA E IN AMERICA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO IV, N.2, APRILE-GIUGNO, 1979

BLUMLER, JAY G.; GUREVITCH, MICHAEL

**THE PERSONAL AND THE PUBLIC. OBSERVATIONS ON AGENDAS IN
MASS COMMUNICATION RESEARCH**

MASS COM. REVIEW YEARBOOK

N.6, 1987

BÖCKELMANN, F.

FORMACION Y FUNCIONES SOCIALES DE LA OPINION PUBLICA

G. GILI

BARCELONA, 1983

BOURDIEU, P.

ESPACIO SOCIAL Y PODER SIMBOLICO. DINS COSAS DICHAS.

GEDISA

BARCEONA 1987

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

BOURDIEU, P.

¿QUE SIGNIFICA HABLAR? ECONOMIA DE LOS INTERCAMBIOS LINGÜÍSTICOS.

AKAL

MADRID, 1985

BOURDIEU, P.; CHAMBOREDON, J-C.; PASSERON, J-C.

EL OFICIO DE SOCIOLOGO

S. XXI EDITORES

MADRID. 1976

BRANTS, KEES

THE SOCIAL CONSTRUCTION OF THE INFORMATION REVOLUTION

EUROPEAN JOURNAL OF COM.

VOL.4, 1989

BRANTS, KEES; KOK, WALTER

LA TV OLANDESE: FINE DEL LIBERO ACCESSO?

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL.II, MAGGIO-AGOSTO, 1980

BRAUDEL, F.

LA HISTORIA Y LAS CIENCIAS SOCIALES

ALIANZA

MADRID, 1968

BRIGIDA, FRANCO

TELEVISIONE VIA SATELLITE: UN MERCATO EUROPEO PER LA PUBBLICITA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XI, N.4, OTTOBRE-DICEMBRE, 1986

BRUZZONE, MARIAGRAZIA

NUOVA TELEVISIONE E RICERCA DAGLI USA ALL'EUROPA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO II, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1981

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

BRUZZONE, MARIAGRAZIA

COME LA PUBBLICITA HA INFLUENZATO L'EVOLUZIONE DELLE TV PRIVATE

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO VI, N.4, OTTOBRE-DICEMBRE, 1981

BURGELMAN, JEAN-CLAUDE; PAUWELS, CAROLINE

EL DESAFIO DEL MERCADO UNICO AUDIOVISUAL

TELOS

N.24, DICIEMBRE-FEBRERO, 1990-91

BURGUERA, FRANCESC DE P.

ÉS MÉS SENZILL ENCARA, DIGUEU-LI ESPANYA

TRES I QUATRE

VALÈNCIA, 1991

BURNS, TOM

LA BBC. TRA PUBBLICO E PRIVATO

ERI

TORINO, 1979

BUSTAMANTE, E.

LOS AMOS DE LA INFORMACION EN ESPAÑA

AKAL

MADRID, 1982

BUSTAMANTE, E.; VILLAFANE, J.(EDS.)

LA TELEVISION EN ESPAÑA MAÑANA. MODELOS TELEVISIVOS Y OPCIONES IDEOLOGICAS

ENTE PUBLICO RTV MADRID-SIGLO XXI

MADRID, 1986

BUSTAMANTE, ENRIQUE

ESPAÑA: EL PESO DE LA HISTORIA

TELOS

N.21, MARZO-MAYO, 1990

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

BUSTAMANTE, ENRIQUE

EL PARIENTE POBRE DEL AUDIOVISUAL

TELOS

N.9, MARZO-MAYO, 1987

BUSTAMANTE, ENRIQUE: **UN TORMENTOSO PAISAJE AUDIOVISUAL.**

DINS DIVERSOS AUTORS: **COMUNICACION SOCIAL 1989**

FUNDESCO

MADRID, 1989

BUSTAMANTE, ENRIQUE; ZALLO, RAMON (COORDS.)

**LAS INDUSTRIAS CULTURALES EN ESPAÑA. GRUPOS MULTIMEDIA Y
TRANSNACIONALES**

AKAL

MADRID, 1988

CANALS, JOSEP M.

EL FUTURO DE LAS TELECOMUNICACIONES EN CATALUÑA

TELOS

N.30, JUNIO-AGOSTO, 1992

CARMIGNANI, PAOLO

IL RAPPORTO TRA LA DOMANDA E L'OFFERTA NEI GENERI TELEVISIVI

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO IV, VOL III, SETTEMBRE-DICEMBRE,

CARMINATI, GIULIO

ABITUDINI E MOTIVAZIONI DI ASCOLTO DELLE TELEVISIONI LOCALI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO IV, N.2, APRILE-GIUGNO, 1979

CARRERAS I SERRA, LLUIS DE

LA RÀDIO I LA TELEVISIÓ A CATALUNYA, AVUI

EDICIONS 62

BARCELONA. 1987

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

CASTILLA, A.; DIAZ, J.A.

"CIVILIZACION DEL OCIO" Y "SOCIEDAD DE LA INFORMACION

TELOS

N.6, JUNIO-AGOSTO, 1986

CASTILLA, ADOLFO

EL MERCADO COMUN EUROPEO DE LAS TELECOMUNICACIONES

TELOS

N.16, DICIEMBRE-FEBRERO, 1988-89

CASTILLA, ADOLFO

LAS TELECOMUNICACIONES Y EL DESARROLLO ECONOMICO

TELOS

N.17, MARZO-MAYO, 1989

CASTRO, CARLOS

**LA RECONVERSION DE LA PRENSA CATALANA O LOS SINUOSOS
CAMINOS DE LA SELECCION NATURAL**

TELOS

N.18, JUNIO-AGOSTO, 1989

CEBRIAN HERREROS, MARIANO

INFORMACION Y CONSUMO

TELOS

N.20, DICIEMBRE-FEBRERO, 1989-90

CESERANI, GIAN PAOLO

FRAMMENTAZIONE DEI MESSAGGI E COMUNICAZIONE SOCIALE

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO III, N.2, APRILE-GIUGNO, 1978

CLARK, ERIC

LA PUBLICIDAD Y SU PODER

PLANETA

BARCELONA, 1989

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

COLOMBO, FAUSTO

L'EFFETTO-MEMORIA. UTENTI, ARCHIVI E APPARATI INFORMATIVI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

A. XIII, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1988

COLOMBO, FURIO

IPOSTESI SUL PLURALISMO NEI MEZZI DI COMUNICAZIONE DI MASSA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1980

COLOMBO, FURIO

LA TV AMERICANA: UNA BATTAGLIA TRA "MICRO" E "MACRO

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL II, MAGGIO-AGOSTO, 1980

COLOMBO, FURIO

TELEVISION: LA REALIDAD COMO ESPECTACULO

G. GILI

BARCELONA, 1976

CONTRERAS, JOSE MIGUEL

ESTRATEGIAS DE LAS GRANDES CADENAS DE RADIO

TELOS

N.14, JUNIO-AGOSTO, 1988

CORBELLA, J.M.

LA COMUNICACIÓ SOCIAL A CATALUNYA, 1981-1991

CIC

BARCELONA, 1991

CORBELLA, J. M.

DESARROLLO SOCIOECONOMICO Y EQUIPAMIENTO DE MEDIOS DE COMUNICACION

TELOS

N.5, ENERO-MARZO, 1986

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

COROMINAS, MARIA

TELEVISIO I CONFLICTE LINGUISTIC A EUROPA. DINS SALVADOR, VICENT (COORD.):TELETEXTOS II.
UNIVERSITAT DE VALENCIA
VALENCIA, 1990

COROMINAS, MARIA; LOPEZ, BERNAT

ESPANYA: LES CONTRADICCIONS DEL "MODEL AUTONÒMIC"

ANÀLISI
N. 17. DESEMBRE 1994

COROMINAS, MARIA; LLINES, MONTSERRAT

LA EXPERIENCIA CATALANA DE RADIOTELEVISION LOCAL

TELOS
N.30, JUNIO-AGOSTO, 1992

CORREDOIRA, LORETO

MECENAS EN PANTALLA

EDICIONES DEL DRAC
BARCELONA, 1991

COSTA, PERE-ORIOL

LA CRISIS DE LA TELEVISION PUBLICA

PAIDOS
BARCELONA, 1986

CRONKITE, WALTER

LA TV AMERICANA: TUTTE LE NOTIZIE, TUTTO IL TEMPO

COMUNICAZIONE DI MASSA
ANNO I, VOL II, MAGGIO-AGOSTO, 1980

CUCÓ GINER, ALFONS

ASPECTES DE LA POLÍTICA VALENCIANA DEL SEGLE XIX

DALMAU
BARCELONA, 1965

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

CUCÓ GINER, ALFONS

EL VALENCIANISMO POLITICO

LAVÍNIA

VALÈNCIA, 1971

CUCÓ I GINER, ALFONS

PAÍS I ESTAT: LA QÜESTIÓ VALENCIANA

TRES I QUATRE

VALÈNCIA, 1989

CURRAN, J. ET AL.

SOCIEDAD Y COMUNICACION DE MASAS

FCE

MEXICO, 1981

CURRAN, JAMES; GUREVITCH, MICHAEL (EDS.)

MASS MEDIA AND SOCIETY

EDWARD ARNOLD

LONDRES, 1991

CHIN CHUAN LEE

LA "NUOVA" TV CINESE: PRIMO L'INGLESE, ULTIMA LA POLITICA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL II, MAGGIO-AGOSTO, 1980

DAVISON, W. PHILLIPS

A LINKAGE THEORY OF COMMUNICATION EFFECTS

MASS COM. REVIEW YEARBOOK

N.6, 1987

DE FLEUR, M.L.; BALL-ROKEACH, S.

TEORIAS DE LA COMUNICACION DE MASAS

PAIDOS

BARCELONA, 1982

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

DEFLEUR, M.L.; BALL-ROKEACH, S.

TEORIAS DE LA COMUNICACION DE MASAS

PAIDOS

BARCELONA, 1986

DELGADO, J.M. Y GUTIERREZ, J. (COORDS.)

METODOS Y TECNICAS CUALITATIVAS DE INVESTIGACION EN CIENCIAS SOCIALES

SINTESIS

MADRID, 1994

DI BELLA, ANTONIO

LA CRIMINALITA NEI TELEGIORNALI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XII, N.2, APRILE-GIUGNO, 1987

DI SILVESTRO, CLAUDIO

NUOVE LINEE PRODUTTIVE E NUOVI PRODOTTI TELEVISIVI: GLI ELEMENTI INVARIANTI

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO IV, VOL I e II, GENNAIO-AGOSTO,

DIAZ, ELIAS

PENSAMIENTO ESPAÑOL: 1939-1973

CUADERNOS PARA EL DIALOGO

MADRID, 1974

DIAZ NOSTY, BERNARDO

LA PRENSA, UN MEDIO EN TRANSFORMACION

TELOS

N.18, JUNIO-AGOSTO, 1989

DIEZ NICOLAS, JUAN

POSICION SOCIAL, INFORMACION Y POSTMATERIALISMO

REIS, N. 57

1992

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

DIMITRIU, ANDRES M.

NUEVAS TECNOLOGIAS DE COMUNICACION, INFORMACION Y SOBERANIA

TELOS

MARZO-MAYO, 1987

DIVERSOS AUTORS

RAPPORTO SULLO SVILUPPO DELLA TV CAVO IN EUROPA

COMUNICAZIONE DI MASSA,

ANNO V, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1984

DIVERSOS AUTORS

MODEL DE TV I MODEL D'ESTAT. JORNADES SOBRE LA REESTRUCTURACIO TELEVISIVA

ACTA/QUADERNS

BARCELONA, 1988

DIVERSOS AUTORS

HISTÒRIA DEL PAÍS VALENCIÀ. ÈPOCA CONTEMPORÀNIA.

EDICIONS 62

BARCELONA, 1990

DIVERSOS AUTORS

INFORME SOBRE LA INFORMACION: ESPAÑA 1990

SITUACION. BBV

BILBAO, 1990

DIVERSOS AUTORS

LA INDUSTRIA DE LA COMUNICACION

SITUACION 4. BBV

BILBAO, 1995

DIVERSOS AUTORS

COMUNICACION SOCIAL 1989. TENDENCIAS

FUNDESCO

MADRID, 1989

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

DIVERSOS AUTORS

VIDEOCULTURAS DE FIN DE SIGLO

CATEDRA

MADRID, 1990

DIVERSOS AUTORS

COMUNICACION SOCIAL 1991. TENDENCIAS

FUNDESCO

MADRID, 1991

DIVERSOS AUTORS

COMUNICACION SOCIAL 1992. TENDENCIAS

FUNDESCO

MADRID, 1992

DIVERSOS AUTORS

ESTRUCTURA ECONOMICA DE LA COMUNIDAD VALENCIANA

ESPASA-CALPE

MADRID, 1992

DIVERSOS AUTORS

COMUNICACION SOCIAL 1993. TENDENCIAS

FUNDESCO

MADRID, 1993

DIVERSOS AUTORS

COMUNICACION SOCIAL 1994. TENDENCIAS

FUNDESCO

MADRID, 1994

DIVERSOS AUTORS

LAS RADIOTELEVISIONES EN EL ESPACIO EUROPEO

RTW

VALÈNCIA, 1990

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

DIVERSOS AUTORS

**JORNADAS SOBRE EL PAPEL DE LA TV ESTATAL EN LAS
COMUNIDADES AUTONOMAS**

C. A. RTVE EN LA C.V.

VALÈNCIA, 1991

DIVERSOS AUTORS

**EL ESPACIO TELEVISIVO A PARTIR DE LA DIRECTIVA 89/552 DE LAS
COMUNIDADES EUROPEAS**

RTVV

VALÈNCIA, 1992

DIVERSOS AUTORS

AUDIENCIA Y PROGRAMACION

RTVV

VALÈNCIA, 1993

DIVERSOS AUTORS

LA INFORMACIÓ A LA COMUNITAT VALENCIANA

GENERALITAT VALENCIANA

VALENCIA, 1987

DIVERSOS AUTORS

**JORNADAS SOBRE EL PAPEL DE LA TV ESTATAL EN LAS
COMUNIDADES ATONOMAS**

GENERALITAT VALENCIANA-CARTVE

VALENCIA, 1991

DOLÇ, M.; SANCHIS, V.; I DEÓ, F.J.

LES RÀDIOS LLIURES. UNA PRÀCTICA ALTERNATIVA

EDICIONS TERRA VERDA

BARCELONA, 1985

DOUGLAS, M.

CONSTRUINT IDENTITATS: MITES I SÍMBOLS

ED. DE LA CAIXA

BARCELONA, 1986

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

DUVERGER, M.

SOCIOLOGIA POLITICA

ARIEL

BARCELONA, 1980

ECO, UMBERTO

LA ESTRUCTURA AUSENTE. INTRODUCCION A LA SEMIOTICA

LUMEN

BARCELONA, 1974

ECO, UMBERTO; FABBRI, PAOLO

**PROGETTO DI RICERCA SULL'UTILIZZAZIONE DELL'INFORMAZIONE
AMBIENTALE**

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO III, N.4, OTTOBRE-DICEMBRE, 1978

EGUIZABAL, RAUL

PUBLICIDAD Y CONSUMO

TELOS

N.24, DICIEMBRE-FEBRERO, 1990-91

ESCARPIT, ROBERT

DIMENSION Y COMUNICACION

TELOS

N.10, JUNIO-AGOSTO, 1987

ESPINA, WIFREDO

COMUNICACION, CULTURA Y NUEVAS TECNOLOGIAS EN CATALUÑA

TELOS

N.30, JUNIO-AGOSTO, 1992

ESTEINOU MADRID, JAVIER

SATELITES DE COMUNICACION E INTERESES NACIONALES

TELOS

N.25, MARZO-MAYO, 1991

BIBLIOGRAFIA UTILIZZATA

FABRETTI, GIORGIO

TV COMMERCIALE E NUOVI MEDIA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO VI, VOL I, GENNAIO-APRILE, 1985

FABRIS, GIAMPAOLO (a cura di)

SOCIOLOGIA DELLE COMUNICAZIONI DI MASSA

FRANCO ANGELI EDITORE

MILANO, 1985, QUARTA EDIZIONE

FAENZA, ROBERTO

SFERA PUBBLICA E CAPITALE PRIVATO NEL SISTEMA DELLE COMUNICAZIONI DI MASSA IN ITALIA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1980

FALCON I ORMAZABAL, XABIER

TELEVISIO I LLENGUA A LA COMUNITAT AUTONOMA BASCA. DINS SALVADOR, VICENT (COORD.)TELETXTOS II

UNIVERSITAT DE VALENCIA

VALENCIA, 1992

FALKENBERG, HANS-GEERT

IL FUTURO DEL SERVIZIO PUBBLICO NELLA REPUBBLICA FEDERALE TEDESCA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO V, VOL.II, MAGGIO-AGOSTO, 1984

FERNADEZ AREAL, M.

LA LIBERTAD DE PRENSA EN ESPAÑA (1939-1975)

CUADERNOS PARA EL DIALOGO

MADRID, 1976

FICHERA, MASSIMO

LA PRODUZIONE DEL SERVIZIO PUBBLICO: TRA POLITICA CULTURALE POLITICA INDUSTRIALE

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO IV, VOL.III, SETTEMBRE-DICEMBRE,

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

FINQUELIEVICH, SUSANA; VIDAL, ALICIA

TECNOLOGIAS DE COMUNICACION, TERRITORIO Y SEGREGACION

TELOS

N.20, DICIEMBRE-FEBRERO, 1989-90

FLICHY, PATRICE

L'INDUSTRIA DELL'IMAGINARIO. PER UN'ANALISI ECONOMICA DEI MEDIA

ERI

TORINO, 1983

FORCELLA, ENZO

IL POTERE, L'INFORMAZIONE E LA CULTURA

PROBLEMMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO II, N.I, GENNAIO-MARZO, 1977

FRANCH, VICENT ET AL.

DOCUMENT 88

TRES I QUATRE

VALÈNCIA, 1988

FRANQUET, ROSA

CONCENTRACION RADIOFONICA: UN PROCESO INCONCLUSO

TELOS

N.14, JUNIO-AGOSTO, 1988

FUENTE COBO, CARMEN

LAS OBLIGACIONES CULTURALES DE LOS SERVICIOS NACIONALES DE TELEVISION

TELOS

N.18, JUNIO-AGOSTO, 1989

FUENZALIDA, VALERIO

EL REINADO DE LA TELEVISION

TELOS

N.19, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1989

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

FUSTER, JOAN

NOSALTRES, ELS VALENCIANS.

EDICIONS 62

BARCELONA, 1962

FUSTER, JOAN

NOSALTRES, ELS VALENCIANS.

EDICIONS 62

BARCELONA, 1994. CATORZENA EDICIÓ

GAGLIARDI, CARLO

L'IMPERO DEI SUPERMEDIA: LA TV COMMERCIALE IN GIAPPONE

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO VI, VOL I, GENNAIO-APRILE, 1985

GARBARINO, ANDREA

IL GIORNALISMO COME PROFESSIONE: UN'ASTRAZIONE IN DECADENZA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO X, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1985

GARCIA CANCLINI, NESTOR

CULTURAS HIBRIDAS

TELOS

N.19, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1989

GARCIA FERRANDO, M.; LOPEZ-ARANGUREN, E.; BELTRAN, M.

LA CONCIENCIA NACIONAL Y REGIONAL EN LA ESPAÑA DE LAS AUTONOMIAS

CIS

MADRID, 1994

GARCIA FERRANDO, MANUEL

SOBRE EL METODO

CIS

MADRID, 1979.

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

GARCIA FERRANDO, MANUEL: CLASES SOCIALES Y ESTRATIFICACION SOCIAL
DINS GARCIA FERRANDO, M. (COORD.): PENSAR NUESTRA SOCIEDAD.
FUNDAMENTOS DE SOCIOLOGIA.
TIRANT LO BLANCH
VALÈNCIA, 1993

GARCIA FERRANDO, MANUEL (COORD.)
LA SOCIEDAD VALENCIANA DE LOS 90
ED. ALFONS EL MAGNÀNIM. IVEI
VALENCIA, 1992

GARCIA FERRANDO, MANUEL; IBAÑEZ, JESUS; ALVIRA, FRANCISCO (COMPS.)
EL ANALISIS DE LA REALIDAD SOCIAL. METODOS Y TECNICAS DE
INVESTIGACION.
ALIANZA
MADRID, 1986

GARCIA FERRANDO, MANUEL; IBAÑEZ, JESUS; ALVIRA, FRANCISCO (COMPS.)
EL ANALISIS DE LA REALIDAD SOCIAL. METODOS Y TECNICAS DE
INVESTIGACION.
ALIANZA
MADRID, 1994. 2a. ED. REV. I AMPL.

GARCIA LLOVET, ENRIQUE
SERVICIO PUBLICO Y TELEVISION PRIVADA
TELOS
N.13, MARZO-MAYO, 1988

GARCIA LLOVET, ENRIQUE
EMPRESA INFORMATIVA Y LIBERTADES DE LA COMUNICACION
TELOS
N.7, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1986

GARNHAM, NICHOLAS: CONTRIBUCION A UNA ECONOMIA POLITICA DE LA
COMUNICACION DE MASAS. DINS MORAGAS, M.: SOCIOLOGIA DE LA
COMUNICACION DE MASAS. VOL.I
GUSTAVO GILI
BARCELONA, 1985

BIBLIOGRAFIA UTILIZADA

GASBARRI, GIUSTINO

RICERCA E SVILUPPO: DUE DIVERSE POLITICHE PER DOMANDA E OFFERTA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO VI, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1981

GAZIANO, CECILE

THE KNOWLEDGE GAP. AN ANALYTICAL REVIEW OF MEDIA EFFECTS

MASS COM. REVIEW YEARBOOK

1985

GERBNER, G. :**CULTURAL INDICATORS -THE THIRD VOICE.** DINS GERBNER, G.;

GROSS, L.; MELODY, W. (COMPS): **COMMUNICATIONS TECHNOLOGY AND SOCIAL POLICY**

WILEY

NOVA-YORK, 1973

GERBNER, G.; GROSS, L.; MORGAN, M.; SIGNORELLI, N.

THE POLITICAL CORRELATES OF TV VIEWING

PUBLIC OPINION QUARTERLY

N. 48, 1984

GIDDENS, A.

THE CONSTITUTION OF SOCIETY

POLITY PRESS

CAMBRIDGE. 1984

GIDDENS, A.

THE CONSEQUENCES OF MODERNITY

POLITY PRESS

CAMBRIDGE. 1990

GIDDENS, A.

LA ESTRUCTURA DE CLASES EN LAS SOCIEDADES AVANZADAS

ALIANZA

MADRID, 1979

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

GIDDENS, A.; TURNER, J. ET AL.

LA TEORIA SOCIAL HOY

ALIANZA UNIVERSIDAD

MADRID, 1990

GIFREU, J.(DIR.); COROMINAS, M. (COORD.)

CONSTRUIR L'ESPÀI CATALÀ DE COMUNICACIÓ

GENERALITAT DE CATALUNYA-CIC

BARCELONA, 1991

GIFREU, JOSEP

SISTEMA I POLITIQUES DE LA COMUNICACIO A CATALUNYA (1970-1980)

L'AVENÇ

BARCELONA, 1983

GIFREU, JOSEP

EL DEBATE INTERNACIONAL DE LA COMUNICACION

ARIEL

BARCELONA, 1986

GIFREU, JOSEP

COMUNICACIÓ I RECONSTRUCCIÓ NACIONAL

PORTIC

BARCELONA, 1989a

GIFREU, JOSEP

ESTRUCTURA GENERAL DE LA COMUNICACIÓ PÚBLICA

PORTIC

BARCELONA, 1991

GIFREU, JOSEP

ESPAÑA, UN ESPACIO DE COMUNICACION EN CRISIS

TELOS

N.23, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1990

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

GIFREU, JOSEP

ESTRUCTURA Y POLITICA DE LA COMUNICACION EN CATALUÑA

TELOS

N.30, JUNIO-AGOSTO, 1992

GIFREU, JOSEP: **COMUNITAT DE CULTURA, COMUNITAT DE COMUNICACIÓ I**

PODER SIMBÒLIC. DINS DIVERSOS AUTORS: EL NACIONALISME CATALÀ A LA FI DEL SEGLE XX. II JORNADES.

LA MAGRANA-EDICIONS 62

BARCELONA, 1989b

GINER, S.; GARCIA SICILIA, F.

DILEMAS DE LA TRANSMISION INFORMATIVA EN CATALUÑA

TELOS

N.30, JUNIO-AGOSTO, 1992

GINER, SALVADOR

¿EXISTE LA SOCIEDAD DE LA INFORMACION?

TELOS,

N.10, JUNIO-AGOSTO, 1987

GITLIN, TODD

IL PARADIGMA DOMINANTE NELLA SOCIOLOGIA DEGLI EFFETTI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNOV, N.4, OTTOBRE-DICEMBRE, 1980

GLASGOW UNIVERSITY MEDIA GROUP

BAD NEWS

ROUTLEDGE & KEGAN PAUL

LONDRES, 1976

GLASGOW UNIVERSITY MEDIA GROUP

MORE BAD NEWS

ROUTLEDGE & KEGAN PAUL

LONDRES, 1980

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

GLASGOW UNIVERSITY MEDIA GROUP

REALLY BAD NEWS

WRITERS AND READERS

LONDRES, 1982

GOMEZ MONT, CARMEN

LAS NTI COMO OBJETOS TECNICOS Y SIMBOLICOS

TELOS

N.24, DICIEMBRE-FEBRERO, 1990-91

GONGALEZ MARTIN, J.A.

PUBLICIDAD, MODERNIDAD Y POSTMODERNIDAD

TELOS

N.8, DICIEMBRE-FEBRERO, 1986-87

GONZALEZ BALLESTEROS, T.

**EL DESFASE ENTRE LA TECNICA Y EL DERECHO. DOS SENTENCIAS
SOBRE LA TELEVISION**

TELOS

N.10, JUNIO-AGOSTO, 1987

GONZALEZ MARTIN, J.A.

**PERVIVENCIA DE UNA DECADA. DIEZ AÑOS DE COMUNICACION
POLITICA EN ESPAÑA**

TELOS

N.10, JUNIO-AGOSTO, 1987

GONZALEZ MOLINA, GABRIEL

**LA HETEROGENEIDAD PROGRESIVA DE LA RECEPCION: UNA HIPOTESIS
EN VIAS DE DOCUMENTACION EMPIRICA**

TELOS

N.25, MARZO-MAYO, 1991

GONZALEZ NAVARRO, ALICIA: **EVOLUCION DE LA PUBLICIDAD EN TELEVISION:**

SATURACION E INVERSION.

DINS DIVERSOS AUTORS: **AUDIENCIA Y PROGRAMACION**

RTVV

VALÈNCIA, 1993

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

GONZALEZ SEARA, L.: LOS MEDIOS DE COMUNICACION DE MASAS Y LA FORMACION DE LA OPINION PUBLICA. DINS MANUEL FRAGA I ALTRES: LA ESPAÑA DE LOS AÑOS 70. VOL.I
MONEDA Y CREDITO
MADRID 1972

GRAMEGNA, ROSSANA
UN ESEMPIO DI INFORMAZIONE TELEVISIVA LOCALE: IL TG3 DEL TRENTO-ALTO ADIGE
PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE
ANNO XIII, N.2, APRILE-GIUGNO, 1988

GRANDI, ROBERTO
IL "CASO ITALIA" NELLO SCENARIO RADIOTELEVISIVO INTERNAZIONALE
COMUNICAZIONE DI MASSA
ANNO I, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1980

GRANDI, ROBERTO
IL CONSUMO TELEVISIVO DOMANI
COMUNICAZIONE DI MASSA
ANNO IV, VOL III, SETTEMBRE-DICEMBRE,

GRANDI, ROBERTO
LA RICERCA MEOLOGICA DI MATRICE ANGLOSASSONE SULLA PROFESSIONALITA GIORNALISTICA
PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE
ANNO X, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1985

GRANDI, ROBERTO
COMUNICAZIONI DI MASSA. TEORIE, CONTESTI E NUOVI PARADIGMI
CLUEB
BOLOGNA, 1984

GRANGER, JOSE R.
INDICADORES PARA LA NUEVA SOCIEDAD DE LA INFORMACION
TELOS
N.11, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1987

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

GRAZZINI, ENRICO

LA TV COMMERCIALE IN EUROPA: REALTA E PROSPETTIVE

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO VI, VOL I, GENNAIO-APRILE, 1985

GRELE, R.J.

LA HISTORIA Y SUS LENGUAJES EN LA ENTREVISTA DE HISTORIA ORAL: QUIEN CONTESTA LAS PREGUNTAS DE QUIEN Y POR QUE.

HISTORIA Y FUENTE ORAL

N. 5, PÀGS. 106-126

GROSSBERG, LAWRENCE

CRITICAL THEORY AND THE POLITICS OF EMPIRICAL RESEARCH

MASS COM REVIEW YEARBOOK

N.6, 1987

GROSSI, GIORGIO

INFORMAZIONE E LEGITIMAZIONE: UN APPROCCIO CRITICO AI MODELLI DOMINANTI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

A. IX, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1984

GROSSI, GIORGIO

PROFESSIONALITA GIORNALISTICA E COSTRUZIONE SOCIALE DELLA REALTA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

A. X, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1985

GROSSI, GIORGIO: **LA COMUNICACION POLITICA MODERNA**

DINS MORAGAS, M. (ED.): **SOCIOLOGIA DE LA COMUNICACION DE MASAS. VOL IV.**

GUSTAVO GILI

BARCELONA, 1986

GUBERN, ROMAN

UN IMPERIO AUDIOVISUAL FUERTE PARA UN PENSAMIENTO DEBIL

TELOS

N.22, JUNIO-AGOSTO, 1990

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

GUBERN, ROMAN

RETOS AL AUDIOVISUAL CATALAN

TELOS

N.29, JUNIO-AGOSTO, 1992

GUBERN, ROMAN

EL DESAFIO SOCIOCULTURAL DE LA INFORMACION

TELOS

N.5, ENERO-MARZO, 1986

GUREVITCH, M.; BENNETT, T.; CURRAN, J.; WOOLLACOTT, J. (COMPS.)

CULTURE, SOCIETY AND THE MEDIA

METHUEN

LONDRES, 1982

GUREVITCH, MICHAEL

I RAPPORTI FRA MEDIA E IL SISTEMA POLITICO

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XI, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1986

HABERMAS, J.

HISTORIA Y CRITICA DE LA OPINION PUBLICA

GUSTAVO GILI

BARCELONA, 1981

HACKETT, ROBERT A.

DECLINE OF A PARADIGM? BIAS AND OBJECTIVITY IN NEWS MEDIA STUDIES

MASS COM. REVIEW YEARBOOK

1985

HALE, J.M.

EL ENTORNO CAMBIANTE DE LA INFORMACION

TECNOS

MADRID, 1981

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

HAMELINK, C.

LA ALDEA TRANSNACIONAL

G. GILI

BARCELONA, 1981

HAMELINK, CEES J.

LA SOCIEDAD DE LA INFORMACION: UN PANORAMA ENGAÑOSO

TELOS

N.5, ENERO-MARZO, 1986

HARDT, HANNO

**THE RETURN OF THE "CRITICAL" AND THE CHALLENGE OF RADICAL
DISSENT: CRITICAL THEORY, CULTURAL STUDIES, AND AMERICAN
COMMUNICATION YEARBOOK**

N.12, 1989

HAWKINS, R. ; PINGREE, S.

SOME PROCESSES IN THE CULTIVATION EFFECT

COMMUNICATION RESEARCH

N. 7, 1980

HERNANDEZ I MARTÍ, GIL MANUEL

FIESTA Y FRANQUISMO. LAS FALLAS DE VALENCIA ENTRE 1939 Y 1975.
TESI DOCTORAL. FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

1993

HERNANDEZ I MARTÍ, GIL MANUEL

VALENCIANISMO FALLERO, FRANQUISMO Y TRANSICION EN VALENCIA.
CONGRESO INTERNACIONAL HISTORIA DE LA TRANSICION

COMUNICACIÓ

MADRID, DESEMBRE, 1995

HIERRO, J.L.

LA REFORMA DEL ESTATUTO DE LA RADIO Y LA TELEVISION

TELOS

N.6, JUNIO-AGOSTO, 1986

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

HORKHEIMER, MAX.; ADORNO, THEODOR W.

DIALECTICA DE LA ILUSTRACION (ED. ORIGINAL DE 1969)

TROTTA

MADRID, 1994

HOWKINS, JOHN

LA TELEVISIONE NON SARA PIU LA STESSA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO II, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1981

HUERTAS, FERNANDO

IMPACTO E INTEGRACION DEL VIDEO

TELOS

N.5, ENERO-MARZO, 1986

HUMMEL, ROMAN

AUSTRIA: CONCENTRACION SIN RESTRICCIONES

TELOS

N.25, MARZO-MAYO, 1991

IBAÑEZ, JESUS

ANALISIS SOCIOLOGICO DE TEXTOS O DISCURSOS

REVISTA INTERNACIONAL DE SOCIOLOGIA

N. 43, MADRID, 1985

IBAÑEZ, JESUS

UNA PUBLICIDAD QUE SE ANUNCIA A SI MISMA

TELOS

N.8, DICIEMBRE-FEBRERO, 1986-87

IBARRA, ESTEBAN

LA LOT Y LA RADIODIFUSION LIBRE

TELOS

N.13, MARZO-MAYO, 1988

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

IMBERT, GERARD

NO MAN'S LAND: LOS MASS MEDIA COMO TIERRA DE NADIE

TELOS

N.8, DICIEMBRE-FEBRERO, 1986-87

INSTITUTO DE LA OPINION PUBLICA

ESTUDIO SOBRE LOS MEDIOS DE COMUNICACION DE MASAS EN ESPAÑA. 2 VOLS.

IOP

MADRID, 1964

IWENS, JEAN LUC

NUMEROSOS INTERROGANTES DE FUTURO

TELOS

N.21, MARZO-MAYO, 1990

JAKOBSON, R.

ENSAYOS DE LINGÜISTICA GENERAL.

SEIX BARRAL

BARCELONA, 1981

JAUREGUI BERECIARTU, GURUTZ

MEDIOS DE INFORMACION Y PODER: EL CONTROL DE LOS FLUJOS DE INFORMACION

REIS

N.48, 1989

JENSEN, KLAUS BRUHN

NEWS AS IDEOLOGY: ECONOMIC STATISTICS AND POLITICAL RITUAL IN TELEVISION NETWORK NEWS

JOURNAL OF COMMUNICATION

N.37, 1987

JONES, D. E.

EL SISTEMA COMUNICATIVO DE MASAS EN ESPAÑA: CONTEXTO Y ANALISIS SECTORIAL (1975-1992)

TESI DOCTORAL

UAB. 1993.

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

JONES, DANIEL E.

**LA PENETRACION TRANSNACIONAL EN LA CULTURA ESPAÑOLA: EL
LIDERAZGO DE BERSTLMANN**

TELOS

N.10, JUNIO-AGOSTO, 1987

JUSSAWALLA, MEHEROO

**LA TRANSFERENCIA DE TECNOLOGIA DE LA INFORMACION Y
PARADIGMAS DE DESARROLLO**

TELOS

N.17, MARZO-MAYO, 1989

KATZ, E. I SZECKSKÖ, T.:

MASS MEDIA AND SOCIAL CHANGE

SAGE, STUDIES IN INTERN. SOCIOLOGY

LONDRES, 1981

KILBORN, R.; MEECH, P.

LOS MEDIOS DE COMUNICACION SOCIAL EN ESCOCIA

TELOS

N.29, MARZO-MAYO, 1992

KLAPPER, J.T.

EFFECTOS DE LA COMUNICACION DE MASAS

AGUILAR

MADRID, 1974.

KRIPENDORFF, KLAUS

METODOLOGIA DE ANALISIS DE CONTENIDO. TEORIA Y PRACTICA.

PAIDOS

BARCELONA, 1990

LAGUNA, A. ; MARTINEZ GALLEGO, F. A. (COORDS.)

HISTORIA DE LEVANTE, EL MERCANTIL VALENCIANO

PRENSA VALENCIANA

VALÈNCIA, 1992

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

LALLANA, FERNANDO

LAS CABECERAS DE PRENSA DIARIA

TELOS

N.21, MARZO-MAYO, 1990

LANG, KURT

LE FUNZIONI CRITICHE DELLA "COMMUNICATION RESEARCH" EMPIRICA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO V, N.1, GENNAIO-MARZO, 1980

LANGE, A.; VAN LOON, A.

CONCENTRACION MULTIMEDIA

TELOS

N.25, MARZO-MAYO, 1991

LAZARSELD, P.; BERELSON, B.; GAUDET, H.

EL PUEBLO ELIGE. COMO DECIDE EL PUEBLO EN UNA CAMPAÑA ELECTORAL

PAIDOS

BUENOS AIRES, 1962

LE DIBERDER, A.; COSTE-CERDAN, N.

"ROMPER LAS CADENAS". INTRODUCCION A LA POST-TELEVISION

G. GILI

BARCELONA, 1990

LE MOIGNE, JEAN LOUIS

NUOVO SAPERE, NUOVO POTERE? LA SFIDA POLITICA E CULTURALE DEI NUOVI SISTEMI TELEMATICI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO VI, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1981

LERA, EMILIO

LA POLITICA EUROPEA DE TELECOMUNICACIONES. ¿PRAGMATISMO O AUDACIA?

TELOS

N.15, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1988

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

LERA, EMILIO

**TENDENCIAS DIVERGENTES EN LA INTEGRACION
TELECOMUNICACION-DIFUSION**

TELOS

N.21, MARZO-MAYO, 1990

LEWIS, PETER M.; BOOTH, JERRY

**EL MEDIO INVISIBLE. RADIO PUBLICA, PRIVADA, COMERCIAL Y
COMUNITARIA**

PAIDOS

BARCELONA, 1992

LEWIS-JEREMY BOOTH, PETER M.

PROFUNDAS TRANSFORMACIONES EN LA RADIO BRITANICA

TELOS

N.14, JUNIO-AGOSTO, 1988

LIMA, VENICIO A. DE

MEDIOS DE COMUNICACION Y DEMOCRACIA

TELOS

N.29, MARZO-MAYO, 1992

LINZ, J.J.

LA ESPAÑA DE LAS AUTONOMIAS. VOL. II

ESPASA CALPE

MADRID, 1981

LIVOLSI, MARINO

IL DISCORSO SULLA PROFESSIONALITA E LE CONDIZIONI ATTUALI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO X, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1985

LIVOLSI, MARINO (a cura di)

LE COMUNICAZIONI DI MASSA. PROBLEMI E PROSPETTIVE

FRANCO ANGELI EDITORE

MILANO, 1981

BIBLIOGRAFIA UTILIZZATA

LOPEZ GARRIDO, DIEGO

**LA LOT NECESITA SER DESARROLLADA POR IMPORTANTES
REGLAMENTOS TECNICOS**

TELOS

N.14, JUNIO-AGOSTO, 1988

LORENTE ARENAS, S.; HERNANDEZ DE FRUTOS, T.

SOCIOLOGIA DE LAS TELECOMUNICACIONES

TELOS

N.22, JUNIO-AGOSTO, 1990

LOSANO, MARIO G.

FLUSSO TRANSNAZIONALE DEI DATI ED EVOLUZIONE DEL DIRITTO

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO VI, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1981

LOSITO, GIANNI

DEFINIZIONE E TIPOLOGIA DEGLI EFFETTI A LUNGO TERMINE

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

A. XIII, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1988

LUHMANN, N.

COMPLEXITAT SOCIAL I OPINIÓ PÚBLICA

PERIODÍSTICA, N.1

1989

LUHMANN, N.

SISTEMI SOCIALI

IL MULINO

BOLOGNA. 1990

LUMET, SIDNEY

LA TV AMERICANA: TRA POTERI E FALLIMENTI

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL II, MAGGIO-AGOSTO, 1980

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

LLUCH, ERNEST

LA VIA VALENCIANA

TRES I QUATRE
VALÈNCIA, 1976

MACBRIDE, S.

UN SOLO MUNDO, VOCES MULTIPLES

FCE
MÈXIC, 1980

MACLUHAN, M.

LA GALAXIA GUTENBERG

AGUILAR
MADRID, 1972

MADINAVEITIA, EDUARDO

AUDIENCIA DE RADIO Y NUEVAS TECNOLOGIAS

TELOS
N. 26. JUNY-AGOST, 1991

MANCINI, PAOLO

**LA TELEVISIONE COME GIORNALISMO D'ATTUALITA. IL GIORNALISMO
TELEVISIVO NEGLI STATI UNITI E IN ITALIA**
PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE
ANNO IX, N.2, APRILE-GIUGNO, 1984

MANDER, MARY S.

**BOURDIEU, THE SOCIOLOGY OF CULTURE AND CULTURAL STUDIES: A
CRITIQUE**
EUROPEAN JOURNAL OF COM.
VOL. 2, 1987

MARCOS MARIN, FRANCISCO

LAS LENGUAS SI Y NO SE DEFIENDEN SOLAS

TELOS
N.17, MARZO-MAYO, 1989

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

MARQUES DE MELO, JOSE

LA COMUNICACION EN CATALUÑA

TELOS

N.30, JUNIO-AGOSTO, 1992

MARQUÉS, JOSEP-VICENT

PAÍS PERPLEX.

TRES I QUATRE

VALÈNCIA, 1974

MARTELANC, TOMO

LA RIDEFINIZIONE NECESSARIA DELLA TV NEGLI ANNI OTTANTA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO II, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1981

MARTI, JOSEP M.

**ESTRUCTURA PROGRAMATICA DEL MODELO RADIODIFUSOR ESPAÑOL:
DE LA VARIEDAD A LA ESPECIALIZACION**

TELOS

N.14, JUNIO-AGOSTO, 1988

MARTIN SERRANO, M.

EL USO DE LA COMUNICACION SOCIAL POR LOS ESPAÑOLES

CIS

MADRID, 1982

MARTIN SERRANO, MANUEL

**LA EPISTEMOLOGIA DE LA COMUNICACION A LOS CUARENTA AÑOS DE
SU NACIMIENTO**

TELOS

N.22, JUNIO-AGOSTO, 1990

MARTIN SERRANO, MANUEL

**DISEÑOS PARA INVESTIGAR LA PRODUCCION SOCIAL DE
COMUNICACION**

REIS

N.48, 1989

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

MARTIN-BARBERO, J.

TELEVISION, CULTURA Y REGION

TELOS

N.16, DICIEMBRE-FEBRERO, 1988-89

MARTIN-BARBERO, J.

INNOVACION TECNOLOGICA Y TRANSFORMACION CULTURAL

TELOS

N.9, MARZO-MAYO, 1987

MARTIN-BARBERO, JESUS

COMUNICACION Y CULTURA

TELOS

N.19, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1989

MARTIN-BARBERO, JESUS

INVESTIGACION DE LA COMUNICACION Y ANALISIS SOCIOCULTURAL

CINCO

N.3, 1989

MARTINEZ I SURINYAC, GABRIEL

EL PASTEL PUBLICITARIO

TELOS

N.14, JUNIO-AGOSTO, 1988

MARTINI, PAOLO

LA TV DIMEZZATA: IL PALINSESTO DELLE RETI PRIVATE IN ITALIA (1981-1985)

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO VI, VOL I, GENNAIO-APRILE, 1985)

MARTINI, PAOLO

EVOLUZIONE DEI MODELLI EDITORIALI DEI NETWORKS ITALIANI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XI, N.4, OTTOBRE-DICEMBRE, 1986

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

MASTROSTEFANO, ENNIO

L'INCHIESTA TELEVISIVA: UN GENERE SCOMODO

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO X, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1985

MASUDA, Y.

LA SOCIEDAD INFORMATIZADA COMO SOCIEDAD POSTINDUSTRIAL

TECNOS

MADRID, 1981

MATEO, ROSARIO DE (DIR.)

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ SOCIAL ALS QUATRE MOTORS PER A EUROPA

GENERALITAT DE CATALUNYA

BARCELONA, 1993

MATTELART, A.; PALMER, M.

DESREGULACION, AUTORREGULACION Y ESPACIO PUBLICO: EL NUEVO PAPEL DE LA PUBLICIDAD

TELOS

N.23, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1990

MATTELART, ARMAND

TELEVISIONE, COMMERCIALIZZAZIONE, RIVOLUZIONE

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL.II, MAGGIO-AGOSTO, 1980

MATTELART, ARMAND

LA PUBLICIDAD

PAIDOS

BARCELONA, 1991

MATTELART, ARMAND

LA COMUNICACION-MUNDO

FUNDESCO

MADRID, 1993

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

MATTELART, ARMAND; PIEMME, JEAN MARIE

INDUSTRIAS CULTURALES. EL FUTURO DE LA CULTURA EN JUEGO.

FCE

PARÍS, MÈXIC, 1982

MATTUCCI, LUIGI

TELEMATICA E TELEIMMAGINARIO: TRA NUOVE TECNOLOGIE E NUOVE MERCI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO IX, N.2, APRILE-GIUGNO, 1984

MAZZOLENI, GIANPIETRO

LA TELEVISIONE COME SERVIZIO. PROSPETTIVE E PROBLEMI DELLA "NUOVA TELEVISIONE

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO IX, N.2, APRILE-GIUGNO, 1984

MAZZOLENI, GIANPIETRO

LA LOMBARDIA RADIOTELEVISIVA: REALTA E PROSPETTIVE

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XI, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1986

MCLEOD, JACK M.; BLUMLER, JAY G. : **THE MACROSOCIAL LEVEL OF COMMUNICA-**

TION SCIENCE. DINS BERGER, C. ;CHAFFEE, S. (COMPS.): **HANDBOOK OF COMMUNICATION SCIENCE**

SAGE

LONDRES, 1987

MCLOONE, MARTIN; MACMAHON, JOHN

TELEVISION AND IRISH SOCIETY

RTE-IFI

DUBLIN, 1984

MCQUAIL, DENIS

WITH THE BENEFIT OF HINDSIGHT. REFLECTIONS ON USES AND GRATIFICATIONS RESEARCH

MASS COM. REV. YEARBOOK

1985

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

MCQUAIL, DENIS

INTRODUCCION A LA TEORIA DE LA COMUNICACION DE MASAS

PAIDOS

BARCELONA, 1991, 2ª ED. REV. Y AMPL.

MEDINA LAVERON, MERCEDES: **EL MERCADO DE LA TELEVISION TERRESTRE:**

CINCO AÑOS DE PERSPECTIVA. DINS DIVERSOS AUTORS: LA INDUSTRIA DE LA COMUNICACION

SITUACION 4.BBV

BILBAO, 1995

MEECH, PETER

REINO UNIDO: TRANSICION A UNA MAYOR LIBERALIZACION

TELOS

N.25, MARZO-MAYO, 1991

MELODY, WILLIAM H.

RIESGOS Y ESPERANZAS DE LAS NUEVAS TECNOLOGIAS DE LA COMUNICACION

TELOS

N.15, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1988

MERTON, R. K.

TEORIA Y ESTRUCTURA SOCIALES

FCE

MEXICO, 1972

MEYER, T. P.

ON MEDIATED COMMUNICATION THEORY: THE RISE OF FORMAT

COMMUNICATION YEARBOOK

N.11, 1988

MIEGE, BERNARD

TELECOMUNICACIONES Y AUDIOVISUAL. ¿UN FUTURO COMUN?

TELOS

N.21, MARZO-MAYO, 1990

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

MIEGE, BERNARD

LAS INDUSTRIAS DE LA CULTURA Y DE LA INFORMACION

TELOS

N.29, MARZO-MAYO, 1992

MIEGE, BERNARD

LOS AVATARES DEL LIBERALISMO EN LO AUDIOVISUAL

TELOS

N.7, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1986

MIGUEL, AMANDO DE

SOCIOLOGIA DEL FRANQUISMO

EUROS

BARCELONA, 1975

MIGUEL, AMANDO DE: **EL PAIS VALENCIANO ¿PUEBLO DECADENTE?**

APÈNDIX AL LLIBRE DEL MATEIX AUTOR: **DESDE LA ESPAÑA
PREDEMOCRATICA**

EDICIONES PAULINAS

MADRID, 1976

MILLER, JAMES

**CUANDO EL MERCANTILISMO AHOGA LA COMUNICACION RADIOFONICA
LOCAL**

TELOS

N.9, MARZO-MAYO, 1987

MILLES, JACK M.

LA TV COME SOSTITUTA DEI TRASFERIMENTI QUOTIDIANI

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO II, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1981

MIRA, JOAN FRANCESC

CULTURES, LLENGÜES I NACIONS

LA MAGRANA

BARCELONA, 1990

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

MOLES, ABRAHAM A.

TELEVISIONE E SOCIETA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL II, MAGGIO-AGOSTO, 1980

MOLLÀ, D., CASTELLÓ, R. : **DEMOGRAFIA Y RECURSOS HUMANOS.**

DINS GARCIA FERRANDO, MANUEL (COORD.): **LA SOCIEDAD VALENCIANA DE LOS 90**

ED. ALFONS EL MAGNÀNIM. IVEI

VALENCIA, 1992

MOLLÀ, D.; MIRA, E.

DE IMPURA NATIONE

TRES I QUATRE

VALÈNCIA, 1986

MOLLÀ, DAMIÀ

EL PAÍS VALENCIÀ COM A FORMACIÓ SOCIAL.

PROMETEO

VALÈNCIA, 1979a

MOLLÀ, DAMIÀ

ESTRUCTURA Y DINAMICA DE LA POBLACION EN EL PAIS VALENCIANO

FERNANDO TORRES EDITOR

VALÈNCIA, 1979b

MOLLÀ, DAMIÀ: **LA POBLACION**

DINS NINYOLES, R. (COMP.): **ESTRUCTURA SOCIAL AL PAÍS VALENCIÀ.**

DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA

VALÈNCIA, 1982

MONCADA, ALBERTO

PERIODISTAS... Y SUS DUEÑOS

TELOS

N.29, MARZO-MAYO, 1992

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

MONTABES PEREIRA, JUAN

**LA PRENSA DEL ESTADO DURANTE LA TRANSICION POLITICA
ESPAÑOLA**

CIS

MADRID, 1989

MORAGAS, MIQUEL DE

**LA TELEVISION LOCAL EN EUROPA ¿CONTEXTO DE LA EXPERIENCIA
CATALANA?**

MULTICÒPIA

1988b

MORAGAS, MIQUEL DE

SEMIOTICA Y COMUNICACION DE MASAS

PENINSULA

BARCELONA, 1980, 2ª EDICIÓ. REV. I AMPL.

MORAGAS, MIQUEL DE

**TEORIAS DE LA COMUNICACION. EXPERIENCIAS SOBRE MEDIOS EN
AMERICA Y EUROPA**

G. GILI

BARCELONA, 1981

MORAGAS, MIQUEL DE

**ESPais DE COMUNICACIO: EXPERIENCIES I PERSPECTIVES A
CATALUNYA**

EDICIONS 62

BARCELONA, 1988

MORAGAS, MIQUEL DE

**LOS ESTUDIOS SOBRE COMUNICACION Y NUEVAS TECNOLOGIAS EN
ESPAÑA**

CINCO

N.1, 1988

MORAGAS, MIQUEL DE

DELANTE DE LOS NEGOCIOS, DETRAS DE LOS ACONTECIMIENTOS

TELOS

N.22, JUNIO-AGOSTO, 1990

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

MORAGAS, MIQUEL DE
BARCELONA '92

TELOS
N.30, JUNIO-AGOSTO, 1992

MORAGAS, MIQUEL DE
EUROPA SUR: DESEQUILIBRIOS TEORICOS Y GEOGRAFICOS

TELOS
N.7, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1986

MORAGAS, MIQUEL DE (ED.)
SOCIOLOGIA DE LA COMUNICACION DE MASAS (IV VOLS.)

G. GILI
BARCELONA, 1986

MORAGAS, MIQUEL DE; GARITAONANDIA, CARMELO
INTRODUCCIÓ. LES REGIONS A L'ESPAI AUDIOVISUAL EUROPEU

ANÀLISI
N. 17. DESEMBRE 1994

MORCELLINI, MARIO
TEMI E SCENARI NUOVI NELLO SPETTACOLO TELEVISIVO

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE
ANNO IX, N.1, GENNAIO-MARZO, 1984

MULGAN, G.J.
LOS PROBLEMAS DEL MERCADO Y LA COMPETENCIA

TELOS
N.21, MARZO-MAYO, 1990

MUÑOZ, A.; MONZON, C.; ROSPIR, J.I.; DADER, J.L.
OPINION PUBLICA Y COMUNICACION POLITICA

EUDEMA
MADRID, 1990

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

MUÑOZ, BLANCA

**CULTURA Y COMUNICACION. INTRODUCCION A LAS TEORIAS
CONTEMPORANEAS**

BARCANOVA

BARCELONA, 1989

MURCIANO, MARCIAL

ESTRUCTURA Y DINAMICA DE LA COMUNICACION INTERNACIONAL

BOSCH

BARCELONA, 1992

MURIALDI, PAOLO

**IL GIORNALISMO ITALIANO DALLA FINE DEGLI ANNI '60 A OGGI.
PROFESSIONALITA, MODELLI EMERGENTI E MUTAMENTI DELLA
PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE**

ANNO X, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1985

NADAL, J.

LA LOT UNA LEY NECESARIA

TELOS

N.11, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1987

NATALE, ANNA LUCIA

**CULTURA DI MASSA, GIORNALISMO E SERVIZIO NEI PALINSESTI
TELEVISIVI DELLA RAI E DEI NETWORKS**

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO X, N.2, APRILE-GIUGNO, 1985

NAVARRO, P.; DIAZ, C.: **ANALISIS DE CONTENIDO.**

**DINS DELGADO, J.M. Y GUTIERREZ, J. : METODOS Y TECNICAS CUALITATIVA
DE INVESTIGACION EN CIENCIAS SOCIALES**

SINTESIS

MADRID, 1994

NINYOLES, R.

IDIOMA Y PODER SOCIAL

TECNOS

MADRID, 1972

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

NINYOLES, R.

IDIOMA I PREJUDICI

MOLL

PALMA DE MALLORCA, 1975. 2a ED. REV.

NINYOLES, R.

EL PAÍS VALENCIÀ A L'EIX MEDITERRANI

L'EIXAM

TAVERNES BLANQUES, 1992

NINYOLES, R.

CONFLICTE LINGÜÍSTIC VALENCIÀ

TRES I QUATRE

VALÈNCIA, 1969

NINYOLES, R.

MADRE ESPAÑA

PROMETEO

VALÈNCIA, 1979

NINYOLES, R. (COMP.)

ESTRUCTURA SOCIAL AL PAÍS VALENCIÀ.

DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA

VALÈNCIA, 1982

NINYOLES, R. : **SOCIOLOGIA DE LA LENGUA.**

DINS GARCIA FERRANDO, MANUEL (COORD.): **LA SOCIEDAD VALENCIANA DE LOS 90**

ED. ALFONS EL MAGNÀNIM. IVEI

VALENCIA, 1992

NINYOLES, RAFAEL: **UNA PERSPECTIVA DE LA SOCIOLOGIA VALENCIANA**

DINS NINYOLES, R. (COMP.): **ESTRUCTURA SOCIAL AL PAÍS VALENCIÀ.**

DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA

VALÈNCIA, 1982

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH

L'INFLUENZA DEI MASS MEDIA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO IV, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1979

NORDENSTRENG, KAARLE

**RECENTI TENDENZE NELLE RICERCHE SULLA COMUNICAZIONE DI
MASSA IN EUROPA**

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO III, N.1, GENNAIO-MARZO, 1978

ORERO JIMENEZ, A.; PEIRO SILLA, J.M.

LOS SISTEMAS DE DISTRIBUCION DE INFORMACION

TELOS

N.17, MARZO-MAYO, 1989

PARDO, J.L.

**PUBLICIDAD Y BANALIDAD. EN TORNO AL SIGNIFICADO DE LA
COMUNICACION DE MASAS**

TELOS

N.15, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1988

PARÉS I MAICAS, M.

LA IDEOLOGIA REGIONAL DE LA PREMSA ESPANYOLA

EDICIONS 62

BARCELONA, 1984

PARES I MAICAS, M. ET AL.

LA TELEVISIO A LA CATALUNYA AUTONOMA

EDICIONS 62

BARCELONA, 1981

PARES I MAICAS, MANUEL

TELEVISION Y POLITICA

TELOS

N.13, MARZO-MAYO, 1988

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

PARES I MAICAS, MANUEL

EL CONTROL PUBLICO DE LA TELEVISION

TELOS

N.7, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1986

PARÉS, M.; BAGET, J.M.; BERRIO, J. ET AL.

LA TELEVISIÓ A LA CATALUNYA AUTÒNOMA

EDICIONS 62

BARCELONA, 1981

PAULU, BURTON

LA RADIO-TV BRITANNICA: QUALITA E CONTROLLO POLITICO

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL.II, MAGGIO-AGOSTO, 1980

PEREA, JULIAN

DEMASIADA LIBERALIZACION

TELOS

N.11, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1987

PÉREZ BENLLOCH, J.J.: **EL FRACÀS DE LA PREMSA ALTERNATIVA.**

DINS DIVERSOS AUTORS: LA INFORMACIÓ A LA COMUNITAT VALENCIANA

GENERALITAT VALENCIANA

VALENCIA, 1987

PEREZ DE GUZMAN, T : **CULTURA POLITICA.**

**DINS GARCIA FERRANDO, MANUEL (COORD.): LA SOCIEDAD VALENCIANA DE
LOS 90**

ED. ALFONS EL MAGNÀNIM. IVEI

VALENCIA, 1992

PÉREZ MORAGON, FRANCESC

LA PREMSA CLANDESTINA AL PAÍS VALENCIÀ

L'ESPILL

N. 5. VALÈNCIA, 1980

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

PEREZ VILARIÑO, J.

LOS PERIODICOS ANTE LAS AUTONOMIAS

AKAL

MADRID, 1982

PERRY, DAVID K.

IMPLICATIONS OF A CONTEXTUALIST APPROACH TO MEDIA-EFFECTS RESEARCH

COMMUNICATION RESEARCH

VOL.15, N.3, JUNE 1988

PETRELLA, RICARDO

LA TECNOLOGIA DE LA INFORMACION UN RETO PARA LOS EUROPEOS

TELOS

N.5, ENERO-MARZO, 1986

PICÓ I LÓPEZ, JOSEP

EMPRESARIO E INDUSTRIALIZACION. EL CASO VALENCIANO.

TECNOS

MADRID, 1976

PICÓ I LÓPEZ, JOSEP

PAÍS VALENCIÀ: SOCIOLOGIA DE LA SOCIOLOGIA

DEBATS

N. 17. SETEMBRE, 1986

PICÓ I LÓPEZ, JOSEP

EL MOVIMENT OBRER AL PAÍS VALENCIÀ SOTA EL FRANQUISME.

TRES I QUATRE

VALÈNCIA, 1977

PICÓ I LÓPEZ, JOSEP

EL FRANQUISME

INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM

VALÈNCIA, 1982

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

PIEMME, JEAN-MARIE

MONOPOLIO E/O SERVIZIO PUBBLICO: IL CASO BELGA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO V, VOL.II, MAGGIO-AGOSTO, 1984

PIÑUEL RAIGADA, J.L.

PRODUCCION, PUBLICIDAD Y CONSUMO

FUNDAMENTOS

MADRID, 1983

PINI, MASSIMO

IL FUTURO DEL SERVIZIO PUBBLICO IN ITALIA

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO V, VOL.II, MAGGIO-AGOSTO, 1984

PLOMAN, EDWARD W.

CONSIDERAZIONI SULLE RADIO E LE TELEVISIONI LOCALI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO II, N.4, SETTEMBRE-DICEMBRE, 1977

POHORYLES, R.J.; SCHLESINGER, P.; WUGGENING U.

LOS MEDIOS DE COMUNICACION EN EUROPA

TELOS

N.25, MARZO-MAYO, 1991

PORTILLO, JOAQUIN

EL LOBBY EN LA CEE

TELOS

N.29, SUPL., MARZO-MAYO, 1992

PRADO, EMILI

LAS RADIOS LIBRES. TEORIA Y PRACTICA DE UN MOVIMIENTO ALTERNATIVO

MITRE

BARCELONA, 1983

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

PRADO, EMILI

¿HACIA UN NUEVO ECOSISTEMA COMUNICATIVO? PROMESAS Y REALIDADES DE LA FIBRA OPTICA

TELOS

N.10, JUNIO-AGOSTO, 1987

PRADO, EMILI

RADIO Y NUEVAS TECNOLOGIAS: UN MARIDAJE SECRETO

TELOS,

N.14, JUNIO-AGOSTO, 1988

PRADO, EMILI

DEMANDA DE INFORMACION Y NUEVOS MEDIOS

TELOS

N.30, JUNIO-AGOSTO, 1992

PRADO, EMILI

LA INCESANTE TRANSFORMACION DE LA RADIO

TELOS

N.5, ENERO-MARZO, 1986

PRETA, AUGUSTO

L'AUDIOVISIVO DI SERVIZIO (EMILIA-ROMAGNA, LOMBARDIA, TOSCANA LIGURIA, PIEMONTE)

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XII, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1987

PRETA, AUGUSTO

IL FLUSSO INTERNAZIONALE DEI PROGRAMMI: IL BUCO NERO DEGLI STUDI SULLA TELEVISIONE

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XIV, N.1, GENNAIO-APRILE, 1989

PROSS, HARRY

ESTRUCTURA SIMBOLICA DEL PODER. TEORIA Y PRACTICA DE LA COMUNICACION PUBLICA

G. GILI

BARCELONA, 1980

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

QUIROS, FERNANDO

EUROPA Y LA INFORMACION (TELEVISION)

FUNDACION UNIVERSIDAD-EMPRESA

MADRID, 1990

RAMOS SIMON, LUIS FERNANDO

LA DIFUSION DE LA PRENSA DIARIA EN ESPAÑA

TELOS

N.17, MARZO-MAYO, 1989

RAMOS, VICENTE

PANCATALANISMO ENTRE VALENCIANOS

ARTES GRAFICAS QUILES

VALÈNCIA, 1978

RENDINA, MASSIMO

**LE PROSPETTIVE DELL'INFORMAZIONE TELEVISIVA CON LO SVILUPPO
DELLE NUOVE TECNOLOGIE**

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO II, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1981

RENDINA, MASSIMO

**L'ACCELERAZIONE DELLO SVILUPPO TECNOLOGICO DEI MEZZI E DEI
SISTEMI DI COMUNICAZIONE**

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO IV, N.2, APRILE-GIUGNO, 1979

REYES MATTA, FERNANDO

REDES DE COMUNICACION Y COMPROMISO SOCIAL

TELOS

N.14, JUNIO-AGOSTO, 1988

RICHERI, GIUSEPPE

**TENDENZE DEI SISTEMI TELEVISIVI EUROPEI. STRATEGIE DELLE
NUOVE TECNOLOGIE DI COMUNICAZIONE**

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO IX, N.2, APRILE-GIUGNO, 1984

BIBLIOGRAFIA UTILIZADA

RICHERI, GIUSEPPE

**LA CIRCOLAZIONE TELEMATICA DEI DATI: ALCUNI PROBLEMI
INTERNAZIONALI**

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO VI, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1981

RICHERI, GIUSEPPE

**LE TELEVISIONI EUROPEE IN CERCA DI NUOVI EQUILIBRI. IL CASO
BRITANNICO E QUELLO FRANCESE**

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XI, N.4, OTTOBRE-DICEMBRE, 1986

RICHERI, GIUSEPPE

LE NUOVE TENDENZE DELLA TELEVISIONE IN EUROPA

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XIII, N.4, OTTOBRE-DICEMBRE, 1988

RICHERI, GIUSEPPE

**LA TRANSICION DE LA TELEVISION. ANALISIS DEL AUDIOVISUAL COMO
EMPRESA DE COMUNICACION**

BOSCH

BARCELONA, 1994

RICHERI, GIUSEPPE

**LA FIBRA OPTICA EN LAS ESTRATEGIAS DE COMUNICACIONES
EUROPEAS**

TELOS

N.10, JUNIO-AGOSTO, 1987

RICHERI, GIUSEPPE

**ITALIA: PUGNAS ECONOMICAS Y POLITICAS AL MARGEN DEL ESTADO Y
DE LAS LEYES**

TELOS

N.21, MARZO-MAYO, 1990

RICHERI, GIUSEPPE

**PANORAMA Y TENDENCIAS DE LOS MEDIOS: SISTEMA DE
COMUNICACION, NUEVOS MEDIOS Y GRUPOS MULTIMEDIA**

TELOS

N.23, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1990

BIBLIOGRAFIA UTILIZZATA

RICHERI, GIUSEPPE

EL MAR AGITADO DE LAS TELECOMUNICACIONES

TELOS

N.7, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1986

RICHERI, GIUSEPPE

SATELLITI E NUOVE TECNOLOGIE TELEVISIVE

INFORMAZIONE RADIO TV

ROMA. RAI. 1983

RICHERI, GIUSEPPE (ED.)

LA TELEVISION ENTRE SERVICIO PUBLICO Y NEGOCIO

G. GILI

BARCELONA, 1983

RIOTTA, GIANNI

TUTTI NE PARLANO: IL TG DI TED TURNER 24 ORE SU 24

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XI, N.4, OTTOBRE-DICEMBRE, 1986

RIZZA, NORA

PERCHE E INCEPPATA L'ARMA DELL'ACCESSO

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL I, GENNAIO-APRILE, 1980

ROGERS, E.M.; DEARING, J.W.

AGENDA-SETTING RESEARCH: WHERE HAS IT BEEN, WHERE IS IT GOING?

COMMUNICATION YEARBOOK

N.11, 1988

RONCHI-DELLA ROCCA, BARBARA

LE TV LOCALI IN ITALIA: PROViamo A FARE IL PUNTO SULLA SITUAZIONE

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1980

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

ROSENGREN, KARL ERIK

MEDIA LINKAGES BETWEEN CULTURE AND OTHER SOCIETAL SYSTEMS

COMMUNICATION YEARBOOK

N.9, 1986

ROTHENBUHLER, ERIC W.

NEOFUNCTIONALISM FOR MASS COMMUNICATION THEORY

MASS COM. REVIEW YEARBOOK

N.6, 1987

ROUQUETTE, M.L.: LA COMUNICACION DE MASAS. DINS MOSCOVICI, S.

PSICOLOGIA SOCIAL, VOL. II

PAIDOS

BARCELONA, 1986

RUBEN, D. (ED.)

INFORMATION AND BEHAVIOR. VOL. I

TRANSACTION BOOKS

RUTGER, N.J., 1985

RUIZ DE MARCOS, J.M.; TIRADO MONTERO, C.

**LOS SERVICIOS AVANZADOS DE TELECOMUNICACION Y EL
DESARROLLO REGIONAL**

TELOS

N.17, MARZO-MAYO, 1989

SALAUM, JEAN MICHEL

LAS PARADOJAS DE LA SITUACION FRANCESA

TELOS

N.21, MARZO-MAYO, 1990

SALVAGGIO, J.L.: INFORMATION TECHNOLOGY AND SOCIAL PROBLEMS

DINS RUBEN, D. (ED.): INFORMATION AND BEHAVIOR. VOL. I

TRANSACTION BOOKS

RUTGER, N.J., 1985

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

SALVATORI, GIORGIO

I SATELLITI: NUOVI MEZZI PER NUOVE ESIGENZE

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO II, VOL.I, GENNAIO-APRILE, 1981

SAMARAJIVA, ROHAN

NTI: CONSECUENCIAS PARA LA PERIFERIA

TELOS

N.15, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1988

SANCHEZ-TABERNERO, ALFONSO ET AL.

**CONCENTRACION DE LA COMUNICACION EN EUROPA. EMPRESA
COMERCIAL E INTERES PUBLICO**

CEDIC. GENERALITAT DE CATALUNYA

BARCELONA, 1993

SANCHIS, E.

EL TREBALL A DOMICILI

IVEI

VALÈNCIA, 1986

SANTODOMINGO, ADOLFO

**PROBLEMATICA Y CONTEXTO DEL MERCADO INTERNACIONAL DE
INFORMACION**

TELOS

N.6, JUNIO-AGOSTO, 1986

SANTOS ORTEGA, J. A. ET AL.

**TENDÈNCIES RECENTS DE LA DESOCUPACIÓ EN LA COMUNITAT
VALENCIANA: ANÀLISI DE LES DADES DEL CENS DE POBLACIÓ DE 1991**

IVE

VALÈNCIA, 1995

SAPERAS, E.

**LA SOCIOLOGIA DE LA COMUNICACION DE MASAS EN ESTADOS
UNIDOS**

ARIEL

BARCELONA, 1985

BIBLIOGRAFIA UTILIZZATA

SAPERAS, ENRIC

LOS EFECTOS COGNITIVOS DE LA COMUNICACION DE MASAS

ARIEL

BARCELONA, 1987

SARTORI, CARLO

TELEVISIONE SENZA FRONTIERE PER UN'EUROPA MULTINAZIONALE

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO II, VOL.1, GENNAIO-APRILE, 1981

SARTORI, CARLO

TENDENZE FONDAMENTALI DEL MERCATO TELEVISIVO INTERNO E INTERNAZIONALE

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO IV, VOL III, SETTEMBRE-DICEMBRE

SARTORI, CARLO

LA TV COMMERCIALE: MISTIFICAZIONI, REALTA, PROSPETTIVE

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO VI, VOL I, GENNAIO-APRILE, 1985

SASSOON, DONALD (a cura di)

LEGAMI PERICOLOSI? RAPPORTI TRA POTERE POLITICO E TELEVISIONE IN QUINDICI PAESI

VPT/ERI

ROMA, SETTEMBRE, 1987

SAZ, ISMAEL: **REPÚBLICA, GUERRA I FRANQUISME. DINS DIVERSOS AUTORS:**

HISTÒRIA DEL PAÍS VALENCIÀ. ÈPOCA CONTEMPORÀNIA.

EDICIONS 62

BARCELONA, 1990

SCARPATO, ANNA; BOTTA, ROSALBA

LE TELEVISIONI PRIVATE A NAPOLI

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO VII, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1982

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

SCRODER, KIM CHRISTIAN

**CONVERGENCE OF ANTAGONISTIC TRADITIONS? THE CASE OF
AUDIENCE RESEARCH**
EUROPEAN JOURNAL OF COM.
VOL 2, 1987

SCHILLER, DAN

**LAS TELECOMUNICACIONES EN EL MERCADO UNICO EUROPEO: LA
VISION DESDE LOS ESTADOS UNIDOS**
TELOS
N.23, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1990

SCHILLER, HERBERT I.

INFORMACION Y ECONOMIA EN TIEMPO DE CRISIS

FUNDESCO-TECNOS
MADRID, 1986

SCHLESINGER, PHILIP

**IDENTIDAD EUROPEA Y CAMBIOS EN LA COMUNICACION: DE LA
POLITICA A LA CULTURA Y LOS MEDIOS**
TELOS
N.23, SEPTIEMBRE-NOVIEMBRE, 1990

SCHLESINGER, PHILIP

COMUNICACION EUROPEA: UNA PERSPECTIVA REGIONAL

TELOS
N.30, JUNIO-AGOSTO, 1992

SCHLESINGER, PHILIP

EL COMERCIO DE LAS PELICULAS DE FICCION

TELOS
N.8, DICIEMBRE-FEBRERO, 1986-87

SETTI, CARLOS AUGUSTO

**POLITICA DEMOCRATICA DE LA COMUNICACION Y DEMOCRATIZACION
DE LA CULTURA**
TELOS
N.17, MARZO-MAYO, 1989

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

SILIATO, FRANCESCO

TV PRIVATA E SISTEMA ITALIANO DELL'INFORMAZIONE

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO VI, VOL I, GENNAIO-APRILE, 1985

SILJ, A. (COORD.)

LA NUOVA TELEVISIONE IN EUROPA. VOL. III

GRUPPO FININVEST

MILANO, 1992

SILVERSTONE, ROGER

DE LA SOCIOLOGIA DE LA TELEVISION A LA SOCIOLOGIA DE LA PANTALLA

TELOS

N.22, JUNIO-AGOSTO, 1990

SMADJA, CLAUDE

LA TV AMERICANA: LA DITTATURA DEGLI INDICI DI ASCOLTO

COMUNICAZIONE DI MASSA

ANNO I, VOL II, MAGGIO-AGOSTO, 1980

SOKOLOV, V.

IL "NUOVO GIORNALISMO" AMERICANO, CONCEZIONE DELLA MITOLOGIA SOCIALE

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO III, N.1, GENNAIO-MARZO, 1978

SOLBES, ROSA

PRIMERA PAGINA. HISTORIA DE UNA FRUSTRACION. TESINA DE FI D'ESTUDIS. 1972.

ESCOLA OFICIAL DE PERIODISME DE

VALÈNCIA. MECANOGRAFIAT

SOLER, VICENT: **L'ARRENCADA INDUSTRIAL (1960-1975). DINS DIVERSOS**

AUTORS: HISTÒRIA DEL PAÍS VALENCIÀ. ÈPOCA CONTEMPORÀNIA.

EDICIONS 62

BARCELONA, 1990

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

SOLVES ALMELA, J.A.

INTEL.LECTUALS I IDENTITAT CULTURAL AL PAÍS VALENCIÀ (UN ESTAT DE LA QÜESTIÓ DE LES REFLEXIONS SOBRE EL FET NACIONAL VALENCIÀ: 1962-1995)

TREBALL D'INVESTIGACIÓ. TERCER CICLE
FAC. DE CIÈNC. COMUNICACIÓ. UAB. 1995

SORRIBES, JOSEP

CRECIMIENTO URBANO Y ESPECULACION EN VALENCIA

ALMUDIN
VALÈNCIA, 1978

SORRIBES, JOSEP: DEMOGRAFIA, URBANIZACION Y CRECIMIENTO ECONOMICO

DINS NINYOLES, R. (COMP.): ESTRUCTURA SOCIAL AL PAÍS VALENCIÀ.

DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA
VALÈNCIA, 1982

STATERA, GIANNI

SOCIETA E COMUNICAZIONI DI MASSA

PALUMBO EDITORE
PALERMO, 1987

STEWART, D.W.

SECONDARI RESEARCH: INFORMATION SOURCES AND METHODS

SAGE
BEVERLY HILLS, CAL., 1984

STREETER, THOMAS

POLITICA E PRATTICA DEL BROADCASTING: LA FCC, I NETWORK
STATUNITENSI E IL MERCATO

COMUNICAZIONE DI MASSA
ANNO VI, VOL I, GENNAIO-APRILE 1985

TERRON MONTERO, J.

LA PRENSA DE ESPAÑA DURANTE EL REGIMEN DE FRANCO

CIS
MADRID. 1981

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

THOMAS, SARI

MASS MEDIA Y ORDEN SOCIAL

TELOS

N.6, JUNIO-AGOSTO, 1986

THOMPSON, JOHN B.

IDEOLOGY AND MODERN CULTURE

POLITY PRESS

CAMBRIDGE, 1990

TOMAS CARPI, J. A.

EL MOMENTO ACTUAL DE LA ECONOMIA VALENCIANA: CONTINUIDAD Y CAMBIO. DINS SERNA, J.; PONS, A: EL MERCAT PERPLEX

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

VALÈNCIA, 1994

TORTOSA, J.M.

FUTUROS PARA EL PAIS VALENCIANO

INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM

VALÈNCIA, 1983

TREUSCH, BERND

LA CORSA ALL'INNOVAZIONE: OPPORTUNITA, SVILUPPI, CULTURA, COSTUME E CAPACITA DI UTILIZZO

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO VI, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1981

TRUJILLO, MIQUEL

INFORME SOBRE CANAL 9-TVV DINS SALVADOR, VICENT
(COORD.)TELETXTOS II

UNIVERSITAT DE VALENCIA

VALENCIA, 1990

VACAS TATAY, CONSUELO: **RÈGIM JURÍDIC DE LA RADIODIFUSIÓ A ESPANYA.**

L'APLICACIÓ A LA COMUNITAT VALENCIANA. DINS DIVERSOS AUTORS:
LA INFORMACIÓ A LA COMUNITAT VALENCIANA

GENERALITAT VALENCIANA

VALENCIA, 1987

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

VAN DIJK, TEUN A.

LA NOTICIA COMO DISCURSO. COMPRESION, ESTRUCTURA Y PRODUCCION DE LA INFORMACION.

PAIDOS

BARCELONA, 1990

VAZQUEZ MONTALBAN, MANUEL

SOBRE ALGUNOS HETERODOXOS VALENCIANOS

EL PAIS

10 D'OCTUBRE DE 1984

VAZQUEZ MONTALBAN, MANUEL

HISTORIA Y COMUNICACION SOCIAL

ALIANZA

MADRID, 1985

VILLAFANE, JUSTO

LA INFORMACION RADIOFONICA: LOS CAMINOS DE LA MEDIACION

TELOS

N.14, JUNIO-AGOSTO, 1988

WATSON, D.; BUTTON, J.

LAS COMUNICACIONES EN LA NUEVA EUROPA

TELOS

N.29, SUPL., MARZO-MAYO, 1992

WILDEN, A.

SISTEMA Y ESTRUCTURA

ALIANZA UNIVERSIDAD

MADRID. 1979

WILLIAMS, R.

LOS MEDIOS DE COMUNICACION SOCIAL

PENINSULA

BARCELONA. 1971

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

WILLIAMS, R.

CULTURA I SOCIETAT (1780-1950)

LAIA

BARCELONA. 1974

WILLIAMS, R.

PROBLEMS IN MATERIALISM AND CULTURE

VERSO

LONDON. 1982

WILLIAMS, RAYMOND

CULTURA. SOCIOLOGIA DE LA COMUNICACION Y DEL ARTE

PAIDOS

BARCELONA, 1982

WOLF, MAURO

**LA RICERCA MEDILOGICA ITALIANA E LA PROFESSIONALITA
GIORNALISTICA**

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO X, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1985

WOLF, MAURO

**IL PROBLEMA DEGLI EFFETTI NELLE TEORIE DELLE COMUNICAZIONE DI
MASSA**

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO XIII, N.3, IUGLIO-SETTEMBRE, 1988

WOLF, MAURO

LA COSTRUZIONE DI MODELLI NELLA "COMMUNICATION RESEARCH

PROBLEMI DELL'INFORMAZIONE

ANNO X, N.1, GENNAIO-MARZO, 1985

WOLF, MAURO

**DESARROLLOS TEORICOS EN LA INVESTIGACION DE LA
COMUNICACION**

CINCO

N.1, 1988

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

WOLF, MAURO

ENTES LOCALES, ESTRATEGIAS DE COMUNICACION Y SISTEMA DE MEDIOS

CINCO

N.3, 1989

WUGGENING, U.; GIEGLER, H.

ALEMANIA: DIFICIL LUCHA CONTRA LA CONCENTRACION

TELOS

N.25, MARZO-MAYO, 1991

XAMBÓ, R.

DIES DE PREMSA. LA COMUNICACIÓ AL PAÍS VALENCIÀ DES DE LA TRANSICIÓ POLÍTICA

L'EIXAM

TAVERNES BLANQUES, 1995

XAMBÓ, R. : **A QUI FA QUÈ LA TELEVISIÓ**

DINS SALVADOR, V. (COORD.): **TELETXTOS II**

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

VALÈNCIA, 1990

XAMBÓ, R. ET AL.

ACTIUS I OCUPATS EN LA COMUNITAT VALENCIANA SEGONS EL CENS DE POBLACIÓ DE 1991.

IVE

VALÈNCIA, 1995

XAMBÓ, R : **LOS MEDIOS DE COMUNICACION SOCIAL**

DINS GARCIA FERRANDO, MANUEL (COORD.): **LA SOCIEDAD VALENCIANA DE LOS 90**

ED. ALFONS EL MAGNÀNIM. IVEI

VALENCIA, 1992

XAMBÓ, R. : **PARADIGMES I LÍNIES D'INVESTIGACIÓ EN LA COM. DE MASSA**

DINS SALVADOR, V. (COORD.): **TELETXTOS**

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

VALÈNCIA, 1989

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

YBARRA, J.A. : DEMANDA D'OCUPACIÓ A L'ECONOMIA VALENCIANA: SITUACIÓ I
TENDÈNCIES. DINS LA COMUNITAT VALENCIANA EN L'EUROPA UNIDA

VOL. IV.2. GENERALITAT VALENCIANA
VALÈNCIA, 1991

ZALLO, RAMON

ECONOMIA DE LA COMUNICACION Y DE LA CULTURA

TELOS
N.10, JUNIO-AGOSTO, 1987

ZALLO, RAMON

LAS FORMAS DOMINANTES DE CONCENTRACION EN LAS INDUSTRIAS
CULTURALES

TELOS
N.18, JUNIO-AGOSTO, 1989

APÈNDIX I

APÈNDIX I : METODOLÒGIC I DE MATERIALS D'ANÀLISI

I.1.- Qüestionari de l'enquesta a les televisions locals.

1.-Nom de la Televisió Local:.....

2.-Ciutat:..... 3.-Comarca:.....

4.-Nombre d'habitants de la ciutat _____

5.-Tipus de titularitat de la Televisió:
(contesteu amb una X)

5.1. pública ___

5.2. mixta ___

5.3. privada ___

En el cas 5.1. indiqueu el nom de la institució que la gestiona (Ajuntament o l'entitat pública que siga):

.....

En el cas 5.2. indiqueu les institucions i empreses que intervenen i el percentatge aproximat de participació:

1..... %___

2..... %___

3..... %___

4..... %___

Altres situacions.....

En el cas 5.3. indiqueu la persona jurídica (empresari o societat limitada o anònima) que gestiona la Televisió:

6.- ¿Quin és el sistema de transmissió utilitzat?

6.1. via hertziana ___

6.2. via cable ___

CARACTERÍSTIQUES DEL CENTRE DE TV I EQUIPAMENT

7.- Espai total en metres quadrats _____

8.- Indiqueu, contestant amb una X, si disposeu de les
següents instal.lacions:

8.1. Plató Si ___ No ___

8.2. Sala control d'emissió Si ___ No ___

8.3. Sala control realització Si ___ No ___

8.4. Sala d'edició Si ___ No ___

8.5. Sala sonorització
 i locutori Si ___ No ___

8.6. Sala de grafisme Si ___ No ___

8.7. Sala de reunions Si ___ No ___

8.8. Oficina d'administració Si ___ No ___

8.9. Despatx direcció Si ___ No ___

8.10. Videoteca i magatzem Si ___ No ___

9.- Indiqueu amb el número corresponent la quantitat d'unitats que disposeu dels
següents aparells:

(La contestació a aquesta pregunta es pot substituir per una relació, tipus inventari, de l'equipament que teniu, indicant el format que utilitzeu i les característiques tècniques de l'equipament principal)

9.1. Càmeres ___

9.2. Trípodas ___

9.3. Monitors TV ___

9.4. Monitors àudio ___

9.5. Magnetoscopis fixes	_____
9.6. Magnetos. portàtils	_____
9.7. Kits d'il.luminació	_____
9.8. Taula mesclades video	_____
9.9. Taula mesclades àudio	_____
9.10. Titoladora	_____
9.11. Magnetos. reproductors	_____
9.12. Taula de control edició electrònica	_____
9.13. Equip de dibuix electrònic	_____
9.14. Micròfons de taula	_____
9.15. Micròfons de corbata	_____
9.16. Giradiscos	_____
9.17. Pletina cassette	_____
9.18. Compact disc	_____
9.19. Magnetofó de bobina oberta	_____
9.20. Sistemes d'intercomunicació entre sales	_____
9.21. Altres.....	_____

10.- Indiqueu el format que més utilitzeu i el format final d'emissió:

	Format més usat	Format d'emissió
10.1. S-VHS	_____	_____
10.2. Hi 8	_____	_____
10.3. M2	_____	_____
10.4. U-Matic HB	_____	_____

10.5. U-Matic baixa banda — —

10.6. Betacam — —

10.7. Altre — —

11.- Indiqueu, per la quantitat total aproximada, el cost en pessetes de la inversió per a la posta en marxa de la Televisió i l'any d'adquisició:

11.1. cost inicial _____ pessetes

11.2. any d'adquisició _____

12.- Si s'han comprat amb posterioritat més equips, indiqueu el cost total invertit fins avui, tot sumant al cost inicial les compres posteriors:

12.1. Cost total _____ pessetes

EMISSIÓ, PROGRAMACIÓ I AUDIÈNCIA

13.- En el cas que feu una emissió regular, indiqueu el nombre d'hores que emeteu a la setmana per terme mitjà.

(Si no teniu un horari fixe, passeu a la pregunta 14)

13.1. N. d'hores setmanals _____

14.- (Si heu contestat la pregunta anterior, passeu directament a la pregunta 15)

Si la vostra programació no és tan regular, calculeu de manera aproximada el nombre d'hores que emeteu al trimestre.

14.1. N. d'hores al trimestre _____

15.- Indiqueu el percentage d'hores de producció pròpia i aliena sobre el total de l'emissió.

15.1. Producció pròpia _____ %

15.2. Producció aliena _____ %

16.- En el cas que utilitzeu el vostre canal per a distribuir el senyal d'alguna altra Televisió sobre la vostra àrea de cobertura, indiqueu les principals emissores que difoneu i el total d'hores per setmana.

16.1. _____

16.2. _____

16.3. _____

16.4. _____

16.5. Total d'hores per setmana _____

17.- Indiqueu en percentatges aproximats la distribució dels continguts de la vostra programació, tenint en compte el període temporal d'una setmana o un trimestre segons el que heu contestat en la pregunta 13 o 14.

17.1. Informació de serveis a la comunitat _____%

17.2. Informatius _____%

17.3. Esports _____%

17.4. Musicals _____%

17.5. Concursos _____%

17.6. Magazines _____%

17.7. Culturals _____%

17.8. Religiosos _____%

17.9. Ficció (curts, pel.lícules...) _____%

17.10. Publicitat _____%

17.11. Infantils _____%

17.12. Avanços/Autopublicitat _____%

18.- Si heu fet programes específics en període electoral, ens interessaria que indicareu, aproximadament, en què ha consistit la vostra programació electoral en les darreres Eleccions Generals de 1993 i les Autonòmiques i Municipals de 1991.

(Poseu una X a la casella que corresponga).

	Aut. i Mun./91	Generals/93
18.1. Espais gratuïts cedits als partits	___	___
18.2. Entrevistes candidats	___	___
18.3. Reportatges propis	___	___
18.4. Difusió de programes d'altres televisions	___	___
18.5. Publicitat electoral	___	___
18.6. Retransmissió d'actes electorals	___	___
18.7. Debats entre candidats	___	___

19.- En el cas que feu retransmissions en directe, indiqueu, entre les ocasions següents, les que soleu retransmetre i la periodicitat en què ho feu (poseu una X a la casella que corresponga).

	setmanal	mensual	trimestral	anual
19.1. esportives	___	___	___	___
19.2. festes locals	___	___	___	___
19.3. musicals	___	___	___	___
19.4. religioses	___	___	___	___
19.5. actes polítics	___	___	___	___
19.6. culturals	___	___	___	___
19.7. altres	___	___	___	___

20.- ¿Quina llengua usa la Televisió generalment per a dirigir-se a l'audiència?

20.1. Castellà ___

20.2. Valencià _____

20.2. Indistintament _____

20.3. Altres llengües _____

En aquest cas ¿quina?

21.- Independentment de la llengua que s'usa generalment des de la Televisió, és probable que a través dels programes, entrevistes, participació del públic, etcètera, apareguen altres llengües. Fent un càlcul aproximat, vos demanem que indiqueu, en percentatges, el temps d'ús de cada llengua sobre la programació global.

21.1. Castellà _____%

21.2. Valencià _____%

21.3. Altres llengües _____%

22.- És possible que disposeu d'informació estadística sobre l'audiència que teniu, o en altre cas, segur que heu fet algun càlcul més o menys artesanal. A continuació, vos demanem informació en aquest sentit:

22.1. Audiència mitjana: _____%

22.2. Audiència potencial: _____ persones

22.3. Audiència màxima que
heu tingut en algunes
ocasions:
_____ persones _____%

23.- Les respostes donades a la qüestió anterior es basen en:

23.1. Càlculs artesanals aproximats _____

23.2. Estudi d'audiència propi _____

23.3. Informacions d'altres estudis
(de mercat, publicitaris, etc.) _____

24.- Per a descriure el vostre públic habitual, indiqueu si destaca alguna de les següents característiques (podeu assenyalar diverses respostes):

- 24.1. Gent jove _____
- 24.2. Gent major _____
- 24.3. Homes _____
- 24.4. Dones _____
- 24.5. Xiquets _____
- 24.6. Tot tipus de gent _____

24.7. Altres (podeu assenyalar totes les que vulgueu):

.....

.....

.....

.....

.....

CARACTERÍSTIQUES DEL PERSONAL

25.- A continuació, vos demanem informació sobre les persones que fan possible la Televisió. Contesteu, indicant amb la xifra corresponent, el nombre de persones que es troben en cada una de les situacions següents:

- 25.1. Plantilla
(n. de persones que cobren un salari regular pel seu treball) _____
- 25.2. Col.laboradors
(n. de persones que cobren eventualment per faena feta) _____
- 25.3. Voluntaris
(n. de persones que participen del treball sense cap retribució econòmica) _____

26.- La distribució per nivells educatius del conjunt de persones que fan la Televisió és el següent:

- 26.1. Titulats superiors
(n. de llicenciats, enginyers
arquitectes, etc.) _____
- 26.2. Diplomats
(Titulats d'estudis universitaris
de tres anys) _____
- 26.3. Tècnics
(FP2, mestres industrials...) _____
- 26.3. Altres estudis d'especialització _____
- 26.4. Estudis bàsics (EGB, escola primària) _____

27.- A continuació, podeu afegir tot el que vos sembla d'interés sobre la vostra Televisió i que no ha quedat reflectit al qüestionari que vos hem plantejat.

MOLTES GRÀCIES PER LA VOSTRA COL.LABORACIÓ

I.1.1.- Crònica de les televisions locals al País Valencià.

(Resum relatat del dossier de premsa elaborat i altres informacions)

La primera televisió local a l'Estat espanyol va nàixer en Barcelona en 1981. Era la RTV de Cardedeu. Però, encara una dècada després es continuava parlant de la regularització de les televisions locals dins del marc de la legalitat. Aquest buit legal va fer que més de 200 televisions locals d'Espanya buscaren l'autoregulació. Les televisions locals englobaven un mercat híbrid, integrat pel vídeo comunitari, la televisió per cable i uns canals locals d'ones hertzianes en molts casos de vida efímera. No hi havia cens fiable degut al seu caire al.legal. Segons dades de l'Administració i de l'empresa Cable Consult, l'any 1990 a l'Estat espanyol hi havia entre 500 i 700 empreses de vídeos comunitaris, amb un volum d'abonats entre 800.000 i 1.200.000; 100.000 persones subscrietes a canals de cable i entre 100 i 200 televisions locals.

En aquest buit legal per als canals locals, el País Valencià és un excel.lent exemple d'un fenòmen comunicatiu que, segons els experts, va ajudar al naixement de la televisió fragmentada. A l'oferta dels set canals –els dos de TVE, Televisió Valenciana, els tres privats i ,en bona part del territori, el canal autonòmic català TV3– s'afegien vora 70 televisions locals, segons dades del sector. Encara que la Direcció General de Telecomunicacions xifrava en tan sols una desena els mitjans d'aquest tipus existents al País Valencià –dada contradictòria amb els arreplegats en les inspeccions provincials de telecomunicacions, que en calculaven unes seixanta.

La informació que aquestes televisions donaven estava molt centrada en la localitat des d'on emetia. Les festes patronals eren les emissions preferides de les 53 emissores locals de televisió que existien al País Valencià i que emitien per

cable o per ones segons un estudi de la Generalitat Valenciana en 1992. Mig centenar d'emissores locals de televisió, la major part de caràcter privat, varen iniciar les seues emissions a finals del 80, aprofitant la infraestructura d'algun establiment comercial dedicat a la venda o lloguer de vídeos. La resta eren propietat d'Ajuntaments que havien creat patronats per a la gestió o, fins i tot, societats anònimes participades majoritàriament per la hisenda municipal.

Totes les emissores locals de televisió eren al·legals, ja que la llei que les desenvoluparia encara està al Parlament. Segons aquesta proposta legislativa, les televisions locals serien concedides per concurs públic com va passar amb les emissores de ràdio. La llei que es preveia aleshores només desenvolupava la televisió local per ones i per a ciutats de més de cent mil habitants, deixant sense legislar la televisió per cable, considerada com la gran alternativa de futur per a la televisió local. D'aquestes, al País Valencià només hi havia set emissores locals de televisió que emetien programació de manera continuada i estaven situades en Elx, Elda, València, Castelló, Torrent, Benicarló i Vinarós.

De forma paral·lela als canals locals-municipals es va desenvolupar a l'Estat espanyol l'esmentada televisió per cable. Amb vora el milió d'abonats en tot l'Estat i una facturació entre 12.000 i 18.000 milions de pessetes. El cable es caracteritza per la distribució de senyals de televisió a través de cables coaxials o fibres òptiques. El cable ha estat definit com "una autopista per la que poden viatjar nombrosos senyals". A través del cable poden viatjar alhora la televisió, la ràdio, la producció rebuda per satèl·lit, el teletext, les línies telefòniques, a més a més d'altres sistemes com el de la televisió de pagament, el servei de pagament per visió, la lectura de comptadors i també les alarmes antirobatoris i d'incendis.

El primer intent de televisió per cable, que va resultar un fracàs, va ser en 1972,

quan la Direcció General de Radiodifusió y Televisión i la Telefònica aplegaren a un acord per a l'instal·lació del servei en les ciutats de més de 50.000 habitants. En una situació d'alegalitat semblant a la dels canals "locals" –el futur text legislatiu regularà ambdues modalitats–, un bon nombre de televisions per cable ha proliferat al País Valencià en els últims anys de la dècada dels vuitanta, fins a superar la dotzena. Entre aquestes destaquen pel seu volum PTV (València) que, amb 35.000 abonats, va fer una inversió de 4.000 milions de pessetes en els primers anys dels noranta; Torrent Cable TV, nascuda en 1987 amb un capital de 120 milions, compta amb 2.000 abonats i Tele Elx, amb una audiència superior al segon canal de TVE i propera al primer.

Tele Elx

Tele Elx contava amb 18.000 subscripcions, unes 77.000 persones d'audiència i 15.000 associats el 1989. Hi tenia 85 persones en plantilla: 25 càmeres i periodistes, 2 economistes i un enginyer de telecomunicacions. Es tractava de l'empresa que més llocs de treball va crear en la ciutat d'Elx fins el 89. Editava una revista mensual amb una tirada de 25.000 exemplars. Tenia programació pròpia de televisió i participava al 50% en una de les emissores de ràdio que el Consell havia concedit feia poc. La producció pròpia consistia en 4 hores diàries. La resta eren pel·lícules i sèries. Per a connectar-se s'havia de pagar 1.200 pessetes de subscripció i una quota de connexió de 6.000 pessetes.

Emissió des de la Universitat

El 17 de gener de 1990, el diari Información d'Alacant anunciava que la Universitat començaria a emetre programació a través de Tele Elx a finals del mes de gener, principis de febrer. L'emissió es realitzaria des del Campus de Sant Vicent del Raspeig i s'encarregaria dels aspectes tècnics i reproductors el Taller d'Imatge de la Universitat. Entre el material llest per a emetre hi havia un reportatge realitzat

durant l'estiu en el "Sirius" (de l'organització Green Peace) sobre la presència dels vaixells de pesca pirates en la Mediterrània. També hi havia d'altres sobre la bellesa marina de l'illa de Tabarça, sobre holografia, etc. Un cicle de cantautors amb Ovidi Montllor, Luís Pastor, José Antonio Labordeta, Lluís Miquel i els Quatre Z i Chicho Sánchez amb les corresponents entrevistes. A més, obres de teatre, festes, cicles de cinema, documentals, conferències i debats.

En agost de 1992, una sentència obligava Tele Elx al pagament de 31 milions per emetre pel·lícules de forma il·legal. L'Audiència Provincial d'Alacant condemnava a Tele Elx a pagar una indemnització a les productores perjudicades per considerar provada l'emissió il·legal de 63 títols en la televisió local al llarg de cinc anys que duia en funcionament, segons que va informar la Federació Antipirateria de Cine, Vídeo i Televisió (FAP). Tele Elx tenia, en aquesta data, més de trenta mil abonats.

Programació a les televisions locals

Ficció, informatius locals, esports, plens dels ajuntaments, misses, festes patronals. Llevat d'algunes excepcions, la majoria de les televisions locals de la província d'Alacant dedica gairebé tota la seua programació a emetre pel·lícules i culebrons o programes mitjançant acords amb Galavisión. No manquen els informatius propis en els que s'arreplega, sobretot, actualitat local. Els programes esportius tenen el seu espai. Tele Vega i Tele Segura, les dues de Callosa del Segura, patrocinen cadascuna a dos equips de fútbol sala. En general, es retransmetien els partits dels equips locals. Hi ha prou informació local amb presència de regidors i retransmissions de plens de l'Ajuntament corresponent. També es retransmeten misses com és el cas de Tele Vega (Callosa del Segura). La televisió de la Vila Joiosa és del cura del poble: TV Vilera.

Totes les televisions locals dediquen gran part de la programació a les festes patronals. Les de Moros i Cristians són la principal raó d'èsser de la televisió d'Agost (l'Alacantí) que tan sols emet en els dies d'aquestes festes.

La província d'Alacant, amb més iniciativa

Prop de 30 televisions locals es varen crear en la província d'Alacant. Només al Baix Segura n'hi havia unes tretze: a Callosa del Segura (Tele Segura, Tele Vega i Tele Callosa), Almoradí, Benejúzar, Redován, Cox, Granja de Rocamora, Rafal, Dolores, Pilar de la Horadada, Rojales, La Romana, Catral, San Bartolomé y San Isidro de Albaterra. També a Elda (Tele Elda i Tevisa), Ibi, Novelda, Monforte del Cid, Agost, Monòver, Castalla, Crevillent, Benissa, Biar, Banyeres, la Vila Joiosa, Benidorm i Elx.

Els expedients de tancament i altres històries

Levante-EMV 26/04/90: "En la província de Alicante el ministerio tiene censados más de 60 canales de TV". La Dirección General de Telecomunicaciones a través de la Dirección de Inspección y Control, organisme encarregat d'abordar els aspectes relacionats amb les televisions locals, va obrir expedient a sis televisions locals de la província d'Alacant: Tele Elx, TV Benidorm, TV Vilera, TV Orihuela, Vídeos Comunitarios, S.A i una altra en Campello. La de Benidorm, la de la Vila Joiosa (TV Vilera) i la de Campello emetien per ones. Les altres tres: Tele Elx, Radio y Televisión de la Vega Baja (empresa que gestiona Tele Orihuela) i Vídeos Comunitarios, S.A. d'Alacant, feien ús del cable per a emetre les seues programacions.

En abril de 1991 la televisió local d'Elda i Petrer, TV4, tornava a obrir després d'haver tancat el 21 de març per una denúncia dels seus empleats. Els treballadors varen posar una denúncia en Magistratura de Treball perquè els

devien retards econòmics. La Televisió va canviar de raó social i de nom però va continuar les seues emissions just per a retransmetre en directe el pregó de les festes de Moros i Cristians de Petrer tal i com estava previst abans del tancament. Feia un any que els propietaris i la Caja de Crédito de Petrer havien començat unes negociacions per a comprar part de les accions, però segons el diari *Información* del divendres 5 d'abril de 1991 aquestes negociacions –que no varen donar fruit– no tenien res a veure amb l'obertura de la TV4. Es va reduir el nombre de treballadors, així com el de propietaris, a la meitat. La producció pròpia comptava amb un informatiu diari, programes esportius i retransmissions en directe dels actes més destacats d'Elda i Petrer i emetia per ones.

Tele Alicante va començar a emetre en juny de 1991. Tele Alicante S.A. era una societat formada per tres persones amb un capital social de 30 milions de pessetes. L'emissió era per ones i abastava l'àrea urbana de la ciutat, a més a més d'algunes poblacions properes com ara Sant Vicent del Raspeig, Sant Joan i Mutxamel. El senyal s'emetia des de l'estudiotel Riscal fins dos emissors situats al castell de Santa Bàrbara i la serra d'Aitana. Sánchez Codina, José María Amorós i Antonio Sánchez formaven la societat que llançaria la televisió local en Alacant. Es plantejaven 100 milions de pressupost per a muntar la infraestructura tècnica del canal. El primer senyal, en juny de 1991, va cobrir els diferents esdeveniments de les Fogueres de Sant Joan, així com el partits de futbol del "play off" que disputava l'Hércules. La programació era diària des de les 14:30 hores fins la mitja nit i donava gran importància a la participació de l'espectador mitjançant els concursos i magazines. També eren importants en la programació els informatius i les notícies de tots els esdeveniments esportius relacionats amb la ciutat. Només es projectava una pel·lícula per setmana.

El president de l'Hércules, Manuel Albarracín, manifestà al diari *Información* que

el recolzament del club a l'emissora era total i va plantejar una possible futura participació econòmica en la societat. Tele Alicante no va demanar permís de llicència a l'Ajuntament i a la Dirección General de Telecomunicaciones . A mitjan juny de 1991, la direcció provincial del Ministeri d'Obres Públiques d'Alacant va obrir un expedient a l'emissora local Tele 7 d'Alacant (propietat de Tele Alicante S.A.) per emetre sense autorització. Tele 7 va iniciar les seues emissions el 10 de juny d'aquest any pels canals 30 i 26 (*El País*) o per les freqüències 24, 62 i 63. L'acta d'inspecció va ser enviada a la Dirección General de Telecomunicaciones que uns dies després designava un instructor per a realitzar un informe més exhaustiu sobre les característiques tècniques d'aquesta nova emissora ilegal i per a imposar la sanció corresponent. Feia poc s'havia imposat una multa d'un milió de pessetes a Tele Villajoyosa, multa que aquesta emissora va recórrer, i estava pendent de resolució una proposta de sanció per a Tele Benidorm. Ambdues estacions emetien per ones, ocupant canals en els que no estaven autoritzats.

En la província d'Alacant, hi havien prop de 200 emissors per cable (vídeos comunitaris la majoria) i que esperaven que en aquell any, 1991, s'aprovara la llei que regularia la seua situació. Les televisions per cable es trobaven en situació d'il.legalitat mentres que les televisions per ones incorrien en la il.legalitat perquè, segons el director provincial de Comunicaciones, Fernando Patón, «poden interferir l'espectre de la resta, fet pel qual es poden iniciar accions administratives contra aquestes».

En concret, els propietaris de Tele 7 varen plantetjar en el seu dia (9 de maig de 1991) que com que no pensaven interferir altres emissions així com no utilitzar l'espai del municipi, no consideraven necessari demanar permisos ni a l'Ajuntament ni a la Dirección General de Telecomunicaciones.

El dimecres 19 de juny de 1991, José Luis Sánchez Codina, conseller delegat de Tele Alicante S.A., societat propietària de l'emissora local de televisió Tele 7, comunicà al diari Información que el canal Tele 7 continuaria amb les seues emissions habituals. La sanció corresponent podia oscil.lar, segons el director provincial de Comunicaciones, entre un milió i cinc milions de pessetes. Sánchez Codina afirmà que «no sabem què demanar a l'Administració, perquè ells tampoc saben el que ens podien donar i tots estem esperant la norma reguladora».

Segons explicà en el seu moment el responsable de la televisió de la Vila Joiosa, el canal tenia una caràcter cultural sense ànim de lucre i les ajudes econòmiques arribaven mitjançant una associació creada ad hoc denominada Vídeo Art, on anaven empreses que volien "col.laborar" a canvi de mencionar el seu nom en antena.

L'Ajuntament de Petrer va posar en marxa una televisió local que alhora permetria rebre el senyal de TV3, segons comunicava el diari Información del 16 de gener de 1992. L'objectiu de la nova televisió segons la regidora de Mitjans de Comunicació, consistia en emetre programes locals molt específics sobre festes, pregó de moros... En aquests moments, un tècnic ja estava duent a terme els treballs perquè TV3 poguera veure's en Petrer a finals d'aquest mes. Les emissions es veurien en març de 1992. L'Ajuntament emetria un informatiu diari i algunes pel.lícules tallant la connexió amb la TV3.

En gener de 1992, només quedava a Elda una televisió local: Tele Elda. Aquesta única televisió es trobava en dificultats econòmiques. Feia més d'un any que l'empresa havia presentat a l'Ajuntament un projecte de millora i ampliació consistent en un recablejat total de la ciutat per a poder ampliar la seua xarxa de serveis. El projecte consistia en la substitució del cable existent per un altre nou a

base de cable colaxial, les possibilitats del qual augmentarien considerablement respecte l'anterior, ja que permetria l'emissió simultània de cinquanta canals o senyals i la recepció de cinc. Aquest nou cablejat s'inicià en una xicoteta zona de la ciutat, però s'havia paralitzat pràcticament. En l'estudi presentat al Consistori s'oferia, entre d'altres, la possibilitat de firmar un conveni amb l'Ajuntament per a fer ús d'aquests mitjans tècnics per a la regulació de semàfors de la ciutat, el control del trànsit rodat mitjançant càmeres col·locades en llocs estratègics i connectades amb la Policia, i la col·locació d'alarmes en les vivendes. Segons l'empresa de la televisió local, el projecte era incompatible amb el presentat en el mes de maig per una empresa anglesa per a la col·locació d'una xarxa òptica en tota la xarxa urbana i que va obtenir el suport inicial del grup socialista municipal.

En febrer de 1992, l'alcalde de Benidorm, Eduardo Zaplana, firmava el decret de tancament de la Televisión Benidorm, l'emissora de televisió local que portava emetent en la ciutat i part de la comarca des de feia quasi quatre anys. La comissió de govern va acordar el tancament d'aquesta empresa amb l'argument de la seua alegalitat. El Partit Popular sostenia que l'anomenada empresa suposava una «ocupació illegal de l'espectre radioelectrònic que pot produir interferències en la resta de les cadenes de televisió». A més a més, el partit de l'oposició deia que l'emissora no s'ajustava a la Ley de Ordenación de las Telecomunicaciones (LOT), que estableix que correspon a l'Estat la designació de cadenes de televisió. El PP també argumentava el tancament de Televisión Benidorm amb la tesi que per a que l'empresa siga legal no ha de dependre d'una llicència d'apertura de l'Ajuntament, sinó d'una concessió administrativa que, en aquest cas, no existia.

La Televisión Benidorm s'havia constituït en maig de 1988 (*El País* diu que emet des de gener del 87) amb un capital de 300.000 pessetes. En febrer de 1992, la televisió local emetia una mínima part de programació pròpia i la resta del temps

conectava amb les emissores europees i americanes, com la CNN, MTV, Super Channel, la francesa TV 5 o la RTL luxemburguesa, de les quals no tenia permís d'emissió. El director de Televisión Benidorm, S.L. era Alejandro Rodríguez, home de confiança de l'anterior alcalde socialista, Manuel Catalán, a més a més de formar part, durant el mandat del PSOE, del personal adscrit a l'alcaldia.

Televisión Benidorm confiava en que la decisió municipal del seu tancament no es duguera a terme, ja que segons una sentència del Tribunal Superior d'Andalusia les televisions locals es permetien perquè el Govern espanyol encara no havia dictat lleis per a la seua regulació i, per tant, hi havia un buit legal.

La Universitat d'Alacant va decidir anul·lar el conveni amb una emissora local: Canal 37 Televisión de Alicante per estar considerada il·legal i mancar de llicència per a emetre. Els estudiants del Taller d'Imatge de la Universitat d'Alacant realitzaven en l'emissora Ràdio Alicante, de la cadena SER, un programa semanal d'una hora de duració per a difondre notícies universitàries d'actualitat, que abarquen des de les activitats culturals a les diferents línies d'investigació.

El rector de la Universitat, Ramón Martín Mateo, es queixava del nul recolzament per part de la Televisió Valenciana. «Jo vaig parlar amb Amadeu Fabregat, director general de RTVV, i amb Enrique Linde, president del Consell d'Administració per a emetre els documentals que fa el Taller d'Imatge. «El que volem, com tenen altres universitats estrangeres, és disposar de televisions educatives i formatives, capaces de transmetre coneixements i opinió, però no ens han fet ni cas», afirmà el rector Martín Mateo.

La tele del cura

El rector de la Vila Joiosa, Ricardo Vicedo, és el director, des de la primavera del

1987, de VTV la Villajoyosa de Televisión. El 18 de maig de 1987 començà a emetre des del canal 37. Tot el poble, uns 21.000 habitants, va veure eixe dia l'inici de la "tele del cura". Els resultats professionals de sis anys de funcionament (la informació és de 1993) varen ser positius però no així per als econòmics: «Hem guanyat molt en comunicació amb la gent i en il·lusió. És una experiència que reconforta pel contacte amb els jòvens i els majors, però no tenim diners i cada vegada és més difícil complir amb la programació» va dir el cura. La VTV funcionava com a associació cultural i es mantenia, de forma molt precària, amb les aportacions dels seus 100 socis –pagaven 1.500 pessetes anuals cadascú–, amb una subvenció de l'Ajuntament de 250.000 pessetes i amb altres 50.000 pessetes mensuals que aportava l'Arquebisbat per emetre un programa religiós i per la venda de còpies en vídeo dels actes que enregistraven les seues càmeres. No n'hi havia prou segons el cura, perquè l'emissora tenia unes despeses de tres milions de pessetes a l'any. Malgrat les queixes del cura, les instal·lacions de la VTV estaven ben equipades. En un local de 110 metres quadrats, que corresponien a l'antiga vicaria –cedida per l'Ajuntament– es va habilitar un estudi de gravació, un plató decorat amb murals de paisatges de la Vila Joiosa i un arxiu que arplega ja 3.300 hores de cinta. L'equip tècnic, valorat en nou milions de pessetes, es composava de cinc càmeres, dos vídeos professionals, un gravador, diversos monitors, ordinadors, mescladors i altres elements necessaris per a eixir en antena.

L'audiència de "la tele del cura" era alta segons explicava el padre Vicedo: «Encara que la gent no ho reconeix, perquè no volen associar-se i pagar la quota, però aixó ho comprovem quan, de vegades, decidim alguna barbaritat i els telèfons no paren de sonar». La programació era: dilluns i dimecres conectaven durant tot el dia amb Galavisión. La resta de la setmana s'emetia programació pròpia des de les 20:30 hores fins les 24 hores. Començava sempre amb trenta

minuts de dibuixos animats. Els dimarts s'emetia Agenda Vilera (noticiari local); els dijous "De par en par" (catequesi) i els divendres "Piensa en mí", programa en què s'entrevistava personatges destacats de l'actualitat del poble. El cap de setmana treballaven els col.laboradors. El dissabte es repetia el programa informatiu i s'emetia l'espai titulat "Pueblos cercanos", amb estructura de reportatge on es parlava dels pobles de tota la província d'Alacant. Els diumenges es reemetia l'entrevista del divendres i es passaven les imatges del partit de futbol de l'equip local i s'oferia al telespectador un documental d'elaboració pròpia en què tenien cabuda tots els temes. VTV no emetia pel.lícules.

Guerra entre televisions

Els responsables de les televisions locals Teledenia, d'emissió per ones, i TAL –Televisió d'Àmbit Local–, d'emissió per cable, es varen acusar mutuament el 12 de gener de 1993 d'haver provocat el decret de l'Alcaldia que preveu la incoacció d'expedients per a la recuperació possessòria del domini públic i la clausura d'activitats no autoritzades. TAL considerava que el decret era conseqüència de la denúncia formulada contra ells per la competència, la direcció de Teledenia denunciava la incongruència de la postura municipal i acusava l'emissora per cable d'incòrrer en ocupació de domini públic sense autorització. TAL, per la seua banda, va acusar directament Teledenia d'haver provocat el decret d'Alcaldia a rel d'una acta notarial sobre els treballs de cablejat.

Els propietaris de TAL havien efectuat una inversió de 25 milions de pessetes, amb la intenció d'amortitzar-les en un termini inferior a un any i mig. La seua situació depenia del temps que tardaren en aconseguir la concessió administrativa del Ministeri de Telecomunicacions. Les úniques emissions de TAL s'han efectuat en període de proves, «però per contra hem rebut tot tipus de denúncies cursades per Teledenia i així és impossible treballar», explicà al diari Información el

representant de TAL, Seve Rebull. També va assegurar que els propietaris de l'empresa de televisió per cable havien abonat a l'Ajuntament cent mil pessetes en concepte d'una llicència d'obertura que posteriorment va ser denegada, després de disposar d'una llicència fiscal com a productora de vídeo.

La directora de Teledenia, María Victoria Salinas, assenyala per la seua part que el decret firmat per Sebastià Garcia constituïa una incongruència, «ja que sempre ens informen dels esdeveniments municipals perquè hi donem cobertura i els regidors es presten sense inconvenients a ser entrevistats davant les nostres càmeres o en els nostres estudis». Des de feia dos anys estaven remetent comunicacions a l'Ajuntament de totes les seues actuacions i qualifica la situació de l'emissora televisiva de «al.legalitat per la inexistència de legislació al respecte». Segons la directora de Teledenia, els responsables de Televisió d'Àmbit Local varen incórrer en actuacions il.legals que, segons ella, havien provocat el decret de l'Alcaldia: «Els han incorregut en ocupació de la via pública mitjançant el cablejat d'edificis, a la vegada que anuncien el cobrament d'unes quotes sense especificar el servei que van oferir, mentre que nosaltres ens considerem un servei públic i gratuït; a més a més —explicà Salinas— han utilitzat el nom de Teledenia i les nostres enganxines, cosa qués d'una poca vergonya total, i asseguren que són els únics legals i amb permís de Governació».

Televisions locals a la província de València

Telefestes fou la TV local d'Ontinyent després d'Ontele que va rebre una sanció de 700.000 pessetes imposada per Telecomunicacions. Actualment TVO, municipal.

Telesafor va ser tancada per ordre d'Eugeni Burriel, delegat del Govern. Tossal Visió, es va convertir en la nova capçalera de Telesafor. Telesafor va reiniciar les seues emissions perdent la seua capçalera habitual de Canal 5, passant-se a

denominar Tossal Visió. Tossal Visió emetia de dilluns a divendres, de 13:30 a 14:30 hores. El reiniciament de les emissions tenia un caire temporal. S'havia arribat a un acord amb l'Ajuntament de Gandia i altres ajuntaments de la comarca per a cobrir totes les programacions culturals i festives dels diferents municipis durant el període nadalenc.

A la Pobla de Vallbona existia una estació d'emissió per cable de propietat privada. Les despeses eren cobertes per les quotes dels abonats. La televisió de la Pobla de Vallbona tenia una programació diària de pel·lícules gravades en vídeo i oferia en hores de màxima audiència informatius i col·loquis.

«Xiva aprovà el pressupost per a una televisió local» anunciava el diari *Las Provincias* el 12 d'abril de 1991. L'Ajuntament de Chiva s'havia proposat invertir sis milions de pessetes per a la creació d'una emissora de televisió municipal que emetria per ones. Tele-Chiva tenia com a objectiu donar informació local, elaborar els informatius, debats i entrevistes que siguen interessants per al poble. Aquests programes s'emetrien en horari fixe i la resta de la programació seria complementària de les emissions via satèl·lit del canal de parla hispana Galavisión. Al *Levante-EMV* del 26 de setembre s'anuncia que la programació de la TV de Chiva es veuria en un radi de vint kilòmetres. El 102.7 de la FM per a la ràdio i el canal 25 de la UHF per a la televisió són les freqüències amb les que RTV-Chiva pretenia abarcar la informació de tota la comarca. L'Ajuntament va construir un repetidor dels senyals de televisió en Vista Alegre i va comprar els equips necessaris. La seu social i els estudis s'ubicarien en el teatre Astoria, segons informava el *Levante*. A més a més l'àrea de cultura de l'Ajuntament de Chiva, a proposta de la delegada municipal va ficar en marxa una comissió gestora que era l'embrió del que seria el consell assessor de Radio Televisión Chiva. L'Ajuntament va preparar cursets sobre la televisió, la càmera, el

magnetoscopi, la il.luminació, l'edició, la producció, així com cinc sessions pràctiques de camerografia i edició en vídeo domèstic. També hi havia plantejats curssets de l'INEM sobre televisió. El pressupost municipal d'aquest any 1991 a tal efecte va ser de sis milions de pessetes.

L'Escola Comarcal de Vídeo i Televisió de la Valldigna (ECVT), en 1991 portava quatre anys de funcionament. Després d'una llarga etapa sense mitjans tècnics per a oferir qualitat d'imatge i un parèntesi de temps sense poder emetre degut al trencament del repetidor del senyal, el director, Francisco Álvarez, va demanar a l'alcalde, Eduardo Bononad, la millora del material tècnic i la incorporació de col.laboradors amb un conveni a través de l'INEM, per tal que aquest organisme oficial subvencionara els cursos de formació per a jòvens i majors que vullguen aprendre locució de càmera i tècnic d'imatge i so.

La televisió local de Mislata, Canal 25, fou investigada en juliol de 1991 per la seua condició d'il.legal per no tindre cap concessió per part de l'Administració.

L'Ajuntament de Bunyol va acceptar, en setembre de 1992, la donació de dotze milions de pessetes per part de la Compañía Valenciana de Cementos, per a la realització del projecte de la ràdio i televisió local. Aquesta donació estava prevista i concertada per la companyia abans de la seua venda a la cementera mexicana Cemex i, com ja es va anunciar, la companyia valenciana respectaria tots els acords que tenia amb el municipi de Bunyol, entre els que figurava aquesta donació commemorativa del 75 aniversari de l'empresa.

Per la seua part, la demanda de legalització de l'emissora i la consegüent petició de freqüència per a la ràdio ja estava en la Generalitat. El Govern Valencià va contestar que la documentació presentada era completa. Els locals i la seu per la

la nova ràdio i televisió pública de Bunyol serien les antigues escoles de Las Ventas, i per a finals d'aquest any, o principis del 93, l'emissora de ràdio estaria en funcionament. Pel que fa a telecomunicacions i per al funcionament de tan ambiciós projecte, que contava amb un ample recolzament de la població, el municipi va demanar un crèdit –finançat al 50% per la Diputació de València a fons perdut– de dotze milions de pessetes, dels quals set serien per al repetidor de televisió que s'estava acabant de construir en la zona de l'Alto del Planell. La resta del crèdit, cinc milions de pessetes, s'invertiria en l'emissora de ràdio.

Es va firmar un conveni entre l'Ajuntament de Bunyol i l'empresa Retevisión, S.A., per a la construcció del repetidor dels senyals de televisió en un lloc estratègic que potenciarà el senyal no només per a Bunyol, sinó pràcticament a la majoria dels pobles de tota la comarca de La Hoya de Bunyol.

Les televisions locals a la província de Castelló

«TV-Castellón emetrà en les festes de Nadal». Varen començar el 27 de desembre de 1989. El permís per a emetre es va concedir a partir del dia 17 però les emissions regulars estaven previstes que començaren el dia 27 i acabaren el 7 de gener. TV-Castellón emetria dues vegades al dia, repetint un programa d'una durada de 2 hores aproximadament. Les emissions serien diàries i començarien a partir de les 2 de la vesprada, tot repetint-se el programa en la seua totalitat el mateix dia a partir de les 8 de la nit. Pel que fa a la programació, la intenció consistia a barrejar els reportatges, les actuacions teatrals de grups castellanencs, els informatius i també, com a novetat, els espais de debat, posant-ne en marxa quatre. El primer es titulava “Obras Públicas y Urbanismo en Castellón” (es va emetre el 27 de desembre de 1989). El segon debat que es va emetre el dia 2 de gener de 1990 es titulava “Ascenso de C.D. Castellón a la División de Honor”. El tercer debat duia per títol “Los estudios en Castellón” i es va emetre el dia 4 de

gener. Finalment, el dia 6 d'aquest mes de 1990 es féu el debat que va reunir a representants de distints mitjans de comunicació castellanencs per a parlar sobre els problemes dels mitjans informatius en Castelló. Pel que fa als reportatges, es varen fer sobre exposicions: "Castelló centre de futur", sobre "Les ermites del Caminàs", les festes en honor a la Mare de Dèu del Lledó, l'ascens del C.D. Castelló a Primera Divisió, la Festa de la Rosa... També es donava informació local. Dues obres de teatres completaven la programació: "Baco, Eros i Fortuna" a càrrec de la Xula Comèdies i "Mare, mare" de Bó de Debó.

El quatre d'octubre de 1990 s'anunciava al diari *Mediterráneo* que el dia anterior ja havien començat les emissions amb un programa especial dedicat a les festes patronals d'Almassora que començaven divendres 5. La programació de TV-Castellón seria diària i regular a partir de la setmana següent. L'empresa de la cadena era Videoproducciones Lledó. El director de la cadena, Ramón Emo, no trobava cap impediment per a emetre regularment perquè encara la llei de televisions local estava per debatre's al Parlament. Però comptaven amb el placet del delegat del Ministerio de Transportes y Telecomunicaciones, Vicente Sánchez Peral.

L'emissora local de televisió canvià també de freqüència per tal de trobar una millor qualitat en el senyal. TV-Castellón es rebria pel canal 42 i arribaria a més cases. L'horari d'emissió començava a les 14 hores i es repetia a les 20 hores. Pel que fa a la publicitat, els responsables no emetien anuncis però sí que estaven oberts a la modalitat del patrocini dels diferents programes per tal de cobrir les despeses tècniques i de recursos humans.

Malgrat que es començà amb l'empresa de Videoproducciones Lledó, es negociaven ja els convenis amb l'Ajuntament i la 'Junta de Festes' per a emetre

temes d'interés municipal relacionats amb festes i cultura de la ciutat. En la programació es tenia previst transmetre en directe els actes festers. El primer d'ells va ser la cavalcada de reis del 5 de gener de 1991. En els primers programes s'oferien reportatges sobre els actes de lliurament dels premis Jaume I en València, les Festes de Sant Francesc de la Font, la nova 'Junta de Festes', l'elecció de la reina i dames, així com diferents actes culturals del cicle "Novembre Jove" que organitzava el Consell de la Joventut.

El cinc d'agost TV Castelló va iniciar una emissió continuada d'informació escrita en pantalla sobre serveis municipals d'interés: el teletext. Durant 24 hores al dia, TV Castelló oferia teletext a la població de Castelló i Almassora. A setembre, a la TV Castelló ja es parlava d'iniciar les emissions regulars. Fins aquest moment venia emetent programació local només en períodes festius, però amb les perspectives del nou projecte de llei que regularia la televisió via satèl·lit, per cable i terrenal de baixa freqüència, que segons el ministre de Transports i Comunicacions, Josep Borrell, seria aprovada en 1992, la TV de Castelló negocia la possibilitat de convertir-se en la futura cadena municipal. Entre d'altres raons, aquest projecte de llei exigiria a les futures televisions que la seua programació tinguera un 60 per cent de producció pròpia local i comarcal i que estigueren vinculades a institucions locals com ajuntaments o diputacions, bé mitjançant societats de capital mixtes o bé amb convenis de col.laboració. Amb aquest propòsit, Videoproduccions Lledó aspira a arribar a un acord amb l'Ajuntament de la capital de La Plana Baixa, amb la finalitat de constituir una societat d'aquest tipus que done cobertura legal a l'empresa quan la llei siga aprovada.

La guerra de les televisions locals a Castelló

TV-4 de Castellón i Castelló TV s'enfrontaren, en març del 1992, per aconseguir el permís de retransmissió de les festes. La competència per les emissions

televisives dels principals actes de les Festes de la Magdalena va passar a ser una guerra entre duess televisions locals, TV-4 de Castellón i Castelló TV.

El president de la Junta de Festes de Castelló va estar a punt de presentar la dimissió del seu càrrec, l'11 de març de 1992, a conseqüència del conflicte generat per a adjudicar els drets de les retransmissions dels actes festius de la Magdalena. El president de la Junta va defensar que els drets d'eixes emissions en directe i de la programació de les festes corresponien a Castelló TV. Per la seua part, l'Ajuntament ja havia donat el vist i plau als responsables de TV-4 de Castelló per a realitzar els preparatius tècnics per a portar als llars castellonencs l'acte d'imposició de bandes en directe. Tant és així que en el recinte La Pèrgola ja s'havia desplaçat divers material tècnic audiovisual.

Altres televisions a la província de Castelló

La TV Vila-Reial va resultar d'un projecte de l'Institut Francesc Tàrrrega de Vila-real. Vinculada a Producciones Video Drop. s'anomenava Canal 13. TeleMorella va iniciar les seues emissions en la Semana de la Juventud de 1982 i en 1991 continuava les emissions amb la mateixa periodicitat.

En agost de 1991, més de set localitats de la província de Castelló compten amb televisió local: Almassora, Benicarló, Borriana, Castelló, Morella, Onda, Penyiscola, Vila-Reial i Vinarós. Aquestes televisions cobreixen un àmbit local molt restringit i emeten amb baixa qualitat degut a la manca de mitjans econòmics i personal tècnic. El seu funcionament té lloc durant les festes locals i actes puntuals per al municipi. Així, emeten de manera intermitent i no causen interferències a d'altres cadenes de televisió.

TV Castelló emet durant les festes de la Magdalena pel canal 39, en Almassora ho

fa en les festes de Santa Quitèria. D'altra banda, TeleMorella emet durant la Setmana de la Joventut, TV de Peníscola en festes i el Canal 13 de Vila-Reial durant la festivitat de Sant Pasqual. A Benicarló hi ha dues televisions: TV de Benicarló que emet en les festes de Sant Bertomeu i TeleCarlón que ho fa tots el caps de setmana, igual que la TV de Vinarós.

La Federació Valenciana de Televisions Locals

Dues televisions de la província de Castelló, dues d'Alacant i tres de València conformaren la junta gestora de la Federació Valenciana de Televisions Locals quan es va constituir el 13 de febrer de 1991 al Puig amb l'objectiu de participar en el Congrés Nacional de Televisions Locals que es celebraria els dies 27 i 28 de febrer i 1 de març a Segovia, així com per a debatre el futur del sector.

Daniel Salvador, de Canal 11 del Puig, va ser el president de la gestora, de la que formaven part representants de Ràdio i Televisió de l'Alfàs, Castelló TV, Canal 13 de Vila-Reial, Canal 25 de Mislata, Canal 37 TV Vilera de la Vila Joiosa i VIP Televisió de Puçol. La Federació agrupava canals de caire municipal amb un mínim de producció pròpia.

El principal objectiu de les televisions locals de L'Estat era regular les seues emissions i legalitzar la seua situació, però fins l'elaboració del projecte de llei respectiu emetien mitjançant un acord administratiu. Tres reunions en Barcelona, Conca i Vigo havien dibuixat els preestatuts d'una federació estatal que podria veure definitivament la llum l'1 de març, data de la conclusió de la trobada en Segovia.

En l'assemblea que va tindre lloc el 13 de febrer de 1991 al Puig es parlà del finançament de les televisions locals (quasi el 80% es mantenen dels

pressupostos consistorials) i de l'unificació de formats, coproduccions i intercanvis de programes. La major part d'aquestes televisions tenen en l'esport, la música, els informatius i els magazines la seua fórmula habitual de programació. Es va parlar de la idea de les bosses de programes, una mena de mercat intermunicipal televisiu per tal de fer front a l'obligatorietat de tindre una programació amb producció pròpia.

La Federació de Televisions Locals té la seu al Puig. El president triat per a la gestora, Daniel Salvador, de Canal 11 de TV Puig; el vicepresident era Vicente J. Pérez Llorens, de Ràdio i TV de l'Alfàs del Pi; el secretari, Ramón J. Emo Valls, de TV Castelló; el vicesecretari, Melchor Corominas de Vila-real; el tresorer, José Mª González Murgui, de Canal 25 de Mislata; i els vocals, Adolfo Sánchez Illescas i Enrique Piñol, de les televisions de la Vila Joiosa i Puçol, respectivament.

La segona reunió de la Federació Valenciana de Televisions Locals es va celebrar a Castelló, on es va nomenar a Alejandro Rodríguez, de TV Benidorm, Secretari General de l'esmentat organisme. També s'aprovaren els estatuts i es va acordar l'intercanvi de programació entre les diferents televisions del País Valencià, per tal de reduir despeses i potenciar la imatge d'altres ciutats a la resta de les poblacions valencianes. Així mateix, es va acordar la creació d'una assessoria tècnica i jurídica.

El primer de maig de 1991 la junta rectora de la Federació es reunia a Elx. La Federació agrupava ja 80 emissores de televisió de tot el País, de les quals el 60 per cent pertanyien a la província d'Alacant. Segons el Secretari General encara mancaven vora unes trenta emissores més, entre elles les televisions d'Almoradí, Torrevieja i Callosa del Segura.

120 representants de les televisions locals del País Valencià es reunien al Puig a finals del mes de juliol de 1991, després del successius expedients i sancions a les diferents televisions locals de tot el territori valencià. L'associació ja estava registrada en la Conselleria de Administració Pública, a través de la Direcció General d'Interior, després que varen ser aprovats els estatuts. Una vegada tots els membres reberen els estatuts, es va celebrar l'assemblea amb la finalitat de donar a conèixer els nous projectes que la junta directiva tenia en estudi, al temps que es va elegir, de forma definitiva, els càrrecs directius. Segons el president de la Federació, Daniel Salvador, les perspectives per a l'associació eren molt bones perquè ja tenien ofertes molt interessants per part d'empreses de producció, així com de material, que podien beneficiar els associats. Tot allò s'exposà en l'assemblea que es va fer al Puig. S'hi va parlar de la creació d'un gabinet d'intercanvi de producció pròpia de les televisions associades i la realització d'un mailing a totes les televisions locals perquè s'integrassen en la Federació, per ser l'únic interlocutor vàlid que participava en la redacció de les modificacions de la norma i que seria qui les traslladaria al ministeri una vegada finalitzades totes les gestions. En la reunió, el secretari general de la Federació Valenciana de Televisions Locals, Alex Rodríguez –representant de la Televisió de Benidorm–, va proposar una assemblea general de la Federació Estatal a Benidorm. Aquesta es va celebrar els dies 27,28 i 29 de setembre de 1991.

En tot l'Estat espanyol, les televisions locals suposaven una inversió de 84.000 milions de pessetes i agrupaven a un col·lectiu d'un poc més de 56.000 persones, entre col·laboradors i personal laboral.

300 empreses es varen reunir a Benidorm per a tractar la cobertura legal de les televisions locals. L'Agrupación Estatal de Televisiones Locales demanaria al Ministeri d'Obres Públiques una regularització urgent de la seua situació, segons

va manifestar en Benidorm el vicepresident d'aquest organisme, José Manuel Gómez Méndez. Els principals objectius del congrés eren la creació de la federació de televisions locals i la seua regularització «abans que entre en vigència la norma reguladora de televisions locals, prevista per a finals d'aquest any». L'agrupació també demanaria al ministeri la professionalització de les televisions locals, demanant la contractació d'un nombre mínim de periodistes professionals.

Coordinadora Nacional de Televisiones Locales

Les agrupacions de televisions locals de València, Catalunya, Balears, Castilla-La Mancha i Andalusia varen acordar a finals d'octubre de 1992, la constitució de la Coordinadora Nacional de Televisiones Locales. Dins del marc de la fira Videgraf-Mercafilm, inaugurada en València l'última semana d'octubre, la Coordinadora Nacional de Televisiones Locales seria, des d'aquest moment, l'únic interlocutor vàlid d'aquest col·lectiu amb l'Administració central. La nova coordinadora nacional gestionaria a més a més els acords que s'establiren amb caire independent entre les televisions locals i el govern autonòmic de les seues respectives comunitats. La coordinadora s'encarregaria també de la legalització de les televisions locals dabant les autoritats competents i de la potenciació de l'associacionisme i de l'intercanvi de la producció pròpia. Durant la reunió de la fira Videgraf-Mercafilm, es varen proposar els criteris orientatius del funcionament de les televisions locals, que calia desenvolupar en posteriors reunions de la coordinadora.

1.2.- Les entrevistes en profunditat.

L'objectiu principal d'aquestes entrevistes és aprofundir en l'anàlisi del que s'esdevé als mitjans de comunicació valencians durant el període de la transició política, la qual en el cas valencià presenta unes característiques netament diferenciades quant al conjunt de l'Estat espanyol. Els principals trets diferenciadors venen donats pel que coneguem com "la batalla de València": lluita dels símbols i de l'idioma, la qual es manifesta amb virulència a la premsa escrita pel fet que les plantilles professionals dels principals mitjans romandran intactes durant tot el període amb les inèrcies franquistes que això comportava.

Els eixos de les converses que hem mantingut aborden les experiències periodístiques alternatives, les tensions amb el postfranquisme, l'anecdòtic i les trajectòries personals, la situació del català als mitjans, més encara, les possibilitats dels mitjans en català, les relacions entre periodistes i polítics, i el mercat de la comunicació.

En un període de prop de dos anys s'han realitzat les dotze entrevistes la transcripció de les quals es recull a l'apèndix III. El text que es presenta, després de la transcripció, ha estat revisat pels entrevistats a fi que pugueren matisar, llevar i posar tant com vulgueren. També convé indicar que, havent realitzat cada entrevista en un moment diferent i tenint en compte la dinàmica vertiginosa de canvis que viuen els mitjans a Espanya i al País Valencià, és imprescindible que el lector tinga present el moment en què fou realitzada cada entrevista, la qual cosa s'indica en cada cas.

La tècnica aplicada ha estat la de l'entrevista oberta, en la qual l'entrevistador procura intervenir el mínim possible mentre l'entrevistat no es desvia del tema

general a tractar. Altrament, l'entrevistador va puntuant sobre el guió els punts tractats i rellançant la conversa sobre els punts pendents, tot i que sense seguir un ordre preestablert, és a dir, l'ordre final del text el marca sobretot l'entrevistat, mentre els rellançaments adquireixen un significat ple segons el context global de la conversa: oblits, temes molestos per a l'entrevistat, aspectes que considera menors, etcètera. D'altra banda, la biografia professional de l'entrevistat decanta la conversa a una major incidència sobre determinats mitjans i sectors de la comunicació.

El guió general que utilitzarem fou el següent:

- 1.- Resum de l'activitat professional de l'entrevistat en aquell període: on treballava, en quins mitjans escrivia, com eren les relacions dels professionals amb la propietat del mitjà...
- 2.- Els condicionants legals de l'activitat periodística: segrests, multes, processaments, censura de la propietat i autocensura... A partir de quin moment comença a percebre's una llibertat major en l'activitat dels periodistes...
- 3.- Valoració del context social de l'època. El protagonisme social dels periodistes. La relació amb els nous actors polítics emergents: pactes i aliances tàcites o explícites amb els partits polítics. Periodisme militant *versus* periodisme professional.
- 4.- Consideracions sobre el paper que va jugar cada mitjà en el període. El català als mitjans. Els anys de la batalla de València.
- 5.- Principals encerts i errors de l'actuació dels periodistes i els mitjans, vist des del present.
- 6.- Consideracions finals.

Realitzades totes les entrevistes, considerarem que podia ser d'interés per a la nostra investigació la publicació prèvia a la tesi, per tal de sotmetre a anàlisi les

reaccions que provocava. La nostra hipòtesi era que, després de les salutacions públiques habituals per la novetat d'un llibre, no es produiria cap debat sobre la situació i el paper dels mitjans al País Valencià, debat que mai no s'ha produït públicament, més enllà d'algun paper ocasional als mitjans. Tractàvem de corroborar la pervivència d'uns marges molt estrets quant a la discussió pública del nostre sistema comunicatiu i les limitacions que coarten l'actuació dels professionals dels mitjans. Així fou. Tal com han demostrat de fa anys les investigacions sobre la comunicació local a d'altres llocs, des d'aquest àmbit són majors les limitacions per a exercir la crítica, atesa la proximitat i els vincles amb les elits, atesa la capacitat que aquestes tenen per a exercir la coacció. Així, doncs, quant al nostre llibre, després d'uns pocs articles elogiosos, es va cloure la qüestió. D'altra banda, per raons de comoditat i d'accés als futurs lectors, quan hem alludit a fragments de les entrevistes en el text de la tesi, hem preferit citar pel llibre.

Per tal d'orientar sobre el perfil de cadascun dels entrevistats, n'ofereixo tot seguit una nota breu:

-SALVADOR BARBER. Fou director de la *HOJA DEL LUNES* de València, president de l'Associació Valenciana de la Premsa. Actualment és cap d'informatius de *RNE* a Madrid.

- FERRAN BELDA. Redactor a *RNE*, *VALENCIA SEMANAL*, *LAS PROVINCIAS*. Actualment és director de *LEVANTE-EMV*.

- E. CERDAN TATO. *PRIMERA PAGINA* (1970. ALACANT). *INFORMACION*. "Free lance" molt actiu durant les acaballes del franquisme i la transició. Escriptor. Premi d'honor de les lletres valencianes.

- AMADEU FABREGAT. Director de *DE DALT A BAIX*. Director de *VALENCIA SEMANAL*. Director de *RADIOCADENA* a València. Director del Centre Territorial de *TVE- AITANA*. Director General de RTVV.

- J. M. GIRONÉS. *OPINION* de Barcelona, cronista a les Corts de Madrid, Gabinet de Premsa del ministre Pérez Llorca. Director del *LEVANTE* en l'any 1981, cap d'informatius d'*AITANA*. Actualment Cap d' Audiovisuals de la Dir. Gral. de Mitjans de la Generalitat Valenciana.

- TONI MESTRE. Conductor/guionista i continuador del programa *DE DALT A BAIX* en diverses emissores i també amb altre noms. Actualment locutor de *RNE* a València.

- J. J. PEREZ BENLLOCH. Director de *PRIMERA PAGINA* d'Alacant, també de la revista *LA MARINA*, el *DIARIO DE VALENCIA* i *NOTICIAS AL DIA*.

- F. PEREZ MORAGON. Primer director de la revista *EL TEMPS*.

- MARIA CONSUELO REYNA. Directora de *LAS PROVINCIAS*.

- E. SANCHO. Director de RTVE al País Valencià fins l'any 78. Amb el seu suport es va crear *DE DALT A BAIX* i s'inicià l'obertura informativa i d'ús del català a *AITANA*. Corresponsal de *TVE* a Londres. Torna a dirigir *AITANA* l'any 82 amb la victòria socialista.

- ROSA SOLBES. redactora a *LA MARINA*, *VALENCIA SEMANAL*, *DIARIO DE VALENCIA*, *RADIOCADENA*. Primera directora de la ràdio autonòmica *RADIO 9*.

- VICENT VENTURA. Periodista i polític. Ha escrit i col.laborat a gairebé tots els mitjans valencians en diverses èpoques. Fundador del PSPV, referent clau del nacionalisme valencià d'esquerra, ha participat en tots els intents de premsa alternativa.

**I.3.- Relació de fitxes classificades per a l'anàlisi de contingut sobre
les notícies en primera pàgina dels diaris valencians. Política
valenciana (1978-1982).**

LAS PROVINCIAS 1978-1982

TITULARS EN PRIMERA PÀGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data:	Espai: 0	Data: 18/06/78	Espai: 1
Titular: La Senyera y los Países Catalanes		Titular: José Galán, nuevo "conseller"	

Data: 13/04/78	Espai: 2	Data: 18/06/78	Espai: 2
Titular: Primera Audiencia del presidente Albiñana		Titular: Declaraciones de Attard	

Data: 17/05/78	Espai: 1	Data: 06/07/78	Espai: 5
Titular: Hoy, elecciones al Senado en Alicante		Titular: Comisión de transferencias	

Data: 25/05/78	Espai: 1	Data: 01/08/78	Espai: 4
Titular: Presidente Albiñana: no a los Países Catalanes		Titular: Ayer, sesión del "Consell"	

Data: 10/06/78	Espai: 2	Data: 12/09/78	Espai: 2
Titular: Audiencias del presidente del "Consell"		Titular: Marathoniana visita de Rodríguez Sahagún	

LAS PROVINCIAS 1978-1982

TITULARS EN PRIMERA PÀGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 06/10/78	Espai: 3	Data: 01/02/79	Espai: 2
Titular: Ante el "Día del País Valencià"		Titular: Atentado contra los locales de Fuerza Nueva	
Data: 03/12/78	Espai: 1	Data: 01/02/79	Espai: 3
Titular: Jornada valenciana del ministro de Obras Públicas		Titular: Proclamación de candidatos	
Data: 05/12/78	Espai: 1	Data: 06/02/79	Espai: 2
Titular: Mitin pro-constitución Discurso, en Valencia, del ministro de Agricultura		Titular: Reunión de Diputaciones valencianas	
Data: 06/01/79	Espai: 1	Data: 26/02/79	Espai: 2
Titular: Habrá transferencias a los entes preautonómicos		Titular: Mítines, en Valencia, de Carrillo y Fernández Cuesta	
Data: 06/01/79	Espai: 2	Data: 10/04/79	Espai: 1
Titular: Al anteproyecto de Estatuto propone la bandera catalana como símbolo del País Valenciano		Titular: Comienza el escrutinio	

LAS PROVINCIAS 1978-1982

TITULARS EN PRIMERA PÀGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 18/04/79

Espai: 2

Data: 07/09/79

Espai: 1

Titular: Entrega de credenciales

Titular: ¿Hasta cuándo se permitirá?

Data: 26/04/79

Espai: 1

Data: 07/09/79

Espai: 3

Titular: Socialistas y comunistas adoptaron la bandera cuatribarrada para el Consell

Titular: Morella dijo otra vez "no" a la Autonomía

Data: 26/04/79

Espai: 2

Data: 15/09/79

Espai: 0

Titular: La última sesión de la actual Diputación duró menos de un minuto

Titular: La Alcaldía de Valencia vacante hasta que el PSOE-Madrid decida

Data: 07/06/79

Espai: 1

Data: 23/09/79

Espai: 1

Titular: Toma de posesión del Gobierno Civil de Valencia
"La peor decisión es la que no se toma"

Titular: Martínez Castellano dio cuenta de su recurso contencioso-administrativo

Data: 04/08/79

Espai: 2

Data: 25/09/79

Espai: 1

Titular: Comisión del estatuto valenciano
En breves días comenzará sus reuniones

Titular: Arqueo municipal

LAS PROVINCIAS 1978-1982

TITULARS EN PRIMERA PÀGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 25/09/79	Espai: 2	Data: 06/02/80	Espai: 3
Titular: La comisión del estatuto, reunida en Alicante		Titular: La Diputación no necesita nuevo acuerdo para retirar la antigua bandera del "Consell"	
Data: 03/10/79	Espai: 0	Data: 11/06/80	Espai: 2
Titular: Señera: Ayer, elecciones municipales		Titular: Explosivas declaraciones de Joan Pastor El diputado socialista enjuicia la actitud de la directiva del PSPV (PSOE)	
Data: 11/10/79	Espai: 1	Data: 05/07/80	Espai: 1
Titular: Obras hidráulicas y de carreteras, Valencia Rueda de prensa con los respectivos directores generales		Titular: Los concejales de UCD dimiten de sus cargos	
Data: 14/11/79	Espai: 5	Data: 23/07/80	Espai: 2
Titular: Proyecto de zona catastrófica para Valencia		Titular: Se reunió el "Consell"	
Data: 30/11/79	Espai: 2	Data: 21/10/80	Espai: 2
Titular: Reunión de alcaldes de las grandes ciudades valencianas		Titular: En el palacio del Temple Se reúne la comisión de colaboración del Estado con las corporaciones locales	

LAS PROVINCIAS 1978-1982

TITULARS EN PRIMERA PÀGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 16/11/80

Espai: 1

Titular: El Rey recibirá a las entidades culturales del Reino de Valencia

Data: 21/06/81

Espai: 1

Titular: Estatuto: Diputaciones y denominación, cuestiones abiertas
Abril: "Creo que convenceremos a la izquierda"

Data: 08/04/81

Espai: 2

Titular: El alcalde de Castellón, expulsado de UGT
Antonio Tirado: "No me caerá la breva de que me expulsen del partido y me destituyan"

Data: 01/07/81

Espai: 2

Titular: Pérez Casado hace balance

Data: 16/04/81

Espai: 1

Titular: El estatuto de Benicasim, en marcha

Data: 09/07/81

Espai: 2

Titular: Manglano prepara sus listas

Data: 02/05/81

Espai: 0

Titular: Ya hay proyecto de estatuto valenciano

Data: 02/08/81

Espai: 3

Titular: La cultura sigue siendo conflictiva
Lerma arremete contra UCD

Data: 13/06/81

Espai: 0

Titular: UCD defenderá sus posiciones en las Cortes generales
Aprobado el estatuto valenciano de autonomía

Data: 05/09/81

Espai: 2

Titular: Amparo Cabanes será "conseller" de Educación

LAS PROVINCIAS 1978-1982

TITULARS EN PRIMERA PÀGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 15/09/81

Espai: 0

Titular: El nuevo Consell, una esperanza para el futuro

Data: 12/11/81

Espai: 3

Titular: Un centenar de enmiendas al estatuto de autonomía valenciano

Data: 01/10/81

Espai: 1

Titular: LAS PROVINCIAS adelantó ayer la noticia
Girona confirma que en la Diputación se ha cometido una estafa

Data: 20/11/81

Espai: 2

Titular: Los consejeros de Hacienda se reunieron en Valencia

Data: 09/10/81

Espai: 0

Titular: Hoy, fiesta del pueblo valenciano

Data: 28/11/81

Espai: 2

Titular: Aunque se confirma que su propio partido desestabilizó
El alcalde dice que ni va a ser cesado ni piensa dimitir

Data: 17/10/81

Espai: 1

Titular: Llamamiento de la Universidad contra la violencia

Data: 08/12/81

Espai: 2

Titular: Valencia celebró el Día de la Constitución

Data: 27/10/81

Espai: 2

Titular: Tensa reunión del Consell sobre la comisión mixta de bilingüismo

Data: 27/01/82

Espai: 2

Titular: Gobierno Civil
Condecoraciones policiales y balance de la Administración en 1981

LAS PROVINCIAS 1978-1982

TITULARS EN PRIMERA PÀGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 12/02/82

Espai: 1

Titular: El ministro de Industria, en Valencia
"AHM ha dado, por vez primera en 10
años un giro positivo"

Data: 02/03/82

Espai: 1

Titular: Lerma: Girona no se va de la Diputación

Data: 20/02/82

Espai: 2

Titular: Por vez primera
La CEV suscribe el llamamiento de
solidaridad en apoyo del estatuto del
Reino de Valencia

Data: 10/03/82

Espai: 0

Titular: Por 151 votos a favor, 161 en contra y 9
abstenciones fue "derrotada" la
demoninación Reino
El estatuto del Reino de Valencia vuelve
a comisión

Data: 20/02/82

Espai: 3

Titular: Rueda de prensa sobre el estatuto
Tensión entre los partidos

Data: 03/04/82

Espai: 1

Titular: El PSOE quiere celebrar el Plenario en
"el último minuto"
La autonomía valenciana, cada día más
confusa

Data: 28/02/82

Espai: 1

Titular: Tras el cese de los diputados
nacionalistas del PSPV-PSOE
UCD podría hacerse con la Diputación
de Valencia

Data: 21/04/82

Espai: 2

Titular: Nueva reunión de la ponencia, sobre el
Estatuto de Autonomía

Data: 28/02/82

Espai: 2

Titular: Izada en su mástil mayor la Senyera del
Reino de Valencia
Ayer fue botado un nuevo barco

Data: 29/04/82

Espai: 1

Titular: Aprobado el Estatuto valenciano

LAS PROVINCIAS 1978-1982

TITULARS EN PRIMERA PÀGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 14/07/82

Espai: 3

Titular: El 30 de julio, probable constitución de las Cortes Valencianas provisionales

Data: 22/10/82

Espai: 4

Titular: Posible aplazamiento de las Elecciones en Valencia

Data: 30/07/82

Espai: 2

Titular: Ciscar, representante de la Diputación en el Consell

Data: 30/10/82

Espai: 0

Titular: Valencia: 9 PSOE, 5 AP y 1 PCE, resultados provisionales
Nuevo mapa político valenciano

Data: 07/08/82

Espai: 3

Titular: Según una encuesta provincial de AP Más del 60% de la población en Valencia, dispuesta a votar PSOE

Data: 25/11/82

Espai: 1

Titular: Mañana, transmisión de poderes en la Generalidad
Lerma pide a los valencianos que miren el futuro con "ilusión y confianza"

Data: 06/10/82

Espai: 2

Titular: Anoche, en Viveros
Emotivo homenaje a la Senyera

Data: 03/12/82

Espai: 2

Titular: Fernández del Río se despidió de los funcionarios del palacio del Temple
Gobernador civil: "No me tengo que arrepentir de nada"

Data: 14/10/82

Espai: 3

Titular: Siguen faltando 1.700 metros
El cauce será nuestro a partir de hoy

Data: 21/12/82

Espai: 2

Titular: Rumores sobre los cargos regionales
Montés, delegado del Gobierno; Burriel, gobernador de Valencia

EL PAIS 1978-1980

TITULARS SOBRE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 11/01/78	Pàg: 13	Espai: 6	Data: 13/04/78	Pàg: 15	Espai: 1
Titular: Clavero recibe hoy a los parlamentarios valencianos			Titular: El domingo se presentará oficialmente el Consejo del País Valenciano		

Data: 14/02/78	Pàg: 17	Espai: 3	Data: 21/04/78	Pàg: 22 PRE	Espai: 1
Titular: De dos semanas Ultimátum de los parlamentarios valencianos al Gobierno			Titular: Los liberales denuncian su marginación por los conservadores Aumentan las discrepancias en la UCD de Valencia		

Data: 22/02/78	Pàg: 17 PRE	Espai: 4	Data: 09/05/78	Pàg: 13	Espai: 2
Titular: Próximas conversaciones para modificar el proyecto valenciano			Titular: UCD apela al "voto útil" en la campaña electoral de Alicante		

Data: 02/03/78	Pàg: 17 PRE	Espai: 3	Data: 09/05/78	Pàg: 18	Espai: 1
Titular: Preautonomías Pesimismo entre los parlamentarios valencianos			Titular: Desagravio al monumento a Franco		

Data: 10/03/78	Pàg: 16 PRE	Espai: 2	Data: 17/05/78	Pàg: 11	Espai: 1
Titular: Las preautonomías para Galicia, País Valenciano y Aragón, al Consejo de Ministros			Titular: Para cubrir dos vacantes en el Senado Alicante y Asturias celebran hoy elecciones		

Data: 18/03/78	Pàg: 19/03/7	Espai: 1	Data: 17/05/78	Pàg: 11	Espai: 3
Titular: Confirmada la candidatura de Albiñana a la presidencia del Consejo valenciano			Titular: Protestas por la campaña		

EL PAIS 1978-1980
TITULARS SOBRE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 17/05/78 Pàg: 19 Espai: 3 Data: 06/10/78 Pàg: 11 Espai: 5 BRE

Titular: El consejero comunista valenciano acusa a UCD y PSOE de marginar a las minorías

Titular: Alfons Cuco, el escritor niega haber firmado un manifiesto a favor de la federación de entidades autónomas (Breve)

Data: 25/05/78 Pàg: 21 Espai: 4 Data: 14/10/78 Pàg: 18 Espai: 6

Titular: Declaraciones del presidente Albiñana "La personalidad valenciana no exige definirse "antinada""

Titular: URV niega haber boicoteado el discurso de Albiñana

Data: 02/06/78 Pàg: 23 Espai: 4 Data: 06/11/78 Pàg: 21 Espai: 5

Titular: Advertencias del gobernador ante la concentración valencianista del lunes

Titular: Valencia Puesta al día de la división comarcal

Data: 02/06/78 Pàg: 23 Espai: 6 Data: 09/11/78 Pàg: 19 Espai: 3

Titular: Lamo de Espinosa presidirá la Comisión Estado - Consejo valenciano

Titular: El Estatuto dirá la última palabra Once partidos valencianos, a favor de la bandera sin franja azul

Data: 20/06/78 Pàg: 23 Espai: 1 Data: 21/12/78 Pàg: 17 Espai: 2

Titular: Entrevista con el presidente del Consejo del País Valenciano Albiñana: "La autonomía se logrará con un cambio de Gobierno"

Titular: Martínez Castellano, candidato socialista a la alcaldía de Valencia

Data: 06/07/78 Pàg: 28 Espai: 3 Data: 06/01/79 Pàg: 10 Espai: 3

Titular: Contestan a la reciente polémica con un amplio informe Profesores de la Univesidad de Valencia, por la unidad lingüística con Cataluña

Titular: I Congreso del Partido Comunista del País Valenciano "El peligro golpista se mantendrá un largo período"

EL PAIS 1978-1980

TITULARS SOBRE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 06/01/79	Pàg: 12	Espai: 5	Data: 07/03/79	Pàg: 12	Espai: 3
Titular: Presentado el primer anteproyecto para el País Valenciano			Titular: PSOE y UCD se disputan el cuarto senador por Valencia		
<hr/>					
Data: 01/02/79	Pàg: 18	Espai: 4	Data: 23/03/79	Pàg: 17	Espai: 1
Titular: Reivindicado el atentado por la OASPV Bomba contra la sede de Fuerza Nueva en Valencia			Titular: País Valenciano Carrillo, partidario de iniciar ya contactos con el PSOE		
<hr/>					
Data: 01/02/79	Pàg: 19	Espai: 2	Data: 23/03/79	Pàg: 17	Espai: 2
Titular: Habían firmado un escrito pidiendo su dimisión Querrela del alcalde de Elche contra varios partidos y centrales sindicales			Titular: País Valenciano Discrepancias en el PSOE de Castellón sobre la presidencia del Consejo		
<hr/>					
Data: 17/02/79	Pàg: 14	Espai: 3	Data: 31/03/79	Pàg: 17	Espai: 2
Titular: Sobre una supuesta omisión de papeletas La Junta Electoral de Valencia rectifica al PCE			Titular: PSOE y PCE suscribieron un acuerdo - marco en el País Valenciano		
<hr/>					
Data: 25/02/79	Pàg: 11	Espai: 4	Data: 31/03/79	Pàg: 21	Espai: 1
Titular: Al parecer, UCD pagó a dos jóvenes para encargarlos Carteles anónimos sobre el caso Pau			Titular: Bandera, lengua y denominación dividen a los valencianos		
<hr/>					
Data: 25/02/79	Pàg: 11	Espai: 5	Data: 22/05/79	Pàg: 22	Espai: 2
Titular: Nuevas agresiones de Unión Nacional			Titular: Se repetirán las elecciones en cuatro mesas La izquierda puede perder la alcaldía de León Se rompe el pacto municipal en Elche		

EL PAIS 1978-1980

TITULARS SOBRE POLÍTICA VALENCIANA

Data:15/06/79	Pàg:19	Espai:1	Data:15/09/79	Pàg:14	Espai:1
Titular: Declaraciones del presidente del País Valenciano José Luis Albiñana considera un disparate de UCD la actual composición del Consell			Titular: País Valenciano La presidencia de la Diputación valenciana puede pasar a UCD por sólo quince votos		
Data:01/07/79	Pàg:17	Espai:4	Data:23/09/79	Pàg:13	Espai:2
Titular: Dificultades para la renovación del Consejo del País Valenciano			Titular: Su expulsión del PSOE ha sido antidemocrática, afirma El ex alcalde de Valencia recurre contra su cese		
Data:19/07/79	Pàg:07/09/7	Espai:1	Data:23/09/79	Pàg:22	Espai:3
Titular: Fue detenida una persona que portaba una pistola Incidentes en Quart de Poblet al regreso de Albiñana de su visita a Madrid			Titular: Autonomías Si prospera una querrela contra él Albiñana, dispuesto a renunciar a la inmunidad		
Data:19/07/79	Pàg:16	Espai:2	Data:23/09/79	Pàg:30 SOC	Espai:1
Titular: País Valenciano Acuerdos de los partidos mayoritarios para un Estatuto de Autonomía			Titular: La situación escolar en España /7 El decreto de bilingüismo, conflicto añadido en el País Valenciano		
Data:07/09/79	Pàg:19 CUL	Espai:1	Data:25/09/79	Pàg:18	Espai:2
Titular: La cultura española y los cambios políticos/7 País Valenciano: entre la polémica y la recuperación			Titular: Los moderados son mayoría Sin acuerdo para nombrar un portavoz único del País Valenciano		
Data:15/09/79	Pàg:11	Espai:2	Data:03/10/79	Pàg:23	Espai:3
Titular: Nota de la comisión gestora del PSOE El alcalde de Valencia ha sido expulsado por deficiencias en la contabilidad de su partido			Titular: Divergencias en el Consell valenciano sobre el decreto de bilingüismo		

EL PAIS 1978-1980

TITULARS SOBRE POLÍTICA VALENCIANA

Data:30/11/79	Pàg:27	Espai:3	Data:12/04/80	Pàg:14	Espai:2
Titular: Educación La Universidad de Valencia, paralizada por el decreto de bilingüismo			Titular: Sancionados diez militantes socialistas de Elche		
Data:08/12/79	Pàg:19	Espai:5	Data:12/04/80	Pàg:16	Espai:3
Titular: Protestas contra el decreto de bilingüismo en el País Valenciano			Titular: País Valenciano Tensiones en el PCE por un incidente municipal		
Data:16/12/79	Pàg:16	Espai:3	Data:20/04/80	Pàg:19	Espai:2
Titular: Atentado contra la sede del MC en Alicante			Titular: El PSOE rechaza los planteamientos centristas sobre la autonomía valenciana		
Data:16/12/79	Pàg:19	Espai:1	Data:22/04/80	Pàg:19	Espai:2
Titular: País Valenciano El enfrentamiento izquierda - UCD paraliza el Consejo			Titular: Los comunistas se reafirman en la vía del 151 para el País Valenciano		
Data:06/02/80	Pàg:18	Espai:4	Data:08/05/80	Pàg:20	Espai:1
Titular: País Valenciano Sin identificar los autores del atentado al monumento a Blasco Ibáñez			Titular: Después del debate político del día 20 en el Congreso UCD pretende sacar del estancamiento el proceso autonómico valenciano		
Data:14/02/80	Pàg:16	Espai:5	Data:11/06/80	Pàg:14	Espai:2
Titular: La Diputación de Valencia prestará ayuda a la Junta andaluza			Titular: El PSOE expulsa a uno de sus diputados por Alicante		

EL PAIS 1978-1980
TITULARS SOBRE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 11/06/80 Pàg: 24 Espai: 1
Titular: Se adelanta al resto de los partidos
El PSOE ofrece un estatuto para el País
Valenciano

Data: 12/12/80 Pàg: 22 Espai: 1
Titular: Tribuna libre
El "caso" valenciano, todavía

Data: 19/06/80 Pàg: 21 Espai: 2
Titular: Será dado a conocer mañana
Los comunistas valencianos elaboran un
proyecto de Estatuto de máximas
competencias

Data: 30/12/80 Pàg: 14 Espai: 3
Titular: Un muerto y tres heridos por disparos de
un ultraderechista en Valencia

Data: 19/06/80 Pàg: 34 Espai: 2
Titular: Manifiesto de intelectuales en favor de la
identidad cultural valenciana

Data: 13/07/80 Pàg: 20 Espai: 1
Titular: La izquierda califica de manipulación las
agresiones al presidente de la
Diputación valenciana

Data: 08/11/80 Pàg: 17 Espai: 4
Titular: El PCE lamenta su marginación en el
desbloqueo del proceso valenciano

Data: 12/12/80 Pàg: 21 Espai: 2
Titular: Dimite un miembro de la Comisión de
Bilingüismo del País Valenciano

DIARIO DE VALENCIA 1980 1982
TITULARS EN PRIMERA PÁGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 15/02/81 Espai: 7

Titular: Para el 151
El PSPV pide los votos de UCD

Data: 24/04/81 Espai: 4

Titular: Prácticamente imposible el acuerdo total en la redacción del estatuto
Girona: «Potenciar las diputaciones es una aberración»

Data: 17/02/81 Espai: 5

Titular: La UCD regional estudia la situación autonómica

Data: 02/05/81 Espai: 3

Titular: El contenido del estatuto del País Valenciano
Abril Martorell puede retrasar la autonomía

Data: 13/03/81 Espai: 2

Titular: El PSOE pide firmeza; el PCE, moderación
Diferencias entre socialistas y comunistas ante el proceso autonómico

Data: 20/05/81 Espai: 1

Titular: El PSOE y el Gobierno valoran positivamente el documento de los expertos
Se retrasará la autonomía valenciana

Data: 21/03/81 Espai: 2

Titular: Por tercera vez
Contactos UCD-PSPV sobre autonomía

Data: 13/06/81 Espai: 1

Titular: Aprobado por unanimidad el estatuto de Benicàssim
UCD acepta País Valenciano; PSOE, la "senyera" con azul

Data: 29/03/81 Espai: 4

Titular: UCD contesta a los socialistas
Centristas y comunistas definen sus ofertas autonómicas

Data: 01/07/81 Espai: 3

Titular: En las agrupaciones comarcales del PCPV
Aumenta el rechazo al estatuto de Benicàssim

Data: 16/04/81 Espai: 4

Titular: Cumbre autonómica en Benicàssim
Ya hay pacto sobre el esqueleto del estatuto

Data: 01/07/81 Espai: 4

Titular: UCD no pacta la remodelación del Consell con los socialistas

DIARIO DE VALENCIA 1980 1982

TITULARS EN PRIMERA PÁGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 09/07/81

Espai: 2

Titular: Monsonís será presidente y Guardiola vicepresidente
UCD y PSOE pactaron ayer la remodelación del Consell

Data: 15/09/81

Espai: 1

Titular: Ayer tomó posesión el nuevo Consell UCD, PSOE y PC gobiernan juntos el País Valenciano

Data: 25/07/81

Espai: 4

Titular: Si el PSPV no acepta la remodelación del Consell
Los centristas pueden gobernar en solitario

Data: 09/10/81

Espai: 3

Titular: Monsonís
Un 9 de octubre de convivencia

Data: 02/08/81

Espai: 1

Titular: Joan Lerma: «UCD - Valencia practica la desconcertación autonómica»
Ofensiva del PSOE contra la gestión centrista en el Consell

Data: 17/10/81

Espai: 2

Titular: Por el 9 de octubre
Enfrentamiento entre gobernador y alcalde

Data: 04/08/81

Espai: 3

Titular: Socialistas, centristas y comunistas se reúnen mañana en el Consell
UCD deja solo a Monsonís para negociar el gobierno autonómico

Data: 17/10/81

Espai: 4

Titular: Universidad
Nadie reivindica el atentado

Data: 12/08/81

Espai: 5

Titular: Acudirán UCD, PSPV y PCPV
"Cumbre" política para negociar el programa del Consell

Data: 27/10/81

Espai: 1

Titular: Primer enfrentamiento entre socialistas y centristas
Consell: el consenso ha durado sólo 42 días

Data: 13/09/81

Espai: 4

Titular: A partir de las once y media, en la Generalitat
Mañana se constituye el nuevo Consell valenciano

Data: 12/11/81

Espai: 4

Titular: Presentadas cien enmiendas al estatuto

DIARIO DE VALENCIA 1980 1982
TITULARS EN PRIMERA PÁGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 24/12/81

Espai: 4

Titular: El Consell cumple hoy cien días

Data: 27/02/82

Espai: 5

Titular: Consell
Monsonís pierde los papeles del 151

LEVANTE 1981-1982

TITULARS EN PRIMERA PAGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 15/02/81 Espai: 5
Titular: Joan Lerma, ante la propuesta socialista para modificar la ley de referéndum
UCD tiene la ocasión de demostrar que quiere la autonomía para el País

Data: 25/07/81 Espai: 2
Titular: Texto de la propuesta de UCD al PSPV
Para remodelar el Consell y reparto de carteras

Data: 29/03/81 Espai: 1
Titular: Fernando Abril fija la postura de UCD
Por fin habrá autonomía
Antes de 15 días, el proyecto ha de estar en el Congreso

Data: 02/08/81 Espai: 3
Titular: Los socialistas no vuelven al Consell
Si UCD no modifica sus planteamientos

Data: 16/04/81 Espai: 2
Titular: Benicasim: Autonomía
Ultimado el esquema del texto

Data: 12/08/81 Espai: 7
Titular: Reunión del pleno del Consell

Data: 02/05/81 Espai: 1
Titular: Firmado el proyecto de Estatuto
3 alternativas para la denominación y bandera

Data: 20/08/81 Espai: 4
Titular: Consell: el PSOE no tiene aun candidatos

Data: 10/05/81 Espai: 4
Titular: Un magnolio la perpetuará
Entrega simbólica a Benicasim del anteproyecto de estatuto

Data: 13/09/81 Espai: 3
Titular: El acto cierra tres años y medio de política preautonómica
Mañana se constituye el Consell.
De nuevo todas las fuerzas políticas valencianas con representación parlamentaria

Data: 13/06/81 Espai: 1
Titular: Todos dijeron sí al estatuto de Benicasim
Autonomía, adelante

Data: 15/09/81 Espai: 1
Titular: Ayer, en el palacio de la Generalitat
Proclamado el nuevo Consell
La presidencia y vicepresidencia, ratificadas por unanimidad

LEVANTE 1981-1982

TITULARS EN PRIMERA PAGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 09/10/81

Espai: 1

Titular: 9 d'octubre

Hacer posible la convivencia
Misión actual del Consell
(Artículo de José Luis Manglano
de Mas)

Data: 20/02/82

Espai: 3

Titular: Mañana, páginas 2ª y 4ª

Especial Valencia ¡Pas a la región
que avanza en marcha triunfal!

Data: 17/10/81

Espai: 3

Titular: El alcalde acusa al gobernador
De encubrir actos terroristas
Fernández del Río acudirá a los
tribunales

Data: 20/02/82

Espai: 6

Titular: Mesa redonda sobre la autonomía
valenciana

Data: 27/10/81

Espai: 3

Titular: En la página 2: Nuestra Senyera
"La bandera de un pueblo", por el
catedrático valenciano Juan
Ferrando Badía

Data: 10/03/82

Espai: 1

Titular: El estatuto valenciano en el
Congreso. Total desilusión. La
denominación de Reino de
Valencia, rechazada. Resultado de
la votación: 151 a favor; 161 en
contra y 9 abstenciones

Data: 12/11/81

Espai: 3

Titular: Enmiendas
Casi un centenar al proyecto de
estatuto valenciano

Data: 10/03/82

Espai: 2

Titular: Llamamiento de Valencia 2000
Que los valencianos saquen las
senyeras a los balcones

Data: 19/01/82

Espai: 4

Titular: Fernando Abril
UCD ha llegado al límite de sus
concesiones sobre el estatuto de
autonomía

Data: 18/03/82

Espai: 3

Titular: El día 20, a las 11 de la
mañana. Todos a la Generalidad.
Convocatoria de la Coordinadora
de Entidades Culturales del Reino
de Valencia

Data: 04/02/82

Espai: 5

Titular: En defensa de símbolos y cultura
valencianos
Hacia un partido regional. Ahora
se configura una fuerza
sociocultural

Data: 26/03/82

Espai: 7

Titular: El Consell, en pleno extraordinario
Unánime condena de la violencia

LEVANTE 1981-1982

TITULARS EN PRIMERA PAGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 03/04/82

Espai: 2

Titular: Mañana, domingo. Especial Valencia (...) y una encuesta popular: Estatuto, ¿sí o no?, ¿a cualquier precio?

Data: 02/06/82

Espai: 3

Titular: Se reunió el comité ejecutivo provincial. UCD - Valencia habla claro. Se desvincula y contradice las declaraciones del ministro de Educación

Data: 13/04/82

Espai: 3

Titular: Al pan, pan... Attard habla claro. Tema: el estatuto de autonomía

Data: 26/06/82

Espai: 2

Titular: Mañana Especial Valencia. Las cosas claras con... Cipriano Ciscar Casabán.

Data: 13/04/82

Espai: 6

Titular: Espectacular acogida a "Nuestra encuesta popular"

Data: 22/07/82

Espai: 3

Titular: Los partidos, unánimes El proceso autonómico ha valido la pena Aunque ha sido largo y conflictivo

Data: 21/04/82

Espai: 2

Titular: Estatuto Valenciano. Prácticamente consensuado. Lengua: Idioma valenciano Bandera: Senyera coronada con los tres escudos Denominación: Región o Comunidad Autónoma valenciana

Data: 30/07/82

Espai: 3

Titular: Al votar unidos socialistas y comunistas Cipriano Ciscar representará a la Diputación en el Consell

Data: 29/04/82

Espai: 1

Titular: Por 250 votos favorables, 14 en contra y 15 abstenciones. El estatuto aprobado En cuanto se tuvo la noticia en Valencia, la Senyera fue izada en las torres de la Generalitat

Data: 17/08/82

Espai: 2

Titular: Continúa la polémica en torno a la presidencia del Consell. Monsonís: «Las diferencias deben resolverse en el terreno jurídico» El pleno del Consell ha elevado consulta al Consejo de Estado

Data: 15/05/82

Espai: 6

Titular: Mañana. Especial Valencia (Xavier Casp...)

Data: 18/09/82

Espai: 3

Titular: Mañana. Especial Domingo (Países catalanes)

LEVANTE 1981-1982

TITULARS EN PRIMERA PAGINA DE POLÍTICA VALENCIANA

Data: 26/09/82 Espai: 1

Titular: Los actos se inician mañana
Homenaje a la Senyera
Comienza con una conferencia de
José Luis Manglano, en Lo
Rat-Penat

Data: 30/10/82 Espai: 3

Titular: Mañana. Especial Valencia ("El
histórico Reino de Valencia y su
cultura")

Data: 25/11/82 Espai: 2

Titular: Mañana, a las 12 tomará posesión
Joan Lerma, presidente de la
Generalitat
El decreto apareció ayer en el
BOE

**I.4.- Relació de fitxes classificades per a l'anàlisi de contingut sobre
les notícies de comunicació a la premsa (1989-1990).**

NOTÍCIES SOBRE TEMES DE COMUNICACIÓ EN LA PREMSA VALENCIANA. 1989-1990

Mitjà El País
Data: 13/09/89
Pàg. N: 25 CV
Espai: 2
Titular: La Guardia Civil
precinta el repetidor de
TV3 en Valencia
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 25/09/89
Pàg. N: 86
Espai: 1
Titular: TVE exige unos
derechos musicales
insólitos para emitir Ya
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 21/09/89
Pàg. N: 34
Espai: 4
Titular: Alfonso Salas deberá
ser indemnizado por el
Grupo 16 (Breve)
Tema 1: Prensa
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 29/09/89
Pàg. N: 15
Espai: 1
Titular: Profesionales de TVE
amenazan con no
cubrir la campaña si los
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 21/09/89
Pàg. N: 34
Espai: 3
Titular: Univisión estudia hoy el
recurso contra las
licencias de televisión
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 29/09/89
Pàg. N: 28 CV
Espai: 3
Titular: Fallece en Valencia el
periodista Alberto Cid
de Diego
Tema 1: Global
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 21/09/89
Pàg. N: 57
Espai: 1
Titular: TVE adquiere los
derechos de las ligas
de fútbol de Italia e
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 29/09/89
Pàg. N: 28 CV
Espai: 2
Titular: Crean una asociación
en Cataluña para
conseguir la recepción
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 29/09/89
Pàg. N: 31
Espai: 2
Titular: El gobierno holandés
prohíbe emitir a una
cadena de televisión
Tema 1: Televisió
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 29/09/89
Pàg. N: 32
Espai: 1
Titular: El diario *Washington
Post* impone un código
espartano a sus
Tema 1: Premsa
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 29/09/89
Pàg. N: 78
Espai: 1
Titular: Hidroeléctrica
Española patrocinará
los conciertos de la
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 07/10/89
Pàg. N: 17
Espai: 3
Titular: Los democristianos
piden un debate en el
Parlamento Europeo
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 07/10/89
Pàg. N: 27 CV
Espai: 1
Titular: Linde afirma que RTVV
ha pedido el segundo
canal
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 07/10/89
Pàg. N: 27 CV
Espai: 2
Titular: Manifestación en
Alicante a favor de la
recepción de la
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 07/10/89
Pàg. N: 32
Espai: 3
Titular: Estar al tanto de lo que
pasa, objetivo de la
información científica
Tema 1: Global
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 07/10/89
Pàg. N: 36
Espai: 2
Titular: Las agencias
informativas creen
necesario un manual
Tema 1: Global
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 07/10/89
Pàg. N: 8
Espai: 1
Titular: Badler, el "telestafador"

Tema 1: Televisió
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 25/10/89
Pàg. N: 25
Espai: 1
Titular: El PSOE mantenía ayer
la imagen de los 44
famosos en su

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 15/10/89
Pàg. N: 2
Espai: 3
Titular: El enviado de EL PAÍS
en Panamá se refugia
en la embaiada

Tema 1: Premsa
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 25/10/89
Pàg. N: 88
Espai: 2
Titular: Telele

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 17/10/89
Pàg. N: 12
Espai: 3
Titular: Tres muertos en un
atentado de los *narcos*
contra el diario

Tema 1: Premsa
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 02/11/89
Pàg. N: 35
Espai: 2
Titular: Maxwell decide cerrar
una agencia de noticias
francesa

Tema 1: Global
Tema 2: 2

Mitjà El País
Data: 25/10/89
Pàg. N: 21
Espai: 1
Titular: El video electoral de
Izquierda Unida incluye
un plano que recoae

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 10/11/89
Pàg. N: 12
Espai: 3
Titular: 41 periodistas
asesinados en
Colombia en 10 años

Tema 1: Global
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 10/11/89
Pàg. N: 17
Espai: 3
Titular: Elorriaga pidió a
Corcuera retrasar su
cese no dar una victoria
Tema 1: Prensa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 10/11/89
Pàg. N: 36
Espai: 1
Titular: Las televisiones
privadas podrán emitir
la carta de ajuste a
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 16/11/89
Pàg. N: 22 CV
Espai: 2
Titular: A Lerma le crecen los
enanos
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 18/11/89
Pàg. N: 86
Espai: 3
Titular: Agustí Villaronga,
premio de cine de RNE
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 4

Mitjà El País
Data: 26/11/89
Pàg. N: 22 CV
Espai: 1
Titular: Discordia en frecuencia
modulada
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 26/11/89
Pàg. N: 27
Espai: 2
Titular: La Audiencia de Sevilla
plantea la
inconstitucionalidad de
Tema 1: Televisió
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 28/11/89
Pàg. N: 1 EDU
Espai: 2
Titular: El papel educativo de
la radio y la televisión
Tema 1: Global
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 28/11/89
Pàg. N: 33 CV
Espai: 2
Titular: La oposición dice que
sería grave que el
Consell no anulara la
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 28/11/89
Pàg. N: 87
Espai: 1
Titular: De Aitana a Canal 9

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 06/12/89
Pàg. N: 30
Espai: 1
Titular: Diarios y revistas italianos se declaran en huelga en solidaridad

Tema 1: Prensa
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 06/12/89
Pàg. N: 20
Espai: 2
Titular: Televisión de Galicia, forzada a variar su información sobre la

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 06/12/89
Pàg. N: 30
Espai: 3
Titular: Miguel Larrea cambia la dirección de *El Diario Vasco* por la del

Tema 1: Prensa
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 06/12/89
Pàg. N: 24 CV
Espai: 2
Titular: Ilegalidad y tolerancia gubernativa

Tema 1: Ràdio
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 06/12/89
Pàg. N: 30
Espai: 2
Titular: Los tribunales respaldan a Hersant en la lucha por el control

Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 06/12/89
Pàg. N: 24 CV
Espai: 1
Titular: Cerca de 30 televisiones locales e han creado en la

Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 06/12/89
Pàg. N: 51
Espai: 2
Titular: La cadena de televisión ABC demanda al Gobierno de Estados

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 06/12/89
Pàg. N: 66
Espai: 3
Titular: Comienza a emitir el
Canal Internacional de
TVE para Europa v
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 14/12/89
Pàg. N: 83
Espai: 1
Titular: La paella de Canal 9
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 06/12/89
Pàg. N: 67
Espai: 1
Titular: Sueño de anciana
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 22/12/89
Pàg. N: 28 CV
Espai: 2
Titular: La Redacción de Canal
Nou-Ràdio pide más
medios a Amadeu
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 5

Mitjà El País
Data: 14/12/89
Pàg. N: 30 CV
Espai: 2
Titular: Creada una comisión
para investigar la
concesión de licencias
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 22/12/89
Pàg. N: 29 CV
Espai: 1
Titular: Polémica constitución
de la comisión
investigadora de la
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 14/12/89
Pàg. N: 36
Espai: 2
Titular: Varios directores de
publicaciones piden
que se aplace el código
Tema 1: Global
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 22/12/89
Pàg. N: 34
Espai: 1
Titular: La televisión europea
mira al Este
Tema 1: Televisió
Tema 2: 10

Mitjà El País
Data: 22/12/89
Pàg. N: 34
Espai: 2
Titular: ¿Cómo llenar 80 canales?
Tema 1: Televisió
Tema 2: 10

Mitjà El País
Data: 07/01/90
Pàg. N: 24
Espai: 2
Titular: Conflicto en el diario israelí *Jerusalem Post* ante el cambio de línea
Tema 1: Premsa
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 22/12/89
Pàg. N: 36
Espai: 1
Titular: Convocados los premios Ortega y Gasset de periodismo
Tema 1: Premsa
Tema 2: 4

Mitjà El País
Data: 07/01/90
Pàg. N: 24
Espai: 3
Titular: Berlusconi rechaza las acusaciones de Anaya sobre Telecinco
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 22/12/89
Pàg. N: 36
Espai: 3
Titular: Antonio Vázquez compra el 56% de *Diario León*
Tema 1: Premsa
Tema 2: 2

Mitjà El País
Data: 07/01/90
Pàg. N: 50
Espai: 3
Titular: Falleció Francisco Javier García Fernández director
Tema 1: Global
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 07/01/90
Pàg. N: 24
Espai: 4
Titular: Un tribunal portugués deniega la censura definitiva de los videos
Tema 1: Global
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 07/01/90
Pàg. N: 50
Espai: 1
Titular: Ya vienen las privadas
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 09/01/90
Pàg. N: 19
Espai: 3
Titular: EU solicita en las Cortes del director general de RTVV
Tema 1: Global
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 17/01/90
Pàg. N: 27
Espai: 1
Titular: Sindicatos y partidos políticos italianos reaccionan contra el
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 09/01/90
Pàg. N: 90
Espai: 1
Titular: La ONCE y Berlusconi planean apartar a Anava de la dirección
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 17/01/90
Pàg. N: 63
Espai: 1
Titular: Pan, circo y fútbol
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 17/01/90
Pàg. N: 26
Espai: 2
Titular: El informativo cultural *El ojo crítico*, de Radio Nacional. entreaa sus
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 4

Mitjà El País
Data: 25/01/90
Pàg. N: 29 CV
Espai: 1
Titular: El Consell anulará la licencia de una emisora de FM otorgada en
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 17/01/90
Pàg. N: 27
Espai: 2
Titular: Convenio para difundir EL PAIS entre los escolares de Andalucía
Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 25/01/90
Pàg. N: 82
Espai: 1
Titular: Antena 3 comienza hoy su programación regular
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 02/02/90
Pàg. N: 18
Espai: 3
Titular: Una radio y mucha indignación en Sevilla
Tema 1: Global
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 10/02/90
Pàg. N: 15
Espai: 1
Titular: Semprún pide medidas contra la intromisión de la Prensa en el honor
Tema 1: Global
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 02/02/90
Pàg. N: 19
Espai: 1
Titular: Dos ministros aseguran que se cometen abusos al amparo de la libertad
Tema 1: Global
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 10/02/90
Pàg. N: 15
Espai: 2
Titular: El Gobierno, dispuesto a que el Congreso elija al director de RTVE
Tema 1: Global
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 10/02/90
Pàg. N: 10
Espai: 3
Titular: RTVE presenta su dimisión (chiste)
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 10/02/90
Pàg. N: 15
Espai: 3
Titular: El Colegio de Periodistas de Cataluña defiende a
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 10/02/90
Pàg. N: 14
Espai: 2
Titular: Torres decidirá el lunes se acusa a *El Mundo* en relación el el "caso
Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 10/02/90
Pàg. N: 22 CV
Espai: 3
Titular: Tele-Elx invertirá 600 millones en el cambio de su red de emisión
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 10/02/90
Pàg. N: 22 CV
Espai: 6
Titular: La cadena de televisión
privada Antena 3 podrá
verse en Valencia en
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 10/02/90
Pàg. N: 26
Espai: 2
Titular: El comité de empresa
de EFE discrepa de las
declaraciones de
Tema 1: Premsa
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 10/02/90
Pàg. N: 26
Espai: 3
Titular: Miguel Durán, nuevo
presidente de *Diario
de Barcelona*. que
Tema 1: Premsa
Tema 2: 2

Mitjà El País
Data: 10/02/90
Pàg. N: 62
Espai: 2
Titular: Suarez y Aragonés
fichan por la SER para
el Mundial de Fútbol
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 10/02/90
Pàg. N: 63
Espai: 1
Titular: Películas al peso
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 18/02/90
Pàg. N: 24
Espai: 1
Titular: Luis Solana
Tema 1: Global
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 18/02/90
Pàg. N: 26
Espai: 1
Titular: La *ensalada* televisiva
canaria
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 18/02/90
Pàg. N: 27
Espai: 2
Titular: Rodolfo Serrano, nuevo
director de la revista
Mercado
Tema 1: Premsa
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 18/02/90
Pàg. N: 58
Espai: 1
Titular: El consejo de
Telemadrid debatirá
mañana la crisis en el
Tema 1: Televisió
Tema 2: 5

Mitjà El País
Data: 20/02/90
Pàg. N: 71
Espai: 1
Titular: Un violento canal
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 20/02/90
Pàg. N: 34
Espai: 3
Titular: La Asociación de la
Prensa de Madrid
adoptará el código
Tema 1: Global
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 28/02/90
Pàg. N: 12
Espai: 2
Titular: (Chiste)
Tema 1: Global
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 20/02/90
Pàg. N: 34
Espai: 2
Titular: El consejo de RTVM
aplaza el estudio de la
crisis denunciada por
Tema 1: Televisió
Tema 2: 5

Mitjà El País
Data: 28/02/90
Pàg. N: 20 CV
Espai: 4
Titular: El PP afirma que
Jaume Sendra se
marcha a casa con tres
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 20/02/90
Pàg. N: 70
Espai: 2
Titular: Antena 3 Televisión
emitirá 24 horas diarias
a partir del 1 de marzo
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 28/02/90
Pàg. N: 22 CV
Espai: 1
Titular: Elche, una explosión
de comunicación
Tema 1: Global
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 28/02/90
Pàg. N: 22 CV
Espai: 4
Titular: Unión de Periodistas
elige a Emilio Gisbert
como nuevo presidente
Tema 1: Global
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 08/03/90
Pàg. N: 16
Espai: 2
Titular: La oposición no
concede tregua al
nuevo director de RTVE
Tema 1: Global
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 28/02/90
Pàg. N: 27
Espai: 1
Titular: Ramón Colom será
nombrado hoy director
de Televisión Española
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 08/03/90
Pàg. N: 25 CV
Espai: 5
Titular: Las Cortes piden que
se permita captar
recíprocamente los
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 28/02/90
Pàg. N: 27
Espai: 2
Titular: Las dificultades
técnicas impiden que
TV3 se vea en
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 08/03/90
Pàg. N: 31
Espai: 1
Titular: Hersant y el Grupo 16
negocian un acuerdo
sobre la participación
Tema 1: Premsa
Tema 2: 2

Mitjà El País
Data: 28/02/90
Pàg. N: 27
Espai: 3
Titular: Antena 3 de Televisión
amplía su capital en
5.000 millones de
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 08/03/90
Pàg. N: 31
Espai: 2
Titular: El Gobierno vasco
pagará a *Egin* por
haberle marginado de
Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 08/03/90
Pàg. N: 74
Espai: 1
Titular: A tres manos

Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 16/03/90
Pàg. N: 32
Espai: 3
Titular: El Grupo Popular
pregunta al Gobierno:
38 diarios no reciben

Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 08/03/90
Pàg. N: 74
Espai: 2
Titular: La CBS levanta la
sanción al locutor que
criticó a neoros v

Tema 1: Televisió
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 16/03/90
Pàg. N: 86
Espai: 1
Titular: La
"empanadilla-conexión"

Tema 1: Ràdio
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 16/03/90
Pàg. N: 31
Espai: 2
Titular: La suscripción del
capital de Tele 5 se
cerrará en los próximos

Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 24/03/90
Pàg. N: 70
Espai: 2
Titular: Pedro Piqueras y
Hermida, las caras del
cambio en los

Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 16/03/90
Pàg. N: 32
Espai: 1
Titular: La Prensa británica
estrena código de
conducta

Tema 1: Premsa
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 01/04/90
Pàg. N: 15
Espai: 2
Titular: El ex presidente y la
Prensa

Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 01/04/90
Pàg. N: 24
Espai: 1
Titular: Celebran el galardón
en el local de un
presunto
Tema 1: Premsa
Tema 2: 4

Mitjà El País
Data: 01/04/90
Pàg. N: 28
Espai: 2
Titular: Canal Plus trató de
garantizar la seguridad
de sus instalaciones
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 01/04/90
Pàg. N: 25
Espai: 1
Titular: Juanxu, hoy te han
vuelto a premiar
Tema 1: Premsa
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 01/04/90
Pàg. N: 60
Espai: 1
Titular: "No me gustaría pasar
por tonto"
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 01/04/90
Pàg. N: 25
Espai: 2
Titular: Iñaki Gabilondo: "Se he
reconocido la voluntad
de iuego limpio del
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 4

Mitjà El País
Data: 03/04/90
Pàg. N: 16
Espai: 1
Titular: *Egin* asegura que
Bandrés y EL PAÍS
quieran implicar a ETA
Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 01/04/90
Pàg. N: 28
Espai: 3
Titular: El empresario Sarasola
demanda a la revista
Época
Tema 1: Premsa
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 03/04/90
Pàg. N: 16
Espai: 4
Titular: Querella contra el
equipo de investigación
del diario *El Mundo* por
Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 11/04/90
Pàg. N: 54
Espai: 5
Titular: Retevisión informa

Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 27/04/90
Pàg. N: 3 CV
Espai: 4
Titular: Mascarell releva a
Landaluce en Radio
Valencia

Tema 1: Ràdio
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 19/04/90
Pàg. N: 79
Espai: 1
Titular: Nuevas dudas

Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 27/04/90
Pàg. N: 30
Espai: 3
Titular: El Supremo desestima
una demanda de
Cuevas contra el

Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 27/04/90
Pàg. N: 18
Espai: 2
Titular: La juez del "Caso
Casinos" reclama a las
emisoras de

Tema 1: Ràdio
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 27/04/90
Pàg. N: 32
Espai: 2
Titular: Mattelart advierte del
peligro de
"normalización de los

Tema 1: Global
Tema 2: 10

Mitjà El País
Data: 27/04/90
Pàg. N: 3 CV
Espai: 3
Titular: Mario Beltrán, nuevo
presidente de la
Asociación de la

Tema 1: Premsa
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 27/04/90
Pàg. N: 73
Espai: 4
Titular: Acuerdo entre autores y
televisiones
autonómicas sobre

Tema 1: Global
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 27/04/90
Pàg. N: 73
Espai: 1
Titular: El Canal Internacional
de TVE cambiará
programas v aumentará
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 05/05/90
Pàg. N: 30
Espai: 1
Titular: El *Philadelphia*
Inquirer, condenado a
pagar 3.500 millones
Tema 1: Premsa
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 27/04/90
Pàg. N: 73
Espai: 2
Titular: Firma de acuerdos con
Bélgica
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 05/05/90
Pàg. N: 73
Espai: 3
Titular: La RAI exige a sus
invitados un acta
notarial que indique
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 27/04/90
Pàg. N: 74
Espai: 1
Titular: Un misterio rumano
Tema 1: Global
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 13/05/90
Pàg. N: 20
Espai: 1
Titular: El papel de Europa
Tema 1: Premsa
Tema 2: 10

Mitjà El País
Data: 27/04/90
Pàg. N: 75
Espai: 2
Titular: Televisión
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 13/05/90
Pàg. N: 20
Espai: 3
Titular: La Audiencia de
Zaragoza absuelve a
El Día de difamar a un
Tema 1: Premsa
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 13/05/90
Pàg. N: 20
Espai: 4
Titular: Hermann Tertich,
premio Cirilo Rodríguez
Tema 1: Premsa
Tema 2: 4

Mitjà El País
Data: 23/05/90
Pàg. N: 81
Espai: 3
Titular: La empresa Walt
Disney ha aplazado la
compra de la
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 15/05/90
Pàg. N: 25
Espai: 1
Titular: Hersant consigue una
participación del
Jornal de Noticias al
Tema 1: Premsa
Tema 2: 2

Mitjà El País
Data: 31/05/90
Pàg. N: 25
Espai: 2
Titular: El jefe de prensa del
PP niega ser autor del
informe sobre
Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 15/05/90
Pàg. N: 25
Espai: 4
Titular: El diario catalán *Las
Noticias* inicia hoy su
publicación
Tema 1: Premsa
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 31/05/90
Pàg. N: 4 CV
Espai: 1
Titular: Conflicto televisivo
Tema 1: Televisió
Tema 2: 5

Mitjà El País
Data: 23/05/90
Pàg. N: 81
Espai: 2
Titular: Un equipo de TVE del
programa *Estadio 2* fue
aarecido en Portuagal
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 31/05/90
Pàg. N: 81
Espai: 2
Titular: La cadena 40
Principales bate el
rècord de audiencia de
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 6

Mitjà El País
Data: 31/05/90
Pàg. N: 81
Espai: 1
Titular: Tele 5 reforma parte de su programación para competir con el Mundial
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 08/06/90
Pàg. N: 4 CV
Espai: 1
Titular: La relación laboral en RTVV se rige por derecho privado. según
Tema 1: Global
Tema 2: 5

Mitjà El País
Data: 08/06/90
Pàg. N: 27
Espai: 1
Titular: El Gobierno no se plantea conceder un indulto a José María
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 08/06/90
Pàg. N: 81
Espai: 1
Titular: Canal Plus comienza su emisión en pruebas a las nueve de la noche
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 08/06/90
Pàg. N: 29
Espai: 1
Titular: Europa lanzará su televisión de alta definición durante los
Tema 1: Tecnologías
Tema 2: 10

Mitjà El País
Data: 08/06/90
Pàg. N: 81
Espai: 4
Titular: La Agrupación de Telespectadores pide "buen gusto" a Tele 5
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 08/06/90
Pàg. N: 30
Espai: 3
Titular: Dimiten los directores de *La Gaceta de Canarias*
Tema 1: Premsa
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 08/06/90
Pàg. N: 82
Espai: 1
Titular: "Butanito"
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 12/06/90
Pàg. N: 65
Espai: 4
Titular: La huelga de actores
de doblaje en
Barcelona
Tema 1: Televisió
Tema 2: 5

Mitjà El País
Data: 16/06/90
Pàg. N: 83
Espai: 1
Titular: Canal + Todo Deporte
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 16/06/90
Pàg. N: 3 CV
Espai: 1
Titular: Morbo en el "Levante
feliz"
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 20/06/90
Pàg. N: 1 CV
Espai: 3
Titular: Las Cortes reabren la
investigación de la
concesión de emisoras
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 16/06/90
Pàg. N: 81
Espai: 4
Titular: RTVE y la soviética
acordaron la
renovación del
Tema 1: Global
Tema 2: 2

Mitjà El País
Data: 20/06/90
Pàg. N: 13
Espai: 4
Titular: El Partido Popular
acusa a TVE de
mañificar la dimisión
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 16/06/90
Pàg. N: 81
Espai: 3
Titular: Primeras emisiones en
alta definición en
Europa del Mundial de
Tema 1: Tecnologies
Tema 2: 10

Mitjà El País
Data: 24/06/90
Pàg. N: 23
Espai: 3
Titular: *The Times* publicó ayer
su nuevo suplimento en
color de los sábados
Tema 1: Premsa
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 24/06/90
Pàg. N: 23
Espai: 4
Titular: Los trabajadores del
diario *Alerta* de
Santander ratificaron la
Tema 1: Prensa
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 26/06/90
Pàg. N: 29
Espai: 1
Titular: El Estado indemnizará
a un periódico al que
excluyó de la
Tema 1: Prensa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 24/06/90
Pàg. N: 5
Espai: 4
Titular: PRISA tuvo un
beneficio de 8.311
millones de pesetas en
Tema 1: Global
Tema 2: 2

Mitjà El País
Data: 26/06/90
Pàg. N: 73
Espai: 1
Titular: El auge de los
concursos
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 24/06/90
Pàg. N: 5
Espai: 5
Titular: José María García,
condenado a dos
meses de arresto
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 26/06/90
Pàg. N: 73
Espai: 2
Titular: La televisión juega y
gana
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 26/06/90
Pàg. N: 1 CV
Espai: 2
Titular: Protesta de los obispos
por el ciclo de cine
erótico de Canal 9
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 26/06/90
Pàg. N: 73
Espai: 3
Titular: Un pueblo vota en
referéndum la
instalación de un
Tema 1: Televisió
Tema 2: 10

Mitjà El País
Data: 28/06/90
Pàg. N: 41
Espai: 5
Titular: Televisión Española
invertirá este año 2.000
millones en la
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 04/07/90
Pàg. N: 30
Espai: 3
Titular: Publicada una
antología de la revista
Novelle Revue
Tema 1: Premsa
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 04/07/90
Pàg. N: 27
Espai: 2
Titular: Constituida la primera
Asociación Europea de
Escuelas de
Tema 1: Global
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 12/07/90
Pàg. N: 65
Espai: 3
Titular: Desequilibrio entre
audiencias y tarifas
publicitarias en TV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 04/07/90
Pàg. N: 27
Espai: 3
Titular: El Instituto Internacional
de Prensa (IPI) protesta
por la suspensión
Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 12/07/90
Pàg. N: 65
Espai: 4
Titular: Los premios Marujas
Tesauro recaen en
todas las cadenas
Tema 1: Televisió
Tema 2: 4

Mitjà El País
Data: 04/07/90
Pàg. N: 29
Espai: 2
Titular: Inminente indulto del
Gobierno a García
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 8

Mitjà El País
Data: 28/07/90
Pàg. N: 41
Espai: 1
Titular: La cadena Rato, de la
ONCE, compra el
edificio de su nueva
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 2

Mitjà El País
Data: 28/07/90
Pàg. N: 41
Espai: 2
Titular: Los fundadores de *El Sol* y Telemadrid negocian su vuelta a
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà El País
Data: 08/09/90
Pàg. N: 41
Espai: 6
Titular: Las privadas, en el País Vasco
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 28/07/90
Pàg. N: 41
Espai: 4
Titular: Antena 3 TV presentará en otoño su imagen de madurez. según Martín
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 08/09/90
Pàg. N: 44
Espai: 2
Titular: Paciencia
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 08/09/90
Pàg. N: 2 CV
Espai: 3
Titular: Agramunt dice que los socialistas debieron consensuar la lengua
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 16/09/90
Pàg. N:
Espai: 1
Titular: Las programaciones más competitivas de la historia de la televisión
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 08/09/90
Pàg. N: 41
Espai: 3
Titular: Canal + compra tres partidos de la sección española en la
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 18/09/90
Pàg. N: 26
Espai: 1
Titular: La alianza de dos imperios (despiece)
Tema 1: Premsa
Tema 2: 2

Mitjà El País
Data: 18/09/90
Pàg. N: 65
Espai: 1
Titular: *La ley de los Ángeles*
gana el Emmy

Tema 1: Televisió
Tema 2: 4

Mitjà El País
Data: 18/09/90
Pàg. N: 67
Espai: 1
Titular: La carrera empezó el
lunes

Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà El País
Data: 18/09/90
Pàg. N: 65
Espai: 2
Titular: Doc Comparato, un
brasileño
entusiasmado por la

Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà Las Provincias
Data: 05/09/89
Pàg. N: 15
Espai: 1
Titular: Fabregat: "No pienso
tolerar la competencia
desleal"

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà El País
Data: 18/09/90
Pàg. N: 65
Espai: 3
Titular: El papel integrador de
la televisión en el
Mediterráneo.

Tema 1: Televisió
Tema 2: 10

Mitjà Las Provincias
Data: 05/09/89
Pàg. N: 15
Espai: 2
Titular: Hoy empiezan las
emisiones en prueba
de la TVV

Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà El País
Data: 18/09/90
Pàg. N: 65
Espai: 5
Titular: Acuerdo entre ETB Y
FR-3

Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Las Provincias
Data: 05/09/89
Pàg. N: 15
Espai: 3
Titular: Orden de clausura de
los repetidores de TV3

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 05/09/89
Pàg. N: 16
Espai: 3
Titular: Lo de la frecuencia de
la TVV "era previsible"

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 21/09/89
Pàg. N: 24
Espai: 1
Titular: La entretenida vida de
Juan Sin Tele

Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà Las Provincias
Data: 13/09/89
Pàg. N: 17
Espai: 1
Titular: Televisió Valenciana
per davant de tot

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 29/09/89
Pàg. N: 28
Espai: 2
Titular: Canal Nou: una fórmula
de radio mixta

Tema 1: Ràdio
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 13/09/89
Pàg. N: 22
Espai: 1
Titular: Acció Cultural clausura
"voluntariamente" tres
de los cuatro

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 29/09/89
Pàg. N: 3
Espai: 1
Titular: Los partidos de
oposición presentan un
video que demuestra la

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 13/09/89
Pàg. N: 5
Espai: 3
Titular: Televisión a rayas

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 07/10/89
Pàg. N: 18
Espai: 4
Titular: IU, fuera de la
Comisión de Radio y
TV en Valencia

Tema 1: Global
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 07/10/89
Pàg. N: 22
Espai: 1
Titular: Fabregat: "Me gustaría
hacer un poco de
imperialismo con la
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 18/11/89
Pàg. N: 16
Espai: 4
Titular: UV sólo apareció 30
segundos en el Centro
Regional de TVE
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 07/10/89
Pàg. N: 28
Espai: 1
Titular: TVV: Todo a punto
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 18/11/89
Pàg. N: 35
Espai: 3
Titular: Ja es veu TVV-Canal 9
a Catalunya!
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 07/10/89
Pàg. N: 49
Espai: 4
Titular: TVV, TV3
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 26/11/89
Pàg. N: 18
Espai: 1
Titular: Gayá acusa de
"presunta
prevaricación" al D. G.
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 17/10/89
Pàg. N: 31
Espai: 1
Titular: TVE tiene en marcha
40 series de
producción nacional
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 26/11/89
Pàg. N: 71
Espai: 3
Titular: *Cauce 2000* dedica
número a la
Comunidad Valenciana
Tema 1: Premsa
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 28/11/89
Pàg. N: 38
Espai: 1
Titular: Según una encuesta,
los niños prefieren ver
la TV a jugar con sus
Tema 1: Global
Tema 2: 9

Mitjà Las Provincias
Data: 14/12/89
Pàg. N: 2
Espai: 4
Titular: *Tribuna de Actualidad*
Tema 1: Prensa
Tema 2: 6

Mitjà Las Provincias
Data: 28/11/89
Pàg. N: 73
Espai: 1
Titular: Una de las tres TV
privadas será rentable;
otra equilibrada. v la
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà Las Provincias
Data: 14/12/89
Pàg. N: 32
Espai: 3
Titular: Premio Periodismo
Lucio Sanz a la
información tecnológica
Tema 1: Tecnologías
Tema 2: 4

Mitjà Las Provincias
Data: 06/12/89
Pàg. N: 7
Espai: 3
Titular: Miguel Larrea, nuevo
director para el
relanzamiento del
Tema 1: Prensa
Tema 2: 7

Mitjà Las Provincias
Data: 22/12/89
Pàg. N: 12
Espai: 2
Titular: Muere en un tiroteo un
fotógrafo de *El País*
Tema 1: Prensa
Tema 2: 7

Mitjà Las Provincias
Data: 14/12/89
Pàg. N: 18
Espai: 1
Titular: Las Cortes investigarán
la concesión de las
FMs
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 22/12/89
Pàg. N: 20
Espai: 1
Titular: La comisión de
investigación de las FM
se constituyó en medio
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 22/12/89
Pàg. N: 38
Espai: 1
Titular: *Suplemento TV rompe*
techo: 1.600.000
eiemplares
Tema 1: Prensa
Tema 2: 4

Mitjà Las Provincias
Data: 25/01/90
Pàg. N: 33
Espai: 3
Titular: UV en Diputación
devuelve "la pelota" a
Marçareto
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 22/12/89
Pàg. N: 8
Espai: 2
Titular: El Gobierno regulará
durante esta legislatura
la TV por cable
Tema 1: Global
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 25/01/90
Pàg. N: 5
Espai: 3
Titular: Televisiones privadas
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà Las Provincias
Data: 07/01/90
Pàg. N: 67
Espai: 3
Titular: Antena 3 Televisión
apuesta por los
concursos en su
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 25/01/90
Pàg. N: 70
Espai: 1
Titular: Las emisiones de
Antena 3 TV se verán
en Valencia en marzo
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 25/01/90
Pàg. N: 13
Espai: 1
Titular: Sendra ha adjudicado
3 FMs a "amigos suyos"
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 02/02/90
Pàg. N: 4
Espai: 3
Titular: Los periodistas de TVE
protestan porque no se
emitió en directo
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 02/02/90
Pàg. N: 47
Espai: 1
Titular: Prohibido el acceso de las TV a los campos de fútbol
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 28/02/90
Pàg. N: 62
Espai: 1
Titular: Procono, una TV por cable que refleja la vida de los barrios
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 18/02/90
Pàg. N: 34
Espai: 3
Titular: José Luis Vivas, director de Antena 3 TV. en Valencia
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Las Provincias
Data: 28/02/90
Pàg. N: 62
Espai: 2
Titular: Ramón Colom acepta la dirección de TVE
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Las Provincias
Data: 20/02/90
Pàg. N: 42
Espai: 1
Titular: Consejo de Cultura: no cabe investidura; el Príncipe va es Príncipe
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 08/03/90
Pàg. N: 19
Espai: 3
Titular: Las Cortes quieren que se vean todas las autonómicas
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 28/02/90
Pàg. N: 17
Espai: 3
Titular: El Gobierno dice que no hay sitio para TV3 en la Comunidad
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 16/03/90
Pàg. N: 32
Espai: 1
Titular: Retevisión no presta el mismo servicio a RTVE que a las privadas
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà Las Provincias
Data: 16/03/90
Pàg. N: 46
Espai: 2
Titular: El Ayuntamiento de Denia desestima una TV por cable
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 03/04/90
Pàg. N: 54
Espai: 1
Titular: Una revista recoge la actividad del Centro de Protección v Estudio
Tema 1: Premsa
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 24/03/90
Pàg. N: 62
Espai: 1
Titular: Canal 9 estudia la posibilidad de ampliar el informativo del
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 03/04/90
Pàg. N: 9
Espai: 1
Titular: El empresario Sarasola pide 300 millones a *Época*
Tema 1: Premsa
Tema 2: 8

Mitjà Las Provincias
Data: 01/04/90
Pàg. N: 70
Espai: 1
Titular: José Luis Balbín: "No guardo rencor a la TV pública"
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Las Provincias
Data: 03/04/90
Pàg. N: 9
Espai: 2
Titular: El fiscal Torres perdió el pulso con *El Mundo*
Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 03/04/90
Pàg. N: 5
Espai: 1
Titular: La libertad de expresión o Petra, criada para todo
Tema 1: Global
Tema 2: 8

Mitjà Las Provincias
Data: 11/04/90
Pàg. N: 4
Espai: 4
Titular: "Telecinco" empieza a superar en audiencia a la Primera Cadena en
Tema 1: Televisió
Tema 2: 6

Mitjà Las Provincias
Data: 19/04/90
Pàg. N: 30
Espai: 3
Titular: El IVAJ y Canal 9
convocarán el concurso
Rock 90
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 05/05/90
Pàg. N: 35
Espai: 4
Titular: Canals: Nuevas
instalaciones de Radio
K en la Casa de la
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 27/04/90
Pàg. N: 4
Espai: 4
Titular: Luis del Olmo denuncia
las concesiones de FM
(Breve)
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 8

Mitjà Las Provincias
Data: 05/05/90
Pàg. N: 70
Espai: 1
Titular: ¡Candau, qué noche
nos has dado!
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà Las Provincias
Data: 05/05/90
Pàg. N: 2
Espai: 2
Titular: *El Suplemento
Semanal*
Tema 1: Premsa
Tema 2: 4

Mitjà Las Provincias
Data: 13/05/90
Pàg. N: 30
Espai: 1
Titular: Todo lo que se dijo en
"Nosaltres (i) els
valencians"
Tema 1: Global
Tema 2: 9

Mitjà Las Provincias
Data: 05/05/90
Pàg. N: 24
Espai: 2
Titular: LAS PROVINCIAS dio
la primicia del último
descubrimiento del
Tema 1: Premsa
Tema 2: 4

Mitjà Las Provincias
Data: 15/05/90
Pàg. N: 2
Espai: 4
Titular: El humor de Canal 9
Radio
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 9

Mitjà Las Provincias
Data: 15/05/90
Pàg. N: 2
Espai: 4
Titular: TVE

Tema 1: Televisió
Tema 2: 6

Mitjà Las Provincias
Data: 26/06/90
Pàg. N: 22
Espai: 1
Titular: Cuando nació en
Valencia Radio Popular

Tema 1: Ràdio
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 31/05/90
Pàg. N: 78
Espai: 2
Titular: Un canal inglés emitirá
una señal para que los
videos araben sólo lo

Tema 1: Tecnologies
Tema 2: 10

Mitjà Las Provincias
Data: 26/06/90
Pàg. N: 36
Espai: 1
Titular: Canal 9, tercera TV
española en índice de
audiencia

Tema 1: Televisió
Tema 2: 6

Mitjà Las Provincias
Data: 16/06/90
Pàg. N: 28
Espai: 4
Titular: Antena 3 supera sus
previsiones de
audiencia v publicidad

Tema 1: Televisió
Tema 2: 6

Mitjà Las Provincias
Data: 04/07/90
Pàg. N: 35
Espai: 3
Titular: La voz del "buen
pastor" y la pornografía

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 26/06/90
Pàg. N: 18
Espai: 2
Titular: Duro documento de
todos los obispos
valencianos contra

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 04/07/90
Pàg. N: 35
Espai: 4
Titular: Por favor, señores

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 20/07/90
Pàg. N: 62
Espai: 1
Titular: La Televida es copia

Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà Las Provincias
Data: 08/09/90
Pàg. N: 18
Espai: 1
Titular: Cada medio de
comunicación tiene su
librico

Tema 1: Premsa
Tema 2: 8

Mitjà Las Provincias
Data: 28/07/90
Pàg. N: 54
Espai: 1
Titular: TVE: Preferencia para
comprar productos de
la Warner Bros

Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Las Provincias
Data: 08/09/90
Pàg. N: 36
Espai: 1
Titular: El valenciano de la
televisión (2)

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 08/09/90
Pàg. N: 10
Espai: 4
Titular: Rechazada la
recepción recíproca de
TVV - TV3

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 08/09/90
Pàg. N: 62
Espai: 2
Titular: Presidente de *Onda
Limpia*: La violencia en
TV se ha impuesto en

Tema 1: Televisió
Tema 2: 8

Mitjà Las Provincias
Data: 08/09/90
Pàg. N: 10
Espai: 4
Titular: Rechazada la
recepción recíproca
TVV - TV3

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 08/09/90
Pàg. N: 8
Espai: 5
Titular: *Interviú* enviará
ejemplares a los
marineros españoles

Tema 1: Premsa
Tema 2: 4

Mitjà Las Provincias
Data: 08/09/90
Pàg. N: 8
Espai: 4
Titular: Antena 3 TV ampliará
la inversión de capital
extraniero
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 26/06/76
Pàg. N: 76
Espai: 1
Titular: Los obispos
valencianos lanzan un
comunicado contra la
Televisió
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 26/09/90
Pàg. N: 34
Espai: 2
Titular: Sigue en pie el
proyecto de Valencia
como sede de Euro
Tema 1: Televisió
Tema 2: 10

Mitjà Levante-EMV
Data: 05/09/89
Pàg. N: 4
Espai: 1
Titular: TVV empieza hoy sus
emisiones
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 26/09/90
Pàg. N: 41
Espai: 1
Titular: La lengua es diversa
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 13/09/89
Pàg. N: 16
Espai: 4
Titular: La asamblea de
vecinos y la TV3
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Las Provincias
Data: 26/09/90
Pàg. N: 9
Espai: 1
Titular: García Candau pide
20.000 millones de
subvención para TVE
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 13/09/89
Pàg. N: 16
Espai: 5
Titular: Ilusión y esperanza en
TVV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 13/09/89
Pàg. N: 68
Espai: 1
Titular: El ministerio clausura el
remisor de TV3 en
Valencia v ACPV cierra
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 21/09/89
Pàg. N: 7
Espai: 2
Titular: El tema del agua, la
deuda social y la TV3
centrarán los ataques a
Tema 1: Televisió
Tema 2:

Mitjà Levante-EMV
Data: 13/09/89
Pàg. N: 68
Espai: 2
Titular: El Consell valenciano
de Cultura manifiesta
que la televisión
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 29/09/89
Pàg. N: 19
Espai: 3
Titular: Una polémica
interesada
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 13/09/89
Pàg. N: 68
Espai: 3
Titular: UGT desmiente su
apoyo al anuncio
publicado por Acció
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 29/09/89
Pàg. N: 20
Espai: 5
Titular: TVV, sí; TV3, no
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 21/09/89
Pàg. N: 68
Espai: 1
Titular: TVE-Valencia recorta
su programación en
noviembre v pasa a la
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 29/09/89
Pàg. N: 31
Espai: 2
Titular: Los medios de
comunicación
comarcales ante
Tema 1: Global
Tema 2: 10

Mitjà Levante-EMV
Data: 29/09/89
Pàg. N: 68
Espai: 3
Titular: La comisión de RTVV pide la presencia de Fabrebat
Tema 1: Global
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 07/10/89
Pàg. N: 4
Espai: 1
Titular: Gil Lázaro desautoriza a Pedro Agramunt en la propuesta de
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 29/09/89
Pàg. N: 68
Espai: 1
Titular: Canal 9 Radio empezará sus emisiones con un
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 07/10/89
Pàg. N: 4
Espai: 3
Titular: El PCPE está a favor de que se pueda ver la TV3
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 29/09/89
Pàg. N: 68
Espai: 4
Titular: Los andaluces de la Comunidad solicitan que Canal Sur pueda
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 07/10/89
Pàg. N: 5
Espai: 1
Titular: Linde: RTVV exige el segundo canal para que no lo ocupe TV3
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 29/09/89
Pàg. N: 68
Espai: 4
Titular: Las entidades europeas de cine y TV apovarán la TV sin
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 07/10/89
Pàg. N: 68
Espai: 2
Titular: Hermida, Lobatón y Ángeles Caso, en la programación de Radio
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 07/10/89
Pàg. N: 68
Espai: 1
Titular: Joan Lerma inaugura hoy el centro de producción de la TVV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 17/10/89
Pàg. N: 16
Espai: 2
Titular: En defensa de Amadeo y Juan
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 15/10/89
Pàg. N: 15
Espai: 1
Titular: La torre de telecomunicaciones tendrá 290 metros de
Tema 1: Tecnologías
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 17/10/89
Pàg. N: 16
Espai: 6
Titular: Anàrem a TV3
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 15/10/89
Pàg. N: 40
Espai: 1
Titular: *El Espectador*, punto de mira de las balas de la mafia del narcotráfico
Tema 1: Premsa
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 17/10/89
Pàg. N: 2
Espai: 3
Titular: Amics de l'Academia exige firmeza en la ley
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 15/10/89
Pàg. N: 66
Espai: 1
Titular: El 46% de la población prefiere la TVV en castellano. v más de un
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 17/10/89
Pàg. N: 57
Espai: 2
Titular: El PP protesta ante RTVE por el uso de la figura del Rev en el
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 17/10/89
Pàg. N: 76
Espai: 2
Titular: EEUU y la CE se
declaran la guerra
comercial por las series
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 25/10/89
Pàg. N: 51
Espai: 6
Titular: Protesta de la
Asociación de la
Prensa de Sevilla
Tema 1: Premsa
Tema 2: 5

Mitjà Levante-EMV
Data: 17/10/89
Pàg. N: 76
Espai: 3
Titular: La dirección de TVV da
el visto bueno al primer
espacio del concurso "1
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 25/10/89
Pàg. N: 51
Espai: 7
Titular: Los periodistas de
Canal Sur obedecen a
la JEC
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 17/10/89
Pàg. N: 9
Espai: 2
Titular: El PSOE ocupó el 44
por ciento de la
información sobre los
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 25/10/89
Pàg. N: 54
Espai: 5
Titular: Campaña para liberar a
40 periodistas
detenidos
Tema 1: Global
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 25/10/89
Pàg. N: 30
Espai: 5
Titular: Sobre la TV3

Mitjà Levante-EMV
Data: 25/10/89
Pàg. N: 9
Espai: 2
Titular: RTVV: Muy personal

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 10/11/89
Pàg. N: 5
Espai: 1
Titular: Sendra: "Tengo fundadas sospechas de los intereses
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 28/11/89
Pàg. N: 7
Espai: 1
Titular: TVV es una de las autonómicas con menor índice de
Tema 1: Televisió
Tema 2: 6

Mitjà Levante-EMV
Data: 18/11/89
Pàg. N: 14
Espai: 3
Titular: Ja es veu TVV-Canal 9 a Catalunya!
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 06/12/89
Pàg. N: 16
Espai: 1
Titular: Los "comics" y "fanzines" pasa una época de crisis en
Tema 1: Global
Tema 2: 6

Mitjà Levante-EMV
Data: 18/11/89
Pàg. N: 6
Espai: 1
Titular: Gayá (PP): "El PSOE ofrece acciones de las emisoras de FM para
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 06/12/89
Pàg. N: 68
Espai: 1
Titular: Brasil es el "gran monstruo" de las televisiones privadas
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 26/11/89
Pàg. N: 74
Espai: 3
Titular: La lengua oficial de TVV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 14/12/89
Pàg. N: 24
Espai: 1
Titular: Bandrés quiere que la CE obligue al Gobierno a permitir la
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 14/12/89
Pàg. N: 6
Espai: 1
Titular: La negra mà de la
censura en TVV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà Levante-EMV
Data: 22/12/89
Pàg. N: 36
Espai: 1
Titular: UV, EU y PSOE se
reparten la comisi3n de
las FM tras una
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 14/12/89
Pàg. N: 76
Espai: 1
Titular: El COOB producirà mäs
de 1.700 horas de TV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 22/12/89
Pàg. N: 4
Espai: 1
Titular: Un fot3grafo de *El
País* muere al ser
tiroteado por varios
Tema 1: Premsa
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 14/12/89
Pàg. N: 79
Espai: 1
Titular: Las Cortes aprueban la
creaci3n de una
comisi3n de
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 22/12/89
Pàg. N: 76
Espai: 1
Titular: La dimisi3n del Jefe de
informativos pone de
relieve la falta de
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 5

Mitjà Levante-EMV
Data: 22/12/89
Pàg. N: 19
Espai: 1
Titular: Ruidos en las FM
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 07/01/90
Pàg. N: 6
Espai: 3
Titular: El CDS quiere que
algunos debates de las
cortes se emitan
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 07/01/90
Pàg. N: 65
Espai: 4
Titular: Anaya y Berlusconi
inician una "guerra
abierta" por la TV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 17/01/90
Pàg. N: 68
Espai: 1
Titular: RTVV ha obviado la
situación laboral que
existe en los restantes
Tema 1: Televisió
Tema 2: 5

Mitjà Levante-EMV
Data: 07/01/90
Pàg. N: 66
Espai: 1
Titular: Los sueldos de los
directores de la RTVV
son similares a los de
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 10/02/90
Pàg. N: 67
Espai: 1
Titular: El segundo sumario
sobre el remitido de TV3
sigue sin aparecer
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 17/01/90
Pàg. N: 18
Espai: 2
Titular: TVV, ¿de todos los
valencianos?
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 10/02/90
Pàg. N: 68
Espai: 3
Titular: El Gobierno pide la
urgente elección de los
seis consejeros del
Tema 1: Global
Tema 2: 5

Mitjà Levante-EMV
Data: 17/01/90
Pàg. N: 67
Espai: 1
Titular: El consejo de
administración de
RTVM apoya la
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 10/02/90
Pàg. N: 68
Espai: 1
Titular: Martín Ferrán: "Estamos
trabajando
intensamente porque
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 10/02/90
Pàg. N: 68
Espai: 2
Titular: La isla de La Cartuja
será la sede del nuevo
centro regional de TVE
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 20/02/90
Pàg. N: 76
Espai: 1
Titular: TVV mantiene una
audiencia de algo más
de un millón de
Tema 1: Televisió
Tema 2: 6

Mitjà Levante-EMV
Data: 18/02/90
Pàg. N: 66
Espai: 1
Titular: La Xunta podría
nombrar director
general de RTVG si no
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 28/02/90
Pàg. N: 44
Espai: 4
Titular: El juez vuelve a
rechazar la querella
contra *El Mundo*
Tema 1: Premsa
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 20/02/90
Pàg. N: 6
Espai: 2
Titular: La Generalitat quiere
mejorar sus relaciones
informativas
Tema 1: Global
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 28/02/90
Pàg. N: 68
Espai: 5
Titular: Antena 3 TV decide hoy
la ampliación de su
capital actual en un
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 20/02/90
Pàg. N: 6
Espai: 1
Titular: El presupuesto de TVV
supera en 3.500
millones la previsión
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 08/03/90
Pàg. N: 17
Espai: 7
Titular: TV y TVV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà Levante-EMV
Data: 08/03/90
Pàg. N: 18
Espai: 3
Titular: ¿Da la libertad de
expresión derecho a
calumniar?
Tema 1: Global
Tema 2: 8

Mitjà Levante-EMV
Data: 08/03/90
Pàg. N: 22
Espai: 7
Titular: Radio Funny emite los
lunes un programa
fallero
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 08/03/90
Pàg. N: 48
Espai: 1
Titular: El director general de
RTVE afirma que no
será un *muñeco* del
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 08/03/90
Pàg. N: 75
Espai: 6
Titular: El ministerio estudia la
petición de prórroga de
Canal Plus TV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 08/03/90
Pàg. N: 76
Espai: 1
Titular: Monleón inicia hoy un
espacio semanal en
Canal 9 Radio dentro
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 08/03/90
Pàg. N: 76
Espai: 3
Titular: Las Cortes aprueban la
supresión de fronteras
para las autonómicas
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 08/03/90
Pàg. N: 79
Espai: 5
Titular: Agramunt critica a
Barrionuevo por TV3
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 13/03/90
Pàg. N:
Espai: 1
Titular: Levante-EMV es el
tercer mejor diario
regional v local de
Tema 1: Premsa
Tema 2: 4

Mitjà Levante-EMV
Data: 16/03/90
Pàg. N: 19
Espai: 1
Titular: Austeridad Televisiva

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 24/03/90
Pàg. N: 17
Espai: 3
Titular: La mayoría de las televisiones por cable se han creado con

Tema 1: Televisió
Tema 2: 2

Mitjà Levante-EMV
Data: 16/03/90
Pàg. N: 43
Espai: 1
Titular: Irak ejecuta a un periodista británico, acusado de espionaje.

Tema 1: Premsa
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 24/03/90
Pàg. N: 20
Espai: 1
Titular: Cara al sol que más calienta

Tema 1: Global
Tema 2: 8

Mitjà Levante-EMV
Data: 16/03/90
Pàg. N: 70
Espai: 1
Titular: El recorte presupuestario de RTVV podría significar

Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 24/03/90
Pàg. N: 24
Espai: 1
Titular: El borrador de los presupuestos de Chiva provoca la marcha de

Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 16/03/90
Pàg. N: 70
Espai: 2
Titular: TVE no suprimirá los informativos territoriales a petición de Candau

Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 24/03/90
Pàg. N: 71
Espai: 1
Titular: La prensa portuguesa cae en picado tras vivir 18 meses en un auge

Tema 1: Premsa
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 28/03/90
Pàg. N: 70
Espai: 4
Titular: El Supremo prima la libertad de expresión sobre el honor
Tema 1: Global
Tema 2: 8

Mitjà Levante-EMV
Data: 11/04/90
Pàg. N: 51
Espai: 1
Titular: El mig any de TVV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 01/04/90
Pàg. N: 66
Espai: 1
Titular: Preocupación en los estudios valencianos por el recorte
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 11/04/90
Pàg. N: 52
Espai: 3
Titular: La COPE espera aumentar en un 20 por ciento sus oventes en
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 6

Mitjà Levante-EMV
Data: 01/04/90
Pàg. N: 66
Espai: 4
Titular: El grupo Zeta anuncia que recurrirá la moratoria concedida a
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 11/04/90
Pàg. N: 52
Espai: 1
Titular: TVV negocia con la dirección del Palau de la Música la
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 03/04/90
Pàg. N: 76
Espai: 1
Titular: Ningún programa de TVV se encuentra entre los diez más vistos de
Tema 1: Televisió
Tema 2: 6

Mitjà Levante-EMV
Data: 27/04/90
Pàg. N: 36
Espai: 1
Titular: Levante-EMV ya recibe noticias a través del Satélite Atlántico
Tema 1: Tecnologies
Tema 2: 10

Mitjà Levante-EMV
Data: 27/04/90
Pàg. N: 76
Espai: 1
Titular: TVE-CV es uno de los centros con más publicidad del ente
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 23/05/90
Pàg. N: 76
Espai: 1
Titular: EE acusa RTVE de marginar al euskera frente a otras lenguas
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 05/05/90
Pàg. N: 76
Espai: 4
Titular: El ingreso en la UER de las TV autonómicas depende de RTVE
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 31/05/90
Pàg. N:
Espai: 1
Titular: García Candau afirma que RTVE promoverá el ingreso de las TV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 13/05/90
Pàg. N:
Espai: 3
Titular: RTVV utiliza un hotel de tres estrellas para negociaciones del
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 31/05/90
Pàg. N: 75
Espai: 1
Titular: Calviño afirma que no trabajará a las órdenes de las privadas
Tema 1: Televisió
Tema 2: 7

Mitjà Levante-EMV
Data: 23/05/90
Pàg. N: 76
Espai: 3
Titular: La cadena RATO cambia de nombre tras ser adquirida por la
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 2

Mitjà Levante-EMV
Data: 08/06/90
Pàg. N: 40
Espai: 2
Titular: Canal Plus inicia esta noche sus emisiones en pruebas con
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 08/06/90
Pàg. N: 40
Espai: 3
Titular: Sólo las poblaciones con más de 100 mil habitantes podrán tener
Tema 1: Televisió
Tema 2: 8

Mitjà Levante-EMV
Data: 24/06/90
Pàg. N:
Espai: 1
Titular: Los informativos de TVE Aitana superan a Noticias 9
Tema 1: Televisió
Tema 2: 6

Mitjà Levante-EMV
Data: 16/06/90
Pàg. N:
Espai: 1
Titular: "Los "40 principales" es una radio tocadiscos que no comparto"
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 9

Mitjà Levante-EMV
Data: 24/06/90
Pàg. N:
Espai: 4
Titular: El convenio de RTVV prevé una subida salarial del 14%
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 16/06/90
Pàg. N:
Espai: 1
Titular: Los filmes son los espacios de TVV que más ven los
Tema 1: Televisió
Tema 2: 6

Mitjà Levante-EMV
Data: 24/06/90
Pàg. N:
Espai: 5
Titular: Canal 10 Valencia ha sido sancionado por la Dirección Provincial de
Tema 1: Televisió
Tema 2: 5

Mitjà Levante-EMV
Data: 16/06/90
Pàg. N: 2
Espai: 7
Titular: Amadeu Fabregat
Tema 1: Televisió
Tema 2: 9

Mitjà Levante-EMV
Data: 26/06/90
Pàg. N:
Espai: 1
Titular: Los "culebrones" son el negocio más rentable de las TV
Tema 1: Televisió
Tema 2: 6

Mitjà Levante-EMV
Data: 26/06/90
Pàg. N:
Espai: 2
Titular: Candau explicarà en el
Parlamento el
seguimiento de las
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 28/07/90
Pàg. N: 75
Espai: 1
Titular: Hay que apoyar el
sector audiovisual
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 04/07/90
Pàg. N: 76
Espai: 1
Titular: "El Tribunal
Constitucional nos ha
tomado el pelo con la
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 8

Mitjà Levante-EMV
Data: 16/09/90
Pàg. N:
Espai: 1
Titular: Sindicatos, profesores
y alumnos condenan
las normas lingüísticas
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 04/07/90
Pàg. N: 76
Espai: 3
Titular: Delgado se muestra
favorable a la inclusión
de publicidad en RNE-1
Tema 1: Ràdio
Tema 2: 8

Mitjà Levante-EMV
Data: 16/09/90
Pàg. N:
Espai: 3
Titular: El consell polític de EU
acuerda solicitar el
cese de Fabrebat
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 12/07/90
Pàg. N:
Espai: 2
Titular: Canal Plus comienza a
emitir desde
largometraies v
Tema 1: Televisió
Tema 2: 3

Mitjà Levante-EMV
Data: 18/09/90
Pàg. N: 76
Espai: 2
Titular: El gran titella
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

Mitjà Levante-EMV
Data: 26/09/90
Pàg. N:
Espai: 2
Titular: La radio mal entendida

Tema 1: Ràdio
Tema 2: 8

Mitjà Levante-EMV
Data: 26/09/90
Pàg. N:
Espai: 4
Titular: Diputados del PSPV
critican la política
lingüística de Fabraat
Tema 1: Televisió
Tema 2: 1

**I.5.- Resum de l'anàlisi quantitativa sobre les notícies de comunicació
a la premsa (1989-1990).**

1.5.- Resum de l'anàlisi quantitativa sobre les notícies de comunicació a la premsa (1989-1990).

El conjunt de notícies sobre comunicació aparegudes als diaris *El País*, *Levante* i *Las Provincias* durant el període que va des de setembre del 1989 a setembre del 1990 s'han classificat des de dos criteris diferents i amb les categories respectives. Un primer criteri ha estat seleccionar les notícies atenent les categories temàtiques segons que tractaren de la ràdio, la televisió, la premsa, les tecnologies i una última dedicada a la comunicació en la seua globalitat. Amb aquest criteri, s'han creat les cinc categories següents:

- Premsa
- Ràdio
- Televisió
- Global
- Tecnologies

Pel que fa al segon criteri de classificació, les notícies se seleccionaven segons el contingut del missatge. Açò és, que al marge del mitjà a què feia referència la notícia, el contingut podia classificar-se en una d'aquestes deu categories:

- 1— Institucions i grups
- 2— Grups multimèdia
- 3— Notícies sobre l'ens de comunicació
- 4— Notícies que creen els propis mitjans
- 5— Conflictes interns
- 6— Audiències
- 7— La figura del periodista
- 8— Dret i deontologia periodística
- 9— Crítiques i anàlisi

10— Dimensió espacial de la comunicació

La primera categoria, Institucions i Grups, fa referència a totes aquelles notícies que relacionen de qualsevol manera les institucions polítiques, així com els diferents grups socials –associacions, col·lectius permanents o ocasionals– amb els mitjans de comunicació (ja siga en forma de conveni, de crítica o a rel de conflictes de poder).

La segona categoria, Grups Multimèdia, tracta d'agrupar les informacions que parlen al voltant dels negocis empresarials en la comunicació multimèdiàtica (els problemes legals, els conflictes entre grups, el mateix procés de concentració...).

La tercera categoria, Notícies sobre l'Ens de Comunicació, referides a totes aquelles informacions que parlen sobre qualsevol ens de comunicació i que no siguen notícies creades pel pròpi mitjà per ser ell protagonista de la informació, ni sobre conflictes interns, ni en relació amb les institucions i grups socials i, per descomptat, no són notícies sobre programació específica (a excepció, en aquest últim sentit, del grup de notícies referides a l'àmbit radiofònic). Per exemple, TVV adquire los derechos de las ligas de fútbol de Italia e Inglaterra (*El País*, dijous 21 de setembre de 1989, pàgina 57).

La quarta categoria, Notícies que Creen els Propis Mitjans, arreplega informacions que o bé emet el mateix mitjà com d'interés públic (exceptuant els informes sobre les audiències), o bé aquelles que contenen un esdeveniment creat específicament per un mitjà de comunicació –ja siga ràdio, premsa o televisió– perquè siga publicat. Per exemple, els concursos literaris o de periodisme que premia el diari *El País*.

La cinquena categoria, Conflictes Interns, engloba totes aquelles informacions que estan en connexió amb enfrontaments laborals en el sentit d'empresa privada que és la de producció informativa.

La sisena categoria, Audiències, fa referència a tots els missatges que parteixen d'una informació sobre els nivells d'audiència. És a dir, que ja pot ser 'autobombo', ja crítica al minvament de la recepció, que la notícia en qüestió serà classificada en aquesta categoria.

La setena categoria, La Figura del Periodista, forma un conjunt de notícies que giren al voltant d'aquesta figura, abstracta o no, del professional de la informació. Així doncs, apareixen notícies que mitifiquen als personatges bé de manera anònima (el periodista que es mort en la tasca d'informar) com un intent de resuscitar l'heroïcitat i el gest èpic del professional; o bé de forma personificadora que converteixen als professionals –inclús, als empresaris– en persones d'interès públic.

La vuitena categoria, Dret i Deontologia Periodística, tracta de reunir totes les notícies que vénen provocades des de l'àmbit del Dret (notícies fetes per denúncies, demandes, sentències relacionades sempre amb el dret de la informació: conflicte entre drets, els límits a la llibertat d'expressió) i, a més a més, les provocades des de l'àmbit de la deontologia professional: codis deontològics, conflictes relacionats amb l'autonomia de la informació i dels seus professionals...

La novena categoria, Crítiques i Anàlisi, reuneix les informacions que es presenten en forma de crítica o anàlisi de la informació o dels mateixos mitjans de comunicació. Però les crítiques han de tenir forma d'anàlisi i aportar una

argumentació de la primera premisa, com per exemple en *Un misterio rumano*, firmat per Eduardo Haro Teglen, en *El País* de 27 d'abril del 1990 (pàg. 74), es realitza una crítica a l'emissió del document, distribuït a tot arreu, que mostrava l'execució de Ceaucescu i la seua dona. La crítica comporta una anàlisi de l'emissió per part de Televisió Espanyola, que –segons l'analista– va contribuir a «la manipulació del document i de l'espectador» per la mala traducció de l'esdeveniment en el suport audiovisual. Tanmateix, totes aquelles crítiques que no desemboquen en una argumentació o anàlisi comunicatiu no pertanyen a aquesta categoria. Així doncs, les crítiques que tenen el seu origen en un conflicte d'interessos entre els mitjans i els poders socials anirien classificades en la primera categoria.

La desena i última categoria d'aquesta classificació, Dimensió Espacial de la Comunicació, relaciona totes aquelles notícies que són informació o anàlisi sobre la comunicació específica d'un poble o d'un territori culturalment definit (un poble, una comarca, un país, Europa).

Aquests dos criteris de classificació defineixen el major o menor interès dels tres mitjans escrits –*El País*, *Las Provincias*, *Levante*– més influents en València des de setembre del 1989 a setembre del 1990 (període significatiu per l'aparició de les privades i el naixement de la televisió autonòmica, *TVV-Canal 9*). O bé defineixen el major o menor interès que el mitjans creuen que té el seu públic lector. Interès que pot vindre identificat pel suport mediàtic, primer criteri de classificació; o pels continguts dels missatges, segon criteri de classificació.

Crònica de les pàgines de comunicació a *El País* 1989-90.

En la mostra analitzada del diari *El País* predominen les informacions sobre televisió, amb un 48% del total. El 23% estan dedicades a la premsa, el 15% són de comunicació en sentit general i el 14% parlen de la ràdio.

Notícies sobre televisió

Del percentatge sobre televisió (48%), el 24% de les notícies relacionen *grups o institucions* (polítiques o socials) amb el mitjà que ens pertoca, el que representa un 12% del total de la mostra sobre notícies de comunicació publicades a *El País*. Aquestes notícies parlen dels intents de controlar els mitjans de comunicació per part dels grups polítics (sobretot, pel que fa a la forma d'informar durant la campanya electoral). Es tracta, fonamentalment, de la desconfiança dels grups de poder davant el poder de la televisió per a transformar les opinions i la "moral" dels televidents. Per tant, són informacions en la línia de les crítiques de partits de l'oposició, de l'Església i de particulars. També, hi ha un grup destacable d'informacions on el tema central és la polèmica TVV-TV3. Cal assenyalar que també hi ha notícies amb exemples estrangers (americans, sobretot) on la televisió demanda a les institucions per pretendre establir algún tipus de control.

A continuació destaca el grup d'*anàlisi i crítica* de productes televisius amb un 22% del total de notícies de televisió i que constitueix un 10% del total de la mostra.

Aquestes informacions solen ser de dos tipus: d'una banda, crítiques negatives i rotundes contra la programació i, per tant, el model de televisió valenciana que ara comença a definir-se; i en prevenció de la forta competència que ve arrel de l'aparició de les privades i, per tant, del model de televisió espanyol que també

ara s'està creant (audiència, tarifes publicitàries, programació-concurs). D'altra banda, anàlisis constructives dels productes televisius i dels possibles efectes, principalment, en la línia del seu caràcter manipulador de les audiències.

Prop el segueix el grup de notícies sobre *ens de comunicació* amb un 21% del total sobre aquest mitjà. S'informa sobre drets d'emissió de futbol, novetats en la difusió (canal internacional), de l'inici de noves cadenes de televisió i de l'organització de la programació davant la competència.

El *periodista* de televisió és subjecte del 16% de les notícies que analitzem sobre televisió, un 8% sobre el total. Sobretot, són informacions sobre periodistes amb nom propi i, en segona posició, són notícies que colliquen al periodista anònim com a víctima per buscar la veritat i la justícia.

El grup sobre *conflictes interns* a les televisions, sobre temes de *dret i deontologia* (principalment de l'estranger perquè en l'Estat espanyol encara estem en el principi) i els que fan notícia de la *dimensió espacial* de la comunicació en aquest mitjà (sobretot mirant Europa i la Mediterrània) constitueixen un 5% cadascun d'ells. Un 2% de les informacions estan dedicades a *notícies que crea el mateix mitjà* en un àmbit de competència, són els premis.

Cal assenyalar que no hi apareix cap informació sobre grups '*multimedia*' ni sobre *audiències* televisives al diari El País. Així, doncs, hi ha informació sobre grans grups i sobre l'ampliació de capital en les privades.

Notícies sobre premsa

Pel que fa a les notícies de premsa, aquestes representen un 23% sobre el total. D'aquest percentatge, un 29% són notícies que desenvolupen esdeveniments

que impliquen a *grups o institucions* amb els mitjans escrits, un 7% del total global. Són notícies que entren dins d'allò que podíem anomenar la guerra entre polítics i periòdics i periodistes (hi ha moltes querelles).

Un 22% de les informacions sobre premsa tenen com a protagonistes als *periodistes*. Aquestes notícies representen un 5% del conjunt de la mostra. Són periodistes amb noms propis que canvien de càrrec. També hi apareix reflectit el clima de corporativisme i heroització de la professió.

Segueix en importància el conjunt de notícies sobre *dret i deontologia* amb un pes del 20% de les notícies sobre premsa, que representa un 4% sobre el total. En aquest conjunt de notícies, els codis de conducta, la independència dels periodistes davant la línia editorial del diaris, així com els possibles delictes que puguen cometre's en l'exercici periodístic (l'ètica de la qual es parla és sempre la del periodista com a individu o com a col·lectiu, però no es parla de l'ètica empresarial).

Les notícies sobre '*multimedia*' en el sector premsa representen un 12% de totes les informacions d'aquest mitjà. Són compres de capçaleres, ampliació de capital, participació i grans grups multinacionals.

Notícies sobre *ens de comunicació* ocupen un 7% del total sobre premsa. També és un 7% el conjunt que representa les notícies creades per mitjans escrits (premis). El sentit espacial de la comunicació el donen el 2% de les informacions publicades sobre premsa, dins d'un concepte europeu.

És interessant advertir que no hi ha notícies sobre *conflictes interns* a les empreses escrites, ni *dades sobre difusió* dels diaris ni cap *anàlisi o crítica* sobre

productes de la premsa.

Notícies sobre global

El 15% sobre el total del conjunt de notícies de la mostra corresponen -com ja hem escrit- al grup d'informacions sobre la comunicació en sentit global sense cap distinció de tipus de mitjà. D'aquest percentatge, el 22% de les notícies relacionen *grups i institucions* amb el món de la comunicació (en el mateix sentit que sempre, perquè es tracta de l'ens radiotelevisiu). El 19% dels casos el *periodista* genèric és subjecte noticiable. També fa referència a noms propis i el mateix model de professional perseguit.

El 15% el constitueixen notícies sobre *ens de comunicació* en sentit global. Altre 15% són informacions de *dret i deontologia periodística* i fan referència a codis deontològics, temes de censura i propietat intel·lectual.

Els grups '*multimedia*' de la comunicació són notícia en un 11% de les notícies d'aquest grup. També en un 11% hi ha *anàlisi* de la comunicació a nivell general (com, per exemple, el paper educatiu dels mitjans, sobre l'ús informatiu de la imatge). Els *conflictes interns*, així com la *dimensió espacial* de la comunicació (amb el model europeu) a nivell general representen un 4% cadascun d'aquests grups temàtics.

Notícies sobre ràdio

Pel que fa al 14% del global de la ràdio, el 32% d'aquestes informacions van referides a *grups i institucions* (conflicte per les concessions de les FM). El *dret i la deontologia* fan la seua presència en un 28% dels casos (el tema de la

publicitat i la querella contra José María García). El 12% de les informacions de ràdio estan *creades pel propi mitjà*: els premis.

Els *periodistes* de la ràdio (amb nom propi) són subjecte d'informació en notícies que representen el 12% del conjunt d'aquest mitjà.

Notícies sobre grups '*multimedia*' i ampliacions de capital en el sector de la ràdio, sobre *conflictes interns* d'aquest mitjà i sobre audiències apareixen en un 4% en cada cas. L'anàlisi o crítica de productes radiofònics representen, també el 4% de les informacions sobre ràdio. Les informacions sobre audiència, el 4%, parlen de programes que a *El País* són criticats (ràdio-fórmula). Cal assenyalar que no hi ha cap notícia sobre ens de ràdio en general ni cap referència a la *dimensió espacial* de la comunicació per ones.

Notícies sobre tecnologia

Les notícies de tecnologia representen apenes l'1% de les notícies de *El País* sobre comunicació i totes van orientades a donar sentit a la *dimensió espacial* de la comunicació mitjançant les noves tecnologies.

Estudi segons les deu categories tretes per aquesta anàlisi

Després d'aquesta anàlisi sobre el tractament que rep cada mitjà o tema genèric, entrem en la importància dels temes extrets com a categories per a aquesta anàlisi. D'una primera ullada a la distribució de les notícies, apreciem un interès repartit. Destaca una major importància de les notícies sobre *grups polítics o socials* amb relació amb els mitjans (un 26% del total de la mostra). Aquestes notícies tenen un interès semblant dins dels distints grups de mitjans (a excepció

del grup de les tecnologies), aquest interès oscil·la entre el 22% del grup de global i el 32% de la ràdio.

La *figura del periodista* en les informacions de *El País* sobre comunicació es situa en segon lloc d'importància. Amb un 17% del total dels casos, destaca lleugerament el periodista de televisió (un 45% de les notícies sobre periodistes), però sobretot és dins de les informacions de premsa on el periodista sol tindre una presència significativa (el 22% dels casos en el conjunt de notícies sobre premsa). Periodistes amb nom propi de televisió. I sobre premsa perquè, en general, com a empresa, és l'únic discurs sobre aquest mitjà que sembla interessar difondre.

Les notícies sobre *ens de comunicació* representen un 14% del total. Dins dels conjunts de notícies sobre mitjans tenen un pes específic pel que fa a la televisió (el 21% de les informacions sobre televisió) i a la comunicació en sentit global (15% de les de global).

Informacions sobre el *dret i la deontologia periodística* representen un 13% del total. Destaca l'interés que existeix en alguns dels mitjans (el 15% de les informacions sobre comunicació global, el 20% de les de premsa, arribant al 28% del total de la informació sobre ràdio -denúncies a José María García), a excepció de la televisió malgrat que aquest és el mitjà que més informació té dedicada al conjunt de notícies de *El País* (les notícies sobre dret i deontologia a TV representen un 5% del total del conjunt). Volem dir, que es dona molt de protagonisme, en general, a la televisió en aquest diari però eixa importància no està en la línia d'analitzar el seu llenguatge, codi com a mitjà de comunicació i els seus efectes en el missatge.

Notícies dedicades a l'*anàlisi i la crítica* de productes comunicatius són un 13% del total de la mostra. Destaca l'anàlisi de productes de la televisió (un 22% del total del conjunt sobre televisió que representa el 10% del total de la mostra). Es fa també anàlisi -encara que en menor mesura- de la comunicació en sentit global. Cal assenyalar la nul·la crítica als productes escrits.

Les notícies sobre grups '*multimedia*' ocupen el 5% del total de la mostra. Destaquen els grans grups de la premsa no sols en el conjunt d'aquest grup temàtic (en el que representa un 55%), sinó també en el conjunt de les notícies sobre premsa (un 12%).

Un 4% del total de la mostra són *notícies creades pels propis mitjans* de comunicació. En aquesta anàlisi sobre *El País*, s'inclouen en l'agenda comunicativa d'aquest diari notícies creades tant per la televisió, com per la ràdio, com per la premsa. Però dins del volum de cada mitjà, aquestes notícies predominen en el bloc de ràdio, significant un 12% de la seua informació.

Pel que fa a la *dimensió espacial* de la comunicació, *El País*, a la seua secció de comunicació, dedica el 4% de la informació inclosa en aquestes pàgines. Predomina la dimensió espacial dins del sector de la televisió.

Les notícies sobre *conflictes interns* a les empreses de comunicació tenen una presència en aquest diari del 3% del total de la mostra. Mentre que apareixen relacionades amb la ràdio, la televisió i la comunicació global no ho fan amb la premsa. Cal insistir en la inexistència d'aquesta realitat als mitjans escrits en el total de les informacions sobre comunicació del diari *El País*.

Per acabar, les notícies amb menor presència en el conjunt analitzat de *El País*

són les notícies puntuals sobre *audiències* (el 1% del total de la mostra). Destaca que només es publiquen notícies d'aquesta índole en el cas de la ràdio. No es parla, per tant, dels nivells d'audiència de la televisió ni de la difusió dels mitjans escrits.

Crònica de les pàgines de comunicació. *Las Provincias* 1989-90

Les notícies analitzades del diari *Las Provincias* són majoritàriament sobre televisió. El 65% del total són notícies de televisió, seguides de les de premsa amb un 15% i de les de ràdio amb un 11%.

Notícies sobre televisió

Entre les informacions sobre televisió, quasi la meitat (el 49%) relacionen el mitjà amb *grups i/o institucions polítiques o cíviques*. Les informacions parlen dels conflictes entre polítics i televisions, però amb una clara defensa del periòdic cap als polítics (UV), moltes informacions són del partit polític UV. Altres informacions són crítiques de l'Església a la programació "inmoral" de TVV. Fabregat és protagonista de moltes de les notícies. I la polèmica TVV-TV3 és constant.

Notícies sobre ràdio

També per a l'àmbit radiofònic, un percentatge important (un 44%) constitueixen informacions on *grups polítics o socials* tenen la seua presència (conflictes polítics i periodistes i el cas de les FMs). Ben al contrari, les notícies sobre premsa donen un major pes a les *informacions creades pel mateix diari* (autobombo: suplement, revistes, primícies). Aquestes notícies constitueixen una tercera part del conjunt de notícies dedicades a la premsa (un 33% del total sobre premsa), el qual

representa un 6% del conjunt de totes les informacions analitzades sobre comunicació en el diari *Las Provincias*.

Cal assenyalar que el segon conjunt de les informacions, tant pel que fa a la televisió, a la ràdio com a la premsa, són sobre *ens de comunicació*. En el conjunt de la televisió representen un 20%; en el de la ràdio constitueixen una tercera part (33%); i en el de la premsa un 17%. Les informacions sobre ens de comunicació representen un 19% del total del conjunt de les notícies de *Las Provincias* analitzat. En televisió, notícies sobre l'emissió de les privades, l'organització de la programació competitiva; en ràdio, *Las Provincias* realitza informacions com a reportatge o crònica.

Estudi segons les deu categories tretes per aquesta anàlisi

Les notícies en les quals intervenen *grups/institucions polítiques o socials* constitueixen el 41% del total de la mostra sobre *Las Provincias*. Seguides del citat 19% d'informacions sobre *ens de comunicació* i de l'11% de les informacions d'*anàlisi o crítica* dels productes comunicatius.

D'aquest últim bloc de notícies, fonamentalment són objecte d'anàlisi o crítica els productes televisius (un 67% de les anàlisis o crítiques que estan dirigides contra la pública i anàlisi al voltant de les privades). Aquest bloc crític representa, malgrat tot, un 12% de les informacions sobre televisió. Però, cal ressaltar, que ho fa d'un 40% del total de les informacions globals, es a dir, d'aquelles que parlen del periodisme o de la comunicació en general sense especificar el tipus de mitjà (sobre educació dels menuts i llibertat d'expressió). Cal assenyalar també, que cap de les informacions crítiques o d'anàlisi van referides a productes del periodisme escrit, de la premsa.

Les notícies en les quals el *periodista* és el subjecte de la informació representen un 8% del conjunt de notícies analitzades per al diari *Las Provincias*. Majoritàriament són periodistes de televisió amb noms propis (un 67%), però són dins del conjunt de les de premsa on marquen un pes específic (17% de totes les notícies sobre premsa), també amb noms propis i amb el model de periodista-heroi. Cal assenyalar que no hi apareix cap informació de periodistes radiofònics, ni de periodistes en sentit genèric.

Com ja s'ha comentat abans, les *informacions creades pel propi mitjà* representen un 6% del total. Només van referides a la premsa (com ja s'ha dit, es tracta del propi diari) i les noves tecnologies (també en relació a la mateixa empresa). Les notícies d'autoreferència són el 80% d'aquest 6% del total i un 20% està referit a les noves tecnologies. Dins del grup de les noves tecnologies, les informacions on el subjecte és el propi diari són la meitat d'aquest grup.

Altres 6% del total són notícies sobre *audiència*. Només hi ha notícies referides a la televisió (80%) i a la premsa (20%). Les audiències de la ràdio no apareixen en cap de les notícies. En ambdós grups de mitjans (televisió i premsa) constitueixen el 8% de cadascun dels conjunts de notícies per mitjà. En televisió es presenta de forma positiva l'audiència de Canal 9 dins del marc de les televisions espanyoles, i les privades se superen mentre que la pública perd. En premsa, es valoren revistes de la seua editorial.

Les informacions sobre temes de *dret i deontologia periodística* representen un 6% del total. D'aquest percentatge un 40% venen del món de la premsa. De la televisió, de la ràdio i del periodisme en general hi ha un 20% de cada categoria. En ràdio està el tema de les FMs. Podríem assenyalar que el 20% de les notícies referides en general representen un altre 20% dins del total de les notícies de

global. El 20% de les notícies de dret i deontologia en premsa constitueixen el 17% del conjunt d'informacions sobre aquest mitjà. I el 20% referit a les informacions de dret i deontologia de la ràdio són un 11% del total d'informacions sobre la ràdio.

Un 3% del total de les notícies analitzades de *Las Provincias* estan referides a la *dimensió espacial* de la comunicació. Però, cal ressaltar, que el sentit espacial –tenint com a referent a Europa– només està relacionat amb la televisió i amb les tecnologies. Cap informació, per tant, pel que fa a la dimensió espacial de la premsa i de la ràdio o de la comunicació en general.

Cal assenyalar que no hi ha cap informació referent a la realitat '*multimedia*' ni als conflictes que existeixen dins dels ens de comunicació com a empreses o com a agents sociopolítics.

Crònica de les pàgines de comunicació al *Levante* 1989-90

Notícies sobre televisió

Les informacions sobre comunicació al diari *Levante* són predominantment televisives. El 71% de les notícies estan referides a la televisió. La meitat de les notícies que es donen sobre televisió parlen sobre esdeveniments que posen en relació les *institucions polítiques o socials* amb aquest tipus de mitjà. Són informacions en la línia de demandes socials, crítiques des de diferents interessos de poder (partits polítics, institucions autonòmiques i estatals, associacions cíviques, culturals, l'Església...). Són notícies amb intents de "tenir alguna cosa a dir" sobre l'organització, la programació de les televisions, cosa que encara no estava ben definida del tot. Sobretot, destaca un grup important d'informacions en què el tema central és la polèmica TVV-TV3.

El 26% de notícies sobre televisió fan referència als *ens de comunicació* (s'entén, televisius). Aquestes notícies estan en la línia d'informar sobre noves televisions i emissions, sobre canvis o remodelacions, posicionament dels consells d'administració sobre els pressupostos, publicitat i organització de les autonòmiques acabades de nàixer... Es tracta d'informar sobre un període molt mogut i ple de canvis continus.

Un 8% de les informacions parlen de *periodistes de televisió* com a protagonistes de les notícies. El periodista com a treballador davant l'empresa i, sobretot, noms propis davant del nou panorama de les privades.

Un 7% (del 71% del total que fan referència a televisió) són notícies sobre l'*audiència* de les cadenes de TV. Hi ha una constant preocupació de l'audiència de la TVV sempre en comparació amb la resta de las autonòmiques i amb l'espanyola. Sembla una mica de desconfiança cap al model d'una televisió valenciana. Les *crítiques i l'anàlisi* (el 4% d'aquestes informacions) són una constant crítica negativa cap a la qualitat i la programació de la TVV. Les notícies sobre conflictes interns (el 2% de les notícies de televisió) van encarades cap a l'organització interna de la nova TVV. Junt a la polèmica entre la televisió valenciana i la catalana que trobem en un grup de notícies dins del conjunt sobre grups i institucions, podíem dir que una gran part de l'atenció de *Levante* és aquesta TVV.

L'1% de les informacions sobre televisió del *Levante* (*dret i deontologia*) parlen de la legislació nova sobre televisió. Les notícies sobre els grups '*multimedia*' a la televisió (1%) són sobretot, a banda dels models estrangers, relacionades amb les privades: informacions sobre ampliació de capital, conflicte entre els gran

grups de la comunicació en la lluita per les privades.

Cal assenyalar la nul·la presència de les informacions creades pel propi mitjà (sobretot, perquè encara no hi ha una clara competència establerta) i de l'absència d'una informació específica que remarque el *sentit espacial* de la informació.

Notícies sobre ràdio

A molt llarga distància el segueixen les notícies que parlen de la ràdio (cal tindre en compte que s'inclouen al mostreig les informacions de la programació radiofònica dins de les notícies sobre ens de comunicació) amb un 14% del total.

Destaca, sobretot, el 31% de notícies que relacionen la ràdio amb *grups i institucions* (polítics i socials). Es tracta d'informacions sobre els interessos dels partits polítics amb les FM i del control que s'exerceix des de les institucions públiques.

Informacions sobre ens radiofònics apareixen en un 19% i totes les notícies són sobre programació. Les relacionades amb el *dret i la deontologia* periodística (un 19% de les notícies sobre ràdio) parlen del cas de moda: la sentència a José María García, i, sobretot, de la influència de la publicitat en la qualitat de les informacions. Tampoc hi ha informacions de ràdio que hagen *creat les pròpies emissores* i cap notícia que done un *sentit espacial* de la informació radiofònica.

Notícies sobre tecnologia

Destaca, pel contrari, que les notícies sobre tecnologia al món de la comunicació no tinguen rellevància assenyalable dins del global de les notícies tractades al *Levante*, amb un 2% del total. La meitat d'aquestes notícies parlen d'*ens de*

comunicació i l'altra meitat fan referència a la *dimensió espacial* de la comunicació.

Estudi segons les deu categories tretes per aquesta anàlisi

Quasi la meitat de les notícies de la mostra, un 42% del total, van referides a *institucions i grups*. Un 23% ho fa al voltant de les informacions dels ens de comunicació, sobretot ens relacionats amb la televisió (un 81% de les notícies sobre ens) i amb la ràdio (un 11%).

Un 10% de les notícies donen informació sobre *la figura del periodista*. Ací cal assenyalar que més de la meitat de les notícies en les quals el periodista és el protagonista, són de televisió (un 58% de les notícies sobre periodistes), però no destaquen sobre el total de les informacions sobre televisió, sinó sobre el total de les notícies de premsa. El periodista de premsa és protagonista del 43% de les notícies que apareixen sobre aquest mitjà i es presenta com un col·lectiu perseguit i mort. Un 4% de les notícies dels periodistes estan referides a periodistes del món del periodisme en general sense especificar el mitjà. Un 11% de les notícies d'aquest món en global, sense especificacions, —és a dir, d'un 8% del total— es dediquen a aquest tipus de notícies.

Un 7% del total parla de les *audiències*, sobretot pel que fa a les de televisió (un 75%). Però dins del bloc de notícies sobre aquest mitjà només representa un 7%. Tanmateix, significa un 11% dins de les notícies de comunicació global. És destacable el 0% de les notícies sobre difusió en premsa.

Pel que fa a les notícies sobre *dret i deontologia periodística* cal assenyalar que del 6% del total de la mostra del *Levante*, cap de les notícies sobre aquesta categoria van referides a la premsa. Sobretot són notícies del món de la

comunicació en la seua globalitat (un 43%) i de ràdio (altre 43%). El 14% restant són de notícies de televisió. També és destacable que aquest tipus de notícies representen el 33% del total de les notícies sobre comunicació en sentit global (del 8% del total de la mostra), i el 19% del total de les notícies sobre ràdio (del 14% del total de la mostra).

Les notícies sobre *conflictes interns* als ens de comunicació representen un 4% del total de les notícies analitzades del *Levante*. Són el 14% de les notícies sobre premsa i el 11% de les que són en global.

Les notícies que fan *crítica o anàlisi* de la comunicació són un 3%. Cal assenyalar que només hi ha anàlisi o crítica dels productes radiofònics i televisius però mai dels de la premsa ni dels de les noves tecnologies.

Pel que fa a les notícies sobre els grups '*multimedia*', aquestes representen només el 2% del total analitzat en el *Levante*, sobre notícies de comunicació. Només es fa referència en aquest tipus d'informacions a la ràdio i la televisió i res dels grups de la premsa. Representen un 6% del total de les notícies sobre ràdio.

La *dimensió espacial* de la comunicació apareix només en un 2% del total del *Levante*. Només es fa referència en sentit global i pel que fa a les tecnologies però mai a mitjans concrets. Cal assenyalar que representen la meitat de les notícies sobre tecnologia i el 11% de les de comunicació global.

Per últim, el diari *Levante* es reserva un 1% per a parlar de *notícies creades pel propi mitjà*.

Comparació de l'anàlisi entre El País, Las Provincias i Levante

Segons el tipus de mitjà sobre el que es basa la notícia

Tant el diari *El País*, *Levante* com *Las Provincias* donen primacia a la televisió. Cal destacar que *El País* dedica la meitat (48%), mentre que *Levante* (71%) y *Las Provincias* (65%) dediquen una majoria més àmplia a les notícies sobre televisió. Percentatges que defineixen una informació, clarament, televisiva als mitjans de comunicació locals.

També coincideixen en què les notícies menys tractades són les de tecnologies. Encara que *El País* també dóna primacia a les notícies sobre televisió, no ho fa amb la pràctica totalitat de les seues informacions sobre comunicació. Ben al contrari, hi ha una proporció important sobre premsa (un 23%). Importància que al *Levante* no existeix en reduir el percentatge del seu volum a un 6% i amb un 9% de possibilitat d'apareixer com a notícia principal front al 67% de la primera posició de les notícies sobre televisió al diari *Levante*. Les notícies de premsa al *Levante* o són de primera importància (71%) o de menor interès en la pàgina (28%). A *Las Provincias*, malgrat que la informació de premsa és la segona en volum (15%), es queda molt darrere pel que fa al caràcter d'importància que se li dóna en la pàgina (només el 3% de les vegades consta com a notícia més important). Les notícies de premsa són, per tant, de segona importància per a *Las Provincias*. Aquestes ocupen sovint els llocs segon i tercer de les pàgines de comunicació.

Les notícies sobre informació global són un 15% del total del conjunt analitzat per a *El País*. Cal assenyalar que, el percentatge sobre informació de la comunicació en sentit global és menor pel que fa als diaris locals perquè el seu volum

d'informació no està repartit de forma equilibrada entre mitjans sinó que es concentra, com ja hem dit abans, en el conjunt de les notícies sobre televisió, deixant poc espai per a la resta de les informacions: apenes un 29% en *Levante*, un 35% en *Las Provincias*.

Pel que fa al tema de la ràdio i corroborant el que acabem de dir, destaquem que amb el mateix volum de notícies (un 14% del total de cada diari) sobre aquest tipus de mitjà, al diari *El País* significa la quarta posició en una jerarquia de major a menor volum. Mentre que per a *Levante*, aquest 14% significa una segona posició en la llista corresponent al seu diari.

Segons les 10 categories temàtiques

També, pel que fa a les categories temàtiques, el que més predomina en una primera aproximació a la comparació entre mitjans, és el major repartiment d'aquests temes dins del conjunt de les informacions sobre comunicació.

El País, *Levante* i *Las Provincias* coincideixen en que el tema principal de les notícies de la secció de comunicació és el que anomenem d'*institucions i grups* (polítics i socials) (A). Als diaris locals, seguint el criteri de desproporció, dediquen una quantitat doble de notícies per a esdeveniments que relacionen els grups socials, culturals, polítics o institucionals amb els mitjans. Aquesta relació coincideix que sempre va orientada en un intent de controlar l'organització, la programació o la producció de les televisions que ara comencen a conformar el model de concurrència.

Les notícies, en les quals el periodista és el protagonista (el subjecte de la informació) (G), van darrere de les d'*institucions i grups* amb el 17% del total

analitzat de *El País*. L'interés per les notícies on els periodistes són herois, o víctimes que troben la mort per buscar la veritat per als diaris, o personatges públics amb nom propi, va perdent-se en els diaris locals. Si aquest interés decau a *Levante* en un 10%, a *Las Provincias* significa un 8% del total de les notícies analitzades sobre comunicació en aquest diari de la ciutat de València.

Les notícies sobre ens de comunicació (C) representen el tercer bloc de notícies per al diari *El País* amb un 14% del total de la mostra analitzada per aquest diari. Aquest tipus de notícies augmenta la seua presència als diaris locals. Sobretot pel que fa a *Levante* on significa un 23% del periòdic.

Dret i deontologia periodística (H) és el 13% de *El País*. Aquestes notícies parlen de codis deontològics, independència front a la línia editorial del mitjà, de censura i propietat intel·lectual pel que fa a la premsa i, per tant, al periodisme escrit; i sobre legislació, en l'àmbit de la radiotelevisió i limitació de la publicitat i querelles contra periodistes de la ràdio. En els diaris locals, aquesta informació es redueix a la meitat (un 6%) i oblida la perspectiva ètica per a endinsar-se en el món de les querelles i les denúncies en el camp de la ràdio.

L'anàlisi i la crítica (I) adquireixen gran importància en *Las Provincias*, sobretot, pel que fa als articles sobre temes abstractes de la comunicació en general com és el cas de la llibertat d'expressió. Tant *Las Provincias* com *El País*, donen una important quantitat d'informació en forma de crítica sobre els productes de televisió. Cal assenyalar una variació en els judicis de valor. Un grup destacable d'articles sobre la nova TVV, són anàlisi positiva des de les pàgines de *Las Provincias*, mentre que des de *El País*, són negatives i desconfiades. En el mateix sentit que el diari nacional van les crítiques de *Levante* però aquest diari dedica un nombre d'articles molt inferior (el 3%). És important destacar que els tres diaris

coincideixen en no publicar cap crítica o anàlisi dels productes escrits, de la premsa.

La informació sobre grups '*multimedia*' (B) és molt reduïda a *El País* i a *Levante*, i no existeix cap al diari *Las Provincias*. Aquestes notícies estan en la línia dels nous canvis en el panorama comunicatiu espanyol, es a dir, compres, participacions, fusions, ampliacions de capital...

Sobre el bloc de *notícies que creen el propis mitjans* (D) cal dir que no és predominant en *El País* i en *Levante*, però que ho és, tant per nombre com per ubicació en la pàgina, en *Las Provincias*. En total el 6% de les informacions del diari de València estan dedicades a la producció dependent del propi mitjà o de la seua editorial (el que significa el 14% de les informacions sobre premsa).

La *dimensió espacial* de les informacions (J) és també baixa en *El País* (4%), en *Levante* (2%) i en *Las Provincias* (3%). En aquest sentit, el marc espacial és, majoritàriament (quasi exclusivament), l'uropeu.

Pel que fa als *conflictes interns* (E), tant *El País* com *Levante* dediquen un grup que representa el 4% del total, sobretot, pel que fa als de la televisió, i en menor mesura a la ràdio, però mai en referència a la premsa. *Las Provincias*, per la seua banda, no fa cap al·lusió a les informacions entre treballadors i mitjans com a empresa, ni entre aquests i els càrrecs polítics, en el cas de la pública.

El tipus d'informació al que menor atenció posa *El País* (1%), és el de les *audiències* (F), és, per contra, una de les notícies habituals dels diaris locals. Tant en *Levante* com en *Las Provincias*, hi ha un bloc de notícies d'aquest tipus que representa un 6-7% del total de cada diari. *Levante* i *El País* no fan cap referència

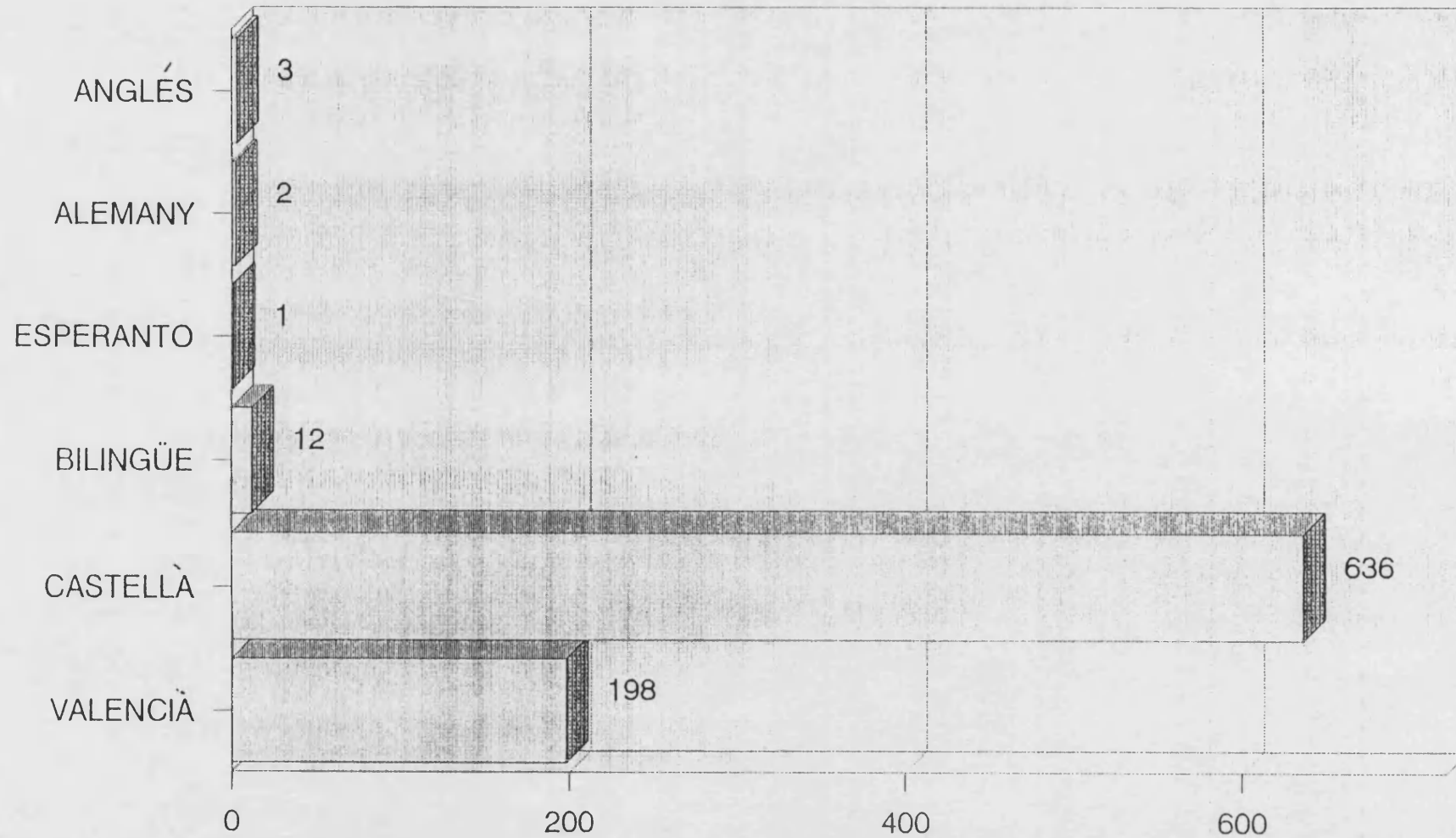
a la *difusió de premsa*, mentre que *Las Provincias* sí que ho fa en alguna ocasió, però sempre al seu benefici.

NOTA: La classificació per ordre d'espai que ocupen les notícies als diaris corroboren la primacia de les notícies amb un pes important en nombre.

**I.6.- Gràfics sobre publicacions periòdiques segons l'anàlisi
quantitativa realitzada a partir de les dades del Dipòsit Legal de
1985.**

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

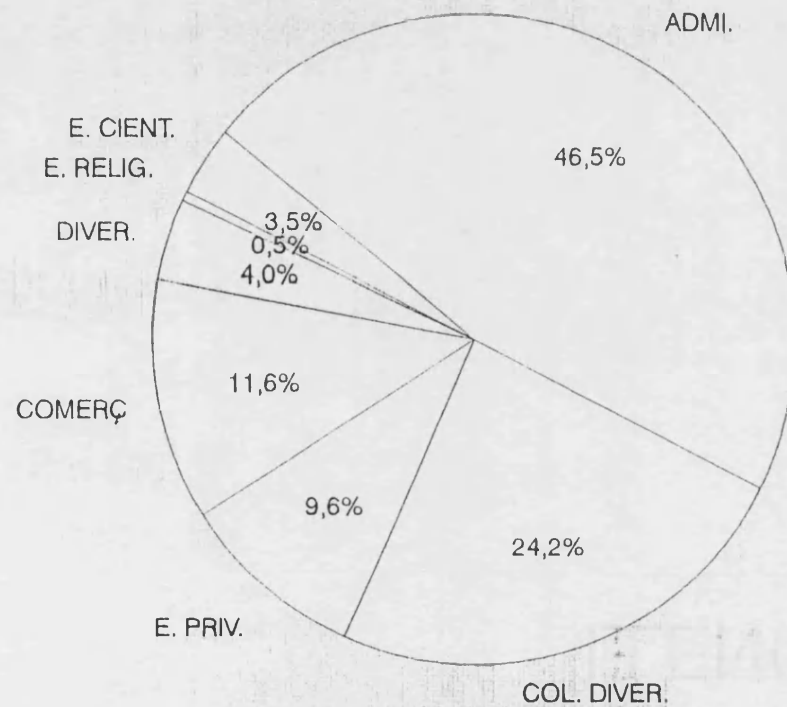
PUBLICACIONS PERIÒDIQUES LLENGUA 1985

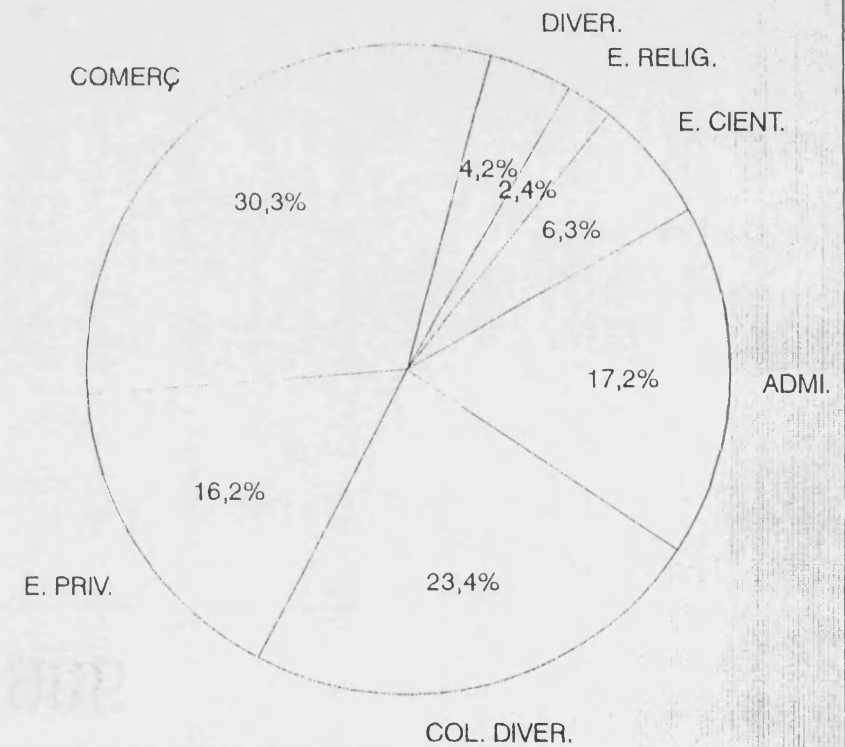
PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

EDITOR. 1985

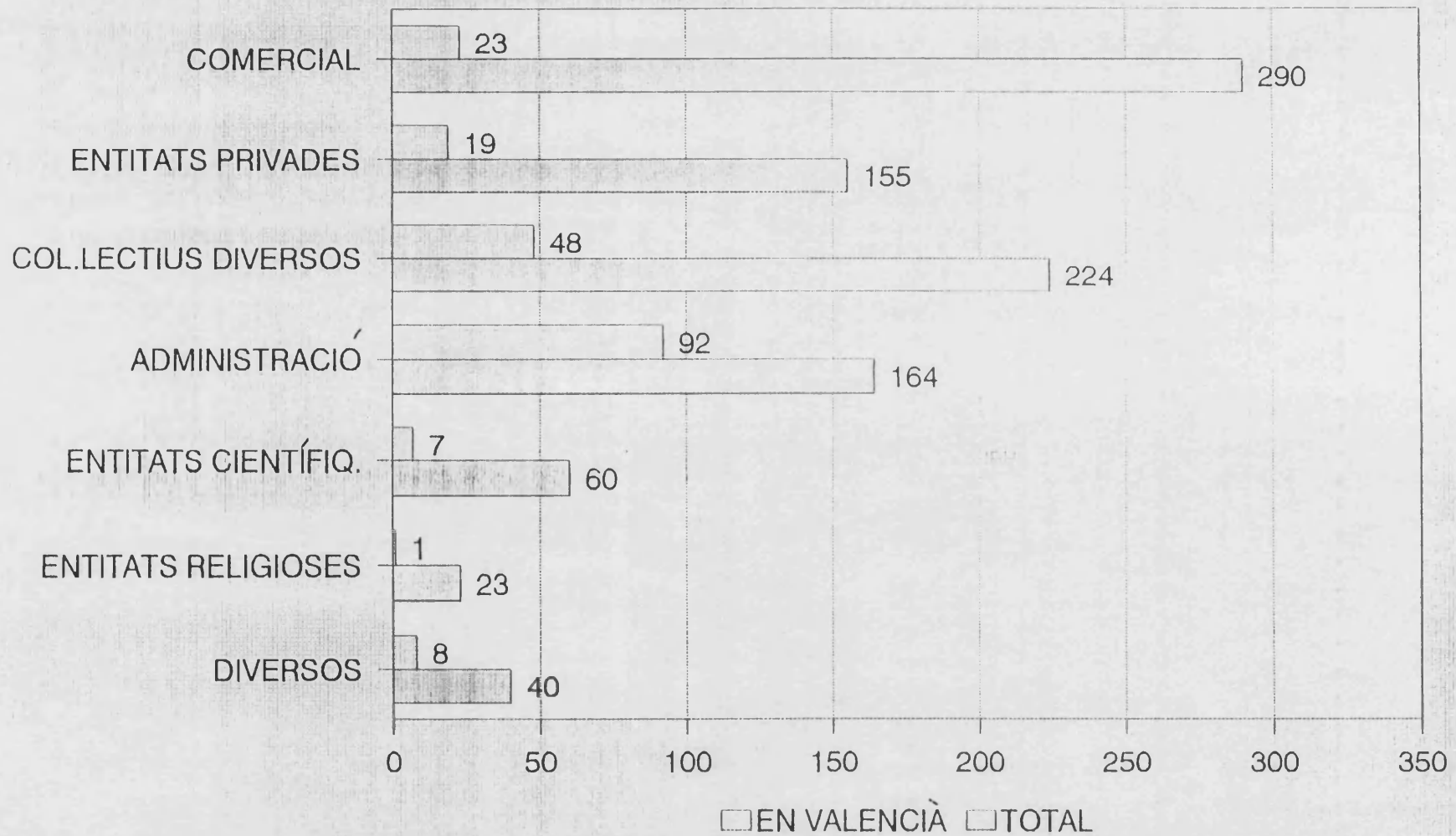
EN VALENCIÀ

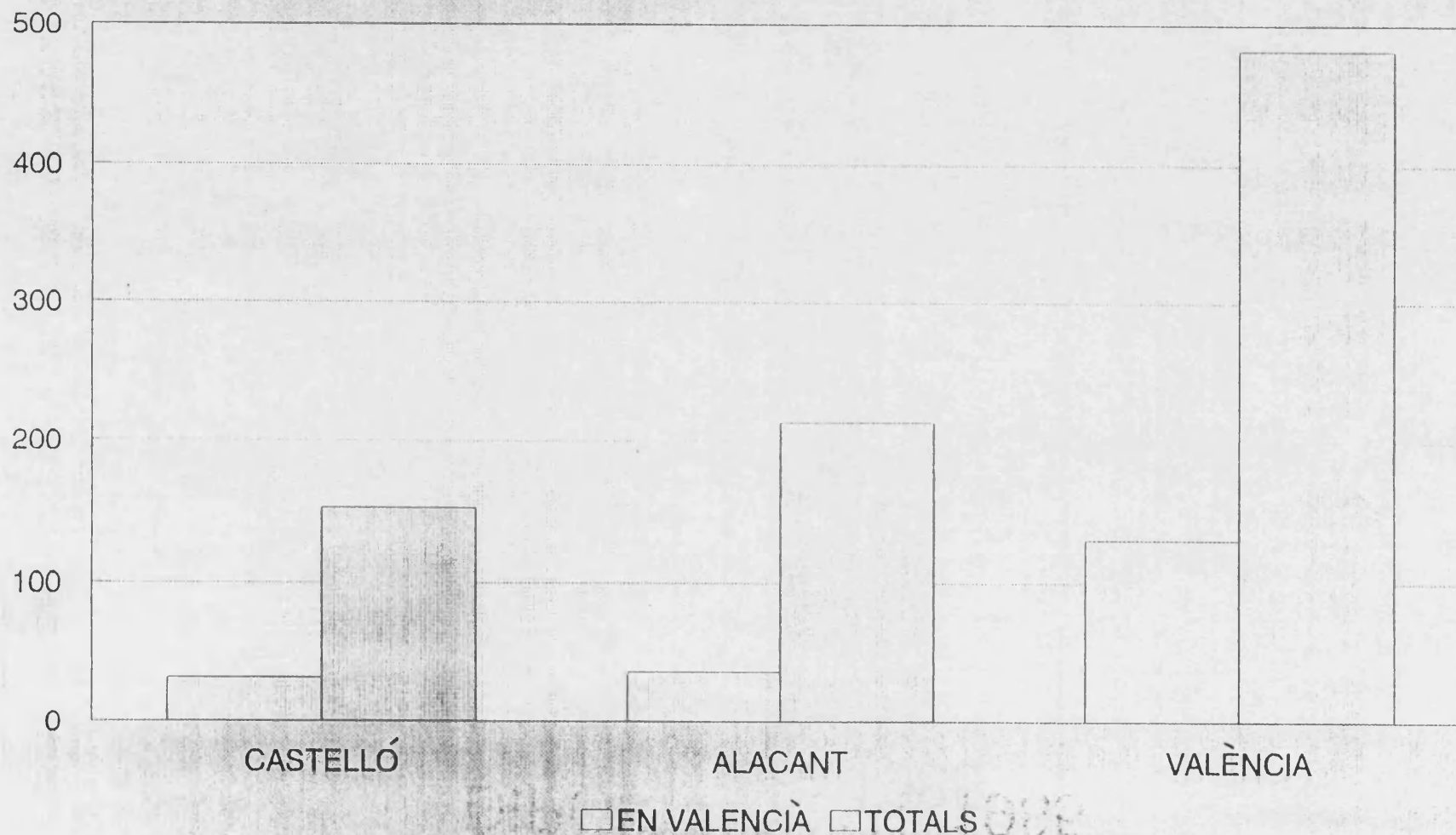
EN TOTAL

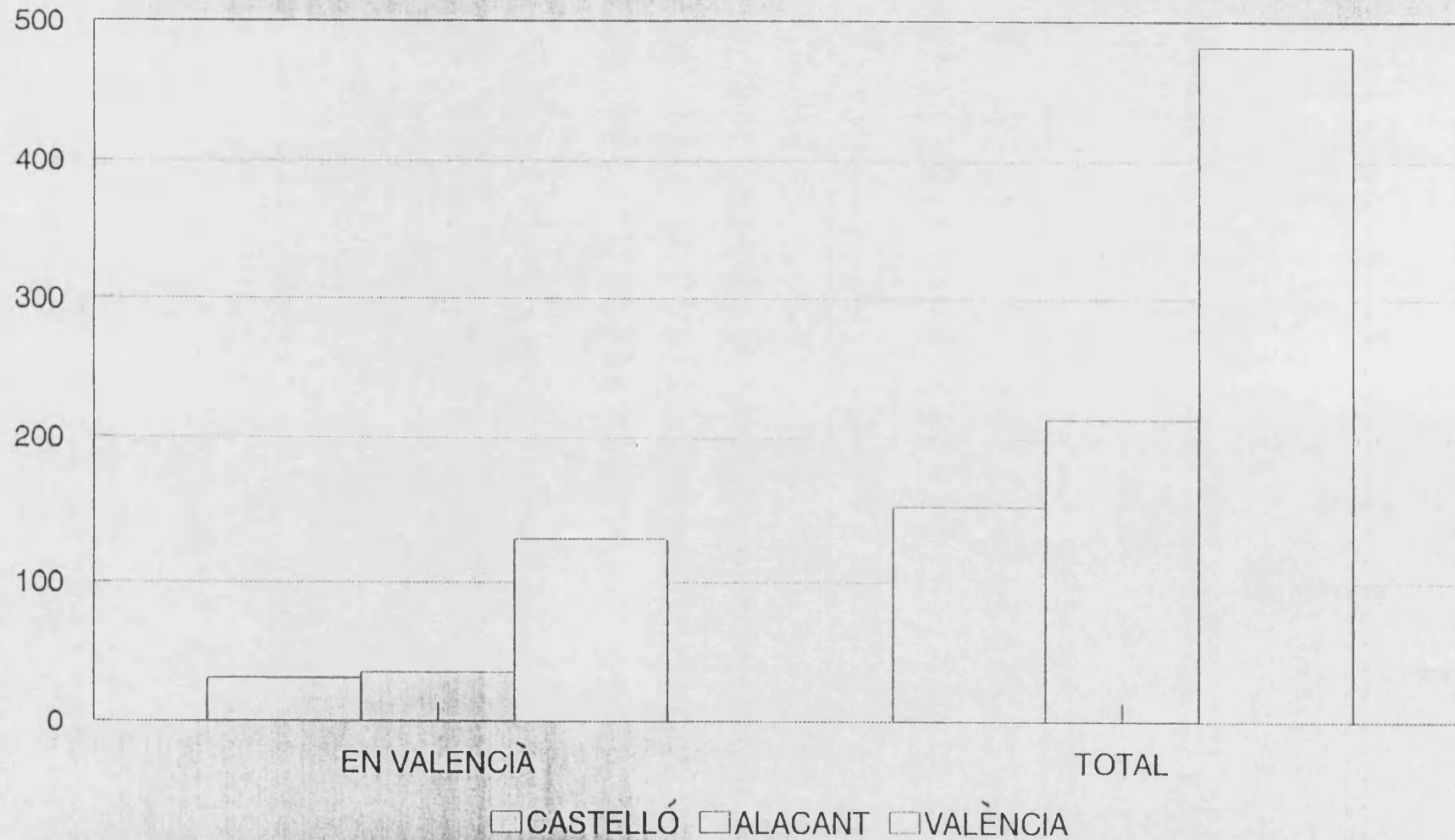
PUBLICACIONS PERIÒDIQUES EDITOR. 1985

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES DIPÒSIT LEGAL 1985

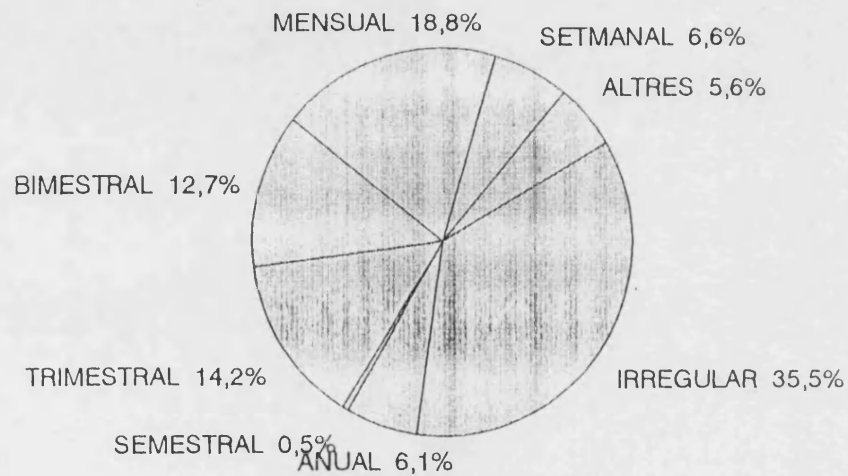

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES DIPÒSIT LEGAL 1985

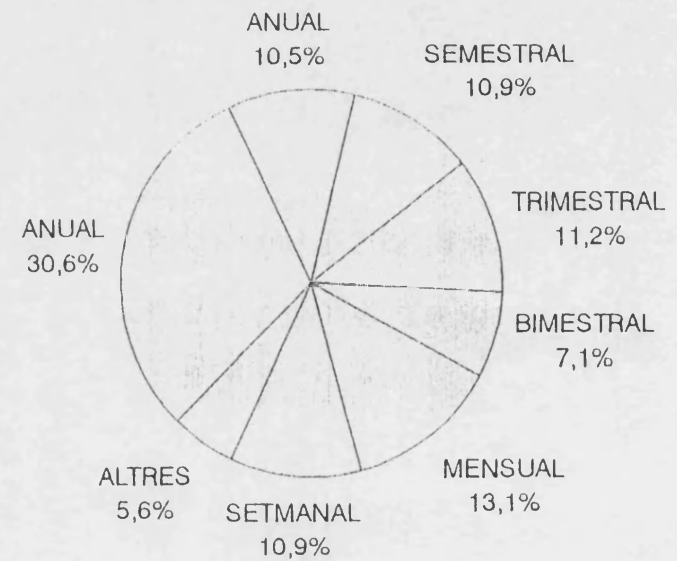

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

PERIODICITAT 1985

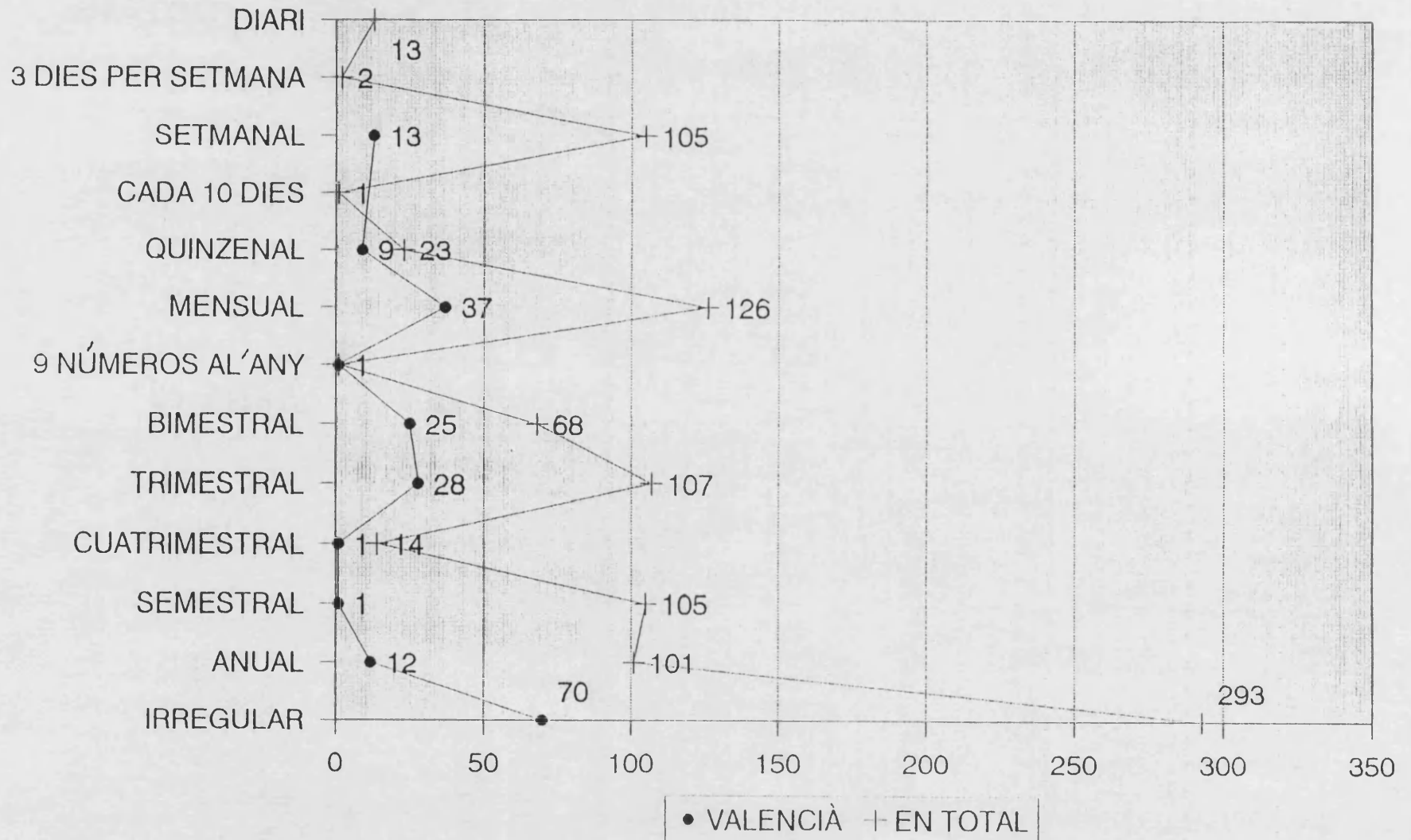

en València

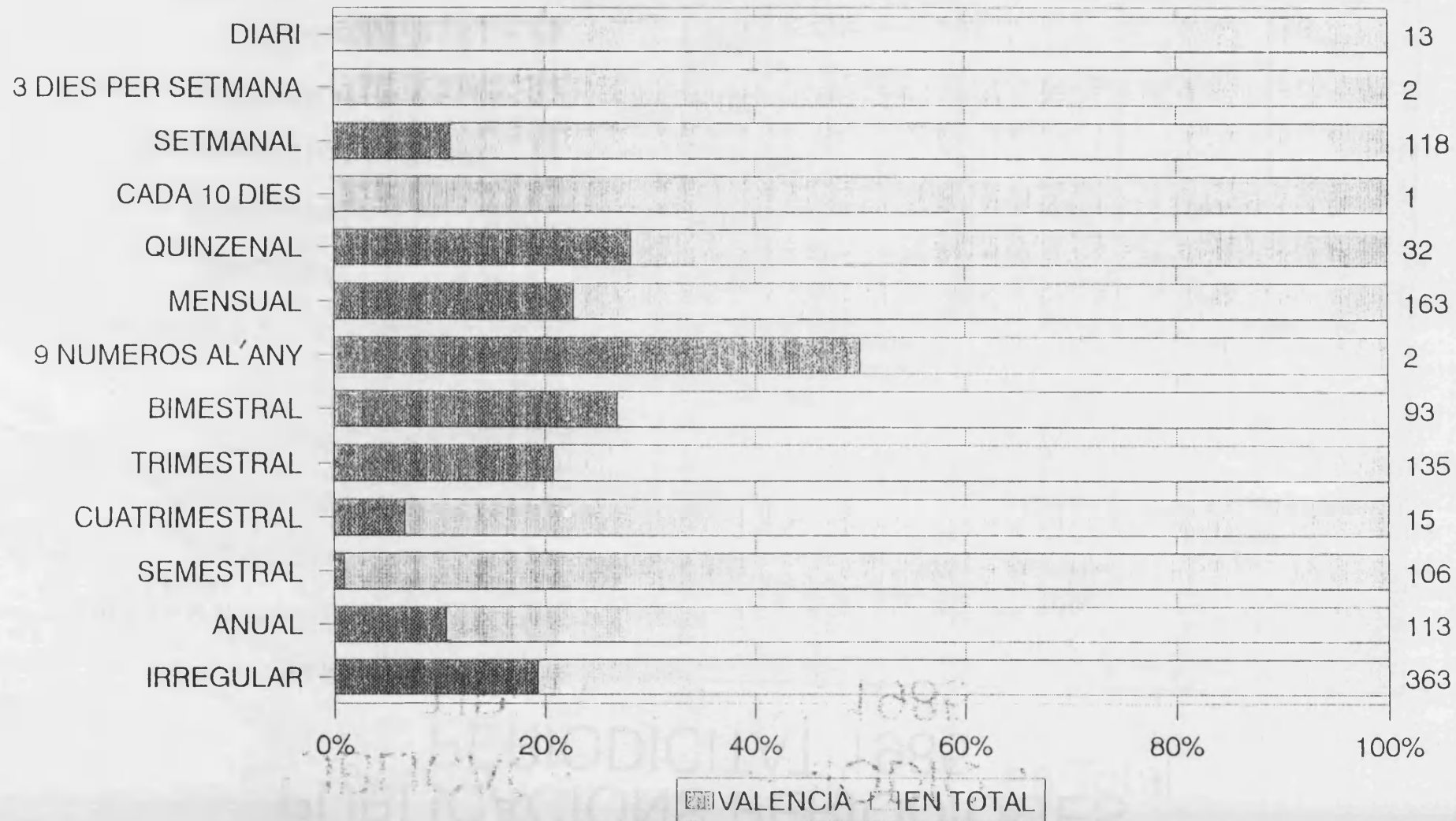
en Total

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES PERIODICITAT 1985

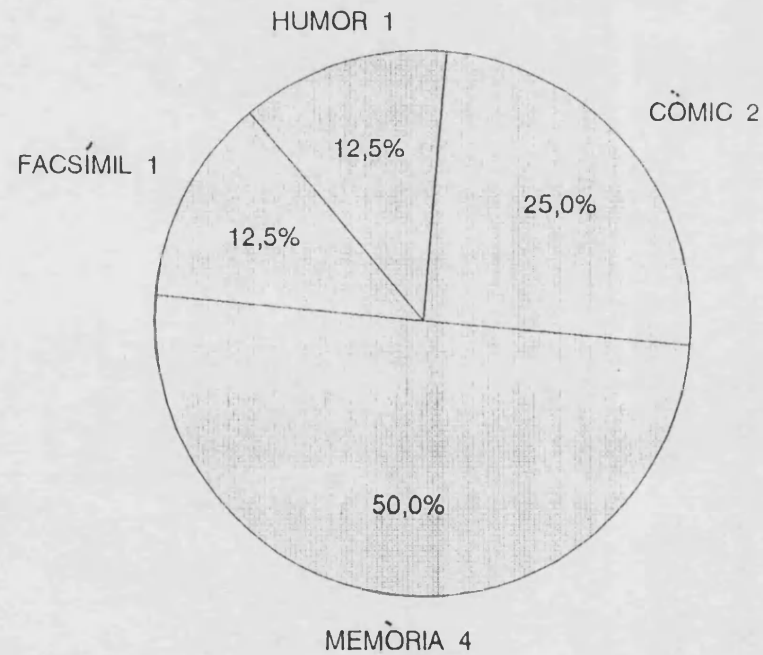
PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

PERIODICITAT 1985

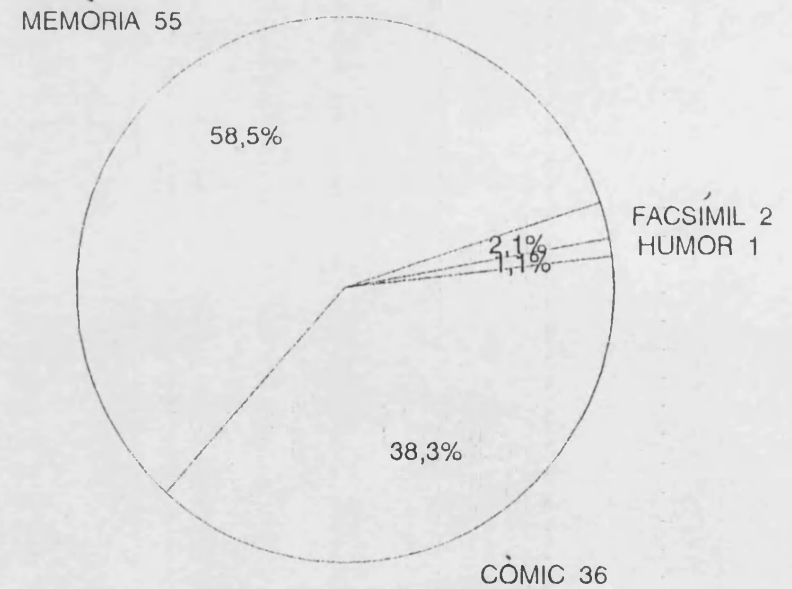

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

TIPUS D'OBRA 1985

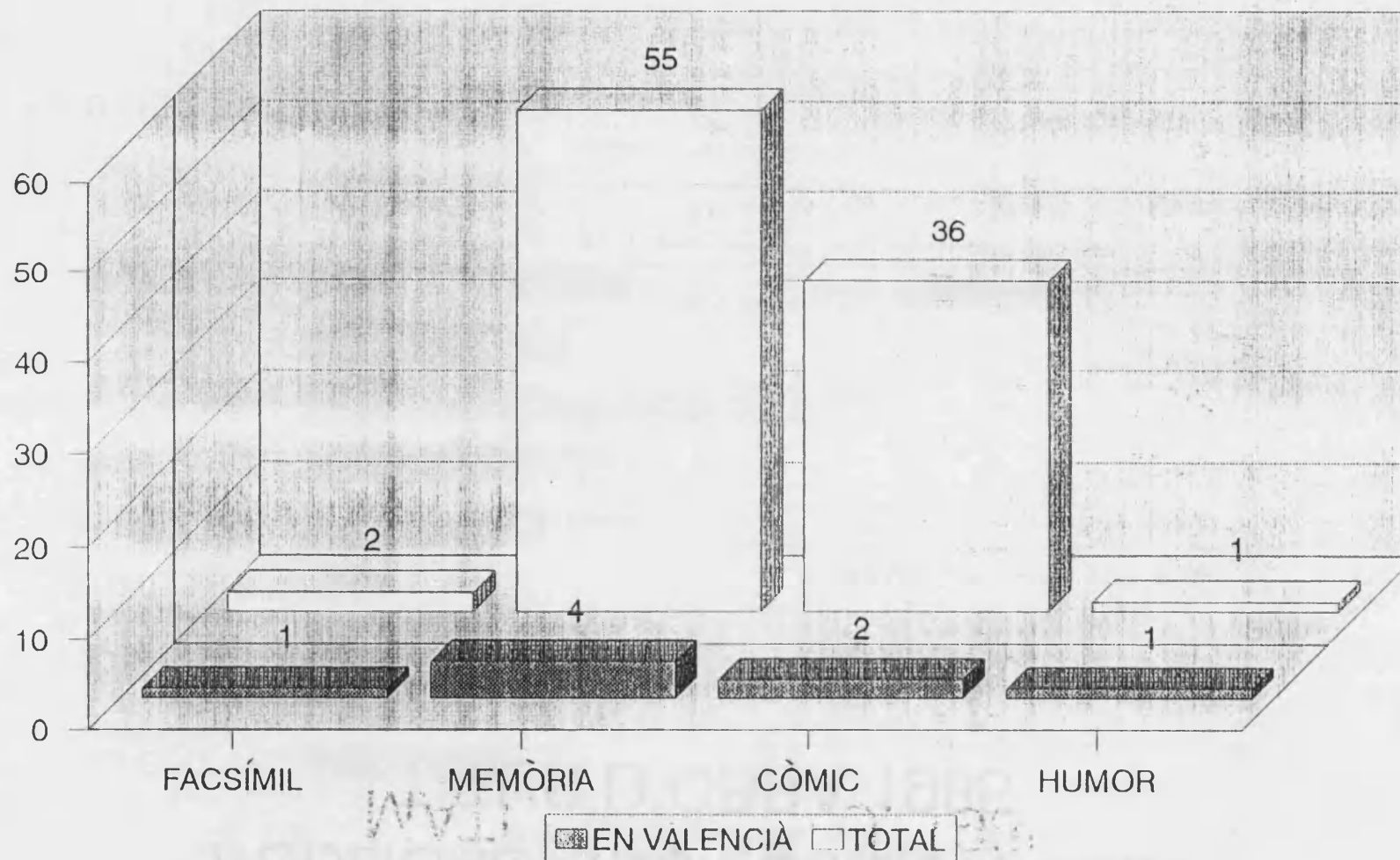

EN VALENCIÀ

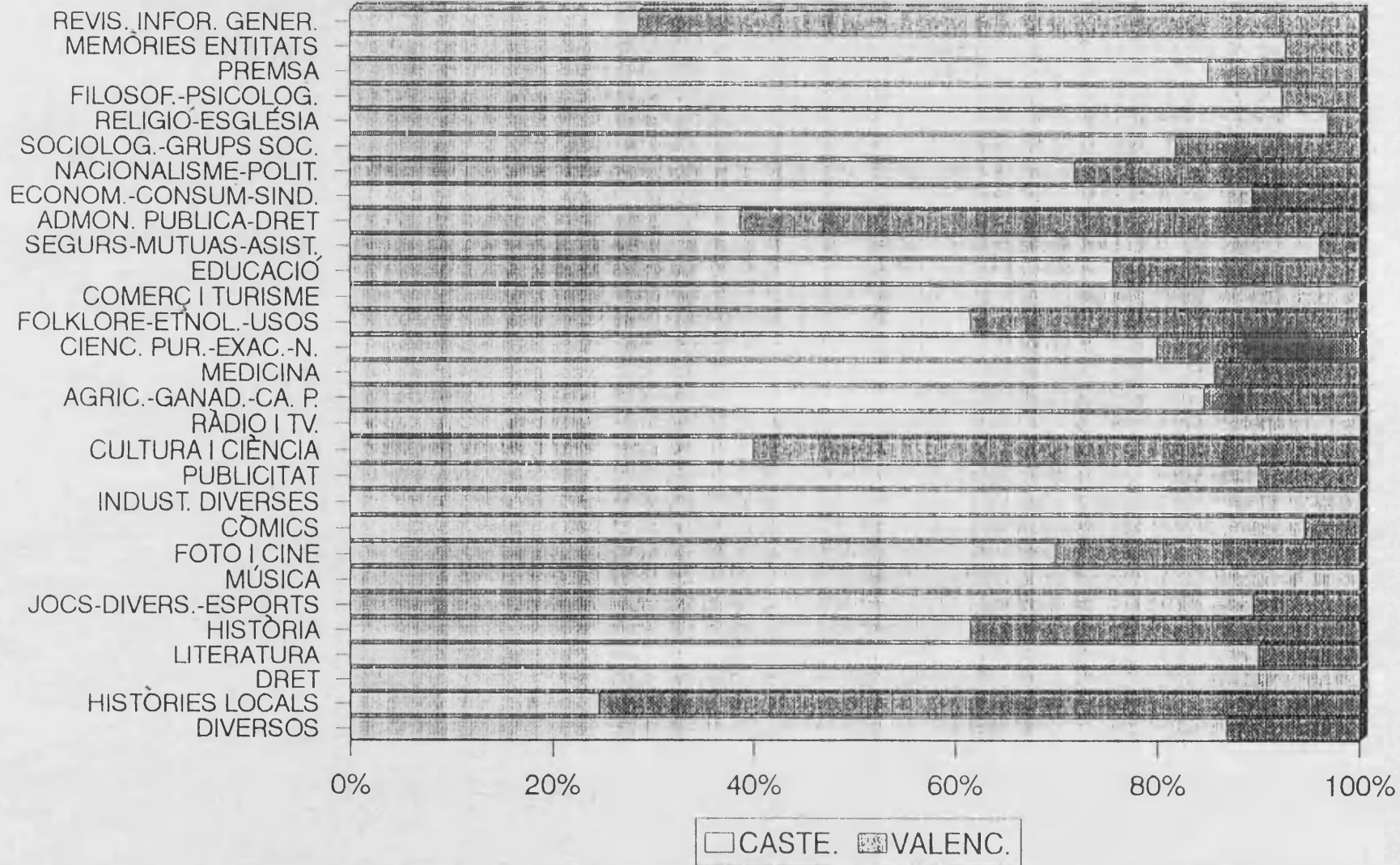

TOTALS

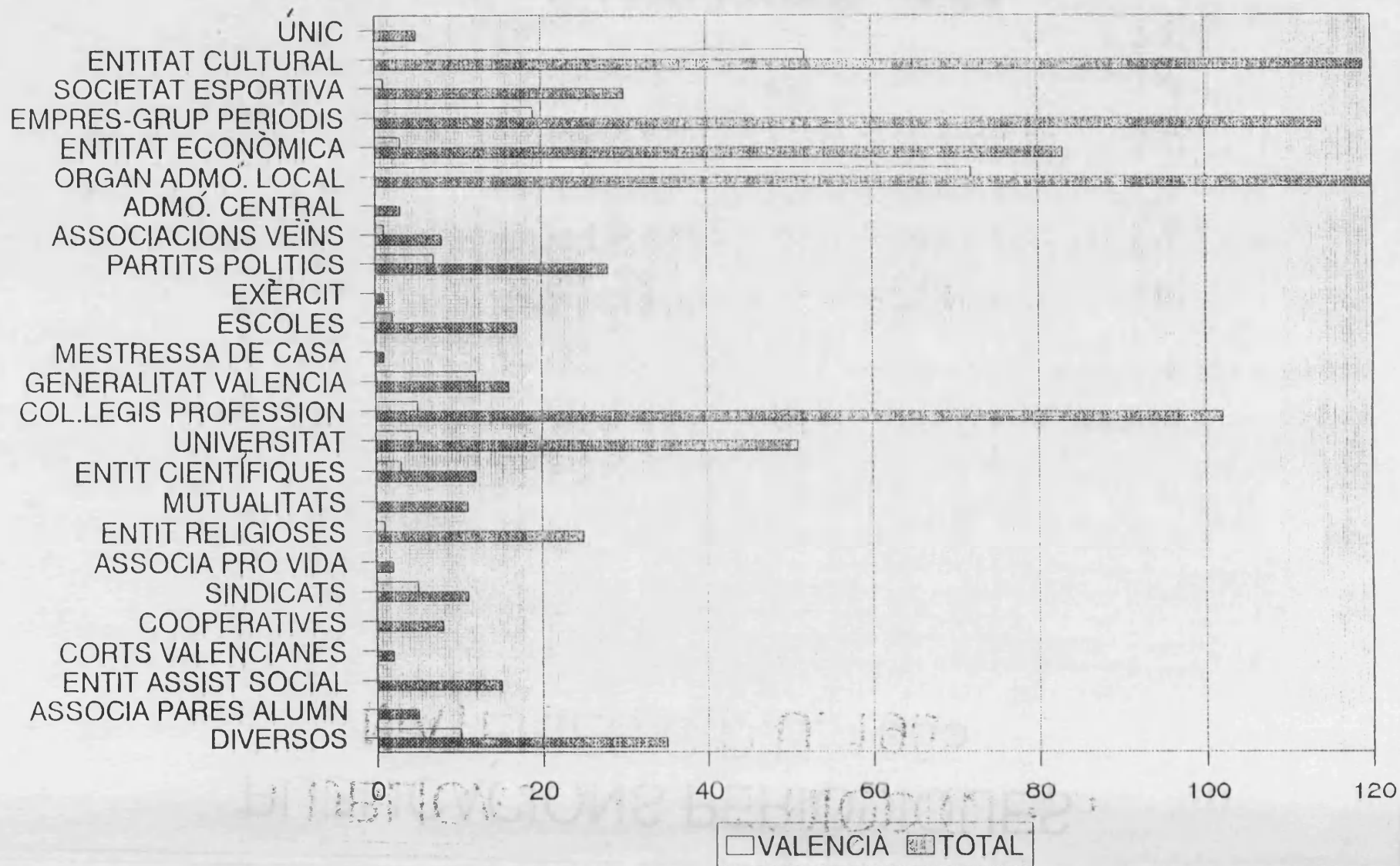
PUBLICACIONS PERIÒDIQUES TIPUS D'OBRA 1985

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES MATÈRIES C.D.U. 1985

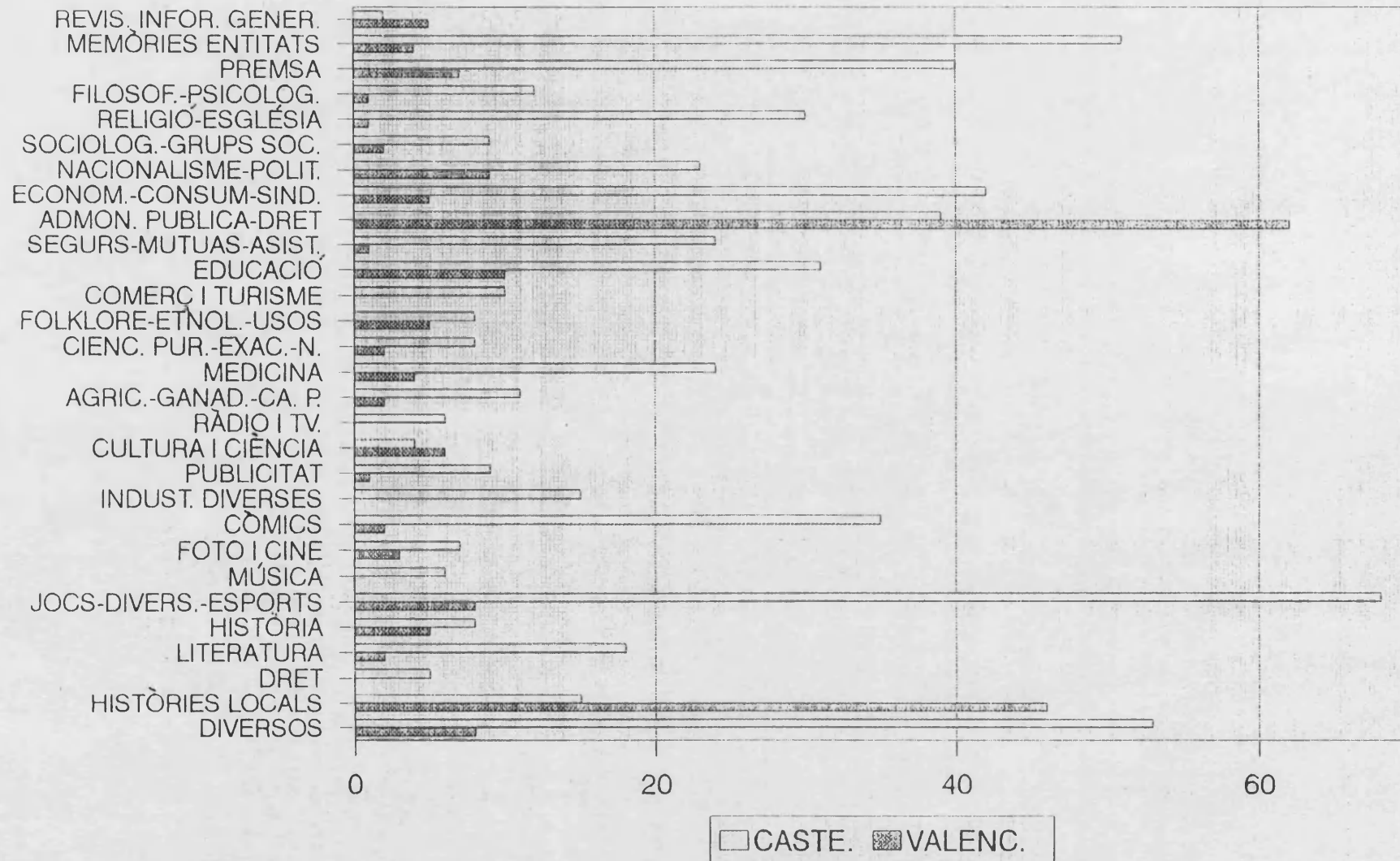

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES RESPONSABLE 1985

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

MATÈRIES C.D.U. 1985

BID. T 573 (2)

613103039

i 23594032

CG 0002002911

~~Nº Dobis 798999~~
~~Nº GBiv 799024~~

EL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ

VOLUM II

129620

TESI DOCTORAL

DE

RAFAEL VICENT XAMBÓ I OLMOS

PROGRAMA DE DOCTORAT EN SOCIOLOGIA. CODI: 330A

CODIRIGIDA PELS DOCTORS:

Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales	
Fecha de Entrada	17 de mayo de 1996
Fecha de Lectura	17 junio 1996
Calificación	Apto "cum laude" per unanimitat

MANUEL GARCÍA FERRANDO
CATEDRÀTIC DE SOCIOLOGIA
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

MIQUEL DE MORAGAS I SPÀ
CATEDRÀTIC DE CIÈNCIES DE
LA COMUNICACIÓ
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE
BARCELONA

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
FACULTAT DE CIÈNCIES ECONÒMIQUES I EMPRESARIALS
DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA I ANTROPOLOGIA SOCIAL

VALÈNCIA, CURS ACADÈMIC 1995-1996

1. 1. 1.

1. 1. 2.

1. 1. 3.

1. 1. 4.

1. 1. 5.

1. 1. 6.

1. 1. 7.

1. 1. 8.

1. 1. 9.

1. 1. 10.

1. 1. 11.

1. 1. 12.

1. 1. 13.

1. 1. 14.

1. 1. 15.

1. 1. 16.

1. 1. 17.

1. 1. 18.

1. 1. 19.

1. 1. 20.

VOLUM II

APÈNDIX II:

RECULL DE DADES QUANTITATIVES SOBRE ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ.

1.- Evolució de l'audiència general de mitjans al País Valencià	Pag.
Quadres 1-4	1
PREMSA	6
2.- Evolució de la difusió de diaris. 1975-1992.	
Quadres 5-9	
3.- Lectorat de premsa.	
Quadres 10-25	9
4.- Hàbits lectors.	
Quadres 26-40	19
5.- Estructura del públic lector. 1985	
Quadres 41-46	28
6.- Estructura del públic lector. 1986-1994.	
Quadres 47-80	33
7.- El valencià a la premsa.	
Quadres 81-88	49
8.- Ajudes a la premsa.	
Quadres 89-92	52
9.- Dades comparatives de la premsa en les comunitats autònomes.	
Quadres 93-103	54
RÀDIO	65
10.- Distribució del nombre d'emissores.	
Quadres 104-109	

11.- Audiència de ràdio.	
Quadres 110-129	69
12.- Assiduitat d'escolta i cicles horaris de l'auditori.	
Quadres 130-149	84
13.- Estructura de l'auditori de la ràdio.	
Quadres 150-195	95
14.- Preferències en la programació, seguiment de les notícies, i emissores preferides.	
Quadres 196-216	115
15.- El valencià a la ràdio.	
Quadres 217-229	126
16.- Ajudes a la ràdio en valencià.	
Quadre 230	133
17.- Dades comparatives per comunitats autònomes.	
Quadres 231-234	134
TELEVISIÓ	138
18.- Dades bàsiques sobre les emissores de televisió i la seua audiència.	
Quadres 235-259	
19.- Dades estructurals dels públics de la televisió.	
Quadres 260-340	155
20.- El valencià a la televisió.	
Quadres 341-355	192
21.- Programació i informatius.	
Quadres 356-374	200
22.- Dades comparatives per comunitats autònomes i televisions autonòmiques.	
Quadres 375-384	211

INFORMACIÓ

219

23.- Els públics de la informació sobre el País Valencià als mitjans de comunicació.

Quadres 385-411

APÈNDIX III:

TRANSCRIPCIÓ DE LES ENTREVISTES EN PROFUNDITAT 233

Índex de les entrevistes.	234
1.- Salvador Barber.	235
2.- Ferran Belda.	250
3.- E. Cerdán Tato.	267
4.- Amadeu Fabregat.	283
5.- J. M. Gironés.	300
6.- Toni Mestre.	322
7.- J. J. Pérez Benlloch.	341
8.- F. Pérez i Moragón.	364
9.- Maria Consuelo Reyna.	379
10.- E. Sancho.	401
11.- Rosa Solbes.	422
12.- Vicent Ventura.	443

1918
1919
1920

1921
1922
1923
1924

1925
1926
1927
1928

1929
1930
1931
1932

1933
1934
1935

1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945

EVOLUCIÓ AUDIÈNCIA GENERAL DE MITJANS AL PAÍS VALENCIÀ 1982-1994

QUADRE 1

EVOLUCIÓ AUDIÈNCIA* GENERAL DE MITJANS AL PAÍS VALENCIÀ PERÍODE ABRIL DE 1982 A NOVEMBRE DE 1990

PERÍODE	DIARIS	HOJA LUN.	PREM. SETM.	REV. SET.	SUP. DOM.	REV. QUI.	REV. MEN.
4-11/82	22,6	18,2		36,7	11,7	3,7	8,6
11/82 a 10/83	26,1	17,7		40,0	15,4	6,3	12,2
2-10/84	24,9	16,6		48,1	16,1	7,3	16,4
3-10/85	24,6	9,5		51,9	20,0	7,0	16,0
2-12/86 P.V.	24,7			47,3	20,2	7,6	14,6
ALACANT	26,4			47,5	16,0	6,6	11,6
CASTELLÓ	25,5			51,7	18,3	10,1	16,4
VALENCIA	23,7			46,3	23,0	7,5	15,9
2-11/87 P.V.	22,3			48,2	20,0	6,6	14,0
ALACANT	21,5			50,0	14,8	5,8	11,3
CASTELLÓ	23,2			52,3	19,4	6,9	15,7
VALENCIA	22,5			46,3	22,9	7,0	15,0
2-11/88 P.V.	22,4		13,7	51,5	19,0	6,9	19,2
ALACANT	24,5			55,8	14,8	8,2	19,6
CASTELLÓ	18,1			45,1	17,5	5,7	15,3
VALENCIA	22,2			50,4	21,9	6,4	19,8
2-11/89	25,1		15,5	54,7	22,2	5,7	19,5
2-11/90	27,7		15,5	57,0	23,5	5,3	27,1

. . . (CONTINUACIÓ)

PERÍODE	TOTAL REVISTES	RÀDIO OM	RÀDIO FM	TOTAL RÀDIO
4-11/82	40,5	34,6	23,5	56,9
11/82 a 10/83	44,9	29,9	25,6	53,3
2-10/84	54,2	26,2	33,2	55,8
3-10/85	56,8	21,8	30,8	48,0
2-12/86 P.V.	52,4	19,0	34,1	50,6
ALACANT	52,1	20,3	32,9	50,4
CASTELLÓ	55,9	23,5	27,7	49,5
VALENCIA	51,9	17,4	36,1	50,9
2-11/87 P.V.	52,9	16,2	33,0	47,4
ALACANT	53,4	17,0	30,0	45,3
CASTELLÓ	56,7	17,6	34,3	49,0
VALENCIA	51,8	15,5	34,3	48,2

. . . (CONTINUACIÓ)

PERÍODE	TOTAL REVISTES	RÀDIO OM	RÀDIO FM	TOTAL RÀDIO
2-11/88	56,4	16,3	33,7	47,8
ALACANT	60,8	17,2	35,8	50,4
CASTELLÓ	48,2	17,4	25,3	40,3
VALÈNCIA	55,5	15,5	34,2	47,9
2-11/89	59,5	15,2	36,8	49,9
2-11/90	64,5	14,3	39,1	50,4

. . . (CONTINUACIÓ)

PERÍODE	TVE1	TVE2	TV-3	CANAL 9
4-11/82	81,9	31,2		
11/82 a 10/83	78,4	29,6		
2-10/84	81,6	32,6		
3-10/85	81,6	23,8		
2-12/86 P.V.	86,5	26,7		
ALACANT	86,3	21,4		
CASTELLÓ	88,0	28,6		
VALÈNCIA	86,3	29,2		
2-11/87 P.V.	84,4	25,8	5,4	
ALACANT	83,5	25,1	2,4	
CASTELLÓ	82,2	26,1	15,4	
VALÈNCIA	85,3	26,2	4,9	
2-11/88	84,9	32,8	9,3	
ALACANT	85,4	33,7	5,0	
CASTELLÓ	86,4	30,5	16,5	
VALÈNCIA	84,2	32,9	10,4	
2-11/89	80,6	33,8		33,0
2-11/90	68,6	33,7	2,8	38,0

Font: EGM, elaboració pròpia.

* en percentatges sobre la mostra total.

QUADRE 2
EVOLUCIÓ AUDIÈNCIA* GENERAL DE MITJANS AL PAÍS VALENCIÀ
PERÍODE FEBRER DE 1991 A NOVEMBRE DE 1994

PERÍODE	DIARIS	REV. SET.	SUP. DOM.	REV. QUI.	REV. MEN.
2-11/91	28,2	60,9	27,1	5,0	33,4
2-11/92	29,8	56,8	25,4	5,3	28,3
2-11/93	32,3	52,3	28,2	3,5	29,1
2-11/94	33,6	47,7	26,8	2,4	31,4

. . . (CONTINUACIÓ)

PERÍODE	TOTAL REVISTES	RÀDIO OM	RÀDIO FM	TOTAL RÀDIO
2-11/91	69,1	15,1	40,2	52,2
2-11/92	64,7	12,5	41,9	51,2
2-11/93	61,2	14,6	40,8	51,9
2-11/94	60,4	14,2	42,8	53,3

. . . (CONTINUACIÓ)

PERÍODE	TVE1	TVE2	TV-3	CANAL 9
2-11/91	68,3	26,3	3,9	43,5
2-11/92	57,2	24,3	3,1	43,7
2-11/93	55,0	19,1	2,0	39,2
2-11/94	45,0	18,4	2,4	34,7

. . . (CONTINUACIÓ)

PERÍODE	ANTENA3	TELE 5	CANAL PLUS	ALTRES
2-11/91	18,2	25,7	2,3	1,1
2-11/92	24,8	33,0	4,0	0,9
2-11/93	38,8	38,1	5,0	1,0
2-11/94	48,1	36,8	5,3	1,0

Font: EGM, elaboració pròpia.

* en percentatges sobre la mostra total.

QUADRE 3
EVOLUCIÓ AUDIÈNCIA* GENERAL DE MITJANS EN EL PAÍS VALENCIÀ
PERIODE MAIG DE 1983 A MARC DE 1985

PERÍODE	POBL. TOTAL**	DIARIS	HOJA LUNES	SUP. DOM.
5/1983 (1)	2.659	641	431	359
10/1983 (1)	2.659	726	518	365
2/1984 (1)	2.701	681	394	421
5/1984 (1)	2.702	643	486	484
10/1984 (1)	2.702	719	462	473
3/1985 (2)	2.850	617	273(3)	447

. . . (CONTINUACIÓ)

PERÍODE	RÀDIO OM	RÀDIO FM	TOTAL RÀDIO
5/1983 (1)	758	702	1.372
10/1983 (1)	737	784	1.457
2/1984 (1)	675	851	1.456
5/1984 (1)	797	905	1.559
10/1984 (1)	659	954	1.524
3/1985 (2)	623	878	1.369

. . . (CONTINUACIÓ)

PERÍODE	TVE 1	TVE 2	TOTAL AUDIÈNCIA TV
5/1983 (1)	1.904	766	2.058
10/1983 (1)	2.119	721	2.247
2/1984 (1)	2.153	829	2.269
5/1984 (1)	2.210	943	2.329
10/1984 (1)	2.226	867	2.380
3/1985 (2)	2.192	720	2.311

Font: (1)EGM i(2) C.A. RTVE C.V.

* en milers de persones majors de 15 anys

QUADRE 4
EVOLUCIÓ AUDIÈNCIA* GENERAL DE MITJANS EN EL PAÍS VALENCIÀ
PERÍODE FEBRER DE 1986 A ABRIL 1990

PERÍODE	POBLACIÓ TOTAL	DIARIS	PREM. SETM.	SUP. DOM.	REV. SET.	REV. QUI.	REV. MEN.
2-12/1986	2.799	692		566	1.325	211	410
2-12/1987	2.799	623		559	1.349	185	391
2-12/1988	2.920	655	401	556	1.505	202	561
2-12/1989	3.037	761	471	673	1.662	173	593
2-12/1990	3.066	800	475	697	1.659	194	867

. . . (CONTINUACIÓ)

PERÍODE	TOTAL REVISTES	RÀDIO OM	RÀDIO FM	TOTAL RÀDIO
2-12/1986	1.467	533	953	1.415
2-12/1987	1.480	453	923	1.327
2-12/1988	1.647	475	983	1.397
2-12/1989	1.807	462	1.118	1.516
2-12/1990	1.900	426	1.176	1.535

. . . (CONTINUACIÓ)

PERÍODE	TOTAL TV	TVE 1	TVE 2	TV-3	CANAL 9
2-12/1986	2.478	2.421	748		
2-12/1987	2.424	2.361	723	151	
2-12/1988	2.583	2.479	959	272	
2-12/1989	2.645	2.449	1.026	296(1)	1.002(2)
2-12/1990	2.684	2.073	1.283		1.264

Font: EGM, elaboració pròpia.

* Absoluts en milers de persones majors de 15 anys.

(1) Mitjana setmanal, període de febrer a juny de 1989.

(2) Última onada EGM de 1989.

EVOLUCIÓ DE LA DIFUSIÓ DE DIARIS 1975-1992

QUADRE 5

REGISTRES ANUALS ACUMULATS D'OJD PER A LA PREMSA VALENCIANA

DIARIS	1975	1976	1977	1978	1979	1980
H. LUNES (VCIA)	86.068 ⁽¹⁾	88.050	85.034	84.211	87.530	88.228
H. LUNES (ALAC)				37.738 ⁽²⁾	37.643 ⁽³⁾	37.615 ⁽⁴⁾
INFORMACION	21.529 ⁽⁵⁾	20.522		21.256	22.037	21.504
PROVINCIAS	45.361 ⁽⁶⁾	45.425 ⁽⁷⁾	43.565 ⁽⁸⁾	41.006 ⁽⁹⁾	41.250 ⁽¹⁰⁾	42.472 ⁽¹¹⁾
LEVANTE	42.179 ⁽¹²⁾	40.321	38.053	39.243	40.092	37.132
MEDITERRANEO	6.125 ⁽¹³⁾	6.142	6.040	5.919	6.065	5.950

1.- Fins a febrer del 82, els mateixos períodes indicats en les notes següents. 2.- De setembre del 78 a febrer del 79. 3.- De març del 79 a febrer del 80. 4.- De març del 80 a febrer del 81. 5.- Fins a febrer del 82, els mateixos períodes indicats en les notes següents. 6.- D'abril del 75 a març del 76. 7.- D'abril del 76 a març del 77. 8.- D'abril del 77 a març del 78. 9.- De març del 78 a febrer del 79. 10.- De març del 79 a febrer del 80. 11.- De març del 80 a febrer del 81. 12.- Fins a febrer del 82, els mateixos períodes indicats en les notes anteriors. 13.- Igual que la nota anterior.

Font OJD. Elaboració pròpia.

QUADRE 6

REGISTRES ANUALS ACUMULATS D'OJD PER A LA PREMSA VALENCIANA

DIARIS	1981	1982	1983	1984	1985	1986
CASTELLON D.					4.442 ⁽¹⁾	4.492
H. LUNES (VAL)	79.625	79.766	86.161	89.462 ⁽²⁾	90.254	87.578
H. LUNES (AL)	33.740 ⁽³⁾	31.631	30.212			
INFORMACION	21.269		21.178 ⁽⁴⁾	23.766 ⁽⁵⁾	29.475	31.777
PROVINCIAS	43.883 ⁽⁶⁾		50.678 ⁽⁷⁾	55.571	57.222	54.940
LEVANTE	31.316		25.124	26.501 ⁽⁸⁾	30.093	27.901
MEDITERRANEO	6.588	6.387 ⁽⁹⁾	6.360	6.217 ⁽¹⁰⁾	6.181	6.757

1.- De juliol a desembre del 85. 2.- Any natural. 3.- de març del 81 a febrer del 82. 4.- Any natural. 5.- de maig a desembre del 84, OJD no pot verificar les dades anteriors al 16 de maig, data del traspàs de la cadena MCSE. 6.- de març del 81 a febrer del 82. 7.- de juliol del 83 a juny del 84. 8.- de maig a desembre del 84, OJD no pot verificar les dades anteriors al 16 de maig, data del traspàs de la cadena MCSE. 9.- A partir d'aquest any inclòs, anys naturals. 10.- Igual que la nota 3.

Font OJD. Elaboració pròpia.

QUADRE 7REGISTRES ANUALS ACUMULATS D'OJD PER A LA PREMSA VALENCIANA

DIARIS	1987	1988	1989	1990	1991	1992
CASTELLON D.	4.230	4.569	4.597	4.377	3.864	
H. LUNES (VAL)	88.791	87.515	88.321	85.600	53.726 ⁽¹⁾	
INFORMACION	30.979	31.365	34.197	35.539	36.212	36.537 ⁽²⁾
PROVINCIAS	56.498	56.064	56.102	57.984	56.751	58.805
LEVANTE	27.384	33.684	42.562	46.133	44.135	43.656 ⁽³⁾
MEDITERRANEO	6.662	6.963	7.762	8.874	9.211	9.062

1.- En aquest any, comencen a aparèixer dilluns els altres diaris. 2.- Per a la verificació de juny del 93, 37.313 exemplars de difusió. 3.- Per a la verificació de novembre-octubre del 93, Levante-EMV supera els 50.000 exemplars de difusió.

Font OJD. Elaboració pròpia.

QUADRE 8INDICADORS NIELSEN D'INVERSIÓ PUBLICITÀRIA*EN LA PREMSA DEL PAÍS VALENCIÀ. 1993

DIARI	INVERSIÓ 1992	INVERSIÓ 1993	DIFERÈNCIA 1992-1993
LEVANTE-EMV	1.910	1.710	-10,47
PROVINCIAS	1.780	1.370	-23,03
INFORMACION	1.453	1.341	-7,71
MEDITERRANEO	665	734	10,38
CASTELLON D.	273	273	0,00

* En milions de pessetes.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994", Fundesco. Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

QUADRE 9

PLANTILLES LABORALS DELS DIARIS
DEL PAÍS VALENCIÀ, 1994

DIARI	TOTAL REDACCIÓ	DONES REDACCIÓ	TOTAL PLANTILLA
CASTELLON D. (1)	12	8	
CIUDAD D'ALCOY (1)	7	1	
DIARIO 16 VCIA (2)	13	6	24
LAS PROVINCIAS (2)	63	10	209
LEVANTE-EMV	76	18	165
MEDITERRANEO	21	8	62

(1) Dades de 1992.

(2) Dades de 1993

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994",
Fundesco. Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

LECTORAT DE PREMSA

QUADRE 10

MITJANA* DE LECTORS SEGONS DIARIS

<u>DIARIS</u>	<u>N</u>
LAS PROVINCIAS	238
LEVANTE	110
CASTELLON DIARIO	23
MEDITERRANEO	29
LA VERDAD	35
INFORMACION	129
EL PAIS	104
ABC	10
DIARIO 16	8

Font: C.A. RTVE C.V 3/85. Elaboració pròpia.

* En milers de persones. Base País Valencià.

QUADRE 11

MITJANA* DE LECTORS SEGONS DIARIS 1986

<u>DIARIS</u>	<u>N</u>
ABC	20
As	14
Diario 16	11
Marca	22
El Pais	129
La Vanguardia	3
La Verdad	46
Ya	4
Castellón Diario	25
El Alcázar	4
Información	146
Levante	183
Mediterráneo	42
Sport	4
Las Provincias	175
Altres locals	4

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 12

MITJANA* DE LECTORS SEGONS DIARIS 1987

<u>DIARIS</u>	<u>N</u>
ABC	23
As	18
Diario 16	20
Marca	25
El Pais	105
La Verdad	36
Castellón Diario	37
Información	123
Levante	164
Mediterráneo	32
Las Provincias	155
Altres locals	7

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 13

MITJANA* DE LECTORS SEGONS DIARIS 1988

<u>DIARIS</u>	<u>N</u>
ABC	15
As	14
Diario 16	21
Marca	33
El Pais	102
El Periódico	3
La Vanguardia	5
La Verdad	52
Castellón Diario	18
Información	160
Levante	174
Mediterráneo	37
Sport	4
Las Provincias	183
Altres locals	2

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 14

MITJANA* DE LECTORS SEGONS DIARIS 1989

<u>DIARIS</u>	<u>N</u>
ABC	31
Diario 16	14
Información	168
Levante	226
El País	134
El Periódico	5
Las Provincias	193
La Vanguardia	9
La Verdad	44
Ya	3
Expansión	4
As	38
Marca	68
Mundo Deportivo	7
Sport	16
Castellón Diario	13
Periódico Elche	2
Mediterráneo	45
Altres locals	7

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

OUADRE 15

MITJANA* DE LECTORS SEGONS DIARIS 1990**

<u>DIARIS</u>	<u>N</u>
ABC	16
Diario 16	11
Independiente	8
Levante	285
El Pais	112
El Mundo	32
La Verdad	46
5 Dias	6
Expansión	3
As	37
Marca	76
Sport	15
Castellón Diario	23
Periódico Elche	7
Mediterráneo	31
Información	174
Las Provincias	177
Ya	2

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

** Març-abril de 1990

QUADRE 16

MITJANA* DE LECTORS SEGONS DIARIS 1991

<u>DIARIS</u>	<u>N</u>
Diario 16	19
Levante	249
El Pais	153
El Mundo	28
La Verdad	51
Expansión	10
As	37
Marca	112
Sport	18
Castellón Diario	18
Mediterráneo	60
Información	174
Las Provincias	219
El Sol	10

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 17

MITJANA* DE LECTORS SEGONS DIARIS 1992

<u>DIARIS</u>	<u>N</u>
Diario 16	20
Levante	254
El País	139
El Mundo	42
La Verdad	55
As	50
Marca	165
Sport	22
Castellón Diario	23
Mediterráneo	60
Información	183
Las Provincias	215
Mundo Deportivo	10

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 18

MITJANA* DE LECTORS SEGONS DIARIS 1993

<u>DIARIS</u>	<u>N</u>
Levante	312
Las Provincias	235
Información	210
Marca	201
El País	127
Mediterráneo	63
El Mundo	61
La Verdad	44
As	35
Sport	32
Castellón Diario	32
Diario 16	11

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 19MITJANA* DE LECTORS SEGONS DIARIS 1994

DIARIS	N
Levante	324
Las Provincias	275
Marca	246
Información	212
El País	129
El Mundo	63
Mediterráneo	57
La Verdad	36
As	35
Sport	31
Castellón Diario	25
Expansión	15

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 20EVOLUCIÓ DE LA DIFUSIÓ DELS DIARIS VALENCIANS. 1980-1990

DIARI	DIFUSIÓ 1980	DIFUSIÓ 1985	DIFUSIÓ 1990	VARIACIÓ 1980-90
LAS PROVINCIAS	45.472	57.222	57.904	27,5
INFORMACION	21.504	29.475	35.539	65,3
MEDITERRANEO	5.950	6.181	8.874	49,1
LEVANTE-EMV	37.132	30.093	46.133	24,2
CASTELLON D.		4.442	4.377	-1,5

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1992",
Fundesco. Madrid, 1992.

OUADRE 21

VARIACIÓ PROVINCIAL DELS ÍNDEXS DE DIFUSIÓ* DE PREMSA
EN EL PAÍS VALENCIÀ (1988-1993)

PROVÍNCIA	ÍNDEX 1988	ÍNDEX 1993	VARIACIÓ 1988-93
ALACANT	72,2	86,7	14,5
CASTELLÓ	58,4	75,9	17,5
VALÈNCIA	60,3	78,9	18,6

MITJANA			
ESpanya	82,2	103,7	21,5

* Exemplars venuts per 1.000 habitants.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994",
Fundesco. Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

OUADRE 22

DISTRIBUCIÓ PROVINCIAL DE LA DIFUSIÓ DIÀRIA
DE LA PREMSA EN EL PAÍS VALENCIÀ. 1993

PROVÍNCIA	PREMSA CENTRAL	TOT.PREMS. INF.GRAL.	PREMSA ECONÒM.	PREMSA ESPORT	DIFUSIÓ MITJANA
ALACANT	27.492	86.828	1.689	23.508	112.025
CASTELLÓ	6.789	26.184	474	7.245	33.903
VALÈNCIA	33.345	137.414	3.307	26.327	167.048

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994", Fundesco.
Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

QUADRE 23

DIFUSIÓ DIÀRIA DE LA PREMSA CENTRAL
AL PAÍS VALENCIÀ. 1988-1989

<u>DIARI</u>	<u>DIFU.1988</u>	<u>DIFU.1989</u>
ABC	12.023	11.748
DIARIO 16	7.138	5.513
EL PAIS	29.233	28.314
TOTAL	48.394	45.575

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1991",
Fundesco. Madrid, 1991. Elaboració pròpia.

QUADRE 24

DIFUSIÓ DIÀRIA DE LA PREMSA CENTRAL
AL PAÍS VALENCIÀ. 1993

<u>DIARI</u>	<u>DIFUSIÓ</u>	<u>PERCENTATGE</u>
ABC	17.853	26,4
DIARIO 16	6.485	9,6
EL MUNDO	12.201	18,0
EL PAIS	31.178	46,0
TOTAL	67.717	100,0

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994",
Fundesco. Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

QUADRE 25

DIFUSIÓ COMPARADA DE DIARIS I REVISTES

AL PAÍS VALENCIÀ. 1990/91

MITJANS	DIFUSIÓ	ÍNDEX DIFU*	ÍNDEX ESPANYA
DIARIS D'INFOR.			
GRAL. I ECONÒM.	245.976	63,1	81,3
DIARIS ESPORT	47.335	12,1	12,5
REV.INF. GRAL.	59.062	15,2	18,4
REV. DEL COR	306.916	78,7	64,1

* Exemplars venuts per 1.000 habitants.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1992", Fundesco.
Madrid, 1992. Elaboració pròpia.

HÀBITS LECTORS

QUADRE 26

LECTORS DE DIARIS* PER DIES DE LA SETMANA

DIARIS	DIL.	DIM.	DIX.	DIJ.	DIV.	DIS.	DIU.
LAS PROVINCIAS	---	155	185	178	167	160	258
LEVANTE	---	91	76	93	77	131	201
CASTELLON DIARIO	16	18	21	20	18	23	20
MEDITERRANEO	---	24	22	23	31	18	21
LA VERDAD	---	36	28	29	31	40	45
INFORMACION	129	90	90	91	81	90	125
EL PAIS	78	91	97	79	84	100	146
ABC	9	6	7	5	7	10	14
DIARIO 16	3	10	10	10	11	11	10

Font: C.A. RTVE C.V 3/85. Elaboració pròpia.

* En milers de persones. Base País Valencià.

QUADRE 27

FREQÜÈNCIA DE LECTURA DE LA PREMSA DIÀRIA*

FREQÜÈNCIA	LAS PRO- VINCIA	LEVAN- TE	EL PAIS	INFOR- MACION	LA VERDAD
QUASI TOTS ELS DIES	38,7	30,0	30,9	33,6	28,7
4 ó 5 DIES SETMANA	5,8	6,2	7,7	5,1	3,8
2 ó 3 DIES SETMANA	23,3	24,4	31,1	26,4	23,5
1 VOLTA SETMANA	21,6	26,6	22,2	26,7	26,0
2 ó 3 VOLTES AL MES	9,9	11,9	6,7	6,8	16,1
NS/NC	0,7	0,9	1,4	1,4	1,9

Font: C.A. RTVE C.V 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià: total lectors premsa diària últims 30 dies.

QUADRE 28MODE D'ACCÉS A LA PREMSA DIÀRIA*

MODE D'ACCÉS	LAS PRO- VINCIAS	LEVAN- TE	EL PAIS	INFOR- MACION	LA VERDAD
SUBSCRIPTOR	2,3	1,1	1,9	0,7	---
" ALTRE FAMILIAR	0,4	---	0,5	0,3	---
COMPRA PERSONAL	30,8	18,1	30,3	27,3	30,7
" ALTRE FAMILIAR	14,9	10,4	15,0	13,9	4,8
LI'L DEIXEN	2,1	0,5	0,4	2,0	---
FORA DE CASA	9,0	11,0	4,7	11,3	11,3
NS/NC	40,5	58,9	52,8	44,5	53,2

Font: C.A. RTVE C.V 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià: total lectors premsa diària últims 30 dies.

QUADRE 29LLOC DE LECTURA DE LA PREMSA DIÀRIA*

LLOC DE LECTURA	LAS PRO- VINCIAS	LEVAN- TE	EL PAIS	INFOR- MACION	LA VERDAD
CASA ABANS D'EIXIR	14,3	7,0	8,8	10,4	14,9
MITJANS TRANSPORT	0,2	---	---	1,2	---
LLOC TREBALL	10,3	7,6	6,9	8,7	10,4
BAR/CAFETERIA	8,6	7,6	0,9	14,1	7,3
CASA/SOBRETAULA	16,5	7,7	13,4	14,6	6,6
CASA/VESPRADA	12,8	10,4	18,5	9,7	6,6
CASA/NIT	4,2	4,1	8,7	9,6	5,5
ALTRES	0,9	0,6	1,7	0,9	1,9
NS/NC	32,2	55,0	41,1	30,8	46,8

Font: C.A. RTVE C.V 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià: total lectors premsa diària últims 30 dies.

QUADRE 30

FREQÜÈNCIA DE LECTURA DELS PERIÒDICS D'INFORMACIÓ GENERAL

SEGONS SEXE*

FREQÜÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
-----	----	----	-----
CADA DIA	32,0	13,1	22,2
3/4 V. SETMANA	16,9	12,1	14,4
1 V. SETMANA	18,1	18,0	18,0
QUASI MAI	19,2	24,4	21,9
NO MAI	12,9	32,0	22,8

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 31

FREQÜÈNCIA DE LECTURA DELS PERIÒDICS D'INFORMACIÓ GENERAL

SEGONS EDAT*

FREQÜÈNCIA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
CADA DIA	12,7	22,3	23,5	33,9	27,0	21,6	12,2
3/4 V. SETM.	10,3	20,1	15,2	20,4	10,4	13,6	11,4
1 V. SETM.	24,5	23,7	18,0	15,3	21,9	16,2	14,1
QUASI MAI	33,3	17,6	26,9	17,1	19,3	21,9	23,5
NO MAI	18,5	16,3	15,4	12,3	21,1	26,1	38,3

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 32

FREQÜÈNCIA DE LECTURA DELS PERIÒDICS D'INFORMACIÓ GENERAL
SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
CADA DIA	16,2	19,9	17,4	29,4
3/4 V. SETM.	11,5	16,0	15,6	14,5
1 V. SETM.	17,2	13,5	17,4	23,1
QUASI MAI	29,7	20,6	23,6	17,3
NO MAI	25,2	28,7	26,1	15,1

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 33

FREQÜÈNCIA DE LECTURA DELS PERIÒDICS D'INFORMACIÓ GENERAL
SEGONS PROVÍNCIA*

FREQÜÈNCIA	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA
CADA DIA	18,2	41,1	20,5
3/4 V. SETMANA	11,8	19,7	14,7
1 V. SETMANA	12,1	15,2	22,1
QUASI MAI	29,1	15,4	19,0
NO MAI	27,8	8,1	23,2

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 34

FREQÜÈNCIA DE LECTURA DELS PERIÒDICS D'INFORMACIÓ GENERAL
SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

FREQÜÈNCIA	ESQUERRA			DRETA	
	(1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	(9-10)
CADA DIA	34,8	22,1	18,5	33,2	34,6
3/4 V. SETMANA	10,9	17,3	14,5	12,1	13,3
1 V. SETMANA	13,1	20,2	20,4	17,5	9,5
QUASI MAI	13,8	23,0	25,7	19,7	13,6
NO MAI	26,1	17,1	20,3	15,7	29,0

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 35

FREQÜÈNCIA DE LECTURA DELS PERIÒDICS D'INFORMACIÓ GENERAL
SEGONS GRAU DE CONEIXEMENT DEL VALENCIÀ*

FREQÜÈNCIA	PARLA I	ENTÉN I	ENTÉN I	NO
	ESCRIU	PARLA	NO PARLA	ENTÉN
CADA DIA	34,4	21,8	19,1	17,2
3/4 V. SETM.	17,2	14,1	14,9	9,7
1 V. SETM.	15,9	20,3	19,2	7,4
QUASI MAI	18,6	21,9	23,0	22,0
NO MAI	13,4	21,4	22,8	42,9

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 36

FREQÜÈNCIA DE LECTURA DELS PERIÒDICS D'INFORMACIÓ GENERAL
SEGONS CLASSE SOCIAL SUBJECTIVA*

FREQÜÈNCIA	MITJANA ALTA	MITJANA MITJANA	MITJANA BAIXA	BAIXA
CADA DIA	46,1	27,8	16,1	10,4
3/4 V. SETM.	16,0	15,9	15,1	6,7
1 V. SETM.	13,2	20,1	17,8	12,5
QUASI MAI	16,2	19,6	27,6	21,3
NO MAI	2,6	16,3	23,4	47,3

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 37

LECTURA DE DIARIS DE LA POBLACIÓ DE LA CIUTAT
DE VALÈNCIA SEGONS FREQÜÈNCIA

DIARIS	CADA DIA	ALGUN DIA/SET.	ALGUN DIA/M.	ALGUNA VOLTA/A	MAI O QUASI	NS/ NC
LEVANTE-EMV	21,9	29,9	12,2	2,4	33,0	0,5
PROVINCIAS	16,4	22,3	11,5	5,0	44,2	0,6
EL PAIS	8,6	17,6	7,7	3,2	62,4	0,6
EL MUNDO	2,8	8,6	3,6	2,5	81,9	0,6
DIARIO 16	0,9	2,5	1,8	3,0	91,2	0,6
ABC	2,0	3,8	2,2	2,1	89,3	0,7
EL PERIODICO			0,5	1,8	97,0	0,7
L.VANGUARDIA	0,5	0,6	1,4	1,5	95,2	0,6
AVUI		0,2	0,4	1,4	96,8	1,4
ALTRES	2,6	4,1	0,7	0,1	0,7	92,1

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.

DGPL. Generalitat Valenciana. 1993.

En percentatges **horitzontals**. Elaboració pròpia.

QUADRE 38

LECTURA DE DIARIS DE LA POBLACIÓ DE LA CIUTAT
DE CASTELLÓ SEGONS FREUËNCIA

DIARIS	CADA DIA	ALGUNS SETM.	CAP DE SETM.	DE TANT EN TANT	MAI O QUASI	NS/ NC
MEDITERRANEO	15,0	23,5	5,0	24,0	31,9	0,6
CASTELLÓN D.	9,5	15,3	3,5	27,3	43,8	0,7
LEVANTE-EMV	1,6	1,8	1,2	16,2	78,4	0,7
PROVINCIAS	0,4	1,1	0,2	5,9	91,6	0,7
EL PAIS	4,4	5,2	8,8	13,0	68,0	0,6
EL MUNDO	2,9	1,7	4,7	11,5	78,4	0,7
DIARIO 16	0,5	0,2	0,2	7,3	91,2	0,6
ABC	1,3	1,3	1,2	2,8	92,7	0,6
EL PERIÓDICO	0,1		0,1	1,1	98,1	0,6
L.VANGUARDIA	0,1	0,2		2,9	96,1	0,6
AVUI	0,1			2,3	96,7	0,8
ALTRES	6,2	8,1	3,9	6,7	71,6	3,5

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.

DGPL.Generalitat Valenciana. 1995.

En percentatges horitzontals. Elaboració pròpia.

QUADRE 39

LECTURA DE DIARIS DE LA POBLACIÓ DE L'ÀREA
ALACANT-ELX SEGONS FREUËNCIA

DIARIS	CADA DIA	ALGUNS SETM.	CAP DE SETM.	DE TANT EN TANT	MAI O QUASI	NS/ NC
LA VERDAD	3,7	7,2	2,5	17,4	69,0	0,2
INFORMACION	18,5	23,3	8,8	19,6	29,7	
HOY	0,3	0,2	0,1	9,8	89,6	
LEVANTE-EMV	0,2			1,3	98,6	
PROVINCIAS	0,2	0,1	0,3	0,9	98,6	
EL PAIS	3,0	6,7	5,2	7,4	77,7	
EL MUNDO	1,4	2,3	3,0	6,5	86,8	
DIARIO 16	0,5	0,5	0,2	4,1	94,7	
ABC	1,1	2,0	0,5	4,3	92,1	
EL PERIODICO	0,1	0,1		0,7	99,0	0,1
L.VANGUARDIA	0,1	0,1		1,4	98,4	0,1
AVUI	0,1	0,2		0,7	98,2	0,8
ALTRES	3,6	5,0	1,9	2,1	86,8	0,8

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.

DGPL.Generalitat Valenciana. 1994.

En percentatges **horitzontals**. Elaboració pròpia.

QUADRE 40

LECTURA DE DIARIS DE LA POBLACIÓ DE L'ÀREA
DE LES COMARQUES CENTRALS SEGONS FREQUÈNCIA

DIARIS	CADA DIA	ALGUNS SETM.	CAP DE SETM.	DE TANT EN TANT	MAI O QUASI	NS/ NC
LEVANTE-EMV	9,0	12,5	3,8	14,0	60,4	0,4
PROVINCIAS	6,8	7,9	3,5	15,2	66,3	0,4
LA VERDAD	0,1	1,2	0,1	6,8	91,5	0,2
INFORMACION	3,6	9,6	2,2	10,2	74,2	0,2
HOY		0,4		5,9	93,3	0,4
EL PAIS	3,8	8,4	5,7	9,6	72,2	0,4
EL MUNDO	2,2	4,5	2,4	6,7	84,0	0,2
DIARIO 16	0,5	0,5	0,4	6,4	92,0	0,2
ABC	0,6	0,8	0,8	5,8	91,6	0,2
L.VANGUARDIA	0,2	0,1	0,2	1,3	97,8	0,2
AVUI	0,4	0,2	0,2	1,3	97,0	0,8
ALTRES	1,8	5,5	1,6	2,3	88,6	0,2

Font: Ninyoles, R (dir.), CEIC ALFONS EL VELL. 1994.

En percentatges horitzontals. Elaboració pròpia.

ESTRUCTURA DEL PÚBLIC LECTOR 1985

QUADRE 41
LECTORS DE DIARIS* PER ÀREA GEOGRÀFICA

DIARI	VALÈN- CIA	ALA- CANT	ALCOI- GANDIA	CASTE- LLÓ	REQUE- NA	ORIO- LA
LAS PROVINCIAS	185	2	26	15	9	---
LEVANTE	106	1	---	---	3	---
CASTELLON DIARIO	---	---	---	23	---	---
MEDITERRANEO	---	---	---	29	---	---
LA VERDAD	---	11	2	---	---	22
INFORMACION	---	96	21	1	---	10
EL PAIS	48	17	16	11	2	10
ABC	3	4	3	---	---	---
ESPORTIUS	9	12	4	3	---	1
DIARIO 16	2	5	---	1	---	---
LIBERACION	10	1	2	---	---	1
ALTRES	4	2	4	7	---	---
TOTAL LECTORS	307	121	75	72	13	29
TOT. RESIDENTS	1.368	513	314	313	142	200
% LECTORS	22,4	23,6	23,8	23,0	9,0	14,5

Font: C.A. RTVE C.V 3/85. Elaboració pròpia.

* En milers de persones. Base País Valencià.

QUADRE 42

LECTORS DE DIARIS* PER PROVÍNCIES I CAPITALS

DIARI	VALÈN- SENSE A. M.	CASTE- LLÓ PROV.	ALA- CANT PROV.	VALÈN- CIA A. M.	ALA- CANT CAP.	CASTE- LLÓ CAP.
LAS PROVINCIAS	80	15	18	125	---	---
LEVANTE	43	---	1	66	---	---
CASTELLON DIARIO	---	13	---	---	---	9
MEDITERRANEO	---	24	---	---	---	5
LA VERDAD	---	---	30	---	5	---
INFORMACION	---	1	76	---	51	---
EL PAIS	22	8	28	33	10	2
ABC	1	---	5	2	2	---
DEPORTIVOS	5	3	12	4	1	1
DIARIO 16	---	---	4	2	1	1
LIBERACION	1	---	3	9	1	---
ALTRES	---	7	4	4	1	---
TOTAL LECTORS	130	56	149	206	60	16

Font: C.A. RTVE C.V 3/85. Elaboració pròpia.

* En milers de persones. Base País Valencià.

QUADRE 43

DISTRIBUCIÓ PER GRUPS D'EDAT SEGONS LECTURA DIARIS*

EDAT	TOTAL LECTORS	LAS PRO- VINCIAS	LEVAN- TE	CASTELLON DIARIO	MÉDITE- RRANEO
15-19	7,1	6,3	6,8	---	5,5
20-24	13,5	11,6	7,5	15,3	16,6
25-34	23,6	17,6	19,5	37,3	25,8
35-44	18,9	22,8	20,4	4,5	12,8
45-54	15,1	18,8	13,9	13,4	28,3
55-64	10,5	10,3	18,3	16,6	5,5
65 O MÉS	11,3	12,6	13,6	12,9	5,5

. . . (CONTINUACIÓ)

EDAT	LA VERDAD	INFOR- MACION	EL PAIS	ABC	DIARIO 16
15-19	2,3	9,9	4,9	---	19,0
20-24	18,6	18,8	15,1	---	9,3
25-34	41,0	18,0	44,6	25,8	0,2
35-44	10,4	23,3	18,2	22,4	34,7
45-54	5,5	15,0	2,0	---	16,8
55-64	---	7,3	8,4	29,9	---
65 O MÉS	22,2	7,7	6,8	21,9	20,0

Font: C.A. RTVE C.V 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 44

DISTRIBUCIÓ PER TENDÈNCIA IDEOLÒGICA SEGONS LECTURA DIARIS*

TENDÈNCIA	TOTAL LECTORS	LAS PRO- VINCIAS	LEVAN- TE	CASTELLON DIARIO	... MEDITE- RRANEO
DRETES	4,8	4,6	6,3	---	7,1
CENT-DRTA.	3,9	3,4	1,1	---	---
CENTRE	10,6	11,4	6,2	---	24,0
CENT-ESQ.	7,8	4,8	9,1	5,7	22,6
ESQUERRA	24,8	16,3	39,4	55,4	25,6
NEUTRAL	14,2	20,2	11,3	---	---
NO ES DEFINEIX	1,1	1,3	2,6	---	---
ALTRES	1,5	3,0	1,6	---	---
NS/NC	31,3	35,0	22,4	38,9	20,7

. . . (CONTINUACIÓ)

TENDÈNCIA	LA VERDAD	INFOR- MACION	EL PAIS	ABC	DIARIO 16
DRETES	---	5,2	4,1	22,5	40,8
CENT-DRTA.	7,7	9,4	2,3	12,0	---
CENTRE	10,5	11,9	7,2	5,7	---
CENT-ESQ.	16,4	5,8	12,1	---	9,3
ESQUERRA	22,7	20,3	46,2	---	0,2
NEUTRAL	16,0	9,0	7,9	0,2	35,9
NO ES DEF.	---	---	0,9	---	---
ALTRES	---	0,9	3,1	---	---
NS/NC	26,7	37,5	16,2	13,6	13,8

Font: C.A. RTVE C.V 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 45

DISTRIBUCIÓ PER ÀREES GEOGRÀFIQUES SEGONS EL NOMBRE* DE LECTORS DE LA HOJA DEL LUNES I SUP. DOMINICALS

ÀREA	HOJA LUNES	MAGA- ZIN	ANTENA SEMANAL	PAIS SEMANAL	CARRER
VALÈNCIA	205	74	152	90	---
ALACANT	33	---	1	18	48
ALCOI-GANDIA	5	---	16	20	---
CASTELLÓ	10	2	8	11	---
REQUENA	19	6	5	2	---
ORIOLA	---	---	---	5	---
TOTAL P.V.	273	82	182	147	48

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 46

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIES I CAPITALS SEGONS EL NOMBRE*
DE LECTORS DE LA HOJA DEL LUNES I SUP. DOMINICALS

<u>ÀREA</u>	<u>HOJA</u> <u>LUNES</u>	<u>MAGA-</u> <u>ZIN</u>	<u>ANTENA</u> <u>SEMANAL</u>	<u>PAIS</u> <u>SEMANAL</u>	<u>CARRER</u>
VALÈNCIA SENSE AM	96	19	57	25	---
CASTELLÓ PROV.	9	2	8	8	---
ALACANT PROV.	5	---	6	32	19
VALÈNCIA AM	160	61	111	67	---
ALACANT CAP.	1	---	---	11	29
CASTELLÓ CAP.	1	---	---	2	---

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

ESTRUCTURA DEL PÚBLIC LECTOR

1986-1994

OUADRE 47

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA* DE MITJANS ESCRITS ANY 1986

<u>SEXE</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
BARÓ	71,8	62,5	48,5
DONA	28,2	37,5	51,5

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 48

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA* DE MITJANS ESCRITS ANY 1986

<u>SEXE</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
BARÓ	36,3	25,8	52,0
DONA	13,7	14,9	52,9

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 49
DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1986

<u>EDAT</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
14/19	10,7	13,1	19,7
20/24	14,2	17,3	15,0
25/34	28,2	24,8	22,0
35/44	14,5	14,1	14,7
45/54	10,9	10,9	11,2
55/64	12,7	10,4	9,6
65/MÉS	8,8	9,4	7,7

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 50
DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1986

<u>EDAT</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
14/19	19,3	19,3	75,3
20/24	32,2	32,1	72,2
25/34	40,0	28,7	66,1
35/44	27,5	21,8	59,0
45/54	20,1	16,6	44,2
55/64	21,7	14,5	34,9
65/MÉS	12,8	11,1	23,6

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 51

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1986

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
ALTA	7,8	10,0	5,4
MITJANA ALTA	23,3	26,7	17,8
MITJANA	37,4	37,3	38,2
MITJANA BAIXA	18,5	17,1	22,7
BAIXA	13,0	8,9	15,9

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 52

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1986

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
ALTA	58,1	60,8	84,2
MITJANA ALTA	41,7	39,2	67,7
MITJANA	29,0	23,6	62,8
MITJANA BAIXA	19,7	14,9	51,5
BAIXA	11,6	6,5	30,0

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

OUADRE 53

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*

DE MITJANS ESCRITS ANY 1986

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
SENSE ESTUDIS	11,8	9,1	14,6
PRIMARIS	31,5	26,6	34,4
EGB/FP1	26,6	27,0	29,9
BUP/FP2	12,4	14,6	10,4
GRAU MITJÀ	5,6	7,4	3,8
GRAU SUPERIOR	11,7	14,8	6,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 54

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*

DE MITJANS ESCRITS ANY 1986

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
SENSE ESTUDIS	10,2	6,4	26,7
PRIMARIS	23,2	16,0	53,5
EGB/FP1	30,3	25,1	72,0
BUP/FP2	38,7	37,4	69,1
GRAU MITJÀ	42,9	46,9	62,9
GRAU SUPERIOR	62,1	64,5	76,2

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 55

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1986

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
MENYS DE 2.000	5,3	5,3	6,7
DE 2. A 10.000	13,2	12,3	15,2
DE 10. A 50.000	30,7	27,2	33,1
DE 50. A 500.000	9,9	10,3	11,0
CAPITALS	40,8	45,0	34,0

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 56

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1986

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
MENYS DE 2.000	19,5	15,8	51,5
DE 2. A 10.000	19,3	14,7	46,8
DE 10. A 50.000	21,9	15,8	50,0
DE 50. A 500.000	23,2	19,8	55,1
CAPITALS	32,5	29,3	57,4

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 57

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>SEXE</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
BARÓ	70,0	55,1	47,6
DONA	30,0	44,9	52,4

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 58

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>SEXE</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
BARÓ	39,9	26,7	63,2
DONA	16,2	20,5	65,7

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 59

DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>EDAT</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
14/24	23,0	27,1	30,7
25/34	25,3	25,6	22,2
35/44	20,5	17,5	16,8
45/64	22,5	21,1	21,0
65/MÉS	8,7	8,7	9,3

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 60

DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>EDAT</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
14/24	27,7	27,7	86,2
25/34	37,4	32,2	76,7
35/44	35,8	25,9	68,5
45/64	23,3	18,5	50,5
65/MÉS	15,4	13,0	38,0

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

OUADRE 61

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*

DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
ALTA/MITJ.ALTA	31,3	36,3	20,3
MITJANA/MITJ.	42,3	41,3	43,1
MITJANA BAIXA	21,1	18,2	28,4
BAIXA	5,3	5,7	8,2

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 62

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*

DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
ALTA/MITJ.ALTA	47,9	47,1	72,4
MITJANA/MITJ.	30,6	25,4	72,7
MITJANA BAIXA	20,5	15,0	64,0
BAIXA	9,7	6,4	34,9

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 63

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
SENSE ESTUDIS	3,6	2,7	5,8
PRIMARIS	10,4	8,1	13,7
EGB/FP1	42,0	38,8	49,7
BUP/FP2	25,1	27,8	20,7
UNIVERSITARIS	18,9	22,6	10,0

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 64

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
SENSE ESTUDIS	7,1	4,4	26,6
PRIMARIS	17,1	11,3	52,5
EGB/FP1	26,5	20,8	73,0
BUP/FP2	43,1	40,6	83,0
UNIVERSITARIS	58,0	58,8	71,6

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 65

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
FINS 10.000	15,6	16,0	20,8
10 A 50.000	27,6	23,9	30,7
50 A 200.000	13,8	12,3	14,8
CAPITALS	43,0	47,7	33,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 66

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
FINS 10.000	18,2	15,9	56,3
10 A 50.000	24,5	18,0	63,5
50 A 200.000	25,9	16,6	64,4
CAPITALS	39,4	37,0	71,9

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 67

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
ALACANT	31,0	22,0	32,3
CASTELLÓ	11,0	9,1	11,4
VALÈNCIA	58,1	68,9	56,3

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 68

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1990

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
ALACANT	26,1	15,7	63,4
CASTELLÓ	25,5	17,9	61,9
VALÈNCIA	29,1	29,3	65,7

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 69

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>SEXE</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
BARÓ	68,1	54,6	44,9
DONA	31,9	45,4	55,1

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 70

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>SEXE</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
BARÓ	47,2	30,2	56,0
DONA	20,8	23,6	64,5

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 71

DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>EDAT</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
14/24	21,7	24,7	30,7
25/34	25,0	24,6	23,4
35/44	19,3	18,8	16,7
45/64	24,1	22,5	20,2
65/MÉS	9,9	9,4	9,1

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 72

DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>EDAT</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
14/24	31,6	28,7	80,3
25/34	44,6	35,0	75,1
35/44	41,6	32,3	64,7
45/64	30,7	22,9	46,3
65/MÉS	20,5	15,4	33,6

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 73

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
ALTA/MITJ.ALTA	32,2	37,8	23,0
MITJANA/MITJ.	40,9	42,7	43,5
MITJANA BAIXA	20,5	15,4	25,5
BAIXA	6,3	4,1	8,0

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 74

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
ALTA/MITJ.ALTA	53,7	50,2	68,8
MITJANA/MITJ.	36,0	30,0	68,9
MITJANA BAIXA	25,0	15,0	56,1
BAIXA	14,9	7,8	33,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 75

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
SENSE ESTUDIS	5,6	2,8	6,3
PRIMARIS	9,4	7,0	11,2
EGB/FP1	37,8	34,2	44,3
BUP/FP2	27,3	31,7	26,5
UNIVERSITARIS	19,9	24,2	11,7

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 76

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
SENSE ESTUDIS	12,4	4,9	25,2
PRIMARIS	21,5	12,8	46,3
EGB/FP1	31,5	22,7	66,3
BUP/FP2	45,8	42,5	79,9
UNIVERSITARIS	67,2	65,2	70,9

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 77

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
FINS 10.000	19,1	16,7	20,3
10 A 50.000	28,3	26,8	32,1
50 A 200.000	12,8	11,4	13,9
CAPITALS	39,8	45,1	33,7

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 78

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
FINS 10.000	28,8	20,0	54,9
10 A 50.000	28,4	21,4	58,0
50 A 200.000	30,8	21,9	60,5
CAPITALS	44,0	39,8	66,9

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 79

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
ALACANT	31,7	24,7	31,8
CASTELLÓ	11,6	11,2	11,6
VALÈNCIA	56,7	64,1	56,6

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 80

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE MITJANS ESCRITS ANY 1994

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>DIARIS</u>	<u>SUPLEMENTS</u>	<u>REVISTES</u>
ALACANT	31,2	19,5	56,4
CASTELLÓ	34,0	26,3	61,4
VALÈNCIA	34,9	31,4	62,6

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges horitzontals. Base País Valencià.

EL VALENCIÀ A LA PREMSA

QUADRE 81
OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR
EL VALENCIÀ A LA PREMSA SEGONS SEXE*

HAURIA DE	BARÓ	DONA	TOTAL
AUGMENTAR	34,3	31,6	32,9
DISMINUIR	17,0	13,4	15,2
SEGUIR IGUAL	41,2	44,7	43,0
NC	7,6	10,3	9,0

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**.
Base País Valencià.

QUADRE 82
OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR
EL VALENCIÀ A LA PREMSA SEGONS EDAT*

HAURIA DE	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
AUGMENTAR	32,4	44,4	40,5	32,6	32,9	29,9	26,8
DISMINUIR	18,9	9,6	8,0	18,0	15,2	17,2	15,1
SEGUIR IGUAL	45,1	41,3	43,7	43,9	45,1	41,3	41,3
NC	3,7	4,7	7,9	5,5	6,8	11,6	16,8

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.
* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 83

OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR
EL VALENCIÀ A LA PREMSA SEGONS NIVELL D'ESTUDIS*

HAURIA DE	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
AUGMENTAR	25,6	38,5	37,4	35,1	44,0	50,7
DISMINUIR	15,2	16,3	13,7	9,0	12,7	6,3
SEGUIR IGUAL	44,3	39,5	44,7	50,2	35,4	43,0
NC	14,9	5,7	4,2	5,7	7,9	

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 84

OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR
EL VALENCIÀ A LA PREMSA SEGONS CLASSE SOCIAL SUBJECTIVA*

HAURIA DE	MITJANA ALTA	MITJANA	MITJANA BAIXA	OBRERA	N.C.
AUGMENTAR	13,7	42,9	33,6	26,5	43,0
DISMINUIR	43,5	12,8	18,1	15,7	19,9
SEGUIR IGUAL	42,9	38,3	35,5	47,3	33,2
NC		6,0	12,8	10,4	3,9

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 85

OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR
EL VALENCIÀ A LA PREMSA SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

HAURIA DE	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
AUGMENTAR	34,3	29,4	23,5	37,7
DISMINUIR	14,6	15,0	22,1	14,2
SEGUIR IGUAL	45,1	43,3	47,6	39,8
NC	6,0	12,3	6,8	8,4

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 86
OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR
EL VALENCIÀ A LA PREMSA SEGONS PROVÍNCIA*

HAURIA DE	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA
AUGMENTAR	12,2	38,0	43,0
DISMINUIR	23,3	24,5	9,2
SEGUIR IGUAL	57,5	32,5	37,0
NC	7,0	4,9	10,8

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 87
OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR EL VALENCIÀ
A LA PREMSA SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

HAURIA DE	ESQUERRA				DRETA
	(1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	(9-10)
AUGMENTAR	47,2	40,0	28,7	30,1	38,7
DISMINUIR	22,2	10,8	13,4	23,7	4,2
SEGUIR IGUAL	22,6	42,5	46,8	38,4	57,1
NC	8,0	6,7	11,0	7,8	

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 88
OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR EL VALENCIÀ
A LA PREMSA SEGONS RECORD DE VOT* EN LES GENERALS DEL 82

HAURIA DE	AP	UCD	CDS	PSOE	UPV	PCE	N/VOT	N.C.
AUGMENTAR	29,9	13,6	43,8	36,4	91,8	32,7	25,9	31,8
DISMINUIR	20,3	21,3	10,0	12,5		11,7	19,4	16,3
SEGUIR IGUAL	43,2	65,1	33,8	42,1	8,2	55,6	48,1	40,0
NC	6,6		12,5	9,0			6,6	11,9

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

AJUDES A LA PREMSA

QUADRE 89

AJUDES* A LA DIFUSIÓ I A L'ÚS DEL VALENCIÀ DE LA PREMSA DE PERIODICITAT NO DIÀRIA. DECRET DE LA G. V. 39/1986 DE 12 DEL 12

REVISTA	1987		1988	
	DIFUSIÓ	VALENCIÀ	DIFUSIÓ	VALENCIÀ
ELCHE	3.890.883		4.824.480	
CANFALI (BAIXA)	3.645.000		5.180.160	
CANFALI (ALTA)	1.652.400		4.268.160	
TRIBUNA	631.800		1.175.340	
EL TEMPS	4.470.390	4.470.390	6.472.920	6.472.920
SAÓ	324.000	324.000	456.000	456.000
TOSSAL	510.300			
COMARCA			630.420	

* En pessetes.

Font: Direcció General de Mitjans de Comunicació de la G.V.

QUADRE 90

AJUDES* A LA PREMSA TOTALMENT O PARCIALMENT EN VALENCIÀ DECRET DE LA G. V. 4/1989 DE 28 DEL 7

REVISTA	1989	1990	1991
EL TEMPS	5.857.500	7.253.000	5.357.230
CAMACUC	2.094.875	3.207.750	3.020.000
SAÓ	1.000.000	2.205.000	1.462.500
CRÒNICA			1.800.475
BOOM			3.333.400

* En pessetes.

Font: Direcció General de Mitjans de Comunicació de la G.V.

QUADRE 91

AJUDES* A LA CREACIÓ, INVERSIÓ O RECONVERSIÓ TECNOLÒGICA
DE PREMSA LOCAL O COMARCAL. DECRET DE LA G.V.3/89 DE 28-7

<u>EMPRESA PERIODÍSTICA</u>	<u>QUANTITAT</u>
CARTELERA TURIA	923.328
PROVAMECO	2.491.744
NOTICIAS 7	103.600
EL TEMPS	2.416.354

* En pessetes.

Font: Direcció General de Mitjans de Comunicació de la G.V.

QUADRE 92

AJUDES* A L'ÚS DEL VALENCIÀ EN ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ SOCIAL
DECRET DE LA G.V. 10/1992 DE 10 DEL 9 (PREMSA)

<u>REVISTES</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>
EL TEMPS	7.508.200	6.153.655	6.157.150	5.334.830
CAMACUC	4.010.000	3.680.000	4.098.000	3.835.000
BOOM	2.604.000			
SAÓ	2.212.000	2.576.000	2.156.000	1.650.000
CRÒNICA	1.544.956	1.690.024	2.540.860	1.800.000
AU!	72.800	67.200		
NOTÍCIES DE MORELLA			441.255	859.340
EL PERIÒDIC DE L'HORTA				3.460.000

* En pessetes.

Font: Direcció General de Mitjans de Comunicació de la G.V.

DADES COMPARATIVES DE LA PREMSA EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES

QUADRE 93

ORDENACIÓ DE LES COMUNITATS AUTÒNOMES SEGONS ÍNDEXS DE DIFUSIÓ DE PREMSA, 1993

N.	COMUNITAT AUTÒNOMA	POBLACIÓ	DIFUSIÓ MITJANA	% POB. (A)	% DIF. (B)	ÍNDEX B/A	ÍNDEX DIFU.
1	NAVARRA	519.277	94.534	1,34	2,35	1,75	182,0
2	P. BASC	2.104.042	375.782	5,41	9,32	1,72	178,6
3	I. BALEARS	709.137	117.327	1,82	2,91	1,60	165,4
4	CANTÀBRIA	527.324	82.515	1,36	2,05	1,51	156,4
5	MADRID	4.947.566	681.683	12,77	16,91	1,32	137,7
6	ASTÚRIES	1.093.937	134.814	2,81	3,34	1,19	123,2
7	CATALUNYA	6.059.495	741.393	15,56	18,40	1,18	122,3
8	CANÀRIES	1.493.783	181.980	3,84	4,52	1,18	121,8
9	LA RIOJA	263.434	29.753	0,68	0,74	1,09	112,9
10	ARAGÓ	1.188.818	124.600	3,06	3,09	1,01	104,8
ÍNDEX MITJÀ DE DIFUSIÓ						1,00	103,6
11	GALÍCIA	2.731.671	272.421	7,03	6,76	0,96	99,7
12	CAST/LLEÓ	2.545.924	218.359	6,55	5,42	0,83	85,7
13	P. VALENCIÀ	3.857.234	313.473	9,92	7,78	0,78	81,2
14	MÚRCIA	1.045.604	70.013	2,69	1,74	0,65	66,9
15	ANDALUSIA	6.940.520	442.800	17,85	10,99	0,62	63,8
16	EXTRMDURA	1.061.853	63.514	2,73	1,58	0,58	59,8
17	CAST/MANX.	1.658.445	85.364	4,27	2,12	0,50	51,4
TOTAL		38.872.279	4.030.321	100,00	100,00	1,00	103,6

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994", Fundesco. Madrid, 1994.

QUADRE 94

VARIACIÓ DELS ÍNDEXS DE DIFUSIÓ* DE PREMSA
EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. (1988-1993)

COMUNITATS AUTÒNOMES	ÍNDEX 1988	ÍNDEX 1993	VARIACIÓ 1988-93
NAVARRA	139,6	182,1	42,5
CANÀRIES	83,5	121,8	38,3
P. BASC	146,8	178,6	31,8
ARAGÓ	74,8	104,8	30,0
ASTÚRIES	94,1	123,2	29,1
GALÍCIA	72,7	99,7	27,0
MADRID	112,1	137,8	25,7
CANTÀBRIA	131,2	156,5	25,3
EXTREMADURA	35,6	59,8	24,2
CASTELLA/LLEÓ	63,4	85,8	22,4
CATALUNYA	104,1	122,4	18,3
PAÍS VALENCIÀ	63,9	81,3	17,4
ANDALUSIA	47,6	63,8	16,2
LA RIOJA	97,1	112,9	15,8
MÚRCIA	52,3	67,0	14,7
CAST/LA MANXA	37,6	51,5	13,9
BALEARS	161,6	165,5	3,9
TOTAL	82,2	103,7	21,5

* Exemplanters venuts per 1.000 habitants.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994",
Fundesco. Madrid, 1994.

QUADRE 95

DISTRIBUCIÓ DE LA DIFUSIÓ DIÀRIA DE LA PREMSA
EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1993

COMUNITAT AUTÒNOMA	PREMSA CENTRAL	TOT. PREMS. INF. GRAL.	PREMSA ECONÒM.	PREMSA ESPORT	DIFUSIÓ MITJANA
ANDALUSIA	166.621	365.384	4.937	72.479	442.800
ARAGÓ	21.237	102.301	1.661	20.638	124.600
ASTÚRIES	17.789	118.556	1.549	14.709	134.814
BALEARS	23.481	103.747	476	13.104	117.327
CANÀRIES	11.934	166.087	1.618	14.275	175.856
CANTÀBRIA	10.031	73.621	734	8.160	82.515
CAST/LLEÓ	77.121	185.396	2.486	30.477	218.359
CAST/LA MANXA	39.407	61.595	796	22.973	85.364
CATALUNYA	76.589	582.804	10.833	147.756	741.393
EXTREMADURA	15.681	53.302	355	9.857	63.514
GALÍCIA	33.159	237.044	2.172	33.205	272.421
LA RIOJA	5.439	25.332	296	4.123	29.753
MADRID	466.032	516.082	32.807	132.796	681.683
MÚRCIA	14.661	57.687	1.131	11.195	70.013
NAVARRA	6.237	88.722	768	5.044	94.534
PAÍS VALENCIÀ	67.716	250.923	5.470	57.080	313.473
PAÍS BASC	33.212	342.954	4.658	28.170	375.782
TOTAL	1.086.351	3.331.535	72.744	626.042	4.030.321

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994", Fundesco. Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

QUADRE 96

VARIACIÓ DEL GRAU DE PENETRACIÓ DE LA PREMSA CENTRAL*
EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES, 1987-1989

COMUNITAT AUTÒNOMA	% 1987	% 1988	% 1989
CAST/MANXA	50,6	46,6	45,8
ANDALUSIA	47,0	45,3	44,6
CAST/LLEÓ	33,1	31,8	32,0
EXTREMADURA	26,9	29,5	30,0
<u>P. VALENCIÀ</u>	<u>24,1</u>	<u>24,1</u>	<u>21,1</u>
MÚRCIA	26,5	21,8	20,8
BALEARS	7,5	20,7	20,7
LA RIOJA	17,0	17,6	18,3
ARAGÓ	16,4	16,6	14,9
ASTÚRIES	14,8	15,5	14,0
CANTÀBRIA	14,8	12,7	12,3
CATALUNYA	11,1	11,5	11,5
GALÍCIA	9,2	9,8	9,3
CANÀRIES	5,6	6,4	6,7
NAVARRA	6,2	6,2	6,3
P. BASC	5,3	5,4	5,3

* Percentatge de vendes dels diaris centrals.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1991",
Fundesco. Madrid, 1991.

QUADRE 97
PENETRACIÓ DE LA PREMSA CENTRAL
EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES.1991

COMUNITAT AUTÒNOMA	DIFU.PREMSA CENTRAL	% SOBRE DIFU. INF. GRAL.
CAST/MANXA	34.404	58,7
ANDALUSIA	166.156	47,6
CAST/LLEÓ	65.825	38,8
MÚRCIA	16.144	29,0
EXTREMADURA	13.644	28,3
<u>P. VALENCIÀ</u>	<u>70.402</u>	<u>28,1</u>
ARAGÓ	23.951	24,6
BALEARS	24.748	22,6
LA RIOJA	5.406	21,8
CANTÀBRIA	11.187	16,9
ASTÚRIES	18.708	16,0
GALÍCIA	36.019	15,6
CATALUNYA	81.305	13,6
P. BASC	33.973	9,8
CANÀRIES	13.439	9,5
NAVARRA	7.087	9,1

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1993",
Fundesco. Madrid, 1993.

QUADRE 98

PENETRACIÓ DE LA PREMSA CENTRAL
EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES, 1993

<u>COMUNITAT</u> <u>AUTÒNOMA</u>	<u>DIFU. PREMSA</u> <u>CENTRAL</u>	<u>% SOBRE DIFU.</u> <u>INF. GRAL.</u>
CAST/MANXA	42.114	68,4
ANDALUSIA	166.621	45,6
CAST/LLEÓ	78.624	42,4
EXTREMADURA	15.681	29,4
<u>P. VALENCIÀ</u>	<u>67.716</u>	<u>27,0</u>
MÚRCIA	14.661	25,4
BALEARS	23.485	22,6
LA RIOJA	5.439	21,5
ARAGÓ	21.237	20,8
ASTÚRIES	17.789	15,0
GALÍCIA	33.159	14,0
CANTÀBRIA	10.031	13,6
CATALUNYA	66.930	11,5
P. BASC	33.212	9,7
NAVARRA	6.237	7,0
CANÀRIES	11.934	6,6

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994",
Fundesco. Madrid, 1994.

OUADRE 99

EVOLUCIÓ DE LA DIFUSIÓ DE LA PREMSA DIÀRIA
EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1988-1993

COMUNITAT AUTÒNOMA	DIFU. 1988	DIFU. 1990	DIFU. 1993	DIFER. 88-93	DIFER. 88-93 %
EXTRMADURA	38.694	51.809	63.514	24.820	64,14
CANÀRIES	122.451	138.135	181.980	59.529	48,61
ARAGÓ	88.647	98.973	124.600	35.953	40,56
ANDALUSIA	322.957	394.467	442.800	119.843	37,11
CAST/MANXA	63.064	71.031	85.364	22.300	35,36
CAST/LLEÓ	163.769	199.928	218.359	54.590	33,33
MÚRCIA	52.674	62.973	70.013	17.339	32,92
NAVARRA	71.482	82.559	94.534	23.052	32,25
GALÍCIA	206.677	235.391	272.421	65.744	31,81
P. VALENCIÀ	238.636	293.311	313.473	74.837	31,36
ASTÚRIES	104.626	123.223	134.814	30.188	28,85
MADRID	535.707	636.505	681.683	145.979	27,25
CANTÀBRIA	68.581	68.307	82.515	13.934	20,32
P. BASC	313.539	335.329	375.782	62.243	19,85
CATALUNYA	623.307	699.432	741.393	118.086	18,95
LA RIOJA	25.246	28.308	29.753	4.507	17,85
I. BALEARS	110.028	116.128	117.327	7.299	6,63
TOTAL	3.162.780	3.645.807	4.030.321	867.541	27,43

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994", Fundesco.
Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

QUADRE 100

LECTORAT, DIFUSIÓ I ÍNDEX DE ROTACIÓ DE LA PREMSA DIÀRIA
EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1993

COMUNITAT AUTÒNOMA	LECTORS x 1.000	% DE POB. LECTORA	DIFU.DIA x 1.000	ÍNDEX DE ROTACIÓ*
ANDALUSIA	1.511	27,5	443	3,4
ARAGÓ	337	33,1	125	2,7
ASTÚRIES	423	45,0	135	3,1
BALEARS	284	48,9	117	2,4
CANÀRIES	492	41,2	176	2,8
CANTÀBRIA	255	57,7	83	3,1
CAST/LLEÓ	784	36,1	218	3,6
CAST/MANXA	265	19,4	85	3,1
CATALUNYA	2.051	40,2	741	2,8
EXTREMADURA	229	26,6	64	3,6
GALÍCIA	874	38,1	272	3,2
LA RIOJA	75	33,5	30	2,5
MADRID	1.530	37,4	682	2,2
MÚRCIA	207	25,0	70	3,0
NAVARRA	289	65,9	95	3,1
P. VALENCIÀ	1.021	32,2	313	3,3
P. BASC	1.012	56,4	376	2,7
TOTAL	11.363	36,4	4.024	2,9

* N. de lectors per exemplar en circulació.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994", Fundesco.
 Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

OUADRE 101

COMPARACIÓ DELS ÍNDEXS DE DIFUSIÓ DE LA PREMSA DIÀRIA I LES
REVISTES DEL COR* EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1988

COMUNITAT AUTÒNOMES	POBLACIÓ x 1.000	DIFUSIÓ DIARIS x 1.000	ÍNDEX DIARIS (A)	DIF.MITJ. REV.COR x 1.000	ÍNDEX R.COR (B)	DIFER- ÈNCIA B-A
P. VALENCIÀ	3.732,7	193,2	51,8	265,4	71,7	+19,9
MÚRCIA	1.006,8	38,7	38,4	53,1	52,7	+14,3
CAST/MANXA	1.675,7	43,9	26,3	54,1	32,3	+6,1
EXTREMADURA	1.086,4	33,0	30,4	38,2	35,2	+4,8
CATALUNYA	5.978,6	530,9	88,8	558,2	93,4	+4,6
CAST/LLEÓ	2.582,3	129,4	50,1	137,6	53,3	+3,2
ANDALUSIA	6.789,8	262,4	38,6	280,3	41,3	+2,7
ARAGÓ	1.184,3	78,2	66,0	78,2	66,0	=
MADRID	4.780,2	410,8	85,9	407,1	85,2	-0,7
ASTÚRIES	1.112,2	98,3	88,4	84,8	76,2	-13,5
GALÍCIA	2.844,5	196,5	69,1	135,4	47,6	-21,5
CANÀRIES	1.466,4	116,0	79,1	71,5	48,8	-30,3
LA RIOJA	260,0	22,1	85,0	13,0	50,0	-35,0
CANTÀBRIA	522,6	58,9	112,7	38,7	74,1	-38,6
BALEARS	680,9	97,3	142,9	66,8	98,1	-44,8
NAVARRA	512,2	62,7	122,4	32,6	63,6	-58,8
P. BASC	2.136,1	295,1	138,1	166,9	78,1	-60,0

* Revistes Pronto, Lecturas, Diez Minutos y Semana.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1989", Fundesco.
Madrid, 1989.

QUADRE 102

DIFUSIÓ SETMANAL DE LES REVISTES DEL COR
EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1993

COMUNITAT AUTÒNOMA	DIEZ MINUTOS	HOLA	LECTURAS	PRONTO	SEMANA	TOTAL x 1.000
ANDALUSIA	42.322	55.335	15.226	81.397	44.909	239,2
ARAGÓ	10.828	16.082	9.537	26.556	11.425	74,4
ASTÚRIES	10.616	16.148	11.327	31.220	12.467	81,7
BALEARS	9.448	16.607	8.300	19.334	7.042	60,7
CANÀRIES	11.430	16.807	9.407	19.410	11.317	68,3
CANTÀBRIA	5.449	9.255	3.971	11.134	6.395	36,2
CAST/LLEÓ	15.605	25.600	8.300	51.607	24.862	125,9
CAST/MANXA	9.554	9.124	2.995	18.958	11.640	52,2
CATALUNYA	62.421	111.852	145.919	148.952	41.927	511,0
EXTREMADURA	3.716	5.908	2.051	14.970	5.892	32,5
GALÍCIA	17.481	33.411	12.108	44.535	26.514	134,0
LA RIOJA	1.769	1.313	2.213	6.018	2.946	14,2
MADRID	75.903	102.269	32.647	102.536	67.831	381,1
MÚRCIA	8.033	9.058	2.669	17.754	6.647	44,1
NAVARRA	4.069	6.236	4.459	9.780	6.000	30,5
P. VALENCIÀ	37.262	54.942	25.258	89.071	29.317	235,8
P. BASC	21.869	38.794	20.864	51.682	23.065	156,2
CEUTA	708	327	456	1.279	503	3,2
MELILLA	425	327	98	903	431	2,1
TOTAL	349.660	529.645	317.845	746.096	341.130	2.284,3

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994", Fundesco. Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

OUADRE 103

EVOLUCIÓ DE LA DISTRIBUCIÓ TERRITORIAL DE LA FACTURACIÓ
DE LES EMPRESES PERIODÍSTIQUES ENTRE 1970 I 1989(a)

COMUNITAT	1970 (b)	1975 (c)	1989 (d)
AUTÒNOMA			
-----	-----	-----	-----
MADRID	3.586,2	8.608,0	167.807
CATALUNA	688,0	3.646,8	40.803
P. BASC	278,2	1.306,7	18.920
GALÍCIA	346,2	878,4	8.217
ANDALUSIA	36,5	1.257,4	6.574
CANÀRIES	89,4	813,6	5.255
<u>P. VALENCIÀ</u>	<u>62,0</u>	<u>852,3</u>	<u>5.070</u>
BALEARS	13,5	315,5	3.467
CASTELLA I LLEÓ	134,1	446,2	2.672
ARAGÓ	107,0	390,7	2.650
CANTÀBRIA	17,2	188,4	2.486
ASTÚRIES	81,3	439,6	2.308
MÚRCIA	5,1	287,9	2.233
EXTREMADURA	1,2	102,0	1.550
NAVARRA	43,4	187,5	1.077
LA RIOJA	10,5	45,2	570
CASTELLA-LA MANXA	5,3	55,6	298
-----	-----	-----	-----
TOTAL	5.504,5	19.821,8	271.957
-----	-----	-----	-----

a) En milions de pessetes corrents.

b) Facturació corresponent a les empreses editores de 123 diaris i 76 revistes.

c) Facturació corresponent a 135 empreses periodístiques.

d) Facturació corresponent a 92 empreses periodístiques.

Font: MIT (1970), Ministeri de Cultura (1978) i Fomento de la Producción (1990). Citat a Jones, D.: "El sistema comunicativo de masas en España: contexto y análisis sectorial (1975-1992)". Tesi Doctoral. UAB. 1993.

DISTRIBUCIÓ DEL NOMBRE D'EMISSORES

QUADRE 104

EMISSORES DE RÀDIO EN EUROPA

<u>PAÏSOS</u>	<u>N. D'EMISSORES</u>
ITÀLIA	2.500
ESPANYA	1.700
FRANÇA	1.400
BÈLGICA	600
NORUEGA	342
DINAMARCA	290
PAÏSOS BAIXOS	272
PORTUGAL	243
SUÈCIA	181
ALEMANYA	169
REGNE UNIT	161
FINLÀNDIA	60
SUÏSSA	48
IRLANDA	22
ÀUSTRIA	4

Font: European Radio Minibook.1992.

Citat a Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994", Fundesco. Madrid, 1994.

QUADRE 105
NOMBRE D'EMISSORES DE LES CADENES ESTATALS
EN EL PAÍS VALENCIÀ. 1992

CADENA	N. D'EM. CONV.	N. D'EM. FÒRM.	TOTAL
A3	9		
R80		2	
<u>ANTENA 3</u>			<u>11</u>
COPE (C)	3		
COPE (F)		3	
<u>C. POPULAR</u>			<u>6</u>
SER (C)	13		
40P		12	
MINUTO		2	
DIAL		3	
<u>SER</u>			<u>30</u>
TOP IBERICA		2	
<u>C. IBERICA</u>			<u>2</u>
RNE1	3		
RNE2		3	
RNE3		3	
RNE5	4		
<u>RNE*</u>			<u>13</u>
<u>TOTAL</u>	<u>43</u>	<u>29</u>	<u>76</u>

* Per a RNE s'ha comptabilitzat una emissora per cada província amb centre emissor; generalment es tracta de reemissors del senyal que reben de Madrid.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1992", Fundesco. Madrid, 1992.Elaboració pròpia.

QUADRE 106
INCREMENT DEL NOMBRE D'EMISSORES AL PAÍS VALENCIÀ
SEGONS PROVÍNCIA

ANY	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA	TOTAL
1991	38	16	36	90
1993	51	20	62	133

Font: Direcció General de Política Lingüística. Generalitat Valenciana, juliol 1993.

QUADRE 107
DISTRIBUCIÓ DEL TIPUS D'EMISSORES PER ALS ANYS
1991 I 1993 EN NOMBRES ABSOLUTS

TIPUS D'EMISSORA	1991	1993
CULTURAL	11	51
INDEPENDENT		20
MUNICIPAL		31
COMERCIAL	69	75
PÚBLICA NO MUNICIPAL.	10	7
TOTAL	90	133

Font: Direcció General de Política Lingüística.
Generalitat Valenciana, juliol 1993.

QUADRE 108
DISTRIBUCIÓ DEL TIPUS D'EMISSORES PER ALS ANYS
1991 I 1993 EN PERCENTATGES VERTICALS

TIPUS D'EMISSORA	1991	1993
CULTURAL	12	38
INDEPENDENT		15
MUNICIPAL		23
COMERCIAL	77	57
PÚBLICA NO MUNICIPAL.	11	5
TOTAL	100	100

Font: Direcció General de Política Lingüística.
Generalitat Valenciana, juliol 1993.

NOTA: La presència de la ràdio institucional ha quedat disminuïda pel tancament de les tres emissores de Ràdio Quatre i la RNE5 d'Utiel.

QUADRE 109
COMPOSICIÓ GRUPS DE RÀDIO 1994

GRUP PRISA

SER: CONVENCIONAL
FÒRMULA (40 PRINCIPALES)
ANTENA 3 (CONVENCIONAL)
CADENA DIAL (FÒRMULA)
RADIO OLÉ

M 80

R. MINUTO (FÒRMULA)
RADIO 80

RNE:

R1 (CONVENCIONAL)
R5 (CONVENCIONAL)
R2 (FÒRMULA)
R3 (FÒRMULA)

COPE:

CONVENCIONAL
FÒRMULA

ONDA CERO:

(FINS A NOVEMBRE DE 1990 CADENA RATO)

CONVENCIONAL
FÒRMULA

Elaboració pròpia.

AUDIÈNCIA DE RÀDIO

1985-1994

QUADRE 110

AUDIÈNCIA TOTAL EMISSORES FM EN EL PAÍS VALENCIÀ

EMISSORA	MILERS	% s/. TOTAL
		RESIDENTS
ANTENA 3	187	6,6
COPE	167	5,9
MEDITERRANEO	151	5,3
RADIO MINUTO	103	3,6
SER ALICANTE	43	1,5
RADIO ELCHE	28	1,0
RADIO COLOR	28	1,0
RCE UTIEL	28	1,0
SER ALCOI	26	0,9
RADIO 80	13	0,5
SER ELCHE	13	0,5
RNE	15	0,5
SER ALZIRA	16	0,6
RADIO CRISTAL	9	0,3
RADIO CASTELLON	8	0,3
RADIO MURCIA	7	0,2
RADIO ORIHUELA	5	0,2
INTERVALENCIA	4	0,1
RADIO SAGUNTO	4	0,1
INTERCONTINENTAL	3	0,1
RADIO BENIDORM	3	0,1
RADIO VILLENA	5	0,2
RADIO DENIA	2	---
RCE CREVILLEN	1	---
RCE VALENCIA	---	---
RADIO VILLAJOSYOSA	---	---
RADIOS LIBRES	4	---

Font: C.A. RTVE 3/85.

QUADRE 111

AUDIÈNCIA TOTAL EMISSORES OM EN EL PAÍS VALENCIÀ

EMISSORA	MILERS	% s/. TOTAL
		RESIDENTS
SER VALENCIA	170	6,0
RADIO POPULAR	164	5,8
RNE	218	7,6
SER ALICANTE	64	2,2
SER ALCOI	50	1,8
RCE CASTELLO	33	1,2
SER GANDIA	32	1,1
RCE ALICANTE	19	0,7
RCE VALENCIA	9	0,3
RADIO ELCHE	8	0,3
SER CASTELLO	7	0,2
INTERCONTINENTAL	5	0,2
RADIO MURCIA	5	0,2

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85.

QUADRE 112

AUDIÈNCIA* PRINCIPALS EMISSORES EN EL P.V. 1986

EMISSORES	N
MEDITERRANEO	201
RNE 1	179
VALENCIA COPE OM	137
VALENCIA COPE FM	126
VALENCIA ANTENA 3	106
VALENCIA OM SER	103
ALICANTE FM SER	54
ALICANTE OM SER	51
ALICANTE OM COPE	50
ELCHE FM	42
VALENCIA RADIO 80 FM	39

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 113

AUDIÈNCIA* PRINCIPALS EMISSORES EN EL P.V. 1987

<u>EMISSORES</u>	<u>N</u>
MEDITERRANEO SER	212
RNE 1 OM	143
VALENCIA COPE FM	118
VALENCIA COPE OM	112
VALENCIA ANTENA 3 FM	98
VALENCIA SER OM	86
ALICANTE SER FM	65
ALICANTE ANTENA 3 FM	60
ALICANTE COPE OM	45
ALICANTE SER OM	44
ELCHE FM	36
VALENCIA RADIO 80 FM	31

Font: EGM. Elaboració pròpia.
* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 114

AUDIÈNCIA* PRINCIPALS EMISSORES EN EL P.V. 1988

<u>EMISSORES</u>	<u>N</u>
MEDITERRANEO SER	176
RNE 1 OM	164
VALENCIA COPE FM	131
VALENCIA ANTENA 3 FM	120
VALENCIA COPE OM	115
ALICANTE SER FM	67
ALICANTE ANTENA 3 FM	64
VALENCIA SER OM	64
ALICANTE SER OM	50
ELCHE FM	50
VALENCIA RADIO 80 FM	44
ALICANTE COPE OM	40

Font: EGM. Elaboració pròpia.
* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 115

AUDIÈNCIA* PRINCIPALS EMISSORES EN EL P.V. 1989

<u>EMISSORES</u>	<u>N</u>
MEDITERRANEO SER	250
RNE 1 OM	165
VALENCIA ANTENA 3 FM	152
VALENCIA COPE OM	149
VALENCIA COPE FM	140
ALICANTE SER FM	99
ALICANTE ANTENA 3 FM	79
VALENCIA SER OM	72
ALICANTE COPE OM	45
RNE 3 FM	43
ELCHE FM	42
ALICANTE SER OM	41

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 116

AUDIÈNCIA DE RÀDIO DE LES PRINCIPALS EMISSORES

<u>EMISSORES</u>	<u>PERCENTATGE</u>	<u>MILERS D'OIENTS</u>
FM SER	14,1	405
Radio Mediterráneo	5,8	166
Radio Elche	2,9	83
Radio Alicante	3,5	100
Radio Gandia	0,9	27
Radio Castellón	1,0	29
POPULAR COPE OM	7,6	219
ANTENA 3 FM	7,5	215
POPULAR COPE FM	7,4	211
VALENCIA SER OM	4,4	126
RADIO 1 OM	3,2	92
RADIO 3 FM	1,4	39
RADIO 80 FM	1,2	35
RADIO MINUTO FM	1,0	28
RADIO VILLENA FM	1,1	30
RADIO 2 FM	0,7	19
RADIO 4 FM	0,3	9
RADIO 5 FM	0,3	9
RADIO COLOR FM	0,5	14
RATO FM	0,6	16

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89

QUADRE 117

AUDIÈNCIA* PRINCIPALS EMISSORES EN EL P.V. 1990

<u>EMISSORES</u>	<u>N</u>
MEDITERRANEO SER FM	252
VALENCIA ANTENA 3 FM	152
RNE 1 OM	145
VALENCIA COPE FM	139
VALENCIA COPE OM	90
ALICANTE SER FM	83
ALICANTE ANTENA 3 FM	69
VALENCIA SER OM	63
CASTELLON SER FM	62
ELCHE SER FM	51
VALENCIA RADIO 80 FM	49
ALICANTE COPE OM	44
RNE 3 FM	35

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 118

AUDIÈNCIA DE RÀDIO DE LES PRINCIPALS EMISSORES

<u>EMISSORES</u>	<u>PERCENTATGE</u>	<u>MILERS D'OIENTS</u>
FM SER	12,6	361
Radio Mediterráneo	6,2	178
Radio Alicante	1,7	50
Radio Castellón	0,5	16
Altres locals	4,1	117
POPULAR COPE OM	5,3	151
ANTENA 3 FM	8,2	235
POPULAR COPE FM	8,1	233
VALENCIA SER OM	2,2	64
RADIO 1 OM	2,2	63
RADIO 3 FM	0,5	14
RADIO 80 FM	1,4	41
RADIO MINUTO FM	0,9	27
RADIO 2 FM	0,7	21
INTERVALENCIA	0,6	16
RADIO 5 FM	0,2	6
RADIO COLOR FM	0,4	11
CANAL 9	0,2	4
RADIO COSTA BLANCA	0,9	27

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90

QUADRE 119

AUDIÈNCIA PROVINCIAL DE LA RÀDIO EN EL PAÍS VALENCIÀ. 1990

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>RÀDIO CONV.</u>	<u>RÀDIO FÒRM.</u>	<u>TOTAL</u>
ALACANT	33,2	20,8	49,8
CASTELLÓ	22,7	22,9	45,7
VALENCIA	28,7	28,6	51,8
TOTAL	30,1	25,4	50,4

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1991", Fundesco. Madrid, 1991. Elaboració pròpia.

OUADRE 120

AUDIÈNCIA* PRINCIPALS EMISSORES EN EL P.V. 1991

<u>EMISSORES</u>	<u>N</u>
MEDITERRANEO SER FM	199
VALENCIA ANTENA 3 FM	186
RNE 1 OM	148
VALENCIA COPE FM	128
VALENCIA COPE OM	87
VALENCIA SER OM	81
ALICANTE SER FM	70
ALICANTE ANTENA 3 FM	64
VALENCIA RADIO 80 FM	58
ALICANTE FM DIAL	55
CASTELLON SER FM	44
CASTELLON FM ANTENA 3	38
RNE 3 FM	39
ELCHE SER FM	37
ALICANTE OM SER	32

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

OUADRE 121

AUDIÈNCIA PROVINCIAL DE LA RÀDIO EN EL PAÍS VALENCIÀ. 1991

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>RÀDIO CONV.</u>	<u>RÀDIO FÒRM.</u>	<u>SINTONIA CONV. SOBRE TOTAL</u>	<u>TOTAL</u>
ALACANT	31,5	21,9	61,6	52,1
CASTELLÓ	30,2	25,2	54,5	48,7
VALÈNCIA	32,2	26,2	55,1	52,9
TOTAL	32,9	24,7	57,1	52,2

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1992", Fundesco. Madrid, 1992. Elaboració pròpia.

QUADRE 122

AUDIÈNCIA DE RÀDIO EN EUROPA

<u>PAÏSOS</u>	<u>% D'AUDIÈNCIA</u>
DINAMARCA	83
PORTUGAL	81
ALEMANYA	80
ÀUSTRIA	78
PAÏSOS BAIXOS	78
SUÈCIA	78
SUISSA	77
FRANÇA	76
NORUEGA	72
BÈLGICA	68
ITÀLIA	59
GRÈCIA	55
<u>ESPANYA</u>	<u>52</u>
FINLÀNDIA	52
IRLANDA	49
REGNE UNIT	47

Font: European Radio Minibook.1992.

Citat a Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social. 1994", Fundesco. Madrid, 1994.

QUADRE 123

AUDIÈNCIA* PRINCIPALS EMISSORES EN EL P.V. 1992

<u>EMISSORES</u>	<u>N</u>
MEDITERRANEO SER FM	140
VALENCIA ANTENA 3 FM	171
RNE 1 OM	89
VALENCIA (C) FM OCR	77
VALENCIA COPE OM	75
VALENCIA SER OM	86
ALICANTE ANTENA 3 FM	69
VALENCIA RADIO 80 FM	58
VALENCIA FM C100	58
RNE 1 FM	52
ALICANTE FM C40	52
MEDITERRANEO FM DIAL	50
ALICANTE FM DIAL	48
CASTELLON FM C40	43
ELCHE FM C40	42
VALENCIA (F) FM OCR	39
VALENCIA FM MINUTO	33
ALICANTE OM COPE	33
ALICANTE OM SER	29
RNE 3 FM	29
CASTELLON FM ANTENA 3	28
ELCHE FM ANTENA 3	27

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

OUADRE 124

AUDIÈNCIA* PRINCIPALS EMISSORES EN EL P.V. 1993

<u>EMISSORES</u>	<u>N</u>
VALENCIA OM COPE	119
SER MEDITERRANEO FM C40	117
VALENCIA FM OCR	106
RNE 1 OM	95
VALENCIA FM ANTENA 3	83
R VALENCIA OM SER	70
MEDITERRANEO FM DIAL	65
ALICANTE FM DIAL	63
VALENCIA FM CNOU	61
ALICANTE OM COPE	59
VALENCIA FM M80	58
R ALICANTE FM C40	54
RNE 1 FM	52
97.7 FM INDEP.	51
ALICANTE FM ANTENA 3	45
R ELCHE FM C40	43
R L'HORTA FM INDEP.	42
RNE 3 FM	39
R ONDA NARANJA FM COPE	39
VALENCIA FM OCR MUS.	39
CASTELLON OM COPE	37
ALICANTE FM OCR	34
R ALICANTE OM SER	31
R CASTELLON FM C40	31

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 125

SINTONIA PROVINCIAL DE LA RÀDIO EN EL PAÍS VALENCIÀ. 1993

PROVÍNCIA	RÀDIO CONV.	RÀDIO FÒRM.	SINTONIA CONV. SOBRE TOTAL	TOTAL
ALACANT	36,9	21,7	63,0	52,5
CASTELLÓ	36,8	17,6	67,6	50,1
VALENCIA	37,1	19,4	65,7	51,8
TOTAL	36,9	20,0	64,9	51,9

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1994", Fundesco. Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

QUADRE 126

AUDIÈNCIA* PRINCIPALS EMISSORES EN EL P.V. 1994

<u>EMISSORES</u>	<u>N</u>
VALENCIA OM COPE	131
VALENCIA FM OCR	123
VALENCIA FM RÀDIO 9	119
SER MEDITERRANEO FM C40	111
RNE 1 OM	89
MEDITERRANEO FM DIAL	78
97.7/INTER VAL. FM INDEP.	67
R L'HORTA FM INDEP.	65
RNE 1 FM	58
ALICANTE OM COPE	56
R VALENCIA OM SER	56
ALICANTE (R.CIU.AL.) FM DIAL	54
VALENCIA FM M80	48
ALICANTE FM OCR	45
VALENCIA-2 FM SER	45
RNE 3 FM	43
CASTELLON OM COPE	41
R ALICANTE FM C40	41
R EXPRESS (ELCHE-CREVIL,) FM COPE	39
VALENCIA FM OCR MUS.	38
R ELCHE FM C40	35
R ALICANTE OM SER	29
R CASTELLON FM C40	25

Font: EGM. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 127
REPARTIMENT PER QUOTES DE LES GRANS CADENES
EN EL PAÍS VALENCIÀ(1991) RÀDIO CONVENCIONAL

CADENA	QUOTA EN %
SER	24,9
ANTENA 3 R.	32,8
R1	17,5
R5	5,8
RNE	23,3
COPE	13,5
ONDA CERO R.	5,5
TOTAL	100,0

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1992",
Fundesco. Madrid, 1992.Elaboració pròpia.

QUADRE 128
REPARTIMENT PER QUOTES DE LES GRANS CADENES
EN EL PAÍS VALENCIÀ(1991) RÀDIO FÒRMULA

CADENA	QUOTA EN %
SER	47,1
MINUTO	3,3
DIAL	9,8
RNE2	3,3
RNE3	4,7
COPE	18,1
R80	8,7
OCR	2,9
IBÈRICA	2,2
TOTAL	100,0

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1992",
Fundesco. Madrid, 1992.Elaboració pròpia.

QUADRE 129

REPARTIMENT PER QUOTES DE LES GRANS CADENES
EN EL PAÍS VALENCIÀ(1993) RÀDIO CONVENCIONAL

<u>CADENA</u>	<u>QUOTA EN %</u>
SER	22,1
ANTENA 3 R.	15,1
PRISA	37,2
R1	12,5
R5	7,3
RNE	19,8
COPE	25,2
ONDA CERO R.	17,9
TOTAL	100,0

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1994",
Fundesco. Madrid, 1994.Elaboració pròpia.

ASIDUÏTAT D'ESCOLTA I CICLES HORARIS DE L'AUDITORI

QUADRE 130

CONSUM DE RÀDIO EN EUROPA

PAÏSOS	MINUTS/DIA
BÈLGICA	240
ÀUSTRIA	200
GRÈCIA	198
REGNE UNIT	188
DINAMARCA	180
PORTUGAL	180
FRANÇA	177
SUISSA	171
ALEMANYA	162
PAÏSOS BAIXOS	161
ITÀLIA	145
FINLÀNDIA	133
SUÈCIA	132
ESPANYA	86

Font: European Radio Minibook.1992.
Citat a Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.
1994", Fundesco. Madrid, 1994.

QUADRE 131

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO SEGONS SEXE*

FREQÜÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
CADA DIA	45,8	51,0	48,4
2/3 V. SETMANA	7,8	7,1	7,4
1 V. SETMANA	1,5	0,6	1,0
DE TANT EN TANT	12,2	9,0	10,6
QUASI MAI	6,6	8,7	7,7
NO MAI	26,0	23,7	24,8

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**.
Base País Valencià.

QUADRE 131

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO SEGONS EDAT*

FREQÜÈNCIA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
CADA DIA	67,5	60,2	54,4	57,3	45,6	37,7	33,9
2/3 V.SETMANA	6,6	8,2	10,5	7,6	5,0	5,8	9,0
1 V. SETMANA	0,4			1,2	1,7	0,6	1,9
DE TANT EN TANT	13,6	10,0	8,7	6,8	11,7	15,9	9,7
QUASI MAI	1,7	9,2	11,9	5,0	6,6	9,6	9,6
NO MAI	10,3	12,5	14,5	22,1	29,5	30,4	36,0

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 132

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO

SEGONS NIVELL D'ESTUDIS

FREQÜÈNCIA	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
CADA DIA	38,9	53,1	60,7	53,5	49,1	48,7
2/3 V.SETMANA	6,9	6,5	10,4	10,2	3,7	9,8
1 V. SETMANA	1,0	1,4	0,6		0,9	3,7
DE TANT EN TANT	11,4	11,5	6,1	14,2	10,1	11,1
QUASI MAI	8,1	7,6	5,0	4,5	15,0	9,8
NO MAI	33,7	20,0	17,2	17,5	21,3	16,9

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 133

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO

SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
CADA DIA	40,2	46,6	47,3	56,2
2/3 V.SETMANA	8,3	10,7	3,0	4,6
1 V. SETMANA	1,4	1,0		1,1
DE TANT EN TANT	10,4	11,3	8,0	10,6
QUASI MAI	6,7	6,2	9,3	9,4
NO MAI	33,0	24,2	32,5	18,1

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 134

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO

SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

FREQÜÈNCIA	ESQUERRA (1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	DRETA (9-10)
CADA DIA	62,0	53,3	45,9	48,9	68,8
2/3 V.SETMANA		8,4	8,2	5,6	9,0
1 V. SETMANA		1,4	2,0		
DE TANT EN TANT	12,2	9,6	12,5	9,5	17,9
QUASI MAI	6,1	6,6	5,9	11,5	
NO MAI	19,6	20,7	25,3	24,5	4,2

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 135

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO

SEGONS PROVÍNCIA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>ALACANT</u>	<u>CASTELLÓ</u>	<u>VALÈNCIA</u>
CADA DIA	56,1	48,3	44,4
2/3 V. SETMANA	8,6	5,5	7,1
1 V. SETMANA	1,0	1,5	1,0
DE TANT EN TANT	6,8	16,3	11,5
QUASI MAI	7,0	6,7	8,1
NO MAI	20,5	21,8	27,9

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 136

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE DE RÀDIO

SEGONS SEXE*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>BARÓ</u>	<u>DONA</u>	<u>TOTAL</u>
CADA DIA	50,9	55,3	53,1
2/3 V. SETMANA	14,7	12,4	13,6
1 V. SETMANA	4,6	1,8	3,2
DE TANT EN TANT	10,3	8,5	9,4
QUASI MAI	6,2	8,5	7,4
NO MAI	13,1	13,0	13,1

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**.

Base País Valencià.

QUADRE 137

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO

SEGONS EDAT*

FREQÜÈNCIA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
CADA DIA	72,1	54,4	53,8	56,9	49,9	48,7	45,2
2/3 V.SETMANA	10,9	14,2	19,1	14,3	15,5	8,4	13,5
1 V. SETMANA	1,1	8,1	2,2	4,0	3,4	1,9	1,8
DE TANT EN TANT	8,7	10,7	6,2	10,9	8,7	12,0	7,7
QUASI MAI	4,2	7,3	8,6	5,5	7,4	8,1	9,8
NO MAI	2,4	5,3	10,1	8,0	14,1	20,8	22,2

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458.Elaboració pròpia.* En percentatges verticals.
Base País Valencià.

QUADRE 138

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO

SEGONS NIVELL D'ESTUDIS

FREQÜÈNCIA	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
CADA DIA	48,3	54,3	62,9	63,9	46,1	56,0
2/3 V.SETMANA	11,9	16,9	8,2	13,2	7,8	19,2
1 V. SETMANA	2,2	2,3	6,6	5,3	6,0	1,3
DE TANT EN TANT	9,1	8,9	8,8	7,1	17,7	9,6
QUASI MAI	8,9	5,5	9,1	8,0	10,4	3,7
NO MAI	19,3	11,4	4,4	2,6	12,1	10,2

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458.Elaboració pròpia.
* En percentatges verticals. Base País Valencià.

QUADRE 139

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO
SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
CADA DIA	49,0	57,1	65,1	50,1
2/3 V.SETMANA	16,3	14,3	8,3	11,9
1 V. SETMANA	3,1	3,0	4,7	3,0
DE TANT EN TANT	12,0	7,7	6,7	10,0
QUASI MAI	6,0	6,6	3,9	9,3
NO MAI	13,4	11,0	11,4	15,3

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 140

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO
SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

FREQÜÈNCIA	ESQUERRA (1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	DRETA (9-10)
CADA DIA	63,6	52,6	60,8	50,1	23,0
2/3 V.SETMANA	9,4	15,8	9,2	12,2	16,2
1 V. SETMANA		5,6	2,2	4,6	
DE TANT EN TANT	11,3	11,1	6,0	13,5	32,3
QUASI MAI	1,0	6,9	5,8	8,1	24,7
NO MAI	14,7	8,0	14,9	11,5	3,8

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 141

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO

SEGONS PROVÍNCIA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>ALACANT</u>	<u>CASTELLÓ</u>	<u>VALÈNCIA</u>
CADA DIA	55,3	54,1	51,7
2/3 V.SETMANA	11,1	8,4	15,9
1 V. SETMANA	6,8	0,7	1,8
DE TANT EN TANT	9,8	17,4	7,5
QUASI MAI	5,3	8,4	8,3
NO MAI	11,1	10,7	14,6

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 142

DISTRIBUCIÓ DIÀRIA DE L'AUDIÈNCIA* DE RÀDIO PER ONES

<u>DIA</u>	<u>AUDIÈNCIA TOTAL</u>	<u>AUDIÈNCIA OM</u>	<u>AUDIÈNCIA FM</u>
DILLUNS	1.477	644	1.028
DIMARTS	1.387	584	921
DIMECRES	1.530	656	956
DIJOUS	1.575	782	840
DIVENDRES	1.484	786	1.032
DISSABTE	1.260	507	852
DIUMENGE	868	397	513
MITJANA FAE.	1.491	691	956
MITJANA SETM.	1.396	622	878

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 143DISTRIBUCIÓ PER BLOCS HORARIS DE L'AUDIÈNCIAMITJANA* DE RÀDIO PER ONES

BLOC	AUDIÈNCIA TOTAL	AUDIÈNCIA OM	AUDIÈNCIA FM
MATÍ	960	417	574
MIGDIA	797	345	496
VESPRADA	535	181	358
NIT	379	141	243

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 144AUDIÈNCIA RÀDIO SEGONS DIA DE LA SETMANA PER ONA

DIA	AUDIÈNCIA GLOBAL		OM		FM	
	%	MILERS	%	MILERS	%	MILERS
DILLUNS	46,5	1331	20,2	577	30,6	875
DIMARTS	52,3	1497	15,7	449	39,0	1118
DIMECRES	49,2	1408	17,4	498	33,5	960
DIJOURS	44,6	1278	10,0	285	35,9	1027
DIVENDRES	44,7	1279	12,1	346	34,5	989
FAENERS	47,5	1359	15,1	431	34,7	994
DISSABTES	44,9	1285	15,7	449	31,6	903
DIUMENGES	36,5	1045	8,5	243	28,0	802
TOTAL	45,5	1303	14,2	405	33,3	953

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89. Percentatges sobre el total.

QUADRE 145

AUDIÈNCIA DE RÀDIO SEGONS BLOCS HORARIS PER ONA

<u>BLOCS</u>	<u>AUDIÈNCIA GLOBAL</u>		<u>OM</u>		<u>FM</u>	
	<u>%</u>	<u>MILERS</u>	<u>%</u>	<u>MILERS</u>	<u>%</u>	<u>MILERS</u>
7 a 13 h.	31,8	910	9,3	267	23,3	667
13 a 16 h.	11,3	324	2,7	78	8,7	249
16 a 20 h.	15,2	435	4,9	139	10,2	292
20 a 24 h.	10,5	302	2,6	74	7,9	226
24 a 7 h.	4,0	113	1,0	28	3,1	89

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89. percentatges sobre el total.

QUADRE 146

AUDIÈNCIA DE RÀDIO SEGONS BLOCS HORARIS
PER ONA I DIES DE LA SETMANA

<u>BLOCS</u>	<u>AUDIÈNCIA GLOB.</u>			<u>OM</u>			<u>FM</u>		
	<u>FAE.</u>	<u>DIS.</u>	<u>DIU.</u>	<u>FAE.</u>	<u>DIS.</u>	<u>DIU.</u>	<u>FAE.</u>	<u>DIS.</u>	<u>DIU.</u>
7 a 13 h.	31,6	39,1	25,6	9,5	12,2	5,7	23,0	28,2	19,9
13 a 16 h.	11,8	12,8	7,3	3,2	1,7	1,6	8,8	11,2	5,6
16 a 20 h.	16,2	13,4	11,8	4,9	4,0	5,3	11,2	9,4	6,2
20 a 24 h.	13,2	4,3	3,7	3,3	1,0	0,8	10,0	2,4	2,9
24 a 7 h.	4,6	2,9	1,6	1,2	0,8	---	3,6	2,1	1,6

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89. Percentatges sobre el total.

QUADRE 139

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO

SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>MENYS DE</u> <u>10.000 HB.</u>	<u>10.001</u> <u>A 50.000</u>	<u>50.001 A</u> <u>100.000</u>	<u>MÉS DE</u> <u>100.000</u>
CADA DIA	49,0	57,1	65,1	50,1
2/3 V.SETMANA	16,3	14,3	8,3	11,9
1 V. SETMANA	3,1	3,0	4,7	3,0
DE TANT EN TANT	12,0	7,7	6,7	10,0
QUASI MAI	6,0	6,6	3,9	9,3
NO MAI	13,4	11,0	11,4	15,3

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458.Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 140

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO

SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>ESQUERRA</u> <u>(1-2)</u>	<u>(3-4)</u>	<u>(5-6)</u>	<u>(7-8)</u>	<u>DRETA</u> <u>(9-10)</u>
CADA DIA	63,6	52,6	60,8	50,1	23,0
2/3 V.SETMANA	9,4	15,8	9,2	12,2	16,2
1 V. SETMANA		5,6	2,2	4,6	
DE TANT EN TANT	11,3	11,1	6,0	13,5	32,3
QUASI MAI	1,0	6,9	5,8	8,1	24,7
NO MAI	14,7	8,0	14,9	11,5	3,8

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458.Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 141

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE RÀDIO

SEGONS PROVÍNCIA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>ALACANT</u>	<u>CASTELLÓ</u>	<u>VALÈNCIA</u>
CADA DIA	55,3	54,1	51,7
2/3 V.SETMANA	11,1	8,4	15,9
1 V. SETMANA	6,8	0,7	1,8
DE TANT EN TANT	9,8	17,4	7,5
QUASI MAI	5,3	8,4	8,3
NO MAI	11,1	10,7	14,6

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 142

DISTRIBUCIÓ DIÀRIA DE L'AUDIÈNCIA* DE RÀDIO PER ONES

<u>DIA</u>	<u>AUDIÈNCIA TOTAL</u>	<u>AUDIÈNCIA OM</u>	<u>AUDIÈNCIA FM</u>
DILLUNS	1.477	644	1.028
DIMARTS	1.387	584	921
DIMECRES	1.530	656	956
DIJOUS	1.575	782	840
DIVENDRES	1.484	786	1.032
DISSABTE	1.260	507	852
DIUMENGE	868	397	513
MITJANA FAE.	1.491	691	956
MITJANA SETM.	1.396	622	878

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 143

DISTRIBUCIÓ PER BLOCS HORARIS DE L'AUDIÈNCIA

MITJANA* DE RÀDIO PER ONES

<u>BLOC</u>	<u>AUDIÈNCIA TOTAL</u>	<u>AUDIÈNCIA OM</u>	<u>AUDIÈNCIA FM</u>
MATÍ	960	417	574
MIGDIA	797	345	496
VESPRADA	535	181	358
NIT	379	141	243

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En milers. Base País Valencià.

QUADRE 144

AUDIÈNCIA RÀDIO SEGONS DIA DE LA SETMANA PER ONA

<u>DIA</u>	<u>AUDIÈNCIA GLOBAL</u>		<u>OM</u>		<u>FM</u>	
	<u>%</u>	<u>MILERS</u>	<u>%</u>	<u>MILERS</u>	<u>%</u>	<u>MILERS</u>
DILLUNS	46,5	1331	20,2	577	30,6	875
DIMARTS	52,3	1497	15,7	449	39,0	1118
DIMECRES	49,2	1408	17,4	498	33,5	960
DIJOUS	44,6	1278	10,0	285	35,9	1027
DIVENDRES	44,7	1279	12,1	346	34,5	989
FAENERS	47,5	1359	15,1	431	34,7	994
DISSABTES	44,9	1285	15,7	449	31,6	903
DIUMENGES	36,5	1045	8,5	243	28,0	802
TOTAL	45,5	1303	14,2	405	33,3	953

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89. Percentatges sobre el total.

QUADRE 145

AUDIÈNCIA DE RÀDIO SEGONS BLOCS HORARIS PER ONA

<u>BLOCS</u>	<u>AUDIÈNCIA GLOBAL</u>		<u>OM</u>		<u>FM</u>	
	<u>%</u>	<u>MILERS</u>	<u>%</u>	<u>MILERS</u>	<u>%</u>	<u>MILERS</u>
7 a 13 h.	31,8	910	9,3	267	23,3	667
13 a 16 h.	11,3	324	2,7	78	8,7	249
16 a 20 h.	15,2	435	4,9	139	10,2	292
20 a 24 h.	10,5	302	2,6	74	7,9	226
24 a 7 h.	4,0	113	1,0	28	3,1	89

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89. percentatges sobre el total.

QUADRE 146

AUDIÈNCIA DE RÀDIO SEGONS BLOCS HORARIS
PER ONA I DIES DE LA SETMANA

<u>BLOCS</u>	<u>AUDIÈNCIA GLOB.</u>			<u>OM</u>			<u>FM</u>		
	<u>FAE.</u>	<u>DIS.</u>	<u>DIU.</u>	<u>FAE.</u>	<u>DIS.</u>	<u>DIU.</u>	<u>FAE.</u>	<u>DIS.</u>	<u>DIU.</u>
7 a 13 h.	31,6	39,1	25,6	9,5	12,2	5,7	23,0	28,2	19,9
13 a 16 h.	11,8	12,8	7,3	3,2	1,7	1,6	8,8	11,2	5,6
16 a 20 h.	16,2	13,4	11,8	4,9	4,0	5,3	11,2	9,4	6,2
20 a 24 h.	13,2	4,3	3,7	3,3	1,0	0,8	10,0	2,4	2,9
24 a 7 h.	4,6	2,9	1,6	1,2	0,8	---	3,6	2,1	1,6

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89. Percentatges sobre el total.

QUADRE 147AUDIÈNCIA RÀDIO SEGONS DIES DE LA SETMANA PER ONA*

<u>DIES</u>	<u>TOTAL OIENTS</u>	<u>OM</u>	<u>FM</u>
DILLUNS	1.326(46,3)	297(10,4)	1.035(37,5)
DIMARTS	1.508(52,7)	333(11,6)	1.075(41,7)
DIMECRES	1.515(52,9)	573(20,0)	927(32,3)
DIJOUS	1.603(56,0)	245(8,6)	1.378(48,1)
DIVENDRES	1.171(40,9)	319(11,2)	903(31,5)
FAENERS	1.424(49,8)	353(12,3)	1.095(38,3)
DISSABTES	1.228(42,9)	70(2,5)	1.111(38,8)
DIUMENGES	778(27,2)	87(3,0)	661(23,1)
TOTAL	1.303(45,5)	275(9,6)	1.035(36,2)

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90

* Nombre d'oients en milers, i percentatges sobre el total de la mostra entre parèntesis.

QUADRE 148AUDIÈNCIA DE RÀDIO SEGONS BLOCS HORARIS PER ONA*

<u>BLOCS</u>	<u>TOTAL OIENTS</u>	<u>OM</u>	<u>FM</u>
7 a 13 h.	902(31,5)	185(6,5)	757(25,4)
13 a 16 h.	400(14,0)	46(1,6)	352(12,3)
16 a 20 h.	362(12,7)	64(2,2)	298(10,4)
20 a 24 h.	213(7,5)	60(2,1)	138(4,8)
24 a 7 h.	187(6,5)	39(1,3)	148(5,2)

Font:C.A. RTVE C.V. 7/90

*Nombre d'oients en milers. Percentatges sobre el total de la mostra entre paréntesis.

QUADRE 149

AUDIÈNCIA DE RÀDIO SEGONS BLOCS HORARIS

PER DIA DE LA SETMANA I ONA*

<u>BLOCS</u>	<u>TOTAL</u>			<u>OM</u>			<u>FM</u>		
	<u>FAE</u>	<u>DIS</u>	<u>DIU</u>	<u>FAE</u>	<u>DIS</u>	<u>DIU</u>	<u>FAE</u>	<u>DIS</u>	<u>DIU</u>
7 A 13 h.	35,5	30,0	12,8	8,3	2,5	1,5	28,0	27,6	10,3
13 a 16 h.	14,0	16,7	7,1	2,0	1,0	0,6	12,8	15,7	6,5
16 a 20 h.	12,1	12,4	15,5	2,7	1,4	0,9	9,5	11,0	14,6
20 a 24 h.	8,2	8,5	2,9	2,9	---	---	4,5	8,5	2,9
24 a 7 h.	7,7	4,4	3,0	1,9	---	---	5,8	4,4	3,0

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90

*Percentatges sobre el total de la mostra.

ESTRUCTURA DE L'AUDITORI DE LA RÀDIO

QUADRE 150

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA* DE RÀDIO SEGONS ONA

SEXE	RADIO OM	RADIO FM	TOTAL RADIO
BARO	51,8	55,2	52,0
DONA	48,2	44,8	48,0

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 151

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA* DE RÀDIO SEGONS ONA

CLASSE SOCIAL	RADIO OM	RADIO FM	TOTAL RADIO
ALTA-MITJANA ALTA	3,0	7,8	5,6
MITJANA	46,8	48,8	47,0
MITJANA BAIXA	28,9	31,6	31,4
BAIXA	21,3	11,8	16,0

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 152

DISTRIBUCIÓ PER SEXES* SEGONS ESCOLTEN, O NO.
RÀDIO I ONA SINTONITZADA

<u>SEXE</u>	<u>ESCOLTEN</u>	<u>NO ESCOLTEN</u>	<u>OM</u>	<u>FM</u>
BARO	51,8	48,2	35,3	23,5
DONA	44,5	55,5	26,6	20,3

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 153

DISTRIBUCIÓ PER GRUPS D'EDAT DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS ONA

<u>EDAT</u>	<u>OM</u>	<u>FM</u>	<u>TOTAL RÀDIO</u>
15-19	2,4	21,8	14,9
20-24	11,1	17,9	13,7
25-34	15,1	23,7	19,6
35-44	18,2	13,5	15,9
45-54	19,3	10,3	13,7
55-64	15,2	6,6	10,5
65 O MÉS	18,7	6,2	11,7

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges sobre el total.

Base País Valencià.

QUADRE 154

DISTRIBUCIÓ PER GRUPS D'EDAT* SEGONS QUE ESCOLTEN
O NO RÀDIO I ONA SINTONITZADA

<u>EDAT</u>	<u>ESCOLTEN</u>	<u>NO ESCOLTEN</u>	<u>FM</u>	<u>OM</u>
15-19	63,6	36,4	59,8	4,8
20-24	61,9	38,1	51,8	22,8
25-34	52,3	47,7	40,5	18,4
35-44	49,4	50,6	27,0	25,7
45-54	41,0	59,0	19,9	26,4
55-64	38,0	62,0	15,3	25,0
65 O MÉS	36,6	63,4	12,5	26,6

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 155

DISTRIBUCIÓ PER ÀREES GEOGRÀFIQUES
SEGONS AUDIÈNCIA* RÀDIO

<u>ÀREA</u>	<u>OM</u>	<u>FM</u>	<u>TOTAL RÀDIO</u>
VALENCIANA	34,2	52,9	46,9
ALACANT	26,4	22,2	21,4
ALCOI-GANDIA	19,9	7,7	12,5
CASTELLÓ	12,3	6,3	9,2
REQUENA	1,8	5,0	4,2
ORIOLA	5,4	5,9	5,8

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 156

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIES I CAPITALS

SEGONS AUDIÈNCIA* RÀDIO

<u>ÀREA</u>	<u>OM</u>	<u>FM</u>	<u>TOTAL RÀDIO</u>
VALÈNCIA SENSE AM	18,2	23,4	23,3
CASTELLÓ PROV.	9,0	3,8	6,2
ALACANT PROV.	29,6	24,4	26,0
VALÈNCIA AM	29,6	38,9	33,6
ALACANT CAP.	10,3	7,0	7,9
CASTELLÓ CAP.	3,3	2,5	3,0

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 157

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIES SEGONS AUDIÈNCIA* RÀDIO

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>OM</u>	<u>FM</u>	<u>TOTAL RÀDIO</u>
ALACANT	39,9	31,4	33,9
CASTELLÓ	12,3	6,3	9,2
VALÈNCIA	47,8	62,3	56,9

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 158

DISTRIBUCIÓ PER ÀREES GEOGRÀFIQUES
SEGONS L'AUDIÈNCIA DE RÀDIO PER ONES

<u>ÀREA</u>	<u>AUDIÈNCIA</u>		<u>AUDIÈNCIA</u>		<u>AUDIÈNCIA</u>	
	<u>TOTAL</u>		<u>OM</u>		<u>FM</u>	
	<u>MILERS</u>	<u>%</u>	<u>MILERS</u>	<u>%</u>	<u>MILERS</u>	<u>%</u>
VALÈNCIA	642	46,9	213	15,6	465	34,0
ALACANT	292	56,9	165	32,2	195	38,0
ALCOI-GANDIA	171	54,5	124	39,5	68	21,7
CASTELLÓ	126	40,3	77	24,6	55	17,6
REQUENA-SOG.	57	40,1	11	7,7	44	31,0
ORIOLA	80	40,0	34	17,0	52	26,0

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

OUADRE 159

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1986

<u>SEXE</u>	<u>RÀDIO</u>	<u>RÀDIO</u>	<u>TOTAL</u>
	<u>OM</u>	<u>FM</u>	<u>RÀDIO</u>
BARÓ	50,8	55,8	53,6
DONA	49,2	44,2	46,4

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 160

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1986

<u>SEXE</u>	<u>RÀDIO</u>	<u>RÀDIO</u>	<u>TOTAL</u>
	<u>OM</u>	<u>FM</u>	<u>RÀDIO</u>
BARÓ	19,7	38,8	55,3
DONA	18,3	29,5	46,0

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

OUADRE 161
DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1986

EDAT	RÀDIO OM	RÀDIO FM	TOTAL RÀDIO
14/19	3,9	25,6	18,3
20/24	5,5	17,4	13,2
25/34	14,8	24,9	20,6
35/44	15,3	12,2	13,1
45/54	14,3	9,2	10,9
55/64	20,2	6,2	11,2
65/MÉS	26,0	4,4	12,6

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 162
DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1986

EDAT	RÀDIO OM	RÀDIO FM	TOTAL RÀDIO
14/19	5,4	63,4	67,3
20/24	9,6	54,6	61,4
25/34	16,2	48,6	59,8
35/44	22,2	31,8	50,6
45/54	20,4	23,5	41,4
55/64	26,5	14,7	39,0
65/MÉS	29,1	8,9	37,5

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals** Base País Valencià.

QUADRE 163

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE RADIO SEGONS MODALITAT ANY 1986

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>RADIO</u> <u>OM</u>	<u>RADIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RADIO</u>
ALTA	3,7	4,6	4,2
MITJANA ALTA	14,3	18,0	16,1
MITJANA	27,9	40,4	35,7
MITJANA BAIXA	22,8	21,9	22,5
BAIXA	31,4	15,1	21,5

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 164

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1986

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>RADIO</u> <u>OM</u>	<u>RADIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RADIO</u>
ALTA	20,8	46,8	64,2
MITJANA ALTA	19,7	44,4	59,2
MITJANA	16,6	43,1	56,5
MITJANA BAIXA	18,7	32,2	49,1
BAIXA	21,5	18,5	39,0

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 165

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1986

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
SENSE ESTUDIS	31,5	11,3	19,2
PRIMARIS	41,3	31,6	34,5
EGB/FP1	13,9	32,6	26,1
BUP/FP2	4,5	13,2	10,2
GRAU MITJÀ	4,4	4,3	4,1
GRAU SUPERIOR	4,4	6,8	5,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 166

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1986

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
SENSE ESTUDIS	20,8	13,4	33,7
PRIMARIS	23,3	31,9	51,8
EGB/FP1	12,1	51,1	60,8
BUP/FP2	10,9	56,8	65,1
GRAU MITJÀ	26,2	45,5	65,2
GRAU SUPERIOR	18,1	50,1	62,5

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 167

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1986

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
MENYS DE 2.000	6,6	7,0	6,9
DE 2. A 10.000	16,4	14,1	15,0
DE 10. A 50.000	29,2	32,6	31,5
DE 50. A 500.000	12,2	11,2	11,3
CAPITALS	35,5	35,1	35,3

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 168

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1986

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
MENYS DE 2.000	18,5	35,0	51,2
DE 2. A 10.000	18,4	28,3	44,8
DE 10. A 50.000	16,0	32,0	45,9
DE 50. A 500.000	22,2	36,3	54,5
CAPITALS	21,8	38,5	57,4

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

OUADRE 169

AUDIÈNCIA RÀDIO SEGONS ÀREES DEL PAÍS VALENCIÀ PER ONA

ÀREA	AUDIÈNCIA GLOBAL		OM		FM	
	%	MILES	%	MILES	%	MILES
VALÈNCIA	49,5	812	14,8	244	36,3	597
Horta Nord	50,5	65	16,0	20	34,5	44
Horta Oest	46,6	105	18,5	42	32,7	73
Horta Sud	45,8	62	7,3	10	41,3	56
Llíria	53,9	31	45,6	26	8,3	5
Sagunt	49,4	20	36,8	15	12,6	5
Requena	49,3	43	---	---	49,3	43
Alzira	53,2	81	3,2	5	53,2	81
Xàtiva	39,0	67	13,2	23	25,9	44
Gandia	36,6	40	10,7	12	25,9	28
València c.	55,4	298	17,1	92	40,2	217
ALACANT	47,7	408	15,8	135	35,4	302
Alcoi	47,9	48	31,8	32	16,1	16
Elda	41,8	57	11,7	16	29,7	40
Dénia	30,6	41	14,0	19	25,9	34
Alacant c.	55,1	130	11,3	27	45,0	106
Elx	53,4	70	16,9	22	46,6	61
Oriola	52,6	62	16,5	19	37,5	44
CASTELLÓ	38,3	140	14,4	52	25,9	95
Vinaròs	29,2	23	11,1	9	20,6	16
Castelló c.	39,7	105	15,0	40	26,4	70
Sogorb	55,6	11	18,6	4	41,7	8

Font: C. A. RTVE C.V. 10/89. Percentatges sobre el total.

OUADRE 170

DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA DE L'AUDIÈNCIA DE RÀDIO*

EN DIES FAENERS PER ONA

<u>AREA</u>	<u>TOTAL OIENTS</u>	<u>OM</u>	<u>FM</u>
València cap.	254	68	198
Resta Horta	326	16	304
Resta prov.	235	95	145
TOTAL VALÈNCIA	815	179	647
Alacant cap .	97	24	72
Resta prov.	370	88	287
TOTAL ALACANT	467	113	360
Castelló cap.	117	46	74
Resta prov.	26	16	15
TOTAL CASTELLÓ	143	62	88

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90

*Nombre d'oients en milers.

OUADRE 171

AUDIÈNCIA SEGONS ONES EN JUNY DE 1989 I MAIG DE 1990

<u>AUDIÈNCIA</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>
OM	14,2	9,6
FM	33,3	36,2
TOTAL RÀDIO	45,5	45,5

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90. Percentatges **verticals**.

QUADRE 172

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>SEXE</u>	<u>RÀDIO OM</u>	<u>RÀDIO FM</u>	<u>TOTAL RÀDIO</u>
BARÓ	50,0	56,2	54,1
DONA	50,0	43,8	45,9

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 173

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>SEXE</u>	<u>RÀDIO OM</u>	<u>RÀDIO FM</u>	<u>TOTAL RÀDIO</u>
BARÓ	14,8	45,3	56,2
DONA	13,9	33,2	44,9

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 174

DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>EDAT</u>	<u>RÀDIO OM</u>	<u>RÀDIO FM</u>	<u>TOTAL RÀDIO</u>
14/24	5,4	38,6	30,7
25/34	11,7	25,6	21,6
35/44	20,0	16,5	16,8
45/64	35,1	15,1	20,3
65/MÉS	27,8	4,3	10,6

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 175

DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>EDAT</u>	<u>RÀDIO OM</u>	<u>RÀDIO FM</u>	<u>TOTAL RÀDIO</u>
14/24	3,4	65,6	67,2
25/34	9,0	53,5	58,2
35/44	18,2	40,8	53,7
45/64	18,8	22,0	38,2
65/MÉS	25,4	10,6	34,1

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals** Base País Valencià.

QUADRE 176

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>RÀDIO OM</u>	<u>RÀDIO FM</u>	<u>TOTAL RÀDIO</u>
ALTA/MITJ.ALTA	22,1	22,4	22,0
MITJANA/MITJ.	37,8	42,1	40,8
MITJANA BAIXA	29,0	26,4	27,5
BAIXA	11,0	9,1	9,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 177

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>RÀDIO OM</u>	<u>RÀDIO FM</u>	<u>TOTAL RÀDIO</u>
ALTA/MITJ.ALTA	17,6	48,4	61,1
MITJANA/MITJ.	14,2	43,0	53,7
MITJANA BAIXA	14,6	36,1	48,5
BAIXA	10,5	23,6	32,7

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 178

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
SENSE ESTUDIS	12,2	5,1	7,1
PRIMARIS	21,1	9,3	12,5
EGB/FP1	38,9	50,2	47,9
BUP/FP2	14,0	23,4	20,6
UNIVERSITARIS	13,9	12,0	11,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 179

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
SENSE ESTUDIS	12,4	14,1	25,4
PRIMARIS	17,9	21,6	37,5
EGB/FP1	12,7	44,7	55,0
BUP/FP2	12,5	56,8	64,6
UNIVERSITARIS	22,0	52,1	66,0

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 180

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
FINS 10.000	20,6	21,2	21,4
10 A 50.000	23,4	29,9	28,4
50 A 200.000	18,6	12,9	14,0
CAPITALS	37,4	36,0	36,2

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 181

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
FINS 10.000	12,4	34,9	45,4
10 A 50.000	10,8	37,4	45,9
50 A 200.000	18,1	34,1	47,9
CAPITALS	17,7	46,5	60,2

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 182

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
ALACANT	38,4	30,8	32,4
CASTELLÓ	10,7	10,8	10,8
VALÈNCIA	50,9	58,4	56,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 183

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1990

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
ALACANT	16,8	36,7	49,8
CASTELLÓ	12,9	35,4	45,7
VALÈNCIA	13,2	41,3	51,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 184

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>SEXE</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
BARÓ	63,3	53,1	54,5
DONA	36,7	46,9	45,5

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 185

DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>SEXE</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
BARÓ	18,6	46,9	60,0
DONA	10,1	38,9	47,0

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 186

DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>EDAT</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
14/24	10,4	33,4	28,2
25/34	16,3	25,1	22,5
35/44	14,2	17,2	16,3
45/64	34,3	17,8	22,0
65/MÉS	24,8	6,4	11,0

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 187

DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>EDAT</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
14/24	6,4	62,0	65,2
25/34	12,3	57,0	63,8
35/44	12,9	47,4	55,8
45/64	18,5	29,0	44,5
65/MÉS	21,6	16,9	36,2

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals** Base País Valencià.

QUADRE 188

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
ALTA/MITJ.ALTA	24,2	23,8	23,5
MITJANA/MITJ.	37,1	43,8	42,0
MITJANA BAIXA	25,5	24,3	24,8
BAIXA	13,2	8,1	9,6

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 189

DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
ALTA/MITJ.ALTA	17,0	50,4	62,2
MITJANA/MITJ.	13,8	49,2	58,7
MITJANA BAIXA	13,2	37,8	48,2
BAIXA	13,1	24,4	36,0

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 190

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
SENSE ESTUDIS	15,1	5,9	8,5
PRIMARIS	17,5	10,4	12,2
EGB/FP1	31,9	44,8	42,1
BUP/FP2	19,2	27,5	24,9
UNIVERSITARIS	16,2	11,5	12,4

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 191

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
SENSE ESTUDIS	14,2	16,6	29,9
PRIMARIS	16,9	30,2	44,4
EGB/FP1	11,2	47,5	55,6
BUP/FP2	13,6	58,9	66,4
UNIVERSITARIS	23,1	49,4	66,2

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 192

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
FINS 10.000	18,3	20,8	20,6
10 A 50.000	27,3	32,2	31,5
50 A 200.000	15,5	14,7	14,9
CAPITALS	39,0	32,3	32,9

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 193

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
FINS 10.000	11,6	39,9	49,2
10 A 50.000	11,6	41,2	50,3
50 A 200.000	15,8	45,2	57,2
CAPITALS	18,2	45,5	57,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 194

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
ALACANT	31,4	34,1	33,7
CASTELLÓ	15,6	10,1	11,2
VALÈNCIA	53,0	55,8	55,1

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 195

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE RÀDIO SEGONS MODALITAT ANY 1994

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>RÀDIO</u> <u>OM</u>	<u>RÀDIO</u> <u>FM</u>	<u>TOTAL</u> <u>RÀDIO</u>
ALACANT	13,1	42,9	52,8
CASTELLÓ	19,4	37,7	52,5
VALÈNCIA	13,8	43,8	53,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

PREFERÈNCIES PROGRAMACIÓ, SEGUIMENT DE LES NOTÍCIES, I EMISSORES PREFERIDES

QUADRE 196

TIPUS DE PROGRAMES PREFERITS EN RÀDIO*

SEGONS SEXE**

PROGRAMA	BARÓ	DONA	TOTAL
INF. INTERNACIONAL	11,9	12,1	12,0
INF. NACIONAL	58,8	50,5	54,6
INF. REGIONAL	25,9	24,7	25,3
MUSICALS	50,3	69,9	60,2
ESPORTIUS	34,1	4,2	19,1
CONCURSOS	3,0	10,3	6,6
ALTRES	10,2	19,1	14,7

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.

* Resposta múltiple (dues respostes) amb exclusió dels que no escolten.

** En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 197

TIPUS DE PROGRAMES PREFERITS EN RÀDIO*

SEGONS EDAT**

PROGRAMA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
INF. INTRNCNAL	5,8	10,8	10,3	14,0	8,7	11,2	18,3
INF. NACIONAL	33,4	46,9	56,2	60,4	60,8	56,4	58,9
INF. REGIONAL	17,3	14,7	23,7	26,3	32,4	31,0	26,6
MUSICALS	93,2	78,8	62,8	54,0	50,9	49,3	48,7
ESPORTIUS	21,0	19,7	19,3	17,6	22,0	19,6	16,7
CONCURSOS	3,5	8,3	3,8	4,8	4,1	7,5	12,2
ALTRES	17,1	10,4	18,7	16,3	15,5	14,7	12,2

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia

* Resposta múltiple (dues respostes) amb exclusió dels que no escolten. ** En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 198

TIPUS DE PROGRAMES PREFERITS EN RÀDIO*

SEGONS NIVELL D'ESTUDIS**

PROGRAMA	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
INF. INTRNCNAL	14,9	11,8	3,9	13,4	6,9	20,3
INF. NACIONAL	49,2	54,6	51,5	56,3	74,2	76,5
INF. REGIONAL	30,6	24,0	21,2	17,4	23,0	20,0
MUSICALS	56,3	57,2	73,9	74,0	68,9	49,9
ESPORTIUS	14,2	24,7	21,3	17,3	10,8	15,1
CONCURSOS	9,9	5,8	6,2	3,3		
ALTRES	16,4	15,0	15,3	7,7	11,1	9,5

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia

* Resposta múltiple (dues respostes) amb exclusió dels que no escolten. ** En percentatges verticals. Base País Valencià.

QUADRE 199

TIPUS DE PROGRAMES PREFERITS EN RÀDIO*

SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA**

PROGRAMA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
INF. INTRNCNAL	8,4	12,3	30,9	10,1
INF. NACIONAL	52,3	58,9	50,0	54,3
INF. REGIONAL	29,0	22,3	23,2	26,0
MUSICALS	56,5	59,6	56,4	64,0
ESPORTIUS	21,2	16,5	15,4	20,3
CONCURSOS	6,7	10,5		3,8
ALTRES	22,2	12,0	18,2	10,9

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia

* Resposta múltiple (dues respostes) amb exclusió dels que no escolten. ** En percentatges verticals. Base País Valencià.

QUADRE 200

TIPUS DE PROGRAMES PREFERITS EN RÀDIO*

SEGONS PROVÍNCIA**

PROGRAMA	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA
INF. INTERNACIONAL	19,3	11,9	7,8
INF. NACIONAL	59,9	34,9	55,9
INF. REGIONAL	28,1	29,0	22,9
MUSICALS	51,2	61,4	65,0
ESPORTIUS	20,5	31,8	15,5
CONCURSOS	1,4	16,5	7,4
ALTRES	11,3	6,8	18,3

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia
 * Resposta múltiple (dues respostes) amb exclusió dels que no escolten.
 ** En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 201

TIPUS DE PROGRAMES PREFERITS EN RÀDIO*

SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA**

PROGRAMA	ESQUERRA (1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	DRETA (9-10)
INF. INTRNCNAL	12,4	7,6	23,1	13,6	8,0
INF. NACIONAL	74,2	56,4	51,1	67,4	20,8
INF. REGIONAL	14,9	25,1	25,5	25,5	33,6
MUSICALS	72,2	61,9	61,3	47,9	58,4
ESPORTIUS	9,9	20,7	19,3	20,9	20,8
CONCURSOS	5,0	6,7	5,6	7,0	16,8
ALTRES	8,8	12,5	9,6	7,6	20,8

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia
 * Resposta múltiple (dues respostes) amb exclusió dels que no escolten. ** En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 202

AUDIÈNCIA RÀDIO SEGONS TIPUS DE PROGRAMA
PER DIES DE LA SETMANA

PROGRAMA	FAENERS		DISSABTES		DIUMENGES	
	%	MILERS	%	MILERS	%	MILERS
MUSICAL	55,6	724	54,4	709	43,1	561
INFORMATIU	37,0	482	32,3	421	17,4	228
ESPORTIU	12,1	157	10,7	140	15,0	195
CULTURAL	10,9	141	5,8	75	7,0	91
ALTRES	27,6	361	15,9	207	12,4	162

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89. Percentatges sobre el total.

QUADRE 203

AUDIÈNCIA DE RÀDIO EN DIES FAENERS SEGONS BLOCS
HORARIS PER TIPUS DE PROGRAMA

BLOCS	TOTAL	MUSIC.	INFORM.	ESPORT.	CULT.	ALTRE
MATI	31,6	64,1	71,8	25,6	55,0	70,4
MIGDIA	11,8	29,2	21,6	13,9	3,9	17,0
VESPRADA	16,2	37,5	18,0	12,4	15,7	32,0
NIT	13,2	25,1	26,3	31,2	22,9	15,9
MATINADA	4,6	6,3	1,0	30,5	11,5	4,2

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89. Percentatges sobre el total.

QUADRE 204

AUDIÈNCIA DE RÀDIO SEGONS TIPUS DE PROGRAMA
PER DIES DE LA SETMANA

PROGRAMA	FAENERS		DISSABTES		DIUMENGES	
	%	MILERS	%	MILERS	%	MILERS
MUSICAL	54,8	780	61,5	755	54,2	422
INFORMATIU	27,0	384	35,5	433	13,5	105
ESPORTIU	11,6	165	17,3	212	12,0	93
CULTURAL	11,0	163	---	---	12,0	93
ALTRE	15,6	222	5,0	61	15,0	117

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90. Percentatges **verticals**.

QUADRE 205

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE LES NOTÍCIES DE RÀDIO
SEGONS SEXE*

FREQÜÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
-----	----	----	-----
CADA DIA	46,4	41,3	43,8
3/4 V. SETMANA	21,6	19,7	20,6
1 V. SETMANA	6,1	10,1	8,2
QUASI MAI	18,6	15,9	17,2
NO MAI	6,5	12,1	9,4

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**.
Base País Valencià.

QUADRE 206

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE LES NOTÍCIES DE RÀDIO

SEGONS EDAT*

FREQÜÈNCIA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
CADA DIA	35,7	46,5	43,4	49,3	47,9	37,5	42,0
3/4 V. SETM.	20,0	19,6	18,5	20,3	19,7	26,3	19,6
1 V. SETM.	6,7	8,3	10,7	7,2	8,2	8,2	8,3
QUASI MAI	23,2	12,4	18,2	16,6	16,0	18,1	17,6
NO MAI	12,5	12,5	8,7	5,6	7,9	8,8	11,9

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 207

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE LES NOTÍCIES DE RÀDIO

SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
CADA DIA	34,4	44,7	46,8	48,3
3/4 V. SETM.	24,8	20,1	21,7	18,1
1 V. SETM.	10,9	7,1	7,6	7,5
QUASI MAI	20,3	14,5	16,3	17,8
NO MAI	9,4	12,5	7,6	6,9

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 208

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE LES NOTÍCIES DE RÀDIO

SEGONS PROVÍNCIA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>ALACANT</u>	<u>CASTELLÓ</u>	<u>VALÈNCIA</u>
CADA DIA	37,5	52,8	45,4
3/4 V. SETMANA	20,2	21,3	20,8
1 V. SETMANA	7,9	5,3	9,0
QUASI MAI	23,4	15,6	13,9
NO MAI	9,8	4,7	10,2

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 209

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE LES NOTÍCIES DE RÀDIO

SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>ESQUERRA</u> <u>(1-2)</u>	<u>(3-4)</u>	<u>(5-6)</u>	<u>(7-8)</u>	<u>DRETA</u> <u>(9-10)</u>
CADA DIA	52,7	44,2	40,5	47,3	56,9
3/4 V. SETMANA	20,2	20,7	21,8	21,2	13,3
1 V. SETMANA	4,4	8,6	10,6	8,8	5,8
QUASI MAI	15,9	19,3	17,5	11,1	11,3
NO MAI	6,7	6,3	8,5	9,6	12,6

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 210

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE LES NOTÍCIES DE RÀDIO
SEGONS GRAU DE CONEIXEMENT DEL VALENCIÀ*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>PARLA I</u> <u>ESCRIU</u>	<u>ENTÉN I</u> <u>PARLA</u>	<u>ENTÉN I</u> <u>NO PARLA</u>	<u>NO</u> <u>ENTÉN</u>
CADA DIA	49,6	43,3	43,0	41,3
3/4 V. SETM.	20,5	21,9	20,0	16,2
1 V. SETM.	6,0	9,1	7,7	8,6
QUASI MAI	13,6	16,7	19,5	17,1
NO MAI	9,3	8,3	8,9	16,0

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 211

FREQÜÈNCIA D'ESCOLTA DE LES NOTÍCIES DE RÀDIO
SEGONS CLASSE SOCIAL SUBJECTIVA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>MITJANA</u> <u>ALTA</u>	<u>MITJANA</u> <u>MITJANA</u>	<u>MITJANA</u> <u>BAIXA</u>	<u>BAIXA</u>
CADA DIA	44,0	45,4	44,3	39,7
3/4 V. SETM.	8,3	19,7	21,8	25,2
1 V. SETM.	10,2	8,1	8,8	7,3
QUASI MAI	17,0	17,0	18,1	16,9
NO MAI	14,5	9,2	6,6	9,9

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 212

EMISSORES DE RÀDIO PREFERIDES PER LA POBLACIÓ
DE L'ÀREA ALACANT-ELX (PRIMERA ELECCIÓ)

<u>EMISSORA</u>	<u>PERCENTATGE</u>
SER	19,5
RNE	11,2
COPE	11,2
ONDA CERO	5,6
RÀDIO 9	2,0
ANTENA 3	1,6
CADENA DIAL	5,5
RÀDIO ELX	5,4
RÀDIO ALACANT	1,2
ALTRES	6,4
NC	30,5

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
DGPL.Generalitat Valenciana. 1994.
En percentatges **verticals**. Elaboració pròpia.

QUADRE 213

EMISSORES DE RÀDIO PREFERIDES PER LA POBLACIÓ
DE L'ÀREA ALACANT-ELX (TRES ELECCIONS)

<u>EMISSORA</u>	<u>PERCENTATGE</u>
SER	19,7
RNE	12,5
COPE	14,3
ONDA CERO	7,5
RÀDIO 9	3,1
ANTENA 3	3,0
CADENA DIAL	8,3
RÀDIO ELX	8,9
RÀDIO ALACANT	1,9
ALTRES	12,4
NC	30,0

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
DGPL.Generalitat Valenciana. 1994.
En percentatges **verticals acumulats**. Elaboració pròpia.

QUADRE 214

CADENES DE RÀDIO PREFERIDES PER LA POBLACIÓ
DE LES COMARQUES CENTRALS

<u>EMISSORA</u>	<u>PERCENTATGE</u>
SER	23,5
RNE	14,0
COPE	11,9
ONDA CERO	6,9
RÀDIO 9	4,2
ANTENA 3	2,3
CADENA DIAL	1,7
ALTRES	5,1
NC	44,8

Font: Ninyoles, R (dir.), CEIC ALFONS EL VELL. 1994.
En percentatges **verticals acumulats**.

QUADRE 215

EMISSORES DE RÀDIO PREFERIDES PER LA POBLACIÓ
DE LA CIUTAT DE CASTELLÓ (PRIMERA ELECCIÓ)

<u>EMISSORA</u>	<u>PERCENTATGE</u>
SER	16,7
RNE	11,8
COPE	13,2
ONDA CERO	8,0
RÀDIO 9	2,1
ANTENA 3	0,9
CADENA DIAL	2,2
RÀDIO CASTELLÓ	3,4
ALTRES	9,4
NC	33,8

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
DGPL.Generalitat Valenciana. 1995.
En percentatges **verticals**. Elaboració pròpia.

QUADRE 216

EMISSORES DE RÀDIO PREFERIDES PER LA POBLACIÓ
DE LA CIUTAT DE CASTELLÓ (TRES ELECCIONS)

<u>EMISSORA</u>	<u>PERCENTATGE</u>
SER	22,5
RNE	15,4
COPE	16,5
ONDA CERO	10,7
RÀDIO 9	3,5
ANTENA 3	1,0
CADENA DIAL	3,6
RÀDIO CASTELLÓ	5,8
ALTRES	11,9
NC	32,8

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
DGPL.Generalitat Valenciana. 1995.

En percentatges **verticals acumulats**. Elaboració pròpia.

EL VALENCIÀ A LA RÀDIO

QUADRE 217

OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR EL VALENCIÀ A LA RÀDIO SEGONS SEXE*

HAURIA DE	BARÓ	DONA	TOTAL
AUGMENTAR	36,9	35,7	36,3
DISMINUIR	16,7	15,8	16,3
SEGUIR IGUAL	39,7	41,8	40,8
NC	6,6	6,6	6,6

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.* En percentatges verticals.
Base País Valencià.

QUADRE 218

OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR EL VALENCIÀ A LA RÀDIO SEGONS EDAT*

HAURIA DE	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
AUGMENTAR	37,9	50,6	42,9	35,3	35,5	31,5	30,9
DISMINUIR	19,0	10,6	10,6	20,0	17,6	17,9	14,4
SEGUIR IGUAL	39,0	35,6	38,7	40,1	42,6	42,2	43,3
NC	4,1	3,3	7,7	4,6	4,3	8,4	11,4

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.
* En percentatges verticals. Base País Valencià.

QUADRE 219

OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR
EL VALENCIÀ A LA RÀDIO SEGONS NIVELL D'ESTUDIS*

HAURIA DE	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
AUGMENTAR	28,7	41,6	42,9	38,2	45,3	52,5
DISMINUIR	15,5	18,2	13,0	10,7	12,0	6,0
SEGUIR IGUAL	45,4	36,7	39,5	44,3	35,2	41,4
NC	10,4	3,5	4,6	6,8	7,5	

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 220

OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR
EL VALENCIÀ A LA RÀDIO SEGONS CLASSE SOCIAL SUBJECTIVA*

HAURIA DE	MITJANA ALTA	MITJANA	MITJANA BAIXA	OBRERA	N.C.
AUGMENTAR	29,3	45,5	34,5	30,5	44,2
DISMINUIR	35,6	12,2	22,2	17,7	19,7
SEGUIR IGUAL	35,1	37,4	31,6	44,4	33,0
NC		4,8	11,9	7,4	3,1

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 221

OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR
EL VALENCIÀ A LA RÀDIO SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

HAURIA DE	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
AUGMENTAR	40,8	31,9	31,1	38,4
DISMINUIR	16,4	14,6	32,3	14,3
SEGUIR IGUAL	37,9	45,7	34,0	39,6
NC	4,9	7,8	2,5	7,7

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 222

OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR
EL VALENCIÀ A LA RÀDIO SEGONS PROVÍNCIA*

HAURIA DE	ALACANT	CASTELLÓ	VALENCIA
AUGMENTAR	17,3	40,5	45,5
DISMINUIR	27,2	22,0	9,5
SEGUIR IGUAL	50,9	33,1	36,8
NC	4,5	4,4	8,2

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 223

OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR EL VALENCIÀ
A LA RÀDIO SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

HAURIA DE	ESQUERRA				DRETA
	(1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	(9-10)
AUGMENTAR	51,0	45,0	32,0	31,0	38,7
DISMINUIR	17,0	13,0	13,3	25,1	8,5
SEGUIR IGUAL	24,6	38,0	45,7	38,1	52,9
NC	7,4	4,0	8,9	5,7	

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 224

OPINIÓ SOBRE LA PRESENCIA QUE HAURIA DE TENIR EL VALENCIÀ
A LA RÀDIO SEGONS RECORD DE VOT* EN LES GENERALS DEL 82

HAURIA DE	AP	UCD	CDS	PSOE	UPV	PCE	N/VOT	N.C.
AUGMENTAR	31,5	13,6	49,4	40,1	95,9	37,9	30,8	32,5
DISMINUIR	20,3	28,6	7,0	15,1		11,2	19,6	15,7
SEGUIR IGUAL	42,3	57,8	31,8	38,6	4,1	50,9	44,5	42,7
NC	5,9		11,8	6,3			5,0	9,1

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 225

EMISSORES QUE EMETEN PROGRAMACIÓ EN VALENCIÀ. 1993

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>N. D'EMISSORES</u>	<u>TOTAL D'EMISSORES</u>
ALACANT	21	51
CASTELLÓ	12	20
VALÈNCIA	37	62

TOTAL	70	133

Font: Direcció General de Política Lingüística.
Generalitat Valenciana, juliol 1993.

QUADRE 226

DISTRIBUCIÓ DEL NOMBRE D'HORES D'EMISSIÓ DIÀRIA
SEGONS LLENGUA I TIPUS DE PRODUCCIÓ. 1991

<u>PRODUCCIÓ I LLENGUA</u>	<u>N.D'H DIA</u>	<u>%</u>
PROD. PRÒPIA	964	100
EN VALENCIÀ	204	21,16
EN CASTELLÀ	760	78,84
PROD. ALIENA	963	100
EN VALENCIÀ	105	10,90
EN CASTELLÀ	858	89,10

TOTAL EN VALENCIÀ	309	16,00
TOTAL EN CASTELLÀ	1.618	84,00

TOTAL EMISSIÓ	1.927	100

Font: Direcció General de Política Lingüística.
Generalitat Valenciana, juliol 1993.

QUADRE 227
DISTRIBUCIÓ DEL NOMBRE D'HORES D'EMISSIÓ DIÀRIA
SEGONS LLENGUA I TIPUS DE PRODUCCIÓ, 1993

PRODUCCIÓ I LLENGUA	N.D'H. DIA	%
PROD. PRÒPIA	1.343	100
EN VALENCIÀ	370	27,5
EN CASTELLÀ	973	72,5
PROD. ALIENA	1.405	100
EN VALENCIÀ	123	8,6
EN CASTELLÀ	1.282	91,4
TOTAL EN VALENCIÀ	493	18,0
TOTAL EN CASTELLÀ	2.255	82,0
TOTAL EMISSIÓ	2.748	100

Font: Direcció General de Política Lingüística.
Generalitat Valenciana, juliol 1993.

QUADRE 228
EVOLUCIÓ DE L'EMISSIÓ EN VALENCIÀ
SEGONS NOMBRE D'EMISSORES 1991-1993

EMISSIÓ	1991	1993
EMETIEN	49	53
HAN DEIXAT		
D'EMETRE	11	9
MAI NO HAN		
EMÉS	40	38
TOTAL	100%	100%

Font: Direcció General de Política Lingüística.
Generalitat Valenciana, juliol 1993.

QUADRE 229DISTRIBUCIÓ SETMANAL DE LES HORES EMESES EN VALENCIÀ
SEGONS BANDA HORÀRIA, 1991

DIES	MATÍ 7-13H.	VESPRADA 13-19H.	NIT 19-1H.	MATINADA 1-7H.
CADA DIA	27	28	29	15
5 DIES: DE DL A DV	8	13	11	
3 DIES: DE DL A DV		1	2	
2 DIES: DE DL A DV	2	2	6	
1 DIA: DE DL A DV		4	7	1
DISSABTE	9	8	9	1
DIUMENGE	5	8	6	

Font: Direcció General de Política Lingüística.
Generalitat Valenciana, juliol 1993.

RESUM DE LES PRINCIPALS DADES DE LES ENQUESTES A DIRECTORS I
LOCUTORS D'EMISSORES DE RÀDIO, 1991-1993.

Si a l'any 91 el 64% dels directors consideraven que era possible realitzar una programació competitiva i atractiva en valencià, sols un 24% pensava realitzar d'immediat algun nou programa; en el 93 un 79% de directors creu possible la programació competitiva i atractiva, i un 29% té previst un nou programa en substitució d'un programa actual en castellà, el que confirma la pressió contra l'ús del valencià a la ràdio que exerceixen les grans cadenes a l'hora de polaritzar les emissions de les seues emissores des de Madrid.

SOBRE ELS LOCUTORS:

El 24% dels locutors tenen estudis universitaris de grau superior, un dels 13% dels quals, tenen Ciències de la Informació.

El 66% són homes, dones el 34%.

El 54% del total porten treballant a la ràdio d'un a set anys.

Un 24% col.labora en altres mitjans de comunicació. La premsa diària recull el 56% de les col.laboracions, la televisió el 22% i les revistes el 19%.

El 34% dels locutors han observat que durant el darrer any han augmentat les intervencions en valencià per part dels oients en programes fets es catellà. A l'any 1991 la mateixa observació la feren el 44%.. El 53% són de l'opinió que les intervencions en valencià es mantenen igual, front a un 44% de l'any 1991. Han observat disminució un 5% dels locutors, front a un 2% de l'any 91.

Un 50% dels locutors saben escriure en valencià, el 80% el lligen, el 70% saben parlar i la pràctica totalitat l'entén.

El 39% del total tenen com a primera llengua el valencià. L'any 91 eren el 43%.

Un 8% han fet enguany un curs de valencià. El 1991 foren el 6%.

El 24% han fet abans algun curs de valencià. El 1991 eren el 31%.

Tenen intenció de fer algun curs de valencià el 62%.

El 81% dels locutors pensa que el valencià és important en el seu àmbit laboral en l'actualitat. El 1991 ho pensaven el 89%.

El 87% pensa que el valencià serà important en el futur. L'any 1991 ho pensaven el 92%.

Tot i el lleuger retrocés que s'observa, els locutors continuen sent optimistes quant a l'ús del valencià tant a la ràdio com al conjunt de la societat.

El 78% pensen que es possible fer una programació competitiva i atractiva en valencià. L'any 91 eren el 80%.

AJUDES A LA RÀDIO EN VALENCIÀ

OUADRE 230

AJUDES* A L'ÚS DEL VALENCIÀ EN ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ SOCIAL
DECRET DE LA G.V. 10/1992 DE 10 DEL 9 (RÀDIO)

EMISSORES	1992	1993	1994	1995
R. ACTIVA**	1.000.000	1.400.000	1.848.000	1.120.000
ONDA NARANJA**	1.000.000	830.000	858.000	710.000
R. RIBERA**	1.000.000	1.400.000	1.848.000	1.400.000
R. ELS PORTS**	1.000.000	1.400.000	1.848.000	1.400.000
R. VILA-REAL		1.390.000	1.848.000	1.400.000
R. LITORAL		750.000	715.000	700.000
R. NUEVA		910.000	1.155.000	1.340.000
R. PEGO			792.000	1.400.000
R. ESCAVIA***			200.000	570.000
R. DENIA				650.000
GUADASSUAR R.				980.000
R. LLUNA				680.000
R. ALAMEDA				685.000

* En pessetes. ** Mòdul fix d'un milió. ***Mòdul per a zona castellanoparlant.

Font: Direcció General de Mitjans de Comunicació de la G.V.

DADES COMPARATIVES PER COMUNITATS AUTÒNOMES

QUADRE 231

AUDIÈNCIA DE LA RÀDIO EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1990

COMUNITAT AUTÒNOMA	RÀDIO CONV.	RÀDIO FÒRM.	SINTONIA CONV. SOBRE TOTAL	TOTAL
P. BASC	43,4	17,0	71,8	57,2
CANTÀBRIA	41,0	16,4	71,4	54,1
LA RIOJA	40,9	23,0	64,0	59,3
ARAGÓ	39,3	16,1	70,9	52,5
EXTREMADURA	37,6	10,4	78,3	45,0
ANDALUSIA	37,3	20,6	64,4	51,4
CAST/LLEÓ	36,9	17,8	67,5	49,9
CATALUNYA	36,0	24,1	59,9	53,9
ASTÚRIES	35,8	22,4	61,5	53,3
MADRID	33,3	20,0	62,5	50,2
CAST/MANXA	32,2	8,4	79,3	38,6
MÚRCIA	32,1	19,2	62,6	45,3
NAVARRA	31,1	14,3	68,5	42,9
<u>P. VALENCIÀ</u>	<u>30,1</u>	<u>25,4</u>	<u>54,2</u>	<u>50,4</u>
GALÍCIA	28,2	24,7	53,3	48,4
CANÀRIES	28,1	24,2	53,7	48,1
BALEARS	27,2	21,4	56,0	44,8
VALORS MITJANS	34,6	20,5	62,8	50,5

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1990", Fundesco.
Madrid, 1991.

QUADRE 232

AUDIÈNCIA DE LA RÀDIO EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1991

COMUNITAT AUTÒNOMA	RÀDIO CONV.	N.	RÀDIO FÒRM.	N.	SINTONIA CONV. SOBRE TOTAL	TOTAL	N.
LA RIOJA	47,0	2	20,4	8	69,7	62,1	1
P. BASC	50,5	1	14,7	15	77,5	61,8	2
CATALUNYA	36,9	7	27,5	1	57,3	57,2	3
ASTÚRIES	42,3	3	16,2	12	72,3	55,2	4
CANTÀBRIA	40,7	4	15,2	14	72,8	53,7	5
CANÀRIES	34,3	12	23,6	5	59,2	52,9	6
ARAGÓ	39,8	5	15,9	13	71,5	52,4	7
P. VALENCIÀ	32,9	15	24,7	4	57,1	52,2	8
VALORS MITJANS	35,8		21,1		62,9	52,2	
BALEARS	34,3	13	26,2	2	56,7	52,1	9
CAST/LLEÓ	38,9	6	17,7	10	68,7	51,8	10
MADRID	32,2	16	22,4	6	59,0	51,0	11
ANDALUSIA	34,5	11	21,3	7	61,8	50,6	12
GALÍCIA	28,6	17	25,0	3	53,3	50,5	13
NAVARRA	35,4	9	16,8	11	67,8	49,3	14
MÚRCIA	34,9	10	17,9	9	66,1	46,6	15
EXTREMADURA	36,9	8	8,8	17	80,7	43,9	16
CAST/MANXA	33,6	14	9,8	16	77,4	40,5	17

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1992", Fundesco.
Madrid, 1992.

OUADRE 233

AUDIÈNCIA DE LA RÀDIO EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1993

COMUNITAT AUTÒNOMA	RÀDIO CONV.	N.	RÀDIO FÒRM.	N.	SINTONIA CONV. SOBRE TOTAL	TOTAL	N.
ASTÚRIES	40,0	6	13,7	13	74,5	59,0	1
P. BASC	48,7	1	13,5	14	78,3	58,5	2
CAST/LLEÓ	44,2	2	16,3	11	75,6	56,4	3
CATALUNYA	37,9	8	24,1	2	56,2	56,0	4
LA RIOJA	43,7	3	14,1	12	75,6	55,2	5
MADRID	35,0	12	24,6	1	58,7	55,0	6
NAVARRA	42,6	4	13,5	15	75,9	53,9	7
VALORS MITJANS	37,3		19,9		65,2	52,9	
ARAGÓ	35,6	11	18,7	7	65,6	52,4	8
CANTÀBRIA	36,4	10	17,7	10	67,3	52,2	9
P. VALENCIÀ	36,9	9	20,0	6	64,9	51,9	10
GALÍCIA	34,5	13	18,4	8	65,2	50,6	11
ANDALUSIA	32,8	15	22,0	4	59,9	50,5	12
EXTREMADURA	41,8	5	11,1	16	79,0	50,4	13
MÚRCIA	39,1	7	17,9	9	68,6	49,7	14
BALEARS	30,8	17	23,4	3	56,8	49,2	15
CANÀRIES	32,5	16	21,2	5	60,5	49,0	16
CAST/MANXA	33,2	14	10,1	17	76,7	41,9	17

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1994", Fundesco.
Madrid, 1994.

QUADRE 234

EVOLUCIÓ DE LA DISTRIBUCIÓ TERRITORIAL DE L'AUDITORI
DE LA RÀDIO EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1982-1991*

COMUNITAT AUTÒNOMA	1982	1991
-----	-----	-----
LA RIOJA	59,9	62,1
P. BASC	69,0	61,8
CANTÀBRIA	64,2	57,7
CATALUNYA	52,3	57,2
ASTÚRIES	56,8	55,2
CANÀRIES		52,9
ARAGÓ	68,7	52,4
P. VALENCIÀ	59,7	52,2
BALEARS	40,3	52,1
CASTELLA I LLEÓ	64,5	51,8
MADRID	72,6	51,0
ANDALUSIA	58,6	50,6
GALÍCIA	61,1	50,5
NAVARRA	69,7	49,3
MÚRCIA	64,7	46,6
EXTREMADURA	53,8	43,9
CASTELLA-LA MANXA	56,5	40,5
-----	-----	-----
TOTAL ESPANYA	60,8	52,2
-----	-----	-----

Font: EGM. Elaboració pròpia.

DADES BÀSIQUES SOBRE LES EMISSORES DE TELEVISIÓ I LA SEUA AUDIÈNCIA

QUADRE 235

EMISSORES DE TELEVISIÓ EN ESPANYA 1991

EMISSORES	DATA D'INICI	HORES SETM.*	COBERTURA
TVE1	28-10-1956	134	ESTATAL
TVE2	1-1-1965	130	ESTATAL
ANTENA 3	25-12-1989	136	ESTATAL
TELE 5	5-3-1990	128	ESTATAL
CANAL +	12-9-1990	138	ESTATAL
CSUR	27-2-1989	98	ANDALUSIA
TV3	16-1-1984	106	CATALUNYA
C33	11-10-1989	58	CATALUNYA
TM3	2-10-1989	118	MADRID
TVV-C9	9-10-1989	112	P. VALENCIÀ
TVG	1-9-1985	98	GALÍCIA
ETB1	31-12-1982	81	P. BASC
ETB2	31-5-1986	83	P. BASC

Font: Villagrasa, J. M., dins Silj, A. "La Nuova Televisione in Europa". Volum III. Gruppo Fininvest, Milano. 1992.

* Hores setmanals: març de 1991.

QUADRE 236
HORES ANUALS DE TRANSMISSIÓ DE TVE

<u>ANY</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>TOTAL</u>
1980	3.800	1.854	5.654
1981	3.670	1.989	5.659
1982	3.803	2.349	6.153
1983	3.943	2.554	6.498
1984	4.177	2.795	6.958
1985	4.369	2.911	7.093
1986	6.281	2.811	8.662
1987	6.300	2.892	9.192
1988	6.982	4.393	11.375
1989	7.601	4.618	12.219

 Font: Villagrasa, J. M., dins Silj, A. "La Nuova Televisione in Europa". Volum III. Gruppo Fininvest, Milano. 1992

QUADRE 237

HORES D'EMISSIÓ DE TV EN ESPANYA. 1992

EMISSORES	HORES D'EMISSIÓ	% PRODUCCIÓ PRÒPIA*
TVE	14.633	49,99
TVE1	7.331	50,98
TVE2	7.302	49,00
AUTONÒMIQUES	42.248	50,55
CANAL SUR	4.957	65,00
ETB1/2	8.200	55,00
TVG	5.275	31,94
TVM	7.331	49,63
TV3/C33	9.894	56,59
CANAL 9	6.591	41,00
PRIVADES	22.269	46,27
ANTENA 3	7.244	51,00
TELE 5	7.544	41,74
CANAL +	7.481	s.d.
TOTAL	79.150	49,55

* Percentatges horitzontals.

Font: Emissores de TV. Citat a Díaz Nosty, B.:

"Comunicación Social.1993", Fundesco. Madrid, 1993.

QUADRE 238HORES D'EMISSIÓ DE TV EN ESPANYA, 1992

EMISSORES	HORES* D'EMISSIÓ	% PRODUCCIÓ PRÒPIA
TVE	14.977	17,44
TVE1	7.378	8,59
TVE2	7.598	8,85
AUTONÒMIQUES	46.651	54,34
CANAL SUR	6.690	7,79
ETB1	4.805	5,60
ETB2	4.778	5,57
TVG	5.829	6,79
TV3	6.651	7,75
TVM	7.256	8,45
CANAL 33	3.894	4,54
CANAL 9	6.745	7,86
PRIVADES	22.269	25,94
ANTENA 3	7.244	8,44
TELE 5	7.544	8,79
CANAL +	7.481	8,71
TOTAL	85.852	100,00

* El nombre d'hores d'emissió no coincideix en alguns casos amb els del quadre anterior.

Font: Emissores de TV. Citat a Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1994", Fundesco. Madrid, 1994.

OUADRE 239

HORES DE PROGRAMACIÓ REGIONAL ALS CENTRES TERRITORIALS
DE TVE. 1992

COMUNITAT AUTÒNOMA	HORES
ANDALUSIA	228H 46'
ARAGÓ	247H 22'
ASTÚRIES	227H 14'
BALEARS	238H 33'
CANÀRIES	SENSE DADES
CANTÀBRIA	215H 01'
CASTELLA I LLEÓ	202H 43'
CAST/MANXA/EXTREMADURA	200H 49'
CATALUNYA	1.148H 30'
GALÍCIA	232H 26'
MADRID	274H 24'
MÚRCIA	253H 49'
NAVARRA	240H 50'
P. BASC	312H 22'
P. VALENCIÀ	250H 51'
LA RIOJA	225H 38'

Font: Memòria de RTVE, 1992.

OUADRE 240
DISTRIBUCIÓ DELS INGRESSOS PUBLICITARIS ALS CIRCUITS
TERRITORIALS DE TVE, 1989

COMUNITAT AUTÒNOMA	MILIONS DE PESSETES
ANDALUSIA	2.391
ARAGÓ	399
ASTÚRIES	306
BALEARS	225
CANÀRIES	4.825
CANTÀBRIA	139
CASTELLA I LLEÓ	144
CAST/MANXA/EXTREMADURA	1.012
CATALUNYA	3.556
GALÍCIA	662
MADRID	5.120
MÚRCIA	288
NAVARRA	112
P. BASC	909
P. VALENCIÀ	2.342
LA RIOJA	83
TOTAL	23.090

Font: Anuari de RTVE, 1989.

OUADRE 241
ANTENES PARABÒLIQUES INSTAL·LADES A ESPANYA, 1992

TIPUS D'ANTENA	INSTAL·LADES	%	LLARS	% POBLACIÓ
INDIVIDUAL	250.000	87,6	250.000	17,9
COL·LECTIVES	35.000	12,3	650.000	46,4
XARXES CABLE	100	0,1	500.000	35,7
TOTAL	285.000	100,0	1.400.000	100,0

Font: Noticias de la Comunicación, n. 75, 1992, p.13.

QUADRE 242

CANALS VIA SATÈL·LIT VISIBLES A ESPANYA. GENER 1993

CANAL	SATÈL·LIT	IDIOMA	CONTINGUT
ARD-1	EUTELSAT F-1	ALEMANY	GENERAL
AVRASYA	EUTELSAT F-1	ÀRAB	GENERAL
BBC WORLD SERVICE	INTELSAT	ANGLÉS	GENERAL
CNN	INTELSAT	ANGLÉS	NOTÍCIES
CNN INTERNATIONAL	ASTRA 1-B	ANGLÉS	NOTÍCIES
CHILDREN'S CHANNEL	ASTRA 1-B	ANGLÉS	INFANTIL
DER KABEL CANAL (Cod.)	EUTELSAT F-1	ALEMANY	CINE/SÈRIES
DISCOVERY CHANNEL	INTELSAT	ANGLÉS	CULTURA/DOC.
EUROESPORT	EUTELSAT F-1	ANG/FR/ALEM. HOLANDÉS	ESPORTS
EURONEWS	EUTELSAT F-1	ESP/ANG/ITA. FRANCÉS	NOTÍCIES
FILMNET (Cod.)	EUTELSAT F-1	ANGLÉS	CINE/SÈRIES
GALAVISION	PANAMSAT	ESPANYOL	GENERAL
INTERSTAR	EUTELSAT F-2	TURC	GENERAL
JSTV (Cod.)	ASTRA 1-B	JAPONÉS	GENERAL
LIFESTYLE	ASTRA 1-A	ANGLÉS	OCI
MBC	EUTELSAT F-1	ÀRAB	NOT/GENERAL
MTV	ASTRA 1-B	ANGLÉS	MÚSICA
MTV EUROPE	ASTRA 1-A	ANGLÉS	MÚSICA
N3	ASTRA 1-B	ALEMANY	GENERAL
PREMIERE (Cod.)	ASTRA 1-B	ALEMANY	CINE/SÈRIES
PRO 7	ASTRA 1-A	ALEMANY	OCI
RAI-1 (Cod.)	EUTELSAT F-2	ITALIÀ	GENERAL
RAI-2 (Cod.)	EUTELSAT F-2	ITALIÀ	GENERAL
RTL PLUS	ASTRA 1-A	ALEMANY	OCI
RTL4 (Cod.)	ASTRA 1-A	ALEMANY	GENERAL
SAT 1	ASTRA 1-A	ALEMANY	GENERAL
SCREENSPORT	ASTRA 1-A	ANG/FR/AL/ HOLANDÉS	ESPORTS
SKY MOVIES PLUS (Cod.)	ASTRA 1-A	ANGLÉS	CINE/SÈRIES
SKY NEWS	ASTRA 1-A	ANGLÉS	NOTÍCIES
SKY ONE	ASTRA 1-A	ANGLÉS	GENERAL/OCI
SKY SPORTS (Cod.)	ASTRA 1-B	ANGLÉS	ESPORTS
STAR-1	EUTELSAT F-2	TURC	GENERAL
SUPERCHANNEL	EUTELSAT F-1	ANGLÉS	OCI/MÚSICA
TELE 5	ASTRA 1-B	ALEMANY	CINE/OCI
TELECLUB (Cod.)	ASTRA 1-A	FRAN/ALEM.	CINE/SÈRIES
TV ASIA	ASTRA 1-B	DIVERSOS	GENERAL
TVE INTERNACIONAL	EUTELSAT F-2	ESPANYOL	GENERAL
TV3 SWEDEN	ASTRA 1-A	SUEC	GENERAL/OCI
TV5	EUTELSAT F-1	FRANCÉS	CULTURA/DOC.
UK GOLD (Cod.)	ASTRA 1-B	ANGLÉS	CINE/SÈRIES
WORLNET	EUTELSAT F-1	ANGLÉS	NOTÍCIES
3 SAT	ASTRA 1-A	ALEMANY	CULTURA/OCI

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social, 1993", Fundesco. Madrid, 1993.

QUADRE 243
NOMBRE DE TELEVISIONS LOCALS
DE LES COMUNITATS AUTÒNOMES

COMUNITAT AUTÒNOMA	N. DE TV
-----	-----
ANDALUSIA	131
ARAGÓ	3
ASTÚRIES	4
BALEARS	22
CANTÀBRIA	4
CAST/MANXA	7
CAST/LLEÓ	12
CATALUNYA	81
EXTREMADURA	2
GALÍCIA	15
LA RIOJA	2
MADRID	17
MÚRCIA	3
NAVARRA	2
P. BASC	12
P. VALENCIÀ	45
-----	-----
TOTAL	363
-----	-----

Font: El País, 7/07/1994.

QUADRE 244
AUDIÈNCIA* TV PER DIA DE LA SETMANA

<u>DIA</u>	<u>TELESPECTADORS</u>	<u>%</u>
DILLUNS	2.326	81,6
DIMARTS	2.360	82,8
DIMECRES	2.527	88,7
DIJOUS	2.264	79,4
DIVENDRES	2.146	75,3
DISSABTE	2.284	80,1
DIUMENGE	2.272	79,7
<hr/>		
MITJANA FAE.	2.325	81,6
<hr/>		
MITJANA SETM.	2.311	81,1

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85. * En milers.
Base P.V.

QUADRE 245
DISTRIBUCIÓ EN BLOCS HORARIS
DE L'AUDIÈNCIA DE TELEVISIÓ

<u>BLOCS</u>	<u>TELESPECTADORS</u>
MATÍ	109
SOBRETAULA	1.543
VEPRADA	1.518
NIT	1.944

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85.
* En milers. Base P.V.

QUADRE 246DISTRIBUCIÓ SETMANAL AUDIÈNCIA* TV PER CANAL

<u>DIA</u>	<u>TVE 1</u>	<u>TVE 2</u>	<u>AITANA</u>
DILLUNS	2.085	1.062	788
DIMARTS	2.268	735	1.141
DIMECRES	2.451	356	1.090
DIJOUS	2.117	536	986
DIVENDRES	2.044	663	827
DISSABTE	2.259	402	---
DIUMENGE	2.123	1.286	---
MITJANA/DIA	2.192	720	966

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85.

* En milers. Base P.V.

QUADRE 247AUDIÈNCIA* DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES EN EL PAÍS VALENCIÀ

<u>AUDIÈNCIA</u>	<u>%</u>	<u>MILERS TELEVIDENTS</u>
MIREN TV	98,9	2.831
VAN MIRAR AHIR	85,9	2.460
TVE 1	79,8	2.286
TVE C.V.	26,7	764
TVE 2	21,4	614
TV 3	8,0	230
TV LOCALS	1,4	39
NO MIREN TV	1,1	32

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89.* En percentatges **verticals**.

QUADRE 248

AUDIÈNCIA* DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES PER DIA DE LA SETMANA

<u>AUDIÈNCIA</u>	<u>DIL.</u>	<u>DIM.</u>	<u>DIX.</u>	<u>DIJ.</u>	<u>DIV.</u>	<u>DIS.</u>	<u>DIU.</u>
MIREN TV	98,7	98,5	99,4	98,8	99,3	98,7	98,7
VAN M. AHIR	88,2	89,4	89,1	82,5	87,3	83,6	81,4
TVE 1	85,0	86,8	79,7	75,8	85,5	76,1	70,0
TVE 2	18,6	16,4	27,5	28,6	11,8	16,5	30,6
TV 3	9,8	4,8	11,2	14,4	1,6	10,4	5,2
TV LOCALS	3,9	2,6	1,4	---	---	0,9	0,7
TVE C.V.	32,9	32,5	34,6	34,2	27,3	---	---
NO MIREN TV	1,3	1,5	0,6	1,2	0,7	1,3	1,3

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89. * En percentatges **verticals**.

QUADRE 249

AUDIÈNCIA DE TELEVISIÓ SEGONS HORARI PER DIA DE LA SETMANA

<u>BLOC HORARI</u>	<u>DIL.</u>	<u>DIM.</u>	<u>DIX.</u>	<u>DIJ.</u>	<u>DIV.</u>	<u>DIS.</u>	<u>DIU.</u>
MATÍ	10,4	6,7	16,2	8,3	8,7	7,9	8,5
MIGDIA	59,0	56,2	62,4	54,3	57,5	47,4	42,5
VESPRADES	54,0	44,5	52,7	47,4	54,5	56,6	51,1
NITS	74,8	65,1	60,2	59,6	66,6	57,6	60,6
MATINADA	6,5	6,4	8,5	5,2	4,7	10,2	12,0

Font: C. A. RTVE C.V. 10/89. En percentatges sobre el total.

QUADRE 250
DISTRIBUCIÓ SEGONS CADENES DE L'AUDIÈNCIA DE TELEVISIÓ

<u>AUDIÈNCIA</u>	<u>%</u>	<u>MILERS TELEVIDENTS</u>
MIREN TELEVISIÓ	98,8	2.828
VAN MIRAR AHIR	90,0	2.576
TVE 1	61,8	1.769
TVE C.V.	10,0	287
TVE 2	23,4	669
TVV-CANAL 9	33,7	964
ANTENA 3	2,9	82
TELE 5	11,1	319
TV 3	1,1	33
TV LOCALS	0,9	26
ALTRES TV	1,3	38
ESTRANGER	0,9	26
VIDEO	3,4	98
NO MIREN TELEVISIÓ	1,2	35

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90.* En percentatges sobre el total.

QUADRE 251
COBERTURA D'ANTENA 3 I TELE 5
SEGONS L'AUDIÈNCIA TOTAL I ÀREES

<u>TV</u>	<u>AUDIÈNCIA TOTAL</u>	<u>VALÈNCIA CAPITAL</u>	<u>VALÈNCIA CAP. HORTA OEST I SUD</u>
ANTENA 3	2,9	14,1	8,8*
TELE 5	11,1	76,6	39,8

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90

* Només Horta Oest

QUADRE 252

AUDIÈNCIA DE TELEVISIÓ* EN JUNY DE 1989 I MAIG DE 1990

<u>AUDIÈNCIA</u>	<u>JUNY 1989</u>	<u>MAIG 1990</u>
MIREN TV	98,9	98,8
VAN MIRAR AHIR TV	85,9	90,0
TVE 1	79,8	61,8
TVE 2	21,4	23,4
TVE C.V.	26,7	10,0
TVV-CANAL 9	---	33,7
TELE 5	---	11,1
ANTENA 3	---	2,9
TV 3	8,0	1,1
TV LOCALS	1,4	0,9
NO MIREN TV	1,1	1,2

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90. * En percentatges **verticals**.

QUADRE 253AUDIÈNCIA* DE TELEVISIÓ PER DIA DE LA SETMANA

<u>AUDIÈNCIA</u>	<u>DIL.</u>	<u>DIM.</u>	<u>DIX.</u>	<u>DIJ.</u>	<u>DIV.</u>	<u>DIS.</u>	<u>DIU.</u>
MIREN TV	97,7	99,4	99,0	99,1	100,	98,2	97,9
VAN M. AHIR	87,5	94,3	94,7	89,5	87,5	82,3	86,8
TVE 1	57,6	72,4	61,1	61,6	52,5	67,2	60,0
TVE 2	10,6	19,0	18,8	34,7	21,0	14,6	44,8
TVE C.V.	5,8	15,4	5,8	18,2	4,6	---	---
TVV-CANAL 9	59,5	23,0	35,1	40,2	33,6	23,3	20,9
TELE 5	4,4	10,1	27,0	9,3	9,8	9,5	7,7
ANTENA 3	1,5	3,6	5,5	0,5	---	2,8	6,1
TV 3	1,5	---	2,0	0,5	1,9	2,0	---
TV LOCALS	---	---	---	5,9	0,6	---	---
ALTRES TV	1,8	---	---	2,2	---	4,8	0,5
ESTRANGER	1,4	---	---	2,9	---	---	2,1
VIDEO	0,8	4,9	2,4	1,0	4,0	10,2	0,8
NO MIREN TV	2,3	0,6	1,0	0,9	---	1,8	2,1

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90. * En percentatges **verticals**.

QUADRE 254AUDIÈNCIA GLOBAL* DE TELEVISIÓ SEGONS BLOCS HORARIS
PER DIES DE LA SETMANA

<u>BLOCS</u>	<u>TOT.</u>	<u>DIL.</u>	<u>DIM.</u>	<u>DIX.</u>	<u>DIJ.</u>	<u>DIV.</u>	<u>DIS.</u>	<u>DIU.</u>
MATI	6,7	5,8	2,3	11,6	14,9	3,3	1,6	7,8
MIGDIA	47,6	40,9	48,9	54,3	53,0	38,2	58,7	39,0
VESPRADA	51,0	42,1	46,5	58,7	53,9	52,3	51,8	51,4
NITS	73,9	67,8	76,9	79,8	80,1	72,1	74,9	65,4
MATINADA	16,5	10,6	27,7	30,1	17,5	10,9	8,2	10,4

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90. * En percentatges **verticals**.

QUADRE 255
FREQÜÈNCIA AMB QUE MIREN LA TVE1
SEGONS ANY DE L'ENQUESTA

FREQÜÈNCIA	1990	1991	1992	1994
HABITUALMENT	20,0	16,5	6,4	6,9
MOLT FREQUENT	30,4	37,8	40,0	35,0
ALGUNES VOLTES	38,3	34,9	43,8	47,9
POC/MOLT POC	10,3	9,9	9,0	8,1
GENS	1,1	1,0	0,9	2,0

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
 DGPL.Generalitat Valenciana. 1995.

* En percentatges **verticals**.

QUADRE 256
FREQÜÈNCIA AMB QUE MIREN LA TVE2
SEGONS ANY DE L'ENQUESTA

FREQÜÈNCIA	1990	1991	1992	1994
HABITUALMENT	9,8	9,3	1,6	4,0
MOLT FREQUENT	28,0	34,4	38,8	23,3
ALGUNES VOLTES	45,0	41,6	49,8	51,9
POC/MOLT POC	15,5	12,9	8,8	15,8
GENS	1,6	1,8	1,1	4,9

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
 DGPL.Generalitat Valenciana. 1995.

* En percentatges **verticals**.

OUADRE 257
FREQÜÈNCIA AMB OUE MIREN LA TVE-AITANA
SEGONS ANY DE L'ENQUESTA

FREQÜÈNCIA	1990	1991	1992	1994
HABITUALMENT	10,3	6,1	1,5	1,6
MOLT FREQUÈNT	9,8	11,3	9,0	6,0
ALGUNES VOLTES	27,8	31,8	31,5	25,6
POC/MOLT POC	20,7	18,0	19,1	20,5
GENS	31,5	32,9	38,9	46,3

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
 DGPL.Generalitat Valenciana. 1995.
 * En percentatges **verticals**.

OUADRE 258
FREQÜÈNCIA AMB OUE MIREN LA TVV-C9
SEGONS ANY DE L'ENQUESTA

FREQÜÈNCIA	1990	1991	1992	1994
HABITUALMENT	15,9	22,1	7,1	14,4
MOLT FREQUÈNT	30,5	37,9	50,6	44,8
ALGUNES VOLTES	36,6	29,3	33,4	32,3
POC/MOLT POC	12,4	8,9	8,6	8,1
GENS	4,7	1,9	0,3	0,5

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
 DGPL.Generalitat Valenciana. 1995.
 * En percentatges **verticals**.

QUADRE 259

FREQÜÈNCIA AMB QUE MIREN LA TV3
SEGONS ANY DE L'ENQUESTA

FREQÜÈNCIA	1990	1991	1992	1994
HABITUALMENT	1,7	1,6	0,6	0,9
MOLT FREQUÈNT	4,5	7,6	5,6	4,9
ALGUNES VOLTES	13,6	24,4	28,9	20,4
POC/MOLT POC	16,5	23,8	22,4	14,8
GENS	63,7	42,5	42,5	59,1

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.

DGPL.Generalitat Valenciana. 1995.

* En percentatges **verticals**.

DADES ESTRUCTURALS DELS PÚBLICS DE LA TELEVISIÓ

QUADRE 260
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS SEXE*

FREQÜÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
CADA DIA	73,6	79,1	76,4
2/3 V. SETMANA	12,1	9,2	10,6
1 V. SETMANA	1,2	0,2	0,7
DE TANT EN TANT	6,3	5,7	6,0
QUASI MAI	3,4	3,8	3,6
NO MAI	3,3	2,0	2,7

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 261
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS EDAT*

FREQÜÈNCIA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
CADA DIA	75,8	69,6	71,2	77,6	78,9	76,9	78,4
2/3 V. SETMANA	16,9	12,2	17,4	11,0	8,9	8,0	7,4
1 V. SETMANA	1,6	0,6	1,4		1,0	0,6	0,6
DE TANT EN TANT	2,5	10,8	2,4	5,8	6,2	8,4	5,2
QUASI MAI	3,2	5,6	4,9	3,8	2,1	3,8	3,1
NO MAI		1,3	2,8	1,8	2,9	2,3	5,2

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.
* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 262
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS NIVELL D'ESTUDIS

FREQÜÈNCIA	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
CADA DIA	75,6	77,6	73,6	80,8	70,4	76,7
2/3 V.SETMANA	9,3	11,2	14,2	10,8	14,8	9,8
1 V. SETMANA	0,8	0,3	1,6	0,5		
DE TANT EN TANT	6,9	6,9	4,3	1,7	5,5	7,3
QUASI MAI	3,7	2,0	5,8	4,5	6,5	
NO MAI	3,7	2,0	0,4	1,7	2,8	6,1

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 263
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
CADA DIA	78,1	77,4	75,9	74,4
2/3 V.SETMANA	12,5	9,8	5,9	10,8
1 V. SETMANA	1,4	0,6	0,5	0,7
DE TANT EN TANT	4,4	7,2	6,8	5,9
QUASI MAI	2,5	2,8	4,2	5,1
NO MAI	1,1	2,2	7,2	3,2

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 264

FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

FREQÜÈNCIA	ESQUERRA			DRETA	
-----	(1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	(9-10)
-----	-----	-----	-----	-----	-----
CADA DIA	74,3	78,8	79,1	78,3	87,3
2/3 V.SETMANA	14,8	11,6	7,2	10,6	4,2
1 V. SETMANA	1,1	0,7	0,8		
DE TANT EN TANT	2,4	4,4	6,7	8,3	8,5
QUASI MAI	1,1	3,0	3,1	2,8	
NO MAI	6,1	1,4	3,1		

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437.Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 265

FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS PROVÍNCIA*

FREQÜÈNCIA	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA
-----	-----	-----	-----
CADA DIA	78,1	78,3	75,0
2/3 V.SETMANA	10,7	5,0	11,7
1 V. SETMANA	0,4	1,8	0,7
DE TANT EN TANT	5,3	9,4	5,8
QUASI MAI	3,1	3,2	4,0
NO MAI	2,5	2,3	2,8

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437.Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 266
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN AITANA-TVE
SEGONS SEXE*

FREQÜÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
CADA DIA	36,9	37,4	37,2
2/3 V. SETMANA	14,6	14,9	14,8
1 V. SETMANA	2,9	2,5	2,7
DE TANT EN TANT	14,1	15,0	14,6
QUASI MAI	12,1	11,5	11,8
NO MAI	18,7	17,7	18,2

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**.
 Base País Valencià.

QUADRE 267
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN AITANA-TVE
SEGONS EDAT*

FREQÜÈNCIA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
CADA DIA	25,7	36,5	27,7	33,9	34,8	40,9	49,0
2/3 V. SETMANA	11,1	16,5	15,2	16,5	13,9	16,1	13,2
1 V. SETMANA	4,6	2,9	3,9	2,3	4,1	0,6	2,4
DE TANT EN TANT	18,1	13,8	12,5	11,5	20,9	14,4	12,8
QUASI MAI	13,1	7,9	16,4	14,9	9,4	15,0	7,3
NO MAI	26,2	22,3	24,4	20,2	16,8	11,7	13,8

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 268
FREQÜÈNCIA AMB OUÈ MIREN AITANA-TVE
SEGONS NIVELL D'ESTUDIS

FREQÜÈNCIA	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
CADA DIA	40,0	37,7	33,2	29,2	37,7	34,2
2/3 V.SETMANA	13,3	18,0	14,8	7,4	15,2	17,1
1 V. SETMANA	2,8	2,3	2,5	6,8		3,7
DE TANT EN TANT	14,7	14,9	12,8	24,4	10,3	4,8
QUASI MAI	12,2	8,9	12,9	13,0	19,0	6,1
NO MAI	15,8	17,6	23,2	19,2	16,9	34,1

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 269
FREQÜÈNCIA AMB OUÈ MIREN AITANA-TVE
SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
CADA DIA	35,3	31,3	40,1	44,0
2/3 V.SETMANA	13,6	18,4	9,7	13,0
1 V. SETMANA	4,1	3,2		1,9
DE TANT EN TANT	15,4	15,6	18,1	12,2
QUASI MAI	15,9	9,1	13,9	10,9
NO MAI	15,3	20,8	18,1	17,8

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 270
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN AITANA-TVE
SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

FREQÜÈNCIA	ESQUERRA				DRETA
	(1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	(9-10)
CADA DIA	34,0	39,4	33,6	39,8	38,7
2/3 V.SETMANA	22,2	13,4	17,3	12,4	17,9
1 V. SETMANA	1,1	5,2	0,8	1,6	
DE TANT EN TANT	9,7	12,8	17,9	19,0	26,5
QUASI MAI	7,3	11,4	12,0	16,2	4,2
NO MAI	22,0	17,4	17,7	10,7	12,7

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 271
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN AITANA-TVE
SEGONS PROVÍNCIA*

FREQÜÈNCIA	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA
	CADA DIA	32,3	46,2
2/3 V.SETMANA	14,6	10,6	15,7
1 V. SETMANA	2,5	1,2	3,2
DE TANT EN TANT	14,0	14,7	14,9
QUASI MAI	13,2	9,1	11,5
NO MAI	22,4	16,8	16,0

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 272
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TV3
SEGONS SEXE*

FREQÜÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
CADA DIA	0,7	1,6	1,6
2/3 V. SETMANA	0,1	0,3	0,2
1 V. SETMANA		0,2	0,1
DE TANT EN TANT	1,1	0,3	0,7
QUASI MAI	0,8	0,6	0,7
NO MAI	77,7	77,4	77,5
NC	19,6	19,6	19,6

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia. * En percentatges **verticals**.
 Base País Valencià.

QUADRE 273
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TV3
SEGONS EDAT*

FREQÜÈNCIA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
CADA DIA	3,3	1,3	2,4	0,4	1,3	1,0	0,5
2/3 V. SETMANA							0,7
1 V. SETMANA	1,3						
DE TANT EN TANT		0,6		1,7		0,4	1,0
QUASI MAI			1,0	0,6	1,6	0,4	0,7
NO MAI	73,5	73,1	75,3	79,8	80,3	80,1	75,6
NC	21,6	24,7	21,2	17,3	16,8	18,1	21,7

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 274
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TV3
SEGONS NIVELL D'ESTUDIS

FREQÜÈNCIA	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
CADA DIA	0,7	1,9	0,4		3,9	3,8
2/3 V.SETMANA	0,3					
1 V. SETMANA			0,6			
DE TANT EN TANT	0,6		1,7	1,1	1,9	
QUASI MAI	0,8	0,4	1,5	0,5		
NO MAI	82,1	73,4	75,0	85,6	70,3	71,8
NC	15,4	24,1	20,8	12,8	23,9	24,4

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 275
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TV3
SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
CADA DIA	2,3	1,7		
2/3 V.SETMANA	0,2	0,3		
DE TANT EN TANT	1,0	1,0		0,4
QUASI MAI	2,0			0,6
NO MAI	85,0	80,0	60,0	73,6
NC	9,5	17,0	40,0	25,4

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 276
FREQUÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TV3
SEGONS PROVÍNCIA*

<u>FREQUÈNCIA</u>	<u>ALACANT</u>	<u>CASTELLÓ</u>	<u>VALÈNCIA</u>
CADA DIA	0,4	9,0	0,2
2/3 V.SETMANA		0,6	0,2
1 V. SETMANA			0,2
DE TANT EN TANT		3,9	0,5
QUASI MAI	0,6	2,1	0,5
NO MAI	71,9	69,9	82,0
NC	27,0	14,9	16,4

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 277
DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA* DE TELEVISIÓ
SEGONS CADENES

<u>SEXE</u>	<u>TVE 1</u>	<u>TVE 2</u>	<u>AITANA</u>	<u>TOTAL TV</u>
BARÓ	45,5	44,2	45,2	45,9
DONA	54,5	55,8	54,8	54,1

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 278
DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>TVE 1</u>	<u>TVE 2</u>	<u>AITANA</u>	<u>TOTAL TV</u>
ALTA-MITJANA ALTA	4,5	4,0	5,2	4,6
MITJANA	40,2	38,6	39,8	40,1
MITJANA-BAIXA	35,5	37,0	35,2	36,0
BAIXA	19,8	20,4	19,9	19,3

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 279
DISTRIBUCIÓ PER GRUPS D'EDAT DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES

<u>EDAT</u>	<u>TVE 1</u>	<u>TVE 2</u>	<u>AITANA</u>	<u>TOTAL TV</u>
15-19	10,7	9,7	12,9	11,1
20-24	9,3	12,8	7,3	9,2
25-34	17,5	18,1	13,2	17,6
35-44	15,4	17,4	11,9	15,5
45-54	17,1	16,2	16,8	17,0
55-64	14,1	15,7	18,7	14,1
65 O MÉS	15,9	10,1	19,2	15,5

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 280
DISTRIBUCIÓ PER ÀREES GEOGRÀFIQUES SEGONS AUDIÈNCIA* TV

<u>ÀREA</u>	<u>TVE 1</u>	<u>TVE 2</u>	<u>AITANA</u>	<u>TOTAL TV</u>
VALENCIANA	48,8	47,8	53,3	49,1
ALACANT	16,9	18,4	10,1	16,7
ALCOI-GANDIA	10,1	8,6	14,9	10,5
CASTELLÓ	12,2	13,6	12,0	11,7
REQUENA	5,7	5,6	6,2	5,6
ORIOLA	6,3	6,0	3,5	6,4

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 281
DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIES I CAPITALS
SEGONS AUDIÈNCIA* TV

<u>ÀREA</u>	<u>TVE 1</u>	<u>TVE 2</u>	<u>AITANA</u>	<u>TOTAL TV</u>
VALÈNCIA SENSE AM	28,3	28,8	38,6	28,2
CASTELLÓ PROV.	9,2	11,6	10,6	8,8
ALACANT PROV.	22,5	18,8	17,7	22,7
VALÈNCIA AM	30,5	30,6	27,8	30,9
ALACANT CAP.	6,6	8,1	3,8	6,6
CASTELLÓ CAP.	2,9	2,1	1,5	2,8

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 282
DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIES DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES

<u>PROVÍNCIA</u>	<u>TVE 1</u>	<u>TVE 2</u>	<u>AITANA</u>	<u>TOTAL TV</u>
ALACANT	29,1	26,9	21,5	29,3
CASTELLÓ	12,1	13,7	12,1	11,6
VALÈNCIA	58,8	59,4	66,4	59,1

Font: C. A. RTVE C.V. 3/85. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 283
DISTRIBUCIÓ PER ÀREES GEOGRÀFIQUES
SEGONS AUDIÈNCIA TV

<u>ÀREA</u>	<u>TELESPECT (MILERS)</u>	<u>%</u>
VALÈNCIA	1.135	83,0
ALACANT	386	75,2
REQUENA	129	90,8
CASTELLÓ	271	86,6
ALCOI-GANDIA	242	77,1
ORIOLA	149	74,5

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85.

QUADRE 284
DISTRIBUCIÓ PER ÀREES GEOGRÀFIQUES
SEGONS AUDIÈNCIA* DELS CANALS TV

<u>ÀREA</u>	<u>TVE 1</u>	<u>TVE 2</u>	<u>AITANA</u>
VALÈNCIA	78,2	25,1	37,6
ALACANT	72,3	25,9	18,5
REQUENA	88,1	28,2	39,4
CASTELLÓ	85,3	31,3	38,0
ALCOI-GANDIA	70,7	19,7	47,1
ORIOLA	68,5	21,5	16,0

Font: C.A. RTVE C.V. 3/85

* En percentatges **horitzontals**.

Base País Valencià.

QUADRE 285
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS SEXE*

FREQÜÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
CADA DIA	80,8	80,9	80,9
2/3 V. SETMANA	10,4	9,2	9,8
1 V. SETMANA	1,7	0,6	1,2
DE TANT EN TANT	2,3	4,3	3,3
QUASI MAI	2,1	2,0	2,0
NO MAI	2,7	2,8	2,7

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**.
 Base País Valencià.

QUADRE 286
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS EDAT*

FREQÜÈNCIA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
CADA DIA	77,7	72,3	86,3	82,2	78,3	85,0	82,6
2/3 V. SETMANA	11,9	16,6	7,8	12,1	9,8	7,9	5,2
1 V. SETMANA	1,1	1,3	1,1	1,3	1,7	0,7	0,9
DE TANT EN TANT	3,1	5,8	2,2	2,6	3,4	3,3	2,7
QUASI MAI	5,2	1,3	0,4	1,3	3,2	0,7	2,3
NO MAI	1,1	2,6	2,2	0,2	2,9	2,4	6,1

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 287
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS NIVELL D'ESTUDIS

FREQÜÈNCIA	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
CADA DIA	81,4	87,3	75,3	79,8	69,9	56,8
2/3 V.SETMANA	8,3	6,1	14,1	15,8	17,2	24,3
1 V. SETMANA	0,8	1,0	2,4			4,5
DE TANT EN TANT	3,0	2,2	4,0	3,2	5,1	7,5
QUASI MAI	1,3	2,0	3,6	1,3	5,2	2,5
NO MAI	5,2	1,0	0,7		2,6	4,5

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 288
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
CADA DIA	81,3	85,0	83,9	76,2
2/3 V.SETMANA	12,0	3,8	7,1	14,1
1 V. SETMANA	0,7	0,9	1,2	1,8
DE TANT EN TANT	2,0	4,0	3,9	3,5
QUASI MAI	1,4	3,1	2,7	1,4
NO MAI	2,6	2,9	1,2	2,9

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 289

FREQUÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

FREQUÈNCIA	ESQUERRA (1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	DRETA (9-10)
CADA DIA	61,4	83,1	84,6	81,3	80,0
2/3 V.SETMANA	12,5	10,6	8,0	9,3	16,2
1 V. SETMANA	2,1	0,5	1,6	2,8	
DE TANT EN TANT	7,2	3,0	2,3	3,9	
QUASI MAI	3,2	2,1	1,3	2,8	3,8
NO MAI	13,6	0,6	1,9		

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 290

FREQUÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TVE
SEGONS PROVÍNCIA*

FREQUÈNCIA	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA
CADA DIA	82,4	79,9	80,2
2/3 V.SETMANA	9,6	6,9	10,5
1 V. SETMANA	0,6	0,2	1,7
DE TANT EN TANT	3,7	6,7	2,3
QUASI MAI	2,9	2,5	1,5
NO MAI	0,8	3,2	3,7

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 291FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN AITANA-TVE
SEGONS SEXE*

FREQÜÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
CADA DIA	49,7	54,1	51,9
2/3 V. SETMANA	14,6	10,7	12,6
1 V. SETMANA	2,5	2,0	2,2
DE TANT EN TANT	9,3	9,1	9,2
QUASI MAI	5,6	5,7	5,7
NO MAI	18,0	17,8	17,9

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**.
Base País Valencià.

QUADRE 292FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN AITANA-TVE
SEGONS NIVELL D'ESTUDIS

FREQÜÈNCIA	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F. P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
CADA DIA	56,7	53,1	44,5	57,0	36,5	35,1
2/3 V. SETMANA	12,4	12,5	14,9	6,5	15,1	14,1
1 V. SETMANA	1,6	1,6	4,3	2,0	5,3	4,5
DE TANT EN TANT	8,9	8,7	8,0	12,3	12,3	8,7
QUASI MAI	4,6	6,5	8,5	2,0	2,7	4,4
NO MAI	15,3	16,8	19,9	20,2	28,2	33,2

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.
* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 293
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN AITANA-TVE
SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
CADA DIA	44,1	57,1	61,8	50,7
2/3 V.SETMANA	17,5	12,4	3,2	11,2
1 V. SETMANA	0,8	2,8	1,2	2,7
DE TANT EN TANT	12,5	7,6	17,3	6,5
QUASI MAI	5,9	5,3	6,4	5,9
NO MAI	18,7	14,1	10,1	22,6

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458.Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 294
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN AITANA-TVE
SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

FREQÜÈNCIA	ESQUERRA				DRETA
	(1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	(9-10)
CADA DIA	42,9	48,5	68,6	51,4	32,3
2/3 V.SETMANA	14,6	15,2	5,7	14,1	
1 V. SETMANA	3,2	3,4	0,5	2,1	3,8
DE TANT EN TANT	7,3	10,4	4,7	13,7	20,0
QUASI MAI	4,2	5,5	4,2	6,6	7,7
NO MAI	27,9	17,1	16,0	11,2	36,2

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458.Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 295
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN AITANA-TVE
SEGONS PROVÍNCIA*

FREQÜÈNCIA	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA
CADA DIA	57,7	41,2	51,0
2/3 V. SETMANA	9,3	5,5	15,9
1 V. SETMANA	1,9	0,3	2,8
DE TANT EN TANT	13,4	15,1	5,7
QUASI MAI	8,2	7,0	4,0
NO MAI	9,3	28,9	20,2

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 296
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LA TV3
SEGONS SEXE*

FREQÜÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
CADA DIA	0,9	1,3	1,1
2/3 V. SETMANA	1,4	1,6	1,5
1 V. SETMANA	0,2	0,3	0,2
DE TANT EN TANT	1,9	1,3	1,6
QUASI MAI	2,8	1,7	2,3
NO MAI	90,5	91,0	90,7
NC	2,4	2,8	2,6

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**.
 Base País Valencià.

QUADRE 297
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN TV3
SEGONS NIVELL D'ESTUDIS

FREQÜÈNCIA	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
CADA DIA	0,4	1,9	0,6	0,8		2,3
2/3 V.SETMANA	2,3	1,4	0,3	2,3	1,3	
1 V. SETMANA	0,4					1,5
DE TANT EN TANT		2,3	1,8	4,0	1,3	2,9
QUASI MAI	1,2	2,7	3,4		4,1	1,5
NO MAI	93,2	89,5	91,8	82,3	89,3	90,2
NC	2,4	2,1	2,2	9,8	4,1	1,6

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 298
FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN TV3
SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
CADA DIA	0,7	1,0	4,0	1,1
2/3 V.SETMANA	1,1	3,1		
1 V. SETMANA		0,5		
DE TANT EN TANT	1,3	2,9		0,7
QUASI MAI	3,0	3,5		0,6
NO MAI	92,3	87,4	93,5	92,2
NC	1,6	1,6	2,4	5,3

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 299FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN TV3
SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

FREQÜÈNCIA	ESQUERRA			DRETA	
	(1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	(9-10)
CADA DIA	2,8	0,6	1,8	0,8	12,9
2/3 V.SETMANA	1,3	0,4	0,4	1,1	6,5
1 V. SETMANA	1,3		0,7		
DE TANT EN TANT	5,2	1,9	1,1	0,8	6,5
QUASI MAI	1,3	1,7	2,7	3,2	6,5
NO MAI	85,5	93,3	88,4	91,8	67,6
NC	2,8	1,9	4,7	2,4	

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 300FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN TV3
SEGONS PROVÍNCIA*

FREQÜÈNCIA	PROVÍNCIES		
	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA
CADA DIA	2,7	2,6	0,4
2/3 V.SETMANA		3,7	1,4
1 V. SETMANA		0,6	0,2
DE TANT EN TANT		8,0	0,6
QUASI MAI		7,1	1,8
NO MAI	89,1	75,4	94,3
NC	8,2	2,6	1,4

Font: CIS, abril 1985. Estudi 1458. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 301
DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1986

<u>SEXE</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>TOTAL</u> <u>TV</u>
BARÓ	48,8	49,7	48,8
DONA	51,2	50,3	51,2

Font:EGM. Elaboració pròpia
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 302
DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1986

<u>SEXE</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>TOTAL</u> <u>TV</u>
BARÓ	86,2	27,1	88,2
DONA	86,8	26,1	88,9

Font:EGM. Elaboració pròpia
 * En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 303
DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1986

<u>EDAT</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>TOTAL</u> <u>TV</u>
14/19	14,3	13,9	14,2
20/24	10,3	10,7	10,3
25/34	16,8	21,4	17,2
35/44	13,2	13,7	13,2
45/54	13,8	15,1	13,8
55/64	15,1	14,3	15,0
65/MÉS	16,5	11,0	16,3

Font:EGM. Elaboració pròpia
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 304
DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1986

<u>EDAT</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>TOTAL TV</u>
14/19	89,8	27,0	91,7
20/24	82,2	26,3	83,5
25/34	83,5	32,7	87,3
35/44	87,3	27,8	89,3
45/54	89,5	30,3	91,6
55/64	90,0	26,4	91,8
65/MÉS	83,7	17,2	84,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 305
DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1986

<u>CLASSE SOCIAL</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>TOTAL TV</u>
ALTA	3,1	3,6	3,3
MITJANA ALTA	13,6	15,8	13,7
MITJANA	32,9	34,9	32,9
MITJANA BAIXA	23,7	25,0	23,5
BAIXA	26,7	20,7	26,6

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 306
DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1986

CLASSE SOCIAL	TVE1	TVE2	TOTAL TV
ALTA	81,3	28,5	86,7
MITJANA ALTA	85,2	30,6	88,0
MITJANA	89,2	29,2	91,3
MITJANA BAIXA	88,6	28,9	89,8
BAIXA	83,0	19,9	84,8

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 307
DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1986

NIVELL EDUCATIU	TVE1	TVE2	TOTAL TV
SENSE ESTUDIS	28,1	21,9	28,0
PRIMARIS	35,0	37,2	34,9
EGB/FP1	22,2	23,1	22,0
BUP/FP2	7,2	8,3	7,4
GRAU MITJÀ	3,2	3,7	3,3
GRAU SUPERIOR	4,2	5,4	4,3

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 308

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1986

<u>NIVELL EDUCATIU</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>TOTAL</u> <u>TV</u>
SENSE ESTUDIS	84,6	20,3	86,3
PRIMARIS	89,9	29,5	91,8
EGB/FP1	88,3	28,4	89,7
BUP/FP2	78,9	27,9	83,0
GRAU MITJÀ	86,9	31,1	90,8
GRAU SUPERIOR	77,8	30,8	81,4

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges horitzontals. Base País Valencià.

QUADRE 309

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1986

<u>LLOC DE RESIDÈNCIA</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>TOTAL</u> <u>TV</u>
MENYS DE 2.000	6,6	5,9	6,6
DE 2. A 10.000	16,7	13,7	16,4
DE 10. A 50.000	34,7	35,7	34,8
DE 50. A 500.000	10,7	9,4	10,6
CAPITALS	31,4	35,2	31,7

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges verticals. Base País Valencià.

QUADRE 310
DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1986

LLOC DE RESIDÈNCIA	TVE1	TVE2	TOTAL TV
MENYS DE 2.000	84,0	23,4	85,9
DE 2. A 10.000	84,9	21,5	85,4
DE 10. A 50.000	86,6	27,5	88,7
DE 50. A 500.000	87,8	24,0	89,8
CAPITALS	87,4	30,3	90,3

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges horitzontals. Base País Valencià.

QUADRE 311
AUDIÈNCIA* TELEVISIÓ SEGONS ÀREES DEL PAÍS VALENCIÀ
PER CADENA

ÀREA	M. TV	M.AHIR	TVE 1	TVE 2	TV-3	TVE CV	NO M.
VALÈNCIA	99,2	87,8	83,3	20,7	9,8	35,1	0,8
Horta Nord	99,0	95,1	92,8	16,7	9,0	33,5	1,0
Horta Oest	98,7	79,8	73,3	23,4	11,9	28,3	1,3
Horta Sud	100	89,6	87,6	13,3	6,6	25,5	---
Llíria	100	79,0	79,0	7,7	21,8	44,7	---
Sagunt	100	100	100	18,8	13,0	19,1	---
Requena	100	96,9	96,9	4,7	---	44,1	---
Alzira	100	98,1	83,5	44,2	7,0	44,4	---
Xàtiva	100	87,8	87,8	6,4	---	49,3	---
Gandia	100	77,9	72,9	14,7	---	12,8	---
València c.	98,2	86,6	81,6	25,5	9,8	36,7	1,8
ALACANT	100	88,2	82,8	23,5	2,4	24,0	---
Alcoi	100	78,7	78,7	22,7	9,8	63,2	---
Elda	100	93,2	80,2	10,6	---	6,2	---
Dénia	100	84,8	80,7	24,1	---	15,9	---
Alacant c.	100	93,3	91,9	38,7	2,4	22,3	---
Elx	100	81,6	72,7	11,8	---	17,3	---
Oriola	100	90,5	84,8	21,0	4,6	31,1	---
CASTELLÓ	95,3	82,9	78,9	13,5	15,6	39,3	4,7
Vinaròs	85,9	68,0	63,4	8,3	30,0	21,5	14,1
Castelló c.	97,8	86,7	83,5	15,0	11,6	45,4	2,2
Sogorb	100	91,0	78,6	14,7	13,2	28,7	---

Font: C.A. RTVE C.V. 10/89. * En percentatges horitzontals.

QUADRE 312
DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

SEXE	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
BARÓ	45,2	54,0	49,3	51,8	49,5	46,3	68,7	48,6	48,3
DONA	54,8	46,0	50,7	48,2	50,5	53,7	31,3	51,4	51,7

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 313
DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

SEXE	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
BARÓ	64,0	37,5	38,7	3,0	6,5	11,3	1,8	1,8	87,9
DONA	73,0	30,1	37,4	2,6	6,2	12,4	0,6	1,8	88,5

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 314
DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

EDAT	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
14/24	22,3	23,6	21,0	33,6	23,5	32,6	58,8	27,1	23,0
25/34	16,4	17,3	17,4	16,2	27,1	24,1	33,5	8,8	18,5
35/44	15,0	15,2	16,9	18,9	16,1	15,1	7,7	14,1	15,4
45/64	28,4	27,3	30,1	22,0	27,2	21,1		32,1	27,1
65/MÉS	17,8	16,5	14,6	9,3	6,1	7,1		18,0	15,7

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 315
DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

EDAT	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
14/24	66,4	34,7	34,7	4,1	6,5	16,8	3,0	2,1	89,4
25/34	60,3	31,2	35,3	2,4	9,2	15,3	2,1	0,8	87,1
35/44	65,3	32,5	40,6	3,3	6,5	11,3	0,6	1,6	86,2
45/64	72,7	34,4	42,8	2,3	6,4	9,4		2,2	89,1
65/MÉS	78,0	35,5	35,4	1,7	2,5	5,4		2,1	88,3

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 316
DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

C/SOC.	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
AL/M/A.	17,1	18,6	15,9	17,1	23,9	17,9	37,8	13,3	17,7
MITJ.	39,0	39,9	38,6	46,6	47,2	46,1	36,3	41,0	39,2
M/BAIX.	29,3	27,5	31,6	24,4	22,7	29,4	25,9	27,2	28,8
BAIXA	14,7	14,0	13,9	11,9	6,2	6,5		18,5	14,3

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 317
DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

C/SOC.	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
AL/M/A.	64,6	34,7	33,4	2,6	8,4	11,7	2,4	1,3	86,5
MITJ.	69,9	35,2	38,4	3,4	7,8	14,3	1,2	1,9	90,3
M/BAIX.	70,3	32,4	42,1	2,4	5,0	12,2	1,2	1,7	89,0
BAIXA	67,0	31,3	35,0	2,2	2,6	5,2		2,2	83,5

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 318
DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

N/EDU.	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
S/EST.	14,2	12,1	12,3	8,3	5,7	7,0		19,6	13,3
PRIMAR.	18,5	16,5	21,0	9,9	11,9	13,3		19,2	17,3
EGB/FP	43,9	45,6	45,4	47,5	48,0	56,5	40,0	46,5	44,8
BUP/FP2	15,0	17,5	14,0	22,9	21,5	17,5	41,8	11,6	16,0
UNIV.	8,4	8,2	7,3	11,4	12,9	5,6	18,2	3,0	8,5

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 319

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

N/EDU.	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
S/EST.	69,0	28,9	33,1	1,7	2,6	5,9		2,5	82,7
PRIMAR.	75,3	33,1	47,4	1,6	4,5	9,4		2,0	90,7
EGB/FP	68,6	35,0	39,4	3,0	6,9	15,3	1,2	1,9	90,1
BUP/FP2	64,1	36,7	33,2	4,0	8,5	12,9	3,0	1,3	87,9
UNIV.	63,5	30,7	30,6	3,5	9,1	7,4	2,4	0,6	83,3

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

OUADRE 320

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

L/R**.	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
-10	23,9	22,3	27,4	28,1	11,5	13,2	10,1	26,8	24,0
10/50	30,3	31,9	32,3	35,5	36,2	36,6	31,6	34,3	30,9
50/200	15,4	15,2	12,1	9,5	4,6	9,8		35,3	14,7
CAPIT.	30,4	30,7	28,2	26,9	47,7	40,5	58,3	3,7	30,5

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

** En milers d'habitants.

QUADRE 321

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

<u>L/R**.</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>CNL9</u>	<u>TV3</u>	<u>ANT3</u>	<u>TEL5</u>	<u>CNL+</u>	<u>ALTR</u>	<u>TOTAL</u> <u>TV</u>
-10	69,1	31,7	43,9	3,3	3,1	6,6	0,6	2,0	89,0
10/50	66,6	34,4	39,4	3,2	7,4	13,9	1,2	2,0	87,5
50/200	71,7	34,6	31,2	1,8	2,0	7,8		4,3	87,5
CAPIT.	68,8	34,1	35,4	2,5	10,0	15,9	2,4	0,2	88,7

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

** En milers d'habitants.

QUADRE 322

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

<u>PROV.</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>CNL9</u>	<u>TV3</u>	<u>ANT3</u>	<u>TEL5</u>	<u>CNL+</u>	<u>ALTR</u>	<u>TOTAL</u> <u>TV</u>
ALACAN.	36,1	35,1	27,9	25,7	4,5	1,7		72,5	32,9
CASTEL.	12,2	12,6	14,2	41,7	1,4	0,6		6,2	12,1
VALÈNC.	51,7	52,4	57,8	32,6	94,1	97,6	100	21,4	55,1

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 323

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1990

<u>PROV.</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>CNL9</u>	<u>TV3</u>	<u>ANT3</u>	<u>TEL5</u>	<u>CNL+</u>	<u>ALTR</u>	<u>TOTAL</u> <u>TV</u>
ALACAN.	75,5	36,0	32,4	2,2	0,9	0,6		4,0	88,3
CASTEL.	70,9	35,6	45,4	9,8	0,8	0,6		0,9	89,5
VALÈNC.	64,1	31,9	39,8	1,7	10,8	21,0	2,1	0,7	87,9

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

OUADRE 324
DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

SEXE	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
BARÓ	47,5	58,5	55,3	51,4	45,6	46,9	62,6	58,6	48,8
DONA	52,5	41,5	44,7	48,6	54,4	53,1	37,4	41,4	51,2

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 325
DISTRIBUCIÓ PER SEXES DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

SEXE	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
BARÓ	44,2	22,3	39,7	2,5	45,2	35,6	6,8	1,2	91,4
DONA	45,8	14,8	30,1	2,2	50,7	37,8	3,8	0,8	89,8

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

OUADRE 326
DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

EDAT	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
14/24	17,1	24,2	19,6	28,4	29,1	20,6	37,5	15,7	23,3
25/34	15,5	20,9	16,6	26,6	19,1	16,3	23,8	13,3	18,2
35/44	15,2	16,6	15,6	14,7	15,0	15,5	19,7	16,1	15,8
45/64	30,4	25,3	30,6	22,2	24,2	27,6	15,6	39,5	26,2
65/MÉS	22,0	13,0	17,5	8,1	12,7	20,0	3,4	15,4	16,5

Font:EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 327
DISTRIBUCIÓ PER EDATS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

EDAT	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
14/24	33,4	19,3	29,5	2,9	60,7	32,9	8,6	0,7	91,6
25/34	37,0	20,5	30,6	3,3	48,7	31,8	6,7	0,7	87,7
35/44	43,9	19,6	34,9	2,2	46,2	36,7	6,7	1,0	91,7
45/64	52,0	17,7	40,4	2,0	44,2	38,5	3,1	1,5	90,3
65/MÉS	60,8	14,8	37,5	1,2	37,4	45,2	1,1	0,9	91,7

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 328
DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

C/SOC.	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
AL/M/A.	17,2	24,1	18,7	29,5	20,9	15,6	34,4	26,7	19,5
MITJ.	37,2	40,4	36,8	46,8	41,0	36,9	38,9	39,7	38,3
M/BAIX.	28,4	25,5	30,5	16,8	26,5	31,2	20,5	18,1	27,9
BAIXA	17,2	10,0	14,0	6,9	11,6	16,4	6,3	15,5	14,3

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 329
DISTRIBUCIÓ PER CLASSE SOCIAL DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

C/SOC.	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
AL/M/A.	38,4	22,0	32,3	3,5	49,8	28,4	9,0	1,3	87,8
MITJ.	44,0	19,5	33,5	2,9	51,7	35,5	5,4	1,0	91,0
M/BAIX.	46,6	17,1	38,6	1,5	46,4	41,8	3,9	0,6	91,9
BAIXA	54,2	13,0	33,9	1,2	39,0	42,2	2,3	1,1	90,6

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 330

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

<u>N/EDU.</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>CNL9</u>	<u>TV3</u>	<u>ANT3</u>	<u>TEL5</u>	<u>CNL+</u>	<u>ALTR</u>	<u>TOTAL</u> <u>TV</u>
S/EST.	18,6	9,3	15,7	6,4	11,7	19,1	5,3	23,8	15,1
PRIMAR.	16,9	11,2	16,4	6,1	13,8	18,3	3,5	9,2	14,8
EGB/FP	38,6	43,9	40,7	44,2	44,0	40,6	42,2	35,8	41,0
BUP/FP2	17,3	23,2	18,7	23,4	21,8	16,1	31,9	14,3	20,0
UNIV.	8,7	12,4	8,5	19,9	8,6	5,8	17,1	17,0	9,1

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 331

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

<u>N/EDU.</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>CNL9</u>	<u>TV3</u>	<u>ANT3</u>	<u>TEL5</u>	<u>CNL+</u>	<u>ALTR</u>	<u>TOTAL</u> <u>TV</u>
S/EST.	55,5	11,4	36,2	1,0	37,4	46,6	1,8	1,5	90,8
PRIMAR.	51,8	14,1	38,9	1,0	45,3	46,0	1,3	0,6	91,2
EGB/FP	43,1	20,0	35,0	2,6	52,5	37,0	5,5	0,9	92,1
BUP/FP2	38,9	21,4	32,4	2,8	52,4	29,6	8,4	0,7	90,5
UNIV.	39,4	22,9	29,9	4,7	41,7	21,6	9,0	1,7	83,1

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

QUADRE 332

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

L/R**.	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
-10	23,3	20,0	27,7	21,3	18,8	18,4	18,5	14,9	22,3
10/50	33,3	29,3	32,8	28,9	32,6	37,4	26,5	26,7	33,4
50/200	13,1	14,7	11,5	10,9	14,7	15,6	8,9	11,9	13,8
CAPIT.	30,3	35,9	27,9	38,9	33,9	28,6	46,1	46,6	30,5

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

** En milers d'habitants.

QUADRE 333

DISTRIBUCIÓ PER LLOC DE RESIDÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

L/R**.	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
-10	47,1	16,5	43,1	2,3	40,6	30,2	4,4	0,7	90,5
10/50	44,8	16,2	34,1	2,1	46,9	41,1	4,2	0,8	90,5
50/200	42,4	19,5	28,8	1,9	50,7	41,2	3,4	0,8	89,6
CAPIT.	45,0	21,8	32,0	3,0	53,7	34,7	8,0	1,5	91,1

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

** En milers d'habitants.

QUADRE 334

DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

PROV.	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
ALACAN.	36,8	35,4	28,2	21,8	34,3	38,9	28,8	55,8	34,4
CASTEL.	11,8	10,2	10,9	38,6	10,6	10,6	10,6	21,4	11,2
VALÈNC.	51,5	54,3	60,9	39,6	55,1	50,5	60,6	22,8	54,5

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 335
DISTRIBUCIÓ PER PROVÍNCIA DE L'AUDIÈNCIA*
DE TELEVISIÓ SEGONS CADENES ANY 1994

PROV.	TVE1	TVE2	CNL9	TV3	ANT3	TEL5	CNL+	ALTR	TOTAL TV
ALACAN.	48,7	19,2	28,8	1,5	48,4	42,1	4,5	1,6	91,5
CASTEL.	46,4	16,5	33,1	8,0	44,7	34,0	4,9	1,8	88,4
VALÈNC.	42,5	18,3	38,8	1,7	48,5	34,0	5,9	0,4	90,4

Font: EGM. Elaboració pròpia

* En percentatges **horitzontals**. Base País Valencià.

OUADRE 336
EMISSORES DE TV PREFERIDES PER LA POBLACIÓ
DE L'ÀREA ALACANT-ELX (PRIMERA ELECCIÓ)

EMISSORA	PERCENTATGE
TVE1	27,1
TVE2	16,2
TVV-CANAL 9	14,2
TV3	0,4
TELE 5	10,8
ANTENA 3	10,7
CANAL +	1,8
TELE ELX	0,1
TELE ALACANT	0,1
ALTRES	0,1
NC	18,5

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.

DGPL.Generalitat Valenciana. 1994.

En percentatges **verticals**. Elaboració pròpia.

QUADRE 337
EMISSORES DE TV PREFERIDES PER LA POBLACIÓ
DE L'ÀREA ALACANT-ELX (TRES ELECCIONS)

<u>EMISSORA</u>	<u>PERCENTATGE</u>
TVE1	27,1
TVE2	22,6
TVV-CANAL 9	24,5
TV3	0,9
TELE 5	22,6
ANTENA 3	45,6
CANAL +	4,5
TELE ELX	4,1
TELE ALACANT	1,7
ALTRES	0,1
NC	18,5

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
 DGPL.Generalitat Valenciana. 1994.
 En percentatges **verticals acumulats**. Elaboració pròpia.

QUADRE 338
EMISSORES DE TV PREFERIDES PER LA POBLACIÓ
DE LES COMARQUES CENTRALS

<u>EMISSORA</u>	<u>PERCENTATGE</u>
TVE1	26,6
TVE2	19,8
TVV-CANAL 9	46,2
TV3	4,7
TELE 5	18,3
ANTENA 3	45,3
CANAL +	5,8
ALTRES	1,8
NC	14,7

Font: Ninyoles, R (dir.), CEIC ALFONS EL VELL. 1994.
 En percentatges **verticals acumulats**.

OUADRE 339
EMISSORES DE TV PREFERIDES PER LA POBLACIÓ
DE LA CIUTAT DE CASTELLÓ (PRIMERA ELECCIÓ)

EMISSORA	PERCENTATGE
-----	-----
TVE1	17,3
TVE2	12,4
TVV-CANAL 9	13,8
TV3	3,0
TELE 5	6,8
ANTENA 3	26,7
CANAL +	4,7
CASTELLÓ TV	0,7
ALTRES	
NC	14,5

 Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
 DGPL.Generalitat Valenciana. 1995.
 En percentatges **verticals**. Elaboració pròpia.

OUADRE 340
EMISSORES DE TV PREFERIDES PER LA POBLACIÓ
DE LA CIUTAT DE CASTELLÓ (TRES ELECCIONS)

EMISSORA	PERCENTATGE
-----	-----
TVE1	33,2
TVE2	25,0
TVV-CANAL 9	31,6
TV3	10,2
TELE 5	17,6
ANTENA 3	49,5
CANAL +	8,0
CASTELLÓ TV	4,0
ALTRES	
NC	14,3

 Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
 DGPL.Generalitat Valenciana. 1995.
 En percentatges **verticals acumulats**. Elaboració pròpia.

EL VALENCIÀ EN LA TELEVISIÓ

QUADRE 341

OPINIÓ SOBRE LA CREACIÓ DEL TERCER CANAL DE TV PER A LA C.A.V. SEGONS SEXE*

OPINIÓ	BARÓ	DONA	TOTAL
A FAVOR	87,8	82,8	85,3
EN CONTRA	3,3	4,1	3,7
N.S.	8,0	11,9	10,0
N.C.	0,9	1,2	1,1

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 342

OPCIÓ DE LLENGUA PER A L'EMISSIÓ DEL TERCER CANAL SEGONS SEXE*

OPCIÓ	BARÓ	DONA	TOTAL
NOMÉS EN VALENCIÀ	11,9	9,4	10,7
MÉS EN VALENCIÀ	18,2	17,5	17,8
A PARTS IGUALS	46,2	44,2	45,1
MÉS EN CASTELLÀ	11,8	15,3	13,6
NOMÉS EN CASTELLÀ	7,7	9,3	8,5
N.S.	3,6	3,5	3,5
N.C.	0,5	1,0	0,7

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 343

OPINIÓ SOBRE LA CREACIÓ DEL TERCER CANAL DE TV
PER A LA C.A.V. SEGONS EDAT*

OPINIÓ	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
A FAVOR	86,8	86,2	95,2	88,9	87,0	86,4	73,8
EN CONTRA	5,8	4,7		3,3	4,5	3,7	3,9
N.S.	7,4	7,4	4,8	6,0	7,4	9,6	20,9
N.C.		1,7	1,9	1,1	0,3	1,3	1,1

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 344

OPCIÓ DE LLENGUA PER A L'EMISSIÓ DEL TERCER CANAL
SEGONS EDAT*

OPCIÓ	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
NOMÉS EN VALENCIÀ	21,4	16,1	11,7	9,3	11,8	6,7	6,7
MÉS EN VALENCIÀ	19,2	21,7	23,4	16,9	19,0	14,1	16,1
A PARTS IGUALS	39,9	41,6	43,6	46,8	43,9	51,4	43,4
MÉS EN CASTELLÀ	12,4	10,0	12,0	13,5	15,8	17,2	12,2
NOMÉS EN CASTELLÀ	6,0	8,4	8,1	10,4	7,8	6,7	10,1
N.S.		2,2	1,2	2,0	1,1	3,4	10,2
N.C.	1,1			1,1	0,6	0,5	1,2

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 345

OPINIÓ SOBRE LA CREACIÓ DEL TERCER CANAL DE TV
PER A LA C.A.V. SEGONS NIVELL D'ESTUDIS*

OPINIÓ	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
A FAVOR	81,1	89,3	87,2	96,7	81,9	87,8
EN CONTRA	4,2	1,9	5,5	2,2	10,5	1,6
N.S.	13,7	8,0	5,7	1,1	7,6	6,8
N.C.	1,0	0,8	1,6			3,8

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 346

OPCIÓ DE LLENGUA PER A L'EMISSIÓ DEL TERCER CANAL
SEGONS NIVELL D'ESTUDIS*

OPCIÓ	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
NOMÉS EN VALENCIÀ	6,7	13,0	13,8	16,5	21,8	12,8
MÉS EN VALENCIÀ	14,5	17,3	22,3	21,3	21,5	35,0
A PARTS IGUALS	44,9	46,4	43,5	49,7	43,1	40,0
MÉS EN CASTELLÀ	16,1	14,0	10,3	6,6	10,5	5,8
NOMÉS EN CASTELLÀ	10,6	7,5	7,9	4,8	3,1	4,3
N.S.	6,5	1,3	1,4	1,1		
N.C.	0,8	0,6	0,8			2,1

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 347

OPINIÓ SOBRE LA CREACIÓ DEL TERCER CANAL DE TV
PER A LA C.A.V. SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

OPINIÓ	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
A FAVOR	86,5	84,5	90,5	84,0
EN CONTRA	3,5	3,1	1,1	5,0
N.S.	9,6	11,8	5,2	9,4
N.C.	0,3	0,6	3,2	1,6

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 348

OPCIÓ DE LLENGUA PER A L'EMISSIÓ DEL TERCER CANAL
SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

OPCIÓ	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
NOMÉS EN VALENCIÀ	14,2	10,6	11,6	8,0
MÉS EN VALENCIÀ	19,2	17,6	10,2	18,8
A PARTS IGUALS	37,6	47,0	42,9	49,0
MÉS EN CASTELLÀ	13,9	14,7	19,8	11,0
NOMÉS EN CASTELLÀ	9,0	6,1	14,2	9,3
N.S.	5,6	3,5	1,4	2,6
N.C.	0,5	0,5		1,3

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 349

OPINIÓ SOBRE LA CREACIÓ DEL TERCER CANAL DE TV
PER A LA C.A.V. SEGONS PROVÍNCIA*

<u>OPINIÓ</u>	<u>ALACANT</u>	<u>CASTELLÓ</u>	<u>VALÈNCIA</u>
A FAVOR	84,2	84,5	86,1
EN CONTRA	4,9	7,0	2,4
N.S.	9,4	8,1	10,5
N.C.	1,6	0,4	0,9

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 350

OPCIÓNS DE LLENGUA PER A L'EMISSIÓ DEL TERCER CANAL
SEGONS PROVÍNCIA*

<u>OPCIÓ</u>	<u>ALACANT</u>	<u>CASTELLÓ</u>	<u>VALÈNCIA</u>
NOMÉS EN VALENCIÀ	6,5	10,5	12,9
MÉS EN VALENCIÀ	8,9	21,4	22,0
A PARTS IGUALS	47,5	38,9	45,1
MÉS EN CASTELLÀ	19,3	19,5	9,2
NOMÉS EN CASTELLÀ	13,8	6,2	6,1
N.S.	2,9	2,7	4,1
N.C.	1,0	0,8	0,6

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 351

OPINIÓ SOBRE LA CREACIÓ DEL TERCER CANAL DE TV
PER A LA C.A.V. SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

OPINIÓ	ESQUERRA			DRETA	
	(1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	(9-10)
A FAVOR	95,2	90,1	84,5	84,5	62,2
EN CONTRA	4,8	2,3	4,6	4,2	17,1
N.S.		7,1	9,5	11,4	20,7
N.C.		0,4	1,4		

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 352

OPCIÓ DE LLENGUA PER A L'EMISSIÓ DEL TERCER CANAL
SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

OPCIÓ	ESQUERRA			DRETA	
	(1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	(9-10)
NOMÉS EN VALENCIÀ	33,4	12,8	6,3	10,1	20,7
MÉS EN VALENCIÀ	18,0	17,1	19,3	17,1	
A PARTS IGUALS	30,6	45,1	49,1	44,3	50,0
MÉS EN CASTELLÀ	8,4	14,2	14,2	18,8	
NOMÉS EN CASTELLÀ	9,6	8,1	7,5	7,8	8,6
N.S.		2,8	2,3	1,9	20,7
N.C.			1,4		

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 353

OPINIÓ SOBRE LA CREACIÓ DEL TERCER CANAL DE TV
PER A LA C.A.V. SEGONS CONEIXEMENT DEL VALENCIÀ*

OPINIÓ	PARLA I ESCRIU	ENTÉN I PARLA	ENTÉN I NO PARLA	NO L'ENTÉN
A FAVOR	91,0	88,2	83,9	73,6
EN CONTRA	2,6	2,8	4,3	6,7
N.S.	5,3	9,0	9,6	17,5
N.C.	1,1		2,3	2,2

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 354

OPCIÓ DE LLENGUA PER A L'EMISSIÓ DEL TERCER CANAL
SEGONS CONEIXEMENT DEL VALENCIÀ*

OPCIÓ	PARLA I ESCRIU	ENTÉN I PARLA	ENTÉN I NO PARLA	NO L'ENTÉN
NOMÉS EN VALENCIÀ	28,2	14,2	5,4	
MÉS EN VALENCIÀ	32,7	24,8	10,3	
A PARTS IGUALS	38,5	47,7	49,3	28,2
MÉS EN CASTELLÀ	0,6	6,5	20,3	32,1
NOMÉS EN CASTELLÀ		3,0	9,3	35,5
N.S.		3,7	3,5	5,3
N.C.		0,1	1,8	0,9

Font: CIS, maig 1984. Estudi 1414. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 355
OPINIÓ SOBRE L'ÚS DEL VALENCIÀ A LA TVV-C9
SEGONS ANY DE REALITZACIÓ DE L'ENQUESTA

HAURIA DE SER	1990	1991	1992	1994
-----	----	----	----	----
TOT EN VALENCIÀ	36,9	35,3	33,6	34,1
MÉS EN VALENCIÀ	11,3	15,9	17,9	16,6
IGUAL QUE ARA	35,8	37,0	38,1	40,6
MÉS EN CASTELLÀ	10,7	7,5	7,0	7,6
TOT EN CASTELLÀ	4,2	2,1	1,6	0,6
NS/NC	1,1	2,3	1,8	0,4

 Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics.
 DGPL.Generalitat Valenciana. 1995.

* En percentatges **verticals**.

PROGRAMACIÓ I INFORMATIUS

QUADRE 356

ESTRUCTURA DE LA PROGRAMACIÓ TELEVISIVA* 1989

<u>GÈNERES</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>CSur</u>	<u>TV3</u>	<u>TM3</u>	<u>TVV</u>	<u>TOTAL</u>
FICCIÓ	33,6	19,0	44,7	21,0	44,3	44,4	34,5
FILMS	14,8	5,5	21,8	7,2	28,5	29,1	17,8
SÈRIES	16,9	8,4	15,5	11,4	15,7	15,3	13,8
TELENOV.	1,8	2,7	7,3	2,4			2,3
CULTURA	6,2	14,2	3,9	13,1	2,1	3,1	7,1
INFORM.	24,5	17,3	8,4	11,2	12,7	13,0	14,5
NOTÍCIES	13,0	4,1	8,4	6,9	7,0	8,6	8,0
ALTRES	11,4	13,6		4,3	5,6	4,3	6,4
ENTRETE-							
NIMENT	23,0	15,2	19,9	22,9	18,0	13,4	18,7
JOCs	1,8	6,6	3,9	6,5	5,3	9,3	5,5
VARIETAT	20,7		12,7	7,2	9,5	4,1	9,0
ALTRES	0,3	8,6	3,2	9,2	3,1		4,1
INFANTIL	9,6	5,1	8,8	9,4	6,3	9,9	8,2
DIBUIXOS	4,0	2,2	8,8	4,1	6,3	9,9	5,8
ALTRES	5,5	2,8		5,2			2,2
ESPORT	1,8	26,7	10,8	21,6	14,8	9,5	14,2
ALTRES	0,9	1,4	2,4		0,3	5,5	1,7
NO CLAS.	0,8	0,8	0,8	0,4	1,2	0,5	0,6

MINUTS

TOTALS 8011 7252 3060 5199 2828 2418 28768

Font: Villagrasa, J. M., dins Silj, A. "La Nuova Televisione in Europa". Volum III. Gruppo Fininvest, Milano. 1992

* En percentatges sobre els minuts totals de cada emissor.
Setmana del 27/11 al 3/12 de 1989

QUADRE 357

ESTRUCTURA DE LA PROGRAMACIÓ TELEVISIVA* 1990

<u>GÈNERES</u>	<u>TVE1</u>	<u>TVE2</u>	<u>Ant3</u>	<u>Tel5</u>	<u>CSur</u>	<u>TV3</u>	<u>TM3</u>	<u>TVV</u>	<u>TOTAL</u>
FICCIÓ	32,6	32,8	50,9	56,1	39,0	34,3	44,2	54,2	43,0
FILMS	10,0	21,1	20,3	19,1	21,1	8,9	17,3	25,1	17,9
SÈRIES	15,4	10,4	18,2	26,4	12,7	25,3	18,0	19,9	18,2
TELENOV.	6,6		12,4	10,6	5,2		7,6	9,9	6,6
CULTURA	3,7	24,4	3,4	0,5	16,5	9,9	9,0	4,3	8,8
INFORM.	22,4	16,3	13,0	3,6	10,1	13,7	10,4	8,8	12,3
NOTÍCIES	12,0	3,0	9,0	2,9	9,0	10,7	9,3	6,9	7,8
ALTRES	10,3	13,3	3,9	0,7	1,1	2,9	1,1	1,8	4,4
ENTRETE-									
NIMENT	22,6	2,3	13,3	19,7	17,3	15,3	18,1	12,9	15,2
JOCS	2,9		5,6	9,9	3,1	8,5	3,3	7,0	5,0
VARIETAT	5,0		3,3	5,1	6,7	1,5	5,5	5,8	4,1
ALTRES	14,7	2,3	4,3	4,6	7,4	5,3	9,1		5,9
INFANTIL	10,3	8,8	16,7	11,3	7,8	12,6	8,6	9,5	10,7
DIBUIXOS	2,3	5,7	12,3	10,0	7,8	11,7	7,6	6,2	8,0
ALTRES	7,9	3,0	4,3	1,2		0,8	1,0	3,3	2,7
ESPORT	6,2	13,4	2,0	6,9	7,7	11,7	8,6	7,8	8,0
ALTRES	1,0	1,4			0,6	1,7	0,8	1,6	0,9
NO CLAS.	1,4	0,4	0,3	1,5	0,5	1,4		0,5	0,7

MINUTS									
TOTALS	7474	7393	7190	6814	4760	5618	5900	6356	51505

Font: Villagrasa, J. M., dins Silj, A. "La Nuova Televisione in Europa". Volum III. Gruppo Fininvest, Milano. 1992

* En percentatges sobre els minuts totals de cada emissor.
Setmana del 26/11 al 2/12 de 1990

QUADRE 358

ESPAIS CINEMATOGRAFICS SETMANALS 1990 I 1991*

<u>EMISSORES</u>	<u>DL</u>	<u>DM</u>	<u>DX</u>	<u>DJ</u>	<u>DV</u>	<u>DS</u>	<u>DU</u>	<u>1991</u>	<u>1990</u>
TVE1	0	1	0	1	1	3	2	8	11
TVE2	3	2	2	3	2	2	1	15	6
ANTENA 3	2	1	1	2	3	5	3	17	8
TELE 5	2	2	2	1	2	1	2	12	12
CANAL +	7	7	8	8	12	10	5	57	
CSUR	2	1	2	1	3	2	1	12	8
TV3	1	0	1	0	0	3	1	6	5
C33	0	0	0	1	2	1	1	5	2
TM3	2	3	2	2	3	2	1	15	10
TVV-C9	2	2	2	2	1	3	3	15	7
TVG	1	0	1	0	1	2	0	5	8
ETB1	0	0	1	1	0	0	1	3	4
ETB2	1	0	0	0	1	1	2	5	5

TOTAL	23	19	22	22	31	35	23	175	86

Font: Villagrasa, J. M., dins Silj, A. "La Nuova Televisione in Europa". Volum III. Gruppo Fininvest, Milano. 1992.

* Setmana del 10 al 16 de març

QUADRE 359

NOMBRE DE LLARGMETRATGES EMESOS PER TVE
I HORES ANUALS EN PERCENTATGE

<u>ANY</u>	<u>CEE (%)</u>	<u>EUA (%)</u>	<u>ALTRES (%)</u>	<u>TOTAL</u>
1982	152 (36,7%)	255 (61,5%)	7 (1,8%)	414
1985	208 (52,5%)	138 (34,8%)	50 (12,7%)	396
1989	328 (35,5%)	497 (53,8%)	98 (10,7%)	923

Font: Anuaris RTVE. Percentatges **horitzontals**.
Elaboració pròpia

QUADRE 360
TELEFILMS EMESOS NO PRODUÏTS PER TVE
I HORES ANUALS EN PERCENTATGE

ANY	CEE (%)	EUA (%)	ALTRES (%)	TOTAL
1982	276 (47,3%)	248 (42,5%)	59 (10,2%)	583
1985	179 (27,2%)	398 (60,4%)	81 (12,4%)	658
1989	256 (15,7%)	937 (57,4%)	438 (26,9%)	1.631

Font: Anuaris RTVE. Percentatges horitzontals. Elaboració pròpia.

QUADRE 361
CLASSIFICACIÓ PER GÈNERES DE L'OFERTA TELEVISIVA, 1993

EMISSORES	CINE -MA	CONCUR -SOS	SPORT	INFA NTIL	INFOR MATIU	SÈRI -ES	VAR. MUSIC	DIVUL GATIU
TVE1	19,9	6,8	3,4	17,7	9,0	18,2	14,8	5,6
TVE2	20,6	2,8	17,1	4,9	19,5	7,0	7,2	17,9
ANTENA 3	27,2	2,0	5,0	14,6	7,6	24,9	12,1	4,6
TELE 5	29,3	8,3	3,5	16,6	6,2	20,2	13,4	1,9
CANAL +	59,9	0,0	7,9	4,1	6,0	4,2	9,1	6,2
CANAL 9	33,6	6,9	6,4	17,6	10,9	10,7	5,9	6,4
CANAL 33	2,2	0,0	36,3	6,6	2,2	7,2	10,8	30,8
CANAL SUR	23,8	7,8	5,4	12,8	11,0	9,9	11,5	14,2
ETB1	4,4	2,9	23,5	21,5	9,6	11,5	10,4	12,2
ETB2	28,4	3,7	2,9	0,0	15,5	19,6	8,0	20,3
TV3	17,5	5,0	3,0	16,7	18,4	23,7	7,1	7,7
TVG	16,1	4,1	11,0	8,4	12,8	24,3	13,2	8,0
TVM	30,6	2,5	9,4	11,5	15,7	15,9	6,7	5,1
TOTAL	25,9	4,2	9,2	12,0	11,2	15,4	10,0	2,5

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social, 1994", Fundesco. Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

QUADRE 362

CLASSIFICACIÓ PER GÈNERES DEL CONSUM TELEVISIU. 1993

EMISSORES	CINE -MA	CONCUR -SOS	SPORT	INFA NTIL	INFOR MATIU	SÈRI -ES	VAR. MUSIC	DIVUL GATIU
TVE1	20,0	10,5	4,1	5,6	15,7	15,9	12,7	9,8
TVE2	22,7	5,6	27,1	6,1	6,8	7,6	4,6	16,7
ANTENA 3	33,5	3,1	2,4	3,8	9,1	28,4	12,8	4,6
TELE 5	38,0	11,9	3,4	5,4	3,9	17,8	15,1	3,5
CANAL +	35,4	0,0	17,7	3,7	10,9	15,4	9,0	5,1
CANAL 9	36,7	7,3	10,2	8,7	17,7	6,7	4,8	6,0
CANAL 33	3,1	0,0	60,9	2,4	1,6	4,9	2,9	22,8
CANAL SUR	28,3	8,3	9,2	8,1	13,5	5,4	7,4	16,4
ETB1	2,8	2,7	47,5	19,6	7,0	5,7	5,8	6,9
ETB2	35,7	2,9	3,6	0,0	19,6	11,5	8,7	17,5
TV3	19,3	7,5	2,8	27,2	27,2	18,9	4,2	9,5
TVG	17,5	5,3	16,0	9,5	18,8	16,9	11,3	3,9
TVM	32,9	2,7	16,2	8,5	15,5	10,3	6,2	3,9

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social, 1994", Fundesco. Madrid, 1994. Elaboració pròpia.

QUADRE 363

TEMPS D'EMISSIÓ PUBLICITÀRIA*. 1990-1991

EMISSORES	PUBLICITAT		PUBLICITAT		VARIACIÓ 90-91
	HORES 90	%	HORES 91	%	
TVE	284	15,7	309	11,7	8,8
TVE1	199	11,0	245	9,1	21,1
TVE2	85	4,7	68	2,6	-20,0
AUTONÒMIQUES	960	53,0	1.118	42,4	16,5
PRIVADES	568	31,3	1.211	45,9	113,2
ANTENA 3	167	9,2	493	18,7	195,2
TELE 5	383	21,1	667	25,3	74,2
CANAL +	18	1,0	50	1,9	177,8
TOTAL	1.812	100,0	2.638	100,0	45,6

* No inclou les autopromocions.

Font: Media Planning. Citat a Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social, 1992", Fundesco. Madrid, 1992. Elaboració pròpia.

QUADRE 364
EVOLUCIÓ DE LES HORES DE PUBLICITAT EN TV
1989-1993

ANY	HORES	1980=100
1989	886	100,0
1990	1.812	204,5
1991	2.638	297,7
1992	3.403	384,1
1993	4.257	480,5

Font: Media Planning, citat a Díaz Nosty, B.:
 "Comunicación Social, 1994", Fundesco. Madrid,
 1994.

QUADRE 365
TIPUS DE PROGRAMES DE TV QUE MÉS AGRADEN (PRIMERA ELECCIÓ)
SEGONS ANY DE REALITZACIÓ DE L'ENQUESTA*

PROGRAMA	1990	1991	1992	1994
INFORMATIUS	24,0	21,4	27,1	33,6
ESPORTIUS	17,1	19,0	16,4	19,5
CULTURALS	8,4	5,0	10,1	8,9
MUSICALS	6,8	7,1	7,1	4,3
TELEFILMS	6,1	11,6	6,9	5,1
PEL.LÍCULES	29,6	22,3	19,9	19,3
RECREATIUS	6,6	11,6	11,3	7,6
DOCUMENTALS	1,0	0,3		
ALTRES	0,2	0,8	0,3	1,6
NINGUN	0,1	1,0	1,0	

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics. DGPL.
 Generalitat Valenciana. 1995.

* En percentatges **verticals**.

QUADRE 366

TIPUS DE PROGRAMES DE TV QUE MÉS AGRADEN (DUES ELECCIONS)
SEGONS ANY DE REALITZACIÓ DE L'ENQUESTA*

PROGRAMA	1990	1991	1992	1994
INFORMATIUS	41,3	33,1	40,3	50,4
ESPORTIUS	28,9	28,9	29,9	30,3
CULTURALS	16,0	13,5	20,3	20,1
MUSICALS	16,9	17,8	13,4	10,5
TELEFILMS	12,1	23,6	16,1	11,9
PEL·LÍCULES	58,7	51,9	51,9	49,1
RECREATIUS	21,2	25,6	25,1	22,5
DOCUMENTALS	1,7	1,0		
ALTRES	0,5	2,3	1,0	4,0
NINGUN	1,9	1,3	1,3	

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics. DGPL.
 Generalitat Valenciana. 1995.

* En percentatges **verticals acumulats**.

QUADRE 367

AUDIÈNCIA D'INFORMATIUS SEGONS HORARI PER CADENES

HORARI	TVE 1	TVE 2	TVE C.V.	TVV-C9	ANTENA 3*
14.30-15.00	---	---	6,6	2,1	0,7
15.00-15.30	29,0	---	---	---	0,5
20.00-20.30	---	---	3,2	---	---
20.30-21.00	12,7	---	---	---	---
21.00-21.30	---	---	---	15,5	---
21.30-22.00	---	---	---	---	0,2
22.00-22.30	---	10,7	---	---	---
MATINADA	7,8	---	---	---	---

Font: C.A. RTVE C.V. 7/90

*Per aquesta cadena només audiència de València ciutat.
 Percentatges sobre el total de la mostra, País Valencià.

QUADRE 368

FREQUÈNCIA AMB QUÈ MIREN LES NOTÍCIES A LA TELEVISIÓ
SEGONS SEXE*

FREQUÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
CADA DIA	74,8	72,8	73,8
3/4 V. SETMANA	16,8	15,8	16,8
1 V. SETMANA	2,8	3,9	3,4
QUASI MAI	4,2	4,3	4,3
NO MAI	0,5	2,0	1,3

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 369

FREQUÈNCIA AMB QUÈ MIREN LES NOTÍCIES A LA TELEVISIÓ
SEGONS EDAT*

FREQUÈNCIA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
CADA DIA	62,5	75,7	71,7	76,2	75,4	74,9	73,7
3/4 V. SETM.	25,5	15,3	19,4	17,1	15,4	14,6	13,5
1 V. SETM.	3,1	2,3	3,7	1,9	3,6	5,7	3,3
QUASI MAI	7,0	2,7	3,9	3,2	4,6	2,5	6,0
NO MAI	1,1	2,4		0,1	0,6	1,5	2,6

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 370FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LES NOTÍCIES A LA TELEVISIÓ
SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>MENYS DE</u> <u>10.000 HB.</u>	<u>10.001</u> <u>A 50.000</u>	<u>50.001 A</u> <u>100.000</u>	<u>MÉS DE</u> <u>100.000</u>
CADA DIA	68,0	71,8	74,0	79,7
3/4 V. SETM.	24,6	13,9	20,6	11,8
1 V. SETM.	2,7	4,5	4,0	2,8
QUASI MAI	3,6	5,7	1,5	3,9
NO MAI	0,6	2,9		0,5

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges verticals. Base País Valencià.

QUADRE 371FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LES NOTÍCIES A LA TELEVISIÓ
SEGONS PROVÍNCIA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>ALACANT</u>	<u>CASTELLÓ</u>	<u>VALÈNCIA</u>
CADA DIA	70,5	69,9	76,5
3/4 V. SETMANA	18,4	19,3	14,5
1 V. SETMANA	3,4	5,5	2,9
QUASI MAI	6,4	3,7	3,1
NO MAI	0,3	0,8	1,9

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges verticals. Base País Valencià.

QUADRE 372

FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LES NOTÍCIES A LA TELEVISIÓ
SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

FREQÜÈNCIA	ESQUERRA			DRETA	
	(1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	(9-10)
CADA DIA	79,3	75,6	73,1	74,3	77,5
3/4 V. SETMANA	14,1	16,0	20,5	15,4	8,4
1 V. SETMANA	5,9	3,6	1,7	5,5	1,7
QUASI MAI	0,8	3,3	3,3	2,1	10,8
NO MAI		0,1	0,9		0,9

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 373

FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LES NOTÍCIES A LA TELEVISIÓ
SEGONS GRAU DE CONEIXEMENT DEL VALENCIÀ*

FREQÜÈNCIA	PARLA I	ENTÉN I	ENTÉN I	NO
	ESCRIU	PARLA	NO PARLA	ENTÉN
CADA DIA	72,1	75,4	73,3	70,0
3/4 V. SETM.	20,0	15,0	16,7	16,9
1 V. SETM.	1,4	4,0	3,4	2,6
QUASI MAI	4,2	4,2	4,1	5,1
NO MAI	0,6	0,6	1,5	4,6

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 374

FREQÜÈNCIA AMB QUÈ MIREN LES NOTÍCIES A LA TELEVISIÓ
SEGONS CLASSE SOCIAL SUBJECTIVA*

FREQÜÈNCIA	MITJANA ALTA	MITJANA MITJANA	MITJANA BAIXA	BAIXA
CADA DIA	84,2	75,1	71,8	73,2
3/4 V. SETM.	6,5	16,8	17,3	15,1
1 V. SETM.	3,3	2,5	5,0	2,7
QUASI MAI		3,9	5,2	4,7
NO MAI		0,8	0,3	3,2

Font: CIS, novembre 1992. Estudi 2034. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

DADES COMPARATIVES PER COMUNITATS AUTONÒMIQUES I TELEVISIONS AUTONÒMIQUES

QUADRE 375

AUDIÈNCIA TELEVISIVA* EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES 1990-91

COMUNITAT AUTÒNOMA	NOVEMBRE 1990			GENER 1991		
	TVE	AUTON.	PRIV.	TVE	AUTON.	PRIV.
ANDALUSIA	65,3	23,3	11,4	59,3	23,4	17,3
CATALALUNYA	32,6	26,3	41,1	36,8	25,9	37,3
GALÍCIA	74,6	18,9	6,5	72,7	19,9	7,4
MADRID	58,3	12,2	29,5	57,2	14,1	28,7
P. BASC	74,7	16,2	9,1	69,4	16,7	13,9
P. VALENCIÀ	62,6	24,2	13,2	59,1	24,2	16,7

TOTAL						
ESPANYA	66,6	16,1	16,8	64,6	16,4	18,4

* Percentatges horitzontals.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1991", Fundesco.
Madrid, 1991.

QUADRE 376

AUDIÈNCIA DE TV EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1991

EMISSORES	ANDA- LUSIA	CATA- LUNYA	GALÍ- CIA	MA- DRID	P.VALEN -CIÀ	PAÍS BASC	RESTA ESTAT	TOTAL
TVE	53,2	46,1	65,7	44,0	50,6	59,2	72,6	57,1
TVE1	40,1	34,1	50,2	31,4	37,5	42,6	55,8	42,9
TVE2	13,1	12,0	15,5	12,6	13,1	16,6	16,8	14,2
AUTONÒM.	21,8	23,0	18,8	13,2	22,4	14,2		15,5
PRIVADES	23,9	30,0	15,5	42,8	24,3	26,3	23,1	27,0
ANTENA 3	8,6	10,5	5,1	15,9	9,2	10,4	9,3	10,1
TELE 5	14,3	18,8	9,5	25,4	14,1	15,1	13,2	16,0
CANAL +	1,0	0,7	0,9	1,5	1,0	0,8	0,6	0,9
ALTRES	1,1	0,9	0,0	0,0	2,7	0,3	4,3	0,4
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Ecotel. Citat a Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social, 1992", Fundesco. Madrid, 1992.

QUADRE 377

AUDIÈNCIA DE TV EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1992

EMISSORES	ANDA- LUSIA	CATA- LUNYA	GALÍ- CIA	MA- DRID	P.VALEN -CIÀ	PAÍS BASC	RESTA ESTAT	TOTAL
TVE	38,0	37,9	48,0	36,8	42,5	47,6	59,2	45,4
TVE1	27,3	26,8	34,9	24,6	29,6	33,2	42,9	32,4
TVE2	10,7	11,1	13,1	12,2	11,9	14,4	16,3	13,0
AUTONÒM.	20,3	26,8	17,0	18,4	22,5	13,6	3,9	16,5
CANAL SUR	20,3							
TV3		21,4						
CANAL 33		5,4						
TVG			17,0					
TELEMADRID				18,4				
CANAL 9					22,5			
ETB1						4,3		
ETB2						9,3		
PRIVADES	40,0	33,5	32,3	44,7	33,8	38,1	36,0	37,2
ANTENA 3	14,0	14,2	10,5	18,3	13,8	17,2	14,6	14,7
TELE 5	24,5	18,3	20,2	23,3	18,7	19,3	19,7	20,8
CANAL +	1,5	1,0	1,6	3,1	1,3	1,6	1,7	1,7
ALTRES	1,7	1,7	0,8	0,1	2,2	0,6	0,9	0,9
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Sofres (Ecotel). Citat a Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social, 1993", Fundesco. Madrid, 1993.

QUADRE 378

AUDIÈNCIA DE TV EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES. 1993

EMISSORES	ANDA- LUSIA	CATA- LUNYA	GALÍ- CIA	MA- DRID	P.VALEN -CIÀ	PAÍS BASC	RESTA ESTAT	TOTAL
TVE	33,4	32,7	45,3	34,1	35,7	39,9	49,8	39,4
TVE1	25,7	24,1	35,8	24,8	27,3	29,1	38,1	29,8
TVE2	7,7	8,6	9,5	9,3	8,4	10,8	11,7	9,6
AUTONÒM.	19,1	25,4	15,5	18,8	21,2	16,2	4,0	15,6
CANAL SUR	19,1						0,7	3,8
TV3		19,2					0,4	3,4
CANAL 33		5,6					0,1	1,0
TVG			15,5				0,1	1,0
TELEMADRID				18,8			1,5	3,1
CANAL 9					19,9		0,6	2,3
ETB1						4,3	0,1	0,3
ETB2						9,3	0,6	0,7
PRIVADES	46,0	41,7	39,0	47,0	42,7	43,4	45,7	44,4
ANTENA 3	20,5	21,0	16,7	23,0	21,5	23,3	21,2	21,1
TELE 5	23,5	19,5	20,6	21,3	18,8	18,5	22,6	21,4
CANAL +	2,0	1,2	1,7	2,7	1,4	1,6	1,9	1,9
ALTRES	1,5	0,2	0,2	0,1	0,4	0,5	0,5	0,6
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Sofres A.M. Citat a Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social, 1994", Fundesco. Madrid, 1994.

QUADRE 379
VARIACIÓ DEL CONSUM DE TV EN MINUTS
EN LES COMUNITATS AUTÒNOMES, 1991-93

COMUNITAT AUTÒNOMA	1991	1992	1993
ANDALUSIA	194	210	212
MADRID	198	203	219
CATALUNYA	195	200	207
P VALENCIÀ	185	194	210
RESTA ESPANYA	169	191	203
P. BASC	159	173	174
GALÍCIA	157	160	171
TOTAL	187	193	204

Font: Sofres A.M. Citat a Díaz Nosty, B.:
 "Comunicación Social, 1994", Fundesco.
 Madrid, 1994

QUADRE 380
EVOLUCIÓ DELS INGRESSOS PUBLICITARIS*
EN LES EMISSORES DE TV, 1989-1993

EMISSORES	1989	1990	1991	1992	1993
TVE	165.330	137.006	104.883	102.234	72.565
AUTONÒM.	19.500	29.808	31.703	29.271	30.220
CANAL 9	1.000	3.051	3.751	4.600	4.200
CANAL SUR	1.500	5.470	6.000	4.800	4.400
ETB1/2	1.450	1.689	1.788	1.644	1.100
TELEMADRID	1.500	5.834	5.067	5.614	6.900
TVG	1.050	1.264	1.106	1.481	1.400
TV3/C33	13.000	12.500	15.540	11.132	11.100
PRIVADES		15.435	42.291	61.584	84.584
ANTENA 3		5.317	16.284	28.378	47.008
TELE 5		9.842	25.146	31.706	35.604
CANAL +		276	861	1.500	1.972
TOTAL	184.830	182.249	178.877	192.089	187.369

* En milions de pessetes.
 Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social, 1994",
 Fundesco. Madrid, 1994.

QUADRE 381

PRESSUPOSTOS* I GRAU D'AUTOFINANÇAMENT DE LES TELEVISIONS
AUTONÒMIQUES. 1991

<u>TV AUTÒNOM.</u>	<u>PRESSUPOST</u>	<u>INGRESSOS</u>	<u>SUBVENCIÓ</u>	<u>%SUBV.</u>
TV3/C33	21.500	17.840	3.660	17
CANAL SUR	14.154	6.267	7.877	56
CANAL 9	9.278	4.117	5.032	56
ETB1/2	8.999	2.694	6.305	70
TVG	7.994	2.525	5.469	
TELEMADRID	20.500	14.500		

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social.1991",
Fundesco. Madrid, 1991.

QUADRE 382

SUBVENCIONS DELS CANALS AUTONÒMICS*
1994

<u>EMISSORES</u>	<u>1994</u>	<u>HISTÒRIC</u>
CATALUNYA	13.740	91.379
P. BASC	10.112	53.755
GALÍCIA	7.660	53.755
MADRID	7.500	
ANDALUSIA	13.663	70.727
P. VALENCIÀ	12.868	44.391

* En milions de pessetes.

Font: Díaz Nosty, B.: "Comunicación Social, 1994",
Fundesco. Madrid, 1994.

QUADRE 383

OBJECTIUS I FINANÇAMENT DE LA FORTA

OBJECTIUS

- 1.- INTEGRAR-SE EN ELS ORGANS PROFESSIONALS INTERNACIONALS
- 2.- CREAR SERVEIS COMUNS PER A REDUIR COSTOS
- 3.- ESTABLIR XARXES DE COMUNICACIÓ ENTRE ELS MEMBRES
- 4.- COMPRAR ALS MERCATS INTERNACIONALS
- 5.- INVERTIR EN PRODUCCIÓ PRÒPIA
- 6.- DESENVOLUPAR EL SEU NIVELL TECNOLÒGIC

FINANÇAMENT

ORDINARI: 30% A PARTS IGUALS

70% SEGONS POBLACIÓ DE CADA TERRITORI

EXTRAORDINARI: SEGONS CRITERIS DE POBLACIÓ

ESPECIAL: EN ELS CASOS QUE ALGUNA TV NO ESTÀ INTERESSADA

EN EL PROJECTE CONCRET

FORTA. CONSTITUÏDA A BILBAO 5/4 DE 1989.

QUADRE 384

DISTRIBUCIÓ DELS RECURSOS FINANCERS, TÈCNICS I HUMANS
DE LA FORTA. 1990

RECURSOS	RTVA	CCRTV	RTVM	RTVV	RTVG
PLANTILLA*	758	1.141	600	577	900
INVERSIONS	2.772	1.600	932	391	786
EXPLOTACIÓ	18.400	26.322	14.912	7.814	8.697
TOTAL (milions)	21.172	27.922	15.844	8.205	9.483
FACTURACIÓ PU- CITAT (milions)	3.083	14.854	5.070	2.783	1.918
POBLACIÓ DE COBERTURA EN MILERS D'HAB:					
OFICIAL	7.019	6.125	4.965	3.853	2.897
REAL	7.500	9.700	6.800	4.000	3.000
HORES D'EMIS. SETMANAL TV	80,30	144,00	117,4	104	88
% PROD. PRÒPIA	66,50	60,56	36,4	48,6	64,5

RECURSOS	EITB	RTVMUR	TOTAL
PLANTILLA*	748	9	4.733
INVERSIONS	1.243	0	7.724
EXPLOTACIÓ	10.405	200	86.750
TOTAL (milions)	11.648	200	94.474
FACTURACIÓ PU- CITAT (milions)	2.650	0	30.358
POBLACIÓ DE COBERTURA EN MILERS D'HAB:			
OFICIAL	2.158	1.048	28.065 (71%)
REAL	2.600	1.048	34.648 (87%)
HORES D'EMIS. SETMANAL TV	148,4	0,0	682,3
% PROD. PRÒPIA	56,6	0,0	

* Personal fixe + contractat + col.laborador.

Font: Forta, 1990. Citat a Amorós Pons, A. M. :
"La transformació del model de televisió a l'Estat
Espanyol (1980-1992)". Tesi Doctoral. UAB. 1994

ELS PÚBLICS DE LA INFORMACIÓ SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ ALS MITJANS DE COMUNICACIÓ

QUADRE 385

PERCEPCIÓ SOBRE L'EVOLUCIÓ DEL PODER DE LA PREMSA
DES DE FA TRES ANYS SEGONS PROVÍNCIA I RESTA ESPANYA*

PODER PREMSA	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA	RESTA ESPANYA
MÉS	46,2	73,1	55,5	59,8
MENYS	5,6	15,4	5,7	8,4
NS	47,9	10,1	35,6	28,8
NC	0,3	1,4	3,2	2,9

Font: CIS, novembre 1985. Estudi 1492. Elaboració pròpia.

*En percentatges **verticals**. Base País Valencià i resta Espanya.

QUADRE 386

MITJÀ PRINCIPAL DE SEGUIMENT DE LES NOTÍCIES
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS SEXE*

MITJÀ	BARÓ	DONA	TOTAL
RÀDIO	25,5	32,1	28,8
PREMSA/REVISTES	21,9	9,2	15,5
TELEVISIÓ	46,8	50,0	48,5
N/C	5,7	8,7	7,2

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 387

FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS SEXE*

FREQÜÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
DIÀRIA	29,7	23,8	26,6
ALG.VOLTA SETM.	35,8	31,4	33,6
QUASI MAI	16,7	23,2	20,1
NO MAI	17,6	21,3	19,5

Font: CIS, novembre 1986. Estudi 1556.Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

OUADRE 388

MITJÀ PREFERENT DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS SEXE*

MITJÀ	BARÓ	DONA	TOTAL
TVE	40,4	44,7	42,6
TVE-AITANA	68,6	75,0	71,8
TV3	2,9	3,7	3,3
RNE-RCE	11,3	12,2	11,7
CADENA SER	27,4	27,9	27,6
RÀDIO POPULAR	10,3	22,0	16,2
ANTENA 3 RÀDIO	5,3	6,6	6,0
HOJA DEL LUNES	4,7	3,8	4,3
LAS PROVINCIAS	23,2	16,3	19,7
LEVANTE	22,3	9,4	15,8
LA VERDAD	4,7	1,1	2,9
CASTELLÓN DIARIO	2,5	1,8	2,1
INFORMACIÓN	11,9	6,0	8,9
MEDITRRÁNEO	3,8	2,7	3,3
EL PAÍS	8,5	3,9	6,2
ALTRES	5,4	5,8	5,6

Font: CIS, novembre 1986. Estudi 1556.Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Només per als que contesten algun seguiment. Base País Valencià.

QUADRE 389
FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS SEXE*

FREQÜÈNCIA	BARÓ	DONA	TOTAL
DIÀRIA	23,2	15,7	19,3
ALG.V.SETM.	43,2	35,6	39,2
QUASI MAI	21,9	31,8	27,0
NO MAI	11,1	16,5	13,9

Font: CIS, novembre-desembre 1988. Estudi 1774.
 Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**.
 Base País Valencià.

QUADRE 390
MITJÀ PRINCIPAL DE SEGUIMENT DE LES NOTÍCIES
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS EDAT*

MITJÀ	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
RÀDIO	36,8	32,3	30,6	32,3	28,0	27,8	21,5
PREMSA/REV.	10,0	16,2	24,0	23,0	18,5	8,2	8,7
TELEVISIÓ	44,9	48,9	41,5	40,0	46,5	56,7	56,7
N/C	8,4	2,7	3,9	4,7	7,0	7,4	13,1

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 391
FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS EDAT*

FREQÜÈNCIA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
DIÀRIA	18,7	26,4	32,7	31,0	25,6	25,0	25,1
ALG.V.SETM.	28,0	45,2	43,4	33,8	38,3	33,0	21,9
QUASI MAI	23,9	14,5	10,2	22,0	19,6	20,7	23,6
NO MAI	29,4	13,9	12,9	13,0	16,3	21,0	29,3

Font: CIS, novembre 1986. Estudi 1556. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 392

MITJÀ PREFERENT DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS EDAT*

MITJÀ	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
TVE	38,4	36,8	41,9	40,8	36,6	46,3	51,9
TVE-AITANA	68,4	69,0	63,9	68,2	75,8	75,7	76,5
TV3	0,9	3,6	1,2	2,9	2,9	4,3	4,7
RNE-RCE	9,0	10,3	9,9	10,2	13,5	13,4	13,2
CADENA SER	27,7	31,3	26,7	34,5	25,0	23,6	23,5
R. POPULAR	14,5	21,4	16,5	12,6	16,0	20,2	14,7
ANTENA 3 R.	8,0	5,9	7,6	7,0	8,2	3,6	3,5
HOJA LUNES	2,6	5,3	2,7	3,8	4,1	7,6	2,8
PROVINCIAS	25,7	21,0	16,2	23,1	18,2	16,7	18,6
LEVANTE	13,6	18,4	20,3	24,2	14,7	11,7	7,5
LA VERDAD	1,4	2,2	4,6	3,5	3,6	2,8	1,6
CAST. DIARIO	2,1	2,3	2,6	1,6	2,3	3,0	1,4
INFORMACIÓN	14,9	9,9	9,8	9,4	9,3	7,9	5,7
MEDITERRÁNEO	3,2	5,1	4,4	3,3	3,3	2,6	2,2
EL PAÍS	5,4	10,4	12,1	6,6	4,6	4,6	3,3
ALTRES	4,3	7,0	8,7	5,4	5,9	5,4	3,9

Font: CIS, novembre 1986. Estudi 1556. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Només per als que contesten algun seguiment. Base País Valencià.

QUADRE 393

FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS EDAT*

FREQÜÈNCIA	18/20	21/25	26/30	31/40	41/50	51/60	60/MÉS
DIÀRIA	8,7	19,9	13,4	23,9	26,9	19,9	15,9
ALG.V.SETM.	30,3	40,9	49,8	42,9	40,4	42,0	31,7
QUASI MAI	36,6	26,0	26,6	29,1	22,4	27,1	26,1
NO MAI	24,5	11,9	10,2	3,4	10,4	11,1	25,2

Font: CIS, novembre-desembre 1988. Estudi 1774. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 394

MITJÀ PRINCIPAL DE SEGUIMENT DE LES NOTÍCIES
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS NIVELL D'ESTUDIS*

MITJÀ	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
RÀDIO	26,0	31,2	33,7	33,2	19,8	22,0
PREMSA/REV.	9,7	13,1	21,1	27,9	35,0	45,2
TELEVISIÓ	52,8	52,0	42,0	30,4	40,5	26,7
N/C	11,6	3,8	3,1	8,5	4,8	6,1

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 395

FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ SOBRE
EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS NIVELL D'ESTUDIS*

FREQÜÈNCIA	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
DIÀRIA	18,1	27,9	32,5	18,7	49,5	52,2
ALG.V.SETM.	26,0	38,6	36,1	43,1	30,7	31,1
QUASI MAI	25,6	18,3	18,2	17,3	12,7	7,8
NO MAI	29,9	15,0	13,1	20,9	6,9	9,0

Font: CIS, novembre 1986. Estudi 1556. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 396

MITJÀ PREFERENT DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ SOBRE
EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS NIVELL D'ESTUDIS*

MITJÀ	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
TVE	50,9	41,9	35,8	27,2	40,7	38,4
TVE-AITANA	77,6	74,9	64,7	77,3	51,8	42,4
TV3	3,9	3,4	2,7	1,8	4,1	2,6
RNE-RCE	12,3	9,8	10,8	14,1	15,3	19,4
CADENA SER	28,2	27,1	25,3	44,5	25,7	15,7
R. POPULAR	18,6	17,3	13,1	15,9	8,6	6,5
ANTENA 3 R.	7,7	5,6	3,9	7,3	9,5	2,4
HOJA LUNES	4,5	4,7	4,5	4,5	3,4	0,8
PROVINCIAS	9,3	20,4	32,3	20,6	34,3	25,3
LEVANTE	6,7	15,3	22,6	34,9	23,6	21,8
LA VERDAD	2,4	2,3	4,7	0,7	7,2	2,8
CAST. DIARIO	0,8	2,9	2,2	2,0	3,7	2,6
INFORMACIÓN	7,1	7,4	11,8	7,8	15,4	19,2
MEDITERRÀNEO	1,5	3,3	4,8	2,7	2,1	9,2
EL PAÍS	1,9	3,7	10,6	4,0	16,5	28,5
ALTRES	5,8	6,4	5,6	3,1	2,1	7,4

Font: CIS, novembre 1986. Estudi 1556. Elaboració pròpia.

* En percentatges verticals. Només per als que contesten algun seguiment. Base País Valencià.

QUADRE 397

FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ SOBRE
EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS NIVELL D'ESTUDIS*

FREQÜÈNCIA	SENSE ESTUDIS	PRIMA -RIS	SECUN DARIS	F.P.	UNIV. MITJ.	UNIV. SUPER.
DIÀRIA	9,9	19,3	25,1	19,7	47,5	25,1
ALG.V.SETM.	31,1	44,2	39,3	37,1	43,3	53,2
QUASI MAI	33,1	27,1	24,6	30,0	6,3	13,8
NO MAI	25,3	9,4	10,6	10,7	2,9	4,9

Font: CIS, novembre-desembre 1988. Estudi 1774. Elaboració pròpia.* En percentatges verticals. Base País Valencià.

QUADRE 398

MITJÀ PRINCIPAL DE SEGUIMENT DE LES NOTÍCIES SOBRE
EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

MITJÀ	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
RÀDIO	22,5	25,7	24,9	37,1
PREMSA/REV.	19,5	13,4	11,0	15,6
TELEVISIÓ	48,3	52,5	57,4	42,9
N/C	9,7	8,3	6,8	4,4

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 399

FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ SOBRE
EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
DIÀRIA	20,3	19,6	19,4	38,8
ALG.V.SETM.	31,4	40,0	36,7	28,8
QUASI MAI	24,0	25,1	18,2	13,2
NO MAI	24,2	15,0	25,4	18,9

Font: CIS, novembre 1986. Estudi 1556. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 400MITJÀ PREFERENT DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ SOBRE
EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

MITJÀ	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
TVE	37,6	39,7	39,8	49,1
TVE-AITANA	78,8	82,2	72,5	57,4
TV3	6,4	2,9	0,4	2,1
RNE-RCE	10,5	11,3	15,2	12,3
CADENA SER	30,1	27,4	40,8	23,7
R. POPULAR	15,5	19,8	13,8	14,0
ANTENA 3 R.	7,2	4,8	10,0	5,5
HOJA LUNES	4,6	6,6	5,0	1,7
PROVINCIAIS	19,4	24,0	9,3	18,0
LEVANTE	13,4	19,7	6,0	15,4
LA VERDAD	2,4	1,6	7,3	3,6
CAST. DIARIO	2,3	2,7	0,1	1,9
INFORMACIÓN	4,7	4,6	12,1	14,7
MEDITERRÀNEO	3,4	3,2	0,1	3,9
EL PAÍS	3,0	2,4	5,1	12,0
ALTRES	3,2	4,8	9,6	7,1

Font: CIS, novembre 1986. Estudi 1556. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Només per als que contesten algun seguiment. Base País Valencià.

QUADRE 401FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ SOBRE
EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA*

FREQÜÈNCIA	MENYS DE 10.000 HB.	10.001 A 50.000	50.001 A 100.000	MÉS DE 100.000
DIÀRIA	13,9	17,3	12,4	26,7
ALG.V.SETM.	40,2	35,4	36,5	42,7
QUASI MAI	26,5	29,2	35,7	23,1
NO MAI	18,6	17,7	15,4	6,9

Font: CIS, novembre-desembre 1988. Estudi 1774. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 402

MITJÀ PRINCIPAL DE SEGUIMENT DE LES NOTÍCIES
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS PROVÍNCIA*

<u>MITJÀ</u>	<u>ALACANT</u>	<u>CASTELLÓ</u>	<u>VALÈNCIA</u>
RÀDIO	39,3	27,6	23,5
PREMSA/REV.	7,5	9,0	20,7
TELEVISIÓ	49,9	59,0	46,0
N/C	3,3	4,4	9,8

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 403

FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS PROVÍNCIA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>ALACANT</u>	<u>CASTELLÓ</u>	<u>VALÈNCIA</u>
DIÀRIA	15,1	32,6	31,9
ALG.V.SETM.	32,9	30,4	34,6
QUASI MAI	23,9	13,0	19,5
NO MAI	27,8	23,3	14,0

Font: CIS, novembre 1986. Estudi 1556. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 404
MITJÀ PREFERENT DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS PROVÍNCIA*

MITJÀ	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA
TVE	30,7	45,4	47,5
TVE-AITANA	69,0	78,1	72,0
TV3	0,1	15,9	2,4
RNE-RCE	14,3	5,1	11,7
CADENA SER	54,8	9,0	18,6
R. POPULAR	14,3	11,4	18,1
ANTENA 3 R.	13,1	2,6	3,4
HOJA LUNES	1,5	8,1	4,8
PROVINCIAS	1,6	10,1	29,9
LEVANTE	0,5	2,4	25,4
LA VERDAD	9,8	0,6	0,1
CAST. DIARIO	0,2	17,8	0,1
INFORMACIÓN	31,1	0,1	0,1
MEDITERRÁNEO	0,6	25,8	0,3
EL PAÍS	7,3	4,7	6,0
ALTRES	11,8	2,2	3,3

Font: CIS, novembre 1986. Estudi 1556. Elaboració pròpia.
 * En percentatges **verticals**. Només per als que contesten algun seguiment. Base País Valencià.

QUADRE 405
FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ
SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS PROVÍNCIA*

FREQÜÈNCIA	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA
DIÀRIA	14,2	28,5	20,5
ALG.V.SETM.	40,8	38,8	38,4
QUASI MAI	33,8	24,8	23,6
NO MAI	10,6	7,8	17,1

Font: CIS, novembre-desembre 1988. Estudi 1774.
 Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**.
 Base País Valencià.

QUADRE 406

MITJÀ PRINCIPAL DE SEGUIMENT DE LES NOTÍCIES SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS RECORD DE VOT* EN LES ELEC.GRALS. D'OCTUBRE 1982

MITJÀ	AP	UCD	CDS	PSOE	UPV	PCE	ABST.
RÀDIO	27,2	17,5	37,6	30,2	17,3	30,5	33,1
PREMSA/REV.	21,4	6,8	24,8	14,0	30,4	41,7	10,7
TELEVISIÓ	46,4	72,3	37,7	50,0	52,3	27,8	43,0
N/C	5,0	3,4		5,9			13,1

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 407

MITJÀ PRINCIPAL DE SEGUIMENT DE LES NOTÍCIES SOBRE EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

MITJÀ	ESQUERRA (1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	DRETA (9-10)
RÀDIO	35,2	31,5	24,9	28,8	65,6
PREMSA/REV.	25,9	16,4	19,4	20,7	4,2
TELEVISIÓ	38,9	46,7	48,8	42,1	30,2
N/C		5,3	7,0	8,3	

Font: CIS, octubre 1984. Estudi 1437. Elaboració pròpia.

* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 408FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ SOBRE
EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS ESCALA D'IDEOLOGIA POLÍTICA*

FREQÜÈNCIA	ESQUERRA (1-2)	(3-4)	(5-6)	(7-8)	DRETA (9-10)
DIÀRIA	34,1	24,3	25,0	22,6	23,5
ALG.V.SETM.	44,1	41,6	41,0	51,2	34,3
QUASI MAI	14,6	27,2	29,0	23,3	30,9
NO MAI	7,3	6,4	4,5	2,9	11,4

Font: CIS, novembre-desembre 1988. Estudi 1774. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

QUADRE 409INFORMACIONS QUE S'HAN TINGUT EN COMPTE
A L'HORA DE DECIDIR EL VOT*

INFORMACIÓ	PAÍS VALENCIÀ	ESPANYA
INTERVENCIÓ LÍDERS PRG. ESPECIALS TVE	51,9	39,1
INFORMACIÓ TELEDIARIS	51,6	40,7
INFORMACIÓ PREMSA	29,6	27,1
INFORMACIÓ RÀDIO	38,1	27,6
ASSISTÈNCIA MÍTINS	14,2	12,3

Font: CIS, juliol 1986. Post-Electoral Generals 1986. Estudi 1542. Elaboració pròpia. Base País Valencià i Global.* Percentatges **verticals** dels que declaren haver tingut en compte.

QUADRE 410

DISTRIBUCIÓ PER COMUNITATS AUTÒNOMES DE LES INFORMACIONS
QUE S'HAN TINGUT EN COMPTE A L'HORA DE DECIDIR EL VOT*

<u>C.AUTÒNOMA</u>	<u>LÍDERS PROG. ESPECI. TVE</u>	<u>INFORM. TELEDI.</u>	<u>INFORM. PREMSA</u>	<u>INFORM. RÀDIO</u>	<u>ASSIST. MÍTINS</u>
ANDALUSIA	40,4	39,5	23,7	23,7	15,8
ARAGÓ	31,7	40,3	22,9	27,9	10,1
BALEARS	38,4	41,2	23,6	24,0	5,6
CANÀRIES	37,8	38,4	23,7	24,6	8,3
CASTELLA/LLEÓ	37,1	37,4	26,0	25,0	10,0
CATALUNYA	45,1	47,4	27,8	27,7	7,6
EXTREMADURA	31,1	33,5	17,2	24,4	10,4
GALÍCIA	31,8	35,8	28,6	28,9	12,9
NAVARRA	33,2	32,8	33,2	30,4	15,8
MADRID	36,2	38,9	32,4	30,1	13,0
CAST./LA MANXA	32,6	34,4	18,2	19,7	11,0
MÚRCIA	36,6	38,3	26,9	20,5	18,2
ASTÚRIES	48,7	48,7	35,5	35,7	16,2
RIOJA	39,3	42,0	30,0	31,0	12,4
CANTÀBRIA	29,3	23,6	21,0	20,3	9,0
P. VALENCIÀ	51,9	51,6	29,6	38,1	14,2
P. BASC	28,0	34,2	31,1	26,1	14,9

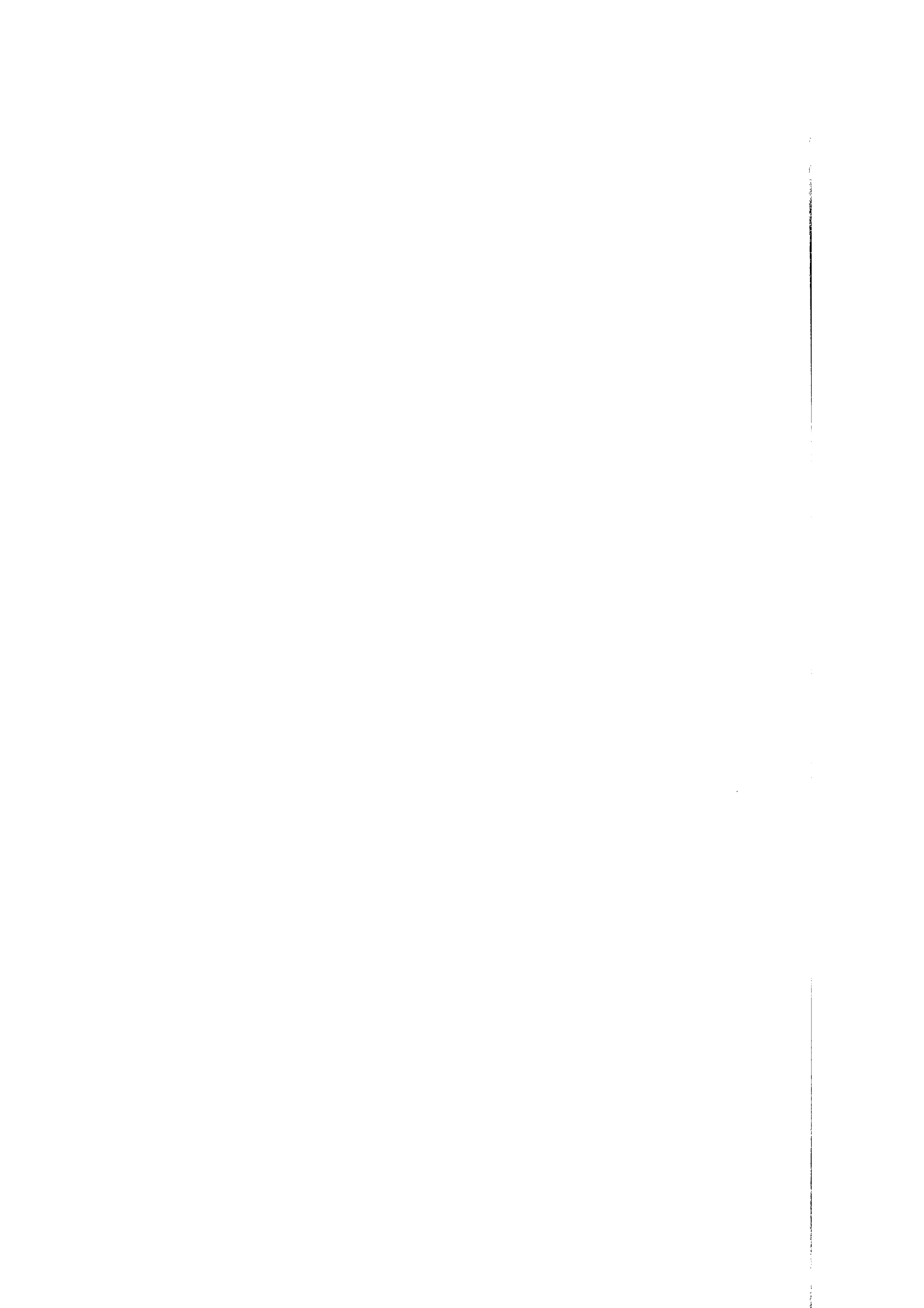
Font: CIS, juliol 1986. Post-Electoral Generals 1986. Estudi 1542. Elaboració pròpia. Base País Valencià i Global.* Percentatges horitzontals dels que declaren haver tingut en compte.

QUADRE 411

FREQÜÈNCIA DE SEGUIMENT DE LA INFORMACIÓ SOBRE
EL PAÍS VALENCIÀ SEGONS AUTOIDENTIFICACIÓ LINGÜÍSTICA*

<u>FREQÜÈNCIA</u>	<u>CASTELLANO</u> <u>-PARLANT</u>	<u>VALENCIANO</u> <u>-PARLANT</u>	<u>BILINGÜE</u>
DIÀRIA	16,2	22,8	22,9
ALG.V.SETM.	37,1	39,6	44,5
QUASI MAI	30,0	23,4	24,8
NO MAI	16,4	13,6	7,5

Font: CIS, novembre-desembre 1988. Estudi 1774. Elaboració pròpia.* En percentatges **verticals**. Base País Valencià.

TRANSCRIPCIÓ DE LES ENTREVISTES EN PROFUNDITAT

ÍNDIX D'ENTREVISTES

Capítol 1.- SALVADOR BARBER. GENER 1995.

Capítol 2.- FERRAN BELDA. 24 DE FEBRER DE 1993

Capítol 3.- ENRIQUE CERDAN TATO. MAIG 1994

Capítol 4.- AMADEU FABREGAT. 25 DE FEBRER DE 1993

Capítol 5.- J. M. GIRONÉS. 12 DE GENER DE 1995.

Capítol 6.- TONI MESTRE. 23 DE MARÇ DE 1993

Capítol 7.- JOAN JOSEP PÉREZ BENLLOCH. 11 DE MARÇ DE 1993

Capítol 8.- FRANCESC PÉREZ I MORAGÓN. SETEMBRE 1994

capítol 9.- MARÍA CONSUELO REYNA. FEBRER 1995.

Capítol 10.- EDUARD SANCHO. 10 DE FEBRER DE 1994

Capítol 11.- ROSA SOLBES. 11 DE MARÇ DE 1993

Capítol 12.- VICENT VENTURA. 10 DE MARÇ DE 1993

CAPÍTOL 1

En eixe moment estem tots polititzats; s'ha de produir el trencament

ENTREVISTA A SALVADOR BARBER. GENER 1995.

-Per començar d'alguna manera, voldria que començares per contar-me, breument, com t'entrà el cuquet del periodisme, com començes, on fas les primeres armes.

-Jo vaig començar en el periodisme de pura casualitat, com són aquestes coses normalment. Estava matriculat a Saragossa per a fer Veterinària, quan vaig conèixer una emissora de ràdio d'una forma absolutament casual, vaig entrar, em vaig fer amic dels qui havia allí. Això era a Bunyol, i em digueren, "per què no te'n véns demà que volem fer un informatiu...?" Era a l'estiu, em va agradar l'ambient, em vaig enganxar i quan va acabar l'estiu em vaig matricular en una Escola de Periodisme que hi havia ací, de l'Església, en lloc d'anar-me'n a fer Veterinària. Després ens examinàrem a Madrid i, bo, simultàniament jo ja estava fent ràdio a Bunyol. Després, en una emissora que hi havia ací, que era Ràdio Túria, feia les dues alhora, els caps de setmana anava a Bunyol, entre setmana feia programes ací, a Ràdio Túria, que la dirigia, no sé que se n'ha fet, Gonzalo Zaragoza. Li he perdut la pista. Mentrestant convocaren un curset de locutors i redactors en una emissora que era Ràdio Joventut de Burjassot. Jo estava matriculat i vaig fer el curset; hi havia un lloc de locutor, dos de redactor i no sé què més, i a mi m'agafaren. Jo volia ser redactor, però m'agafaren per a locutor. Això ho vaig començar a l'estiu del 64, més o menys. L'any 65 es quan es produeix el Decret Fraga.

-El 66, la Llei de Premsa i Impremta?

-No vull dir la Llei de Premsa; una cosa que era el Pla Transitori

d'Ordenació de les ones mitjanes. Llavors, Ràdio Joventut, que tenia uns estudis a València, al carrer de Verònica, i uns altres al mateix Burjassot, es va fusionar com La Voz de Levante; eren totes les emissores aquelles del "Movimiento", les emissores del sindicat, ací a Manises, pense. Hi havia La Voz de Levante i la Cadena Azul. Es va fusionar allò i la gent que estava en pràctiques o contractada, pense que cobrava mil pessetes o una cosa d'eixes per fer sis hores diàries i dotze els diumenges, però estava matant el cuquet. Aleshores ens quedàrem al carrer. I em vaig assabentar que s'acabava de muntar també, fruit d'eixa reconversió de les ones mitjanes, totes les parroquials havien desaparegut també, Ràdio Popular de València. Hi vaig anar amb uns guions. L'emissora estava en formació, vaig començar com a guionista d'un programa de matí, a primera hora, i als mesos ja vaig entrar de redactor i ja vaig estar de redactor vint anys pràcticament. Vaig acabar la carrera i, mentrestant, jo estudiava Filosofia, treballava allí i feia col.laboracions aïllades en el Levante, molt poques. Així que, quan vaig acabar la carrera, 70 o 71, immediatament vaig entrar de redactor en Las Provincias.

-Però mantenies també la ràdio?

Sí. Era una professió que estava molt mal pagada i treballaves com un negre. A Las Provincias vaig començar a fer una pàgina de reportatges de carrer, d'informació d'entrevistes, tots els dies.

-"La Calle" es deia això, no?

-Exactament, "La Calle". Eren entrevistes i coses d'eixes i una columneta amb notícies breus i tal. Jo parlava amb cançonetistes, cantants, escriptors; el que passava per València. Llavors, es va produir allò de l'"espíritu del 12 de febrero" d'Arias Navarro, començaren les associacions polítiques. La notícia començava a ser la política.

-Donar veu a l'oposició.

-Bo, no era l'oposició, perquè en el primer moment era allò que es deia «el

sano espíritu de pluralidades dentro de lo que es la ideología común», o no sé què, com es deien aquelles?, ja no me'n recorde.

- "Asociaciones políticas"

- Començaren també a florir els partits de l'oposició, el Partit Comunista, el Partit Socialista, i vaig començar ja a fer entrevistes. Clar, no es podia parlar directament; jo no entrevistava Manolo del Hierro, com a socialista. José Luis Albiñana, «un abogado profundo conocedor de la ideología socialista»; era una fórmula que utilitzàvem, no? Arribà un moment que hi havia molta informació, la pàgina es va convertir en una pàgina d'entrevistes i d'informació de política i una seccioneta curta que l'anomenàvem «El Patio», que la inauguràrem precisament en una visita que va fer Felipe González a València que parlà en les escoles professionals de Sant Josep.

- Sí, als jesuïtes. Va fer el discurs dalt d'una escala.

- Cert. Va donar el míting des de l'escala, perquè hi havia una amenaça de bomba. Bé. Així va començar la meua activitat com a periodista polític. Després vaig deixar Las Provincias, em dedicava a la ràdio, feia els informatius i per la vesprada un magazine, mentrestant vaig entrar a fer un programa setmanal cultural en Aitana, al Centre Regional de Televisió Espanyola, després, pel gener del 83, em vaig fer càrrec de La Hoja del Lunes. I bo, Ràdio Nacional ací i ara Ràdio Nacional a Madrid.

- Tornem a eixe període predemocràtic, quan està a punt de morir-se Franco, que és quan tu entres a Las Provincias, quin era l'ambient que es respirava en el diari? Com eren les relacions dels professionals amb la propietat del mitjà, si els controls eren molt rígids, si hi havia prou marge per a anar fent...

- En la redacció de Las Provincias hi havia una plantilla de persones d'edat, no hi havia una generació intermèdia. Entràrem en eixe moment, tal vegada amb mesos de diferència, Paco Pérez Puche, Fernando Herrero i jo, els tres de la mateixa edat, quan Consuelo va assumir la sots-direcció del periòdic. Consuelo

Reyna va voler rejuvenir allò i ens va dur a nosaltres que acabàvem de fer la carrera i teníem una certa experiència. La veritat és que es va treballar durant alguns anys molt a gust, i s'ha de reconèixer que Las Provincias va ser un periòdic que va estar en l'oposició claríssima al franquisme.

-Sí, aquell període en què es dóna veu a l'oposició.

-També s'ha de reconèixer que un paper important que jugava fonamentalment Consuelo Reyna era que, quan hi havia detinguts, cridava ella o ens indicava a algú que cridàrem. Cridàvem a la policia social per a demanar quants detinguts hi havia. La funció d'açò era que saberen que el periòdic estava assabentat i que no es passaren amb ningú. És a dir, que es va fer un paper important; se li donà veu a l'oposició, al nacionalisme en un moment determinat, i el periòdic va estar en una línia molt progressista durant uns anys.

-Respecte a les autoritats, hi hagué tensions especials?, recordes algun moment?

-Home, les tensions especials eren permanents, és a dir -entre una altra vegada en la nit dels temps-, jo recorde com una heroïcitat el dia que se'ns va ocórrer, pràcticament en assemblea amb les dues persones que t'he anomenat i tal vegada amb la pròpia Consuelo Reina, amb aquelles coses de sindicats que arribaven amb el seu encuny i es publicaven, i un dia ens ficàrem a canviar titulars de les notes de sindicats i allò es va viure amb una certa tensió, perquè en lloc de posar «sindicato del corcho», doncs posàvem «Decrece el número de empleados en el sindicato del corcho». Després llevàrem algunes coses que ara resulten coses molt pintoresques, però bé, després de llevar el titular i en veure que no érem detinguts en fer-se de dia, doncs començàrem a llevar títols, perquè eixes notes venien amb el «Excelentísimo señor Gobernador y Jefe Provincial del Movimiento don», i ja començàrem a llevar els «excelentísimos» i coses d'aquestes, després ja ens atrevíem a reconver-tir els textos, a fer informació, i a poc a poc...

Tensions n'hi havia, evidentment. Les tensions en aquell moment arribaven més directament al director, Ombuena, que a nosaltres, no?, a nosaltres ens arribaven de gaidó. Sí que hi hagué algun dels companys que t'he indicat, que el cridà el governador civil, Ruiz de Sánchez Malo, i li donà una renyina fortíssima perquè s'havia permès publicar una notícia on deia que havia pujat el preu del metre cúbic d'aigua per al consum de no sé quina cosa, diu «la noticia no ha sido bien acogida por», com era normal, li muntà una renyina fortíssima, però cridant i ficant-se roig, el tipus.

-A partir de quin moment comença a notar-se, diguem-ne, més llibertat en l'activitat periodística?

-S'anava notant, no et diré dia a dia, però sí diria que mes a mes. El franquisme s'anava afleblint i nosaltres anàvem pujant el llistó. És un procés, no hi ha un moment; no, a partir de la mort de Franco encara hi ha por i preocupació. Era una època de tensions amb les autoritats, home, tensions, per exemple, amb la policia, doncs hi havia vertaderes tensions perquè la gent que féiem habitualment informació política, després ho vaig poder saber perquè m'ho contà gent de dins, duiem el que s'anomenava «cola»; ens ficaven un social per a seguir-nos i si tu quedaves amb algú per a fer una entrevista, doncs anava el social, i féiem vertaderes peripècies, és a dir, jo entrava i deixava el meu cotxe aparcat a la porta de l'Albereda, estava un temps, eixia per la porta de darrere, agafava un taxi, em deixava en Sant Agustí i allí m'arreplegava algú. Els partits també tenien els seus mecanismes de protecció i mai et deien exactament on anava a ser l'entrevista o la roda de premsa; et recollien ells.

-La relació amb els polítics, és a dir, d'una banda els periodistes prenen un protagonisme social, i el fet que els polítics no poden parlar i els periodistes són els instruments dels polítics per a poder arribar a la gent...

-Això està tornant, eh?, en aquest moment també.

-En aquell moment, això implica que els periodistes tenen una relació amb

els nous actors, que és un poc especial, que no és la normal.

-No és la normal. Hi ha una relació que, més enllà de ser el periodista i el protagonista de la notícia, doncs hi ha una complicitat, perquè tampoc els periodistes en eixe moment estem fent exactament periodisme; en eixe moment estem tots polititzats, s'ha de produir el trencament...

-Això arriba a pactes o aliances?

-No hi ha pactes escrits, sí hi ha complicitats. Tots participem un poc de tot, un poc els polítics fan de periodistes i els periodistes de polítics, tots junts.

-També hi havia molt de l'altre periodisme.

-Sí. Havies d'anar molt en compte. En algunes redaccions hi hagué tensions entre redactors. Jo he vist en un semisoterrani de la Diputació, amb motiu del lliurament dels premis "València" de Literatura, un periodista, entre cometes, encanonar amb una pistola un altre periodista, «eres un rojo». Clar, que el periodista entre cometes era inspector de policia.

-Ja s'ha mort Franco, estem pels setanta...

-De la mort de Franco tinc jo una anècdota històrica; estàvem de guàrdia en Las Provincias, Vicent Andrés Estellés de redactor en cap i jo de redactor, i estàvem xerrant, i de sobte sentírem les campanetes del teletip. Dic «serà l'hora», perquè el teletip de tant en tant feia «tin-tin-tin, las tres y cuarto», i vaig jo a la sala de teletips i li dic «Vicent, que s'ha mort, Vicent, que s'ha mort», «de veritat?», «s'ha mort, s'ha mort», s'abraçà a mi, i estiguérem plorant un temps allí, «Vicent, Vicent, hem de fer el periòdic!», plorant d'alegria, collons, va ser un moment molt emocionant que no se m'oblidarà mai. Cridàrem a la resta de la redacció, a Consuelo, i començàrem a fer el periòdic. Hi havia molta tensió; recorde que vaig estar en un homenatge que van fer els feixistes al moment de José Antonio i era de pegar a fugir.

-Entrem de ple en la transició?

-La recorde com una etapa de manifestació darrere de manifestació, hi

havia vegades que la mateixa vesprada corríem per a informar de tres manifestacions, Pepe Penalba, el fotògraf, i jo les corríem. Anàvem amb roba de córrer les manifestacions quan ens solidaritzàvem. I quan no, era molt subtil el tema, anàvem amb vestit i corbata. Aleshores la policia no ens deia res.

-A partir d'un cert moment comença a haver moviments per a crear mitjans de comunicació diferents, i apareix aquella experiència de La Marina, que duia Pérez Benlloch, després el Dos i Dos que va durar molt poc i, sobretot, la més important que va ser Valencia Semanal. Com recordes allò?

-Jo vaig col.laborar en dos o tres números, perquè al tercer, -vaig a contar-ho i no ho he contat mai- i no vaig a dir-te qui em va dir «home, no passaria res que fores un poc més monàrquic, eh?, i no semblares massa catalanista», i li vaig dir «doncs mira, jo no sóc monàrquic, acabem ací», i me'n vaig anar.

-Això era quan la revista estava controlada per un sector de la UCD, els antics Unió Democràtica del País Valencià?

-La Democràcia Cristiana, que concretament estava Vicent Ruiz Monrabal.

-No seria Amadeu qui et va dir això?

-Jo no et dic res. El missatge va ser que no fóra tan catalanista, cosa que jo no he sigut mai, perquè massa nacionalista no he sigut mai.

-El paper de Valencia Semanal, com el veus tu dins el seu context històric?

-Com tot el que es publicava des d'una perspectiva progressista, doncs jugava un paper aglutinador de tots els corrents, un dinamitzador social, i va ser un paper important en alguns moments. A banda de l'anècdota que t'he contat, doncs va ser una finestra nova oberta a la llibertat.

-Alguns han interpretat, jo no sé si li han donat més importància de la que va tindre la revista, que va jugar un cert paper provocador respecte al món de les falles.

-Home, això també, exactament com ho has dit. En eixe moment també

jugava el mateix paper la Turia.

-Valencia Semanal podria haver fet un paper, a cavall entre, salvant totes les distàncies, el Cambio 16 i Cuadernos para el Diálogo. Valencia Semanal no era res de tot això?

-L'àmbit era de Comunitat Valenciana, de província de València pràcticament. Tot el que era antifranquisme tenia connotacions i jugava papers molt similars a favor de la democràcia. També va ser una escola de periodisme. És una revista d'informació compromesa amb la llibertat. Dir això ara no sembla dir molt, però aleshores era molt. Era també un signe d'identitat, a més de ser una publicació, era una pancarta sota el braç.

-S'acaba Valencia Semanal i comença quasi immediatament el Diario de Valencia. Tu no tingueres cap relació amb el diari indirectament?

-No, no.

-I com a diari, com a projecte periodístic, com el veus?

-Un projecte il·lusionant, però des del meu punt de vista se'ls esvara de les mans, se'ls en va anar de les mans fins i tot d'una manera organitzativa, no? Una plantilla massa nombrosa amb un capital curt; va fallar el projecte empresarial bàsicament. Com a lector, va tindre una hiperpreocupació per les minories, i clar, les minories no compren diaris o en compren pocs. Era una utopia, preciosa com totes les utopies, però després fallà com a estructura empresarial i quant a producte periodístic. Allí un accionista de mil pessetes, anava per la nit a veure què deia l'editorial i volia que la canviaren. Va nàixer també en un moment que ja no era de tanta aglutinació antifeixista. Cadascú anava per la seua banda, pels seus interessos, el seu partit.

-I Las Provincias també es decanta pels seus interessos.

-Igual que a la Junta i la Mesa del Consell estaven els democrata cristians, els nacionalistes, els comunistes i comencen cadascú a anar-se'n al seu lloc, doncs Las Provincias se'n va al seu lloc i es converteix en un diari conservador,

opció que no és la meua, però que jo respecte.

-Per entendre'ns en la comparació, La Vanguardia també és un diari conservador, m'entens?, vull dir que probablement Las Provincias podia haver fet un altre paper.

-Quina cosa haguera fet La Vanguardia si a Catalunya hi haguera problemes d'identitat? No ho sabem. Mira, et vaig a donar una clau; quan el Consell pre-autonòmic, jo li vaig fer a Albiñana una entrevista per a Las Provincias. Tu saps qui estava assegut darrere de la taula, amb Albiñana?

- Manuel Broseta

-Que contestava i matisava les preguntes. Després Manuel Broseta va jugar un paper molt important en l'altra opció, en l'opció UCD i en les senyes d'identitat i tal. Eixa és l'opció que va seguir Las Provincias, evidentment. I no ho oblidis, algunes preguntes d'Albiñana les contestava Broseta. També es planteja la UCD que té un camp de captació de vots en una manera d'entendre les senyes d'identitat, no? Veuen una mina en el tema de les senyes d'identitat. També reconec que es manipulen emocionalment des d'un costat i des de l'altre, eh?, i es crea un problema que a la millor no haguera sigut tal si s'haguera plantejat des d'una racionalitat integradora. S'ha de reconèixer que el Consell va fer un paper important, per exemple, quant a símbols, i va tractar d'aglutinar. Suppose que s'intenta accentuar el problema per tal d'obtindre vots.

-Hi ha manipulacions molt clares; Las Provincias en cap moment va dir que la bandera que havia adoptat el Consell era exactament la mateixa que tenia la Diputació General d'Aragó, o quan ataquen Albiñana, que cada vegada que eixia del Palau de la Generalitat el corrien, allò de la rebentaplenaris i tota aquella colla. La meua pregunta, tu que coneixes un poc el diari per dins, és si hi ha una operació clarament política, una consciència del que s'està fent, en el sentit de dur les coses cap a una determinada línia?

-Jo suppose que sí, t'ho he dit abans. Las Provincias pren una opció

determinada, política, que és l'opció UCD, que ací té unes peculiaritats, la UCD i els personatges de la UCD, que no té a nivell estatal. És a dir, per exemple, Abril Martorell és un home que juga ací des d'una perspectiva dura. En canvi, és el progressista reconegut a nivell d'Estat; tu no coneixes des de València l'Abril Martorell que et conten des de Madrid o des de Sevilla.

-I comencen les "accions" del GAV i les agressions a gent i a Sanchis Guarnier el maten a disgustos i amenaces de bomba.

-El nacionalisme també es radicalitza molt, no hi ha voluntat de diàleg per cap dels bàndols, i supose que no hi ha eixa voluntat, doncs uns per falta de transigència, els altres perquè veuen una mina electoral ací.

-No creus que també hi ha una desproporció de mitjans considerable? L'esquerra en general i el nacionalisme no tenen instruments de comunicació com té la dreta; està Las Provincias, Levante és del «Movimiento» i després de la cadena de l'Estat, «medios de comunicación social del Estado». Vull dir, que això és una clau important per a entendre la batalla de València, no?

-Sí, sí, absolutament.

-Bo, quan el Diario de Valencia fracassa, la segona operació, Noticias al Dia, com la veus?

-Més racional des del punt de vista empresarial, té el mateix problema que solen tindre tots els mitjans de comunicació que naixen; no hi ha mai capital i es fa en unes condicions de precarietat que fan inviable qualsevol projecte. El problema que va tindre Noticias, tal com ho vaig veure jo, és que si Noticias haguera aguantat un any més s'haguera consolidat. Un projecte periodístic necessita temps i diners.

-Els empresaris i la gent que té diners ja estan bé amb Las Provincias i no necessiten més...?

-Estan bé amb Las Provincias, estan bé amb el Levante. No hi ha tampoc, perquè això és una vocació com un altra qualsevol, editors periodístics. Home, és

un mercat difícil, el de València, perquè hi ha dos diaris molt consolidats en el temps i en la difusió i, ficar un altre producte és molt difícil.

-L'operació aquella del Levante de la subhasta i tot això com...?

-És una operació que encara no he entès.

-Parlem un poc, si et sembla, del període socialista. Et demanaria com és que ha canviat tan poc l'estructura de la premsa en el cas valencià, és a dir, seguim tenint una estructura provincial; uns diaris a Castelló, uns diaris a València i uns diaris a Alacant. Els intents del tercer diari a la ciutat de València han fracassat. Potser l'única novetat és que els diaris de Madrid com El País, Diario 16, ABC han anat entrant.

-Sí que ha canviat l'estructura, eh?, l'estructura impresa no, però l'audiovisual, tenim Canal 9, un grapat d'emissores noves, ha canviat l'estructura d'una manera important. Quant a premsa impresa, t'hauria de respondre el mateix que abans, és a dir, els intents que hi ha hagut han fracassat sempre per part dels empresaris, no ha sigut mai un problema de periodistes, perquè s'han fet coses periodísticament interessants, si no que el problema ha sigut sempre un problema d'empresaris.

-No et sembla un poc perillós, per dir-ho d'alguna manera, el procés de concentració en la premsa autòctona, el fet que Levante i Información siguen del mateix propietari que a més és el propietari d'una cadena, l'única no participada de capital estranger? No hi ha un cert perill per a la comunicació valenciana que aquest senyor pugui decidir un dia vendre els diaris? No és perillosa eixa concentració a hores d'ara?

-A més a més, t'he de contestar que a un periodista el que li interessaria és que hi haguera tres-cents diaris valencians, la concentració de mitjans de comunicació sempre és perillosa, a qualsevol nivell, audiovisual o de mitjans impresos, sempre és perillosa, perquè a més concentració menys pluralitat, i a menys pluralitat més risc del que tu has dit. Però la realitat és eixa.

-A quina cosa obeeix tot eixe interés de la premsa de Madrid en aquest mercat, quan d'una altra banda diem que hi ha dos diaris molt consolidats i que el mercat és difícil?

-València és una plaça molt bona des del punt de vista econòmic, de concentració de població, i és lògic que les empreses tracten de fer mercat, perquè és més apetitós vindre a València que anar-se'n a una província de Castella.

-Creus que això farà mal als diaris d'ací?

-No, jo pense que això és un altre producte i no té res a veure. Per més intents que fins ara s'han fet, la realitat és que els periòdics valencians són Las Provincias i Levante, i la resta són diaris de Madrid que, a més, donen informació de València. Per planes i planes que hi duguen, els diaris de València són els d'ací; així crec que ho veu el comprador. Me'n recorde, per exemple, de la Hoja del Lunes que jo dirigia, quan ix El País dilluns, doncs nosaltres no ho notàvem. El País venia, però nosaltres també. Nosaltres érem el diari de dilluns de València i segurament hi havia gent que comprava El País i el nostre. Nosaltres no ho notàrem mai.

-Ho notareu quan van eixir Provincias i Levante, no?

-No sé si es notaria perquè jo ja no estava.

-Podríem dir que a partir d'eixe moment comença la crisi de la Hoja del lunes?

-Sí, i per això eixiren; aquesta és la meua interpretació del tema.

-En relació amb això, la penosa caiguda i desaparició de l'Associació de la premsa, no era reconvertible, com han fet a Catalunya, en un col·legi de periodistes? Era precís que s'enfonsarà...?

-La història eixa sí que la conec molt bé. Hi hagué un grup que duia la Hoja del Lunes en un moment donat i també hi havia una directiva que portàvem un projecte empresarial que donava molts bons resultats, de vendes, passava dels

cent mil. Hi hagué vegades de cent vint mil exemplars. Quan començarem nosaltres, això va ser pel 83, la Hoja estava pels setanta mil exemplars, amb molt poques planes. Passàrem, tiràvem quadernets i tal, a números de més de cent planes, de més de cent mil exemplars. Estava el producte molt consolidat. Tant consolidat que nosaltres ja teníem problemes de rotativa i haguérem de comprar una rotativa i ficar-nos en una inversió de tres-cents milions, una inversió totalment planificada que estàvem pagant religiosament, perquè la Hoja produïa un benefici al voltant de cent noranta milions de pessetes anuals. Llavors, quan es plantegen unes eleccions, la persona que encapçalava l'Associació de la Premsa ja no es torna a presentar, Iñaki Zaragüeta. Pensàvem que les guanyàvem de correguda; ni es va fer campanya, ni ens preocupàrem, i aleshores ens va guanyar una candidatura per catorze vots. Era gent prou nova, amb molt poca experiència, prou desconeguda.

-Arrossegueu tots els periodistes joves...

-I els vells; mogueren els vells amb què els anaven a donar no sé què, perquè nosaltres ens estàvem quedant sense diners, cosa que era absolutament falsa, i no ens preocupàrem de la campanya, déiem «bo, "los jóvenes halcones" no tenen res a fer, açò està funcionant i està bé». Ens guanyen les eleccions i comencen a intentar muntar escàndols -eren "jóvenes halcones" de l'escola de Mario Conde. El primer que fan és contractar auditories caríssimes, dissenyadors que cobraven milions i milions, tot s'auditava. Jo vaig aguantar amb eixa situació tres mesos, em sentia absolutament incòmode a nivell ideològic, també és veritat que tampoc es clavaren ideològicament de moment. Començaven a dir que «s'han de reduir les col.laboracions, perquè reduint les col.laboracions estalviarem diners i podrem canviar els apics de l'Associació de la Premsa». De veritat. Jo estava fart i me'n vaig anar. La gent se'n va anar. Començaren a retallar i el diari començà a caure, en tres mesos perderen tres mil exemplars. Reconegut pels altres editors, la situació ací era perfecta per a tots; ells descansaven els

dilluns, s'estalviaven molts diners, perquè treballar els diumenges suposa pagaments extres, la cartera de publicitat tampoc creix massa perquè els que s'anuncien diuen, «jo tinc vint milions enguany per al Levante, o no sé quants per a Las Provincias», i no en posen més, aleshores la situació era perfecta, perquè la Hoja era un producte fort, féiem de tap de bassa, no? El perill era que si la Hoja no apareixia, doncs podia entrar un diari d'aquests de Madrid i generar un costum. La satisfacció que tinguérem, entre cometes, era que, quan ja estava tot enfonsat i les pèrdues ja sumaven no sé si vuit-cents milions de pessetes, aleshores es va plantejar una moció de censura i es va formar pràcticament per aclamació una directiva on estàvem tots els que havíem eixit. Ho intentàrem, però ja era massa tard -allí estava Luciano Romero i José Luís García que van treballar molt en el tema- però ja tornàrem massa tard i se n'anà tot a fer punyetes.

-És prou lamentable perquè és novament iniciar un procés d'organització

-Ara han muntat l'Ateneu, precisament ahir vaig estar parlant amb Ramón Ferrando perquè vull anar a donar-me d'alta.

-La teua experiència en la Televisió Valenciana, com la recordes?

-No vaig tindre problemes. El problema és que no mai devia d'haver fet el programa que vaig fer, un programa estel·lar que no era el meu programa. M'haguera sentit més còmode en una experiència més periodística. De tota manera és una experiència que està ahí, i ja ningú m'ha de contar què és fer un programa en directe amb vuit càmeres.

-Com veus el panorama actual en la comunicació d'ací?, hi haurà canvis importants o açò està prou estabilitzat...?

-Això t'anava a dir. El mercat dels mitjans de comunicació a nivell nacional és un mercat on s'estan produint canvis molt importants, i els que es produiran, però en canvi, en contraposició al mercat nacional, el mercat de la Comunitat Valenciana està absolutament establert i està molt consolidat i jo veig molt difícil que es produeixen canvis ací, canvis estructurals.

-Probablement no t'ho hauràs plantejat mai, però si hagueres de fer una mena d'examen de consciència dels principals encerts i els principals errors del periodisme valencià, des de la transició fins a l'actualitat. Quines coses hi destacaries?

-El problema que tenim ací és que som molt crítics amb tot, sempre tenim una certa sensació de menyscapse de les nostres coses, això ha passat sempre, els valencians som molt iconoclastes, però a l'hora de la veritat tu mires els diaris d'ací, amb les seues virtuts i els seus defectes, home en comparació amb la resta de la premsa regional d'Espanya són uns productes, després estaràs d'acord o no ideològicament amb ells, però són productes de primera magnitud. Jo pense que ací s'ha fet i s'està fent un bon periodisme, en la mesura en què ara s'està fent un bon periodisme o no a nivell nacional, però està en la línia, en molt bona línia del que s'està fent, sincerament. Defectes que hem tingut ací? Doncs ací, d'uns anys ençà, s'ha introduït una mena de batalla campal del periodistes i això ha destabilitzat molt la professió, els insults, clavar-nos els uns amb els altres, convertir-nos en notícia els periodistes, cosa que pense que ací començarem abans. Els confidencials dels periòdics es dediquen a clavar-se els uns amb els altres, i això pense que és un error, per a la professió més que per a la societat.

-Creus que és possible un projecte, com siga, de diari en valencià?

-Pense que no, perquè el problema és que no tindria lectors. Si el projecte fóra econòmicament viable, ja estaria fet, hi hauria una empresa, que ni tan sols tindria per què ser valenciana. Les coses en un món que es regeix per l'economia de mercat es fan quan són viables econòmicament. Seria interessant, positiu i bonic, doncs sí, però pense que és una utopia. El manteniment i l'expansió del valencià està clar que és l'àudio-visual, la ràdio i la televisió, fonamentalment la televisió. Mira, jo visc en un poble que és castellanoparlant absolutament i la gent veu Canal 9 com una opció més, ho entenen perfectament i supose que d'entendre'l acabaran parlant-lo.

CAPÍTOL 2

Som anècdotes en la realitat d'aquell moment

ENTREVISTA AMB FERRAN BELDA. 24 DE FEBRER DE 1993

-Com recordes la teua activitat periodística durant la transició política?

-Jo entre a treballar en Valencia Semanal en 1979 i, per tant, et puc parlar de la meua experiència com a periodista des del 1977. És el moment de l'eufòria valencianista, la lluita per l'Estatut... És a dir, jo conec una transició, pense, que tardana. Com ha canviat la cosa des de la mort de Franco? Des del que jo conec, et puc dir que a RNE hi ha la mateixa estructura, la mateixa redacció que hi havia en temps de Franco. En aquell moment, hi ha, si més no, tres pistoles en la redacció. Tres pistoles de foc, no metafòriques. Hi treballa fins i tot un policia, curiosament demòcrata i amant de Machado. En fi, és una redacció franquista, en la qual l'única nota discordant som jo mateix, Toni Mestre, José Manuel Alcañiz. Les relacions són molt violentes.

Pel que a mi respecta, soc objecte d'una persecució constant i arribe a rebre fins i tot amenaces internes. Quan l'atemptat contra El Popus, jo estava fent els informatius en valencià, els primers que es fan en la ràdio, i em tenia que limitar a donar el mateix butlletí horari, però mitja hora després i en la nostra llengua. La notícia en castellà deia "se desconoce la identidad de los autores" i jo afegisc "però hom suposa que es tracta d'elements d'extrema dreta". Aleshores, una persona de la redacció crida a Vicente Giner Boira, li conta el cas i li demana que munte un número contra mi. Giner Boira crida al director que llavors era Antonio Montoro, un senyor de Múrcia pròxim a l'Opus Dei, i li demana la meua destitució. L'home em conta el cas; que han demanat el meu cap i que no té més remei que cedir-lo, perquè la situació està molt difícil i ell no vol arriscar-se. Al remat, em va plantejar que em prenguera vacances, que tornara al cap d'un temps i que procurara no fer-me de notar massa. Allà estava el sogre de Martín

Villalba, president del GAV, col·locat avui dia per Unió Valenciana crec que en bombers. Aquell home es permetia venir a dir-me com tenia de redactar les notícies. I un dia li vaig dir que es cuidara moltíssim de donar-me instruccions o acabaríem malament. Se'm va presentar Martín Villalba dient-me que, com continuara amenaçant el seu sogre, em partiria la cara...

La veritat és que sembla molt pel·liculer, però, la redacció de RNE en Baró de Càrcer era un quadrat dins del qual hi havia un corredor que anava unint els despatxos amb un pati de llum central. I quan el travessava, tenia la sensació que de sobte s'obriria una porta i em pegarien una punyalada en l'esquena sense que saberen qui me l'havia pegada. Això era una autèntica psicosi. Hi estàvem convivint la nova realitat del país i la vella que es resistia ferotgement al canvi. Allí, per exemple, treballava un dels primers dirigents d'AP, encara molt franquista. Treballava un dels promotors de FN en Carcaixent, el qual afortunadament va derivar cap a posicions únicament conservadores. Allò era un niu. Com es diluïx això? Doncs com s'ha fet en un país que no ha fet el trencament. El temps, que no perdona, ha anat jubillant a uns, fent morir a uns altres i...

-L'impuls reformador del govern, per dalt, va moderant-los i controlant-los perquè no facen...

-Bo, però no penses que la UCD podia controlar tot allò. Fins i tot els directors nomenats ja pels socialistes han de batallar amb una tropa que és totalment contrària. Fins fa poc, encara hi treballava algun dels elements més radicals d'aleshores.

-Eixa situació difícil i tensa troba algun suport, per contrast, si no del carrer en general, sí dels grups de l'oposició?

-Jo l'alé i el suport del carrer no el vaig notar massa.

-Més en concret, en referisc als militants de l'esquerra, els diputats socialistes, l'ambient nacionalista...

-Mira, quan ja hi havia el Consell Preautonòmic i Josep Bevià era el

conseller de Cultura, De Dalt a Baix va travessar una de les seues crisis cícliques. Ens va donar molt bones paraules allí, en l'edifici de la Llotgeta. Que faria una pregunta al Govern, que probablement la va fer, i prou. El suport que tenies era... Recorde que vaig rebre una trucada telefònica d'una "maruja" posant-me a parir, i em vaig deixar el telèfon damunt la taula, vaig baixar al bar, em vaig comprar un "bocata", vaig tornar, i allà estava encara la dona despotricant. Paraules d'alé? Les cartes que rebia el programa. Alguna carta encoratjadora...

-Home, però tu mateix tenies molts amics en el nacionalisme, en l'esquerra...

-Efectivament, quinze mil pessetes per nou hores diàries. Quan ens tiraren amb totes les de la llei, l'únic suport que vam tindre va ser de Magistratura i al cap de molt de temps quan a mi ja no m'interessava tornar a la Ràdio per a res, entre altres coses perquè allò era una selva on no es podia ni conviure.

-És el moment de la batalla de València...

-La batalla de València en aquell moment ja va fina. Augmentarà a partir d'eixe moment. Del 77 al 81 és l'esclafit més gros, i arriba al 83-84. El que vull dir és que allà tot s'emmerda i nosaltres som uns elements que l'única cosa que fem és rebre hòsties. La meua sensació, més o menys, és: ací no em volen per a res, a mi ningú em defén, els altres només em donen bones paraules, encara que entenc que tampoc em poden donar unes altres coses. Una sensació de soledat...Doncs això, de l'apunyament en qualsevol moment.

-S'ha parlat molt, en referir-se a la transició, del paper central dels periodistes, els pactes i les aliances amb els partits polítics de l'oposició, més en concret, és allò que deien el periodisme militant. No sé fins a quin punt és una actitud militant militant o, senzillament, és una actitud professional que, per les circumstàncies apareix com a militant.

-No sé si a Madrid, allà se n'ha parlat molt, efectivament, de tot això. Però, on hi ha militància en la premsa valenciana? En la perifèria dels mitjans.

Nosaltres, com a elements marginals, podíem ser militants... Jo podia ser militant de la causa del valencianisme cultural; al capdavant lluitava per uns informatius en valencià, malgrat totes les malifetes. Toni Mestre, en la mesura que estava en De Dalt a Baix, feia bandera d'un nacionalisme estrictament cultural, perquè el programa era eminentment cultural. Després, només quedava Valencia Semanal (1978-80), que sí que portava a terme una militància informativa, però, allò és la perifèria. Valencia Semanal arriba a vendre deu o dotze mil exemplars en algun número aïllat, però la mitjana devia anar pels cinc mil.

-Que ja era molt per a l'època.

-Cinc mil militants. I la realitat és que Las Provincias, Levante, les emissores importants, Popular, Nacional, Radio Valencia, continuen funcionant a la vella "usanza". Que Salvador Barber, José Miguel García, Luciano Romero, en R. Popular, digueren alguna coseta? Doncs és possible. Però en Radio Valencia continuaren els monstres de la ràdio, les estrelles de la ràdio espectacle, de la ràdio "show". I a tota eixa colla, la causa de l'alliberament nacional no li deia res.

-Des d'eixa perspectiva, no s'acaba d'entendre com no s'ha parat més atenció al problema dels mitjans, és a dir, com era possible tirar endavant els objectius que en aquell moment aglutinaven l'esquerra i el nacionalisme...

-Bona prova d'això és que aquells objectius no acabaren de tirar endavant. Som anècdotes en el conjunt de la realitat del moment. La veritat és que els mitjans comencen a ser una miqueta permeables. Quin és el gran encert de Las Provincias respecte al Levante tardofranquista? Doncs que Las Provincias obri una miqueta la porta i deixa entrar, d'aquella manera, eixa sensibilitat que està canviant, eixe país que està canviant. Sí que recull algunes de les manifestacions que estan produint-se al carrer. Això li dóna, al diari, una certa vida i el fa recuperar-se, perquè era un diari decadent i en franc retrocés, i el fa anar guanyant terreny a un Levante més reaccionari. Ara, la realitat, si era tal, camina per un costat i els mitjans continuaven fent-se a la vella "usanza". Els

polítics sempre han estat agraïts als grans periodistes! que tant els van ajudar i citen el casos de Barber de Las Provincias i de Radio Popular, o de José Luís Torró, de Levante, actualment director de Canarias 7, perquè eren els que els hi feien cas i els hi treien les notetes. Però, clar, mires ara els diaris de l'època i eren aixó: notetes. No significaven res més enllà.

Les primeres eleccions són les que transformen una miqueta la valoració informativa que està tenint l'activitat política. Així i tot, jo, el paper dels mitjans de comunicació en el procés d'obertura i transformació del país, en el nostre cas, el relativitzaria. Més aviat, a partir d'un moment determinat, el paper és precisament el contrari, així en el cas de Las Provincias com en el de Levante en l'etapa de Barberà Armelles. La major virulència antidemocràtica de la premsa arriba en plena transició. Las Provincias radicalitza el seu posicionament, Broseta canvia de barco i se'n passa amb armes i bagatges al foment de l'anticatalanisme. Molt després, Fernando Abril Martorell, continuava pensant que, si no hagueren creat l'espantall del catalanisme, s'haguera produït una separació, un trencament de l'estat, perquè Catalunya i el País Valencià haurien proclamat la independència; ell n'estava absolutament convençut. Tant és així que fa un parell d'anys, en un sopar en aquesta casa (al Levante-EMV) encara m'ho deia. Aleshores, a partir d'aquell moment, fomentaren allò, i els mitjans de comunicació sí que tingueren una participació activa, però, en la crispació social. Activíssima. I engreixada en la mesura que els diaris alimenten l'opinió de les emissores de ràdio.

-I Castelló i Alacant, què pinten en tot açò? Perquè la lluita se centra molt a la ciutat de València i rodalies.

-Tant que s'ha criticat que els diaris de València no tinguen un caràcter autonòmic -per la preexistència d'una divisió provincial, no per manca de vocació- i haurem de concloure que, per sort, en aquest cas. Perquè, si els diaris de València hagueren tingut un pes específic més enllà de l'àrea d'influència de la ciutat, ens hauríem trobat amb un blaverisme a Alacant i un blaverisme a Castelló,

cosa que, afortunadament, no s'ha produït. Els diaris d'Alacant, fonamentalment Información, no juga al blaverisme en cap moment. Mediterráneo, de Castelló, ni juga al blaverisme, ni juga al antivalencianisme, cosa que sempre haurem d'agrair. I donen el que dóna el país; ni donen gran vibracions nacionalistes, ni les donen antinacionalistes. És en aquests moments, en què el PP està sent capaç d'utilitzar qualsevol recurs per tal de desestabilitzar al PSOE, quan s'estan enregistrant uns brots d'antivalencianisme, sobretot, a Alacant, perquè, a Castelló, amb el PP al poder, no estan jugant a això. Tot al contrari del que s'ha dit fins ara, caldrà alegrar-se en aquest sentit que la premsa de València no penetre amb intensitat, perquè físicament sí que hi arriba, en totes les comarques del país.

-Home, una cosa és que no arribara en aquell moment i una cosa diferent és que no arribe ara.

-Que no arribe ara no és cert. Jo tinc una edició, Levante de Castellón, que va molt bé, que cada dia ven més exemplars i forma part del ventall informatiu de Castelló. Una altra cosa és que haja de dir-se Levante de Castellón i haja de portar una edició molt singularitzada per a calar en una societat sobre la qual pesen cent cinquanta anys de divisió provincial i, sobretot, d'existència de governs civils i diputacions.

-Sí, sí. Jo em referia a l'absència d'un diari regional actualment. ¿Encara continua sent bo que no hi haja un diari regional, marcat pel pes de València, en la mesura que això continuaria alimentant problemes, blaverismes, etc?

-Aquest és un nou enfocament del problema, perquè tot el que s'ha publicat fins ara ha sigut penós, trist i miop, tot han sigut lamentacions sobre el fracàs d'una premsa de caràcter autonòmic. Doncs mira, afortunadament hem de dir que això és de veres, perquè, si no, hauríem exportat manies, xenofòbies i complexes d'inferioritat. Contemplem-ho des d'aquest prisma. És el cas ben clar de Las Provincias; que se suma a eixe carro i, encara avui dia, és capaç de fomentar la divisió i l'enfrontament entre els valencians per a vendre diaris. No és

el cas, però, del diari Levante-EMV i, en conseqüència, el seu missatge seria un altre. Tot i això, el problema de per què els diaris de València no penetren a Alacant com ho fan a Gandia, Alzira, Oliva, és un altre. Hi ha unes altres realitats, un sentiment de diferenciació que fa rebre les coses de València d'una manera distant. Eixe és el problema, crec jo. No perquè no vulgues o no perquè no faces el diari de caràcter autonòmic que t'agradaria fer, sinò perquè la gent s'estima més... té un sentiment que ja porta heretat de cent cinquanta anys de divisió provincial. I després, és que els diaris d'Alacant i de Castelló li donen allò que ell vol conèixer que és la informació més pròxima. La informació es valora en raó de la proximitat. Per a nosaltres, ha estat més important que encallara el ferry de Gandia a Eivissa que no que s'enfonsara un ferry a Haití i moriren dues-centes persones. Aleshores, nosaltres no podem competir amb els diaris d'Alacant perquè ells porten trenta o trenta cinc pàgines dedicades a Alacant, i clar, sempre satisfaran millor els alacantins que no nosaltres

-O fas un model diversificat.

-Això fem. Sis edicions cada dia. Així, li portem al ciutadà allò que cap altre diari li donarà que és la informació del seu poble, barri, falles, equip de futbol... I hem complicat la xarxa de distribució fins al punt que qualsevol paregut, tècnicament, entre el diari Levante-EMV de 1993 i el de 1983 és pura coincidència; no hi ha més similitud que la capçalera.

-Tornem als vuitanta. L'etern problema, si és que es vol considerar així, perquè també hi ha qui pensa que no és problema, Valencia Semanal, anteriorment Dos i Dos, tot i que amb una audiència curta, però, qualificada, és l'intent de construir allò de l'intel.lectual orgànic, de fer un referent semblant al que va ser El País a nivell d'estat durant la transició, cosa que no sé fins a quin punt va ser un impediment a l'existència duradora d'un referent autòcton. Hi ha el problema històric de no haver pogut fer mai una publicació relativament sòlida, siga en revista, siga en diari, que d'alguna manera simbolitze allò que es deia de

El País.

-València Semanal sí que ho fa.

-Sí, però durant un temps molt limitat.

-El que li donen els seus lectors. Però com tots els mitjans de comunicació, té un poder superior al de la seua audiència. I juga un paper important en la transició; precisament, per adoptar unes actituds i alimentar uns posicionaments, unes determinacions, que d'una altra manera possiblement no hagueren conduït als enfrontaments que després van haver-hi. Jo d'aquell temps sí que recorde amb una certa incredulitat el per què de determinades batalles. No acabava d'entendre per què dimonis havíem de batallar contra les falles, per exemple. No ho he entés mai. Ara, resulta que molts d'aquells treballen avui dia per a la Junta Central Fallera o al voltant de tot el que signifiquen les falles. I en aquell moment feren que tota l'esquerra s'enfrontara al món faller i, en conseqüència, creara animadversió envers eixe món que és el major moviment de masses que té la Comunitat Valenciana. En això sí que es va fer un paper ben dolent. Això ho tinc claríssim. I, de vegades, he lamentat que el senyor Fabregat, a la volta d'uns anys, abominara de tot el que ell mateix havia propiciat des de València Semanal.

Algunes de les lluites que erròniament va portar endavant l'esquerra, les van alimentar ideològicament València Semanal i altres publicacions marginals on escrivíem tots, però molt especialment tota una gent que defensava aquells plantejaments, i després n'ha defensat uns altres per a beneficiar-se'n. Lluís Fernández és un dels protagonistes fonamentals de l'enfrontament de l'esquerra amb les falles, "La fallera mecànica" i totes aquelles conyes al voltant de la festa. Julio Tormo és la falla King-Kong, la nina dels ulls de València Semanal. Fabregat és Ajoblanco i la sàtira a la fallera major. Ens embarcaren a tots en una guerra que, si més no, va tindre batalles absolutament estèrils. I després, abominaren de tot allò, però a l'esquerra l'havien marcat de per vida. València Semanal sí que té una influència decisiva, si més no, en la mesura en què radicalitza a l'esquerra en

posicions que, d'una altra manera, potser no s'haurien mantingut. L'esquerra li regala en bloc, i sense regatejar-li ni una pesseta, tot el moviment faller a la dreta. Valencia Semanal, que no tenia un gran pes específic, sí que té en canvi una gran influència en els dirigents de l'esquerra, i fa un paper miop, maldestre i desficaciat. Sobretot, perquè està en mans de "moderns", de gent que, com s'ha vist després, ni s'ho creia, ni li importava, ni li agradava... i senzillament feia allò perquè era modern. Julio Tormo, Lulú, el mateix Amadeu. Era la provocació, s'alimentaven d'aquesta estètica. I l'esquerra, en comptes de jugar a transformar o a rendibilitzar forces alienes, cau en el parany i juga també a la provocació, al desafiament... un desfici. Era tot molt modern.

-Comportaments elitistes per a esdevenir protagonistes?

-Mira, jo forme part del col·lectiu B. Pérez, en realitat, jo soc B. Pérez, Belda Pérez, el famós col·lectiu que provoca cinquanta querelles per un reportatge sobre la trama negra del feixisme valencià. Doncs, bé, la segona part del que ja s'ha hagut de transformar en un col·lectiu perquè no em peguen a mi totes les hòsties, i de la qual jo no sóc autor, és un autèntic desfici. Com no ens han de portar als tribunals? De les querelles que em presenten pel meu reportatge, no n'ha prosperat cap, entre altres coses, perquè, qui jo acusava de no sé què, poc després va ser acusat de l'assassinat del soldat del carrer del Mar. Qui jo deia que havia estat detingut en relació amb les bombes de l'estadi del Levante, després el detingueren amb les bombes de no sé què, és a dir, tot allò era informació segura. La segona part era tot un desfici, un seguit d'insults amb noms propis. Era normal que ens portaren als tribunals si només estàvem insultant-los. A més del mal que es feia, és que es feia tan alegrement, tan irresponsablement, que era lògic que ens portaren a bacs. La segona part, aquella d'"En blau la verdadera", començava dient "y desfilando al paso de la oca", però si ací ningú ha desfilat mai al "paso de la oca"; un desfici en mans d'irresponsables o de moderns.

-Tot sona un poc al de sempre, a la manera de fer a la valenciana.

Valencia Semanal podia haver fet un paper a l'estil de *Cuadernos para el Diálogo* o *Triunfo*.

-Comparar *Cuadernos para el Diálogo* amb *Valencia Semanal* és ofendre als primers. I t'ho dic jo que era un col.laborador. Era tot molt a la babalà. Per exemple, recorde que l'anàlisi de les relacions església-país, de vegades, anava trufat d'un reportatge de Javier Valenzuela, avui dia corresponsal de *El País* a París, contra un rector, que no podia ser més ordinari. Allò no sé si era un minut abans o un minut després que la revista deixara de ser demòcrata cristiana, saps? Allò era la petardà anticlerical sense més. Després sí que es varen fer coses serioses i la publicació té un saldo positiu. En línies generals, jo pense que tot es va fer amb molt poca serietat, entre altres coses perquè la majoria érem gent que no havia treballat enlloc.

-No hi havia el referent d'altres publicacions? El Tele-Expres de Barcelona, per exemple...

-A mi no se'm va acudir mai de llegir-lo. A més a més, no s'hi ven massa, la premsa de Barcelona. No crec que fóra referència de res. Bona prova que no era referent de res és el que va durar.

-I els canvis de mans de Valencia Semanal?

-Perquè era una autèntica ruïna. La veritat és que un paper costa molts diners de fer, a més no portava publicitat, no podia portar publicitat. I, al remat, el PSOE no es podia permetre un vici tan car. Mig en broma, mig seriosament, puc dir-te que aleshores encara no havien descobert la financiació paral.lela. A més, si tenim en compte que hi ha una etapa en què el gerent és Pedro Lorca, qui ha acabat de cap de les "cavallerisses" del Palau de la Generalitat, i que, aleshores, era la primera experiència de gestió en premsa que tenia, l'estrany és que no tancara abans. Hi ha una altra etapa que està en mans de Juli Millet, advocat, sense cap experiència en comunicaciõ. La veritat és que d'allò no es podia esperar més que el que va passar. Més encara: gràcies a què aleshores la vida

política estava tan convulsa i tan viva va durar tots eixos anys. Perquè, quan a algú li cremava políticament o financerament, li ho encolomava a una altre. I aquell altre, a un altre, i l'altre a un quart. Que podria haver quallat un projecte així? No ha quallat enlloc. No hi ha setmanaris rendibles. Ni a Madrid, si m'apures. A hores d'ara, els setmanaris d'informació general madrilenys estan passant una crisi gravíssima, tots junts venen el que venia Cambio 16 en la transició, quan era l'únic espill i referent important, una revista de gran difusió. Com podia triomfar ací res quan l'índex de lectura és el que tots sabem? Era impossible.

-Després Diario de Valencia i Noticias al Dia.

-Jo diferenciaria els dos projectes. El Diario de Valencia és un projecte col·lectiu en què s'embarca molta gent. Els impulsors són gent de la democràcia cristiana, però aconseguixen convèncer moltíssima gent que posa diners per tal de tindre un diari com cal. Un diari que, per suposat, tenia de ser diferent a unes Provincias que donava "agonia" i a un Levante que feia pudor a descomposició. El cas de Noticias al Dia és diferent. Es tracta d'una maniobra d'un impressor, Gabriel Cort, i un periodista, J.J. Pérez Benlloch, amb un sol objectiu: estar en el carrer en el moment que muira el diari Levante amb l'esperança d'arreplegar els seus lectors i la seua publicitat. I faran tot el possible perquè muira, perquè no es compre ni es salve. Com que resulta que Levante, a la tercera subhasta, té un comprador i ja no hi ha cap possibilitat de nodrir-se del cadàver, pleguen. En aquest sentit, és un projecte carronyer que confia totes les seues possibilitats d'èxit en la mort d'un competidor. Com que el competidor no mor, la iniciativa ja no té sentit perquè és altament deficitària. Aleshores, sí que són diferenciables per eixe costat.

El projecte del Diario de Valencia és qualitativament important; en aquell moment és sensiblement millor a l'oferta que hi ha en el quiosc. El problema és que no compta amb uns criteris de professionalitat, els quals ja hem trobat a faltar

en Valencia Semanal, i no compta amb una empresa, amb el suport financer que és necessari per a passar la llarga travessia que exigeix qualsevol projecte informatiu mentre espera que arribe la publicitat. Però, el diari estava ben fet. Probablement estava massa significat ideològicament i això no sol ser bo, però, llevat dels lectors i la publicitat, no tenia res que envejar a la resta de diaris valencians. Fallant-li els lectors i fallant-li els anunciants, està condemnat a mort també. Però és que els lectors li tenen de fallar per allò que et vaig a dir, i és que no acaba d'acontentar a ningú, perquè tots esperen d'ell una cosa distinta de la que dona. Com que és un projecte col·lectiu, tots tenien el seu projecte al cap més o menys esbossat. Aleshores, uns esperaven que el diari fóra en valencià, i no ho va ser; el altres el volgueren trotskista, i no ho fou; alguns el volgueren partidari dels Països Catalans, i no ho va arribar a ser exactament. I, clar, allò creava una insatisfacció generalitzada entre els seus lectors que, damunt, n'eren pocs com per a garantir-li uns ingressos publicitaris suficients per a subsistir.

El cas de Noticias, en eixe sentit, és semblant. Arreplega eixe públic que està esperant l'arribada del messies informatiu que no l'acontenta, i no el pot acontentar perquè, a més, compta amb una redacció d'inferior qualitat a la que tenia Diario de Valencia que havia arreplegat a eixa nova promoció de periodistes que encara no havia trobat treball en altres llocs. Noticias, no; Noticias es forma amb un xiquet que ha anat a dur un comunicat de l'Institut Benlliure i que el director li diu que es quede a fer informació d'Universitat i coses així. Si hi afegeixes que el senyor Cort té clar fins a quin dia ha d'estar gastant-se diners, doncs el resultat està cantat.

-En el cas del Diario de Valencia, que és una operació ben feta informativament, més sòlida, el que no s'acaba d'entendre, o en altre cas hem de recórrer als clítxes ja clàssics sobre el país, és per què no hi ha al darrere alguns diners més que puguen donar suport, de la gent que en té en aquest país, que sabem que hi ha gent que té molts diners i que molt poques vegades els han

usat per a operacions, diguem-ne, simplement autonomistes o valencianistes. I també, l'abandó dels lectors.

-Clar, és que hi ha un factor que encara no hem considerat. El lector progressista valencià és un lector, primer que res, molt poc valencià.

-Dependent.

-Voldria llegir-te les dades d'una enquesta que data de juliol del 83. "Una quinta parte de los lectores de El País adquieren también de vez en cuando Noticias al Día. Això ja comença a explicar-te alguna cosa. "El comprador de El País es cliente habitual de este periódico, ya que un 63% lo compra varias veces a la semana, un 35% lo compra al menos una vez a la semana". Edat: "más de la mitad de los compradores de este periódico tiene menos de 36 años". Els progressistes d'aleshores entraven en eixa edat. "Lo que supera en 26 puntos a la media general de compradores de diarios en estas edades". 26 punts. "Se puede afirmar que, como ocurría con Noticias al Día, el público de El País es mayoritariamente joven, al contrario de lo que ocurría con Levante y Las Provincias. El mayor índice de audiencia de este periódico se sitúa entre los 26 y los 35 años". Els progressistes, aleshores, compraven El País. "Sólo la cuarta parte de los lectores de El País supera los 46 años". Probablement ara l'edat estiga més pròxima a eixa. "Nivel de estudios: los compradores de El País son los de mayor nivel de estudios del conjunto de los cuatro periódicos analizados. Entre los compradores de El País hay una presencia mayor de profesionales liberales, técnicos medios y administrativos. También tiene un peso superior a la media en estudiantes".

-Sí. Està molt clar el perfil dels lectors de El País.

-I si mirem la distribució dels lectors de El País que és prou uniforme per tot el territori, i tenim en compte que en aquell moment no tenien edició pròpia per a la Comunitat Valenciana, resulta clar que (als "progressistes") els importa qualsevol cosa més que la informació de València. "Conclusiones: el cliente del Levante actual comparado con su clientela en el año 1981, presenta un retroceso

significativo en el mercado de la prensa local en los dos últimos años". L'etapa Barberà és fulminant. "En dos años ha perdido más de veinte mil clientes, un 14% de su clientela en 1981. Esta pérdida de lectores es todavía más estrepitosa en los municipios en torno a la capital. La mayor parte de su clientela se ha dirigido a comprar Las Provincias y una menor parte ha pasado a comprar periódicos nacionales. Ha pasado del primero al segundo lugar con una tendencia decreciente continuada".

Mira, quant a El País, la informació de caràcter autonòmic i local ocupa un punt molt baix en l'escala de preferències del seus lectors, tot i declarar-se nacionalistes i d'esquerres majoritàriament. Això t'indica que és un nacionalisme més de "pose" que de continguts. Un lector que es contenta amb la informació valenciana que dóna El País, que encara no compta amb edició valenciana, és un lector a qui la informació valenciana li interessa molt relativament o no li interessa gens, com denota la seua escala de preferències. Així que el drama d'una opció que no siga reaccionària és que s'ha de medir amb El País. La dreta local es considera satisfeta amb Las Provincias, entre altres raons perquè el diari de Madrid que li podria fer ombra, ABC -El Mundo encara no ha eixit- no és competitiu. Té un format antic, una diagramació antiga i una realització cavernícola.

-En les circumstàncies actuals, com valoraries cada mitjà informatiu?

-A Castelló, el diari local Mediterráneo, que era de l'antiga cadena del "Movimiento" té l'avantatge de no caure en mans d'incompetents i, així l'allibera de patir la descomposició de la cadena de MCSE amb la mateixa intensitat que Levante. Després, una colla d'empresaris, fonamentalment ceramistes, llancen una opció de caràcter professional que, al capdavall, no arriba a ser professional ni opció, el Castellón Diario, i que últimament ha caigut en mans de sectors pròxims al PP. Mediterráneo, després de la privatització queda en mans d'una empresa paral·lela del PSOE que recentment ha passat el testimoni al grup Z.

Finalment està Levante de Castellón una opció que presenta l'avantatge i alhora l'inconvenient de portar tot allò que passa en València, a més de tot el que passa a Castelló. I dic inconvenient perquè la falta de costum fa que la gent es perda en un diari amb tantes pàgines com Levante. Tin en compte que normalment Mediterráneo sol tindre unes 48 pàgines, i nosaltres en portem normalment 72 o 80.

En València, la situació s'ha complicat pel trasllat dels conflictes de la premsa de Madrid a la perifèria. Però, essencialment, el panorama informatiu no ha canviat des del 1939. Hi ha dues opcions periodístiques, més unes opcions madrilenyes que tampoc resulten excessivament significatives en el conjunt. Ho és El País com a diari de minories, però ja no ho són ni l'ABC amb la seua edició, ni Diario 16, amb la seua. En Alacant, el monopoli és major, perquè està el diari Información i molt lluny, molt lluny, hi ha una edició d'un diari de Múrcia que, afortunadament per a aquest país, no juga a l'alacantinisme, i això és una gran sort per a la CV, que ningú fora de València ha jugat a aprofitar els sentiments locals i els greuges comparatius per a vendre diaris. I de fa un parell d'anys, hi ha una edició del diari ABC que sí que està jugant a això, però, com que afortunadament no té massa clientela, no està enrarint massa l'ambient.

On sí que s'ha experimentat un gran canvi els últims anys ha estat en la ràdio, gràcies a la concessió de llicències de FM. I és que no hi ha cap emissora que no tinga un informatiu autonòmic. I a més, algunes estan fent allò que als diaris diguem edicions, amb desconexions locals després de l'informatiu autonòmic. I això dóna bon resultat. El que estic convençut que no donaria bon resultat seria un diari autonòmic. No podria resultar competitiu.

-I comparant amb la penetració de la premsa de Madrid, com s'explica, per exemple, la ínfima penetració de La Vanguardia?

-No podem oblidar que els diaris de Barcelona són més aviat diaris nacionals catalans. Els diaris de Madrid, en canvi, no són d'enlloc. Encara que

els diuen "nacionals" immerescudament. De fet, són el diari de la suma de diverses minories. Venen 150.000 exemplars fora de Madrid, però, dividits entre cinquanta províncies. De manera que el diari de major difusió únicament és el primer, i parle de El País, en cinc o sis províncies, entre les quals figuren algunes de la importància de Guadalajara, Sòria i Segòvia. Els diaris de Barcelona són premsa local, el que passa és que ho són d'un territori comparable en importància a Madrid. La diferència entre la premsa valenciana i la immensa majoria de premsa regional, per un costat, i la premsa catalana, per un altre, és que la premsa catalana sí que és de tot Catalunya, en major o menor mesura. La Vanguardia, El Periódico i l'Avui sí que tenen més o menys seguidors a tot Catalunya, mentre que El Norte de Castilla sols es ven a Valladolid.

- Així i tot, el País Valencià és, de totes les comunitats amb llengua pròpia, el més dependent de la premsa de Madrid.

-Com que és el que té el centralisme més arrelat i una progressia "internacional de la botiga El Poal". Al País Basc, El País no ven una granera. Ací ocupa un tercer lloc molt notable. En quaranta províncies, els diaris majoritaris són els locals o regionals. I dins de les comunitats autònomes, en la Comunitat Valenciana, El País a Alacant és el segon. En Castelló, l'ABC és el tercer i El País el quart. En València El País és el tercer, l'ABC és el quart i el Diario 16 el quint. La Comunitat Valenciana ocupa el tretzé lloc de desset comunitats quant a venda d'exemplars.

-Per cert, una cosa que se m'havia oblidat i de la qual voldria saber si en tens alguna informació. Allà als inicis de la transició la FVMP manifesta la voluntat de crear una agència de notícies de tot el territori valencià i en valencià. Després ja no se n'ha tornat a parlar. I clar, això implica també un problema d'òptica, de perspectiva a l'hora d'informar, d'una certa absència de perspectiva valenciana.

-Durant la transició tots estaven per la cosa; mentida, com s'ha pogut vore.

-Una altra cosa. Realment la premsa valenciana té poder, un poder d'influència sobre la política i l'economia?

-Jo pense que sí. No té el poder d'influir en la gent, però, sí d'influir en els que influïxen en la gent, en els que tenen poder executiu real. Després, també influïx en la gent en la mesura en què les emissores de ràdio actuen d'altaveu i d'amplificador del que ella diu. El seguidisme també és extensiu a la televisió. Totes dues estan mamant dels diaris tot el sant dia.

Aquella magnífica, esplèndida i enfollida experiència de “Primera Pàgina”

ENTREVISTA A ENRIQUE CERDAN TATO. MAIG 1994

-A mi m'agradaria que em parlaves dels últims anys del franquisme, de l'experiència de Primera Pàgina.

-La meua experiència en aquest periòdic és molt rica, jo crec que per a tots els periodistes que treballàrem en aquest periòdic. L'empresari era d'Albacete i pensà que a Alacant hi havia un gran negoci i va muntar aquest periòdic no recorde en quin any, pot ser 67/68. En aquella època jo no vaig estar. Era primer un diari de la vesprada, però així no tenia cap futur, i es transformà en un diari de matí. Es canvià el director i vingué un magnífic periodista valencià, Pérez Benlloch. En aquesta etapa va ser quan jo vaig entrar, primer de col.laborador, d'articulista, a poc a poc em vaig anar integrant. Un dia m'oferiren entrar com a redactor i ho vaig fer, però clar, en aquest periòdic van ocórrer moltes coses, una d'elles va ser que hi hagué alguna cosa pareguda a un look-out, perquè l'empresari, pel motiu que siga, es va anar retirant, primer físicament i després econòmicament. Es creà una situació d'angoixa i crispació molt forta. Aquesta situació era molt més forta en els treballadors de tallers -que eren quasi tots d'Albacete. Un de tallers em digué: "home, és que vosaltres almenys expresseu les vostres idees o teniu una tribuna, però clar, nosaltres estem submergits ací, ningú ens coneix, no cobrem, és a dir, no tenim ni la satisfacció que pugues tenir tu ni els diners que ens corresponen tant a tu com a mi". I jo tota aquesta situació la comprenia molt bé.

Era una situació quasi de rebel·lió permanent que va anar agreujant-se a poc a poc, fins al punt que els que treballaven en la distribució amb dues

furgonetes (una que anava cap al nord, fins a València, i una altra que baixava cap a Guardamar) no eren empleats, se'ls pagava per hores, però, com que no se'ls pagava, un dia deixaren de venir. Aleshores, el redactor que hi havia de guàrdia, cap a les cinc o les sis del matí, quan acabava l'edició, havia d'agafar la furgoneta i repartir els periòdics. Aquest treball comportava carregar deu números per al quiosc del carrer ix de Benissa, vint per al quiosc del carrer zeta també de Benissa o de Benidorm, Altea, La Vila... Havies d'agafar la furgoneta mort de son, anar poble per poble i quiosc per quiosc, repartint fins que aplegaves a Dénia. A tot açò ja eren les 8.30 et prenies un café, descansaves unes hores i cap a les 11 te tornaves a incorporar al treball. Jo no anava a casa, me n'anava directament a la redacció. El treball era molt dur i tot açò sense cobrar.

-He sentit dir que Primera Pàgina era un periòdic sota la influència del P.C.

-Quan vaig tenir l'ocasió de designar els corresponents, no eren periodistes professionals, molts eren gent que escrivia o mestres de poble. He de reconèixer que sí que procurava, ho dic amb tota sinceritat, que fossen o pròxims al Partit Comunista o membres d'ell. De tota manera era una gran escola de periodisme, encara que un poc anàrquica. Cadascú feia el que volia, sempre amb uns mínims, naturalment. Com que no hi havia quasi planning de treball, estàvem tan relaxats que era la teua pròpia iniciativa la que marcava el teu treball. Quan ens tallaren el teletip, ens quedàrem desproveïts de tot subministrament de notícies de l'exterior, havíem de demanar-les a altres periòdics. Era una situació realment caòtica: no teníem plom -aleshores el plom el necessitàvem per a fondre'l per a les caixes- i tampoc teníem paper -recorde que alguns periòdics, entre ells Información, ens el donaren- altres vegades fou un periòdic de Saragossa qui ens enviava un camió de paper.

Amb aquesta situació, sorprengué que fórem el primer periòdic d'Espanya que donà notícies d'una gran convenció de testimonis de Jehovà de tota Espanya i no sé si també de l'estranger. Aquestes convencions estaven prohibides;

tanmateix, omplírem quatre pàgines del nostre periòdic perquè parlaren amb mi i em digueren que comprarien quatre mil exemplars -nosaltres féiem exemplars d'encàrrec. És a dir, es donaven circumstàncies molt estranyes, havies d'aguditzar molt l'enginy, la iniciativa, tenir molts contactes per a traure notícies en exclusiva. Havies d'esforçar-te a traure notícies que altres periòdics amb més mitjans, amb més personal, amb més possibilitats, no tragueren, i a vegades ho aconseguíem, fins i tot amb un esforç de molt poques persones. Teníem un públic lector que s'admirava per reportatges fets per nosaltres; per alguns d'ells haguèrem de pagar multes molt greus o patir processos d'ordre públic, com el que jo vaig tenir. Amb nosaltres treballava un capellà, que estava secularitzat, que va fer el primer reportatge seriat, jo crec que el primer en tot l'Estat, sobre l'homosexualitat. Imagina't un periòdic de província, un xicotet periòdic amb escassos mitjans, fent un bon reportatge seriat sobre l'homosexualitat, amb fotografies i tot.

-I amb tanta dificultat, no tractàreu d'organitzar-vos a banda de l'empresari?

-Clar, i açò costava molts diners. Nosaltres volguèrem fer una cooperativa, però les autoritats no ens ho permeteren. Aleshores decidírem fer una societat anònima i parlàrem amb un empresari. Aquest es negà. Després parlàrem amb un advocat i tampoc pogué ser. Jo pense que en el fons el que volien era tancar el periòdic, perquè era un periòdic incòmode, sense ser un periòdic de partit ni molt menys; però en el fons era irritant per al règim franquista. Alguns periòdics estaven molt controlats. Lògicament eren de la cadena del "Movimiento"; altres, com La Verdad, eren periòdics en certa manera controlats. Però en el nostre no hi havia control possible, perquè ens excedíem molt.

Recorde una anècdota; el dia en què es va fer un judici a l'ETA, l'any 70-71, el judici de Burgos, aplegà la notícia per agència; encara teníem els teletips: "Fulano de tal (i el nom que fóra) airadamente replicó al tribunal". Sort que jo no estava de guàrdia eixa nit. El redactor de tancament estava mig adormit -perquè

és que ens adormíem en la punta d'una canya, el periòdic anava molt lentament, a les dotze o la una et pujaven tot el material, havies de corregir, marcant de roig pàgines i pàgines i després una becada a les cinc i mitja o sis fins a anar a repartir- de manera que es colà la notícia que deia "Fulano de tal airoosamente replicó al tribunal". Clar, al dia següent, a primera hora estava allí la policia a veure què havia passat; es buscà el redactor de guàrdia i ell va dir que de veritat no es va adonar de res perquè estava mig adormit, i encara sort que s'ho cregueren, perquè era la veritat. Aquestes situacions es donaven molt sovint.

- *Quants diaris tiraveu?*

-Nosaltres féiem uns quatre o cinc mil exemplars, era una quantitat irrisòria, però et puc garantir que teníem uns bons lectors: els més progres, els més intel.lectuals, els més preocupats per la situació política...

Per altra part, recorde que la BBC ens dedicà un espai, Ràdio París ens dedicà més d'un espai com a periòdic "heroic", en realitat com a periòdic irritat i agressiu. Però jo pense que tot era molt coherent i molt anàrquic, a la vegada.

Jo vaig fer dos reportatges seriatos per a Primera Pàgina. Es titulaven "La voz del trabajo", del món del treball d'Elx i Alcoi, respectivament. Aquests reportatges tingueren un gran impacte i un gran èxit, i augmentaren molt les vendes, sens dubte, entre la classe treballadora. Aquests reportatges els vaig fer amb un magnetofon. Al voltant d'una taula hi havia uns vint representants de diversos sectors de la producció o dels serveis. Hi havia metal.lúrgics, treballadors de la indústria del paper, del tèxtil, del calçat, mestres, professors... Després de la conversa jo els demanava si volien donar el seu nom, i amb un esperit de solidaritat i responsabilitat ho feia la gran majoria d'ells. Després del primer reportatge, no sé si era el d'Alcoi o el d'Elx, vaig tenir una telefonada. Era un "amic" que em digué que per favor no continuara amb açò, ja que hi havia un grup de senyors que sabien la situació del periòdic i la meua pròpia i que estaven disposats a donar-me una col.laboració en un gran diari nacional on podria tenir

una columna, uns articles, etc., i que pagarien molt bé, i a més, a Benidorm em regalaven un apartament. Açò és autèntic! El director, amb un gran sentit del pragmatisme, com es diu ara, em digué que arribara a un acord, però com comprendràs no ho vaig fer.

Un any després vaig fer el tercer reportatge sobre el món agrícola del Baix Segura, però es quedà sense publicar. El problema va venir en el segon reportatge seriat. Recorde que, en un dinar, on vaig anar en representació del meu periòdic, ja que el director no hi va voler anar, el governador, que feia poc que s'havia incorporat en aquesta província, digué: "jo he après molt des queestic aquí, i ho fet gràcies a aquest senyor de la barbeta que ha fet un reportatge magnífic sobre la situació laboral". Per això, quan el judici, es cità el governador com a testimoni. Però la patronal es mobilitzà i suppose que li digueren al governador alguna cosa, perquè després de l'aparició de la segona sèrie tancaren el periòdic. Aquest tancament es va produir un dia que jo estava de redactor de nit. A les 12 vaig notar com si alguna cosa em faltara, ja que no escoltava el soroll de les màquines. Vaig baixar al soterrani i vaig veure que tots estaven ficant-se les jaquetes, i les corbates, o siga, el vestit de carrer. El cap de tallers em digué que acabaven de tancar el periòdic. Açò va ocórrer el 26 de juliol de 1972. Recorde la data perquè és l'aniversari de la meua filla major i m'havia tocat guàrdia, cosa que vaig sentir molt. Però més ho vaig sentir quan als quatre o cinc dies vaig rebre un exhort del TOP on ficava que havia atemptat contra els principis de la pàtria. Així, no?

-Pels reportatges de "La voz del trabajo".

-Ès clar!, per "La voz del trabajo". Hi va intervenir molta gent.

-El contingut d'eixos reportatges suppose que seria una denúncia de situacions laborals...

-Molt dures. Jo crec que en eixa època a Espanya no s'escrivia res com aquests reportatges. I no sé com els historiadors de la premsa no ho han

arreplegat, perquè és molt fort que es diguen coses com aquestes: "estem com al segle XIX, els xiquets treballen, amb salaris de fam..."

-I eren els propis protagonistes qui ho deien.

-Els propis protagonistes. Jo els preguntava i ells responien. Jo no comentava res. Home, es produïa un poc eixa tempesta mental que diuen els americans...

-Sí, pluja d'idees.

-Pluja d'idees. Aleshores hi havia que tallar. Sobre un tema determinat anava preguntant i ells responien, i posava totes les respostes, perquè ho gravava. Açò suposa un esforç molt gran, perquè s'ha d'anar elaborant i seleccionant les respostes. El treball era molt gratificant, sobretot quan deien el seu nom i en què treballaven. El periòdic es quedà ahí penjat, en aquella magnífica, esplèndida i enfollida experiència de Primera Pàgina. Jo crec que tot açò hauria de recollir-se en els llibres de periodisme. Alguns m'han dit que ho anaven a fer, m'han vingut a buscar, com has fet tu, per a tesis i tesines, però no he vist res publicat sobre el tema, i m'afligeix.

-Rosa Solbes va fer la seua tesina en l'Escola de Periodisme sobre Primera Pàgina.

-Però sobre una època.

-Sí, perquè fins i tot crec que ella acabà la tesina abans que tancara el diari.

-Clar, és que Rosa Solbes estigué treballant amb nosaltres allí. Era una escola de periodisme, de companyonia, de solidaritat. Tot i que deien que el diari era dels comunistes, hi havia persones de diverses d'ideologies. No negue que jo sí que procurava que hi hagués una certa hegemonia, però no sempre ho aconseguia, per moltes raons. Els reportatges "La voz del trabajo" els vaig fer per iniciativa personal, però el partit al qual pertanyia, el Partit Comunista, ho recolzava. Molts dels meus interlocutors també pertanyien al Partit. En certa

ocasió, d'acord amb la direcció del partit a París, vaig tractar que el Partit Comunista comprara la capçalera.

-I aprofitaren el tancament del periòdic, perquè és clar que el procés no haguera sigut el mateix si el periòdic no estigués tancat i s'hagués presentat batalla.

-Ès clar, perquè Información no estava en condicions de presentar batalla.

-Era del Movimiento.

-La Verdad anava amb molta prudència, encara no estava molt consolidat a Alacant. Quan el meu procés sí que va traure alguna notícia, però eren tres o quatre línies. I en Información van traure una pàgina. En Primera Pàgina haguèrem tret el periòdic sencer.

-I el judici com va anar?

-El judici molt bé, molt bé. Fixa't, en un principi demanaven tres anys de presó i es quedà en una multa de 1.000 pessetes.

-1.000 pessetes?

-Eren simbòliques. Aquesta història la conte en un llibre, és una història molt bonica, molt bonica. Estic segur que aquest cas no s'ha donat mai a Espanya. Mira, em posaren una multa de 50000 pessetes -trenta mil per un concepte i vint mil per un altre-. Jo li vaig dir al jutge d'Alacant que no podia pagar i, és clar, em respongué que si no ho pagava, encara que ho lamentava molt, em duria a la presó. Jo, aleshores, tenia una nòmina de 18.000 pessetes al mes, però cinquanta mil pessetes era el sou de mesos. Un grup de monàrquics, que també giraven al voltant del nostre periòdic, em telefonà per a oferir-me els diners. Jo els ho vaig agrair molt, però em vaig negar. Estava convençut que no aniria a la presó, i que la multa la pagaria qui haguera de pagar-la. Aquella nit no vaig venir a dormir a aquesta casa per por a les represàlies. Estàvem Mari (l'esposa) i jo passejant per un carrer peatonal, on viu ma mare i que estava vigilat per policies, quan es van acostar dos xavals d'uns 14/15 anys. Em donaren un sac de la gent d'Alcoi.

Pujàrem al pis de la meua mare i contàrem els diners: hi havia 30.000 pessetes en moneda menuda. Cap a la una de la nit vingueren els d'Eix amb un altre sac. Hi havia 21.000 pessetes i em digueren que les mil que sobraven eren per a la meua dona i per a mi, perquè ens fèrem una paella. Em va emocionar molt la solidaritat dels treballadors.

Em defenia un bon advocat, Jaime Sartorius, cosí germà o parent del Nicolás Sartorius. Entre els testimonis que presentàvem hi havia Ciriaco de Vicente, que aleshores era Delegat de Treball. S'arreglaren unes 5.000/6.000 firmes en qüestió de dies. No és normal que en època franquista la gent s'atrevera a firmar un document on posava el seu nom i el número del DNI. Aquestes firmes s'entregaren al governador Mariano Nicolás, que després va ser el Director General de Seguridad. Tot açò els creà un clima d'incomoditat. El dia del judici, al jutjat de Madrid, es presentaren cotxes i autobusos d'Alcoi, Elx, Crevillent i d'altres pobles que no estaven directament afectats; gent de Madrid, Eusebio Sempere, el director de Cuadernos para el Diálogo, i quasi tota la premsa d'esquerres, alguns dels quals pensaven que el meu cas era singular en molts aspectes.

El fiscal demanà una recessió. Quan isqué Sartorius, em va dir que el fiscal li havia dit que, si no presentàvem testimonis, ell demanaria sols una multa de 1.000 pessetes. Jo no em conformava, volia condemna o absolució, però com molt bé va dir l'advocat, aquest judici no era contra mi, sinó contra la classe treballadora. Parlàrem amb cinc o sis representants dels treballadors i decidírem no seguir endavant i pagar la multa. Aleshores el fiscal canvia les seues conclusions dient que no hi havia hagut delicte, sinó alguna cosa relativa a la publicació. Açò va ocórrer un any o any i mig després d'haver tancat el periòdic (setembre de 1973). T'he de dir que, abans de reunir-nos l'advocat i jo amb els representants dels treballadors, ja s'havien reunit ells i havien amenaçat amb una vaga general si no s'acabava immediatament el judici. Durant aquest any i mig que estigué el periòdic tancat hi van haver moviments, tants moviments que el

pobre Ciriaco estava un poc fart.

-Pel que contes, tenies una bona relació amb Ciriaco de Vicente.

- Sí, Ciriaco era un bon col.laborador; recorde que, quan jo treballava per a Cambio 16, em va passar una nota escrita per ell donant-me una sèrie de dades sobre no recorde quin conflicte laboral que hi havia hagut. La policia va escorcollar la meua casa i casualment jo tenia la nota de Ciriaco damunt de la taula del meu despatx. La meua dona la va veure i aconseguí amagar-se-la dient a la policia que eixe paperet era una nota personal que no tenia res a veure amb el treball del seu marit. Jo vaig fer un reportatge revelador en Cambio 16, però si Mari es descura..., no estava signat, però es veia clarament que era la seua lletra. Després la policia em preguntava que com havia tret totes les dades si se suposava que molt poca gent les sabia; però aquestes dades havien estat damunt de la meua taula escrites pel propi Ciriaco.

-Pérez Benlloch se n'anà abans que tancarà el diari. Com va ser la seua eixida?

-Bo, jo vaig sentir molt que Pérez Benlloch se n'anara del periòdic. És una persona a qui tinc un gran afecte, però no es trobava bé a Alacant.

-No li agradava la ciutat?

-Mira, Pérez Benlloch tenia part de raó de no trobar-se a Alacant. Jo sóc alacantí, vaig nàixer aquí, però Alacant és una ciutat més bé per a estiuejar, per a viure al marge de les coses que passen, en determinats moments no et dóna les respostes que esperes. Pérez Benlloch tingué conflictes amb l'empresa, i més d'un perquè és un home de geni viu, temperamental. No sé si fou l'empresari qui el va tirar al carrer o fou ell qui va decidir anar-se'n. No li ho vaig preguntar mai. Jo ho vaig sentir molt perquè al periòdic vaig entrar de col.laborador quan ell hi estava de director. L'època de Pérez Benlloch jo diria que va ser la més brillant. El que va fer J.J. fou potenciar molt el periòdic, llançar-lo cap a una posició d'esquerres o progressista. L'altre director, que era un bon director, era distint,

passava més...

-Deixar fer i...

-La distribució del treball la féiem nosaltres. Per exemple, un dia em tocà fer una entrevista -a mi que no entenc res de bous- a Palomo Linares. Fins i tot intentaren donar-me un sobre, ja saps. Jo pensava que era cosa del periodisme antic, i resulta que no, que l'apoderat del torero m'estava donant un sobre amb diners, cosa que per a la seua perplexitat jo no vaig acceptar. Féiem de tot, segons la preparació que cadascú tenia.

-Si no podia anar el més apte anava el que podia.

-Qui fóra. En Primera Pàgina vaig tenir una experiència de tres anys/tres anys i mig molt interessant. Una primera part bona, molt estable, després, una etapa d'un any aproximadament molt trista, més bé irritant. Per exemple, un dia arribà el propietari quasi de puntetes i es tancà en el seu despatx. Tanmateix es va córrer la veu que estava allí, i un grup de quaranta o cinquanta persones estava fora cridant fort. Entràrem el director i jo al seu despatx i li diguérem que aquesta situació no podia continuar així. Ell estava quasi plorant. Algú, sempre hi ha un esquiroi, cridà la policia. S'armà una gresca molt gran que es notava en tot el carrer, encara que estava en un barri més bé tranquil, la Florida. Entre altres coses li déiem: "estem sense menjar, no ho diem per nosaltres, sinó per persones que vosté ha dut ací, que ha desarrelat del seu poble, els ha dut ací i no tenen menjar ni tenen on dormir". I ell contestà: "no, si jo estic fent gestions; és que la situació està molt mal". De sobte aplegà la policia amb un jeep, amb quatre o cinc grisos. Entraren i va poder eixir protegit per ells. Més tard envià diners, però sols per a poder pagar un mes. Els dels periòdic Madrid ens enviaren diners; García Trevijano i Calvo Serer, que estava exiliat a París, i no recorde qui més, vingueren i ens deixaren mig milió de pessetes que ens resolgué el problema un parell de mesos. Després crec que també vingué un banquer, Rato, i ens donà més diners. Ho feien per a mantenir-nos, però també hi havia uns interessos polítics un poc al

marge de nosaltres mateixos. Giraven al voltant del nostre periòdic potser perquè hi veien la possibilitat d'adquirir-lo en el moment oportú, encara que tampoc es volien embrutar les mans, ja que es deia que el periòdic era comunista. Portàvem una vida molt agitada. Ens telefonava molta gent, teníem converses, amenaces, de tot. Va ser tota una èpica del periodisme, una èpica amb una mica de truc.

-Començares a fer de periodista al Primera Pàgina?

-No, jo ja n'havia fet; els meus inicis venien de temps enrera. Després dels meus estudis vaig treballar durant els anys 50 i 60. El meu treball era bàsicament d'articulista. Anteriorment vaig treballar en un periòdic del sindicat vertical que s'anomenava Sábado. Era un setmanari que es publicava a Alacant. Guarde un exemplar per ací. És estrany, però en aquells moments també deia coses que podien molestar.

Ara et contaré una anècdota; no parlarem de política sinó de reporterisme pur. Treballava amb mi Pepe Vidal Masanet, un gran reporter que ja ha mort. Era un company extraordinari, ja portava molts anys en la professió, però es considerava jove. Casualment nasqué a Brooklyn, però era d'origen llatí. No sé si el fet de nàixer a Brooklyn li donà eixa característica de reporter americà, àgil, arriscat -a la millor per a una cosa simple-, però molt decidit. Açò que et conte va ocórrer l'any 54 o 56, no ho recorde. Un dia va arribar al port d'Alacant l'actor Errol Flin amb el seu iot. Vidal Masanet intentà fer-li una entrevista, però no el deixaren passar. Aleshores em telefona i em diu: "Enrique, passa açò i vull que m'ajudes". Les autoritats del port li prohibiren el pas perquè intentà entrar al iot dues o tres vegades. Ell ho organitzà tot. Amb ell anàvem un fotògraf, que duia una d'eixes màquines grans amb flash sota la gavardina, i jo que m'encarregaria d'escriure tot allò que vera. Aleshores no teníem cotxe, i ell se n'anà amb moto. Jo vaig anar a peu i em vaig trobar allí amb el fotògraf. Com que anàvem a peu, el carrabiner ens deixà entrar. Entràrem i jo em vaig ficar prop del iot, el fotògraf -que era mancava per allí. Tot el iot estava cobert de lones i Pepe obri la lona de darrera i

immediatament eixiren tres o quatre maquinistes que el subjecten i comencen a pegar-li. Aleshores Angel es fica a fer fotografies i en el moment que el veuen se'n va d'allí corrent. Jo estava amagat mirant-ho tot. Tiren a Pepe a terra i el trauen fins al carrer arrossegant-lo. Quan em vaig acostar a ell per ajudar-li estava contentíssim.

-Ès clar, havia provocat la notícia.

-Un recurs. Aconseguírem col·locar la notícia en la primera pàgina del setmanari, i no fou difícil. Mira, el director no era periodista, era un funcionari que no es preocupava de res del periòdic. Qui realment estàvem allí tot el dia era el cap dels redactors, que era un periodista franquista, i jo. El redactor era molt amic meu, fins i tot m'ensenyà a dissenyar. Quan vaig arribar al periòdic agafí les fotos d'Angel, vaig escriure la notícia i vaig maquetar la pàgina. Al redactor li va agradar molt, en realitat li paregué sensacional. I ho vam traure en primera. Després tinguérem una telefonada del Governador, però la notícia ja havia eixit.

-Un problema diplomàtic.

-T'he contat açò perquè hi veges que encara que eren coses menors, en aquells moments tenien la seua importància. Al menys, es tractava de trencar l'ensopiment de la informació sota consigna.

-Per anar un poc en favor de poder informar qualsevol cosa.

-Era un cas menor, però féiem el que podíem, ho procuràvem.

-Era aconseguir alguna cosa, sí, anar trencant un poquet...

-En Primera Pàgina sí que posàrem una cosa molt curiosa. Ara t'ho conte, encara que no sé si et serà d'alguna utilitat. Cap a l'any 70/71 aparegué una notícia, bàsicament en els periòdics de Madrid i Barcelona, que deia el següent: "se necesitan hombres jóvenes, fuertes, altura aproximada 1,75, preferiblemente que sepan bucear..., presentarse, quien reuna estas condiciones, al doctor Van - un cognom holandés-, en la Albufera de Alicante". Aleshores el fotògraf que jo tenia, Miguel Abat, em diu d'anar a veure què passava. Jo estava molt prim i

media 1,73 i Miguel era un poc gras i media 1,60; és a dir, cap dels dos donava la talla, no teníem aspecte d'atleta ni res que s'assemblés. Ens n'anàrem sense dir res al director per evitar-nos embolics. Quan arribàrem isqué un goril·la d'1,80/1,90 cm, ros. Jo vaig preguntar pel doctor i ens digué que ens n'anàrem. Jo insistia. Isqué un altre goril·la, duia la jaqueta desbotonada i se li veia una pistola. Jo continuava preguntant pel doctor i també isqué. En aquests moments Miguel va traure la màquina i fotografià els tres, veient-se la pistola del segon goril·la. Quan s'adonaren que els havien fet una fotografia se n'anaren darrere d'ell. Jo vaig baixar per l'ascensor, arranquí el cotxe –aleshores tenia un sis-cents– i obrí l'altra porta per a Miguel que aplegava en eixos moments corrent per l'escala. Va eixir tot matemàtic, en qüestió de 10 segons.

Publicàrem la notícia que aparegué a la premsa de Madrid i Barcelona i la fotografia que havíem fet. Explicàvem, una mica irònicament, que havíem anat a aquest lloc per guanyar uns diners, però que els senyors de la foto reaccionaren molt malament i ens despatxaren de la seua casa. Allò era un muntatge per a reclutar mercenaris. Al poc temps la policia ja estava en la casa i l'agència va desaparèixer.

-En el periòdic Información, com funcionava la censura, perquè allí seria molt forta, no?

-Ès clar, en l'època que jo vaig estar a Información, depenia de la cadena del "Movimiento", però també depenia un poc dels directors, i sempre hi havia algun de més tolerant que un altre. Jo recorde dos o tres directors d'Información bastant tolerants, però sempre dins d'unes limitacions, evidentment. També hi havia directors molt severs, llegien l'article i em deien que tenia un llenguatge "marxista". Aleshores jo responia que era marxista. Jo, per exemple, no podia realitzar entrevistes ni reportatges, sempre tocava temes de caràcter cultural, cine, teatre, coses així.

-Els especialistes de temes de comunicació han escrit molt sobre el tema

de la transició, però sobretot referit a Madrid -sempre que parlen de transició sembla que sols afectara a Madrid-. El que voldria saber és com recordes allò de l'aliança entre oposició i periodistes.

-És una cosa que em senta molt mal, sembla com si tot ocorreguera a Madrid. Al principi de la transició, periodistes i polítics mantenien bones relacions; eren intercanviables. No debades, molts professionals de la informació, de l'opinió i de la investigació periodística, llavors molt tímida i escassa, havíem estat en la política activa o en la subversió. Després, cadascú va anar al seu aire. Sí que hi hagué, però, alguns pactes, més amb les instàncies unitàries d'aquells anys que no amb els partits polítics. Foren anys, per a alguns, de periodisme militant sense cap mena de dubte, periodisme que s'ha professionalitzat amb el pas del temps i el procés dels esdeveniments històrics, econòmics i socials, i el desenvolupament de la tecnologia de la comunicació.

En aquests anys, treballàrem per a posar en peu la Unió de Periodistes del País Valencià, la qual vaig tenir la satisfacció de presidir en aquells primers moments. Érem una alternativa democràtica a les Associacions de la Premsa, en les quals encara s'encastellaven els residus de la dictadura. Des de la Unió es defensava la llibertat d'expressió, encara no molt consolidada, i es reivindicaven la clàusula de consciència i el secret professional. El 1980, celebràrem a Alacant la Primera Assemblea Estatal de la Coordinadora d'Unions de Periodistes. També en els 80 vaig ingressar en la OIP (Organització Internacional de Periodistes), amb seu a Praga. L'última vegada que hi vaig anar, fou per a programar, amb col·legues portuguesos i de les nostres nacionalitats, un conjunt de treballs sobre el risc nuclear a la Península Ibèrica.

-Retrocedim. A partir de quin moment comença a notar-se una certa obertura o llibertat en els mitjans de comunicació, és abans o després de la mort de Franco?

-Jo crec que fins i tot abans de morir Franco hi ha una etapa bastant bona.

Un exemple, el periòdic La Verdad tenia aleshores una secció on ja es citava el Partit Comunista, l'il.legal Partit Comunista, comprens?, i es deia, per exemple, persones pròximes com Enrique Cerdan Tato.... Aquestes notícies passaven i l'empresa romania molt vigilant, l'empresa es jugava alguna cosa i era el mercat respecte a Informació.

-Hi havia de desmarcar-se.

-Ès clar; tin en compte que Informació és per antonomàsia el periòdic d'Alacant. I aleshores encara estava molt condicionat. Informació té el mercat d'Alacant. Arriba La Verdad i té un competidor. La Verdad tracta de guanyar terreny, però li costa molt. Pels anys 73/74/75 el seu índex de venda creix prou. En aquests anys comença un joc atrevit, arriscat, però jo crec que a la vegada tolerat, i aquí intervé el factor mercat...

-Sí, en aquests moments els periòdics que després s'han manifestat com a més conservadors, necessiten donar un aire de progressisme, de modernitat per a diferenciar-se dels carques.

-I açò ho fa La Verdad, i ho fa molt bé a més.

-Parlem ara, si vols, dels anys vuitanta i el temps que dedicares al periodisme institucional.

-En aquella època treballava, d'entre altres mitjans, per a El Periódico. Viatjava molt, com a corresponsal o enviat. La meua vida i el meu temps eren per a el periòdic i la novel.a. Vaig publicar cinc novel.les en pocs anys. Un dia que estava presentant un llibre meu en el saló d'actes de la Caixa d'Estalvis, un bon amic que és professor de literatura latinoamericana, José Carlos Rovira, el qual s'ha ocupat molt de Juan Gil-Albert, va entrar l'alcalde Lassaleta. Recorde que vaig parar la xarrada i vaig dir: "José Carlos, per favor, un moment" -hi havia molta gent- "podries esperar un moment, per favor, és que entra el senyor alcalde, i em sembla tan estrany veure'l en un lloc com aquest". I vaig afegir: "m'imagine que no vindrà a escoltar". Efectivament no venia a escoltar, havia vingut a fer-me una

oferta...

-Entrar en el gabinet de premsa.

-Muntar el gabinet, perquè hi havia hagut cap de premsa, però sense gabinet realment, sense estructura. Vaig estar dos mesos pensant-ho. Un dia em va telefonar, ens vérem i vaig acabar acceptant.

El meu treball era, en un principi, fins a cert punt, atractiu, un aspecte nou de la informació institucional, cosa paradoxal per a mi. Primer fèiem un butlletí que després volguèrem convertir-lo en revista. S'anomenava "El lloc de comunicació". Era una revista molt bonica i tenia un format molt original. En aquesta revista utilitzàvem indistintament les dues llengües. A Carmen Alborch li férem una entrevista en valencià, crec. Vaig rebre moltes cartes de valencianoparlants felicitant la revista. De tota manera, mai no arribàrem al 50% de valencià i castellà com era el meu propòsit. Però l'invent no va prosperar més enllà de quatre o cinc números.

CAPÍTOL 4

La irresponsabilitat era tan general que la nostra no es notava a penes

ENTREVISTA: AMADEU FABREGAT. 25 DE FEBRER DE 1993

-Com es mantenia Valencia Semanal?

-Els que ho portaven tenien algun crèdit que es pagava com fóra. Hi havia alguns crèdits, crec, d'aquell banc que estava en la plaça avui de l'Ajuntament, on està el City Bank, el Banco de Levante, crec, amb gent del PSOE, ja en la segona etapa, quan la revista té una influència més clara socialista.

-La primera etapa és Unió Democràtica del País Valencià (UDPV)...

-La primera etapa jo crec que no et sabria explicar de què anava, perquè nosaltres féiem una revista... D'alguna manera, els que féiem la revista no sabíem el que hi havia darrere. Ho vam saber més tard. Darrere estava gent d'UCD, com Ernest Sena, que era el promotor de la revista.

-Sena procedeix d'UDPV...

-Sí. Hi havia accionariat. Estava Sena, crec que Javier Aguirre de la Hoz. Ho hauries de confirmar. Gent d'UCD. Encara que la veritat, t'ho dic sincerament, no ho sabíem. Féiem una revista molt més a l'esquerra d'UCD. I, sobretot, en el tema nacionalista prou més. Ja en la segona etapa, quan, no sé la raó ara, no sé exactament per què, quan les possibilitats financeres de Sena i Carrasco s'esgoten, doncs... és quan jo li demane ajuda a Albinyana. Jo directament, a Albinyana directament. Vaig anar un dia al Palau de la Generalitat per dir-li que hi havia un paper... i que, des d'una òptica progressista, podríem tirar endavant i que continuara fent-se. La veritat és que pot paréixer molt ingenu per la meua part, però em vaig quedar de pedra quan em va dir literalment: si Valencia Semanal té

problemes, l'UCD provirà. Jo no entenia res, perquè mai haguera imaginat que estava treballant per a UCD. I jo crec que no treballava per a UCD, el que passa és que algunes persones aprofitaven el toc salvatge de la revista per aconseguir cotes d'influència dins la mateixa UCD. Aquell dia recorde que vaig anar a vore a Albinyana i vaig entrar per una porta i vaig tindre d'eixir per una altra, perquè en l'antesala estava Manuel Broseta.

-Clar, es podia destapar tot el pastís. I, a més, tu havies tingut una forta polèmica amb ell.

-En aquell moment, després de tots els enfrontaments que hi havia hagut, no era massa avinent... I vaig eixir per una altra porta. Albinyana després va ser receptiu, encara que no recorde massa ve què va passar. Tinc mala memòria. La revista tingué una "onda" clarament del PSPV-PSOE. I sectàriament, perquè recorde haver escrit autèntiques barbaritats contra Esquerra Socialista, per exemple, Garcés i això. Coses del poc coneixement que u tenia llavors, no? La revista també et puc dir que tanca perquè jo em canse. Eixa és la veritat. Jo estava fart de tindre d'escriure tantes planes i revisar tantes històries, perquè llavors era una persona molt minuciosa. La revista jo crec que marca una inflexió en el periodisme valencià; pensa, per exemple, que allí comença a tindre la columna setmanal Marqués. Moltes voltes ha recordat Marqués que ell va començar a ser frívol escrivint per culpa meua, perquè jo tenia ja una òptica prou comercial de la història. I allí estaven també Pilar López, Rosa Solbes, Emilia Bolinches... Els pagaven quatre duros. Jo crec que cobrava com a director. No era director perquè no tenia títol oficial; era Torró, però jo era qui dirigia la revista de fet. Crec que em pagaven setanta mil pessetes al mes, em fa l'efecte. Allí comença Miguel Angel Villena, Rafa Ventura, Javier Valenzuela. Molta gent que després ha fet coses més importants. Bo, va ser divertit. Però jo em vaig cansar molt, perquè al final era molt; jo revisava tots els originals, reescribia reportatges que no em pareixien ben escrits... I era un "lio" molt gran. Al final em vaig cansar i un dia me'n vaig anar i el

paper va tancar. Jo crec que, si jo haguera tingut més ànim, el paper haguera seguit, perquè, realment, el problema de tancar era que s'havien de finançar els crèdits, mentre que si no tancaves, anaves refinançant.

Jo vaig encunyar llavors allò del "nuevo periodismo", un poquet, perquè féiem coses distintes i, a vegades, reportatges que no es corresponien amb l'estricta realitat. Recorde un reportatge de Javier Valenzuela sobre el "barrio xino" de València que em va paréixer tan horrorós que el vaig reescriure pràcticament tot reinventant-me les declaracions, i quedava molt millor; d'això en déiem "nuevo periodismo".

-Sí. Fer literatura a partir de la realitat.

-Jo crec que hi ha una revista que em va influir llavors, que va ser *Interviu*. Amb els titulars érem prou estridents; els articles d'opinió anaven a tota una pàgina, com a *Interviu* al principi... Un poc això.

-Molt esquemàticament podríem dir que hi ha dos models. El model de revista de la intel.lectualitat, allò del referent per a la gent il.lustrada, per exemple El País, el qual pot ser que haja estat un entrebanc per a una operació semblant a la valenciana. Valencia Semanal em sembla que estava un poc a cavall entre la possibilitat de convertir-se en l'intel.lectual orgànic, allò que deia Aranguren sobre El País, i alternativament, tu ho has dit, un paper més provocador, més en la línia d'Interviu, del nou periodisme...

-Sí, era més això que no una revista de pensament. També s'ha dit que nosaltres érem molt joves, no teníem plans premeditats de res i, políticament, també s'ha de dir, érem prou ingenus, però molt ingenus, eh? Erem, doncs, això; jo era vagarosament nacionalista... però no "mucho más tampoco".

-Ingenus tant com temeraris?

-Sí, atrevits. Hi ha coses que només responen a l'atreviment. Teníem amenaces de bomba, jo tenia anònims, històries i problemes... i, si ara tinguera la quinta part de temeritat d'aleshores, m'ho prendria molt a la tremenda. I escrivia

autèntiques barbaritats. La matriu de la revista, encara que supura la ideologia, era més de gent que volia ser periodista o escriptor que d'ideòlegs. Per això, jo mateix era tan temerari escrivint, perquè no n'era conscient. Jo sempre he sigut ideològicament inconsistent, gràcies a déu, i, per tant, no era molt conscient. Jo volia que la revista continuara eixint i no em pareixia massa greu passar d'unes mans a d'altres, em donava igual. Què passa? Que condiciona les dues pàgines d'editorial? I què! Amb la resta podem fer el que ens done las gana, i ja està.

-Alguns han dit que la línia de Valencia Semanal, en alguns moments molt provocativa, pogué haver contribuït a la crispació, la batalla de València, l'anticatalanisme... Alguns clarament diuen que ereu uns irresponsables.

-Jo crec que no. La irresponsabilitat era tan general que la nostra no es notava a penes. Encara que no haguera estat la revista, haguera segut molt paregut. L'inici de la responsabilitat crec que està en altres parts molt més directament implicades. El problema és que eixa responsabilitat no l'accepta pràcticament ningú. L'esquerra del país, que és tan torpe i tan estúpida, no ha acceptat mai que fóra corresponsable del problema. La responsabilitat només l'ha tinguda, segons l'esquerra, la dreta, i l'esquerra només ha tingut la raó i cap responsabilitat, cosa que és una anàlisi que es fa a sovint. Jo no he vist cap "mea culpa" sobre el tema; el meu, però dels altres, no n'he vist. No filàvem tan prim ideològicament ni sociològicament. A nosaltres ens agradava saber que la revista era llegida i seguida, ens pareixia important que continuara, però no per un rotll d'apostolat, sinó perquè estàvem bé, estàvem calentets en aquell pis i érem tots molt amics, féiem una colla estupenda i, no sé, tampoc hi havia molt més. Crec que Ernest Sena, que era un polític, sí que tenia altres càlculs en el cap. De fet, quan s'acosten les segones eleccions sí que diu ja que hem d'ajudar a UCD i tal i tal. D'alguna manera, l'ús polític el va fer ell. Jo crec que vaig ser un poc utilitzat en eixe sentit com a bèstia parda i que, en comptes, era una càndida "paloma".

-En qualsevol cas, durant un temps Valencia Semanal té una influència

important en...

-Entre quatre que tampoc...

-Sí, però quan una societat es troba en situació d'estabilitat, quan són les institucions les que canalitzen els problemes, potser les revistes tenen poc protagonisme... En aquell moment d'incerteses, de canvi, hi ha unes expectatives, hi ha tota una colla de gent que podríem dir el món del nacionalisme cultural, l'esquerra...

-Tot era el mateix.

-Que, si bé numèricament no signifiquen molt sobre el total de població, en canvi, com a grup de pressió, d'influència, per a les futures èlits, per als nous actors socials que hi apareixien, Valencia Semanal sí que juga...

-Això és cert. Són les èlits que després fan estatuts d'autonomia, governen. I és veritat que això té una conseqüència. Per exemple, el tema nacional no ha triomfat electoralment, però sí que és veritat que, perquè hi hagué una èlit més o menys gran que donava la pallissa, ha impregnat moltíssimes coses i, de fet, la qüestió ha penetrat més del que pareix. Sí. I ha impregnat el tema a molts nivells, a vegades conscientment, a vegades inconscientment, és a dir, que la dreta siga autonomista és molt fort. És un efecte d'aquell moment. Efectes que a voltes són mimètics i que, a voltes, sovint, comencen per ser superficials i acaben convertint-se en costum. Sí, en això tens raó. Ara, jo crec que en aquell moment ningú es plantejava que la revista crispava o fos escandalosa. La revista era, quan més escandalosa, més ben rebuda, i ningú es plantejava que allò fóra un escàndol. Jo tampoc sé si hi havia un escàndol, perquè, realment, encara que tinc clara la corresponsabilitat amb la dreta de la batalla de l'idioma i tot allò, home, també per part de la dreta les reaccions eren molt fortes. En la revista hi ha senyors del GAV amb pistola fotografiats en la plaça. Sí crec que hi havia una component que no era tan ideològica com professional. La prova la tens si mires els noms de la gent que feia la revista. A la gent li agradava fer eixa faena.

-Professional que s'estava fent professional al mateix temps.

-Sí. Per exemple, crec que la primera volta que Miquel Àngel Villena escriu és en Valencia Semanal. Les fotos d'Ana Torralba. Javier Valenzuela mateix. Ferran Belda, amb aquells famosos reportatges de l'escàndol; jo li'n vaig encarregar dos que el van portar després a Las Provincias, que va ser "les falleres del franquisme", que era un treball, dir d'investigació seria exagerat, però estava bé. Hi havia coses que no eren usuals en l'època, demostrar la relació fallera major-capitalisme tenia la seua gràcia en aquell moment. Un altre sobre l'aristocràcia valenciana. Eixos reportatges fan que Provincias li faça una oferta. Ell m'ho va comentar i jo li vaig recomanar que acceptara, perquè, encara que fóra un diari que no ens agradava, l'única manera de ser periodista és escrivint en un diari. També va fer aquells reportatges de l'extrema dreta que, quan els vaig llegir, ja vaig dir que portarien problemes, però els altres deien no, que això no ho podem tallar, i vam acabar tots en un embolic horrorós. Jo i Rafa Ventura no hi estàvem perquè nosaltres teníem el sumari d'Ajoblanco en aquell moment i ja anàvem servits. Ajoblanco és abans, però el processament coincideix amb la revista, i jo no entre al col·lectiu B. Pérez perquè dos processos en marxa ja haguera segut... Lo d'Ajoblanco pensa que va acabar al TOP, en un tribunal que jutjava delictes de terrorisme.

-Si hagueres de caracteritzar per algun aspecte concret els períodes de Valencia Semanal, no ja per la relació amb la propietat, sinó per la pròpia evolució...

-Jo crec que la relació amb la propietat, com que era d'UCD, i la revista tenia un tint nacionalista d'aquella manera que es pot ser nacionalista que no s'és de res, o que pareix que no s'és de res. CIU, per exemple, en aquell moment per a mi no era un partit de dretes; si era nacionalista, era bo. Jo crec que amb el PSPV-PSOE la revista continua igual, llevat que en algun moment li tirem una andanada a Garcés. Això és la impressió que tinc. Home, períodes. Jo crec que hi ha la cosa

de l'evolució professional, la mateixa maqueta, la portada, quan comencem la revista les portades són d'Artur Heras. És molt bona faena, però ni ell ni jo sabíem del tema. No hi ha una portada que es pugui assimilar a una altra si les mires. En canvi, al cap d'x números i per observacions d'Ernest Sena, tot s'ha de dir, que tenia més idea del tema, les portades són a tota pàgina amb foto i tal, copiant models tipus Cambio 16. Aquesta revista també ens influeix en la línia de titular amb noms de pel·lícules... Jo tinc un record molt "a tope" de l'època. És una pena que després no s'hagen pogut fer coses amb el mateix grau de ganes o d'entusiasme. Per culpa de tots, evidentment. Allí naix una cosa que estava molt bé. Evidentment, per a la propietat és un pou, perquè no cobreix despeses ni res... Home, si jo haguera tingut llavors l'experiència que tinc ara, igual haguera anat millor, perquè jo no tenia cap responsabilitat de gerència en la revista. Era fer la revista i punt, cosa que crec que no s'ha de fer mai, vull dir, qui fa una cosa té d'estar en l'altra. Això va ser un error, però, clar, jo era un periodista pur i no em plantejava una altra cosa. Sí que sé que molta gent del PSPV-PSOE va ser reticent a què jo diguera que s'havia de tancar. Això serà en el vuitanta?

-Sí, al vuitanta.

-Doncs no recorde què vaig fer després.

-Després no treballes de corresponsal de l'Avui?

-Però jo crec que en el vuitanta ja no. Estant en la revista estic de corresponsal de l'Avui, però no estic molt segur que després... fins al 83 no tinc memòria de mi.

-Sí, perquè Radiocadena és ja en el 83.

-Falles del 83. Lo meu sempre ha segut en Falles.

-Bo. Hi ha un període, però crec que no és eixe, que escrius en Provincias.

-Això és anterior a Valencia Semanal. Anem vore: mira, jo estic en Gorg; tanca Gorg, faig Marina. Crec que Eliseu Climent em presenta a Maria Consuelo (Reyna) que acabava d'arribar a València i, llavors, jo sóc el Castellet del futur.

Recorde que ho va dir, "tonteries" d'eixes, no? I comence a fer crítica de llibres en Provincias. Consuelo em col.loca directament, perquè les pàgines aquelles les portava Ombuena i escrivia Angel Lacalle i tots aquells venerables patums. Jo faig crítica en Provincias, diguem-ne, "sesuda", i la veritat és que un poc la meua òrbita com a escriptor de diari canvia un dia que faig un article que, en aquell moment, era un tipus d'història innovadora; era sobre Cruiff concretament. Ella es queda al.lucinada, entusiasmada. Llavors és quan canvie l'òptica i escric una mica més comercial. Després ix allò de Verdurín, encara en vida de Franco. Era un rotll un poc distint, encara que a l'època no n'era massa conscient. Encara no estaven de moda les negretes. Jo usava majúscules.

-Tu tens algun referent internacional, europeu, per a fer allò.

-No. Aleshores no. Allò és una pura intuïció. Una cosa espontània. No tenia cap referent, perquè ni Umbral feia negretes en aquell moment.

-És un poc la introducció del que s'ha dit nou periodisme.

-Home, no sé si... Però la crònica eixa de negretes, que ara ja està tan devaluada, sí. La veritat és que tampoc tenia cap pretensió; jo contava el que feia jo. Tota eixa cosa la valorava molt Consuelo, estiguem d'acord o no -això és una altra història-, però té més olfacte periodístic. Jo ho feia perquè ella ho valorava i, quan m'ho publicava, m'ho pagava, evidentment, no? A cinc-centes la crònica o això.

Hi ha un moment en què, en Provincias, escric jo, Estellés escriu -havia estat allí tota la vida però no escrivia-, escriu Ovidi Montllor, escriu Joan Francesc Mira, crec que Marqués, escriuen tots. Fins que es trenca la cosa, supose que per la història del catalanisme, perquè hi ha una primera part de la història del catalanisme, o dis-ho com vulgues, en què això és una cosa innocent; quanestic en De Dalt a Baix, i faig un programa abrandadament nacionalista, com que això del nacionalisme no existeix, ningú diu res. I el dia que es donen compte que això existeix, s'arma el cristo. És passar d'un extrem a l'altre en un mes. A RNE tots

eren encantadors, amiguíssims. Serien de la "vieja guardia", però allí estàvem tots la mar de bé fins que em despatxen, quan comencen a adonar-se'n que en eixe programa passa alguna cosa rara. La veritat és que tenia un èxit acollonant. A Sancho el pressionen molt. Ell aguanta bé al principi. Crec que aguanta bé perquè, la història és com és, ell és un home de l'"establishment" i busca resituarse, i després acaba sent militant del PSOE. Llavors, me'n tinc d'anar, del programa, quan esclata l'embolic d'Ajoblanco. Me'n vaig i faig el programa en casa; faig els guions.

-Una situació semiclandestina.

-Sí. Recorde que hi ha uns mesos que faig això. No recorde ara com em pagaven, però crec que m'ho passava Toni (Mestre). La veritat és que, al final de la història, l'única cosa que recorde és sentir-me molt perseguit. Sabent que podia viure de la faena, em sentia molt malament, molt condicionat. Gorg tancat. A La Marina va haver un mes o dos que firmàvem en pseudònim. Després, Dos i Dos cau. I quan trobem una situació que era estable, RNE estava bé, vull dir que pagaven prou correctament i això; doncs era horrible. I pensava que... era molt possibilista, a la millor ve Fraga de Londres i ho arregla. Era horrible. No se'm va acudir mai l'única idea brillant que haguera pogut tindre, que era haver-me'n anat de València a l'endemà d'haver tingut un problema; això no se'm va acudir.

-Tot el món acaba parlant d'anar-se'n...

-Jo no me n'he anat, però va ser un error evidentment. Almenys, per a patir, patir en una ciutat gran, patir "a lo grande". Ací el patiment era molt domèstic.

-Quin paper hi juga el referent social. Per exemple, el cas de la Ràdio; s'ha dit que hi havia pistoles, gent de Falange amb actituds molt...

-Jo no les vaig vore mai. Jo crec que de vegades es fan judicis apriorístics i ideològics, i la ideologia és un a priori que ho marca tot i a vegades deforma les coses. Puc dir que no recorde quants mesos, anys, vaig estar i no hi vaig vore cap pistola, ni vaig vore mai... Recorde una discussió un dia amb l'administrador per

una història del cobrament. Per la resta no...

-Però quan comencen els problemes, quan tu has de fer els guions...

-Igual els problemes els va tindre Toni. Jo no estava ja. Jo no tinc massa memòria de greus problemes. Home, algun n'hi va haver, perquè jo recorde, clar que els problemes eren relatius, perquè, mentre u seguia treballant, menjava i no era tant problema. Però, recorde, per exemple, un moment que em diuen que deixe de posar discos de catalans; llavors, jo, sense cap consciència del que implicava, m'ho munte de terrorista: la gran cantant valenciana Conchita Piquer, el gran cantant valencià Camilo Sesto. Clar, era escandalós. Llavors digueren que tampoc era això... Problemes faves; per exemple, el segon dia d'emissió em van cridar l'atenció per aquell disc de La Trinca sobre la mantega, el darrer tango a París. No sé. Males actituds evidents i agressives per part del personal, en l'etapa meua, a la millor al final; però al principi, no. Crec que qui ho passa pitjor és Toni Mestre, que continua la història.

-S'ha literaturitzat moltíssim el pacte o aliança d'aquell moment entre periodistes i oposició, eixe funcionament diguem-ne còmplice. Les suposades actituds heroïques del periodistes, en aquest sentit, serien possibles, o estan alimentades, pel fet de sentir-se amb el suport del carrer, de la gent. Això, òbviament, és tot literatura sobre el període escrita molt des de Madrid...

-Amb la vida quotidiana no es pot fer un tall tan radical. Aquell és un moment on s'és d'esquerres genèricament, on s'és nacionalista genèricament, on va tot barrejat, eh! Jo, per exemple, en el tema nacional, he sigut una persona del món de la cultura; mai no he segut un independentista del PSAN com altres, ni del PSPV tampoc, però, com va tot barrejat, doncs és igual. També, en definitiva, la clandestinitat a voltes també és una il·lusió. No crec que tinguérem massa consciència; el que èrem més bé era molt mangonejadors; era una estètica molt d'Eliseu Climent. Era un contacte continu per telèfon amb els polítics, era tot el mateix. Primer és tot el mateix, després apareix UCD i el rotll de l'anticatalanisme.

Ja UCD no és el mateix; és l'enemic. El telèfon a ma casa bullia, les visites bullien. És veritat que qui tenia una xicoteta trona, tenia un poder, encara que no en forem massa conscients. No ho féiem per poder, evidentment.

-És l'època de l'"off the record".

-Bo. Jo crec que el periodista era tan polític que si li posava l'"off the record" directament al polític, ja el feia quedar bé. Era l'època de les corresponsalies. Tots hem escrit en tot arreu, El País al principi, Serra d'Or, Cuadernos para el diálogo, Cambio 16...

-Si fem el paral·lelisme amb els cantants de la Nova Cançó, hi havia una certa consciència entre els cantants que el que féiem era alguna cosa més que cantar. Això és un poc el que voldria que em comentares pel que fa al periodisme de l'època; és a dir, també hi ha una certa consciència entre alguns periodistes?

-Jo crec que es pot dir que hi ha consciència d'alguna cosa quan algú reflexiona molt sovint sobre el que fa. En eixe sentit, jo, de consciència, no en tenia. Per a mi, allò era tan normal com beure.

-No hi havia una certa identitat entre...

-Era normal.

-Vols dir que estava naturalitzat?

-Sí, encara que érem una confraria molt gregaritzada a voltes, perquè recorde, per exemple, que l'any després d'Ajoblanco, li vaig muntar a Ramon Izquierdo un "lio" acollonant; totes les revistes d'Espanya ficaren a les Falles de fatxes i de dretoses, i a l'alcalde de manipulació política. Va ser un escàndol. Això, senzillament, tocant per telèfon a uns quants corresponsals i reunint-se en la cafeteria San Patricio. Es van quedar al·lucinats. Hi havia una força. Força que era possible també perquè els mitjans eren receptius a qualsevol cosa que isquera de l'oposició. Però era prou natural. També ens van utilitzar. En els cantants sí que hi havia una component més deliberada.

-En quin moment comença a percebre's una major llibertat en l'activitat

periodística?

-Jo tinc de dir que no he escrit mai entre línies. Jo escrivia i, com que era molt inconscient, a vegades tenia greus problemes. No es pot fer un paral·lelisme entre la lletra d'un cantant d'aleshores i un article periodístic. Sabies que no podies qüestionar a Franco, per exemple. A mi, el que hem fotia era el no poder desenrotllar-me, haver de firmar amb pseudònim, sentir-me perseguit. L'assumpte d'Ajoblanco va ser demencial. Tot per una manipulació associada al tema del catalanisme, perquè sense el referent catalanista allò no tenia ni cap ni peus. Allò ho escriu un "castellano escribiente" de Burgos i no passa res. Umbral escriu unes coses tremendes, Umbral té una fixació amb les falleres, té alguns paràgrafs en alguna novel·la totalment bestials i ningú n'ha dit res. El més desagradable era aquella sensació de persecució, el no poder fer la teua faena. Arribaves a pensar que, si Fraga era una mena de Karamanlis, igual s'arreglava la cosa i podies ser escriptor. No m'adonava que el tema no era eixe. El tema és que, en València, és impossible ser escriptor per una qüestió molt senzilla: perquè els diaris no paguen.

-Valencia Semanal no va tindre ningun segrest que jo recorde , ni ninguna multa.

-Va tindre alguna demanda, però crec que no prosperaren.

-Parlem de les teues impressions sobre el Diario de Valencia, de l'etern problema sobre si és possible un tercer diari.

-En eixe diari no vaig estar. Després si que vaig estar en Noticias al Dia, que també el dirigia Pérez Benlloch. Mira, si una cosa no es ven, és perquè no fa falta. També és possible que la gent minoritària que el comprava igual haguera tingut prou amb una revista. Si no es ven, es que no hi ha necessitat. I no em val que se'm diga que no es crea la necessitat; això és una "tonteria".

-Jo pense que falla perquè els progres ja tenen El País i no els fa cap falta aquell diari.

-Jo continue pensant que, si no funciona, és perquè no n'hi ha necessitat. O

perquè l'anàlisi que es feia estava mal fet, que el diari que es necessitava no era eixe, cosa que jo no crec. Pense que es venia el que es tenia de vendre i que no hi havia més. Que, realment, el que no hi havia, el que faltà en el país és el que ha passat en altres llocs, on, malgrat el dèficit, algú ha seguit posant diners. Els diners que s'han gastat el senyor Prenafeta i Pujol en El Observador, si els haguérem tingut ací, haguérem fet un diari durant deu anys sense vendre'n cap. Això no estava.

-La gent que té diners no s'ha ficat en aquestes operacions...

-La gent que té diners no es fica en les operacions perquè no veu el guany.

En Catalunya, els posen, a més del sentiment, perquè molta gent veu el guany.

-Sí, però, mira, en alguns treballs que he fet per encàrrec, per exemple, els quiosquers, els quals tenen una visió més especialitzada de l'assumpte, pensaven majoritàriament que un tercer diari, en valencià, podria funcionar, que sí que hi ha una demanda, que tots els efectes administratius, institucionals, sobre la llengua...

-Eixe tema és qüestió de fer els números i fer un projecte ajustat i que algú done suport. Si tot el que es gasta en fulles, fullets, llibres que no valen per a res, s'invertira en un diari, no guanyaria diners, perdria un grapat de milions, però, quin problema hi ha que un diari perda cinc-cents milions? Jo crec que això no és un problema, és un tema de voluntat. Un diari en valencià seria possible subvencionat.

-La Generalitat Valenciana entre les seues atribucions té la de fer un diari...

-L'única solució, i pense que no es destrellat, seria que ho fera la Generalitat, per què no? I que tinguera un consell d'administració com el de la TVV, i que hi haja un joc polític, i un ping-pong; una cosa semblant i que ho portara la Generalitat. Amb una bona maqueta; gastar-se més en la maqueta que en periodistes.

-I estar disposats a enterrar un grapat de milions fins que funcione.

-No, funcionar, no funcionaria segurament, però té igual. Jo crec que, escolta, si tenen no sé quants centenars de milions per a la normalització que transfereix Madrid, no vull que facen com a Catalunya, és a dir, donar-li'ls a la TV3, jo no els vull, però podrien fer un diari. El que passa és que la societat valenciana al nivell d'eixa èlit de periodistes s'ha anat desfilagarsant i ara és més complicat tot. No queda tanta gent. Jo creuria molt en un producte molt ben maquetat i amb una certa trampa, vull dir que no podria competir en investigació amb El País o La Vanguardia, però tindre una certa trampa i atractiu. També és una pena que no hi haja cap revista cultural solvent. Les que hi ha són molt específiques, vull dir una revista més oberta, més periodística. A Catalunya hi ha alguna cosa així.

-Vist des del present, quins són els principals errors que trobes en l'activitat periodística d'aquell període.

-Jo et contestaria amb una frase que Fuster utilitzava sovint: vam fer el que teníem de fer. No podíem fer una altra cosa i, si tornàrem, ho tornaríem a fer. Ara, des del present, jo crec que hi ha un error, i que molta gent ha rectificat, i alguns ho hem escrit, i altres ho han fet i no ho han dit, perquè, potser, reconèixer-ho pot ser motiu d'equívoc, o de ser tatxat de revisionista, perquè l'autocrítica està mal vista. Jo no recorde haver vist cap autocrítica seriosa per part de l'esquerra en tot el que duc de vida. Crec que hi ha un error de plantejament que obeeix a una il·lusió furibunda d'aquell moment, pensar que "todo el monte es orégano", i l'error de les banderetes i totes les històries es paga molt car. Este país, sociològicament, jo no diré que siga nacionalista, però sí que és molt de les seues coses, és diferent. I des de la TVV que és un rotll de centenars de milers de persones, es capta, però clar, la gent és nacionalista d'una manera que als nacionalistes ens pareixia horrorosa, i això alguna persona desapareguda, com Broseta, ho va dir i tenia part de raó, encara que en aquell moment no ens agradava. Quan ens ficàvem amb les Falles, per exemple, era un error. Quan ens ficàvem amb l'Himne, era un error. I era un error perquè, a més, les Falles ni ens anaven ni ens venien, i l'Himne ens

donava igual, perquè no érem gent d'himnes ideològicament; tanmateix, anàvem a la contra, i això va ser un error greu. Si haguérem deixat que les coses hagueren segut més naturals, la gent sí que té una estimació per les seues coses. I cada volta més. Però, parle de gent normal i corrent. Sempre he dit, de vegades de broma, que el nacionalisme va impedir que triomfara el nacionalisme.

-Coincidiries amb l'anàlisi que feien Mollà i Mira...

-No. Sincerament, si vaig llegir alguna cosa no ho recorde; però crec que ells farien una anàlisi més profunda, i tampoc es tracta ara que tinga la raó González Lizondo. Jo no dic això. Jo dic que ens vàrem equivocar. Que som més culpables, perquè figura que érem més llestos. Si haguérem seguit simplement el camí, per posar-ho en paradoxa, del senyor Pujol, que arriba al nacionalisme cultivant l'excursionisme i la Mare de Déu de Montserrat, escolta, "otro gallo hubiera cantado". Ara, l'error és una anàlisi a posteriori. En qualsevol cas, hem perdut massa temps per coses que no eren importants.

-Clar, en aquest sentit anava la crítica de Mollà i Mira en "De impura natione", que el fusterianisme era massa elitista...

-Però el fusterianisme que és?

-Massa racional, per infravalorar les manifestacions més espontànies i folklòriques...

-Jo, a Fuster no li'n faig cap, de crítica. No perquè estiga mort, en absolut. En part, perquè a mi la part més política no m'ha interessat mai. A mi, Fuster no m'ha interessat mai com a escriptor. A mi, m'ha apassionat com a professional de l'escriptura, però no tenia res a vore amb ell, ni amb el que escrivia, ni m'interessa Sant Vicent Ferrer o sor Isabel de Villena. A més, jo crec que ells (Mollà i Mira) s'escoren cap a l'altra banda i cauen en el blaverisme. Eixe no és el tema, perquè això és una altra perversió de la realitat. Són dues perversions distintes i cada u té un tros de raó. També s'ha dit que la crispació es produeix perquè la gent no està comunicada i, això, potser es deu a què no hi ha mitjans que comuniquen, perquè,

clar, quan jo pose a parir al senyor Attard, igual durant un any, jo no el conec. Això és una aberració des del punt de vista periodístic. Jo he estat posant a parir a un senyor en el qual no he parlat mai i amb qui mai no he contrastat una sola opinió. Quan després coneixes la gent, igual ho veus d'una altra manera.

-I en el sentit positiu. Perquè adés semblava que tenies una certa nostàlgia...

-Crec que ha passat el que a totes les revolucions socials, acompanyat per l'evolució biològica que no és manca. Crec que sí, que va ser una època collonuda, però que no es pot repetir. També s'ha de dir que la major part dels problemes o no eren problemes o estaven unflats o estaven mal plantejats. En qualsevol cas, és una època realment important.

-Recordes alguna anècdota, alguna cosa que...

-La vida en aquell temps era una anècdota contínua. Tantes coses... Recorde que em va fer molta il·lusió conèixer Terenci Moix... Després, Tarradellas, que em va telefonar i jo pensava que era una broma... I estiguérem tota la vesprada xarrant a la Generalitat i després em va convidar a sopar a sa casa. Ell volia vindre a València a arreglar el problema... em va fer acompanyar-lo a l'aeroport a rebre Gutiérrez Mellado, jo estava totalment al·lucinat... Era un home impressionant, era un super total... Em comentà que havia llegit un valencià que li agradava molt, i era Xavier Casp.

-Hi ha una cosa curiosa. Malgrat l'evolució diferent que heu tingut les persones que estaveu un poc...

-La involució diferent, podríem dir.

-Home, que heu seguit camins diferents, de vegades paral·lels... Vull dir que tenint al cap del temps posicions tan distintes, s'ha mantingut una certa elegància...

-Sí, perquè al remat és allò que, bo, tots hem fet la guerra. Això és cert. També hi ha hagut moments de crispació, per exemple, amb Broseta en Valencia

Semanal. Amb Eliseu Climent també en algun moment. Però, al final de la història, dius, bo, però si ací som quatre fent tots els papers de l'auca. Això és una característica que potser no es dona en altres llocs.

CAPÍTOL 5

Ací, hi havia un ball on jo no estava posicionat

ENTREVISTA AMB J. M. GIRONÉS. 12 DE GENER DE 1995.

-Com arribes tu al periodisme?

-Jo he viscut la joventut a València, molt intensa, en el Lluís Vives; en canvi l'etapa universitària la vaig fer fora. T'ho puc contar en poques paraules. Sóc el que fa set de nou germans, i mon pare, que era funcionari, perquè primer havia sigut fuster, en la guerra va patir un daltabaix, com tanta gent d'ací. Va ser tota la seua vida un funcionari mitjà modest, en algun moment un poc més arregladet, però per a nou fills una de les coses que era prohibitiva era la possibilitat d'estudiar fora.

Jo vaig estudiar a Pamplona amb una beca i eren uns anys en els quals et buscaven en la facultat. Vaig estudiar del 63 al 67, era la carrera curta aleshores, però ja dins d'una universitat -primer paràmetre curiosíssim-, perquè el periodisme entrà en la universitat l'any 72 en tot Espanya. Però aleshores la Universitat de Navarra ja era una fórmula d'incloure el periodisme com una facultat més "avant la letre".

-Ja, que no era l'escola de Periodisme de Madrid o ací l'escola que tenia l'Església...

-No era una cosa marginal. Era una fórmula plena i, com va coincidir amb la Llei de Premsa de l'any 66 i es va fer una renovació ajudada de la premsa, hi va haver una primera eufòria. Algunes empreses van començar a buscar professionals i això.

Recorde el grup de Nuevo Diario, i estava el pare d'Eugenio Galdón i altres, i Europa Press que estava acabada de fundar. Aleshores jo, per raons de necessitat i perquè, a més, allí, entre l'idealisme del moment i la necessitat, i que el recte era veure si estudiaves més que el del costat, vaig traure una carrera molt

bona per dues raons: en primer lloc perquè el clima m'ho va facilitar moltíssim; vaig fer tota la carrera costera avall, perquè des de primer van començar a tractar-me com el que va més o menys de punta, i això t'ho facilita enormement. I després les matrícules d'honor que es converteixen en gratuïtes i la beca i un préstec que al cap de molts anys el ministeri em va reclamar.

Vaig acabar de "Premio Garcilaso", que allí era el Premi Fi de Carrera al millor expedient. Això va fer que, quan la gent anà a buscar professionals per a fitxar-los, doncs jo era una de les fitxes que allí s'emprava. En aquell moment, en començar, es produeixen dos fenòmens molt curiosos, que després es poden interpretar també com a clau del que passa en la resta del país, no? Perquè comença a eixir una generació de periodistes, de la qual Pedro J. Ramírez, per cert, és paradigmàtic, que estan fets en artificial.

Allò és una casa amb uns recursos com si fóra una facultat americana, en un campus tancadet i tot és de cine, però després la gent s'ha pegat unes bategades de por, perquè s'arriba a unes redaccions que no són de pel·lícula americana, unes redaccions cutres, canalles, on ens han apunyalat, ens hem apunyalat uns a altres. Això ha produït molts rebots en contra i ha decantat que hi ha gent que té o molt d'amor a l'etapa universitària, com si fóra una etapa idealitzada, o la gent que ha trencat palletes i no ha volgut tornar a saber-ne res perquè s'ha sentit estafada. Des d'allí jo vaig començar a fer de *free lance* per a Europa Press. Hem vaig comprar una càmera fotogràfica i em vaig llançar a fer reportatges.

-Amb problemes?

-I tant! Per exemple, amb un xicon que venia de Madrid, de l'Alcázar d'aleshores, que és el de l'Opus, vam anar a Etxalar a fer el "cross del contraban", que era una tradició. Resulta que Etxalar després va ser la passera de la Vall de Vera del Bidasoa, un dels canals de penetració etarra més curiosos i més intensos que hi ha hagut, estic parlant-te d'haver fet això l'any 64. Després vaig viure a

Pamplona la primera bomba, és ETA, i quan van matar a Melitón Manzanos en Bilbao. També, en un Aberri Eguna il.legal, em van pegar un bac, em van trencar la màquina, em van obrir els policies la màquina i em van sacsar. Allí va rebrotar també el sindicat universitari un poc, el qual funcionava molt bé a Madrid i a Barcelona. També a Pamplona hi havia un grup de gent, entre ells la gent de fora més que la gent d'allí, perquè allí sonava a xinés... I me'n recorde que quan van expulsar de la Universitat a Tierno, García Calvo i Aranguren, allí va haver un moviment molt curiós de rebutjar la protesta que alguns estaven fent contra eixa expulsió. D'alguna manera, dominava el discurs que s'ho havien guanyat. Aleshores jo vaig practicar amb Ramón Cercós, Concha Fagoaga, un intent de lluita democràtica. Me'n recorde perfectament, vam intentar fer un grup polític per a presentar-nos en contra del Referèndum del 66. Va ser fantàstic, perquè Cercós crec que sí que va passar pel Govern Civil, jo no, jo mai he estat martiritzat per ningú, però ens van confiscar tota la propaganda que havíem fet. Aleshores tiràvem en una "vietnamita", xel, com en els altres llocs. Ningú s'oblida de com enviscava la tinta.

També vam presenciar en aquella època les primeres mogudes, primer de l'apogeu de la tecnocràcia, dels tecnòcrates en contra dels blaus, eh?, i després la primera relliscada, grossa, grossa, dels tecnòcrates en el cas Matesa. Bo. Jo treballava durant el curs, a 30 pessetes la fitxa, fent des de l'A fins a la C, de l'Enciclopedia Monitor de Salvat a Pamplona, perquè allí pagaven menys impost i aleshores l'editorial Salvat es va instal.lar a Pamplona pel règim foral econòmic.

Vaig fer alguns enviaments de fotos i de reportatges de tipus molt actiu, perquè a mi el reporterisme em feia vibrar molt, i em va marcar un poc les dues característiques que sempre he arrossegat -jo anava un poc de precoç i molt inquiet. Després, quan la presidència del govern d'aleshores, bo la presidència que era el carrerisme a través de López Rodó i amb intervenció, per cert, de Rafa Ansón, el germà de Luís Maria, van muntar una revista que es deia Momento. Per

cert, el primer que ens va pagar un sou va ser Amusátegui, José María Amusátegui. Vam traure un número que ens pagà Amusátegui. Després, va presentar "una de las primeras opas amistosas" Sebastián Auger que era un personatge curiós de Barcelona que s'havia casat amb Rosa Nebot, filla dels propietaris de les terres que van des de la plaça avui de Masià, aleshores Calvo Sotelo, fins a més allà, tot el que és Pedralbes, eh?

-L'ama de Pedralbes.

-Eixa dona tenia molta fortuna i aquest va anar administrant un capital important; és un advocat de fortuna, xe!, un Mario Conde de l'època i a la seua escala, no? I va muntar unes cabrioles grosses, l'editorial Dopesa, el grup Mundo Internacional. Fou el primer que va presentar en públic i li va donar un premi a Carrillo i a la Pilar Bravo quan els comunistes eren dimonis. I tot el seu amor al comunisme, perquè ell venia d'unes files també prou Opus, va ser un oportunisme circumstancial. Va estar molt relacionat amb una protesta contra les noves instal·lacions del periòdic a Barcelona. Hi havia un moviment de veïns... i ell va fer la típica jugada de contemporani, de modern, que va ser passar a les files contràries i resoldre el problema de contestació. Després va començar a acumular deutes i es llançà a una expansió per a evitar enfonsar-se.

Però, al començament, l'equip aquell format per periodistes de la Universitat de Navarra, moguts per ell, ens n'anàrem a Barcelona a una cabriola de tipus tecnòcrates i Opus. Allà em vaig posar en una òrbita de comprensió de la realitat un poc a la catalana, però no a una Catalunya que s'arriba des d'una València represaliada, ni molt menys, perquè jo ací no havia fet res que fóra significatiu, sinó a una Barcelona tecnocràtica, molt tecnocràtica. Jo feia aleshores "Doce preguntas a", una secció fixa, que vaig portar molts anys.

-En el Mundo?

-Sí, i vaig fer també el llibre de "Los 90 ministros de Franco", i vaig començar a fer dos o tres encàrrecs. Fent les entrevistes aquestes, em va passar

el primer enganxament; vaig ser processat pel TOP per una cosa que després és tota una categoria. Això em va madurar prou; primer, perquè jo estava fent el servei militar i llavors no hi havia una separació judicial com hi ha ara, així que pel fet que algú estava fent el servei militar podien "empitonarlo por la vía militar". Imagina't si el desfici era gran. El cas és que en una entrevista que li faig a Jiménez de Parga, l'home es desbotona els pantalons i comença a llargar que allò era Hollywood. Em va dir del príncep "la mort del porc", i moltes més coses. Una de les frases que jo vaig posar, perquè la secció era molt curta, dues pàgines del setmanari Mundo, era "que la Audiencia Nacional habia dicho herejías jurídicas". Clar, això és molt gros, però ell va dir això i altres coses més grosses. Ell, cada setmana, li feia pessigolles al règim des de la revista Destino. I ens van portar al Tribunal d'Ordre Públic.

-L'article segon de la Llei de Premsa, no?: "atentar contra las instituciones del Estado..."

-Sí. La cosa per a un catedràtic de dret era realment molt peluda. Em va cridar a l'hotel Ritz de Barcelona per a veure'ns amb Joaquín Ruiz Giménez. I aquest ens va dir que anàvem a muntar una història cinematogràfica. Per altra banda, l'empresari i el director, que era el responsable de la publicació jurídicament, em van dir que l'empresa em defensaria, que no em preocupara i tal, però es va produir el següent. A mi m'agradà que em cridara Jiménez de Parga, però el que em va deixar gelat és quan vaig llegir com estava argumentat. I em va descol·locar totalment, perquè deia en la primera línia: "en cualquier caso, la responsabilidad es del periodista", i aleshores feia tota una al·legació de descàrrec i després hi havia una segona part que deia: "pero no hay tal porque...", i al final en la defensa s'agafava a dir que un catedràtic mai haguera dit una cosa d'eixes, "si no que se han dicho algunas herejias jurídicas en".

-Ja. Que no era l'Audiència, sinó en.

-Clar, però, de fet, el que ell deia és que la Justícia no era independent i

que fins i tot en eixa no independència havia fet autèntiques heretgies el sistema, no que un advocat defensor d'un particular haguera anat allí a dir desficacis, no. Eixa va ser la seua defensa.

Aleshores a mi em va semblar tan deshonest que en qualsevol cas la culpa me la tirara a mi, eh?, que em vaig veure un poc acollonat i vaig dir que no, que m'ho pensava. Quan ho vaig contar en l'empresa, on jo no sabia que per altres plets estaven a mort amb ell i amb el germà que també és advocat, em van dir: "no, això ho agafa un penalista que li diuen Fenech i els enfonsem". "Però, com a enfonsar-los?, però si a mi..." "No, no, tu estàs fent el servei militar i el portem per via militar i anem a enfonsar a Jiménez de Parga". I es va armar un betlem, on jo em vaig veure entre dos focs d'una envergadura absolutament desmesurada. Feia dies que Jiménez de Parga m'havia dit que era evident que jo perdia el coll, però que una persona de la meua edat, tenia aleshores vint-i-quatre o vint-i-cinc anys, que tenia un grup de premsa darrere, que no passava res, que jo podia perdre el coll, però que ell la càtedra no, perquè a ell el podien banyegar. Vaig haver d'anar al xalet de la Costa Brava a veure l'altre catedràtic que era l'enemic a mort i encara va ser pitjor. Aquell, amb un whisky a la mà, el tal Fenech, damunt d'un tamboret, assegut, em va fer un plantejament que jo pensava: "però ací, qui s'ha tornat boig?" El cas és que vam anar al TOP i Jiménez de Parga va muntar una paradeta d'estudiants allà, va haver una cridada i tal. A mi, no em va defensar finalment Fenech, el qual no hi vaig acceptar, sinó l'advocat de l'empresa i la cosa al final va quedar arxivada pel Tribunal.

Bo, el cas és que eixa època jo vaig estar situat en el periodisme polític tot el temps; vaig ser el cap de política nacional de la revista Mundo, després vaig estar al Diario Femenino que vàrem transformar en Mundo Diario i vaig descobrir per aquell temps una cosa que m'ha tingut molt entusiasmat sempre, el periodisme científic, perquè vam comprar a través d'una revisteta, que era la còpia del Seleccionés, el Meridiano 2000; Luís Miravittles era el president i jo feia de

director. Allò era el Muy interesante, però amb 20 anys d'equivocació. Allò no va arrelar. Estàvem massa lluny de l'any 2000 i la gent no es creia l'ecologia, ni els ordinadors, ni els trasplantaments, malgrat el ja famós Dr. Bernard, tot i que hi ha reportatges de gent que després ha estat Premi Nobel.

Del periodisme polític ni et conte, allí es va muntar el Grup Mundo, que era exactament com el grup a què pertany el Levante-EMV d'ara, conferències dins de la mateixa casa i això.

-Com va ser que te n'anares a Madrid?

-Doncs, em criden un dia i em diuen: " vols anar a Madrid a vore com acaba el franquisme?" I me'n vaig anar a fer de corresponsal del grup Mundo, a ser corresponsal en les Corts franquistes. Vaig tindre dues enganxades amb el director del Mundo Diario perquè deia que jo no havia enviat una cosa que sí l'havia enviat; el que passava era que de vegades em llevaven la pàgina perquè la dona de Ramón Solanes Piñol, que era el director, feia unes col.laboracions en el diari no sé si de modes o no sé què. El cas és que eixe dia ella havia promès enviar la crònica i la meua se n'avia anat a la paperera. Ella va ser cridada per l'home i se'n va anar de sopar i no ho va fer ¡Com era la reina! Aleshores va haver una gran baralla, perquè jo no havia fet la crònica -deien. Em va renyir d'una manera molt frontal el director. Oneto portava molt de temps perseguint-me per a fitxar-me per a Cambio 16. Així que ens vam enviar mútuament on... De tota manera vaig agafar l'avió, perquè era un trauma gros, vaig anar a Barcelona i des de l'aeroport vaig telefonar Auger perquè em rebera i m'escoltara. Damunt, Auger em va renyir dient que com l'alçava jo de casa un diumenge pel matí, i que no volia ni sentir-me. Sense eixir de l'aeroport me'n vaig tornar a Madrid, me'n vaig anar a Cambio 16 i vaig fitxar.

Allò era un altre model. Nosaltres féiem un "new magazine" en la revista Mundo, però és que Cambio 16 era una altra cosa, era un estil on cada paraula era un joc contra el sistema, era estar fent-li pessigolles a tota hora. Jo tampoc

vaig participar bé; no és que fóra franquista o deixara de ser-ho, si no que jo pensava que la societat espanyola era el subjecte de coherència i no em sentia solidari amb aquells que des de fora pogueren deslegitimar la vida que estàvem vivint. A mi, Franco em semblava una cosa que havia heretat, que la teníem allí sense triar-la, evidentment, però no estava clar que eixa cosa no triada haguera de ser substituïda pel contrari, tampoc triat.

Quan predicaven l'amnistia per a delictes de sang, jo me'n pujava per les parets i vaig tindre memorables baralles. Després, he hagut de reconèixer que van guanyar els que deien que amnistia total. Jo era contrari que fóra total. En Cambio 16 vaig entrar en contacte amb gent com Utrilla, Salas, Julio Feo, Aguilar, Oneto, amb tota una parròquia que allí portaven un altre tipus de coses. I allí vaig viure tot el procés de la mort de Franco, fins que va eixir El País que va fer la mateixa operació. Em van buscar com a cap de la secció de política. Jo havia entrat a Cambio 16 d'ajudant d'Oneto i ell havia anat de director.

Recorde una anècdota molt graciosa que es produeix el dia que el Rei pren possessió. Em donaren a estrenar el primer buscapersones. Hi havia hagut una bomba de l'ultradreta. Jo estava en la "Plaza de Oriente" per a cobrir la informació de la proclamació del Rei. S'hi va posar l'aparell a cantar i jo no sabia d'on tocar. Allà hi havia tres-centes mil persones. El més a prop era el carrer Bailén. Vaig travessar i vaig anar als escortes i dic: "mire, una emergència". I és curiós, perquè això va funcionar. Llavors, vaig entrar al "Palacio de Oriente" i em van passar tres o quatre històries consecutives que van eixir després en el reportatge que va publicar Cambio 16.

-És a dir que havies passat pràcticament tots els controls, no?

- El cas és que em vaig trobar dins del palau reial i em vaig dir: "si jo ara me n'isc fora, em talle la cua i com a periodista s'ha acabat". Encara vaig passar tres controls més i va ser molt graciós, perquè et dones compte que podries haver fet de tot; de bo i de rof. Així que vaig estar veient la festa des del balcó amb altres

convidats. Aleshores passà el marquès de Mondéjar i recorde perfectament que ens va dir: "retírense todos que su Majestad va a ser aclamado por el pueblo". I ens va donar una lliçó. Diu: "es que el Rey de España no es Rey de España hasta que lo aclama el pueblo, que se representa en el pueblo de Madrid, donde reside", i diu "por tanto en ese momento en las fachadas no ha de verse a nadie más que al Rey". Jo vaig començar la crònica amb molts detalls i l'anècdota que el Rei en un cendrer havia començat tres cigarrets seguits sense adonar-se.

-De nerviós com estava?

-Estava!, ben plantadet i tal, però molt nerviós. León Herrera, el ministre de "Inoformación y Turismo", va traure un comunicat desmentint-ho, va dir "que habíamos inventado", i aleshores li van dir des de la Casa Reial que no havia sigut res d'això mentida. El problema el vaig tindre per a eixir. Passa el marquès de Mondéjar i diu: "los que vayan a estar en la comida -hi va haver un dinar grandíssim- deben esperarse en sus posiciones; y los que no, pasen a despedirse". Ens van agafar a tots per a acomiadar-nos del Rei. Vam fer una mitja lluna gran i van començar a donar la mà identificant cadascú. Jo vaig anar posant-me l'últim i anava posant-me blau, verd. Quan ja anava per la meitat, vaig començar a caminar cap arrere, els escortes em miraven, i es va girar un i dic: "un water, un water, que me descompongo, que no puedo más". I com si estiguera fent-m'ho damunt vaig eixir. També per aquell temps li vaig fer jo una entrevista a Quintero, el cap de polícia, impressionant, pels atemptats tipus "calle del Correo". I quan la van publicar firmava Pepe Oneto. Em vaig posar com una moto; xe!, Pepe! "Oye, las cosas importantes tienen que llevar la firma del director". Bo, coses d'aquestes quasi tots els dies.

-Tingueres alguna relació amb El País?

-Sí. Quan van traure el diari, em va cridar Juan Luís Cebrián per a fitxar-me de cap de nacional. Jo, molt valencià i molt ase, li vaig dir que sí. I quan vaig anar a acomiadar-me de Juan Tomás de Salas, em van fer una trampa. Em digueren

que anaven a fer el Diario 16 immediatament i que no fera animalades. Que no me'n podia anar a El País. I vaig tornar a dir-li a Juan Luís que m'ho havia repensat. Es va posar com una moto, perquè no li agrada gens que li diguen que no. "Es la equivocación de tu vida, pero sólo te digo una cosa, cuando tú vuelvas llamando a esta puerta es cuando yo me acordaré". Fan el Diario 16 com estava previst i aleshores entren tots desdoblant-se, sou i càrrec; Salas, Utrilla, Oneto, tota la santa companya, fins que arriben a Aguilar i tallen; ni Aguilar, ni Gironés, "porque no se pueden descapitalizar las revistas". Vaig jurar que la següent oferta no la consultaria. I va arribar quasi sobre la marxa. Lara, que havia guanyat en un any 400 milions de pessetes amb un sol llibre, "El Pacón: Memorias de Franco-Salgado Araujo", li va dir a Pio Cabanillas que volia triomfar; "Pio, yo quiero ser como los Luca de Tena y como los Godó". Pio Cabanillas li va recomanar que fera una revista i que nomenara director a Antonio Alemany Dezcallar. Literalment, li va dir: "es muy sencillo: nombra al director que yo te diga y dale todo lo que él te pida". Aquest home estava volant cap a Barcelona, perquè l'havien fixat per a dirigir el Brusi. I així com és Lara, "que me busquen a un tal Alemán, Alemán Decallá o algo así me han dicho" El busquen. "Señor Lara, está volando hacia Barcelona". "¿Hacia Barcelona?". "Es que lo han nombrado director de..." "¡No puede ser, ese es para mi, ese es para mi! Que me pongan con el avión". Van negociar en la cabina de l'avió i Alemany va pujar en l'aeroport de Barajas director del Brusi i va arribar a l'aeroport del Prat director de la revista Opinión.

Vuitanta persones vam entrar en una revista!, vuitanta persones! Jo hi vaig entrar com a delegat de Barcelona. La meua dona era catalana, a més, era un projecte molt interessant. Era tornar, tenia la casa allí i, a més, tot el fenomen de Tarradellas el vaig empomar senceret.

-Fins a eixe moment València, per a tu, és una cosa que simplement venies per veure la família, no?

-Jo venia per Nadal i tal. Alguns amics, J. L. Torró, per exemple, venien a

veure'm. Bo, el cas és que me'n vaig tornar a Barcelona. Una revista que va començar, primer número, 300 mil exemplars, venuts 300 mil; segon número, 300 mil exemplars, venuts 150 mil, tercer número 300 mil exemplars, venuts 85 mil. Havíem eixit a l'octubre. En arribar Nadal, ja hi havia tres tribus, tres subdirectors i tota una baralla. I Lara com va entrar va eixir. "¡Me han engañado, me han engañado! Ciérrame, -li va dir al fill-, José Manuel, ciérrame la revista." José Manuel -fill- em va demanar consell i em va proposar dirigir la revista des de Barcelona amb una sèrie de col.laboradors estrella. Va fitxar Areilza, Emilio Romero i Ricardo de la Cierva i els pagava a cent mil pessetes per article en aquella època. ¡I en feien quatre al mes, xicon! Vam fitxar a Federico Sánchez també.

-Semprún.

-Bo, vam estar fent la revista i Jose Manuel Lara disparava en totes direccions buscant qui li la comprava. Els mateixos que havíem fet la revista, tornàrem a Madrid i vam durar dos anys, dos anys i poc més, en una revista que tenia un altre caire, perquè aleshores ja va ser una revista més pròxima a UCD. A força de perdre diners el pobre Alvaro Alonso Castrillo, qui va posar tots els diners del món, i el baró de Corondelet, que és Iñigo Cavero, havien fet un front periodístic. Havien comprat Actualidad Española, Cuadernos para el Diálogo, on estava Pedro Altares indirectament, i Opinión. Llavors, un dia, Rafael Arias Salgado, nominat flamant secretari general d'UCD i gendre de Ruiz Giménez, va dir que havien condemnat ja Cuadernos. I em va dir la següent frase: "si Cuadernos no tiene legitimidad para vivir mediante auxilios artificiales, ninguna revista debe sobrevivir si no se lo gana por su cuenta". Van tancar Cuadernos, Opinión i La Española, tot fora. A Lara, a Madrid, els vuitanta que tenia li muntaren un embolic, pintades pel carrer: "Lara negrero, Escorial subnormal", el director d'aleshores. ¡ Uns betlems! Els propietaris d'ara eren molt més educats. Ens van indemnitzar i jo vaig agafar una úlcera.

-Fou quan començares a treballar directament per a UCD?

-Exacte. Pérez Llorca, que era el portaveu de la UCD en el Congrés, em va demanar un article sobre el que havia de ser la Constitució. Un l'havia de fer Felipe González i un altre Pérez Llorca, per al "El País". No vaig obeir l'extensió ordenada i no es varen atrevir a tallar-lo. Varen posar més menudet el de Felipe González i, això, a Pérez Llorca el va impressionar molt. Les idees eren de Pérez Llorca, però l'article el vaig fer jo. Després em va fitxar per al Ministeri de Presidència. Jo havia acabat odiant Madrid i me'n volia anar a la meua terra, tornar a València. Ell em va prometre que després d'aquesta etapa em facilitaria la tornada. I aleshores me'n vaig anar amb ell a Moncloa i va ser una etapa fantàstica, en el sentit que són les sessions dels estatuts d'autonomia, l'atemptat a Gabi Cisneros...

-Això ja són les eleccions després de la Constitució.

-Les eleccions del 79.

-Sí, les municipals i generals.

-Saps perquè li posaren "zorro plateado" a Pérez Llorca? Perquè van començar a traure-li el mot de Caspolín els corresponsals. Així que ens va agafar Manolo Bueno i diu: "hemos de inventar un contramote inmediatamente", i vam començar a fer circular allò del "zorro plateado" i es va quedar matriculat. També recorde les negociacions de l'Estatut d'Autonomia. Com jo havia estat a Catalunya i parlava el català fluïdament vaig fer molta faena entre bastidors amb Jordi Pujol i Roca i Chano Martín Retortillo. Fins i tot tinc per ací quan vam eixir a fer-nos la foto. És la portada del diari La Vanguardia, tota la portada: "Ja tenim Estatut". Em vaig posar per a la foto amb tots i dic: "ja estic jo per a la història". Després vam passar al "Ministerio de Asuntos Territoriales" i a "Exteriores", on Pérez Llorca va fer allò de l'entrada en l'OTAN. I a l'Oficina d'Informació Diplomàtica, OID, ja no necessitava assessor.

-I de tornar a València, què?

-Ara voràs. Federico Ysard digué: "nada, nada, hay que canviar al de Valencia; a la calle Molina Plata. Va Gironés". Jo ja era redactor de base del Levante; havia estat dos anys fent unes cròniques diàries. Bo, no és que jo li salvava la vida a Molina Plata, però els tipus de la "Cadena del Movimiento", amb tota la mala llet, deien: "es que quiere llegar hasta Navidad por los regalos". "Que se vaya". El cas és que, en compte d'això, jo li vaig dir a Pérez Llorca que l'intel·ligent era esperar-se. I vaig vindre a València i Molina seguia de director fins que li arribara el dia de jubilar-se.

-Com recordes la València que et trobares?

-Quan em vaig fer càrrec del Levante, jo sabia poc de València. Em semblava tot una història absolutament subrealista, i continua semblant-m'ho, per una raó molt senzilla, perquè per cultura o per lectures jo crec que els valencians tenim la identitat indubtable. Nosaltres som una Comunitat que, a més a més, ens identifiquem sense problemes. Si va el rei en Jaume i ens pinta una ratlla i diu regne! Nosaltres som l'única Comunitat que té una carta fundacional completa per a dir que som valencians, quina és la nostra terra, què és el que som i no una altra cosa. Jo sempre he tingut un poc la mateixa postura i contínua semblant-me un deficiat interessat tot l'embolic catalanista i anticatalanista

-I el Levante que anaves a dirigir?

-Home, jo vaig arribar a Levante com un paracaigudista quan encara estava en un procés d'actualització tecnològica complicat, perquè estaven optimitzant per veure de vendre'l, però jo discrepava profundament i continue discrepant. Li ho vaig dir a Federico Ysard. Jo estava en contra de la privatització, perquè si es reconeix que hi ha una necessitat d'uns mitjans públics, siga en ràdio o en televisió, per què no es reconeix en premsa? La diferència de suport material no pot crear un dret diferent.

Com sempre, els periòdics antics tenen unes plantilles molt grosses, plantilles que ja no estan per l'esforç, perquè en el moment que tu els lleves

l'al·licient de futur, has enfonsat el vaixell.

En eixe mateix moment, xe!, casualitat, havia d'aparéixer el Diario de Valencia. M'ho deia el J.J. (Pérez Benlloch) en broma: "xe! quaranta anys fent el bandarra i ara que vaig a fer jo el periòdic, ara et poses tu a fer periodisme ací al Levante". La clau era que jo havia d'anar lliurant talons a Madrid per pagar, dia a dia, un forat de quatre mil milions que es perdien a l'any a la Cadena. Juntàvem entre tres o quatre-cents milions i l'efecte que anaven xuclant-nos els diners era bestial. Com que no em deixaven retenir una mica els diners, va ser una cabotada constant.

-I l'ambient de la redacció?

-¡Les redaccions donen uns tipus! És que són retorçuts, els veterans. Ací hi havia un ball on jo no estava posicionat i a més el vaig entendre des d'una postura no bel·ligerant, que no tenia partidaris.

-Però Las Provincias en eixe moment està tirant en bala, no?

-La batalla de València estava totalment llançada, però el gran trauma va ser el colp d'estat que em pilla allí, no? Quant al blaverisme, hi havia un corrent molt fort, Pepe Barberá, que només anar-me'n jo va muntar la paradeta, que és quan es va muntar, perquè Molina Plata portava una línia prou de persona de fora, molt més neutral. El que passa és que després el van enverinar contra mi. Pense que en el pas del temps l'home ho haurà comprés.

Si jo volia baixar a la batalla valenciana, no podia estar de paracaigudista. Vaig proposar formar un Consell Assessor, cosa que no hi havia precedents, perquè la Cadena funcionava com una cadena estatal, però ja no tenia la filosofia de ser governada. Així vaig proposar un Consell Assessor de Direcció integrat per Molina Plata, per Sanchis Guarner i per Joaquin Colomer, i em van dir que no, per Molina Plata. Quant als altres, ells ni sabien per on anava la música, però que de ninguna manera! Potser tenien por que continuara teledirigint-me el Molina Plata d'alguna manera. Jo volia un suport, entre altres coses, perquè tenia molt

desmantellades les pàgines d'opinió. Jo volia la filosofia Sanchis Guarner, però matisada per Colomer, aleshores rector de la Universitat, i Molina Plata que era la continuïtat de la professió. En canvi, allí estava Barberá, tot cortesia, el qual de vegades em posava un poc roig, perquè, "director, buenas tardes, director", però que, al dia següent d'anar-me'n del diari, em va tirar de l'Associació de la Premsa, perquè -va dir- jo era resident a Madrid.

-Quina relació tingueres amb Valencia Semanal?

-J. L. Torró em va cridar quan va eixir el Valencia Semanal. Vaig fer en quatre números seguits una crònica des de Madrid, em sembla recordar, però a la segona sacsada, jo anava molt embolicat amb altres rotllos i ho vaig deixar córrer i no mai vaig ser del grup d' Amadeu.

-Tornem, si et sembla, al colp d'estat.

-Una cosa molt reveladora foren les anècdotes. Gent que es va posar a plorar, gent que va arribar a les mans en el meu despatx; entre González Alapont i el Cabello, per poc, si no els separem... A més del colp d'estat, tenia la responsabilitat d'haver de fer el diari el mateix dia que canviàvem de tecnologia. Anava jo com una barca; eixe mateix dia vam canviar de la tipografia a l'offset i vam fer quatre edicions i tot. Entrava un militar, per a mi com si n'entraven dos. "Que le traigo esto del Capitán General". "Pues muy bien, muy bien". A la fi, el que els vaig dir és: "anem a veure -la pregunta explícita era-, el periòdic el governe jo o el governen vostés?" I el tipus deia: "usted es el director, pero aténgase a las consecuencias". Una altra anècdota que l'he contada cinquanta mil vegades; entra commocinada Marisa Colominas: "es que un redactor tiene una pistola, ha traído una pistola". Cride Arráiz, el redactor en cap: "oye me dicen que un redactor..." I em replica: "no, es mentira, no ha traído nadie una pistola, la tiene aquí desde el año 39".

-Quan te'n vas del Levante i per què?

-Doncs vaig fer unes declaracions al diari El País, perquè va vindre Manolo

Muñoz a entrevistar-me i em vaig declarar en rebel·lia pacífica seguint de director. Vaig dir: "acato, pero no comparto". I els ho vaig dir a la cara. Jo estava encabotat de fer fort el periòdic, volia un quadre de col·laboradors. En fi, van començar els problemes sindicals, la incertesa de si podien constituir o no una societat laboral per a mantenir el diari.

-Si es feia una cooperativa de treballadors?

-Clar. Els periòdics no aguanten aquest tipus de processos. Tant és així que Barberá, quan hereta el periòdic, i això que Barberà tenia tots els avantatges d'estar en tota la pomada, no?, li va caure la venda en picat. Barberá el va posar en mans de Xavier Casp, Miquel Adlert i de no sé qui més . ¡En va fer allí una! Tots els que després han fet la Real Academia aquesta.

-Tot el blaverisme.

-Se'l va carregar, el diari. Jo, abans, havia apel·lat a Fernando Abril esperant tindre un suport i em vaig trobar que ell em va dir una frase que és categòrica. Em va dir: "Gironés, no tenim temps d'ocupar-nos d'arreglar aquest problema de Fernando Castedo, que ens durà a la ruïna en TVE, perquè el partit ha de resoldre abans el problema de la seua supervivència, per tant no vulgues que d'una filial que funciona bé, que estem contents... Tu ens dones diners, i tenint-te curt, tenim tranquil·la Las Provincias, que és el que volem". Sempre han considerat que Las Provincias era l'interlocutor polític. I va seguir: "per tant, no volem que guanyes Las Provincias, ni a ningú; tu estigues quiet". Després ho van arreglar, allò de Castedo, i van posar a Gil Robles. I diu: "perquè encara estem per decidir si, en la pròxima assemblea d'UCD ens declararem en fallida o en suspensió de pagaments".

Efectivament, en la següent reunió de l'executiva, setze diputats de Fernández Ordóñez se'n van anar. Era el moment en què l'UCD va fer crac! I me'n vaig anar. Ser el soterrador d'un diari és una cosa perillosa en la biografia d'un periodista. Em van tirar de l'Associació de la Premsa d'ací. Va ser una misèria

incomprensible, perquè aleshores és quan necessites l'auxili; però bé, hi ha tants que necessiten l'auxili. Després ho comprens, que igual dóna tot, no?

Aleshores, me'n vaig anar a buscar faena. Em van proposar la direcció de El Dia de Aragón i, després, de Canarias 7. I quan, a Madrid, vaig fer contactes, em va vindre una carambola de cine. Torró havia deixat la televisió per a anar-se'n a dirigir El Mediterráneo de Castelló. Luís Herrero, que havia entrat, com jo, de "elemento joven", va fer el mateix que jo, intentar dinamitzar el periòdic. El que passa és que ell va aprofitar l'últim exemplar, cosa que jo no vaig fer, perquè l'últim exemplar de Luís Herrero és de col.lecció.

-Així que anares a Aitana.

-Com a cap dels informatius

-Hi estava Eduardo Sancho?

-No, Pepe Llorca de director.

-Pepe Llorca que és el que posen quan fan volar Eduardo Sancho.

-Exacte. Després torna Sancho, perquè entra Calviño. Aleshores, a mi, Calviño em tira com a un gos. Sancho no. Sancho es va dedicar a castigar-me i m'enviava a fer unes coses molt curioses, perquè ell tenia els seus fidels i tal. A més, jo de Sancho tenia molt mala informació. Me l'havien posat molt malament. I després, tractant amb ell, saps què passa? Que com t'ho diu a la cara, tu saps perfectament amb qui te la jugues, no? El cas és que m'enviava, em castigava a Alacant. En ma vida he tingut jo una millor beca; fer televisió a Alacant és la beca més bonica del món! Pel matí enviaves la notícia i, fins al dia següent, a navegar. Xe! Una vida! Un dia que li vaig plantar la mà a Marisa del Romero, la Unió de Periodistes em va potejar. Jo estava escrivint informatius i li vaig fer un correctiu. ¡Mare meua, l'embolic que es va armar! No me la van perdonar, no mai, no mai més. Encara no he eixit jo amb aquesta veu per Televisió Valenciana: no és que estiga esperant torn, estic amb una creueta per haver comés el gran pecat de, "a una de las hijas de los divinos", fer-li una xicoteta correcció, m'entens? Però és

igual! Això són històries.

-Si més no, és curiós, perquè tu ets el responsable de l'audiovisual de la Direcció General de Mitjans.

-Mai, mai, en ma vida, a més, ara t'explique la història, que és molt fàcil de contar, si és que encara t'interessa aquesta fase.

-Sí, sí. Conta.

-Arriba Calviño: "a la calle todos los que proceden de la época anterior".

Sancho va cometre un error laboral bestial, que fou convertir-me en redactor. Jo encantat de la vida. M'envia a Alacant? A Alacant. Que toca fer un reportatge sobre la Guàrdia Civil? D'acord. I vaig fer a la Guàrdia Civil parlar en valencià. Sáez de Santamaría ens va donar el premi nacional. Ens va donar una pasta i tot; el Premi Nacional de la Guàrdia Civil. Es deia "La nostra Guàrdia Civil". I entraves al quarter de Pego i els guàrdies civils a cavall parlant en valencià. Xe! Una idea bonica per allò de les autonomies. Ara bé, el més feliç que jo he conegut en la meua vida li diuen Emili Piera. Feia el mateix, però des de fa anys. Se sap tots els peixos un per un. I a finals de mes, a cobrar. ¡Això és Hollywood! Jo no he conegut una altra ganga com la televisió. És el multiplicador de l'esforç. La desproporció que hi ha entre l'esforç que s'ha de fer en la premsa escrita i el risc de les hemeroteques.

-Com eixires d'Aitana?

-Vam anar a plet. No es va ni presentar l'advocat de l'empresa. Llavors vaig anar a acomiadar-me de Lerma per a tornar-me'n a Madrid. Ell me'n tenia guardada una, perquè Lerma em feia declaracions a Madrid quan estava de parlamentari i jo no li les publicava. Per a ell era un corresponsal que tenia crònica a València i em tenia molt controlat, però jo no treballava amb mentalitat de València. Les cròniques que feia quan estava a Madrid, són les mateixes que hauria fet per a Mundo a Barcelona. Eren sempre de l'Estat.

El cas és que Lerma em diu: "home, a mi no m'agrada perdre't en aquest

moment, perquè ara necessitaré un professional com tu". Perquè ell ja tenia la televisió en el cap. Ja la tenia des que negociava l'Estatut. Ningú no li pot ensenyar res de periodisme a Lerma. T'ho dic jo. Fes la prova. Parla-li d'audiències, del que vulgues. Bo, Lerma telefona a Calviño, i Calviño li diu: "ya está arreglado, no hay ningún problema" I al dia següent, pam, la carta d'acomiadament, i torne i li ho conte. Peces Barba, per unes altres raons, també li va telefonar a Calviño, que es va passar "por el forro de los cojones" al President de la Comunitat Autònoma i al President del Parlament.

Lerma em va dir que l'únic que em podia oferir de moment era treballar amb ell en equip o com fóra. Llavors li vaig dir que jo no era marxista, i que si estava prop d'alguna cosa era del que havia sigut UCD, encara que sense ser militant tampoc. Em va dir una cosa que em va deixar completament aclarit. Em va dir: "és que jo pense ser President de tots els valencians, i a mi em convé que això es veja, encara que algú en puga dir alguna". Em va enviar que parlara amb Rafa Blasco.

-Rafa Blasco. Les voltes que pega la vida.

-Sí, sí, jo he treballat amb Rafa Blasco molt bé. El primer viatge va tocar anar a Ontinyent, el meu poble, amb Lerma. Arribem i jo que no calle ni per sota de l'aigua; pam, pam pam, vaig començar a moure'm massa. El mateix dia per la vesprada em diu Rafa Blasco: "mira, és que si tu et dediques a cobrir el President, jo no podré estructurar el que vull". Ell volia muntar l'oficina del portaveu, i va inventar aquest pretext per a incomunicar-me totalment del President. Vam fer equip Vicente Pérez Plaza, Pepe Baylo i Gironés. El que es deia és que havíem muntat una estructura on ell brillava massa, perquè vam començar a eixir per televisió sistemàticament. No és cap mèrit meu, això ho fan les càmeres, però les compareixences ja es van fer un poc a l'americana. Vam muntar una sala de premsa. El poder de Blasco va ser fulgurant.

-Quin paper jugares en la creació de la RTVV?

-Poques vegades li he demanat a Lerma que em recol.loque. Només un dia li vaig fer el recordatori. El projecte de la Televisió Valenciana el va redactar Blasco i va intervindre molt Manuel Peris i després Maria García Lliberós, que va ser la Directora General, però, fins i tot en el text, els conceptes són quasi tots de Blasco i Lerma. El pare de la televisió és Lerma, i el que fa el text legal és Blasco amb un equip. La primera cinta que es conserva de la Televisió Valenciana és una entrevista pilot que faig jo a García Miralles, President de les Corts, quan va vindre a visitar les instal.lacions de Blasco Ibáñez. Jo estava convençut que, quan arribara a realitzar-se, era el normal que jo entrara. Estava ací esperant torn, perquè el que m'agradava era fer televisió i ho volia fer en Televisió Valenciana. Quan va arribar Fabregat, es va embutxacar tot l'informe de Joan Àlvarez. Es va passar pels ous tot el que s'havia fet. I fins i tot Maria (García Lliberós) i ell tingueren una pugna frontal. Llavors, quan Lerma li diu: "escolta, Gironés tenia interés i tal", va contestar Amadeu -és magistral-: "mira President, jo faré el que tu vulgues, però t'avise que si agafe Gironés he de passar més temps pensant què està fent Gironés, que pensant com he de fer jo televisió". Així que en una ratlla se'm va polir. Jo només hauria de replicar-li que si Gironés fóra tan perillós com ell es pensa, ni tan sols se sabia. Diuen que "si el zorro fuera tan astuto como se dice, seguramente no se sabría". Bo, fins al dia d'avui. Després, ja m'ho va dir María García Lliberós: "no és que no hages anat a la televisió ara, és que, segurament, t'hauràs de quedar ací fins al final de tot el període". I ací he complit una dècada sencera, eh? He tingut una fidelitat enorme, perquè em crec la Generalitat autènticament.

Amb Lerma, m'he de llevar el barret. Si treballes amb ell algun dia et donaràs compte. Aporta'm algun testimoni d'algú que estiga treballant amb ell que et diga cap cosa contrària. Certament, hi ha temperaments; hi ha gent com Burriel. Són molt eficaços, però si tu escrius una nota, Burriel te la llegirà, i si tu vas de xòfer, probablement Burriel mirarà com poses les marxes i les lleves. Tu vas amb

Lerma i un dia li vaig dir jo al xòfer: "xe, xe, xe!, que t'enganyes". Em va agafar la mà i va dir: "cadascú allò seu". Eixe és Lerma, i aleshores es treballa amb ell de cine, punt i final.

Després, del conflicte local també he vist un poc el que Lerma diu, creent-s'ho. A mi, em va donar una lliçó, en una tertúlia que li va fer Vicent Franch, que em va deixar el tema resolt per sempre. Lerma ho té més clar que l'aigua, diu que "a l'extrem de l'arc hi ha un tres per cent, un i mig en un extrem de filòlegs i un i mig en un extrem de patriotes, que són els qui estan preocupats o preocupats, però que en realitat, tota la panxa de la societat valenciana -el 97 per cent- és un got d'aigua neta. Si la deixen tranquil·la, serà transparent".

-Com valores tu Las Provincias en tot el procés i en la situació actual?

-Això és una situació: els tenen a tots genuflexos.

-Però continua sent l'interlocutor polític.

-Sí senyor, sí senyor. I continua distorsionant. Amb Las Provincias jo tinc molt mala relació, i molt mala fortuna, perquè sempre m'he considerat al marge. Sóc un lector de Las Provincias -que és "más que un diario y más que un club"- però n'hi ha molts que han passat per allí. Per a comprendre la realitat hi ha dues fórmules que són molt diferents; una, els que odien Las Provincias com s'odia la mare. Són alguns que poden anar de psiquiatra. Hi ha gent que ha entrat i ha eixit i li ha caigut el cabell. I tornen a treballar en Las Provincias. Odis, m'entens?.

-Sí, una relació d'amor-odi.

-No sols en Las Provincias, perquè tu agafes tota la cassoleta de llagostins, aquesta Comunitat és com una cassoleta de llagostins, sempre estan ensopegant els mateixos amb els mateixos. Al mateix temps no sé fins a quin punt podem exportar fórmules de transacció que es produeixen en l'impudor d'una realitat que és tan directa i menuda. Que no pot ser fumata.

Jo pense que un periòdic és com un estadi de futbol i una catedral; no tenen amo. Lamente l'actitud insegura i genuflexa de la classe política valenciana

sobre el punt de pressió que suposa la força d'un gran diari. Passa ací amb Las Provincias i passa en uns altres llocs amb uns altres periòdics. Això fa que la gent cultive el terrible refrany dels pastors turcs de "besa la mano que no puedas cortar", fa que augmente el servilisme i la mala intenció. És molt millor que mantinga cadascú les seues discrepàncies d'una manera no tan vinculant. ¿Quant de ressentiment no hi haurà, precisament, en aquells que han hagut de practicar la genuflectió, o les actituds més o menys impúdiques? És molt més raonable mantenir una distància des de la qual pugues des de cultivar una cordialitat a una discrepància civilitzada. Però el poder periodístic, igual com l'altre poder, en aquesta Comunitat, sembla que també ho vol tot, no queda molt clar en quin moment hi ha prou poder. La segon cosa que s'hauria de dir a Las Provincias és quan s'adonaran que sobraven marges per firmar la identitat en una terra ferma, com per a no rebolicar coses tan perilloses com són els sentiments que es poden molt fàcilment agreujar i que després adreçar-los costa sang.

-El Levante, com veus tu les subhastes i la nova propietat del Levante...?

-Bo, com tothom sap, la propietat del Levante és una filigrana financera feta una nit i sobre un senyor amb la Caixa Provincial de València. És una figura fantàstica que capacita al sol.licitant de tindre la sol.licitud que presenta. El Levante ha d'estar molt agraït per molts anys. Una altra gran pregunta és la que fa J.J. Pérez Benlloch. Per què es tria el Levante sobre Notícias al Dia? El més curiós del Levante-EMV, ara, és que tampoc ha creat una simetria respecte a Las Provincias. Tenim ací, doncs, unes grans assignatures pendants. El principal fet, per a mi, de la premsa, no és la particularíssima posició de lluita per l'hegemonia que es produeix entre els dos grans, sinó que no hagen vertebrat una comunitat territorial en el sentit que som valencians des de Morella, o des de Vinaròs fins al Pilar de la Horadada. Som una "asignatura pendiente" a les portes de l'any 2000 quan els diaris fets amb paper hauran deixat pas a Internet i les autopistes de la informació.

CAPÍTOL 6

El fet de parlar en valencià, des de la ràdio, era revolucionari

ENTREVISTA AMB TONI MESTRE. 23 DE MARÇ DE 1993

-Com comences a interessar-te pel treball periodístic? Feres alguna altra cosa abans de De Dalt a Baix?

-No. Pràcticament, no. A l'època de la Universitat, col.labore en un parell de números de Diàleg i també en la revista Concret. Però, després, jo era llibreter des del 1969 i, llavors, ni m'ho pense ni m'ho plantege. Jo estudiava arqueologia. Un dia ve a la llibreria "Ausias March", bo, eren clients perquè venien tots els estudiants de Filosofia i Lletres quan encara estava al carrer La Nau, la colla d'Amadeu, del Rafa Ferrando, de Lluís Fernández i tota aquella gent. Allí es feien tertúlies, reunions, debats. I un dia, Amadeu Fabregat havia començat, amb Joan Monleon, Rosa Balaguer i Norbert Satorres, una experiència que es deia De Dalt a Baix a Ràdio Peninsular. Jo no escoltava mai aquella ràdio. Sabia que existia allò, però, ni em preocupava.

L'estiu del 73, el vaig sentir des d'una casa de camp a la província de Conca, on vaig passar tres o quatre dies. Allà arribava Ràdio Peninsular i el vaig sentir per primera vegada. En aquell moment era un quart d'hora diari. I bé, era una cosa per a mi curiosa, perquè estava fora dels meus interessos professionals. No és que no m'interessàs com a experiència, però, també era molt poqueta cosa allò que es feia. Octubre d'eixe any, Monleon cau malalt, i un dia ve Amadeu a la llibreria dient-me que necessitava un locutor. "I a mi què em dius?", li vaig contestar. Jo havia fet algun recital en la Facultat i era qui llegia els manifestos d'aquelles manifestacions que féiem en contra del SEU, i havia fet coses de tipus

poètic amb Manuel Conejero a l'Ateneu. Bo, això i el fet que tinguera un valencià més o menys potable, que tinguera una veu determinada i que em coneixia... Vingué a per mi. Jo li vaig dir que ni pensar-ho. "Home, que seran uns dies i tal". Vaig acceptar per uns dies i li vaig demanar què calia fer. "No et preocupes, és gravat, podràs fer-ho a qualsevol hora, no et destorbarà gens". I així va ser, però amb la idea que serien quinze dies. Jo no volia que eixira el meu nom i, per això, em diuen Toni Mestre, que no és el meu nom.

-Ara sí que és el teu nom.

-Sí. Més gent em coneix per eixe nom que no pel meu complet. El cas fou que Monleon es va posar bé, però, jo ja vaig continuar. No sé si a ell li agradà o no, perquè això són martingales d'Amadeu. No sé si Monleon va pensar que li havia llevat el lloc. No va ser així en absolut. Simplement, Amadeu va decidir que continuara jo. Vaig trobar allí la Rosa Balaguer, a la qual només coneixia de vista i sabia que havia fet teatre amb el Grup de Dénia. Amadeu escrivia els guions i cada vegada va anar intervenint menys en la locució. Ell escrivia i nosaltres llegíem, perquè no hi havia improvisació. Durava un quart d'hora, fins que, al cap d'un temps, l'èxit de l'empresa l'amplià fins una hora. Es va fer molt popular el programa, un programa que va caure bé perquè era necessari. Hi havia hagut un precedent a Vila-Real amb el programa "Nosaltres els valencians", però, clar, era una ràdio local, mentre que Ràdio Peninsular s'escoltava fins a Conca, i arribava a Barcelona i a les Illes. Estava Eduardo Sancho de director de Ràdio Peninsular en aquell moment. Era valencià, però s'havia fet professionalment a Madrid. Després havia estat de corresponsal a l'estranger i venia amb un cap net i sense manies, sense misèries locals. Crec que el primer que va moure allò, amb una proposta, fou Monleon, perquè vivia enfront de la Ràdio. Eduardo Sancho ho va acceptar i la gent de la casa ho va prendre com un insult. Excombatents, excautius, militars, era gent de dreta molt militant, molt feixista, pistolera, també hi havia policies. Clar, nosaltres érem un quist, una cosa rara. Com el director manava, el director tenia la

raó, però, per darrere, feren la punyeta tot el que varen poder, al director i a nosaltres, fins que, al 82, ens despatxaren.

-En tot eixe trajecte hi ha variacions en l'horari d'emissió, en la durada diària, des del moment en què es va fer l'ampliació?

-Primer era una quart d'hora al voltant del migdia, i després, tres quarts. Sempre de matí. Sempre era gravat. El gravàvem per les vesprades de hui per a demà. El que es va demostrar, només va eixir el valencià a les ones, és que calia una ràdio en valencià. Això va ser revolucionari. Era la primera vegada que la llengua s'utilitzava d'una manera normal, no per a falles, o per a coses de l'antigor, evocar tradicions, sinó per a parlar de coses del dia. Era el moment de la segona etapa de la Cançó, s'escriuen ja llibres, i al programa es parlava de qualsevol tema d'actualitat. Un quart d'hora es quedava estret, i es va demostrar que calia una emissora que fera tota la programació en valencià. Però, clar, més d'una hora o tres quarts d'hora ja era molt complicat. Començarem a tindre molta audiència i molt de contacte amb els oients a través de cartes, concursos, llistes d'èxits de cançons... I va haver una gran il·lusió en un gran sector, coincidint també amb aquella cosa que d'alguna manera s'anunciava i que estava en certs ambients, la il·lusió que la dictadura s'acabava i que hi havia unes necessitats que exigien ser satisfetes. El problema va ser que d'ací ja no passàrem. Ja no podia ser més. Hi hagué problemes amb Amadeu Fabregat quan l'afer de l'Ajoblanco. Primer no se sabia que era Amadeu Fabregat, però, quan es va saber, ja no podia ser ell el director del programa De Dalt a Baix, i el que vam fer durant una temporada va ser que ell continuava escrivint els guions i jo figurava com a director. Jo cobrava i li passava els diners a ell. Això va arribar un moment que ja no es podia mantenir, aquella ficció, i Amadeu ix del programa. Crec que l'estafen, que l'enganyen. Li diuen que té possibilitats de recórrer a Magistratura, però, el cas és que es queda al carrer i fora del programa. No ho tinc clar del tot, però alguna cosa així em sembla que va passar. Nosaltres estàvem sense contracte i

sense cap tipus de situació legal dins de l'empresa. Continua la mala fe, el mal ambient de tota la gent pràcticament de la plantilla antiga, excepte tres o quatre persones que són simplement normals.

-En què es manifestava el mal ambient més enllà de les males cares o l'antipatia?

-Quan la gent telefonava, negaven que treballàvem allí. Després, hi hagué cartes públiques; una al Levante, de vint-i-tantes firmes de companys i companyes, entre cometes, manifestant-se en contra absolutament de la línia del programa. Quan desapareix Ràdio Peninsular i es transforma en RNE, a Rosa i a mi ens fan contracte...

-Això ja és mort Franco.

-Sí. Governa UCD. Estem en plena batalla de València. Ens obliguen a canviar el nom del programa i l'última etapa de la persecució per part de certs companys és una carta a Robles Piquer, director general de RTVE aleshores, atacant el programa. Al cap de poc, amb un motiu absurd, el programa és suprimit. El motiu és el mundial de futbol que altera la programació durant dos mesos, motiu que aprofiten per a no renovar-nos el contracte. I ja no tornem mai més.

-I per què vetaren el nom? Per deslligar-lo de l'etapa anterior i del prestigi aconseguit?

-El programa era un símbol i calia destruir-lo com hi han fet amb altres. Això s'ha fet més vegades. Quan després, a Radiocadena, es restaura De Dalt a Baix pel mateix Amadeu Fabregat, resulta que arriba un moment que Radiocadena s'ajunta amb RNE i el segon director que entra de RNE, Juan Mascarell, un xuplatintes de Radio Peninsular quan estàvem allà en la primera etapa, el primer que em diu és que De Dalt a Baix s'ha acabat, sense dir-me ni bon dia; és a dir que ho portava ja en el cap i en la consigna. Això ja, com qui diu, l'altre dia, manant ja els socialistes. És curiós que és altra volta RNE. En el moment que Radio Peninsular es transforma en RNE s'acaba De Dalt a Baix com a nom i

també com a temps. L'última etapa de RNE d'aquella primera època ens quedem amb dotze minuts i ens envien a les tres de la vesprada, una hora dolentíssima, la pitjor del dia.

-Que fereu el programa gravat, era una qüestió de comoditat vostra, de limitació tècnica o d'interés en controlar-vos?

-Hi havia dues raons. D'una banda, nosaltres no érem professionals, i es justificava al principi. Ho aprenguérem tot sobre la marxa, perquè no sabíem l'ofici. Alguns companys d'aquella minoria democràtica, sí, s'acosten a nosaltres i ens ajuden amb lliçons bàsiques i elementals. Però, després sabérem que, a banda d'això, és que el programa s'escoltava abans de ser emés. Hi havia una certa suspicàcia. Clar, el programa passa per tres o quatre directors que no són Eduardo Sancho. El primer, després d'ell, un senyor de Múrcia que tenia claríssima la unitat de la llengua i amb el qual no tinguérem cap problema. Després ve un valencià, Juan Carlos Cárdenas, el primer director després de la fusió amb RNE, el qual és un feixista absolut, inútil, impresentable, que està enxufat tota la vida del franquisme; és qui lleva el nom i ens fa la punyeta, i qui, un dia, en presència d'Agustín Remesal que aleshores era cap de programes, em crida per dir-me que passem del migdia a les tres de la vesprada, que és "la mejor hora de la radio". I quan es gira de cul li dic a Remesal: "eres el fill de puta més gran que ha parit mare, perquè tu estàs dient ací que sí, tu demà te n'aniràs, això ho utilitzes com una etapa més de la teua "carrera" de trepador o el que siga, a tu València t'importa uns ous i estàs ací fent-li el "caldo" al mamó aquest i, ell ja sé que és un mamó, però, jo no sabia que tu ets un mamó i resulta que tu ets molt més mamó que ell". Deu ser del PSOE, ara.

-Vaja que, una volta rodats, fer-ho gravat era per controlar-vos. Arribaren algun dia a fer canviar alguna cosa o retirar el programa previst?

-Sí. En el moment del primer canvi, quan desapareix Amadeu Fabregat, hi ha un atac dient que nosaltres posàvem Cançó, veges tu quin descobriment. Clar,

la seua teoria era que, si era un programa "valenciano", per què no posàvem a Conchita Piquer que també era valenciana o a Bruno Lomas. I nosaltres contestàvem que no és "valenciano", és valencià: és distint. Juguem a un altre joc. No és la brisca, açò és el subhastat, per entendre'ns. Punyetes i mala bava, amagant-nos cartes, coses ridícules. I això tots, des del director fins a les telefonistes. Devíem ser molt importants, perquè, si no, tant d'esforç i tanta histèria... Ara resulta que sí, que hi ha moltíssima gent que és filla de De Dalt a Baix. Vint anys després, te trobes un grapat de fills d'aquells que diuen que gràcies a què un dia van sentir el programa va i resulta que no sé què. Tenien raó aquells, era perillósíssim.

-L'emissora tenia dades d'audiència del programa?

-No ho sé. No ho sabèrem mai. Sí que sabem, i això va ser reconegut per Agustín Remesal quan era cap de programes, que era el programa més popular, el que més nom tenia. Ara, jo et dic que, com que estava gravat, en alguns moments, a l'estiu, en algunes urbanitzacions de vora València, a l'hora del programa, anaves passejant per un carrer de xalets i en totes les cases estaven sentint De Dalt a Baix. I és que ens dedicaren fins i tot falles. La secció de "Cal dir" es feu molt popular; ens copiaren el nom els comunistes amb la seua revista. Ajudàrem moltíssim no sols a la gent que ja havia gravat discos, sinó a tota la gent de la segona generació de la Cançó, des del Paco Muñoz, el Sifoner, Al Tall, tota aquesta gent que és la segona etapa, allà pel , 74, 75, 76. Tots començaren a De Dalt a Baix, gravant sovint allí en directe.

-Sí, sí.

-Clar, tu també estaves allí. Què et vaig a contar!

-Ho recorde perfectament allò d'anar allí a cantar amb la guitarreta.

-I també tota la gent que començava a escriure. Hi havia molt pocs llibres aleshores, molt poquets. Que són vint anys! En aquell moment, tot no estava tan clar com ara. Encara que ara hi ha coses que s'han quedat molt fosques. Llavors,

a cada programa feies una passa endavant. Una gran quantitat de gent volia avançar i, sobretot, un sector important de la gent jove que tenia inquietuds, la que podia ser lectora o oient d'una sèrie de productes culturals, clar, aquella gent sí que ens seguia.

-Arribàreu mai a la situació que diguera la direcció que avui el programa no s'emet?

-Sí. Va passar alguna vegada. Jo tinc tots els programes des que em vaig fer càrrec, els guions, des que Amadeu Fabregat definitivament va deixar el programa. Tampoc va entendre ell ben bé la situació i no sé què esperava o què es pensà. Arribà un moment en què pensà que jo li havia furtat el programa, cosa absolutament absurda, perquè allò no era la meua "carrera"; després ho seria, però jo continuava tenint una altra faena i per allí no volia fer res. Allò ho mantenia un poc davant els atacs i la situació que s'estava congriant. Era la plena batalla de València. Amadeu Fabregat en algun moment pensa que he conspirat contra ell per a llevar-li el programa. Senzillament, quan ell se'n va, jo comence a dirigir el programa, comence a escriure, bo, en col.laboració sempre amb Rosa Balaguer. Havia entrat gent mentrestant. Allí fa les primeres armes Ferran Belda. Ventura Melià també col.laborà en algunes coses. Entrà Xelo Asensi que feia de locutora també. Josep Lluís Torró que després va ser redactor del Levante i director d'un diari de Castelló. Bé, responent la teua pregunta, hi hagué algun programa que no s'emeté. Posaven música, música, música i no l'emetien.

-Per alguna causa concreta?

-No. Algun problema d'alguna opinió que es diguera. El senyor Mascarell, ja ací, al nou RNE, és l'únic que m'ha prohibit una entrevista, fa quatre dies, en plena època del PSOE, a la gent de la Crida, quan el cacau aquell dels rètols dels carrers de València. Venia també aquell dia l'Associació d'Actors del País Valencià, que es presentaven. Era un programa d'entrevistes que sempre féiem d'una hora, dos temes, a mitja hora cada un. Quan va dir que l'entrevista als de la

Crida no es feia, els actors digueren que no els interessava a ells tampoc eixir en una ràdio que no respectava la llibertat d'expressió.

-Això fa poc de temps.

-Clar. Ja estàvem en el carrer Miracle. Farà quatre o cinc anys. Això ja és etapa socialista total.

-Anem a pams. Tu comences a Ràdio Peninsular quan encara no ha mort Franco.

-Estant allí se'ns mor.

-Es nota més llibertat quan mor Franco?

-No. La llibertat la teníem pel director. Hi ha un moment, per exemple, el dia de les primeres eleccions, el Levante presenta un titular que diu: "Derrota del PV". Jo faig un editorial furibund en el programa dient que el PV ha guanyat, perquè ha guanyat la democràcia. És que era un titular a mala llet. Jo ho grave i passa, perquè eixe dia el censor no el va escoltar. I s'arma l'escàndol. El Levante posa el crit al cel. Ràpidament, telèfon i al director de l'emissora. El director em demana què ha passat, perquè no havia escoltat el programa. Li ho conte, ho escolta i no em diu res. Eduardo Sancho no em diu res. "No et preocupes. No passa res". Ara, durant tres dies succesius, abans de De Dalt a Baix, parla Eduardo Sancho demanant disculpes al Levante per un text que no havia escrit ell, però que, clar, ell era el responsable de la seua emissió.

-Així, els dies que, pel que siga, el programa no s'havia emés, no vos donaven cap explicació?

-Mai. No existíem. Nosaltres, oficialment, tot i que ja estàvem un temps contractats, no formàvem part de la casa. Teníem relació només amb el director. No teníem relació amb el cap de programes, ni amb la redacció, ni res. No ens acceptaren mai.

-Tu trobes un paral·lelisme entre l'evolució política general i el que va passant també dins de la ràdio?

-A Eduardo Sancho la gent de la casa no el volia. Li feren també la punyeta. Després se n'anà a Aitana. El feren anar-se'n. La gent de la casa no l'acceptà mai, simplement, perquè estava per damunt de tots i tenia uns aires internacionals, amb els seus defectes naturalment, però de mentalitat oberta davant aquell cabàs de puces. Allò de Ràdio Peninsular era genteta o gentola. Una situació molt trista i lamentable des del punt de vista personal. I després, amb RNE que vé Juan Carlos Càrdenas, és la batalla de València, l'Oltra Moltó de governador civil... I tot és dinamita pura per a ells, perquè ja veuen que se'ls en van les coses. La situació està canviant i hi ha molta histèria i, naturalment, allò és un baluart. És quan vénen tots els atacs, fins que destrueixen el programa. Vull dir que els directors paraigua els tenim només a la primera etapa: Eduardo Sancho i Antonio Montoro. El programa molestava a la dreta. Era una plataforma, per mínima que fóra. La destrucció del programa ve de l'extrema dreta directament.

-Després de les Eleccions Generals que guanya UCD és quan arriba el nou director i és quan és fa la transformació de Ràdio Peninsular en RNE, no?

-Exacte. I estaven emboltats per tot: d'una banda, la batalla de València al carrer i, des de dins, els companys que estan atacant-nos d'una manera furibunda. El programa que al principi era simpàtic, tolerable, "gracioso", ha esdevingut un programa amb una certa audiència, una potència, i també té una ideologia nacionalista, la qual cosa estava claríssima. I no els agrada en absolut. Fan tot el possible per destruir-lo.

-Hi hagué intervencions directes de les forces vives contra el programa?

-Directament. El programa molestava. Era una plataforma des de la qual parlava una sèrie de gent, es promocionaven idees i obres que no els agradaven. Quan s'inventaren la collonada del catalanisme, aquesta arma els va permetre destruir el programa. No naix la cosa del director, el Càrdenas, el qual no té ideologia concreta en aquest camp. El director és un funcionari franquista amic de l'ampolla que no anava massa per allí, però, a ell, sí que li tocaven de govern civil

i de certes forces vives. Un dia que l'alcalde de València, Ramon Izquierdo, no sé quina mamonada va dir, jo en vaig fer un comentari per al programa, i me'l va fer llevar. Em va dir que "eso no lo podia haber dicho él, porque él lo conocía personalmente y el alcalde de Valencia era un caballero". Clar, com ell, fills del mateix cavall i la mateixa burra.

-I allò de l'evolució del carrer i l'evolució al si de l'emissora? Hi ha cap paral·lelisme?

-Com més llibertat en el carrer, més repressió dins de casa. No sé si el programa va ser tan important, però, si hem d'atendre la importància que ells li donaven, sembla que sí. I la importància que continuen donant-li. Ara ja no és el cas d'un programa, és el cas personal meu, jo no sé des de la Generalitat a qui li faig por jo, però, efectivament, jo tinc ací una fitxa. Cada director que entra, ingènuament repeteix sobre mi les mateixes paraules que acaba de llegir en la fitxa. Llavors, he arribat al convenciment que la fitxa existeix. El poder. Són els mateixos senyors que tenen por del poder de la informació. "Escolte, si no érem Luís del Olmo". En un determinat moment, és la histèria del feixisme local que veu que se li'n van de les mans una sèrie de coses i, després, és el neofeixisme, o neopoderisme, que hi ha ara i que intenta eliminar qualsevol veu discrepant, crítica, lliure. I no t'ho expliques; però és una realitat el nomenament de directors afectes, les línies totalment marcades, les prohibicions, les marginacions, la col·locació de gent vàlida en llocs de via morta, i no és només el meu cas.

-En el context de la transició, més enllà de les cartes que la gent enviava al programa, hi ha alguna complicitat o sintonia amb l'oposició política?

-No. Perquè la situació no ho permetia i el programa tenia una definició cultural. Clar, que tot és política i a través del programa es manifestaven les idees. Però, al 74, 75,76 era impossible fer més. Els partits polítics, a més, no es podien manifestar com a tals. Nosaltres donàvem veu a qui feia alguna cosa en la cultura, cantar, escriure, ballar... Era un programa valencianista, nacionalista, aixó sí.

Havia nascut per a donar veu a una llengua i a tota la gent que s'expressava en eixa llengua. Ja en la democràcia, quan tanquen De Dalt a Baix, en l'últim programa intervé Bevià que era el conseller de Cultura, per a mostrar el seu suport al programa que tancava UCD. I quan tornem, ja en Ràdiocadena, amb els socialistes manant, la primera entrevista del programa en la nova etapa, altra volta amb el nom de De Dalt a Baix, és a Cebrià Ciscar, el nou conseller de Cultura.

-Bo, no vull dir tant d'una manera manifesta en el programa, com això que s'ha literaturitzat molt des de Madrid, l'aliança entre periodistes i oposició democràtica.

-No. També perquè ací els polítics apareixen tots com a bolets de la nit al matí. Ací estava Germania Socialista i aquelles coses, però, jo si parlava amb Marqués no era com a ideòleg, sinó perquè havia escrit un llibre que es deia "País perplex". Si al senyor Valerià Miralles li feia una entrevista, era sobre la seua editorial. Tampoc no hi havia grans polítics. Hi havia grupets.

-En qualsevol cas, el teu treball periodístic en aquell temps, el qualificaries més com a treball professional o com a militant?

-Amadeu Fabregat ha dit, en una entrevista publicada fa pocs anys, que quan ell se n'anà de De Dalt a Baix, allò esdevingué un pamflet. Els pamflets que ha escrit Amadeu no cal recordar-los, la seua vida és un pamflet. En fi, el que passa és que quan ell se'n va comença la batalla de València i tot era un pamflet. Per tant, ens férem professionalment en un ambient molt viu i molt combatiu. Naturalment, com que els atacs eren molt forts, les teues defenses també havien de ser fortes. Aquella batalla, qui l'ha viscuda sap perfectament que va ser molt dura. Teníem davant forces poderosíssimes i, vaja. Érem els bosnis de l'època. I el fet de parlar en valencià de qualsevol tema des de la ràdio era revolucionari, tot era inèdit. No hi havia precedents. Ara resulta difícil imaginar-ho, però, era així de fort.

-I amb totes aquelles experiències que, simultàniament, es van produint en

els mitjans escrits, com ara, Dos i Dos, Valencia Semanal, hi havia alguna relació? Ho dic en el sentit que la ràdio s'alimenta de la premsa escrita.

-En el nostre cas, no. La premsa escrita no donava res, ens ho havíem d'inventar tot.

- I Valencia Semanal?

-No. Amb el Dos i Dos jo no tinc cap contacte. Només en sóc lector. Quan apareix Valencia Semanal, Amadeu Fabregat n'és el director i em demana, ja tancat De Dalt a Baix, l'any 80, que faça una columna. Sempre ha seguit Amadeu Fabregat qui m'ha embolicat la vida i m'ha fet arribar a terrenys on jo no pensava... Jo volia ser arqueòleg i continue volent-ho ser, i tant de bo que poguera tornar arrere, acabar la carrera i dedicar-me a l'arqueologia. Tot i que supose que l'arqueologia també tindrà els seus problemes.

-I més en aquesta ciutat.

-Així que vaig estar un temps fent una columna a Valencia Semanal que es deia De Dalt a Baix. Allí vaig aprendre a escriure. Després vaig col.laborar en el Diario de Valencia i ja menys en el Noticias, perquè era una altra cosa. Quant a la teua pregunta, fixa't que Valencia Semanal i De Dalt a Baix no són contemporanis.

- És cert. Algunes persones han considerat provocador el paper de Valencia Semanal en la batalla de València. Tu, com ho veus?

-Jo crec que no. La dreta s'agafava a una paret llisa, que es diu. Atacaren De Dalt a Baix, el concurs de teatre, qualsevol cosa que poguera pujar una miqueta, ho atacaren tot. La provocació, a una mala, és una resposta tardana a milers de provocacions. La batalla de València no va anar així; vingué de Madrid amb molts milions darrere i amb gent especialitzada, i contra això no teníem res a fer. Era l'Estat i tot el seu aparell contra quatre faves que pensàvem que açò podia ser un país normal. Ells se n'ocuparen a fons. Ells utilitzaren la bomba atòmica. I això de les provocacions... És una provocació Raimon? Publicar "Nosaltres els valencians"? "El País Valenciano" de Joan Fuster?. Ells anaven contra tot el que

tocara els seus interessos. Es va intentar fer una revolució des de dins a les falles, democratitzar-les, fer-les més populars, més divertides. Impossible. Vam ser arrassats. En els grups del folklore també. Jo estic en Alimara i també som motejats de catalanistes i d'enemics dels valencians. Qualsevol que es menejara en una determinada direcció, era atacat per l'aparell de l'Estat, no per quatre ties maries. No era Paquita la reventaplenaris, era el senyor Abril Martorell.

-I amb tot el suport dels mitjans de comunicació que tenien a les seues mans que eren tots els forts.

-Sí. Però és l'aparell de l'Estat sobretot, perquè als mitjans de comunicació ja n'hi ha una predemocràcia de fet. El control sobre els mitjans de comunicació és més descarat ara. En aquella època, també són objecte de persecució alguns mitjans. D'altra banda, estic segur que en la batalla s'invertiren barbaritats de milions, perquè això no s'improvisa. El daltabaix que ha fet aquesta societat no és natural. La imatge reaccionària que dona ara el País Valencià, vote el partit que vote, és producte d'una campanya d'intoxicació, d'una fumigació brutal. Estic convençut que la manifestació del 77 els provoca un atac d'histèria i de por, li veuen les orelles al llop i veuen la possibilitat, tot i que siga remota, que el País Valencià i Catalunya formen un eix i ací puga haver un enteniment, una recuperació nacional distinta a l'espanyola. I això va posar en marxa una maquinària brutal que encara no s'ha aturat.

-L'època de Radiocadena és més tranquil·la?

-És una estafa, perquè, clar, havien guanyat els socialistes...

-L'emissora era prou obsoleta, no?

-Sí. Era l'antiga ràdio del "Movimiento" que després havia segut Radio Alerta, La Voz de Levante, La Voz de Valencia i, al final, era Radiocadena Española. Quan puja el PSOE, el director de Radiocadena és Jordi García Candau, el qual crida Amadeu Fabregat i el posa de director a València. Amadeu crida una sèrie de gent dels que havia tingut en Valencia Semanal, com Rosa

Solbes, Salvador Soria, Jaume Millàs, Angel Martínez i em crida a mi. Rosa Balaguer no pot perquè ja està en l'ensenyament, i Amadeu no li pot oferir un contracte semblant al que té. Jo entre amb un contracte temporal. Després recuperarà a Rosa, quan anirà a Aitana. Bo, amb aquell equip, fan una ràdio, Ràdiocadena Valenciana, "la ràdio d'ací", però, clar, com tots són castellanoparlants, fan una ràdio en castellà on jo continue fent un programa en valencià.

-Tu eres la ràdio d'ací.

-Jo sóc el gueto, el jueu. La ràdio en valencià sempre ha segut un gueto.

Després va vindre Jordi Garcia Candau a inaugurar les instal·lacions i a tots se'ls omplia la boca parlant de la ràdio en valencià, però, ni ampliaven plantilla en eixa línia, ni jo formava part de la redacció, ni hi havia voluntat de normalitzar la ràdio, de fer una Ràdio Quatre que és el que calia. Allà, el programa sí que era en directe, però, sempre una hora en valencià dins d'una programació tota en castellà. Tots els que havien vingut eren castellanoparlants o castellanoescrivents. El defecte d'aquell moment va ser que vingué massa gent de la premsa escrita. Tampoc és que hi havia on triar, perquè no havien deixat que el De Dalt a Baix de la primera època haguera pogut continuar i fer d'escola. De fet, molta gent que està ara en Canal 9, ràdio i televisió, s'ha creat ací en l'etapa de Ràdio Quatre. Una xiqueta que entra a ajudar-me en el programa, Maria Josep Poquet, quan ja estem al carrer Miracle i el director és Jaume Millàs i tenim dues hores totes les vesprades, és la conductora de Ràdio 9 del matí ara.

-L'època de Ràdiocadena es podria resumir com a molta llibertat i molta precarietat? O tampoc?

-No. Certament jo era lliure en el programa. També tenia un programa els dissabtes de matí. Quan passem al carrer Miracle i Amadeu passa a dirigir Aitana, el nou director és Jaume Millàs. Hi havia el projecte de "la ràdio d'ací" que havia posat en marxa Garcia Candau, amb el País Valencià com a territori pilot, per a la

transformació de la cadena dels falangistes en una ràdio nova... Com que tot això fracassa, Jordi Garcia se'n va, deixem de ser el territori pilot, mimat en els diners, i passem a ser una més de les cinquanta emissores amb totes les precarietats. Justament en eixe moment de crisi, per falta de diners i de personal, és quan De Dalt a Baix té més temps. Molta gent se'n va, Rosa Solbes, Salvador Soria, Angel Martínez. És quan des del programa fem una ràdio total, perquè tenim deu hores a la setmana, cada hora és un tema distint, entra gent nova, com Teresa Ruiz, fem també programes per a xiquets els divendres per la vesprada que ens escolten directament des de les aules, perquè és de tres a quatre. Això va tenir molt d'èxit. Venien de les escoles a participar en el programa, féiem concursos. Una etapa de molt de treball que em costà una mica la salut, però, d'una gran il·lusió. Il·lusió un poc boja, perquè, per part de la direcció no hi havia un autèntic interès o no podia haver-lo per manca de pressupost. Si poses en marxa la ràdio en valencià, inevitablement et poses en les vint-i-quatre hores ràpidament. Això és el que després hauria d'haver sigut Ràdio Quatre, però tampoc. "Esto (Ràdio-4) ha de salir bien, porque en Madrid tienen mucho interés", deia el Mascarell que era el miserable que teníem de director ací llavors.

-Radio Quatre es fa en valencià, però, amb molt poca gent.

-És una ràdio fórmula. Notícies i música. A mi no em donen programa. Haig de fer d'ajudant d'un xicot de 21 anys que mai no havia fet ràdio. De tota manera allò va durar poc. Es carreguen Ràdio Quatre, paraules de Garcia Candau, perquè ja tenim Canal 9 i no està bé que li fem la competència. Ah no? Per què? Perquè és de Lerma? Doncs sí. I Lerma havia pagat açò, les noves instal·lacions.

-I com és que a tu no et criden per a Ràdio 9 o per a la Televisió Valenciana? O sí que ho feren i tu no volgues?

-No, no. No em cridaren. L'última vegada que el PSOE em crida és quan Amadeu es fa càrrec de Ràdiocadena. Des del 81 en avant es veu que la meua trajectòria ja no és "moderna"... Això diu la fitxa, "que estoy antiguo". Jo he escrit

articles en premsa fent crítiques, expressant opinions que, sense dubte, m'han posat en la llista negra. És un cas claríssim. De tota manera, jo ja sabia que no comptarien amb mi, perquè sabien que jo no anava a passar pel que ha passat, per exemple, Lluís el Sifoner. Jo en la fitxa tinc també que sóc un "catalanista jomeinista". Apunta-te-la.

-Sembla paradoxal com persones d'una trajectoria nítida per les llibertats han estat represaliades pel poder posterior.

-Hi ha molta gent en eixe cas. Uns represaliats, altres en via morta, altres són condemnats a l'infern una temporada i després, una vegada els han socarrats els tornen a traure. És una política neofranquista absolutament. És un cas de corrupció absoluta, en el sentit que utilitzen diners públics per a cremar-los. Ací es creà capital humà, s'adquirí experiència i es cremaren persones i iniciatives en benefici d'un capo i una banda, de mamons, que es dediquen a aguantar-lo damunt del matxo fins que es morirà políticament. Aleshores ens cauran damunt.

-De Dalt a Baix és el programa que obri camí en la ràdio en valencià. ¿Coneixes gent que, després, t'haja anat a buscar per orientar-se en el seu treball, sobretot, en la ràdio local?

-Molta. Quant a això, hi ha hagut molta comunicació. Algunes emissores municipals, quan començaren, connectaven i retransmetien De Dalt a Baix. També, després, ha vingut molta gent a trobar ací el que no podien trobar en cap altre lloc. Encara ve gent, periodistes joves. Em sorprén que vinga gent que no havien nascut quan començàrem.

-Des del present, com veus la situació del català a la ràdio en general?

-Estem engabiats. En el gueto. Exactament igual que el primer dia que començàrem. Tota Ràdio 9 és un gueto com una catedral. Les altres poquetes coses que hi ha són absolutament marginals, testimonials. Jo, ací, faig ràdio en català, poqueta. Per què el poquet que es fa des d'ací, com que tenim poca autonomia de Madrid, si en vols més para el cabàs, resulta que es fa tot en

castellà. Clar, Ràdio 4 era en català i Ràdio 5 en castellà. Com Ràdio 4 ha desaparegut, ara Ràdio 5 doncs és en castellà. T'ho diuen així i es queden tan amples. Tenen una vara molt especial.

-Potser, si alguna cosa has guanyat és que et toleren que faces ràdio en català, no?

-Sí, perquè he tingut directors de tota categoria, des de gent absolutament repulsiva fins a gent tractable. Però, tots m'han tingut por. Per la fitxa. Un dia vaig escridassar el director i es va tancar al water fugint-me. Fou quan es muntà Radio 4. El Mascarell em crida i m'explica el projecte i em demana que em sembla. Era d'aquells homes que només parlen valencià en certes ocasions. Així que em demanà opinió i li dic que molt bé, però que no sé per què m'ho explica quan, a mi, no m'ha deixat cap paper en el projecte. Ajudant de producció, sense veu, d'un aprenent: Vicent Mifsud. I em diu per tot el morro que sí, que em deixava dues hores diàries: de quatre a sis de la matinada. Vaig fotre una punyada damunt la taula del seu despatx que va anar tot per l'aire i vaig començar a dir-li tot el que em va venir a la boca, vaja, des de desgraciat a fill de puta, el "mecanógrafo", que li diu Vicent Ventura que el coneix de quan treballava a Ràdio Peninsular fins que el despatxaren per allò del contuberni de Múnic; així que, jo cridant-li, se n'ix del despatx i jo darrere, va baixar un pis i jo darrere cridant-li, la gent estava tota... en ma vida li he cridat així a ningú, dient-li tot el que em venia a la boca, va arribar al wàter i es va tancar i em va entrar un atac de riure... Serà possible tanta misèria i tanta punyeta. De quatre a sis de la matinada!

-Per tal d'acabar, què consideraries principals encertes i errors de tota la peripècia radiofònica en la lluita per una ràdio en català?

-L'encert és que s'ha demostrat que és possible. Si no n'hi ha més és perquè no els dóna la gana. Al 73 ho demostràrem. No sabem si quan parlàrem en valencià a través dels micròfons es fondrien els ploms. No n'hi havia cap experiència prèvia. Tampoc no sabem si la gent ho acceptaria. Allò va ser molt

positiu. Tot el que hi ha, per macat que ens sembla, és fill d'allò. L'error és que som valencians, i quan volem viure com a tals, topetem amb els espanyols com topetaven els jueus amb els alemanys. Ho dic per allò del gueto. Quin error? Intentàrem fer una ràdio en valencià i no ens deixaren. Des del primer dia ens tingueren sota vigilància. Per què? Perquè ser valencià és revolucionari. Encara avui en dia, ser "valenciano" no, però ser valencià, en aquests moments, continua sent perillós per a l'Espanya actual. La situació és demencial a Europa, però "ells" són sempre uns fills de puta disposats a tot. De fet, ens tenen tancats ja al camp d'extermini.

-Parles del poder socialista.

Sí, clar. El poder "español" és ara socialista. Són ells els que han modelat últimament aquest país. Ells i els seus mercenaris. I a la Generalitat hi ha gent que diu: "Toni Mestre, no". I ho sé perquè, tant en el projecte de la Televisió com en el de la Ràdio, era lògic que es barallara el meu nom més d'una vegada, i sempre deien que no. Jo vaig publicar un article al Levante que es titulava "La mirada perifèrica" on explicava el que pensava que s'havia de fer. I això no és el que feren ni el primer dia ni el segon any. No podem fer una Televisió centralista des d'ací que és el que han fet; la Televisió Espanyola amb unes hores en valencià. Jo sabia que no comptarien amb mi. Ací, a RNE, he estat sis mesos sense treball, mentre es contractà il.legalment gent de fora. Hi vingué una amigueta del Jesús Montesinos. I van fer més avant un programa en castellà de dues hores diàries, de "discos dedicados", mentre jo no feia res. Ja s'ho faran. No et cregues que estic frustrat. Però, estic preocupat com a valencià. No avancem. Retrocedim.

-Veus alguna possibilitat en un futur immediat?

-Radio 9 no té l'audiència que hauria de tenir. Perquè fa una programació absolutament pansida de tan controlada i manipulada com està i en mans de persones en general ineptes. No és Catalunya Ràdio, ni de lluny. Són uns diners que no aprofiten de res. Però, eixa és la ràdio i la televisió que volen. Hi ha gent

fent ràdio i televisió que no saben parlar, i de tant en tant José Luís Moreno. Què vols que hi fem? Jo no sóc gens optimista. I a RNE...

-Quin és el teu treball ara en aquesta casa?

-Lligc les notícies en castellà. Sóc locutor dels noticiaris en castellà. La segona veu dels noticiaris. Cinc minuts diaris. Després, hi ha un programa, de set a nou de la vesprada, en castellà, i jo faig cosetes soltes en valencià de dos o tres minuts. De fet, crec que em paguen per a què no parle.

CAPÍTOL 7

No n'hi havia, de rotatives, a València

ENTREVISTA: JOAN JOSEP PÉREZ BENLLOCH. 11 DE MARÇ DE 1993

-Si et sembla, parlem primer de Primera Pàgina, de la situació en Alacant durant els anys previs a la mort de Franco. T'ho dic perquè, massa vegades, l'anàlisi es centra molt en València.

-Jo vaig estar de director del "-Primera Pàgina"- a Alacant, en 1969-70. El clima polític de València i Alacant és prou diferent. Alacant, en comparació, era un balneari. La tensió política era molt dèbil, la repressió també, diguem que a penes existia. Tanmateix, i paral·lelament a la poca repressió i l'escàs ambient polític, la premsa també jugava un paper molt escàs en la mobilització d'opinió i de sentiments. Jo crec que Primera Pàgina publicava, en aquells anys, coses realment bèsties, molt més atrevides que qualsevol altre diari. Primer, perquè era un diari marginal i l'amo estava en Albacete; hi havia molt poc control. Així que estava en mans d'uns quants que féiem el que ens donava la gana. Jo recorde enfrontaments molt forts amb els delegats del sindicat (vertical), tant d'Alacant com d'Alcoi, a rel de conflictes laborals, amb un llenguatge molt dur. Recorde haver-li dit lladre al delegat sindical d'Alcoi. Era un llenguatge i un temari molt obert, però, també molt poca incidència. Era, a més, un diari de poca difusió que lluitava contra el diari del "Movimiento" d'aleshores, Información, i l'altre, el catòlic La Verdad que era un poc més liberal, però que també estava sotmés a unes limitacions molt notables.

Això vol dir que Primera Pàgina fa un paper? Bo, jo no t'ho sabria valorar; pense, però, que molt poc quant a ferment polític d'eixa societat. Que féu algun paper, no cap dubte, perquè, almenys, el sector polititzat es retrobava en unes informacions que no eren habituals en altres mitjans i, en eixa mida, feia de factor

multiplicador d'il·lusions, d'expectatives. El diari treia crítiques de llibres que no treien els altres, donava enfocaments d'informacions que els altres no feien. El dia que hi havia un incendi tractàvem de buscar per què havia sigut l'incendi i sempre es buscava la dimensió social del fet; vol dir que era un barri pobre, que allò estava abandonat, que els bombers estaven a fer la mà, és a dir, el que no contaven els altres diaris. Poca cosa comparat amb els vint-i-set o trenta mil exemplars d'Información o de La Verdad. De tota manera, a Alacant, jo vaig conèixer molt poques experiències més. Després de Primera Pàgina, jo crec que allò es va afonar.

-T'he llegit alguna cosa sobre l'intent que es va fer de vendre Primera Pàgina a La Vanguardia.

-Sí. Es va perdre l'oportunitat de tindre, possiblement, un diari regional connectat, paradoxalment, amb La Vanguardia. El propietari va perdre una bona oportunitat i ho va perdre tot, quan, ara, podria participar d'una bona empresa periodística.

-Primera Pàgina és del 69-70 i La Marina del 73.

-Sí, són consecutius. Estant al Primera Pàgina, entre en relació amb l'alcalde de Benidorm, Pedro Zaragoza, i li faig d'assessor electoral en una campanya, crec que era de procurador a Corts, i després li vaig fer també la municipal. Parlant amb aquella gent, ells ja es preguntaven... Realment, ja funcionava una idea de transició, que allò un dia o altre s'havia d'acabar. Jo els comente que el seu futur, com a grup polític i com a grup de pressió, tenia de ser també en els mitjans de comunicació. S'obvien totes les limitacions, perquè resulta que aquest home té una capçalera enregistrada que es diu La Marina. Llavors, no és que el nom fóra massa encertat, però, bo, és el nom d'una comarca, i per què no fer una revista que s'editàs a Alacant o a València i que es difonguera per les dues capitals i per les comarques? Ells, crec que amb poc seny, perquè no sabien on es ficaven, donen la benedicció, posen uns duros i fem La Marina.

Malgrat que el pacte era que seria una revista de to liberal, no anti res, però un to liberal que apostara per un futur pròxim, el Zaragoza és procurador en Corts, al poc el fan director general de Turisme i, naturalment, és un home del règim i amb altes responsabilitats. Jo crec que al tercer número ja es va produir el conflicte i van dir que això no podia ser. Hi havia un to prou diferent al que es veia en les revistes, més professionalitzat, millor informat, una revista que per primera vegada apareixia amb una bona maqueta. La mateixa quasi que el Primera Pàgina que tenia una maqueta molt bonica, inspirada en el diari Pueblo, que era el que es duia aleshores, feta per un maquetista professional. Aquells veuen la revista molt bonica i, quan comencen a llegir-la, és quan es comencen a espantar, perquè, clar, no era anti res, però el que era molt clar és que no era del règim. I ja et dic, crec que fon al tercer número quan em digueren que allò no podia ser. Jo vaig començar a distanciar-me i ja ho va mamprendre una altra gent, i crec que posaren de director a un funcionari de Madrid. Quin paper feu allò? Fon un intent de ficar un gol jugant en el terreny del règim, i no va quallar, perquè allò no podia prosperar.

-La Marina, no va arribar a traslladar-se a València la redacció?

- Sí, sí. La primera redacció fon a València. I després ja ens la van segrestar i se la van endur a Benidorm. I allà, en uns magatzems, Santiago Segura era l'home que movia tot allò. Però, jo em vaig distanciar de seguida; bo, jo i uns altres que escrivien...

-A més de tu, participava Marisa Ortega, Amadeu Fabregat...

-Fonamentalment, Marisa Ortega. Amadeu, vaja, també va participar.

-I després dels primers números, és desmarquen tots?

-Sí, tots.

-I és com si fóra una altra revista?

-Sí. Una revista de poble, de lloances a les autoritats locals. Res a vore amb la idea inicial.

-L'intent és molt curt.

-Sí. Potser, la cosa més interessant de l'experiment és la presa de consciència que els mitjans de comunicació anaven a jugar un paper més important. Ells no tenien periodistes per a fer-ho, i nosaltres no teníem empresaris que ens patrocinaren la maniobra. Sumari: no trobàrem, o trobàrem molt difícilment, perquè la primera vegada que qualla és després amb el Diario de Valencia, un element burgés liberal que col.laborà amb la gent d'esquerra que tractàvem de fer papers. No papers incendiàries, perquè nosaltres el que volíem era arribar a professionalitzar alguna empresa. Eixe exemple no es va produir llavors. Probablement, si a Pedro Zaragoza, que era molt franquista, per suposat, no el fan director general a Madrid, doncs eixa revista pujant i baixant de to s'haguera pogut mantindre, perquè com a procurador en Corts i alcalde de Benidorm haguera mantingut una eina de prestigi, perquè es tractava de parlar bé d'ell i ficar-li gols.

-Era demanar molt a la gent del franquisme.

-Estant en Madrid i en un ministeri, com anava a aguantar que se li feren crítiques al règim? Encara que foren molt tèbies i molt simulades. Més que la crítica era el to distanciat, perquè el que s'ha de considerar en un periodista, de vegades, no és que faça crítiques puntuals, sinó la continuïtat en el distanciament respecte a la situació. Jo puc, per exemple, no criticar el PSOE mai, però el PSOE sap que jo estic distanciat sempre que parle. Eixa és la qualificació que et fan. Fins i tot, quan els tires una flor, no se la creuen. És el que em passa, a mi, personalment, amb la dreta en València. Tracte de no malparlar de la dreta mentre estiga en l'oposició, però la dreta mai no em considerarà un aliat.

Després férem ací el Dos i Dos, que també fou patrocinat per un empresari, Gabriel Cort; la revista la vaig fer jo, però jo llavors treballava en una agència de publicitat i hi havia una norma d'incompatibilitat, igual com avui també existeix, si no legalment, almenys èticament, i posaren de directora a Pilar López. Allò, com que no teníem ningun condicionament econòmic i, fins i tot, no tenia economia,

doncs férem una revista prou trabucaire. La veritat és que era divertida. I durà poc, perquè el cost s'havia de completar no sols amb el preu de venda, sinó també amb la publicitat i, com que no hi havia professionalització, no entrava publicitat. Tampoc hi havia suport institucional, que avui seria possible probablement. Total, catorze o setze números. No ho recorde ben bé.

-Això era en el 76. I després...

-Sí. Després, la línia més permanent d'una certa oposició a la situació, no dic al règim, sinó a la situació social i política, fon Valencia Fruits, setmanari fundat per Pepe Ferrer Camarena, en 1962. Escrivint-hi de cols i de taronges, és mantenia una crítica de vegades prou notable. Valencia Fruits apareixia davant del règim com un periòdic no controlat. La prova n'eren les constants censures, sancions i, de vegades, multes fortes. Jo crec que, fins que va eixir el Diario de Valencia, fon el periòdic que més projecció tingué. De fet, el llegia gent que no tenia un pam de terra, ni interès en el comerç hortofrutícola. Era l'única ventada fresca que en aquesta ciutat podies llegir. Fon també una escola de periodistes, perquè per allí va passar molta gent jove.

-Quin tiratge tenia?

-Valencia Fruits no és tant el tiratge, perquè té la mateixa ara que fa trenta anys, són quatre o cinc milers d'exemplars. El que passa és que va a cooperatives, casinos, i això té un efecte multiplicador important. Ho llegia tot déu, perquè el llaurador mirava les cotitzacions, el preu del guano i, a més a més, es trobaven amb la columna de Vicent Ventura sobre Europa, el que deia Martí Domínguez, i els reportatges que féiem la gent que treballàvem allà.

-Valencia Fruits estaria en la base del que després fou la Unió de Llauradors i Ramaders?

-No. Ells no estaven tant per les cooperatives. Hi havia un doble joc; uns es decantaven cap al comerç i altres cap als productors. Ventura preferia que anara cap al productor; Ferrer Camarena, al comerç, Martí Domínguez estava entre l'un i

l'altre, perquè tenia terres, però també entenia que els duros no venien del productor sinó del comerciant.

-Hi hagué moments difícils, com ara, segrestaments del periòdic?

-Hi hagué amenaces de segrest. Multes, unes quantes. Tant és així que, crec que fon al 66, quan Valencia Fruits se sent forta econòmicament i amb el suport d'un grup d'empresaris, com Monsonís, Ríos, etc, pensen en fer un diari. Això ja és la llavor d'eixa premsa alternativa que es pensava i que podia haver estat. La idea es planteja perquè coincideix, a Madrid, un ministre d'Informació i Turisme, Sánchez Bella, el qual era íntim amic de Martí Domínguez, perquè, crec, els dos entraren en les primeres forces d'ocupació dels nacionals en València. Martí Domínguez fa la gestió i li prometen que sí que ens donarien una capçalera de diari. Ja saps que, aleshores, això estava sotmés a un expedient de molta paperassa i molt de tràmit per a donar-te un diari.

-I de molta fidelitat al règim.

-I tant. Certificats d'adhesió al règim, tots. Valencia Fruits té tan mala qualificació per part de les autoritats locals que, quan arriba el moment que Sánchez Bella signe l'expedient, s'adona que hi havia un fum d'informes negatius. Aleshores, diu que sí al diari, però, d'informació econòmica. I clar, allò no podia ser d'informació econòmica com pots comprovar si veus la colecció de *Al Dia*. Els quatre mesos que durà fou un divertiment episòdic, però molt intens, perquè es feia una informació de la següent manera: "Japó ha venut tantes tones d'arròs a la Xina. Per cert..." Deies per cert i abocaves una informació política. Actualitat de Madrid. Jo feia tots els dies una crònica de Madrid de dues columnes. Sempre era el mateix truc. "A Madrid, avui, s'ha cotitzat el dòlar a tant, la borsa ha baixat i tal. Parlant d'Estats Units...", i parlava de política, de les relacions bilaterals, de les relacions amb Europa. Era el pretext, i tots els dies comportava problemes.

-Sempre amb el pretext de la política internacional, perquè, clar, parlar de...

-I local. Quan un fet econòmic permetia parlar de política local, doncs

aprofitàvem per criticar el Ministeri d'Obres Públiques, o ens queixàvem que les indemnitzacions no havien arribat als llauradors i això volia dir que faltaven uns sindicats, que les Cambres Agràries no representaven prou. És a dir, sempre tractàvem de dur l'aigua al nostre molí. Clar, ací no eren massa imbècils i tots els dies hi havia la mateixa protesta: "Eso no es economía". El diari haguera pogut aguantar si haguera sigut d'informació general, malgrat la precarietat econòmica i la falta de rotatives. Tanmateix, tampoc calien per a la tirada que es feia. Tot i això, si haguera sigut un diari d'informació general, en mans de Martí Domínguez, jo crec que haguera resistit i haguérem acabat muntat la rotativa xicoteta. Estiguérem veient si es podia utilitzar la rotativa del Diario de Valencia d'abans de la guerra, i no. Allò era un monument a la xatarra.

-I què passa quan falla Al Dia?

-Valencia Fruits es troba que té uns deutes que ha de pagar, perquè tenia un bon paquet d'accions del diari. Llavors, es produeix un moviment de reconcentració, potencien Valencia Fruits i pensen en unes altres publicacions paral·leles com els Anuarios Hortofrutícolas, els quals els han donat molts diners i, a més, tenen dimensió europea en la distribució. Això ho fan molt bé. Després de la bofetada del diari, s'especialitzen més en el que ja venien fent d'abans. A partir d'aquell moment, desapareixem uns quants redactors i es queda gent més tècnica. L'herència és una gent com don Joaquín Maldonado i altres que havien participat en l'aventura de Al Dia, i a tots ens havia quedat el regust que allò podia fer-se. És el projecte Crònica de fer un diari. Reuneix molta gent burgesa; recorde el despatx de J. A. Perelló, el despatx de Maldonado, estava Alvaro Noguera, el mateix Ferrer Camarena torna a participar. Tots estan d'acord que s'ha de fer un diari liberal. Sempre es deia el mateix; un diari que, sense negar el que hi ha, òbriga fronteres al futur. Ens trobem que no només feien falta molts diners, sinó que calia pensar també en un taller.

El primer projecte Crònica, a principi dels setanta, entropessà dues voltes

amb el mateix problema. Ja tenim els diners per al diari, setanta o cent milions de pessetes. I ara, on l'imprimim? No n'hi havia, de rotatives, a València. Això ens aturava sempre. Fins i tot s'arribà a pensar de fer dues empreses, una que fera el diari i una altra que explotara el taller. Però, clar, un taller? Ningú era de l'ofici i, per tant, a ningú li interessava allò del taller. Crec que allà pel 73-74 es féu un intent de comprar Las Provincias. La gestió la va dur Paco Burguera, que aleshores tenia bones relacions amb la casa. I no digueren, en principi, que no. Clar, no era Paco qui comprava, ni Ventura, ni jo; era un grup de persones solvents. El projecte Crònica continuà amb més o menys entusiasme fins que, l'any 77, jo em vaig anar deixant el PSPV. Ja havia mort Franco i Ernest Lluch anava portant el PSPV cap al PSOE. Va vindre la crisi aquella que Vicent Ventura se'n va anar, jo també, i em vaig dedicar plenament a traure el diari. Ja saps què fon el "Diario de Valencia", la mobilització de set o vuit milers d'accionistes i seixanta o setanta liberals. Tot el que hi havia en València. Això ja és en el 79.

- I com valores la resposta inicial del diari?

- Primer, crec que va incidir molt positivament en la població nacionalista i progressista. El diari jo crec que va frustrar l'expectativa en un primer moment, perquè era inevitable que el compararen amb El País. I, clar, nosaltres no teníem el capital de El País, ni el capital intel·lectual, ni el lectorat, tot s'ha de dir. Després, el diari va tenir una certa vibració i anava mantenint-la amb onze o quinze milers de lectors, però. Va fer un paper, perquè moltes veus nacionalistes o d'esquerra, de tot el ventall polític, tingueren un mitjà d'expressió que no havien tingut fins a eixe moment, perquè les experiències de les revistes tenien uns lectorats molt reduïts, i això que en "Valencia semanal" ficaren molts diners i molta professionalització.

- Si et sembla, parlem primer un poc de Valencia Semanal, perquè hi ha opinions contradictòries sobre el paper que va jugar. Alguns creuen que va actuar de manera irresponsable en la "batalla de València" i va fomentar la crispació social.

- Jo crec que no. Valencia Semanal té un defecte només, va nèixer sota l'ala del PSOE.

- *Inicialment va ser la democràcia cristiana.*

- Sí, la UDPV. Que no sé per quins collons compraren eixa capçalera per tants diners. Hagueren pogut quedar-se el Dos i Dos que ja estava en el carrer i els se la regalàvem. Això fou el PSOE, qui es va fer càrrec del passiu. En tot cas, tant amb UDPV com amb el PSOE, eixa revista sempre va estar protegida per un partit polític, i això, d'entrada, li llevava la credibilitat. Tant en una fase com en l'altra, i coneixent els recursos periodístics que hi havia i els hàbits de lectura, jo crec que ho feren prou bé. Ells no podien preveure que la cosa nacionalera dels símbols arribara a convertir-se en un programa polític, en Unió Valenciana. Volien vendre exemplars i la veritat és que, sense valorar exactament què feien, creien que eixe era un bon tema periodístic. Quan Amadeu feu el text aquell de Ajoblanco, tampoc no esperava la reacció tan demencial que va tenir, voler-los tirar de la ciutat, esborrar-los del cens i totes eixes coses.

- *De fet, la batalla de València ja estava en marxa. I el mateix Amadeu em contava que si allò ho haguera escrit algun castellà no s'hauria muntat tot el cacau.*

- Jo et suggeriria que sempre que et parlen de revistes, diaris i punyetes d'aquestes, per centrar-me en la pregunta inicial, han tingut influència? Atés l'escassíssim nivell intel.lectual del país, la poca conscienciació, la poca difusió que tenen els diaris habituals, no ha sigut tan important. Sí que n'ha tingut per a qui ja era client, és a dir, la gent de la política.

- *La minoria activa.*

- Exacte. De no haver estat eixos mitjans, la minoria activa, potser, s'haguera dispersat més. Però, no se n'ha de donar massa importància.

- *Ara, curiosament, en el cas valencià, tots els intents han sigut molt periodístics. No hi ha hagut mai un intent a l'estil de Cuadernos para el Diálogo,*

de reflexió.

- Això té una resposta clara. Perquè no hi ha gent que pensa, ni que escriu. No li pegues voltes. Per què la revista Debats, actualment, no inclou treballs... no ja valencians, estatals? Perquè hi ha molt poc. El teixit d'individus que escriuen i reflexionen és escasíssim. La revista Claves, per exemple, sempre són els mateixos; quan no són els mateixos, es tracta de tesis doctorals.

-En qualsevol cas, fins a quin punt alguns projectes valencians no es pogueren consolidar pel fet de l'existència de El País.

-Això no sols ha passat en València. També ha passat en Saragossa. Allà on ha sorgit una premsa progressista, després d'estar circulant El País, ho ha tingut molt mal. És molt difícil lluitar contra El País, més encara, des d'un diari d'informació general. Encara si fos una revista de crítica i reflexió local! Jo també em pregunte per què, en València, no hi ha una revista així. Probablement, per la mateixa raó, perquè no hi ha densitat editorial per a fer-la. Acaba d'eixir ara una revista d'esports. Bo. És absurd. Per què no ha eixit aquesta revista molt abans, sent així que València tenia la tradició del setmanari Deportes que es va morir amb trenta mil exemplars al carrer. Una història rocambolesca. Desaparegué tenint rotativa, tallers propis. Ací les coses les han fetes sempre els mateixos tres o quatre amb els mateixos suports burgesos. No hi ha tants diners, i aquesta és una societat molt distanciada d'aquests tipus d'iniciatives.

-No hi ha tants diners o els diners no van...

-Diners disponibles per a aquestes maniobres. Pensa que la Caixa d'Estalvis d'Astúries, durant molt de temps, ha tingut una revista molt oberta amb articles literaris i polítics. Als de la Caixa de València, això no se'ls acudeix ni borratxos. Prefereixen fer una guarderia primer que publicar un paper. I en aquest moment, a més, bo, des que s'encetà la batalla de València, ninguna institució, ni organisme, ni fundació, ni personalitats liberals, es ficarien en una revista sabent que anava a sortir-li el dia següent el tema de la llengua. Això paralitza.

-Està tot curt-circuïtat.

-Eixa és la paraula. Perquè quins són els disgustos més grans que ha tingut don Joaquín Maldonado en el Diario de Valencia i després en Noticias al Dia? Segurament per l'assumpte de la llengua. Jo en Noticias al Dia no en vaig tenir cap, de problema, perquè, des del primer dia vam fer el pronunciament d'on estàvem, i els blaveros ja sabien que no tenien res a fer. Però, clar, allò no tenia socis darrere. No era igual com al Diario de Valencia, on el mateix PSOE va protestar de seguida, perquè jugàvem la carta, no dic catalanista, sinó raonable, de no entrar en picabaralles absurdes. Parlem català i dis-li com vulgues. Dis-li valencià. I més encara, la nostra tesi era: fins i tot escriu-lo mal, collons, però escriu-lo, i parla'l com vulgues, però parla'l. Així com al Diario de Valencia els del PSOE es tornaven bojós i demanaren el meu cap com a director, a Noticias al Dia, com que no hi havia accionistes, doncs no passava res.

-El Diario de Valencia és l'operació de més envergadura de les que s'han fet en aquest país per tal de dur endavant una opció periodística diferent de les habituals i conegudes. A més, era un projecte col·lectiu que implicava, com tu has indicat, un bon nombre d'accionistes. I tornem al mateix: ¿què és el que falla? Els diners?

-No. No fallen els diners. El Diario de Valencia té tres fases molt clares. Una és la promoció, la qual es fa amb una doble vessant; una part la faig pràcticament jo sol, que consisteix a anar pels pobles i, igual com es feia per a guanyar militants per al PSPV, doncs, a la mateixa clientela pràcticament, vaig i els venc accions a deu mil pessetes. L'altra gestió és amb tota eixa gent burgesa, per dir-ho d'alguna manera, que havia estat interessada en el projecte Crònica. Uns interessats per esperit cívic, com podia ser Joaquín Maldonado; altres per una qüestió de prestigi, de vanitat, podia ser el cas de Vicent Rodríguez; altres perquè no poden deixar d'estar on els pertoca, com podria ser el cas d'Alvaro Noguera, i, juntament amb ells, uns empresaris mitjans i no tan mitjans que poden posar un milió de pessetes

o mig milió que és el que posaren. Tots plegats en serien uns vint-i-cinc o trenta, és a dir, els trenta milions de la junta de fundadors. La resta era del petit accionariat, sempre pensant que, quan estiguera el diari al carrer, es podria fer una ampliació de capital.

Ja amb el diari al carrer i després dels primers sis mesos, passa una història lamentable, i és que una gran part dels accionistes més rics no havien desembutxacat els diners. Dels altres accionistes, una petita part havia aconseguit desembutxacar-ho tot. El fet era que, després de dos o tres mesos operatius, només havíem comptat amb setze milions de pessetes i se'n devien setanta cinc a caixa pels compromisos adquirits. Allò va produir un estrangulament econòmic que va coincidir amb la censura del consell d'administració. El desassossec, sobretot, dels tres membres del Partit Socialista, Sánchez Ayuso, Paco Rico i el seu germà Rafa, i crec que n'hi havia un altre també. Aquests, primer s'oposen a la línia mignacionalista que duia el diari, la qual estava ben justificada, perquè l'accionariat procedia del nacionalisme d'esquerra moderada, en gran part venien del PSPV. El consell d'administració considera que eixa línia no és l'adequada i pensen, encara més, en fer un diari com Las Provincias, un poc més liberal, però, i, sobretot, més procliu al PSOE. I s'enceta la guerra interna. Als sis mesos, em plantegen que em porten un gran gerent de Madrid i que jo tinc d'estar a les seues ordres. Bo. Jo me'n vaig del diari i duen un gran gerent de Madrid que era d'UGT, d'una secció del sindicat, un home que havien despatxat de Diario 16. Alhora que arriba el gran gerent, entra una nova onada d'accionistes rics.

-Quina relació tens tu aleshores amb el diari?

-No cap. A mi m'havien despatxat i nomenaren en funcions a qui era el cap de redacció, Jesús Montesinos. A mi, no m'importava que portaren un gerent; el que era inacceptable era que el gerent em fera el diari, que em manara els continguts informatius. Així comença la segona fase. En l'últim consell d'administració que vaig estar, quan ja havia arribat el gerent, l'home planteja un

projecte molt ambiciós, pràcticament igual al que estava fent, o volia fer, Diario 16. Jo li demane que ho quantifique, perquè aquells no es cregueren que amb uns pocs diners més es podia fer el que el gerent projectava. L'home anava tirant balons fora, que si no és pot quantificar, que si calia un estudi previ. Jo l'aprete i li dic que aproximadament sí que es podia quantificar, cinquanta milions amunt o avall. Perquè, clar, estava parlant d'uns tallers nous, d'una rotativa nova, d'imprimir a quatre colors, instal·lacions de nova planta; la redacció que teníem, segons ell, era una porqueria i calia dur periodistes de Madrid. Sempre era el mateix, gent de Madrid, gent preparada, redactors que tal. Allò valia set-cents o vuit-cents milions de pessetes d'aquell moment.

El cas és que començaren a posar el projecte en marxa. El principal accionista era un home de l'Eliana que havia dut Tarazona, l'actual alcalde socialista. Aquell home havia fet "pasta" a Bèlgica i havia dut al consell d'administració diners frescos i nous socis. El cas és que allò prengué una embranzida forta, una embranzida tal que es va morir de riquesa. De l'austeritat espartana dels primers sis mesos, quan a penes es cobraven les nòmines i no hi havia diners quasi ni per a les cintes dels teletips, es passa a una aflluència important de capital amb noves instal·lacions, de vint-i-set redactors es va passar a seixanta persones.

-En tot eixe temps, tu no tens relació amb el diari?

-No. Ninguna. Fins i tot, fan una assemblea general i fan tot el possible perquè jo no acudisca i parle amb la gent. I posen en qüestió les accions que jo tenia.

-I la gent de la redacció no té cap resposta a la teua eixida?

-No. Jo mateix els dic que això són coses que passen als diaris i que ells han de continuar guanyant-se la vida. Home, algun intent hi hagué d'allò de si a tu et despatxen ens n'anem tots; però, clar, si se n'anaven, en posaven uns altres i ja està. Em tiren de mala manera, però la confrontació no tenia més eixida que

eliminar-me a mi.

-Realment, el motiu de fons era un canvi en la línia ideològica del diari, no?

-Sí. De fet, canvia. Jo me'n vaig i el diari enceta una línia, diguem-ne, sensacionalista. Canvia la línia editorial, les pàgines d'opinió, se li dóna més espectacularitat al diari, es cuida més la confecció. La veritat és que porten uns tios de Madrid que fan una maqueta nova, cobren dos milions de pessetes d'aquells temps que em cague en la mare que els ha parit. El diari millora formalment, però comença a despegar-se de la clientela que tenia, cosa que, al remat, és el que volen, mossegar la clientela dels altres diaris.

-Ho aconsegueixen realment?

-No. Acaba el diari en la mateixa mitjana de vendes que l'havia deixat jo, uns onze mil exemplars. Els burgesos aquests es vestiren de toreros, perquè el gerent, Vicent Rodríguez i el belga, amb una frivolitat descomunal, els veneren projectes d'una gran volada que, naturalment, s'estrellaren contra la realitat que era el lectorat que hi havia al País Valencià. I això és la prova que, quan sobre el cadàver del Diario de Valencia, pense que es podia fer la mateixa intentona, però ja sense accionistes, aprofitant que hi havia uns tallers, la redacció muntada, màquines d'escriure, teletips, fax, telefoto.

-Sense els controls d'aquella gent.

-Hi havia allò i es podia fer la prova. Llavors, parle en un dels que fon protagonista del meu acomiadament, Gabriel Cort, l'amo de la impremta, que també havia estat contra el model de diari que defensava jo, i li plantege que ell i jo, cordialment, no teníem res a dir-nos, però teníem interessos comuns. Ell tenia tot l'aparell i jo podia fer un diari sobre allò. La idea sorgia amb la perspectiva que el nou diari substituiria al Levante, que ja estava en el pla de liquidació de l'antiga cadena del "Movimiento". Com allò anava a desaparèixer, pensàvem que esperant un any podríem ocupar el lloc del Levante. L'operació era hàbil, crec jo. Férem números i crefem que podríem resistir. La prova és que resistírem dos anys.

- A més, en eixos moments el Levante anava fatal.

-Sí. Tant és així que eixim al mercat i no en venem onze sinó tretze mil exemplars de seguida. Noticias al Dia, sense tota la parafernàlia del Diario de Valencia, té millor pinta i era molt més professional. I ja saps com va quedar. Va durar dos anys sense unes pèrdues excessives. Home, no tolerables, perquè érem dos desgraciats.

-Hi hagué algun intent de comprar-vos el diari?

-Hi ha ofertes importants de comprar el diari, molt d'oferiment, però sempre condicionades a la desaparició del Levante. Primera subhasta del Levante, deserta. Segona, també deserta. I, abans de la tercera, ens fan una oferta molt formal en una doble dimensió: o aportaven quatre-cents milions de pessetes per a capital del Noticias, o ens pagaven quatre-cents milions de pessetes, a Cort i a mi, i ens n'anàvem i els deixàvem el diari.

-Això en tracte amb qui?

-Amb una empresa d'arts gràfiques.

-D'ací de València?

-No. Una empresa que supose que darrere tindria una cadena periodística. Nosaltresensem que era millor la primera opció, augmentar el capital i que el diari no deixara de ser valencià. Tot semblava claríssim; però, sorprenentment, a última hora, com saps, el PSOE avala un crèdit de cinc-cents milions de pessetes mitjançant la Caixa d'Estalvis Provincial de la Diputació i el senyor Moll compra el Levante contra tot pronòstic econòmic. Allò havia eixit a subhasta per sis-cents cinquanta milions de pessetes, i era un diari, com recordes, que estava destrossat.

-Això és el que no s'entén, per què el PSOE sí que compra el Mediterráneo de Castelló i, en canvi, el Levante pràcticament li'l regala al senyor Moll. És inversemblant, sobretot, pensant en l'operació posterior, anys després, de voler portar el Mediterráneo a València i estendre'l a tot el país.

-Jo crec, Rafa, que eixa maniobra desgraciada que obligà a intervindre al

Banc d'Espanya, com saps, perquè cinc-cents milions era el capital social de la Caixa d'Estalvis Provincial i no els podia arriscar en una sola operació que, a més tenia, com a tota garantia, el propi diari...

-Crèdit desastrós, difícil de recuperar, si es mirava la situació del Levante.

-En efecte. El diari no valia els milions eixos. La Caixa posa els diners i, en eixe moment, de fet, els ha perdut; a més de l'heterodoxia de posar tots els ous en el mateix plat. Jo crec que la clau fon l'obcecació de Lerma en carregar-se el Noticias. A banda, de Madrid havien donat la consigna de salvar els diaris del "Movimiento" que es poguera per a posar-los en l'òrbita del PSOE. S'havia canviat de criteri. Primer fon liquidar-ho tot, els diaris feixistes tots fora. Després es van adonar que alguns podien ser rendibles i que podien fer-li un paper al PSOE. Ací, a València, es varen juntar les dues coses. Una, el pretext del que els havien manat de Madrid i, l'altra, que no volien donar ninguna possibilitat al Noticias.

-Potser, comprar el Mediterráneo no era tan escandalós, perquè era una empresa més menuda, i comprar el Levante haguera estat vist com una intenció més clara de control.

-Hi ha una altra cosa també, perquè ells tingueren a Manuel Rivas en converses amb nosaltres d'una manera permanent. Tan permanent com que ja estava acordat que ells ficaven una injecció de diners al Noticias i, a canvi, posaven les seues condicions. La primera condició era que jo me n'havia d'anar de director, cosa que jo vaig dir que fàcilment, que això és un càrrec de confiança i que no és ni discutible. Però, passà alguna cosa que jo ignore i prengueren l'altra opció. Et recorde, que en aquell moment, les coses en el PSOE eren molt dures. Ells pensaven que pel fet de ser, el Noticias, un diari volcat cap a l'esquerra, doncs havia de ser un aliat fidel i sense fisures. Realment, el diari no era així i, estant jo, no ho haguera estat mai. Jo era un tipus incontrolable, i per aixó posaven la condició que jo me n'anara. Ells estaven molt obsedits amb el Noticias. No acabaven d'entendre que un diari que es deia d'esquerra no estigués amb ells de

la manera com ells volen que estiga la premsa, és a dir, com una bufanda, agafats al coll i el que vosté mane, senyoret. El cas és que feren aquella barbaritat. Després, al senyor Moll li ha eixit bé. L'enhorabona.

-Tornant als anys centrals de la transició, a Madrid s'ha fet molta literatura sobre l'aliança entre periodistes i oposició democràtica. Com funcionava això des d'ací? Realment, hi havia aquest pacte?

-La transició des de la premsa, a València, té un capítol que jo crec que és molt important, tant o més que tots els projectes periodístics que s'han fet, i fon el paper dels corresponsals. Tant Levante com Las Provincias eren dues redaccions i empreses molt tancades. Las Provincias amb el seu esperit conservador i la seua peculiar manera de dur una empresa, paternalista. Allà entra u i es mor després de passar un escalafó lentíssim. I la "prensa del Movimiento", que si no éres del règim, no tocaves bola. Aleshores, des dels principis dels setanta, érem un grupat de periodistes, un grupadet, que no teníem opció a treballar en cap dels dos diaris. Tampoc en les emissores de ràdio, perquè, aleshores, només hi havia RNE, i la Cope i la SER, que no donaven massa possibilitats de treball.

-Sí. Funcionaven en cadena, amb poca programació pròpia, i molts programes d'entreteniment.

-Llavors, el periodista jove què tenia? L'única eixida eren les corresponsalies. Jo, personalment, fixa't, Destino, Tele-Exprés, La Vanguardia, El Correo Catalán, Informaciones i El Europeo de Madrid, el diari Madrid, és a dir, arriba un moment que tenia sis o set corresponsalies i escrivia més que un cosac. Després, a mesura que va venir més gent, en vaig anar cedint als companys. Vull dir que, en aquells anys, eixos diaris tenien un públic. Tot el que no es podia llegir als diaris d'ací, el món cultural, per exemple, que a la premsa valenciana era marginal, apareixia en eixes corresponsalies.

-Això em suscita una interpretació diferent a l'habitual pel que fa a la dependència de la premsa forània, és a dir, el fet que el País Valencià tinga una

quota important de dependència de la premsa de Madrid i Barcelona -en l'actualitat, sobretot, de Madrid- s'ha interpretat en termes d'espanyolisme dels lectors o de centralisme; tot i això, el que em dius implica que els responsables d'eixa dependència han estat els diaris valencians, que han fet que la gent haja de buscar, durant un grapat d'anys, la informació en els diaris de fora.

La gent il·lustrada tenia una inèrcia i la necessitat també. Abans de El País, el diari que feia eixe paper era Informaciones de Madrid, que duia tots els dies una crònica de València, molts dies una pàgina sencera, i, a més, com que ací tenien molt de mercat, molt sovint enviaven redactors d'allà per a fer una mena de reportatges de País Valencià, dels quals en feren una sèrie de sis o set. Eduardo Barrenechea va fer una sèrie de deu o dotze capítols de "El Japó espanyol" sobre l'economia valenciana. Informaciones, comparativament, es venia igual com es ven ara El País.

-I això estava provocat per la insuficiència de Las Provincias i Levante que no ateniaven eixe públic il·lustrat.

-El Tele-Exprés sempre duia mitja pàgina ben publicada per Ibáñez Escofet sobre el País Valencià, i el dia que no li enviava la crònica em telefonava immediatament per tal de vore què havia passat. El Correo, la mateixa història. La Vanguardia no tant, perquè no s'ocupava massa d'ací. Destino es llegia molt també, que jo feia una cosa que es deia "Postal de Valencia" i hi deia unes coses que, mentre que ací podien semblar animalades, a Barcelona i Madrid es veien com molt normals.

-Vols dir que la connexió entre periodistes crítics al règim i l'oposició democràtica és per la via de les corresponalsies? Perquè, clar, estem parlant de les finestretes que es van obrint, i és evident que hi ha un enorme mastodont, que és la inèrcia del franquisme i són els gran mitjans valencians, tant en la premsa com en la ràdio, on continua tot igual.

-Més encara, a penes apareix Comissions Obreres i, per suposat, tots els

grupuscles d'esquerra que havien estat abans del 75, tenen un fitxer dels corresponsals, és a dir, és el que a ells els importa, no Las Provincias i Levante, que no els publicava mai res. A mi em venien que si havien fet una reunió, que si havien tret un paper, que si anaven a fer un salt al carrer, aquella mena de manifestacions tan ràpides. Jo anava al carrer Sant Vicent, veia el numeret i en feia la cròniqueta. Vull dir que es treballaven els corresponsals, no la premsa local.

-Las Provincias arriba un moment que se n'adona, no?

-Sí. Tenen un moment liberal. La campanya que feren sobre El Saler. Maria Consuelo sol dir molt sovint que Las Provincias va salvar El Saler. La veritat és que abans la revista España Económica, Destino, els que escrivíem fora, ja havíem escrit contra l'animalada d'El Saler i contra els regidors aquells, Puig, Falcó, que encara me'n recorde. Clar, ella podia dir això, perquè la seua clientela habitual no llig els periòdics de fora. Bo. És el moment que Broseta comença a escriure a Las Provincias des d'un to liberal. La mateixa Maria Consuelo començava a fer llatínets. No era un punt de vista tan tancat com el d'Ombuena o el de la família. I després, fan la reconversió al que eren, un diari conservador reaccionari.

-Canviant de tema, voldria que parlàrem sobre el català als mitjans. Hi ha una primera experiència monolingüe, Gorg, quasi estrictament bibliogràfica. Després, hi ha les experiències mixtes.

-En aquella època, el valencià no es considerava com a vehicle d'expressió periodística, perquè no hi havia redactors ni lectors, senzillament. Jo recorde que, quan el Diario de Valencia, ens ho plantejàrem; però, clar, com ho anàvem a fer. Si no teníem lectors en castellà, com anàvem a buscar-los en català. Això sí, tota la bona disposició a publicar tot el que ens enviaren en català. Recorde que férem un viatge a Euskadi per a vore el Deia, i ells ens contaven que, quan plantejaren el diari, havien pensat en fer-lo meitat i meitat, en euskera i castellà. Al cap d'un any i mig d'estar al carrer, que coincidia amb l'època que els visitàrem, estaven en un

cinc per cent d'euskera, perquè es quedaven sense lectors. Ací era un poc el mateix.

-Tampoc no hem progressat massa.

-Home, alguna cosa s'ha avançat, perquè, en un altre cas, en els vuitanta no haguera estat possible fer El Temps.

-El Temps és una operació molt estimable, però de minories. Em referesc als diaris. No ha canviat massa. Només hi pots trobar articles d'opinió.

-Sí. No res més. De fet, ara tenim una escola de periodisme, el CEU, i allí no preparen per a fer periodisme en valencià.

-Tractant de globalitzar, què podries identificar com els principals encerts i errors de tot el període als mitjans, des del que saps ara.

-En l'aspecte positiu crec que fon quasi un prodigi que aconseguírem fer el Diario de Valencia, mobilitzar milers d'accionistes, la il·lusió que va suscitar el diari, el fet d'arribar a muntar un taller. Eixa tasca fon important. Després, es va repetir, no amb tanta mobilització, quan va eixir Noticias al Dia. Ambdós diaris duraren pràcticament el mateix, dos anys i dos anys. La cosa negativa crec que és el que arrosseguem en aquesta societat. No està prou vertebrada com per a què, si un equip no ho feia bé o es cremava, el relleu l'agafés un altre. No dona més aquesta societat. Adés parlàvem de com collons s'enfonsa Noticias i es salva d'una manera tan pintoresca el Levante. Vicent Ventura diu que "burrera" i, si tens que explicar-te una societat amb un criteri tan elemental, és que eixa societat és molt elemental. De vegades he pensat que l'error fon no buscar capital fora de València. El fet d'entestar-nos que dins del País Valencià podíem fer açò. Segurament estàvem equivocats. I el PSOE no va tenir la més mínima sensibilitat.

-Potser, no només el PSOE. Els programes de tots els partits, durant la transició, són poc atents al problema dels mitjans de comunicació.

-No oblidés, Rafa, que els polítics, en aquell moment, pensen que els periodistes som militants com ells. La seua valoració dels mitjans vindrà molt

després d'haver-se encetat la transició.

-La sintonia fa que s'arriben a confondre els papers.

-Som militants tots. I parle de partits democràtics. Per exemple, recorda la revista Cal Dir del Partit Comunista, on jo no sé els altres per què escrivien, però, a mi, un article que em demanaren, quan el publicaren, no s'assemblava en res al que jo havia escrit. Ho vaig tindre clar per a sempre amb els comunistes. No era el cas del socialistes valencians, on la gent era nova i no tenia massa manies; un sector venia del PSPV i tenia una sensibilitat i una cultura política més democràtica. El cas és que, quan començaren a adonar-se de la importància dels mitjans de comunicació, la seua reacció fon o dominar-los o matar-los, la qual cosa és la fórmula vigent.

-Sí. La concepció dels mitjans com a instrument de la pròpia acció política.

I fidels el més possible.

-I el periodista igual. Tant el missatge com el missatger; o entres dins de la corda, o ja saps que ets una víctima.

-En el moment actual, quina valoració faries de cada un dels mitjans?

A Castelló, estem en vespres d'una convulsió periodística, perquè és una situació molt anormal la d'aquest moment. El grup Zeta, propietari actual de Mediterráneo, no pot aguantat massa temps. És un diari rendible, però, no ho és prou. Hauran de projectar-lo cap al nord o cap al sud i mossegar a València. Tres diaris a Castelló no té sentit, perquè no hi ha mercat per a tots. Llavors, eixe equilibri inestable es trencarà. El meu pronòstic és que duran el Mediterráneo a València. Passarà alguna cosa semblant com el que estem vivint en l'assumpte dels hotels que, després d'estar dient tota la vida que no hi ha mercat, de sobte, n'hi ha cinc en construcció de quatre i cinc estrelles.

Quant a València, també és inevitable el canvi. El desembarcament dels diaris de Madrid que necessiten justificar difusió, no només pel nombre, sinó també per la distribució territorial. València, en aquest sentit, és un mercat apetitós,

perquè, publicitàriament, el repartiment territorial els dóna potència. Després, cada diari és un problema. Diario 16 ha vingut a València igual com ha anat a Lleó, perquè a Madrid va perdent intensitat, hostigat per El País i El Mundo, i busca aquesta ubicació encara que vengua només quatre mil cinc-cents exemplars. En qualsevol cas, a València, veig una situació prou inestable també. El País crec que autonomitzarà l'edició com a Catalunya. Levante i Las Provincias estan molt consolidats i ampliaran les edicions comarcals; més enllà, el que els queda és millorar els equips redaccionals, però, són ja dues catedrals, dues referències inevitables. La lluita ve per part dels altres diaris, els "paratxutats", l'ABC, El Mundo. I per a tots no hi ha mercat.

Quant a Alacant, és el lloc més fàcil per a tots els diaris. S'ha enfonsat La Verdad i queda només Información. Lluitar contra aquest darrer diari no és tan difícil. Tot i això, té l'avantatge que, avui dia, una inversió periodística demana milers de milions. Información, Levante i Las Provincias hauran d'aguantar una competència molt forta de les cadenes estatals. Dels tres, el més flux, perquè es troba aïllat, és Las Provincias, que no sé com resistirà quan aprete l'ABC i vinga La Vanguardia; no sé com resistirà tanta competència. El Levante, al remat, pertany a la cadena del senyor Moll, i no seria d'estranyar que la vengua.

-Alguna consideració per a acabar?

-Una cosa que s'ha de considerar és que la transició ha creat víctimes periodístiques. Sembla com si els beneficiaris de la transició política no els hagen perdonat, a alguns periodistes, el fet d'haver-la propiciat. Per exemple, és dolorós i és injust que Vicent Ventura arribe al Diario de Valencia i el veten per a escriure. No se'l va vetar directament, però se li administrava el que escrivia, és a dir, en comptes de tenir una columna diària, que hagués estat la cosa lògica, el limitaren a un article de tant en tant, amb totes les reticències del món. És divertit i tràgic que això se sume a tota la persecució del periodisme franquista.

Després, hi ha hagut prou individus que, per la seua qualificació com a

periodistes lluitadors per la democràcia, se'ls han negat les oportunitats en la democràcia. No sóc jo sols, Alfons Cervera, Abelardo Muñoz, Toni Mestre i molts més. No tenen opció dins d'aquesta situació. I com s'explica que la TVV i Ràdio Nou estiguen en mans d'Amadeu Fabregat? I com collons Fuster no ha tingut una projecció periodística a partir del 75, cosa que haguera omplert l'enorme llacuna en el coneixement de la seua obra? Ni ell, ni Ventura, ni Iborra, ni tota la gent que, amb totes les dificultats del món, va escriure sota el franquisme. El PSOE, als mitjans de comunicació, no ha volgut tindre contacte amb la gent que veníem "infectats" de lluita democràtica. És un problema d'aquesta societat "garrula" i apessebrada.

CAPÍTOL 8

«Hem de plantar-los cara», deia Fuster

ENTREVISTA AMB FRANCESC PÉREZ I MORAGÓN. SETEMBRE 1994

– *Quina és la teua experiència periodística?*

– Tret d'uns pocs anys, no he figurat mai en cap redacció. Això sí, he col·laborat eventualment en Valencia Semanal, Cartelera Turia, Cal Dir, Generalitat, Noticias al Dia, Levante, Hoja del Lunes, Saó i altres periòdics, però d'això conserve una memòria molt parcial i poquíssims papers, perquè tots els havia dipositats en un arxiu que un dia va desaparèixer de València. No puc, per tant, fixar dates i detalls, sinó amb una relativa aproximació. La meua experiència del periodisme és més aviat passiva –diríem. M'ha interessat sempre el periodisme, perquè sóc un lector de periòdics contumaç des de menut. Per coincidència familiar, en ma casa entraven habitualment quatre diaris –Las Provincias, Levante, Abc i La Vanguardia, llavors La Vanguardia Española. A partir dels quinze anys, vaig poder llegir, comprar, cada setmana Destino i, després, Triunfo. Més La Codorniz. I després Sabado Gráfico, i La Actualidad Española, i Cambio 16, Por Favor, Tiempo... I Serra d'Or. Recorde haver comprat, un amic em va dir que existia, una revista que durà poc, Siglo XX, amb una maquetació inusual, de grans fotografies, on després he sabut que col·laborava Vicent Ventura. He tingut curiositat pels periòdics, també pels clandestins del moment, i fins i tot vaig seguir, en 1970-71, un curs, els estudis de l'Escuela Oficial de Periodismo, de Madrid, dirigida per Emilio Romero, instal·lada al mateix edifici, sinistre, del Ministerio de Información y Turismo. Si no hagués estat per unes determinades circumstàncies, aquell estiu del 1971 jo hauria fet pràctiques al diari Madrid, gràcies a la benèvola protecció de Josep Maria Desantes.

–*També has fet treballs d'investigació.*

-Sí. He fet, igualment, el viatge cap al passat. Durant una època vaig ser assidu d'alguna hemeroteca i m'hi he repassat papers antics. He organitzat els continguts i el catàleg d'una exposició sobre premsa valenciana en català i, uns anys, vaig col·laborar al rescat dels periòdics clandestins fets en aquest país durant el franquisme. Sóc, per tot això, un periodista frustrat i un lector permanent de periòdics.

– Però, en els anys de la transició, vas col·laborar amb més assiduitat a *Valencia Semanal* i a *la Cartelera Turia*. Hi tenies plena llibertat per a escriure?

– A *Valencia Semanal*, l'única cosa que em van demanar sempre, em sembla, era allò que Fabregat anomenava papers sobre la «memòria col·lectiva»: personatges o fets, de la República, del valencianisme... Era un gènere molt adequat a una època en què hi havia revivals tan sorprenents com el de Tarradellas i supervivències que més val no anomenar. El teníem compartit, allí, el meu amic Ricard Blasco i jo –ell amb molts més coneixements i més perseverança. No calia per tant pensar en termes de censura. A *la Turia*, vaig escriure un primer període en què em donaven el tema i un altre, immediat, en què la col·laboració fou regular –crec que quinzenal–, i no molt extensa perquè vaig haver de plegar, en la qual vaig escriure sobre el que volia sense cap mena d'indicació prèvia o posterior. Ho vaig tallar perquè no sé quin imbècil, de la redacció, va publicar un cabàs de collonades sobre Doro Balaguer i la Fundació Renau. Em constava que Balaguer treballava molt bé i debades per a la Fundació, i, a més, he estat sempre partidari de les persones sense trampa. Bé, a banda això, *la Turia* demanava en els articles, com sempre que ha pogut, una certa contundència verbal. En un paper, per exemple, vaig assegurar que eren populars uns versets que feien «quina cosa, quina cosa/ el senyor Pascual Laynosa» –aquest era un regidor franquista i blaver que prefigurava el que després farien García Broch i, abans que ella, i també del GAV, un concejal imitador dels artistes de falla que va perpetrar, entre altres obres, un bust

ignominiós del pare Fullana i que es deia, em sembla, Orellano. Com que llavors els objectius a criticar i a ridiculitzar resultaven comuns –era el temps de l'eclosió blavera i aquelles coses– no podia haver-hi cap problema, amb la Turia. Sempre, o quasi sempre, vaig utilitzar algun pseudònim, com abans i després en altres llocs, però no per amagar-me de res, sinó per un costum literari.

-Com recordes la premsa valenciana de les acaballes del franquisme?

-Ací, com en tantes altres coses, l'endarreriment era total. A Barcelona o a Madrid, els últims anys del franquisme, hi hagué una sèrie de periòdics de circulació gran en què es publicaven opinions i notícies clarament contràries al règim i, en conseqüència, hi havia multes –a Serra d'Or, a Destino, Cuadernos para el Diálogo, Triunfo, etc.– o revenges tan brutals com el tancament del Madrid. Al País Valencià, tot això era impossible, perquè les empreses estaven del tot alineades a favor del franquisme. No és casualitat que l'únic problema gros que haja tingut un director de diari –Cámara, a Levante–, fos producte d'un simple error. Ni hem d'oblidar que, a Martí Domínguez, el que li costà la direcció de Las Provincias no va ser un article d'ell o d'un altre, sinó unes posicions crítiques que va mantenir fora del diari, però no des de fora del règim. Si el van traure de la direcció de Las Provincias, no crec que fóra per por que convertís aquell diari en un niu de desafectes, sinó per una reacció típica que consisteix a llevar-li a una persona tots o alguns mitjans de subsistència, o fins i tot de poder social.

-Des d'on es podia, ací, exercir la llibertat d'expressió, si no era des de la premsa clandestina?

-Aquesta situació no varià, de manera substancial, fins ben després de mort Franco, amb l'aparició de Dos y Dos –que, si no m'enganyo, començà amb diners aportats per gent al voltant del PSPV i no sé si del MCPV– i després del Valencia Semanal –començat amb diners de gent de la Unió Democràtica, tot i que després canvià de mans, potser més d'una volta. En un viatge que vaig fer

a Sevilla amb Gandia Casimiro –en desembre de 1974 o 1975–, vam visitar la redacció d'un setmanari «progre» que feien allà i que es devia dir una cosa així com La Gaceta de Andalucía. Vaig dur-ne alguns exemplars cap ací; recorde que Fuster, que no coneixia aquell experiment –em sembla que no molt llarg, tanmateix– s'admirava que allà tinguessen possibilitats d'emprendre aventures com aquella, mentre al País Valencià tot estava tan avall.

-I el període d'obertura de Las Provincias?

-Allò que alguns han anomenat «la primavera de Las Provincias» durà poquíssim, com ja saps, i Levante i la Jornada no canviaren mai gran cosa. Levante ni tan sols no pogué aprofitar massa el període dubitatiu que seguí a la conversió de la premsa del Movimiento en Mitjans de Comunicació de l'Estat, perquè ja saps què pensava i com actuava ací la famosa UCD. Jornada morí per consumpció econòmica. Per necessitats professionals, m'he mirat de vegades col·leccions d'aquests diaris i he arribat a conclusions que no sé si xocaran amb alguna opinió més general. Jo crec, per exemple, que Llorente i Falcó era un director més liberal que Martí Domínguez i –ací coincidirem tots–, Martí Domínguez ho era més que Ombuena. De la mateixa manera que Calvo Acacio, crític literari de Las Provincias abans i després de la guerra, ho era més, per exemple, que Ricardo Bellveser, com s'ha vist quan s'ha pogut veure. No m'estranya, doncs, que Vicent Ventura parles, en les seues converses amb Adolf Beltran, publicades per Tàndem, però també en altres llocs, del «liberalisme» comparatiu d'algun director de Levante en els anys 1940-1950. I cap al 1964 o 1965, no sé amb quins fonaments, algú esperava de José Barberà Armelles, que ja durant la República havia estat buscat per conspirar contra el règim democràtic, que deixara publicar a Jornada col·laboracions no merament folclòriques, en valencià. Em fa l'efecte que el periodisme local vencedor en 1939 s'anà endurint més encara, fora dels excessos militants inicials i sense abandonar una falta d'horitzó ja acreditada, a mesura que el franquisme

s'aquilotà.

A València, és el cas que més conec, els periodistes joves que podien haver-se atrevit a discrepar del règim, eren mantinguts fora de les redaccions i, com a màxim, aconseguien ser corresponsals de diaris i setmanaris madrilenys o barcelonins.

Fou molt tard que aquests periodistes pogueren trobar algú, o alguns, disposat a arriscar diners en fer periòdics nous, setmanaris com els que ja he esmentat, o Diario de Valencia i Noticias al Día.

-Com es formaven, mentrestant, els periodistes valencians?

-Aquesta situació crec que ha anat en contra dels interessos generals del país, però també va tenir durant un llarg període, em sembla, unes conseqüències lamentables en la formació dels professionals. A València només hi hagué uns anys una Escola de Periodisme dependent de la jerarquia catòlica. Els qui volien ser periodistes havien d'anar a Madrid o a Barcelona —o a Pamplona—, on trobaven un professorat d'aquella manera. Ara, els qui s'integraven en alguns periòdics d'allí, tenien l'oportunitat d'aprendre alguna cosa, per la pràctica, amb periodistes que podien ser tan de dreta com es vulga, però que mantenien una certa tradició de qualitat professional. Levante, Las Provincias o Jornada, no sols tenien una ideologia antidemocràtica, sinó que difícilment podien servir d'escola alternativa a cap aprenent de periodista. Així que els periodistes valencians més destacats d'aquelles promocions que despuntaven a finals del franquisme, no han tingut en general massa facilitats per a conèixer racionalment l'ofici.

-Parlem, si et sembla, de Valencia Semanal.

-Valencia Semanal era un producte molt estrany, on es notava molt aquella falta de rodatge professional dels responsables, a què he al·ludit, i que no em sembla que els siga imputable, a més de l'amateurisme evident en tot el que llavors anava sorgint en el tràmit de substituir un règim per un altre. El setmanari

tenia uns objectius democràtics molt clars i uns dèficits econòmics també innegables. No és rar, doncs, que de vegades tingués una tendència a copiar formuletes que donaven un gran èxit a papers sensacionalistes, com ara l'Interviú, que vivia la seua època més afortunada. Allò de «tenim les cintes», o els documents de tal o qual pretés secret, publicar fotografies d'escamots feixistes rebentant algun acte, eren eixides que probablement pretenien eixamplar el nombre de lectors, a més de denunciar l'estupidesa de la situació que es vivia. Ara, tot era una mica de «quiero y no puedo»; si volien traure una portada amb un grup nudista, eren uns quants amics –i no sé si col·laboradors de la casa i tot– els qui s'havien de despullar al Saler perquè els fotografiassen. No sé quin tiratge arribaria a tenir Valencia Semanal, però dubte que arribàs a tenir prou lectors per a preocupar els vertaders provocadors de l'anomenada batalla de València, els mateixos que la declararen, la portaren i la guanyaren.

-Així, creus que Valencia Semanal no té responsabilitats en la batalla de València?

-Quan va eixir el primer número de Valencia Semanal, en 1978, ja feia quatre anys que els primers d'aquells senyors havien començat la guerra. En 1974 es van carregar un concurs de teatre per a falles i, per defensar-lo, el president de la diputació de València, Perelló Morales, el qual no per casualitat fou substituït per Salvador Escandell, que després seria advocat defensor de Milans del Bosch. En aquella trama de 1974 estava l'alcalde de la capital, Ramon Izquierdo, després complicat amb la URV i diputat d'Unió Valenciana a Madrid –si no m'enganye. A continuació vingueren les campanyes de premsa anticatalanistes des de tots els diaris de València, començant per Las Provincias. I, mentre passa tot això, i més, ací només hi havia, per defensar-se, que alguna pàgina de la Turia i poca cosa més. Valencia Semanal no provocà res. Era d'una innocència commovedora, mentre el diari dels Doménech i els Reyna feien autèntic terrorisme verbal i mantenien la seua clientela en perpètua

situació d'alerta, i "velando las armas", contra els rojos que tornaven. És ben eloqüent que Valencia Semanal no pogués durar, perquè el que li calia era assentament i continuïtat; i ho és, sobretot, perquè quan tanca, en 1980, devia estar lligat econòmicament amb el PSOE, que no es trobava ja mancat de recursos per a estimular espais de comunicació democràtics i no institucionals.

-S'ha literaturitzat molt la suposada aliança entre periodistes i polítics durant la transició. Tu, com ho veus?

-Això de la identificació entre periodistes i polítics s'ha donat sempre i és lògica. En aquell moment, i parlant només de l'esquerra, hi havia molts periodistes joves que tenien carnet de partit i que, per tant, feien de la seua professió, en part, una forma de militància. De tota manera, per la particular estructura empresarial dels mitjans, ací, aquest fet no podia tenir gran repercussió, perquè els propietaris ja s'ocupaven d'impedir infiltracions. Tot quedava reduït en general, ja ho he dit, a col·laboradors, corresponsals i gent que, en definitiva, poc podia marcar la línia dels periòdics massivament llegits, o de les emissores.

El que començà abans, ací, no és que periodistes liberals, o d'esquerra, tinguessen prou influència per a decidir, amb els seus comentaris professionals, una o altra línia política. És des de la dreta que s'inicià aquesta relació tan interessant i des d'on més resultats ha tingut i té una simbiosi, com dius, tan profitosa, fins i tot en termes econòmics.

-Quant a la presència del català a la premsa durant el franquisme, n'hi havia o era testimonial, com ara?

-La presència va ser molt exigua. Quan jo tenia catorze o quinze anys, sentia de vegades un programa radiofònic que es feia després de dinar, a benefici de l'Associació Valenciana de Caritat, perquè era l'únic regular en la llengua del país. El feien Lluís Martí Alegre, l'autor de El fava de Ramonet, i una locutora que fingia ser un xiquet. Als diaris, res, excepte alguna col·laboració molt de tant en tant, o els versets d'Estellés i d'Emili Panach. I no parle de la

prehistòria. Aquesta situació la mantingueren sense vacil·lacions Diario de Valencia i Noticias al Día: no deixa de ser curios. En aquest últim periòdic em va passar, sobre això, una cosa curiosíssima. Va morir –era en 1981, uns mesos després de l'intent de colp d'estat de Tejero, Milans i no se sap quants més–, el doctor Vicent Peset i Llorca, i em van demanar amb les urgències típiques un article necrològic. Quan el vaig enviar, la redactora que sen'ocupava –potser Rosa Solbes– em va advertir que aniria en l'última pàgina, i per tant el traduirien en castellà; no per voluntat d'ella, sinó perquè la norma de la casa dictava que en aquell espai no podien aparèixer textos en català. Un llibre d'estil, vaja! Ara, els promotors de Dos y Dos, publicació anterior, en teoria més partidaris de la llengua del país, l'havien ja reduïda a un «suplement», que es deia –ja veus la broma– Quatre. Es podria fer tota una teoria sobre aquesta suma tan estranya.

-Això vol dir que l'únic mitjà en català, amb una mínima rellevància, sota el franquisme fou la revista Gorg.

-Gorg és una revista que, tot i la seua obligada modèstia de mitjans, marca un canvi d'època, em sembla, respecte a diverses qüestions, entre elles alguna d'història de la literatura local. Jo vivia llavors fora de València, i no sé ben bé com devien anar les coses, excepte pel que he llegit. Ara, vaig tractar alguna vegada Joan Senent, que era un nacionalista molt ferm, que col·laborava amb Unió Democràtica i que ajudà també gent i grups d'esquerra. Sé que ja cap al 1968-69, persones d'Unió Democràtica del País Valencià i alguns altres ja començaven a fer voltar la idea de fabricar una revista en català, amb una o altra cobertura. Es pensà estendre la que el bisbe de Castelló-Sogorb donava a Al Vent, una revista ciclostilada que apareixia a Castelló, per passar-la a impremta i donar-li més abast, però allò no va poder prosperar i finalment Senent degué donar un pas endavant. Les conseqüències, malgrat ser curtes, foren molt útils. Com que no em trobava entre els col·laboradors, puc dir-ho. Suppose que foren motors intel·lectuals de la maniobra, tan distints com eren i són, Valor, Ninyoles i Fabregat:

tres generacions si fa no fa successives.

-I que saps del darrer intent de fer un diari en valencià?

-Sobre el projecte de fer un diari en valencià no en sé res, excepte que un dia d'agost de 1991, al port de Dénia, em vaig trobar el periodista Francesc Bayarri i em va comentar que la idea de fer-ne un circulava ací i allà –ell és de l'Horta nord i tenia informacions privilegiades– i algú havia suggerit de fer-me'n director. Com que sabien que havia carregat amb el començ d'El Temps, potser es pensaven que m'agradaria suïcidar-me novament. Després me'n va parlar per telèfon una o dues vegades Rafael Arnal i vaig veure amb més detalls la idea. Mai no la vaig trobar viable, perquè partia d'unes solucions econòmiques i tècniques que, al meu modestíssim entendre, haurien fracassat als quatre dies: la impremta de Las Provincias; la informació internacional i estatal proporcionada des del Punt Diari, de Girona; ajuts institucionals que mai no haurien pogut cobrir els dèficits que ha d'arrosegat un diari durant anys; una xarxa de distribució encara en l'aire... Tot pareixia improvisat en unes quantes sobretaules intenses i, pel que en sé, va acabar en una altra. Bé, ja dic que és la meua impressió, perquè mai no vaig conèixer sinó a retalls aquell projecte benintencionat i sens dubte apassionant, en el qual, si de cas, jo hauria intervingut de víctima.

-Per què Levante-EMV no fa un suplement en català, perquè El País no distribueix ací el que en trau amb l'edició de Barcelona?

-Jo sóc un tipus d'una desinformació brutal, en tot; haig d'imaginar que tant els propietaris d'un diari com de l'altre, tan distints en tot, hauran fet els números corresponents, i no els hauran eixit els comptes. És a dir, que no hi guanyarien tant, amb l'operació, perquè pague la pena de fer-la. De tota manera, aquí hi ha un enigma que em preocupa de fa anys i per al qual mai no he trobat resposta, encara que l'he demanada a especialistes. Perquè no «funcionen» els diaris en català, no ja ací: a Barcelona, quan sí que tenen una certa volada les edicions de llibres i s'ha pogut fer TV3 i Catalunya Ràdio, o quan Canal 9 i Ràdio 9 tenen

l'audiència que han aconseguit?

De tota manera, sospite que els teus per què, en els quals innocentment participe –i potser abans que tu–, contenen la resposta en l'interrogant mateix. D'ací no res farà vint anys de la mort de Franco. La commemoració és prou notable perquè comencem a formular-nos tres preguntes sobre determinats fenòmens que abans atribuïem a trenta-sis anys de dictadura: la primera, o no hem pogut desarrelar-los del ciment creat per aquell règim bestialment homogeneïtzador, del qual tenim encara tants protagonistes de pes sobre les nostres vides; la segona, o tenen uns fonaments més antics; i la tercera, o ja responen a situacions socials modernes, enfront de les quals cal pensar més en el futur que en el passat, i amb solucions d'ara mateix.

-Espere resposta. Tu mateix.

-Si la resposta vertadera és l'última, i crec que sí, la meua opinió és ben simple: d'aquests vint anys, el Partit Socialista n'ha perdut deu sense ser capaç de donar al català el paper que li correspon en els mitjans de comunicació social pagats per la ciutadania, al País Valencià. La TVV, com exemple més notori, servirà simplement per a donar la base del que puguen fer els directius que hi posen governs successius, encara menys interessats per la normalització lingüística.

-Canviem de terç. Durant un període tu tingueres responsabilitats en dos projectes diferents però, en qualsevol cas, notables per a la normalització periodística i assagístico-literària del català al País Valencià: El Temps i L'Espill. Parlem-ne.

-En primer lloc cal dir que El Temps va ser una idea inicial de Fuster, que ja en els moments més agres de l'atac anticatalanista –la batalla de València a la qual ja ens hem referit– tractà de posar en el cap d'Eliseu Climent una doble urgència. D'una banda, la de fer una revista d'«alta cultura», amb la qual es pogués demostrar de què era capaç, ací, un món intel·lectual que volia publicar

en català el resultat de les seues cabòries o les seues investigacions i que, en qualsevol cas –i això era important– volia marcar així la distància amb gent que només era capaç de fer els papers impulsats pel que seria l'Acadèmia de Cultura Valenciana o coses semblants. Això volgué ser L'Espill, que Fuster dirigí, però que no arribà a ser mai el que ell projectava, una revista més semblant a les que alguns intel·lectuals francesos havien fet reeixir després del 1944 –perquè hi havia editors capaços de respondre–, amb un ressò intel·lectual, ideològic i fins i tot polític constatable, o algunes que havien aparegut per aquest rodal abans del 1939 –La Revista de Catalunya, per exemple. En aquelles converses, Fuster posava sobre la taula, materialment, exemplars d'un grapat de possibles referències. La distribució de les seccions de L'Espill, adaptada a alguns d'aquells models, la féu ell.

La segona urgència, no molt allunyada, era fer un full setmanal d'agitació i de conscienciació civil –Fuster mostrava sempre, com un model mínim però suficient, El Camí, dels anys 1932-1934–, ni que fos en paper de diari i sense cap mena de luxes. «Hem de plantar-los cara», deia en el curs de les seues explicacions, tot sabent que, mentrestant, proliferaven els Murta, els Som i altres espècimens del periodisme blaver. Fuster era bel·ligerant, davant d'aquestes provocacions, i no s'estava de respondre-hi. Sense que li calguessen encàrrecs, fart com estava de veure com continuaven imposant-se poders i persones que tal vegada tenia dret a esperar que el canvi de règim hauria anul·lat. No sé quin idiota escrivia, fa uns mesos, que Climent tenia la culpa que Fuster passàs el temps escrivint coses com El blau en la senyera, per comptes de dedicar-se a un altres tipus de literatura. La veritat és que, a Fuster, i en s'oc testimoni, això de l'origen de la franja blava li havia interessat des de feia ja anys, per qüestions polítiques, òbviament, però també per una honestíssima i implacable curiositat erudita. Quan es va plantejar el problema d'elegir una bandera per al territori autònom, hi va dir la seua, confirmant dades que ja tenia replegadas o buscant-ne

d'altres a través d'historiadors amics –com ho declara en la nota d'agraïments.

L'Espill, doncs, tingué l'origen que he dit i no cap altre. Perquè Fuster ho va decidir, l'editor de L'Espill me'n va fer secretari –sense voler.

-I la teua experiència a El Temps?

-Bé, després que L'Espill ja circulava, el mateix editor va començar a pensar en el setmanari –després d'un breu període en què es pensà en una emissora de ràdio– i també vaig estar ficat en el projecte, en les tasques de sondeig i promoció prèvia, en la definició de la maqueta i dels continguts, en la relació amb possibles col·laboradors: algun fullet, una exposició sobre la premsa periòdica en valencià, papers i més papers, visites i visites, examen d'impremtes... A l'hora de buscar director, l'editor va parlar amb uns i altres, però cap no li acabava de convenir: o bé no se'n fiava, o bé els sous que demanaven no li agradaven gens –tot i que eren justíssims. Arribà el moment de traure els números 0 i, davant la manca absoluta de candidatures a la direcció, vaig ser tan innocent d'acceptar ocupar-me d'un breu període inicial, fins que hi hagués una altra solució. Com que a l'editor això no li representava cap despesa especial, ja que em pagava només un mig sou amb una cotització ridícula i enganyosa a la seguretat social, vaig representar-li una eixida còmoda i barata. No l'única: el corrector, després subdirector i finalment director, el pagava la diputació de València; els redactors cobraven quatre xavos i, pel que després he sabut, alguns també acabaven cobrant de pressuposts externs al capital de la revista, en forma de «beques de formació». Aparentment, però, tot tenia l'aire de les empreses en què jo havia treballat sense eixir de la mateixa empresa: cosa patriòtica i de bona voluntat. Els diners inicials els van posars uns centenars de persones del país amb donacions que no els representaven cap dret a intervenir en la marxa del negoci. No sé si els donants ho acabaven de saber, això, però sospite que no. L'editor havia tret la lliçó del Diario de Valencia, on hi havia accionistes reals, amb la possibilitat de fer assemblees i exigir responsabilitats, i preferí evitar-se'n

l'experiència i els problemes. Darrere tota la recaptació de capital hi havia una petitíssima societat en la qual ell detenia l'absolut poder de decisió. Ho vaig descobrir anys després, quan els detalls de la propietat van aparèixer en una publicació de la Generalitat.

En qualsevol cas, els meus problemes amb El Temps no van ser econòmics. Les intromissions del propietari de la revista es feren visibles de seguida, com la variabilitat de les inspiracions en què fonamentava el seu, diríem, pensament. Una vegada calgué canviar tot un número, eliminar una entrevista amb el President de la Generalitat Valenciana i enviar el noranta per cent de la redacció tres dies al País Basc, perquè un dirigent independentista local havia considerat que una determinació del govern francès sobre determinats presoners bascos mereixia una alarma especial. Una altra, hi hagué una bronca perquè, estant el propietari d'El Temps de vacances, havíem publicat una entrevista amb García Miralles, poc després que una persona acostada al mateix propietari no hagués obtingut una còmoda plaça en les Corts Valencianes. I així, sempre. De vegades volia fer Hola i la setmana següent pretenia fabricar la Pravda. Com a final de festa, quan es produí un acostament d'UPV a Esquerra Unida vaig assistir a l'intent d'apoderar-se de la direcció de la Unitat per gent de la revista, entre les quals el famós editor, a través, no cal dir-ho, de persones interposades. Un columnista seria el secretari general, un redactor erràtic faria d'ideòleg... Bé, em van despatxar i aquesta fou una bona solució per a tots. Així es pogueren dedicar tranquil·lament i sense testimonis interns a llançar la «tercera via», la solució «valencianista» de la Convergència Valenciana de Francisco Domingo Ibáñez, per a impulsar una escissió d'UPV i, finalment, per a esdevenir una revista que està a bé amb el PSOE, amb CiU i, segons territoris, amb el PP. Com es pot veure, del projecte inicial no queda res, llevat del nom.

-Quina informació tenies tu de la difusió?

-Pel que fa al tiratge, poca cosa puc dir. Vaig ser un director instrumental

d'El Temps i procuraven donar-me xifres variables, segons l'humor o els designis últims del propietari. De vegades deien que anava bé, i a la setmana següent feien una escena per si «hauríem» de tancar. Anys després, van demanar el control de l'OJD, del qual van desistir, sens dubte perquè no proporcionava xifres massa estimulants per a la publicitat comercial.

-I com veus ara la revista?

-El Temps, ara mateix, és un producte artificios, un residu del proteccionisme polític, muntat sobre creences falses. A Catalunya, hi ha institucions que el mantenen perquè pensen que representa una opinió valenciana relativament nombrosa; al País Valencià, n'hi ha d'altres que paguen així una contribució a una opció que val més mantenir calladeta i en conserva.

En El Temps s'han soterrat, en deu anys, centenars i centenars de milions de pessetes –potser més de mil–. Això, per a una revista amb poc més de deu mil compradors regulars –incloses les subscripcions institucionals. Em pregunte què es podria haver fet amb aquests diners, en només deu anys, per a incentivar una consciència de valencianisme polític nacional, i no per a pagar vanitats i interessos particulars. Davant d'aquesta qüestió, que m'afecta com a ciutadà, em quede literalment atònit. Els historiadors del futur tindran bon treball per a aclarir què eren, realment, determinats «patriotismes».

-Potser no convindria esperar tant. I, bo, per anar acabant, com veus la situació actual dels mitjans de comunicació en general?

-Tinc la impressió que la situació dels mitjans de comunicació locals té molt a veure amb problemes que no són exclusius d'ací. A Madrid o a Barcelona, per citar «capitals» importants, han aparegut i s'han enfonsat, en el mateix període, un grapat de capçaleres; algunes amb molts milions darrere i amb plantejaments empresarials en aparença molt sòlids; d'altres amb molts menys recursos, però ben pensades i que tenien una clientela viable: El Sol, El Observador, Liberación, Diari de Barcelona, Saber, Ciència, Mundo Obrero, la

nova etapa del Be Negre, El Món, Crònica... I això, parlant de memòria: n'hi ha molts més exemples a adduir, sens dubte. A la resta de l'Europa més pròxima, malgrat que no es partia en aquests temps de circumstàncies polítiques aparentment tan decisives per a la creació o la desaparició d'àrees importants en l'espai informatiu, hi ha hagut igualment modificacions substancials. Le Monde ja no és el que hem conegut, Liberation fa canvis desorientats. La propietat de les capçaleres canvia de mans amb una facilitat inoïda... I, per tant, la política informativa. A França, a Itàlia o a la Gran Bretanya. Hem viscut i estem vivint un temps, aquest del qual hem parlat, presidit per la desaparició de Franco i els fenòmens subsegüents, però també per un procés de concentració en la propietat dels mitjans, per l'entrada de capitals «estrangers», la desaparició de monopolis estatals –la premsa del “Movimiento”, les televisions de propietat privada. En aquest panorama tan complicat, el que ha passat al País Valencià, i el que potser passarà en un futur relativament pròxim, té sens dubte un accent local, unes causes diferenciades, però també pertany a un àmbit de qüestions molt més vast i aliè.

CAPÍTOL 9

Es que les gusta también mucho el martirologio

ENTREVISTA A MARÍA CONSUELO REYNA. FEBRER 1995.

-La primera qüestió, si vols, per començar, és com t'iniciaries en el periodisme?

-No hubo componentes ambientales, fue una decisión personalísima, puesto que a mí me hicieron estudiar ciencias para estudiar otro tipo de carrera. En cinco generaciones de personas vinculadas, de familia, a Las Provincias, nunca ha habido un periodista, ha habido siempre editores, pero nunca periodistas. Yo soy la primera periodista de la familia que se dedica a esto; es más, tuve una cierta oposición; dije que eso o nada, y estudié.

-Sí, però per dir-ho d'alguna manera, tu de xicoteta ja volies ser periodista?

-De siempre, tenía entonces 15 años, cuando lo decidí.

- És a dir, que sí era una actitud molt clara. I tu marxes a Madrid a estudiar periodisme.

-Yo me fui a Madrid, a la Escuela Oficial, que es la única que hay entonces, porque la escuela de Navarra no está todavía reconocida. Paso por los exámenes, paso por lo que hay que pasar, llevo una diferencia de edad tremenda, a la baja, o sea, mucho más joven que todos los otros que están, porque en aquella época muchas veces se conseguía el título de periodista después de hacer otras carreras, después de hacer otras cosas, eh?, y nada, me paso mis tres años allí.

-Sí, i en aquest període, quines persones o quines orientacions del periodisme foren les que més atracció et produïren, quins professors, o realment allò era un tràmit?

-No, no era un trámite, era una cosa totalmente distinta a los estudios actuales. Entonces era mucho más práctico; quienes nos daban clases eran periodistas en ejercicio, no periodistas de gabinetes de prensa o teóricos de la información; no. Era gente que tenía que pelear cada día con la noticia y con el periódico. Te digo, de mi promoción, también para que veas lo que salía entonces, éramos creo que 24 personas, o cosa así, en los momentos que más, pues estaba Martín Ferrán, estaba Mateo Madrilejos, estaba Amestoy, estaba José Luís Balbín, José Antonio Plaza, Florentino Pérez, una promoción que hoy en día está toda muy colocada, todos ejerciendo. Ves una promoción de las que salen ahora, salen 300, pero acaban en periodismo 10, y aquella no; quien no está ejerciendo es porque se ha muerto. El resto está todo el mundo ejerciendo.

-I practicaves en periòdics de Madrid?

-No, era una pura práctica la clase.

-Quan comences tu a publicar alguna cosa ací a València? Ja estudiant comences a fer alguna secció?

-Empiezo a hacer cosas aquí, porque te toca hacer prácticas, empiezo en el verano del 59, creo. No me acuerdo de los años, sólo me acuerdo que acabo en el 63; bueno, pues en el verano del 62, hago prácticas en Las Provincias y me mandan a recorrerme la Región arriba y abajo, haciendo reportajes de pueblos, y eso es mi primera práctica, todo el verano coche arriba coche abajo, fiestas de aquí, fiestas de allá. Lo típico que se le manda en cualquier periódico a cualquiera que llegue de prácticas.

-I després ja t'incorpores a la plantilla de Las Provincias, no?

- No. Acabo y luego empiezo Ciencias Empresariales al mismo tiempo que trabajo. Después me vuelvo otros cuantos años a Madrid, cinco años; allí trabajo en una agencia de prensa, en Colpisa, y después ya vuelvo aquí y empiezo a trabajar.

-Això ja és a principis dels 70.

- 72, me parece.

- I bo, ja estàs ací a València. Durant el temps que estàs a Madrid, eixos cinc anys, m'imagino que continues mantenint un contacte continuat a València, vas seguint l'evolució; però, ja quan arribes a València de manera permanent i et quedes ací, com recordes, quin panorama trobes en la ciutat?

-Un panorama periodístico distinto al de Madrid; el de Madrid estaba mucho más abierto que el de aquí. Intento, pues yo no sabía otra forma de hacer periodismo que la que hacía allí, intento hacer lo mismo aquí.

-I més o menys això coincideix en el que s'ha anomenat com la primavera de Las Provincias. No sé si tu has escoltat aquesta etiqueta.

-Me parece, me parece, una estupidez grandiosa.

-Ho dic perquè normalment alguna gent interpreta que abans de la transició, els dos o tres últims anys del franquisme, hi ha una línia en Las Provincias de major obertura.

-La misma que ahora, con una sola diferencia, en esos años todo el mundo era bueno. También se llevaba muchísimo mejor el PC y el PSOE y la UCD, o lo que era la UCD, o lo que era la clandestinidad, para entendernos; eran todos hermanos. Que yo sepa después no han ido todos en las mismas listas, ¿o han ido todos en las mismas? Pues exactamente eso quiero decir; una cosa es tener un objetivo común, de conseguir unas libertades y tal, y luego que cada cual vaya a su línea, o sea, hay mucha más apertura aquí en este periódico, hoy, y mucha más, muchísimas más puertas abiertas que en cualquier periódico que le llamen de izquierdas, donde escribe un persona de derechas y lo matan, y aquí escriben igual. El que manda artículos, si es medianamente correcto, no hay insultos, no hay cosas de esas, el artículo se publica. A mí, mientras pongan debajo un nombre y unas siglas, me tiene absolutamente sin cuidado lo que digan dentro, porque yo ya diré lo que pienso. Prefiero que lo digan. Lo que yo no tengo es por qué decir lo que ellos piensan, que no lo he hecho en mi vida, no voy a ser tan tonta como para

hacerlo ahora.

-I en aquell context de finals del franquisme, quines eren les relacions dels periodistes i, principalment les teues, amb els polítics de l'oposició, quina és la teua percepció en aquell moment i quina era la teua actuació, vull dir, com funcionava això?

-Entonces tenías un trato mucho más... Ahora el trato es muy profesional, al menos el mío, con el mundo político; entonces tenías un trato mucho más humano, mucho más, si quieres llamarlo así, de complicidad, porque en algunos momentos venían a pedir ayuda con respecto a situaciones apuradas que estaban pasando; una redada, o cualquier historia de estas, y el periódico podía muchas veces intervenir en favor de esa gente. Te puedo hablar, pues, desde Manuel Peris a cualquiera de esos; hubo veces que vinieron a pedir ayuda para ver cómo se les podía echar una mano.

-Recordes alguna anècdota així especialment curiosa, d'eixa, per dir-ho d'alguna manera, confabulació.

-Era más un clima que otra cosa. Hombre, lo más curioso que recuerdo es que la gente que yo conocía en la clandestinidad no son ninguno de los que estan ahora, no están nadie o prácticamente nadie; desde Palomares hasta José Luís Blasco, todos esos eran los que estaban entonces en ese mundo clandestino. Hoy ninguno de ellos está; y los que están desde luego no estaban en el mundo clandestino. No es que yo no los conociera, si no que simplemente no estaban, son todos del 78. Vicente Ventura otro que tal; él estaba.

-Vicent Ventura sí que m'ha comentat que la teua actitud era molt clara, quan, per exemple, a finals del franquisme i en els inicis de la transició,hi havia converses per a preparar alguna cosa o publicar alguna cosa i tal, que tu sempre tractaves de deixar molt clar, que éreu, per dir-ho d'alguna manera, col.laboradors, però que tu no mantenies les posicions que mantenien ells.

-No, claro. Este periódico lleva ciento veinte tantos años. No va a cambiar

por una cosa coyuntural. Ha pasado ya por demasiadas cosas y tiene muy clara su línea.

-Quan comença a escriure ací, perquè és això el que s'ha dit la primavera de Las Provincias, Amadeu Fabregat, quan el mateix Josep Lluís Blasco publicava articles, etc., vull dir, com s'inicia tot això?

Vienen a entregarte un artículo. Me parece bien y lo publico. Simplemente eso. Yo nunca pido, ni antes ni ahora, antecedentes a quien trae un artículo. Ellos lo traen. Si el artículo está bien se publica, entonces y ahora. El periódico es el responsable siempre último, según la ley, entonces y ahora, de cualquier historia penal. Yo busco que no haya nada que pueda repercutir para mal en el periódico, porque esa sí que es mi responsabilidad; quiero decir, no me hace gracia acabar en los tribunales por un artículo de un colaborador; si acabo será a conciencia, porque quiero decir eso.

-Hi hagué problemes en eixe sentit? Hi ha un abans i un després en el periodisme valencià i en concret en Las Provincias? La Llei de Premsa i Impremta, aquella de Fraga del seixanta-sis, el famós article segon que protegia les lleis fonamentals, això va crear problemes al periòdic en algun moment?

-Hombre, era muy incómodo, porque cada dos por tres te mandaban papeles. Tengo todavía por ahí montañas de ellos, diciendo que tal cosa era secreto reservado y que no se podían... Había trucos para hacerlo. Me acuerdo, por ejemplo, que los comunicados de la Junta Democrática estaba prohibido publicarlos íntegros; pero como, la verdad, la gente que llevaba la cosa de la censura era muy tonta, el sistema era: "el comunicado entre otras cosas dice...", y más adelante "el comunicado dice..." Y así el comunicado salía íntegro, con otra estructura. Otra cosa: yo me acuerdo que hubo una reunión, no me recuerdo el año, bueno, aquella reunión con Don Juan en Estoril, a la que asiste gente de Valencia, por la que a continuación a Don Juan le prohíben pisar tierra española, más o menos, y no vuelve a pisarla hasta que muere Franco. Estaba prohibido

publicar el discurso de Don Juan, pero a los periódicos, de forma privada, nos lo pasan, para nuestro conocimiento. Yo lo pongo como artículo en la quinta, y no pasa absolutamente nada, porque ellos esperan la información. A mi no me hicieron jamás nada. O sea, era simplemente torear a la censura. También hubo problemas porque un artículo de Broseta acabó en el TOP y cosas por el estilo. Luego fue absuelto.

-Sobre la Junta Democràtica, no?

-No, sobre las libertades sindicales, denunciado por, ¿cómo se llamaba entonces?, la patronal de entonces, ¿consejo empresarial?, Consejo Social y Empresarial, o cosa así. La sentencia sí que la recuerdo, era muy bonita; no sé por dónde andará, pero era muy muy bonita, está publicada en el periódico también.

-Entraríem ja en el període del que després s'ha dit la batalla de València, és a dir, quina lectura fas tu d'això?

-Pues yo, personalmente, llego aquí a Valencia con toda la buena voluntad del mundo, pensando que todo el mundo, bueno, pues que hable como quiera o que hagan lo que quieran, hasta que empiezo a darme cuenta que detrás de toda la historia esta, País Valenciano, cuatribarrada e historias de esas; hay algo más, algo más que yo en un principio no veo, no me doy cuenta. En el momento que me doy cuenta, digo: "pues hasta aquí hemos llegado", este periódico tiene una responsabilidad para con la sociedad en la que está, no va a apoyar unas ideas que nos vienen de fuera; mucho respeto para estos señores, todo el respeto que quieran, pero de apoyo nada. Hombre, a mí me cuesta una serie de disgustos y cosas de esas.

-Això seria coincident amb l'aparició del famós article de Manuel Broseta, aquell de la paella dels Països Catalans?

-No, es muy anterior, es anterior.

-És anterior? I això què seria, un poc la cristal·lització?

-No, la cristalización de eso es un artículo mio, que se llama "Adiós al País

Valenciano", o cosa así.

-Anterior a la paella dels Països Catalans?

-Sí, bastante anterior, bastante, bastante. No sé cuando, porque tengo muy mala memoria para acabar situando exactamente una cosa, y no he llevado nunca ni notas ni nada de eso.

-Quina valoració fas tu, quin paper creus que juga en eixe període, perquè justament és en aquests moments quan apareix la revista Valencia Semanal? Cap? Insignificant?

-Yo personalmente pienso, pienso que ninguno. No recuerdo ningún hito publicado por Valencia Semanal. Tenían cosas divertidas. Una revistita que más o menos iba hacia delante, con una financiación también muy rara, porque estaba detrás un sector de la UCD, una cosa muy rara, y teóricamente parecía que apoyaban a los nacionalistas. Estaba Ernest Sena detrás.

-Després passa a mans del PSPV. Però, vaja, no consideres que tinguera cap paper important en l'època, diguem-ne ni en positiu ni en negatiu?

-Yo no le veo nada. Una revista que, como las que salían en aquella época, pues te las leías todas y ya está.

-Tampoc es podria entendre, per aclarir-nos, que el paper de Valencia Semanal fóra...

-Determinante de algo?

-Provocador, per exemple.

-Era demasiado frívola como para eso.

-Dius que era massa frívola?

-Yo sí, muy frívola, absolutamente frívola

-Per exemple aquell article del col.lectiu B. Pérez que va significar un grapat de querelles...

-Es que les gusta también mucho el martirologio; es decir, querellas de ese tipo tenemos todos los periódicos todos los días; falta que las ganen los que se

querellan, y tampoco haces un hito de una querella.

-Vull dir, per exemple, Valencia Semanal que en un moment determinat, justament per la seua frivolitat, doncs a la millor, tractava el món faller o determinats aspectes més folklòrics d'una manera burlesca, per entendre'ns. Això realment no arriba als sectors dels quals es burla i per tant no significa cap provocació?

-Sí, se enfadan, pero es que esos enfados en un periódico, con sectores distintos, los tienes todos los días. También era la única revista que había en Valencia, ¿no?

-Sí. Bo, anteriorment hi havia hagut el Dos i Dos, però va tindre una vida molt més curteta

-Muy efímera. Luego estaba aquella otra, La Marina.

-Anterior a Dos i Dos

-Para mí, La Marina era mucho más seria que Valencia Semanal.

-L'aprovació de la Constitució, per exemple, la derogació de la Llei de Premsa i Impremta, significa un canvi important en la professió periodística o realment...?

-Hombre, no; la derogación material de la Ley de Prensa es de hace dos o tres años nada más, porque hasta entonces no había habido nada que la sustituyera. Sí, la Constitución está, pero si hubieran querido, hubieran podido aplicar aquella ley. El olvidarnos todos de la Ley de Prensa, claro que significa un paso, un paso enorme y un cambio total; desde la cosa puramente material de no tener que esperarte todas las noches a firmar el periódico para mandárselo a censura, cuando salía el primer periódico, o los diez primeros, no me acuerdo, a escribir lo que se te ocurría simplemente con los límites del Código Penal.

-Els canvis realment ja s'havien produït en l'activitat periodística?

-Sí, sí, ya se habían producido por la pura cotidianeidad de hacer el periódico.

-I el paper del valencià dins d'aquest periòdic?, quina és l'actitud, i si no ha canviat, quina és l'actitud que s'ha mantingut sempre?

-¿De qué valenciano?

-Vull dir, de poder publicar coses en valencià.

-El que quiera, quien quiera escribir; y quien no, no.

-Es manté exactament igual, en els articles d'opinió. Qui vol ho envia en valencià i se li publica.

-Y en el valenciano que le dé la gana, siempre y cuando vaya su firma debajo. Yo me acuerdo, hace pocos días, llevábamos tres artículos; aparte el mío, uno era de un señor de la UPV que estaba escrito en catalán, otro estaba escrito según las normas de Lo Rat Penat y otro según las normas de la Academia, y cada uno iba con su autor y con su firma. En eso no... Que hagan lo que quieran; es decir, el periódico aceptará la postura que quiera, pero la gente es libre de escribir como quiera. Hombre, si hay una falta de ortografía muy grave, en cualquiera de las versiones, la corregiré, pero exactamente igual que en castellano, sin más problemas.

-Quan començava el procés pre-autonòmic, el Consell, sembla, seguint un poc el periòdic, que hi ha un primer moment en què la relació és molt bona, molt positiva, entre el diari i el president Albiñana, no? I això en algun moment es trenca. Ara no podria recordar exactament en quin moment, però sembla que el primer any de funcionament del Consell les relacions són molt bones.

-Mientras no hay motivo para que no sean buenas, las relaciones son buenas con cualquiera. El día que Albiñana, si yo no recuerdo mal, pone la cuatribarrada en su despacho, quiero decir, yo creo que ése es el momento.

-Realment és eixe el moment que s'inicia el conflicte?

-Yo creo que es ese el momento. Cuando hace un gesto que no está de acuerdo con la tesis que mantiene Las Provincias, pues él sigue su camino y nosotros el nuestro.

-I el paper de Manuel Broseta en eixes relacions? Ho dic perquè en un principi Manuel Broseta, que era assessor personal d'Albiñana, tenia molt bones relacions també ací en la casa..

-Bueno, pero ese era el problema de Broseta, no el mío. Mi responsabilidad era el periódico, no Albiñana.

-Sí, però Broseta va intervenir o va intercedir en un sentit o en un altre?

-No. Broseta me conocía lo suficiente como para saber que en este tipo de cosas conmigo no se podía interceder, es decir que estaba antes el periódico y mi obligación para con él que los problemas que pudiera tener un amigo mio en su relación con su asesorado, es decir, cualquier persona que a mi me conozca, sabe que intentar presionarme para algo es contraproducente.

-I la posició del periòdic era clara i contundent pel que fa a la bandera i pel que fa a la llengua i, per tant, no hi havia res que rascar, no hi havia res que...

-O sea, Broseta ni lo intentó.

-Hi ha un intent que venia de llarg i que coneixes perfectament. Primer era el projecte Crònica, i després va reeixir en el que va ser el Diario de Valencia. A mi m'han contat que en algun moment els que portaven el projecte Crònica establiren algun contacte amb el diari Las Provincias i que fins i tot hi hagué un intent de comprar el periòdic.

-¡Pues no!

-No saps res d'això? A mi m'han comentat que va ser Paco Burguera qui va fer algun tempteig.

-Ah, bueno, una cosa muy pintoresca. Un día, pero eso muy anterior a Crònica y a todo eso. En el 65 o cosa así, un día, si yo no recuerdo mal, fue a ver a mi padre y le preguntó que cuánto valía Las Provincias, y mi padre le contestó que cuánto valía su calcetín, "que lo que él quisiera", lo que mi padre, que entonces era el director gerente, quisiera, "que no, que ni tenia precio, ni estaba en venta", y ahí se acabó. No hubo más, nunca más, pero quiero decir, mi padre a mi me lo

contó como pura anécdota, como una cosa destarificada del todo, el que fueran a intentar comprar Las Provincias.

-Ja, que és quan a través de Valencia Fruits i de Martí Domínguez trauen aquell diari, Al Dia, que va durar no sé si tres mesos o una cosa així. Seria interessant que em contares un poc com recordes la figura de Martí Domínguez i el paper que va desenvolupar en aquest diari.

-Yo la figura de Martín Domínguez, hasta donde la recuerdo es, con todo cariño, como un señor amabilísimo; pues, claro, el trato con él yo lo tengo desde que nazco hasta creo que son los 15 años, y unos 15 años que la mayor parte del día, de ocho a ocho, estaba en el colegio; luego, mi trato personal con él es casi familiar y muy, pues eso, pues que su hijo era muy amigo de mi hermano mayor.

-I la valoració posterior, sabent ara ja, doncs un poc el que va significar?

-Exactamente igual, o sea es que yo no puedo borrar un recuerdo que tengo de él.

-Ja, però vull dir, una cosa és el record sentimental, més personal i una altra cosa és la valoració com a home; doncs no sé, no sabria etiquetar, decisiu o important en el periodisme valencià, que ha influït en molts periodistes, el seu estil...

-Sí, todo eso por supuesto, lo reconozco; pero quiero decir que dentro de mí prima el recuerdo familiar, grato y cariñoso de Martín sobre la imagen pública; era el entorno familiar de una cría.

-Quan ell abandona el periòdic, quan tu ja estàs ací en el periòdic, quan ja eres la sots-directora, no tornes a tindre relació?

-No, nada, él vivía en Algemesí.

-No recordes cap anècdota, encara que estiga submergida en la teua adolescència, en relació a Martí Domínguez, d'alguna decisió d'ell o que haguera segut especialment bonica, espectacular o d'un consell que t'haguera donat o...

-Todo lo del final, toda esa parte

-Sí, però conta-m'ho un poc.

-Pero si es que yo no me acuerdo, yo estaba en el colegio todo el día, yo me acuerdo de oír hablar en casa del problema, de las amenazas de cortar el papel si continuaba Martín Domínguez al frente del periódico, me acuerdo de oír hablar a mi padre y a mi tío de Martín, que era un caballero y "ha presentado la dimisión para no ponernos en peligro, en el apuro de no salir", de, cosas de ese tipo, esas cosas que tienes metidas ahí en la cabeza.

-Després ja no parlares mai amb ell? En tots els anys que ell està en Valencia Fruits i tal, no coincideixes mai?

-No, yo me voy en el 59 a Madrid, acabo periodismo y estoy del 63 al 64 en Valencia. En el 65 me vuelvo a ir a Madrid y no vuelvo hasta el 72.

-Ell aleshores està dirigint Valencia Fruits, no?

-En el 72 no, yo creo que ya no. De todas formas yo, entonces y ahora, hago la misma vida. Yo me meto aquí en el periódico a las 9 de la mañana y salgo a las 9 de la noche.

-Si jo ho deia perquè a la millor coincidieu en algun acte públic o...

-Es que no voy, no voy nunca. Ni he ido, ni voy.

-Es tractaria ja de parlar un poc de les experiències que han hagut del tercer diari de la ciutat. Cronològicament El Diario de Valencia y després Noticias al Día. Si vols cronològicament, o si vols tot junt, quina és la teua opinió sobre eixes dues experiències?

-Vamos a ver. Diario Valencia. Yo creo que mereció tener más suerte. Era un periódico -a ver si consigo decírtelo- hecho con muchísima garra periodística, hecho, desde el punto de vista periodístico, muy profesionalmente y, desde el punto de vista empresarial, una auténtica chapuza en el que todos los consejeros y hasta el mínimo accionista querían meter cuchara y mirar por detrás del hombro a los que escribían para dictar. Eso acaba normalmente, como tú sabes, como el rosario de la aurora; pero aquel periódico merecía mayor suerte de la que tuvo. Es

decir, Juanjo Pérez Benlloch es quizá demasiado apasionado, quizá demasiado puro para lo que se suele llevar. Hizo un buen periódico. Vamos, no me importa decirlo, es la única vez que he tenido un ligerísimo miedo, porque se veía un periódico hecho por un periodista como la copa de un pino. El resto ya no. Sobre la continuación, Noticias al Día, pues lo mismo, aquello bajó muchísimos enteros para ser un periódico más partidista que otra cosa. Con más hipotecas...

-Per exemple, quan despatxen a Pérez Benlloch del Diario de Valencia ho interpretaries en el sentit de pressions en el consell d'administració i en l'intent de controlar...

-Sí, de controlar aquello. Y bueno, le cortan la cabeza a quien menos se la tienen que cortar, a quien a hecho un periódico, aunque con una corta tirada, pero que se leía.

-A partir d'eixe moment, el teu xicotet temor desapareix? La nova orientació quan s'en va Pérez Benlloch ja no...?

-Sí, ya se va por otros caminos. Con Pérez Benlloch de vez en cuando nos pisaba alguna noticia. Pérez Benlloch tenía muy buenos tentáculos y muy buenas conexiones para llegar a los sitios, con el resto no.

-Quant a l'intent del Diario de Valencia, molta gent interpreta que, com tu deies, cada accionista volia una cosa diferent... És a dir, que tantes orientacions no era possible.

-No era posible. E iban allí a pulular por la redacción. A la redacción les molesta muchísimo que venga la gente a pulular. La redacción es un sitio para trabajar. Aquello de las tertulias decimonónicas ya pasó a la historia hace mucho.

-Però, realment, són els socialistes els que es fan amb el control i despatxen a Pérez Benlloch, ¿no?

-Sí, sí.

-I, bo, Noticias al Día no seria fet ja en la perspectiva del que s'espera que passe amb el Levante?

-Yo creo que entre el Noticias al Día y... la supervivencia de Levante en unas manos o en otras, o desaparecido del todo como desaparecieron otros medios de la cadena del Movimiento... Aquello fue unas luchas entre unos y otros. Unos del PSOE, creo, querían la continuidad de Noticias al Día que estaba más o menos en la calle; era el sector de Cipriano Císcar. Creo que era así. Y, el otro, el sector de Paco Blasco, que fue el artífice al final, querían la pervivencia del Levante. Ganaron los del sector de Blasco.

-Tu penses que Lerma no té res a veure?

-Lerma está siempre detrás de todo. De todas formas, para el PSOE, Pérez Benlloch, aún siendo una persona de izquierdas que nadie lo duda, siempre ha sido molesta. Porque es conciencia de muchas cosas.

- Molt incòmode.

-Para todos.

-I la famosa operació de la compra del Levante, com la veus?

-Eso es para escribir una novela. Se les dió un crédito en muy buenas condiciones. A cualquiera que se le hubiera dado ese crédito por parte de la Caixa Provincial hubiera podido comprar Levante. Pero no se lo dieron a cualquiera.

-La relació actual entre Levante-EMV i Las Provincias, com la veus tu? Realment, Levante és un competidor perillós o n'hi ha dos mercats molt clarament determinats? ¿Creen ells una rivalitat falsa?

-Ellos tienen una fijación con nosotros tremenda. Tanto que dependiendo de la postura que nosotros adoptemos adoptan otra o adoptan la contraria. Y eso es muy mala técnica para hacer un periódico, porque acaban presos en sus propias contradicciones. Te puedes coger las páginas de Levante y raro es el día que no nos mencionan a nosotros para algo. Al periódico en sí, a una noticia que hemos publicado, pero ya cuestiones personales... de mi marido, de mi familia, de mis hermanos, todo. Coges Las Provincias y no lo verás. No verás ni una referencia ni nada. Es la técnica del pequeño con respecto al grande. Si ellos

conseguiéran meternos en una polémica, los lectores se les ampliarían para seguir esa polémica. No somos tan tontos como para caer en eso. Hay una cosa que es muy divertida. Es qué cantidad de comentaristas suyos comentan cosas nuestras. Noticias publicadas por nosotros. Cuando lo normal es que cada periódico...

-Un altre tema que és molt interessant, l'Associació de la Premsa. ¿Com veus tu tota la història, per exemple, l'operació de la Hoja de Valencia, el fracàs posterior...?

-Bueno, yo me dí de baja de la Asociación entonces. Cuando la operación Hoja de Valencia. No me pareció ético ser socio de dos empresas periodísticas. Me dí de baja y sigo de baja.

-Com valoraries tu aquella operació de la Hoja de Valencia...?

-Suicida

-I la situació actual de l'associacionisme periodístic a València?

-Mira, yo soy partidaria de un Colegio Profesional como los demás, seguridad social como los demás. Que si te apetece ir al ambulatorio vas al ambulatorio, y si no, te haces un seguro privado. No creo que los periodistas tengamos que tener privilegios asistenciales sobre el resto de la humanidad.

-I l'operació aquesta de l'Ateneu de Periodistes, la veus amb simpatia?

-Bueno, hasta ahora más bien es una cosa cultural. Bien, me parece bien.

-Quant a la possibilitat d'un diari regional, dues preguntes: Si és possible, en abstracte, per entendre'ns i ho faça qui ho faça, i l'altra si Las Provincias s'ho ha plantejat alguna vegada.

-Las Provincias es diario regional en tanto en cuanto coge la provincia de Valencia completa y parte de la provincia de Castellón y parte de la provincia de Alicante.

-Jo vull dir l'operació de consolidar... de poder arribar a...

-Ese no es un acto de voluntad. Si no un acto de que los lectores quieran o no quieran comprar.

-Sí, però, possiblement amb alguna estratègia de màrqueting, per entendre'ns, amb un reforçament de la informació més al nord i més al sud potser el públic...

-Todo eso se hace. Pero luego resulta que, por ejemplo, Alicante capital no es que prefiera comprar periódicos de Alicante, es que prefiere comprar periódicos de Madrid, no sé porque extraño fenómeno. Castellón no. Castellón en eso es mucho más...

- Autonomista?

-Autonomista, si quieres entenderlo así.

-I la possibilitat d'un diari nou de caràcter regional, la veus possible?

-Posible es todo.

-Queda mercat, per exemple, a partir de l'última operació de El País o això ho dificultaria encara més?

-El País no es competidor para nosotros en cuanto a la información local o regional. No llegan. O sea, si tú lo has visto, lo que llevan es mucha opinión y mucho reportaje. Pero, un reportaje que se podría dar igual hoy que mañana o dentro de tres días, y luego media docena de páginas o cuatro páginas de noticias estrictas. Entonces yo creo que es una operación más de técnica comercial de ellos que no otra cosa. Igual que el caso de Diario 16.

-I, en general, la presència ací de la premsa de Madrid, que moltes vegades equivocadament diguem premsa nacional...

-Yo siempre digo una cosa sobre esa llamada prensa nacional ¿Cuánto vende en Madrid, ni siquiera en la comunidad de Madrid, sino en Madrid y cuánto vende en el resto de España? Que comparen esas cifras con lo que se entiende por un periódico nacional fuera de España.

-Això fa mal al periodisme valencià, per entendre'ns, a la premsa de València, o realment té...?

-Cuanta más competencia tienes, más difícil es.

-Vosaltres notàreu quan va aparèixer l'edició de València de Diario 16 o ara s'ha notat el reforçament de El País?

-Con sinceridad, la única vez que notamos algo fue con Diario de Valencia.

-Posteriorment, ninguna de les operacions de la premsa de Madrid vos ha fet mal?

-Competir es más duro. Tienes que conseguir que si alguien duda de comprar dos periódicos y se plantea dejar de comprar uno, no seas tú al que te dejen de comprar. Por supuesto que sí, que eso te obliga a mucho más. A reforzar redacción, a reforzar medios, a reforzar técnica, todo.

-I la situació actual, no ja de la premsa, sinó del sistema comunicatiu valencià, d'una manera un poc global, ¿tu la veus estable, o veus que poden haver canvis importants amb l'aparició de nous mitjans o amb la caiguda d'alguns mitjans...?

-No, de momento bastante estable. Ni creo que se líen a nuevas emisoras, ni de radio, ni de televisión, ni de nada. Lo único que a un plazo más o menos medio podría suponer algo es la televisión por cable. El resto yo creo que no. Ahora falta saber en un futuro, cuando algunos medios que viven de la publicidad institucional dejen de tener publicidad institucional, qué puede pasar.

-Tractant de fer una valoració des de la transició fins a l'actualitat, repassant la línia del periòdic i la teua actuació, ¿per a tu quins serien els encerts més importants i els errors?

-El error, el haber sido excesivamente confiada en ocasiones, haber creído en la bondad humana, que se dice. El acierto, pues haber seguido la trayectoria de mis antepasados.

-Hi ha alguna anècdota concreta d'això de confiar en la bondat humana?

-La de los premios estos de El Camí. Cuando me llamaron a ser jurado de los premios. Un jurado estupendo; estaba Carandell, estaba Moravia y otros que no recuerdo, y claro, con un jurado así ¿quién dice que no? Y la casualidad dió

que los periodistas, los que éramos periodistas del jurado, votamos todos el mismo artículo. Alberto Moravia que no se había leído ni un sólo artículo fue con su voto el que decidió que se iba para otro lado. Fue una tomadura de pelo.

-Vols dir que el que més s'ha utilitzat com ha canvi de posició de Las Provincias va ser un engany?

-Pregúntale a Eliseu Climent. Y él te lo dirá. Quien tenía que triunfar tenía que ser aquel, no me acuerdo, creo que era uno de Játiva. Y no el que los periodistas creíamos que era el artículo más periodístico.

-Alguna altra anècdota?

-¿De tomadura de pelo? No... pequeñas cosas que te pasan cada dos por tres, pero que olvidas...

-I en el sentit, diguem-ne, positiu.

-Aprendes muchísimo con eso.

-Sí, però, vull dir, de la línia del periòdic, de la teua trajectòria professional...

-Haber tenido claro cuál era, desde siempre, la línea del periódico. Y eso te da una seguridad muy grande a la hora de actuar y decir. En un periódico tienes que decidir sobre la marcha. El período de reflexión no existe. Tienes que decir esto sí, esto no, apuesto por esto o critico esto.

-I la teua opinió, per acabar, sobre aquell sopar del que tant s'ha parlat en el qual estava Manuel Broseta, estava el teu marit, estava Rafa Arnal, Eliseu Climent, hi havia també representants del socialisme, Jesús Huguet crec que també estava, sobre la possibilitat de poder fer un diari en valencià? Això s'acaba amb la mort de Broseta?

-Bueno, yo de aquello sólo sé lo que me contaron, porque yo no estuve en la cena. Creo que lo llevaba Rafa Arnal y creo que luego ha salido una especie de periódico de l'Horta o algo así.

-Sí, El Periòdic de l'Horta. Però no és de la mateixa envergadura.

-No. Pero es que eso también es como hacer castillos en el aire. Vamos a hacer un periódico regional, bien, capital, ¿dónde? Que poner en marcha un periódico cuesta dinero, mucho dinero.

-Es va donar a entendre que en eixa operació...

-Un periódico en valenciano jamás triunfaría.

-Bo, però si tenia el suport, per entendre'ns, directe o indirecte de Las Provincias...

-Mío, no. Eso era una cosa de ellos, no mía.

-Ja, però estava el teu marit.

-¿I qué?

-Si tenia també suport institucional, perquè Jesús Huguet podia tal, si Eliseu Climent no bombardejava, per entendre'ns, i també li donava suport doncs... encara que fóra una cosa modesta que no competira directament amb els altres mitjans, possiblement haguera sigut possible, no?

-Era una cuestión de ellos, pero yo personalmente pienso que el periódico hubiera fracasado al estar hecho en una sola lengua. Eso aquí es impensable. Si en Cataluña que, según dicen, son monolingües, el Avui no va cara al aire y solamente subsiste porque Jordi Pujol entierra miles de millones, imagínate aquí cómo va a ser un periódico regional que prescindiera de Requena, de Orihuela, de Cheste y de tantas otras poblaciones que, únicamente, su única lengua es el castellano. Pues no hubiera sido regional, hubiera sido para valenciano-parlantes, pero nada más.

-Hi ha alguna cosa que a mí se m'haja escapat que tu penses que siga important de tenir present en la situació actual. No sé, possiblement, alguna cosa sobre la televisió, per exemple, si vols dir, o sobre la ràdio, sobre Ràdio 9 o sobre el sistema de ràdios, en general.

-¿Ràdio 9, quién la oye?

-Últimament deien que tenia molta audiència.

-Bueno, si tu lo dices. Yo hasta ahora no conocía ninguna persona que me hablara de algún programa o alguna cosa de Ràdio 9. No lo sé, quizás sí.

-Jo pensava un poc semblant, però em van sorprendre les dades de l'EGM. L'última onada els situava per darrera de la SER.

-Me parece muy fuerte. Me cuesta creerlo. A parte que dudo de EGM cantidad, pero bueno.

- I l'evolució de Televisió Valenciana?

- Mira, cuando dejaban a Amadeu más suelto, más a su aire, era mucho más divertida, mucho más entretenida. En cuanto han empezado a meter más cuchara por épocas electorales o por cosas de ese tipo, la han fastidiado, pero cantidad.

-Las Provincias va donar un suport molt clar quan va eixir la Televisió Valenciana.

-Sí, porque Amadeu, lo que yo creo que él trataba de hacer, era la normalización de una televisión en valenciano que fuera tan normal como una televisión en castellano. Yo creo que esa es la auténtica normalidad, la única normalidad. El que fuera en pie de igualdad. Tenía cosas muy buenas, por ejemplo, cuando hablaban de zonas castellanoparlantes hablaban en castellano en los informativos. Eso creo yo que ya ha desaparecido prácticamente. Amadeu, en la selección de películas, me acuerdo que el 9 de octubre hizo "Lo que el viento se llevo" en versión...o Casablanca?

-Va ser Casablanca, la primera.

-Era una buena política el ir haciéndolo poco a poco, la política de los dibujos animados también. Y yo creo que se ha puesto más transcendente. Los programas culturales que no hay quien los vea. Quiero decir, para meter la lengua, o tu vas a lo más normal, a lo más corriente, a lo más cotidiano, o los otros ya estan convencidos. Y no hace falta conquistarlos. Los conquistas, como intenta Amadeu, a partir de los niños.

-En una televisió pública se considera que sempre...

-Yo te estoy oyendo hablar a ti. Tu hablas con naturalidad. Allí hablan de una forma... Yo el otro día estaba viendo, te lo digo como símbolo un poco, y hablaban del "escorxador". Yo no tenía ni maldita idea de lo que era el "escorxador". Hablaban sin imágenes y el "escorxador" para arriba y el "escorxador" para abajo. Al final me entero, cuando ya salen matando a un buey allí que es matadero. Pero a mí "escorxador" no me suena ni a valenciano ni a catalán; es castellano purísimo. Escorchar es despellejar, en castellano. Quiero decir, hijo mío, no seas retorcido, emplea matadero que es como se habla en los pueblos. Ya que al fin y al cabo tan castellano es una cosa como la otra. O la tontería esa del handbol. ¿Por qué prefieren un anglicismo a un castellanismo?

-La qüestió és important, la qüestió del lèxic que s'utilitze. Però, igual és més important el model de televisió, no? Procurar, per exemple, introduir el debat, els problemes de la societat. A mí em crida l'atenció, així com en altres cadenes, fins i tot en les privades, el debat polític està molt viu; en canvi, ací no hi ha debat polític, cosa que és una pena, ¿no?

-A las alturas que estamos, a tres meses de las elecciones municipales y autonómicas podría haber habido debates de candidatos, debates de los actuales líderes. Eso no existe. O buenas entrevistas, porque la televisión pública rehúye más del debate. Entrevistas como las que hace Iñaki Gabilondo, de ese tipo, entrevistas profundas con la gente. Es que ni eso. Lo único que hay de debate es Carta Blanca que es de lo más folclórico.

-I tu qué creus?, que Amadeu es troba ara un poc lligat de mans per poder fer eixes coses?

-Yo creo que sí. Norma de la casa.

-Vols afegir alguna cosa més?

-Una televisión hecha absolutamente por Amadeu podría ser absolutamente genial. Si le dejaran, si le dejaran llevar a la gente que quiere y lo

que él quiere...

-Una última cosa que ens quedaria per concretar; la publicació de l'entrevista. Ho traduesc al valencià normatiu o ho deixem així?

-¿Castellano y valenciano? Muy bien. Si lo puedes dejar así, me parece bien.

CAPÍTOL 10

Reconec, al meu favor, que ho vaig fer

ENTREVISTA A EDUARD SANCHO. 10 DE FEBRER DE 1994

-M'agradaria que, a grans trets, em contares una miqueta com comences tu en el periodisme i tot el període fins que desembarques a València.

-Sí, recorde que vaig començar quan era estudiant de Medicina i necessitava treballar. Com que escrivia i, a més, tenia bona veu i parlava bé i tal... Eixes coses em van dur a la ràdio quan començava la Ràdio Nacional d'Espanya a València. Era l'any 49-50, i bo, m'hi vaig ficar. Anecdòticament allò era molt graciós, no? Perquè vaig passar certes aventures i vaig clavar-me dins de Ràdio Nacional d'Espanya com a locutor-redactor. Vaig començar en els serveis informatius, realment molt formals, com tots sabem. I em vaig ficar també a Las Provincias, i allà em vaig fer molt amic de Martí Domínguez, molt amic. Ha sigut un dels meus millors amics en certa mesura, i em va ajudar molt, em va ensenyar molt, era un mestre fabulós, com tots sabem. Allà vaig començar a fer un full dominical amb uns altres amics de la Facultat de Medicina. Jo continuava estudiant Medicina, anava pel quart curs. Vam fer una pàgina de joventuts, diàlegs i tal, i vam ser realment molt arriscats i molt valents. Hi vam dir coses molt progressistes aleshores. Martí ens ajudava. Bé. A la ràdio vaig progressar i em va agradar molt. Vaig deixar els estudis de Medicina i vaig guanyar una beca. Això és el més important de la meua formació periodística. Era una beca del Departament d'Estat als Estats Units.

Vaig estar dos anys a Texas fent de redactor d'un periòdic a Huston, el Huston Cronichal del que ara sóc corresponsal. Bo, un *free-lance*. Això em va ensenyar moltíssim, perquè vaig començar a fer televisió. Allò era l'any 54, al Huston Texas. Vaig tornar l'any 55 a Espanya, quan començava a moure's el tema

de la Televisió Espanyola, i em van rebre d'ungles, perquè, clar, jo en sabia i, com que els que hi havia ací no en sabien res, bo, este *tio* ve i ens llevarà tots els llocs.

- Això és el que resulta xocant, no? És a dir, tu estaves fent televisió quan aquí encara ni sabien que existia.

-No, no sabien res i, a més, jo pertanyia ja a l'organisme que anava a fer la televisió. Per tant, directament, em van rebre d'ungles. I allò va ser difícil i fins i tot van guanyar. Jo estava destinat a ser el director de la televisió naixent, però tampoc m'agradava molt. Jo venia de viure una democràcia en aquells anys definitius i decisius per a un jove, més o menys jove, tenia vint-i-sis anys. I no m'agradava el panorama ni políticament ni professional. Per tant, em vaig dedicar molt a l'internacional. Bé, van passar els anys, vaig ser corresponsal, vaig fer, ja saps, la meua, i arribem a l'any 76 que és el que ens interessa ara. L'any 76 a València. De Dalt a Baix, el primer programa en llengua valenciana, arriscant-se molt, jo.. tots, totes les pressions que teníem de Sanchis Guarnier, d'Amadeu Fabregat, de Toni Mestre. Tots ells venien... Ferran era molt xicotet encara, Ferran Belda. El teníem a la ràdio fent traduccions, eh? I ja se'l veia que era molt seriós i molt ambiciós.

Jo rebia les pressions de la gent, dels amics que venien a incitar-me a fer coses a la ràdio, Ràdio Nacional, les quals eren clarament difícils i contràries al règim, no? I jo... puix reconec al meu favor que ho vaig fer. Vaig ser molt valent en eixe moment i vaig tirar endavant. No vaig tindre massa resistència, molt forta o greu resistència, per la part dels aleshores caps de la política. Recorde Ramón Izquierdo com a alcalde de València, el governador que ha mort fa poc, d'Alcoi, Oltra Moltó, i que era un gran home, una gran persona, un gran valencià, com el Ramón Izquierdo. Tots, a la seua, de la seua mena, de la seua manera, tots de la seua corda, però, bé.

No podia fer molta carrera en aquestes condicions, però tampoc et llevaven, no? Jo creia que no corria el perill que em llevaren. Després em vaig assabentar

que sí, però no ho vaig saber bé. Va vindre la transició i havíem encetat un camí... al país, un camí de...

-Perdona, per centrar una miqueta les dates. Tu arribes a València nomenat com a director de la Ràdio Nacional...

-Això va ser l'any 72. Jo venia de Canàries on havia sigut director del centre emissor de l'Atlàntic a Tenerife. Sí, em vaig fer càrrec de Ràdio Nacional i també del centre regional que ja existia de Televisió Espanyola a l'edifici a prop dels ara jutjats de Navarro Reverter. Tens raó, me n'havia passat...

-T'havies plantat en el 76.

-Bé, 72-76. Jo era un home que venia de fora, arribava a València, una València que té una vocació interminable de... nihilisme cultural, té la vocació de fugir de si mateixa sempre, del que és el seu arrel de veres i, a més, eixa burgesia falsa de la ciutat i tot eixe valencianisme fals, i tot aquell servilisme al règim, havien creat una situació molt enranciada dins de les redaccions. Vaig portar un aire fresc a les redaccions i vaig donar llibertat de moviments a la gent dins del que tots sabíem que podíem fer. Bé. Això va canviar, excepte en Ràdio Nacional, on hi havia una guàrdia de ferro encara, Manolo Buedillas, Carlos Sentís, gent un poc més major que jo i, a més, que no s'havien mogut de València mai. Vicent Ventura també anava per la redacció, en aquell moment, i sempre amb les seues revolucions interiors i exteriors i sempre maneant-se amb la seua dissidència.

-Volia que en parlares, perquè alguns dels entrevistats que han tingut alguna relació professional amb tu destaquen justament la ventada d'aire fresc que significava tenir com a responsable una persona que no tenia totes les manies, prejudicis i inèrcies de l'altra gent que no s'havia mogut d'ací.

-Exacte. Això és l'únic... Hi va haver un xoc, claríssim, entre aquells i jo, efectivament, però ho vaig dur bé. A part d'això, no sé per què em tenien un cert respecte i...

-Perquè sempre són respectuosos amb l'autoritat, no?

-Exacte, exacte. Això és el més important. Professionalment, jo no era un enxufat del qui podien dir, encara que estigueren acostumats a tindre enxufats per damunt. Però, de mi, no ho podien dir. Ni tant sols això, per tant, puix anava la cosa bé, i ja crec que podem anar desembocant en el 76...

-De Dalt a Baix naix en el 74, 73-74.

-73-74, sí.

-I com va nèixer?

-Va nèixer d'una visita de Sanchis Guarner al meu despatx, molt barroca, que jo havia heretat de l'anterior director, molt, molt franquista ell. I el vaig rebre allà que em donava molta vergonya, però bé. I Manolo em va dir: "escolta tinc un amic que ha de treballar a la ràdio, que és Amadeu Fabregat, i l'has de ficar i tal". L'home va fer pressió i jo estava dins de la seua línia totalment, no? El meu nacionalisme aleshores era molt exarcerbat, molt tremend, era... massa, eh? Jo podia haver acabat en qualsevol lloc i vaig dir, bé, anem avant. I Així va començar. Amb una il·lusió impressionant, com ja saps. El resultat, la reacció davant el programa va ser *algo* històric. No he viscut mai una altra vegada, ni he llegit mai d'una altra cosa comparable a la reacció popular, sobretot a les comarques, fora de la ciutat. Va ser una reacció impressionant. Allò que se sentia era *algo* que no coneixien, era la llengua, era diferent, l'aire, l'esperit era diferent i les esperances que donava tot allò. Vam tindre una colla d'audiència molt, molt activa...

-Teníeu dades d'audiència o eixes coses no estaven encara tant...

-En absolut. Però els símptomes que rebíem o que podíem apreciar eren claríssims a les comarques, les telefonades eren constants.

-I mentrestrant, perquè tu eres el responsable màxim de ràdio i televisió?

-Exacte. Des de l'any 72 fins que es va separar que va ser després de la transició, l'any 78. L'any 78, 77-78, ens van donar l'oportunitat de triar entre ràdio i televisió als directors, jo vaig triar televisió, naturalment, perquè allò era el que tenia més a fer. Ara, no sé, a les hores d'avui no ho haguera fet, haguera fet tot el

contrari. La televisió ja no té atractius professionals en absolut, no els veig i... la ràdio sí que en té.

-La televisió, el centre regional, en aquell moment, si no recorde malament, bàsicament és per a servir informació a Madrid.

-És clar, no hi havia espai.

-És a dir, Aitana te la inventes tu.

-Tens raó. Vaig començar a fer la gran pressió, a sotmetre la Direcció Central a una gran pressió sobre la independització i la creació d'espais dins de la mateixa freqüència, com ara, unes hores en les quals hi haguera una desconnexió regional per a les televisions. I no ho vam fer des del principi. Ja ho teníem tot pensat i escrit i proposat, però, bo, això era impensable pel moment, i això es va fer, justament, després de la separació... El 75.

-Supose que pesaria prou en la reclamació l'únic referent que hi havia, el circuit tancat de Catalunya i Balears, en el qual feien les seues obres de teatre, etc. que ja en el seu moment...

-Aquells sí, ho havien fet...

-Se'ns havia exclòs, no entràvem en eixe...

-No, no, això està molt pensat des de la política central; excloure València de qualsevol acció catalano-balear.

-Tornem, si de cas, un poc a la ràdio, perquè totes les impressions coincideixen que, De Dalt a Baix, al principi, com tu deies, té molt d'èxit, funciona molt bé, la gent l'acull molt bé, i ningú el veu com a perillós. En principi, és una cosa simpàtica, agradable, això d'un programeta en valencià, no? No és exactament folklore, no és exactament faller, però tampoc..

-Tampoc és perillosament cultural.

-En canvi, arriba un moment en què tot això, pràcticament sense variar la línia del programa, pels canvis que s'estan produint fora, es torna una cosa perillosíssima.

-És un fenomen estrany. Jo no he pensat quina és precisament la clau d'eixa situació, potser que els enemics d'una obertura valenciana independent i realment arrelada a la tradició de país, tota l'oposició a eixe moviment, no tenia por perquè estaven dins del franquisme i per supost no hi havia necessitat de defensar's i, a part d'això, tampoc la gent li donava tanta atenció als mitjans com ara.

-Sí, però hi ha personatges...

-No tenien urgència per desfer-ho tot, però sí se n'adonaven, sí.

-Acabat el franquisme, quan comença allò que després s'ha dit la batalla de València hi ha moltes pressions, no? Ramon Izquierdo, Giner Boira...

-Moltíssimes. Jo he rebut amenaces de tota mena. Ja vivia ací, en esta casa, que ja fa divuit anys. Jo estava en l'ull de l'huracà. I ací, a Picassent, han vingut colles d'aquella gent a fer harca. No m'agrada dir-ho, però jo vaig haver de prendre precaucions personals per la meua seguretat. Les vaig prendre i van ser eficaces i no vaig fugir mai. El cas és que, bo, va esclatar el valencianisme reaccionari en reacció al valencianisme de sempre, perquè nosaltres havíem constatat perfectament - el nou d'octubre és essencial per a adonar-se de tot el que significava, aquell nou d'octubre fabulós del 77... I l'havien de parar, van veure que era molt perillós, que tot el país, de dalt a baix, se n'anava darrere d'una idea, d'una certa independència nacional...

-Autonomia forta.

-Un nacionalisme molt arriscat i molt, prou català, molt agermanat. I bo, ho van parar. Jo crec que allò va ser l'avís i els van fer molt de cas. I a partir d'ahí, les pressions ja van ser molt grans fins al moment que a mi em van traure de València. L'any 78, em van tornar a Londres i vaig deixar la direcció fins al 82. Quan va vindre la transició, havien de defensar-se ells i ho van fer. Ja estem sols, ara ja no hi ha Franco, i va començar tot el tema d'aquelles dones famoses de...

-Les ties maries.

-Les ties maries del Puig i les garrotades al bescoll quan anaves a una manifestació. El pobre Sanchis Guarnier va començar a patir. La seua mort. Jo vaig ara a València i vaig pel carrer i la gent de cinquanta i un poc més d'anys, la gent que ha viscut aquells moments, hi ha una majoria immensa a la ciutat que encara em mira amb odi claríssim i que reacciona amb odi. Encara tinc anècdotes de coses que em passen a causa de l'odi aquell "Sancho catalanista, Sancho catalanista, Sancho catalanista". I allò estava a les pintades de Navarro Reverter, que eren immenses, i les pintades d'ací, d'esta casa. El que passa és que eixes pintades d'ara eren de "Sancho pistolero" i en castellà, i era perquè naturalment jo havia arribat a fer-me molt "xulo". La UCD que estava molt plena de gent col.laboradora en eixe aspecte, gent que ara pot ser perfectament d'Unió valenciana o del Partit Popular i tot, puix són els que ens van parar totalment i, a mi, em van enviar a Londres l'any 78. Més d'un any després del 9 d'octubre, o siga des del 9 d'octubre del 77 fins al 9 d'octubre, potser, del 78, va ser l'any que es va coure bé, bé, bé, tot el moviment reaccionari...

-Abans del referèndum d'aprovació de la Constitució.

-Exactament. Allò era una campanya. Ells han treballat molt, i molt bé, eh? Hi ha gent com Ramón Izquierdo, Giner Boira... tota aquesta gent ha treballat molt bé, molt bé...

-Amb els seus interessos.

-Clar. Els mitjans es van quedar... Qui més hi havia en aquell moment a part de Juanjo Pérez Benlloch? Però tots estàvem esperant. En UCD no hi havia possibilitat. Allò era transició, però continuació transitòria, era una transició amb totes les característiques del passat i, bo, conservadurisme tipus Emilio Atard. Tot molt antiprogressista, tot molt ranci. I allò predominava quan se n'anava d'una redacció o de la direcció d'un mitjà algú com jo. A qui posaven? Puix van posar a qui jo vaig voler, Pepe Llorca Bertomeu, que era un home que havia sigut un tècnic a Aitana i que ens havíem fet molt amics. Pepe Llorca es va quedar tot el

temps que jo vaig estar fora, que va ser prou, van ser quatre anys, i em va substituir, i ell va fer molts canvis, perquè, clar, la pressió va caure sobre ell.

-I mentrestant?

-Bo, estava tot l'equip d'Emili Piera i el Pérez Boix i Maria Luisa del Romero, i eren els que mantenien molt la il·lusió i continuaven. Feien ràdio i feien televisió i jo els havia posat per damunt de les velles figures de cera: Carlos Sentí, Manolo Cuevillas o Juan Ayllón, que encara venia de la guerra i company d'Alfredo Sánchez Bella.

-I mentrestant, està funcionant de Dalt a Baix. La resta de l'emissora, de la programació i tot això, com va? Vull dir, funciona la inèrcia de sempre? És difícil de canviar...

-No, jo he sigut sempre molt perfeccionista amb això i tenia idees molt clares sobre el que era el contingut i la forma de la programació i lluitava. Em vaig enfrontar molt a la inèrcia de la gent sense preparació i amb una seguretat laboral total, i això és molt difícil de fer-ho. Em vaig fer molt odiós. Gent que no volia progressar, que volia el seu sou i continuar... Em vaig oposar molt i vaig ficar prou col·laboradors, sempre de gent que tenia il·lusió professional, i això va moure l'altra gent, eh? Va ser un incentiu bo, però jo he despertat molta oposició, i sentiments molt favorables entre els amics i la meua gent, els meus companys. Per exemple, la meua intervenció va ser efectiva quant als continguts de la televisió. Vam guanyar un premi de l'exèrcit per unes maniobres que van fer, perfectes, en blanc i negre. Érem molt pioners. Pérez Boix em va ajudar a allò i la gent estava il·lusionada. S'hi notava la imperfecció tècnica que patíem, cosa que comparat amb les obres d'avui, imagina't el que es pot fer avui sense contingut; tot forma. Ara sí que McLuhan, el missatge és el mitjà, s'imposa; el missatge ara és la tecnologia del mitjà que encara és pitjor. Aleshores tot tenia eixe contingut, intenció, força expressiva, intenció sobretot, la gent notava una intenció comunicativa forta i això t'ho agraiien molt. Després el que es podia aconseguir ja

no era tant, però la intenció era molt bona i, bo, la gent va aprendre molt i bé. Jo crec que hi ha d'haver prou intervenció en els continguts de les emissions.

-En aquella època la programació pròpia era molt curta, no?

-Sí, molt curta. En ràdio teníem dues freqüències, la de Ràdio Nacional i la de Ràdio Peninsular, ho recordes? Era l'assaig de fer publicitat, i allò em va divertir molt, encara que era una putada, perquè, clar, els mitjans fan eixes trampes, però no és seriós; però bo, em va divertir personalment molt, perquè va ser el meu primer contacte amb el fenomen de la publicitat i vaig trobar que allò tenia certa gràcia també. El que passa és que el mitjà públic no hauria de fer-ho mai. Ràdio Peninsular tenia tot el dia, tenia unes hores d'emissió inacabables i vam fer moltes coses. Vaig tindre amb mi a Agustín Remesal, que era un llicenciat en Ciències Polítiques, que el van fer periodista en els cursos de la Facultat de Ciències de la Informació que vam tindre a València. Van eixir llicenciats moltíssims companys d'ara. Allò era una tutòria oficial de la Facultat de Madrid que jo dirigia. L'actual conseller d'Economia i jo; ell explicava economia per als periodistes i jo explicava la resta i...

-Recordes així algun programa o alguna cosa que tinguera més...

-No va haver res tant destacat com perquè jo me'n recorde. Això és la veritat, més que programes, hi havia encerts aïllats, pocs o freqüents de vegades, però aïllats.

-I el model era el de ràdio convencional, no?

-Era la ràdio convencional que aleshores era molt més rígida, era fèrria i a més la treballaves un poc com si fóres un enginyer, no?, de 10 a 12 la música clàssica, perquè no eren els grans blocs que ara si...

-Són per als magazines...

-L'òmnibus ha salvat eixa mena de perol, no? Però aleshores no era l'òmnibus que va vindre després. Jo l'òmnibus el vaig prendre de Televisió Espanyola, el vaig inventar treballant a Madrid, ja quan em van tirar d'ací. Me'n

vaig anar l'any 78 a Londres i l'any 79 ho vaig deixar, perquè jo no volia estar a Londres, jo volia vindre a la lluita, jo m'havia fet militant del Partit Socialista l'any 76 quan allò encara no era oficial, no era legal. L'any 77 ja ho era. Jo volia lluitar amb la meua gent per les eleccions que venien i vaig estar tres anys del que diuen en televisió i ràdio de *pasillo*, sense cap lloc de treball, cap missió, cap funció, simplement hi anava. Per no tindre cap cosa a fer, vaig fer les coses més interessants probablement. Vaig començar a fer coses en la Comunitat Europea i vaig començar l'òmnibus aquell, vaig començar a treballar un òmnibus de sobretaula que ja havia inventat feia temps, que era el "Buenas Tardes". Bo, vaig fer moltes coses a Madrid durant eixos tres anys, però venia a València. Vivíem ací. He estat molts anys anant a Madrid. Eixa carretera me la conec perfectament. Jo he tingut sempre una vocació de valencià que ha sigut el que ha marcat la meua carrera... negativament, perquè si jo haguera continuat a Madrid, puix haguera sigut alguna cosa més...

-Hagueres continuat progressant...

-Com han fet tots. La meua dona sempre m'ho diu. Ella sí que es va adonar perfectament i m'ho recorda ara que jo era un boig per València...

-Vistes les coses com han anat... Entrant un poc en els condicionants legals de l'activitat periodística: segrests, multes, processaments, censures, autocensures...

-Vols dir en la transició?

-Vull dir, ¿quan es veu el el primer canvi important en les coses que es poden fer i es poden dir? Perquè jo tinc la impressió que la transició política i la transició dels mitjans no són coincidents en absolut.

-No es corresponen. Crec que tots hem tingut, tots els professionals dels mitjans, en els moments en què vam poder, no tots, però molts, vam fer allò que podia ser; mostrar la punta de l'iceberg, no? Però tots sabem que sota això estava ocult el drama de la nostra incapacitat per a canviar, eh? Això ho sabem i

quant a això encara no he vist el canvi. Eixe canvi encara no ha vingut a Espanya. La comoditat dels professionals aleshores era total, ningú arrisca res, l'autocensura és un fenomen tan normal com respirar, no? Ací, la societat té un enemic que és la veritat, és un enemic immens, i això ho sabem tots els periodistes i ho practiquem, ara i aleshores. Ara sí que podria dir coses, però què collons, això...

-Hi apareixen altres censures?

-Les censures fàctiques. Jo he tingut una experiència en un programa que he deixat de fer, fa no arriba un any, en Onda Cero. Tenia una hora diària de 7 a 8, en la freqüència amb més àmbit d'audiència d'Onda Cero a València. Aquell programa de ràdio va tindre la màxima audiència a València tot el temps. I l'he deixat perquè ni a ells els interessava i, home, jo fins i tot he perdut un amic per una crítica que va fer Juanjo Pérez Benlloch. A Juanjo el duia tots els dimecres. Juanjo és pura matèria inflamable, bo, puix va fer un comentari i jo he perdut, en la Televisió Valenciana, he perdut uns amics, però no veges com, eh? Tenia un projecte de programa i va i desapareix.

-Per una crítica de televisió?

-Vam dir alguna cosa d'Amadeu , alguna cosa de la televisió pública valenciana i em van fer pum, pumba! Clar, si això no t'obliga a autocensurar-te tu em diràs que...

-Sembla que el canvi s'ha produït un poc de la següent manera: primer, hi ha el control de l'estat, dins del franquisme, de tots els mitjans de comunicació, d'una banda, perquè la major part són públics, en televisió tot i en ràdio pràcticament, perquè només actua la Ser i la cadena Popular, que és de l'Església, amb concessions, sense poder fer informació, i fugen dels temes polítics i culturals sistemàticament. En la transició es planteja la liquidació, en l'àmbit de la premsa, de "los medios de comunicación social del Estado" . Després es passarà de la censura política franquista a la censura econòmica, a la

valoració dels mitjans en termes de rendibilitat econòmica.

-A Televisió Valenciana hi ha un home que és el cap d'informatius, Eliseo Lizarán, que va ser el meu protegit en Aitana, i va eixir de la tutoria de Ciències de la Informació, va ser el número 1, estudiós, seriós. És un bon xic i això és el que necessitava Amadeu, molt bon professional; i això és el resultat, els informatius de Televisió Valenciana que sense adonar-te no diuen res. Jo tinc la teoria, he estat pensant-la, que és que tots som molt sepulcres blanquejats, i que açò no es diga mai. La famosa barojiana fira dels discrets, eh?, la "Feria de los discretos" de Baroja que és una novel·la que caldria tindre-la molt seriosament. Això és Espanya. Què hem de fer? Esperar, perquè no hi ha més collons, és qüestió de generacions fins que arribem al moment en què la gent diga: "però què diu vosté", és a dir, que en una redacció quan un director diga: "a en tal l'han tirat de la redacció" i tots diguem: "per què?" Però encara no hem arribat.

-Vols dir que el problema és que la gent accepta com a lògic i normal la submissió al poder que siga.

-Mira, a la millor guanyem més diners si ens clavem amb l'amo; mira tu el plantejament, a la millor dient la veritat la gent compra més periòdics.

-Hi ha una qüestió que valdria la pena tractar; el problema, si es vol veure com a problema, hi ha gent que diu que això no és problema, de la impossibilitat en l'àmbit de la premsa escrita d'haver pogut consolidar el tercer diari. El successiu fracàs de tots els intents.

-El Diario de Valencia es va enfonsar no solament perquè estava mal administrat, sinó perquè, naturalment, Levante i Provincias el van enfonsar. Ara bé, hi ha un espai teòric per al tercer diari i per al quart diari, eh?, perquè l'àrea metropolitana i... A més, la premsa comarcal i els bims. En termes econòmics, el producte "diaris" és un producte desprestigiat. Si el producte la gent no l'aprecia molt, no el valora molt, ja n'hi ha prou amb dos. Jo he viscut a Anglaterra molt de temps, i he d'admetre, tots ho sabem, que la premsa britànica és fantàstica. Per a

mi, eixe producte periòdic era un vici. Els diumenges, els dissabtes m'amagava on poguera amb un bon diari i gaudia, i no m'ho podia acabar, i retallava i guardava. Et fas una biblioteca amb les coses que publiquen eixos periòdics. Collons! Tira't ací el País, l'ABC, tira't el Levante o Las Provincias, dominicals o no dominicals, a veure que retalles! Molt poc. És un producte molt pobre. Com n'ha de nàixer un altre? Hi ha resistència econòmica, de mercat, perquè el producte no és acceptat com un vici, com una mena de necessitat. Crec que eixa és la gran raó de fons, o siga que la culpa que no hi haja un tercer diari són els diaris, que són tan dolents que no deixen lloc a què n'hi haja un tercer. Eixa és la teoria.

-Jo tinc la impressió que alguns periodistes, en algun moment, tenen una identificació tal amb els objectius polítics de la transició, que no saben on comença el professional i acaba el militant; hi ha una simbiosi total. I en relació amb això, una qüestió que també voldria que parlàrem és l'actitud dels partits respecte als mitjans de comunicació.

-Jo no he patit eixa patologia professional, i ara que m'ho plantejes, he pensat per què no l'he patida jo, si jo era un militant socialista. La meua militància a un partit polític sempre l'he explicada com a garantia que mai podria fer-li cap favor a eixe partit, sense la militància qualsevol pot fer qualsevol cosa; però si ets militant no pots, perquè és evident, qualsevol cosa que faces és una trampa. Això a mi no m'ha passat. Per què? Perquè jo estava molt format i perquè jo sóc molt professional, perquè he estat molt de temps fora i la veritat és que jo sóc molt professional de les meues coses, i no per virtut sinó per necessitat. Eixa confusió entre militància política i periodisme és constant, està en els titulars de tots els periòdics, a tot hora. En la transició allò era impressionant, claríssim. Allò ha desvirtuat el periodisme, un altre vici en què hem caigut necessàriament, perquè clar és un país que ha patit una situació molt especial des de l'any vint-i-tants. Això ha desfet qualsevol possibilitat de creixement social de cap tipus. Els periodistes han caigut en la trampa. I ara també, puix si sents la tertúlia de Luís del

Olmo o qualsevol tertúlia dels grans periodistes, sempre veus la inclinació militant de tot el món. La gent el que vol és l'interés, la informació és fantàstica. El temps que et dona un oient o un lector, te'l dona sempre instintivament esperant la recompensa que ha d'obtindre, plaer o informació, o el plaer de la informació, o un plaer especial que pot donar-te Manolo Vicent, puix a la millor no t'informa molt, però collons, ah!, és un castell de focs.

L'any del Congrés Socialista d'Alacant, el vuitanta-sis, jo pertanyia i pertany a l'agrupació socialista de Picassent, quan vaig llegir les ponències em vaig adonar que jo havia de fer alguna cosa, i vaig convèncer la meua agrupació que els socialistes havien de deixar en llibertat els mitjans de comunicació i que guanyaríem molt a la llarga, i férem una esmena. Està acceptada i publicada. La tradició de dretes és el segrest de la informació. Si nosaltres tenim sempre missatge, per a què collons volem segrestar. Si és que volem fer una altra cosa, que ho diguen i jo me n'eixiré del partit, i molts d'ací també; però si no, als socialistes, al Partit Socialista Obrer Espanyol li convé dir: feu el que vulgau. Nosaltres hem d'oferir als mitjans, als professionals dels mitjans, la protecció política total de la seua independència, a canvi de no deixar-se segrestar. Si t'entregues, no em digues més que és perquè no tens protecció. Tu fixa't si l'esmena tenia collons. Bo, puix Rafa Blasco va negociar amb mi; si tu votes per ací, jo et vote per allà i tens prou vots i la traem i tal i tal, i vam consensuar el tema i va eixir. T'ho dic perquè això contesta la teua pregunta. Està claríssim. M'havia oblidat que estàvem gravant.

-Està la ponència, però després la pràctica..

-Res, res, no passa res, home. És un farisaisme de teatre, és kafkià. No hi ha respecte als principis, i això és ben clar. La conseqüència professional periodística, d'eixa situació, és la que estem patint. I ara vés a una Facultat de Ciències de la Informació a veure qui ho ensenya.

-La formació dels joves actuals en el periodisme és cada vegada més de

caràcter instrumental i menys crítica. L'operació de compra del Levante, tu quina opinió tens de l'assumpte?

-Jo sé que eixa és una operació en què Lerma ha intervingut, que l'avalua totalment i que els diners, els que hagen fet falta, hauran eixit d'on hagen fet falta, que per això hi havia una Caixa Provincial d'Estalvis. Com jo sempre m'he allunyat d'estes coses, perquè em donen prou angúnia, puix no tinc molta informació. El que sí sé, tinc la seguretad, que l'operació és una operació socialista, extraoficial, clar, el partit d'això no se n'assabenta.

Hi ha una cosa interessant. Quan vaig estar de corresponsal a Londres per segona vegada l'any 78, es va produir justament la caiguda del laborisme. Hi havia hagut un triomfalisme laborista immens i una gran vaga, la gran vaga del port, que va deixar Londres sense aliments, i la gent va dir prou i, a més, el càstig ha de ser immediat, i allà va vindre Margaret Thatcher. Hi ha un cert paral·lelisme, sense implicacions informatives. Allò va succeir sense una participació de la premsa que no fóra normal a favor de l'opinió, perquè, clar, tot mitjà d'informació ha d'anar a favor de l'opinió. Si va en contra, mor immediatament. La premsa britànica en aquell moment va reflectir totalment la realitat del moment. Ací no. Ací hi ha una malversació, no és fidel el reflex. El socialisme en la premsa ha produït una gran disfunció. A Anglaterra no va haver disfunció, es va produir un triomf de la dreta. A Àustria va passar el mateix i va ser normal la caiguda del socialisme. Ací la disfunció creada pel segrest immens dels mitjans que estem parlant a València, d'un segrest claríssim a la televisió pública, les influències en la ràdio...

Perdona, tornant al tema, l'operació va ser clarament duta per les altes instàncies de Lerma i els seus ajudants. Lerma! Lerma! És una fe autòcrata, molt llest, però és un autòcrata, és un home fort i coneix les febleses del sistema i les utilitza com qualsevol dictadoret, eh? A mi em va tirar Lerma d'Aitana directament. El cabreja moltíssim que jo li ho diga, i ho vaig dir públicament al dia següent.

-Com va anar la cosa?

-Primer va haver un muntatge: Sancho ha fet publicitat indirecta en Aitana. Hi havia un company meu al Consell d'Administració de Ràdio Televisió Espanyola, Luís Enciso, que es va fer eco d'allò, i va dir-ho al Consell oficialment, però a mi ningú em va dir res, perquè si em diuen això van al jutjat immediatament i es foten, per això no t'ho diuen, no poden, no pots fotre'ls, no t'ho diran, et poden cessar, però no t'ho diran; però com que jo em vaig assabentar, li vaig escriure una carta impressionant que l'acollonira, a tope, a mort, i eixe ja no va "retxistar" més. El que jo havia fet era el següent: un gran reportatge de la taronja, hi havia una història immensa, hi ha una història inèdita. Vaig començar dient que l'arbre del paradís, el pomer, és un taronger, i vaig tractar de demostrar-ho climàticament. On hi ha pomes, no pot haver un paradís, on hi ha taronges sí, el paral·lel 40, l'Índic i tal, i jugava amb això i feia una teòria romàntica, de ficció. I continuava fent la història de com la morera va morir, de com van dur els tarongers de Mallorca, i l'exportació, i els bous de Castelló; tot això era preciós i, a la fi, hi havia imatges d'exportació i, com que no tenia diners, com havia de fer jo les imatges d'exportació? Qui em podria ajudar a mi sense un gallet a fer allò? Algun exportador. I li ho vaig demanar a Pascual Hermanos. Un camió amb taronges. Agarreu-lo, aneu darrere, davant d'ell, feu tots els plans que vulgueu, ell parerà quan li digueu. I arribarem a París i vaig ficar eixe camió per dins de París, no teníem ni permís per a filmar, un camió immens valencià i l'Arc del Triomf i, clar, de vegades es veia Pascual Hermanos. Allò va ser publicitat indirecta treta per Sancho que vaig treballar moltíssim i debades per això. Tu creus que això és publicitat indirecta?

-És la contrapartida per haver-te facilitat tot això.

-Em van fotre amb això en el Levante; Ferran Belda que és un home que...

-Això què era el vuitanta?

-Vuitanta-quatre.

- Qui manava allà, al diari?

-El director era Jesús Prado, que va ser alumne meu de l'Escola Oficial de Periodisme de Madrid, perquè vaig ser deu anys professor de l'Escola Oficial de Periodisme. Fixa't en deu anys la quantitat de periodistes espanyols que han passat per les meues classes. T'ho dic per com és la premsa a València, un periòdic a qui diuen: anem a per Sancho, i són capaços de qualsevol cosa. No es van ficar més amb mi, perquè jo este xalet, per exemple, ja el tenia fet, que si no. Si entres en el sistema, puix tens el teu medi i pots treballar; si te n'ixes del sistema, puix immediatament has de desaparèixer. Eixa ha sigut la meua història, desaparèixer. Tot perquè sóc normal, perquè no sóc més que un *tio* normal, perquè vaig tindre la mala sort de nàixer un poquet ingenu, un poquet imbècil, i a més que me'n vaig anar fora en un moment de la meua formació que em va *fotre*. Vaig estar dos anys als Estats Units fent periodisme i televisió i, clar, quan vaig tornar ací ja era un altre, ja no podia, em vaig fer un músic d'una altra... feia música dodecafònica. Sóc un testimoni d'una perspectiva. No conserve molt, però claus sí que crec que en tinc, perquè de vegades he hagut de buscar-les dins de mi per tal d'explicar-me, a mi mateix, les coses que em passaven.

-Això connecta, un poc, al fil del que estem parlant, amb allò del periodista militant, el poder polític... les represàlies.

-Els únics que han pogut castigar han sigut del Partit Socialista

-Tens el teu cas, com tens el cas, per exemple, en aquests moments, de Toni Mestre, que és simplement la segona veu d'un informatiu de Ràdio Nacional d'Espanya en castellà.

-En castellà?

-En castellà.

-Amadeu Fabregat i ell es duien molt malament. Es van barallar fa molts anys; ambdós tenen eixe sentit un poc diríem de brega de mercat; si es barallen, es barallen molt, molt. És una dilapidació. Quan u està en una situació de responsabilitat ha d'usar criteris racionals i professionals. No hi ha variació entre

UCD, Franco o el PSOE, és tot el mateix, és Espanya. Per tant, si estem parlant de la popularitat i de la valoració, de l'acollida d'un producte, parlant en termes de mercat de comunicació, i estem fotent els elements que poden millorar el producte, estem fotent el mercat, és a dir, estem fotent la demanda del producte, perquè el nostre producte perd, perquè va incorporant gent nova, gent que no aporta res, que ha d'aprendre a tota velocitat, i l'empobriment del producte és successivament major, perquè va excloent. Juanjo (Pérez Benlloch) és un *tio* que amb els defectes de la seua explosivitat pot ser que per a director no servesca, però és un comentarista impressionant i, si no juga a la contra, Juanjo és el més constructiu; per dins és molt ingenu també, és un home bo, positiu, no com molts altres, eh? Però per què és destructiu i per què és negatiu? Puix perquè és un marginat, és crític. Collons! Puix l'heu fet així vosaltres. És així per ells, perquè els que valen no poden fer el joc, i van fora. No em sorprén res. Passarà i seguirà passant.

-És prou bèstia el punt a què es pot arribar en prescindir de criteris estrictament racionals i professionals en la gestió dels mitjans.

-Tot és discurs. La dissociació entre el discurs i la realitat de la seua actitud era total, divorci absolut. En la transició socialista l'única finalitat perseguida era la suplantació d'una part de la societat espanyola que estava en el poder. Això és el que féu Alfonso Guerra que dirigia l'operació de substitució dels que manaven a Espanya: suplantació total, perquè eixa és la manera de canviar aquest país que no ens agrada, eixa és la justificació, *anem a llevar* a tots i a posar-nos nosaltres, perquè així farem un bon país, que no ens agrada com és ara que són tots fatxes, i *anem a fer* tal. I entren i es demostra que els vicis i defectes dels fatxes els duien ells exactament igual, però que la seua cobdícia, la seua ambició i la seua necessitat, perquè no tenien res, era major; la seua cobdícia augmentava, perquè la rapinya havia de ser més ràpida. Collons!

Jo, amb Lerma tinc una experiència fabulosa. Alfons Llorens, un altre gran, un *tio* que a la fi ha entrat en el túnel, perquè ha de viure, li agrada viure, és

alcalde del seu poble i això està bé, bo, està dins de l'aparell. L'any setanta-vuit, quan era redactor de Televisió Espanyola, és un dels que jo vaig ficar, vam tindre un dinar amb Lerma. Me'l va presentar ell. Jo ja era del partit i ell no. Jo no coneixia al meu secretari general i ell sí. Albinyana, home misteriós, era totalment una altra cosa, molt més normal, el que passa és que no hi ha comparació. Lerma és un metall. Bo, vam començar a dinar i jo vaig començar a parlar, i ara, amb perspectiva, he vist, he recordat i he justificat la impressió que vaig tindre immediatament. Quina va ser? Que Lerma es va adonar immediatament de qui era jo i va dir, collons este! I tan clar com això, perquè vaig parlar del nacionalisme de València, del País, perquè vaig exterioritzar una gran il·lusió. Això no és el que jo vull, degué pensar, i a més brillant.

-No interessen militants il·lusionats i amb ganes de fer?

-I brillant, perquè jo era un home brillant, venia dels mitjans i tenia molt de costum de parlar i tenia una imatge fabulosa. L'any vuitanta-dos, per exemple, vaig presentar Felipe Gonzalez en la plaça de bous de València. Però Lerma em frenava immediatament, perquè no sóc un home que li puga valdre per a res i això venia al tema...

-De les connexions, els condicionaments, les supeditacions de la política i sobretot el tema dels represaliats de la transició. És quan et tiren del centre territorial de TVE la segona vegada?

-Això té una explicació clara, això és Amadeu pur, que és un home excepcionalment intel·ligent.

-Això no li ho nega ningú.

-Doncs ell diu, bo, la Televisió Valenciana ja estava parladíssima amb Lerma, això era un procés que ja estava encetat i Amadeu va pensar; jo com he d'accedir directament a una direcció d'un gran mitjà comunitari públic? Amb un rodatge. Si jo tinguera un rodatge en la televisió que hi ha ara... I li ho va dir a Lerma. Això està claríssim, em va fotre Amadeu, ho veig clar. Fixa't bé que això per

a la història és important. Jo li vaig donar a Amadeu la primera entrada, tota la seua fama, De Dalt a Baix, jugant-me-la jo, que ell no es jugava res; després li vaig ensenyar tot el que sap de televisió, i això ho diu ell sempre, i li vaig preparar un equip, perquè ara té el director de la TVV, Rafa Cano, que és un ex-realitzador, ajudant de realització de TVE, Maria Luisa del Romero, Eliseo Lizarán, enginyers, els millors tècnics. Tota la plana major sense excepció estava formada per mi des de feia anys, li la vaig deixar i va entrar, la va agafar. És un home molt més hàbil que jo per a tractar la gent, molt més hàbil, és molt millor director que jo, jo sóc impacient i no et diré que violent en el mal sentit, però tinc una violència tràgica, vull les coses tan ben fetes i sóc tan impacient. L'operació li ha eixit rodona a favor del sistema, perquè Amadeu Fabregat haguera fet una televisió molt interessant si haguera sabut que podia fer-ho; això està clar per a la història. Amadeu Fabregat és un home capaç perfectament de fer una gran televisió pública si no haguera tingut necessitat de vendre-la, però l'ha venuda. -

-Així que hi ha moltes coses que només es poden explicar des de la clau política, no?

-Això és pura desvergonya.

-En termes més presents, un poc globalitzadors, com veuries la situació actual al País Valencià?

-Home, jo pense que les coses van per la comarcalització, però van per la disgregació, hem arribat al cantonalisme real gràcies a la desvertebració practicada per Lerma que no li ha convençut mai la vertebració pel que siga. Eo, ràdio, tenim les emissores de ràdio que pertanyen a xarxes estatals, Onda Cero, Antena 3, Cope, Ser, Ràdio Nacional, puix totes treballen a partir del cap i per tant el que arriba ací és un temps testimonial, d'emissió marginal total, sense presupost de col.laboracions, sense poder formar res, sense poder construir cap producte propi. La Direcció General de Mitjans de la Generalitat vol lluitar contra això de paraula, sempre estem en el discurs, però com tot és temporal i les

eleccions van i vénen, puix ells diuen: no ens enfrontem. València no té cap ràdio pròpia més que uns productes de merda que fan riure, arquetipus d'una tradicioneta urbana fallera, cada vegada més fallers i cada vegada més podrits de llengua i més podrits de contingut i de filosofia. Ho veus en els col.loquis: tot és molt pobret i va caient sense remei. Televisió, què vols que et diga. Aitana està ranciadíssima, està deterioradíssima humanament, perquè hi ha un equip humà que no ha tingut cap des de fa molt de temps. De la televisió pública valenciana no cal que diguem res, o tu vols que diguem alguna cosa?

-Com tu vulgues.

-És que no cal, tot el que jo diga ja ho sabeu tots. Amadeu ha posat tota la seua habilitat, que és molta, al servei d'ocultar la seua finalitat sòcio-política que és recolzar el seu amic Lerma, perquè sap que és l'únic amo que hi ha i, a més, fent-ho de manera que els altres li tinguen por i reconeguen que és un mag i que, per tant, fins i tot tinga oportunitats de succeir-se a si mateix quan vinga l'oposició.

Parlem de responsabilitats històriques. Si hi haguera un infern per a la responsabilitat sòcio-històrica de la gent, tots aniríem al foc. Ningú hem fet, de veres, el que podríem haver fet, per omissió, és a dir, en el temps tan important de la transició o d'ara, no donar-li a este poble, desfer este poble, deixar-lo que es desfaça tot sol i ajudar que es desfaça. Això és el que està fent la televisió pública; ignorar la veritat, ignorar la realitat, ignorar el tresor cultural, ignorar-ho totalment, prostituir-lo, passar i fer-ho tan bé que no parega, que no es note, perquè no hi haja reacció, perquè per a reaccionar contra la televisió pública has d'estar un poc format. El públic ja no reacciona. El panorama és horrorós, no és que siga roïneta, tant de bo fóra roïneta. És que és perfecta, la Televisió Valenciana és perfecta. Fa un mal immens, i d'això es tracta.

Sempre hi ha hagut el recel que, qui ha pres la iniciativa, té intencions malsanes

ENTREVISTA AMB ROSA SOLBES. 11 DE MARÇ DE 1993

-Com foren els teus inicis en el periodisme?

- Uf! Són tan antics que és la prehistòria. Després d'algunes experiències insòlites per a l'època, experiències escolars. A l'Institut Jorge Juan d'Alacant féiem una revisteta, cosa que a l'època no s'estilava. Llavors és quan comença a picar-me el cuquet del periodisme. Després una experiència d'unes pàgines per a joves, que tampoc era gens freqüent, al diari Información del "Movimiento". El director era Fèlix Morales, un senyor molt del "Movimiento", però que li va donar per això. Evidentment, eren unes pàgines blanques, és a dir, no hi havia més que pirules nostres, de les persones de l'Institut, xics i xiques.

- Amb tota la innocència del món.

- Sí. Alguna experiència de viatge, alguna reflexió, però, tot molt mongil, diria jo. La qüestió és que alguns ens interessem per aquell rotll i jo acabe professionalitzant-me. Vaig a l'Escola de Periodisme de València, la qual depenia de l'arquebisbat. A partir de començar els estudis i comprovar que allò m'agradava, ja comence a donar passos més professionalitzats. La precarietat de l'Escola i la impossibilitat de fer pràctiques a València, perquè jo no coneixia ningú, no tenia "enxufes", no tenia parents en la "prensa del Movimiento", ni en la cadena Cope, ni res d'això, és quan comence a treballar a Primera Pàgina, just en el moment en què J. J. Pérez Benlloch està de redactor en cap, no estava de director encara, però alguna cosa apuntava que hi havia alguna cosa interessant per allà. En principi, la cosa interessant era que el diari no pertanyia a l'Editorial

Catòlica ni al "Movimiento", cosa que, fins a eixe moment, havien estat les dues úniques possibilitats. Primera Pàgina és una història atractiva per a una persona que vol començar a aprendre alguna coseta que no siga en apunts o en llibres i, malgrat que és un diari d'anar per casa, la història és bonica, hi ha gent jove. Llavors és quan comence a treballar en un diari de veritat. Primer comence anant només els estius, estius llargs de tres i quatre mesos, i després acabe quedant-me a l'hivern, perquè l'interés de l'Escola només era arribar a tenir el títol.

-L'època de què parles correspon encara a l'ambient opressiu del franquisme. Com es vivia això mateix en el treball de periodista?

- Allà al diari hi havia molts nivells; jo, per exemple, no tenia un problema especial, perquè estava aprenent i em dedicava a coses relativament blanques. De fet, un dia vaig anar a la presentació d'un organisme i em vaig perdre, vaig haver de tornar al diari i buscar un company més foguejat en aquests temes. Vull dir, jo no feia coses excessivament compromeses, tenia denou, vint anys, i no tenia ni idea. Però, sí que es van patir al diari expedients i conflictes, alguns fins i tot divertits vistos des d'ara. Hi escrivia Vicent Ventura i altres nacionalistes amb pseudònim, cosa que propiciava la direcció. Informativament parlant, hi havia molts problemes. Per exemple, allí es va començar a fer crònica laboral quan ni tan sols a València es feia, de "Sindicatos" que déiem en aquell moment. Aquesta informació de conflictes laborals la feia José María Perea. Enrique Cerdán Tato també hi treballava de redactor i es dedicava a fer coses d'ajuntament i va iniciar alguna cosa sobre les associacions polítiques; ell estava al PCE i clavava el que podia per dins. Ara, l'ambient general era realment ofegador. Jo no el patia directament en el meu treball, però, s'hi respirava.

- I quan allò tanca, què fas?

- Com que encara no havia acabat els estudis, torne a València i faig les revàlides, que era l'única cosa un poc més complicada. Després comence a fer una revisteta de Benidorm, Ciudad, la qual era una sucursal del Ciudad d'Alcoi,

que saps que dirigia aquell nazi, Rafael Coloma. No és broma, era un home que tenia l'esvàstica a l'entrada de sa casa i bustos de Hitler. El Ciudad de Benidorm realment no tenia més relació amb el d'Alcoi que la manxeta, el permís, el registre i el director nominal, que era ell, perquè estava ben vist pel règim; era també una revisteta molt blanca, molt turística, relativament comercial. Com que jo no tenia feina, m'oferiren dur-la tècnicament, era la periodista. Ai, no! Primer va ser La Marina i després el Ciudad. Disculpa, però és que ja fa tant de temps. La Marina tenia la seu a Alacant en teoria i, en teoria també, estava dirigida per Marisa Ortega, que era la persona que tenia el títol de periodista en aquell moment, a més de no estar assenyalada i ser de bona família. Però, de fet La Marina es feia a València, a la seu del gabinet Sigma, la dissenyava Tomàs Martínez, jo feia reportatges des d'Alacant i també m'encarregava del procés d'impressió, perquè la impremta estava allà. I crec que va durar vora un any.

-L'experiència de La Marina, quant a l'ambient que parlàvem adés, és semblant?

- Sí. Tot i que jo no ho vaig viure de tan a prop, perquè el meu contacte habitual era telefònic. El problema de totes les publicacions pressumptament crítiques d'aleshores, i d'ara també, és el comercial, i aquest problema sí que el detectava, perquè, com a delegada en Alacant, passaven per les meues mans moltes coses. La seu central era a Alacant, on arribava tota la correspondència, alguna gestió vaig haver de fer també amb hipotètics anunciants. Hi havia un llistat d'anunciants, els qual eren els que, al remat, havien de permetre la pervivència de la revista, i eren tots de la corda. Per tant, no hi havia una política comercial. Vendre un anunci a una persona era demanar-li una subvenció. Tots els anunciants que vaig tractar eren amics de Ventura, amics de Pérez Benlloch.

- Gent de l'oposició democràtica.

- Sí. També algun empresari del PCE. Clar, això no és una cartera de publicitat normal. D'altra banda, cal considerar dos factors: un, el boicot polític;

l'altre, el fet que la revista La Marina no va tindre temps de consolidar-se, no era coneguda. Jo recorde anècdotes, divertides ara, com que anaves a fer un reportatge i cridaves per telèfon de part de la revista La Marina i et preguntaven ¿de la Comandancia de Marina? Contestaves i et tornaven a preguntar: ¿i de què parla, de barcos? Tot i que no tenia cap vocació minoritària, només era coneguda als cercles restringits. Si mires els exemplars, era una revista d'informació general no massa elitista. No hi havia diners per a fer campanyes de promoció, eren els subscriptors de sempre que són els que acaben, o acabem, pagant les publicacions alternatives, i això no és suficient.

- I després de La Marina vas al Ciudad de Benidorm.

- Sí. I després al Ciudad d'Alcoi, que és on em va pillar la mort de Carrero Blanco. Quan jo vaig entrar al Ciudad d'Alcoi, estava Juan Gabriel Cort de gerent, que és qui em va buscar a través de Pérez Benlloch. Pràcticament alhora, ens n'anarem tots dos, perquè ja no hi havia diners. Darrere d'allò estava la Caixa d'Alcoi. A partir d'aquell moment, és quan se'n féu càrrec José Vicente Botella i el feren quasibé diari, bisetmanal o trisetmanal, és a dir, que el Ciudad va canviar molt. Mentre vaig estar al Ciudad de Benidorm, Rafael Coloma no intervenia per a res. El pacte amb ell, fet per Cort, era que Benidorm anava pel seu compte. La veritat és que no vaig tindre cap interferència, excepte un comentari indirecte, perquè vaig posar la mort d'Allende en primera pàgina i la mort de Carrero no sé ni tan sols si la vaig publicar, per tal de no fer-li les lloances al difunt.

-La mort de Franco significa canvis en l'esfera política que s'esdevenen molt ràpidament. Va canviar alguna cosa als mitjans de comunicació?

-Jo diria que sí. Només el fet que començaren a aparéixer publicacions noves ja és alguna cosa. Una altra història és la frustració que ens queda sempre quan una cosa no es consolida, perquè, clar, les estructures del poder comercial continuen sent les mateixes i, a pesar que hi ha un boom de lectura tampoc es consolida com a tal. Al capdavall, publicacions com el Dos i Dos, que és un

producte de la mort de Franco, La Calle, també donen un alé diferent. És a dir, només que siga per això, sí que canvia alguna cosa. Els mitjans consolidats, com que continuen sent part de les cadenes de sempre, de les cadenes franquistes, doncs es nota menys. Però, jo pense que comencen a tolerar una certa pluralitat de col.laboracions, de col.laboradors, que es fan responsables del que firmen i que són, per altra banda, moderats, i també obrin les mans en algunes informacions de les quals anteriorment no podies ni parlar. El que va començar a fer Barber a Las Provincias, alguns articlets d'Amadeu, com aquells del Verdurín. S'hi notava més a Las Provincias que al Levante. Una altra cosa curiosa també era que, tant a Alacant com a València, als temps últims del franquisme, eren molt més progres els diaris de l'Església. Jo pense que el Taranconisme tenia a vore amb això. Ràdio Popular també feia informatius més oberts que la resta de les cadenes. Clar, després cada u va tornar on li tocava estar. També va passar que molta gent que abans no tenia cap interés en escriure als diaris, gent que no era periodista de carnet, perquè no el volien o no se'ls haguera donat mai de la vida, proscrits polítics, van començar a escriure als diaris. No sé si serà que jo era joveneta i ingènua i, per tant, entusiasta, però jo sí que vaig notar un canvi. I això que, a mi, em va pillar la mort de Franco en un mitjà on, realment, no ho vaig notar en el meu treball.

-On estaves llavors?

-A Valencia Fruits. I, clar, allí ja em diràs. Tot i això alguna coseta es colava. El Dos i Dos, per exemple, ja era una altra cosa.

- Sí. Això és al 76. ¿ I quan comença a notar-se en l'exercici de la professió una certa llibertat per a dir les coses?

- Això t'ho podria contestar millor algú que estiguera en algun mitjà dels forts, perquè jo tenia l'esquizofrènia de qui es guanya la vida al Valencia Fruits i treballa per al Dos i Dos "gratis et amore", evidentment, el qual era el pol oposat; vaja, que Valencia Fruits no es que fóra una revista fatxa, però "stablishment"

comercial. I clar, per a mi, era canviar de gir; pel matí fas una cosa i per la vesprada i per la nit en fas una altra en absoluta llibertat. Al Dos i Dos es tractava, precisament, de "desmadrar-se". Per tant, jo no tinc resposta a això que plantejes. De tota manera, sí que vaig notar un canvi en Ferrer Camarena, director de Valencia Fruits, des del seu punt de vista de negociant, de dretes, però negociant per damunt de tot; un canvi d'actitud quant als temes que els redactors, els quals érem tots molt progress, volíem colar, coses que fins i tot ara pense que no tocaven, perquè en aquella revista no pegava en absolut, per les coses que arribàrem a fer, de reportatges socials i tal. Recorde que li vaig colar una secció fixa en què informava de tots els actes per l'autonomia que s'organitzaven. I vaig relatar una crònica fidedigna de tots els passos fins arribar a la nonnata Assemblea del País Valencià, si recordes, quan la Junta i Convergència intentaren organitzar un moviment de masses.

-La Junta Democràtica i el Consell Democràtic.

- I el Consell, exacte. L'Assemblea de Periodistes sí que l'arribàrem a organitzar. Férem unes quantes reunions relativament massives on venia gent que jo mai de la vida pensava que vindria. En aquell moment, donava la sensació que tots s'apuntaven a la democràcia. De fet, jo no en convocava ninguna, d'aquelles persones, però, sí que convocava la gent més jove de la redacció de Las Provincias o del Levante. I venien persones que, clar, tampoc no érem faves i ja sabíem fins a on. Però, en principi, a nosaltres ens venia molt bé que estigueren a l'Assemblea i discutir amb ells i transmetre'ls les possibilitats i tal. Això va ser un embrió de la futura Unió de Periodistes, a la qual ells ja no varen vindre, perquè arribà el moment que cada u es decantà per la seua opció. Mentre va durar, va ser un moment de reunions molt unitàries i molt interessants de periodistes, els quals no eren patums de la fatxúndia i s'apuntaven a la democràcia, alguns més sincerament que altres.

-És un moment d'incertesa, d'allò que no siga cosa que després les coses

canvien més.

- Sí. I l'amo de Valencia Fruits, supose que molts altres també com ell, tolerava les informacions sobre els actes per l'autonomia i alguns articles d'opinió. Teníem una secció fixa d'opinió també, que de tant en tant ens despatxàvem la mar d'a gust. A mi, em va dir un dia que l'havien amenaçat uns quants anunciants de retirar els anuncis, perquè eixa revista s'estava convertint en una cosa que ells no volien. Recorde també un article sobre la mort de Hallie Selasi que vaig signar jo i va sentar a uns quants... Em va mostrar cartes i algun telegrama de clients i anunciants que deien que allò era intolerable. És a dir, també d'alguna manera aquell home s'apuntava. I era una persona que venia Santiago Carrillo i reunia als mitjans de comunicació i ell anava a l'entrevista.

-I després a Valencia Semanal

-Quan tanca Dos i Dos, naix Valencia Semanal. També en aquella època havia col.laborat en Reporter, cosa de la qual ja no tinc ni recull, quan estava delegada a València Marisa Ortega. Vaig estar també corresponsal de La Calle una miqueta després de Valencia Fruits. La primera col.laboració que vaig fer per a Valencia Semanal me la va demanar Amadeu Fabregat i era un reportatge sobre la taronja. No ens coneixíem més que d'haver coincidit alguna vegada al Dos i Dos, perquè ell coordinava el suplement "Quatre" i anava al seu aire, vull dir que venia per allà a dur la seua faena i prou. No ens coneixíem pràcticament de res. Ell coneixia alguns treballs meus i m'encarregà allò de la taronja, li va agradar i va continuar demanant-me col.laboracions. El meu amo de Valencia Fruits es va cabrejar moltíssim, malgrat que eren coses no competitives, i em va fer un ultimàtum al mateix temps que Ernest Sena, de Valencia Semanal, m'oferia faena. Així que em vaig dir: si dura un o dos anys, almenys m'haurà servit per a eixir del buit aquest de la taronja i fer altres coses.

-Valencia Semanal és tota una peripècia que va passant d'amo com si fóra una castanya calenta. Comença amb la Unió Democràtica del País Valencià,

Ernest Sena que és el primer president del consell d'administració. Allò que m'interessa és com van variant les relacions segons la propietat, si és que realment hi ha canvis, o simplement aquestes qüestions no es noten des de la redacció.

-Estàvem tan embolicats en la possibilitat d'informar que la veritat és que la redacció no tenia interessos en les opinions. No sé si m'explique. Jo només notava els canvis de la propietat, tant de partit a partit com els problemes familiars intrapartit, a través dels editorials d'Amadeu, els quals eren claríssims i, a més, els firmava. I segons com interpretava ell els fets de la realitat de la marxa d'UCD, de les famílies d'UCD, del PSOE, intuïa jo per on anava la propietat. La redacció no tenia relacions amb la propietat i no discutia les línies a seguir. Quan féiem els consells de redacció, totes les setmanes, era una cosa molt puntual per decidir els temes informatius. I en això, jo personalment, podria ser ingenuïtat o l'entusiasme del moment, perquè estàvem encantats de poder fer aquella revista, el cas és que no entràvem a tractar les grans línies editorials i jo no vaig notar cap censura, és a dir, no hi havia ninguna prohibició o era molt intel·ligent i molt subtil. Però, si hi haguera hagut temes tabú i coses d'eixes, s'haguera notat. En un altre sentit, el que sí que féiem moltes vegades, abans de publicar algunes coses, era consultar l'advocat per raons de prudència. Jo no hi notava la consigna. Supose i és normal que la consigna existira. Només hi hagué moments crítics, molt crítics, quan la crisi d'Albinyana. Recorde que estiguérem, i en això participàrem tots, buscant la manera de presentar el tema, perquè tampoc no sabíem molt bé què és el que havia passat. A vore qui té les claus d'aquella baralla. Fins al dia d'abans, Albinyana havia estat el nostre amo. De fet, l'entrada al Consell d'Albinyana que era una risa, la magnificàrem per donar-li envergadura a la institució. I clar, quan Albinyana cau en desgràcia, què déiem, "han tirado a Albinyana?", "Albinyana se ha ido?". El titular no sé si va ser "El Consell sense Albinyana" o "Crisi en el Consell", és a dir, una cosa superneutra. Tota la informació del cas navegava en

una indefinició estranyíssima. També perquè una publicació setmanal, entre altres coses, s'arrisca sempre a què, en els dos o tres dies del procés d'impressió i distribució, els fets se li'n vagen de les mans. Va ser quan més vaig notar allò de com naveguem per tal de no mullar-nos.

- *Quina era la relació entre vosaltres i els polítics de l'oposició democràtica? T'ho pregunté per la molta tinta que s'ha gastat a Madrid sobre el pacte o la complicitat entre partits i periodistes durant la transició.*

- Jo tinc un record ambivalent. Sí que hi havia una certa complicitat; nosaltres els ajudàvem prou i ells ens ajudaven relativament. Ens passaven informació i ens consideràvem amics o gent de la mateixa banda. El que passa és que també hi havia molt de recel; per exemple, des de l'anticomunisme històric del Partit Socialista, als periodistes que ells suposaven o de fet estàvem més a prop del Partit Comunista. Com a polítics estrictes, no podien entendre que podia haver gent que, dins d'una militància, anterior fins i tot a la democràcia, o dins d'una vinculació a una determinada formació política, poguera fer una faena que no tinguera a vore exactament amb això, és a dir, que poguera fer una faena unitària i honesta des del punt de vista informatiu. Mai no s'ho han cregut. Per tant, allò curiós és que, de vegades, semblava que l'enemic fóra més el periodista d'esquerra que no el de dreta. I també és donava el recel a una revista d'esquerra que no dominaven, per exemple, el cas del PCE amb el Dos i Dos, on poaven poc o gens, i qui controlava eren els nacionalistes, socialistes, MC i carlins. Els socialistes, per exemple, recelaven de La Calle, darrere de la qual estava el PCE. És a dir, sempre hi havia un recel, una lluita.

- *És una infravaloració del treball del periodista, perquè és considerar les revistes com a corretja de transmissió, en l'expressió de l'època.*

- Jo et dic una cosa, no tinc esperit corporativista, però, la paranoia continua. Era una llàstima, de veritat. Érem amics d'aquella manera, ens ajudàvem una miqueta, però, sempre hi havia això de compte amb aquesta que jo sé que és

del PCE, o ha col.laborat, o ha signat el "Manifiesto del PCE"; això per part dels socialistes. Els del PCE també tenien la seua història que no volien saber absolutament res del Dos i Dos, perquè deien que els perjudicava. Jo, de fet, diverses vegades, vaig intentar que hi entraren. Després, es va tornar a intentar amb Valencia Semanal i amb el Diario de Valencia. Sempre hi ha hagut el recel que, qui ha pres la iniciativa, té intencions malsanes. També era llastimós, quan el temps de Valencia Semanal i després del Diario de Valencia, que polítics que es consideraven amics, anaren a donar-los exclusives a Las Provincias i al Levante primer que a mi. I escrivien més fàcilment articles de col.laboració a Las Provincias que a les anteriors publicacions. Això va ser un fenomen depriment.

-Valencia Semanal naix en plena batalla de València. Hi ha posicions divergents quant al paper que va jugar la revista en aquell moment. ¿Era provocadora la publicació i va atiar els ànims o el seu paper va ser anecdòtic, o com?

- Jo pense que no era provocadora. L'Amadeu de Valencia Semanal no és el d'Ajoblanco. De fet, ell, en aquella època el que volia era oblidar Ajoblanco i que ningú li ho recordara. Com a molt, alguna broma en la secció aquella de la "pinteta rebelde". Si vols, érem radicals i provocadors davant els fets entorn del 9 d'octubre durant la batalla de València, però no davant les falles. De fet, les festes populars les tractàvem molt bé, falles i fogueres de Sant Joan incloses. És clar que un reportatge allí no podia ser com a Las Provincias o al Boletín Fallero, vull dir que sempre tenia un punt de crítica, però jo no tinc la impressió que fórem provocadors envers les falles. En altres temes, et diria que sí.

- Et refereixes a qüestions al voltant de la batalla de València.

- Sí, l'idioma, els símbols, l'himne, l'extrema dreta. De totes maneres, les valoracions que podem fer ara no valen per a aquella època, vull dir que també és molt fàcil i molt còmode, més de deu anys després, dir això no es tenia d'haver fet. Home, jo sí que tinc coses de què penedir-me, no et dic que no, i fer autocrítica és

molt interessant. També t'he de dir una cosa, no magnifiquem el poder de Valencia Semanal. Dir que aquella revista podia provocar en el món faller... "ni flores". Ja voldríem! Però si es venien quatre mil exemplars! Tenia influència perquè arreplegava un sentiment, tenia firmes de gent considerada líder d'opinió i proporcionava una informació, pense, prou professional per al que es feia en l'època i prou valenta. Per tant, tenia influència en determinats sectors. Ara, el món faller que va participar en la batalla de València no sabia ni què era Valencia Semanal ni falta que li feia. No magnifiquem el poder dels mitjans.

- *Vols dir que seria injust comparar el paper de Las Provincias amb el de Valencia Semanal.*

- Clar. Què més voldríem? Tenir una tal influència sobre la gent en aquell moment. Si vols, que fóra rebuda com una provocació per part de quatre feixistes, val.

- *Parlem, si et sembla, de l'experiència del Diario de Valencia. L'intent més seriós de fer un tercer diari.*

- T'en recordes que abans era el projecte Crònica? Ningú no havia vist que el nom de Crònica estava enregistrat per una altra empresa i que no el volien vendre. Quatre dies abans d'eixir com qui diu, va ser la negociació amb els propietaris de la capçalera del Diario de Valencia perquè ens la deixaren.

- *I al Diario de Valencia ja es pot dir que es respira un ambient normal en la redacció? Normal en el sentit de llibertat en el treball.*

- Sí. Per contra, t'he de dir que el diari no tenia una línia, i això el periodista ho nota per a mal. Està bé que no hi haja censura, però tampoc no és to l'absència de criteri.

- *Vols dir una concreció pràctica, per exemple, com el llibre d'estil.*

- Llibre d'estil no en teníem. Però, em referesc encara més enllà. Tampoc la redacció no sabia per on anava la propietat. Dels xicotets accionistes, saps que ro se'n fa un diari. El consell d'administració pense que no tenia una coherència del

que volia fer amb allò. Ells se sentien molestos o contents amb l'arbitrarietat del que cada dia eixia al diari. No hi havia un posicionament per part de l'empresa i, per tant, els informadors anàvem al nostre aire i publicàvem el que ens donava la gana. I em consta que moltes vegades molestava profundament al consell d'administració. Gran part de la desfeta del diari va ser per això.

- I quan despatxen a Pérez Benlloch de director, què passa allà? Com es va viure això a la redacció?

- Molt malament. No sabíem a què responia i, sobretot, teníem la impressió que les coses no anaven avant. Ell, de fet, se la veia vindre, i això li afectava molt. Nosaltres estàvem molt cabrejats i sospitàvem que era un colp cap a la dreta.

- Hi hagué contactes entre la redacció i el consell d'administració per tal d'aclarir el que passava?

- A nivell de representants sindicals. Malgrat que no hi havia un comitè constituït amb massa força, però, bo. No teníem un consell de redacció que era la cosa a què havíem aspirat des del primer moment. Evidentment, una redacció democràtica en un diari democràtic i d'esquerres se suposa que ha de tindre un consell de redacció. També t'he de dir que el nivell salarial i les condicions de treball, la quantitat d'hores que féiem cobrant molt menys que en qualsevol altre mitjà de València, són bona prova que la redacció i els tallers estàvem per la història, èrem conscients que no podíem pressionar, perquè ens hi jugàvem tots la mateixa existència del diari i els llocs de treball. Tot i això, quant a aquesta qüestió, les coses no són tampoc tan blanques i negres. La redacció estava desconcertada, perquè no havia pogut organitzar-se, en part, perquè ni la gerència ni la direcció els havia ajudat gens a organitzar-se en comitè d'empresa i en comitè de redacció i, per tant, tindre més instruments, més capacitat i més ganes d'intervindre davant del consell d'administració i de qui fera falta.

Amb la nova direcció de Montesinos, jo sí que vaig percebre un canvi a la dreta, cap al populisme, "la secció de sucesos va a ser ahora de lo más

importante", una orientació més groga, més comercial i molt menys compromesa des del punt de vista polític i ni tan sols cultural. Recorde el dia que va morir Sanchis Guarner. Jo havia passat a la secció de societat, m'havien passat de la secció de política que havia fet els primers mesos al suplement i a societat, en part, sospite, a fi de buscar una persona més blanca per a política. Recorde un reportatge en què li vaig destapar al PSOE el Pacte de Benicàssim i se'n va organitzar una de bona, perquè vaig tindre els nassos de traure les condicions en què estaven pactant, el pacte del magnoli aquell amb tota la cosa de la llengua, l'himne, la bandera. Aquell reportatge el vaig traure sent ja l'encarregada del suplement que era el raconet on m'havien enviat perquè no fera informació política. Jo vaig aconseguir el reportatge i Pérez Benlloch va valorar que valia la pena, i va eixir. Allò li va caure fatal al PSOE... i al PCE també, clar.

Després d'allò, vaig deixar d'escriure de política totalment. I el dia que va morir Sanchis Guarner jo vaig proposar, era evident, que el tema del dia fóra eixe, destacat a la pàgina tres. Montesinos, però, tenia ja pensat que tenia de ser els premis de la Cambra de Comerç, premis que es fan cada any i que a les pàgines d'economia hagueren quedat molt bé amb un tractament ampli. Allà féiem uns consells molt pràctics i molt ràpids, molt de cada dia, i entraven els caps de secció. Jo vaig entrar com a cap de societat i vaig dir que Sanchis Guarner. Montesinos m'ho va discutir. Uns em donaren suport suaument i els altres no digueren res. Els caps de secció no tenien costum d'enfrontar-se amb el director, evidentment. Recorde que li vaig dir que aquell dia m'averkonyia de treballar en eixe diari. T'explique aquestes coses que poden semblar batalletes personals, perquè pense que no són tan personals. S'hi va crear una situació prou de "sí senyor". A l'hora del tancament, només ens quedava lluitar per aconseguir condicions econòmiques dignes, raonables i possibles, cosa que va ser impossible perquè ens devien mesos i, després, passàrem al fons de garantia salarial. I Maldonado va perdre la camisa.

- I al Noticias al Dia també estigueres?

- No. Em va proposar Pérez Benlloch que fóra redactora en cap i li vaig dir que no. I com jo, uns quants més. Més experiències precàries, voluntaristes i, sobretot, disbaratades, no. Ens havíem fet majors, diguem-ne. És que l'experiència del diari va ser molt dura. Valencia Semanal també, però, quan tancà, encara teníem l'esperança del diari, que tampoc no va tardar tant. Anàvem fent coses, i els que teníem corresponsalies ens defensàvem bé. Jo tenia la corresponsalia de El Periódico de Catalunya, on vaig estar molts anys. També feia coses per a Interviú. Hi havia també les publicacions institucionals, com Generalitat, La Ciutat, vull dir que la gent s'anava col·locant com podia. Ferran Belda crec que ja treballava al Levante i no va voler vindre al Diario de Valencia. Pilar López va començar molt prompte a treballar per a les Corts. I sempre teníem l'expectativa del diari. I quan va arribar, damunt que va ser una experiència fortíssima, ens va pillar en uns moments bestials en què va passar de tot, el colp d'estat inclòs, i amb un esforç físic i mental impressionant. De veritat, acabàrem fets pols. I clar, que passats uns mesos ens diguen "comencem de nou" i altra vegada la història que amb una dotzena de redactors pagats a quaranta mil peles al mes i tal... Comença una altra vegada! Més precàriament encara.

- El que passa és que, contrastat amb el que hi havia en aquell moment a la ciutat, el resultat era una meravella si ho compares amb el Levante o Las Provincias.

- Jo t'he de dir que anàvem molt, molt pegats. Per això, quan Noticias al Dia, Pérez Benlloch va arrebregar uns quants parats que no tenien on anar o gent que havia començat retallant teletips i havia passat a redactor, i ell els ofería ser redactor en cap. I bé. Són oportunitats que té el personal i que no estic valorant, són circumstàncies que a alguns els espentaven a anar i, a mi, m'haguera passat el mateix als vint anys, però, clar, no tots...

- Llavors, no vas al Noticias. I què fas?

- Al poc de temps, entre a Radiocadena, on vaig estar dos anys, i a través de Radiocadena vaig anar a TVE. Jo no havia fet ràdio mai de la vida, llevat d'unes poques pràctiques. Em va fer il·lusió la proposta d'Amadeu. Primer, vaig estar amb un contracte i, després, vaig fer les oposicions per a ser de la plantilla. Amadeu se'n va a la TVE i es queda Jaime Millàs. Ens mudem al carrer Miracle, cosa que va significar una millora molt interessant de les instal·lacions. Hi treballàvem amb molta comoditat. Però, és quan l'ens RTVE es planteja que aquella emisora no l'interessa i, per tant, tota la inversió que havia fet, per cert, la Generalitat al carrer Miracle, no Radiocadena, comença a convertir-se en una tomba d'or per a quatre cadàvers, perquè la plantilla no augmentava, no hi havia pressupostos de producció; per tant, cada dia ho féiem pitjor i resultava molt avorrit.

- *I allà continua la inèrcia de la plantilla franquista?*

- Sí, sí, per suposat.

- *Però, això ja és amb el govern dels socialistes a Madrid i a la Generalitat.*

- Sí. Jo entre a Radiocadena en el 83.

- *Llavors, què passa? Canvia la direcció, entra Amadeu i algunes persones que ell porta i la resta continua igual.*

- Exacte. Ell porta alguna gent, però, ni tan sols en llocs de responsabilitat, de responsabilitat relativa. La línia de programació i d'informació la marca el director i el cap de programes i el cap d'informatius. I en això sí que controla. Al primer que va contractar va ser a Toni Mestre com a locutor comentarista, perquè per a ell era una qüestió de principis, que a tots ens semblà molt raonable i molt bé. Després, comença a buscar periodistes. M'ho diu a mi. Li ho ofereix també a Miquel Angel Villena, que no va voler anar-hi, perquè ja estava al Levante. I busca a Salvador Soria i a Jaime Millàs. Després entren Julio Zapater i Àngel Martínez. Jo no vaig estar en informatius mai. Em va fer cap de programes. Es podria dir que controla una miqueta els informatius i els programes, però, clar, amb mitja dotzena de persones. Rescata l'FM que estava duplicant la programació de l'OM i la fa

Ràdio Quatre, "la ràdio que parla en valencià", que és música presentada en valencià i res més; de fet, la feien entre dues persones. No se sentia més enllà de quatre carrers a la vora.

Tot són símbols, cosetes de quedar bé més que de ficar-s'hi, perquè la ràdio continua tenint problemes importants de repetidors, és a dir, una ràdio que no se sent. No hi ha peles per fer publicitat, per fer promocions. El fet, però, és que ja anem a les rodes de premsa, muntem una paradeta a la fira del llibre, a Expojove, que comencem a deixar-nos vore. D'altra banda, qualsevol altre, en el lloc d'Amadeu, no haguera pogut fer molt més per la manca de pressupost i, per tant, la poca capacitat de contractació de personal. Nosaltres comencem a desil.lusionar-nos de la història. Passen uns quants becaris també, per exemple, Francesc Bayarri. Però, al remat, tots, El Julio Zapater, Voro Soria, l'Angel Martínez, jo i no sé qui més comencem a anar-nos-en. La majoria d'ells es queden dins de la casa, però, demanen altres destinacions. A Burgos, per exemple. I comença la desfeta. És en aquest moment de desfeta, quan l'Amadeu, que ja ha "oteado el horizonte" d'Aitana i ja s'ha vist les carències que hi té, em fa una proposta: "per què no te'n véns una temporadeta?, necessite una persona que presente l'informatiu del matí i no la tinc, et vindria molt bé canviar, fer una miqueta de televisió. Intenta-ho, pot ser divertit i tal. T'ho vas al teu aire, no et preocupes, jo no et diré res, ningú no et dirà res. Véns, fas una prova de càmera i tal". Hi vaig, faig la prova, m'ofereix unes condicions la veritat és que prou privilegiades; matinar molt, però treballar molt poques hores al dia. Els tres o quatre anys que havia treballat a Radiocadena són molt intensos i d'una responsabilitat acollonant, però, són poques hores. Jo estic treballant alhora per a Tiempo. Compatibilitat de faena i d'horaris. "No et preocupes, pots escriure on et done la gana. Tu em fas aquesta faena que és el que necessite i, amb això, t'has guanyat de sobres el salari". Perfecte. La temporadeta acabà sent molts mesos. Radiocadena em fa un ultimàtum, perquè continuaven pagant-me el salari des d'allà i, clar, volien arreglar

eixa situació. Llavors, m'arriba el missatge del director de TVE que m'oferia, sense cap problema, canviar de plantilla.

- *De Madrid, el director.*

- De Madrid. Diu ell que ja estava informat que era una persona necessària i que si vull passar-me'n... La Radiocadena està morta, eh? Al mateix temps, m'ofereixen fer l'informatiu de migdia, que és un horari més còmode. I plantilla de TVE que sóc.

- *I allà com va? L'ambient que s'hi respira per aquells anys?*

- Allà? Doncs hi ha el cementeri dels dinosaures, com a Radiocadena que, per a mi, havia sigut el colp, perquè, abans, sempre havia estat en mitjans privats i no havia vist encara allò de la gent que cobra i no fa res, perquè no sap fer res, gent que ni tan sols hi apareix, que cobra a sa casa. Bo, terrorífic.

- *Fem un salt en el temps, si et sembla. Et plantege que em digues el que vulgues sobre la teua experiència en la Ràdio Autònoma?*

- Ja, ja, ja...

- *El que vulgues.*

- La ràdio.

- *Inicialment, era un projecte molt engrescador i molts pensàvem que Canal 9 Ràdio, a la mesura valenciana, podria ser una Catalunya Ràdio, per entendre'ns.*

- La Ràdio, Rafa, existeix perquè hi ha una llei que diu Radiotelevisió Autònoma, si no, ningú no haguera fet la Ràdio. Quan, per a la meua sorpresa, la veritat, em proposen dirigir la Ràdio -jo suposava que algú comptaria amb mi per a fer alguna coseta a la Televisió-, ja note que la Ràdio existeix perquè no té més remei que existir. De fet, tots parlen sempre de la Televisió Valenciana i ningú no va dir res, absolutament, sobre la Ràdio. Cosa que podria estar bé, perquè et deixen molt lliure per a inventar-te la Ràdio. Des del punt de vista creatiu és més bonic. Des de la gestió és molt més arriscat, perquè has de proposar el teu

projecte, defensar-lo, fer-ho i que isca bé. Passen molt dies fins que llance un ultimàtum i diuen "Xe!". Els plantege quina Ràdio volen. Ni idea, diuen. "Una Ràdio senzilleta i tal. El pressupost és aquest. Que no siga molt cara". Els dic que supose que tota en valencià. "Això? Això ni es pregunta". D'acord. Quantes hores al dia, demane. "Les vint-i-quatre hores". Ja està. I ja està! Rafa.

Dic que sí i comence a donar-li voltes i comence a escoltar ràdios com una boja i a visitar emissores. Evidentment, vaig a Catalunya Ràdio. M'enlluerna moltíssim. Sé que no puc fer Catalunya Ràdio, però, també tinc clar que no té sentit fer un fil musical. Ha de tenir alguna altra aspiració més, d'una banda. D'una altra, tenim de professionalitzar al màxim. I, això, sí que és una visió de Catalunya Ràdio. Que no puc pagar quatre-cents milions per una estrella; les estrelles d'ací tampoc no valen això. Si no consolidem en cinc anys, consolidarem en deu, però, hem de començar bé. Seriosament. Comence a fer graelles de programació. Invente programes senzills i baratets, atractius. M'invente la vesprada amb moltíssima música que quasi és un fil musical per donar-li a la gent jove bona música pop i rock en valencià. El que m'estalvie de presentadors en la música, perquè dos m'han promés que s'ho apanyen tota la setmana, m'ho gaste en la ràdionovel·la de Ferran Torrent. És a dir, vull fer una ràdio global. Si vols, és una fórmula antiga i algunes crítiques he pogut rebre. La fórmula d'OM també està periclitada, però, no tinc més que una freqüència i, fins que no en tinga dues, hauré de fer eixa ràdio. Una barreja estranya, un híbrid. Música jove per la vesprada. Per a les mestresses, un bon magazine pel matí. I així tot. Per a la cultura, l'Alfons Cervera. Per la nit, la bogeria de l'Emili Piera. I els informatius amb una plantilla de deu persones, quan en Catalunya Ràdio eren prop d'un centenar. Tot i això, es tractava de fer uns informatius raonablement professionals.

El resultat sembla que està bé. Les crítiques són bones. Millor dit, no tenim crítiques ni tan sols de la gent de dreta, ni de Las Provincias. Ningú no malparla de Canal 9 Ràdio quan comencen les emissions. Sembla que funciona. Jo arribe a la

conclusió que els primers dos mesos són extraordinaris i fem un gran esforç, però, necessitem més suport per part de la Televisió, de la pantalla. Necessitem més atenció per part de la direcció general i del consell d'administració. Una miqueta més de pressupost, tampoc no cregues que massa, però, autoritzacions per a contractació de més personal. Coses com substituir les persones que se'n van de vacances i que, quan furte Televisió algun presentador, cosa a la qual no m'he negat mai, perquè era conscient que la Televisió manava, m'autoritzen a buscar-ne un substitut. Ja es prou problema que se n'enduguen, perquè al mercat laboral no hi ha tanta oferta professional, però, vaja, només que em diguen que sí. Llavors, comença a haver-hi problemes. Massa bones crítiques per una banda i, per l'altra, exigències per part de la Ràdio perquè se la considere en la seua corresponent importància. Que no és la Televisió, que som molt modestos, tot el diplomàtics que podem, però, amb la confiança que tenim en les persones de la cúpula directiva, doncs plantegem les coses amb una certa radicalitat dins la confiança que pensàvem que teníem.

- *Que es poden dir les coses clares.*

- Exacte. I bó, també resulta que ens coneixem i això fa que hi haja un malentés des del principi o un error en la búsqueda de les persones. No és meu. No és una persona desconeguda que resulta després que és d'una manera que no pensaves. Jo, t'ho jure, he funcionat tot el temps com he fet sempre. Vull dir que no hi ha hagut sorpreses. Tothom que ha treballat amb mi i m'ha conegut no ha tingut sorpreses en la manera de funcionar. Per tant, jo arribe a la conclusió que hi ha hagut un error des del principi. Evidentment, per a fer la ràdio que volen fer o que no volen fer. Si és que no volen fer ninguna ràdio en especial!

- *L'audiència va caure quan et despatxaren.*

- Darrere de l'equip de direcció se'n va anar molta gent. Els uns voluntàriament per solidaritat. Clar, els col.laboradors no es guanyaven la vida allí. I altres involuntàriament. Per a mi, fou una experiència molt interessant i vam

poder demostrar que es podia fer. El dia de la inauguració vingueren molts directores d'altres autonòmiques que havia convidat perquè, clar, els havia donat molt la palissa visitant-los, copiant-me idees, intercanviant informació, i els bascos i els madrilenys se n'anaren absolutament espardalissats, primer, per les instal·lacions tan boniques que teníem, i també per com funcionàvem. Es meravellaven que en un mes de preparació, abans havíem fet cursos de capacitació i tal i jo duia treballant un any pràcticament sola, després amb Angel Martínez, i sentiren la programació i es quedaren molt gratament impressionats del nivell prometedor.

El mateix dia que em despatxaren hi havia persones del consell d'administració felicitant-me. Què curiós. Té collons. I dos dies abans havia rebut un ram de flors del conseller de sanitat. Vull dir que l'argument tampoc no és el polític. M'explique, no? A mi, quan digueren "'mano negra', política darrere", doncs no dic que no hi haja algú que voldria les coses d'una altra manera o que voldria controlar més, però, ni ens havíem descontrolat ni que jo sàpiga... S'intepretà que tenia a vore amb el tractament que li havíem donat al cas Blasco, però, crec que és més senzill que tot això.

- *Decisió d'Amadeu i xim pum.*

- Primer, es parlava massa bé de la Ràdio i, segon, la Ràdio estava queixant-se, estava demanant. I les persones que estàvem allí no estàvem disposades al "sí senyor". Que ens era igual estar allí que no estar. I que, si estàvem, anàvem a donar la murga. I per tant, es va passar al pol oposat del que ell creia òptim.

- *Quina gent he reclutat, degué pensar.*

- L'habilitat és fer-ho prompte, perquè si passa un any, potser no ho haguera pogut explicar ni justificar de ninguna de les maneres. Si es consolida l'audiència i es consolida el prestigi, igual no pot llevar-nos de damunt en la vida. I comentaris publicats d'amics amb tota la bona voluntat que, després ho hem comentat, no ens

feien un gran favor.

- *Entesos. Per tal d'anar acabant, et demane que faces un balanç, en termes d'errors i encerts, del període de la transició als mitjans de comunicació des del que saps ara, amb tota l'experiència acumulada.*

- Pense que el principal mèrit va ser la tremenda voluntat de fer les coses. El gran defecte, la poca professionalitat, sobretot des del punt de vista empresarial i gerencial amb què es plantejaven, característica comuna de totes aquelles publicacions. Érem molt més professionals des del punt de vista periodístic, malgrat que ningú no havíem tingut molta ocasió de quallar com a professionals, perquè no havíem tingut un marc democràtic mínimament acceptable. És l'error vist des d'ara i des d'aquell moment també. El que passa és que, potser, si no s'haguera fet així, no s'haguera fet de cap de les maneres. La pèrdua de Valencia Semanal i del Diario de Valencia foren les grans desfetes. I en aquests dos casos, sí que va ser una llàstima que es plantejaren com totes les altres iniciatives, tot salvant les persones i les distàncies. Quant a la resposta social dels grups i les persones que devien haver estat, no sempre va estar la correcta, perquè també eren uns moments de molta lluita partidista.

- *Hi ha alguna anècdota que et vinga a la memòria?*

- Moltes. Per exemple, al Primera Pàgina ens tallaren els teletips per falta de pagament i el diari es feia prenent notes del "parte" de RNE.

Ací hi ha hagut sempre -i sobretot aleshores- una premsa agenollada i sotmesa

ENTREVISTA AMB VICENT VENTURA. 10 DE MARÇ DE 1993

-Si et sembla comencem parlant de la transició política.

-Els actors d'aquell episodi no ho volen dir massa, o no ho tracten, perquè el seu paper pot quedar deslluït, però la veritat és que la transició es va fer com es va poder, perquè l'oposició, com a força política electoral, no existia. Vull dir, l'oposició no era una ficció, era el que podia ser sota un règim autoritari; poca cosa. No mobilitzava masses; això està més clar que l'aigua. Per tant, en el moment que es decideix que eixa oposició passe a la legalitat, és ben poca cosa, quasi res. Perquè el PSOE tinga alguna importància, ha de produir-se el congrés de Suresnes, el qual té lloc el 75, si no recorde mal, propiciat per la socialdemocràcia alemanya, que sí que veia que una transició sense un partit d'esquerra moderada no aniria bé, per a l'establiment de l'Europa de la CEE. I això va ser comprés per tots, pel senyor Suárez, per "Su Majestad", per Fernández Miranda, que va ser realment "el padre del cordero". I, llavors, clar, s'havia de liquidar l'aparell del PSOE a l'exterior, que era el senyor Llopis i companyia. Tenien de crear una base nova, i la crearen a partir de l'únic que hi havia.

On estava el PSOE implantat? En Andalusia. Un poc en Madrid i una miqueta per allà dalt, per Astúries i pel País Basc, on tenien alguna cosa. Quasibé res més. No hi havia PSOE. Llavors, van tenir d'agafar el que s'havia creat al marge del PSOE exterior, que no volia crear centres de poder a l'interior. Encara recorde una reunió, prou anterior a Suresnes, que vàrem fer el que ja era, en aquell moment, la Federació de Partits Socialistes, o estàvem a punt de crear-la.

Per cert, que va ser una iniciativa molt marcada des d'ací, del País Valencià. No diré que meua, però sí que hem va costar, personalment, més esforços dels que tenia; esforços de tot tipus, incloent-hi els econòmics. I es va poder crear no perquè hi haguera molts partits socialistes, sinó perquè la USO es va inventar una cosa que es deia Reconstrucció Socialista. Hi havia Reconstrucció Socialista per tots els llocs on hi havia USO en un moment determinat. Partits socialistes clandestins anteriors als creats per USO, n'hi havia a Catalunya, ací i a Galícia. Llavors vam tenir a Bonn una reunió amb el PSOE on hi era Pablo Castellano, que era encara el secretari general, Felipe González amb el nom d'Isidoro, Mújica, etc. Es tractava, per part nostra, de consolidar la Federació de partits sobirans i, per part d'ells, purament i simplement d'absorbir-nos. Això estava propiciat per la socialdemocràcia alemanya que ens va portar allà a la Fundació Ebert, al costat de Bonn, per a veure si ens enteníem. No ens vàrem entendre, naturalment. Volíen coses diferents. Alguns no ens vàrem entendre vull dir, mentre que altres van continuar l'enteniment que es va veure que ja tenien, com és el cas del que encaia no era el PSC, que tenien des de sempre la decisió d'anar-se'n al PSOE, encaia que en altres instàncies ho negaven. Els del Moviment Socialista de Catalunya, que varen fer després la Convergència Socialista, el que volien de la Federació era la força que els donava per a negociar millor amb el PSOE.

Vull dir-te, amb tot açò, que tampoc cal dir o donar, al fet que tenien -es protagonistes de la reforma política- els mitjans de comunicació en la mà, més importància de la que realment tenia. Més important era l'altra qüestió. Era facilíssim fer eixa transició, perquè enfront no hi havia cap altra possibilitat. La negociació era: "vostés volen la legalitat? Doncs entren en aquest joc; passen per l'aro". Eixa interpretació encara és poc acceptada, molts dels actors no la volien, perquè el paper que han jugat no és molt lluït. Però, eixa és la realitat.

-I els mitjans de comunicació?

-Els mitjans de comunicació d'aleshores, sobretot ací... perquè, en altres

llocs, El País, per exemple, ja funcionava, van fer un paper important en el sentit contrari al que tu dius. No dòcil. Va haver també, i abans, el període del diari Madrid. Ací no, ací hi ha hagut sempre -i sobretot aleshores- una premsa absolutament agenollada i sotmesa. La inèrcia del franquisme va durar fins fa quatre dies com aquell que diu. Dura encara en Las Provincias. I va durar perquè feren director del Levante al senyor Barberà, que era el periodista més agenollat de tots. Fins i tot va arribar a baixar el tiratge del periòdic als 15 0 20 mil exemplars. És per això que ací va començar a pensar-se en altres periòdics, en fer un altre periòdic. Eixa maniobra ja va nàixer fotuda, perquè, clar, era un periòdic diferent, però, els que posaven els diners, sempre pocs i insuficients, també tenien por dels tòpics de l'anticatalanisme, etc., i també varen fer un projecte en què hi havia persones vedades, com ara jo mateix. Joan (J.J. Pérez Benlloch) no ho conta per escrit, però, últimament, ho ha dit alguna vegada: que els senyors que posaven els diners no volien que hi col.laborara jo, ni massa Fuster tampoc. I què passa? Doncs que es mantenen també a la premsa -dirigida per Ombuena, la Reyna, Barberà- les condicions d'una transició sense cap component revisionista dels 40 anys anteriors. Sense ni un gram de trencament. Eixos projectes, per tant, es varen fer sense els diners necessaris per a aguantar i sense el suficient esperit democràtic..

Hi havia molta pressa, i això era absurd. Jo ho vaig dir cinquanta vegades. Un periòdic que no comença amb els diners necessaris per a què passen tres anys sense entrar publicitat, i que eleve la tirada per a què la publicitat arribe, i que hi haja els diners per a esperar. Això no va passar en ningun d'aquests casos. Ni en el Diario de Valencia ni en el Noticias al dia. Les dues vegades va començar tot precàriament de la mà d'un atrevit, que era un impressor, i d'uns senyors que varen perdre uns diners. No hi havia allò d'anem a fer un periòdic ben planificat com es va fer a El País.

-Si et sembla, retrocedim un poc.

-El que hi ha abans és la "Prensa del Movimiento". A mans de qui passa? A mans de l'Estat. Al Ministeri d'Informació i Turisme, el responsable del qual aleshores devia ser Pío Cabanillas.

-Sí. I abans, el director general de la cadena de l'estat és Emilio Romero, qui tanca Jornada l'any 1975. Després, ja es posa en marxa, sota la fèrula d'UCD, el procés de privatització dels diaris que, després, rematarà el PSOE.

-Home, clar. Què tenia d'haver passat? Es podien haver fet uns periòdics millors, però haurien d'haver despatxat a quasi tota la redacció, perquè allò era una cosa... Vull dir, ací no es coneix, i perdona la immodèstia, o no la perdones, tant se val, llevat d'algunes excepcions, ningú que poguera utilitzar el marge que hi havia i passar-se'n tant com tens la capacitat professional per mantenir la dignitat. Era d'una submissió total, si vas mirant un per un quasibé tots els periodistes. Directors sobretot, és clar, els quals eren uns senyors franquistes absolutament. Alguna coseta en alguna secció de Las Provincias va fer, per exemple, Salvador Barber. Si no recorde malament, aquella secció que es deia "La calle". Clar, aquell era un periòdic d'empresa i algun marge tenien, encara que l'empresa era més de dreta que la "Prensa del Movimiento", però, bo, eixe marge, allí, algú el va utilitzar.

-En el moment de la mort de Franco, comencen a canviar coses en la política. En canvi, en els mitjans de comunicació, estaríem d'acord que no canvia res?

- Clar. Hi ha moltes coses que ho expliquen, entre altres, com ja he dit, la inèrcia de les plantilles. I, sobretot, a càrrec de qui estan eixos periòdics? Estan a càrrec dels mateixos senyors. El gran problema està en què el franquisme no sols ha creat gent indigna i genuflexa, sinó que ha creat gent amb una enorme por a la pròpia responsabilitat, que és la causa de tot. Mai no se n'han passat de la ratlla ni un poquet. L'últim director del Levante un poc més arriscat, que era Sabino Alonso Fueyo, més capaç perquè era un cínic, és a dir, que la seua ètica era la del

cinisme, doncs, amb ell, va poder col.laborar alguna gent. Però, després, amb Barberà... Aquest senyor tenia coses molt fotudes. Primera, era analfabet. No és una broma; era analfabet. Segon, és d'un franquisme que, deixa-ho córrer, insuperable. Era un "tipo" d'extrema, extrema, extrema dreta. Tercer, tenia una por horrorosa a perdre el sou. I, en eixe moment, una por horrorosa a no saber a qui mirar i què fer. Va fer, per tant, un periòdic tristíssim (Levante). Era de mala qualitat respecte a l'anterior, fins i tot.

-Sí. Hi ha una caiguda fortíssima de les vendes.

-Eixa mateixa plantilla que venia del franquisme continua durant la transició tant en la premsa, com en la RNE, en TVE, en tots els llocs. I clar, de la mateixa gent no podia esperar-se una altra cosa.

- Els intents alternatius, encara sota el franquisme, són Gorg. I després, La Marina i...

-Gorg és una publicació cultural que va fer Senent. D'allò, te'n podria parlar molt qui era el director, Soriano Besó. Tenia vara alta, era l'home de Senent en Gorg. I també Enric Valor. Ells són els qui manaven. Aquella revista va fer el que es va poder. Seria exagerat, però, parlar d'alternativa. Tenia una tirada limitada per més que, en el desert franquista, aquelles possibilitats es multiplicaven, això sí, amb efectes "animadors" per a ús de convençuts. Estava finançaat per un patrici que no era franquista, però que tampoc era massa antifranquista el senyor Senent. Era una persona molt d'ordre i per això li deixaven fer aquelles coses.. Fins a cert punt, és clar. Perquè, per exemple, va tenir un moment escandalós quan un animal del Ministeri de Cultura, Zabala crec que li deien, es va carregar Gorg. I, com que ell (Senent) era molt tenaç, va portar el plet fins on va poder i, fins i tot, en va fer un llibret explicant què havia passat. Però, Gorg no tenia una importància política decisiva.

La Marina va intentar tindre'n un poquet més, tot i que també era molt curta de possibilitats, començant pel tiratge. T'estranyarà saber que qui la va finançar en

primer lloc va ser l'alcalde de Benidorm, absolut franquista, un senyor molt amic de la família Franco, que va ser l'inventor del Benidorm turístic. Aquest home és qui la va començar. I això ho va aprofitar ja J.J. Pérez Benlloch després de Primera Pàgina, que era un periòdic que es feia en màquina plana a partir d'un permís que, en una cacera, li havia donat un ministre a un fulano d'Albacete, a qui se li va acudir fer el diari amb els precaris mitjans que tenia a l'abast. I clar, era un diari de matí que eixia per la vesprada.

J.J. Pérez Benlloch va anar a Alacant i va posar ordre i va aconseguir que eixira a les vuit o les nou del matí. Va fer un paper que, amb ell, es va vendre més del que es venia fins aleshores per Alacant i per Elx. Hi ha una cosa molt curiosa i és que un dia li vaig dir al comte de Godó, al fill, que per què no el comprava i feia un periòdic d'ací a partir d'allò, perquè ells sempre han tingut la idea del mercat valencià com a propi de l'expansió de La Vanguardia, però, els feia por estendre La Vanguardia. Llavors, jo n'era col.laborador habitual i, aprofitant la relació, els vaig suggerir que compraren Primera Pàgina. Em va dir que aniria per allà i en parlaria amb el propietari. El d'Albacete va organitzar una cacera i va anar no sé si el pare, el comte de Godó, o el fill. Aquell, com que hi havia un senyor interessat en comprar-li el periòdic, va demanar una barbaritat de milions, quan tenia d'haver-lo quasibé regalat perquè continuara eixint. Amb això, es va perdre una oportunitat que ves a saber quin resultat hagués pogut tindre. Primera Pàgina va servir, un poc, per a què alguns periodistes començaren. De fet, per Alacant va començar més prompte la cosa. Estava Rosa Solbes i uns quants més que ja venien de l'atreviment professional. En qualsevol cas, estem parlant de molts pocs milers de difusió, en el cas de Primera pàgina, i poquíssims també en el cas de La Marina, és a dir, poca influència.

-Potser, el projecte periodístic amb més èxit és Valencia Semanal que va durar un parell d'anys. Anteriorment, havia estat el Dos i Dos.

-Dos i Dos va ser un projecte en què posaren els diners el PSPV, el Partit

Carlí del P.V. i no sé qui més. Allò anava molt mal, perquè, com que no es pagaven les col.laboracions, doncs les féiem totes J.J. Pérez Benlloch i jo, i era molt avorrit i, clar, es notava. Valencia Semanal ja va anar millor. El PSOE va ficar uns duros... Tampoc cregues tu que allò era molt. Jo crec que de tres o quatre milers d'exemplars no va passar mai. Això no és influència, això és un butlletí intern dels convençuts.

-Com que Valencia Semanal ja és el 78, encara que no tinguera una difusió molt gran, sí que és un moment en què podia tenir influència en els influents.

-Això sí. El que passa és que jo crec que les publicacions que influeixen en els influents influeixen molt poc.

-En el cas de Valencia Semanal i pel que havies dit adés sobre El País, hi ha...

-Jo crec que El País té molta influència ací. Va tardar en fer la secció "Comunidad Valenciana", però la secció del País Valencià la tenia molt àmplia. El País va fer sempre, o quasi sempre, una tirada diferent per al País Valencià, encara que no tinguera el suplement unitari. I donava molta informació i tenia influència.

-Sí, però, vull dir, aquell paper com a referent que tenia El País; l'espai que prescriu, que interpreta la realitat, que marca les línies...

-Això no és comparable amb Valencia Semanal per la raó que et diré. Això ho fa El País venent en aquell moment vint mil exemplars. Ara en ven trenta mil. No hi ha color amb els dos o tres mil de Valencia Semanal. Recorde haver vist, quan El País tenia mala distribució, jo anava des del meu xalet en Llíria a pel periòdic a l'estacioneta, que era on aplegava primer, allà les deu, i, com que no arribava a Pedralba i dos o tres pobles més, hi havia voluntaris de Pedralba que venien a comprar uns quants exemplars per a la gent del poble, voluntaris que no guanyaven res. Clar, això era col.laboració cívica en la distribució del diari, cosa

que demostra que sí que influïa. La gent estava esperant eixe periòdic, perquè açí no hi havia cap periòdic que es poguera llegir, malgrat que havien canviat moltes coses.

-Per contrastar un poc amb el que podia haver estat Valencia Semanal i ro va ser, o amb el paper que realment va jugar. Hi ha algunes qüestions, d'ura banda...

-No va influir mai gran cosa, crec jo. Sí que haguera influït si se n'hagueren venut molts, però, un setmanari no pot vendre molts exemplars. En aquest moment, el que més en ven en tota Espanya, descomptant els de les ties en pilotes, és Tiempo, i està pels cent mil per a tot l'estat. D'un setmanari pot esperar-se poc.

-Clar, i en aquell moment estava Cambio 16 que en venia tres-cents mil. També era un moment que es llegia molt, durant la transició. Bo, el que voldria plantejar és fins a quin punt el fet que eixes operacions, a nivell d'estat, funcionen, és a dir, el diari El País, el setmanari Cambio 16, impedeixen que açí no siga possible ni aguantar un projecte com Valencia Semanal ni com el Diario de Valencia.

-És un problema de mercat i de lectors. En aquest moment, Levante està venent una mitjana de quaranta cinc mil. Crec que Las Provincias està un poc per dalt. Si hi poses Mediterráneo, Información, i tires molt per dalt, resulta que, per a tot el país, s'editen al voltant de cent cinquanta mil exemplars. És molt poca cosa per a tres milions set-cents mil habitants. És un índex de lectura molt baix. És a dir, no dóna el mercat per a més. Quan J.J. Pérez Benlloch intenta, i jo li ajude tant com puc, fer Noticias al Dia o Diario de Valencia, això necessita una quantitat de diners tal que havia de desplaçar lectors dels altres diaris, perquè no n'augmenten. I per a això, havia de tenir una qualitat molt gran, que no tenia, perquè, si vols, tenia millors col.laboracions, més arriscades i amb més opinó, però, en canvi, d'informació anava molt mal, perquè tenia pocs diners per a fer-la i

pocs lectors. Certes coses són com són. Amb precarietat no es fa mai ninguna bona publicació. Ací, ningun empresari de periòdics que és qui ha de fer eixes coses, ha decidit posar els diners i aguantar. El País ha aconseguit vendre'n trenta mil. Esta molt bé. Però, hi ha uns diners per a aguantar, una bona informació complementària, bo, complementària no, tu compres El País i no cal que compres un altre periòdic. En canvi, quan compraves el Diario de Valencia o Notícias al Dia, si no compraves un altre periòdic, no t'assabentaves. És, també, el problema de l'Avui en Catalunya.

-I això vol dir que qualsevol projecte valencià, des d'aquell moment, ha de competir amb El País necessàriament.

-Eixa mesura sempre és fotuda, certament, però així són les coses.

-I avui dia, a més, amb el Levante-EMV.

-I amb Las Provincias. Hi ha un perfil de lector de Las Provincias que remet a allò que deia no sé quin anglès del fet que és més fàcil canviar de religió que de periòdic. Jo crec que una part important dels lectors de Las Provincias és inèrcia pura. El problema de les esqueles, entén-me la broma, és molt important per a un periòdic; el problema diguem-ne "local".

Quan va vindre el grup de promoció per a traure El País ací a València, varen buscar la introducció per mitjà d'Alvaro Noguera i J. Muñoz Peirats, i vàrem tindre un dinar on hi havia fins i tot, ja veus les voltes que pega el món, Ramon Tamames, Carlos Mendo i més gent, és a dir, hi havia tot un equip que anava per tot l'Estat promocionant l'accionariat. Li regalaren una acció a Fuster, perquè volien que estiguera al consell de direcció, cosa que no va fer, i que a poc a poc se li van convertir almenys en vint o vint-i-cinc, perquè com no retirava els beneficis, li feia vergonya, augmentaven les accions. Estava, més o menys, no implicat, però, un poc darrere, sense estar en contra i més aviat a favor, Fraga. Eixe treball sempre es fa quan hi ha uns professionals. Ací, professionals dedicats a promoure un periòdic per al País Valencià, i anar-se'n a Vinaròs i on calga, no n'hi ha hagut.

Tampoc hi hagut el senyor que diguera: jo fiqué els mil milions de pessetes que calen per a aguantar tres anys. I fer-lo ben fet i pagar bé a la gent. Tot això no ha estat mai. Què vols que li fem?

-I com ho explicaries?

-Jo això ho lligaria, més tu que ets sociòleg, a l'evolució socio-econòmica. Mentre que, a Euskadi, la societat més industrial d'aleshores, hi havia bons periòdics i continua havent-los, Gaceta del Norte, El Correo Español. El Pueblo Vasco, etc. Igual passa a Catalunya, on tenies La Vanguardia. Ara La Vanguardia és molt hegemònica, però tens altres diaris de matí que es fan allí, algun reeixit com ara El Periódico. Ací no tenim això. I com que al senyor Moll (Prensa Ibérica) no li ha interessat fer un periòdic regional, ha fet un periòdic de València i un altre d'Alacant.

-Tornant als d'altabaixos polítics, Valencia Semanal en el moment de la batalla de València, de l'enfrontament amb el blaverisme, alguns han interpretat que juga un paper provocador innecessari. Parle de l'enfrontament amb les falles.

-Jo crec que no tenia eixa influència. Ni déu sabia que existia, en el món de les falles. En canvi, puc dir-te que un tipus d'informació que no es va poder evitar, malgrat estar de director al Levante el senyor Barberà, foren les "cartes al director" contra el blau i a favor de la catalanitat; això es publicava i era més provocatiu. Jo crec que allò estava molt agre llavors, però, no per l'acció de Valencia Semanal. Va ser un moment en què la UCD jugava al que fóra, per vore si no perdia. La Unió Valenciana és una cosa fomentada per UCD o, si vols, per un cert món local dels fallers, etc., perquè estaven perdent. Tenien por de perdre les eleccions com les perderen al final. I els que venien del franquisme volien vore què podien conservar del que havien tingut. Jo crec que Valencia Semanal no va tindre importància. El que té d'aspecte biogràfic, per la gent que hi treballava, és el que li ha donat la importància posterior que aleshores no tenia.

-I Las Provincias. Allò que després s'ha dit la primavera de Las Provincias,

quan s'obri una miqueta davant un Levante franquista i acabat.

-És que els sociòlegs sou d'una manera. Jo no he sentit parlar mai d'eixa primavera. En Las Provincias hi havia un director d'allò més cautelós, humanament parlant, que és el senyor Ombuena. Absolutament cautelós. Quina classe de tipus humà era? Era una persona més culta que la mitjana de la professió. En aquell moment, infinitament més culte que el director del Levante. Un home que, al capdavant, era capaç d'escriure una o dues novel·les, les quals no valen res, però, sempre representa haver de fer-se un esquema i omplir un bon grapat de papers. Un home que tenia lectures. Era un home liberal? Jo crec que era tan poregós que era franquista per por, d'aquells que pensen que és millor l'ordre i l'autoritat que la llibertat, encara que, de tant en tant, li hagués agradat una miqueta de llibertat, sempre que la llibertat no suposara entrar en el joc de la competència, perquè, llavors, podria notar-se que hi ha gent més intel·ligent. Això també ha tingut molta importància en el confort dels franquistes, el fet de no tenir competència social. Per a aquest senyor arriba un moment que la llibertat l'obliga a competir, i això li fa por. Ell fa uns articles d'aquells tan ambigus, irònics amb tot, per a no quedar-se amb res. Comença a deixar que els periodistes de la casa facen certes seccions. En eixe moment ve de Madrid, perquè crec que ha acabat els estudis, la Consuelito (Maria Consuelo Reyna). Tots volien que anàrem a veure la Consuelito per si l'animàvem a què fera alguna cosa. Jo recorde que vaig dinar amb ella una vegada amb aquesta finalitat. La Consuelito, llavors, estava en contra d'Ombuena.

Era un moment en què dinamitzar el periòdic no volia dir prendre partit per la dreta o per l'esquerra encara. Cosa que, per altra banda, no ha sigut mai un problema per a Las Provincias, que sempre n'ha tingut pres, de partit, la dreta; indubtablement i ultramontanament. Va jugar aleshores el paper de la persona que de dins del periòdic volia obrir-lo un poc més. Jo sempre recorde, per les quatre o cinc vegades que he parlat amb ella, que sempre em deia: "vosotros no

olvideis que yo soy de derechas". Ella tenia por que creguérem que..."No, si ro hace falta olvidarlo, se nota mucho", li deia jo. El joc d'aleshores era aquell de què "hay caminos que se pueden recorrer juntos un tramo". I així anava la cosa. Això tampoc vol dir que estiguera disposada a publicar un article meu o de Fuster. Tampoc no anaven per aquí els tirs. De Lluch, Soler, etc., o dels amics professors sí, perquè no havien tingut una significació com la nostra, i no podien, per tart, queixar-se els lectors. I ella va jugar eixe paper un temps. El temps en què es tractava, diguem-ne, de defensar una idea "constitucional", no nacionalista, això sí, però, en la qual la cosa local tinguera certa importància. Res més.

-A més, en contraposició al "Levante" que anava...

-Allò de Barberà era més de "burrera" que de feixisme, que n'hi havia molt també. Jornada, que també l'havia dirigit ell, va estar durant anys suportant pèrdues descomunals. No es venia. Era quasi un periòdic clandestí. Barberà era molt tancat, no tenia ni idea de fer un periòdic.

-Aquell moment de Las Provincias és també quan Amadeu Fabregat feia la secció de "Verdurín". Això no lligaria amb el paper provocador posterior de Valencia Semanal que suggeria adés?

-No. Jo ja he observat que, quan es parla del passat "transicional", diguem-ne, cadascú l'explica d'acord a com voldria vore la pròpia intervenció. Llavors, llegeixes i escoltes coses increïbles. El senyor Garcés, per exemple, inventa el PSPV tal com si abans d'ell no hagués existit. Clar, és mentida. El PSPV l'inventem el senyor García Bonafé, Pérez Benlloch i jo mateix uns anys abans del que diu Garcés. Hi ha un problema que és fotut, perquè eixa falta de rigor en les coses, doncs fa que jo dic això i qui no dirà que estic fent igual que els altres? Llavors, de qui es fien? Sempre es pot investigar, però això és feina, i la gent no està per la feina. Jo crec que si tu agafes les "cartes al director" i els articles de la premsa d'aquell moment, tens la mateixa batalla, el mateix desdeny, els mateixos insults; vol dir que era el clima del moment que no l'havia creat Valencia Semanal

ni de bon tros. I ho pots vore en el Levante, perquè això era una cosa que el senyor Barberà deixava passar, i no passa en Las Provincias, perquè en eixa casa sempre han tingut una cura exquisida en no inquietar la digestió dels seus lectors, els quals busquen articles de fe i no d'informació.

- A Madrid s'ha fet molta literatura sobre l'aliança entre periodistes i polítics en la transició.

-Ací, això no existia. Me la jugue amb qui vulga que vinga i que m'ho explique. Home, no existia... Va haver un moment en què, en efecte, aquests joves sí que tenien relació amb nosaltres, i alguns molt més que relació, Adolf Beltran, per exemple, era militant. I no seria l'únic que podríem traure si férem una llista dels periodistes que funcionen. Josep Torrent, posem per altre cas. A mi, venia a entrevistar-me el senyor Barber, el qual no havia estat en l'oposició, però se li notava, es veia que hi havia interès pel canvi. I això comença a passar amb alguns, perquè ells també tenen interès en separar-se dels dinosaures franquistes. De Las Provincias recorde a Barber i a Puche. Barber, sobretot, era que no tenia tabús, que si tenia d'entrevistar a un senyor, anava, l'entrevistava, i s'ha acabat la història. Com que encara funcionaven els tabús, això estava bé.

-En el fons, era simplement una actitud més professional.

-Exactament. De qui més a prop hem estat sempre durant la transició, a qui més bé tractàvem els polítics era a El País, perquè allà sí que hi havia una pressa de partit ben clara a favor del que ells diuen "constitucionalisme", una actitud clara a favor dels partits. Això era claríssim i et feien tots els favors informatius que els demanares i, òbviament, tu també a la inversa. Allò era de bell nou i no hi havia la inèrcia franquista que comentàvem adés. Des que existia, encara sota el franquisme, era clarament antifrquista. Sí que hi havia, en canvi, una connivència entre els lectors i el periòdic.

-És a dir, en el cas valencià no hi ha ni pactes ni aliances. Hi ha, senzillament, l'anècdota d'alguns periodistes.

-Home. En l'època de Valencia Semanal la major part dels seus periodistes sí que eren antifranquistes, però, eren ja d'abans. La mateixa Pilar López que, si no era militant, era molt pròxima. Fixa't que, en aquest moment encara, un periòdic com l'Avui no hi ha manera de vendre'l normalment. No està ben fet, però, encara que estiguera ben fet, és que, clar, la gent ja no compra per militància i va més sobre segur si compra La Vanguardia, perquè La Vanguardia serà el que serà, un periòdic de centre-dreta, per dir-ho d'alguna manera, liberal, però, un periòdic que informa i que dóna lloc a col.laboracions que no són de centre-dreta i que satisfà el mercat que té.

-Ara que traus el tema de La Vanguardia, llevat d'aquell intent de comprar Primera Pàgina, no han pogut entrar mai al País Valencià o no sé si s'ho han proposat.

-No s'ho han proposat mai més, perquè l'agitació de l'anticatalanisme els fa molta por en Catalunya. Si La Vanguardia haguera pres la iniciativa abans de El País, haguera tingut el mateix èxit. El País no ven trenta mil exemplars només perquè té un altre to, sinó perquè està més ben fet. És a dir, ací hi ha trenta mil persones que volen comprar un periòdic de qualitat. De més qualitat que els que tens a l'abast. Eixa és la importància de El País. També és antiblaver. El fenomen de El País ací no té precedents, perquè abans de la guerra no passava tampoc. Això demostra que són possibles moltes coses. Per exemple, demostra que l'alacantinisme no és tan important com la gent creu. El País no ha caigut per tindre un suplement que es diu "Comunidad Valenciana". No ha perdut ni un lector allà. I això que l'alacantinisme és antic ja. Com que hi ha uns quants tabús que es fan més grans per la importància que els dóna la gent que té por d'eixos tabús...

Alacant. L'alacantinisme és un problema de la ciutat d'Alacant estrictament. I si vosté posa a la Vila Joiosa en la disjuntiva de què volen ser, si alacantins o valencians, seran valencians sempre. No exagerem el problema d'Alacant. És un problema explicable amb raons sociològicament considerades. Ací tenen por i

manies i punyetes. És el tòpic que paralitza molt.

-Ací tenim una qüestió important. En quina mesura els mitjans valencians han jugat un paper amplificador dels conflictes i problemes de la ciutat de València i rodalies. Si les coses haurien anat d'una altra manera amb un diari no tan declaradament advers.

-Posar-se en el mig no és el que demana Unió Valenciana i Las Provincias. Tu et poses enmig i, per a ells, estàs en contra. Hi ha un localisme molt clar, sobretot, a la ciutat de València. Però, és el localisme d'una part del país que sempre ha tingut el recel català. Si tu plantejges la identitat del país, és molt difícil, si la vols plantejar honradament i eficaçment, eludir el grau de catalanitat que vulgues posar-li, però que li has de posar; en la llengua és un grau d'identitat total i, per tant, en la història... i en la identitat... I això, clar, sempre crea problemes que no són d'ara. Eren d'abans de la guerra també, tot i que no havien arribat a la virulència posterior. Tampoc, però, el nacionalisme havia arribat a la importància que ha tingut després. Que té ara, malgrat tot. En primer lloc, hi ha una certa proporcionalitat. En segon lloc, la virulència es deu a com ha funcionat la història; és a dir, el postfranquisme és un període de nostàlgia del franquisme, i el blaverisme s'inclou en eixa nostàlgia, és evident. Només s'ha de comprovar que mai des del blaverisme no ha sorgit antifranquisme. Allò més lluny que han arribat és a dissimular el franquisme, però mai no a blasmar-lo clarament. El no blaverisme és una decisió de trencar amb el franquisme. Això està dins del problema blavers-no blavers. Hi ha una extrema dreta ací que és l'extrema dreta fallera que ha de vore com un perill a l'esquerra per moderada que siga. Perquè pensar que els del PSOE són virulentament catalanistes! Han començat per no dir ni el nom de la llengua en l'Estatut, admetre el blau i el que siga. Ja poden concedir el que vulguen, perquè els altres són insaciabls. No els satisfaran mai. Eixa és l'equivocació d'aquells que creuen que la cosa té solució per la via de l'entesa. No hi ha entesa possible, perquè "ells" no tenen límits. Funcionen

visceralment i només visceralment.

-I el paper de Broseta?

-Broseta era fill d'un ebenista d'ací que procedeix de Banyeres. Un xicot pulidet i fi, però, dins tenia molt poqueta cosa. Tenia dret mercantil que, per a això, qualsevol val. En les altres qüestions era d'una categoria intel.lectual francament espessa. Broseta era d'aquells capaços de creure el que els hi convé en cada moment. El senyor Broseta tenia una clientela que eren els senyors que tenen duros i a la qual mai no va estar disposat a renunciar en absolut. Ell era un catedràtic que guanyava els duros fent informes als senyors que manen en el món econòmic a casa nostra. Va jugar un paper, amb un acord tàcit amb aquests senyors, en una certa part de la transició, per tindre les màximes garanties possibles que tot canviara un poc perquè en el fons -econòmic- no canviara res. Va jugar uns anys eixe paper sense comprometre's mai a fons. I se'n va anar on li tocava, al seu lloc. Que no era el del seu pare, per altra banda. El seu pare era un obrer emancipat i ell era un senyoret ja. Va conèixer al "Cesar Carlos" quan era un col.legi major de l'èlit del SEU, a gent que "encara" estava amb el franquisme i d'altres que ja pensaven el futur després d'ell.

-Així que UCD, i Broseta com a gran factòtum d'UCD...

-Gran factòtum amb molta por d'assumir responsabilitats on es puga perdre, encara que es puga guanyar. Eixa és la gran covardia de Broseta. Sempre s'ha quedat a mitges, perquè sempre ha tingut por. Ell no ha anat més que allí on li han dit: és segur que vosté guanya.

-¿La cosa seria que UCD utilitza l'argument públic de l'amenaça que es puga trencar l'estat pel catalanisme, quan realment el seu objectiu bàsic és guanyar les eleccions?

-Sí. Això és tot. No hi ha res més. I això ho fa no sols el senyor Broseta. Ho fa també, sobretot, "el padre de la constitució", el senyor Attard. I ho fa a fons, fins i tot anant a les manifestacions, cosa que la gent oblida. El senyor Martorell clar

que ho fa també des d'allà, però, el senyor Abril Martorell ve de Madrid i deixa caure l'ou i se'n va. Fa per allà una constitució redactada en blaver que després la va tindre de retirar i això. Vaja, té culpa, però, no en té ni la meitat que els senyors que ho feien des d'ací, el senyor Broseta i el senyor Emilio Attard, sobretot.

-I els mitjans de comunicació fan un paper de simples transmissors de tot això?

-Sobretot, ho fa Las Provincias. El Levante comença a jugar un paper relativament diguem-ne que "neutral" respecte de tot això; ara, perquè és el seu mercat, i necessita, per tant, la confrontació amb Las Provincias. I què passa amb el senyor Moll? Com que això no li serveix en Alacant per a vendre més exemplars, allà fa una altra cosa. En Alacant, fa al contrari, fomenta l'alacantinisme des de Informació.

-Informació, durant la transició, en aquest tema no toca bola i, potser, afortunadament per a ells, perquè no tenen la caiguda de vendes del Levante.

-Sí. De fet, en el moment de la transició jo podia publicar articles allí, per exemple, i ací no. I em feien entrevistes quan anava per Alacant a conferències, etc. Em tractaven com a una persona normal, cosa que ací no passava, ni passa encara. Ni passa encara. La meua significació catalanista encara fa que en el Levante tinguen reserves. Ara, Informació, no és que jugue al cantonalisme, perquè tampoc són tan ases, però l'accent alacantinista sí que el juguen a fons. Això del mercat és decisiu. El que passa és que alçar el provincialisme alacantí els costarà molta faena. Això no ho tenen tan fàcil, perquè no són alacantinistes en Alcoi, ni en Eix, ni en Santa Pola, ni en La Marina. Això no ho aconseguiran. Totes les comarques, si els posaren la pistola electoral al pit, votarien per no tindre res a vore amb Alacant.

Ja fa anys que vaig dir una cosa que ara diu molta gent. Jo era partidari de l'autopista, contra la qual estaven tots; ecologistes, extrema esquerra. Jo vaig dir que això era el carrer major dels Països Catalans.

-Expressió que ha fet fortuna.

- És que allò tenia interès des del punt vista, com diuen ara, de la vertebració. I, sobretot, tenia un interès real, perquè econòmicament era interessant. Més que interessant, decidí des del punt de vista de les comunicacions amb Europa. Això no és nacionalisme; és negoci, clar, però és també una infraestructura sense la qual les coses anirien pitjor.

-Una cosa que, encara que tenim prou clar com va, podries indicar-ne algun aspecte, alguna anècdota, és sobre el català als mitjans de comunicació.

-Jo no recorde com va començar, perquè, per exemple, durant molts anys, al Levante, un suplement d'història, folklor i tot això, que es deia "Valencia", es va fer en castellà sempre. Hi havia algun verset el dia de la Mare de Déu dels Desemparats... Suppose que la cosa començaria després de mort Franco. No ho recorde ara. De tota manera, hi ha una qüestió més àmplia que el problema concret dels mitjans de comunicació en la transició. Per a vendre un periòdic, quina llengua s'ha d'emprar? Un periòdic en català no ven. Segons el padró, hi ha molt poca gent encara capaç de llegir en valencià tan normalment com llegeix en castellà. No hi ha manera de fer un periòdic en valencià i guanyar diners. Ara, crec que no hi ha cap limitació des que va començar la cosa; és a dir, la gent no envia més articles en català.

Una discussió que teníem sempre quan féiem projectes era la llengua en què el faríem. En castellà, clar. I quin tracte tindria el català? Sempre hi havia la discussió. Un suplement unitari, perquè tinguera dignitat la llengua. Molt bé, un suplement unitari, la gent l'agafaria, el deixaria al costat i el llegiria o no. Al final, es va acceptar que no hi havia més remei que barrejar. Es va acceptar teòricament. Després, en la pràctica... Quan hem fet una publicació totalment en català, l'exemple de El Temps és clar; al remat, per a tots els Països Catalans, se n'editen dotze mil exemplars, dels quals ací se'n venen, comptant subscripcions i tot, uns tres mil. L'"OJD" dixit. Això tindria una solució a llarg termini si anara bé la

normalització de la llengua. En qualsevol cas, sembla claríssim que si no tenim un Estat i no imposem la llengua de manera resolta -i acceptada- no hi ha res a fer.

-I no hi hauria alguna altra fórmula, per entendre'ns, més assequible?

- La TVV hauria d'implantar el català al cent per cent. És més important una pel·lícula en català que una entrevista del senyor Lluç, en la qual quasi tots li contesten en castellà, fins i tot, la gent que paguen perquè vagen a parlar. La TV3 ha fet més treball que l'Avui. Molt més. I aguantar un periòdic amb pèrdues anys i anys...

-Ací tampoc ha funcionat l'alternativa de premsa comarcal. Igual això seria més fàcil.

- Podria ser. Jo no ho sé. Comparar no compararia. Allà no ho ha fet ningú ajudat. Eren periòdics que funcionaven mal en castellà i que varen passar al català i començaren a funcionar bé. El Punt Diari sobretot. Un diari que es presenta al quiosc normalment. La veritat és que el monolingüisme en català en la zona del Punt Diari és la més elevada de tots els Països Catalans.

-Per a anar acabant, què indicaries com a principals encerts i errors dels mitjans de comunicació en tot aquest període, des del 75 fins al triomf electoral dels socialistes.

-Jo trobe que la premsa, a casa nostra, durant tot eixe període, no ha jugat el paper d'intervenció política que ha jugat a d'altres llocs. Avui dia, el Levante-EMV juga un paper lleugerament més actiu, tot i que prou confús. Aleshores, però, no arribava a ser ni tan sols el reflex informatiu del que passava al carrer. Vivia encara amb les inèrcies de la por. Hi havia excepcions; El País en la informació valenciana, alguns professionals més exigents i dignes que ja venien d'abans... Però, res de l'altre món. Las Provincias continuava alimentant el conflicte i continua ara jugant un paper declaradament postfranquista. No hi ha més que vore les columnetes de la senyora aquesta (Maria Consuelo Reyna); serà difícil trobar res tan lamentable. Això i "El cabinista" que també és una cosa... Dues

pàgines senceres de denúncies en les quals ningú firma ni ningú respon és una cosa d'aquelles que et quedes bocabadat. Un periòdic d'aquesta mena és difícil de trobar. Amb eixe sectarisme. Aquest és el defecte que tenia també el Levante llavors, fins que va tindre un altre director, que és quan va començar un paper d'informació pacificadora. La informació com més objectiva més pacificadora.

Las Provincias va jugar una carta anticatalanista, antiesquerra i prodretanista que són coses que van lligades, perquè, si no fos així, ja podia haver sortit un nacionalisme de dreta. Abans de la guerra, n'hi hagué un petit apunt. Hi ha una cosa clara; els partits nacionalistes importants són el PNV, Eusko Alkartasuna i CIU, els quals són partits de dreta. L'esquerra s'ha despertat tard a eixa realitat. Ací no. Ací, els pocs nacionalistes sempre han sigut, si més no, republicans i petits burgesos d'esquerra moderada. Eixa era la filiació social i política del nacionalisme valencià abans de la guerra civil. I després ha sigut d'esquerra o no ha sigut.

-I, per tant, no hi ha hagut mai diners per a operacions periodístiques importants.

-Home. Va haver la UDPV; el senyor Maldonado i els quatre senyors de la dreta civilitzada que posaven els duros.

-I repassant un poc les operacions en què tu has participat més o menys directament, Dos i Dos, Valencia Semanal, Diario de Valencia, Noticias al Dia, tenint clar que no hi havia més cera que la que cremava, el problema dels diners, el problema dels lectors...

-El problema dels lectors sempre és el resultat de fer un producte ben fet i posar-lo a la venda.

-De tota manera, l'intent consecutiu dels dos diaris no seria el mateix, o sí?

-Tenien el mateix equip pràcticament.

-Però, Noticias no anava més amb la idea de vore si el Levante no se'l quedava ningú en la subhasta i es feia amb la seua cartera de publicitat?

-Això és una altra història que ha contat J.J. Pérez Benlloch. Juanito (Pérez Benlloch) volia una cosa que era impossible: que li donaren el Levante o que li deixaren fer un periòdic sense el Levante. Ell volia, cosa perfectament legítima, funcionar en la seua professió. Amb tot el dret, però hi ha les possibilitats que hi ha...

-I la situació actual com la veus?

-Jo crec que açò ja va per a llarg. Creixerà un poc més el Levante-EMV, no crec que baixe Las Provincias, malgrat la seua virulència dretanista. Levante-EMV jo crec que... bo, li costa tindre una línia editorial coherent... Joan Álvarez ha fet un bon treball en poc de temps. El que passa és que no sé si Belda comparteix eixe criteri. De tota manera, potser s'ha equivocat amb "Postdata". Són masa pàgines per al que dóna de si la mitjana cultural d'aquest país.

-I Castelló i Alacant? Segueixen igual?

- Jo crec que aquestes ciutats... La configuració urbana del País Valencià és molt curiosa si ho mires bé. Tenim una agricultura urbana: Burriana, Vila-real... I tens Castelló amb cent mil habitants... La premsa local és inevitable. Però, sobretot, a Castelló, crec que es partirà la lectura amb la premsa de València. A Alacant, potser que es consolide la cosa com està i es faça impossible un periòdic "regional". Excepte El País, no tenim un periòdic regional de veritat.

-I què em dius d'aquell intent de Mediterráneo de traslladar-se a València?

- Això va ser una idea completament absurda del PSOE. Per cert, l'operació Levante entre el PSOE i el senyor Moll és incomprendible. Pràcticament li'l varen regalar. Es tractava que el Govern -aquí del PSOE-no fóra propietari de premsa. I per què no haver intentat un periòdic dels mateixos periodistes que el feien? I dels que es podrien haver afegit. Per exemple.